Regeringens proposition
1976/77:74

om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling;

beslutad 3 mars 1977.

Regeringen förelägger riksdagen vad som upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd eller det ändamål som framgår av föredragandenas hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

ERIC KRÖNMARK

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av 1974 års försvarsutrednings betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar och (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82 läggs i propositionen fram förslag om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling på längre sikt samt om inriktningen av planeringen för programplaneperioden 1977/78–1981/82. Inriktningen av säkerhetspolitiken beskrivs mot bakgrund av de internationella förhållandena och förändringar i dessa samt det svenska samhällets utveckling. Säkerhetspolitiken föreslås följa hittillsvarande inriktning. Den av statsmakterna år 1972 fastlagda målsättningen för vår säkerhetspolitik föreslås gälla allt framgent.

I propositionen läggs för första gången fram förslag om gemensamma grunder för hela totalförsvarets fortsatta utveckling. Den av statsmakterna år 1972 fastställda målsättningen för totalförsvaret föreslås fortfarande gälla. I särskilda avsnitt läggs sedan fram förslag till inriktning av de olika totalförsvarsgrenarnas fortsatta utveckling.

Det militära försvaret föreslås utvecklas så att försvaret alltjämt skall kunna föras som ett djupförsvar och att stridskrafterna skall kunna utnyttjas med tyngdpunkten i kust- och gränsområdena så att våra naturliga försvarsbetingelser tas tillvara. Krav ställs på rationalisering av fredsorganisationen. Förslag läggs fram om förbättringar av de värnpliktigas förmåner under tjänstgöring. För perioden 1977/78–1981/82 föreslås en planeringsram

för det militära försvaret om 51 875 milj. kr. I propositionen redovisas ramberäkningar för budgetåret 1977/78. För det militära försvaret innebär beräkningarna en utgiftsram för budgetåret 1977/78 om 10 385,7 milj. kr. Slutliga förslag läggs också fram beträffande vissa anslag som har tagits upp med beräknade belopp i prop. 1976/77:100 (bil. 7).

Civilförsvarets planering föreslås alltjämt vara inriktad på åtgärder som gör det möjligt att i krigstid skydda och hjälpa befolkningen mot verkningarna av stridhandlingar, främst verkningarna av konventionella stridsmedel. I propositionen föreslås att möjligheterna tas till vara att anordna skyddsrum i anslutning till den fortlöpande byggnadsverksamheten i orter som bedöms vara särskilt utsatta för risk för skadegörelse. Efter hand bör väsentliga brister i bebyggelseområden som nu saknar skyddsrum kunna avhjälpas. Kommunernas skyddsrumsplaner skall ligga till grund för åtgärderna. Vidare föreslås att utrymningsplanerna ses över, att förändringarna i civilförsvarets undsättningsorganisation fullföljs och att ett nytt utbildnings- och övningssystem införs. Förslag läggs fram om ändrad organisation för civilförsvarsstyrelsen. I propositionen föreslås att skyddsrumsverksamheten inriktas mot en volym på sikt som motsvarar en årlig planeringsram om ca 150 milj. kr. För övrig verksamhet i civilförsvaret föreslås för perioden 1977/78–1981/82 en planeringsram om 930 milj. kr. För budgetåret 1977/78 beräknas en utgiftsram om ca 42 milj. kr. för skyddsrum och ca 188 milj. kr. för övrig verksamhet.

För det ekonomiska försvaret föreslås en kraftig förstärkning av försörjningsberedskapen mot avspärrning och krig innebärande såväl en utökad beredskapslagring av råvaror, halvfabrikat och färdigprodukter som en förstärkning av den administrativa beredskapen bl. a. inom transportområdet. Försörjningsberedskapen mot fredskriser föreslås bli förstärkt bl. a. genom utökad beredskapslagring av oljor. Förslag läggs fram om förändring av överstyrelsens för ekonomiskt försvar organisation. För det ekonomiska försvaret anges översiktligt för perioden 1977/78–1981/82 en planeringsram om ca 6 300 milj. kr. över statsbudgeten och oljelagringsfonden. Härav utgör ca 2 700 milj. kr. investeringar för fredskrislagring.

För perioden 1978–1984 föreslås ett nytt program för lagring av olja och kol. I anslutning härtill läggs förslag fram om följdändringar i lagen (1957:343) om oljelagring m. m.

Planeringsramen för programmet Beklädnad omfattar enbart de utgifter som föreslås för budgetåret 1977/78.

För budgetåret 1977/78 innebär beräkningarna utgifter för det ekonomiska försvaret om ca 1 170 milj. kr. över statsbudgeten och oljelagringsfonden. Därtill kommer utgifter med ca 40 milj. kr. över affärsverkens driftbudgeter. Den sammanlagda utgiftsnivån beräknas således till ca 1 210 milj. kr. för budgetåret. Slutliga förslag läggs fram beträffande vissa anslag som tagits upp med beräknade belopp i prop. 1976/77:100, bil. 9, 13–15.

Övrigt totalförsvar föreslås utvecklas efter samma grundläggande principer som har angetts för det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret. Av verksamheterna inom övrigt totalförsvar anges att psykologiskt försvar intar en särställning på grund av försvarsviljans avgörande betydelse för vår motståndsförmåga. Åtgärder föreslås för att förbättra ett otillfredsställande beredskapsläge inom sjukvårdssektorn. I propositionen framhålls betydelsen av att ett ansvar i fred följs av motsvarande ansvar i krig om verksamheten då skall fortgå. Lagen om kommunal beredskap föreslås ändrad så att även landstingskommunerna kan inordnas i den kommunala beredskapsplanläggningen. Förslag läggs fram om ny organisation för länsstyrelsernas försvarsenheter.

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ahlmark, Romanus, Turesson, Gustavsson, Mogård, Olsson, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo.

Föredragande: statsministern, statsråden Krönmark, Burenstam Linder, Troedsson, Turesson, Wikström, Ahlmark, Gustavsson

Proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling.

Statsministern anför

SÄKERHETSPOLITIKEN OCH TOTALFÖRSVARET

Det svenska samhället präglas av en djup och grundläggande värdegemenskap. Den vidmakthålls och stärks genom att sådana ekonomiska och sociala villkor förverkligas som motsvarar det svenska folkets önskningar och strävanden. Den inre stabilitet, som en sådan utveckling av hela samhället skapar, förblir en väsentlig förutsättning för att statsmakterna skall kunna föra en fast politik i fred lika väl som i krig.

Det finns ett överväldigande stöd i folkmeningen för säkerhetspolitikens grundprinciper. Dessa principer har fortsatt giltighet även i en värld där både utrikes- och försvarspolitiken måste utformas under delvis nya betingelser, karaktäriserade bl. a. av ett ökat internationellt beroende och det industrialiserade samhällets ökade sårbarhet.

Alltsedan 1968 års riksdagsbeslut har målet för vår säkerhetspolitik uttryckts på följande sätt.

Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och fredlig utveckling.

Detta mål skall alltjämt gälla. För detta syfte byggs vår säkerhetspolitik upp genom en samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i internationella nedrustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken.

Länderna väljer skilda vägar för att nå sina säkerhetspolitiska mål. Valet betingas inte minst av resp. länders historiska erfarenheter och geografiska läge. Sveriges val har präglats och präglas av en unik lång fredsperiod. Under denna tid utvecklades vår alliansfria politik syftande till neutralitet i krig. Den omständigheten att Sverige under lång tid kunnat hålla sig utanför krig, har bidragit till att fast förankra denna politik hos det svenska folket. Vårt lands möjligheter att även i framtiden stå utanför krig och allvarliga konflikter med bibehållen frihet och självständighet främjas bäst genom neutralitetspolitiken. Denna ökar också våra möjligheter att i olika sammanhang verka för en bättre och fredligare värld.

Den svenska neutralitetspolitiken är inte internationellt garanterad eller fastslagen i traktat. Sverige har själv valt och utformat sin säkerhetspolitiska linje. Dennas trovärdighet är således inte avhängig av internationella garantier. Den vilar främst på vår fredstida utrikes- och försvarspolitik.

En väsentlig förutsättning för neutralitetspolitiken är att omvärlden har förtroende för vår vilja och respekt för vår förmåga att orubbligt hålla fast vid den valda linjen. För att denna avsikt skall bli klart förstådd och respekterad krävs att politiken inte görs beroende av tillfälliga faktorer utan förs med konsekvens och fasthet.

Sådana internationella bindningar – utrikespolitiska, ekonomiska eller andra – vilka gör möjligheten att iaktta neutralitet i krig illusorisk kan inte accepteras. Detta innebär, att vi inte kan delta i ett förpliktande samarbete inom en grupp stater med syfte att utforma gemensamma utrikespolitiska ståndpunkter. Gränser sätts också för våra möjligheter att medverka i en överflyttning av beslutanderätten från nationella till internationella organ. Ett nära och omfattande ekonomiskt samarbete över gränserna är från många synpunkter önskvärt. Detta samarbete bör enligt min mening ytterligare fördjupas. Samtidigt måste vi i vår säkerhetspolitik uppmärksamma riskerna för beroendeförhållanden som kan utnyttjas för att av oss kräva politiska och militära fördelar.

Sverige eftersträvar att skapa ökad respekt för varje nations frihet och självbestämmanderätt. Vi verkar även för social och ekonomisk rättvisa, politisk avspänning, militär nedrustning samt omfattande och förtroendefullt samarbete över gränserna. En värld i varaktig fred kan endast förverkligas om dessa strävanden förblir starka. Varje steg mot en ökad internationell säkerhet främjar även förverkligandet av vårt eget säkerhetspolitiska mål.

I Sverige har sedan gammalt funnits ett starkt stöd för tankarna på en internationell freds- och rättsordning. Förenta nationerna är ett uttryck för

strävanden att genom ett frivilligt upprättat internationellt system på lång sikt uppnå kollektiv säkerhet. Sverige kommer även i fortsättningen att på allt sätt sträva efter att stärka Förenta nationerna i organisationens arbete att söka förebygga och lösa internationella konflikter.

Små stater har begränsade möjligheter att påverka den internationella utvecklingen. Denna bedöms även i fortsättningen komma att präglas av stormakternas handlande. När vi utformar vår säkerhetspolitik måste vi därför ständigt bedöma utvecklingstendenserna i omvärlden och ta hänsyn till de risker för vår säkerhet de kan innehålla. Mellan stormaktsblocken präglas utvecklingen av strävanden till fortsatt politisk avspänning. Dessa strävanden bygger bl. a. på viljan att undvika varje utveckling som kan leda till kärnvapenkrig. Samtidigt bedöms motsättningarna mellan supermakterna komma att bestå under överskådlig tid. De båda militärblocken håller stora och insatsberedda styrkor i Europa. Denna höga rustningsnivå bedöms bli bestående under överblickbar tid. Den svenska neutralitetspolitiken måste därför för att förbli trovärdig alltjämt stödjas av ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvar.

Det krävs samlade internationella insatser om vi skall nå en värld i varaktig fred. Den kan inte förverkligas enbart genom nationella åtgärder. Sveriges engagemang i det internationella fredsarbetet står således inte i motsatsförhållande till strävandena att stödja den svenska alliansfria politiken genom ett allsidigt sammansatt totalförsvar. En grundläggande förutsättning för att Sverige på olika sätt skall kunna verka för en bättre värld är givetvis att landets självständighet vidmakthålls.

Maktbalansen mellan stormakterna väntas bestå under överskådlig tid. I internationella krissituationer kommer därför stormakternas styrkor att främst bindas mot varandra. Angrepp mot Sverige eller delar av svenskt område bedöms i sådana situationer inte vara ett primärt intresse för en stormakt. Skulle ett sådant angrepp ändå övervägas, begränsas den styrka en angripare kan sätta in mot oss genom att huvuddelen av hans resurser måste avdelas mot huvudmotståndaren. Även ett litet land som Sverige har därför förmåga att bygga upp och vidmakthålla ett försvar som kan ge ett respektingivande stöd för dess säkerhetspolitik. Vårt totalförsvar bör även i fortsättningen utformas så att det vid kriser och konflikter i Europa mellan stormaktsblocken har sådan styrka, sammansättning och beredskap att hot, påtryckningar eller angrepp mot Sverige inte av någon kan bedömas vara lönsamt. Då har totalförsvaret den avsedda fredsbevarande förmågan.

Vårt försvars fredsbevarande förmåga kan dock inte enbart bedömas utifrån möjliga styrkeinsatser mot oss. En stat som överväger angrepp måste vara övertygad om vår vilja och förmåga att vid angrepp bjuda segt motstånd i varje del av landet. Vi måste därför inge respekt för vår förmåga att leda, utbilda och utrusta vårt totalförsvar så att möjligheterna att lyckas i ett angrepp mot vårt land framstår som ovissa. Totalförsvaret måste därför ha

en sådan sammansättning och en sådan styrka att ingen till följd av brister i detta misstror allvaret i vår politik. Det militära försvaret måste dessutom vara så utformat att dess uteslutande defensiva syfte klart framgår. Det kan därigenom inte av någon uppfattas som ett hot. Förberedelser för och överväganden om militär samverkan med andra stater är helt uteslutna.

Anskaffning av för försvaret väsentlig materiel får inte försätta Sverige i en beroendeställning till andra länder av sådan art att denna kan utnyttjas för påtryckningar.

Kombinationen av en fast, förtroendegivande utrikespolitik och ett starkt totalförsvar bör kunna inge stormakterna respekt för Sveriges neutralitetsvilja och förmåga att stå emot påtryckningar eller andra aggressiva handlingar. Det måst stå klart för alla, att vi menar allvar med vår neutralitetspolitik och att vi målmedvetet upprätthåller ett sådant totalförsvar, som ingen kan bortse från i ett kris- eller krigsläge. Våra långsiktiga försvarsbeslut skall ses som ett uttryck för denna målmedvetenhet.

Vår totalförsvar har en väsentlig roll redan i fred. Utvecklingen i norra Europa har under de senaste decennierna präglats av stabilitet och samarbete. Sveriges utrikes- och försvarspolitik har starkt bidragit till den säkerhetspolitiskt stabila situation som råder i Norden. Danmark och Norge är medlemmar i Atlantpakten. Finland förenar sin neutralitetspolitik med ett särskilt förhållande till Sovjetunionen. För båda blocken är Norden ett flankområde inom vilket positionsförändringar kan påverka den i Europa rådande balanssituationen.

Väsentliga försvagningar av det svenska försvarets styrka i förhållande till omvärlden kan rubba stabiliteten och balansen i Nordeuropa. En fast och konsekvent svensk utrikes- och försvarspolitik främjar freden och stabiliteten i norra Europa. Det torde även ligga i andra länders intresse att denna politik fullföljs.

Ett militärt angrepp är till sina konsekvenser det allvarligaste hotet mot vår säkerhet och försvar mot invasion måste därför vara totalförsvarets viktigaste uppgift. Dess fredsbevarande förmåga vilar därför alltjämt främst i styrkan hos det militära försvaret.

Samhällsutvecklingen i alla industrialiserade länder gör emellertid att känsligheten för andra slags hot och påtryckningar ökar. Härtill kommer att framtida krig och kriser kan i ökad utsträckning och på annat sätt drabba hela samhället och hela befolkningen. Därav följer att totalförsvaret skall ses som en del av samhället och att samhällsutvecklingen även fortsättningsvis skall ske så att rimlig hänsyn tas till totalförsvarets behov. Därigenom begränsar vi vår sårbarhet och ökar vår säkerhet.

Vårt totalförsvar är ett uttryck för vår vilja att slå vakt om nationens säkerhet och oberoende. Totalförsvaret är därför en hela folkets angelägenhet och bygger på att varje medborgare efter förmåga bidrar till landets försvar. Detta tillgodoses bl. a. genom den allmänna värnplikten, civilförsvarsplikten

och andra former av tjänstgöringsskyldighet. De frivilliga försvarsorganisationerna och våra folkrörelser har också stor betydelse för totalförsvarsidéns förankring i samhället.

Med en sådan syn på totalförsvaret blir det naturligt att i största möjliga utsträckning samordna militära och civila funktioner. Ett led i denna strävan är att civila myndigheter som har ett ansvar i fred behåller detta i kris- eller krigslägen. Genom en sådan samordning förankras totalförsvaret ytterligare i samhället.

Under en lång tid har stor enighet rått i vårt land om inriktningen av vår säkerhetspolitik och behovet av ett starkt och respektingivande totalförsvar. Detta har bl. a. inneburit enighet om att årligen avsätta en avsevärd del av samhällsresurserna för försvarsändamål. Det förhållande att vår säkerhetspolitik har ett brett folkligt stöd tillmäter jag det största värde.

Statsrådet Krönmark utvecklar senare de närmare riktlinjerna för inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling. Han och statsråden Burenstam Linder, Troedsson, Turesson, Wikström, Ahlmark och Gustavsson redovisar de särskilda förslag inom resp. försvars-, handels-, social-, kommunikations-, utbildnings-, jordbruks-, arbetsmarknads- och kommundepartementens verksamhetsområden som föranleds av dessa riktlinjer. Statsrådens anföranden och förslag redovisas i underprotokollen för resp. departement.

Statsministern avslutar.

Med hänvisning till vad jag och övriga statsråd har anfört hemställer jag att regeringen i gemensam proposition

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag nu har anfört om säkerhetspolitiken och totalförsvaret,

dels förelägger riksdagen vad övriga föredraganden har anfört för de åtgärder de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till statsministerns och övriga föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredragandena har anfört för de åtgärder som de har hemställt om.

Regeringen föreskriver att de anföranden och förslag som upptagits i underprotokollen skall bifogas propositionen som bilagorna 1–8.

Bilaga 1 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Krönmark

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser försvarsdepartementets verksamhetsområde.

---

1 Grunder för genomförd planering, studier m. m.

1.1 Planeringssystem

Genom beslut av riksdagen (SU 1970:203, rskr 1970:420) infördes ett nytt planerings- och budgeteringssystem för det militära försvaret och civilförsvaret budgetåret 1972/73. I samband med att riksdagen behandlade systemets införande begärde den att Kungl. Maj:t skulle låta utreda riksdagens roll i det nya systemet. Denna utredning utfördes av 1970 års försvarsutredning. Utredningen föreslog att riksdagens utrikes- och försvarsutskott fortlöpande skulle informeras om studie- och planeringsarbetets inriktning och resultat. Förslaget låg till grund för Kungl. Maj:ts redovisning till riksdagen (prop. 1972:103). Riksdagen (FöU 1972:23, rskr 1972:309) hade inte något att erinra mot vad som därvid anfördes.

Planeringssystemets huvudkomponenter utgörs av säkerhetspolitiska studier – varmed avses studier av utvecklingen internationellt och i det svenska samhället – perspektivplanering, programplanering, systemplanering och programbudgetering.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar har efter uppdrag av Kungl. Maj:t lämnat förslag till hur ett planeringssystem för det ekonomiska försvaret skulle kunna utformas. Kungl. Maj:t uppdrog år 1973 åt överstyrelsen att efter anvisningar av chefen för handelsdepartementet och i samråd med berörda myndigheter bedriva försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Samtidigt meddelade chefen för handelsdepartementet anvisningar för försöken. Dessa omfattar bl. a. perspektivstudier och programplanering enligt i huvudsak samma principer som tillämpas för perspektivplanering och programplanering inom det militära försvaret och civilförsvaret.

Planeringssystemen har utformats för att tillgodose såväl statsmakternas som myndigheternas behov av underlag för beslut. Planeringssystemen skall sålunda bl. a. medverka till att riksdagens arbete kan inriktas på de väsentliga försvarspolitiska problemen och resursavvägningarna.

De säkerhetspolitiska förutsättningarna för försvarsplaneringen måste preciseras så att det blir möjligt att ange mål för försvarets utveckling på kort och lång sikt. Målen bör i största möjliga utsträckning definieras av eller kunna härledas ur beskrivningar av de situationer som vårt försvar skall kunna verka i.

Studierna av den internationella utvecklingen resulterar i beskrivningar av tänkbara internationella utvecklingar i politiskt, tekniskt, militärt, ekonomiskt och socialt avseende. Alternativ som kan leda till internationella kriser och risk för angrepp mot Sverige har därvid särskilt intresse. De analyseras närmare genom s. k. angreppsfall och krisfall. I vissa fall är det möjligt att uttrycka de anspråk som med hänsyn till den yttre miljön bör ställas på försvarsplaneringen i mera konkret och kortfattad form. Underlag för dessa s. k. särskilda planeringsanvisningar kan komma fram genom studier av de försvarsproblem som är gemensamma för ett antal angreppsfall eller krisfall. Särskilda planeringsanvisningar kan exempelvis avse beredskap, skydd mot verkan av ABC-stridsmedel och verkan under neutralitetstillstånd.

Riktlinjerna för försvarsplaneringen innefattar förutom yttre betingelser också förutsättningar som rör Sveriges inre förhållanden. Dessa förutsättningar anges genom s. k. ramvillkor för planeringen, exempelvis ekonomiska planeringsramar.

Angreppsfall, krisfall, särskilda planeringsanvisningar och ramvillkor bildar underlag för perspektivplaneringen.

Nuvarande metoder för perspektivplaneringen innebär att arbetet genomförs i två faser. Fas 1 är planeringens idéskapande del. Under denna fas skall man utveckla och pröva nya idéer till försvarets utformning och sammansättning för att möta olika framtida konfliktsituationer. Man skall vidare ta fram alternativ i fråga om viktiga funktioners uppgifter, inbördes samband och innehåll i stort. Tidsperspektivet är härvid 15 à 20 år. En viss sådan sammansättning av försvaret och dess sätt att verka kallas struktur. Perspektivplaneringens fas 1 skall ge statsmakterna underlag att välja ett antal försvarsstrukturer för fortsatt analys.

Under fas 2 i perspektivplaneringen skall man med utgångspunkt i befintlig organisation ta fram alternativa handlingsvägar i ett kortare tidsperspektiv. Detta skall göras främst mot bakgrund av skilda ekonomiska förutsättningar, varvid möjligheterna att nå de olika strukturerna i perspektivet och konsekvenserna av detta kartläggs. Genom att alternativa handlingsvägar utformas och analyseras säkerställs att statsmakterna får underlag för att inrikta programplaneringen.

För handlandet på kort sikt upprättas konkreta handlingsprogram i form

av femåriga programplaner, som rullas varje år. Programplanerna utarbetas mot bakgrund av den befintliga krigsorganisationens styrka och svagheter. I planerna konkretiseras avvägningen mellan resurser för att upprätthålla operativ styrka under de närmaste åren och resurser för att nå styrka på längre sikt. I arbetet med programplanen ingår att klarlägga den verksamhet i form av bl. a. utbildning, byggnadsverksamhet, forskning, studier, utveckling samt anskaffning av materiel som behöver genomföras under programplaneperioden.

Systemplaner kan utarbetas som underlag för regeringens ställningstaganden till särskilt resurskrävande vapensystem. De behandlar systemet under hela dess livslängd.

Programbudgeteringen är ett viktigt hjälpmedel när inriktningen av den konkreta verksamheten på kort sikt skall anges. Systemet medger en hög grad av decentralisering. Målen för verksamheten inom olika delar av försvarsorganisationen måste därför kunna anges noga. I systemet ingår även en redovisning av prestationer och kostnader som underlag för kontroll och analyser.

1.2 Genomförda säkerhetspolitiska studier

I enlighet med Kungl. Maj:ts bemyndigande har chefen för försvarsdepartementet gett anvisningar för de säkerhetspolitiska studierna.

I det följande redovisas en kortfattad sammanställning av resultaten av de säkerhetspolitiska studierna i de delar dessa direkt har utnyttjats i anvisningar för myndigheternas perspektivplanering.

1.2.1 Angrepp med konventionella stridsmedel mot mobiliserat svenskt försvar

Angreppsfallen utgår från hypotesen att förhållandena i Europa under en lång period varit relativt lugna efter den reglering av centraleuropeiska problem som skedde omkring år 1970. Supermakterna antas därefter i stort sett ha avstått från att aktualisera motsättningar i denna del av världen. I en framtida konfliktutveckling kan supermakterna tänkas överväga olika handlingsalternativ för att nå sina allmänna säkerhetspolitiska mål. Ett av dessa alternativ kan innebära angrepp mot Sverige. Frågan är då om fördelarna med att kontrollera hela eller delar av Sverige är så stora att de motiverar de därmed förknippade uppoffringarna. I de situationer då ett angrepp verkar tänkbart görs i angreppsfallen en bedömning av vilka resurser en angripare kan vara beredd att sätta in mot Sverige, vilka förluster som därvid kan godtas samt hur lång tid företaget kan få ta.

De angreppsfall som utnyttjats i planeringen förutsätter skilda angripare och leder till risk för angrepp mot skilda delar av landet.

I anvisningarna för perspektivplaneringen för det militära försvaret har

föreskrivits att sju olika angreppsfall skall utnyttjas. För vart och ett av dessa finns ett antal varianter som bygger på olika hypoteser om den potentiella angriparens totalt tillgängliga militära resurser och det sätt varpå dessa disponeras i olika riktningar.

Angreppsfallen för den övre och mellersta delen av det för det militära försvarets perspektivplanering anbefallda ekonomiska studieintervallet bygger på hypotesen att den världspolitiska utvecklingen också i framtiden kommer att karakteriseras av svängningar mellan avtagande och tilltagande spänning. De militära styrkorna i Europa antas vara oförändrade eller minska.

Förutsättningen för de angreppsfall som har legat till grund för studierna inom den nedre delen av det ekonomiska studieintervallet är en långvarig avspänningsperiod, som skulle kunna leda till bl. a. att de militära styrkorna i Europa minskar betydligt. De kris- och krigssituationer som därvid skulle kunna uppstå till följd av olika motsättningar har antagits bli starkt begränsade ifråga om nivå och/eller geografisk utbredning.

I anvisningarna för planeringen inom de andra delarna av totalförsvaret har vissa begränsningar i antalet angreppsfall kunnat göras. Uteslutna fall har inte bedömts kunna ge någon ytterligare väsentlig information för planeringen.

1.2.2 Överraskande angrepp med konventionella stridsmedel

Som grund för myndigheternas planering har angivits ett antal angreppsfall som belyser mera överraskande angrepp. Härmed avses angrepp mot ett svenskt försvar som på grund av otillräcklig förberedelsetid inte är färdigmobiliserat. Överraskningen kan uppstå dels till följd av att en angripare vidtar medvetna åtgärder för att dölja angreppsförberedelserna, dels på grund av den svenska statsledningens svårigheter att samla in och tolka befintliga signaler.

Principiella problem i samband med överraskande angrepp har redovisats i en särskild analys. Som grund för planeringen inom totalförsvarets grenar har tre olika överraskande angrepp anvisats. Dessa bygger på samma internationella förhållanden som angreppsfallen mot ett mobiliserat försvar. Sam nantagna representerar de olika förvarningssignaler och olika förvarningstider.

1.2.3 Krig i Europa varvid Sverige är neutralt

De anvisningar som lämnats beträffande försvarets uppgifter under neutralitetstillstånd utgår från att ett konventionellt krig i den nära omvärlden kan väntas leda till betydande påfrestningar på vårt försvar och för det svenska samhället i övrigt. Hos de krigförande parterna uppstår knapphet på många viktiga förnödenheter som man därmed blir obenägen att sälja till Sverige. Vidare kan stridshandlingar längs handelsvägar helt eller delvis omöjliggöra utrikeshandeln. Stridshandlingarna kan leda till oavsiktliga såväl som avsiktliga kränk-

ningar av svenskt territorium.

I anvisningarna för perspektivplaneringen för det militära försvaret har lämnats en redovisning av kraven på det militära försvarets verkan under neutralitetstillstånd. Bakgrunden till kraven exemplifieras genom ett antal krisfall.

Som grund för planeringen för det ekonomiska försvaret har anvisats ett antal krisfall. I dessa har särskild vikt lagts vid att beskriva den internationella handeln och störningar i denna.

För det ekonomiska försvarets planering har härutöver exempel på fredskriser anvisats. Den ogynnsamma påverkan på vår försörjning som fredskriserna kan ge har sitt upphov i händelser utanför vår kontroll. Händelserna kan orsakas av bl. a. dels relativt lokalt bundna konflikter, dels vissa länders medvetna agerande för att förbättra sin position. Detta kan avse positioner antingen i det globala handelsutbytet eller i något annat politiskt avseende som inte berör Sverige. Den geografiska bundenheten gör att dessa händelser bedöms drabba främst vår försörjning med någon enstaka vara eller ett begränsat antal varor under en och samma tidsperiod.

1.2.4 Krig i vilka ABC-stridsmedel utnyttjas

Omfattning och inriktning av våra åtgärder mot kärnvapen samt bakteriologiska (biologiska) och kemiska stridsmedel måste primärt bestämmas utifrån en bedömning av risken för att dessa sätts in antingen i vår omvärld eller direkt mot Sverige. Skulle Sverige anfallas när kärnvapen redan utnyttjats vid krig i omvärlden kan vi inte räkna med någon återhållsamhet mot svenskt område. I en sådan situation har Sverige små möjligheter att bjuda effektivt motstånd och samtidigt bevara en nationell handlingsfrihet enligt de säkerhetspolitiska målen. En utgångspunkt för försvarsplaneringen är därför att totalförsvarets ansträngningar i ett sådant läge måste koncentreras på att begränsa krigets verkningar och öka befolkningens möjligheter att överleva.

I samband med att anvisningar lämnades för myndigheternas perspektivplanering gavs vissa riktlinjer för hur hänsyn skulle tas inom totalförsvaret till verkningarna av möjliga insatser av kärnvapen och BC-stridsmedel mot Sverige. Dessa riktlinjer kompletterades med ett antal angrepps- respektive krisfall, i vilka beskrivs situationer då ABC-stridsmedel sätts in mot Sverige eller i omvärlden.

1.2.5 Hot om ekonomiska och militära åtgärder som stöd för krav på Sverige

Den svenska statsledningens beslutsamhet och möjligheter att stå emot hot beror i hög grad på totalförsvarets förmåga. Huvuddelen av de anspråk

som försvar mot hot ställer har därför redan uttryckts genom de tidigare redovisade angrepps- och krisfallen. Endast för vissa speciella typer av hot har det bedömts som lämpligt att utarbeta och föreskriva särskilda angreppsfall.

1.3 Perspektivplaner

Perspektivplaner för det militära försvaret har utarbetats av överbefälhavaren och för civilförsvaret av civilförsvarsstyrelsen. Perspektivstudierna inom det ekonomiska försvaret har letts av överstyrelsen för ekonomiskt försvar. Studier av övrigt totalförsvar har genomförts under ledning av en särskild utredningsman.

Planeringsarbetet inom totalförsvaret har varit samordnat i tiden. Arbetet med perspektivplaner och perspektivstudier avslutades och slutredovisades under hösten år 1975.

1.3.1 Perspektivplan för det militära försvaret

Kungl. Maj:t uppdrog i juni 1972 åt överbefälhavaren att genomföra perspektivplanering för det militära försvarets utveckling efter år 1977. Alternativa sammansättningar av försvaret skulle sökas och utformas utifrån i anvisningarna angivna säkerhetspolitiska utgångspunkter. De ekonomiska studieområdena skulle förläggas inom ett intervall mellan 10 och 20 miljarder kronor per år beräknade i ett antaget pris- och löneläge i början av 1990-talet.

Överbefälhavaren överlämnade i maj 1974 perspektivplan del 1. Avvikande mening har i militärledningen anmälts av cheferna för marinen och flygvapnet.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande meddelade chefen för försvarsdepartementet i mars och i oktober 1974 anvisningar för perspektivplaneringens fas 2. En utgångspunkt för arbetet var att den militära utgiftsramen budgetåret 1976/77 var 8 150 milj. kr. i prisläge februari 1974. Överbefälhavaren skulle utforma och analysera handlingsvägar utifrån fyra ekonomiska nivåer för femårsperioden 1977/78–1981/82, nämligen ungefär 38 500 milj. kr., 40 750 milj. kr., 42 000 milj. kr. resp. 43 750 milj. kr. i prisläge februari 1974. Exakta studienivåer skulle väljas så att intressanta omslagspunkter blev belysta.

Överbefälhavaren överlämnade i november 1975 perspektivplan del 2 för det militära försvaret. Denna är väsentligen en analys i ett kortare tidsperspektiv än i del 1. Med utgångspunkt i dagens krigsorganisation har fem exempel på handlingsvägar för försvarsmaktens utformning studerats och värderats. Avvikande mening har anmälts av chefen för marinen.

Ett sammandrag av innehållet i överbefälhavarens perspektivplan redovisas i det följande i avsnittet om det militära försvarets fortsatta utveckling.

1.3.2 Perspektivplan för civilförsvaret

De allmänna grunderna för civilförsvarets perspektivplanering sammanföll med anvisningarna för försvarsmaktens planering. Det ekonomiska studieområdet för början av 1990-talet skulle förläggas inom ett intervall mellan 450 milj. kr. och 900 milj. kr. per år i då antaget pris- och löneläge.

Civilförsvarsstyrelsen överlämnade i maj 1974 perspektivplan del 1.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande meddelade chefen för försvarsdepartementet i mars och i oktober 1974 anvisningar för civilförsvarets perspektivplanering under fas 2. Civilförsvarsstyrelsens fortsatta planering skulle avse i första hand strukturer som var särskilt intressanta med hänsyn till lämnade anvisningar. Beträffande skyddsrumsbyggande föreskrevs ett studieintervall från 150 000 till 300 000 nya skyddsrumsplatser per år. För övrig civilförsvarsverksamhet skulle förutsättas att utgiftsramen för budgetåret 1976/77 var 135 milj. kr. i prisläge februari 1974. För denna del av verksamheten skulle studierna avse tre ekonomiska nivåer för femårsperioden 1977/78–1981/82, nämligen ungefär 575 milj. kr., 675 milj. kr. resp. 775 milj. kr.

Civilförsvarsstyrelsen överlämnade i oktober 1975 perspektivplan del 2.

Ett sammandrag av innehållet i civilförsvarsstyrelsens perspektivplan redovisas i det följande i avsnittet om civilförsvarets fortsatta utveckling.

1.3.3 Perspektivstudier inom det ekonomiska försvaret

En redogörelse för perspektivstudierna inom det ekonomiska försvaret lämnas av chefen för handelsdepartementet i det följande i bilaga 2.

1.3.4 Studier av övrigt totalförsvar

Kungl. Maj:t förordnade i december 1973 om särskilda studier avseende utvecklingen efter år 1977 för vad som sammanfattningsvis benämns övrigt totalförsvar dvs. de delar av totalförsvaret som inte omfattas av det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret. I direktiven angavs att studier av övrigt totalförsvar för perioden från år 1977 till 1990-talets början skulle genomföras för att underlaget inför ett försvarsbeslut år 1977 skulle bli så fullständigt som möjligt. Studierna skulle göras mot bakgrund av förutsättningar som till övervägande delen var gemensamma för totalförsvaret. Verksamheten inom övrigt totalförsvar skulle sammanföras i programmen ledning, viss polisverksamhet, sjukvård och allmän administration. Studierna borde i första hand gälla myndigheter med uppgifter inom övrigt totalförsvar, vilka har särskilda försvarsanslag.

Eftersom någon myndighet för samordning inom det aktuella området inte finns, tillkallades en särskild sakkunnig (Fö 1973:02)[1] för att genomföra studierna.

[1] Avdelningschefen Sture Gyllö.

Den sakkunnige överlämnade i april 1975 en rapport om dittills genomförda studier. En slutrapport avgavs i december 1975. I rapporterna har klarlagts myndigheter och kostnader inom övrigt totalförsvar, beredskapsläget den 1 juli 1977 samt planeringsförutsättningarna för området. Vidare har handlingsvägar avseende perioden 1977/78–1981/82 konstruerats. I rapporterna har programmet "allmän administration" utgått.

Ett sammandrag av innehållet i rapporterna redovisas i det följande i avsnittet om övrigt totalförsvars fortsatta utveckling.

1.4 Programplaner för perioden 1977/78–1981/82

Regeringen resp. berörd departementschef med regeringens bemyndigande lämnade i mars 1976 anvisningar för programplanering av de olika totalförsvarsgrenarna för perioden 1977/78–1981/82. De säkerhetspolitiska utgångspunkterna för planeringen var gemensamma för samtliga totalförsvarsgrenar och utgjordes av de överväganden och förslag till riktlinjer för den svenska säkerhetspolitiken, som 1974 års försvarsutredning redovisade i betänkandet (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar. I anvisningarna angavs vidare en allmän inriktning av planeringen, ekonomiska förutsättningar samt övriga förhållanden som skulle beaktas i planeringen.

För det militära försvaret angavs att den inriktning av totalförsvarets och det militära försvarets fortsatta utveckling som försvarsutredningen föreslagit i sitt första betänkande med vissa kompletteringar i huvudsak skulle ligga till grund för planeringen. För vart och ett av budgetåren 1977/78–1981/82 skulle gälla en planeringsram om 9 053 milj. kr. i prisläge februari 1975. Överbefälhavaren har överlämnat programplaner för det militära försvaret till regeringen i september 1976. Planeringen har genomförts i tre ekonomiska nivåer. Ett sammandrag av överbefälhavarens programplaner liksom av programplanerna för huvudprogrammen 1–3 redovisas i det följande avsnittet om det militära försvarets fortsatta utveckling.

För civilförsvaret angavs att planeringen skulle grundas på den inriktning av totalförsvarets och civilförsvarets fortsatta utveckling som försvarsutredningen föreslagit. Härtill meddelades vissa kompletterande anvisningar rörande skyddsrumsbyggnationen m. m. Planeringen av verksamhet som inte avser skyddsrum för befolkningen skulle ske i en planeringsram som för vart och ett av budgetåren 1977/78–1981/82 var 153 milj. kr. i prisläge februari 1975. För planeringen av verksamhet som avser skyddsrum för befolkningen skulle för vart och ett av budgetåren 1977/78 och 1978/79 gälla en planeringsram om 38 milj. kr. och för vart och ett av budgetåren 1979/80–1981/82 en planeringsram om 105 milj. kr., allt i prisläge februari 1975. Civilförsvarsstyrelsen har till regeringen överlämnat programplaner för civilförsvaret i september 1976. Planeringen har genomförts i två ekonomiska nivåer och ett sammandrag av planerna redovisas i det följande avsnittet om civilförsvarets fortsatta utveckling.

I fråga om det ekonomiska försvaret anfördes att de försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret som tidigare påbörjats nu skulle fortsätta med programplanering för perioden 1977/78–1981/82. Anvisningarna omfattade dels formella föreskrifter, dels riktlinjer för planeringen. Härvid angavs att planeringen för avspärrning och krig skulle utarbetas i två ekonomiska alternativ för den verksamhet som finansieras över statsbudgeten. I ett alternativ skulle driftkostnaderna för perioden uppgå till ca 1 050 milj. kr. och investeringar skulle planeras inom en ram av 625 milj. kr. I ett annat alternativ skulle investeringarna planeras inom en ram om 750 milj. kr. Vidare meddelades anvisningar och riktlinjer för planeringen avseende fredskriser. För denna del av planeringen angavs inga ekonomiska ramar. Berörda myndigheter har i september/oktober 1976 överlämnat sina programplaner till regeringen. En sammanfattning av planerna redovisas i det följande i avsnittet om det ekonomiska försvarets fortsatta utveckling, bilaga 2.

Slutligen meddelades anvisningar till vissa myndigheter, som under avsnittet genomförda perspektivstudier redovisades under begreppet övrigt totalförsvar, att genomföra programplanering av i anvisningarna angivna verksamheter. Till grund för planeringen angavs såväl en inriktning av resp. programs utveckling som de ekonomiska restriktioner som skulle gälla för planeringsperioden. Berörda myndigheter har i september 1976 överlämnat programplanerna till regeringen. En sammanfattning av planerna redovisas i det följande i avsnittet om övrigt totalförsvars fortsatta utveckling.

2 Den svenska säkerhetspolitiken

2.1 1974 års försvarsutredning

Som bakgrund till sitt förslag beträffande inriktningen av svensk säkerhetspolitik lämnar 1974 års försvarsutredning en redogörelse för den internationella politiska och ekonomiska utvecklingen och dess säkerhetspolitiska konsekvenser. Särskild uppmärksamhet ägnas åt de hot av olika slag som kan uppkomma mot Sveriges frihet och oberoende. Utredningen behandlar vidare utvecklingen av det svenska fredssamhället och dess påverkan på våra försvarsåtgärder.

På grundval av det samlade material som stått till utredningens förfogande lämnar utredningen förslag beträffande inriktningen av svensk säkerhetspolitik.

Försvarsutredningen påpekar att den svenska säkerhetspolitiken traditionellt setts och fortfarande måste ses i samband med öst-västproblematiken. I och med avspänningspolitikens utveckling har också andra internationella

problem blivit föremål för ökad uppmärksamhet. Den internationella ekonomiska utvecklingen i industriländerna såväl som utvecklingsländernas krav på en ny ekonomisk världsordning måste enligt utredningens uppfattning också beaktas i en bredare säkerhetspolitisk diskussion.

I sin sammanfattning av den internationella politiska och ekonomiska utvecklingen framför utredningen uppfattningen att de aktuella ekonomiska svårigheterna i industriländerna och den internationella ekonomiska omfördelningen av resurser som nu pågår uppenbarligen kan få säkerhetspolitiska konsekvenser. Oljekrisen under budgetåret 1973/74 har påvisat konsumentländernas stora känslighet och producentkartellens effektivitet i detta fall. De ekonomiska svårigheterna har medfört att Sovjetunionens och USA:s ställning relativt och åtminstone på kort sikt har förstärkts. Förutsättningarna för avspänningspolitiken bedöms dock inte ha rubbats av de ekonomiska svårigheterna.

Under senare år har förhållandet mellan industriländer och utvecklingsländer lett till krav på en ny ekonomisk världsordning. Dessa problem har fått ökad aktualitet inte minst i FN:s arbete. Om den nuvarande situationen inte ändras kan den på längre sikt få allvarliga säkerhetspolitiska konsekvenser i form av konflikter mellan industri- och utvecklingsländer eller mellan utvecklingsländer.

FN kan enligt utredningens åsikt inte väntas bli en effektivt fungerande organisation för kollektiv säkerhet inom överskådlig tid. Varje land måste därför svara för sin egen säkerhet. Ett omfattande förhandlingsarbete pågår för att kontrollera och begränsa rustningarna i världen. Vissa begränsade resultat har nåtts men utredningen bedömer det som föga sannolikt att förhandlingarna inom överskådlig tid kommer att leda till någon avgörande nedrustning.

Med utgångspunkt i de nu kända förutsättningarna för den internationella utvecklingen bedömer försvarsutredningen att USA och Sovjetunionen under överskådlig tid förblir de enda stater som kan karaktäriseras som supermakter. Trots att främst Japan, Kina och Västeuropa har förutsättningar att i vissa avseenden nå supermaktsstatus bedömer utredningen att dessa under den kommande tioårsperioden inte kommer att kunna uppträda som sådana i global mening.

Avspänningssträvandena har hittills tagit sig uttryck i bl. a. en provisorisk reglering särskilt av vissa problem i Centraleuropa och förhandlingar om rustningskontroll, SALT, MFR och ESK. Avspänningspolitiken, som enligt utredningens mening inte bör bedömas efter kortsiktiga variationer, innebär dock inte att alla konflikter försvunnit. Den innebär emellertid att skiftningarna i den internationella politiken kan bli mindre dramatiska. Enligt utredningens mening finns det skäl att betona att det inte finns något direkt samband mellan rustningsnivå och spänning eller avspänning. Tider med förhållandevis låga rustningsnivåer har utmärkts av hög spänning och tvärtom.

Förbindelserna mellan USA och Västeuropa har utsatts för påfrestningar

under senare år. Oljekrisen och samförståndspolitiken mellan USA och Sovjetunionen har lett till svårigheter inom NATO. Försvarsutredningen bedömer emellertid att intresset i Västeuropa för fortsatt amerikansk närvaro där kommer att vara stort även i framtiden. Även Sovjetunionen bedöms av många, åtminstone på längre sikt, ha intresse av en fortsatt sådan närvaro.

Även om förhållandena i Centraleuropa fortfarande kommer att ha stor betydelse har den internationella politikens huvudfrågor under senare tid rört sig inom Mellanöstern och områdena däromkring. Konflikter i detta område kan uppstå av många olika anledningar och få betydande konsekvenser för utvecklingen i Europa i sin helhet.

Nordens strategiska betydelse är inte konstant utan påverkas av den rådande situationen. Den militära styrkeuppbyggnad som under senare år skett på Kolahalvön, framförallt av marinstridskrafter, har enligt försvarsutredningens mening ökat Nordens strategiska betydelse. Sovjetunionens behov av fritt tillträde till Atlanten från såväl Murmanskområdet som Östersjön liksom västsidans intresse av att hindra detta ger Nordkalotten och Östersjöutloppen militär betydelse. Ytterligare intresse har ägnats det Nordatlantiska området på grund av oljefyndigheter utanför Norges kust.

Under efterkrigstiden har de nordiska ländernas säkerhetspolitik utmärkts av stabilitet. Deras säkerhetspolitiska dispositioner är beroende av varandra. Av något land ensidigt vidtagna åtgärder skulle kunna påverka denna balans.

Försvarsutredningen bedömer att supermakterna även i framtiden kommer att sträva efter att förhindra en militär konfrontation i Europa. Det faktum att stora militära styrkor står ständigt beredda mot varandra innebär dock en risk. Supermakternas globala intressen och kamp om resurser innebär vidare risk för att de blir indragna i lokala konflikter som kan trappas upp eller spridas.

Även om motsättningarna mellan supermakterna minskat under senare tid kvarstår de ändå i sina huvuddrag och utgör ett latent hot mot freden i världen. Ytterligare problem kan tillkomma genom motsättningar inom blocken. Härtill kommer att de vidgade ekonomiska och sociala klyftorna inom och mellan nationer tillsammans med knapphet på resurser och råvaror innebär växande konfliktorsaker.

Strävandena att undanröja konfliktorsaker har enligt försvarsutredningen stärkt möjligheterna till en bestående fred i vår del av världen. Bristande jämlikhet i de ekonomiska förbindelserna kvarstår och orsakar en orättvis fördelning av världens tillgångar. För att undanröja dessa missförhållanden fordras en reform av det internationella ekonomiska systemet.

En följd av den rådande avspänningspolitiken är att förhållandena inom staterna tillmäts allt större vikt vid säkerhetspolitiska bedömningar. I en situation då människor inte upplever krigshotet som lika påträngande som under det som benämns kalla krigets år, riktas blickarna mot inrikespolitiska problem.

Tendensen har under senare år förstärkts av den ekonomiska utvecklingen med hög arbetslöshet och inflation i praktiskt taget alla industriländer i Västeuropa och Nordamerika. Många har betecknat denna kris, som i sin tur förvärrats av oljekrisen, som den allvarligaste sedan andra världskriget. Flertalet invånare i dessa länder upplever i ett avspänningsskede dessa frågor som nära nog lika centrala som krig och fred.

Med dessa utvecklingstendenser har följt en benägenhet att definiera säkerhetspolitiken i vidare termer än vad som tidigare varit brukligt. Det är uppenbart att även om den fysiska säkerheten i form av ett försvar mot anfall från annat land fortfarande spelar en mycket viktig roll i upplevelsen av säkerhet, inrymmer denna numera också olika aspekter av ekonomisk och social säkerhet.

Det svenska fredssamhällets struktur är enligt försvarsutredningens mening av stor betydelse för förmågan att stå emot krigshandlingar, störningar i utrikeshandeln, främmande propaganda m. m. Därjämte ger samhällsstrukturen – särskilt då samhällsekonomins styrka – de ekonomiska förutsättningarna för de egna försvarsansträngningarna.

Den framtida utvecklingen av det svenska samhället kommer att styras dels genom politiska beslut av statsmakterna, dels genom inverkan av faktorer, som från de politiskt beslutande organens synpunkt är förhållandevis opåverkbara. Det torde endast i begränsade hänseenden vara möjligt att anpassa samhällsutvecklingen till kris- eller krigssamhällets behov. Totalförsvaret måste därför i framtiden, liksom hittills, i huvudsak inrikta sig på att komplettera fredssamhällets resurser.

Det svenska samhället har under efterkrigstiden genomgått snabba och stora förändringar. Ett karaktäristiskt drag i den ekonomiska utvecklingen har varit den ökade internationella integrationen.

Drivkrafterna bakom dessa genomgripande förändringar har varit teknisk utveckling och de fördelar som stått att vinna genom stordrift och en omfattande handel mellan nationerna. Näringslivet har blivit mera beroende av jämn och säker tillförsel inte endast av råvaror och halvfabrikat utan även av komponenter och reservdelar. Även exportberoendet har ökat i takt med att grenar av industrin krävt större marknader än den som Sverige utgör.

Den strukturomvandling som har skett under de senaste decennierna och fortfarande sker inom industri och handel har inneburit att produktion och handel har koncentrerats samtidigt som tillverkningen blivit mer specialiserad. Vissa från försörjningssynpunkt viktiga varor och tjänster produceras av allt färre svenska företag – i den mån tillverkningen inte helt har lagts ned.

Denna utveckling, som har varit fördelaktig genom att svensk industri har kunnat utnyttja specialiseringens och stordriftens fördelar, har samtidigt inneburit problem för försörjningsberedskapen.

Tillgängliga prognoser pekar på att denna utveckling i flera avseenden

kommer att fortgå under överskådlig framtid.

En viktig förutsättning för att befolkningen skall vilja och kunna uthärda de påfrestningar som ett krig eller ett krisläge medför är enligt försvarsutredningens uppfattning att den känner solidaritet i stort med det svenska samhället. Det övervåldigande flertalet medborgare i Sverige känner en sådan solidaritet, grundad på att landet och dess samhällsskick för dem representerar väsentliga värden. Det innebär att man på viktiga punkter känner gemenskap samtidigt som man på andra punkter kan ha olika meningar. En viktig faktor är att landet saknar inre motsättningar, grundade på etniska eller religiösa minoritetsproblem eller liknande. Välståndsutvecklingen och de stora sociala reformerna har skapat förutsättningar för en hos hela befolkningen förankrad försvarspolitik.

Mot bakgrund av den redovisade internationella utvecklingen diskuterar försvarsutredningen tänkbara hot mot Sveriges säkerhet och åtgärder för att möta dessa. Inledningsvis görs en översikt över tänkbara framtida konflikter i världen. Dessa kan härledas ur en internationell situation som antingen i stort motsvarar den nuvarande eller som under överskådlig tid kan utvecklas ur denna. Konflikttyperna kan grovt hänföras till motsättningar i öst–väst, nord–syd eller kombinationer av dessa.

Konsekvenserna av ett krig samt balansen globalt mellan supermakterna och regionalt i Centraleuropa mellan maktblocken har hos parterna skapat ett starkt samfällt intresse av att förhindra krig dem emellan. Det finns nämligen en risk för att ett konventionellt krig skulle kunna trappas upp till kärnvapennivå och leda till en oacceptabel förstörelse för båda parter. En väsentlig förutsättning för balansen är enligt en allmän åsikt Förenta staternas militära närvaro i Västeuropa.

För att minska krigsriskerna har överenskommelser träffats som avdramatiserat gamla konfliktfrågor i Europa. Avtal har träffats om konsultationer vid akuta kriser. Genom förhandlingar söker man komma fram till rustningsbegränsning med bibehållen balans. Avspänningssträvandena möjliggör å ena sidan ett visst tekniskt och ekonomiskt samarbete, men å andra sidan finns grundläggande motsättningar och misstro kvar. Vardera supermakten söker främja egna intressen även om det sker på den andra supermaktens bekostnad. Benägenheten att utnyttja öppet krig som medel att främja egna intressen har minskat.

I relationerna mellan supermakterna kan man enligt försvarsutredningens uppfattning räkna med gemensamma intressen att via förhandlingar lösa militära och ekonomiska problem. Supermakterna kan söka påverka varandras positioner genom hot om avbrott eller löften om eftergifter i förhandlingarna. Många motsättningar kan därmed komma att stanna på en relativt låg konfliktnivå.

Gentemot små stater torde benägenheten öka att använda hot, påtryckningar och andra åtgärder för att få till stånd sådana politiska förändringar

som tjänar supermakternas syften.

Försvarsutredningen finner det nödvändigt att beakta det latenta hot som ligger i de stora militära styrkor som finns tillgängliga i Centraleuropa. Försöken till reglering av gamla konfliktfrågor innebär att vissa motsättningar tonats ned medan andra däremot finns kvar. Man kan därmed inte utesluta att lokala händelser delvis utanför supermakternas direkta kontroll kan leda till konflikter i Centraleuropa. Men hänsyn till tänkbara hot mot Sverige är en avgörande fråga vilken karaktär en akut konflikt eller ett krig i Europa kan få. Denna fråga behandlas mera utförligt senare i detta avsnitt.

Motstridande strategiska intressen mellan Förenta staterna och Sovjetunionen på världshaven samt komplikationer till följd av förväntade olje- eller andra råvarufyndigheter kan leda till att supermakterna söker utvidga egna basområden. En konflikt av denna karaktär skulle kunna innebära snabba militära framstötar med risk för fortsatt upptrappning eller försök med andra metoder att på lång sikt få förändringar till stånd.

Vid krig mellan länder utanför Europa kan man räkna med att supermakterna så långt som möjligt söker undvika att bli direkt engagerade och i stället stöder parterna ekonomiskt, med rådgivare och med leveranser av militär materiel. De får därmed också möjligheter att utöva påtryckningar på de stridande parterna. Syftet kan vara att föra kriget till ett slut som gynnar de egna intressena eller att stoppa krigshandlingarna och få till stånd förhandlingar.

Framtida mera akuta motsättningar mellan supermakterna kan enligt utredningen främst tänkas uppstå i Medelhavsområdet – Mellersta Östern – Persiska Viken. Dessa motsättningar kan ha sin rot i konflikten mellan Israel och arabländerna, i supermakternas tävlan om inflytande i oljeproducerande länder eller i lokala politiska instabiliteter. Parternas beslutsamhet att hävda egna intressen och de värden som står på spel kan leda till att supermakterna så småningom blir direkt indragna med egna militära styrkor. Risker för spridning av konflikten uppstår därmed.

Försvarsutredningen har i det föregående antagit att balansen mellan öst och väst i Europa består. En mera avgörande maktförskjutning kan leda till att den starkare sidan bedömer det möjligt eller angeläget att utvidga sin intressesfär. Detta kan ske genom hot och påtryckningar under lång tid varigenom ett beroendeförhållande byggs upp. Det kan också ske genom en snabbare begränsad framstöt.

Även om försvarsutredningen inte bedömer nya supermakter som troliga under överblickbar tid kan den globala maktstrukturen ändå påverkas genom en starkare ställning för vissa befintliga stater eller genom att nya maktcentra kommer till. Om konsekvenserna härav råder olika uppfattningar. Å ena sidan kan ett internationellt system med många stormakter skapa förutsättningar för ett flexibelt maktbalanssystem. Å andra sidan är en bipolär

situation lättare att kontrollera, eftersom endast två makter behöver nå enighet i de viktigaste frågorna.

En ny typ av konflikt är den mellan i- och u-länder. Oljekrisen under budgetåret 1973/74 var det första exemplet på att en sammanslutning av råvaruproducerande u-länder kunde hävda sina intressen gentemot industriländerna. Därvid utnyttjades det förhållandet att industriländerna var mera beroende av kontinuerlig tillförsel av olja än producentländerna var av tillförseln av industriprodukter. I kampen för att förbättra sina villkor kan u-länderna i framtiden tänkas utnyttja en rad olika medel. Leveransbojkotter och ensidigt beslutade prishöjningar ligger i den mildare delen av skalan. Om andra medel skulle slå fel kan u-ländernas politik bli mera fientlig mot i-länderna och de kan tänkas utnyttja olika våldsmedel för att utöva utpressning mot industriländerna i syfte att förbättra sina villkor.

Instabila regimer och militär upprustning i många råvaruproducerande länder innebär risker för krig mellan dem. Ett sådant kan leda till långvariga avbrott i exempelvis oljeleveranserna. På längre sikt kan kärnvapen bli tillgängliga för ytterligare ett antal länder. Därmed kan risker för lokala kärnvapenkrig uppkomma.

I Sydöstasien, i södra Afrika och kring Indiska oceanen kan lokala motsättningar eller maktkamp mellan stormakter leda till utdragna lokala krig som, i den mån de berör råvaruproducerande länder, kan få konsekvenser även för Europas försörjning.

Sammanfattningsvis bedömer försvarsutredningen att supermakterna även i framtiden kommer att sträva efter att förhindra en militär konfrontation i Europa. Riskerna för krig mellan öst och väst i Europa bedöms därför komma att förbli förhållandevis små. Detta innebär emellertid inte att motsättningarna skulle försvinna utan betyder att parterna söker främja sina intressen med andra medel på lägre konfliktnivå. Det faktum att stora militära styrkor står ständigt beredda mot varandra innebär en latent risk. Supermakternas globala intressen och kamp om resurser innebär risk att bli indragna i lokala konflikter, vilka därmed kan trappas upp till en konfrontation mellan supermakterna. Om försöken att få till stånd en mera rättvis fördelning av de ekonomiska resurserna i världen misslyckas, finns allvarlig risk för en förändring av u-ländernas politik och, framför allt på längre sikt, hot av nya slag mot industriländernas villkor.

Försvarsutredningen behandlar förutsättningar för krig i Europa och tar därvid inledningsvis upp den vapentekniska utvecklingen och dess olika konsekvenser. Vidare behandlas försvarsekonomiska problem och militära styrkeförhållanden. På grundval härav görs bedömningar av uppkomst och utveckling av konflikter i Europa.

Försvarsutredningen bedömer att kostnadsstegringar beträffande teknologiskt avancerad materiel gör det svårt även för stormakterna att både upprätthålla kvantiteten och fortsätta modernisera vapen och vapenbärare i samma takt som tidigare. Det är enligt försvarsutredningen sannolikt att såväl antalet

nya kostnadskrävande system som kan utvecklas, som antalet enheter av varje sådant system som kan anskaffas, kommer att minska i framtiden. På motsvarande sätt tyder försvarsdebatten i många länder på att man framgent tvingas avstå från mycket av vad teknologin kan erbjuda för att i stället modifiera befintliga system. Samtidigt framstår det som allt tydligare att man eftersträvar nya teknologiska tillämpningar på lägre kostnadsnivåer. Uppmärksamheten torde enligt utredningen komma att i högre grad riktas mot teknikområden där kostnadssänkande teknologiska genombrott kan förväntas.

En ytterligare konsekvens av de stigande kostnaderna är svårigheterna att behålla nationell kapacitet för utveckling och produktion av avancerad krigsmateriel. Tendenserna mot en övernationell koncentration av den teknologitunga krigsmaterielindustrin har påtagligt förstärkts de senare åren. Betoning på avancerad teknologi i vapenproduktionen leder vanligen till ökat resursbehov per enhet av varje ny generation av ett vapensystem. Därför har det länge funnits ett intresse att genom ett övernationellt utvecklings- och produktionssamarbete förlänga serierna och därmed minska kostnaderna per enhet. Intresset för samarbete är givetvis mest uttalat bland medlemmar i allianser. Inom NATO och Warszawapakten tillkommer förutom det ekonomiska motivet också militära och politiska motiv för ett ökat utvecklings- och produktionssamarbete. För alliansfria stater står däremot det ekonomiska motivet för ett ökat samarbete vanligen i motsatsställning till önskemålet om en nationellt oberoende materielanskaffning.

Försvarsutredningen bedömer det angeläget att noga följa den tekniska och ekonomiska utvecklingen och dess genomslag i pakternas stridskrafter vad avser utrustning, organisation och taktik. En radikal omstrukturering av endera paktens konventionella styrkor skulle kunna påverka såväl risken för som karaktären av ett krig i Europa.

De militära styrkeförhållandena innebär att endera parten vid en konflikt i Europa torde se sig tvungen att disponera merparten av sina stridskrafter som en gard för att begränsa den andra partens handlingsmöjligheter. Försvarsutredningen bedömer emellertid att tillräckligt manöverutrymme kan skapas för att utnyttja resurser även i andra riktningar än Centraleuropa.

Försvarsutredningen diskuterar framtida krigs karaktär utgående från den militärtekniska utvecklingen och anser att vid ett krig i Europa kommer den avgörande gränsen även framgent att gå mellan konventionella vapen och kärnvapen.

Försvarsutredningen diskuterar *hur akuta konflikter eller krig mellan maktblocken i Europa* skulle kunna uppkomma. Lokala motsättningar skulle kunna aktualiseras och leda till en fortsatt konfliktutveckling. Denna skulle kunna få olika konsekvenser.

En möjlighet är att fruktan för krig leder till en uppgörelse om ändrade intressesfärer. Vardera supermakten antas få relativt fria händer att agera inom den egna intressesfären.

Motsättningarna mellan maktblocken kan också leda till att ekonomiska

medel används dem emellan i påtryckningssyfte. Ena sidan kan stoppa leveranser av industriprodukter och vägra fortsatta krediter. Den andra sidan kan stoppa råvaruleveranser, blockera sjöfart på världshaven eller understödja någon råvarukartell bland u-länder. Detta kan leda till konsekvenser även för stater utanför maktblocken.

Motsättningarna mellan supermakterna kan leda till att begränsade militära operationer används i påtryckningssyfte för att påverka förhandlingar om en lösning av konflikten. Exempel kan vara stopp för fartygstrafik genom sund eller ockupation av något geografiskt begränsat, mera perifert område. De territoriella vinsterna har betydelse därför att de kan utnyttjas i eventuella militära operationer om förhandlingarna skulle bryta samman. För att militära operationer av detta slag skall kunna påverka förhandlingarna måste resultat nås snabbt och motåtgärder i området från andra supermaktens sida förhindras.

En snabb, geografiskt avgränsad militär operation kan genomföras i det centrala konfliktområdet för att ställa motparten inför fullbordat faktum. Operationen kan följas av förhandlingar, som leder till en uppgörelse.

En mera långvarig krigssituation kan uppstå i Centraleuropa, varvid återhållsamhet med militära insatser iakttas gentemot kärnvapenmakternas egna territorier. Avsikten kan vara att utnyttja svårigheterna att fatta beslut om kärnvapeninsats eller undvika att provocera fram en sådan. Operationer i något flankområde kan därvid inte uteslutas. Dels kan detta utnyttjas som bas för stridskrafter för att direkt påverka den centrala krigsskådeplatsen, dels kan det utnyttjas i kampen om sjövägarna. För att sådana flankoperationer skall te sig motiverade för de krigförande, måste dessa förutse eller befara att krigstillståndet kommer att vara relativt länge.

Militära operationer i det centrala konfliktområdet kan leda till att den ena sidan tillgriper taktiska kärnvapen. Detta kan antingen leda till en överenskommelse att stoppa krigshandlingarna eller till en fortsatt upptrappning av kriget.

I och omkring Norska havet finns inbyggda motsättningar som bl. a. hänger samman med supermakternas sjöstrategiska intressen. Försvarsutredningen bedömer att utvecklingen i detta område innebär konfliktrisker som primärt berör Nordkalottområdet och Östersjöutloppen och som skulle kunna utvidgas till att omfatta hela Skandinavien. Därvid kan även svenskt område få strategisk betydelse.

Under tiden efter andra världskriget har de krig som förekommit kunnat hållas geografiskt begränsade trots viss inblandning från supermakternas sida. Risker för krig utanför Europa bedöms finnas även i framtiden. En fråga är under vilka omständigheter de skulle kunna spridas till Europa.

Supermakternas globala intressen gör att de ofta engagerar sig i lokala konflikter och krig genom ekonomiskt stöd, militära rådgivare, leveranser av militär materiel m. m. Vid en skärpt kamp om råvarutillgångar och energikällor eller om strategiska positioner kan detta slags konflikter intensifieras. Försvarsutredningen bedömer att sådana ursprungligen lokala konflikter kan

övergå i krig, vilka supermakterna i oenighet om den slutliga lösningen inte snabbt kan bringa under kontroll. För att förmå varandra till eftergifter kan de söka utöva påtryckningar mot varandra. Dessa kan bestå i militära styrkedemonstrationer, stopp för leveranser eller hot att spärra sjövägar. Den sista typen av åtgärder skulle kunna beröra Östersjöutloppen eller Nordkalotten och Norska havet.

Sammanfattningsvis bedömer försvarsutredningen att om en konflikt skulle övergå till krig med konventionella stridsmedel innebär den moderna vapentekniken och stridsmedlens förstörelsekapacitet möjligheter till ett högre tempo i striden och framför allt snabbare nednötning och förbrukning av de militära förbanden och deras utrustning. Förstörelsen blir omfattande och kommer trots utvecklingen av precisionsvapnen att drabba även icke-militära mål och civilbefolkningen. Genom att ett konventionellt krig måste genomföras under kärnvapenhot kan en återhållsamhet i de militära operationerna i vissa fall förväntas. Detta kan t. ex. innebära att sådana operationer som sätter motpartens mest vitala intressen på spel undviks. I stället kan parterna sträva efter att successivt förbättra sitt strategiska läge eller sina förhandlingspositioner, antingen genom att dra in andra områden i kriget eller genom stegvis upptrappning av detta. Om kärnvapen skulle tillgripas bedöms kriget bli av kortare varaktighet. Antingen leder det till en snabb politisk uppgörelse innan överväldigande skador har uppstått eller också till ett snabbt slut på grund av den stora ödeläggelsen.

Försvarsutredningen diskuterar de anspråk som bör ställas på svenskt totalförsvar med hänsyn till olika typer av konflikter och krig. I fråga om försvar mot *militärt angrepp* anför utredningen bl. a. följande. En akut konflikt i Europa bedöms komma att föregås av en period av stigande spänningar, lokala kriser och successivt ökande störningar i världshandeln. I samband med ett krigs utbrott kommer även de neutrala ländernas utrikeshandel att kraftigt reduceras.

I samband med pågående krig i Europa kan kränkningar ske av svenskt territorium och ingripanden göras mot svensk trafik på internationellt vatten och internationellt luftrum. Medvetna kränkningar av svenskt territorium kan göras av de krigförande för att underlätta deras militära operationer. Om de svenska möjligheterna till motverkan är små kan dessa kränkningar få så stor omfattning att landets neutralitet sätts i fråga.

I händelse av ett framtida krig i vårt närområde kommer Sverige att förklara sig neutralt. En krigförande part måste vara övertygad om att inte motparten utan stora insatser kan skaffa sig fördelar genom att utnyttja svenskt territorium. Enligt neutralitetsrätten skall Sverige om en krigförande part kränker eller försöker kränka svenskt territorium motverka detta med alla tillgängliga medel. Det militära försvaret skall samtidigt som beredskap att möta invasion upprätthålls förhindra kränkningar av svenskt territorium.

Befolkningen måste ges skydd mot verkningarna i Sverige av i vårt närområde insatta ABC-stridsmedel, vilket i denna situation är en huvuduppgift för civilförsvaret.

Ett krig i vårt närområde kan leda till att utrikeshandeln helt eller delvis tvingas att upphöra. Försvarsutredningen anser därför att vi genom olika åtgärder inom det ekonomiska försvaret måste säkerställa att samhället kan uthärda en avspärrning under rimligt lång tid. Därigenom undviks även att landet i försörjningshänseende kommer i sådant beroendeförhållande till främmande makt att detta kan utnyttjas för politiska eller militära påtryckningar. Åtgärderna omfattar väsentligen lagring av särskilt betydelsefulla råvaror, halvfabrikat och färdigvaror, förberedelser för krisimport och krisproduktion samt ransoneringsförberedelser för fördelning av tillgångarna. För att möjligheterna till viss import skall kunna tillvaratas måste någon produktion av exportvaror upprätthållas. Även förberedelser för försörjningen under en efterkrigsperiod kan behöva vidtas med hänsyn till att det tar lång tid innan världshandeln åter fungerar.

I ett läge med krig i vårt närområde är psykologiskt försvar av stor betydelse. Åtgärder inom detta område måste ledas effektivt och genom information syfta till ökad försvarsvilja och förståelse för situationens krav. Åtgärder torde erfordras mot utifrån kommande propaganda.

Av väsentlig betydelse för Sveriges möjligheter att stå utanför ett krig är att kontroll över de strategiskt betydelsefulla områdena inte nödvändigtvis förutsätter tillgång till svenskt område. Skulle Sverige bli angripet kan skilda operationsmål tänkas.

- I samband med en operation i norra Skandinavien från eller mot befintliga basområden kan norra Sverige beröras som genomgångsområde för att nå operationsmålen.
- I samband med en operation syftande till kontroll av Östersjöutloppen eller upprättande av baser vid Atlanten kan södra och mellersta Sverige ingå som del i operationsmålen.

Mellersta Sverige kan även i sig utgöra ett operationsmål, särskilt vid ett överraskande angrepp, om syftet är att snabbt vinna kontroll över hela Sverige.

Beroende på en angripares syfte och den aktuella situationen kan en kombination av dessa operationsmål medföra samtidiga angrepp i flera riktningar.

Om någotdera maktblocket väljer att angripa Sverige eller inte beror på hur dess politiska ledning väger fördelarna med att kontrollera Sverige eller delar av landet mot de med ett angrepp förenade uppoffringarna. Dessa senare kan vara av följande karaktär.

- Politiska reaktioner i omvärlden. Om ett begränsat krig pågår i Europa kan angreppet betraktas som en väsentlig upptrappning, vars konsekvenser är svåra att förutse.
- Bindningar och förluster i Sverige av militära resurser i form av förband m. m. Ju starkare ett svenskt försvar är desto större resurser måste sättas in och desto längre tid tar angreppet. Även under ett ockupationsskede måste resurser avdelas. Dessa resurser skulle annars ha kunnat användas

av maktblocket för militär gardering eller operationer i andra riktningar.
- Militära motåtgärder från den andra supermaktens sida. För att minska riskerna för sådana kan angreppet planeras så att det snabbt leder till resultat eller så att erforderlig militär gardering erhålls.
- Risk för misslyckande, som skulle kunna leda till försämrat strategiskt läge gentemot den andra supermakten.

Försvarsutredningen anför att man aldrig med någon exakthet kan bedöma hur starkt ett svenskt försvar behöver vara för att verka krigsavhållande. Det beror på den militärpolitiska situationen. Överväganden om erforderlig styrka hos försvaret måste därför innefatta bedömningar av vilka risker man är beredd att ta.

I vår försvarsplanering måste den militärpolitiska situationen i närområdet beaktas. I öster finns stora stående militära styrkor. I väster däremot är de stående styrkorna små och en militär uppladdning skulle ta så lång tid att vi hinner anpassa våra försvarsdispositioner. Dessa förhållanden bör enligt försvarsutredningen beaktas i försvarsplaneringen.

Försvarsutredningen anför att totalförsvaret skall vara så sammansatt, så starkt och så förberett för ett angrepp med konventionella stridsmedel att fördelarna för angriparen inte rimligen kan bedömas värda uppoffringarna. Invasionsförsvar skall härvid vara den viktigaste uppgiften för det militära försvaret. Hänsyn måste tas till såväl ett angrepp mot ett mobiliserat svenskt försvar som ett överraskande angrepp.

Om Sverige utsätts för angrepp skall detta enligt utredningen mötas och angriparen i det längsta förhindras att få fast fot på svensk mark. Angriparen skall förhindras att snabbt bemäktiga sig landet eller del av det. I varje del av landet skall bjudas uthålligt motstånd. I sista hand skall motstånd göras i form av det fria kriget, vilket enligt försvarsutredningens mening bör förberedas redan i fred. Fria kriget används här som svenskt uttryck för gerillakrig, partisankrig och motståndsrörelse.

I diskussionen om försvar mot angrepp har som alternativ till det militära försvaret förts fram s. k. civilmotstånd. Försvarsutredningen anser mot bakgrund av genomförda studier, att en övergång från militärt försvar till civilmotstånd skulle sätta oss ur stånd att hävda Sveriges territoriella integritet och avhålla från angrepp vid konflikter. En sådan förändring av det svenska försvaret skulle i omvärlden tolkas som en väsentlig rubbning av den säkerhetspolitiska balansen i Nordeuropa. Försvarsutredningens slutsats är därför att civilmotstånd inte kan utgöra något alternativ till ett militärt försvar. Vårt försvar måste därför i allt väsentligt även i fortsättningen bygga på ett samspel mellan de traditionella totalförsvarsgrenarna. Civilmotstånd kan dock i vissa situationer få en kompletterande funktion.

Civilförsvaret skall ge skydd åt befolkning och egendom mot skador av fientliga anfall och rädda överlevande från sådana anfall. Verksamheten skall enligt utredningen härvid främst inriktas på sådana områden som kan för-

väntas bli särskilt utsatta för bekämpning från luften eller för intensiva markstrider på grund av områdenas betydelse för vår samlade försvarsförmåga.

Det ekonomiska försvaret skall säkerställa tillgång på oundgängligen nödvändiga förnödenheter och tjänster för befolkning och totalförsvar.

Utredningen framhåller att förmågan till försvar i framtiden liksom hittills kommer att ytterst bero på medborgarnas motstånds- och försvarsvilja. Denna vilja måste bygga på vetskapen att totalförsvaret har sådan styrka att landets frihet kan bevaras samt att alla i någon form kan deltaga i försvaret. Åtgärder för att bygga upp och vidmakthålla försvarsviljan liksom för att möta propaganda mot oss förutsätter ett redan i fred väl fungerande psykologiskt försvar.

Övriga totalförsvarsfunktioner skall enligt försvarsutredningen ges sådan kapacitet, motståndskraft och uthållighet att krigets verkningar på dessa funktioner inte allvarligt försämrar möjligheterna till fortsatt försvar.

Försvaret bör organiseras så att det står klart för varje angripare att han kommer att möta ett totalt försvar och folkets samlade motstånd. I ockuperade områden skall militära förband och andra väpnade grupper fortsätta kampen. Även genom andra former för motstånd skall angriparens svårigheter ökas ytterligare.

Försvarsutredningen berör särskilt frågan om överraskande angrepp mot Sverige. Därmed avses ett angrepp som inleds innan vårt försvar är färdigmobiliserat. Tillgången på militära styrkor och transportmedel i omvärlden innebär att det rent tekniskt finns förutsättningar för ett angrepp utan omfattande och för oss i god tid iakttagbara förberedelser. Å andra sidan kan militär kontroll över Sverige få värde för någotdera stormaktsblocket främst i samband med en akut krissituation eller krig i Europa. Den politiska händelseutvecklingen kan då ge oss förvarning.

En angripare kan sträva efter att inleda ett angrepp överraskande dels för att snabbare nå åsyftade mål, dels för att kunna reducera egna styrkeinsatser och förluster. Ett på så vis snabbt genomfört angrepp kan i vissa fall medföra mindre besvärande politiska konsekvenser för angriparen än ett mera omfattande anfall. För att avhålla från denna typ av angrepp bör försvaret utformas så att beredskapshöjningar och mobilisering kan ske så snabbt att vi hinner utnyttja även den begränsade förvarning som kan erhållas inför ett överraskande anfall till att förhindra att detta vinner framgång. Därigenom tvingas en presumtiv angripare till mera omfattande, tidskrävande och röjande förberedelser vilka i sin tur ger vårt försvar längre tid att utveckla full styrka.

Genom en allsidig underrättelsetjänst och genom smidiga former för beslut och beredskapsändringar skall möjligheterna till förvarning kunna tillvaratas och utnyttjas.

För att minska känsligheten för överraskande angrepp är det enligt utredningens uppfattning av stor betydelse att ledningssystem, liksom så långt möjligt övriga samhällsfunktioner, byggs upp decentraliserat. Därigenom minskas risken för att vår motståndsförmåga bryts genom punktvisa angrepp.

Försvarsutredningen framhåller att det med hänsyn till upptrappningsrisken är rimligt att anta att stormakterna åtminstone inledningsvis kommer att föra ett krig med konventionella stridsmedel i syfte att finna en bas för förhandlingar. Motiv för endera parten att i ett sådant krig sätta in kärnvapen skulle kunna uppkomma en situation där valet står mellan underkastelse och en upptrappning av kriget. Genom en begränsad insats av kärnvapen – begränsad såväl i fråga om antal, storlek som i val av mål – kan en part då markera en stark beslutsamhet till fortsatt motstånd och uppmanas till en lösning av konflikten genom förhandlingar. Vid de överväganden som föregår beslut om en första insats dominerar alltså den vidare bedömningen av de politiska konsekvenserna över militära lönsamhetskalkyler att slå ut olika mål. Denna uppfattning kan väntas bli mer förhärskande ju längre tiden går utan att kärnvapen används. Det kan dock inte uteslutas att en sådan upptrappning leder till ett ohämmat kärnvapenkrig. Inte heller kan man helt utesluta möjligheten av att kärnvapen sätts in redan från början med förödande följder. Om kärnvapen skulle sättas in i Europa kan även Sverige bli utsatt för radioaktiv beläggning.

När våra skyddsåtgärder utformas måste flera tänkbara fall beaktas. Konsekvenserna i Sverige av kärnvapeninsatser i Centraleuropa och i vårt närområde bör begränsas. För att inte Sverige skall tvingas ge upp redan inför hot om kärnvapeninsatser mot vårt land bör våra åtgärder utformas så att inte insats av några enstaka laddningar rycker undan möjligheterna för fortsatt försvar.

Skulle Sverige anfallas när kärnvapen redan satts in vid krig i omvärlden kan vi inte räkna med någon särskild återhållsamhet mot svenskt område. I en sådan situation har Sverige små möjligheter att bjuda effektivt motstånd och samtidigt bevara en nationell handlingsfrihet enligt de säkerhetspolitiska målen. Totalförsvarets ansträngningar i ett sådant läge måste koncentreras på att begränsa krigets verkningar och öka befolkningens och nationens möjligheter att överleva.

Användning av bakteriologiska (biologiska) och kemiska stridsmedel har förbjudits genom olika internationella avtal. Den starkaste restriktionen mot att använda dem i ett krig mellan maktblocken torde vara risken för repressalier mot en kanske dåligt skyddad civilbefolkning. Vad som verkar avhållande mot insats mot Sverige är dels risken för att B- och C-stridsmedel också skall komma till användning mellan maktblocken och dels den begränsade effekt som nås om vi byggt upp ett skydd.

Skyddsåtgärder mot B- och C-stridsmedel bör utformas i huvudsak enligt samma allmänna principer som ovan angivits för kärnvapen.

Försvarsutredningen anser att skyddet i samtliga fall bör kunna utformas så att det leder till måttliga kostnadsökningar jämfört med ett försvar enbart avpassat för konventionell krigföring.

Försvarsutredningen diskuterar *fredskriser* och avser därmed sådana lägen, i vilka allvarliga störningar av importen inom försörjningsviktiga varuom-

råden uppstått utan att det är krig eller krigsfara i vårt närområde. I ett sådant läge inriktas svenska åtgärder mot att så långt möjligt i normal omfattning bibehålla produktion, export och sysselsättning samt att undvika störningar i viktiga samhällsfunktioner. Fredskriser kan orsakas dels av relativt lokalt bundna krig eller konflikter som berör råvaruproducerande länder eller viktiga transportleder, dels av vissa råvaruproducerande länders medvetna begränsning av utbudet av varor t. ex. i syfte att utöva politiska påtryckningar.

Fredskriser bedöms främst drabba vår försörjning med någon enstaka vara eller ett begränsat antal varor under en och samma tidsperiod.

Den viktigaste åtgärden för att förebygga framtida fredskriser bedömer försvarsutredningen vara ett närmare samarbete mellan i- och u-länder. Från i-ländernas sida kan detta kräva tullpreferenser för u-landsprodukter, högre och stabilare råvarupriser samt att kontrollen över råvaruutvinningen i u-länderna ges upp. Åtgärder av dessa slag kräver ett omfattande internationellt samarbete, i vilket Sverige bör medverka och vara pådrivande.

Parallellt med dessa samarbetssträvanden måste åtgärder vidtas på nationell nivå eller i samarbete mellan konsumentländer för att åtminstone begränsa konsekvenserna av framtida fredskriser. Några tänkbara åtgärder kan vara

- att bygga upp lager och förbereda krisåtgärder (ransonering, ersättningsprodukter),
- att via bilaterala avtal skapa ömsesidiga beroendeförhållanden och spridning av importen på flera leverantörsländer,
- att samarbeta konsumentländerna emellan för att fördela de samlade tillgångarna inom dessa,
- att minska importberoendet genom satsning på alternativa råvaror, energikällor etc.

Försvarsutredningen framhåller att flertalet av dessa åtgärder är av främst utrikespolitisk, näringspolitisk eller handelspolitisk art. Med hänsyn till de risker som även på kort sikt föreligger för störningar i världshandeln med råvaror bör åtgärder vidtas för att minska verkningarna därav för vårt land. Tyngdpunkten bör därvid läggas på lagring av olja och oljeprodukter. Sådana lager blir en värdefull tillgång i händelse av avspärrning vid krig i Europa.

Förutsättningarna för att utnyttja *ekonomisk krigföring* vid öst – väst – konflikter torde enligt försvarsutredningens mening f. n. vara små.

Inom OECD-området är de ekonomiska inbördes beroendena och därmed möjligheterna till påverkan långt större. Det enskilda landet kan därför inte föra en ekonomisk politik som starkt avviker från de övrigas.

Skäl finns emellertid till varför ekonomisk krigföring från en grupp av länder inom OECD-området mot ett av dess medlemsländer har små utsikter att framtvinga avgörande utrikespolitiska förändringar inom detta. Det är nämligen svårt att få en enhetlig politisk vilja inom gruppen, det är i praktiken svårt att

bryta de ekonomiska förbindelserna och slutligen kan det drabbade landet söka sig nya handelspartners.

Försvarsutredningen bedömer därför att ekonomisk krigföring som syftar till att påverka svensk politik kan aktualiseras endast då mycket starka internationella motsättningar eller krig råder. Man kan räkna med att det svenska folket då är berett att acceptera betydande standardsänkningar. Därigenom minskar beroendet av omvärlden. Vissa åtgärder för att begränsa landets sårbarhet bör vidtas. Flera av dessa har emellertid i första hand med näringslivets struktur i stort att göra. På totalförsvaret faller främst beredskapslagring för konsumtion och produktion under avspärrning samt förberedelser för produktionsomställningar och konsumtionsregleringar.

Som tidigare framhållits söker supermakterna jämsides med avspänningssträvandena att utnyttja och skapa tillfällen att främja egna intressen, även om det skulle ske på den andra supermaktens bekostnad. Risken för krig supermakterna emellan sätter dock gränser för hur långt de kan gå. Detta innebär att supermakterna strävar efter att hålla uppkommande konflikter på en låg nivå. *Hot och påtryckningar* bedöms därför av försvarsutredningen bli relativt sett mera vanliga som maktmedel i den internationella politiken.

För att avhålla andra stater från att rikta krav understödda av hot mot Sverige utnyttjas ett flertal säkerhetspolitiska medel. Genom konsekvens och fasthet i utrikespolitiken i förening med en aktiv diplomati undanröjs farhågor eller förhoppningar om förändringar i svensk politik. Motsvarande gäller i fråga om vår utrikeshandel. Möjligheterna att motstå hot förutsätter förmåga av sådan art och omfattning att vi kan göra troligt att vi kan motstå ett verkställande av hotet. Som stöd för en sådan politik erfordras därför ett försvar av sådan styrka att förväntningar inte skapas hos någon främmande makt att landet kan betvingas enbart genom hot. Av betydelse är också en sådan inre sammanhållning och upplysning i samhället att angriparens vilseledande propaganda får begränsad effekt.

Försvarsutredningen redovisar förslag till riktlinjer för den svenska säkerhetspolitiken och anför därvid bl. a. följande.

Sveriges säkerhetspolitik syftar till att bevara landets frihet och oberoende. Den kommer till uttryck i den alliansfria politiken, stödd av ett folkligt förankrat totalförsvar samt i strävandena att minska riskerna för krig och konflikter i världen.

En värld i varaktig fred förutsätter enligt försvarsutredningens uppfattning respekt för varje nations självbestämmanderätt, social och ekonomisk rättvisa, politisk avspänning och militär nedrustning samt internationellt samarbete. En utveckling i sådan riktning kräver samlade globala insatser och kan inte förverkligas enbart genom nationella åtgärder. Sveriges engagemang i dessa frågor står inte i motsatsförhållande till strävandena att stödja den svenska alliansfria politiken genom ett allsidigt sammansatt totalförsvar. En grundläggande förutsättning för att Sverige på olika sätt skall kunna verka för en bättre värld är att landets självständighet vidmakthålls.

Inom vårt land vill vi slå vakt om demokratin som metod att lösa samhällsfrågor och intressemotsättningar på fredlig väg. Vi vill värna våra demokratiska friheter och rättigheter. Envar måste fritt få ge uttryck för sin tro och sina åsikter och ha rätt att med demokratiska, lagliga medel verka för förändringar inom samhället. Detta förutsätter att folket i allmänna, fria och hemliga val har möjlighet att välja sina företrädare. Genom fri nyhetsförmedling skall varje medborgare få möjligheter att självständigt bilda sig en åsikt om väsentliga samhällsproblem. Var och en skyddas genom lagarna mot övergrepp från myndigheters och enskildas sida. Vårt samhälle har utvecklats i enlighet med beslut fattade i demokratisk ordning. Vi har möjlighet att utveckla och förbättra det med fredliga medel. Vad vi försvarar är ytterst friheten att göra detta.

Vi vill skydda vårt kulturarv och stimulera en egen kulturell utveckling och vill samtidigt vara öppna för värdefulla impulser utifrån.

En fullständig nationell handlingsfrihet är dock inte möjlig. Maktförhållanden i omvärlden och det internationella samarbetet, inte minst det ekonomiska, sätter gränser för handlandet.

Den svenska säkerhetspolitiken bör enligt utredningens mening ha följande innehåll.

- Bidra till en fredlig utveckling i världen genom att bl. a. söka undanröja konfliktorsaker.
- Bidra till utjämning av motsättningar och till större förståelse mellan folken.
- Bidra till att skapa en värld, där även små stater kan hävda sina intressen.
- Bidra till att minska maktblockens intressen att dra in Sverige i eventuella krig.
- Redan i fred tillvarata våra intressen genom att slå vakt om den internationella solidariteten.
- Värna våra demokratiska friheter och rättigheter.
- Förhindra eller lindra fredskrisers negativa verkningar.

I detta syfte formas vår säkerhetspolitik genom en samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i internationella nedrustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken.

Detta har kommit till uttryck i den av riksdagen år 1968 godkända och år 1972 bekräftade inriktningen av vår säkerhetspolitik

Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. *Vårt säkerhetspolitiska mål* bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Försvarsutredningen finner att denna inriktning alltjämt bör gälla.

Försvarsutredningen bedömer att trots strävanden till avspänning kan krig i Europa inte uteslutas under nu överblickbar tid. Inte heller sådana aggressiva påtryckningar eller andra yttringar av en maktpolitik som utgår från hot om krig kan uteslutas. Om emellertid stater i vår närhet skulle dras in i en konflikt mellan stormaktsblocken, behöver detta enligt försvarsutredningen inte oundgängligen leda till att också Sverige dras in.

Vårt lands möjligheter att stå utanför krig och allvarligare konflikter med bibehållen frihet och självständighet bedöms även i framtiden bäst främjas genom att vi håller fast vid den alliansfria politiken inriktad på att göra neutralitet i ett framtida krig möjlig.

Neutraliteten i krig, liksom alliansfriheten i fred, är inte internationellt garanterad eller traktatbunden. Sverige har självt valt sin neutrala linje. Detta medför att trovärdigheten inte är avhängig av internationella garantier utan vilar på den politik som Sverige för och de försvarsåtgärder som vi redan i fred vidtar.

En väsentlig förutsättning för denna politik är att omvärlden har förtroende för vår vilja och respekt för vår förmåga att orubbligt hålla fast vid den valda utrikespolitiska linjen. För att denna avsikt skall bli klart förstådd och respekterad krävs att politiken inte görs beroende av tillfälliga faktorer utan förs med konsekvens och fasthet. Tilltron till denna vår vilja och förmåga att vid krig fullfölja den deklarerade politiken grundläggs redan i fred och påverkas av statsmakternas agerande och ställningstaganden. Den är också beroende av våra inre politiska, ekonomiska och sociala förhållanden.

Vår politik får enligt utredningen varken skapa misstro eller förväntningar hos någon av stormakterna. Allra minst får den ge stormakterna någon grund för misstanken att svenskt territorium kan ställas till en annan makts förfogande och bilda utgångsbas för angrepp. Några krav på åsiktsneutralitet är vi däremot inte beredda att acceptera. Det finns därför skäl att för omvärlden särskilt understryka, att Sverige oavsett sympatier avser att i händelse av krig inta neutralitet.

Internationella bindningar – utrikespolitiskt, ekonomiskt och i andra avseenden – vilka gör möjligheten att välja neutralitet i krigstid illusorisk kan utredningen inte acceptera. Detta innebär, att Sverige inte kan delta i ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete inom en grupp stater med syfte att utforma gemensamma ståndpunkter. Gränser sätts också för våra möjligheter att gå med på en överflyttning av beslutanderätten från nationella till internationella organ. Ett nära och omfattande ekonomiskt samarbete över gränserna är från många synpunkter önskvärt men kan leda till att Sverige i ökad grad blir beroende av andra stater för försörjningen med viktiga varor eller tjänster. Ett alltför starkt beroendeförhållande kan utnyttjas av andra stater för att kräva politiska och militära favörer.

Den svenska säkerhetspolitiken blir trovärdig och realistisk när den byggs

upp och genomförs med stöd av ett allsidigt uppbyggt och inriktat totalförsvar tillsammans med andra säkerhetspolitiska medel. Som medlem av Förenta Nationerna har Sverige anslutit sig till FN-stadgans principer. Dessa stadfäster nationernas likaberättigande och självbestämmanderätt samt "den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av väpnat angrepp mot en medlem av Förenta Nationerna". Nationella försvarsansträngningar har alltså stöd i FN-stadgan.

Försvarsutredningen anser att Sverige i ökad utsträckning bör medverka till att påverka den internationella utvecklingen i riktning mot ökad allmän säkerhet. Sveriges säkerhet kan enligt utredningens uppfattning främjas om riskerna för konflikter minskas och rustningarna internationellt kontrolleras och begränsas på ett balanserat sätt.

Ett samband föreligger mellan önskemålen om nedrustning och strävandena att skapa en ny ekonomisk världsordning. De oerhörda satsningarna på upprustning fordrar stora resurser. Om kapprustningen kan stoppas och nedrustning inledas skulle de resurser som därvid frigörs kunna utnyttjas för framsteg på vägen mot större ekonomisk och social rättvisa. En viktig åtgärd för att främja freden i världen är därför enligt försvarsutredningens mening att åstadkomma minskningar av de militära utgifterna. Internationell säkerhet borde kunna upprätthållas på väsentligt lägre militära utgiftsnivåer inte minst inom båda stormaktsblocken. I första hand bör därför de permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet liksom andra stater med jämförbara utgifter för militära ändamål gå före och genomföra minskningar.

Försvarsutredningen erinrar om att Sverige har utlovat stöd för en ny ekonomisk världsordning. En sådan kräver politiska åtaganden från de rika ländernas sida. Till dessa åtaganden hör bl. a. ett fortsatt offentligt bistånd, ett integrerat råvaruprogram i syfte att stabilisera råvarumarknaderna och förbättra u-ländernas exportinkomster samt en handels- och investeringspolitik som stärker u-ländernas självständighet på det ekonomiska området.

Alltsedan Förenta Nationernas tillkomst har Sverige bemödat sig om att spela en aktiv roll i organisationens olika verksamheter. I Sverige har sedan gammalt, även i medvetande om att det kommer att kräva lång tid, funnits ett starkt stöd för tanken på en universell freds- och rättsordning, som garanterar den kollektiva säkerheten. Det är därför naturligt att vi på alla sätt söker stärka FN:s möjligheter att förebygga och lösa konflikter. Detta sker i medvetande om att utvecklingen i världen lett till ett allt större ömsesidigt beroende staterna och folken emellan.

Genom vår neutralitetspolitik har vi speciella förutsättningar att delta i FN:s fredsbevarande verksamhet. Sverige har också anlitats i praktiskt taget samtliga de fall då FN ingripit i fredsbevarande syfte. Vi har bidragit med övervakningspersonal, observatörer, tekniker och militär trupp. Svenskar har använts som medlare samt intagit framskjutna positioner inom FN:s styrande organ.

Sverige bör enligt utredningen även bidra till att stärka och utveckla den

internationella rättsordningen. På många viktiga områden är existensen av entydiga rättsliga regler för umgänget mellan stater och folk ägnad att minska riskerna för motsättningar och att underlätta lösningen av uppkomna tvister. Särskilt för små stater är det av vikt att rättssystemet utvecklas och respekteras.

Vår utrikespolitik och vårt totalförsvar spelar en viktig roll för att vidmakthålla stabiliteten i det nordiska området. Sveriges alliansfria ställning förhindrar att maktblocken i detta område direkt ställs mot varandra. För båda blocken är Norden ett flankområde inom vilket väsentliga positionsförändringar skulle kunna påverka den i Europa rådande balanssituationen. Väsentliga försvagningar av det svenska försvarets styrka i förhållande till omvärlden skulle emellertid kunna rubba denna bild av stabilitet och balans i Nordeuropa. De skulle kunna leda till att supermakternas tryck på främst våra grannländer ökar samt till att förberedelser vidtas för att förhindra att motsatta blocket skaffar sig kontroll över det nordiska området. Försvarsutredningen bedömer att en fast och konsekvent utrikes- och försvarspolitik främjar freden och stabiliteten i norra Europa. Det torde även ligga i andra länders intresse att denna politik fullföljs.

För att Sveriges alliansfria politik skall respekteras och landets oberoende i längden bevaras erfordras stöd av en aktiv utrikespolitik och ett starkt totalförsvar. Totalförsvaret är ett av instrumenten för den samlade säkerhetspolitiken och skall därför bidra till att förverkliga de säkerhetspolitiska målen. Det är hela svenska folkets angelägenhet och bygger ytterst på medborgarnas personliga insatser. Den svenska försvarspolitiken bör bl. a. syfta till att försvaret vid en konflikt i Europa mellan stormaktsblocken skall ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att hot, påtryckningar eller angrepp mot Sverige inte kan bedömas lönsamt för någon. Totalförsvaret har i så fall den önskade fredsbevarande förmågan.

Tilltron till vår neutralitetspolitik kräver enligt försvarsutredningen att omvärlden är övertygad om att Sverige i händelse av en konflikt är berett att fullfölja den deklarerade politiken. Totalförsvaret måste därför ha en sådan sammansättning att en presumtiv angripare inte till följd av brister i detta misstror allvaret bakom vår deklarerade politik. Förberedelser och överläggningar för militär samverkan med andra stater är helt uteslutna. Anskaffningen av för försvaret väsentlig materiel får inte ske så att Sverige kommer i en sådan beroendeställning till andra länder att den kan utnyttjas för påtryckningar. Det militära försvaret måste vidare vara så utformat att dess uteslutande defensiva syfte – försvar av det egna landet –klart framgår. Det kan därigenom inte uppfattas som ett hot mot någon.

Utredningen anför att hela landet skall försvaras. Totalförsvaret måste kunna anpassas till skilda lägen och kunna möta olika former av hot och angrepp. Respekten för det svenska territoriets integritet skall upprätthållas genom att kränkningar kan avvisas.

Avgörande för hur skyddet mot kärnvapen och mot bakteriologiska (biologiska) eller kemiska stridsmedel bör utformas bör vara att en sådan motståndskraft skapas hos det svenska totalförsvaret att en angripare inte bedömer sig ha möjligheter att med enstaka kärnladdningar eller en begränsad insats av BC-stridsmedel rycka undan möjligheterna för fortsatt försvar. Därigenom bidrar vi enligt utredningens bedömningar till att hålla en hög tröskel mot insats.

Försvarsförberedelsernas fredsbevarande effekt beror till stor del på möjligheterna att tillräckligt snabbt bringa försvaret i funktion. Stormakternas stående styrkor gör en snabb och överraskande krigsutveckling styrkemässigt och tekniskt möjlig. De politiska förutsättningarna och ett troligt förspel torde emellertid enligt försvarsutredningens uppfattning kunna ge oss förvarning så att vi hinner genomföra eller i varje fall påbörja mobilisering.

Utredningen anser att det måste finnas förutsättning för att gradvis förstärka beredskapen. Sverige har med sin inriktning på neutralitet i krig och i avsaknad av stående styrkor större anledning än många andra länder att noggrant följa utvecklingen i omvärlden och vidta de åtgärder som bedöms erforderliga.

Kombinationen av en fast, förtroendegivande utrikespolitik och ett mot denna svarande totalförsvar bör kunna inge stormakterna respekt för Sveriges neutralitetsvilja och förmåga att stå emot påtryckningar eller annan aggressivitet. Det måste stå klart för alla, att vi menar allvar med vår neutralitet och att vi målmedvetet skapar sådana försvarsresurser, som ingen kan bortse från i ett kris- eller krigsläge. Långsiktiga försvarsbeslut kan enligt försvarsutredningens mening ses som ett uttryck för denna målmedvetenhet. Detta utesluter inte att totalförsvarets omfattning och inriktning tid efter annan omprövas.

Ett krig i omvärlden kan leda till att utrikeshandeln helt eller delvis upphör. Det ekonomiska försvaret skall säkerställa att samhället kan uthärda en avspärrning under rimlig tid. Därigenom undviks även att landet i försörjningshänseende kommer i sådant beroendeförhållande till främmande makt att detta kan utnyttjas för att kräva politiska eller militära favörer.

Vid krig i vårt närområde måste stora delar av vårt totalförsvar mobiliseras. En krigförande part måste vara övertygad om att varken han eller motparten utan stora insatser kan skaffa sig fördelar genom att utnyttja svenskt territorium. I överensstämmelse med de förpliktelser som neutralitetsrätten föreskriver skall Sverige om en krigförande kränker eller försöker kränka svenskt territorium motverka detta med tillgängliga medel. Det militära försvaret skall förhindra att svenskt territorium blir skådeplats för krigshandlingar mellan främmande makter, bas för deras militära operationer eller genomgångsområde för trupp och materiel.

Befolkningen skall ges skydd mot verkningarna i Sverige av i omvärlden insatta stridsmedel.

Man kan enligt försvarsutredningens uppfattning inte bortse från möjligheten av att Sverige, trots alla ansträngningar för att stå utanför, kan bli indraget i ett framtida krig. I en sådan situation har vår politik misslyckats. Alla tillgängliga resurser måste härvid koncentreras på ett kraftfullt försvar och på en politik som leder till att landets frihet bevaras.

Även under ett krigstillstånd måste de politiska medlen utnyttjas för att bidra till att kriget kan föras till ett sådant slut att vår frihet bevaras. Försvarets förmåga att hindra angriparen från att nå sina syften blir då av väsentlig betydelse för möjligheterna att nå framgång.

Ett krig kommer att innebära svåra påfrestningar och umbäranden för hela befolkningen. Särskilt svår blir situationen om kärnvapen eller bakteriologiska (biologiska) och kemiska stridsmedel skulle komma till användning. Dessa stridsmedel ger sådana möjigheter till förstörelse att statsledningen skulle kunna ställas inför situationen att väga landets självständighet mot befolkningens överlevnad.

Även om delar av landet skulle gå förlorade anser utredningen att motståndet skall fortsättas så att angriparen så långt möjligt förhindras att utnyttja landet för sina syften. Detta motstånd är ett uttryck för folkets levande vilja till självförsvar och till försvar av rätten att fortleva i ett fritt land. En angripare skall alltid tvingas räkna med ett aktivt motstånd i olika former. Detta kan vara av betydelse redan i angriparens överväganden om fördelar och uppoffringar i samband med ett angrepp mot Sverige. Motståndets yttersta mål är landets fullständiga befrielse och fortbestånd som fri nation.

Försvarsutredningen föreslår att den år 1972 av statsmakterna fastställda målsättningen för totalförsvaret alltjämt bör gälla som en allmän politisk manifestation. Den har följande lydelse.

1. Totalförsvaret är en hela svenska folkets angelägenhet och skall bygga på medborgarnas personliga insatser, som för vapenföra manliga medborgare grundas på allmän värnplikt. De skall ge uttryck för vår vilja att bevara landets frihet.

2. Totalförsvaret skall vara så förberett för kriget att det verkar fredsbevarande. Det skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att ett angrepp mot Sverige fordrar så stora resurser och uppoffringar samt tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med angreppet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.

Totalförsvaret skall snabbt kunna höja beredskapen och utveckla full styrka.

Totalförsvaret skall vara så utformat att det kan motstå skilda angreppsformer och verka i olika militärpolitiska lägen.

Totalförsvaret skall vara så utformat att resurser kan avdelas för svenskt deltagande i Förenta Nationernas verksamhet i syfte att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

3. Under fredstid och under krig mellan främmande makter varunder

Sverige är neutralt skall försvarsmakten avvisa kränkningar av vårt territorium. Civilförsvaret jämte andra berörda grenar av totalförsvaret skall vidta åtgärder för att skydda befolkningen mot skadeverkningar på grund av krig i vår omvärld. Det ekonomiska försvaret skall bidra till att trygga vår försörjning om vårt land blir hänvisat till egna försörjningsresurser på grund av i vår omvärld inträffade konflikter.

4. Invasionsförsvar skall vara försvarsmaktens viktigaste uppgift. Om Sverige utsätts för angrepp skall försvarsmakten möta detta och i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget. Civilförsvaret skall skydda befolkning och egendom mot skador av fientliga anfall samt rädda överlevande vid sådana anfall. Folkförsörjningen i vidaste bemärkelse skall tryggas genom det ekonomiska försvaret. En fast försvarsvilja skall vidmakthållas och varje försök att undergräva vår motståndsanda och tilltron till vår förmåga att motstå angreppet skall motverkas genom psykologiskt försvar. Sjukvård, socialvård, polisväsende, kommunikationer samt annan samhällelig verksamhet skall anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsansträngningarna.

5. Totalförsvarets olika delar skall samverka och understödja varandra i syfte att nå största möjliga försvarseffekt.

Till försvarsutredningens förslag har fogats vissa reservationer. Dessa återges under avsnittet 4.1.4.

2.2 Föredraganden

1974 års försvarsutredning har ingående redovisat sina bedömningar av den internationella utvecklingen. I anslutning därtill har uppmärksammats sådana tendenser som skulle kunna leda till framtida hot mot Sveriges säkerhet. Utredningen har vidare lämnat förslag till riktlinjer för den svenska säkerhetspolitiken och för totalförsvarets fortsatta utveckling. Dessa förslag har legat till grund för utredningens överväganden och förslag till totalförsvarets inriktning den närmaste femårsperioden.

Efter samråd med chefen för utrikesdepartementet redovisar jag i det följande den internationella utvecklingen och inriktningen av den svenska säkerhetspolitiken.

2.2.1 Den internationella utvecklingen

De nu kända förutsättningarna för den internationella utvecklingen tyder på att Förenta staterna och Sovjetunionen under överskådlig tid förblir de enda stater som i fråga om globala intressen, nukleär och konventionell militär kapacitet och ekonomisk styrka kan karaktäriseras som supermakter. Andra stater eller statssammanslutningar kan visserligen bli betydligt starkare än nu, men bedöms inte bli jämförliga med supermakterna,

i varje fall inte i fråga om militär styrka.

Förhållandet mellan supermakterna präglas såväl av avspänningstendenser som av mer eller mindre latenta intressemotsättningar. Inte sällan har viss oklarhet förekommit i diskussionen kring avspänningspolitiken. En bidragande orsak är att någon åtskillnad inte alltid görs mellan vad avspänningspolitiken hittills har medfört och vad den kan medföra i ett längre perspektiv.

Avspänningspolitiken har bl. a. sin grund i den alltmer framträdande strategiska jämvikten mellan Förenta staterna och Sovjetunionen och den efter Kubakrisen allt klarare insikten om kärnvapenkrigets risker, liksom önskemålet att söka hejda rustningskostnadernas ökning. Den har skapat ett nytt psykologiskt klimat i relationerna mellan supermakterna. Därigenom har vissa mycket känsliga internationella problem kunnat regleras. Dessa gäller bl. a. Förbundsrepubliken Tysklands förhållande till Sovjetunionen, Polen och övriga östeuropeiska länder, Berlins status samt förhållandet mellan de båda tyska staterna. Denna utveckling var en förutsättning för inledandet av konferensen om säkerhet och samarbete i Europa. Genom konferensen lades grunden för fortsatta ansträngningar att bygga ut samarbetet i Europa. Närmast förestår uppföljningsmötet i Belgrad år 1977.

Det förbättrade förhandlingsklimatet har också lett till att omfattande förhandlingar om rustningsbegränsning har kunnat påbörjas. Det gäller de amerikansk-sovjetiska förhandlingarna om en begränsning av de strategiska vapensystemen (SALT) och förhandlingarna mellan NATO och Warzawapakten (WP) om ömsesidiga styrkereduktioner i Centraleuropa (M(B)FR). Avspänningspolitiken har vidare tagit sig uttryck i ett omfattande internationellt besöksutbyte och i en nedtonad propaganda.

Avspänningssträvandena innebär dock inte att den ideologiska debatten har avstannat eller att en utveckling mot större likhet mellan samhällssystemen kan skönjas.

Jag delar försvarsutredningens uppfattning att det är svårt att bedöma vilka resultat avspänningspolitiken kan leda till i fortsättningen. Det står emellertid klart att en förutsättning för fortsatt avspänning är att sådana styrkeförhållanden råder att inte någondera parten behöver uppleva en påtaglig militär underlägsenhet. En utveckling som leder till ensidig försvagning är således inte önskvärd. Inte heller Sveriges säkerhet skulle gynnas av en bristande jämvikt mellan de båda stormaktsblocken i vår del av världen. Samförstånd om rustningskontroll och ömsesidiga styrkereduktioner i vår världsdel skulle utgöra framsteg i nedrustningssträvandena. Hittillsvarande ansträngningar har dock visat att vägen till avgörande framsteg är lång. Fortsatta energiska insatser är därför nödvändiga.

Vad gäller de strategiska vapnen har efter en lång period av amerikansk överlägsenhet en viss balans mellan de två supermakternas totala kärn-

vapenarsenaler uppnåtts. Denna balans har skapat förutsättningar för de samtal om begränsning av de strategiska vapnen som påbörjades hösten 1969 och som sedan har fortsatt i flera omgångar. En pådrivande faktor i förhandlingarna är att kostnaderna för de alltmer komplicerade vapensystemen blir allt högre.

Indom ramen för SALT-förhandlingarna slöts i Moskva år 1972 resp. Vladivostok år 1974 vissa avtal och överenskommelser som dels begränsar antalet försvarssystem mot offensiva strategiska robotar till ett i vardera USA och Sovjetunionen, dels fryser antalet vapenbärare för sådana strategiska robotar. Det provisoriska avtal som slöts år 1972 skall enligt en överenskommelse från hösten 1974 omvandlas till ett tioårigt avtal före utgången av år 1977.

De fortsatta SALT-förhandlingarna har visat sig svårare än som förutsågs hösten 1974. Såväl tekniska som politiska faktorer har bidragit därtill. Det är inte uteslutet att förhandlingarna går in i ett aktivare skede sedan den nye amerikanske presidenten nu tillträtt sitt ämbete. Samtidigt är det svårt att förutsäga om och när ett SALT II-avtal kan slutas och om det skulle innebära en väsentlig kvantitativ eller kvalitativ begränsning av de strategiska vapensystemens utveckling.

Vad angår de konventionella styrkorna kan konstateras att de båda stormaktsblocken alltjämt håller stora och insatsberedda styrkor i Europa. En fortlöpande modernisering av förband och vapensystem äger rum. Det finns inte skäl att anta att de pågående förhandlingarna i Wien om styrkereduktioner snabbt skall resultera i omfattande styrkeminskningar.

Det är sannolikt att risken för politiska bakslag ökar om inte förhandlingar av detta slag med tiden avsätter resultat. Det är också uppenbart att förhandlingarna måste ta tid då de rör för de deltagande staterna ytterst väsentliga säkerhetsproblem. Från svensk sida har i olika sammanhang varnats för att med alltför stor optimism vänta att dessa förhandlingar, som till sin natur är mycket invecklade, skall kunna avsätta snabba resultat.

Jag delar försvarsutredningens uppfattning att supermakternas handlande återspeglar grundläggande värderingar som kommer att kvarstå också om den internationella politiken kortsiktigt undergår variationer och avspänningspolitiken företer svackor.

Avspänningspolitiken innebär inte att alla konfliktanledningar har försvunnit. Intressemotsättningar mellan supermakterna väntas bestå under överskådlig tid. Däremot är det sannolikt att skiftningarna i den internationella politiken kan bli mindre dramatiska än under det kalla krigets år. Den nuvarande avspänningen har, oavsett om den dateras från tiden efter Kubakrisen (1963 års provstoppsavtal) eller från regeringen Brandts tillträde i Förbundsrepubliken Tyskland år 1969, varat längre och har avsatt betydligt större resultat än tidigare perioder av avspänning. Detta har inte uteslutit att supermakterna tidvis be-

funnit sig i öppet motsatsförhållande till varandra i andra delar av världen såsom t. ex. Mellersta Östern och Angola.

Vilka konsekvenser avspänningspolitiken kan komma att få i vår del av världen om den varar under en längre tid, är det givetvis svårt att ha någon bestämd mening om. Ett antal möjliga utvecklingar skulle kunna knytas till supermakternas militära närvaro och intressen i Europa.

Samförståndspolitiken mellan Förenta staterna och Sovjetunionen har ibland lett till svårigheter och ibland intressekonflikter i samarbetet mellan Förenta staterna och Västeuropa. Å ena sidan vill Förenta staterna intensifiera sina kontakter och minska riskerna för konfrontation med Sovjetunionen. Å andra sidan kvarstår föresatsen att upprätthålla sammanhållningen inom NATO – som bildats som försvar mot just Sovjetunionen. Att förverkliga dessa båda målsättningar kan medföra problem. Utvecklingen på senare tid har dock visat att svårigheterna tycks vara överkomliga. Vad gäller utvecklingen inom NATO läggs stora gemensamma ansträngningar ned på att rationalisera styrkorna i Europa och att fortlöpande förbättra deras utrustning.

Kraven i Förenta staternas kongress på trupphemtagningar har tidvis varit starka. Statsledningen har emellertid klart deklarerat att en amerikansk militär närvaro i Europa är ett nationellt säkerhetsintresse och att inga reduktioner bör ske så länge förhandlingarna med Warzawapakten om ömsesidiga styrkereduktioner pågår i Wien. Ett ensidigt amerikanskt tillbakadragande skulle inte endast få konsekvenser för Förenta staternas förbindelser med Europa utan även försvaga den amerikanska positionen gentemot Sovjetunionen. Sådana ensidiga reduktioner förefaller inte heller troliga. Intresset i Västeuropa för fortsatt amerikansk militär närvaro förefaller oförändrat stort. Av vikt i sammanhnaget är också att Sovjetunionen, enligt mångas uppfattning, ser fördelar i en fortsatt amerikansk närvaro i Eruopa under en överblickbar framtid.

Det kan mot denna allmänna bakgrund tilläggas att en viss oklarhet i NATO-staternas syn på samverkan inom alliansen tidvis kommer till uttryck. Å ena sidan finns en fruktan att samförståndet mellan supermakterna skall gå ut över europeiska intressen i t. ex. M(B)FR- och SALT-förhandlingarna. Å andra sidan inses att det i kärnvapenåldern inte finns något alternativ till samförståndspolitiken mellan supermakterna och att detta samförstånd är en förutsättning för fortsatt avspänning i Europa.

I Sovjetunionens relationer till de egna bundsförvanterna och till Kina föreligger eller uppstår ibland problem. Sovjetunionen upprätthåller ett starkt militärt försvar vid gränsen till Västeuropa mot NATO och i Asien mot Kina. En strävan är också att vidmakthålla och befästa relationerna till bundsförvanterna. Traditionellt har Sovjetunionen alltid satsat på omfattande stridskrafter. I högre grad än många andra stater tycks Sovjetunionen alltjämt sträva efter att – trots växande materielkostnader – behålla hög numerär och kvalitativt hög nivå på stridskrafterna. Denna strävan, som under de sista åren bl. a.

har avsatt resultat i form av modernisering av olika vapensystem, väntas bestå också framgent.

Senare års stora utbyggnad av de marina stridskrafterna visar att den sovjetiska säkerhetspolitiska målsättningen numera också innefattar global militär närvaro för att kunna stödja egna utrikespolitiska strävanden. Den sovjetiska sjömakten utgör en motvikt mot NATO på ett av Västalliansen tidigare dominerat område.

Utvecklingen har under senare tid visat att den internationella politikens huvudfrågor för närvarande är förlagda till Mellanöstern och Södra Afrika. Detta betyder dock inte att förhållandena i Centraleuropa har förlorat sin betydelse. Det finns all anledning räkna med att vår världsdels centrala delar alltjämt kommer att spela en viktig roll i världspolitiken. Men i och med att flera av de viktigaste stridsfrågorna mellan Öst och Väst har reglerats, samtidigt som internationella ekonomiska problem – t. ex. tillgången på olja och andra råvaror – blir allt viktigare, förändras bilden. Genom att krisområdet har förskjutits söderut har stabiliteten i staterna kring Medelhavet kommit att utsättas för svårare prov än tidigare.

Många stater kring Medelhavet och Persiska viken förefaller vara mindre motståndskraftiga mot störningar än industriländerna i Västeuropa. Detta kan medföra att avspänningen mellan supermakterna i ökad omfattning kommer att sättas på prov i Medelhavsområdet. Men det kan också medföra att supermakterna, i medvetande om dessa risker, söker förfina de instrument som finns för s. k. kriskontroll. Således kan ökad känslighet för störningar i balansen medföra ökad vaksamhet inför framtida konflikters spridningsmöjligheter.

Jag vill i sammanhanget erinra om att de råvarurika områden i södra Afrika där det finns vita minoritetsregimer (Sydafrika, Rhodesia och Namibia) tilldrar sig allt större uppmärksamhet. De svåra motsättningarna inom regionen kan komma att skärpas. Direkt eller indirekt inblandning från stormakterna kan inte uteslutas i eventuella framtida konflikter. Dessa skulle därigenom kunna få omfattande konsekvenser. Även om en spridning till Europa inte förefaller sannolik, delar jag försvarsutredningens uppfattning att problemkomplexet noga bör följas.

Den strategiska betydelse som supermakterna tillmäter det nordiska området beror av deras maktpolitiska ambitioner och relationerna dem emellan. I deras strategiska bedömningar ingår – under beaktande av det gemensamma intresset att undvika varje utveckling som kan leda till kärnvapenkrig – deras föreställningar om hur en hypotetisk framtida konflikt skulle kunna utvecklas, den militärtekniska utvecklingen och den möjliga ekonomiska betydelsen av området.

Sovjetunionens marina stridskrafter bedöms ha behov av att i en konfliktsituation kunna påräkna fritt tillträde till Atlanten framför allt från Murmanskområdet men även från Östersjön samt att skydda sitt eget operations-

område. NATO bedöms i en sådan situation utifrån egna försvarssynpunkter ha motsvarande behov av att förhindra det fria tillträdet. Detta är väsentliga skäl till att Nordkalotten med kringliggande områden och områdena kring Östersöjutloppen, har stor stratigisk betydelse. Intressemotsättningarna ifråga om dessa områden bedöms bestå även i framtiden även om tyngdpunkten förskjuts till Nordkalotten och de omgivande havsområdena.

Den militära uppbyggnad som har skett på Kolahalvön under senare år har väckt uppmärksamhet också i vårt land. Styrkeuppbyggnaden anses utgöra ett viktigt led i Sovjetunionens ambitioner att upprätthålla den strategiska balansen mellan supermakterna. Oavsett hur uppbyggnaden tolkas är det uppenbart att den är en del av hela Nordkalottkomplexet, vilket inrymmer intressemotsättningar, som kan ge upphov till konflikter.

Några ekonomiska eller andra tillgångar, som vid en allvarlig kris skulle vara av så väsentlig betydelse för supermakterna, att de kan verka konfliktutlösande, bedöms inte finnas i Norden. Däremot kan både kända och nya naturtillgångar och andra resurser bli av värde för en angripare.

Den fortsatta allvarliga situationen i flertalet u t v e c k l i n g s l ä n d e r och de totala biståndsinsatsernas otillräcklighet har medfört en intensifierad internationell diskussion om metoderna att komma till rätta med detta allvarliga problem. Kraven på en ny ekonomisk världsordning har vuxit sig allt starkare. En omställning mot en ny ekonomisk världsordning kommer emellertid att bli en lång och besvärlig process. Den nuvarande situationen kan, om den inte ändras, få allvarliga konsekvenser i ett längre tidsperspektiv. Den kan ge upphov till konflikter mellan såväl industri- och utvecklingsländer som mellan utvecklingsländerna själva.

Vad gäller FN har de politiska hindren att uppnå kollektiv säkerhet lett till att världsorganisationens betydelse hittills främst har legat på det normskapande, det opinionsbildande och det fredsbevarande området. Bl. a. på det senare området har Sverige spelat en viss roll genom att bidra med särskilt utbildade militära förband och annan personal. Även om betydelsen i alla dessa hänseenden har varit begränsad, kan dock hävdas att världen utan FN troligen skulle vara ännu osäkrare och mindre fredlig än idag. Förutsättningarna för betryggande kollektiv säkerhet inom ramen för en universell, internationell organisation och rättsordning synes dock alltjämt vara avlägsna. Varje nation måste därför i sista hand själv ta ansvar för sin säkerhet.

Flertalet medlemsstater har deklarerat en vilja att stödja FN som politiskt freds- och samarbetsinstrument även framdeles. Under senare år har kunnat skönjas en breddning av FN:s roll från det rent politiska området till ett växande antal sektorer där den snabba utvecklingen inom teknik, vetenskap och kommunikationer har skapat nya möjligheter men också nya problem. Dessa har det gemensamt, att de i stor utsträckning kräver internatio-

nellt samarbete för att kunna bemästras. Breddningen av FN:s roll kan bidra till att på längre sikt minska spänningarna i världen.

Hittills har nedrustningsförhandlingarna i huvudsak koncentrerats till ABC-stridsmedlen. Risken för spridning av kärnvapen har i ökad grad blivit föremål för ytterligare förhandlingar i internationella fora. Jag instämmer i försvarsutredningens bedömning att risken för kärnvapenspridning är ett av de allvarligaste internationella problemen. Energiska insatser måste även i fortsättningen göras för att hindra sådan spridning.

Supermakterna har ett särskilt ansvar när det gäller att hindra kärnvapenspridning. Deras fortsatta satsningar på utbyggnad av kärnvapenarsenalerna bidrar till uppfattningen att innehav av kärnvapen medför särskild prestige. Alla stater har rätt att kräva att supermakterna uppfyller de löften de har givit om effektiva åtgärder för att hejda kapprustningen och inleda nedrustning på detta område.

Givetvis måste också de konventionella stridsmedlen komma in i bilden om en verklig nedrustning skall nås. Möjligheterna till snara och väsentliga framsteg på detta område synes emellertid små. Forskning och utveckling av nya vapentyper fortsätter i snabb takt. Särskild uppmärksamhet tilldrar sig härvid de s. k. precisionsvapnen.

Den internationella situationen präglas av många spänningar som leder till fortgående rustningsansträngningar och upprustning även av fattiga länder. Den omfattande och ökande vapenexporten till dessa länder har under senare år framstått allt tydligare.

Jag delar försvarsutredningens uppfattning att det torde vara föga sannolikt att strävandena efter rustningsbegränsning och nedrustning under nu överskådlig tid kommer att leda till avgörande resultat. Misstroende mellan stater och inrikespolitiska faktorer gör förhandlingar om nedrustning svåra även om de flesta är överens om önskvärdheten av resultat på detta område. Inom möjligheternas ram ligger global rustningsbegränsning beträffande kärnvapen och biologiska och kemiska stridsmedel. Även begränsade framgångar vad gäller rustningskontroll kan leda till en förstärkning av FN:s ställning och möjligheter att bilägga internationella tvister. Sverige har alltsedan tillkomsten av nedrustningskonferensen i Geneve år 1962 spelat en pådrivande roll i dess arbete. I detta sammanhang kan framhållas att Sverige aktivt medverkat till beslutet att en extra generalförsamling i FN helt ägnad nedrustning kommer att äga rum år 1978.

Supermakternas insikt om ett framtida krigs möjliga konsekvenser gör att de även i framtiden bedöms sträva efter att förhindra varje militär konfrontation dem emellan, framför allt i Europa. Det faktum att stora militära styrkor står ständigt beredda mot varandra innebär dock risker i samband med lokala konflikter. Supermakternas globala intressen och kamp om resurser innebär vidare att de kan bli indragna i utomeuropeiska konflikter som därmed kan trappas upp lokalt eller spridas till Europa.

2.2.2 Inriktningen av säkerhetspolitiken

Sveriges säkerhetspolitik syftar till att bevara landets frihet och oberoende. Den kommer till uttryck i den alliansfria politiken, stödd av ett folkligt förankrat totalförsvar samt i strävandena att minska riskerna för krig och konflikter i världen.

Försvarsutredningen har övervägt och lämnat förslag till inriktning av säkerhetspolitiken. Jag ansluter mig i allt väsentligt till vad utredningen anför i dessa avseenden.

En värld i varaktig fred förutsätter respekt för varje nations självbestämmanderätt, social och ekonomisk rättvisa, politisk avspänning och militär nedrustning samt internationellt samarbete. En utveckling i sådan riktning kräver samlade globala insatser och kan inte förverkligas enbart genom nationella åtgärder. Sveriges engagemang i det internationella fredsarbetet står inte i motsatsförhållande till strävandena att stödja den svenska neutralitetspolitiken genom ett allsidigt sammansatt totalförsvar. En grundläggande förutsättning för att Sverige på olika sätt skall kunna verka för en bättre värld är givetvis att landets självständighet vidmakthålls.

Den svenska säkerhetspolitiken bör enligt försvarsutredningen

- bidra till en fredlig utveckling i världen genom att bl. a. söka undanröja konfliktorsaker,
- bidra till utjämning av motsättningar och till större förståelse mellan folken,
- bidra till att skapa en värld, där även små stater kan hävda sina intressen,
- bidra till att minska maktblockens intressen att dra in Sverige i eventuella krig,
- redan i fred tillvarata våra intressen genom att slå vakt om den internationella solidariteten,
- värna våra demokratiska friheter och rättigheter,
- förhindra eller lindra fredskrisers negativa verkningar.

I detta syfte formas vår säkerhetspolitik genom en samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i internationella nedrustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken.

Detta har kommit till uttryck i den av riksdagen år 1968 godkända och år 1972 bekräftade inriktningen av vår säkerhetspolitik som lyder.

Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Jag anser att denna inriktning alltjämt skall gälla. Jag bedömer att trots strävanden till avspänning kan krig i Europa inte uteslutas under nu över-

blickbar tid. Inte heller sådana aggressiva påtryckningar eller andra yttringar av en maktpolitik, som utgår från hot om krig, kan uteslutas. Men om stater eller områden i vår närhet skulle dras in i en konflikt mellan stormaktsblocken, behöver detta inte oundvikligen leda till att också Sverige dras in.

Vårt lands möjligheter att med bibehållen frihet och självständighet kunna stå utanför krig och allvarligare konflikter främjas även i framtiden bäst genom den alliansfria politiken som är inriktad på att möjliggöra neutralitet i ett framtida krig.

Vår neutralitetspolitik är inte internationellt garanterad eller traktatbunden. Sverige har själv valt sin neutrala linje. Detta medför att trovärdigheten inte är avhängig av internationella garantier utan vilar på den politik som Sverige för och de försvarsförberedelser som vi redan i fred vidtar.

En väsentlig förutsättning för denna politik är att omvärlden har förtroende *för vår vilja och respekt för vår förmåga att orubbligt hålla fast vid* den valda utrikespolitiska linjen. För att denna avsikt skall bli klart förstådd och respekterad krävs att politiken inte görs beroende av tillfälliga faktorer utan förs med konsekvens och fasthet. Tilltron till denna vår vilja och förmåga att vid krig fullfölja den deklarerade politiken grundläggs redan i fred och påverkas av statsmakternas agerande och ställningstaganden. Vi har samtidigt slagit fast att denna politik inte innebär att vi är beredda att acceptera några krav på åsiktsneutralitet.

Vår politik får inte skapa vare sig misstro eller förväntningar hos någon av stormakterna. Allra minst får den ge stormakterna någon grund för misstanken att svenskt territorium kan ställas till en annan makts förfogande och bilda utgångsbas för angrepp.

Sådana internationella bindningar – utrikespolitiska, ekonomiska eller andra – vilka gör möjligheten att iaktta neutralitet illusorisk kan inte accepteras. Detta innebär, att vi inte kan delta i ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete inom en grupp stater med syfte att utforma gemensamma ståndpunkter. Gränser sätts också för våra möjligheter att gå med på en överflyttning av beslutanderätten från nationella till internationella organ. Ett nära och omfattande ekonomiskt samarbete över gränserna är från många synpunkter önskvärt. Samtidigt som vi strävar efter att fördjupa detta samarbete måste vi i vår säkerhetspolitik uppmärksamma riskerna för att ett alltför starkt beroendeförhållande kan utnyttjas för att kräva politiska och militära fördelar.

En fullständig nationell handlingsfrihet är inte möjlig. Maktförhållanden i omvärlden och det internationella samarbetet, inte minst i ekonomiska frågor sätter gränser för oberoendet.

Den svenska säkerhetspolitiken är trovärdig och realistisk när den tillsammans med andra säkerhetspolitiska medel byggs upp och genomförs med stöd av ett allsidigt uppbyggt totalförsvar. Som medlem av Förenta nationerna har Sverige anslutit sig till FN-stadgans principer. Dessa stadfäster nationernas likaberättigande och självbestämmanderätt samt rätten till självförsvar i händelse av väpnat angrepp.

Jag instämmer i försvarsutredningens uttalande att Sverige i ökad utsträckning bör medverka till att påverka den internationella utvecklingen i riktning mot ökad allmän säkerhet. Sverige eftersträvar ökad respekt för varje nations frihet och självbestämmanderätt. Vi verkar även för social och ekonomisk rättvisa, politisk avspänning, militär nedrustning samt omfattande och förtroendefullt samarbete över gränserna. En värld i varaktig fred kan endast förverkligas om dessa strävanden förblir starka. Varje steg mot en ökad internationell säkerhet främjar även våra säkerhetspolitiska syften.

Genom vår neutralitetspolitik har vi speciella förutsättningar att delta i FN:s fredsbevarande verksamhet. Sverige har också anlitats i de flesta fall då FN ingripit i fredsbevarande syfte. Vi har bidragit med övervakningspersonal, observatörer, tekniker och militär trupp. Svenskar har använts som medlare samt intagit framskjutna positioner inom FN:s styrande organ.

Sverige bör även bidra till att stärka och utveckla den internationella rättsordningen. På många viktiga områden är existensen av entydiga rättsliga regler för umgänget mellan stater och folk ägnad att minska riskerna för motsättningar och att underlätta lösningen av uppkomna tvister. Särskilt för små stater är det av vikt att rättssystemet utvecklas och respekteras.

Vår utrikespolitik och vårt totalförsvar spelar en viktig roll för att vidmakthålla stabiliteten i det nordiska området. Sveriges alliansfria ställning förhindrar att maktblocken här ställs direkt mot varandra. För båda blocken är Norden ett flankområde inom vilket positionsförändringar kan påverka den i Europa rådande balanssituationen. Väsentliga försvagningar av det svenska försvarets styrka i förhållande till omvärlden skulle kunna rubba stabiliteten och balansen i Nordeuropa.

En fast och konsekvent utrikes- och försvarspolitik främjar därför freden och stabiliteten i norra Europa. Det torde även ligga i andra länders intresse att denna politik fullföljs.

Den svenska försvarspolitiken syftar bl. a. till att försvaret vid en konflikt i Europa mellan stormaktsblocken skall ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att hot, påtryckningar eller angrepp mot Sverige inte av någon kan bedömas lönsamt. Totalförsvaret har i så fall den önskade fredsbevarande förmågan.

Försvarspolitiken bör även i fortsättningen utgå från att en maktbalans råder mellan stormaktsblocken. Denna bidrar bl. a. till att stormakternas styrkor vid ett eventuellt krig i allt väsentligt binds mot varandra. De resurser som kan disponeras för anfallsföretag mot sekundära mål utan omedelbart strategiskt intresse – som t. ex. Sverige – är begränsade. Vår försvarsplanering utgår därför från sådana situationer, i vilka stormaktsblockens mål och resursinsats vid angrepp mot Sverige är begränsade i förhållande till deras övergripande säkerhetspolitiska mål och deras resurser.

Tilltron till vår neutralitetspolitik kräver att omvärlden är övertygad om att Sverige i händelse av en konflikt kommer att fullfölja den deklarerade

politiken. Totalförsvaret måste därför ha en sådan styrka och sammansättning att en presumtiv angripare, inte till följd av brister i detta, misstror allvaret bakom vår deklarerade politik. Förberedelser och överläggningar syftande till militär samverkan med andra stater är helt uteslutna. Det militära försvaret måste vidare vara så utformat att dess uteslutande defensiva syfte – försvar av det egna landet – klart framgår. Det kan därigenom inte av någon uppfattas som ett hot.

Anskaffningen av för försvaret väsentlig materiel får inte ske så att Sverige kommer i en beroendeställning till andra länder av sådan art att den kan utnyttjas för påtryckningar eller så att vi i en krissituation står utan viktig materiel.

Vårt totalförsvar är ett uttryck för vår vilja att slå vakt om nationens säkerhet och oberoende. Totalförsvaret är därför en hela folkets angelägenhet och bygger på att varje medborgare efter förmåga bidrar till landets försvar.

Kombinationen av en fast, förtroendeingivande utrikespolitik och ett starkt totalförsvar inger omvärlden respekt för Sveriges neutralitetsvilja och förmåga att stå emot påtryckningar eller andra aggressiva handlingar. Det måste stå klart för alla, att vi menar allvar med vår neutralitet och att vi målmedvetet skapar sådana försvarsresurser, som ingen kan bortse från i ett kris- eller krigsläge. Våra långsiktiga försvarsbeslut är ett uttryck för denna målmedvetenhet.

2.3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag

att regeringen bereder riksdagen tillfälle att avge yttrande över vad jag har anfört om säkerhetspolitiken.

---

3 Totalförsvarets fortsatta utveckling, gemensamma grunder

3.1 1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen anger de gemensamma grunder som enligt utredningen bör vara styrande för totalförsvarets fortsatta utveckling. Dessa bör enligt utredningen vara att den svenska säkerhetspolitiken för att vara trovärdig och realistisk måste – vid sidan av andra säkerhetspolitiska medel – stödjas av ett tillräckligt starkt totalförsvar. Hot av flera olika typer kan riktas mot oss. Totalförsvaret måste därför vara allsidigt sammansatt. Sådana brister i totalförsvaret, vilka skulle kunna tolkas som avsikt att söka hjälp, får inte förekomma. Totalförsvaret skall enligt försvarsutredningen ha sådan styrka, sammansättning och beredskap samt vara så väl förberett för krig att ett angrepp mot Sverige skulle fordra så stora resurser och uppoffringar samt ta så lång tid att de fördelar en angripare kan vinna med angreppet inte rimligen kan bedömas värda insatserna. Därigenom blir vårt försvar krigsavhållande vid konflikter och i vidare mening ett viktigt stöd för vår säkerhetspolitik.

Nordkalottområdet och Östersjöutloppen är och bedöms av utredningen även framgent komma att vara de strategiskt mest betydelsefulla områdena i Norden. Även Gotlands betydelse bör uppmärksammas.

Försvarsutredningen anför att vårt land inte innehåller områden av primärt strategiskt intresse för stormaktsblocken. Kontrollen av sådana områden i vår närhet förutsätter inte nödvändigtvis kontroll av svenskt område. Däremot kan svenskt territorium beröras i samband med operationer som syftar till att nå kontroll över områden på Nordkalotten, Skandinaviens västkust och vid Östersjöutloppen, vilka är viktiga för stormaktsblocken. För vårt vidkommande kan därvid främst norra och södra Sverige samt västkusten komma att beröras av sådana operationer. En angripare kan även tänkas sträva efter en utvidgad kontroll över vårt land. Därvid kan Mellansverige, Gotland och andra delar av landet komma att bli viktiga mål. Beroende på angriparens syften kan de militära operationerna medföra samtidiga angrepp mot vårt land i flera än en riktning.

Totalförsvaret bör enligt utredningen vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Framtida krig och kriser kommer på olika sätt att beröra hela samhället och hela befolkningen. Därav följer enligt utredningens mening att totalförsvaret och dess olika delar skall betraktas som delar av samhället och att man bör eftersträva att öka samordningen mellan totalförsvarets olika funktioner i samhället. Utredningen bedömer att samordning mellan bl. a. militära och civila funktioner kan

utvecklas ytterligare inom många områden. Härigenom kan man förbättra eller bibehålla effekten till oförändrade eller lägre kostnader för samhället. Att ett ansvar i fred om möjligt bör behållas även i krig bör vara grundläggande för försvarsplaneringen. I den svåra situation då samhället skall ställas om för kris eller krig måste ändringar i ledningsförhållanden, organisation och arbetssätt undvikas i så stor utsträckning som möjligt. Ett mer kontinuerligt ansvar vid övergång till krigsorganisation skulle enligt utredningens mening även bidra till att ytterligare befästa totalförsvarsidéns förankring i samhället.

Det är av största betydelse att varje medborgare allt efter sin förmåga bereds tillfälle att bidra till landets försvar. Detta tillgodoses enligt utredningen bäst om vårt totalförsvar även i fortsättningen bygger på den allmänna värnplikten, civilförsvarsplikten och andra former för tjänstgöringsskyldighet. De olika folkrörelserna är av stor betydelse för att ytterligare förankra totalförsvarsidén i samhället. Inte minst bör framhållas de insatser som görs i de olika frivilliga försvarsorganisationerna. Olika former av obligatorisk och frivillig tjänstgöring ger en god personaltillgång för vår krigsorganisation och säkerställer totalförsvarets behov av kunnig personal.

Försvarsutredningen framhåller att de geografiska förhållandena ger goda förutsättningar för att effektivt försvara vårt land. Samhällsutvecklingen leder till förändringar inom många områden. I många avseenden medför detta att sårbarheten ökar och i andra att grunden för ett effektivt försvar förbättras. Försvarsutredningen understryker vikten av att våra gynnsamma försvarsbetingelser noga utnyttjas och att hänsyn tas i samhällsplaneringen även till totalförsvarets behov.

Av de olika hot mot vår nationella säkerhet som vi kan komma att utsättas för ställer ett militärt angrepp de största kraven. Enligt utredningens mening är därför försvar mot militärt angrepp en viktig utgångspunkt för totalförsvarsplaneringen. Totalförsvarets främsta syfte är att verka fredsbevarande, bl. a. genom att vid konflikter verka avhållande mot olika former av angrepp. Om ett angrepp trots detta inleds bedömer utredningen det vara av avgörande betydelse att inledningsvis disponera sådana resurser, främst militära, att totalförsvaret så långt möjligt hinner ställas om för krig innan angriparen kan föra över betydande styrkor till svensk mark. Eftersom en sådan omställning tar tid fordras att vi får förvarning om angreppet så att vi inte drabbas av ett överraskande angrepp.

I enlighet med den målsättning utredningen föreslagit för totalförsvaret skall strävan vara att i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. Detta fordrar enligt utredningens mening att försvaret skall kunna föras med tyngdpunkten i kust- och gränsområdena med fullt utnyttjande av våra gynnsamma försvarsbetingelser. Det går emellertid inte att bortse från risken att en angripare lyckas tränga långt in i vårt land. Därför måste, om vi inte lyckas hejda angriparen, ett effektivt och uthålligt

motstånd kunna göras i organiserade former i varje del av landet. Detta gäller även inom de delar angriparen har tagit. Alla möjligheter skall därvid utnyttjas att ta tillbaka tagna delar av landet. Ett sådant sätt att genomföra försvaret tillgodoser vår strävan att landet skall fortleva som fri nation. För detta är statsledningens handlingsfrihet av avgörande betydelse. Försvarsutredningen bedömer att vi av dessa skäl måste vara beredda att föra ett för angriparen förlustbringande krig under lång tid.

Det är av stor betydelse att vi för att kunna fullfölja vår utrikespolitiska linje i situationer som innebär avspärrning har sådana tillgångar av förnödenheter och sådan produktionskapacitet inom landet att nödvändig försörjning kan upprätthållas. Det är därför enligt utredningen nödvändigt att särskild uppmärksamhet ständigt ägnas åt utvecklingen av vårt näringsliv. Målet bör vara att behålla sådan produktionskapacitet som är av särskild betydelse för vårt oberoende och för uthålligheten vid avspärrning och krig. Fredstida produktionskapacitet måste behållas inom viktiga försörjningsområden för att klara folkförsörjningen i vid mening. Därutöver måste en produktionsomställning förberedas och flera typer av förnödenheter beredskapslagras. I situationer av här angivet slag kan avsiktliga eller oavsiktliga kränkningar av svenskt territorium och luftrum liksom störningar av svensk sjö- och flygtrafik förväntas. Det är därför av stor betydelse att vi disponerar sådana resurser att kränkningar kan förhindras eller avvisas och vår sjö- och flygtrafik kan skyddas.

Försvarsutredningen har studerat och övervägt den roll icke-militärt motstånd, s. k. civilmotstånd, skulle kunna tilldelas inom vår säkerhetspolitik. Utredningen har därvid funnit att om vi medvetet avstår från att förbereda ett väpnat försvar torde detta i omvärlden tolkas som bristande vilja att hävda självständigheten. Den deklarerade utrikespolitiken skulle inte längre framstå som trovärdig. En klar slutsats är därför att civilmotstånd inte kan utgöra något hållbart alternativ till militärt försvar. Utredningen vill emellertid inte utesluta att även icke-militärt motstånd kan ge värdefulla bidrag i det samlade motståndet t. ex. vid ockupation. Det skulle både kunna göra det svårare för en angripare att behärska eller utnyttja landet och förorsaka honom höga politiska kostnader.

Vår standard när det gäller forskning, utveckling och produktion ger oss goda möjligheter att förse totalförsvaret med tekniskt kvalificerad materiel. Försvarsutredningen anser att stor betydelse måste tillmätas möjligheterna att disponera kapacitet för att utveckla och producera sådan materiel inom landet. Om dessa möjligheter skall finnas behövs kontinuerliga och stabila beställningar av utveckling och produktion. En sådan stabilitet är även en samhällsekonomisk fördel. Försvarsutredningen anför emellertid att den är medveten om att det av olika skäl kan vara svårt att behålla den nuvarande bredden på den inhemska utvecklingskapaciteten i framtiden. Främst berörs flygplan-, robot- och elektronikindustrin. För övriga områden

bedömer utredningen förutsättningarna för fortsatt utveckling och produktion som gynnsamma.

Försvarsutredningen har även behandlat frågan om överraskande angrepp. För att våra försvarsförberedelser skall vara meningsfulla fordras att totalförsvaret vid ett angrepp hinner ställas om för krig. Vi utgår ifrån att ett angrepp på Sverige föregås av politiska och militära förändringar i vår närmaste omvärld. För att dessa skall uppfattas i tid behövs enligt försvarsutredningens mening en effektiv underrättelsetjänst. Därigenom kan vår insatsberedskap i fred hållas låg. En hög mobiliserings- och krigsorganiseringsberedskap samt ett administrativt system som gör stegvisa beredskapshöjningar möjliga behövs emellertid för totalförsvaret. Beredskap för insats mot kränkningar av vårt territorium och luftrum måste kontinuerligt upprätthållas i fredstid.

Försvaret bör inte utformas för en situation där en angripare i full utsträckning utnyttjar ABC-stridsmedel mot oss. Skyddet mot sådana stridsmedel bör enligt försvarsutredningen liksom hittills inriktas på sådana åtgärder som gör fortsatt motstånd möjligt trots insats mot oss av enstaka kärnladdningar eller av bakteriologiska (biologiska) och kemiska stridsmedel i begränsad omfattning. De särskilda kostnaderna för dessa åtgärder skall emellertid vara måttliga. Verkningarna i Sverige i de fall sådana stridsmedel sätts in i omvärlden bör kunna begränsas.

Den osäkerhet som är förenad med bedömningar av bl. a. framtida säkerhetspolitisk och vapenteknisk utveckling medför enligt försvarsutredningens mening dels en risktagning med hänsyn till de svåraste situationerna, dels ett behov av handlingsfrihet när vårt framtida totalförsvar planeras och utvecklas. Denna handlingsfrihet måste rymma möjligheter att ändra sammansättningen av totalförsvaret, inriktningen av totalförsvarets olika delar och totalförsvarets styrka. Totalförsvarets krigsorganisation bör vara utformad med hänsyn till de möjligheter som finns att öka dess styrka och uthållighet genom förbättrad utbildning samt genom att tillföra materiel, anläggningar och förnödenheter. En bibehållan handlingsfrihet förutsätter att resurser kontinuerligt sätts av för forskning och utveckling samt för att behålla produktionskapacitet inom landet. Försvarsutredningen vill i detta sammanhang peka på betydelsen av att åtgärder vidtas i fred för att göra det möjligt att öka produktionen inom de områden där betydelsefulla resultat kan uppnås inom rimlig tid. Försvarsutredningen understryker emellertid att det stöd för säkerhetspolitiken som totalförsvaret utgör representeras endast av den organisation och det innehåll som finns vid varje tidpunkt. Alla möjligheter att förbereda förstärkning av totalförsvaret skall emellertid tas tillvara i planering och löpande verksamhet.

Under en lång följd av år har det rått stor enighet i vårt land om säkerhetspolitikens inriktning liksom om behovet av ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar. Detta har bl. a. inneburit att enighet har rått om att

årligen sätta av en avsevärd del av samhällsresurserna för försvarsändamål. Fleråriga planeringsramar för försvaret ger stabilitet åt försvarsplaneringen. Försvarsutredningen tillmäter det förhållandet att försvarspolitiken vilar på ett brett folkligt stöd stor betydelse.

Försvarsutredningen har tidigare konstaterat att totalförsvaret måste vara allsidigt sammansatt. En balanserad sammansättning uppnås inom ramen för de ekonomiska resurser totalförsvaret disponerar genom noggrann avvägning mellan och inom totalförsvarets olika delar. Utredningen har konstaterat att ett militärt angrepp i form av invasion utgör det allvarligaste hotet mot vår säkerhet. I en sådan situation kommer det militära försvaret att åläggas den tyngsta uppgiften. Det militära försvaret måste därför utgöra den dominerande delen i totalförsvaret. De olika totalförsvarsgrenarna är beroende av varandra. Övriga totalförsvarsgrenar måste på grund av krigets krav anpassas till hur det militära försvaret är avsett att verka i krig.

Tänkbara angreppssituationer, den vapentekniska utvecklingen och risken för att hela landet i ökad omfattning kommer att beröras av stridshandlingar ställer krav på civilförsvaret. Detta bör enligt försvarsutredningen inriktas på att ge befolkningen skydd mot konventionella stridsmedel och skäligt skydd mot bl. a. radioaktiv strålning vid bostäder och arbetsplatser inom särskilt hotade områden.

Utvecklingen i vårt samhälle medför i många avseenden en ökad känslighet i samhället för störningar. Denna utveckling är i sina huvuddrag internationell och kan medföra att ekonomiska åtgärder i ökad grad utnyttjas för att lösa konflikter. Med hänsyn till detta bedömer försvarsutredningen att ökad uppmärksamhet måste ägnas sådana åtgärder som säkerställer nödvändig försörjningsförmåga vid avspärrning under relativt lång tid. Även förmåga att motstå stridshandlingar och förlust av väsentliga produktionsresurser bör ingå i målen för vår försörjningsberedskap.

Försvarsutredningen anger att övrigt totalförsvar bör inriktas enligt de av utredningen angivna allmänna principerna. Flera av funktionerna fordrar endast mycket begränsade ekonomiska resurser för beredskapsåtgärder. Totalförsvarets styrka vilar ytterst på medborgarnas vilja att försvara landets frihet och oberoende. Psykologiskt försvar intar därför enligt utredningen i flera avseenden en särställning. En funktion som utredningen också anser måste ägnas ökad uppmärksamhet är sjukvården i krig och under avspärrning.

Till försvarsutredningens förslag har fogats vissa reservationer. Dessa återges under avsnittet 4.1.4.

3.2 Föredraganden

Jag vill inledningsvis anföra att jag i allt väsentligt ansluter mig till de förslag till gemensamma grunder för totalförsvarets fortsatta utveckling som försvarsutredningen har lämnat. För att den svenska säkerhetspolitiken skall vara trovärdig och realistisk måste den, som statsministern redan har berört – vid sidan av andra säkerhetspolitiska medel – stödjas av ett tillräckligt starkt totalförsvar. Om vi skall kunna avvisa hot och påtryckningar av skilda slag krävs att totalförsvaret är allsidigt sammansatt. Det innebär att sådana brister i totalförsvaret inte kan accepteras, vilka skulle kunna tolkas som vi hade för avsikt att i en hotande situation söka hjälp. Totalförsvaret skall ha sådan styrka, sammansättning och beredskap samt vara så väl förberett för krig att angrepp mot Sverige skulle kräva så stora resurser och uppoffringar samt ta så lång tid att de fördelar en angripare kan vinna med angreppet inte rimligen kan bedömas värda insatserna. Jag anser att så utformat blir vårt försvar krigsavhållande vid konflikter och ett viktigt stöd för vår säkerhetspolitik.

Vårt land innehåller inte områden av primärt strategiskt intresse för stormaktsblocken. Kontrollen av sådana områden i vår närhet förutsätter inte nödvändigtvis kontroll av svenskt område. Däremot kan svenskt territorium beröras i samband med operationer som syftar till att nå kontroll över för stormaktsblocken viktiga områden på Nordkalotten, Skandinaviens västkust och vid Östersjöutloppen. För vårt vidkommande kan därvid främst norra och södra Sverige samt västkusten komma att beröras av sådana operationer. En angripare kan även tänkas eftersträva en utvidgad kontroll över vårt land, varvid Mellansverige, Gotland och andra delar kan komma att bli viktiga mål. Beroende på angriparens syften kan de militära operationerna medföra samtidiga angrepp mot vårt land i flera än en riktning.

Totalförsvaret bör vara så uppbyggt att det är en hela folkets angelägenhet. En grundläggande förutsättning för detta är enligt min mening att varje medborgare allt efter sin förmåga bereds tillfälle att bidra till landets försvar. Jag ansluter mig till utredningens bedömning att detta bäst tillgodoses om vårt totalförsvar även i fortsättningen bygger på den allmänna värnplikten, civilförsvarsplikten och andra former för tjänstgöringsskyldighet. I sammanhanget finner jag det angeläget att understryka den stora betydelse som de olika folkrörelserna har för att förankra totalförsvarsidén i samhället. Inte minst bör framhållas de insatser som görs i de olika frivilliga försvarsorganisationerna. Jag anser i likhet med utredningen att den obligatoriska och frivilliga tjänstgöringen skapar förutsättningar för en god personaltillgång för vår krigsorganisation och säkerställer totalförsvarets behov av kunnig personal.

Framtida krig och kriser kommer i allt större utsträckning att på olika sätt engagera hela samhället och hela befolkningen. Härav följer att de olika totalförsvarsgrenarna måste ses som delar av samhället. Enligt min mening bör det därför vara en strävan att öka samordningen mellan totalförsvarets olika funktioner i samhället. I likhet med utredningen bedömer jag att integration och samordning mellan bl. a. militära och civila funktioner kan utvecklas ytterligare.

I den svåra sitaution som uppstår om samhället skall omställas för kris eller krig måste så långt möjligt undvikas ändringar i ledningsförhållanden, organisation och arbetssätt. En grundläggande princip för all försvarsplanering bör därför vara att ett ansvar i fred för viss verksamhet bör följas av motsvarande ansvar i krig, om verksamheten då skall fortgå. Denna princip bidrar även till att ytterligare befästa totalförsvarsidéns förankring i samhället.

De geografiska förhållandena i vårt land ger enligt min mening goda betingelser för att genomföra ett effektivt försvar. Samhällsutvecklingen leder till förändringar inom många områden och får därmed också konsekvenser för försvarsplaneringen. I många avseenden ökar vår sårbarhet, i andra förbättras grunden för ett effektivt försvar. Jag anser i likhet med försvarsutredningen att det är betydelsefullt och nödvändigt att våra gynnsamma försvarsbetingelser noga tas till vara samt att hänsyn tas i samhällsplaneringen även till totalförsvarets behov.

Försvarets planering med hänsyn till risken för att ABC-stridsmedel kan komma att insättas mot oss har behandlats av försvarsutredningen. Utredningens syn överensstämmer med den grundsyn på dessa frågor som fastställdes av statsmakterna år 1968 och som bekräftades i 1972 års försvarsbeslut. Jag ansluter mig till vad utredningen anför. I huvuddrag innebär det att åtgärder med hänsyn till risk för kärnvapenkrig bör övervägas utgående från bedömningen att stormakterna vid ett krig i Europa åtminstone inledningsvis för detta med konventionella stridsmedel i syfte att finna en bas för förhandlingar. Motiv för endera parten att i ett sådant krig insätta kärnvapen skulle kunna uppkomma i en situation där valet står mellan underkastelse och en upptrappning av kriget. Genom en begränsad insats av kärnvapen – begränsad såväl i fråga om antal, storlek som val av mål – kan en part då markera en stark beslutsamhet till fortsatt motstånd och uppmana till en lösning av konflikten genom förhandlingar. Skulle dessa misslyckas kan kärnvapen sättas in i större skala. De sekundära verkningarna därav i vårt land bör kunna begränsas genom olika skyddsåtgärder.

Jag delar försvarsutredningens mening att våra möjligheter att påverka kärnvapentröskeln är begränsade. Den bestäms huvudsakligen av åtgärder inom stormaktsblocken. Skulle Sverige anfallas när kärnvapen redan har satts in i stor skala i krig i omvärlden, kan man inte räkna med någon återhållsamhet mot svenskt område. I en sådan situation måste ansträngningarna koncentreras på att begränsa krigets verkningar och öka befolkningens möjligheter att överleva.

Åtgärder med hänsyn till risk för krig med bakteriologiska (biologiska) och kemiska stridsmedel bör övervägas mot bakgrund av att användningen av dessa har förbjudits genom olika internationella avtal. Den starkaste restriktionen mot användningen av dem i ett krig mellan stormaktsblocken torde vara risken för repressalier mot en kanske dåligt skyddad civilbefolkning.

Mot denna bakgrund bör enligt min mening planeringen av åtgärder för att avhålla från angrepp mot Sverige i första hand avse angrepp med konventionella stridsmedel. Skydd mot ABC-stridsmedel bör som hittills inriktas på sådana åtgärder som gör det möjligt att fortsätta försvaret trots insats mot oss av enstaka kärnladdningar eller bakteriologiska (biologiska) eller kemiska stridsmedel i begränsad omfattning. I likhet med försvarsutredningen anser jag dock att de särskilda kostnaderna för dessa åtgärder bör vara måttliga.

Ett militärt angrepp är det allvarligaste hotet mot vår nationella säkerhet och ställer de största kraven på totalförsvaret. Därför måste enligt min mening försvar mot militärt angrepp utgöra den viktigaste utgångspunkten för planeringen av detta.

Skulle vi bli angripna skall strävan vara att i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. Denna målsättning innebär enligt min mening att försvaret med fullt utnyttjande av våra gynnsamma försvarsbetingelser skall kunna föras med tyngdpunkten i gräns- och kustområdena. Jag ansluter mig till försvarsutredningens bedömning att det dock inte går att bortse från risken att en angripare kan lyckas tränga in på djupet av vårt land. Vi måste därför, om vi inte lyckas hejda angriparen, enligt min mening kunna göra effektivt motstånd i organiserade former i varje del av landet, även inom delar som tagits av angriparen, varvid alla möjligheter skall utnyttjas att återta tagna delar av landet. Ett sådant sätt att genomföra försvaret torde ge oss de största förutsättningarna att bestå som fri nation. Vi måste därför vara beredda att föra ett för angriparen förlustbringande krig under lång tid.

Försvarsutredningen har studerat och övervägt den roll icke-militärt motstånd, s. k. civilmotstånd, skulle kunna tilldelas inom ramen för vår säkerhetspolitik. Utredningen har därvid funnit att om vi medvetet avstår från att förbereda ett väpnat försvar torde detta i omvärlden tolkas som bristande vilja att hävda självständigheten. Den deklarerade utrikespolitiken skulle inte längre vara trovärdig. Jag delar utredningens mening och vill i likhet med utredningen understryka att en klar slutsats därför är att civilmotstånd inte kan utgöra något alternativ till militärt försvar.

För att våra försvarsförberedelser skall vara meningsfulla fordras att vi vid ett angrepp inledningsvis disponerar resurser – främst militära – så att totalförsvaret i största möjliga utsträckning hinner ställa om för krig, innan angriparen har hunnit överföra avgörande styrkor till svensk mark. Vi utgår från

att ett angrepp på Sverige föregås av politiska och militära förändringar i vår närmaste omvärld, som kan ge oss förvarning. För att dessa förändringar skall kunna uppfattas i tid erfordras en allsidig underrättelsetjänst. Jag vill särskilt framhålla att Sverige – med sin inriktning mot neutralitet och utan stående styrkor – har större anledning än många andra länder att noggrant följa utvecklingen i omvärlden. Genom en effektiv underrättelsetjänst skall alla möjligheter till förvarning tas till vara. Härigenom kan insatsberedskapen under normala förhållanden hållas relativt låg. För att vi skall kunna utnyttja den möjliga förvarningen krävs dock enligt min mening att totalförsvaret har en hög mobiliserings- och krigsorganisationsberedskap samt ett administrativt system som möjliggör att beredskapshöjningar kan anpassas till den rådande situationen. Den administrativa beredskapen på alla nivåer i det fredstida samhället är avgörande för våra möjligheter att i tid vidta erforderliga försvarsåtgärder. Det är också viktigt med smidiga former för beslut om ändringar i beredskapen så att inte nödvändiga åtgärder försenas på grund av omständliga beslutsprocesser.

Hänsyn måste också tas till risken för överraskande angrepp. Därmed avses ett angrepp som inleds innan vårt försvar är färdigmobiliserat. Tillgången på militära styrkor och transportmedel i omvärlden innebär att det rent tekniskt finns förutsättningar för ett angrepp utan omfattande förberedelser. Försvaret måste därför, för att verka avhållande även mot överraskande angrepp, också innehålla snabbt tillgängliga flyg- och sjöstridskrafter liksom snabbt mobiliserbara markstridskrafter och hemvärn. Det är vidare av stor betydelse att ledningssystem, liksom så långt möjligt övriga samhällsfunktioner, byggs upp decentraliserat för att på så sätt minska risken för att vår motståndsförmåga bryts genom punktvisa angrepp.

Jag anser i likhet med utredningen att under normala fredsförhållanden, då insatsberedskapen som jag tidigare har anfört bör kunna hållas låg, måste sådan beredskap ändock upprätthållas att kränkningar av vårt territorium kan avvisas.

Vid krig i vårt närområde då vi är neutrala måste åtgärder vidtas, så att krigförande parter inte utan stora insatser kan skaffa sig fördelar genom att utnyttja svenskt territorium. I överensstämmelse med de förpliktelser som åligger en neutral stat skall Sverige, om en krigförande kränker eller försöker kränka svenskt territorium, motverka detta med tillgängliga medel. I situationer av här angivet slag kan avsiktliga eller oavsiktliga kränkningar av svenskt territorium och luftrum förväntas liksom störningar av svensk sjö- och flygtrafik. Det är därför av stor betydelse att vi disponerar sådana resurser att kränkningar kan förhindras eller avvisas och att vår sjö- och flygtrafik kan skyddas. Jag vill också i likhet med utredningen framhålla att det militära försvaret skall förhindra att svenskt territorium blir skådeplats för krigshandlingar mellan främmande makter, bas för deras militära operationer eller genomgångsområde för trupp och materiel. I en situation då

krig pågår i vårt närområde ställer neutraliteten stora krav på försvaret. Jag bedömer att stora delar av vårt totalförsvar då måste mobiliseras.

En akut konflikt i Europa bedöms, som jag tidigare har anfört, komma att föregås av en period av stigande spänningar, lokala kriser och successivt ökade störningar i världshandeln. I samband med krig i vår omvärld kan vår utrikeshandel helt eller delvis tvingas att upphöra. Försvarsutredningen anför härvidlag, att för att vi skall kunna fullfölja vår utrikespolitiska linje i situationer som innebär hel eller delvis avspärrning av utrikeshandeln, är det av stor betydelse att vi inom landet har sådana tillgångar på förnödenheter och produktionskapacitet att nödvändig försörjning kan upprätthållas. Stor uppmärksamhet måste därför fortlöpande ägnas åt utvecklingen av vårt näringsliv i syfte att behålla sådan produktionskapacitet som är av särskild betydelse för vårt oberoende och för uthålligheten vid avspärrning och krig. För folkförsörjningen i vid mening måste fredstida produktionskapacitet behållas inom viktiga försörjningsområden. Därutöver måste förberedelser för produktionsomställning göras och beredskapslagring genomföras av flera typer av förnödenheter. Jag kan i stort ansluta mig till utredningens förslag. Jag vill emellertid också framhålla att försörjningsberedskapen ytterst vilar på det fredstida samhället och den inneboende styrkan hos det svenska näringslivet.

Totalförsvaret bör också innefatta åtgärder för att minska konsekvenserna av fredskriser. Dessa avser sådana lägen då normal fredsstandard inte kan upprätthållas i produktion, sysselsättning, export och konsumtion på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld. Fredskriser bör i planeringen skiljas från sådana knapphetssituationer, konkurrenssituationer och handelsstrukturomvandlingar som är ständigt återkommande i det internationella handelsutbytet. De bör också skiljas från situationer där kriser och konflikter föranleder medvetna åtgärder selektivt riktade mot Sverige med syfte att uppnå politiska fördelar gentemot oss. Ambitionsnivån när det gäller att möta fredskriser bör vara att så långt möjligt upprätthålla normal fredsstandard samt att undvika störningar i viktiga samhällsfunktioner.

Fredskriser kan orsakas dels av relativt lokalt bundna krig eller konflikter som berör råvaruproducerande länder eller viktiga transportleder, dels av vissa råvaruproducerande länders medvetna begränsning av utbudet av varor t. ex. i syfte att utöva politiska påtryckningar.

Om vi i en fredskris skulle utnyttja resurser, anskaffade för att möta avspärrningar eller krig, skulle förmågan att uppfylla vårt säkerhetspolitiska mål nedgå. En särskild planering för fredskriser svarar således mot både näringspolitiska och säkerhetspolitiska krav.

Den osäkerhet som är förenad med bedömningar av bl. a. framtida säkerhetspolitisk och vapenteknisk utveckling medför ett behov av handlingsfrihet vid planering och utveckling av vårt framtida totalförsvar. Denna

handlingsfrihet måste innehålla möjligheter att ändra sammansättningen av totalförsvaret, inriktningen av totalförsvarets olika delar och totalförsvarets styrka. Totalförsvarets krigsorganisation bör vidare vara utformad med hänsyn till de möjligheter som föreligger att vid behov öka dess styrka och uthållighet genom förbättrad utbildning samt genom tillförsel av materiel, anläggningar och förnödenheter. En bibehållen handlingsfrihet förutsätter att resurser avsätts kontinuerligt för forskning och utveckling samt för att behålla viktig produktionskapacitet inom landet.

Försvarsutredningen har studerat möjligheterna att inom en tidsrymd av två år och under vissa förutsättningar öka de olika totalförsvarsdelarnas styrka. Utredningen anför, och jag delar den slutsatsen, att endast mycket begränsad ökning av styrkan är möjlig under den angivna tiden. Försvarsutredningen pekar dock i detta sammanhang på betydelsen av att åtgärder vidtas i fred för att möjliggöra forcerad produktion inom de områden där betydelsefulla resultat kan uppnås inom rimlig tid. Jag anser det viktigt att i planeringen och den löpande verksamheten alla möjligheter tas till vara att förbereda snabb förstärkning av totalförsvaret. Jag vill emellertid även i likhet med försvarsutredningen understryka att det stöd för säkerhetspolitiken som totalförsvaret utgör endast representeras av den vid varje tidpunkt befintliga organisationen och dess innehåll.

Under en lång följd av år har det rått stor enighet i vårt land om inriktningen av säkerhetspolitiken och om behovet av ett starkt försvar. Jag har i det föregående framhållit vikten av att försvarspolitiken vilar på ett brett folkligt stöd samt vad detta betyder för trovärdigheten i vår säkerhetspolitik. Enigheten om försvarspolitiken har även gällt beslut om att årligen avsätta en avsevärd del av samhällsresurserna för försvarsändamål. Jag finner det angeläget att i detta sammanhang understryka att förutsättningar måste skapas så att de tilldelade resurserna kan utnyttjas på effektivast möjliga sätt och så att rationaliseringar av verksamheten stimuleras. Enligt min mening fordrar detta såväl en långsiktig inriktning av våra försvarsansträngningar som stabilitet i försvarsplaneringen.

Ett krig kommer att leda till betydande skadeverkningar på samhället och därmed till svåra påfrestningar och umbäranden för hela befolkningen.

Vid ett militärt angrepp kommer *det militära försvaret* att åläggas den tyngsta uppgiften. Jag delar försvarsutredningens mening att försvarsmakten därför måste utgöra den dominerande delen av totalförsvaret. De olika totalförsvarsgrenarna måste alltid fungera i ett samverkans- och beroendeförhållande. På grund av krigets krav måste övriga totalförsvarsgrenar anpassas till hur det militära försvaret är avsett att verka i krig.

Civilförsvaret skall ge skydd åt befolkningen mot i första hand konventionella stridsmedel. Verksamheten skall främst inriktas på sådana områden som kan bli särskilt utsatta för bekämpning eller strider på grund av deras betydelse för vår samlade försvarsförmåga.

Det ekonomiska försvaret skall säkerställa att vi har tillgång till oundgängli-

gen nödvändiga förnödenheter och tjänster för befolkningen och totalförsvaret. I likhet med försvarsutredningen anser jag att i målet för vår försörjningsberedskap även bör ingå förmåga att motstå stridshandlingar och förlust av viktiga produktionsresurser.

Övrigt totalförsvar bör inriktas enligt de allmänna riktlinjer som jag givit i det föregående. Som jag också tidigare har angivit vilar totalförsvarets styrka ytterst på medborgarnas vilja att försvara vårt lands frihet och oberoende. Därför intar *psykologiskt försvar* i flera avseenden en särställning. Jag vill slutligen anföra att jag i likhet med försvarsutredningen anser att *sjukvården* i krig och under avspärrning måste ägnas särskild uppmärksamhet.

Statsmakterna fastställde år 1972 en målsättning för totalförsvaret. Den har följande lydelse.

1. Totalförsvaret är en hela svenska folkets angelägenhet och skall bygga på medborgarnas personliga insatser, som för vapenföra manliga medborgare grundas på allmän värnplikt. Det skall ge uttryck för vår vilja att bevara landets frihet.

2. Totalförsvaret skall vara så förberett för kriget att det verkar fredsbevarande. Det skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att ett angrepp mot Sverige fordrar så stora resurser och uppoffringar samt tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med angreppet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.

Totalförsvaret skall snabbt kunna höja beredskapen och utveckla full styrka.

Totalförsvaret skall vara så utformat att det kan motstå skilda angreppsformer och verka i olika militärpolitiska lägen.

Totalförsvaret skall vara så utformat att resurser kan avdelas för svenskt deltagande i Förenta nationernas verksamhet i syfte att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

3. Under fredstid och under krig mellan främmande makter varunder Sverige är neutralt skall försvarsmakten avvisa kränkningar av vårt territorium. Civilförsvaret jämte andra berörda grenar av totalförsvaret skall vidta åtgärder för att skydda befolkningen mot skadeverkningar på grund av krig i vår omvärld. Det ekonomiska försvaret skall bidra till att trygga vår försörjning om vårt land blir hänvisat till egna försörjningsresurser på grund av i vår omvärld inträffande konflikter.

4. Invasionsförsvar skall vara försvarsmaktens viktigaste uppgift. Om Sverige utsätts för angrepp skall försvarsmakten möta detta och i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget. Civilförsvaret skall skydda befolkning och egendom mot skador av fientliga anfall samt rädda överlevande vid sådana anfall. Folkförsörjningen i vidaste bemärkelse skall tryggas genom det ekonomiska försvaret. En fast försvarsvilja skall vidmakthållas och varje försök att undergräva vår motståndsanda

och tilltron till vår förmåga att motstå angreppet skall motverkas genom psykologiskt försvar. Sjukvård, socialvård, polisväsende, kommunikationer samt annan samhällelig verksamhet skall anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsansträngningarna.

5. Totalförsvarets olika delar skall samverka och understödja varandra i syfte att nå största möjliga försvarseffekt.

Som har framgått av det föregående anser jag att den internationella utvecklingen under 1970-talet och bedömningen av den framtida utvecklingen inte ger anledning att ompröva den svenska säkerhetspolitiken. Såväl inriktningen av vår säkerhetspolitik som mina förslag till gemensamma grunder för totalförsvarets fortsatta utveckling överensstämmer med de grundprinciper härför som det sedan lång tid rått stor enighet om i vårt land. Jag anser därför att målsättningen för totalförsvaret alltjämt bör gälla.

Beträffande den mera detaljerade inriktningen av de olika totalförsvarsgrenarna får jag hänvisa till resp. avsnitt i det följande.

3.3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de gemensamma grunder för totalförsvarets fortsatta utveckling som jag har angett i det föregående.

4 Det militära försvaret

4.1 Det militära försvarets fortsatta utveckling

4.1.1 Perspektivplaner för det militära försvaret

Perspektivplan del 1 för det militära försvaret

I perspektivplaneringens fas 1 studeras alternativa sammansättningar av försvarsmakten 15–20 år framåt i tiden. Dessa sammansättningar prövas i studierna mot tänkbara angripare. Överbefälhavaren har bedrivit studier i enlighet med de anvisningar som regeringen meddelat. Dessa innefattade bl. a. ett brett ekonomiskt intervall och säkerhetspolitiska utgångspunkter. Ett antal styrande angreppsfall har härvid angetts som miljöexempel. Studier har gjorts för de ekonomiska nivåer som framgår av följande tabell. Under denna studiefas behövde någon hänsyn till utgifternas fördelning över tiden inte tas.

Studienivåer i perspektivplaneringens fas 1

Nivå	Ekonomiskt intervall enligt regeringens anvisningar[1] Miljarder kr. per år	Ungefärlig andel av 1972 års köpkraft enligt överbefälhavaren	Kompensation för hypotetiska pris- och lönestegringar enligt överbefälhavaren
Övre nivån	18–20	100 %	Kompenseras
Mellannivån	13–16	75 %	Bristande kompensation med nettoprisindex
Nedre nivån	10–12	55 %	Bristande kompensation samt kraftig reducering

[1] I tänkt pris- och löneläge i början av 1990-talet.

Angriparens kvalitativa egenskaper

De kvalitativa egenskaper en angripare bedöms ha i början av 1990-talet inverkar på utformningen av våra framtida förband. Utgångspunkten är att en angripare inte organiserar och utrustar sina förband för insats i Sverige, utan deras utformning bestäms huvudsakligen av förhållandet till huvudmotståndaren. Det har vidare antagits att en angripare inte utnyttjar enbart sina modernaste förband mot oss. En blandning av förband med olika modernitetsgrad har förutsatts.

Några förändringar hos angriparen som särskilt bör beaktas vid utvecklingen av vårt försvar är enligt överbefälhavaren följande.

- Förbättrade möjligheter att upptäcka, lägesbestämma och med hög precision bekämpa mål.
- Tillkomst av konventionella vapen med verkan över stor yta, t. ex. splittervapen och multipelvapen.
- Förbättrade möjligheter att störa försvarets ledningssystem.
- Förbättrade möjligheter att skydda den egna informationsöverföringen.
- Ökad rörlighet och eldkraft i förbanden.
- Utökad kapacitet för specialtonnage och luftrörlighet.

Utvecklingen av kärnvapen bedöms kunna fortsätta och bl. a. medge s. k. minikärnvapen. Möjligheterna att utföra även oidentifierade angrepp och sabotage med biologiska stridsmedel anses alltfort vara mycket stora. Möjligheterna att använda kemiska stridsmedel bedöms kvarstå och kan komma att öka.

Strukturbeskrivningar

Vilken operativ styrka försvaret kan uppnå beror på de ekonomiska resurser som tilldelas. Strukturerna på de olika ekonomiska nivåer som studerats kommer därför också att avspegla skilda ambitionsgrader vad gäller principer för hur försvaret förs. För att bedöma hur dessa strukturer bidrar till vår säkerhetspolitik krävs också en analys av vad en angripare kan vara beredd att acceptera av uppoffringar i form av insatser, förluster, tid och risker.

Sammanlagt har fem olika strukturer redovisats varav en på den övre ekonomiska nivån (Ö1), två på mellannivån (M4, M5) och två på den nedre nivån (N2, N3).

Den principiella uppbyggnaden av Ö1 har stora likheter med dagens försvarsmakt. De kvalificerade förbanden har en kvalitet som anpassats till 1990-talets stridsmiljö. Strukturen ger möjlighet till ett djupförsvar såväl utanför som inom vårt territorium. Strävan är att påtvinga angriparen uppoffringar i såväl flyg- och specialförband som markstridsförband.

På mellannivån redovisas två strukturer. M4 innebär att försvaret koncentreras till de inledande striderna utanför och vid kusten. Tonvikten har därför lagts på marin- och flygstridskrafter. Syftet är att tvinga en angripare till lång förbekämpningstid och åsamka honom förluster i special- och flygförband. Den avvägning som gjorts innebär att ett stort antal värnpliktiga korttidsutbildas.

M5 innebär att försvaret koncentreras till striden på svenskt territorium. Detta medför en betoning av arméstridskrafterna. Avsikten är att tvinga angriparen till en långvarig strid på svenskt territorium och därigenom förorsaka honom förluster i luftlandsättnings- och markstridsförband.

Även på den nedre ekonomiska nivån redovisas två strukturer. N2 innebär en koncentration av försvaret till de inledande striderna med syfte att åstadkomma förluster i special- och flygförband. Ett nytt värnpliktssystem

med kategoriklyvning införs.

Försvarsstrukturen i N3 avser att tvinga en angripare till en utdragen strid på svenskt territorium. I första hand syftar den till att åsamka förluster i motståndarens markstridsförband. Den allmänna värnplikten behålls men med omfattande kategoriklyvning.

Exempel på förband som förekommer i de olika strukturerna framgår av följande bild. Det bör enligt överbefälhavaren observeras att de förband som förekommer i strukturerna reduceras i antal och kvalitet i allt större omfattning ju lägre struktur som studeras.

Exempel på förband som förekommer i strukturerna

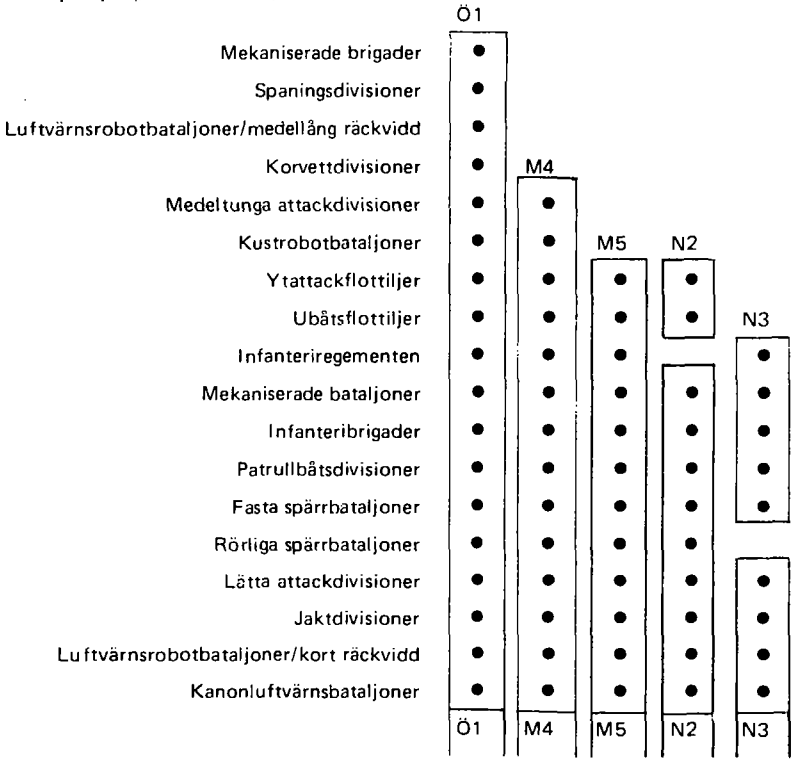

Sammanfattning och slutsatser

Sammanfattningsvis anför överbefälhavaren att om svenskt försvar skall kunna utgöra ett någorlunda tillfredsställande stöd för svensk säkerhetspolitik fordras att det har en styrka, som svarar mot tillgängliga militära resurser i omvärlden och Sveriges betydelse vid en konflikt. Den övre ekonomiska nivån ger vissa möjligheter till ett sådant försvar. Detta förutsätter att omvärlden präglas av avspänning och att beslut fattas inom pakterna

i Europa om att undvika fortsatta kostnadsökningar för militära ändamål. Mellannivån ger motsvarande möjligheter endast vid en relativt omfattande nedrustning. Även vid en sådan gynnsam internationell utveckling är enligt överbefälhavaren många konflikter möjliga där strukturer på nedre nivån saknar möjligheter att tillfredsställande stödja svensk säkerhetspolitik. På nedre nivån blir det därför enligt överbefälhavarens uppfattning nödvändigt att ompröva vår säkerhetspolitik.

I planeringen bör enligt överbefälhavaren inrymmas handlingsfrihet att förverkliga strukturer på nivån från mitten av studieintervallet till en nivå som ligger högre än dess övre gräns. För att skapa denna handlingsfrihet bedöms ekonomiska resurser krävas utöver vad som behövs för att tillgodose behovet av försvarseffekt under näraliggande perioder.

Avvikande mening till perspektivplan del 1 har anmälts av cheferna för marinen och flygvapnet.

Perspektivplan del 2 för det militära försvaret

Perspektivplaneringens fas 2 innehåller en analys av möjligheter och villkor för att nå olika strukturer av den typ som skisserats under perspektivplaneringens fas 1. Analysen skall avse olika handlingsvägar. En sådan handlingsväg innehåller en serie beslut under de närmaste 5–10 åren för att man med utgångspunkt i dagens krigs- och fredsorganisation skall kunna förverkliga vissa av de strukturer som studerades i fas 1.

Regeringen anvisade ett ekonomiskt intervall för planeringen, nämligen mellan ca 43 500 och 48 200 miljoner kronor för en femårsperiod (prisläge februari 75). De ekonomiska nivåerna valdes så att viktiga omslagspunkter skulle belysas. Tyngdpunkten i studierna skulle avse möjligheterna att förverkliga strukturerna M4 och M5. Handlingsfrihet att på längre sikt förverkliga strukturerna under 1990-talet skulle prioriteras före möjligheterna att nå viss krigsavhållande effekt under 1980-talet.

Överbefälhavaren har gjort planeringen i s. k. realvärde vilket innebär att särskilda medel (s. k. priskil) för att möta den framtida prisutvecklingen har räknats bort. Slutlig planeringsram för resp. handlingsväg kan enligt överbefälhavaren fastställas först sedan prisregleringssystem beslutats och framtida prisutveckling prognosticerats.

Ekonomiska nivåer i prisläge februari 1975 (milj. kr.) för de fem handlingsvägar som överbefälhavaren studerat framgår av följande tabell.

Ekonomiska nivåer för de fem studerade handlingsvägarna i överbefälhavarens perspektivplan fas 2

Handlingsväg	Totalt för budgetåren 1977/82		
	Reellt planeringsutrymme (realvärde)[1]	Erforderlig planeringsram med framtida prisutveckling enligt förutsättningarna i regeringens anvisningar (avrundat)	Erforderlig planeringsram med programplaneringens förutsättningar (avrundat)
1	47 000 (9 400)	49 350	48 200
2	45 350 (9 070)	47 600	46 500
3	43 850 (8 770)	46 000	44 900
4	42 850 (8 570)	44 900	43 850
5	41 500 (8 300)	43 500	42 400

[1] Siffrorna inom parentes anger genomsnittsvärde per år.

Operativa grunder

I studierna används en gemensam operativ ram för samtliga handlingsvägar. Ambitionerna varieras beroende på ekonomisk nivå och det hot som kan riktas mot oss. Innehållet i den operativa ramen beskrivs enligt överbefälhavaren genom följande punkter.

- Invasionsförsvar skall vara försvarsmaktens viktigaste uppgift.
- I varje del av landet skall ett meningsfullt försvar kunna genomföras.
- Huvuddelen av försvarsmakten skall kunna kraftsamlas till en invasionsriktning.
- En angripare bör vid kustinvasion tvingas till så krävande förbekämpning att vi hinner vidta förberedelser för fortsatt strid.
- En angripares möjlighet att genom luftlandsättningar ta vitala delar av vårt territorium skall kunna begränsas genom insats av såväl mark- som flygstridskrafter.
- Vår försvarsförmåga skall vara sådan att ett överraskande angrepp inte ter sig uppenbart fördelaktigt.
- Vid krig i omvärlden då vi är neutrala skall kränkningar av vårt territorium kunna upptäckas och avvisas.

Handlingsvägarnas inriktning

Planeringen i handlingsväg 1 har inriktats mot att i framtiden kunna förverkliga en struktur på fas 1:s övre ekonomiska nivå. Den enligt överbefälhavarens uppfattning till följd av tidigare försvarsbeslut fortgående reduceringen av försvarsmakten kan hejdas år 1982. Därefter behålls förbandens antal och

kvalitet i relation till omvärlden. Det bedöms att handlingsfrihet finns att senare kunna förstärka försvarsmakten. Vid fortsatt planering efter år 1982 med oförändrad ekonomisk inriktning kan försvarsförmågan enligt fas 1:s övre nivå förverkligas i slutet av 1980-talet. Det är möjligt att förstärka försvarsmakten eller att ändra planeringsinriktningen mot strukturer på mellan- och nedre nivån.

Planeringen i handlingsväg 2 har inriktats mot att kunna förverkliga en struktur över mellannivån. Vid fortsatt planering efter år 1982 med oförändrad ekonomisk inriktning bedöms en struktur över mellannivån kunna förverkligas i början av 1990-talet. Det är möjligt att ändra planeringsinriktningen mot en struktur på övre nivån. En sådan kan förverkligas några år in på 1990-talet.

Planeringen i handlingsväg 3 har inriktats mot att i framtiden förverkliga en sammansatt struktur på mellannivån. Inriktningen innebär enligt överbefälhavaren att reduceringar av försvarsmakten blir nödvändiga efter år 1982. Vid fortsatt planering med oförändrad ekonomisk inriktning bedöms en försvarsförmåga något över mellannivån kunna förverkligas i början av 1990-talet. Planeringsinriktningen kan år 1982 ändras mot övre nivån endast om en större andel av materielanskaffningen sker från utlandet.

Den ekonomiska inriktningen i handlingsväg 4 innebär enligt överbefälhavarens uppfattning kraftiga reduceringar av försvarsmakten. Om denna inriktning behålls även efter år 1982 bedöms detta leda till en struktur klart under mellannivån. Även om den ekonomiska ramen behålls på oförändrad nivå efter år 1982 uppstår enligt överbefälhavaren allvarliga luckor i försvarsförmågan redan under 1980-talet.

Den ekonomiska ramen för perioden 1977–1982 i handlingsväg 5 medger enligt överbefälhavaren inte en inriktning mot strukturer på mellannivån. Trots regeringens anvisningar att tyngdpunkten i arbetet skall avse en prövning av strukturer på mellannivån måste planeringen därför inriktas mot en struktur under mellannivån. Överbefälhavaren förutsätter härvid att den nedåtgående ekonomiska trenden bryts år 1982.

Värnpliktsutbildning och fredsorganisation

I nedanstående tabell sammanfattas hur fredsorganisation och värnpliktsutbildning utformats i de olika handlingsvägarna.

Handlingsväg	Värnpliktsutbildning	Fredsorganisation	
		År 1977–1982	Efter år 1982
I	Återgång till VU-60-systemet för vissa viktiga personalkategorier	Nedläggning av ett regemente, två flygflottiljer (till följd av före år 1977 fattade beslut)	

Handlingsväg	Värnpliktsutbildning	Fredsorganisation	
		År 1977–1982	Efter år 1982
2	I stort nuvarande omfattning	–"–	Nedläggning av en flottiljadministration
3	–"–	–"–	Eventuellt nedläggning av två flottiljadministrationer, tre marina fredsadministrationer
4	–"– (viss reducerad utbildningskvalitet)	–"– Nedläggning av den fredsorganiserade skol/attackdivisionen	–"–
5	Kraftiga reduceringar	–"– Beslut måste fattas år 1977 om att lägga ned ytterligare tolv arméregementen, två fredsadministrationer och en skola i marinen samt ytterligare fem flottiljadministrationer. Central och regional ledning samt gemensamma myndigheter och funktioner reduceras kraftigt.	

Materielanskaffning och försvarsmaterielindustri

Medelsutrymmet för att utveckla och anskaffa försvarsmateriel varierar starkt i de olika handlingsvägarna.

Handlingsvägarna 1 och 2 leder enligt överbefälhavaren till att dagens utvecklingskapacitet inom flygindustrin bevaras genom att JA 37 (A 20) kan vidareutvecklas och ett lätt attackflygplan (B3LA) kan utvecklas. I handlingsvägarna 3 och 4 vidareutvecklas endast JA 37 (A 20) varvid behovet av utvecklingskapacitet avsevärt minskar. Möjligheterna att inom landet nyutveckla kvalificerade flygplan förloras redan efter något år. I handlingsväg 5 får flygindustrin inga nya utvecklingsuppdrag. Endast den planerade produktionen av JA 37 kan garanteras. I handlingsväg 5 finns enligt överbefälhavaren inte möjlighet att påbörja licenstillverkning under senare delen av 1980-talet. Denna möjlighet finns eventuellt i handlingsvägarna 3 och 4.

I handlingsvägarna 1–3 är anspråken på svensk robotindustri oförändrade eller något utökade. Handlingsfriheten för framtiden bedöms som god. I handlingsväg 4 minskar utrymmet för utveckling av medeltunga robotar avsevärt. Kapaciteten avvecklas enligt överbefälhavaren i början av 1980-talet. I handlingsväg 5 avbryts pågående verksamhet avseende medeltunga robotar redan år 1977, varför utvecklingskapaciteten utgår.

Handlingsvägarnas säkerhetspolitiska innebörd

Överbefälhavaren har preciserat fyra tänkbara nivåer för hot mot vårt land som underlag för studierna. De anger vad en angripare kan tänkas

acceptera i form av styrkeinsatser och tid vid ett anfall mot oss. Innebörden i hotnivåerna är enligt överbefälhavaren följande.

Hotnivå 1: Betydande stridskrafter kan avdelas mot Sverige. Deras kvalitet har ökat något snabbare än under senare år.

Hotnivå 2: Kvaliteten hos angriparens stridskrafter har ökat i hittillsvarande takt.

Hotnivå 3: Kvaliteten hos angriparens stridskrafter har ökat långsammare än under de senaste åren.

Hotnivå 4: Nedrustningar och andra stora förändringar i Europa har föregått den uppkomna konflikten. Kvaliteten hos angriparens stridskrafter har ökat väsentligt långsammare än under de senaste åren.

I samtliga hotnivåer gäller att en angripare i huvudsak är bunden av huvudmotståndaren. En successiv begränsning av de stridskrafter som kan avsättas mot Sverige sker alltefter som hotnivån sänks.

Knappast i någon handlingsväg föreligger enligt överbefälhavarens uppfattning möjligheter att genomföra en kontrollerad försvarsstrid på den högsta hotnivån. På hotnivå 2 kan ett invasionsförsvar genomföras i enlighet med den operativa ramen endast i handlingsväg 1. Upp t. o. m. hotnivå 3 kan ett invasionsförsvar genomföras på ett kontrollerat sätt i handlingsvägarna 1–3. För handlingsväg 4 gäller att den tillåter ett invasionsförsvar inom den operativa ramen upp till hotnivå 3. Vissa operativa luckor kommer emellertid att uppstå. Detta beror på att det i handlingsvägen enligt överbefälhavaren inte är möjligt att samtidigt innehålla bibehållen värnpliktsutbildning och ett flygsystem med god attackförmåga. Den försvarsmakt som blir resultatet av handlingsväg 5 kan enligt överbefälhavaren i framtiden inte på ett tillfredsställande sätt stödja vår säkerhetspolitik i enlighet med de säkerhetspolitiska grunderna.

Övriga frågor

Överbefälhavaren anför att det senast inför programplaneringen för perioden 1977/78–1981/82 behövs ett nytt system för prisreglering av försvarsutgifterna. Detta system skall tillgodose kraven på stabilitet i försvarsplaneringen. Detta förutsätter enligt överbefälhavaren att systemet baseras på pris- och löneändringar som är karakteristiska för försvarets verksamhet.

Överbefälhavaren har beräknat investeringsbehovet för perioden 1977–1982 för att kunna minska antalet anställda i enlighet med vad riksdagen fastställde i försvarsbeslutet år 1972 till ca 300 milj. kr. Dessa medel har inte räknats in i redovisade ekonomiska ramar.

I enlighet med regeringens anvisningar har möjligheterna att på kort tid förstärka försvarsmaktens effekt analyserats. Överbefälhavaren anför att möjligheter till förstärkning finns under perioden fram till år 1984 beträffande

utbildning, materielanskaffning och befästningar. De åtgärder som anges i perspektivplanen inom dessa områden beräknas kosta 2 200–2 500 milj. kr. under två år. Med de förutsättningar som gällt för studierna dras slutsatsen att även om försvarsmakten tilldelas väsentligt ökade ekonomiska resurser blir effekthöjningen på två år liten.

Överbefälhavarens översikt och slutsatser

Dagens försvarsmakt är väsentligen ett resultat av de beslut som har fattats under den senaste tioårsperioden. Krigsorganisationen fortsätter enligt överbefälhavarens uppfattning att minska under perioden 1977–1982 i alla handlingsvägar. Det fria planeringsutrymmet bedöms bli allt mer beskuret i låga ekonomiska nivåer beroende på förutsättningarna i regeringens anvisningar och på de åtaganden som finns år 1977.

Överbefälhavaren framhåller att den genomförda perspektivplaneringen visar på allvarliga konsekvenser i allt lägre ekonomiska nivåer.

Av följande bild framgår vissa väsentliga skillnader mellan handlingsvägarna enligt överbefälhavarens perspektivplanering.

Vissa väsentliga skillnader mellan handlingsvägarna

Handlingsväg (HVG)	Verksamhetsområde 1977–92				
		Flygplan		Utveckling medeltunga robotar inom landet	Omslagspunkter 1977–82
	Värnpliktsutbildning	Utveckling	Tillverkning		
HVG 1	Återgång till VU 60	Kapacitet bibehålls	JA 37 Ersättning för AJ 37 Lätt attackskolflygplan	Kapacitet bibehålls	(Krigsavhållande förmåga)
HVG 2	I stort nuvarande omfattning				Flygplanutveckling inom landet
HVG 3		Avvecklas successivt	JA 37 Ersättning för AJ 37	Avvecklas successivt	
HVG 4					Ersättning för AJ 37 Värnpliktsutbildning
HVG 5	Kraftiga *reduce*ringar	Avvecklas tidigt	Endast JA 37	Avvecklas tidigt	

Arbetet har lett fram till några grundprinciper för de åtgärder som beskrivits genom handlingsvägarna. Dessa principer anges också vara av stor betydelse för statsmakternas ställningstaganden med anledning av perspektivplanen. De av överbefälhavaren anförda grundprinciperna är sammanfattningsvis följande.

- Allsidig sammansättning av försvarsmakten är av stor betydelse. I valet mellan att genomgående sänka ambitionerna gradvis eller att låta hela funktioner utgå bör om möjligt det förstnämnda väljas.
- Krigsförbandens kvalitet är av stor betydelse. I valet mellan en allmän kvalitetssänkning i förhållande till omvärlden eller en differentiering av förbandens kvalitet bör det senare prioriteras.
- Militär och civilmilitär personal bör behållas för att kunna anpassa försvarsmakten med hänsyn till eventuellt ökade krav i framtiden.
- Oberoende av utländsk försvarsmateriel har stor betydelse. Sådan utvecklingskapacitet bör behållas som ger gott utbyte i svensk försvarsprofil och som berör materiel som är svår att köpa utomlands.
- Möjligheter bör bevaras att åter kunna öka försvarsförmågan. Det är emellertid inte möjligt att härigenom kompensera brister i den kontinuerliga försvarsförmågan.

Överbefälhavaren anför att de ekonomiska ramar som legat till grund för perspektivplaneringen inte möjliggör den krigsorganisation, som han anser vara nödvändig. I de redovisade nivåerna ger handlingsväg 1 möjligheter att svara mot huvudparten av de konfliktsituationer som förekommer i miljöunderlaget. Inte ens denna handlingsväg ger emellertid enligt överbefälhavarens bedömning en tillfredsställande försvarsförmåga vid en begränsad ökning av kvaliteten hos konventionella stridskrafter i omvärlden. Den handlingsfrihet, som nivån ger, skapar emellertid möjligheter att senare möta även en sådan förändring i vår omvärld.

Överbefälhavaren hävdar att handlingsväg 1 bör läggas till grund för utformningen av programplaner för perioden 1977–1982.

Avvikande mening till perspektivplan del 2 har anmälts av chefen för marinen.

4.1.2 Programplaner för det militära försvaret

Överbefälhavaren

Överbefälhavaren har utarbetat programplan för det militära försvaret, ÖB 77–82. Planeringen har genomförts mot bakgrund av regeringens anvisningar, 1974 års försvarsutrednings första betänkande (SOU 1976:5) och den av överbefälhavaren tidigare redovisade perspektivplanen för det militära försvaret, ÖB 75. Programplanen har utarbetats i tre ekonomiska nivåer, A, B och C, enligt följande (prisläge februari 1976, löneläge 1976; milj. kr.).

Nivå	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
A	10 446	10 744	11 068	11 391	11 654	55 303
B	10 206	10 246	10 324	10 405	10 425	51 606
C	9 938	9 951	9 958	9 962	9 964	49 773

Härtill kommer medel för att genomföra omlokalisering samt i nivå C vissa investeringskostnader.

Försvarsgrenschefernas programplaner har fogats till ÖB 77–82.

Överbefälhavaren framhåller inledningsvis att det sedan ÖB 75 överlämnades inte har tillkommit något som förändrar den bedömning som ledde till överbefälhavarens förslag att handlingsvägen 1 borde läggas till grund för programplaneringen för perioden 1977/78–1981/82. Därför är handlingsvägen 1 grunden för programplaneringen i nivå A. Myndigheternas anslagsframställningar är också utarbetade i denna nivå.

Regeringen har angivit en ekonomisk planeringsram som med de förutsättningar som tillämpats i ÖB 75 och tidigare programplanering enligt överbefälhavaren närmast motsvarar den ekonomiska nivån för handlingsväg 3. Dessa förutsättningar har emellertid enligt överbefälhavarens uppfattning förändrats på ett flertal väsentliga punkter i och med regeringens anvisningar och andra av statsmakterna fattade beslut.

Regeringens anvisningar innebär bl. a. att en reserv skall avdelas för bedömd skillnad mellan lönekostnadsutveckling och kompensation enligt nettoprisindex (lönekil) och vidare att också investeringar som, enligt överbefälhavarens uppfattning, är föranledda av lokaliseringspolitiska beslut med vissa undantag skall betalas inom angiven planeringsram. Dessa kostnader liksom kostnader för försvarsdepartementet m. m. var inte inräknade i ÖB 75. Till detta kommer av riksdagen beslutade förbättringar av värnpliktsförmånerna och det slutliga utfallet av löneförhandlingarna år 1976. Dessa kostnadsök-

ningar var inte heller inräknade i ÖB 75. Sammantaget uppgår de kostnader som försvarsmakten enligt överbefälhavaren inte haft möjlighet att påverka till ca 1 800 milj. kr. under femårsperioden.

Av regeringen angiven ekonomisk planeringsram innebär enligt överbefälhavaren – med de nu ändrade ekonomiska förutsättningarna – att resurserna för femårsperioden väsentligt understiger de som behövs för handlingsväg 3 i ÖB 75. Resurserna kommer t. o. m. att betydligt understiga de som behövs för handlingsväg 4.

Med anledning härav och mot bakgrund av vad försvarsutredningen anfört om sambandet mellan prisregleringssystem och utgiftsramarnas basbelopp, behovet av investeringsmedel för personalbesparande omorganisationer och behovet av att justera ramarna om förutsättningarna ändras redovisar överbefälhavaren – utöver nivå A – ytterligare en nivå B. Denna svarar enligt överbefälhavaren mot det innehåll som skulle kunna inrymmas i regeringens ram om de ekonomiska förutsättningarna inte hade ändrats i förhållande till ÖB 75 och tidigare programplanering. Nivå B möjliggör därmed ett innehåll som principiellt svarar mot det totala innehållet i nu gällande programplaner inom ramen för 1972 års försvarsbeslut.

Överbefälhavaren redovisar slutligen tre exempel på handlingslinjer med regeringens ekonomiska anvisningar som grund (nivå C).

Överbefälhavaren har i samband med programplaneringen särskilt behandlat frågan om prisregleringssystem och investeringar. Han redovisar en av försvarets forskningsanstalt gjord studie över prisutvecklingen i försvaret. Mot bakgrund av vad som sägs i studien om möjlig framtida produktivitetsökning inom försvaret och försvarsindustrin, prognoser om löneökningar och den stora osäkerheten i sådana prognoser konstaterar överbefälhavaren att den priskompensation (NPI) regeringen anvisat är otillräcklig och omöjliggör en rationell långsiktsplanering.

Det kan enligt överbefälhavaren heller inte vara rimligt att de löneökningar som inte kompenserats framtvingar successiva personalminskningar. Överbefälhavaren hävdar att om det system för prisreglering som försvarsutredningen föreslagit skulle fastställas av riksdagen måste det tillämpas så att ovan redovisade förhållanden kan mötas och så att förutsättningar skapas för en stabil planering. Överbefälhavaren har i nivå A och B förutsatt att de ekonomiska förutsättningarna successivt omprövas och att planeringsramen fortlöpande justeras enligt försvarsutredningens förslag.

Det behövs enligt överbefälhavaren särskilda investeringsmedel för att möjliggöra produktivitetsutveckling. Detta gäller främst för de byggnadsåtgärder som krävs i samband med personalbesparande omorganisationer. Försvarsutredningen föreslår att behovet av sådana tillgodoses inom planerings- och utgiftsramarna så att krediter eller andra åtgärder inte behöver användas. Överbe-

fälhavaren anser därför att sådana investeringsmedel skall tillföras försvarsmaktens planeringsram.

Statsmakterna har under senare år fattat fredsorganisatoriska beslut som enligt överbefälhavaren är lokaliseringspolitiskt betingade. Han anser att medel för även sådana investeringar skall tillföras försvarsmaktens ram såsom skett för förbandet i Arvidsjaur.

Planeringen i nivå A innebär enligt överbefälhavaren att försvarsmaktens styrka och effekt minskar under perioden till följd av tidigare försvarsbeslut. Det är dock möjligt att hejda denna reducering år 1982. Därefter kan förbandens antal behållas samtidigt som deras kvalitet successivt kan anpassas till utvecklingen i omvärlden.

Nivå A möjliggör angelägna förbättringar av värnpliktsutbildningen och en mot krigsorganisationen balanserad fredsorganisation.

De nödvändiga personalminskningarna bedöms kunna genomföras utan påtagliga nackdelar för berörd personal.

Den i nivån planerade materielanskaffningen innebär att förutsättningar skapas för att även i framtiden utveckla och producera huvuddelen av försvarsmaterielen inom landet. Detta förhållande tillsammans med en god utbildningsstandard bidrar till den inre och yttre tilltron till vår vilja och förmåga att även i framtiden behålla ett starkt försvar som stöd för vår säkerhetspolitik.

Försvarsmakten kan under 1980-talet på ett godtagbart sätt motsvara huvudparten av de säkerhetspolitiska situationer som regeringen angivit som utgångspunkt för planeringen.

Nivå A ger enligt överbefälhavaren emellertid inte en tillfredsställande försvarsförmåga om rustningstakten i omvärlden i vad avser konventionella stridskrafter skulle öka. Den handlingsfrihet nivån ger skapar dock möjligheter att senare möta även en sådan utveckling om beslut om förstärkning fattas i tid.

Nivå B innebär enligt överbefälhavaren att försvarsmaktens styrka och effekt måste minska även efter år 1982. Främst kommer antalet brigader, ytattackflottiljer, utbåtar samt attack- och jaktdivisioner att minska.

Nuvarande brister i värnpliktsutbildningen kommer enligt överbefälhavaren att bestå.

I denna nivå är utrymmet för materielanskaffning reducerat. Detta tvingar fram senareläggningar med därav följande konsekvenser för krigsorganisationen. Det blir nödvändigt att avstå från lätta attackflygplan och pansarvärnshelikoptrar. De skolflygplan som skaffas kan inte krigsorganiseras i lätta attackförband.

Eftersom något lätt attackflygplan inte skaffas och jakt- och attackrobotar inte utvecklas inom landet måste flygindustrins utvecklingsresurser samt robotindustrins utvecklings- och tillverkningsresurser för flygplansrobotar av-

vecklas under perioden 1977–82. Framtida flygplansystem måste skaffas utomlands vilket också kan medföra risk för att planlagd inhemsk produktion av flygplan för att ersätta AJ 37 Viggen blir starkt försvårad i brist på kvalificerade tekniker vid flygindustrin.

Bristerna i utbildning och materielanskaffning leder enligt överbefälhavaren till att kvaliteten hos kvarvarande förband inte kan anpassas till utvecklingen i omvärlden.

Fortsatta ingrepp i fredsorganisationen blir enligt överbefälhavaren ofrånkomliga. Detta drabbar främst administration och förvaltning. Betydande reduceringar av uppgifterna inom dessa områden blir nödvändiga.

De personalminskningar som är nödvändiga av ekonomiska skäl har sådan omfattning att det enligt överbefälhavaren kan ifrågasättas om de kan genomföras med gällande personaladministrativa regler och med bibehållen rationalitet i organisationen. Belastningen på kvarvarande personal kommer att öka.

Enligt överbefälhavaren kan försvarsmakten i nivå B vara krigsavhållande i betydligt färre av de säkerhetspolitiska situationer som regeringen angivit som grund för planeringen. Om den nuvarande rustningsnivån i omvärlden behålls samtidigt som vår försvarsmakt försvagas på det sätt som följer av denna nivå, bedöms en angripare i betydligt flera säkerhetspolitiska situationer kunna finna ett angrepp lönsamt. Detta innebär att den säkerhetspolitiska risktagningen ökar.

Att utvecklingskapaciteten vid flyg- och robotindustrin avvecklas leder enligt överbefälhavaren till att utlandsberoendet ökar och att vår handlingsfrihet minskar inför framtiden. Det finns risk att omvärlden uppfattar detta som en minskad vilja och förmåga att behålla vårt hittillsvarande oberoende av andra länder.

Problemen i nivå C är dels desamma som angetts för nivå B, dels till stor del en följd av bristerna i det prisregleringssystem som anbefallts som utgångspunkt för planeringen.

Inom en – i förhållande till 1972 års försvarsbeslut – oförändrad ekonomisk ram bör enligt överbefälhavaren sättas av ökade reserver för att möta följderna av den otillräckliga priskompensationen. Totalt uppgår dessa reserver under femårsperioden till ca 1 200 milj. kr.

De förbättringar av förmånerna under repetitionsutbildning som riksdagen beslutat om kompenseras enligt överbefälhavarens åsikt inte av prisregleringssystemet.

Riksdagen har fattat flera, enligt överbefälhavaren regionalpolitiskt betingade, beslut som kräver stora investeringar i mark och byggnader inom försvaret. Huvuddelen av dessa investeringar skall enligt givna anvisningar betalas från den oförändrade militära ramen. Eftersom dessa investeringar inte ger några rationaliseringsvinster under den tidsperiod planeringen omfattar,

måste investeringarna ske på bekostnad av krigsorganisationens kvalitet och kvantitet.

Den ekonomiska omfattningen av dessa pålagda nya uppgifter uppgår till så stor del av det fria planeringsutrymmet under femårsperioden att en rationell och målinriktad planering enligt överbefälhavaren inte är möjlig.

Medel måste frigöras genom ingrepp i system och verksamheter, inte som en följd av en operativ prioritering utan därför att de under den aktuella tidsperioden råkar vara gripbara. Sådana åtgärder leder enligt överbefälhavaren direkt till obalans i planering och krigsorganisation.

För att kunna få någon rimlig form av balans inom krigsorganisationen på längre sikt blir det nödvändigt att kraftigt minska kostnaderna för fredsorganisationen med början redan under femårsperioden. Ett stort antal förband måste läggas ned samtidigt som omfattande ingrepp i central administration och förvaltning blir ofrånkomliga. Konsekvenserna för såväl försvarsmaktens personal som för rationaliteten i verksamheten blir ytterst allvarliga. Den nödvändiga reduceringen av fredsorganisation och personal förutsätter enligt överbefälhavaren avsteg från nuvarande ambitioner beträffande arbetsmiljön. Ingreppen blir i vissa fall sådana att de kan genomföras i den takt som behövs endast om statsmakterna skapar reella förutsättningar för att placera om övertalig personal till verksamhet utanför försvarsmakten.

Nivå C leder enligt överbefälhavarens bedömning till konsekvenser för krigsorganisation, personal och försvarsindustri som är lika allvarliga som de konsekvenser som i motsvarande ekonomiska område presenterades i ÖB 75 (handlingsvägarna 4 och 5). Där konstaterade överbefälhavaren att försvarsmakten vid dessa handlingsvägar på längre sikt inte kan vara krigsavhållande i något av de av regeringen givna angreppsfall som förutsätts kunna inträffa i en europasituation som i stort överensstämmer med dagens. Risken för sådana angreppsfall kan inte uteslutas. Överbefälhavaren bedömer därför att den säkerhetspolitiska risktagningen blir mycket stor.

Handlingsfriheten att senare kunna öka försvarsmaktens styrka beskärs i sådan grad genom de fredsorganisatoriska ingreppen och genom att försvarsindustrins kompetens att utveckla försvarsmateriel ytterligare reduceras att den knappast kan återtas inom överblickbar tid. Den säkerhetspolitiska handlingsfriheten begränsas genom ökat utlandsberoende.

Den ekonomiska ramen är enligt överbefälhavaren med hänsyn till konsekvenserna oförenlig med uppgifterna för försvarsmakten.

Som en sammanfattning av innehåll och konsekvenser i programplaneringen redovisas nedan krigs- och fredsorganisatorisk utveckling i de olika ekonomiska nivåerna.

Krigsorganisatorisk utveckling i överbefälhavarens programplaner

		Nivå A		Nivå B		Nivå C	
	1977	1982	1987	1982	1987	1982	1987
Infanteribrigader	16	14	14	10	10	10	10
Norrlandsbrigader	4	4	4	4	4	4	4
Pansarbrigader	5	5	5	4	4	4	4
Skytteregementen	4	6	6	10	10	10	10
Ytattackflottiljer	3	3	3	2	2	2[1]	2[1]
Ubåtar	17	14	14	14	12	14	12
Kustartilleriförband	34	32	30	32	29	32	22
Jaktdivisioner (35, 37)	17	11	10	10	9	10	8–9
Attackdivisioner (37, A20)	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5
Lätta attackdivisioner (105, B3LA)	5	5	5	3	0	0–5	0–5
Spaningsdivisioner (32,37)	8	6	6	6	6	6	6

[1] Beställt minfartyg får avbeställas.

Förändringar i antalet anställda inom försvaret i överbefälhavarens programplaner

	1977	1982		
		Nivå A	Nivå B	Nivå C
Militär och civilmilitär personal	20 350	+ 700	- 150	- 150
Civil personal	25 900	- 2 100	-2 350	-2 850
	46 250	**-1 400**	**-2 500**	**-3 000**

Fredsförbandsindragningar, beslutade och enligt överbefälhavarens programplaner

	Nivå A	Nivå B	Nivå C	Anm
Beslutade				
Pansarregementen	1	1	1	P 1 (S 1)
Flygflottiljer	2	2	2	F 11, F 12
Förändring till 1987				
Luftvärnsregementen	1	1	1	
Pansarregementen			1	
Trängregementen			(1)	
Kustartilleriregementen			1	
Marinen (Göteborg)	Reduceras	Reduceras	Reduceras	
Flygflottiljer		1	2–3	

Till programplanen har fogats avvikande meningar som framförts av cheferna för armén och marinen.

Till programplanen har fogats särskilda yttranden av chefen för flygvapnet samt av cheferna för försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk och försvarets forskningsanstalt.

Överbefälhavaren redovisar i ÖB 77–82 även sina ställningstaganden till den genomförda programplaneringen. Överbefälhavaren anför sålunda beträffande chefens för marinen s. k. tilläggsrader att om resurser utöver de som begärs i nivå A skulle tillföras försvarsmakten anser överbefälhavaren att det finns flera minst lika angelägna behov som de som chefen för marinen anmäler på tilläggsrader. I nivå B anger överbefälhavaren att det finns operativa behov som är angelägnare än de för vilka marinchefen begär resurstillskott.

Överbefälhavarens ställningstaganden innebär vidare smärre justeringar av planeringsramarna och vissa krav på omplanering av fredsorganisation och personalminskningar samt omfattningen av repetitionsutbildningen.

Överbefälhavarens syn på prisregleringssystemet har redovisats tidigare. En annan planeringsteknisk fråga som överbefälhavaren tar upp i ÖB 77–82 är principerna för över- och underplanering. Behovet av överplanering under planeringsperiodens första år (äskandeåret) är väl styrkt. Tillfälliga förändringar i industrins produktionsmöjligheter leder till att viss materiel inte kan levereras i avsedd tid och därför inte behöver betalas förrän senare. Storleken av dessa avvikelser från vad som planerats är erfarenhetsmässigt väl känd varför en motsvarande beställningsreserv måste skapas (överplanering).

Regeringens anvisningar innebär emellertid att denna överplanering skall kompenseras med en motsvarande underplanering under periodens senare del, dvs. hela det tillgängliga ekonomiska utrymmet under dessa år får inte utnyttjas för att planera in materielobjekt.

Den beskrivna överplaneringen genomförs inte utan är endast en planeringsteknisk reserv för att på ett ändamålsenligt sätt möta förseningar m. m. Överplaneringen leder således inte till ökad förbrukning av medel och kräver därför enligt överbefälhavaren inte motsvarande underplanering.

Kravet på underplanering skapar i praktiken reella planeringsproblem genom att materielobjekt måste tidigareläggas upp till tre år vid den årliga rullningen av planerna. Planerna visar således inte på ett korrekt sätt det engagemang gentemot industrin som planeringsförutsättningarna i verkligheten medger. Plötsliga tidigareläggningar av detta slag förrycker möjligheterna till en rationell planering både inom försvaret och försvarsindustrin och leder till att tilldelade resurser inte blir utnyttjade på effektivast möjliga sätt.

Överbefälhavaren vidhåller i ÖB 77–82 sitt tidigare framförda förslag att reglerna för planering ändras så att kravet på underplanering utgår.

Chefen för armén

Chefen för armén är programmyndighet för huvudprogrammet Arméförband som omfattar följande delprogram.

1.1 Fördelningsförband m. m.
1.2 Infanteribrigad m. m.
1.3 Norrlandsbrigad m. m.
1.4 Pansarbrigad m. m.
1.5 Centrala och högra regionala lednings- och underhållsförband
1.6 Lokalförsvarsförband
1.7 Hemvärnet
1.99 Gemensamma produktionsresurser

Chefen för armén har i enlighet med överbefälhavarens direktiv utarbetat programplan för huvudprogrammet Arméförband i två ekonomiska planeringsramar – nivå A och nivå B – enligt följande (prisläge februari 1976, löneläge 1976; milj. kr.).

	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Nivå A	3 760	3 905	4 086	4 265	4 379	20 395
Nivå B	3 718	3 751	3 832	3 912	3 940	19 153

Chefen för armén framhåller inledningsvis att landets stora yta samt inriktningen mot ökad uthållighet och djupförsvar över territoriet kräver ett stort antal förband. Kvantiteten i krigsorganisation bör därför upprätthållas. Kvaliteten bör avpassas till ställda huvuduppgifter. Arméchefen betonar i detta sammanhang den allmänna värnpliktens betydelse. Endast genom allmän värnplikt kan krigsorganisationen utformas så att motstånd kan bjudas i varje del av landet. Den främsta förutsättningen för att behålla och öka försvarsviljan är att den uppfattas som en hela folkets angelägenhet. Den allmänna värnplikten har avgörande betydelse för försvaret och medför att detta förankras i samhället.

Chefen för armén anför att förband med strid som huvuduppgift skall prioriteras. Detta bör ske genom att samhällets civila resurser i ökad utsträckning tas i anspråk för direkt understöd av försvarsmakten, varvid lednings- och stödförbandens antal och organisation strängt anpassas till minimibehoven.

Givna planeringsförutsättningar tvingar enligt chefen för armén fram en omfattande omstrukturering av arméns krigsorganisation såväl i nivå A som B. Det innebär en ökad materieldifferentiering och därmed en minskning av antalet allsidigt operativt användbara förband. När arméns krigsförband har byggts upp har chefen för armén strävat efter att ge förbanden sådana perso-

nella och materiella resurser att de blir kvalificerade för avsedda huvuduppgifter.

Typ 1-förbanden är allsidigt operativt användbara och har anfall som huvudstridssätt. De består av brigader och vissa fristående bataljoner samt ett till dessa anpassat antal lednings- och stödförband. Typ 1-förbanden skall prioriteras såväl personellt som materiellt. Om resurser kan frigöras strävar arméchefen efter att bibehålla ett ökat antal brigader.

Typ 2-förbanden är avsedda främst för fördröjnings- och avvärjningsstrid. De består av skytteregementen, vissa självständiga bataljoner och ett antal lednings- och stödförband. Med hänsyn till sina uppgifter måste enligt chefens för armén mening typ 2-förbanden ges en personell kvalitet bl. a. i fråga om utbildning motsvarande den som krävs i typ 1-förbanden.

Typ 3-förbanden består av cykelskytte- och värnförband. De skall i huvudsak organiseras av personal och materiel, som förs över från övriga förband. Chefen för armén prioriterar mobiliseringsberedskap och repetitionsutbildning för de förband som är avsedda för försvar av gräns, hamnar och flygfält.

Typ 4-förband utgörs av hemvärnet. Arméchefen framhåller att hemvärnets djupa förankring i folk och bygd verksamt bidrar till att stärka försvarsviljan och att det utgör en betydelsefull del i kuppförsvaret.

För att säkerställa att typ 1-förbanden utvecklas kvalitativt i takt med tänkbara angripares förband beträffande organisation, taktik och teknik bedrivs fortlöpande studier inom dessa områden. Mot bakgrund av hittills vunna studieresultat har chefen för armén för den fortsatta planeringen angett sin grundsyn på bl. a. pansarvärns-, luftvärns- samt lednings- och underhållsfunktionerna. Arméchefens syn på dessa funktioner behandlas i det följande i anslutning till redovisningen av delprogrammens planerade utveckling.

Chefen för armén betonar även i årets programplan att kraftfulla åtgärder måste vidtas för att minska kostnaderna för fredsorganisationen i syfte att nå högsta möjliga effekt i krigsorganisationen. Strukturella förändringar i fredsorganisationen prövas fortlöpande. Under programplaneperioden skall den redan påbörjade samordningen av truppslagens utbildningsanstalter samt av stabs- och förvaltningsresurserna inom försvarsområde/garnison fortsätta.

Inom rationaliseringsverksamheten i övrigt prioriterar arméchefen åtgärder som syftar till att effektivisera utbildningen och åtgärder som syftar till att nå för perioden uppställda personalminskningsmål. I samarbete med försvarets rationaliseringsinstitut genomförs ett särskilt utbildningsprogram för att underlätta vardagsrationaliseringar vid arméns myndigheter.

Chefen för armén redovisar en bedömning av kostnadsutvecklingen inom armén under 1970-talet. Trots långtgående rationaliseringar och ambitionssänkningar har lönekostnaderna och värnpliktsförmånerna tagit en allt större andel av arméns budget. Genomförd rationaliseringsplanering ger inte underlag för en annan bedömning av den framtida utvecklingen. Den eko-

nomiska ramen för det militära försvaret bör därför enligt chefen för armén kompenseras i särskild ordning om inte planeringen skall behöva inriktas mot successiva, kraftiga ambitionssänkningar.

Chefen för armén anför att personalkostnadernas andel av den totala ekonomiska ramen blir oacceptabelt hög om inte antalet anställda inom försvaret minskas. Behovet av personal för krigsorganisationen måste emellertid tillgodoses. De nödvändiga personalminskningarna måste därför enligt chefens för armén uppfattning göras bland anställda, som inte har kvalificerade befattningar även i krigsorganisationen. I nivå A har chefen för armén planerat in en rekrytering som ger en vakansuppfyllnad motsvarande den som var inplanerad i förra årets programplan. I nivå B har inplanerats en rekrytering som innebär att antalet militär personal behålls oförändrat jämfört med budgetåret 1976/77.

Chefen för armén anser att det framtida totalbehovet av militär och civilmilitär personal är ca 11 600 befäl och tekniker trots genomförda och planerade rationaliseringar och att vissa brister accepteras. Chefen för armén anmäler därför att regeringens anvisningar medför att uppgifter och personella resurser som disponeras för att genomföra uppgifterna inte stämmer överens. Om statsmakterna beslutar att begränsa den militära personalen i enlighet med regeringens anvisningar anser sig chefen för armén tvingad att föreslå motsvarande begränsningar av uppgifter som skall lösas.

Chefen för armén anför att de värnpliktigas förmåner successivt måste anpassas med hänsyn till utvecklingen i samhället i övrigt och att värnpliktsförmånerna inte bör avvägas inom den ekonomiska ramen för det militära försvaret utan bekostas utanför denna.

Chefen för armén framhåller beträffande materielanskaffningen att den skall inriktas mot att i första hand tillgodose de allsidigt användbara förbandens behov av organisationsbestämmande materiel. Övriga förband skall så långt möjligt tillföras materiel genom överföring från typ 1-förbanden.

Liksom i föregående års programplan anför chefen för armén att bristerna är stora inom mark- och byggnadssektorn. Sådan byggnadsverksamhet som är en förutsättning för kostnadsminskande rationaliseringar prioriteras.

I enlighet med överbefälhavarens direktiv har chefen för armén planerat att lägga ned ett luftvärnsregemente i början av 1980-talet. Även andra fredsorganisatoriska förändringar övervägs inom försvarets fredsorganisationsutredning. Chefen för armén understryker vikten av att de investeringsmedel som kan behövas med anledning av denna utrednings förslag beaktas när planeringsram för försvarsbeslutsperioden fastställs.

Chefen för armén anför om forskning och utveckling att kunskaperna om den miljö där systemet människa – vapen skall verka är ofullständiga. Forskning kring människan utgör därför ett väsentligt underlag för att utforma taktik, stridsteknik, utbildning och personalbehandling. Forskning kring vapen och annan materiel för armén inriktas så att billiga och enkla

men effektiva system ingår bland de alternativa lösningarna.

Chefen för armén beskriver delprogrammens utveckling i nivåerna A och B. Planeringen i nivå A har inriktats mot krigsorganisationsmål enligt handlingsväg 1 i överbefälhavarens perspektivplan del 2. Denna innebär bl. a. att fjorton infanteribrigader, fyra norrlandsbrigader och fem pansarbrigader bibehålls. Den ekonomiska situationen har dock inneburit att måluppfyllelse i vissa fall har måst senareläggas. I nivå B har planeringen inriktats mot krigsorganisationsationsmål enligt handlingsväg 3, vilket innebär bl. a. att endast tio infanteribrigader, fyra norrlandsbrigader och fyra pansarbrigader kan behållas på sikt.

Delprogrammet Fördelningsförband m. m. omfattar i huvudsak ledningsförband, stödförband och jägarförband. Utvecklingen karaktäriseras av att särskilt typ 1-förbanden minskar inom lednings-, underrättelse-, understödsoch underhållsfunktionerna medan antalet jägarförband ökar. De senare inriktas i första hand på att lösa stridsuppgifter och i andra hand på spaningsuppgifter.

Studier av den framtida ledningsorganisationen har resulterat i att det totala behovet av särskilt kvalificerade ledningsresurser bedöms kunna minska något. Således beräknas antalet fördelningsstaber kunna reduceras. Antalet ledningsstaber med territoriellt anknutna ledningsuppgifter avses bli utökat. För dessa staber planeras en kostnadsbesparande organisation.

Nuvarande fördelningsartilleriförband behålls medan fördelningshaubitsbataljoner med de äldsta pjäserna övergår till typ 2-förband under programplaneperioden. I nivå A ombeväpnas några bataljoner med haubits 77.

Antalet luftvärnsbataljoner med modern materiel minskar. Eftersom luftvärnsrobot 70 tillförs och äldre materiel behålls där detta är stridsekonomiskt lämpligt ökar emellertid det totala antalet eldenheter. Ökningen är större i nivå A än i B. Genom modifiering avses luftvärnsförband utrustade med robot 67 Hawk behållas in på 1990-talet.

Underhållsfunktionen har studerats beträffande dels behovet av särskilda rörliga underhållsförband, dels övergången från fred till krig. Studierna har resulterat i förslag om en framtida underhållsorganisation. I denna ingår förbands- och områdesbundna underhållsenheter och ett i förhållande till nuvarande läge minskat antal operativt rörliga underhållsförband. Organisationen förutsätter ett ökat understöd från totalförsvaret i övrigt.

Inom delprogrammet Infanteribrigad m. m. planerar chefen för armén att behålla fjorton infanteribrigader i nivå A mot tio i nivå B. Infanteribrigaderna utvecklas vad gäller såväl eldkraft som rörlighet med hänsyn till sina kvalificerade uppgifter. En ny organisation, infanteribrigad 77, är fastställd och innebär bl. a. att tre skyttebataljoner utrustas med bandvagnsburna pansarvärnspjäser och stridstrossar. Personalen transporteras vid marsch i terrängbilar. Eldkraften vid brigaden förbättras genom att haubits 77, infanterikanonvagn 91, pansarvärnsrobotar och luftvärnsrobot 70 an-

skaffas.

Med början under perioden organiseras ett antal grundrekryterade, fristående skyttebataljoner.

För delprogrammet Norrlandsbrigad m. m. är planeringen lika i nivå A och nivå B. Fyra norrlandsbrigader behålls med ett organisationsmönster som på sikt anpassas till infanteribrigad 77. Eldkraften förbättras i likhet med i infanteribrigaden. Rörligheten behålls genom omsättning av terrängbilar och bandvagnar. Chefen för armén avser att under budgetåret 1976/77 utreda slutlig utformning av norrlandsbrigad 77.

Chefen för armén anmäler beträffande delprogrammet Pansarbrigad m. m. att i nivå A fem pansarbrigader kan bibehållas under programplaneperioden. I nivå B reduceras antalet med en till totalt fyra pansarbrigader. De kvarstående pansarbrigaderna avses tillföras luftvärnsrobot 70 och pansarvärnsrobot.

För delprogrammet Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband är planeringen lika i nivå A och nivå B. Antalet ledningsförband på högre regional nivå behålls. Omsättning sker av viss sambandsutrustning. Underhållsförbandens organisation och antal förändras som resultat av utredningar av underhållstjänsten.

Inom delprogrammet Lokalförsvarsförband ändras i såväl nivå A som B det yttäckande ledningssystemet under försvarsområdesbefälhavaren. Förändringarna innebär bl. a. att försvarsområdesbefälhavarens krigsledningskapacitet kommer att förstärkas. I nivå A kommer före och under programplaneperioden sex infanteribrigader att övergå till skytteregementen och i nivå B tio. Skytteregementena behåller under programplanperioden organisationsmönster 66 R och anpassas därefter successivt till infanteribrigad 77. I både nivå A och nivå B ökar antalet cykelskyttebataljoner efter programplaneperiodens slut. Förutsättningar skapas härigenom för att öka uthålligheten i krigsorganisationen.

Delprogrammet Hemvärnet behåller enligt programplanen nuvarande organisation, förmåga och beredskap. Hemvärnet skall liksom tidigare utnyttjas som en del av ytövervakningen av främst landterritoriet. Hemvärnet tillförs efterhand lätt kulspruta, automatkarbin och pansarskott. Signalmateriel lämplig för hemvärnets verksamhet avses tillföras. Modern intendenturmateriel skall så långt resurserna medger tillföras hemvärnet. Vapen och signalmateriel skall dock prioriteras. Planeringen är lika i nivå A och nivå B.

Fördelningen av kostnaderna på delprogram i nivå A framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Fördelningsförband	611	595	650	642	632	3 130
Infanteribrigad m. m.	903	886	886	884	906	4 465
Norrlandsbrigad m. m.	253	281	208	220	284	1 196
Pansarbrigad m. m.	379	377	288	360	465	1 869
Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband	49	43	48	59	39	239
Lokalförsvarsförband	229	227	272	237	212	1 177
Hemvärnet	58	59	59	60	59	294
Gemensamma produktionsresurser	1 617	1 587	1 679	1 709	1 694	8 286
Kostnader	**4 099**	**4 055**	**4 090**	**4 171**	**4 241**	**20 656**
Justering på grund av överplanering m. m.	– 339	– 150	–4	+94	+138	– 261
Betalningsmedel	**3 760**	**3 905**	**4 086**	**4 265**	**4 379**	**20 395**

Fördelningen av kostnaderna på delprogram i nivå B framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Fördelningsförband	612	599	600	550	538	2 899
Infanteribrigad m. m.	868	802	804	794	766	4 034
Norrlandsbrigad m. m.	253	282	206	213	228	1 182
Pansarbrigad m. m.	380	353	285	324	401	1 743
Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband	49	47	49	58	37	240
Lokalförsvarsförband	224	213	253	214	190	1 094
Hemvärnet	58	59	58	60	59	294
Gemensamma produktionsresurser	1 614	1 555	1 589	1 616	1 598	7 972
Kostnader	**4 058**	**3 910**	**3 844**	**3 829**	**3 817**	**19 458**
Justering på grund av överplanering m. m.	– 340	– 159	– 12	+83	+123	–305
Betalningsmedel	**3 718**	**3 751**	**3 832**	**3 912**	**3 940**	**19 153**

Betalningsmedlens fördelning på anslag i nivå A framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
B 1. Arméförband: Ledning- och förbandsverksamhet	2 276	2 606	2 627	2 672	2 713	2 728	13 346
B 2. Arméförband: Materielanskaffning	764	860	930	980	1 044	1 130	4 944
B 3. Arméförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner	77	75	78	84	96	92	425
B 4. Arméförband: Forskning och utveckling	60	72	92	80	90	90	424
III 1 Arméförband: Anskaffning av anläggningar	144	147	178	270	322	339	1 256
	3 321	**3 760**	**3 905**	**4 086**	**4 265**	**4 379**	**20 395**

[1] Prisläge februari 1975.

Betalningsmedlens fördelning på anslag i nivå B framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
B 1. Arméförband: Ledning- och förbandsverksamhet	2 270	2 600	2 575	2 572	2 573	2 583	12 903
B 2. Arméförband: Materielanskaffning	764	826	841	868	865	866	4 266
B 3. Arméförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner	77	75	72	78	87	85	397
B 4. Arméförband: Forskning och utveckling	60	70	90	70	80	80	390
III 1 Arméförband: Anskaffning av anläggningar	144	147	173	244	307	326	1 197
	3 321	**3 718**	**3 751**	**3 832**	**3 912**	**3 940**	**19 153**

[1] Prisläge februari 1975.

Chefen för marinen

Chefen för marinen är programmyndighet för huvudprogrammet Marinförband som omfattar följande delprogram.

2.1 För flera delprogram gemensamma ledningS-, bas- och underhållsförband m. m.
2.2 Helikopterförband
2.3 Ytattackförband m. m.
2.4 Ubåtsförband
2.5 Minröjningsförband
2.6 Fasta kustartilleriförband
2.7 Rörliga kustartilleriförband
2.99 Gemensamma produktionsresurser.

Chefens för marinen programplan för huvudprogrammet Marinförband grundas på de ekonomiska planeringsramar som har fastställts genom överbefälhavarens direktiv. Härutöver har chefen för marinen anmält behov av ytterligare medel för viss verksamhet och ersättningsanskaffning. Planeringsramarna och de av chefen för marinen föreslagna tilläggen framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; löneläge 1976; milj. kr.).

	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Nivå A						
Planeringsram	1 480	1 522	1 567	1 608	1 666	7 843
Tillägg	87	62	101	105	135	490
Nivå B						
Planeringsram	1 480	1 482	1 488	1 488	1 492	7 430
Tillägg	87	102	180	225	309	903

Chefen för marinen redovisar inledningsvis sin grundsyn på de marina stridskrafternas uppgifter och på hur de utnyttjas inom ramen för vår säkerhetspolitiska inriktning samt försvarets verkan som stöd för denna politik.

Chefen för marinen poängterar den alltmer ökade betydelse som det skandinaviska området enligt hans mening fått. Särskilt framhålls den dominerande flankpositionen varifrån Norska havet och passagen därifrån mot Atlanten kan behärskas.

Risken för spänningslägen, "skymningskonflikter", och begränsade krigsfall blir härigenom stor i vår omgivning. Förhållandet kräver stridskrafter som kan hävda vårt territorium och avvisa varje försök att otillbörligt utnyttja vårt område. Dessa är en förutsättning dels för att vår alliansfria politik skall inge förtroende i omvärlden, dels för att kunna försvara oss om vi blir anfallna.

Chefen för marinen understryker att försvarsmaktens viktigaste uppgift

är invasionsförsvar. Sveriges militärgeografiska betingelser medför enligt hans mening att försvaret till väsentlig del måste inriktas mot att tidigt möta en invasion över havet, eventuellt i kombination med invasion över landgränsen eller genom luften.

Om vår säkerhetspolitiska linje är framgångsrik och vi lyckas förbli neutrala i en konflikt i vår omgivning måste vi kunna avvärja kränkningar av vår långa havsgräns. Samtidigt måste försörjningen genom sjöfarten kunna tryggas.

Chefen för marinen finner det därför nödvändigt att såväl invasionsförsvaret som neutralitetsskyddet ges tillgång på marina stridskrafter av tillräcklig kvalitet och kvantitet. Strävan måste vara att i det längsta förhindra att en angripare får fast fot i landet. Angriparen skall mötas där han är svagast, dvs. innan han kommer in i landet.

Marinens uppgifter och utnyttjande sammanfattas av chefen för marinen på följande sätt. Marinen skall övervaka vårt sjöterritorium och omgivande havsområden inklusive havsbotten. Den skall hävda vårt oberoende och fullgöra våra förpliktelser under fred och neutralitetstillstånd genom att bevaka vårt sjöterritorium, avvisa kränkningar och andra brott mot våra tillträdesbestämmelser. Marinen skall genom erforderlig beredskap tillförsäkra den politiska och militära ledningen handlingsfrihet i krissituationer. Den skall vidare i samverkan med övriga stridskrafter i det längsta förhindra att en angripare får fast fot på svensk mark. De marina stridskrafterna skall därvid möta, fördröja och tillfoga angriparen förluster som hindrar eller försvårar hans företag. Sådana områden som ur angriparens synpunkt är betydelsefulla för hans styrketillväxt eller som är väsentliga för totalförsvaret skall försvaras i det längsta. Marinen skall även skydda kustsjöfarten i våra egna farvatten, sjötransporter till och från Gotland och importsjöfart så långt ut våra resurser gör det möjligt.

Chefen för marinen framhåller att ålderssammansättningen och moderniteten på flera förband och system är sådan att stora omsättningsbehov föreligger. Hela system hotar att försvinna. Chefen för marinen har därför strävat efter att använda så stor del som möjligt av tillgängliga resurser för materialanskaffning. Denna inriktning följer helt regeringens och överbefälhavarens direktiv. Den är dessutom helt nödvändig mot bakgrund av de betydande oundgängliga omsättningsbehov som finns under programplaneperioden och accentureras under åren närmast därefter.

Chefen för marinen har planerat in de av överbefälhavaren anbefallda personalminskningarna. Marinchefen anser att minskningarna är en tvingande nödvändighet på grund av att den ekonomiska situationen nu är så allvarlig att största möjliga kraft- och viljeansträngning måste till för att frigöra medel till att utveckla och skaffa materiel. Personalminskningen kommer dock inte att kunna genomföras utan allvarliga konsekvenser.

Ett av utgångsvärdena för planeringen har varit att nivå A med vissa ändringar och tillägg skall motsvara handlingsväg 1 i ÖB 75. Chefen för marinen pekar på den skillnad som finns mellan den ekonomiska ram överbefälhavaren tilldelat och nödvändiga resurser för att uppnå handlingsväg 1. Chefen för marinen anser att kostnadsgapet, som främst beror på låga ramar för marinen under en följd av år, medför att marinens ram för perioden 1977–82 måste höjas med minst 490 milj. kr. utöver nivå A för att täcka ett växande omsättningsbehov.

Ramhöjningen avser chefen för marinen utnyttja för bl. a. följande.

- Anskaffa minjakt.
- Möta nedgången i ubåtsbeståndet genom att A 17 skaffas i snabbare takt.
- Innehålla i ÖB 75 angivna mål för kvantiteten sjörobotbestyckade ytattackflottiljer.
- Tillgodose ledningsfunktionen vid ytattackflottiljer.
- Modernisera Östergötlandjagarna och överföra dessa till fregatter.
- Skaffa nya sjöminor och därmed möta ett betydande omsättningsbehov.
- Skaffa flygsimulator för helikoptertjänsten.

Motsvarande resursbrist föreligger enligt chefens för marinen uppfattning i nivå B.

Chefen för marinen strävar efter att vidmakthålla största möjliga stridseffekt med tyngdpunkt på utbildning inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet. Trots att driftkostnaderna begränsas och fortlöpande rationaliseringar bedrivs måste dock verksamheten minskas. För att kunna prioritera den långsiktiga beredskapen är det nödvändigt att avdela största möjliga resurser för investeringar i den framtida krigsorganisationen. Chefen för marinen framför att totalt snäva ramar och ett otillräckligt system för pris- och lönekompensation medför att betydande resurser inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet måste frigöras för att tillföras huvudproduktionsområdet Materielanskaffning.

Vakansläget är allvarligt och en besvärande situation råder för kompaniofficersgruppen inom sektorn teknisk tjänst. Chefen för marinen har i särskild skrivelse till regeringen föreslagit extraordinära åtgärder för att förbättra rekryteringen.

Chefen för marinen har i samarbete med försvarets materielverk vidtagit åtgärder för att begränsa kostnaderna för materielunderhåll. Någon återtagning av tidigare eftersläpning bedöms dock inte nu möjlig.

Verksamheten inom huvudproduktionsområdet Materielanskaffning innebär enligt överbefälhavarens direktiv i nivå A, följande. Chefen för marinen bedömer det endast möjligt att direktanskaffa det robotsystem som krävs för att ytattackflottiljernas stridseffekt skall kunna upprätthållas. Beställning är inplanerad budgetåret 1977/78. Tidigare planerad beställning av en se-

rie minjaktfartyg måste senareläggas två år till budgetåret 1978/79. Beställning av nästa ubåtsserie – A 17 – har planerats ske under budgetåret 1979/80. Ersättning för de föråldrade rörliga kustartilleribatterierna har planerats bli beställd budgetåret 1978/79. Äldre lätta fasta batterier bör ersättas under början av 1980-talet. Beställning planeras ske under budgetåret 1980/81.

Anskaffning och iståndsättning av befästningar och kaserner balanseras mot materielanskaffning, övningsverksamhet m. m. Rationaliseringsbefrämjande byggnadsåtgärder prioriteras. Utbyggnaden av integrerade fredsförråd slutförs under budgetåret 1977/78. Kasernrenoveringsprogrammet planeras vara genomfört under budgetåret 1981/82.

Inom huvudproduktionsområdet Forskning och utveckling redovisar chefen för marinen fortsatta studier, försök m. m. beträffande bl. a. ytattackflottiljernas ledning, luftoberoende framdrivningsmaskiner för framtida ubåtar samt ersättning av tungt och lätt fast kustartilleri.

Chefen för marinen anför bl. a. följande om delprogrammens utveckling under programplaneperioden.

Förbanden inom delprogrammet Gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband skall säkerställa övriga förbands insats. Åtgärder har planerats in för att öka ledningssäkerheten.

Luftvärn för försvar av krigsförtöjningsplatser och anläggningar i baserna moderniseras. Under perioden införs ny basorganisation. I den nya organisationen eftersträvas ökad rörlighet hos underhållsförbanden.

Inom delprogrammet Helikopterförband pågår försök med en gemensam organisation för försvarets tunga helikoptrar. Den befintliga organisationen behålls under planeringsperioden. Verksamhet och inriktning dimensioneras främst av ubåtsjaktuppgifterna.

Inom delprogrammet Ytattackförband levereras den sista torpedbåten typ Norrköping till krigsorganisationen under budgetåret 1977/78. De nuvarande jagarflottiljerna organiseras om till ytattackflottiljer. Motortorpedbåtarna ersätts genom anskaffning av patrullbåtar. Beslutsunderlag för att skaffa lämpliga enheter för de framtida ytattackflottiljerna tas fram under programplaneperioden. Anskaffning av sjörobot med medellång räckvidd för ytattackförbanden har planerats in med början budgetåret 1977/78.

Anskaffning av ett tredje minfartyg pågår. Leveransen har dock måst senareläggas jämfört med tidigare planer.

Antalet enheter inom delprogrammet Ubåtsförband minskar med ca 40 % fram till mitten av 1980-talet. Under programplaneperioden utgår ubåtar av typ Hajen. Pågående anskaffning av ubåtar av typ Näcken fullföljs under programplaneperioden. En räddningsbåt skaffas. Studier och utveckling av nästa ubåtserie (A 17) planeras för att seriebeställning skall kunna läggas ut budgetåret 1979/80.

Inom delprogrammet Minröjningsförband överförs minsvepare av typ Hanö till vedettbåtar samtidigt som de av åldersskäl utgår ur minröjningsorganisationen. Övriga minsvepare behålls under perioden. Seriebeställning av minjaktfartyg planeras till budgetåret 1978/79.

Delprogrammet Fasta kustartilleriförband vidmakthålls i huvudsak under programplaneperioden. Antalet fasta artilleriförband minskar något. Pågående anskaffning av nya fasta 12 cm tornbatterier fortsätter men försenas jämfört med tidigare planer. Vissa äldre batterier moderniseras i begränsad omfattning. Prototyp till ny minutläggare anskaffas och modern minmateriel tillförs minspärrtropparna. Närluftvärnet för de fasta förbanden moderniseras.

Delprogrammet Rörliga kustartilleriförband vidmakthålls i huvudsak under perioden. Ett nytt rörligt kustartillerisystem börjar utvecklas och anskaffas.

Inom delprogrammet Gemensamma produktionsresurser prioriteras utbildningen till och av fast anställd personal. Bl. a. förbättras utbildningen av kompaniofficerare. Investeringar och iståndsättningar är under perioden inriktade på rationaliseringsbefrämjande åtgärder vilket medför att olika utbildningsanordningar har fått lägre prioritet. Övningsfältens utrustning kompletteras successivt.

Konsekvenserna av en inriktning enligt nivå B blir enligt chefen för marinen följande.

Inom huvudproduktionsområdet Ledning och förbandsverksamhet måste reduceringar göras som i första hand drabbar mobiliseringsberedskapen.

Chefen för marinen anför vidare att materielanskaffningen måste reduceras eller senareläggas. Detta innebär bl. a. att den begränsade robotanskaffningen för ytattackflottiljerna i huvudsak måste genomföras efter budgetåret 1981/82. Antalet ubåtar i A 17-serien måste minskas med ca 30 %. Även anskaffningen av nytt rörligt kustartilleri måste minskas med ca 30 %. Moderniseringen av äldre fasta kustartilleribatterier försenas.

Inom huvudproduktionsområdena Anskaffning och iståndsättning av befästningar och kaserner samt Forskning och utveckling förutsätter chefen för marinen samma inriktning som i nivå A.

Sammanfattningsvis kommer enligt chefen för marinen den krigsorganisatoriska effekten att gå ned i nivå B för att i mitten av 1980-talet ha reducerats till 50 % av nuvarande organisation vad gäller sjöstridskrafter. Inom kustartilleriet kan huvuddelen av krigsorganisationen behållas under hela 1980-talet främst beroende på materielens långa livslängd. Antalet fasta spärrförband minskar dock med ca 20 %. Effekten nedgår enligt chefens för marinen uppfattning genom kvalitativa försämringar eftersom materiel inte omsätts i tillräcklig omfattning.

Fördelning av kostnaderna på delprogram i nivå A framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
För flera delprogram gemensamma ledningS-, bas- och underhållsförband m. m.	118	113	109	102	89	531
Helikopterförband	25	20	21	19	18	103
Ytattackförband m. m.	249	280	256	220	237	1 242
Ubåtsförband	114	94	117	95	118	538
Minröjningsförband	32	58	52	60	68	270
Fasta kustartilleriförband	215	184	169	173	158	899
Rörliga kustartilleriförband	56	52	70	74	89	341
Gemensamma produktionsresurser	802	821	827	842	829	4 121
Kostnader	**1 611**	**1 622**	**1 621**	**1 585**	**1 606**	**8 045**
Justering på grund av överplanering m. m.	– 131	– 100	– 54	+23	+60	– 202
Betalningsmedel	**1 480**	**1 522**	**1 567**	**1 608**	**1 666**	**7 843**

Fördelning av kostnaderna på delprogram i nivå B framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
För flera delprogram gemensamma ledningS-, bas- och underhållsförband m. m.	118	112	109	102	90	531
Helikopterförband	26	20	21	19	17	103
Ytattackförband m. m.	250	236	226	202	165	1 079
Ubåtsförband	114	93	91	52	76	426
Minröjningsförband	32	59	52	59	68	270
Fasta kustartilleriförband	214	184	168	158	150	874
Rörliga kustartilleriförband	55	52	59	57	62	285
Gemensamma produktionsresurser	802	826	816	816	804	4 064
Kostnader	**1 611**	**1 582**	**1 542**	**1 465**	**1 432**	**7 632**
Justering på grund av överplanering	– 131	– 100	– 54	+23	+60	– 202
Betalningsmedel	**1 480**	**1 482**	**1 488**	**1 488**	**1 492**	**7 430**

Betalningsmedlens fördelning på anslag i nivå A framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
C 1. Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet	765	843	836	837	838	834	4 188
C 2. Marinförband: Materielanskaffning	351	500	551	595	636	708	2 990
C 3. Marinförband: Iståndsättning av kaserner	24	26	26	26	26	26	130
C 4. Marinförband: Forskning och utveckling	32	30	29	30	29	30	148
III 2 Marinförband: Anskaffning av anläggningar	79	81	80	79	79	68	387
	1 251	**1 480**	**1 522**	**1 567**	**1 608**	**1 666**	**7 843**

[1] Prisläge februari 1975.

Betalningsmedlens fördelning på anslag i nivå B framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
C 1. Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet	765	843	833	830	829	823	4 158
C 2. Marinförband: Materielanskaffning	351	500	514	523	525	545	2 607
C 3. Marinförband: Iståndsättning av kaserner	24	26	26	26	26	26	130
C 4. Marinförband: Forskning och utveckling	32	30	29	30	29	30	148
III 2 Marinförband: Anskaffning av anläggningar	79	81	80	79	79	68	387
	1 251	**1 480**	**1 482**	**1 488**	**1 488**	**1 492**	**7 430**

[1] Prisläge februari 1975.

Chefen för flygvapnet

Chefen för flygvapnet är programmyndighet för huvudprogrammet Flygvapenförband som omfattar följande delprogram.

3.1 För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband
3.2 Jaktförband
3.3 Luftvärnsrobotförband
3.4 Attackförband
3.5 Spaningsförband
3.6 Flygtransportförband
3.7 Basförband
3.99 Gemensamma produktionsresurser

Chefen för flygvapnet har i enlighet med överbefälhavarens direktiv utarbetat programplaner i nivåerna A och B för huvudprogrammet Flygvapenförband. Planeringsramarna framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; löneläge 1976; milj. kr.).

	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Nivå A	3 711	3 818	3 923	4 025	4 115	19 592
Nivå B	3 513	3 524	3 532	3 542	3 546	17 657

Chefen för flygvapnet anför att stormakternas möjligheter till luftkrigföring är oförändrat stora. Kvaliteten förbättras ständigt genom ökad räckvidd, större lastförmåga samt bättre målupptäckts- och målinmätningsmöjligheter. De flygburna vapnens precision och verkan ökar också snabbt liksom möjligheterna att transportera trupp och materiel genom luften. Stormakterna får i början av 1980-talet enligt chefens för flygvapnet uppfattning en ökad och i några fall starkt ökad möjlighet till offensiv flygkrigföring jämfört med dagsläget.

Chefen för flygvapnet framhåller att utvecklingen leder till att flyginsatser av olika slag kommer att spela en viktig roll vid ett eventuellt angrepp på Sverige. Vi måste med ett lämpligt utformat och tillräckligt omfattande luftförsvar söka behålla en luftöverlägsenhet över vårt territorium. Om en angripare inte behöver ta hänsyn till ett effektivt luftförsvar kan hans flygförband starkt försvåra våra stridskrafters mobilisering och utgångsgruppering samt ostört bekämpa olika totalförsvarsmål och verksamt understödja mark- och sjöstriden.

Den militärtekniska utvecklingen gynnar inte bara en angripare. Våra möjligheter att verka med attack- och spaningsflyg förbättras också. Det svenska försvaret har enligt flygvapenchefen inte råd att avstå från att utnyttja detta. Chefen för flygvapnet framhåller att vi inte utan väsentliga

effektförluster kan avstå från attack- och spaningsflyg i försvarsmakten.

Chefen för flygvapnet erinrar om att flygvapnets krigsorganisation minskar snabbt. Sedan början av 1960-talet har t. ex. antalet krigsflygdivisioner minskat med nära 50 %. Mot bakgrund av den tydliga strävan i vår närmaste omvärld att trots avsevärda kvalitetshöjningar behålla antalet flygförband ser chefen för flygvapnet det som angeläget att på sikt hejda minskningen av flygvapnets krigsorganisation. De personalminskningar som är anbefallda och som också är nödvändiga med hänsyn till löneutvecklingen bör därför *så långt möjligt sökas inom områden som inte direkt påverkar krigsorganisationens* omfattning. Svårigheterna är emellertid enligt chefen för flygvapnet större för flygvapnet än för många andra delar av försvarsmakten. Detta beror på den starka koppling som finns mellan flygvapnets freds- och krigsorganisationer.

Omfattningen och inriktningen av flygvapnets materielanskaffning styr i hög grad den framtida krigsorganisationen. Chefen för flygvapnet erinrar om att flera viktiga materielbeslut skall fattas under perioden 1977–82. Beslut skall fattas bl. a. om hur ett nytt flygattacksystem efter nuvarande AJ 37 och SK 60 skall utformas. Vid detta beslut blir det nödvändigt att ta ställning till om den utvecklande delen av svensk flygindustri skall behållas. Andra beslut kommer att avgöra omfattningen av den inhemska vapen- och robotutvecklingen. Vidare skall viss materielomsättning inom stridsledning- och luftbevakningssystemet och utbyggnadstakten för det framtida bassystemet beslutas.

Attack-, spanings- och jaktversionerna av flygplanssystem 37 Viggen håller på att anskaffas. Chefen för flygvapnet framhåller att flygplansystem 37 Viggen torde vara det mest genomlysta projektet i hela försvarsmakten. Det har studerats grundligt, utretts och granskats vid ett flertal tillfällen av både försvarsmaktens myndigheter och statsmakterna. Resultaten av genomförda stridsekonomiska jämförelser mellan flygplan 37 Viggen och konkurrerande alternativ har utfallit positivt för flygplan 37 Viggen. Chefen för flygvapnet anser därför att det är viktigt att systemet så långt möjligt kan fullföljas med den ambitionsnivå beträffande taktisk och operativ användbarhet som legat till grund för att det togs fram.

Flygplananskaffningen efter flygplan 37 innebär att en inhemsk utvecklingskapacitet kan behållas i nivå A medan den måste avvecklas i nivå B. I nivå B blir vi enligt chefen för flygvapnet ganska snart hänvisade till anskaffning utomlands i form av direktköp eller licenstillverkning.

Chefen för flygvapnet framhåller att det ligger många fördelar i att beväpna våra flygplan med robotar och andra vapen som utvecklas inom landet. Å andra sidan blir seriestorlekarna så små att det blir för dyrt att inom krympande realramar underhålla en inhemsk utvecklingskapacitet. Problemet är med andra ord detsamma som på flygplansidan. Det gör att inhemskt utvecklade robotar endast har kunnat komma ifråga i nivå A. I nivå B

förutsätts direktanskaffning av utländska robotar.

Chefen för flygvapnet framhåller vidare att så länge målet att hela landet skall försvaras kvarstår måste flygbaser, radarstationer och ledningsorgan finnas i alla landsändar. Detta gör att resurserna för bas- och strilsystemen i viss mån måste prioriteras.

Beträffande delprogrammens utveckling under programplaneperioden anför chefen för flygvapnet bl. a. följande.

Inom delprogrammet För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband inriktas verksamheten på att dels åstadkomma nödvändig fredsproduktion dels göra de investeringar som krävs i ny materiel, nya anläggningar och nya metoder.

Vissa äldre radarstationer som är dyra att underhålla avvecklas tidigt under programplaneperioden. En luftförsvarscentral läggs ner.

Luftbevaknings- och stridsledningsförband börjar sättas upp med modern radarmateriel som har hög störtålighet och god motståndskraft mot fysisk bekämpning. På befintliga radarstationer ökas motståndskraften mot teleteknisk störning och vidtas åtgärder för att minska risken för fysisk bekämpning.

Den tidigare planerade moderniseringen av en luftförsvarscentral genomförs. System Väder 70 utvidgas till att omfatta även norra delen av landet. Sambandssystemet moderniseras fortlöpande så långt resurserna medger. Angivna åtgärder vidtas i båda nivåerna.

Inom delprogrammet Jaktförband läggs under perioden 1977–82 sex divisioner ned i nivå A och sju i nivå B. Dessutom avvecklas en flottiljadministration (F 12). Ombeväpning från J 35 Draken till JA 37 Viggen sker med början under budgetåret 1979/80. I nivå A inriktas planeringen mot tio divisioner JA 37 och i nivå B mot nio.

För delprogrammet Luftförvärnsrobotförband gäller i båda nivåerna att förbanden skall vara avvecklade vid ingången av budgetåret 1978/79. Personal och viss materiel utnyttjas övergångsvis i särskilda förband inom strilsystemet. Personalen förs över till luftbevaknings- och stridsledningsförband med modern radarmateriel i takt med att sådana sätts upp.

Delprogrammet Attackförband inriktas i nivå A mot att i krig omfatta en attackeskaderstab, fem medeltunga attackflygdivisioner och en attackflyggrupp samt fem lätta attackdivisioner. De medeltunga attackflygdivisionerna/-grupperna är utrustade med flygplan AJ 37 Viggen och de lätta med det beväpnade skolflygplanet SK 60. AJ 37 planeras på sikt ersättas av ett nytt medeltungt attackflygplan (A 20) utvecklat från JA 37 och SK 60 med ett lätt attackflygplan (B3LA) som jämväl kan användas som skolflygplan. Båda flygplanen A 20 och B3LA planeras utvecklas inom landet.

I nivå B medger tillgängliga planeringsmedel inte att SK 60 ersätts med annat än ett rent skolflygplan. Det innebär att de lätta attackflygdivisionerna avvecklas efter perioden 1977–82. På sikt kommer därmed attacksystemet

att i nivå B endast innehålla de medeltunga förbanden.

Inom delprogrammet Spaningsförband minskas antalet divisioner med två i båda nivåerna. En flottiljadministration utgår. Flygplantyperna S 32 Lansen och S 35 Draken ombeväpnas till S 37 Viggen.

Planeringen för delprogrammet Flygtransportförband inriktas på att säkerställa kapacitets- och resurstillgång hos krigsorganisationens transport- och sambandsflygplan. Flygplan Tp 79 (Douglas DC 3) planeras i båda nivåerna utrangeras under programplaneperiodens senare del och ersättas av andra transportflygplan. Typen på dessa har ännu inte bestämts.

Inom delprogrammet Basförband kommer i båda nivåerna antalet basbataljoner att minska något jämfört med dagsläget.

Erfarenheterna från genomförda basstudier pekar på att såväl flygplan på marken som basförbanden och deras materiel bör skyddas i första hand genom att de sprids mellan och inom flygbaserna. Detta ställer krav på såväl ett stort antal baser som ett stort antal rörliga basförband. Strävan att kunna kraftsamla flygförbanden till olika delar av landet ställer motsvarande krav.

I båda nivåerna planeras en successiv anpassning till här antydda krav på ett modernt bassystem. Endast en mindre del hinner genomföras under programplaneperioden. Vid anpassningen utnyttjas befintliga baser och anläggningar. Utöver ovannämnda insatser sker en fortlöpande anpassning av baserna och basmaterielen till flygplansystem 37.

Materielanskaffningen tar vidare sikte på att säkra tillgången på svåranskaffad och för ett krigs inledningsskede viktig materiel och på ersättning av starkt försliten och/eller omodern materiel.

Inom delprogrammet Gemensamma produktionsresurser skall förbanden F 11 i Nyköping och F 12 i Kalmar dras in. Enheter vid dessa förband som inte omfattas av indragningsbeslutet skall lokaliseras till andra orter. Organisationsförändringarna bör vara genomförda under budgetåret 1979/80.

I nivå A behöver ingen ytterligare flottilj läggas ner. I nivå B däremot måste ytterligare en flottilj dras in under perioden 1982–87.

Ny fredsorganisation för huvuddelen av flygvapnets förband införs under budgetåret 1976/77.

Flygvapnet har i dag enligt chefen för flygvapnet personalbrist i förhållande till förelagda uppgifter inom flera sektorer. Dessa brister kan i stort förutses bestå även i den nya organisationen.

Den ogynnsamma åldersfördelningen för civilmilitär personal i teknisk tjänst medför stora pensionsavgångar under perioden. Detta måste enligt chefen för flygvapnet mötas med en överrekrytering under programplaneperioden. För en hög rekrytering talar också den senaste tidens ökade förtidsavgångar av nämnd personal.

Chefen för flygvapnet bedömer att viss svårighet kan uppstå att på sikt

nå angivna personalminskningsmål. Den civila personalen har inte kunnat minskas i planerad takt.

Chefen för flygvapnet framhåller vidare att hårda prioriteringar måste vidtas i fredsorganisationen så att de väsentligaste uppgifterna, däribland flygtidsproduktionen, kan lösas. Uppgifter som på flera förband tenderar att bli eftersatta är bl. a. mobiliserings- och krigsförberedelser, befälsutbildning och delar av den allmänmilitära utbildningen av värnpliktiga.

Chefen för flygvapnet pekar på att de administrativa uppgifterna visar en stadig tendens att öka. Sålunda tar uppgifter för luftfartsverkets räkning och den nya medbestämmanderätten en betydande del av arbetstiden i anspråk samtidigt som arbetstidsförkortningen medför ett mindre antal arbetstimmar än tidigare. Chefen för flygvapnet framhåller att denna utveckling måste mötas i tid genom att minska uppgifterna eller förstärka resurserna.

Fördelningen av kostnaderna på delprogram i nivå A framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
För flera delprogram gemensamma ledningsoch strilförband	460	506	524	464	462	2 416
Jaktförband	1 276	1 344	1 130	1 199	1 180	6 129
Luftvärnsrobotförband	8	0	0	0	0	8
Attackförband	607	627	742	753	847	3 576
Spaningsförband	299	172	134	87	99	791
Flygtransportförband	61	48	95	49	49	302
Basförband	582	531	509	501	499	2 622
Gemensamma produktionsresurser	765	769	770	757	777	3 838
Kostnader	**4 058**	**3 997**	**3 904**	**3 810**	**3 913**	**19 682**
Justering på grund av överplanering m. m.	– 347	– 180	+19	+215	+202	– 91
Betalningsmedel	**3 711**	**3 817**	**3 923**	**4 025**	**4 115**	**19 591**

Fördelningen av kostnaderna på delprogram i nivå B framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
För flera delprogram gemensamma ledningsoch strilförband	459	505	521	461	460	2 406
Jaktförband	1 183	1 248	1 297	1 224	1 235	6 187
Luftvärnsrobotförband	8	0	0	0	0	8
Attackförband	410	284	289	315	354	1 652
Spaningsförband	299	172	134	87	99	791
Flygtransportförband	62	48	72	49	49	280
Basförband	580	527	505	497	495	2 604
Gemensamma produktionsresurser	758	745	747	761	794	3 805
Kostnader	**3 759**	**3 529**	**3 565**	**3 394**	**3 486**	**17 733**
Justering på grund av överplanering m. m.	– 246	– 6	– 33	+148	+60	– 77
Betalningsmedel	**3 513**	**3 523**	**3 532**	**3 542**	**3 546**	**17 656**

Betalningsmedlens fördelning på anslag i nivå A framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
D 1. Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet	1 238	1 466	1 441	1 433	1 429	1 431	7 200
D 2. Flygvapenförband: Materielanskaffning	1 252	1 198	1 410	1 462	1 613	1 713	7 396
D 3. Flygvapenförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner	29	32	38	37	32	27	166
D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling	473	883	826	859	815	820	4 203
III 3. Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar	103	132	102	132	136	124	626
	3 095	**3 711**	**3 817**	**3 923**	**4 025**	**4 115**	**19 591**

[1] Prisläge februari 1975

Betalningsmedlens fördelning på anslag i nivå B framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
D 1. Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet	1 238	1 459	1 428	1 415	1 407	1 409	7 118
D 2. Flygvapenförband: Materielanskaffning	1 252	1 302	1 577	1 602	1 639	1 604	7 724
D 3. Flygvapenförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner	29	32	38	37	32	27	166
D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling	473	588	378	345	328	383	2 022
III 3. Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar	103	132	102	133	136	123	626
	3 095	**3 513**	**3 523**	**3 532**	**3 542**	**3 546**	**17 656**

[1] Prisläge februari 1975

4.1.3 Övrigt underlag

Jaktflygplan och robotar för 1990-talets behov

Regeringen uppdrog i anvisningarna för programplaneringen för perioden 1977–82 åt överbefälhavaren att översiktligt redovisa alternativa anskaffningsformer för jaktflygplan och luftvärnsrobotar för 1990-talets behov.

Överbefälhavaren konstaterar i sin redovisning att bedömningar avseende 1990-talet är behäftade med osäkerhet såväl beträffande operativa krav som kostnadsberäkningar. Luftförsvarets utformning från 1990-talets början och in på 2000-talet har inte granskats i det omfattande studie- och planeringsarbete som hittills genomförts. Överbefälhavaren anser dock att det nu framlagda underlaget utgör tillräcklig grund för de beslut som berör luftförsvarets utformning på sikt och som behövs inför perioden 1977/78–1981/82. Resultaten av överbefälhavarens undersökning redovisas i sammanfattad form i det följande.

Beslut rörande anskaffning av jaktflygplan för 1990-talet behöver inte fattas förrän omkring år 1982. Den översiktliga granskningen av olika anskaffningsformer för ett sådant flygplan har lett till följande slutsatser. Licenstillverkning skiljer sig inte i ekonomiskt avseende väsentligt från egen utveckling. Skilda prestandanivåer på framtida jaktflygplan kan bli aktuella. Sådana flygplan kan utvecklas inom landet. Utformningen av jaktflygplan måste grundas på operativa behov, där avvägningen mellan bl. a. vapen och vapenbärare inom den ekonomiska ramen för försvaret beaktas. Direktköp av utländskt jaktflygplan är från försvarsekonomiska utgångspunk-

ter billigare än egen utveckling av flygplan på motsvarande prestandanivå under förutsättning att flygplan motsvarande våra behov finns och att en normal konkurrenssituation råder.

Handlingsfriheten att senare välja mellan egen utveckling eller köp av framtida jaktflygplan är beroende av förestående beslut om hur attacksystemet skall utformas. Överbefälhavaren har kommit till slutsatsen att utveckling av ett nytt lätt attackflygplan (B3LA) och vissa ytterligare forskningsuppdrag till flygindustrin är en förutsättning för sådan handlingsfrihet.

Alternativet att redan nu påbörja utveckling av ett enhetsflygplan, har överbefälhavaren inte funnit godtagbart. Detta beror bl. a. på att alternativet medför alltför tidiga bindningar beträffande hur det framtida luftförsvaret skall utformas och på att utvecklingskapaciteten sedan inte kan upprätthållas med militära uppdrag under den överblickade tidsperioden (1985–1992).

Det alternativ som innehåller A20 och ett skolattackflygplan av SK 60-typ gör inte fortsatt utveckling av stridsflygplan möjlig inom landet. Omfattningen av de problem som är förenade med detta alternativ kan enligt överbefälhavaren klarläggas först efter realförhandlingar med industrin.

Det av överbefälhavaren redovisade "minimialternativet" för bibehållen utvecklingskapacitet och därmed handlingsfrihet för att skaffa framtida jaktflygplan beräknas i nivå B i överbefälhavarens programplan kostnadsmässigt överstiga vad som har inplanerats för flygplansystem inklusive beväpning och motmedel med ca 300 milj. kr. per år.

Beträffande anskaffning av luftvärnsrobotar konstaterar överbefälhavaren att materielen i de luftvärnsbataljoner som inte ombeväpnas med robot 70 behöver ersättas under 1980-talet. Handlingsfriheten att för detta ändamål inom landet utveckla ett luftvärnsrobotsystem som en logisk fortsättning på robot 70 är god.

Studier av 1990-talets luftförsvar kan komma att aktualisera luftvärnsrobotsystem med högre prestanda än robot 70. Handlingsfrihet att på 1980-talet välja svensk utveckling av sådana system förutsätter att kapaciteten inom industrin byggs upp genom att jakt- och attackrobotar utvecklas under det närmaste 10-årsperioden. Sådan uppbyggnad har inplanerats endast i nivå A i överbefälhavarens programplan.

Överbefälhavaren konstaterar sammanfattningsvis följande.

Det är inte lämpligt att nu påbörja utveckling av ett nytt jaktattackflygplan (enhetsflygplan).

Det är däremot operativt lämpligt och ekonomiskt lönsamt att i nivå B utveckla och tillverka A20. Det är operativt lämpligt och ekonomiskt lönsamt att på erforderlig ekonomisk nivå över B dessutom utveckla och tillverka ett svenskt flygplan med de prestanda och de kostnader som definieras som B3LA. Om utvecklingen av B3LA beslutas och om ca 150 milj. kr. dessutom avsätts under femårsperioden för allmän flygplansutveckling erhålls enligt överbefälhavaren handlingsfrihet att år 1982 besluta om svensk utveckling av ett jaktflygplan som ersättning för JA 37. Om ca 300 milj. kr. avsätts under femårsperioden för att utveckla och skaffa jakt- och attackro-

botar erhålls handlingsfrihet att vid 1990-talet mitt besluta om svensk utveckling av luftvärnsrobotar med prestanda väsentligt bättre än robot 70. Överbefälhavaren har i den gjorda undersökningen inte funnit skäl till annan prioritering mellan avvägningsprogram än som gjorts i överbefälhavarens programplan. Detta innebär bl. a. att handlingsfrihet för inhemsk utveckling och tillverkning av jaktflygplan eller JA 37 inte får skapas på bekostnad av andra avvägningsprogram.

Överbefälhavaren anför vidare att förmågan att inom landet utveckla och tillverka huvuddelen av försvarsmaterielen är av stor betydelse för våra möjligheter att styra den närmare utformningen av våra försvarssystem och anpassa dem till våra speciella förhållanden. Detta gäller i hög grad för flygplan- och robotsystem för vilka nya teknologier kan skönjas. Dessa teknologier bedöms inte enbart vara av militärt intresse.

I det redovisade underlaget värderas beslutssituationen och alternativa handlingsvägar främst utifrån operativa och försvarsekonomiska utgångspunkter. Väsentliga för frågans vidare behandling är även bedömningar av skilda anskaffningsformers säkerhetspolitiska, statsfinansiella och samhällsekonomiska följder. Överbefälhavaren anför att om dessa faktorer inte tillmäts samma betydelse som hittills bedöms den svenska flyg- och robotindustrin inte kunna konkurrera med utländska tillverkare. Överbefälhavaren anser att det har bestyrkts att det är nödvändigt att konkret inrikta industrins fortsatta verksamhet och att beslut om inriktning behövs år 1977.

Samhällsekonomisk analys av framtida flygplansanskaffning

På uppdrag av försvarsutredningen har samhällsekonomiska effekter av alternativa anskaffningsformer för jaktflygplan för 1990-talet studerats. Utredningsarbetet har resulterat i rapporten Samhällsekonomisk analys av framtida flygplansanskaffning.

De slutsatser som dras i rapporten sammanfattas i det följande.

Beslut om fortsatt anskaffning av flygplan berör såväl flygvapnet som den inhemska flygindustrin. Beslut måste således fattas inte endast utifrån de olika alternativens kostnadseffekter, utan även utifrån en bredare bedömning av långsiktiga konsekvenser av flygindustrins utveckling vid olika alternativ.

Den för dagen aktuella beslutssituationen berör i realiteten övergången till nästa flygplansgeneration. När man tar de första stegen på en sådan handlingsväg är det nödvändigt att ha en klar uppfattning om de långsiktiga konsekvenserna under hela denna flygplansgeneration.

En central frågeställning är om det framtida ekonomiska utrymmet för försvarsmaktens utveckling medger att en egen kvalificerad flygindustri kan upprätthållas på lång sikt. Enligt resonemangen som presenterats i rapporten är det inte möjligt att upprätthålla status quo i den meningen att till oförändrade kostnader i fast pris bibehålla dagens utvecklingskapacitet. Det ställer således starkt ökade krav på ekonomiska medel att bevara svensk flygindustris kapacitet.

En annan central frågeställning är enligt rapporten om en bevarad svensk

flygindustri kan upprätthålla en internationell konkurrenskraft när det gäller att utveckla och producera flygplan. Om detta kriterium inte kan uppfyllas innebär det enligt rapporten att svensk flygindustri, vidmakthålls på bekostnad av flygvapnets styrka.

Den nuvarande och den bedömda framtida internationella marknadssituationen har beskrivits och analyserats i rapporten. Svensk flygindustri har enligt rapporten redan i dagsläget påtagliga nackdelar från konkurrenssynpunkt. De stora flygindustrinationerna har överlägsna resurser och kan genom hög produktionstakt och längre serier dels fördela utvecklingskostnaden på flera enheter och dels uppnå produktionsekonomiska fördelar genom stordrift. Strävandena till nationella sammanslagningar och internationellt samarbete kommer med all sannolikhet att ytterligare utvecklas. Små industrinationer, som av olika skäl ställs utanför samarbetet kommer i takt därmed enligt rapporten att få allt svårare att utveckla och producera flygplan till konkurrenskraftiga priser.

De samhällsekonomiska konsekvenserna på lång sikt av olika anskaffningsformer är nära kopplade till detta konkurrensförhållande. Utgångspunkten är att befintliga reala resurser på sikt ger den största samhällsekonomiska nyttan om de utnyttjas inom områden där vi har konkurrensmässiga fördelar. Det innebär att flygindustrin, om den inte antas ha internationell konkurrenskraft, långsiktigt kan bli en samhällsekonomisk belastning. Denna belastning måste i så fall vägas mot operativa och säkerhetspolitiska skäl för att bevara inhemsk flygindustri.

Vid en förändring av anskaffningsform för flygplan uppstår omställningsproblem. En väsentlig faktor vid bedömningen av dessa problem är i vilken omfattning kompensationsaffärer kan erhållas. Dessa syftar till att uppväga eller mildra de negativa konsekvenserna för köparlandets samhällsekonomi. Under överskådlig tid bedöms den hårda konkurrenssituationen på den internationella flygplansmarknaden bestå. Det innebär att man sannolikt kan räkna med kompensationsaffärer även i framtiden. Därmed minskar också enligt rapporten påtagligt de samhällsekonomiskt negativa konsekvenserna i samband med en omställning av flygindustrin.

I rapporten konstateras att de förändringar för företag och regioner som blir följden vid en omställning av flygindustrin är förhållandevis begränsade jämfört med många andra omställningsproblem inom industrin. De företag som berörs är i flertalet fall delar av stora koncerner, vilket underlättar möjligheten att ge de anställda ny sysselsättning och skapa alternativt utnyttjande av teknologi och anläggningar. De berörda kommunerna är vidare, med något enstaka undantag, expansiva.

Vad beträffar utvecklingen på lång sikt – där reala resurser har en alternativ användning – har samhällsekonomiska argument inte bedömts kunna läggas till grund för att bibehålla svensk kvalificerad flygindustri. Övergång från egen utveckling till kvalificerad licensproduktion bedöms vidare inte ha sådana samhällsekonomiska konsekvenser att de är av avgörande betydelse. Övergång från egenutveckling till licensproduktion på låg ambi-

tionsnivå eller direktimport medför omställningsproblem, som emellertid mot bakgrund av de industri-, arbetsmarknads- och regionalpolitiska medel samhället har till sitt förfogande får anses hanterbara. Omställningsproblemen minskas enligt rapporten väsentligt om kompensationsaffärer kan uppnås.

Överbefälhavarens personalutredning 1976

Regeringen uppdrog i anvisningarna för programplaneringen för perioden 1977–82 åt överbefälhavaren att utreda försvarsmaktens framtida personalbehov. Utredningen skulle samordnas med det arbete som pågår avseende enhetlig befälsordning och avseende kvinnan i försvaret. Grund för personalutredningen är krigs- och fredsorganisationen i slutet av 1980-talet enligt handlingsväg 3 i ÖB 75 (nivå B i överbefälhavarens programplan).

Behovsberäkningarna för fredsorganisationen grundas enligt regeringens anvisningar på allmän värnplikt med nuvarande begränsade mål och tider för grund- och repetitionsutbildning. Mobiliseringsberedskapen förutsätts i stort oförändrad. Beräkningarna sker med 40 timmars arbetsvecka för befäl och 48 timmars övningsvecka för de värnpliktiga som utgångsvärden.

Överbefälhavaren utgår från att huvuddelen av den civilmilitära personalen i den nya befälsordningen inräknas som stambefäl. Överföring av den civilmilitära personalen till civil status avstyrks. Överbefälhavaren hävdar att allt stambefäl måste kunna medverka i utbildningen av värnpliktiga.

Behovet av befäl i utbildningsarbetet har beräknats med utgångspunkt i den befälsinsats räknat i timmar per vecka som behövs vid varje enskild utbildningsenhet för att uppställda utbildningsmål skall kunna nås.

Befälsbehovet vid genomsnittsplutonen (med 30–40 värnpliktiga) uppgår enligt överbefälhavaren till minst fyra befäl med minimikompetens att självständigt tillämpa modern utbildningsteknik i utbildningen av del av plutonen. Viss del av detta behov bedöms vad beträffar vissa utbildningsområden av fack- eller yrkeskaraktär kunna täckas av befäl som är äldre än 42–45 år. Vad gäller den egentliga förbandsutbildningen under fältmässiga förhållanden kan den endast lösas av stambefäl placerade vid plutonen och av befäl som är yngre än 42–45 år.

Vid lägre antal utbildningsbefäl än fyra befäl per pluton leder utbildningskraven oavsett utbildarens kvalitet till högre nyttjandegrad, dvs. till övertid. Denna skall kompenseras. Eftersom allt fler befäl kräver kompensation i form av ledighet, leder övertidsuttaget till oacceptabla effektförluster i utbildningsarbetet på sikt. Planerad övertid är inte heller förenlig med en god arbetsmiljö.

Stambefäl behövs i krigsorganisationen för uppgifter där fördjupade kunskaper inom vissa områden är nödvändiga för krigsförbandens effekt och stadga. Detta är uppgifter för vilka utbildning med hänsyn till uppgifternas krav inte inryms i tjänstgöringstiden för reservbefäl och värnpliktigt befäl. Sådana befattningar för stambefäl finns på alla nivåer från troppchefsnivån (nivå 7) och uppåt.

Det totala behovet av stambefäl i krigsorganisationen uppgår till 20 200. Behovet för fredsorganisationen utgör 21 500. Överskjutande del – ca 1 300 – utnyttjas även inom krigsorganisationen (främst på pluton- och kompanichefsnivån), varvid behovet av reservbefäl och värnpliktiga befäl i motsvarande mån minskar.

Kraven i den framtida stridsmiljön har även motiverat en översyn av dagens nivågruppering av olika befattningar för såväl stambefäl som för värnpliktsbefäl. Överbefälhavaren anser det exempelvis motiverat att hänföra uppgiften som kvartermästare vid kompani till närmast högre nivå, dvs. plutonchefsnivån (nivå 6).

Överbefälhavaren anser att stambefälet har avgörande betydelse för värnpliktsförsvarets effekt, framför allt omedelbart efter mobilisering innan övrigt befäl hunnit erhålla rutin och befäst fältvana.

Överbefälhavaren anser att nuvarande brister inom utbildningen och i befälets arbetsmiljö måste avhjälpas genom att höja befälets kvalitet och tillgodose erforderlig rekrytering enligt de framräknade befälsbehoven.

Oavsett hur försvarsmaktens personalstruktur utformas eller personalramarna avpassas finner överbefälhavaren det nödvändigt att tillgodose behovet av stambefäl i åldersskiktet 23–45 år. Detta åldersskikt har avgörande betydelse för effekten i krig och i fred. Stambefälet måste således mellan omkring 23–45 års ålder utnyttjas för utbildning i fredsorganisationen och ledning av förband i krigsorganisationen.

Försvarsmaktens ledningsutredning (FLU) ser över den centrala och högre regionala ledningsorganisationen. Vidare väntas under år 1977 ett slutbetänkande från försvarets fredsorganisationsutredning (FFU). Härutöver pågår inom myndigheterna arbete i syfte att anpassa organisationen till aktuella och planerade uppgifter varvid strävan är att tillvarata möjligheterna att höja effektiviteten och begränsa kostnaderna.

Försvarsmaktens civila personal uppgick i mars 1976 till ca 26 500. I förhållande till beslutade organisationsförändringar föreligger en viss övertalighet. Skälen härtill är att resurser saknats för viktiga investeringar och att anpassningen till ny organisation skall ske i takt med naturlig avgång. Vid ingången av programplaneperioden beräknas den civila personalen uppgå till ca 25 900 och vid periodens slut beräknar överbefälhavaren behovet till ca 25 550.

Konsekvenserna av hittills gjorda minskningar har ännu inte helt kunnat utvärderas. Än mindre är det möjligt att överblicka följderna av en fortsatt minskning under 1980-talet. Med nuvarande ekonomiska förutsättningar finner överbefälhavaren det likväl nödvändigt att i planeringen utgå från en fortsatt minskning av personalen även under 1980-talet.

Mer än 25 000 civila arbetsuppgifter inom försvaret är idag öppna för båda könen. Nära 12 000 kvinnor är f. n. anställda. Ett väsentligt större antal deltar aktivt i det frivilliga försvarsarbetet i fred, liksom inom det

militära försvaret vid beredskap och krig. Därför finns möjligheter för kvinnor att konkurrera om befattningar inom försvaret.

Grundkraven för kvinnlig befälsanställning bör i princip stämma överens med vad som gäller för män. Detta innebär bl. a. krav på viss urvalsprövning, utbildning motsvarande värnpliktsutbildningen och genomförd officersskola. Om kvinnor anställs som stambefäl måste de kunna utnyttjas i krigs- och fredsorganisationen på samma sätt som manligt befäl.

Överbefälhavarens utgångspunkt för val av befälsstruktur är en för försvarsmakten gemensam befälsordning baserad på uppgifterna i krig och i fred.

Befälsordningsfrågan kan inte slutföras utan att man samtidigt noggrant behandlat hur och på vilka villkor reserv- och värnpliktsbefälet skall utnyttjas. Överbefälhavaren förutsätter därför att samtliga befälskategorier tas upp i det fortsatta arbetet.

Överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna understryker betydelsen av att den nya befälsordningen får tillräcklig rekryteringskraft och att urvalssystemet utformas så att det tillgodoser försvarets behov och den enskildes krav.

4.1.4 1974 års försvarsutrednings överväganden och förslag rörande det militära försvarets fortsatta utveckling

Försvarsutredningen redovisar i sitt första betänkande förslag till grunder för det militära försvarets fortsatta utveckling. Därvid anförs i enlighet med den målsättning för totalförsvaret som tidigare redovisats att försvar mot invasion skall vara försvarsmaktens huvuduppgift. En invasion mot vårt land kan planläggas som ett angrepp över landgräns eller över havet mot vår kust. I kombination härmed kan luftlandsättningsoperationer bli aktuella.

Den styrka en angripare kan avdela i ett angrepp mot oss begränsas av att huvuddelen av resurserna måste avdelas mot huvudmotståndaren. Det är enligt utredningen vidare rimligt att utgå från att en angripares kvalitet till stora delar förbättras i takt med den tekniska utvecklingen. De resurser en angripare kan avdela mot vårt land torde dock representera olika kvalitetsnivåer. En annan faktor som försvarsutredningen tillmäter stor betydelse är att en angripare rimligen måste eftersträva att så snabbt som möjligt nå syftet med sitt angrepp.

Utredningen anför att våra stridskrafter skall kunna utnyttjas med tyngdpunkten i kust- respektive gränsområdena så att våra naturliga försvarsbetingelser tas till vara. De fördelar som ligger i att vårt land till stora delar omges av hav bör utnyttjas för att vid kustinvasion tillfoga en angripare förluster under transporterna mot vårt land.

Uppbyggnaden av det militära försvaret bör enligt utredningen innefatta ett i förväg förberett försvar av betydelsefulla områden och platser. Delar

av försvarsmakten måste vidare ha sådan rörlighet att kraftsamling kan ske till aktuella invasionsriktningar.

Utredningen framhåller att en angripares luftlandsättningsoperationer bör kunna mötas redan under flygtransporterna mot luftlandsättningsmålen. Inom av luftlandsättning särskilt hotade områden bör vidare förband kunna utgångsgrupperas.

Utredningen finner det angeläget att understryka att de militära resurserna utformas så att vi vid behov med god effekt under lång tid kan fortsätta försvaret mot en angripare som lyckas tränga in i landet. Samtidigt härmed skall motstånd i alla former kontinuerligt kunna genomföras inom av angriparen tagna områden och operationerna fortsätta till sjöss och i luften.

För att kunna möta ett överraskande angrepp bör enligt försvarsutredningens mening snabbt tillgängliga flyg- och sjöstridskrafter samt snabbmobiliserade markstridskrafter jämte hemvärn kunna disponeras. Vidare bör det militära försvaret som hittills utformas så att det i huvudsak är stridsdugligt omedelbart efter mobilisering. Mobiliseringsorganisationen bör ges god motståndskraft mot sabotage samt mot inledande bekämpning från luften. Utredningen prioriterar den långsiktiga beredskapen i form av utbildning av personal och anskaffning av organisationsbestämmande materiel. Under förutsättning av att vi har en effektiv underrättelsetjänst kan enligt utredningen insatsberedskapen för huvuddelen av det militära försvaret hållas låg.

Försvarsutredningen har funnit att ett flertal faktorer måste beaktas vad beträffar bl. a. antal förband, organisation och utrustning av förbanden samt i utbildningen så att det militära försvaret motsvarar angivna krav på ett uthålligt motstånd.

I en situation då krig pågår i vårt närområde och vi är neutrala måste vi enligt utredningens mening kunna avvisa kränkningar av vårt territorium samt skydda flyg- och sjötrafik. Resursbehoven härför bör enligt utredningen tillgodoses med förband och enheter som anskaffas utgående från invasionsförsvarets behov.

För att försvaret skall ha så god effekt som möjligt finner utredningen det nödvändigt att söka nå balans mellan det militära försvarets olika delar och funktioner. God samlad effekt förutsätter även en långt gående samordning och samverkan mellan det militära försvarets olika delar liksom mellan detta och övriga delar av totalförsvaret och samhället.

Utredningen framhåller att försvarsmakten även fortsättningsvis skall kunna medverka i Förenta Nationernas fredsbevarande verksamhet.

Försvarsutredningen redovisar i sitt andra betänkande på grundval av överbefälhavarens programplaner sina ställningstaganden till inriktningen av planeringen av det militära försvarets program och funktioner.

I fråga om markstridsförbanden anför utredningen att dessa förband i samverkan med sjö- och flygstridskrafter skall lösa olika typer av

stridsuppgifter i invasionsförsvaret i gräns- och kustområdena. De skall även, om detta blir nödvändigt, kunna fullfölja striden inne i landet. Vissa förband skall enligt utredningen avses för strid även inom av en angripare tagen del av vårt land. Lokalförsvarsförband och fasta kustartilleriförband avses främst för uppgifter i form av försvar av bl. a. gränsövergångar, hamnar, flygfält, kust- och skärgårdsområden samt andra betydelsefulla områden. De rörliga förbanden skall kunna kraftsamlas till aktuella invasionsriktningar, varefter härför avsedda arméförband skall kunna genomföra anfall i samverkan med övriga stridskrafter.

Försvarsutredningen anför att inriktningen för våra brigader bör vara att de ges en sådan kvalitetsnivå att de med utsikt till framgång kan genomföra avsedda stridsuppgifter. Vidare anger utredningen som sin uppfattning att avvägningen mellan kvalitet och kvantitet bör göras så att antalet av de mest kvalificerade förbanden kan hålla realtivt högt.

Försvarsutredningen har funnit att de infanteribrigader som planerats få modern materiel får en kvalitet som väl svarar mot utvecklingen i omvärlden. Antalet sådana brigader är dock litet.

Enligt utredningens mening bör planeringen inriktas mot att om möjligt öka antalet infanteribrigader, utan att annan angelägen materielanskaffning till andra stridande förband eftersätts. En väg att åstadkomma detta kan vara att materiel eller inplanerade medel för anskaffning disponeras om, att äldre materiel utnyttjas för vissa funktioner och att civila resurser utnyttjas i högre grad än som nu planerats. Vid en utveckling i denna riktning bör enligt utredningens uppfattning vissa funktioner inom brigaderna prioriteras högre än andra. Eldkraften i form av pansarvärns- och luftvärnsvapen samt artilleri och granatkastare bör enligt utredningen ges hög prioritet.

När nuvarande infanteribrigader moderniseras måste enligt utredningens mening terrängrörligheten förbättras genom att organisationen tillförs bandvagnar och terrängbilar främst för transport av vapen, ammunition och övrig för striden nödvändig materiel samt för transport av skadade. Möjligheten bör enligt utredningen prövas att lösa frågan om personaltransport på annat och mindre kostnadskrävande sätt än genom i brigadförbanden organisatoriskt ingående terrängfordon.

Utredningen delar överbefälhavarens uppfattning att de brigader som inte kan moderniseras bör behålla samma personella kvalitet som de moderniserade brigaderna såväl avseende befäl som värnpliktiga. Den grundläggande organisatoriska uppbyggnaden av infanteriförbanden bör så långt möjligt vara identisk. Utredningen finner mot bakgrund därav att samtliga nuvarande infanteribrigader fortsättningsvis bör hänföras till delprogrammet 1.2 Infanteribrigad m. m.

Beträffande norrlandsbrigaderna anför utredningen att man delar överbefälhavarens uppfattning att dessa bör moderniseras och behållas vid nuvarande antal.

Försvarsutredningen finner det vidare angeläget att även under 1980-talet kunna disponera pansarförband för försvaret av främst Skåne, övre Norrland, östra Mellansverige och Gotland. Utredningen förordar följaktligen att pansarförbanden i krigsorganisationen skall inriktas mot att väsentligen omfatta fyra pansarbrigader, befintliga stridsvagnsbataljoner och ett antal pansarbataljoner i östra Mellansverige och på Gotland. Med denna inriktning följer ett behov av att modifiera och renovera ett antal av centurionstridsvagnarna. Utredningen förordar emellertid att återhållsamhet bör gälla för moderniseringsåtgärderna.

Försvarsutredningen anför att pansarvärnsfunktionen har mycket stor betydelse samt att effektiva pansarvärnsvapen bör finnas i alla stridande förband. Överbefälhavarens planering omfattar anskaffning av ett flertal objekt såsom nya stridsvagnsminor, pansarvärnsammunition, förbättrad siktesutrustning till idag befintliga vapen m. m. Utredningen finner att denna del av planeringen väl motsvarar en önskvärd inriktning och understryker behovet av god tillgång på pansarvärnsvapen och pansarvärnsammunition av olika slag för de stridande förbanden. Utredningen redovisar som sin uppfattning att robotar och andra precisionsstyrda vapen framdeles torde få ökad betydelse. Det bedöms vara väsentligt att vår nuvarande kapacitet för att utveckla pansarvärnsrobotar behålls. Utredningen delar därför överbefälhavarens uppfattning att en ny lätt pansarvärnsrobot bör utvecklas inom landet. Utredningen finner vidare skäl att förorda en i förhållande till överbefälhavarens planering reducerad anskaffning av tunga pansarvärnsrobotar. Tillsammans med pansarvärnssystemets övriga komponenter – där tyngdpunkten bör ligga på lätta pansarvärnsrobotar i stort antal – ger anskaffningen enligt utredningens uppfattning ett betydande tillskott till markstridsförbandens samlade stridseffekt samtidigt som vi skaffar oss taktiska, stridstekniska, utbildningsmässiga och andra erfarenheter av tunga pansarvärnsrobotar.

Försvarsutredningen framhåller vidare att det för försvaret av vårt territorium är väsentligt att disponera ett stort antal förband – inte minst lokalförsvarsförband och hemvärn – så att ett uthålligt försvar kan byggas upp i alla hotade riktningar samt uthålligt motstånd göras inom av en angripare tagna områden. Utredningen biträder överbefälhavarens planering beträffande utökning av andelen stridande förband av olika typer.

Beträffande understödsförbanden anför utredningen att inriktningen för närvarande inte bör innefatta särskilda pansarvärnshelikopterförband. Det organisationsarbete rörande ledningsfunktionen som beskrivs i överbefälhavarens planering bör fortsätta. I detta sammanhang understryker utredningen betydelsen av att ledningsorganisationen utformas så att den medger kraftsamling av resurser till avgörande operationsområden. Det är även betydelsefullt att den underlättar en långt gående samordning och samverkan mellan militära och civila delar av samhället som är en nödvändig grund för vår motståndsförmåga. Beträffande underhållsförbanden framhåller utredningen att denna del av den militära krigsorganisationen bör reduceras så långt kravet på ett godtag-

bart underhållssystem medger. Därvid är utredningens utgångspunkt att samhällets alla resurser skall utnyttjas maximalt. Detta framhålls som särskilt betydelsefullt beträffande sjukvården i krig.

Utredningen anför att det militära försvaret bör innefatta ett i förväg förberett försvar av betydelsefulla platser och områden. I detta innefattar utredningen effektiva fasta kustartilleriförband. Det bör i detta sammanhang noga prövas att behålla äldre kustartilleriförband längre än som från början var avsett så länge de till måttliga kostnader ger väsentliga tillskott till den samlade stridseffekten. Utredningen finner även behov av rörliga kustartilleriförband för att i vissa operationsriktningar kunna förstärka kapaciteten för bekämpning av sjömål. Strävan bör enligt utredningens mening vara att vid aktuell förnyelse av kustartilleriet prioritera de rörliga enheterna. Därför är det utredningens mening att tungt rörligt kustartilleri bör utvecklas och anskaffas.

Övervattenstridsförbanden, som omfattar ytattackförband, helikopterförband samt min- och minröjningsförband, skall genom anfall mot en angripares sjötransportmedel och sjöstridskrafter och genom mineringar försvåra anfall över havet. De skall även skydda vår sjöfart och övriga förflyttningar till sjöss samt medverka i övervakning och incidentberedskap. Förbanden skall enligt försvarsutredningen snabbt kunna sättas in i olika områden och riktningar.

Utredningen anför beträffande övervattenstridsförbanden att antalet förband är av grundläggande betydelse. Vidare måste förband och enheter tillförsäkras en sådan teknisk kvalitet att de kan ge avsedd effekt i invasionsförsvaret. De måste med de mest kvalificerade enheterna kunna möta en angripare på likartade villkor. Av denna anledning har överbefälhavaren bl. a. planerat in anskaffning av sjörobot för ytattackförbanden. Försvarsutredningen anser att den kvalitetsförbättring av attackflottiljerna, som en anskaffning av sjörobot innebär, är angelägen och bör genomföras.

Försvarsutredningen anför att förutsättningar bör skapas så att de kvalificerade ytattackförbanden även i framtiden kan uppträda i flottiljförband. Den vapentekniska utvecklingen innebär enligt utredningens mening ökade möjligheter att ge även lätta fartyg en avsevärd stridseffekt. Försvarsutredningen anser därför att det finns goda förutsättningar att med den inriktning mot lättare enheter som utredningen förordar kunna upprätthålla en hög stridseffekt hos ytattackflottiljerna även sedan jagarna utgått ur organisationen. Detta förutsätter dock enligt utredningen att de kvalificerade ytattackförbunden även fortsättningsvis förutom en effektiv beväpning förses med sådana resurser att taktisk ledning av ytattackflottiljerna till sjöss möjliggörs.

Försvarsutredningen anser vidare att särskilda militära resurser för skydd av import- och exportsjöfart inte skall anskaffas. Skydd skall dock kunna ges kustsjöfart samt transporter till och från Gotland. Utredningen framhåller att sådant skydd i framtiden bör lämnas av enheter som primärt avses för andra uppgifter i invasionsförsvaret. För uppgiften att upptäcka och bekämpa ubåtar bör avses helikoptrar, som är utrustade för ubåtsjakt, i samverkan med övervattensfartyg.

Utredningen framhåller att minkrigföringen ingår som en viktig del i invasionsförsvaret. Örlogsfartygen bör därför enligt utredningens mening ges förmåga att ta ombord och fälla minor. Speciella fartyg med stor minkapacitet, i de flesta fall civila fartyg, utnyttjas för att säkerställa utläggning av större mineringar. Av beredskaps- och utbildningsskäl behövs i fred ett begränsat antal speciella minfartyg. Den påbörjade anskaffningen av det tredje minfartyget bör därför enligt utredningens mening fullföljas. Beroende på minkrigföringens stora betydelse finner utredningen det angeläget att vi har god tillgång på moderna sjöminor.

Försvarsutredningen anför att det från flera utgångspunkter är angeläget att effektivt kunna möta en angripares minkrigföring. De kvantitativa behoven av minröjningsförband tillgodoses väsentligen med civila fartyg. De kvalitativa kraven på minröjningskapacitet måste enligt utredningens mening säkerställas genom särskilt anskaffade fartyg. Anskaffningen av minjaktfartyg bör därför genomföras.

Fjärrstridsförbanden omfattar attackflyg- och ubåtsförband. De skall utanför vår kust kunna anfalla främst en angripares tonnage för trupp- och underhållstransporter och därigenom reducera en angripares styrka. Ubåtsförbanden skall även kunna utföra minering på stort avstånd från vår kust. Attackflygförbanden skall i samband med försvar mot en gränsinvasion kunna anfalla mål av olika slag även på stort avstånd framför våra förband. De skall även kunna sättas in mot en angripares luftlandsättningsföretag samt användas för direkt understöd av markstridsförband. Det senare är de lätta attackförbandens huvuduppgift.

Attackflygförbanden är under ombeväpning till AJ 37 Viggen. I krigsorganisationen ingår även ett antal lätta attackförband utrustade med skolflygplan Sk 60. I utbåtsförbanden ingår olika typer av utbåtar med varierande åldersläge. Ett antal av de äldre ubåtar som utgår kommer att ersättas med ubåt Näcken (A 14).

Försvarsutredningen förordar att en vidareutveckling av JA 37 Viggen till en ny attackversion – flygplan A 20 – genomförs. Härigenom kan det medeltunga attackflyget bibehållas. Beträffande skolflygplan understryker utredningen att utgångspunkten vid val av flygplanstyp skall vara att flygplanen med lämplig beväpning skall kunna organiseras för uppgifter i krig i lätta attackdivisioner på det sätt som sker med de skolflygplan som i dag disponeras.

Överbefälhavaren har i programplan för perioden 1977–1982 redovisat olika planeringsalternativ beträffande attackflygförbanden. Sammanfattningsvis innebär planeringen i de tre ekonomiska nivåer som överbefälhavaren redovisat att det i alternativ A har inplanerats en omsättning av attackflygförbanden med både ett medeltungt flygplan (A 20) och ett lätt flygplan (B3LA). I alternativ B har endast det medeltunga flygplanet planerats in. I alternativ C slutligen har överbefälhavaren planerat in antingen ett me-

deltungt flygplan (A 20) i exempel C 1 och C 3 eller ett lätt flygplan (skolflygplan med attackförmåga i exempel C 2).

Om flygplanssystemet B3LA inte utvecklas vid svenska industrier innebär det enligt försvarsutredningen att vårt lands förmåga att utveckla kvalificerade flygplan successivt avtar. Det kan enligt utredningens uppfattning ifrågasättas om det är realistiskt att på nytt bygga upp denna kapacitet, men om så skulle bli fallet kan det ske först genom omfattande ekonomiska satsningar under lång tid.

Försvarsutredningen redovisar en kortfattad bedömning av de säkerhetspolitiska konsekvenserna av olika former för anskaffning av flygmateriel. Man framhåller inledningsvis att ett fullständigt oberoende av omvärlden vid anskaffning är att betrakta som helt orealistiskt och heller aldrig varit aktuellt i vårt land. Utredningen har funnit att alla aktuella förfaringssätt för anskaffning av kvalificerad flygmateriel innebär ett betydande beroende av utlandet. Av vikt är dock under vilka framställningsskeden detta beroende gör sig gällande. Enligt utredningens mening blir den säkerhetspolitiska risktagningen större ju senare under den mångåriga utvecklings- och anskaffningsfasen som utlandsberoendet inträffar. Utredningen anser att risktagningen är särskilt stor om vi är beroende av import och utländskt kunnande under den tid flygplanen är i operativ drift.

Försvarsutredningen har vid sina överväganden rörande olika alternativ för flygplansanskaffning funnit att det är angeläget att så långt möjligt begränsa beroendet av främmande länder. Från säkerhetspolitiska utgångspunkter är enligt utredningens mening inhemsk utveckling och tillverkning av flygplanssystem att föredra och måste bedömas som angelägen. Största möjliga grad av inhemsk utveckling och tillverkning av flygplanssystem bidrar enligt utredningens uppfattning till respekten i omvärlden för svensk säkerhetspolitik och ger större möjligheter att under andra säkerhetspolitiska förhållanden förstärka försvarets kapacitet.

Försvarsutredningen redovisar ett förslag till inriktning av det militära försvarets planering i stort enligt det av överbefälhavaren i programplan 1977–82 redovisade alternativ B. Utredningen förordar således att flygplan JA 37 Viggen utvecklas till ett nytt attackflygplan – A 20. Detta innebär att det militära försvaret utvecklas i stort enligt handlingsväg 3 i ÖB 75. Överbefälhavaren har emellertid i denna ekonomiska nivå inte kunnat inrymma utveckling och senare anskaffning av flygplanssystemet B3LA. Det av överbefälhavaren redovisade minimialternativet för bibehållen utvecklingskapacitet och därmed handlingsfrihet för anskaffning av framtida jaktflygplan beräknas kostnadsmässigt överstiga vad som inplanerats för flygplanssystem inklusive beväpning och motmedel i nivå B i överbefälhavarens programplan med ca 300 milj. kr. per år.

Försvarsutredningen har utifrån det presenterade underlaget inte varit

beredd att förorda en sådan höjning av utgifts- och planeringsramarna att de gör det möjligt att utveckla och anskaffa flygplansystemet B3LA. Härför fordras vissa ytterligare överväganden. Den närmare beredningen bör enligt utredningen ske genom regeringens försorg. Om B3LA inte skulle utvecklas för senare anskaffning måste enligt försvarsutredningen ett särskilt skolflygplan anskaffas. Utredningen understryker att sådana flygplan med lämplig beväpning skall kunna organiseras för uppgifter i krig i lätta attackflygförband på det sätt som sker idag.

Beträffande ubåtar anför försvarsutredningen att möjligheterna att inom landet utveckla och tillverka sådana bör behållas. Mot bakgrund av ubåtssystemets betydande roll i invasionsförsvaret bör därför ubåt A 17 utvecklas och anskaffas för att ersätta ett antal av de äldre utgående ubåtarna.

Beträffande luftförsvarsförbanden, som omfattar jakt-, luftvärnsrobot- och luftvärnsförband samt stridsledning- och luftbevakningsförband, anför utredningen att de skall försvåra en angripares flygkrigföring mot vårt land. De skall därvid skydda våra övriga stridskrafter och för totalförsvaret viktiga områden och anläggningar. De skall vidare tillsammans med andra funktioner bidra till att befolkningen skyddas. Av särskild betydelse är enligt utredningen att förhindra eller försvara en angripares luftlandsättningsoperationer.

Luftförsvaret utgör idag och kommer enligt försvarsutredningens mening även i framtiden att utgöra en väsentlig del av försvarets krigsavhållande förmåga. Härav följer att luftförsvarets utformning och omfattning är en fråga av största betydelse inför överväganden om försvarets inriktning på längre sikt. Jaktflyg och luftvärn bildar tillsammans med stridsledning- och luftbevakningsfunktionen ett sammanhängande luftförsvarssystem, i vilket de stridande funktionerna kompletterar och understödjer varandra. Avvägningen mellan jaktflyg och luftvärn måste enligt försvarsutredningens uppfattning prövas mot bakgrund av förbandens åsyftade verkan och med beaktande av den inverkan som massiva motåtgärder som skyddsrum och maskering kan ha. Ett starkt luftförsvar torde enligt försvarsutredningens mening även i framtiden fordra såväl ett effektivt fungerande jaktflyg med en uthållig basorganisation som olika slag av luftvärnsförband. Under de närmaste åren påbörjas ombeväpning av våra jaktförband till JA 37 Viggen. Anskaffningen av JA 37 Viggen tillgodoser enligt utredningen de kvalitativa krav som bör ställas på ett modernt jaktflyg.

Överbefälhavaren har på regeringens uppdrag i en särskild utredning översiktligt beskrivit alternativa former för att anskaffa jaktflygplan och luftvärnsrobotar för 1990-talets behov. Överbefälhavaren anser beträffande jaktflygplan att beslut om att skaffa ersättning för JA 37 Viggen varken kan eller bör fattas nu. Försvarsutredningen delar denna uppfattning. Utvecklingen inom både flyg- och vapentekniken kan leda till nya förutsättningar för avvägningen dels inom jaktflygfunktionen, främst avseende prestandakraven

på vapenplattformen respektive vapnen, dels mellan luftförsvarets olika komponenter. Beslut om hur de skilda delarna inom luftförsvaret skall utformas samt i det sammanhanget beslut om att skaffa ersättning för JA 37 Viggen fordrar enligt utredningens mening ett utvidgat studie- och värderingsunderlag.

I fråga om luftvärnet erinrar utredningen om att i dagens krigsorganisation ingår luftvärnsrobotförband utrustade med robot 67 Hawk och robot 68 Bloodhound. De senare förbanden kommer inom kort att vara avvecklade. Robot 67 Hawk kommer att moderniseras. Härigenom behålls detta luftvärnssystem operativt till åtminstone början av 1990-talet och kommer enligt utredningens uppfattning att under denna tid utgöra en väsentlig del av luftvärnets samlade effekt.

Till följd av tidigare beslut kommer krigsorganisationen att tillföras den inom landet utvecklade och producerade robot 70. Därmed ersätts äldre materiel i ett antal av de nuvarande brigaderna och i ett antal fördelningsluftvärnsbataljoner. Försvarsutredningen anför att den tekniska utvecklingen på många områden ger goda möjligheter att till rimliga kostnader utveckla och anskaffa lätta robottyper. Enligt utredningens mening bör det eftersträvas att inom landet utveckla och tillverka en lätt luftvärnsrobot med mörkerkapacitet som komplement till robot 70.

Utredningen anser att det liksom i dag torde finnas behov av luftvärnsrobotar av samma slag som t. ex. robot 67 Hawk i framtidens luftförsvarssystem. Möjligheterna att inom landet utveckla och producera sådana tyngre och mera komplicerade robotsystem är beroende av den inriktning vi idag ger robotindustrin. Enligt utredningen finns denna utvecklingskapacitet f. n. inte i erforderlig utsträckning. En utbyggnad kräver att industrin kan påräkna beställningar på robotområdet i sådan omfattning att en nödvändig kompetens kan byggas upp och vidmakthållas. Härvid måste alla robotprojekt även värderas utifrån de bidrag de lämnar för att det skall bli möjligt att bygga upp och vidmakthålla den samlade utvecklings- och tillverkningskapaciteten. Försvarsutredningen anför att den nu pågående inhemska utvecklingen av en IR-robot för JA 37 Viggen är av särskilt intresse i detta sammanhang. Denna representerar enligt utredningens uppfattning en högre utvecklingsnivå än de utländska alternativ som idag finns att tillgå. Om denna utveckling fullföljs skapas enligt utredningens uppfattning förutsättningar för att utveckla och anskaffa tyngre luftvärnsrobotar, sjö- och kustrobotar samt attackrobotar inom landet. Utredningen finner mot denna bakgrund att utvecklingen av en inhemsk IR-robot är angelägen. Försvarsutredningen är angelägen att framhålla betydelsen av att utveckling och anskaffning av robotar mycket noga samordnas så att de resurser som skapas eller finns inom landet kan utnyttjas på ett rationellt sätt.

I krigsorganisationen ingår i dag ett stort antal förband med eldrörsluftvärn vilka har till uppgift att bl. a. skydda punktmål och att verka mot luftlandsättningar. Med hänsyn till en angripares stora flygresurser och det ökande antalet

mål och områden inom landet som behöver försvaras behövs enligt utredningens uppfattning även i framtiden ett stort antal luftvärnsförband.

För att jaktflyg och luftvärn skall nå god verkan fordras enligt försvarsutredningen förband för stridsledning och luftbevakning. Vidare framhålls behovet av en basorganisation som bidrar till att flygförbandens höga rörlighet och beredskap kan utnyttjas.

Försvarsutredningen anför beträffande avvägningsprogrammet Central och högre regional ledning bl. a. betydelsen av att så långt möjligt reducera kostnader och personalbehov för staberna i fred. Vidare måste enligt utredningens mening varje möjlighet tillvaratas att omfördela personal på såväl kort som lång sikt från staberna till utbildningsverksamheten vid förbanden. För att göra personalreducering i staberna möjlig inom ramen för en effektiv organisation bör ambitionerna i vissa delar av stabsarbetet kunna sänkas, bl. a. genom att omfattningen och antalet uppgifter som ställs av överordnade myndigheter och organ minskas. Hithörande frågor behöver enligt utredningens mening fortlöpande uppmärksammas. En faktor som försvarsutredningen tillmäter stor betydelse är att i ökad grad decentralisera beslutanderätt och ansvar till lägre myndigheter.

Försvarsutredningens uppfattning är att besparingar bör eftersträvas även i den högre regionala ledningsnivåns fredsorganisation. I detta sammanhang måste beaktas att militärbefälhavare med staber har en central roll i försvarsmaktens verksamhet i såväl fred som krig. Utredningen anför att de i fred bör vara så organiserade att övergång till krigsorganisation säkerställs. De bör vidare ha erforderligt inflytande på de delar av utbildningen som har direkt samband med den operativa verksamheten, krigsplanläggningen och mobiliseringsverksamheten. Försvarsutredningen betonar betydelsen av att den högre regionala ledningsorganisationen även framdeles kan behålla goda möjligheter att samverka med övriga totalförsvarsdelar. Därmed åsyftar utredningen främst den samverkan och samordning mellan försvarsmakten och de civila delarna av samhället företrädda av civilbefälhavare och länsstyrelser som behövs för att få hög samlad effekt av försvaret.

Försvarsutredningen framhåller även beträffande stabernas krigsorganisation att största sparsamhet måste iakttas beträffande personal i syfte att få bästa möjliga befälstillgång i de stridande förbanden.

Enligt utredningens mening fordras i fred en allsidig och effektiv underrättelsetjänst för att nödvändiga beredskapsåtgärder skall kunna vidtas i tid. Snabba och vederhäftiga underrättelser är enligt utredningens uppfattning av största betydelse för den operativa ledningen i krig för att bästa möjliga effekt skall kunna tas ut av våra stridskrafter. Det är enligt försvarsutredningens mening därför nödvändigt att disponera särskilda resurser så att vi kan få erforderliga underrättelser. Sådana resurser utgörs enligt utredningen bl. a. av kvalificerat spaningsflyg och signalspaning.

Försvarsutredningen framhåller i fråga om avvägningsprogrammet All-

män försvarsforskning att försvaret har stort behov av målinriktad forskning som ett led i sin långsiktiga planering.

De förhållandevis stora forskningsresurser som är knutna till försvaret motiveras enligt utredningens mening framför allt av behovet av stridsekonomiska värderingar, avvägning och samordning mellan människa och teknik i olika projekt, långsiktiga prognoser samt av att sekretessen i stor utsträckning ställer krav på slutna forskningsenheter. Forskningsinsatser måste vidare göras för att vi skall ha en god kunskapsberedskap inför framtiden. Utredningen anser att sådana insatser bidrar till handlingsfriheten för försvarets utveckling på längre sikt.

Försvarsutredningen framhåller att samarbetet med andra forskningsorgan bör utvecklas. Utredningen understryker vidare att särskild försvarsforskning endast bör avse sådana områden där annan forskning inte kan utnyttjas. Den tillämpade försvarsforskningens behov bör ha företräde före forskning av allmän kunskapsuppbyggande karaktär. Försvarsutredningen finner att möjligheterna att genom prioriteringar och ambitionssänkningar reducera de ekonomiska och personella behoven för försvarsforskningen bör tillvaratas.

Försvarsutredningen anför beträffande gemensamma myndigheter och funktioner m. m., där man också valt att behandla den anställda personalen, fredsorganisationen i sin helhet samt utbildningsfrågorna, att fredsorganisationens uppgift väsentligen är att svara för produktion av krigsorganisationens olika delar.

Utredningen framhåller att fredsorganisationens andel av de totala försvarskostnaderna ökar. Det är enligt försvarsutredningen därför nödvändigt att så långt det över huvud taget är möjligt reducera kostnader och personalbehov för fredsorganisationen samt fasta kostnader i övrigt. Därigenom ökas andelen av de resurser som kan avsättas för sådan utbildning och materielanskaffning i fred som ger effekt i krigsorganisationen. Försvarsutredningen understryker med skärpa att det är nödvändigt att snara och kraftfulla åtgärder vidtas så att konkreta resultat uppnås och en omfördelning av resurser i denna riktning kan ske i ökad omfattning. För att fullfölja en sådan inriktning erfordras att statsmakterna – med hänsynstagande till berörd personal – skapar sådana personaladministrativa och andra förutsättningar att fredsorganisationen fortlöpande kan utvecklas med för dess uppgifter god effektivitet till så låga kostnader som möjligt. Därmed avser utredningen bl. a. en mera aktiv omplaceringsverksamhet inom den statliga verksamheten i sin helhet.

Den största delen av kostnaderna för fredsorganisationen utgörs av kostnader för anställd personal. Detta innebär enligt utredningens mening att en förutsättning för att kostnaderna skall minskas är att det totala antalet anställda minskas. Hittills genomförda personalminskningar har huvudsakligen gällt civil personal. Utredningen finner det naturligt att minskningar av militär

och civilmilitär personal undviks i det längsta eftersom dessa genom fortlöpande vidareutbildning avses för uppgifter i både freds- och krigsorganisationen. Utredningen anför att noggranna beräkningar måste göras av den framtida krigs- och fredsorganisationens behov av personal.

Utredningen framhåller den stora betydelse reservbefäl och värnpliktigt befäl har i krigsorganisationen. Försvarsutredningen finner, liksom överbefälhavaren, att vid överväganden rörande framtida befälsbehov, rekryteringsprinciper m. m. måste de olika grupperna av befäl, nämligen stambefäl, reservbefäl och värnpliktiga befäl behandlas i ett sammanhang. Det pågående reformarbetet rörande befälsordning m. m. bör enligt utredningen inte fördröjas.

Enligt utredningens mening är god tillgång på för sina uppgifter kvalificerat befäl av grundläggande betydelse för krigsorganisationens effektivitet. Den framtida krigsorganisationen måste därför utgöra en grund för beräkning av befälsbehoven. En annan beräkningsgrund är fredsorganisationens behov av utbildningsbefäl. Utredningen framhåller att utbildningen av värnpliktiga och förband måste genomföras med effektivitet och realism och så att varje soldat och befäl får förtroende för sin egen och förbandets förmåga att lösa sina krigsuppgifter samt förståelse för dessa uppgifter. En förutsättning härför är en tillräcklig tillgång på utbildningsbefäl samt att dessa har erforderlig kompetens för sina uppgifter.

Utredningen finner att såväl grund- som repetitionsutbildningen behöver effektiviseras och förordar därför att sådana åtgärder vidtas att såväl tillgång på som kvalitet hos yrkesutbildat befäl säkerställs. Därvid bör även fortlöpande alla möjligheter att omfördela personal från stabs- och förvaltningstjänst till utbildningsarbetet utnyttjas. I detta sammanhang påpekar utredningen att fortbildningen av det anställda befälet bör organiseras så att deras tjänstgöring i ökad utsträckning kan ägnas åt utbildningen av värnpliktiga.

Den i fred anställda civila personalen har väsentliga arbetsuppgifter, vilka även i många fall återfinns i krigsorganisationen. Utredningen finner emellertid att fortsatta rationaliseringar inom försvaret i stor utsträckning måste medföra att antalet arbetstillfällen för anställd civil personal minskar Därmed avser utredningen främst sådana fredsbefattningar som inte återfinns i krigsorganisationen.

Överbefälhavaren har prioriterat den anställda personalens högre utbildning. Utredningen delar denna uppfattning och anför i detta sammanhang att försvarshögskolan och militärhögskolan även fortsättningsvis bör ha möjligheter till effektiv utbildningsverksamhet.

Den utbildning som ges anställd personal vid försvarets gymnasieskola är en form av vuxenutbildning som tidigare inte kunde meddelas på annat sätt. Med de ökade möjligheterna till gymnasieutbildning inom den civila utbildningssektorn finner utredningen att de huvudsakliga motiven för försvarets gymnasieskola i dess nuvarande form bortfallit. Nödvändig civil vidareutbildning av försvarets personal bör enligt försvarsutredningens me-

ning kunna genomföras inom den allmänna gymnasieutbildningen.

Försvarets brevskola har uppgifter bl. a. för produktionen av läromedel. Utredningen anser att formerna för denna verksamhet närmare bör övervägas.

Utredningen bedömer att de frivilliga försvarsorganisationernas betydelse för totalförsvaret kommer att kvarstå även i framtiden. Utredningen framhåller att de frivilliga försvarsorganisationerna även fortsättningsvis bör beredas goda verksamhetsmöjligheter. Vid tilldelning av resurser bör enligt utredningens mening de organisationer prioriteras som har till ändamål att bedriva fortsatt befälsutbildning eller att rekrytera och utbilda så kallad A- och B-personal för frivillig tjänstgöring inom totalförsvaret.

Försvarets centrala administration och förvaltning ianspråktar enligt utredningen en ökande andel av försvarets resurser. En rimlig balans i förhållande till krigsorganisationens styrka och effekt innebär enligt utredningens mening att kostnaderna måste reduceras.

Försvarets materielverks verksamhetsområde omfattar väsentligen anskaffning och underhåll av försvarets materiel. Verksamheten skall vara anpassad till utvecklingen av försvarets krigsorganisation. Utredningen finner det nödvändigt att sådana åtgärder vidtas att kostnaderna för verket minskas. Detta måste väsentligen ske genom personalreduceringar. Det kan enligt försvarsutredningen bli nödvändigt att ändra de uppgifter och föreskrifter m. m. som nu reglerar materielverkets verksamhet. Verkets kompetens bör i ökad utsträckning inriktas mot styrning och ledning av produktionen medan mera tekniskt betonade uppgifter överlåts till industrin. Alla möjligheter till ökad samordning inom materielverket måste enligt utredningen tillvaratas.

Utredningen finner att kostnaderna även för försvarets forskningsanstalt och dess verksamhet bör reduceras. Inom särskilt prioriterade områden är det dock nödvändigt att, om än med något sänkta ambitioner, ha tillgång till en forskningsorganisation som kan medverka i försvarets långsiktiga utveckling. Detta gäller särskilt beträffande vapenmateriel av olika slag. Inom övriga områden måste enligt försvarsutredningen, en reducering godtas. Utredningen anför därför som sin mening att det kan vara lämpligt att forskningsanstalten inom dessa områden söker förvärva vidgade uppgifter för andra samhällssektorer. Därigenom bör en fördelning av kostnaderna kunna genomföras i syfte att behålla en godtagbar kompetens för försvarsforskningen.

Inom fortifikationsförvaltningens verksamhetsområde bör enligt utredningens uppfattning strävan vara att kontinuerligt reducera kostnaderna för såväl nyproduktion som underhåll och drift. Inom förvaltningens anskaffningsverksamhet bör genomföras en översyn av reglerna för byggnadsverksamheten och en reducering av kraven i syfte att minska kostnaderna. Därvid bör dock kraven på god arbetsmiljö för försvarets personal tillgodoses. Avveckling i snabb takt bör ske av mark och äldre byggnader som inte är nödvän-

diga för försvarets verksamhet. Det bör enligt utredningens mening undersökas om försvarsmaktens kostnader kan reduceras genom att fortifikationsförvaltningens kompetens utnyttjas för bl. a. byggnadsverksamhet för totalförsvaret i övrigt. Det bör enligt utredningens uppfattning även prövas om det är lämpligt att reducera vissa delar av förvaltningens organisation genom att tillämpa totalentreprenad vid upphandling av fredsinriktade objekt i stället för egen projektering och produktion. En ökad decentralisering av beslutanderätten för åtgärder inom förvaltningens nuvarande verksamhetsområde bör kunna tillämpas i här angivet stycke. Det kan i detta sammanhang även finnas skäl att se över hela den statliga byggnadsförvaltningen.

Beträffande hälso- och sjukvård i krig förordar utredningen en så långt möjligt gemensam organisation för totalförsvaret. Förbandssjukvården i fred understöds i stor utsträckning av de civila sjukvårdsresurserna. Utredningen anför att organisationen för ledning av totalförsvarets hälso- och sjukvård i fred och krig bör ses över i syfte att öka samordningen och minska kostnaderna. Därvid bör det övervägas att överföra så stora delar som möjligt av försvarets sjukvårdsstyrelses verksamhet till samhällets civila hälso- och sjukvårdsorgan. Det bör vidare övervägas att överföra de specifikt militära funktionerna till de centrala staberna och materielverket. Därmed avser utredningen främst krigsplanläggning, vissa delar av utbildningen samt frågor rörande för försvarsmakten speciell materiel.

Utredningen framhåller att rationaliseringsverksamheten inom försvaret är av stor betydelse inte minst med hänsyn till utvecklingen av personalkostnaderna. Inom detta område verkar på den centrala nivån försvarets rationaliseringsinstitut. Övervakning av rationaliteten i försvarets verksamhet sker även genom försorg av andra delar av statsförvaltningen. Det är utredningens uppfattning att överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna och övriga myndigheter inom försvaret själva har huvudansvaret för rationaliteten inom försvaret. I detta syfte bör principen att personal från försvarets rationaliseringsinstitut tjänstgör vid resp. myndighet vidare utvecklas. Utredningen anser mot denna bakgrund att verksamheten vid rationaliseringsinstitutet bör få en något ändrad inriktning än för närvarande.

Försvarets hundskola levererar hundar till bl. a. försvaret. Ett stort användningsområde för hundar har hittills varit arméns minhundorganisation. Överbefälhavaren och chefen för armén har sedan ett antal år i bl. a. programplanerna redovisat att minhundorganisationen av ekonomiska skäl bör utgå ur krigsorganisationen. Med hänsyn till hundskolans verksamhet har detta emellertid inte medgivits. Försvarsutredningen finner det inte rimligt att tvinga de militära myndigheterna till upphandling av hundar om dessa inte längre behövs i krigsorganisationen.

Försvarets radioanstalt har enligt utredningen väsentliga uppgifter inom underrättelsetjänsten. Utredningen betonar underrättelsetjänstens stora betydelse med hänsyn till vårt försvarssystems uppbyggnad. Utredning-

ens uppfattning är därför att radioanstalten även fortsättningsvis bör tillförsäkras goda möjligheter att verka inom underrättelsetjänsten.

Under förutsättning att vi har en god underrättelsetjänst kan insatsberedskapen enligt utredningens mening upprätthållas inom fredsorganisationens ram och hållas låg. Utredningens mening är därför att kostnaderna för insatsberedskapen fortlöpande bör uppmärksammas mot bakgrund av utredningens prioritering av den långsiktiga beredskapen.

Den största delen av fredsorganisationen utgörs av försvarets utbildningsorganisation. Utredningen framhåller att det är nödvändigt att minska kostnaderna för fredsorganisationen med hänsyn till balansen mellan fredsorganisationens kostnader och krigsorganisationens styrka. Fredsorganisationens framtida omfattning utreds f. n. av försvarets fredsorganisationsutredning (FFU). Grunden för fredsorganisationens dimensionering är enligt försvarsutredningen den framtida krigsorganisationen. Därtill måste läggas ett rimligt krav på rationalitetsutveckling inom försvaret. Denna måste väsentligen uppnås genom personalreduceringar.

Utredningen framhåller att förändringar i fredsorganisationen av praktiska skäl och med hänsyn till personalen måste genomföras successivt. I allmänhet fordrar rationaliseringar relativt omfattande investeringar tidigt medan däremot de ekonomiska vinsterna kommer först långt senare. Enligt utredningens mening får dessa förhållanden inte hindra en inriktning mot nedskärningar i fredsorganisationen i syfte att bibehålla den långsiktiga balansen mellan fred- och krigsorganisationen. Inte heller bör enligt försvarsutredningens uppfattning tveksamhet råda om att det är nödvändigt att skyndsamt inleda åtgärder i nämnt långsiktigt syfte. Utöver redan fattade beslut bör fredsorganisationen ytterligare reduceras. Försvarets fredsorganisationsutrednings kommande resultat bör ge ytterligare underlag. Enligt försvarsutredningens mening bör de ytterligare reduceringarna inriktas mot att inom armén och marinen tillsammans omfatta tre till fyra regementsadministrationer samt en reducering av vissa förvaltningsenheter. Beträffande flygvapnet anför utredningen att krigsorganisationens utveckling leder till att ytterligare förband utöver Södermanlands flygflottilj (F 11) och Kalmar flygflottilj (F 12) behöver avvecklas. Verkstads- och teleservicebasorganisationen bör vidare reduceras.

Försvarsutredningen framhåller att en huvuduppgift för försvarsmaktens verksamhet i fred är *utbildning* av värnpliktiga och anställd personal. Utredningen anför att de värnpliktiga bör utnyttjas i försvarsmaktens krigsorganisation till 47 års ålder. Grundutbildning bör även fortsättningsvis ske för olika delar av krigsorganisationen enligt nuvarande principer. Försvarsutredningen finner att den efter 1972 års försvarsbeslut försöksvis förkortade grundutbildningen och modifierade repetitionsutbildningen även i fortsättningen i stort bör tillämpas. Denna förkortning av utbildningstidens längd innebär emellertid att kvarvarande tid måste utnyttjas effektivt. Försvars-

utredningens överväganden rörande den totala utbildningstidens längd baseras på att 48 timmars övningsvecka för de värnpliktiga alltjämt gäller.

Försvarsutredningen påtalar betydelsen från olika utgångspunkter av att ha god tillgång på kvalificerat befäl. Utredningen betonar att det är nödvändigt att ägna utbildning till och vidareutbildning av befäl stor omsorg. Därvid bör särskilt den praktiska utbildning som är nödvändig för att uppnå god förmåga att leda och genomföra utbildning i fred samt leda förband i krig uppmärksammas.

Inom stora delar av krigsorganisationen råder mycket stor brist på pluton- och kompanichefer. Utredningen understryker därför att effektiva åtgärder måste vidtas för att snabbt förbättra rekryteringen av reservofficerare. Beträffande det värnpliktiga befälet har utredningen funnit att det oavsett tidigare nämnda åtgärder är angeläget att förbättra de plutonsbefälsvärnpliktigas utbildning genom att återgå till 15 månaders utbildning för huvuddelen av denna personalkategori.

Försvarsutredningen understryker betydelsen av en regelbundet återkommande repetitionsutbildning för praktiskt taget alla förband under hela värnpliktstiden. För att denna utbildning skall ge bästa resultat bör enligt utredningens mening ytterligare åtgärder vidtas för att göra repetitionsutbildningen effektivare.

Förutsättningarna för att värnpliktsförsvaret skall ge den avsedda värnkraften är enligt utredningen direkt beroende av i vilken utsträckning den enskilde känner sig engagerad och delaktig i ansvaret för försvaret. Samverkan och medinflytande syftar till en aktiv gemensam insats av såväl anställda som värnpliktiga. Detta torde leda till ökad tillfredsställelse under utbildningsarbetet och till ökad motivation hos anställda och värnpliktiga. Utredningen tillmäter denna utveckling stor betydelse men vill även betona att om den militära utbildningen skall ha någon mening måste såväl befäl som värnpliktiga väl uppfylla de krav som deras uppgifter i krig innebär. Lojalitet och samhörighet är den främsta garantin för de enskilda människornas förmåga att verka i en krigssituation. Utbildningen måste enligt utredningens mening genomföras så att alla får förtroende för sin egen och förbandets förmåga att lösa sina krigsuppgifter. Anpassning till civila normer, samverkan och medinflytande måste enligt utredningens mening kombineras med krav på effektivitet och realism i utbildningen liksom på ansvarskänsla från de värnpliktigas sida. Utredningen framhåller att detta ställer särskilda krav på förmågan och viljan hos det befäl som skall leda och genomföra det praktiska utbildningsarbetet varför dessa förhållanden noga måste uppmärksammas vid uttagning och utbildning till befäl liksom i anställt befäls vidareutbildning.

Som en inledning till ekonomiska överväganden påminner försvarsutredningen om att regeringen har givit anvisningar för programplaneringen för perioden 1977/78–1981/82. Grund för dessa anvisningar

var den inriktning av det militära försvaret som utredningen redovisade i sitt första betänkande. Inriktningen motsvaras i huvudsak av handlingsväg 3 i perspektivplan del två, ÖB 75. Överbefälhavaren har genomfört programplanering för perioden 1977/78–1981/82 i tre ekonomiska nivåer, vilka benämns alternativ A, B och C.

Utgångspunkt för alternativ C har varit i regeringens anvisningar angiven planeringsram för perioden om 49 646 milj. kr. i prisläge februari 1976. Härtill har överbefälhavaren lagt vissa kostnader utanför ramen. Totalt omfattar alternativ C en kostnad om 49 773 milj. kr.

Alternativ B svarar enligt överbefälhavaren mot det innehåll som hade kunnat inrymmas i den anvisade planeringsramen om de ekonomiska förutsättningarna för programplaneringen stämt överens med vad som gällde för perspektivplaneringen. Utgifterna i alternativ B har av överbefälhavaren beräknats till 51 606 milj. kr. i prisläge februari 1976. Inom den angivna planeringsramen finns avsatt en viss lönereserv. Härutöver har överbefälhavaren förutsatt att ramarna fortlöpande omprövas med hänsyn till bl. a. lönekostnadsutvecklingen.

Överbefälhavaren föreslog i perspektivplan del 2, ÖB 75, att handlingsväg 1 skulle läggas till grund för programplaneringen. Av denna anledning har överbefälhavaren utarbetat alternativet A i programplanen. Utgifterna i alternativ A har beräknats till 55 303 milj. kr. i prisläge februari 1976. Även i denna nivå har överbefälhavaren avsatt en viss reserv samt förutsatt fortlöpande ramhöjningar.

Försvarsutredningen finner att de förslag man redovisar angående det militära försvarets fortsatta utveckling i allt väsentligt överensstämmer med den inriktning överbefälhavaren angett i alternativ B i sin programplan. Utredningen förordar därför en planeringsram för femårsperioden som möjliggör en utveckling av försvarsmakten i stort enligt programplanens alternativ B.

Försvarsutredningen framhåller att ett försvarsbeslut självfallet fattas mot bakgrund av en bedömning från säkerhetspolitiska utgångspunkter av försvarets omfattning och erforderliga resurser. Enligt utredningens mening bör emellertid ett försvarsbeslut under normala förhållanden även ses som ett statsmakternas beslut ifråga om vilket samhällsekonomiskt och statsfinansiellt utrymme som försvarssektorn bör disponera. Det är vidare från resursfördelnings- och finanspolitiska utgångspunkter ett starkt krav att med rimlig säkerhet kunna förutse försvarsutgifternas andel av samhällsresurserna. Detta krav tillgodoses enligt utredningens mening bäst om prisregleringen av försvarsutgifterna knyts till den allmänna prisutvecklingen.

Försvarsutredningen menar att hänsyn till bedömda skillnader mellan lönekostnadernas utveckling och den allmänna prisutvecklingen i största möjliga utsträckning bör tas när de ekonomiska ramarnas basbelopp fastställs i samband med ett försvarsbeslut. Lönereserven bör därför vara större än

den som överbefälhavaren har beräknat i alternativ B. För att ändå kunna genomföra den utveckling av försvarsmakten som utredningen förordat måste därför planeringsramens nominella belopp höjas i förhållande till alternativ B. Försvarsutredningen föreslår därför en planeringsram om cirka 52 000 milj. kr. för femårsperioden 1977/78–1981/82 i prisläge februari 1976.

Försvarsutredningen föreslår att prisreglering skall ske enligt nettoprisindex. Utredningen har emellertid funnit att delar av de värnpliktigas förmåner inte kan sägas vara i egentlig mening föremål för en pris- eller löneutveckling. Storleken av dem bestäms genom särskilda beslut av statsmakterna. I den mån dessa förmåner innebär ökade kostnader utöver vad nettoprisindex ger bör en motsvarande ramförändring ske.

Utredningen har utgått från att investeringskostnaderna för förbandet i Arvidsjaur och kostnaderna för myndigheter som omlokaliseras från Stockholm tillgodoses utanför ramarna enligt statsmakternas tidigare beslut. Övriga investeringskostnader förutsätts bestridas inom ramarna.

Försvarsutredningen har, för att befrämja stabiliteten i försvarsplaneringen, föreslagit att möjligheterna vidgas att under det påföljande budgetåret återföra medel av utgiftsramarna som inte utnyttjats under det föregående budgetåret. Utredningen har vidare, också i syfte att öka stabiliteten i planeringen, föreslagit att slutlig utgiftsram fastställs redan då utfall av februariindex blivit tillgängligt. Därmed undanröjs den nuvarande olägenheten att ramens slutliga storlek fastställs först under budgetårets sista månad.

Reservationer mot vissa av utredningsmajoritetens överväganden och förslag har avgetts av ledamöterna Bengt Gustavsson och Olle Göransson gemensamt och av ledamoten Maj Britt Theorin.

Ledamöterna Gustavsson och Göransson anför i sin reservation att målet för totalförsvaret är att hålla landet utanför krig och konflikter. Priset för de säkerhetspolitiska åtgärderna måste emellertid anpassas bl. a. till behovet av insatser på andra angelägna samhällsområden.

Reservanterna anför vidare att en värld i fred förutsätter respekt för varje nations självbestämmanderätt samt ekonomisk och social rättvisa. Vårt FN-medlemskap är en hörnsten i svensk utrikespolitik. Det ger oss möjlighet att delta i frågor av vital betydelse för hela mänskligheten, inte minst i ansträngningarna att minska skillnaderna i fråga om mänskliga livsvillkor och ekonomiska förhållanden.

En minskande andel av de totala offentliga utgifterna disponeras enligt reservanterna för försvarsändamål. Det är likväl fråga om en satsning på totalförsvaret av samma storleksordning som under den gångna femårsperioden. Reservanterna bedömer att den av dem förordade inriktningen av det militära försvaret väl svarar mot de säkerhetspolitiska behoven. Med folkförsvaret som ideologisk grund och med tillvaratagande av den moderna teknikens möjligheter blir vår neutralitetspolitik enligt reservanternas mening trovärdig även inför framtiden.

Det ligger i båda stormaktsblockens intresse att ha Sverige neutralt om ett krig skulle bryta ut. Vidare framhålls att enighet föreligger om föresatsen att söka bli utanför alla krig. Ansvaret för detta måste vi bära ensamma. Vårt engagemang för att lösa de globala problemen står enligt reservanterna inte i motsatsförhållande till strävandena att stödja den alliansfria politiken genom ett starkt försvar.

Syftet bör alltid vara att skapa ett totalförsvar som är en naturlig beståndsdel i samhället. Den allmänna värnplikten är enligt reservanterna grunden för att bygga upp försvarsförmågan. Man framhåller att vi även i framtiden torde ha goda möjligheter att inom landet utveckla och tillverka de vapen och den utrustning vårt värnpliktsförsvar behöver.

Reservanterna anför att det redan i samband med 1972 års försvarsbeslut togs initiativ till en omläggning av försvarsplaneringen i den riktning reservanterna förordar. Dessa bör nu konsekvent fullföljas. Det militära försvaret bör utvecklas enligt de grunder som redovisades i utredningens första betänkande.

Markstridsförbanden bör enligt reservanternas mening utvecklas mot ett utökat antal infanteribrigader. Särskilt angelägen materielanskaffning till andra stridande förband bör genomföras. Eldkraften bör ges hög prioritet. Den tekniska utvecklingen kan enligt reservanterna skapa goda möjligheter att i framtiden organisera mekaniserade förband till rimliga kostnader. Dagens tillgångar av stridsfordon bör emellertid utnyttjas så långt det är möjligt. Vår inhemska kapacitet för utveckling av pansarvärnsrobotar bör behållas och en ny lätt pansarvärnsrobot utvecklas inom landet. Den förutsedda anskaffningen av tunga pansarvärnsrobotar bör emellertid reduceras betydligt.

Vid den fortsatta förnyelsen av ytattackflottiljerna bör enligt reservanterna särskilt konstruerade ledarfartyg inte anskaffas. Härigenom kan sammanlagt fler fartyg anskaffas. Reservanterna förordar att samma sjörobot som är avsedd att ingå i patrullfartygsdivisionerna anskaffas till ytattackförbanden. Anskaffning av minfartyg och minjaktfartyg bör fullföljas.

Reservanterna vill förorda att flygplan JA 37 Viggen modifieras till ett nytt attackflygplan – A20. Den principiella uppläggningen av B3LA-projektet innebär en övergång till en lättare flygplanstyp med utnyttjande av nya tekniska tillämpningar. Detta är enligt reservanternas mening ett steg i rätt riktning. Trots detta är kostnaderna mycket höga. I den ekonomiska planeringsram reservanterna förordar finns ingen plats för utveckling och konstruktion av flygplanssystemet B3LA. Framtida anskaffning av skolflygplan bör genomföras på ett sådant sätt att dessa med lämplig beväpning kan organiseras för uppgifter i krig i lätta attackflygförband. Reservanterna räknar inte med någon ytterligare anskaffning av JA 37 Viggen utöver vad som framgår av idag gällande planering. Man finner det i detta sammanhang angeläget att understryka att för tidig utrangering av dugliga flygplan av typ 35 Draken kan vara oekonomisk.

Det bör enligt reservanterna i den fortsatta försvarsplaneringen eftersträvas att inom landet utveckla och tillverka en lätt luftvärnsrobot med mörkerkapacitet som komplement till robot 70. Vilka möjligheterna blir att i framtiden utveckla och tillverka tyngre robotsystem är däremot svårt att nu bedöma. Ett fullföljande av den pågående utvecklingen av en inhemsk IR-robot för JA 37 Viggen skapar enligt reservanterna en grundval för framtida bedömningar av våra möjligheter att utveckla och tillverka robotar av olika slag.

Betydande inskränkningar och reduceringar av personalen i fredsorganisationen kan enligt reservanterna förutses. Utöver hittills fattade beslut om fredsorganisationen torde ytterligare reduceringar bli nödvändiga. Inom armén och kustartilleriet bör tillsammans 3–4 regementsadministrationer kunna dras in. Inom flygvapnet bör enligt reservanternas mening ytterligare indragningar ske utöver tidigare beslutade. En örlogsbas bör vidare kunna utgå ur fredsorganisationen. För de centrala myndigheterna och funktionerna bör åtgärder vidtas som leder till en inbesparing av i storleksordningen 3–5 % av de totala årliga kostnaderna. På sikt bör en integrerad central stab organiseras.

Reservanterna vill starkt framhålla att den förhandlingsrätt för de anställda som införts inte får förfuskas. Nya former för inflytande på förbanden kan sökas bl. a. genom ett utvidgat nämndsystem. Det är även angeläget att pröva idén med lekmannastyrelser vid förband och skolor. Reformarbetet rörande de värnpliktigas förmåner bör fortsätta under den kommande femårsperioden. Olika ersättningar och bidrag bör successivt höjas så att reella förbättringar uppnås.

Emot de exempel på kostnadsökningar som reservanterna angivit står de förslag till indragningar och organisationsförändringar som de redovisat. Reservanterna räknar med en planeringsram för det militära försvaret under femårsperioden 1977/78–1981/82 i storleksordningen 50 500 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Civilförsvaret skall bidra till totalförsvarets fredsbevarande funktion. Om vi inte lyckas avhålla från angrepp är dess uppgift att skydda befolkningen och lindra verkningarna av skador. Civilförsvaret bör enligt reservanterna utvecklas enligt de riktlinjer som fastställdes i samband med 1972 års försvarsbeslut. Vid en planeringsram om ca 930 milj. kr. i prisläge februari 1976 för perioden 1977/78–1981/82 blir det möjligt att genomföra eller påbörja flera av de åtgärder som belysts i civilförsvarsstyrelsens planering enligt det högre alternativet i programplanen.

Det ekonomiska försvaret består inte av enheter som tillkommer i samband med krigsorganisering. Det är snarare ett samlingsbegrepp för hur näringslivet skall anpassa sig till ändrade förhållanden vid avspärrning och krig. I krig beräknas det ekonomiska försvaret ta i anspråk dubbelt så många personer som militärt försvar och civilförsvar tillsammans.

Reservanterna vill förorda att planeringen även för det ekonomiska försvaret bör ha en stabil långsiktig inriktning. Beträffande planeringen för avspärrning och krig bör åtgärder vidtas bl. a. inom områdena beklädnad, livsmedel samt övriga försörjningsviktiga varor. En inhemsk försörjning på beklädnadsområdet bör säkerställas. För områdena livsmedel och övriga försörjningsviktiga varor finns enligt reservanterna behov av att ytterligare öka uthålligheten. Beträffande planeringen för fredskriser bör den aktualiserade lagringen av vissa metaller komma till stånd. Finansieringen bör ske genom avgifter. Planeringen för avspärrning och krig bör genomföras inom en planeringsram för perioden 1977/78–1981/82 om ca 2 300 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Reservanterna delar inte de borgerligas uppfattning om en försvarsplanering på en högre ekonomisk nivå. Deras förslag innebär en i stort sett oförändrad ram för totalförsvaret som ger möjlighet till förstärkning av bl. a. civilförsvaret och det ekonomiska försvaret.

Ledamoten Theorin anför i sin reservation att det sätt på vilket försvarsutredningen bedrivit sin verksamhet lett till att viktigt underlag för säkerhetspolitiska avvägningar kommit att saknas. Vidare anförs kritik av den studiemetodik på försvarsområdet, som enligt reservanten ger de militära myndigheterna ett inflytande över planerings- och beslutsunderlaget som saknar motstycke inom andra samhällssektorer. Reservationen innebär ett ja till att försvarsutredningens säkerhetspolitiska analys med tonvikt på orsakerna till konflikter, kriser och krig läggs till grund för satsningen på olika säkerhetspolitiska instrument. En omfördelning av resurserna från totalförsvaret till övriga säkerhetspolitiska instrument bör påbörjas. En successiv omfördelning av resurserna inom totalförsvaret från det militära försvaret till andra grenar av totalförsvaret bör vidare ske.

Theorin underkänner det angreppsfall varpå det militära försvaret i princip är uppbyggt – ett stormaktsanfall med konventionella vapen i ett senare skede av ett storkrig i Europa. En matematisk analys av offentligt material, tillämpning av militära beräkningsmetoder och analyser av krigsspel leder enligt reservanten till att ett sådant invasionsangrepp måste anses helt osannolikt och att invasionsförsvaret därför är överdimensionerat. Betydande nedskärningar skulle kunna göras utan att försvarets fredsbevarande effekt och vår trovärdighet kan ifrågasättas.

Theorin motsätter sig att ett redan överdimensionerat invasionsförsvar ytterligare upprustas genom fortsatt svensk flygplanutveckling i form av A20 och B3LA, svensk utveckling och produktion av tyngre, mer komplicerade robotar samt ökning av antalet infanteribrigader. Med utredningens inriktning på robotområdet skulle enligt reservanten grunden läggas till ytterligare en industriell påtryckningsmekanism, utöver den som redan finns inom flygindustrin, för allt snabbare stegring av militärutgifterna.

I reservationen anförs vidare att det är orimligt att mot bakgrund av

långtidsutredningens bedömningar m. m. och det samhällsekonomiskt kärva läget prioritera det militära försvaret på det sätt som utredningen nu föreslår.

Slutligen föreslår Theorin att utredningens betänkanden sänds på remiss till myndigheter och organisationer för att inhämta ett så allsidigt beslutsunderlag som möjligt. För att göra en remissomgång möjlig föreslås att 1972 års försvarsbeslut förlängs ett år.

4.2 Föredraganden

4.2.1 Det militära försvarets utveckling

Jag vill inledningsvis erinra om vad jag har anfört beträffande det militära försvarets roll under avsnittet om totalförsvarets fortsatta utveckling. Av de olika hot mot vår nationella säkerhet som vi kan komma att utsättas för ställer ett militärt angrepp de största kraven. Försvar mot militärt angrepp utgör därför den viktigaste utgångspunkten för totalförsvarsplaneringen. Om ett militärt angrepp inleds mot vårt land har det militära försvaret den tyngsta uppgiften. Det militära försvaret måste därför utgöra den dominerande delen i totalförsvaret.

I prop. 1976/77:100 (bil. 7) lämnade jag i avvaktan på 1974 års försvarsutrednings betänkande förslag endast för de anslag som kunde behandlas oberoende av utredningens arbete. Jag tog vidare inte ställning till inriktningen under programplaneperioden. Med anledning av utredningens arbete var det heller inte ändamålsenligt att då presentera ramberäkningar för budgetåret 1977/78 och planeringsramar för perioden 1977/78–1981/82.

1974 års försvarsutredning har mot bakgrund av bl. a. genomförd perspektivplanering i ett första betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar lämnat förslag till riktlinjer för den svenska säkerhetspolitiken och för totalförsvarets fortsatta utveckling. Utredningen har därefter granskat programplanerna för perioden 1977/78–1981/82. I ett andra betänkande (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82 har detta granskningsarbete redovisats och rekommendationer avseende totalförsvarets fortsatta utveckling har lämnats.

Försvarsutredningen har beträffande det militära försvaret redovisat förslag till grunder för dess fortsatta utveckling och till inriktning av planeringen av avvägningsprogrammen. I det följande redovisar jag mina ställningstaganden dels till grunderna för det militära försvarets utveckling, dels till avvägningsprogrammens utveckling.

Det tar som regel lång tid innan ett beslut rörande försvarets utformning ger resultat i form av försvarseffekt. Detta förhållande gör det nödvändigt att tillämpa en långsiktig planering inom försvaret. Dagens försvar liksom det försvar vi kommer att ha under resten av detta decennium är därför till allra största delen resultat av tidigare beslut. Det försvarsbeslut som

nu är aktuellt kommer att påverka vårt försvars utformning under 1980-talet.

Jag delar försvarsutredningens uppfattning att krigsriskerna för vår del på kort sikt kan bedömas som små samtidigt som osäkerheterna på längre sikt kvarstår. Det är därför angeläget att bevara en god handlingsfrihet vad gäller försvarets utveckling på sikt. En sådan långsiktig handlingsfrihet kan främjas på olika sätt. Utbildning av personal och anskaffning av organisationsbestämmande materiel bör prioriteras. Tillräckliga resurser för forskning och utveckling måste vidare avsättas.

Styrkan hos försvaret kan inte tillåtas variera alltför mycket till följd av tillfälliga säkerhetspolitiska förändringar. Även när vi väljer att prioritera den långsiktiga beredskapen och handlingsfriheten är det nödvändigt att försvaret alltid har en viss lägsta operativ styrka. Som en beredskap mot överraskande anfall bör vi disponera snabbt tillgängliga flyg- och sjöstridskrafter liksom snabbmobiliserade markstridskrafter och hemvärn. Därutöver erfordras också en effektiv underrättelsetjänst. Tillsammans skall dessa resurser vara så utformade och dimensionerade att totalförsvaret så långt möjligt hinner omställas för krig innan en angripare kan överföra betydande styrkor till svensk mark. Det militära försvaret bör liksom hittills vara stridsdugligt omedelbart efter en mobilisering.

Målsättningen för vårt totalförsvar anger att försvar mot invasion skall vara försvarsmaktens huvuduppgift. Det militära försvarets styrka utgör den viktigaste delen i totalförsvarets fredsbevarande förmåga. I planeringen av hur försvarsmakten skall utvecklas i framtiden är det rimligt att utgå från att en angripares kvalitet till stora delar förbättras i takt med den tekniska utvecklingen. De resurser som en angripare kan avdela mot oss torde dock representera olika kvalitetsnivåer. Resursinsatsen kommer vidare att begränsas genom den hänsyn en angripare måste ta till sin huvudmotståndare.

Våra stridskrafter skall kunna utnyttjas med tyngdpunkten i kust- och gränsområdena så att våra naturliga försvarsbetingelser tillvaratas. Vi bör också utnyttja den fördel som ligger i att vårt land till stora delar omges av hav så att vi vid en kustinvasion tillfogar en angripare förluster under transporterna mot vårt land. För betydelsefulla områden och platser bör finnas ett i förväg förberett försvar. Inom områden som är särskilt hotade av luftlandsättningar bör förband kunna utgångsgrupperas. Delar av försvarsmakten bör dessutom ha en sådan rörlighet att den kan kraftsamlas till aktuella invasionsriktningar och där snabbt komma till verkan. I det fall en angripare ändock lyckas tränga in på djupet av vårt land måste ett effektivt och uthålligt motstånd kunna göras i varje del av landet. Inom av en angripare tagna områden skall militära förband och andra väpnade grupper kunna fortsätta kampen i organiserade former. Även till sjöss och i luften skall operationerna kunna fortsätta. Härigenom ges möjligheter att föra ett för angriparen förlustbringande krig under lång tid.

Liksom hittills bör det militära försvaret grundas på allmän värnplikt.

Endast därigenom kan krigsorganisationen ges en bredd som svarar mot de uppgifter vi ställer upp för vårt försvar. Den allmänna värnplikten har också en avgörande betydelse för försvarets förankring i samhället och för att försvaret skall vara hela folkets angelägenhet.

I en situation då krig pågår i vårt närområde och vi är neutrala måste vi kunna avvisa kränkningar av vårt territorium samt skydda flyg- och sjötrafik. Resursbehoven härför bör tillgodoses med förband och enheter som organiseras utgående från invasionsförsvarets behov.

Försvarsmakten skall även i fortsättningen kunna medverka i FN:s fredsbevarande verksamhet.

Jag redovisar i det följande mina ställningstaganden till utvecklingen av avvägningsprogram och funktioner. Förändrade förutsättningar kan självfallet senare föranleda vissa ändringar i här angiven inriktning.

Markstridsförbanden skall i samverkan med sjö- och flygstridskrafter kunna lösa stridsuppgifter i invasionsförsvaret i gräns- och kustområden. De skall även, om detta blir nödvändigt, kunna fullfölja striden inne i landet. Vissa förband skall avses för strid även inom av en angripare tagen del av vårt land.

Vissa av de kvalificerade markstridsförbanden förses genom tidigare beslut med bl. a. nytt artilleri och luftvärn, nytt bandpansarvärn samt nya terrängfordon. Denna modernisering ger enligt min mening ett väsentligt bidrag till förbandens stridseffekt. Jag delar försvarsutredningens uppfattning att dessa förband erhåller en kvalitet som väl svarar mot utvecklingen i omvärlden.

Jag vill i likhet med försvarsutredningen understryka betydelsen av att antalet kvalificerade markstridsförband kan hållas relativt högt. I överbefälhavarens programplan, ÖB 77–82, beräknas i nivå A fjorton av de nuvarande tjugo infanteribrigaderna moderniseras medan i nivå B moderniseringen omfattar tio infanteribrigader. Planeringen bör enligt min mening inriktas mot att om möjligt modernisera ett ökat antal infanteribrigader i förhållande till vad som planerats i överbefälhavarens nivå B utan att därför angelägen materielanskaffning till andra stridande förband eftersätts. Vid en ökning av antalet moderniserade brigader bör det prövas att utnyttja terrängfordon och bandpansarvärnspjäser som inplanerats för vissa fristående bataljoner och kompanier. Ytterligare omfördelning av materiel eller mindre tilläggsanskaffning kan erfordras. En ökning av antalet moderniserade brigader får däremot enligt min mening inte innebära att brigadernas stridseffekt försämras.

Vid planeringen av markstridsförbandens utveckling bör vissa funktioner prioriteras. Enligt min mening bör eldkraften i form av pansarvärns- och luftvärnsvapen samt artilleri och granatkastare ges hög prioritet. Vid modernisering av infanteribrigaderna bör terrängrörligheten förbättras genom att bandvagnar och terrängbilar tillförs förbanden.

Försvarsutredningen har framhållit att möjligheten bör prövas att lösa frågan om personaltransport på annat och mindre kostnadskrävande sätt än genom i brigadförbanden organisatoriskt ingående terrängfordon. Jag instämmer i denna bedömning, men är inte nu beredd att ta ställning i denna fråga. Jag vill dock framhålla att möjligheterna att snabbt förflytta olika typer av infanteriförband om möjligt bör förbättras.

De nuvarande infanteribrigader som inte kan moderniseras bör behålla samma personella kvalitet som de moderniserade brigaderna. Den organisatoriska utformningen av alla infanteriförband bör så långt möjligt vara enhetlig. Därigenom erhålls handlingsfrihet att, om resurserna på längre sikt så medger, ytterligare öka antalet moderniserade brigader. Samtliga nuvarande infanteribrigader bör hänföras till delprogrammet Infanteribrigad m. m.

De fyra norrlandsbrigaderna bör behållas och moderniseras.

Det är enligt min mening angeläget att vi även på lång sikt kan disponera pansarförband för försvaret av främst Skåne, övre Norrland, östra Mellansverige och Gotland. Utvecklingen i omvärlden visar en ökad betoning på de mekaniserade markstridsförbanden. Pansarförbanden bör inriktas mot att omfatta förutom fyra pansarbrigader även de stridsvagns- och pansarbataljoner samt fristående stridsvagnskompanier som kan organiseras utgående från idag befintlig materiel. Därav följer behov av viss modifiering och renovering av ett antal centurionstridsvagnar. Jag bedömer detta som en angelägen åtgärd för att tillgodose behovet av pansarförband i krigsorganisationen.

Pansarvärnsfunktionen kommer även i framtiden att ha stor betydelse. Målsättningen bör enligt min mening vara att alla stridande markstridsförband disponerar effektiva pansarvärnsvapen. Jag bedömer vidare att det är väsentligt att vår inhemska kapacitet för utveckling och produktion av pansarvärnsrobotar behålls. En ny lätt pansarvärnsrobot bör i enlighet därmed utvecklas inom landet. Jag biträder försvarsutredningens uppfattning att en i förhållande till överbefälhavarens planering begränsad anskaffning av tunga pansarvärnsrobotar bör ske.

Det är väsentligt att ett stort antal markstridsförband – inte minst lokalförsvarsförband och hemvärn – kan disponeras för försvar av vårt territorium. Strävan skall enligt min mening vara att ett effektivt försvar byggs upp i alla hotade riktningar samt att uthålligt motstånd kan göras inom av en angripare tagna områden. I planeringen har de stridande förbanden fått ökad prioritet. Jag ansluter mig till denna inriktning och anser att andelen av stridande förband av olika typer i möjlig mån bör utökas.

Beträffande främst lednings- och underhållsförband finner jag det angeläget att en samordning och samverkan mellan militära och civila delar av samhället eftersträvas. I syfte att ge ökad prioritet åt förband med strid som huvuduppgift anser försvarsutredningen det nödvändigt att underhålls-

förbanden reduceras så långt möjligt varvid ett utökat understöd från samhällets civila delar avses utnyttjas i krig. Jag delar denna principuppfattning, men är samtidigt medveten om de begränsningar som här föreligger med hänsyn till kravet på ett väl fungerande underhållssystem. Det finns också skäl att betona att det civila samhällets resurser är begränsade. Dessa frågor bör fortlöpande studeras i samverkan mellan berörda myndigheter.

I fråga om kustartilleriet delar jag utredningens bedömning att de rörliga enheterna bör prioriteras i nu aktuell anskaffningssituation. Jag biträder därför utredningens förslag att tungt rörligt kustartilleri bör utvecklas och anskaffas. Jag vill också understryka behovet av fast kustartilleri i anslutning till viktiga hamnar samt kust- och skärgårdsområden. En viss förnyelse torde här vara önskvärd. I detta sammanhang vill jag också framhålla angelägenheten av att behålla äldre anläggningar som till rimliga underhållskostnader ger väsentliga tillskott till den samlade effekten.

Jag ser det som angeläget att hemvärnets utrustning moderniseras genom bl. a. tillförsel av moderna handeldvapen, sambandsmateriel och beklädnadsutrustning.

Övervattenstridsförbanden omfattar ytattackförband, helikopterförband samt min- och minröjningsförband. De skall genom anfall mot en angripares sjötransportmedel och sjöstridskrafter och genom mineringar försvåra anfall över havet. De skall vidare skydda vår sjöfart och övriga förflyttningar till sjöss samt medverka i övervakning och incidentberedskap.

För övervattenstridsförbanden är antalet förband av grundläggande betydelse samtidigt som de enskilda enheterna måste tillförsäkras en sådan kvalitet att de kan möta en angripare på likartade villkor och ge avsedd effekt i invasionsförsvaret. Jag anser att anskaffning av sjörobot innebär en angelägen förbättring av ytattackflottiljerna och således bör genomföras. genomföras.

F. n. pågår en omstrukturering av ytattackflottiljerna. Av nuvarande sex jagare utgår fyra under programplaneperioden. Försvarsutredningen framhåller att det finns goda förutsättningar att med den inriktning mot lätta enheter som utredningen förordar kunna upprätthålla en hög stridseffekt hos ytattackflottiljerna även sedan jagarna har utgått ur organisationen. Jag instämmer i denna bedömning. Den vapentekniska utvecklingen ger enligt min mening ökade möjligheter att ge även lätta fartyg en avsevärd stridseffekt. Jag anser att den nu gällande inriktningen mot lätta enheter är lämplig.

De i ytattackförbanden ingående enskilda enheternas effekt förstärks genom att deras insatser sker samlat och samordnat inom förbanden. Genom att ytattackförbanden snabbt kan omgrupperas och har den ledningskapacitet som erfordras för den taktiska ledningen, kan de sättas in var som helst längs våra kuster. I likhet med vad utredningen har anfört anser jag att ytattackförbanden även fortsättningsvis, förutom en effektiv beväp-

ning, bör förses med sådana resurser för den taktiska ledningen att de kan uppträda i flottiljförband. På jagarna finns idag dessa resurser. Jag anser att studier där olika alternativ belyses bör fortgå så att erforderligt beslutsunderlag föreligger i god tid innan jagarna utgår ur organisationen.

Beträffande sjöfartsskyddet gäller att nuvarande fregatter utgår ur organisationen under programplaneperioden. Försvarsutredningen har anfört att särskilda militära resurser inte skall anskaffas för skydd av import- och exportsjöfart. Kustsjöfart samt transporter till och från Gotland skall dock kunna skyddas. Jag biträder denna bedömning och anser att enheter som primärt avses för uppgifter i invasionsförsvaret bör kunna lämna erforderligt skydd. Helikoptrar, utrustade för utbåtsjakt, bör avses för uppgiften att i samverkan med övervattensfartyg upptäcka och bekämpa ubåtar.

Minkrigföringen har stor betydelse i invasionsförsvaret. Örlogsfartygen bör ges förmåga att ta ombord och fälla minor. I första hand avses dock civila fartyg utnyttjas för att lägga ut större mineringar. Av beredskaps- och utbildningsskäl erfordras i fred ett begränsat antal speciella stamminfartyg. Anskaffningen av det tredje minfartyget bör enligt min mening därför fullföljas. Jag anser det vidare angeläget att vi har god tillgång på sjöminor.

Det är vidare angeläget att effektivt kunna möta en angripares minkrigföring. Minröjningsfunktionen tillgodoses väsentligen med civila fartyg. Utredningen anser att de kvalitativa kraven på minröjningskapacitet måste säkerställas genom särskilt anskaffade fartyg och framhåller att den av chefen för marinen inplanerade anskaffningen av minjaktfartyg bör genomföras. Jag delar denna uppfattning.

Fjärrstridsförbanden omfattar attackflyg- och ubåtsförband. De skall utanför vår kust kunna anfalla främst en angripares tonnage för trupp- och underhållstransporter och därigenom reducera en angripares styrka. Fjärrstridsförbanden utgör sålunda den främre delen av vårt djupförsvar. Ubåtsförbanden skall även kunna utföra minering på stort avstånd från vår kust. Attackflygförbanden skall i samband med försvar mot en gränsinvasion kunna anfalla mål av olika slag även på stort avstånd framför våra förband. De skall även kunna insättas mot en angripares luftlandsättningsföretag samt användas för direkt understöd av markstridsförband. Det senare är de lätta attackförbandens huvuduppgift.

Ombeväpning av attackförbanden till AJ 37 Viggen är i det närmaste genomförd och krigsorganisationen kommer under 1980-talet att omfatta 5,5 divisioner. Med idag planerade livslängder behöver AJ 37 Viggen ersättas med början under 1980-talets senare del. I krigsorganisationen ingår även fem lätta attackdivisioner utrustade med skolflygplanet Sk 60. Även dessa behöver omsättas under senare delen av 1980-talet. Ett antal av de äldre ubåtar som utgår ersätts med ubåt Näcken (A 14) under de närmaste åren. Antalet ubåtar går dock ned från nuvarande 17 till 14 år 1982.

Överbefälhavaren har i programplanen redovisat sin syn på fjärrstrids-

förbandens utveckling i de olika nivåerna. I alternativ B har överbefälhavaren som framtida ersättare för AJ 37 Viggen inplanerat en vidareutveckling av JA 37 Viggen till en ny attackversion – flygplan A 20. De lätta attackdivisionerna utgår däremot successivt i detta alternativ eftersom Sk 60 enligt överbefälhavaren endast kan ersättas med ett skolflygplan utan attackförmåga. I alternativ A är det däremot möjligt att behålla lätta attackdivisioner genom att ett nytt lätt attack/skolflygplan – B3LA – utvecklas och anskaffas. I alternativ C 2 anskaffas skolflygplan med attackkapacitet vilket innebär att de lätta attackförbanden kan behållas. Det medeltunga attackflygplanet A 20 anskaffas däremot inte i alternativ C 2 varför de medeltunga attackdivisionerna successivt utgår allteftersom AJ 37 Viggen utrangeras. Alternativen C 1 och C 3 innebär att de medeltunga attackdivisionerna behålls genom anskaffning av A 20 medan de lätta attackdivisionerna utgår genom att Sk 60 ersätts med skolflygplan utan attackkapacitet.

Attackdivisonernas utveckling i ÖB 77–82 kan sammanfattas enligt följande.

	1977	1982	1987	Anmärkning
Medeltunga attackdivisioner				
Alternativ A, B, C 1, C 3	5,5	5,5	5,5	A 20 ersätter AJ 37 Viggen under slutet av 1980-talet.
Alternativ C 2	5,5	5,5	4,5	AJ 37 Viggen utgår successivt
Lätta attackdivisioner				
Alternativ A	5	5	5	B3LA ersätter Sk 60
Alternativ B	5	3	0	
Alternativ C 1, C 3	5	0	0	
Alternativ C 2	5	5	5	Skolflygplan med attackförmåga ersätter Sk 60

Försvarsutredningen har förordat att JA 37 Viggen vidareutvecklas till ett nytt medeltungt attackflygplan (A 20). Utredningen har vidare funnit att B3LA skulle ge ett värdefullt tillskott till vår försvarseffekt och att det är anpassat till våra behov. Efter överväganden rörande aktuella förfaringssätt för anskaffning av kvalificerad flygmateriel framhåller utredningen att inhemsk utveckling och tillverkning av flygplansystem från säkerhetspolitiska utgångspunkter är att föredra och måste bedömas som angelägen. En utveckling av det lätta attack/skolflygplanet B3LA ger enligt utredningens bedömning möjlighet att bevara en sådan kapacitet inom landet.

Överbefälhavaren har i anslutning till programplanen redovisat alternativa anskaffningsformer för jaktflygplan och luftvärnsrobotar för 1990-talets be-

hov. Det minst kostnadskrävande alternativ som medger bibehållen utvecklingskapacitet och därmed handlingsfrihet för anskaffning av framtida jaktflygplan – "minimialternativet" – innefattar utveckling av B3LA. Härutöver ingår i minimialternativet ett i förhållande till B-nivån reducerat antal A 20. Minimialternativet beräknas kostnadsmässigt, med ca 300 milj. kr. per år, överstiga vad som har inplanerats för flygplansystem inkl. beväpning och motmedel i nivå B i överbefälhavarens programplan.

Utveckling och anskaffning av B3LA kan enligt överbefälhavaren inte genomföras i B-nivån inom ramen för en balanserad utveckling av det militära försvaret. Försvarsutredningen, som i sina överväganden utgått från B-nivån, har kommit till samma slutsats..

Försvarsutredningen har inte funnit det möjligt att utifrån det underlag den haft att tillgå förorda ett så betydande tillskott av betalningsmedel som erfordras för att genomföra utvecklingen av B3LA. Vissa ytterligare överväganden erfordras enligt utredningen. Bl. a. bör i detta sammanhang studeras hur kostnaderna för flygplanssystemet skulle kunna begränsas och större säkerhet skapas beträffande kostnadskalkylernas hållbarhet. Vidare bör det enligt utredningen ytterligare övervägas om en sådan utveckling och anskaffning är möjlig att genomföra mot bakgrund av statsfinansiella och samhällsekonomiska förhållanden. Om de fortsatta övervägandena leder till att B3LA inte anskaffas förordar utredningen att de skolflygplan som anskaffas ges en lämplig beväpning och organiseras i lätta attackförband.

Jag delar försvarsutredningens uppfattning att kompletterande underlag är nödvändigt för att beslut skall kunna fattas i denna fråga. I sammanhanget vill jag emellertid peka på följande angående försvarets framtida behov av attackkapacitet. De medeltunga attackdivisionerna har, som överbefälhavaren har påvisat i sina studier, viktiga uppgifter i invasionsförsvaret. Flygplan A 20 är också tänkt att användas för havsövervakning då S 37 Viggen utgår i början av 1990-talet. Jag anser därför att den av utredningen föreslagna utvecklingen av det medeltunga attackflygplanet A 20 bör genomföras. Denna bör ske på sådant sätt att det omfattande utvecklingsarbete som genomförts för olika versioner av flygplan 37 Viggen utnyttjas i största möjliga utsträckning. I det kompletterande underlag som skall tas fram bör ingå en noggrann prövning av lämpligt antal av flygplan A 20 och erforderliga prestanda hos dessa.

Under senare år har både i Sverige och utomlands visats ett ökat intresse för lätta attackflygplan. Behovet av flygplan som är anpassade för bl. a. understödsuppgifter har allt mer uppmärksammats. B3LA-projektet är utformat för sådana uppgifter. Det är också väl anpassat till svenska förhållanden i övrigt. Ett flygplan av detta slag kan därför tillsammans med lämpliga vapen och motmedel ge ett väsentligt bidrag till vår samlade försvarseffekt. Utvecklingen av ett lätt attack/skolflygplan är vidare enligt min mening ett riktigt steg i riktning mot lättare och mindre kostnadskrävande

vapenplattformar.

B3LA spelar – vid sidan av sitt operativa värde – en avgörande roll vad gäller möjligheterna att inom landet behålla en utvecklande flygindustri. Överbefälhavaren har angivit att det inte är möjligt att upprätthålla en inhemsk kapacitet av detta slag i det fall B3LA inte utvecklas.

Såsom en allmän synpunkt har försvarsutredningen anfört att internationella bindningar, som inskränker vår förmåga att vara neutrala i krigstid, inte kan accepteras. Utredningen har vidare anfört att anskaffning av för försvaret väsentlig materiel inte får ske så att vi kommer i en sådan beroendeställning till andra länder att den kan utnyttjas för påtryckningar eller så att vi i en krissituation står utan viktig materiel. Jag delar uppfattningen att vi bör undvika en sådan beroendeställning men konstaterar samtidigt att ett fullständigt oberoende i detta avseende är omöjligt. För anskaffning av den mest avancerade materielen kommer vi alltid att vara beroende av utlandet.

Av vikt är dock under vilka framställningsskeden detta beroende gör sig gällande. För ett inhemskt system är vi under utvecklingsfasen beroende av ett omfattande inflöde av tekniskt kunnande från utlandet. Under tillverkningsfasen är däremot utlandsberoendet litet och gäller import av vissa komponenter. För ett system byggt på licenstillverkning är vi inledningsvis likaså beroende av överföring av tekniskt kunnande från det land där licensen köps. Även under produktionsfasen är vi beroende av import av komponenter. Vid inköp av ett färdigt system måste en överföring ske av tekniskt kunnande för att vi skall kunna etablera och vidmakthålla en organisation för drift och underhåll av systemet. Vid den tidpunkt då beslut om köp fattas föreligger ett stort mått av beroende av det land där köpet avses göras. Det säger sig självt att den säkerhetspolitiska risktagningen bli större ju senare under den mångåriga utvecklings- och anskaffningsfasen som utlandsberoende inträffar. Den är särskilt stor om vi är beroende av import och utländskt kunnande under den tid flygplanen är i operativ drift. Jag vill också peka på de svårigheter som kan möta när det gäller att i en annan säkerhetspolitisk situation få köpa flygplan och annan viktig materiel om vi i en sådan situation ser behov av att förstärka vårt försvar. Konkurrenssituationen torde i ett sådant läge vara en helt annan än i dag.

Jag delar således försvarsutredningens uppfattning att en inhemsk förmåga att utveckla och tillverka flygplanssystem bidrar till respekten i omvärlden för svensk säkerhetspolitik och ger större möjligheter att under andra säkerhetspolitiska förhållanden förstärka försvarets kapacitet.

Försvarsutredningen har även erinrat om den gynnsamma inverkan man anser att en utvecklings- och tillverkningskapacitet inom flygplanområdet har för landets tekniskt industriella standard och för sysselsättningen. Jag är i princip enig med utredningen angående denna positiva effekt men vill

samtidigt understryka att behovet av inhemsk kapacitet att utveckla och tillverka stridsflygplan skall bedömas inom ramen för vår säkerhets- och försvarspolitik. Andra aspekter kan inte tillåtas vara avgörande för kapacitetens utformning och dimensionering.

Jag ansluter mig alltså till försvarsutredningens uppfattning att en komplettering av underlaget är nödvändig innan beslut kan fattas angående attackflygförbandens framtida utformning och omfattning. De alternativ som därvid bör studeras närmare synes vara dels en kombination av A 20 och ett lätt attack/skolflygplan representerat av B3LA, dels en kombination av A 20 och ett lätt skolflygplan med viss attackkapacitet. Lämpliga prestande för det medeltunga attackflygplanet A 20 bör studeras närmare. Det är också väsentligt att nödvändiga prestanda för flygplanet B3LA övervägs och preciseras ytterligare, bl. a. i syfte att begränsa kostnaderna. Säkerheten i de gjorda kostnadsberäkningarna måste noga prövas. Jag fäster stor vikt vid att dessa kan ges en sådan tillförlitlighet att senare förändringar i de redovisade kalkylerna inte påverkar den avsedda balansen inom det militära försvaret.

De fortsatta studierna bör också belysa alternativens innebörd vad gäller förmåga att på längre sikt utveckla och tillverka stridsflygplan inom landet. Vidare bör klarläggas den kapacitet som krävs för att vi under alla förhållanden skall kunna uppträda som kompetenta köpare av flygplansystem och för möjligheterna att på ett tillfredsställande sätt ge erforderligt stöd åt produktionen av JA 37 Viggen och A 20 liksom åt fortlöpande drift och underhåll. Endast genom ett sådant klarläggande kan de båda alternativen jämföras och värderas på ett tillfredsställande sätt.

Det kompletterande underlag som erfordras blir som framgått av vad jag tidigare anfört relativt omfattande. Framtagningen av det bör trots detta ske så att förslag till beslut i frågan kan föreläggas riksdagen under hösten 1977. Underlaget bör tas fram av berörda myndigheter och arbetet bör nära följas och utvärderas av ett regeringsorgan. För uppgiften bör finnas en särskild beredning inom regeringskansliet. Jag kommer senare denna dag att begära regeringens bemyndigande att tillkalla en sådan beredning.

Vid den slutliga prövningen av frågan om anskaffning av flygplan som ersättare för de utgående attackflygplanen kommer också statsfinansiella och samhällsekonomiska hänsynstaganden in i bilden. Denna uppgift bör emellertid inte ankomma på den nyssnämnda beredningen. Ytterligare underlag för denna bedömning kommer att föreligga bl. a. i form av den långtidsbudget som kommer att presenteras i vårens kompletteringsproposition.

Försvarsutredningen har framhållit att om B3LA inte skulle anskaffas bör det planerade skolflygplanet kunna förses med lämplig beväpning. Jag delar denna uppfattning.

Ubåtar bör även framdeles disponeras i invasionsförsvaret. Det är därför av väsentligt betydelse att möjligheterna att inom landet utveckla och till-

verka ubåtar behålls. Antalet ubåtar kommer på grund av åldersläget att minska kraftigt inom den närmaste tiden trots den nyanskaffning av ubåt Näcken (A 14) som sker under de närmaste åren. Överbefälhavaren har även planerat att anskaffa ubåt A 17 för att ersätta ett antal äldre utgående ubåtar. Liksom försvarsutredningen vill jag, mot bakgrund av ubåtssystemets betydande roll i invasionsförsvaret, förorda att ubåt A 17 utvecklas och anskaffas.

Luftförsvarsförbanden omfattar jakt-, luftvärnsrobot- och luftvärnsförband samt stridsledning-och luftbevakningsförband. De skall försvåra en angripares flygkrigföring mot vårt land, skydda våra övriga stridskrafter och för totalförsvaret viktiga områden och anläggningar samt tillsammans med andra funktioner bidra till att befolkningen skyddas.

Enligt min mening kommer luftförsvaret även i framtiden att utgöra en väsentlig faktor för försvarets krigsavhållande förmåga. Jag anser att ett starkt luftförsvar även framgent fordrar såväl ett effektivt jaktflyg som effektiva luftvärnsförband av tillräcklig kvantitet och kvalitet. Luftförsvarsförbanden genomgår f. n. stora förändringar. Förbandens materiella kvalitet kommer att förbättras bl. a. genom att JA 37 Viggen successivt tillförs. Överbefälhavaren har i nivå B föreslagit en i förhållande till tidigare planering utökad anskaffning av JA 37 Viggen med en division till totalt nio divisioner. Jag anser att en sådan ökad anskaffning är angelägen men finner det f. n. inte möjligt att tillstyrka den. Frågan har bl. a. samband med fortsatt flygplanutveckling inom landet. Beslut härvidlag behöver inte fattas nu.

JA 37 Viggen behöver omsättas på 1990-talet. Försvarsutredningen framför som sin uppfattning att beslut om anskaffning av ersättning för JA 37 Viggen varken kan eller bör fattas nu. Jag ansluter mig till denna uppfattning. Beslut om luftförsvarets långsiktiga inriktning och avvägning bör därför anstå. Utvecklingen inom både flyg- och vapentekniken kan leda till nya förutsättningar för avvägningen dels inom jaktflygfunktionen, främst avseende prestandakraven på vapenplattformen resp. på vapnen, dels mellan luftförsvarets olika komponenter. Den tekniska och taktiska utvecklingen på området bör studeras vidare för att bästa möjliga underlag skall föreligga när beslut fattas. Fortsatta studier bör fullföljas inom ramen för perspektivplaneringen.

Beträffande luftvärnet gäller i enlighet med tidigare beslut att robot 68 Bloodhound avvecklas medan däremot robot 67 Hawk skall moderniseras. Härigenom behålls det senare robotsystemet till åtminstone början av 1990-talet. Jag delar utredningens bedömning att robotsystem Hawk under denna tid ger ett väsentligt bidrag till luftvärnets samlade effekt. Luftvärnsrobot 70 som successivt tillförs organisationen innebär vidare en väsentlig kvalitetsförbättring av luftvärnet.

Det är min uppfattning att den tekniska utvecklingen på många områden ger goda möjligheter att till rimliga kostnader utveckla och anskaffa lätta

robottyper. Genom en inhemsk utvecklings- och produktionskapacitet säkerställs möjligheten att utforma vapensystemen efter vårt försvars specifika behov. Med hänsyn till att nya tekniska möjligheter kan bedömas ge goda förutsättningar att höja effekten hos våra vapensystem även med relativt måttliga ekonomiska satsningar finner jag det angeläget att tillräckliga resurser avsätts för att noggrant följa utvecklingen vad gäller lätta robottyper. Beträffande lätta luftvärns- och pansarvärnsrobotar besitter vi redan idag inom landet kapacitet att utveckla och producera system med god stridsekonomi. Jag anser det eftersträvansvärt att en lätt luftvärnsrobot med mörkerkapacitet utvecklas och tillverkas inom landet som komplement till robotsystem 70.

Det finns f. n. inte utvecklingskapacitet inom landet för att med tillräcklig bredd utveckla mera kvalificerade robotsystem. En uppbyggnad av sådan kapacitet förutsätter för att vara meningsfull att man kan förutskicka en sådan omfattning och tidsmässig stabilitet i anskaffningarna att den uppbyggda kapaciteten kan vidmakthållas även på längre sikt. Den pågående inhemska utvecklingen av en IR-robot för JA 37 Viggen (robot 72) är av särskilt intresse i detta sammanhang. Försvarsutredningen anser att ett fullföljande av denna utveckling skapar förutsättningar för utveckling och tillverkning inom landet av även tyngre luftvärnsrobotar, sjö- och kustrobotar samt attackrobotar. Jag anser att det i och för sig är önskvärt att utsträcka den inhemska utvecklings- och produktionskapaciteten till att gälla även dessa mera kvalificerade robottyper. Jag vill emellertid understryka att hänsyn i dessa fall liksom vid all annan materielanskaffning givetvis måste tas till kostnads/effektrelationer mellan olika anskaffningsformer. Jag ser det som angeläget att tillräckliga resurser avdelas för att följa utvecklingen på detta område. Den pågående utvecklingen av en IR-robot spelar en stor roll i sammanhanget. Jag har för det förestående budgetåret föreslagit att medel avsätts för detta ändamål men vill samtidigt framhålla att de fortsatta övervägandena om framtida flygplansanskaffning har stor betydelse även för vilken fortsatt verksamhet inom robotområdet som bör genomföras.

Jag vill understryka att jag liksom försvarsutredningen finner det betydelsefullt för ett effektivt resursutnyttjande att utveckling och anskaffning av robotsystem mycket noga samordnas. Framtida ställningstaganden till utvecklings- och anskaffningsfrågor på robotområdet blir bl. a. beroende av i vilken utsträckning en sådan samordning kommer till stånd. Detta gäller såväl specifikationerna av nya robotsystem som utnyttjandet av de industriella resurserna. Jag avser att noga följa utvecklingen i detta hänseende.

Luftvärnsfunktionen innefattar även förband med eldrörsluftvärn med uppgift att bl. a. skydda punktmål och verka mot luftlandsättningar. Jag anser att det även framgent behövs ett stort antal luftvärnsförband. I detta sammanhang bör erinras om vad jag tidigare anfört om önskvärdheten av att behålla äldre materiel som genom begränsade renoverings- och modi-

fieringsåtgärder ger påtagliga tillskott till den samlade stridseffekten.

För att luftförsvarsförbanden skall ge avsedd effekt fordras förband för stridsledning och luftbevakning. Vidare krävs en basorganisation som medger att flygförbandens höga rörlighet och beredskap kan utnyttjas.

Inom avvägningsprogrammet Central och högre regional ledning finns behov att så långt möjligt reducera kostnader och personalbehov för staberna i fred. För att möjliggöra detta måste dock de uppgifter som åläggs staberna reduceras. Stor vikt bör läggas vid en utökad decentralisering av ansvar och beslutanderätt till lägre myndigheter. Varje möjlighet bör tillvaratas att omfördela personal på såväl kort som lång sikt från staberna till utbildningsverksamheten vid förbanden. Försvarsmaktens ledningsutredning (FLU) har avgivit ett organisationsförslag som innebär bl. a. personalreduceringer. Förslaget remissbehandlas f. n. Som en andra etapp skall FLU se över även den högre regionala ledningsnivåns fredsorganisation.

Även vad gäller stabernas krigsorganisation bör stor återhållsamhet iakttas beträffande personalbehoven så att största möjliga befälstillgång erhålls i de stridande förbanden.

En allsidig och effektiv underrättelsetjänst behövs både i fred och i krig. I fred krävs den för att nödvändiga beredskapsåtgärder skall kunna vidtas i tid medan den i krig erfordras för att största möjliga effekt skall kunna tas ut av våra stridskrafter. Det är därför nödvändigt att vi disponerar resurser för att införskaffa erforderliga underrättelser. En sådan resurs är spaningsflyget. Flygplan S 37 Viggen utgår ur organisationen under 1990-talet. Frågan om framtida behov av spaningsflyg sedan S 37 Viggen utgått bör belysas inom ramen för framtida flygplananskaffning. En annan väsentlig komponent i ett fungerande underrättelsesystem utgör signalspaningen. Verksamheten vid försvarets radioanstalt är därför av central betydelse för totalförsvaret i såväl fred som krig.

Försvaret har ett stort behov av målinriktad forskning som ett led i sin långsiktiga planering. Detta behov fylls i första hand inom ramen för avvägningsprogrammet Allmän försvarsforskning. Verksamheten har betydelse för möjligheterna att skapa handlingsfrihet för försvarets utveckling på längre sikt. Detta gäller särskilt den tillämpade försvarsforskningen som bör ges företräde före forskning av allmänt kunskapsuppbyggande karaktär. Även inom försvarsforskningen måste emellertid besparingar eftersträvas. Möjligheterna att genom prioriteringar och i vissa fall ambitionssänkningar reducera de ekonomiska och personella behoven bör därför tillvaratas. Jag vill i detta sammanhang också framhålla att jag delar försvarsutredningens uppfattning att kapaciteten vid försvarets forskningsanstalt i ökad utsträckning bör kunna utnyttjas även av civila avnämare.

Till programmet Gemensamma myndigheter och funktioner m. m. hör bl. a. gemensam utbildning och förvaltning. Jag

har i likhet med försvarsutredningen valt att i detta sammanhang också behandla personalfrågorna, fredsorganisationen i sin helhet samt utbildningsfrågorna.

Kostnaderna för försvarets centrala administration och förvaltning måste reduceras. Därigenom kan ökade resurser avsättas för utbildning och materielanskaffning som ger direkt effekt i krigsorganisationen. Jag vill med skärpa understryka nödvändigheten av att kraftfulla åtgärder vidtas så att konkreta resultat uppnås och en omfördelning av resurser i den nämnda riktningen kan erhållas.

Den största delen av kostnaderna för central administration och förvaltning utgörs av kostnader för anställd personal. Även inom övriga delar av försvaret utgör personalkostnaderna en tung post. Mot denna bakgrund är det nödvändigt att antalet anställda minskas för att en reducering av kostnaderna skall kunna ske.

Kungl. Maj:t uppdrog i december 1971 och i december 1973 åt överbefälhavaren att i samråd med försvarets rationaliseringsinstitut lämna förslag till och vidta åtgärder så att antalet anställda inom försvarsmakten kunde minskas. Under perioden september 1972–september 1976 har antalet anställda inom försvaret minskat med närmare 2 700 personer. Överbefälhavaren har i programplaneringens nivå B planerat en fortsatt minskning av personalen med 2 500 personer under perioden 1977–1982. Jag anser att de av överbefälhavaren i nivå B planerade kostnadsminskningarna genom rationaliseringar av fredsorganisationen och vissa ambitionssänkningar måste genomföras bl. a. i form av personalminskningar. Den av överbefälhavaren beräknade omfattningen av personalminskningarna bör därför t. v. ligga till grund för den fortsatta planeringen.

Även andra möjligheter till kostnadsbesparingar än personalminskningar måste naturligtvis tas tillvara. Enligt vad jag har erfarit har under senare år, bl. a. som en följd av personalminskningsmålen, en ökning skett av försvarets köp av tjänster på bekostnad av verksamhet i försvarets egen regi. Jag avser att närmare studera denna fråga. Om det därvid visar sig att de på sikt mest ekonomiska lösningarna leder till andra personalbehov än som förutsatts enligt överbefälhavarens personalberäkningar i nivå B, kan även detta få viss återverkan på den ovan angivna omfattningen på personalreduceringarna.

Nödvändiga förändringar bör i första hand ske i form av löpande rationaliseringar. Detta kommer dock inte att vara tillfyllest. Ambitionssänkningar måste dessutom ske inom flera områden. Jag återkommer i det följande till några områden där detta kan ske. Jag vill i detta sammanhang framhålla att en myndighets personalbehov måste bestämmas med utgångspunkt i planerad verksamhet och aktuella förhållanden och inte på grund av en organisation som fastställts vid tidigare tidpunkt.

För att de personalminskningar och omorganisationer som redan beslutats

och de ytterligare som kan bli aktuella skall kunna genomföras krävs omfattande personaladministrativa insatser. Naturlig avgång i förening med en effektiv omplaceringsverksamhet bör utnyttjas. Största möjliga vikt måste ges åt de problem som i dessa sammanhang kan uppstå för enskilda individer. Personalens positiva medverkan speglar härvidlag en viktig roll.

Den aktiva militära och civilmilitära personalen fyller viktiga uppgifter i både krigs- och fredsorganisationen. Den framtida krigsorganisationen samt fredsorganisationens behov av utbildningspersonal bör därför utgöra grund för behovsberäkningar. I detta sammanhang vill jag peka på att pensionsavgångarna bland den militära personalen förutses bli jämförelsevis stora under den närmaste tioårsperioden. Jag räknar med en sådan rekrytering att tillgången på personal i för utbildningsarbetet gynnsamma åldrar förbättras.

En ny befälsordning bör genomföras under den närmaste programplaneperioden. Frågan bereds f. n. inom försvarsdepartementet. Jag avser återkomma härtill under hösten 1977.

Jag vill också framhålla den stora betydelsen reservbefäl och värnpliktigt kompanibefäl har i krigsorganisationen. Tillgången på sådan personal är f. n. främst inom armén otillräcklig. Jag anser det nödvändigt att rekryteringen härvidlag förbättras.

Jag går så över till att behandla de *centrala förvaltningarna m. m.*

Det finns behov av en långtgående samordning mellan olika delar av totalförsvaret liksom behov av ett utökat samarbete med olika delar av det civila samhället. Så har också skett i flera fall. Försvarsutredningen förespråkar bl. a. att man bör överväga möjligheterna att överföra delar av försvarets sjukvårdsstyrelses verksamhet till samhällets civila hälso- och sjukvårdsorgan. De mera specifikt militära delarna av sjukvården vad avser planering, utbildning och materielanskaffning bör enligt utredningen därvid kunna överföras till de centrala staberna och materielverket. Det bör dock noteras att vissa speciella krav kan ställas på den militära sjukvården. Hela frågan om sjukvården i krig liksom om den fredstida förbandssjukvården och tandvården inom försvarsmakten är f. n. föremål för ett omfattande utredningsarbete. Sjukvårdsstyrelsen har betydelsefulla uppgifter i detta arbete. Resultatet därav bör därför avvaktas innan ytterligare studier sätts igång. Jag vill i sammanhanget erinra om att sjukvårdsstyrelsen nyligen omlokaliserats till Karlstad.

Inom fortifikationsförvaltningens verksamhetsområde bör enligt försvarsutredningen en strävan vara att kontinuerligt reducera kostnaderna för såväl nyproduktion som drift och underhåll. Jag finner det nödvändigt att reducera kostnaderna för denna sektor. Försvarsutredningen har här framfört förslag ämnade att verka i denna riktning. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag anfört i det föregående angående personalreduceringar. Fortifikationsförvaltningen har i uppdrag att till regeringen

inkomma med förslag till organisation av fastighets- och byggnadsförvaltningen i regional och lokal insats. I samband med mina ställningstaganden till organisationsförslagen får jag anledning att återkomma till en del av de förslag som försvarsutredningen har tagit upp.

Beträffande försvarets materielverk finner försvarsutredningen det nödvändigt att vidta sådana åtgärder att kostnaderna för verket minskas. Jag instämmer i utredningens uppfattning. Väsentligen måste minskningen ske genom personalreduceringar. Det kan bli nödvändigt att se över de uppgifter och föreskrifter som nu reglerar verkets verksamhet. Försvarsmaktens samlade kostnader för ledningen av anskaffning, underhåll, förvaring och drift av materielen måste minskas till förmån för krigsorganisationens materiella omfattning och kvalitet. Kompetensfördelningen mellan materielverket å ena sidan och andra myndigheter, industri- och konsultföretag å andra sidan måste fortlöpande prövas i detta syfte. Utgångspunkten bör här vara att de mest ekonomiska lösningarna väljs.

Rationaliseringsverksamheten inom försvaret är av stor betydelse. Jag delar försvarsutredningens uppfattning att överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna och övriga myndigheter inom försvaret själva har ansvaret för rationaliteten inom försvaret. Ett förbättrat stöd för rationaliseringsverksamheten bör kunna uppnås genom en vidareutveckling av principen att personal från försvarets rationaliseringsinstitut placeras för tjänstgöring vid resp. myndighet. Institutet har lämnat förslag till ny rationaliseringsförordning för försvaret. I samband med mina ställningstaganden till detta förslag får jag anledning att återkomma till regeringen beträffande formerna för rationaliseringsverksamheten och institutets roll häri.

De huvudsakliga motiven för försvarets gymnasieskola har bortfallit i och med utvecklingen inom det civila utbildningsväsendet. Civil vidareutbildning av försvarets personal bör enligt försvarsutredningen kunna genomföras inom det allmänna utbildningsväsendet. Frågan utreds f. n. av en särskild utredningsman (Fö 1975:02).

Försvarsutredningen anför att formerna för den verksamhet som nu bedrivs vid försvarets brevskola närmare bör övervägas. Publikationsverksamheten har tidigare utretts av försvarets rationaliseringsinstitut. Frågan om brevskolans fortsatta framtid bereds f. n. inom försvarsdepartementet.

Verksamheten vid försvarets hundskola har utretts. Därvid har bl. a. konstaterats att hundskolans organisation är för stor i förhållande till efterfrågan på hundar. Bl. a. kommer arméns minhundsorganisation att avvecklas. Den dåliga balansen mellan utbud och efterfrågan har skapat problem för hundskolan som i princip skall vara ekonomiskt självbärande. Utredarna har lämnat förslag till inriktning, organisation och finansiering av skolan. Jag avser att senare i vår föreslå regeringen att förelägga riksdagen förslag i denna fråga.

I det föregående har jag påpekat det nödvändiga i att genom rationaliseringar och i vissa fall även ambitionssänkningar reducera kostnaderna inom den centrala administrationen och förvaltningen. Detta är dock inte tillräckligt. Även vad gäller försvarsgrenarnas fredsorganisation finner jag det nödvändigt att genomföra såväl en fortlöpande rationalisering som vissa strukturella förändringar. Ett antal beslut med denna innebörd är redan fattade. Således kommer flygflottiljerna F 11 i Nyköping och F 12 i Kalmar samt pansarregementet P 1 i Enköping att läggas ned. Genom förändringar vad gäller den lägre regionala och lokala ledningens utformning har en långtgående samordning erhållits på de flesta garnisonsorterna.

Försvarsutredningen uttalar som sin mening att det utöver dessa redan fattade beslut bör genomföras reduceringar motsvarande 3–4 regementsadministrationer samt en reducering av vissa förvaltningsenheter inom armén och marinen. Även inom flygvapnet bör enligt utredningen ytterligare förband avvecklas. Jag instämmer i utredningens bedömning att det är nödvändigt att reducera antalet administrationer m. m. Försvarets fredsorganisationsutredning (FFU) utreder f. n. den framtida fredsorganisationen. Jag kommer senare denna dag att föreslå regeringen att ge FFU kompletterande direktiv så att det blir möjligt att lägga fram en proposition rörande arméns och marinens fredsorganisation till hösten. Jag bedömer det som ytterst angeläget att så kan ske. Den sedan länge osäkra situationen ger otillfredsställande förhållanden för planerande myndigheter liksom för den berörda personalen. Även i fråga om flygvapnets organisation är det angeläget med snara beslut. Underlaget för överväganden om flygvapnets organisation är emellertid f. n. inte fullständigt. Det torde därför dröja ytterligare ca ett år innan förslaget i denna del kan föreläggas riksdagen.

Som jag tidigare har nämnt måste största möjliga vikt ges åt de problem som kan drabba den berörda personalen i samband med personalminskningar, omorganisationer o. d. En väg som därvid bör utnyttjas är att följa upp vidtagna åtgärder med undersökningar av den typ som genomförts vid I 14/Fo 49. Undersökningen är ett försök att kartlägga de problem som de anställda upplever på sin arbetsplats. Jag räknar med att liknande undersökningar skall genomföras på övriga arbetsplatser inom försvaret och ge myndigheterna möjlighet att i samråd med personalen lösa viktiga arbetsmiljöfrågor.

Grundutbildningen av värnpliktiga bör även fortsättningsvis ske enligt de riktlinjer som gällt efter 1972 års försvarsbeslut. Försvarsutredningen förordar dock en återgång till 15 månaders grundutbildning för huvuddelen av de plutonsbefälsvärnpliktiga. Jag vill i detta sammanhang erinra om det beslut regeringen nyligen fattat avseende obligatorisk 15 månaders utbildning för kompanibefälsvärnpliktiga vid armén. Eventuella förändringar

av de plutonbefälsvärnpliktigas utbildning bör anstå intill dess erfarenheter föreligger av den obligatoriska kompanibefälsutbildningen. Jag vill liksom försvarsutredningen understryka betydelsen av en under hela värnpliktstiden regelbundet återkommande repetitionsutbildning.

Förutsättningarna för att värnpliktsförsvaret skall ge den avsedda effekten är att den enskilda – såväl anställda som värnpliktiga – aktivt medverkar och bär sin del av ansvaret. Utbildningen måste bedrivas så att alla får fullt förtroende för sin och förbandets förmåga att lösa uppgifterna samt förståelse för vilka krav dessa uppgifter ställer i krig. Jag anser att den utveckling som nu pågår beträffande samverkan och medinflytande ökar möjligheten att nå dessa mål. Jag vill dock i detta sammanhang peka på de i vissa fall speciella krav som den militära utbildningen ställer. Denna måste genomföras med effektivitet och realism så att förband och enskilda ges förmåga att lösa sina krigsuppgifter. De värnpliktigas ekonomiska och sociala förhållanden bör förbättras i takt med utvecklingen i samhället.

De frivilliga försvarsorganisationerna har stor betydelse för totalförsvaret. Genom dem tillförs försvaret betydande resurser inom en rad väsentliga områden. Tillsammans representerar de en omfattande insats från ett stort antal människor. Organisationerna bör även framgent beredas goda verksamhetsmöjligheter. I likhet med försvarsutredningen anser jag att organisationer med ändamål att bedriva fortsatt befälsutbildning eller att rekrytera s. k. A- och B-personal för frivillig tjänstgöring inom totalförsvaret bör prioriteras vid resurstilldelning.

Försvarsutredningens ekonomiska överväganden har utgått från överbefälhavarens programplanering för perioden 1977/78–1981/82. Överbefälhavaren har genomfört denna planering i tre ekonomiska nivåer, benämnda A, B och C. Försvarsutredningen har funnit att dess förslag till det militära försvarets inriktning i allt väsentligt överensstämmer med den inriktning som överbefälhavaren har redovisat i alternativ B i sin programplan. Försvarsutredningen har emellertid funnit att den ekonomiska ramens nominella belopp bör höjas något utöver den av överbefälhavaren angivna nivån B. Detta motiveras av behovet att avsätta tillräckliga reserver för att möta en lönekostnadsutveckling. För att den utveckling av försvarsmakten som utredningen föreslagit skall kunna genomföras föreslår utredningen därför en planeringsram om ca 52 000 milj. kr. för femårsperioden 1977/78–1981/82 i prisläge februari 1976.

De förslag angående det militära försvarets fortsatta utveckling som jag har redovisat i det föregående överensstämmer i huvudsak med den inriktning som försvarsutredningen har rekommenderat. Jag förordar därför liksom utredningen en planeringsram för programplaneperioden som möjliggör en utveckling i stort enligt alternativ B i överbefälhavarens programplan.

Som jag tidigare har framhållit kan ändrade förutsättningar självfallet senare föranleda vissa omplaneringar. Sålunda har jag tidigare förordat vissa förskjutningar i överbefälhavarens prioriteringar enligt alternativ B avseende bl. a. robotutveckling och viss materielanskaffning samt framhållit att det planerade skolflygplanet, om B3LA inte skulle anskaffas, förutsätts få viss attackkapacitet. Mot denna bakgrund avser jag att göra en förnyad prövning av bemyndigandebehovet när förvaltningsmässigt genomarbetade programplaner i enlighet med försvarsbeslutets inriktning inkommer i september 1977. Jag vill i detta sammahnag erinra om att regeringen enligt gällande ordning kan hålla inne bemyndiganden för planerade materielobjektet.

Överbefälhavaren har avsatt en viss lönereserv i alternativ B. Denna reserv täcker emellertid inte förutsedd skillnad mellan lönekostnadsutvecklingen och den allmänna prisutvecklingen. Därför har överbefälhavaren förutsatt att planeringsramarna fortlöpande omprövas. Jag är inte beredd att förorda en sådan fortlöpande omprövning med hänsyn till pris- och löneutveckling utan anser i likhet med försvarsutredningen att hänsyn till förutsedda skillnader mellan lönekostnadernas utveckling och den allmänna prisutvecklingen i största möjliga utsträckning bör tas när basbeloppet fastställs i samband med ett försvarsbeslut. Jag anser därför att större reserver än vad överbefälhavaren beräknat bör avsättas.

Överbefälhavaren har i nivå B förutsatt ett särskilt belopp om 556 milj. kr. för att finansiera rationaliseringsinvesteringar, däribland 240 milj. kr. för arméns tekniska skolor och försvarets förvaltningsskola i Östersund. Jag vill i sammanhanget erinra om att försvarsutredningen anfört att sådana investeringsmedel bör tillgodoses inom planerings- och utgiftsramarna så att krediter eller andra särskilda åtgärder inte behöver tillgripas. Vid beräkning av basbeloppet har jag i enlighet härmed avsatt ett överslagsmässigt beräknat belopp för investeringar i samband med rationaliseringar av fredsorganisationen. Rationaliseringsinvesteringar skall således bekostas inom ramarna.

Sammantaget innebär beräkningarna att planeringen för det militära försvarets utveckling under perioden 1977/78–1981/82 bör ske med utgångspunkt i en planeringsram om totalt 51 875 milj. kr. i prisläge februari 1976. Ramen bör vara horisontell. Basbeloppen för varje budgetår under perioden blir sålunda 10 375 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Investeringskostnaderna för förbandet i Arvidsjaur samt kostnaderna för omlokalisering av myndigheter från Stockholm bör tillgodoses utanför ramarna i enlighet med statsmakternas tidigare beslut, dock med undantag av investeringarna i Östersund i enlighet med vad jag tidigare har anfört.

Beträffande medel för att kunna anstå med förslag till beslut i fråga om flygplansutveckling till hösten 1977 vill jag vad avser innevarande budgetår hänvisa till riksdagens beslut i frågan (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273).

Detta innebär att ytterligare resurser inom utgiftsramen för det militära försvaret bör ställas till materielverkets förfogande om så erfordras för ifrågavarande studier. Jag räknar således inte med behov av medel utanför utgiftsramen för budgetåret 1976/77. För budgetåret 1977/78 bör däremot i syfte att behålla avsedd handlingsfrihet ett belopp om högst 30 milj. kr. tillföras utgiftsramen.

För ändamål inom det militära försvaret har hittills ett årligt belopp om 20 milj. kr. utöver utgiftsramen stått till förfogande för arbetsmarknadspolitiskt betingade byggnadsåtgärder m. m. Jag räknar med att beloppet t. v. kvarstår oförändrat. I en besvärlig konjunktursituation kan självfallet därutöver liksom hittills särskilda medel för sysselsättningsskapande åtgärder under tolfte huvudtiteln användas för försvarsbeställningar.

Försvarsutredningen anför att prisreglering av ramarna bör baseras på nettoprisindex. Jag instämmer i detta. I likhet med försvarsutredningen föreslår jag emellertid att delar av de värnpliktigas förmåner härvidlag behandlas i särskild ordning. I den mån dessa förmåner medför kostnadsökningar utöver vad nettoprisindex ger bör en motsvarande ramjustering äga rum. Detta bör gälla de värnpliktsförmåner som inte kan sägas i egentlig mening vara föremål för en pris- och löneutveckling, utan bestämda genom särskilda beslut av statsmakterna. Justeringen av ramarna bör för varje budgetår ske i efterhand. Vidare bör planeringsramarna fortlöpande anpassas till här avsedda förändringar i planeringsförutsättningarna.

Det är enligt min mening väsentligt att bästa möjliga förhållanden för stabilitet i försvarsplaneringen skapas. Stabiliteten är i betydande utsträckning beroende av de planerings- och budgetrutiner som tillämpas. Försvarsutredningen har därför föreslagit att möjligheterna vidgas att under ett påföljande budgetår återfå medel av utgiftsramarna som inte utnyttjats under det föregående budgetåret. Jag instämmer i detta förslag. Betalningsförskjutningar justeras f. n. på så sätt att ett överutnyttjande av utgiftsramen för det militära försvaret för visst budgetår föranleder en minskning av ramen för påföljande budgetår med motsvarande belopp, medan ett underutnyttjande upp till "något tiotal milj. kr." får tillgodoräknas utgiftsramen påföljande budgetår. Den sistnämnda restriktiva regeln medför enligt min mening ett felaktigt incitament för myndigheterna att hellre överskrida utgiftsramarna än att riskera ett underutnyttjande utöver vad som får tillgodoräknas påföljande budgetår. Detta kan i sin tur medföra ett irrationellt utnyttjande av tilldelade medel. Enligt min mening föreligger därför starka skäl att revidera denna restriktiva regel för överföring av rambundna medel över budgetårsgränserna. Jag föreslår att överföring av medel till det påföljande budgetåret medges upp till 2 % av basbeloppet för det föregående budgetåret.

Försvarsutredningen har vidare, också i syfte att öka stabiliteten i pla-

neringen, föreslagit att prisregleringsbeloppet preliminärt fastställs redan då nettoprisindex februarivärde är tillgängligt. Därmed undanröjs den nuvarande olägenheten att prisregleringsmedlens storlek fastställs först under budgetårets sista månad, ett förhållande som skapat betydande problem såväl för planeringen som för ett rationellt resursutnyttjande. Jag instämmer i detta och föreslår att prisregleringen med början budgetåret 1977/78 preliminärt fastställs redan när februariindex föreligger och beräknas utgående från utfallsvärden för månaderna augusti, november och februari samt prognos av majindex. I efterhand justeras det preliminärt fastställda prisregleringsbeloppet utgående från skillnaden mellan prognos och utfall av majindex.

4.2.2 Förbättrade värnpliktsförmåner

Riksdagen antog vid 1975 års riksmöte (prop. 1975:37, FöU 1975:18, rskr 1975:195) riktlinjer för ett nytt förmånssystem för värnpliktiga m. fl.

Vid 1976 års riksmöte antog riksdagen (prop. 1975/76:134, FöU 1975/76:37, rskr 1975/76:326) utformningen av de ändrade ersättningarna m. m.

Det nya förmånssystemet, som har införts successivt under innevarande budgetår, innebär bl. a. att under grundutbildning utgår kontantersättning i form av en fast ersättning – dagersättning – samt tillägg till dagersättningen. Under repetitionsutbildning utgår en dagpenning som motsvarar hel sjukpenning enligt den allmänna sjukförsäkringen.

I nyss nämnda prop. 1975:37 om riktlinjerna för ett nytt förmånssystem lämpades också förslag till utformning av det familjesociala stödet till värnpliktiga under grundutbildning. Dåvarande departementschefen anförde härvid att frågan om den framtida administrationen av det familjesociala stödet kunde avgöras först efter ytterligare överväganden. Likaså förordades att tillämpningsbestämmelserna för näringsbidragen åt värnpliktiga skulle ses över i annat sammanhang. I prop. 1975/76:134 har anmälts att de framtida principerna för och utformningen av det familjesociala stödet samt näringsbidraget övervägs inom försvarsdepartementet.

De värnpliktigas ekonomiska förmåner bör förbättras ytterligare. För budgetåret 1977/78 har därför drygt 45 milj. kr. beräknats för ökade värnpliktsförmåner.

Med hänsyn till det allmänna kostnadsläget förordar jag att de värnpliktigas dagersättning höjs från 10 till 12 kr. Detta innebär i sin tur att den sammanlagda dagersättningen – dagersättning och tillägg till dagersättningen – blir 27 kr. (12 + 15 kr.) efter 230 dagars tjänstgöring t. o. m. den 300:e tjänstgöringsdagen. För tjänstgöringstid därefter blir den sammanlagda dagersättningen 42 kr. (12 + 30 kr.). Jag anser vidare att förplägnadsersättningen till värnpliktiga bör höjas. För detta ändamål bör 2,6 milj. kr. avsättas.

Frågan om hur det familjesociala stödet skall utformas och administreras m. m. övervägs f. n., som nyss har nämnts, inom försvarsdepartementet. Jag finner det emellertid angeläget att redan nu föreslå förbättringar av de familjesociala förmånerna. Jag förordar att maximibeloppet per dag för familjepenning för hustru, frånskild hustru och för sådan familjemedlem som i vissa fall förestår den värnpliktiges hushåll höjs från 21 till 27 kr. Jag förordar också att familjepenningen för barn höjs från 9 till 12 kr. per dag. Familjepenningen för hustru (motsvarande) kommer härvid att ligga något över det grundbelopp som utgår till ensamstående enligt de socialhjälpsnormer som tillämpas inom Stockholms kommun. Familjepenningen för barn kommer att ligga i samma nivå som gäller för bidragsförskott och barnpension.

Även näringsbidraget bör höjas. Jag förordar att det maximerade beloppet höjs från 50 till 100 kr. per dag. Enligt gällande bestämmelser i familjebidragslagen (1946:99 omtryckt 1975:559, ändrad senast 1976:304) kan värnpliktig få näringsbidrag till avlöningskostnader som uppkommer till följd av att särskild arbetskraft måste anlitas som under den värnpliktiges tjänstgöring helt eller delvis ersätter honom. Bidrag utgår dock inte till avlönande av bl. a. den värnpliktiges hustru. Det finns emellertid fall där skäl talar för att näringsbidrag borde utges, men där det nu inte kan ske p. g. a. att det är den värnpliktiges hustru som helt eller delvis ersätter honom. En lantbrukares hustru kan exempelvis nödgas avbryta förvärvsarbete utom hemmet för att sköta sysslor i lantbruket under tid då ingen annan ersättare finns att tillgå. I sådana fall bör näringsbidrag kunna utges och jag förordar att bestämmelserna ändras så att detta blir möjligt.

I detta sammanhang vill jag vidare erinra om att fr. o. m. den 1 februari i år får värnpliktiga åter köpa rabatterade järnvägsbiljetter – vpl 10-biljetter – på järnvägens biljettexpeditioner. Om vpl 10-biljetten inte köps under fredagar ingår härvid även kostnadsfri sittplatsbiljett på expresståg i färdbiljetten. Inom försvarsdepartementet arbetar en arbetsgrupp med att ta fram underlag för fortsatta överväganden avseende utvecklingen av resesystemet för värnpliktiga. Jag räknar med fortsatta förbättringar inom detta område. Administrationen för resesystemet bör också om möjligt förenklas. I avvaktan på arbetsgruppens underlag är jag f. n. inte beredd att lämna förslag i ärendet.

Jag vill också erinra om att chefen för socialdepartementet i prop. 1976/77:64 om statligt personskadeskydd m. m. har lämnat förslag som i princip innebär att värnpliktiga, civilförsvarspliktiga, övriga tjänstepliktiga m. fl., får rätt till ersättning vid personskada enligt skadeståndsrättsliga grunder. Den föreslås även gälla under fritid för bl. a. värnpliktiga. Vidare föreslås att vissa livräntor som utgår för skada som har inträffat under militärtjänstgöring räknas upp. De värnpliktigas förmåner i detta hänseende kommer

följaktligen att förbättras i betydande grad. Reformen medför en kostnadsökning om 7 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1977/78.

De förbättringar som jag har förordat bör genomföras den 1 juli 1977 och i tillämpliga delar gälla andra som avlönas enligt samma grunder som de värnpliktiga. Förbättringarna kräver ändring i familjebidragslagen (1946:99) samt i värnpliktsförmånsförordningen (1976:1008). Förslag till lag om ändring i familjebidragslagen har upprättats inom försvarsdepartementet och bör få fogas till protokollet i detta ärende som bilaga 1.1. De ändringar som behövs i nyssnämnda förordning avser jag föreslå regeringen i annat sammanhang.

4.2.3 Ramberäkningar för budgetåret 1977/78

Med hänvisning till vad jag har anfört i det föregående beräknar jag basbeloppet för det militära försvaret för budgetåret 1977/78 till 10 375 000 000 kr. i prisläge februari 1976. Utgiftsramen för det militära försvaret beräknar jag till 10 385 744 000 kr. Till detta belopp kommer beräknad priskompensation för pris- och lönehöjningar med 1 510 milj. kr. Beräkningarna framgår av följande sammanställning

Basbelopp (prisläge februari 1976)	10 375 000 000
Tillkommer:	
Omlokaliseringskostnader för vissa myndigheter	+ 10 744 000
Utgiftsram (prisläge februari 1976)	**10 385 744 000**
Tillkommer:	
Beräknad priskompensation februari 1976-medelsprisläge 1977/78	1 510 000 000
Studier av attackflygsystem m. m.	30 000 000
Beräknat utfall den 30 juni 1978	**11 925 744 000**

I anslutning till ramberäkningen vill jag anföra följande.

Kostnaderna för investeringar, flyttningar och särskilda förmåner till personalen i samband med att omlokaliseringen av vissa myndigheter inom försvarsmakten genomförs skall enligt riksdagens beslut (prop. 1972:1 bil. 6 s. 11, FöU 1972:17, rskr 1972:231) beräknas utanför utgiftsramen. För nästa budgetår har kostnader av denna art budgeterats för försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets materielverk, försvarets forskningsanstalt och värnpliktsverket till ett sammanlagt belopp av 10 744 000 kr.

Medel för sysselsättningsstimulerande åtgärder under tolfte huvudtiteln har under en följd av år i vissa fall ställts till förfogande för att betala byggnadsarbeten, materiel m. m. för försvarsmakten. Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet förutsätter jag, som jag har anfört i det

föregående, att sådana medel får disponeras utöver utgiftsramen till ett belopp av 20 milj. kr. under nästa budgetår. Av medel under tolfte huvudtiteln kommer därutöver 40 milj. kr. att disponeras under budgetåret 1977/78 för investeringar för K 4 i Arvidsjaur i enlighet med riksdagens beslut år 1973 (prop. 1973:135, FöU 1973:26, rskr 1973:182).

För innevarande budgetår har riksdagen vid 1975/76 års riksmöte (prop. 1975/76:100 bil. 6, FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) bemyndigat regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex. Som jag har framhållit i det föregående bör ramförändring göras i den mån förändringar av vissa av de värnpliktigas förmåner innebär ökade kostnader utöver vad nettoprisindex ger. Jag vill vidare erinra om vad jag har anfört i det föregående om vissa tekniska förändringar vid beräkning av prisreglering under löpande budgetår. Jag förordar att regeringen inhämtar bemyndigande att dels justera utgiftsramen för det militära försvaret med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex, dels justera ramen för det militära försvaret med den del av ökade kostnader för vissa av de värnpliktigas förmåner som överstiger vad nettoprisindex ger för budgetåret 1977/78.

Genom nyssnämnda beslut har riksdagen vidare bemyndigat regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret på grund av över- eller underutnyttjande av ramen för budgetåret 1975/76 enligt de regler som antogs av 1972 års riksdag. I det föregående har jag förordat att underutnyttjande av utgiftsramen får tillgodoräknas kommande budgetår upp till 2 % av basbeloppet. Ett överskridande av utgiftsramen bör på samma sätt som tidigare föranleda en motsvarande minskning av ramen nästföljande budgetår. Jag förordar att regeringen inhämtar bemyndigande för budgetåret 1977/78 i enlighet med de principer som jag har förordat i det föregående.

För innevarande budgetår har riksdagen genom nämnda beslut vid 1975/76 års riksmöte även bemyndigat regeringen att av konjunkturskäl medge överskridande av utgiftsramen för det militära försvaret. Sådant överskridande regleras genom motsvarande justering av utgiftsramen för ett eller flera efterföljande budgetår. Ett motsvarande bemyndigande för regeringen behövs också för budgetåret 1977/78 och bör därför inhämtas.

I anslagsberäkningarna ingår att behållningar under anslag på kapitalbudgeten tas i anspråk med 1 050 000 kr. under anslag inom den militära utgiftsramen. För att det totala utfallet skall rymmas inom den tidigare angivna utgiftsramen kommer den samlade medelsförbrukningen att regleras i samband med prisregleringen för budgetåret 1977/78.

För budgetåret 1976/77 har riksdagen vid 1975/76 års riksmöte (prop. 1975/76:100 bil. 6, FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) bemyndigat regeringen att överskrida utgiftsramen för det militära försvaret om beredskapsbudgeten för totalförsvaret sätts i kraft, dvs. vid krigsfara eller krig.

Bemyndigandet att överskrida utgiftsramen omfattar också beredskapsåt-

gärder i andra situationer än direkt krigsfara eller krig. Här avses sådana åtgärder som att värnpliktiga av beredskapsskäl kallas in till krigsförbandsövning eller beredskapsövning eller att andra särskilda åtgärder måste vidtas av samma skäl.

Ett motsvarande bemyndigande behövs för budgetåret 1977/78. Jag förordar därför att regeringen inhämtar riksdagens bemyndigande att överskrida utgiftsramen för det militära försvaret, om det behövs av beredskapsskäl.

Beträffande beräkningarna i avsnittet 4.4 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78 vill jag anföra följande.

Enligt överbefälhavarens direktiv har myndigheterna räknat med att en reserv behövs för nästa budgetår för att möta lönekostnadsökningar och kostnadsökningar för materielunderhåll som inte täcks av prisregleringsmedel. Myndigheterna tillämpar ett system med överplanering. Jag har funnit det lämpligt att göra en sammanvägd bedömning av reserv för lönekostnadsökningar, kostnadsökningar för materielunderhåll och överplanering. Resultatet av denna sammanvägda bedömning kallas i redovisningen under anslagen för överplanering, reserver m. m.

Enligt överbefälhavarens direktiv har försvarsgrenscheferna räknat med en överplanering under resp. anslag till ledning och förbandsverksamhet med ett belopp som man har bedömt inte behöver tas i anspråk för ökade värnpliktsförmåner. Under resp. anslag till ledning och förbandsverksamhet har således chefen för armén räknat med en sådan överplanering med 31,5 milj. kr., chefen för marinen med 10 milj. kr. och chefen för flygvapnet med 8,9 milj. kr. Med anledning av de förändringar av förmånerna till värnpliktiga m. fl. som jag har föreslagit i det föregående har jag inte räknat med någon sådan överplanering.

4.3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för det militära försvarets fortsatta utveckling som jag har angett i det föregående,
2. godkänna vad jag har förordat beträffande förmåner åt värnpliktiga m. fl.,
3. antaga förslaget till lag om ändring i familjebidragslagen (1946:99),
4. för budgetåret 1977/78 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 10 385 744 000 kr. i prisläge februari 1976.
5. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1977/78 med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,

6. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1977/78 med den del av ökade kostnader för vissa förmåner åt värnpliktiga vilka överstiger vad nettoprisindex ger.
7. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1977/78 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1976/77 och
8. bemyndiga regeringen att under budgetåret 1977/78 medge överskridande av utgiftsramen för det militära försvaret om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

4.4 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

I prop. 1976/77 (bil. 7) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition, ta upp vissa anslag bl. a. inom den militära utgiftsramen till beräknade belopp för budgetåret 1977/78. Jag anhåller att nu få ta upp dessa anslag.

Storleken av preliminärt beräknade belopp och slutligt begärda anslag framgår av följande sammanställning.

Anslag	Belopp	
	Prel. beräknat	Slutligt beräknat
Driftbudgeten		
Reglering av prisstegringar för det militära försvaret	2 030 123 000	1 510 000 000
Arméförband:		
Ledning och förbandsverksamhet	2 275 800 000	2 727 000 000
Materielanskaffning	764 000 000	779 000 000
Iståndsättning av befästningar och kaserner	77 000 000	75 000 000
Forskning och utveckling	60 000 000	70 000 000
Marinförband:		
Ledning och förbandsverksamhet	765 500 000	882 800 000
Materielanskaffning	351 000 000	500 000 000
Iståndsättning av befästningar och kaserner	24 000 000	26 000 000
Forskning och utveckling	31 500 000	30 000 000
Flygvapenförband:		
Ledning och förbandsverksamhet	1 238 000 000	1 462 000 000
Materielanskaffning	1 252 000 000	1 364 000 000
Iståndsättning av befästningar och kaserner	28 600 000	32 000 000
Forskning och utveckling	473 305 000	571 182 000
Försvarets hundskola	1 637 000	2 500 000
Frivilliga försvarsorganisationer	25 980 000	33 200 000
Viss gemensam verksamhet	10 250 000	11 350 000
Kapitalbudgeten		
Armeförband: Anskaffning av anläggningar	144 000 000	155 000 000
Marinförband: Anskaffning av anläggningar	78 750 000	79 900 000
Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar	103 250 000	131 600 000
Statens datamaskinfond: Försvarets delfond: Anskaffning av datamaskiner	1 000	34 000 000
	9 734 696 000	**10 476 532 000**

De i prop. 1976/77:100 (bil. 7) slutligt begärda anslagen inom utgiftsramen för det militära försvaret avsåg sammanlagt 1 449 212 000 kr. Summan av de föreslagna anslagen inom utgiftsramen för det militära försvaret uppgår därmed till (1 449 212 000 + 10 476 532 000) 11 925 744 000 kr.

DRIFTBUDGETEN *Fjärde huvudtiteln*

A Försvarsdepartementet m. m.

A 5. Reglering av prisstegringar för det militära försvaret

1975/76	Utgift	
1976/77	Anslag	1 380 000 000
1977/78	Förslag	1 510 000 000

[1]Utgifterna har redovisats under övriga anslag inom utgiftsramen för det militära försvaret.

Anslagen inom utgiftsramen för det militära försvaret är för budgetåret 1977/78 beräknade i pris- och löneläge februari 1976. Förevarande anslag är avsett att täcka pris- och löneökningar som inträffar från februari 1976 intill utgången av budgetåret 1977/78. Detta innebär att ungefär två års pris- och löneökningar räknas in i anslaget. Anslaget är ett s. k. täckningsanslag som inte skall belastas.

Budgetåret 1975/76

Riksdagen har för budgetåret 1975/76 anvisat 1 420 milj. kr. till reglering av prisstegringar för det militära försvaret. Beloppet avsåg kompensation för prisstegringar enligt nettoprisindex (NPI) från prisläget februari 1974 till medelprisläget för budgetåret 1975/76.

Prisregleringen av de ramreglerade utgifterna för det militära försvaret sker i enlighet med riksdagens beslut (prop. 1969:1 bil. 6 s. 14, SU 1969:4, rskr 1969:4) fr. o. m. budgetåret 1969/70 på grundval av NPI. Prisregleringen skall motsvara 1/100 av summan av de på driftbudgeten och kapitalbudgeten uppförda anslagen med undantag av prisregleringsanslaget och anslag som har beräknats utöver ramen multiplicerad med skillnaden mellan NPI i februari 1974 och genomsnittsindex för budgetåret 1975/76. I pris- och löneläge februari 1974 var summan av dessa anslag 8 154 285 000 kr.

Resultatet av beräkningarna av NPI för budgetåret 1975/76 framgår av följande sammanställning (februari 1974 = 100).

Augusti 1975	November 1975	Februari 1976	Maj 1976	Medeltal 1975/76
115.01	117.89	120.83	124.04	119.44

För prisreglering av de rambundna anslagen disponerades alltså [(8 154 285 000 x 19,44):100] 1 585 193 000 kr. Från detta belopp skall emellertid dras 99 825 000 kr. enligt följande sammanställning.

Överutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1974/75 (jfr prop. 1975:1 s. 64 och 70)		82 964 000
Överskridande av förslagsanslagen		
F 2. Försvarets sjukvårdsstyrelse	40 000	
F 4. Försvarets materielverk	3 870 000	
F 19. Frivilliga försvarsorganisationer m. m.	1 280 000	5 190 000
Medelsförbrukning utöver anslag på kapitalbudgeten		
III:3 Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar	3 300 000	
III:6 Gemensamma myndigheter m. m.: Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt	549 000	
IX:1 Statens datamaskinfond: Försvarets delfond	11 500 000	15 349 000
Avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster enligt prop. 1975/76:100 bil. 21 m. m.		1 633 000
Ersättning till riksförsäkringsverket		75 000
Överskattning av utfallet för det s. k. retroaktivavtalet		322 000
		105 533 000
Avgår		
Utryckningsbidrag till värnpliktiga (FöU 1974:14 s. 3, FöU 1975/76:32 s. 19)		–5 443 000
Omlokalisering av försvarets forskningsanstalt		– 265 000
		–5 708 000
	Totalt	**99 825 000**

För prisreglering disponerades alltså totalt (1 585 193 000–99 825 000) 1 485 368 000 kr.

Regeringen har i mars och två gånger i juni 1976 beslutat om överskridanden av vissa anslag på grund av pris- och löneökningar m. m. Genom besluten har sammanlagt 1 485 368 000 kr. ställts till förfogande för ändamål som avses med resp. anslag.

Avdraget för avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster avser bl. a. avskrivning av restvärde för ett skivminne vid försvarets datacentral. Till följd av leveransförseningar av ersättningsutrustning beräknades kapitalmedelsförlusten för budgetåret 1975/76 med 790 000 kr. för stort belopp.

Posten Ersättning till riksförsäkringsverket föranleddes av kostnader för att förbereda utbetalning av dagpenning via försäkringskassorna. Kostnaderna beräknades till 75 000 kr. men uppgick slutgiltigt till 28 000 kr.

För att täcka utfallet av det s. k. retroaktivavtalet för vissa anslag under

huvudprogram fyra och fem avsattes sammanlagt 13 milj. kr. av prisregleringsmedel. Regeringen medgav samtidigt att berörda anslag fick överskridas med ett belopp motsvarande kostnaderna till följd av avtalet. Utfallet har senare beräknats till 12 678 000 kr. Vid beräkningen av prisregleringsmedlen hade således 322 000 kr. för mycket innehållits.

I beräkningarna av det ekonomiska utfallet för budgetåret 1975/76 (prop. 1976/77 bil. 7 s. 7) har beloppen för de tre nämnda posterna justerats.

Budgetåret 1976/77

Hittills beräknade indextal för NPI (februari 1975 = 100) utgör för augusti 1976 114,85 och för november 1976 117,96. Under budgetåret skall indextal beräknas även för februari och maj 1977.

Det tillgängliga materialet beträffande prisutvecklingen pekar mot att de anslagsöverskridanden som kommer att behöva medges på grund av förändringen av NPI kommer att överstiga det för innevarande budgetår anvisade prisregleringsanslaget på 1 380 milj. kr. Anslaget beräknades på grundval av ett antaget NPI-medeltal på ca 15,3 % för tiden februari 1975 till medelkostnadsläge budgetåret 1976/77.

Budgetåret 1977/78

De i prop. 1976/77:100 (bil. 7 s. 27) beräknade beloppen under anslagen till reglering av prisstegringar för det militära försvaret och civilförsvaret var onormalt stora. Anslagen består av två delar. Den ena delen är det på vanligt sätt beräknade beloppet på grundval av den då förmodade utvecklingen av NPI från februari 1976 fram till medelkostnadsläget för budgetåret 1977/78. Beloppet uppgick för förevarande anslag till 1 295 395 000 kr. Den andra delen utgörs av en restpost på 734 728 000 kr. genom att huvuddelen av de i prop. 1976/77:100 (bil. 7) upptagna anslagen angavs i prisläge februari 1975. I nämnda proposition (s. 3) anmärktes att totalbeloppet för budgetåret 1977/78 (11 476 milj. kr.) i princip enbart är en framräkning på grundval av NPI av motsvarande belopp för budgetåret 1976/77. Eftersom totalramen räknades upp men flera anslag var oförändrade uppstod den i det föregående nämnda restposten. Denna har givetvis försvunnit i föreliggande proposition eftersom samtliga anslag nu har beräknats i pris- och löneläge februari 1976.

Som jag har framhållit under avsnittet Det militära försvarets fortsatta utveckling bör de värnpliktigas förmåner i den mån de medför kostnadsökningar utöver vad NPI ger föranleda en motsvarande ramjustering. Denna kompensation påverkar inte förevarande anslag. Jag vill vidare erinra om vad jag har anfört under samma avsnitt om vissa tekniska förändringar vid beräkning av prisregleringen under löpande ubudgetår.

Under avsnittet Ramberäkningar för budgetåret 1977/78 har jag angett hur jag har beräknat kompensationen för pris- och löneökningar för nästa budgetår. Med hänvisning till vad jag har anfört där hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Reglering av prisstegringar för det militära försvaret* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 1 510 000 000 kr.

B Arméförband

Arméns fredsorganisation består i stort av följande förband m. m.

1 försvarsområdesstab
20 försvarsområdesförband
29 övriga förband
27 utbildningsanstalter som är underställda eller lyder under chefen för armén

Lokaliseringen av arméns fredsförband m. m. framgår av följande karta. Verksamheten leds centralt från arméstaben och regionalt av militärbefälhavare.

Verksamheten under huvudprogrammet Arméförband budgeteras på ett antal primäruppdrag inom huvudproduktionsområdena Ledning och förbandsverksamhet, Materielanskaffning, Anskaffning av anläggningar m. m. samt Forskning och utveckling. Verksamheten finansieras från följande anslag.

B 1. Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet
B 2. Arméförband: Materielanskaffning
B 3. Arméförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner
B 4. Arméförband: Forskning och utveckling
III 1. Arméförband: Anskaffning av anläggningar

B 1. Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet

1975/76	Utgift	2 590 442 116
1976/77	Anslag	2 275 800 000
1977/78	Förslag	2 727 000 000

Under anslaget bedrivs dels allmän ledning och förbandsverksamhet, operativ och krigsorganisatorisk verksamhet, utbildning till och av fast anställd personal m. fl. samt grundutbildning och repetitionsutbildning av värnpliktiga inom armén, dels allmän ledning och förbandsverksamhet inom hemvärnet.

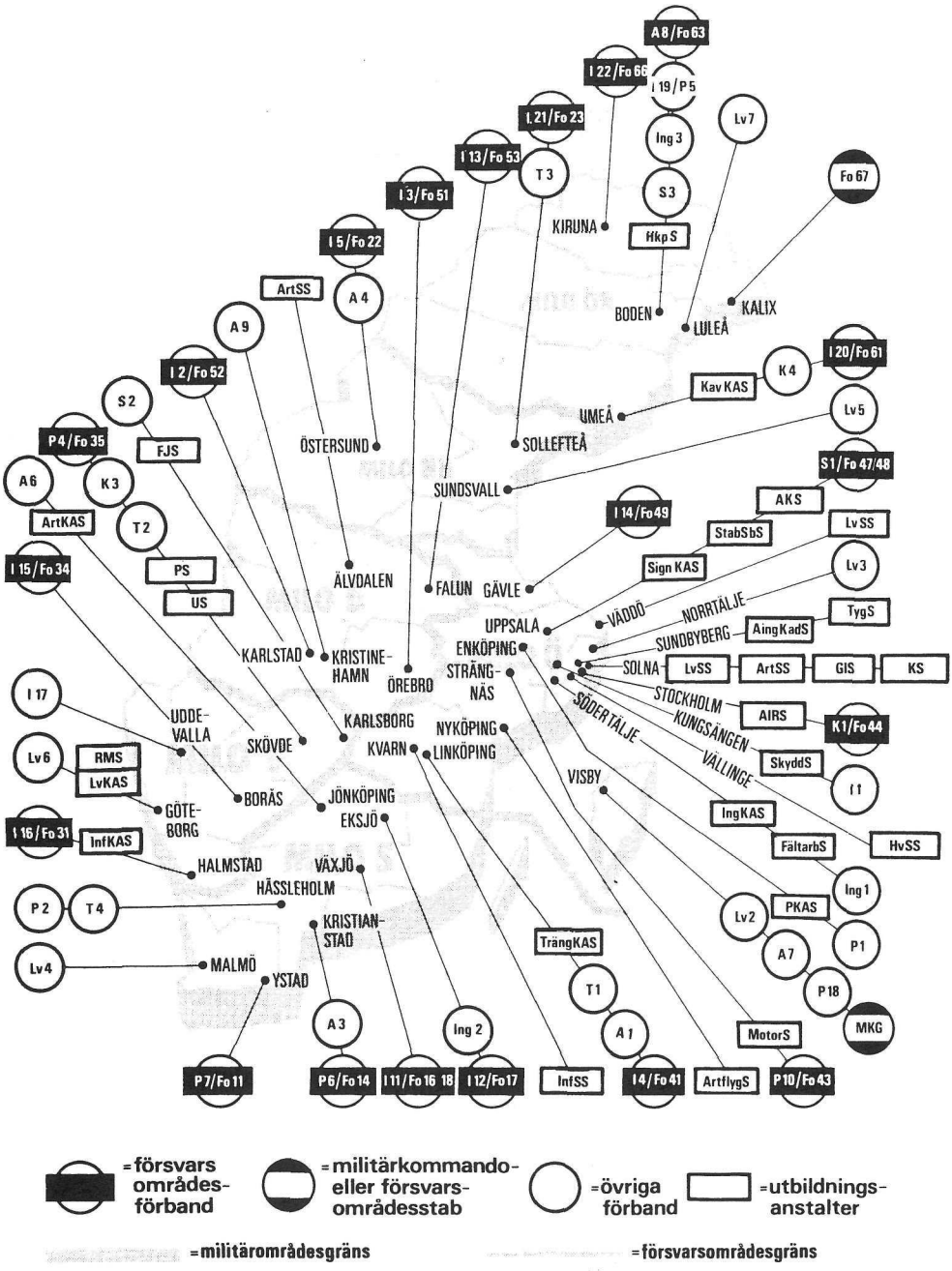
A8/Fo63
I 22/Fo66
I 19/P5
I 21/Fo23
Lv7
Ing 3
I 13/Fo53
T3
Fo67
I 3/Fo51
S3
KIRUNA
HkpS
I 5/Fo22
A4
ArtSS
BODEN
KALIX
LULEÅ
A9
I 2/Fo52
I 20/Fo61
K4
Kav KAS
S2
UMEÅ
Lv5
P4/Fo35
FJS
ÖSTERSUND
SOLLEFTEÅ
S1/Fo47/48
A6
K3
SUNDSVALL
AKS
I 14/Fo49
ArtKAS
T2
StabSbS
LvSS
I 15/Fo34
PS
Sign KAS
Lv3
ÄLVDALEN
FALUN
GÄVLE
US
VÄDDÖ
NORRTÄLJE
TygS
UPPSALA
SUNDBYBERG
AingKadS
KARLSTAD
KRISTINE-
HAMN
ENKÖPING
SOLNA
LvSS
ArtSS
GIS
KS
I 17
ÖREBRO
STRÄNG-
NÄS
STOCKHOLM
UDDE-
VALLA
KARLSBORG
NYKÖPING
SÖDERTÄLJE
AIRS
K1/Fo44
KUNGSÄNGEN
Lv6
RMS
SKÖVDE
KVARN
LINKÖPING
VÄLLINGE
SkyddS
I 1
LvKAS
VISBY
BORÅS
JÖNKÖPING
IngKAS
GÖTE-
BORG
EKSJÖ
I 16/Fo31
InfKAS
FältarbS
HvSS
HALMSTAD
VÄXJÖ
Ing 1
HÄSSLEHOLM
P2
T4
Lv2
PKAS
KRISTIAN-
STAD
TrängKAS
A7
P1
Lv4
MALMÖ
T1
P18
YSTAD
A1
MKG
A3
Ing 2
MotorS
P7/Fo11
P6/Fo14
I 11/Fo16 18
I 12/Fo17
InfSS
I 4/Fo41
ArtflygS
P10/Fo43
=försvars områdes-förband
=militärkommando- eller försvars-områdesstab
=övriga förband
=utbildnings-anstalter
=militärområdesgräns
=försvarsområdesgräns

Verksamhetens omfattning

Verksamhet	1975/76		1976/77	1977/78
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för armén
Antal större omorganisationer	2	2	–	–
Antal utexaminerade officerare exkl. reservofficerare	630	584	490	540
Grundutbildning av värnpliktiga				
Antal man	37 600	39 698	34 490	35 355
Antal tjänstgöringsdagar (milj. dagar)	10,045	9,581	9,415	8,932
Repetitionsutbildning				
Antal man	105 730	98 530	105 060	101 750
Antal tjänstgöringsdagar (milj. dagar)	1,666	1,568	1,721	1,766

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för armén	Föredraganden
Arméförband:					
Allmän ledning och förbandsverksamhet	696 899	864 032	730 599	803 321	795 134
Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet	79 800	73 227	84 277	84 791	84 791
Utbildning till och av fast anställd personal m. fl.	200 095	214 483	214 272	213 467	213 302
Grundutbildning av värnpliktiga	834 359	843 386	951 897	1 063 309	1 063 309
Repetitionsutbildning	245 313	256 333	342 348	487 967	483 144
Allmän ledning och förbandsverksamhet, hemvärnet	42 803	54 769	49 348	55 456	60 131
Kostnader	**2 099 269**	**2 306 230**	**2 372 741**	**2 708 311**	**2 699 811**

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för armén	Föredraganden
Avgår/tillkommer					
Medgiven prisreglering	+462 900	–	–	–	–
Överplanering, reserver m. m.	–80 629	–	–97 251	–99 481	+30 019
Gemensamma kostnader	–	+ 94 193	–	–	–
Skillnad mellan faktiska kostnader och internpriser	–	+282 339	–	–	–
Förskott	–	+ 6 993	–	–	–
Gemensamma intäkter	–	–99 313	–14 710	–	–
Utbetalningar föranledda av före budgetåret genomförd verksamhet	+ 17 050	–	+ 15 020	+ 14 710	+ 14 710
Beräknade utbetalningar efter budgetåret	–17 580	–	–	–17 540	–17 540
Medelsbehov	**2 481 010**	**2 590 442**	**2 275 800**	**2 606 000**	**2 727 000**

Personal

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för armén	Föredraganden
Militär personal					
Regementsofficerare	2 801	2 588	2 787	+ 13	+ 13[2]
Kompaniofficerare	1 905	1 819	1 858	+ 8	+ 8[2]
Plutonsofficerare m. fl.	4 526	4 119	4 391	+ 2	+ 2[2]
Civilmilitär personal					
Teknisk personal	1 068	999	1 108	of.	of.
Läkare (veterinärer)	23	22	20	of.	of.
Övrig personal	7	7	7	of.	of.
Pensionerad militär personal i arvodestjänst					
Regementsofficerare	72	60	112	–19	–21
Kompaniofficerare	113	83			

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för armén	Föredraganden
Civil personal					
Handläggande personal	69	87	90	of.	of.
Övrig personal	8 615	8 434[1]	8 171	-185	-260
	19 196	**18 217**	**18 544**	**-181**	**-258**[3]

[1] Härav är 2.050 inte löneplansanställda.
[2] Avser tjänster som tillkommer på grund av pensionsåldershöjningar.
[3] Avser antal tjänster.

Budgetåret 1975/76

Chefen för armén anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att verksamheten inom huvudproduktionsområdet i huvudsak givit ett godtagbart resultat. Den sista etappen av omorganisationen i lägre regional och lokal instans har genomförts. Detta har krävt omfattande arbetsinsatser vid berörda förband och har medfört att viss övrig verksamhet inte har kunnat genomföras helt planenligt. Beslutade krigsorganisatoriska förändringar har i allt väsentligt genomförts enligt planerna.

Målet för utbildningen vid skolor och kurser har i stort nåtts. På grund av vakansläget har det kvantitativa resultatet av den fortsatta befälsutbildningen vid förband inte blivit fullt tillfredsställande. Målen för rekrytering av regements- och reservofficerare samt för utbildning av värnpliktigt kompanibefäl har inte uppnåtts.

Avgångarna under grundutbildning av värnpliktiga avsedda för krigsplacering har minskat medan bortfallet av övningstid är oförändrat högt. Det kvalitativa utbildningsresultatet har förbättrats något.

Repetitionsutbildningen har genomförts med kvalitativt godtagbart och i ett flertal fall bra resultat. Ett stort antal förband vilkas utbildning avkortats från tre till en vecka har dock inte uppnått de avsedda målen.

Målen för hemvärnets verksamhet har i huvudsak uppnåtts.

Beroende bl. a. på att verksamhet har felbudgeterats eller tillkommit efter budgeteringen har det medgivna utnyttjandet av betalningsmedel överskridits med ca 109 milj. kr.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 bil. 6 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och regleringsbrevet för innevarande budgetår bedöms i huvudsak kunna fullföljas även om vissa inskränkningar i verksamheten äger rum för att begränsa behovet av betalningsmedel och skapa förutsättningar för att återta överskridandet från budgetåret 1975/76. Nuvarande fredsorganisation behålls i stort under budgetåret. Beslutade krigsorganisatoriska förändringar genomförs och förberedelser vidtas för senare omorganisationer. Mobiliseringsberedskapen upprätthålls enligt överbefälhavarens närmare bestämmande och personal utbildas för att uppnå och vidmakthålla förmåga att lösa uppgifter i krigs- och fredsorganisationen.

33 325 värnpliktiga beräknas grundutbildas. Utbildningen inriktas så att samövade enheter kan föras över till krigsorganisationen och därvid efter mobilisering vara direkt användbara i huvuduppgift. Försöken med avkortad grundutbildning av värnpliktiga fortsätter. Repetitionsutbildning beräknas genomföras av ca 86 000 man. Utbildningen inriktas så att de förband som övas enligt det oavkortade VU 60-systemet efter mobilisering kan lösa uppgifter enligt krigsplanläggningen. Försöken med modifierad repetitionsutbildning fortsätter. Hemvärnets organisation, kapacitet och beredskap vidmakthålls om möjligt.

Budgetåret 1977/78

Chefen för armén

Utöver vad som framgår av redogörelsen för programplanen anför chefen för armén följande huvudmotiveringar för den föreslagna verksamheten under budgetåret 1977/78.

Antalet anställda minskas i syfte att minska kostnaderna för fredsorganisationen. För att förbättra utbildningsbetingelserna har dock en viss vakansfyllnad för militär personal planerats in. Krigsorganisationen bör förändras i ungefär samma omfattning som under budgetåret 1976/77. Försöken med avkortad grundutbildning och modifierad repetitionsutbildning fortsätter under budgetåret.

Förändringarna i förhållande till budgetåret 1976/77 detaljmotiverar chefen för armén på följande sätt.

A. Pris- och löneomräkning

Pris- och löneomräkningen innebär att kostnaderna ökar med 279 387 000 kr.

B. Förändringar enligt Kungl. Maj:ts/regeringens beslut

1. Allmän ledning och förbandsverksamhet

För drift av personalserveringar behövs ytterligare fem tjänster för ekonomibiträden. Pensionsåldershöjningen för viss militär personal medför att 23 tjänster tillkommer under budgetåret. Samtidigt dras 19 arvodestjänster för pensionsavgången militär personal in. (+ 685 000 kr.).

C. Uppgiftsförändringar

1. Allmän ledning och förbandsverksamhet

a) 15 tjänster beräknas komma att inrättas för arbetsvårdsfall (+ 1 020 000 kr.).

b) Den civila personalen minskar i antal (– 16 165 000 kr.).

c) Uppföljning av OLLI-organisationen och förstärkning av förbandssjukvården beräknas medföra att ca 64 tjänster för civil personal behöver inrättas (+ 4 150 000 kr.).

d) Kostnaderna minskar i samband med att antalet övertaliga går ned (– 1 809 000 kr.).

e) Vissa lönekostnader förs över till andra primäruppdrag under anslaget (– 7 830 000 kr.).

f) Hyrorna minskar med 2 548 000 kr.

g) Förrådsutrustningen för OLLI-förråden slutförs i huvudsak under budgetåret 1976/77 (– 13 787 000 kr.).

h) Övriga förändringar beräknas innebära att kostnaderna ökar med 8 804 000 kr. Hänsyn har därvid tagits till bl. a. kostnader för underskott i marketenterirörelsen samt till kostnader för utbyggnad av en värnskjutskola och förberedelser för omlokalisering av K 4 till Arvidsjaur.

2. Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet

a) Ytterligare rationalisering av fackmässiga mobiliseringsförberedelser, minskad försöksverksamhet och längre intervaller mellan materielöversyner, innebär att kostnaderna kan minskas (– 4 875 000 kr.).

b) Antalet krigsorganisatoriska förändringar ökar något (+ 836 000 kr.).

c) Vissa lönekostnader förs över till andra primäruppdrag under anslaget (– 6 123 000 kr.).

3. Utbildning till och av fast anställd personal m. fl.

a) Bättre redovisning av personalkostnader och viss personalminskning innebär att kostnaderna minskar med 25 526 000 kr.

b) Antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga minskas (– 1 127 000 kr.).

c) Utbildningsvolymen sjunker (– 3 634 000 kr.).

d) Sammanhållen utbildningsgång för reservofficerare införs. Detta beräknas öka kostnaderna med 5 000 000 kr. medan kostnaderna minskar med

1 337 000 kr. beroende på minskat antal elevdagar.

4. Grundutbildning av värnpliktiga

Antalet budgeterade tjänstgöringsdagar minskar med 483 000 till 8 932 000 dagar beroende på förbättrade beräknings- och prognosmetoder. Antalet inryckande värnpliktiga minskar med ca 200. Lönekostnaderna ökar med 35 200 000 kr. som resultat av överföringar från andra primäruppdrag. Sammanlagt ökar kostnaderna under primäruppdragsgruppen med 14 450 000 kr.

5. Repetitionsutbildning

Antalet tjänstgöringsdagar ökar med 45 000 till 1 766 000 dagar medan antalet värnpliktiga som genomför repetitionsutbildning minskar med 3 310. De förbättrade förmånerna för värnpliktiga under repetitionsutbildning medför att kostnaderna ökar med 78 990 000 kr. Sammanlagt ökar kostnaderna under primäruppdragsgruppen med 25 497 000 kr.

6. Allmän ledning och förbandsverksamhet, Hemvärnet

Kostnaderna för primäruppdraget ökar med 1 504 000 kr. bl. a. beroende på ökning av antalet hemvärnsförband och att hemvärnspersonal tar över uppgifter som tidigare utförts av förråds- och servicepersonal.

Föredraganden

Chefen för armén redovisar i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 ett anslagsöverskridande på ca 109 milj. kr. och har anmält sin avsikt att genom inskränkningar i verksamheten under innevarande budgetåret skapa utrymme för att till en del återta detta överskridande.

Jag räknar med att dessa åtgärder kommer att ge till resultat att ca 80 milj. kr. återstår att reglera vid ingången av budgetåret 1977/78. Vid min medelsberäkning har jag förutsatt att anslaget kommer att underutnyttjas med motsvarande belopp vilket innebär att överskridandet regleras.

I avsnittet om ramberäkningar för budgetåret 1977/78 har jag anfört att en sammanvägd bedömning av bl. a. överplanering och reserv för lönekostnader bör göras. I samma avsnitt har jag även anmält att jag inte kan godta en av överbefälhavaren anbefalld överplanering på 31 500 milj. kr.

Med hänsyn till de tidigare budgetårens belastning och utfallet budgetåret 1975/76 har jag räknat upp anslaget med 100 milj. kr. I övrigt kan jag i huvudsak godta arméchefens förslag till inriktning av verksamheten liksom också hans beräkning av kostnaderna under primäruppdragen.

Under primäruppdraget för allmän ledning och förbandsverksamhet har jag vid min kostnadsberäkning ansett att det av chefen för armén föreslagna antalet nya civila tjänster bör begränsas till att endast avse vissa tjänster för drift av personalserveringar och för arbetsvårdsfall. Jag har vidare beräknat kostnader endast för sådan utökning av militär personal som är en

direkt följd av pensionsåldershöjning och redan påbörjad utbildning. I enlighet härmed bör rekryteringen under primäruppdraget Utbildning till och av fast anställd personal m. fl. hållas i stort oförändrad. Jag har inte något att erinra mot chefens för armén förslag beträffande primäruppdraget för operativ och krigsorganisatorisk verksamhet och primäruppdragsgruppen för grundutbildning av värnpliktiga. Under primäruppdragsgruppen för repetitionsutbildning av värnpliktiga har jag vid min kostnadsberäkning förutsatt ett något lägre antal tjänstgöringsdagar än vad chefen för armén har föreslagit.

Under primäruppdraget till hemvärnet har jag tagit hänsyn till de ökade kostnader som föranleds av förslaget om nya förmåner åt frivilligpersonal m. fl. (prop. 1976/77:49).

Min beräkning av det totala medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanlag av 2 727 000 000 kr.

B 2. Arméförband: Materielanskaffning

1975/76	Utgift	807 914 661[1]
1976/77	Anslag	764 000 000
1977/78	Förslag	779 000 000

[1] Varav 91 000 000 kr. i prisregleringsmedel.

Verksamheten under anslaget omfattar sådant materielunderhåll som inte är en direkt följd av materielens förrådshållning eller utbildning och övningar vid förbanden, anskaffning av alla förnödenheter för krigsorganisationens utrustnings- och ersättningsbehov samt anskaffning av viss materiel för fredsbruk.

Verksamheten under anslaget inriktas med beställningsbemyndiganden, medan takten i beställningsverksamheten bestäms av medelstilldelningen. Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1976 1 707 536 697 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 1 490 milj. kr. och anvisat ett anslag av 764 milj. kr. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (1 707 536 697 + 1 490 000 000 – 764 000 000) 2 433 536 697 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för armén		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Arméförband: Centralt vidtaget materielunderhåll m. m., utom av viss sjukvårdsmateriel, för delprogrammet						
Fördelningsförband m. m.	14 300		17 600	18 200		
Infanteribrigad m. m.	7 300		7 200	5 100		
Norrlandsbrigad m. m.	2 700		2 900	2 300		
Pansarbrigad m. m.	10 300		14 900	10 000		
Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband	2 000	76 100	5 300	1 200	78 600	60 700
Lokalförsvarsförband	13 700		15 000	9 300		
Hemvärnet	–		200	–		
Gemensamma produktionsresurser	30 100[1]		15 500	14 600		
Arméförband: Centralt vidtagen materielanskaffning m. m., utom av viss sjukvårdsmateriel, för delprogrammet						
Fördelningsförband m. m.	290 200		257 300	232 200		
Infanteribrigad m. m.	471 100		601 900	314 300		
Norrlandsbrigad m. m.	182 200		87 300	84 900		
Pansarbrigad m. m.	133 500		155 700	109 100		
Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband	37 100	817 300	20 400	22 900	1 514 900	854 900
Lokalförsvarsförband	120 900		76 300	97 500		
Hemvärnet	5 800		1 100	2 400		
Gemensamma produktionsresurser	493 300[2]		754 400[3]	72 600		
Arméförband: Centralt vidtagen materielanskaffning m. m. av viss sjukvårdsmateriel för delprogrammet						
Fördelningsförband m. m.	8 300		1 800	1 800		
Infanteribrigad m. m.	1 600		5 800	5 900		
Norrlandsbrigad m. m.	700		2 000	2 000		
Pansarbrigad m. m.	600		2 100	2 200		
Centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband	5 400	30 600	4 500	4 600	31 500	28 400
Lokalförsvarsförband	9 800		7 600	7 800		
Gemensamma produktionsresurser	7 900[4]		7 700[5]	4 100		
Kostnader	**1 848 800**	**924 000**	**2 064 500**	**1 025 000**	**1 625 000**	**944 000**
Reducering på grund av överplanering och inkomster	–358 800	–160 000	–75 000	–165 000	–75 000	–165 000
Medelsbehov	–	**764 000**	–	**860 000**	–	**779 000**
Bemyndigandebehov	**1 490 000**	–	**1 989 500**	–	**1 550 000**	–

[1] I beloppet ingår 14,5 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.
[2] I beloppet ingår 341,4 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.
[3] I beloppet ingår 626,6 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden, varav 130,6 milj. kr. utgör korrektion för saldo.
[4] I beloppet ingår 3,7 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.
[5] I beloppet ingår 4 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

Budgetåret 1975/76

Försvarets materielverk och *försvarets sjukvårdsstyrelse* anger i sina årsredovisningar för budgetåret 1975/76 att planerad materielanskaffning för arméförband i stort har kunnat genomföras. Under budgetåret har sålunda beställts artilleripjäser och centralinstrument till haubitssystem 77, spaningsradar till luftvärnsrobotsystem 70, ammunition för infanterikanonvagn 91, tändrör för artilleriammunition samt bärbara radiostationer. Vidare har kompletterande beställningar av infanterikanonvagn 91 och terrängbilar lagts ut liksom beställningar av beklädnads-, förplägnads- och sjukvårdsmateriel.

De beställningar för ökat stöd åt TEKO-industrin som planerades för budgetåret har av upphandlingstekniska skäl inte helt kunnat läggas ut. Detta har beaktats i planeringen för budgetåret 1976/77.

Leveranserna av infanterikanonvagn 91, terrängbilar, automatkarbiner, ammunition och vissa standardfordon har fortsatt under budgetåret.

Budgetåret 1976/77

Bemyndigandeplaner har fastställts i regleringbrev för budgetåret 1976/77 och ändrats genom beslut den 21 oktober 1976. Planerna innebär bl. a. att under budgetåret kommer att beställas bildförstärkare, ammunition för haubitssystem 77, tändrör för rök- och lysammunition samt modernisering av luftvärnsrobotsystem 67. Vidare skall kompletterande beställningar av artilleripjäser och centralinstrument till haubitssystem 77 samt automatkarbiner läggas ut. Modernisering av sjukvårdsutrustningen för förbandsplatsgrupper fortsätter.

Budgetåret 1977/78

Chefen för armén

Anslaget bör föras upp med 860 milj. kr. och ett beställningsbemyndigande om 1 989,5 milj. kr. inhämtas.

Beställningsbemyndigandena för fördelningsförband m. m. är avsedda främst för att anskaffa pansarvärnsrobotsystem, terrängbilar för personaltransport, ammunition, främst till artilleriet, och motorcyklar. Vidare avses bemyndiganden för fortsatt modernisering av förbandsplatsgrupper.

För infanteribrigader m. m. och norrlandsbrigader m. m. begärs bemyndiganden främst för att beställa pansarvärnsrobotsystem, artillerilaser, terrängbilar för personaltransport, rök- och lysammunition och motorcyklar samt för kompletterande beställning av infanterikanonvagn 91, terrängbilar och bärbara radiostationer. Slutligen avses bemyndiganden för fortsatt modernisering av utrustningen för brigadsjukvårdskompanier.

Beställningsbemyndigandena för pansarbrigader m. m. avses främst för att anskaffa pansarvärnsrobotsystem, robotar till rörligt luftvärnsrobotsystem med robot 70 som grund och motorcyklar. Bemyndiganden avses också för att fortsätta moderniseringen av utrustningen för brigadsjukvårdskompanier.

För centrala och högre regionala lednings- och underhållsförband begärs bemyndiganden främst för att anskaffa motorcyklar och för att fortsätta moderniseringen av krigssjukhusen.

Beställningsbemyndiganden för lokalförsvarsförband avses främst för att anskaffa motorcyklar och utrustning till skytteregementenas sjukvårdskompanier.

För gemensamma produktionsresurser begärs bemyndiganden främst för att beställa materiel och installationsarbeten för fasta signalanläggningar och centralt underhåll av vissa beredskapsfabriker samt för att vidmakthålla och komplettera krigsproduktionskapaciteten. Vidare avses beställningsbemyndiganden för att anskaffa materiel för fredssjukvården.

För samtliga delprogram avses beställningsbemyndiganden för att anskaffa beklädnads- och förplägnadsmateriel.

Av begärda bemyndiganden avses 630,6 milj. kr. för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 340 milj. kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 160 milj. kr.

c) underskott av prisregleringsbemyndiganden från budgetåret 1975/76 till ett belopp av 130,6 milj. kr.

Föredraganden

Min beräkning av det totala bemyndigande- och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel.

I enlighet med vad jag har förordat under avsnittet Det militära försvarets fortsatta utveckling har jag beräknat beställningsbemyndiganden och betalningsmedel för en begränsad anskaffning av tung pansarvärnsrobot. Jag har vidare räknat med att terrängbil klass 2 för bl. a. luftvärnsförbandens behov och för personaltransport skall beställas.

Med utnyttjande av de belopp som har tagits upp i sammanställningen blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 3 204 536 697 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade

bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 3 100 milj. kr.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilka anskaffningar m. m. som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 550 000 000 kr.
2. till *Arméförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 779 000 000 kr.

B 3. Arméförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner

1975/76	Utgift	68 800 000
1976/77	Anslag	77 000 000
1977/78	Förslag	75 000 000

Verksamheten under anslaget omfattar iståndsättning av befästningar och byggnader för armén. Anslaget skall tillgodoföras inkomstsidan i staten för försvarets fastighetsfond för att balansera utgifter inom staten för fonden.

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Chefen för armén	Föredraganden
Befästningars delfond				
Arméförband: Iståndsättning av befästningar m. m. för delprogrammet Gemensamma produktionsresurser	300	350	450	450
Kasernbyggnaders delfond				
Arméförband: Iståndsättning av kaserner m. m. för delprogrammet Gemensamma produktionsresurser	45 700	76 650	74 550	74 550
Kostnader = medelsbehov	**46 000**[1]	**77 000**	**75 000**	**75 000**

[1] Medgivet överskridande av anslagsbeloppet 22,8 milj. kr.

Budgetåret 1975/76

I sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 anmäler *fortifikationsförvaltningen* att verksamheten har kunnat genomföras enligt planerna. Renovering

av tre kaserner vid P 1 i Enköping, en kasern vid P 6 i Kristianstad, en kasern vid P 7 i Ystad och en kasern vid Ing 2 i Eksjö har avslutats. Renovering av en kasern vid A 4 i Östersund har påbörjats. I avvaktan på beslut om större ombyggnad eller nybyggnad har mindre iståndsättningsarbeten utförts i matinrättningarna vid I 4, A 1 och T 1 i Linköping, K 1 i Stockholm, K 3, P 4 och T 2 i Skövde samt T 4 i Hässleholm. Inom ramen för tillgängliga medel för iståndsättning av stabs- och förvaltningslokaler till följd av organisationsändringar har bl. a. kanslihusen vid I 15 i Borås, I 17 i Uddevalla och A 3 i Kristianstad byggts om.

Budgetåret 1976/77

Den planerade verksamheten beräknas kunna bli genomförd. Bl. a. beräknas pågående renovering av en kasern vid A 4 i Östersund bli avslutad liksom pågående om- och tillbyggnad av sjukhuset vid I 15 i Borås. Renovering av en kasern vid I 2 i Karlstad och en kasern vid I 16 i Halmstad påbörjas.

Budgetåret 1977/78

Chefen för armén

Följande dispositionsplan föreslås för anslaget.

Objekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningars delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
1. Mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m.	450
	450
Kasernbyggnaders delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
1. Kasernrenoveringar	22 000
2. Iståndsättning av matinrättningar	3 500
3. Iståndsättning av sjukhus	4 500
4. P 1. Ombyggnadsarbeten för S 1 (totalkostnad 30 milj. kr.)	1 000
5. S 2. Ombyggnad och iståndsättning av garnisonshotellet (totalkostnad 3 450 000 kr.).	2 400
6. Skövde garnison. Ombyggnadsarbeten till följd av organisationsändringar (totalkostnad 15 milj. kr.)	3 000
7. Iståndsättning av förråd och stabs- och förvaltningslokaler till följd av organisationsändringar	3 000
8. Diverse objekt	2 900
9. Mindre iståndsättningsarbeten på byggnader, utbildningsanordningar m. m.	15 250
10. Vissa tekniska försörjningsanordningar m. m.	17 000
	74 550
Totalt	**75 000**

Befästningars delfond

1. För mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m. beräknas ett medelsbehov av 450 000 kr. för nästa budgetår.

Kasernbyggnaders delfond

1. F. n. pågår renovering av kaserner vid A 4 i Östersund och S 2 i Karlsborg. Under innevarande budgetår avses renovering av en kasern vid I 2 i Karlstad och en kasern vid I 16 i Halmstad påbörjas. För fortsatta renoveringsarbeten vid I 2, I 16 och S 2 samt för att påbörja renovering av en kasern vid I 17 i Uddevalla beräknas ett medelsbehov av 22 milj. kr. för nästa budgetår.

2. Behovet av att iståndsätta matinrättningar vid arméns förband har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1974:1 (bil. 6 s. 84). För nästa budgetår beräknas ett medelsbehov av 3,5 milj. kr. för detta ändamål.

3. Behovet av att iståndsätta sjukhus vid arméns förband har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 104). F. n. pågår iståndsättning av sjukhuset vid I 15 i Borås. Under nästa budgetår avses iståndsättning av sjukhuset vid I 16 i Halmstad påbörjas. För iståndsättning av sjukhus beräknas ett sammanlagt medelsbehov av 4,5 milj. kr. för nästa budgetår.

4. 1973 års riksdag (prop. 1973:135, FöU 1973:26, rskr 1973:382) beslutade att P 1 i Enköping skall avvecklas. 1974 års riksdag (prop. 1974:50, FöU 1974:25, rskr 1974:270) beslutade att S 1 m. m. i Uppsala skall flyttas till Enköping. För att kunna ge S 1 ändamålsenliga utbildnings-, stabs- och förvaltningslokaler m. m. krävs vissa iståndsättningsarbeten i vad avser byggnader och tekniska försörjningsanordningar inom P 1:s nuvarande etablissement. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för erforderliga iståndsättningsarbeten. Kostnaderna för dessa arbeten, som avses utföras inom en femårsperiod, uppskattas till 30 milj. kr. varav 1 milj. kr. behövs för nästa budgetår.

5. Garnisonshotellet (byggnad nr 203) vid S 2 i Karlsborg behöver byggas om och iståndsättas för att i fortsättningen kunna utnyttjas som gemensamma utspisnings- och sällskapslokaler för all anställd personal vid förbandet. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för ombyggnaden. Regeringen uppdrog den 29 januari 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 3 450 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

6. 1974 års riksdag (prop. 1974:135, FöU 1974:34, rskr 1974:392) beslutade *om vissa organisationsförändringar i arméns fredsorganisation i Skövde*. För att anpassa byggnadsbeståndet vid förbanden inom Skövde garnison till de krav som den nya organisationen ställer behöver vissa ombyggnads- och

iståndsättningsarbeten göras. Kostnaderna för dess arbeten, som avses utföras inom en femårsperiod, uppskattas till 15 milj. kr. varav 3 milj. kr. behövs för nästa budgetår.

7. För iståndsättning av förråd och stabs- och förvaltningslokaler till följd av organisationsändringar i lägre regional och lokal instans beräknas ett medelsbehov av 3 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen behövs för att fullfölja de iståndsättningsarbeten som ingår i etapp 3 av omorganisationen.

8. För diverse objekt för vilka kostnaderna var för sig beräknas till högst 2 milj. kr. behövs 2,9 milj. kr. för nästa budgetår.

9. För mindre iståndsättningsarbeten på byggnader, utbildningsanordningar m. m. beräknas ett medelsbehov av 15 250 000 kr. för nästa budgetår. Medlen behövs för att genomföra vissa planerade ombyggnads- och iståndsättningsarbeten avseende bl. a. mobiliseringsförråd, läger och skjutbanor samt för att kunna disponera om och anpassa befintliga byggnader till de ändrade krav som kan komma att föranledas av smärre organisations- och personalförändringar. Kostnaderna för dessa objekt beräknas var för sig till högst 800 000 kr.

10. För vissa tekniska försörjningsanordningar m. m. beräknas ett medelsbehov av 17 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen behövs för att bygga om och modernisera installationer och anläggningar för värme- och elförsörjning, iståndsätta vägar och planer samt för att byta ut eller komplettera vattenlednings- och avloppsnät.

Föredraganden

Min beräkning av medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Arméförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 75 000 000 kr.

B 4. Arméförband: Forskning och utveckling

1975/76	Utgift	67 928 000[1]
1976/77	Anslag	60 000 000
1977/78	Förslag	70 000 000

[1] Varav 7 928 000 kr. i prisregleringsmedel.

Verksamheten under anslaget omfattar utvecklingsarbete beträffande materiel för armén.

Verksamheten inriktas med beställningsbemyndiganden, medan takten i beställningsverksamheten bestäms av medelstilldelningen. Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1976 58 972 869 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 110 milj.

kr. och anvisat ett anslag av 60 milj. kr. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (58 972 869 + 110 000 000 – 60 000 000) 108 972 869 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för armén		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Arméförband: Utvecklingsarbete för delprogrammet						
Fördelningsförband m. m.	19 600		12 100	14 900		
Infanteribrigad m. m.	18 500		98 200	13 200		
Norrlandsbrigad m. m.	3 400		2 500	4 300		
Pansarbrigad m. m.	36 000		13 900	14 600		
Centrala och högre regionala ledningS- och underhålls-		69 000			200 000	81 000
förband	4 300		1 300	2 700		
Lokalförsvarsförband	3 800		700	1 800		
Hemvärnet	200		–	100		
Gemensamma produktionsresurser	44 200[1]		77 700[2]	31 400		
Kostnader	**130 000**	**69 000**	**206 400**	**83 000**	**200 000**	**81 000**
Reducering på grund av överplanering	–20 000	–9 000	–	–11 000	–	–11 000
Medelsbehov	–	**60 000**	–	**72 000**	–	**70 000**
Bemyndigandebehov	**110 000**	–	**206 400**	–	**200 000**	–

[1] I beloppet ingår 18,1 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.
[2] I beloppet ingår 56,9 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden, varav 12,4 milj. kr. för korrektion av saldo.

Budgetåret 1975/76

Försvarets materielverk anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad forsknings- och utvecklingsverksamhet för arméförband i stort har kunnat genomföras. Under budgetåret har verksamheten främst varit inriktad på att studera framtida sambands-, luftvärns- och pansarvärnssystem samt att utveckla komponenter för att modifiera befintliga stridsfordon. Försöken med nya bandvagnar och motorcyklar har fortsatt.

Budgetåret 1976/77

Bemyndigandeplaner har fastställts i regleringsbrev för budgetåret 1976/77 och ändrats genom beslut den 21 oktober 1976. Planerna innebär att forsknings- och utvecklingsverksamheten i huvudsak kommer att inriktas mot fortsatta studier av framtida sambands-, luftvärns- och pansarvärnssystem samt mot att utveckla viss ammunition och komponenter för att modifiera befintliga stridsfordon.

Budgetåret 1977/78

Chefen för armén

Anslaget bör föras upp med 72 milj. kr och ett beställningsbemyndigande om 206,4 milj. kr inhämtas.

Under budgetåret 1977/78 inriktas utvecklingsarbetet främst på att ta fram ett inhemskt lätt pansarvärnsrobotsystem och därutöver i huvudsak på att fortsätta studierna av framtida sambands-, luftvärns- och pansarvärnssystem. Framställning enligt det s. k. tvåstegsförfarandet kommer att sändas in om utveckling av lätt pansarvärnsrobotsystem och truppradiosystem.

Av begärda bemyndiganden är 56,9 milj. kr. avsedda för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 37 milj. kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 7,5 milj. kr.

c) underskott av prisregleringsbemyndiganden från budgetåret 1975/76 till ett belopp av 12,4 milj. kr.

Föredraganden

Min beräkning av det totala bemyndigande-och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel.

Med utnyttjande av de belopp som har tagits upp i sammanställningen blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 238 972 869 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 220 milj. kr.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilket utvecklingsarbete som bör beställas inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att utvecklingsarbete för arméförband får beställas inom en kostnadsram av 200 000 000 kr.
2. till *Arméförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 70 000 000 kr.

C Marinförband

Marinens fredsorganisation består i stort av följande förband m. m.

3 örlogsbaser
2 marina bevakningsområden
5 kustartilleriförsvar
7 övriga förband (kustflottan, 5 regementen, 1 helikopterdivision)
4 utbildningsanstalter som är underställda eller lyder under chefen för marinen.

Lokaliseringen av marinens fredsförband m. m. framgår av följande karta. Verksamheten leds centralt och regionalt från marinstaben.

Verksamheten under huvudprogrammet Marinförband budgeteras på ett antal primäruppdrag inom huvudproduktionsområdena Ledning och förbandsverksamhet, Materielanskaffning, Anskaffning av anläggningar m. m. samt Forskning och utveckling. Verksamheten finansieras från följande anslag.

C 1. Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet
C 2. Marinförband: Materielanskaffning
C 3. Marinförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner
C 4. Marinförband: Forskning och utveckling
III 2. Marinförband: Anskaffning av anläggningar

C 1 Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet

1975/76	Utgift	891 110 953
1976/77	Anslag	765 500 000
1977/78	Förslag	882 800 000

Under anslaget bedrivs allmän ledning och förbandsverksamhet, operativ och krigsorganisatorisk verksamhet, utbildning till och av fast anställd personal m. fl. samt grundutbildning och repetitionsutbildning av värnpliktiga inom marinen.

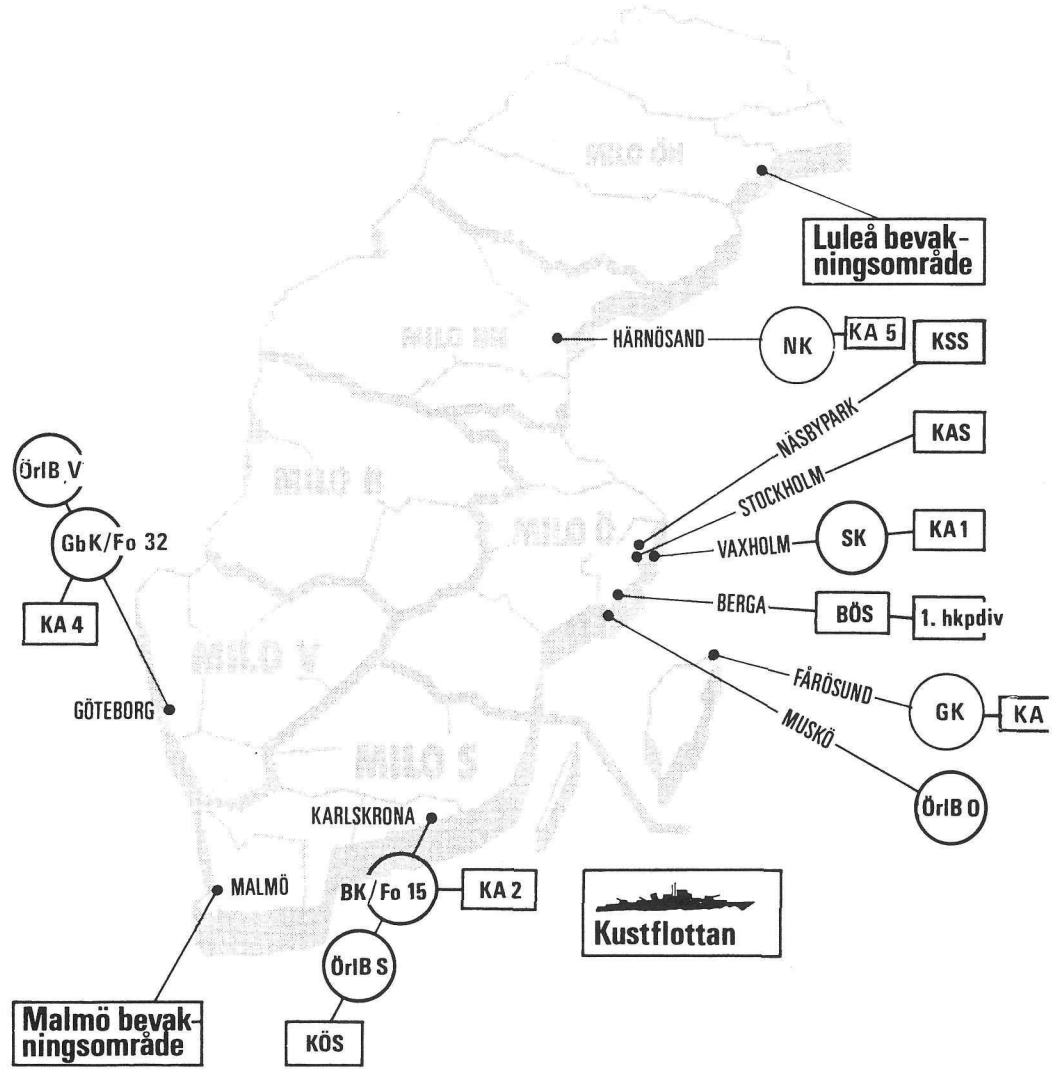
Luleå bevakningsområde
HÄRNÖSAND
NK
KA 5
KSS
NÄSBYPARK
KAS
STOCKHOLM
VAXHOLM
SK
KA 1
BERGA
BÖS
1. hkpdiv
FÅRÖSUND
GK
KA
MUSKÖ
ÖrlB O
ÖrlB V
GbK/Fo 32
KA 4
GÖTEBORG
KARLSKRONA
MALMÖ
BK/Fo 15
KA 2
ÖrlB S
KÖS
Kustflottan
Malmö bevakningsområde
Örlogsbaser och kustartilleriförsvar
Övriga förband (regementen, utbildningsanstalter m. m.)
Marina bevakningsområden
=militärområdesgräns
=försvarsområdesgräns

Verksamhetens omfattning

Verksamhet	1975/76		1976/77	1977/78
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för marinen
Antal utexaminerade officerare exkl. reservofficerare	195	181	233	258
Grundutbildning av värnpliktiga				
Antal man	7 300	7 042	7 077	7 019
Antal tjänstgörings-dagar (milj. dagar)	2,130	2,094	2,029	2,022
Repetitionsutbildning				
Antal man	8 401	5 845	9 232	8 705
Antal tjänstgörings-dagar (milj. dagar)	0,192	0,144	0,212	0,203

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för marinen	Föredra-ganden
Marinförband:					
Allmän ledning och förbandsverksamhet	306 300	344 828	310 000	353 400	353 400
Operativ och krigs-organisatorisk verksamhet	62 600	72 193	67 000	73 100	69 100
Utbildning till och av fast anställd per-sonal m. fl.	75 750	83 232	81 900	113 400	111 000
Grundutbildning av värnpliktiga	274 600	305 167	304 700	316 500	312 500
Repetitionsutbildning	29 400	34 262	41 600	46 000	16 000
Kostnader	**748 650**	**839 682**	**805 200**	**902 400**	**862 000**
Avgår/tillkommer:					
Medgiven prisregle-ring	+143 200	–	–	–	–
Överplanering, reserver m. m.	–42 700	–14 210	–26 000	–30 200	+19 800
Intäkter för isbrytar-verksamhet m. m.	–10 000	–19 951	–13 200	–29 000	–29 000
Kostnader som inte fördelats på primär-uppdrag	–	+87 290	–	–	–
Utbetalningar föran-ledda av före budget-året genomförd verksamhet	+14 200	+14 200	+18 800	+19 300	+19 300
Beräknade utbetal-ningar efter bud-getåret	–18 800	–15 900	–19 300	–19 500	–19 500
Belastnings-anpassning	–	–	–	–	+30 200
Medelsbehov	**834 550**	**891 111**	**765 500**	**843 000**	**882 800**

Personal

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för marinen	Föredraganden
Militär personal					
Regementsofficerare	681	672	703	of.	of.
Kompaniofficerare m. fl.	968	977	928	–6[1]	–6[1]
Plutonsofficerare m. fl.	1 833	1 882	1 927	+6[1]	+6[1]
Civilmilitär personal					
Teknisk personal	129	117	127	of.	of.
Läkare (veterinärer)	22	21	22	–1	–1
Övrig personal	5	6	5	of.	of.
Pensionerad militär personal i arvodestjänst					
Regementsofficerare	14	12	10	– 6	–6
Kompaniofficerare	8	9	6	– 6	–6
Civil personal					
Handläggande personal	155	155	155	–70	–70
Övrig personal	3 581	3 582	3 511		
	7 446	**7 433**	**7 394**	**–83**[2]	**–83**[2]

[1] Omfördelning av tjänster i samband med avvecklingen av den särskilda staten för övertaliga kompaniofficerare vid flottan.

[2] Avser antalet tjänster. Antalet anställda beräknas minska med 118.

Budgetåret 1975/76

Chefen för marinen anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att marinens resurser även detta år varit otillräckliga. Personalutgifterna har under året ökat i väsentligt högre grad än den kompensation som erhållits i form av prisregleringsmedel. Chefen för marinen har därför tvingats prioritera viss verksamhet nämligen befäls- och repetitionsutbildningen. Inom dessa områden har godtagbart resultat uppnåtts.

Örlogsbaser och kustartilleriförsvar har organiserats om. Förslag till ökad samordning av förvaltningsverksamheten i Göteborg har inlämnats. Motsvarande utredning för Karlskrona har ännu inte genomförts. Förslag till ny organisation för Berga örlogsskolor har lämnats in till regeringen medan motsvarande förslag för Karlskrona örlogsskolor inte har lämnats in ännu. Vakansläget främst för militär personal är fortfarande besvärande.

Marinens anslag för ledning och förbandsverksamhet har överskridits med ca 57 milj. kronor. Chefen för marinen eftersträvar att återta delar av överskridandet innevarande budgetår genom skuldökning m. m. och ändrade ambitioner. Han hävdar vidare att överskridandet får kvarstående allvarliga effekter som dels kan beröra verksamheten kommande budgetår, dels kan förvärra eftersläpningen av materielanskaffningen på sikt.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 bil. 6 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och regleringsbrevet för innevarande budgetår beräknas i stort kunna fullföljas. Dock måste verksamhetens omfattning begränsas för att delvis reglera överskridandet från budgetåret 1975/76. Förvaltningsverksamheten i Karlskrona garnison och stabs- och förvaltningsorganisationen vid Karlskrona örlogsskolor ses över. Enligt regeringens beslut den 2 september 1976 skall organisationen vid de marina förbanden i Göteborg successivt utvecklas. Försöken med en för försvarets tunga och marinens lätta helikoptrar gemensam organisation skall fortsätta.

Budgetåret 1977/78

Chefen för marinen

Utöver vad som framgår av redogörelsen för programplanen anför chefen för marinen bl. a. följande huvudmotiveringar för den föreslagna verksamheten under budgetåret 1977/78. Den skall i första hand inriktas på att säkerställa förbandsproduktionen och mobiliseringsberedskapen för prioriterade förband. Vakansläget är fortfarande besvärande, varför utbildningen till och av fast anställd personal prioriteras. Bl. a. förbättras utbildningen av kompaniofficerare. De värnpliktigas grundutbildning inriktas på att personalen ska vara krigsplaceringsbar vid utbildningens slut och användbar i huvudtjänst direkt efter mobilisering. Repetitionsutbildningens omfattning minskar i förhållande till budgetåret 1976/77.

Förändringarna i förhållande till budgetåret 1976/77 detaljmotiverar chefen för marinen på följande sätt.

A. Pris- och löneomräkning

Pris- och löneomräkningen innebär att kostnaderna ökar med 86 700 000 kr.

B. Förändringar enligt Kungl. Maj:ts/regeringens beslut

1. Allmän ledning och förbandsverksamhet

a) Av budgettekniska skäl bör kostnader för personal föras över från primäruppdraget Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet och primäruppdragsgruppen Grundutbildning av värnpliktiga till primäruppdraget Utbildning till och av fast anställd personal m. fl. (+ 5 900 000 kr.).

b) Av budgettekniska skäl bör kostnader för materiel och tjänster föras över från primäruppdraget Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet och primäruppdragsgruppen Grundutbildning av värnpliktiga (+ 600 000 kr.).

2. Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet

a) Av budgettekniska skäl bör kostnader för personal föras över till primäruppdraget Allmän ledning och förbandsverksamhet (– 700 000 kr.).

b) Av budgettekniska skäl bör kostnader för materiel och tjänster föras över till primäruppdragen Allmän ledning och förbandsverksamhet och Utbildning till och av fast anställd personal m. fl. och från primäruppdragsgruppen Grundutbildning av värnpliktiga (– 500 000 kr.).

3. Utbildning till och av fast anställd personal m. fl.

a) Av budgettekniska skäl bör kostnader för personal föras över från primäruppdragsgruppen Grundutbildning av värnpliktiga och primäruppdraget Allmän ledning och förbandsverksamhet (+ 10 500 000 kr.).

b) Av budgettekniska skäl bör kostnader för värnpliktiga föras över från primäruppdragsgruppen Grundutbildning av värnpliktiga (+ 2 000 000 kr.).

c) Av budgettekniska skäl bör kostnader för materiel och tjänster föras över från primäruppdraget Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet och primäruppdragsgruppen Grundutbildning av värnpliktiga (+ 5 300 000 kr.).

4. Grundutbildning av värnpliktiga

a) Av budgettekniska skäl bör kostnader för personal föras över till primäruppdragen Allmän ledning och förbandsverksamhet och Utbildning till och av fast anställd personal m. fl. (– 15 700 000 kr.).

b) Av budgettekniska skäl bör vissa kostnader för värnpliktiga föras över till primäruppdraget Utbildning till och av fast anställd personal m. fl. (– 2 000 000 kr.).

c) Av budgettekniska skäl bör kostnader för materiel och tjänster föras över till primäruppdragen Allmän ledning och förbandsverksamhet, Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet och Utbildning till och av fast anställd personal m. fl. (– 5 400 000 kr.).

C. Uppgiftsförändringar

1. Allmän ledning och förbandsverksamhet

a) Personalkostnaderna minskar på grund av rationalisering och ambitionsförändring (– 3 200 000 kr.).

b) Vissa internpriser ändras (+ 7 700 000 kr.).

c) Kostnader för lönetillägg minskar (– 1 000 000 kr.).

d) Kostnader för militär sjökartläggning och sjömätning ökar (+ 400 000 kr.).

e) Kostnader för resor ökar (+ 800 000 kr.).

f) Av budgettekniska skäl bör kostnader för bogsering av fartyg föras över till primäruppdraget (+ 500 000 kr.).

2. Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet

a) Vissa internpriser ändras (+ 1 300 000 kr.).

b) Kostnader för förbandsövningstillägg och övertidsersättning minskar (– 200 000 kr.).

c) Kostnader för materielunderhåll m. m. minskar (– 1 900 000 kr.).

d) Utbildningsverksamheten minskar (– 100 000 kr.).

3. Utbildning till och av fast anställd personal m. fl.

a) Kostnaderna ökar för lönetillägg och ökad utbildningsverksamhet på grund av tjänsteställningsutredningens förslag (+ 1 000 000 kr.).

b) Vissa internpriser ändras (+ 4 400 000 kr.).

c) Kostnader för resor ökar (+ 200 000 kr.).

d) Antalet kurser och elever ökar (+ 400 000 kr.).

4. Grundutbildning av värnpliktiga

a) Vissa internpriser ökar (+ 7 300 000 kr.).

b) Värnpliktskostnaderna minskar därför att antalet tjänstgöringsdagar förändras (– 300 000 kr.).

c) Övriga kostnader minskar genom nedgången av antalet tjänstgöringsdagar (– 100 000 kr.).

d) Genom förändring i rustningsvolymen och rationalisering minskar kostnaderna för materielunderhåll (– 800 000 kr.).

e) Anskaffning av utbildningsmateriel minskar och en jagare avrustas (– 1 300 000 kr.).

f) Tillkomsten av minfartyget Visborg ökar kostnaderna (+ 700 000 kr.).

g) Resekostnaderna ökar (+ 300 000 kr.).

5. Repetitionsutbildning

a) Övningsverksamheten minskar och ambitionsnivån sänks (–5 600 000 kr.).

Föredraganden

Chefen för marinen redovisar i årsredovisningen för budgetåret 1975/76 ett anslagsöverskridande på ca 57 milj. kr. Av överskridandet regleras ca 17 milj. kr. vid fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåret 1976/77 till huvudprogrammet Marinförband. Resterande överskridande avser chefen för marinen reglera under budgetåret 1977/78 genom att minska repetitionsutbildningen med 30 milj. kr. och ambitionssänkningar i övrigt med 10 milj. kr. Jag godtar dessa åtgärder, vilka innebär ett underutnyttjande av budgeten och därmed en reglering av överskridandet.

I avsnittet om ramberäkningar för budgetåret 1977/78 har jag anfört att en sammanvägd bedömning av bl. a. överplanering och reserv för lönekostnader och materielunderhåll bör göras. I samma avsnitt har jag även anmält att jag inte kan godta den av överbefälhavaren anbefallda överplaneringen på 10 milj. kr.

Med hänsyn till de tidigare budgetårens belastning och utfallet budgetåret 1975/76 har jag räknat upp anslaget med 30,2 milj. kr. I övrigt kan jag i huvudsak biträda den inriktning av verksamheten chefen för marinen har föreslagit.

Min beräkning av det totala medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 882 800 000 kr.

C 2 Marinförband: Materielanskaffning

1975/76	Utgift	413 596 224[1]
1976/77	Anslag	351 000 000
1977/78	Förslag	500 000 000

[1] Varav 55 000 000 i prisregleringsmedel.

Verksamheten under anslaget omfattar dels underhåll på grund av generalöversyner av stridsfartyg, haverier m. m. och sådant materielunderhåll som regleras genom centrala direktiv, dels anskaffning och modernisering av fartygsmateriel m. m., anskaffning av vissa maskiner m. m. samt anskaffning av intendentur- och sjukvårdsmateriel för marinförband.

Verksamheten under anslaget inriktas med beställningsbemyndiganden, medan takten i beställningsverksamheten bestäms av medelstilldelningen. Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1976 1 302 016 129 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 900 milj. kr. och anvisat ett anslag av 351 milj. kr. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (1 302 016 129 + 900 000 000 − 351 000 000) = 1 851 016 129 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för marinen		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Marinförband: Centralt vidtaget materielunderhåll m. m., utom av viss sjukvårdsmateriel, för delprogrammet						
Helikopterförband	10 300		10 300	8 500		
Ytattackförband m. m.	16 300		26 400	19 500		
Ubåtsförband	10 200	59 200	4 900	6 400	92 700	60 000
Minröjningsförband	4 000		8 600	6 200		
Gemensamma produktionsresurser	35 200[1]		42 500[2]	19 400		
Marinförband: Centralt vidtagen materielanskaffning m. m., utom av viss sjukvårdsmateriel, för delprogrammet						
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	11 250		19 250	19 800		
Helikopterförband	1 300		19 600	14 000		
Ytattackförband m. m.	69 850		424 800	173 500		
Ubåtsförband	3 450	381 900	52 050	83 800	1 199 800	497 800
Minröjningsförband	347 300		3 850	3 150		
Fasta kustartilleriförband	69 500		89 350	93 000		
Rörliga kustartilleriförband	7 450		20 300	19 500		
Gemensamma produktionsresurser	385 300[3]		571 750[4]	91 050		
Marinförband: Centralt vidtagen materielanskaffning m. m. av viss sjukvårdsmateriel för delprogrammet						
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	3 200	3 900	3 000	3 500	4 500	4 200
Gemensamma produktionsresurser	800[5]		1 500[6]	700		
Kostnader	**975 400**	**445 000**	**1 298 150**	**562 000**	**1 297 000**	**562 000**
Reducering på grund av överplanering	–75 400	–94 000	+ 83 500	–62 000	–	–62 000
Medelsbehov	–	**351 000**	–	**500 000**	–	**500 000**
Bemyndigandebehov	**900 000**	–	**1 381 650**	–	**1 297 000**	

[1] I beloppet ingår 16,8 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[2] I beloppet ingår 22,6 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[3] I beloppet ingår 313,5 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[4] I beloppet ingår 456,9 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[5] I beloppet ingår 300 000 kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[6] I beloppet ingår 800 000 kr. i prisregleringsbemyndiganden.

Budgetåret 1975/76

Försvarets materielverk anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad materielanskaffning för marinförband i stort har kunnat genomföras. Bl. a. har tre torpedbåtar av modifierad Spica-typ och minfartyget Visborg levererats.

Begränsningen av anslagsmedel och de stora kostnadsökningar som under senare budgetår har drabbat såväl de förbandsbundna verkstäderna som övriga underhållsverkstäder har emellertid gjort det nödvändigt att sänka ambitionsnivån bl. a. genom att reducera generalöversynerna för vissa stridsfartyg.

Budgetåret 1976/77

Bemyndigandeplaner har fastställts i regleringsbrev för budgetåret 1976/77 och ändrats genom beslut den 21 oktober 1976. Planerna innebär bl. a. att det under budgetåret kommer att beställas ett nytt min- och utbildningsfartyg som ersättning för Älvsnabben och Pingvinrobotar för patrullbåtar.

Budgetåret 1977/78

Chefen för marinen

Anslaget bör föras upp med 500 milj. kr. och ett beställningsbemyndigande om 1 381,7 milj. kr. inhämtas.

Beställningsbemyndigandena för gemensamma ledningS-, bas- och underhållsförband m. m. är avsedda bl. a. för att fortsätta anskaffningen av främst transportfartyg, transportbåtar och övrig båtmateriel samt modernisering av ubåtsbärgningsfartyget Belos.

Beträffande vapenmateriel behövs bemyndiganden främst för att anskaffa service- och provningsutrustning för torpeder och minröjningsmateriel samt viss signalspaningsmateriel. Vidare behövs bemyndiganden för att modernisera kustspaningsradar och anskaffa diverse radio-, trådsignal-, stridsledningS- och telemotmedelsmateriel samt ABC-skyddsmateriel.

Beträffande sjukvårdsmateriel begärs bemyndiganden främst för att anskaffa sjukvårdsmateriel till sjukvårdsplutoner och förbandsplatsgrupper, täcka brister i fråga om krigsutrustning och ersättningsmateriel samt för att beredskapslagra vaccin.

Beställningsbemyndigandena för helikopterförband är avsedda för att anskaffa torpeder och flygfältsbelysning och för att underhålla marinens helikoptermateriel.

Beställningsbemyndigandena för ytattackförband m. m. avses som kompletteringsbemyndigande för att anskaffa Pingvinrobotar för patrullbåtar. Vidare är bemyndigandena avsedda för att anskaffa sjömålsrobot

och två reserveldledningar till fartyg, modifiera torpeder och anskaffa sjöminor.

Bemyndigandena avses även för generalöversyner av ytattackfartyg och för underhåll av motorer och gasturbiner.

Beställningsbemyndigandena för ubåtsförband avses för smärre moderniseringsarbeten och för att fortsätta anskaffningen av ersättningsbatterier för utbåtar. Vidare avses bemyndigandena bl. a. för torpeder och stridsbatterier för ubåtsjakttorpeder, modifiering av befintliga torpeder, reservdelar och förrådsutrustning till dessa samt simulatoranläggning för ubåtar.

Bemyndigandena avses även för generalöversyner av ubåtar.

Beställningsbemyndigandena för minröjningsförband avses beträffande vapenmateriel för anskaffning av ny ammunition till automatpjäser, fortsatt anskaffning av minröjningsmateriel och anskaffning av radiomateriel.

Bemyndigandena avses även för generalöversyner av flottans minröjningsfartyg.

Bemyndigandena för fasta kustartilleriförband avses främst för att anskaffa materiel till 12 cm tornbatterier (ERSTA) som t. ex. viss eldledningsmateriel, ammunition och telemateriel.

Bemyndiganden behövs vidare för att anskaffa invisningsutrustning till eldledning för KA-förbandens luftvärn och mörkertillsats för dessa, artilleristrålkastare, minmateriel för fasta minspärrtroppar, diverse telemateriel samt nautisk- och stridsledningsmateriel.

Beställningsbemyndigandena för rörliga kustartilleriförband äravsedda främst för anskaffning av diverse robot- och trådsignalmateriel. Vidare behövs bemyndiganden för att anskaffa trossbåtar, bastransportbåtar, bevakningsbåt och hydrokoptrar.

Beställningsbemyndigandena för gemensamma produktionsresurser avses bl. a. för att modernisera övervattensfartyg och ställa i ordning hjälpfartyg. Bemyndiganden begärs också för att anskaffa skeppsteknisk materiel som inte är hänförd till speciellt delprogram samt för stridsledning- och sambandsmateriel och viss fordons- och utbildningsmateriel.

Bemyndiganden avses även för att anskaffa maskiner och verkstadsutrustning m. m. för marinens verkstäder och baser samt intendentur-, förplägnads- och sjukvårdsmateriel.

Bemyndigandena avses även för vissa kostnader vid verkstäder och för övriga centralt föreskrivna underhållsåtgärder på vapen- och skeppsteknisk materiel samt för att bestrida kostnader för haverier, dataproduktion m. m.

Av begärda bemyndiganden är 480,3 milj. kr. avsedda för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 226,8 milj. kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 230,5 milj. kr.

c) underskott av prisregleringsbemyndiganden från budgetåret 1975/76 med 23 milj. kr.

Utöver de i sammanställningen redovisade beställningsbemyndigandena och betalningsmedlen begär chefen för marinen ett beställningsbemyndigande om 200 milj. kr. och betalningsmedel om 60 milj. kr. för att modernisera jagare typ Östergötland samt betalningsmedel om 27 milj. kr. för att kunna påbörja anskaffning av minjaktfartyg enligt ursprunliga planer. Till detta kommer ett beställningsbemyndigande om 50,9 milj. kr. för prisreglering.

Föredraganden

Min beräkning av det totala bemyndigande- och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel.

Av beställningsbemyndigandet avses ca 380 milj. kr. för att anskaffa sjörobot.

Beställningsbemyndigande för anskaffning av minjaktfartyg har anvisats i relgeringsbrev för budgetåret 1976/77. I överbefälhavarens planering har inte avsatts betalningsmedel budgetåret 1977/78 för sådan anskaffning. Jag kommer emellertid att pröva möjligheten att lägga ut beställnignar av dessa fartyg redan under budgetåret 1977/78.

Med utnyttjande av de belopp som har tagits upp i sammanställningen blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 2 648 016 129 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 2 510 milj. kr.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilka anskaffningar m. m. som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. till marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 297 000 000 kr.
2. till *Marinförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 500 000 000 kr.

C 3. Marinförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner

1975/76	Utgift	24 000 000
1976/77	Anslag	24 000 000
1977/78	Förslag	26 000 000

Verksamheten under anslaget omfattar iståndsättning av befästningar och byggnader för flottan och kustartilleriet. Anslaget skall tillgodoföras inkomstsidan i staten för försvarets fastighetsfond för att balansera utgifter inom staten för fonden.

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Chefen för marinen	Föredraganden
Befästningars delfond				
Marinförband: Iståndsättning av befästningar m. m. för delprogrammen				
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	650	1 100	900	900
Fasta kustartilleriförband	2 350	2 900	4 100	4 100
Kasernbyggnaders delfond				
Marinförband: Iståndsättning av kaserner m. m. för delprogrammet Gemensamma produktionsresurser	19 000	20 000	21 000	21 000
Kostnader=medelsbehov	**22 000**[1]	**24 000**	**26 000**	**26 000**

[1] Medgivet överskridande av anslagsbeloppet 2 milj. kr.

Budgetåret 1975/76

I sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 anmäler *fortifikationsförvaltningen* att verksamheten har kunnat genomföras enligt planerna. Renovering av en kasern vid Göteborgs kustartilleriförsvar (Stora Känsö) och två kaserner

vid Sydkustens örlogsbas i Karlskrona har avslutats. Renovering av en kasern vid KA 1 i Vaxholm och ytterligare en kasern vid Sydkustens örlogsbas har påbörjats. Ombyggnad av mönstersalsbyggnaden och artilleriverkstaden vid Sydkustens örlogsbas och av marketenteriet vid KA 5 i Härnösand har avslutats. Ombyggnad av en stabsbyggnad vid Sydkustens örlogsbas har påbörjats.

Budgetåret 1976/77

Den planerade verksamheten beräknas kunna bli genomförd. Bl. a. beräknas pågående renovering av en kasern vid KA 1 i Vaxholm bli avslutad liksom pågående ombyggnad av en stabsbyggnad vid Sydkustens örlogsbas.

Budgetåret 1977/78

Chefen för marinen

Följande dispositionsplan föreslås för anslaget.

Objekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningars delfond	
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	
1. Mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m.	900
Fasta kustartilleriförband	
2. Ombyggnad av vissa anläggningar för kustartilleribatterier (totalkostnad 3,1 milj. kr.)	1 800
3. Mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m.	2 300
	5 000
Kasernbyggnaders delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
1. Kasernrenoveringar	12 800
2. ÖrlB S. Ombyggnad av cisternskjulet	3 000
3. ÖrlB S. Om- och tillbyggnad av kockskolan (totalkostnad 3,4 milj. kr.)	2 500
4. Mindre iståndsättningsarbeten på byggnader, utbildningsanordningar m. m.	1 500
5. Vissa tekniska försörjningsanordningar m. m.	1 200
	21 000
Totalt	**26 000**

Befästningars delfond

1 och 3. För mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m. behövs (900 000 + 2 300 000) 3 200 000 kr. för nästa budgetår.

2. Behovet av att bygga om vissa äldre befästningsanläggningar i samband med nybyggnad av ett kustartilleribatteri har senast anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 122). Kungl. Maj:t uppdrog den 14 juni 1974 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra denna ombyggnad inom en kostnadsram av 3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1973. Regeringen uppdrog den 29 maj 1975 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra motsvarande ombyggnad för ett annat kustartilleribatteri inom en kostnadsram av 1,4 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1974. Denna ombyggnad, som medför att vissa behov av utrymmen för det nya batteriet tillgodoses, avses påbörjas under nästa budgetår. Arbetenas omfattning har kunnat reduceras. De beräknas nu kunna utföras inom en sammanlagd kostnadsram av (1,6 + 1,5) 3,1 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

Kasernbyggnaders delfond

1. F. n. pågår renovering av en kasern vid Sydkustens örlogsbas i Karlskrona och en kasern vid KA 1 i Vaxholm. För fortsatta renoveringsarbeten beräknas ett medelsbehov av 12,8 milj. kr. för nästa budgetår.

2. Behovet av att bygga om cisternskjulet (byggnad nr 313) vid Sydkustens örlogsbas har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6. s. 122). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra ombyggnaden inom en kostnadsram av 2,6 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

3. Kockskolan (byggnad nr 569) vid Sydkustens örlogsbas behöver byggas om för att i fortsättningen kunna utnyttjas för marinens centraliserade utbildning i förplägnadstjänst. För denna disponeras f. n. otidsenliga lokaler i fyra olika byggnader. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för ombyggnaden. Kostnaderna har uppskattats till 3,4 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976. Regeringen uppdrog den 2 december 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget.

4. För mindre iståndsättningsarbeten på byggnader, utbildningsanordningar m. m. beräknas ett medelsbehov av 1,5 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen behövs bl. a. för att kunna disponera om och anpassa befintliga byggnader till de ändrade krav som kan komma att föranledas av smärre organisations- och personalförändringar. Kostnaderna för dessa objekt beräknas var för sig till högst 800 000 kr.

5. För vissa tekniska försörjningsanordningar beräknas ett medelsbehov

av 1,2 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen behövs för att bygga om och modernisera installationer och anläggningar för värme- och elförsörjning, iståndsätta vägar och planer samt för att byta ut eller komplettera vattenlednings- och avloppsnät.

Föredraganden

Min beräkning av medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Marinförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 26 000 000 kr.

C 4 Marinförband: Forskning och utveckling

1975/76	Utgift	25 403 377
1976/77	Anslag	31 500 000
1977/78	Förslag	30 000 000

Verksamheten under anslaget omfattar utvecklingsarbete beträffande materiel för marinen.

Verksamheten under anslaget inriktas med beställningsbemyndiganden, medan takten i beställningsverksamheten bestäms av medelstilldelningen. Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1976 75 586 786 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 55 milj. kr. och anvisat ett anslag av 31,5 milj. kr. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (75 586 786 + 55 000 000 – 31 500 000) 99 086 786 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för marinen		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Marinförband: Utvecklingsarbete för delprogrammet						
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	850		800	750		
Helikopterförband	350		550	350		
Ytattackförband m. m.	10 050		11 050	6 100		
Ubåtsförband	13 850		18 950	15 800		
Minröjningsförband	–	35 000	–	450	72 250	33 000
Fasta kustartilleriförband	2 600		1 400	2 000		
Rörliga kustartilleriförband	3 100		4 200	2 100		
Gemensamma produktionsresurser	24 200[1]		35 300[2]	5 350		
Kostnader	**55 000**	**35 000**	**72 250**	**32 900**	**72 250**	**33 000**

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för marinen		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem	Bet.	Bem.	Bet.
Reducering på grund av överplanering	–	–3 500	–	–3 000	–	–3 000
Medelsbehov	–	**31 500**	–	**29 900**	–	**30 000**
Bemyndigandebehov	**55 000**	–	**72 250**	–	72 250	–

[1] I beloppet ingår 15,5 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[1] I beloppet ingår 24,5 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

Budgetåret 1975/76

Försvarets materielverk anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad forsknings- och utvecklingsverksamhet för marinförband i stort har kunnat genomföras. Projektering av minjaktfartyg har genomförts. Vidare har bl. a. fortsatt utveckling av vapensystem för ytattackförband och ubåtsförband bedrivits och fortsatta studier och försök beträffande rörligt kustartilleri genomförts.

Budgetåret 1976/77

Bemyndigandeplaner har fastställts i regleringsbrev för budgetåret 1976/77 och ändrats genom beslut den 21 oktober 1976. Planerna innebär bl. a. att studierna av ubåtar fortsätter liksom tidigare påbörjad utveckling av vapensystem för ytattackförband och ubåtsförband. Även försöken rörande ersättning av rörligt tungt kustartilleri och studierna av ledningsfunktionen för ytattackförband fortsätter.

Budgetåret 1977/78

Chefen för marinen

Anslaget bör föras upp med 29,9 milj. kr. och ett beställningsbemyndigande om 72,3 milj. kr. inhämtas.

Beställningsbemyndigandet för gemensamma ledningss-, bas- och underhållsförband m. m. avses för att projektera olika typer av trängfartyg och utveckla stridsledningssystem.

Beställningsbemyndigandet för helikopterförband behövs för allmän utveckling av helikoptermateriel och viss vapenmateriel.

Beställningsbemyndigandet för ytattackförband m. m. avses

för att projektera flottiljledare, projektera, utveckla och göra försök med s. k. övriga fartygsobjekt samt bedriva systemutveckling för övervattensfartyg.

Beträffande vapenmateriel avses bemyndigandet bl. a. för allmän utveckling av vapenmateriel och utveckling av torpeder samt för att ta fram underlag för att anskaffa ny sjömålsrobot med medellång räckvidd.

Beställningsbemyndigandet för ubåtsförband avses för projektering av ubåtar av typ A 17 och systemutveckling för ubåtar.

Beställningsbemyndigandet för fasta kustartilleriförband är avsett för försök med 20 mm luftvärnssystem samt studier och försök avseende passivt skydd av fasta anläggningar.

Beställningsbemyndigandet för rörliga kustartilleriförband avses för att anskaffa prototypeldledning till nytt rörligt tungt artilleri (KARIN) och allmän utveckling inom robot- och telematerielområdet.

Beställningsbemyndigandet för gemensamma produktionsresurser avses beträffande skeppsteknisk materiel för sådana smärre utredningar och försök som kan hänföras till flera delprogram. Bemyndigandet avses beträffande vapenmateriel bl. a. för fortsatt allmän utveckling av stridsledningS- och sambandsmateriel.

Av begärda bemyndiganden är 24,5 milj. kr. avsedda för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 11,9 milj. kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 11,4 milj. kr.

c) underskott på prisregleringsbemyndiganden från budgetåret 1975/76 med 1,2 milj. kr.

Föredraganden

Min beräkning av det totala bemyndigande- och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel. Med utnyttjande av dessa belopp blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 141 336 786 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 137 milj. kr.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilket utvecklingsarbete som bör beställas inom ramen för det bemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att utvecklingsarbete för marinförband får beställas inom en kostnadsram av 72 250 000 kr.
2. till *Marinförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 30 000 000 kr.

D Flygvapenförband

Flygvapnets fredsorganisation består i stort av följande förband m. m.

1 eskaderstab
7 sektorflottiljer
5 övriga förband (flottiljer)
5 utbildningsanstalter som är direkt underställda chefen för flygvapnet

Lokaliseringen av flygvapnets fredsförband m. m. framgår av följande karta. Verksamheten leds centralt från flygstaben och regionalt av militärbefälhavare och i vissa fall av chefen för första flygeskadern.

Verksamheten under huvudprogrammet Flygvapenförband budgeteras på ett antal primäruppdrag inom huvudproduktionsområdena Ledning och förbandsverksamhet, Materielanskaffning, Anskaffning av anläggningar m. m. samt Forskning och utveckling. Verksamheten finansieras från följande anslag.

D 1. Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet
D 2. Flygvapenförband: Materielanskaffning
D 3. Flygvapenförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner
D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling
III 3. Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar

D 1. Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet

1975/76	Utgift	1 389 292 232
1976/77	Anslag	1 238 000 000
1977/78	Förslag	1 462 000 000

Under anslaget bedrivs allmän ledning och förbandsverksamhet, operativ och krigsorganisatorisk verksamhet, utbildning till och av fast anställd personal m. fl. samt grundutbildning och repetitionsutbildning av värnpliktiga inom flygvapnet.

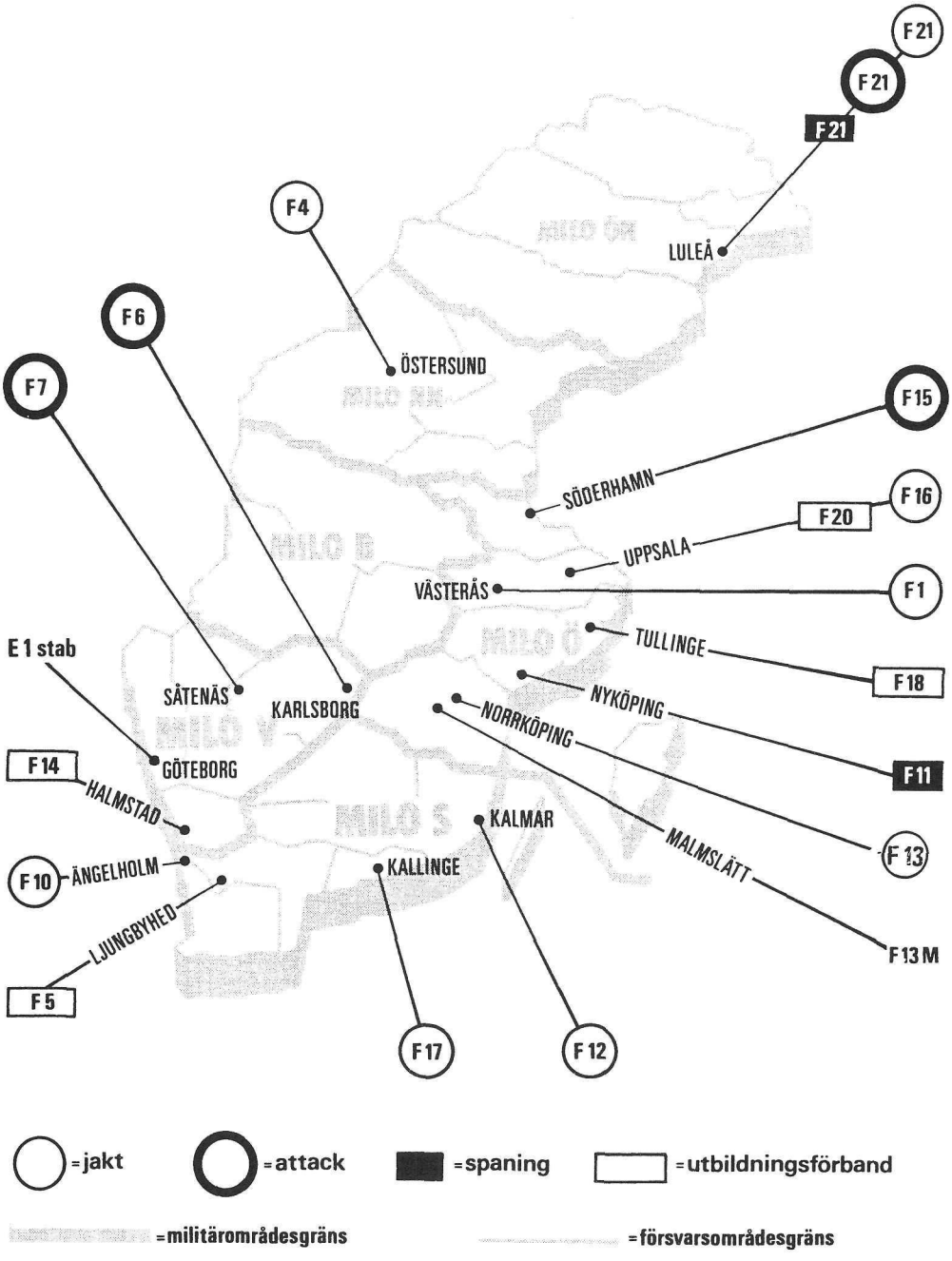
F21
F21
F21
LULEÅ
F4
ÖSTERSUND
F6
F7
F15
SÖDERHAMN
F16
F20
UPPSALA
F1
VÄSTERÅS
TULLINGE
F18
E 1 stab
SÅTENÄS
KARLSBORG
NYKÖPING
NORRKÖPING
F11
F14
HALMSTAD
GÖTEBORG
KALMAR
F13
MALMSLÄTT
F10
ÄNGELHOLM
KALLINGE
F13 M
LJUNGBYHED
F5
F17
F12
=jakt
=attack
=spaning
=utbildningsförband
=militärområdesgräns
=försvarsområdesgräns

Verksamhetens omfattning

Verksamhet	1975/76		1976/77	1977/78
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för flygvapnet
Antal större omorganisationer	14	–	14	–
Antal flygtimmar	112 000	102 426	110 200	110 250
Antal utexaminerade				
Regementsofficerare	38	35	34	35
Kompaniofficerare	43	37	40	20
Plutonsofficerare	45	38	45	45
Fältflygare	26	–	32	12
Grundutbildning av värnpliktiga				
Antal man	5 709	5 430	5 760	5 524
Antal tjänstgöringsdagar (milj. dagar)	1,867	1,861	1,852	1,809
Repetitionsutbildning				
Antal man	5 010	5 147	4 900	9 100
Antal tjänstgöringsdagar (milj. dagar)	0,045	0,046	0,045	0,070

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för flygvapnet	Föredraganden
Flygvapenförband:					
För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband	152 980	180 363	179 285	216 125	209 460
Jaktförband	221 540	215 432	220 120	245 527	241 950
Luftvärnsrobotförband	8 800	9 860	10 391	8 246	8 000
Attackförband	109 644	74 373	107 599	109 385	108 070
Spaningsförband	61 510	55 715	53 450	60 169	59 260
Flygtransportförband	27 890	31 005	30 816	41 511	40 950
Basförband	298 350	315 994	335 070	388 380	381 540
Gemensamma produktionsresurser	337 360	371 638	365 157	427 889	422 250
Kostnader	**1 218 074**	**1 254 380**	**1 301 888**	**1 497 232**	**1 471 480**
Avgår/tillkommer:					
Medgiven prisreglering	+ 225 600	–	–	–	–
Överplanering, reserver m. m.	–	–	– 16 730	– 200	+ 21 100
Intäkter	–	–	–	– 5 443	– 5 440
Skillnad mellan budgeterande kostnader och behov av betalningsmedel	– 32 774	+134 912	– 47 158	– 25 089	– 25 140
Medelsbehov	**1 410 900**	**1 389 292**	**1 238 000**	**1 466 500**	**1 462 000**

Personal

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Chefen för flygvapnet	Föredraganden
Militär personal					
Regementsofficerare	585	613	605	of.	of.
Kompaniofficerare	850	853	855	of.	of.
Plutonsofficerare m. fl.	700	658	705	+ 1	of.
Civilmilitär personal					
Teknisk personal	2 135	2 117	2 150	of.	of.
Läkare m. fl.	6	4	6	of.	of.
Övrig personal	480	450	480	– 149	– 150
Pensionerad militär personal i arvodestjänst					
Regementsofficerare	15	12	15	of.	– 5
Kompaniofficerare	3	3	3	of.	of.
Civil personal					
Handläggande personal	199	205	199	of.	of.
Övrig personal	4 451	4 588	4 321	– 74	–74
	9 424	**9 503**	**9 339**	**– 222**	**– 229**

Budgetåret 1975/76

Chefen för flygvapnet anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad verksamhet i stort har kunnat genomföras med godtagbart resultat. Belastningen på personalen har dock varit hög och mot bakgrund av ställda uppgifter har personalresurserna varit otillräckliga. Trots prioriteringar och högt övertidsuttag har bl. a. arbetet med krigs- och mobiliseringsförberedelser och viss utbildning inte kunnat lösas helt. De främsta orsakerna till detta har varit förbandsindragningar, organisationsförändringar, ombeväpning till flygplan 37, flygförbudet för detta flygplan och en betungande incidentberedskap. Avgångar av teknisk personal har ökat personalproblemen.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 bil. 6 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och i regleringsbrevet för innevarande budgetår bedöms i huvudsak kunna fullföljas. Detta innebär bl. a. att en ny fredsorganisation för flygvapnets förband och skolor – utom flygvapnets Halmstads- och Södertörnsskolor – skall införas. Ombeväpningen till flygplan A J 37 och uppsättningen av lätta attackdivisioner med flygplan SK

60 fortsätter och ombeväpning till flygplan S 37 påbörjas. En attack- och en spaningsflygdivision och tre fredskompanier avvecklas. Anpassningen av bassystemet till flygplan 37 fortsätter. Dessutom skall en reducering av antalet verkstadsförband och indragning av två flottiljadministrationer förberedas. Verksamheten i övrigt avses bedrivas med i stort samma omfattning och inriktning som tidigare.

Budgetåret 1977/78

Chefen för flygvapnet

Förändringarna i förhållande till budgetåret 1976/77 motiverar chefen för flygvapnet på följande sätt.

A. Pris- och löneomräkning

Pris- och löneomräkningen innebär att kostnaderna ökar med 196 171 000 kr.

B. Förändringar enligt Kungl. Maj:ts/regeringens beslut

1. Gemensamma lednings- och strilförband

a) Genom omorganisation av fortifikations- och byggnadsförvaltningen beräknas antalet anställda kunna minska (–1 550 000 kr.).

b) Pensionsåldershöjningen för viss militär personal innebär ökade kostnader (+400 000 kr.).

2. Basförband

a) Genom pensionsåldershöjningen för viss militär personal stiger personalkostnaderna (+900 000 kr.).

b) Minskad basorganisation medför att antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga sjunker (– 1 487 000 kr.).

3. Gemensamma produktionsresurser

a) På grund av pensionsåldershöjningen för viss militär personal stiger personalkostnaderna (+900 000 kr.).

b) Kostnaderna för flygvapenmuseet skall budgeteras på anslaget statens försvarshistoriska museer (–317 000 kr.).

C. Uppgiftsförändringar

1. Gemensamma lednings- och strilförband

a) Fyra rörliga strilplutoner PS-44/R sätts upp (+3 634 000 kr.).

b) Kostnaderna för utveckling av datamaskinstött informationssystem för sektorchefs ledning av underställda förband i krig ökar (+1 380 000 kr.).

c) Uttaget av tjänstgöringsdagar för värnpliktiga ökar bl. a. beroende på tillkomsten av fackövningar (+1 750 000 kr.).

2. Jaktförband

Flygtidsuttaget för flygplan J 35 A minskar (– 10 920 000 kr.) medan uttaget ökar för flygplan J 35 D (+960 000 kr.) och flygplan J 35 F (+9 400 000 kr.).

3. Luftvärnsrobotförband

Två luftvärnsrobotdivisioner avvecklas och personalen förs över till andra förbandstyper inom flygvapnet (–4 191 000 kr.).

4. Attackförband

a) Ombeväpning till flygplan A J 37 fortsätter varför flygtidsuttaget på flygplan A 32 A minskar (– 2 550 000 kr.).

b) På grund av vingbalksbrott på flygplan A J 37 under budgetåret 1975/76 är ombeväpningen försenad (– 5 450 000 kr.).

c) Flygtidsuttaget ökar på flygplan SK 50 (+29 000 kr.) och flygplan SK 60 (+165 000 kr.) och minskar på flygplan SK 61 (– 14 000 kr.).

d) Kostnaderna för datamaskinstött informationssystem för taktisk ledning av E I verksamhet i krig minskar (– 714 000 kr.).

5. Spaningsförband

a) Ombeväpning till flygplan S 37 medför ökat flygtidsuttag på flygplan S 37 (+3 815 000 kr.) och minskat uttag på flygplan A 32 A (– 850 000 kr.), S 32 C (– 345 000 kr.) och S 35 E (– 2 650 000 kr.).

b) Flygtidsuttaget minskar på flygplan SK 50 (– 43 000 kr.).

6. Flygtransportförband

a) Ökat flygtidsuttag ökar kostnaderna för flygplan Tp 84 (+1 575 000 kr.) och helikopter Hkp 4 (+770 000 kr.).

b) Övergång till bruttoredovisning ökar de redovisade kostnaderna under primäruppdraget (+4 113 000 kr.).

7. Basförband

Tillkomsten av fackövningar ökar tjänstgöringsuttaget för värnpliktiga (+1 632 000 kr.).

8. Gemensamma produktionsresurser

a) Beslutet om personalminskningar medför kostnadsbesparingar (– 3 200 000 kr.).

b) En meteorologtjänst bör inrättas vid F 21 (+80 000 kr.).

c) Kostnader för behovsundersökning och analys av datamaskinstöd ökar (+125 000 kr.).

d) Uttaget av tjänstgöringsdagar för värnpliktiga ökar (+79 000 kr.).

e) Övergång till bruttoredovisning ökar de redovisade kostnaderna under primäruppdraget (+1 330 000 kr.).

f) Flygtidsuttaget för flygutbildning ökar på flygplan SK 61 (+517 000 kr.) och minskar på flygplan SK 50 (–100 000 kr.).

g) En tjänst för kompaniadjutant bör inrättas vid väderskolan i Kalmar.

Föredraganden

I avsnittet om ramberäkningar för budgetåret 1977/78 har jag anfört att en sammanvägd bedömning av bl. a. överplanering och reserv för lönekostnader samt materielunderhåll bör göras. I samma avsnitt har jag vidare anmält att jag inte kan godta den av överbefälhavaren anbefallda överplaneringen på 8,9 milj. kr.

Jag kan i övrigt i huvudsak godta flygvapenchefens förslag till inriktning av verksamheten och hans beräkningar av medelsbehoven under primäruppdragen. Jag kan dock inte tillstyrka den typ av repetitionsutbildning som chefen för flygvapnet begärt i form av så kallade fackövningar.

Enligt riksdagens beslut (prop. 1973:27, TU 1973:12, rskr 1973:160 och prop. 1975:81, TU 1975:16, rskr 1975:197) skall flygtrafikledningstjänsten i fred inom försvarsmakten med början den 1 juli 1976 föras över till luftfartsverket. Jag har vid mina beräkningar av personal förutsatt att den berörda personlen skall vara överförd till luftfartsverket under budgetåret 1977/78.

Chefen för flygvapnet har föreslagit att sektorledningen och strilbataljonen vid F 12 förs över till F 17 budgetåret 1977/78. I avvaktan på det utredningsarbete som pågår beträffande sektorindelningen är jag inte beredd att för närvarande ta ställning till detta.

Robot 68 Bloodhound skall i enlighet med tidigare beslut avvecklas. Av bl. a. operativa skäl bör dock i avvaktan på tillförsel av spaningsradar PS 860 den del av organisationen som betjänar belysningsradarkomponenten m. m. i robotbataljonen t. v. finnas kvar.

Min beräkning av det totala medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 1 462 000 000 kr.

D 2. Flygvapenförband: Materielanskaffning

1975/76	Utgift	1 291 492 031[1]
1976/77	Anslag	1 252 000 000
1977/78	Förslag	1 364 000 000

[1] Varav 202 700 000 kr. i prisregleringsmedel.

Verksamheten under anslaget omfattar dels sådant materielunderhåll som inte är en direkt följd av materielens förrådshållning eller utbildning och övningar vid förbanden, dels anskaffning av materiel för krigsorganisationens behov samt viss materiel för fredsbruk.

Verksamheten under anslaget inriktas med beställningsbemyndiganden, medan takten i beställningsverksamheten bestäms av medelstilldelningen. Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1976 2 188 991 527 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 1 510 milj. kr. och anvisat ett anslag av 1 252 000 000 kr. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (2 188 991 527 + 1 510 000 000 – 1 252 000 000) 2 446 991 527 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för flygvapnet		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Flygvapenförband: Centralt vidtaget materielunderhåll m. m. utom av viss sjukvårdsmateriel, för delprogrammet						
För flera delprogram gemensamma ledningsoch strilförband	3 000		3 000	3 000		
Jaktförband	200		100	100		
Luftvärnsrobotförband						
Attackförband	3 900		2 800	3 400		
Spaningsförband	700	40 100	700	700	41 000	40 900
Flygtransportförband	1 500		1 200	1 300		
Basförband	1 000		1 000	1 100		
Gemensamma produktionsresurser	32 100		32 200	31 300		
Flygvapenförband: Centralt vidtagen materielanskaffning m. m. utom av viss sjukvårdsmateriel, för delprogrammet						
För flera delprogram gemensamma ledningsoch strilförband	146 000		225 100	213 400		
Jaktförband	889 800		1 665 700	605 700		
Luftvärnsrobotförband	100		100	100		
Attackförband	161 400		210 700	136 200		
Spaningsförband	63 000	1 381 900	41 500	224 600	3 556 200	1 395 400
Flygtransportförband	18 700		9 300	18 700		
Basförband	100 700		139 900	151 300		
Gemensamma produktionsresurser	432 100[1]		1 103 900[2]	45 400		

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för flygvapnet		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet	Bem.	Bet.
Flygvapenförband: Centralt vidtagen materielanskaffning m. m. av viss sjukvårdsmateriel för delprogrammet						
Basförband	2 300	2 800	2 300	2 300	2 800	2 800
Gemensamma produktionsresurser	500		500	500		
Kostnader	**1 857 000**	**1 424 800**	**3 440 000**	**1 439 100**	**3 600 000**	**1 439 100**
Reducering på grund av överplanering	- 347 000	- 172 800	-	- 241 100	-	- 75 100
Medelsbehov	-	**1 252 000**	-	**1 198 000**		**1 364 000**
Bemyndigandebehov	**1 510 000**	-	**3 440 000**	-	**3 600 000**	-

[1] I beloppet ingår 431 milj. kr i prisregleringsbemyndiganden.

[2] I beloppet ingår 1 021 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

Budgetåret 1975/76

Försvarets materielverk anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad materielanskaffning för flygvapenförband i stort har kunnat genomföras.

Priserna på materiel till flygvapenförband har under budgetåret fortsatt att öka kraftigt. Prishöjningen har varit högre än den kompensation som erhållits enligt nettoprisindex.

För gemensamma ledningS- och stridsledningsförband har större beställningar avsett materiel till bl. a. luftförsvarscentraler, radargruppcentraler, radaranläggningar, försvarets olika kommunikationsnät och markbunden materiel för navigering och landning.

Beställningsverksamheten för delprogrammet jaktförband har främst rört anskaffningen av första delserien av flygplan JA 37.

För attackförband har fortsatta beställningar skett till flygplan AJ 37 för bl. a. beväpning, målinmätning, grundflygplan, flygplanmotor RM 8, el- och teleutrustning, motmedel, underhållsutrustning, utbytesenheter och reservdelar. Leveranserna av flygplan 37 har fortgått planenligt.

Beställningarna för spaningsförbanden har främst avsett materiel till spaningsversionen av flygplan 37. Leveranserna av flygplan SH 37 har påbörjats.

Till flygvapnets basförband har bl. a. levererats specialfordon, flygsäkerhetsmateriel och miljövårdsmateriel.

Budgetåret 1976/77

Bemyndigandeplanen har fastställts i regleringsbrev för budgetåret 1976/77 och ändrats genom beslut den 21 oktober 1976. Planerna innebär bl. a. att vissa kompletteringsbeställningar görs för flygplan AJ 37 och S 37 och att viss materiel för en andra delserie av JA 37 beställes.

Leveranserna av flygplan AJ 37 och SH 37 fortsätter och leverans av flygplan SF 37 påbörjas.

Budgetåret 1977/78

Chefen för flygvapnet

Anslaget bör föras upp med 1 198 milj. kr. och ett beställningsbemyndigande om 3 440 milj. kr. inhämtas.

Beställningsbemyndigandena för gemensamma ledningsoch strilförband avser fortsatt anskaffning, installation och underhåll av utrustning för radarspaning, sambands- och ledningscentraler.

Inom delprogrammet jaktförband utförs nödvändiga underhållsåtgärder för flygplan J 35. Slutlig beställning av den andra delserien av flygplan JA 37 avses också göras under budgetåret. Denna beställning planeras omfatta grundflygplan och ingående utrustning som radar, motor, presentationsutrustning, styrautomat och kommunikationsutrustning samt ammunition, flygträningsanläggning, underhållsutrustning och reservdelar.

Beställningsbemyndigandena för attackförband avses för kompletterande anskaffning till flygplan AJ 37 och för vissa modifieringar av flygplanet på grund av inträffade vingbalksbrott.

Inom delprogrammet spaningsförband planeras endast verksamhet av mindre omfattning, främst underhåll av befintlig materiel.

Inom flygtransportförband planeras endast verksamhet av mindre omfattning, främst underhåll av befintlig materiel.

Inom delprogrammet basförband planeras fortsatt installation av markradio för flygtrafikledning, fortsatt anskaffning av flygsäkerhetsmateriel, beredskapsaggregat, fordon och materiel för fältarbete, ersättning av räddnings- och haveribilar samt anskaffning av vissa markvapen.

Under gemensamma produktionsresurser tas bl. a. upp vissa kompletterande beställningar till flygplan SK 60 och kostnader för normalieverksamhet. Större delen av verksamheten inom delproduktionsområdet Centralt vidtaget materielunderhåll m. m. bedrivs inom detta delprogram.

Av begärda bemyndiganden avses 1 021 milj. kr. för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret

1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 615 milj. kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 304 milj. kr.

c) underskott av prisregleringsbemyndiganden från budgetåret 1975/76 med 102 milj. kr.

Föredraganden

Min beräkning av det totala bemyndigande-och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel. Av beställningsbemyndigandet avses ca 1 650 milj. kr. för att anskaffa delserie 2 av flygplan JA 37. Jag har också beräknat medel för att genomföra erforderlig typservice på de olika versionerna av flygplan 37.

Med utnyttjande av de belopp som har tagits upp i sammanställningen blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 4 682 991 527 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 4 260 milj. kr.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilka anskaffningar m. m. som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 3 600 000 000 kr.
2. till *Flygvapenförband: Materielanskaffning* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 1 364 000 000 kr.

D 3. Flygvapenförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner

1975/76	Utgift	29 700 000
1976/77	Anslag	28 600 000
1977/78	Förslag	32 000 000

Verksamheten under anslaget omfattar iståndsättning av befästningar, flygfält och byggnader för flygvapnet. Anslaget skall tillgodoföras inkomstsidan i staten för försvarets fastighetsfond för att balansera utgifter inom staten för fonden.

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Chefen för flygvapnet	Föredraganden
Befästningars delfond				
Flygvapenförband: Iståndsättning av flygfält för delprogrammet Basförband	1 500	2 000	2 000	2 000
Flygvapenförband: Iståndsättning av befästningar m. m. för delprogrammet Gemensamma produktionsresurser	1 500	1 500	1 500	1 500
Kasernbyggnaders delfond				
Flygvapenförband: Iståndsättning av kaserner m. m. för delprogrammet Gemensamma produktionsresurser	23 700	25 100	28 500	28 500
Kostnader = medelsbehov	**26 700**[1]	**28 600**[2]	**32 000**	**32 000**

[1] Medgivet överskridande av anslagsbeloppet 3 milj. kr.

[2] Medgivet överskridande av anslagsbeloppet 6,5 milj. kr.

Budgetåret 1975/76

I sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 anmäler *fortifikationsförvaltningen* att verksamheten har kunnat genomföras enligt planerna med det undantaget att den planerade ombyggnaden av en hangar vid F 14 i Halmstad inte har genomförts. Anledningen härtill är att ombyggnaden främst avsåg att i anslutning till brandövningsplatserna åstadkomma utbildningslokaler för brandförsvars- och räddningstjänst. Enligt en tidigare bedömning kunde brandövningsplatser anläggas i närheten av hangaren. Numera bedöms detta inte vara möjligt med hänsyn till den nedsmutsning och den nedsatta sikt över landningsbanan som uppstår vid brandövningarna. Behovet av utbildningslokaler för brandförsvars- och räddningstjänst planeras i stället bli tillgodosett genom ombyggnad av en annan byggnad som är belägen intill det område dit brandövningsplatserna kan lokaliseras. Renovering av fem kaserner vid F 7 i Såtenäs, en kasern vid F 17 i Ronneby och två kaserner vid F 6 Karlsborg har avslutats. Renovering av fem kaserner vid F 16 i Uppsala har påbörjats. Ombyggnad av en flygverkstad vid F 7 och en flygverkstad vid F 15 i Söderhamn har avslutats. Ombyggnad av en verkstadsbyggnad i Ursvik till lokaler för mellersta teleservicebasen har påbörjats.

Budgetåret 1976/77

Den planerade verksamheten beräknas kunna bli genomförd. För detta krävs dock en ökad tillgång på medel p. g. a. av vissa eftersläpningar i betalningsutfall från budgetåret 1975/76. Genom beslut den 2 december 1976 medgav regeringen att anslaget får överskridas med 6,5 milj. kr. mot att motsvarande belopp låses på anslaget Flygvapenförband: Materielanskaffning.

Pågående renovering av två kaserner vid F 16 i Uppsala beräknas bli avslutad liksom pågående ombyggnad av en verkstadsbyggnad i Ursvik för mellersta teleservicebasen. Renovering av fyra kaserner vid F 17 i Ronneby och ombyggnad av en flygverkstad vid F 16 påbörjas.

Budgetåret 1977/78

Chefen för flygvapnet

Följande dispositionsplan föreslås för anslaget.

Objekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningars delfond	
Basförband	
1. Iståndsättning av flygfält	2 000
Gemensamma produktionsresurser	
2. Mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m.	1 500
	3 500
Kasernbyggnaders delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
1. Kasernrenoveringar	8 000
2. F 7. Ombyggnad av en hangar till förråd (totalkostnad 8 150 000 kr.)	4 500
3. F 16. Ombyggnad av en flygverkstad (totalkostnad 5,5 milj. kr.)	2 700
4. Mindre iståndsättningsarbeten på byggnader, utbildningsanordningar m. m.	8 300
5. Vissa tekniska försörjningsanordningar m. m.	5 000
	28 500
Totalt	**32 000**

Befästningars delfond

1 och 2. För iståndsättning av flygfält och för mindre iståndsättningsarbeten på befästningar m. m. behövs 2 milj. kr. och 1,5 milj. kr. för nästa budgetår.

Kasernbyggnaders delfond

1. F. n. pågår renovering av tre kaserner vid F 16 i Uppsala. Under innevarande budgetår avses renovering av fyra kaserner vid F 17 i Ronneby påbörjas. För fortsatta renoveringsarbeten vid angivna förband beräknas ett medelsbehov av 8 milj. kr. för nästa budgetår.

2. Vid F 7 i Såtenäs behöver en hangar (byggnad nr 81) byggas om till förråd. Förrådsverksamheten är f. n. utspridd på sex olika byggnader. Efter ombyggnaden kan hela denna verksamhet överföras till en och samma byggnad vilket medför en väsentlig rationalisering och förenkling av förrådshanteringen. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för ombyggnaden. Regeringen uppdrog den 26 maj 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 8 150 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

3. Behovet av att bygga om en flygverkstad (byggnad nr 111) vid F 16 i Uppsala har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s.

140). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 år fortifikationsförvaltningen att låta utföra ombyggnaden inom en kostnadsram av 4,9 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 5,5 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

4. För mindre iståndsättningsarbeten på byggnader, utbildningsanordningar m. m. beräknas ett medelsbehov av 8,3 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen behövs för att genomföra vissa planerade mindre iståndsättnings- och ombyggnadsarbeten samt för att kunna disponera om och anpassa befintliga byggnader till de ändrade krav som kan komma att föranledas av smärre organisations- och personalförändringar. Kostnaderna för dessa objekt beräknas var för sig till högst 800 000 kr.

5. För vissa tekniska försörjningsanordningar m. m. beräknas ett medelsbehov av 5 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen behövs för att bygga om och modernisera installationer och anläggningar för värme- och elförsörjning, iståndsätta vägar och planer samt för att byta ut eller komplettera vattenlednings- och avloppsnät.

Föredraganden

Min beräkning av medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Flygvapenförband: Iståndsättning av befästningar och kaserner* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 32 000 000 kr.

D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling

1975/76	Utgift	533 000 000[1]
1976/77	Anslag	473 305 000
1977/78	Förslag	571 182 000

[1] Varav 83 000 000 kr. i prisregleringsmedel

Verksamheten under anslaget omfattar utvecklingsarbete beträffande materiel för flygvapnet.

Verksamheten under anslaget inriktas med beställningsbemyndiganden, medan takten i beställningsverksamheten bestäms av medelstilldelningen. Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1976 1 307 834 370 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 525 milj. kr. och anvisat ett anslag av 473 305 000 kr. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (1 307 834 370 + 525 000 000 – 473 305 000) 1 359 529 370 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Chefen för flygvapnet		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Flygvapenförband: Utvecklingsarbete för delprogrammet						
För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband	15 100	627 000	15 400	16 500	1 320 000	603 000
Jaktförband	154 500		424 100	424 100		
Attackförband	93 700		946 900	357 700		
Spaningsförband	12 000		8 600	13 500		
Basförband	1 000		1 000	1 100		
Gemensamma produktionsresurser	248 700[1]		729 000[2]	131 600		
Kostnader	**525 000**	**627 000**	**2 125 000**	**944 500**	**1 320 000**	**603 000**
Reducering på grund av överplanering	–	–153 695	–	–62 000	–	– 61 818
Tillkommer:						
Studier av attackflygsystem m. m.	–	–	–	–	30 000	30 000
Medelsbehov	–	**473 305**	–	**882 500**	–	**571 182**
Bemyndigandebehov	**525 000**	–	**2 125 000**	–	**1 350 000**	–

[1] I beloppet ingår 111 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[2] I beloppet ingår 572 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

Budgetåret 1975/76

Försvarets materielverk anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad forsknings- och utvecklingsverksamhet för flygvapenförband i stort har kunnat genomföras. Verksamheten inom gemensamma lednings- och strilförband har huvudsakligen varit inriktad på fortsatt typarbete på radaranläggning PS 860. För jaktförband bestod verksamheten till största delen av typarbete för flygplan JA 37. Beställning har gjorts av fortsatt utveckling av bl. a. grundflygplan, målinmätningsutrustning, flygplansmotor RM 8, el- och teleutrustning, beväpning, motmedel och underhållsutrustning.

Verksamheten för attackförband avser till största delen fortsatt typförbättringsarbete för flygplan AJ 37. Ett omfattande utredningsarbete har genomförts för att klarlägga orsakerna till de inträffade totalhaverierna med flygplanet. Huvudorsaken, som utgjordes av utmattning hos vingens huvudbalk, har vidare inneburit att ett omfattande utvecklingsarbete har påbörjats för att kunna bibringa flygplanet erforderliga hållfasthetsegenskaper.

Fortsatt arbete beträffande ersättning för flygplan AJ 37 och SK 60 har beställts och utförts.

Budgetåret 1976/77

Bemyndigandeplaner har fastställts i regleringsbrev för budgetåret 1976/77 och ändrats genom beslut den 21 oktober 1976. Planerna innebär bl. a. att utvecklingsarbetet på flygplan JA 37 och studierna rörande ersättning av flygplan AJ 37 och SK 60 fortsätter.

Budgetåret 1977/78

Chefen för flygvapnet

Anslaget bör föras upp med 882,5 milj. kr. och ett beställningsbemyndigande om 2 125 milj. kr. inhämtas.

Beställningsbemyndigandena för gemensamma ledningsoch strilförband avses bl. a. för försöksverksamhet för att förbättra befintlig materiel och utvecklingsarbete avseende trådnätförbindelser och markbundna navigerings- och landningsutrustningar.

Inom delprogrammet jaktförband fortsätter utvecklingen av flygplan JA 37 och robotar till flygplanet.

Inom delprogrammet attackförband avses vissa kompletteringar genomföras av grundflygplan, motor, elektronik- och underhållsutrustning för flygplan AJ 37. Beställning av vidareutveckling av flygplan JA 37 till ett medeltungt attackflygplan, A 20, är planerad, liksom utveckling av det lätta attack- och skolflygplanet B 3LA.

För spaningsförbanden kommer beställningsbemyndigandet att utnyttjas för att komplettera beställningar för typutvecklingen av flygplan S 37.

Beställningsbemyndigandet för gemensamma produktionsresurser är främst avsett för att anskaffa kompletterande utrustning för försöksplatser och för drift och underhåll av dessa. Inom delprogrammet beställs också vissa studier och utredningar av gemensam karaktär för flera delprogram.

Av begärda bemyndiganden avses 572 milj. kr. för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 447 milj. kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 83 milj. kr.

c) underskott av prisregleringsbemyndiganden från budgetåret 1975/76 med 42 milj. kr.

Försvarets materielverk

Materielverket påpekar att studiearbetet avseende ersättning av flygplan AJ 37 och SK 60 ursprungligen var inriktat på att typutveckling av ett nytt lätt attackflygplan, B 3LA, skulle kunna påbörjas den 1 juli 1977. De resurser som ställts till materielverkets förfogande medger emellertid inte att underlag kan föreligga för att kunna beställa hela typarbetet vid denna tidpunkt. Det bedöms i stället lämpligt att beställa materiel och utvecklingsarbete endast för en första etapp, t. o. m. år 1978. Kostnaderna härför uppskattas till 420 milj. kr. Beställningen av modifiering av flygplan JA 37 till attackversionen A 20 föreslås av materielverket täcka tiden fram till seriebeställning budgetåret 1982/83. Kostnaderna härför beräknas till 338 milj. kr.

Materielverket påpekar också att beställningsläget vid den svenska flygindustrin är sådant att om inte typarbete på ett nytt flygplan kan påbörjas i mitten av år 1977 måste utvecklingsresurserna omedelbart börja avvecklas.

Föredraganden

Typutvecklingen av flygplan JA 37 bör planenligt fortsätta med inriktning på att serieleverans skall börja under budgetåret 1978/79.

Jag har under avsnittet Det militära försvarets fortsatta utveckling redovisat min syn på utvecklingen av robotar för de olika delarna av luftförsvaret. I enlighet härmed beräknar jag att fortsatt utveckling av robotar för flygplan JA 37 skall få beställas till ett belopp av ca 250 milj. kr.

Under samma avsnitt har jag också redovisat min syn på utveckling av nästa generation attackflygplan. För att bibehålla handlingsfriheten, intill dess det kompletterande underlag som behövs för ett slutligt beslut föreligger, bör den nuvarande studieverksamheten fortsätta med sådan inriktning att statsmakterna inte binds för ett beslut i viss riktning. Jag beräknar att fortsatta studier på dessa grunder skall få beställas till ett belopp av högst 30 milj. kr. Som jag tidigare har angivit kommer dessa medel att anvisas som ett tillfälligt tillskott till den för det militära försvaret föreslagna ramen.

Min beräkning av det totala bemyndigande-och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel.

Med utnyttjande av de belopp som har tagits upp i sammanställningen blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 2 138 347 370 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 1 970 milj. kr.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilket utvecklingsarbete som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att utvecklingsarbete för flygvapenförband får beställas inom en kostnadsram av 1 350 000 000 kr.,
2. till *Flygvapenförband: Forskning och utveckling* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 571 182 000 kr.

F Gemensamma myndigheter och funktioner

Försvarets hundskola

Försvarets hundskola har till uppgift att mot ersättning tillhandahålla dresserade hundar och att meddela utbildning i hundtjänst. I den mån det kan ske utan att övriga arbetsuppgifter eftersätts får skolan meddela veterinärvård och tillhandahålla andra tjänster som är förenliga med verksamheten.

Hundskolan leds av en styrelse. Chef för skolan är en direktör. Skolan är organiserad på fyra enheter, ekonomi-, produktions-, veterinär- och serviceenheterna.

Produktionen av tjänstehundar skall täcka försvarsmaktens, polisväsendets, tullverkets m. fl. statliga och kommunala myndigheters samt Synskadades riksförbunds behov. Skolan skall i mån av resurser även tillgodose den privata marknaden. Utbildning i hundtjänst sker genom kursverksamhet för personal från försvarsmakten, tullverket, frivilliga försvarsorganisationer, Synskadades riksförbund m. fl. Djursjukvården tillgodoser myndigheters och enskildas behov.

Verksamheten inom delprogrammet Försvarets hundskola budgeteras på ett primäruppdrag inom delproduktionsområdet Allmän ledning och förbandsverksamhet.

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Beträffande utvecklingen av delprogrammet anför *försvarets hundskola* bl. a. följande.

Under en uppbyggnadsperiod med ekonomiska, personella och materiella igångsättningsproblem har skolan inte lyckats och kommer under de närmaste åren inte att lyckas att skapa balans mellan kostnader och intäkter. Skolan hemställer därför om ett ökat bidrag under hela programplaneperioden bl. a. med hänsyn till den snabba kostnadsutvecklingen. Skolan har vidare anhållit om bidrag för att täcka hittillsvarande förluster för att inte behöva tillgripa ytterligare prishöjningar på hundar.

Skolan har som mål att producera hundar med hög kvalitet men kan idag inte producera det antal hundar som främst polisväsendet och Synskadades riksförbund behöver. Den vid skolan pågående forskningen på avelsområdet för att öka hundarnas kvalitet beräknas ge visst resultat redan under budgetåret 1976/77. För att ytterligare öka effekten av och påskynda avelsarbetet har kontakter knutits bl. a. med styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt samt Stockholms universitet. Det bedöms dock ta minst tre år innan avelsarbetet ger det resultat skolan eftersträvar.

Ett gynnsamt utfall av avelsarbetet minskar direkt antalet kasserade hundar. För att nå lönsamhet i verksamheten måste avelsarbetet intensifieras under perioden så att antalet kassationer kan minska.

Skolan föreslår att hundstallarna byggs om under programplaneperioden för att skapa miljövänligare och mer hygieniska arbetsplatser. Vidare föreslås en renovering av befintlig matsal och en ombyggnad av elevförläggningarna.

Den bedömda utvecklingen av driftbidraget framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; 1 000-tal kr.).

1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
3 137	3 509	4 045	4 573	5 393	6 098	23 618

[1] Prisläge februari 1975

Den av överbefälhavaren beräknade utvecklingen av fjärde huvudtitelns bidrag framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; 1 000-tal kr.). Nivå A och B är identiska för delprogrammet under programplaneperioden.

1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
1 637	1 750	1 750	1 750	1 750	1 750	8 750

[1] Prisläge februari 1975

Den beräknade årsomslutningen under delprogrammet framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; 1 000-tal kr.).

1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
9 064	9 789	10 574	11 420	12 333	13 318	57 434

[1] Prisläge februari 1975

F 14. Försvarets hundskola

1975/76	Utgift	1 860 045
1976/77	Anslag	1 637 000
1977/78	Förslag	2 500 000

Medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Försvarets hundskola	Föredraganden
Försvarets hundskola: Allmän ledning och förbandsverksamhet	8 594	8 730	9 064	9 789	8 290
Tillkommer:					
Ingående balans den 1 juli resp. år (utnyttjad rörlig kredit)	+666	+666	+90	+90	+90
	9 260	**9 396**	**9 154**	**9 879**	**8 380**
Avgår:					
Intäkter	-5 737	-5 873	-5 927	-6 280	-4 290
Bidrag från andra huvudtitlar	-1 000	-1 000	-1 500	-1 670	-1 500
Utgående balans den 30 juni resp. år (utnyttjad rörlig kredit)	- 1 423	-90	-90	-90	- 90
Likviditetsförändring	-	-576	-	-	-
Medgiven prisreglering	-	-757	-	-	-
Medelsbehov	**1 100**	**1 100**	**1 637**	**1 839**	**2 500**

Personal

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Försvarets hundskola	Föredraganden
Civilmilitär personal					
Veterinärer	4	4	4	of.	of.
Civil personal					
Handläggande personal	3	3	3	of.	of.
Övrig personal	80	80	80	of.	of.
	87	**87**	**87**	**of.**	**of.**

Budgetåret 1975/76

Försvarets hundskola anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad verksamhet i stort har kunnat genomföras.

Verksamheten vid skolan skall vara självbärande. Detta mål har dock inte uppnåtts efter skolans omorganisation år 1971. För att täcka underskottet

för budgetåret har skolan fått 2 100 000 kr. i bidrag och 757 000 kr. i prisregleringsmedel.

Totalt har skolan under budgetåret levererat 212 hundar, vilket är en minskning med sju hundar jämfört med föregående budgetår.

Målet att leverera 45 hundar till rikspolisstyrelsen och 25 hundar till Synskadades riksförbund har inte uppnåtts på grund av brist på hundar som uppfyller de av dessa avnämare uppställda kraven. Skolan har ur egen avel testat ca 400 hundar och därav har ca 50 procent kasserats på grund av mental- och medicinsk status.

Det har därför varit nödvändigt att köpa dressyrmogna hundar. Skolan har erbjudits att köpa 171 hundar men av dessa har endast 50 köpts.

I skolans kursverksamhet har flera kurser utgått och nya har tillkommit på grund av att elevantalet inte alltid har följt avnämarnas beställningar.

Verksamheten vid djursjukhuset visar en genomgående ökande tendens för privata djur.

Ombyggnad av gamla isoleringsbyggnader för karantänsuppställningar och obduktioner m. m. har slutförts.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 bil. 6 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och regleringsbrev avseende justitie-, försvars- och socialdepartementens verksamhetsområden bedöms kunna fullföljas. Inträffade kostnadsökningar torde dock medföra att intäkterna även under detta budgetår kommer att understiga kostnaderna.

Budgetåret 1977/78

Utöver vad som framgår av redogörelsen för programplanen anför *försvarets hundskola* följande huvudmotiveringar för den föreslagna verksamheten under budgetåret 1977/78.

Intäkter tillförs skolan främst från produktionen av tjänstehundar samt från kursverksamhet och djursjukvård. Intäkterna från djursjukvården beror på besöksfrekvens och prissättning för lämnade tjänster. Prissättningen måste i huvudsak följa den norm som tillämpas på övriga djursjukhus i vårt land. Intäkterna av djursjukvården kan därför enligt skolans uppfattning i hög grad sägas vara styrda av faktorer som inte går att påverka. Detsamma gäller i stort också för kursverksamheten. Vid försäljning av dresserade hundar föreligger möjligheter till en friare prissättning. Teoretiskt skulle därför underskott kunna täckas genom högre priser på hundarna. Skolan anser dock att priserna redan nu är alltför höga.

Skolan begär därför ett statligt bidrag på 3 509 000 kr. för budgetåret 1977/78.

Skolan föreslår vidare att dess rörliga kredit höjs från högst 1,5 milj. kr. till högst 2 milj. kr.

I prop. 1974:1 (bil. 6 s. 177) anmälde min företrädare att det är nödvändigt att stabilisera hundskolans ekonomi. Riksdagen (FöU 1974:19, rskr 1974:190) godkände sedermera att ett driftbidrag skulle utgå till skolan. Detta har även bekräftats av 1975 och 1976 års riksdagar. Bidraget har haft stor betydelse för driften av skolans verksamhet.

För att få ett förbättrat beslutsunderlag vad gäller skolans ekonomi och inriktning har en arbetsgrupp med representanter för försvars-, justitie-, social- och dåvarande finansdepartementet sett över verksamheten vid försvarets hundskola. Arbetsgruppen har, som jag tidigare nämnt i avsnittet om det militära försvarets fortsatta inriktning, avlämnat en rapport över sitt arbete. Rapporten har remissbehandlats och bereds f. n. Jag avser att senare i vår föreslå regeringen att förelägga riksdagen förslag avseende bl. a. inriktning och organisation av skolans verksamhet.

För budgetåret 1977/78 räknar jag med att arméns inköp av minhundar från skolan upphör. Detta innebär att jag har räknat med mindre kostnader och intäkter för verksamheten än skolan. För att kompensera de minskade intäkterna måste skolan få ett något ökat driftbidrag för budgetåret 1977/78. Verksamheten måste dock inriktas på att så snart som möjligt bli självbärande.

Efter samråd med cheferna för justitie- och socialdepartementen förordar jag att till försvarets hundskola utgår ett driftbidrag om 4 milj. kr., varav 2,5 milj. kr. betalas med medel som anvisas under fjärde huvudtiteln och 1 050 000 kr. resp. 450 000 kr. med medel som anvisas under andra resp. femte huvudtiteln. De belopp som preliminärt har beräknats under andra och femte huvudtitlarna i driftbidrag till försvarets hundskola i prop. 1976/77:100 (bil. 5 och 8) för budgetåret 1977/78 kvarstår således oförändrade.

Min beräkning av det totala medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Försvarets hundskola* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 2 500 000 kr.

Frivilliga försvarsorganisationer m. m.

De frivilliga försvarsorganisationerna har till uppgift att i samråd med berörda myndigheter bedriva upplysnings- och rekryteringsverksamhet, medverka vid utbildning av frivillig personal som leds av myndighet, leda sådan utbildning av frivillig personal som inte anordnas av myndighet samt teckna avtal med och svara för registrering och krigsplacering av personal som står till förfogande för tillfällig tjänstgöring inom totalförsvaret (B-personal).

Verksamheten under delprogrammet Frivilliga försvarsorganisationer m. m. budgeteras på två primäruppdrag inom delproduktionsområdena All-

män ledning och förbandsverksamhet samt Utbildning till och av fast anställd personal m. fl.

Verksamheten finansieras från förslagsanslaget Frivilliga försvarsorganisationer m. m.

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Beträffande utvecklingen av delprogrammet anför *överbefälhavaren* bl. a. följande.

Av tidigare programplaner framgår att vakanserna inom försvarsmakten i fråga om A- och B-personal så långt möjligt bör täckas. En god utbildningsvolym för dessa personalkategorier redovisas för budgetåret 1975/76. Svårigheter har uppstått att repetitionsutbilda personal som ingår i krigsförband som en följd av den ändrade repetitionsövningsrytmen. Särskild uppmärksamhet ägnas därför åt att repetitionsutbilda personalen bl. a. genom att ordna särskild repetitionsutbildning i form av kurser och liknande.

Utbildning m. m. sker huvudsakligen enligt de grundlinjer som har föreslagits av 1966 års värnpliktskommitté. Organisationernas bidrag bör i stort behållas på nuvarande nivå.

Överbefälhavarens anslagsframställning för anslaget Frivilliga försvarsorganisationer m. m. har utarbetats i nivå A. Den av överbefälhavaren beräknade utvecklingen av anslaget i nivå A och B framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; 1 000-tal kr.).

	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Nivå A	25 980	33 400	33 400	33 400	33 400	33 400	167 000
Nivå B		33 400	33 100	33 100	33 100	33 100	165 800

[1] Prisläge februari 1975

F 19. Frivilliga försvarsorganisationer m. m.

1975/76	Utgift	24 462 663
1976/77	Anslag	25 980 000
1977/78	Förslag	33 200 000

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.).

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Överbefälhavaren	Föredragandena
Frivilliga försvarsorganisationer m. m.:					
Allmän ledning och förbandsverksamhet	4 739	12 508	7 448	12 014	11 814
Utbildning till och av fast anställd personal m. fl.	18 347	11 955	18 532	21 386	21 386
Kostnader = medelsbehov	**23 140**	**24 463**	**25 980**	**33 400**	**33 200**

Budgetåret 1975/76

Överbefälhavaren anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad verksamhet i stort har kunnat genomföras. Utbildningen av A- och B-personal har haft tillfredsställande omfattning.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och regleringsbrevet för innevarande budgetår är i stort oförändrad jämfört med föregående budgetår och bedöms kunna fullföljas. Särskild uppmärksamhet ägnas dock åt att repetitionsutbilda personalen, bl. a. genom att anordna kurser m. m.

Budgetåret 1977/78

Överbefälhavaren

Förändringarna i förhållande till budgetåret 1976/77 motiverar överbefälhavaren på följande sätt.

A. Pris och löneomräkning

Pris- och löneomräkning innebär att kostnaderna ökar med 2 720 000 kr.

B. Uppgiftsförändringar

1. Frivilliga radioorganisationen behöver ytterligare 400 000 kr. för att kunna öka utbildningen i sambandstjänst för hemvärnet. Svenska röda korset behöver ytterligare 300 000 kr. för att kunna öka utbildningen i sjukvårdstjänst för hemvärnet.

C. Förmånsförbättringar

För nya förmåner åt frivilligpersonal m. fl. behövs ytterligare 4 milj. kr. enligt förslag av utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV).

Föredraganden

Jag godtar i huvudsak vad överbefälhavaren har anfört om verksamhetens inriktning. I enlighet med vad jag har anfört i prop. 1976/77:49 om nya förmåner åt frivilligpersonal m. fl. bör anslaget ökas med 4 milj. kr. Vid beräkningen av medelsbehovet har jag också tagit hänsyn till en ökad utbildningsvolym för hemvärnets sambands- och sjukvårdstjänst.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Frivilliga försvarsorganisationer m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 33 200 000 kr.

Viss gemensam verksamhet

Verksamheten under delprogrammet Viss gemensam verksamhet budgeteras på fem primäruppdrag inom delproduktionsområdena Allmän ledning och förbandsverksamhet, Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet och centralt vidtagen materielanskaffning m. m.

Verksamheten finansieras från förslagsanslaget Viss gemensam verksamhet.

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Beträffande utvecklingen av delprogrammet anför *överbefälhavaren* bl. a. följande.

Inom programelementet Vissa besök m. m. har enbart kostnader för utländska besök vid försvarsmakten som med någorlunda säkerhet kan beräknas tagits med i planeringen. Dit hör honnörsbesök, örlogsbesök, flygbesök, besök av skolor motsvarande försvarshögskolan och besök i samband med s. k. växeltjänstgöring.

Enligt anvisningar från chefen för handelsdepartementet skall fr. o. m. budgetåret 1977/78 statens järnvägar vara programmyndighet med samrådsskyldighet gentemot överbefälhavaren för det i det ekonomiska försvaret ingående delprogrammet järnvägstransporter. Det har till följd att statens järnvägar övertar överbefälhavarens tidigare programansvar för programelementet beredskapsåtgärder vid statens järnvägar och vissa enskilda järnvägar.

Inom programelementet Beredskapsåtgärder vid försvarets datacentral skall

planläggning av datamaskindriften under beredskapstillstånd och krig utföras.

Inom programelementet Publikationer m. m. skall behovet av publikationer m. m. som är gemensam för försvarsmakten tillgodoses för såväl krigs- som fredsorganisationen. Upplagornas storlek skall om möjligt begränsas genom restriktiv tilldelning. Utan att i avgörande grad sänka kvaliteten skall längre intervaller mellan revideringar och omarbetningar eftersträvas.

Inom programelementet Anskaffning av krigskartor skall i fred anskaffas kartor för försvarsmakten och vidtas förberedelser för totalförsvarets försörjning av kartor i krig. Därutöver skall vissa behov av kartor för totalförsvarets fredsorganisation tillgodoses.

Den av överbefälhavaren beräknade utvecklingen av anslaget Viss gemensam verksamhet i nivå A och B framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; 1 000-tal kr.).

	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa[2] 1977/82
Nivå A	10 250	11 350	11 700	10 700	10 700	10 700	55 150
Nivå B		11 350	11 650	10 500	10 350	10 100	53 950

[1] Prisläge februari 1975.
[2] Inkl. (5x7,1) 35,5 milj. kr. för beredskapsåtgärder vid SJ och vissa enskilda järnvägar.

F 21. Viss gemensam verksamhet

1975/76	Utgift[1]	20 419 243[2]
1976/77	Anslag	10 250 000
1977/78	Förslag	11 350 000

[1] Delvis andra primäruppdrag.
[2] Varav 1 450 000 kr. i prisregleringsmedel.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.).

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Överbefälhavaren		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Viss gemensam verksamhet:						
Allmän ledning och förbandsverksamhet						
Tjänster vid vissa besök	–	165	–	165	–	165
Operativ och krigsorganisatorisk verksamhet						
Beredskapsåtgärder vid SJ och vissa enskilda järnvägar	–	6 700	–	7 100	–	7 100
Beredskapsåtgärder vid försvarets datacentral	–	50	–	50	–	50

Primäruppdrag m. m.	1976/77		1977/78			
			Överbefälhavaren		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Centralt vidtagen materielanskaffning						
Publikationer	–	640	–	1 362	–	1 362
Anskaffning av krigskartor	740	2 385	620	2 105	620	2 105
Hyror till FortF	–	560	–	568	–	568
Reducering på grund av överplanering	–	– 250	–	–	–	–
Medelsbehov	–	**10 250**	–	**11 350**	–	**11 350**
Bemyndigandebehov	**740**	–	**620**	–	**620**	–

Budgetåret 1975/76

Överbefälhavaren anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad verksamhet har kunnat genomföras.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och regleringsbrevet för innevarande budgetår bedöms kunna fullföljas.

Budgetåret 1977/78

Överbefälhavaren

Anslaget bör föras upp med 11 350 000 kr. och ett beställningsbemyndigande om 620 000 kr. inhämtas.

Föredraganden

Överbefälhavaren anser att ansvar och finansiering av programelementet Beredskapsåtgärder vid statens järnvägar och vissa enskilda järnvägar i sin helhet skall ligga på myndigheter inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde. Enligt min mening bör medel för finansiering av denna verksamhet även fortsättningsvis utgå under detta delprogram. Vidare anser jag det vara av vikt att statens järnvägar i samråd med överbefälhavaren har programansvar för programelementet.

Min beräkning av det totala bemyndigandet och medelsbehovet framgår av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel.

Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till

vilka anskaffningar m. m. som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att beställningar m. m. av krigskartor får läggas ut inom en kostnadsram av 620 000 kr.
2. till *Viss gemensam verksamhet* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 11 350 000 kr.

Vissa ersättningar m. m.

Jag har i prop. 1976/77:100 bil. 7 beräknat ett medelsbehov under anslaget Vissa ersättningar m. m. (F 22) av 34 254 000 kr.

Chefen för socialdepartementet har i prop. 1976/77:64 om statligt personskadeskydd m. m. föreslagit förändringar som medför att kostnaderna under förevarande anslag kommer att öka med 7 milj. kr. budgetåret 1977/78. Denna kostnadsökning bör bestridas med medel avsedda för prisreglering.

Jag hemställer att regeringen bereder riksdagen tillfälle

att ta del av vad jag har anfört om *Vissa ersättningar m. m.*

KAPITALBUDGETEN

III Försvarets fastighetsfond

III 1. Arméförband: Anskaffning av anläggningar

1975/76	Utgift	116 042 523	Behållning	5 490 739
1976/77	Anslag	144 000 000		
1977/78	Förslag	155 000 000		

Verksamheten under anslaget omfattar nybyggnad av lokaler m. m., befästningar och ammunitionsförråd för armén samt markförvärv härför och för övnings- och skjutfält m. m.

Medelsförbrukning och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Chefen för armén	Föredraganden
Arméförband:				
Markanskaffning för delprogrammen				
Lokalförsvarsförband	100	100	100	100
Gemensamma produktionsresurser	13 400	13 900	11 900	11 900
Anskaffning av befästningar m. m. för delprogrammen				
Infanteribrigad m. m.	70	–	–	–
Lokalförsvarsförband	2 450	1 000	2 500	2 500
Gemensamma produktionsresurser	150	–	–	–
Anskaffning av kaserner m. m. för delprogrammet Gemensamma produktionsresurser	111 165	165 700	147 310	197 310
Summa	**127 335**	**180 700**	**161 810**	**211 810**
Reducering på grund av överplanering	-10 535	-17 700	-14 810	-16 810
Beräknat medelsbehov	**116 800**	**163 000**	**147 000**	**195 000**

Budgetåret 1975/76

I sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 anmäler *fortifikationsförvaltningen* att anskaffning av mark inte har kunnat genomföras i planerad omfattning. Anledningen till detta är främst de ökade svårigheter

som möter när markanskaffning för försvaret planeras och genomförs. Under budgetåret har större anskaffningar gjorts för att utvidga Bodens garnisons skjutfält vid Kusträsk och övningsfältet vid Rinkaby samt för de nya övnings- och skjutfälten vid Uddevalla och Arvidsjaur. Totalt har i runt tal 1 700 ha mark anskaffats. Dessutom har ca 7 000 ha mark förts över från domänverket varav ca 5 000 ha för det nya övnings- och skjutfältet i Arvidsjaur.

Befästningsobjekt har i stort sett anskaffats enligt planerna. Detsamma gäller för anskaffning av kaserner. Kallgarage vid I 19 i Boden och I 21 i Sollefteå har blivit färdiga.

Den beräknade medelsförbrukningen var 116 800 000 kr. Utfallet blev 116 042 523 kr.

Budgetåret 1976/77

Enligt riksdagens beslut skall fortsatt anskaffning av mark ske för att utvidga övnings- och skjutfälten för fem förband och för att skaffa ett nytt övnings- och skjutfält för det nya fredsförbandet i Arvidsjaur. De av olika skäl ökade svårigheterna att förvärva mark för försvaret kan komma att innebära att markanskaffningen inte kan genomföras i planerad omfattning.

Planerad anskaffning av befästnings- och kasernobjekt beräknas kunna bli genomförd.

Budgetåret 1977/78

Chefen för armén

För budgetåret 1976/77 har medgetts en medelsförbrukning av 163 milj. kr. Medelsförbrukningen under budgetåret 1977/78 beräknas till 147 milj. kr., varav 11 milj. kr. för markanskaffning, 2 milj. kr. för anskaffning av befästningar m. m. och 134 milj. kr. för anskaffning av kaserner m. m. enligt följande sammanställningar.

A. Markanskaffning

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningars delfond	
Lokalförsvarsförband	
1. Mark för förråd samt diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	100

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Kasernbyggnaders delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
2. I 11. Utvidgning av övningsfältet vid Växjö	1 000
3. I 17. Nytt skjutfält vid Uddevalla	2 600
4. K 4. Nytt kasern- och övningsområde i Arvidsjaur	800
5. P 6. Utvidgning av övningsfältet vid Rinkaby	500
6. P 18. Nytt övningsfält vid Visby	2 000
7. Bodens garnison. Utvidgning av skjutfältet vid Kusträsk	1 500
8. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	3 500
	12 000
Reducering på grund av överplanering	–1 000
Summa	**11 000**

1. För att uppföra ammunitionsförråd kan i vissa fall mark behöva förvärvas med äganderätt. Den närmare omfattningen av sådana förvärv kan f. n. inte bestämmas. Medel har beräknats för nödvändiga markanskaffningar för ammunitionsförråd och andra anläggningar för samtliga delprogram inom huvudprogrammet samt för smärre kompletteringar av arméns befästningsfastigheter.

2. 1974 års riksdag (prop. 1974:50, FöU 1974:25, rskr 1974:270) beslutade att I 11:s övningsfält vid Växjö skall utvidgas med ca 300 ha. Hittills har endast vissa skogsposter kunnat förvärvas genom frivilliga avtal.

3. 1974 års riksdag (prop. 1974:50, FöU 1974:25, rskr 1974:270) beslutade att ett nytt skjutfält för I 17 skall anskaffas norr om Uddevalla. Skjutfältet omfattar ca 1 500 ha. För att förvärva erforderlig mark m. m. har en särskild delegation, Skjutfältsdelegationen Uddevalla, utsetts. Hittills har ca 150 ha förvärvats.

4. 1973 års riksdag (prop. 1973:135, FöU 1973:26, rskr 1973:382) beslutade att ett nytt förband skall etableras i Arvidsjaur. Riksdagen har vidare (prop. 1975:75, FöU 1975:14, rskr 1975:14) beslutat att ett kasern- och övningsområde skall anskaffas för det nya förbandet. Området omfattar ca 7 000 ha. Därav utgör ca 5 000 ha domänmark. Återstoden ägs av kommunen, bolag och enskilda. Domänmarken har förts över till försvaret. Av övrig mark har hittills ca 700 ha förvärvats.

5. 1971 års riksdag (prop. 1971:110, FöU 1971:9, rskr 1971:140) beslutade att övningsfältet vid Rinkaby skall utvidgas med ca 600 ha. Markförvärven m. m. sköts av en särskild delegation, Rinkabydelegationen. Markförvärven inom det beslutade utvidgningsområdet är slutförda. I enlighet med riksdagens beslut förvärvar delegationen även sådan mark som ligger i omedelbar anslutning till utvidgningsområdet och frivilligt bjuds ut till salu. Hur stor omfattning dessa förvärv kommer att få kan f. n. inte bedömas. Hittills har sådan mark förvärvats för ca 9 milj. kr.

6. Chefen för armén har föreslagit att ett nytt övningsfält för P 18 anskaffas vid Martille söder om Visby. Fältet föreslås få en areal av ca 700 ha. Förslaget utreds av försvarets fastighetsnämnd. Fortifikationsförvaltningen avser att redovisa ett förslag till kostnadsram för anskaffningen sedan fastighetsnämnden slutfört sin utredning.

7. 1973 års riksdag (prop. 1973:75, FöU 1973:16, rskr 1973:195) beslutade att Bodens garnisons skjutfält vid Kusträsk skall utvidgas med ca 1 750 ha. Mark började anskaffas under budgetåret 1973/74. Hittills har ca 1 130 ha förvärvats.

8. För diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter beräknas ett medelsbehov av 3,5 milj. kr. för nästa budgetår. Medlen avses för förvärv av vissa mindre objekt som i varje särskilt fall beräknas kosta högst 300 000 kr. Medlen avses vidare för smärre kompletteringar av arméns fastighetsbestånd, oförutsedda utgifter i samband med att beslutade förvärv genomförs samt för mindre utgiftsrester för vissa inte helt avslutade markförvärv m. m. Kompletteringar av fastighetsbeståndet planeras bl. a. för skjutfältet på Väddö samt för övnings- och skjutfälten i Falun och Ystad.

B. Anskaffning av befästningar m. m.

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Lokalförsvarsförband	
Företag påbörjade före 1976-07-01	
1. Betongförråd för ammunition	190
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
2. Betongförråd för ammunition	2 310
	2 500
Reducering på grund av överplanering	−500
Summa	**2 000**

1 och 2. För fortsatt utbyggnad av ammunitionsförråd behövs 2,5 milj. kr. för nästa budgetår.

C. Anskaffning av kaserner m. m.

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Gemensamma produktionsresurser	
Företag påbörjade före 1976-07-01	
1. Utbyggnad av förråd till följd av organisationsförändringar (etapp 3)	12 000

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
2. I 3. Nybyggnad av varm- och kallgarage m. m.	1 800
3. I 11. Tillbyggnad av en smörj- och tvätthall för varmgarage och motorsal	1 430
4. I 16. Nybyggnad av värmecentral m. m.	2 740
5. I 20. Tillbyggnad av värmecentral m. m.	1 260
6. P 4. Nybyggnad av motorprovanläggning	6 220
7. P 7 R. Om- och tillbyggnad m. m. av miloverkstad	8 000
8. P 10. Nybyggnad av värmecentral	820
9. A 8. Nybyggnad av värmecentral	860
10. Lv 3. Nybyggnad av skolbyggnad	1 000
11. S 2. Nybyggnad av värmecentral	5 000
Företag avsedd att påbörjas 1977/78	
12. I 2. Nybyggnad av en tygverkstad och ett verkstadsförråd	4 560
13. I 2. Tillbyggnad av matinrättningen	2 500
14. I 5. Nybyggnad av en miloverkstad och ett verkstadsförråd	10 000
15. I 11. Nybyggnad av en tygverkstad och ett verkstadsförråd	8 300
16. Ing 3. Nybyggnad av militärrestaurang	7 600
17. S 1. Utbyggnad i Enköping	5 000
18. InfSS. Nybyggnad av smörj- och spolhall	3 500
19. ATS. Utbyggnad i Östersund	5 000
20. Nybyggnad av krigssjukhus i Arvidsjaur	3 000
21. Mobiliseringsförråd	9 800
22. Tekniska försörjningsanordningar	8 800
23. Nybyggnad av skjutbanor	7 300
24. Utbyggnad av läger	16 000
25. Diverse objekt	2 350
26. Diverse smärre byggnadsföretag	12 470
	147 310
Reducering på grund av överplanering	-13 310
Summa	**134 000**

1. Behovet av att bygga ut fredsförråd till följd av organisationsförändringar (etapp 3) har senast anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 343). Kostnaderna för etapp 3 uppskattas till 110 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976, varav 12 milj. kr. behövs för nästa budgetår och 15 milj. kr. för budgetåret 1978/79.

2. Behovet av nya varm- och kallgarage m. m. vid I 3 i Örebro har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 344). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga garagen m. m. inom en kostnadsram av 5,6 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 6,3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

3. Behovet av att bygga till en smörj- och tvätthall vid I 11 i Växjö för att ge utrymme för varmgarage och en motorsal har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 344). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra denna tillbyggnad inom

en kostnadsram av 2 450 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 2 755 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

Ytterligare en tillbyggnad av samma smörj- och tvätthall behöver göras. Denna tillbyggnad är avsedd att inrymma drivmedelsexpedition, instruktörsrum, personalutrymmen, förråd för materiel och oljor, utlämningslokal för drivmedel m. m. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram m. m. för byggnadsföretaget. Regeringen uppdrog den 8 juli 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra denna andra tillbyggnad inom en kostnadsram av 1 175 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976. Den sammanlagda kostnadsramen för de båda tillbyggnaderna blir därmed 3 930 000 kr. enligt sistnämnda prisläge.

4. Behovet av att bygga en ny värmecentral m. m. vid I 16 i Halmstad har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 344). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga värmecentralen m. m. inom en kostnadsram av 7 350 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 8 240 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

5. Vid I 20 i Umeå behöver en värmecentral (byggnad nr 205) byggas till för att det ökade värmebehovet vid regementet skall kunna tillgodoses. Kungl. Maj:t uppdrog den 29 november 1974 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för tillbyggnaden, viss demontering av värmecentralen i matinrättningen (byggnad nr 6) samt utbyte av vissa yttre ledningar för värmevatten. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra byggnadsföretaget inom en kostnadsram av 2 010 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 2 260 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

6. Behovet av att bygga en ny motorprovanläggning vid P 4 i Skövde har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 345). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga anläggningen inom en kostnadsram av 8,2 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 9 220 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

7. Behovet av om- och tillbyggnad m. m. av militärområdesverkstaden vid P 7 i Revingehed har senast anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 345). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra byggnadsföretaget inom en kostnadsram av 14,9 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 16,7 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

8. Behovet av en ny värmecentral vid P 10 i Strängnäs har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 345). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 år fortifikationsförvaltningen att låta bygga värmecentralen inom en kostnadsram av 3,4 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket

motsvarar 3 820 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

9. Behovet av en ny värmecentral vid A 8 i Boden har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 345). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga värmecentralen inom en kostnadsram av 4 770 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 5 160 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

10. Behovet av en ny skolbyggnad vid Lv 3 i Norrtälje har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 346). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga skolbyggnaden inom en kostnadsram av 4,1 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 4 610 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

11. Behovet av en ny gemensam värmecentral för S 2 och F 6 i Karlsborg har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 346). Regeringen uppdrog den 18 mars 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Regeringen uppdrog den 21 oktober 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga värmecentralen inom en kostnadsram av 19 550 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976, varav 9 milj. kr. hänför sig till S 2.

12. Vid I 2 i Karlstad behövs en ny tygverkstad och ett nytt verkstadsförråd. För detta ändamål disponeras f. n. lokaler i ett flertal byggnader. Lokalerna är omoderna och dessutom för små. Utspridningen på flera byggnader försvårar en rationell drift. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av en tygverkstad och ett verkstadsförråd. Regeringen uppdrog den 22 juli 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 11,3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

13. Matinrättningen vid I 2 i Karlstad behöver byggas till för att ge utrymme för gemensamma utspisnings- och sällskapslokaler för all anställd personal vid regementet. För dessa ändamål disponeras f. n. lokaler i fyra olika byggnader. Dessa lokaler behöver tas i anspråk som stabslokaler samt som förläggning, bibliotek och fritidslokaler för värnpliktiga. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för tillbyggnaden. Regeringen uppdrog den 10 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 6 250 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

14. Vid I 5 i Östersund behövs en ny militärområdesverkstad och ett nytt verkstadsförråd. För dessa ändamål disponeras f. n. lokaler i fyra byggnader vid A 4 och i tre byggnader vid I 5. Lokalerna är omoderna, hårt slitna och dessutom för små. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av en militärområdesverkstad och ett

verkstadsförråd. Regeringen uppdrog den 22 juli 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 25,4 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

15. Vid I 11 i Växjö behövs en ny tygverkstad och ett nytt verkstadsförråd. För dessa ändamål disponeras f. n. lokaler i fyra olika byggnader. Lokalerna är omoderna och dessutom för små. Utspridningen på flera byggnader försvårar en rationell drift. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av en tygverkstad och ett verkstadsförråd. Regeringen uppdrog den 22 juli 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 16,3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

16. Vid Ing 3 i Boden behövs en ny militärrestaurang. Den nuvarande matinrättningen är för liten och dessutom hårt sliten. Detsamma gäller utspisnings- och sällskapslokalerna för anställd personal med undantag av de lokaler som i dag utnyttjas av regementsofficerarna. Sistnämnda lokaler behövs som stabslokaler. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av en militärrestaurang i anslutning till ett nyligen uppfört marketenteri. I den nya byggnaden avses förutom kök m. m. inrymmas matsal för värnpliktiga och gemensamma utspisnings- och sällskapslokaler för all vid regementet anställd personal. Regeringen uppdrog den 10 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 14,7 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

17. 1973 års riksdag (prop. 1973:135, FöU 1973:26, rskr 1973:382) beslutade att P 1 i Enköping skall avvecklas. 1974 års riksdag (prop. 1974:50, FöU 1974:25, rskr 1974:270) beslutade att S 1 m. m. i Uppsala skall flyttas till Enköping. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för de byggnadsåtgärder som behövs för S 1 i Enköping. Kostnaderna har uppskattats till 143 145 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976. För att påbörja utbyggnaden av bl. a. uppställningsplatser för fordon, förråd och skjutbanor behövs 5 milj. kr. för nästa budgetår.

18. Vid Infanteriets stridsskola i Kvarn saknas f. n. lokaler för vård och kontroll av fordon. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av en smörj- och spolhall. Regeringen uppdrog den 15 januari 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 5 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

19. 1971 års riksdag (prop. 1971:29, InU 1971:15, rskr 1971:196) beslutade att om en teknisk skola för armén organiserades skulle den förläggas till

Östersund. Riksdagen beslutade vid riksmötet 1975/76 (prop. 1975/76:190, FöU 1975/76:39, rskr 1975/76:375) att en arméns tekniska skola skall inrättas. Skolan skall samlokaliseras med den förvaltningsskola för försvarsmakten som enligt nämnda beslut också skall förläggas till Östersund. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av lokaler för de båda skolorna i anslutning till A 4. Enligt förslaget skall nybyggnad utföras av en förläggningskasern, en gymnastik- och samlingshall, en skolbyggnad, en byggnad innehållande utbildningslokaler avseende hjul- och bandfordon, en byggnad innehållande utbildningslokaler avseende vapen och luftvärn, en övnings- och vårdhall, en vaktbyggnad, fyra förrådsbyggnader samt vägar och planer. Kostnaderna har uppskattats till 153 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1974. Regeringen uppdrog den 8 april 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudförhandlingar för byggnadsföretaget. För vissa markarbeten erfordras 5 milj. kr för nästa budgetår.

20. Ett krigssjukhus behöver byggas inom Övre Norrlands militärområde. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av ett krigssjukhus i anslutning till det fredssjukhus som skall byggas för K 4 i Arvidsjaur. Enligt förslaget skall krigssjukhusets centrala funktioner förläggas till ett nybyggt skyddat utrymme om ca 650 m^2 som ges en skyddsnivå enligt civilförsvarsstyrelsens normer för skyddsrum. Lokalerna för krigssjukhuset avses användas för övningar med krigsplacerad medicinalpersonal och i övrigt stå i beredskap för att med kort varsel kunna tas i krigsbruk. Endast de lokaler som avses för apotek, förråd och arkiv beräknas kontinuerligt bli använda i fred. Kostnaderna har uppskattats till 6 450 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976. Regeringen uppdrog den 21 oktober 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget.

20–24 och 26. För nya mobiliseringsförråd, tekniska försörjningsanordningar, nybyggnad av skjutbanor, utbyggnad av läger och diverse smärre byggnadsföretag behövs 9,8 milj. kr., 8,8 milj. kr., 7,3 milj. kr., 16 milj. kr. och 12 470 000 kr. för nästa budgetår.

25. För diverse objekt för vilka kostnaderna var för sig beräknas till högst 2 milj. kr. behövs 2 350 000 kr. för nästa budgetår.

Föredraganden

Chefen för armén har beräknat medelsförbrukningen under anslaget för nästa budgetår till 147 milj. kr. Jag beräknar medelsförbrukningen till 195 milj. kr. och förordar att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning.

Av medelsförbrukningen beräknas 9 milj. kr. för att anskaffa mark. För anskaffning av befästningar m. m. och för anskaffning av kaserner m. m. beräknar jag medelsförbrukningen till 2 milj. kr. resp. 184 milj. kr. Jag

har härvid räknat med att 50 milj. kr. behövs för fortsatt utbyggnad för K 4 i Arvidsjaur. Vid anslagsberäkningen har jag beräknat att 40 milj. kr. av detta belopp tillförs anslaget av medel på anslaget under tolfte huvudtiteln till sysselsättningsskapande åtgärder.

Fortifikationsförvaltningen har redovisat huvudhandlingar för flertalet nya byggnadsobjekt som finns intagna i investeringsplanen och som är underkastade det s. k. tvåstegsförfarandet. Om riksdagen inte har något att erinra torde det få ankomma på regeringen att efter prövning av huvudhandlingarna och inom ramen för det anslag som anvisas av riksdagen besluta om de redovisade byggnadsföretagen skall utföras.

Investeringsplan (1 000-tal kr.)

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
A. Markanskaffning							
Befästningars delfond							
Delprogram 1.6							
1. Mark för förråd samt diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	200	200	–	100	100	–	–
Kasernbyggnaders delfond							
Delprogram 1.99							
2. I 11. Utvidgning av övningsfältet vid Växjö	3 500	4 000	878	2 122	1 000	–	–
3. I 15. Utvidgning av Remmene skjutfält	7 500	7 500	6 730	770	–	–	–
4. I 17. Nytt skjutfält vid Uddevalla	7 000	7 500	876	3 000	2 600	–	–
5. K 4. Nytt kasern- och övningsområde i Arvidsjaur	5 000	5 500	1 340	3 360	800	–	–
6. P 6. Utvidgning av övningsfältet vid Rinkaby	ej beräknad	ej beräknad	9 004	500	500	–	–
7. P 18. Nytt övningsfält vid Visby	ej beräknad	ej beräknad	–	–	2 000	–	–
8. Bodens garnison. Utvidgning av skjutfältet vid Kusträsk	5 500	6 000	2 448	2 052	1 500	–	–

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	Beräknad för 1977/78		
9. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	6 248	5 596	–	2 096	3 500	–	–
Summa A	**34 948**	**36 296**	**21 276**	**14 000**	**12 000**	–	–
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–1 000	–3 000	–	–
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**13 000**	**9 000**	–	–
B. Anskaffning av befästningar m. m.							
a. Företag påbörjade före 1976-07-01							
Delprogram 1.6							
1. Betongförråd för ammunition	1 840	2 560	1 470	900	190	–	–
Delprogram 1.99							
2. Betongförråd för ammunition	612	590	490	100	–	–	–
Summa a	**2 452**	**3 150**	**1 960**	**1 000**	**190**	–	–
b. Företag avsedda att påbörjas 1977/78							
Delprogram 1.6							
3. Betongförråd för ammunition	–	2 310	–	–	2 310	–	–
Summa b	**–**	**2 310**	**–**	**–**	**2 310**	–	–
Summa B (a–b)	**2 452**	**5 460**	**1 960**	**1 000**	**2 500**	–	–
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–	–500	–	–
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**1 000**	**2 000**	–	–
C. Anskaffning av kaserner m. m.							
a. Företag påbörjade före 1976–07–01							
Delprogram 1.99							
1. I 13. Nybyggnad av tygverkstad	9 000	8 828	7 843	985	–	75–02	76–09
2. I 4/InfSS. Nybyggnad av motionshall	1 070						
3. I 4/InfSS. Nybyggnad av sjukhus	3 000						
4. I 4/InfSS. Tillbyggnad av matinrättningen	4 400	9 530	4 669	4 861	–	76–03	77–01
5. I 4/InfSS. Tillbyggnad av stödfunktioner till förläggningsbyggnader	2 050						

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
6. I 11. Nybyggnad av sjukhus	5 400	6 300	4 127	2 173	–	75–10	76–10
7. I 19. Nybyggnad av kallgarage	4 950	3 050	2 424	626	–	75–10	76–11
8. I 22. Nybyggnad av varm- och kallgarage	4 700	4 200	3 050	1 150	–	75–10	76–08
9. P 4/K 3. Nybyggnad av värmecentral	9 500	9 880	8 223	1 657	–	75–02	76–09
10. Ing 3. Nybyggnad av förläggningskasern	7 750	7 800	4 107	3 693	–	75–10	76–11
11. Utbyggnad av förråd till följd av organisationsförändringar (etapp 3.)	102 000	110 000	55 000	28 000	12 000	–	–
Summa a	**153 820**	**159 588**	**89 443**	**43 145**	**12 000**	–	–
b. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
Delprogram 1.99							
12. I 3. Nybyggnad av varm- och kallgarage m. m.	5 600	6 300	–	4 500	1 800	76–10	77–10
13. I 11. Tillbyggnad av en smörj- och tvätthall för varmgarage och motorsal	2 450	3 930	–	2 500	1 430	77–01	78–01
14. I 16. Nybyggnad av värmecentral m. m.	7 350	8 240	–	5 500	2 740	76–12	77–10
15. I 20. Tillbyggnad av värmecentral m. m.	2 010	2 260	–	1 000	1 260	77–03	77–11
16. I 22. Om- och tillbyggnad av lektionsbyggnad	2 430	3 740	–	3 740	–	76–10	77–06
17. K 4. Utbyggnad i Arvidsjaur	156 505	176 000	–	18 000	50 000	76–10	80–05
18. P 4. Nybyggnad av motorprovanläggning	8 200	9 220	–	3 000	6 220	77–01	78–03
19. P 7R. Om- och tillbyggnad m. m. av miloverkstad	14 900	16 700	–	8 700	8 000	76–10	78–06
20. P 10. Nybyggnad av värmecentral	3 400	3 820	–	3 000	820	76–11	77–11
21. A 8. Nybyggnad av värmecentral	4 770	5 360	–	4 500	860	76–10	77–08
22. Lv 3. Nybyggnad av skolbyggnad	4 100	4 610	–	3 610	1 000	76–10	77–11
23. Lv 3/LvSS. Nybyggnad av truppserviceförråd	1 980	2 225	–	2 225	–	76–10	77–06
24. S 2. Nybyggnad av värmecentral	8 000	9 000	–	3 000	5 000	77–03	78–10

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
25. Mobiliseringsförråd	10 300	10 300	–	10 300	–	–	–
26. Tekniska försörjningsanordningar	9 000	9 000	–	9 000	–	–	–
27. Nybyggnad av skjutbanor	3 750	4 740	–	4 740	–	–	–
28. Utbyggnad av läger	6 000	7 000	–	7 000	–	–	–
29. Diverse objekt	3 940	3 940	–	3 940	–	–	–
30. Diverse smärre byggnadsföretag	10 740	10 740	–	10 740	–	–	–
Summa b	**265 425**	**297 125**	**–**	**108 995**	**79 130**	**–**	**–**
c. Företag avsedda att påbörjas 1977/78							
Delprogram 1.99							
31. I 2. Nybyggnad av en tygverkstad och ett verkstadsförråd	–	11 300	–	–	4 560	77–10	79–04
32. I 2. Tillbyggnad av matinrättningen	–	6 250	–	–	2 500	77–10	78–08
33. I 5. Nybyggnad av en miloverkstad och ett verkstadsförråd	–	25 400	–	–	10 000	77–10	78–12
34. I 11. Nybyggnad av en tygverkstad och ett verkstadsförråd	–	16 300	–	–	8 300	77–10	79–04
35. Ing 3. Nybyggnad av militärrestaurang	–	14 700	–	–	7 600	77–09	79–03
36. S 1. Utbyggnad i Enköping	–	143 145	–	–	5 000	77–10	82–10
37. InfSS. Nybyggnad av smörj- och spolhall	–	5 000	–	–	3 500	77–10	78–08
38. ATS. Utbyggnad i Östersund	–	182 470	–	–	5 000	77–10	81–10
39. Nybyggnad av krigssjukhus i Arvidsjaur	–	6 450	–	–	3 000	77–10	80–03
40. Mobiliseringsförråd	–	9 800	–	–	9 800	–	–
41. Tekniska försörjningsanordningar	–	8 800	–	–	8 800	–	–
42. Nybyggnad av skjutbanor	–	7 300	–	–	7 300	–	–
43. Utbyggnad av läger	–	16 000	–	–	16 000	–	–
44. Diverse objekt	–	2 350	–	–	2 350	–	–
45. Diverse smärre byggnadsföretag	–	12 470	–	–	12 470	–	–
Summa c	**–**	**467 735**	**–**	**–**	**106 180**	**–**	**–**
Summa C(a–c)	**419 245**	**924 448**	**89 443**	**152 140**	**197 310**	**–**	**–**

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–3 140	–13 310	–	–
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**149 000**	**184 000**	–	–
Totalt A–C	**456 645**	**966 204**	**112 679**	**167 140**	**211 810**	–	–
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–4 140	–16 810	–	–
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**163 000**	**195 000**	–	–

Anslagsberäkning (1 000-tal kr.)

Medelstillgång		Beräknad medelsförbrukning	
Behållning 1976–07–01	5 491	1976/77	163 000
Anslag för 1976/77	144 000	1977/78	195 000
Medel som tillförts från elfte huvudtiteln 1976/77	18 000	Beräknad behållning 1978–06–30	4 491
Anslag för 1977/78 (förslag)	155 000		
Medel som tillförs från tolfte huvudtiteln 1977/78	40 000		
	362 491		**362 491**

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Arméförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 155 000 000 kr.

III 2. Marinförband: Anskaffning av anläggningar

1975/76	Utgift	76 949 716	Behållning	450 412
1976/77	Anslag	84 750 000[1]		
1977/78	Förslag	79 900 000		

[1] Därav 6 milj. kr. på tilläggsbudget I.

Verksamheten under anslaget omfattar nybyggnad av lokaler m. m., befästningar och ammunitionsförråd för flottan och kustartilleriet samt markförvärv härför och för övnings- och skjutfält m. m.

Medelsförbrukning och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Chefen för marinen	Föredraganden
Marinförband:				
Markanskaffning för delprogrammen				
Fasta kustartilleriförband	700	800	800	800
Gemensamma produktionsresurser	500	500	500	500
Anskaffning av befästningar m. m. för delprogrammen				
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	13 000	7 700	13 000	13 000
Fasta kustartilleriförband	38 700	47 100	41 500	41 500
Anskaffning av kaserner m. m. för delprogrammet				
Gemensamma produktionsresurser	31 456	34 500	31 900	30 750
Summa	**84 356**	**90 600**	**87 800**	**86 550**
Reducering på grund av överplanering	–7 366	–6 850	–6 700	–6 650
Beräknat medelsbehov	**76 990**	**83 750**	**81 000**	**79 900**

Budgetåret 1975/76

I sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 anmäler *fortifikationsförvaltningen* att behovet av att förvärva mark har varit obetydligt. Större delen av budgeterade medel för markförvärv har fördelats om till andra

primäruppdrag inom anslaget. Befästningsobjekt har byggts ut i överensstämmelse med vad som var planerat. Ett större objekt har påbörjats. Anskaffning av kaserner har i stort sett genomförts enligt planerna. Byggstarten för en dykericentral vid Vitså har dock flyttats fram till innevarande budgetår p. g. a. viss osäkerhet beträffande organisation och utrustning. En hamnanläggning vid Vitså, ett fredsförråd vid KA 2 i Karlskrona, en förläggningskasern vid Berga örlogsskolor, ett förråd för tygmateriel vid Stockholms kustartilleriförsvar i Vaxholm och en hall för marin motorutbildning vid KA 1 i Vaxholm har blivit färdiga. Sju större objekt har påbörjats.

Den beräknade medelsförbrukningen var 76 990 000 kr. Utfallet blev 76 949 716 kr.

Budgetåret 1976/77

Planerad anskaffning beräknas kunna bli genomförd sedan 6 milj. kr. anvisats på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1976/77.

Budgetåret 1977/78

Chefen för marinen

För budgetåret 1976/77 har medgetts en medelsförbrukning av 77 750 000 kr. Medelsförbrukningen under budgetåret 1977/78 beräknas till 81 milj. kr., varav 1,2 milj. kr. för markanskaffning, 49,5 milj. kr. för anskaffning av befästningar m. m. och 30,3 milj. kr. för anskaffning av kaserner m. m. enligt följande sammanställningar.

A. Markanskaffning

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningars delfond	
Fasta kustartilleriförband	
1. Mark för kustartilleribatterier samt diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	800
Kasernbyggnaders delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
2. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	500
	1 300
Reducering på grund av överplanering	–100
Summa	**1 200**

1. För att anlägga kustartilleribatterier behöver i vissa fall mark förvärvas med äganderätt. Den närmare omfattningen av sådana förvärv kan f. n. inte bestämmas. Medel har vidare beräknats för erforderliga markanskaffningar för befästnings- och andra anläggningar inom övriga delprogram inom huvudprogrammet samt för smärre kompletteringar av marinens befästningsfastigheter, oförutsedda utgifter i samband med redan beslutade markförvärv samt för mindre utgiftsrester för vissa inte helt avslutade markförvärv m. m.

2. Medel har beräknats för smärre kompletteringar av marinens kasernfastigheter, oförutsedda utgifter i samband med redan beslutade markförvärv samt för mindre utgiftsrester för vissa inte helt avslutade markförvärv m. m.

B. Anskaffning av befästningar m. m.

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
För flera delprogram gemensamma lednings-, bas- och underhållsförband m. m.	
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
1. Stabsplatser	2 000
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
2. Ammunitionsförråd	11 000
Fasta kustartilleriförband	
Företag påbörjade före 1976-07-01	
3. Kustartilleribatterier	20 000
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
4. Kustartilleribatterier	13 000
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
5. Minstationer	2 000
6. Smärre objekt	6 500
	54 500
Reducering på grund av överplanering	−5 000
Summa	**49 500**

1. Behovet av ett kylvattensystem vid en stabsplats har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6. s. 354). Regeringen uppdrog den 3 juni 1975 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra nybyggnaden inom en kostnadsram av 4 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 4,5 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

2. Ett nytt ammunitionsförråd i berg behöver byggas. Kungl. Maj:t uppdrog den 5 november 1971 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 45 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1974, vilket motsvarar 57,3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

3. Regeringen har uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga tre kustartilleribatterier.

4. Behovet av att bygga ytterligare ett kustartilleribatteri har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 354). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga detta kustartilleribatteri inom en kostnadsram av 36,7 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 41,2 milj., kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

5. Ytterligare ett antal minstationer behövs. Kostnaden för varje minstation beräknas inte komma att överstiga 800 000 kr. För nästa budgetår behövs 2 milj. kr. för detta ändamål.

6. För smärre objekt behövs 6,5 milj. kr. för nästa budgetår.

C. Anskaffning av kaserner m. m.

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Gemensamma produktionsresurser	
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
1. ÖrlB O. Nybyggnad av en dykericentral	8 200
2. ÖrlB O. Om- och tillbyggnad av en hangar i Berga	2 000
3. KA 3. Nybyggnad av förråd	3 400
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
4. KA 5. Om- och tillbyggnad av kanslihuset	5 800
5. KA 5. Nybyggnad av en värmecentral	3 300
6. Tekniska försörjningsanordningar	4 600
7. Diverse smärre byggnadsföretag	4 600
	31 900
Reducering på grund av överplanering	-1 600
Summa	**30 300**

1. Behovet av att bygga en dykericentral vid Vitså har senast anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 355). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga dykericentralen inom en kostnadsram av 10,9 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 12,2 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

2. Behovet av om- och tillbyggnad av en hangar i Berga har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 355). Regeringen uppdrog den 3 juni 1976 åt fortifikationsförvaltningen att låta utföra om- och tillbyggnaden inom en kostnadsram av 7 590 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 8,6 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

3. Behovet av att bygga ett nytt fredsförråd vid KA 3 i Fårösund har

tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6. s. 355). Regeringen uppdrog den 14 oktober 1976 år fortifikationsförvaltningen att låta utföra nybyggnaden inom en kostnadsram av 5 550 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

4. Vid KA 5 i Härnösand behövs en om- och tillbyggnad av kanslihuset för att i en och samma byggnad kunna inrymma erforderliga lokaler för stabs- och förvaltningstjänsten. Denna bedrivs nu dels i fem olika byggnader inom kasernområdet, dels i förhyrda lokaler i två byggnader utanför området. Utspridningen medför bl. a. att tjänsten inte kan bedrivas rationellt. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för en sådan om- och tillbyggnad. Regeringen uppdrog den 10 september 1975 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 8,7 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

5. Vid KA 5 i Härnösand behövs en ny värmecentral. Den nuvarande värmecentralen är nedsliten och kan inte byggas ut så att den kan tillgodose det värmebehov som numera finns. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad av en värmecentral. Kungl. Maj:t uppdrog den 31 augusti 1972 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Sådana handlingar har sedermera redovisats. Kostnaderna har därvid beräknats till 4 310 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1975, vilket motsvarar 4 850 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

6 och 7. För tekniska försörjningsanordningar och diverse smärre byggnadsföretag behövs (4,6 + 4,6) 9,2 milj. kr. för nästa budgetår.

Föredraganden

Chefen för marinen har beräknat medelsförbrukningen under anslaget för nästa budgetår till 81 milj. kr. Jag beräknar medelsförbrukningen till 79,9 milj. kr. och förordar att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning. Av medelsförbrukningen beräknas 1,2 milj. kr. för markanskaffning och 49,5 milj. kr. för anskaffning av befästningar m. m. För anskaffning av kaserner m. m. beräknar jag medelsförbrukningen till 29,2 milj. kr. Jag har härvid räknat med att några medel för om- och tillbyggnad av kanslihuset och för nybyggnad av en värmecentral vid KA 5 i Härnösand inte behövs för nästa budgetår. Däremot har jag räknat med att 8 milj. kr. behövs för nästa budgetår för byggnadsåtgärder som är nödvändiga för att det skall bli möjligt att ta hand om vissa arbetsuppgifter för sjöfartsverket på Muskövarvet.

Fortifikationsförvaltningen har redovisat huvudhandlingar för flertalet nya byggnadsobjekt som finns intagna i investeringsplanen och som är underkastade det s. k. tvåstegsförfarandet. Om riksdagen inte har något att

erinra torde det få ankomma på regeringen att efter prövning av huvudhandlingarna och inom ramen för det anslag som anvisas av riksdagen besluta om de redovisade byggnadsföretagen skall utföras.

Investeringsplan (1 000-tal kr.)

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	Beräknad för 1977/78		
A. Markanskaffning							
Befästningars delfond							
Delprogram 2.6							
1. Mark för kustartilleribatterier samt diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	–	1 600	–	800	800	–	–
Kasernbyggnaders delfond							
Delprogram 2.99							
2. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	–	1 000	–	500	500	–	–
Summa A	**–**	**2 600**	**–**	**1 300**	**1 300**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–100	–100	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**1 200**	**1 200**	**–**	**–**
B. Anskaffning av befästningar m. m.							
a. Företag påbörjade före 1976–07–01							
Delprogram 2.1							
1. Ammunitionsförråd	43 500	45 900	36 940	8 960	–	–	–
Delprogram 2.6							
2. Kustartilleribatterier	108 800	120 600	63 620	29 780	20 000	–	–
Summa a	**152 300**	**166 500**	**100 560**	**38 740**	**20 000**	**–**	**–**
b. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
Delprogram 2.1							
3. Stabsplatser	4 000	4 500	–	1 000	2 000	–	–
Delprogram 2.6							
4. Kustartilleribatterier	36 700	41 200	–	7 000	13 000	–	–
5. Minstationer	2 000	2 000	–	2 000	–	–	–
6. Smärre objekt	5 500	5 460	–	5 460	–	–	–
Summa b	**48 200**	**53 160**	**–**	**15 460**	**15 000**	**–**	**–**

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76 02–01	Faktisk t. o. m. 76–06 30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
c. Företag avsedda att påbörjas 1977/78							
Delprogram 2.1							
7. Ammunitionsförråd	–	57 300	–	600	11 000	–	–
Delprogram 2.6							
8. Minstationer	–	2 000	–	–	2 000	–	–
9. Smärre objekt	–	6 500	–	–	6 500	–	–
Summa c	**–**	**65 800**	**–**	**600**	**19 500**	**–**	**–**
Summa B(a–c)	**200 500**	**285 460**	**100 560**	**54 800**	**54 500**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–4 000	–5 000	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**50 800**	**49 500**	**–**	**–**
C. Anskaffning av kaserner m. m.							
a. Företag påbörjade före 1976–07–01							
Delprogram 2.99							
1. ÖrlB S. Nybyggnad av drivmedelsanläggning	4 000	5 106	4 899	217	–	75–01	76–08
2. ÖrlB S. Nybyggnad av torpedverkstad	8 000	7 985	7 710	275	–	75–01	76–10
3. ÖrlB S. Nybyggnad av skjutledartorn m. m. vid Torhamn	2 300	2 300	833	1 467	–	76–03	76–10
4. ÖrlB O. Nybyggnad av plastverkstad	1 400	1 410	1 243	167	–	76–30	76–07
5. ÖrlB V. Nybyggnad av fredsförråd	4 180	11 600	3 084	8 516	–	76–04	77–06
6. KA 4. Nybyggnad av fredsförråd	6 150						
7. SK. Nybyggnad av fredsförråd	12 700	12 600	4 162	8 438	–	76–07	77–06
8. KA 1. Nybyggnad av fredsförråd							
9. KA 2. Nybyggnad av skjutbana vid Rosenholm	1 490	2 124	1 103	1 021	–	76–03	77–06
10. KA 4. Nybyggnad av gymnastikhall med bastu	3 600	2 770	2 142	628	–	75–11	76–07
11. Tekniska försörjningsanordningar	1 000	1 500	361	1 139	–	76–05	77–06
Summa a	**44 820**	**47 395**	**25 527**	**21 868**	**–**	**–**	**–**
b. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
Delprogram 2.99							
12. ÖrlB O. Nybyggnad av en dykericentral	10 900	12 200	–	2 000	8 200	77–03	78–08
13. ÖrlB O. Om- och tillbyggnad av en hangar i Berga	7 590	8 600	–	6 600	2 000	76–08	77–10

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart årmån.	Färdigställande årmån.
	75-02-01	76-02-01	Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
14. KA 3. Nybyggnad av förråd	5 000	5 550	–	2 200	3 350	77-03	77-11
15. Diverse objekt	4 600	2 800	–	2 800	–	–	–
16. Tekniska försörjningsanordningar	1 500	1 500	–	1 500	–	–	–
17. Diverse smärre byggnadsföretag	1 500	1 500	–	1 500	–	–	–
Summa b	**31 090**	**32 150**	**–**	**16 600**	**13 550**	**–**	**–**
c. *Företag avsedda att påbörjas 1977/78* Delprogram 2.99							
18. ÖrlB O. Byggnadsåtgärder för sjöfartsverket	–	10 000	–	–	8 000	77-07	78-08
19. Tekniska försörjningsanordningar	–	4 600	–	–	4 600	–	–
20. Diverse smärre byggnadsföretag	–	4 600	–	–	4 600	–	–
Summa c	**–**	**19 200**	**–**	**–**	**17 200**	**–**	**–**
Summa C(a–c)	**75 910**	**98 745**	**25 527**	**38 468**	**30 750**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	-6 718	-1 550	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**31 750**	**29 200**	**–**	**–**
Totalt A–C	**276 410**	**386 805**	**126 087**	**94 568**	**86 550**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	-10 818	-6 650	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**83 750**	**79 900**	**–**	**–**

Anslagsberäkning (1 000-tal kr.)

Medelstillgång		Beräknad medelsförbrukning	
Behållning 1976-07-01	450	1976/77	83 750
Anslag för 1976/77		1977/78	79 900
statsbudget	78 750	Beräknad behållning 1978-06-30	1 450
tilläggsbudget I	6 000		
Anslag för 1977/78 (förslag)	79 900		
	165 100		**165 100**

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Marinförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 79 900 000 kr.

III 3. Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar

1975/76	Utgift	93 777 370	Behållning	1 041 022
1976/77	Anslag	110 250 000[1]		
1977/78	Förslag	131 600 000		

[1] Därav 7 milj. kr. på tilläggsbudget II.

Verksamheten under anslaget omfattar nybyggnad av lokaler m. m., befästningar, flygfält och ammunitionsförråd för flygvapnet samt markförvärv härför samt för övnings- och skjutfält. Verksamheten omfattar vidare kompletteringsarbeten m. m. på eller i anslutning till befintliga baser, anläggningar för el- och teleutrustning vid baserna samt inlösen av flygbullerstörda fastigheter.

Medelsförbrukning och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Chefen för flygvapnet	Föredraganden
Flygvapenförband:				
Markanskaffning för delprogrammen				
För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband	200	200	200	200
Basförband	300	300	300	300
Gemensamma produktionsresurser	1 000	1 100	2 200	2 200
Anskaffning av befästningar m. m. för delprogrammen				
För flera delprogram gemensamma lednings- och strilförband	7 000	7 430	7 650	7 650
Basförband (befästningar)	4 465	5 960	2 500	2 500
Basförband (flygfält)	24 910	27 465	34 200	34 200
Anskaffning av kaserner m. m. för delprogrammet				
Gemensamma produktionsresurser	64 300	77 780	96 750	96 750
Summa	**102 375**	**120 235**	**143 800**	**143 800**
Reducering på grund av överplanering	-8 575	-11 485	-12 200	-12 200
Beräknat medelsbehov	**93 800**	**108 750**	**131 600**	**131 600**

Budgetåret 1975/76

I sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 anmäler *fortifikationsförvaltningen* att behovet av att förvärva mark har varit relativt begränsat. Uppkomna behov har kunnat tillgodoses. Outnyttjade resurser har delvis omfördelats till andra primäruppdrag inom anslaget. Totalt har ca 40 ha förvärvats med äganderätt.

Anskaffning av befästningar, flygfält och kaserner har kunnat genomföras i planerad omfattning.

Den beräknade medelsförbrukningen var 93,8 milj. kr. Utfallet blev 93 777 370 kr.

Budgetåret 1976/77

Den planerade anskaffningen beräknas kunna bli genomförd.

Budgetåret 1977/78

Chefen för flygvapnet

För budgetåret 1976/77 har beräknats en medelsförbrukning av 101 750 000 kr. Medelsförbrukningen under budgetåret 1977/78 beräknas till 131,6 milj. kr., varav 2,5 milj. kr. för markanskaffning, 40,1 milj. kr. för anskaffning av befästningar m. m. och 89 milj. kr. för anskaffning av kaserner m. m. enligt följande sammanställningar.

A. Markanskaffning

Objekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningars delfond	
För flera delprogram gemensamma ledningS- och strilförband	
1. Mark för strilanläggningar m. m.	200
Basförband	
2. Mark för krigsflygfält samt diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	300
Kasernbyggnaders delfond	
Gemensamma produktionsresurser	
3. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	2 200
	2 700
Reducering på grund av överplanering	–200
Summa	**2 500**

1. För att utföra strilanläggningar bedöms det i vissa fall vara nödvändigt att förvärva mark med äganderätt.

2. För att komplettera befintliga krigsflygfält kan det i vissa fall bli nödvändigt att förvärva mark med äganderätt. Behov av medel kan även uppkomma för att skaffa mark för befästnings- och andra anläggningar inom övriga delprogram inom huvudprogrammet samt för smärre kompletteringar av flygvapnets befästningsfastigheter, oförutsedda utgifter i samband med redan beslutade markförvärv samt för mindre utgiftsrester för vissa inte helt avslutade förvärv.

3. Medel har beräknats för att lösa in flygbullerstörda fastigheter, smärre kompletteringar av flygvapnets kasernfastigheter, oförutsedda utgifter i samband med redan beslutade markförvärv samt för mindre utgiftsrester för vissa inte helt avslutade förvärv.

B. Anskaffning av befästningar m. m.

Objekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Befästningar m. m.	
För flera delprogram gemensamma lednings- och stridförband	
Företag påbörjade före 1976-07-01	
1. Radaranläggning	3 700
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
2. Radiolänkstationer och utpunkter	750
3. Luftbevakningstorn	500
4. Stridledningsradaranläggningar (kompletterande åtgärder)	1 700
5. Smärre objekt	1 000
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
6. Betongförråd för ammunition	1 500
7. Smärre objekt	1 000
Flygfält	
Basförband	
Företag påbörjade före 1976-07-01	
8. Kompletteringsarbeten på befintliga baser	1 600
9. El- och teleanläggningar	1 080
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
10. Kompletteringsarbeten på befintliga baser	400
11. Komplettering av flygbaser för anpassning till flygplan 37	4 700
12. Hangarplattor	2 000
13. El- och teleanläggningar	4 995
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
14. Anpassning till ny basfilosofi avseende vägbaser, uppställningsplatser och maskeringsutrustning	6 900
15. Kompletteringsarbeten på befintliga baser	900
16. Komplettering av flygbaser för anpassning till flygplan 37	700
17. Lagringsanläggningar för drivmedel	3 000
18. Uppställningsplatser för flytsyreanläggningar	200
19. Baracker	1 300
20. Hangarplattor	2 900
21. Smärre objekt	400
22. El- och teleanläggningar	3 125
	44 350
Reducering på grund av överplanering	–4 250
Summa	**40 100**

1. Regeringen har uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att bygga en radaranläggning som prototyp för en serie nya radarstationer. För avslutande arbeten behövs 3,7 milj. kr. under nästa budgetår.

2. För att utföra mindre utbyggnader och kompletteringar vid radiolänkstationer och utpunkter behövs 750 000 kr. under nästa budgetår.

3. För luftbevakningstorn beräknas ett medelsbehov av 500 000 kr.

4. För mindre kompletteringsarbeten vid vissa stridsledningsradaranläggningar behövs 1,7 milj. kr.

5, 7 och 21. För smärre objekt som vart och ett beräknas kosta högst 800 000 kr. behövs sammanlagt 2,4 milj. kr.

6. För betongförråd för ammunition behövs 1,5 milj. kr.

8, 10, 11, 15 och 16. På befintliga baser utförs efterhand arbeten för att komplettera baserna till normerad standard. Arbetena är delvis föranledda av att flygplan 37 kommer att tillföras flottiljerna. För kompletteringsarbeten beräknas en medelsförbrukning av 8,3 milj. kr.

9, 13 och 22. För fortsatt utbyggnad av el- och teleanläggningar vid flygbaserna behövs 9,2 milj. kr. under nästa budgetår.

12 och 20. För hangarplattor i anslutning till hangarer och verkstäder behövs 4,9 milj. kr.

14. För vissa anpassningsåtgärder vid flygbaser enligt nya principer behövs 6,9 milj. kr.

17, 18 och 19. För att vid befintliga baser bygga ut lagringsanläggningar för drivmedel, uppställningsplatser för flytsyreanläggningar samt baracker beräknas ett medelsbehov av 4,5 milj. kr.

C. Anskaffning av kaserner m. m.

Objekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Gemensamma produktionsresurser	
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
1. F 6. Nybyggnad av flygverkstad	10 000
2. F 6. Nybyggnad av hangar	8 350
3. F 6. Utökning av flygdrivmedelsanläggningen	1 000
4. F 13. Nybyggnad av flygverkstad	10 000
5. F 15. Nybyggnad av hangar	7 350
6. F 17. Nybyggnad av hangar	9 050
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
7. F 4. Nybyggnad av militärrestaurang	7 000
8. F 4. Nybyggnad av värmecentral	2 600
9. F 6. Nybyggnad av värmecentral	5 000
10. F 7. Nybyggnad av aggregat- och fordonsverkstad	3 000
11. F 13. Nybyggnad av aggregat- och fordonsverkstad med smörj- och tvätthall	3 400
12. F 13 M. Nybyggnad av kontrolltorn	4 500
13. F 17. Nybyggnad av flygverkstad	8 000
14. Upprustning av målplatser	1 000
15. Tekniska försörjningsanordningar	2 000
16. Diverse smärre byggnadsobjekt	14 500
	96 750
Reducering på grund av överplanering	–7 750
Summa	**89 000**

1–6. Regeringen har uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga ny flygverkstad vid F 6 i Karlsborg och vid F 13 i Norrköping samt en ny hangar vid envar av F 6, F 15 i Söderhamn och F 17 i Ronneby ävensom att bygga ut drivmedelsanläggningen vid F 6.

7. Den nuvarande matinrättningen vid F 4 med matsal för värnpliktiga, kökslokaler och personalmatsal är i så dåligt skick att byggnaden har bedömts böra rivas. Samma förhållande gäller marketenteriet med plutonofficersmäss. Det har därför ansetts nödvändigt att uppföra en ny fullständig militärrestaurang. Fortifikationsförvaltningen har redovisat huvudhandlingar för en sådan nybyggnad. Kostnaderna har beräknats till 18,6 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

8. Genom att ett flertal nybyggnader vid F 4 kommit till måste värmekapaciteten vid flottiljen ökas. Den befintliga värmecentralen kan inte om- eller tillbyggas då den är gammal och nedgången och det dessutom inte finns utrymme för någon om- eller tillbyggnad. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för en ny värmecentral. Kostnaderna för byggnadsobjektet har uppskattats till 5,6 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

9. Behovet av en ny värmecentral vid F 6 i Karlsborg har tidigare anmälts för riksdagen i prop. 1975/76:100 (bil. 6 s. 346). Regeringen har uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att låta bygga en för F 6 och S 2 gemensam värmecentral m. m. Kostnaderna har beräknats till 19 550 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976, varav 10 550 000 kr. belöper på F 6.

10. Vid F 7 i Såtenäs behövs en ny aggregat- och fordonsverkstad. De nuvarande verkstadslokalerna är otillräckliga och otidsenliga. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för byggnadsföretaget. Kostnaderna har uppskattats till 5 260 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976. Regeringen uppdrog i juli 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget.

11. Behov föreligger av en ny aggregat- och fordonsverkstad med smörj- och tvätthall vid F 13 i Norrköping. De nuvarande verkstadslokalerna är otillräckliga och otidsenliga. I befintlig tvätthall kan endast mindre fordon tvättas. Den befintliga smörjhallen är avstängd av yrkesinspektionen. Fortifikationsförvaltningen har redovisat förslag till byggnadsprogram för nybyggnad för nämnda ändamål. Kostnaderna har uppskattats till 6,4 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976. Regeringen uppdrog i juli 1976 åt fortifikationsförvaltningen att utarbeta huvudhandlingar för byggnadsföretaget.

12. Vid F 13:s detachement i Malmslätt behövs ett nytt kontrolltorn. Lokalerna i det befintliga kontrolltornet, som är uppfört år 1942 och som tidigare har använts av förutvarande Östgöta flygflottilj, är hårt slitna och dessutom otillfredsställande från funktions-, miljö- och utrymmessynpunkt. Fortifikationsförvaltningen har redovisat huvudhandlingar för byggnadsföretaget.

Kostnaderna beräknas till 6 750 000 kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

13. Verkstadstjänsten vid F 17 i Ronneby bedrivs f. n. i flera olika byggnader vilket omöjliggör en rationell drift. Det har bedömts nödvändigt att bygga en ny flygverkstad i samma storlek och utförande som de verkstäder som är under utförande vid F 6 och F 13. Fortifikationsförvaltningen har redovisat huvudhandlingar för byggnadsföretaget. Kostnaderna har beräknats till 21,3 milj. kr. enligt prisläget den 1 februari 1976.

14. För upprustning av målplatser behövs 1 milj. kr. under nästa budgetår.

15. För tekniska försörjningsanordningar behövs 2 milj. kr. Medlen avses främst för att komplettera distributionsnäten för el, värme och vatten vid förbanden.

16. För diverse smärre byggnadsföretag behövs 12,5 milj. kr.

Föredraganden

Chefen för flygvapnet har beräknat medelsförbrukningen under anslaget för nästa budgetår till 131,6 milj. kr. Jag biträder förslaget och förordar att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning. Av medelsförbrukningen beräknas 2,5 milj. kr. för markanskaffning, 40,1 milj. kr. för anskaffning av befästningar m. m. och 89 milj. kr. för anskaffning av kaserner m. m.

Fortifikationsförvaltningen har redovisat huvudhandlingar för flertalet nya objekt som finns intagna i investeringsplanen och som är underkastade det s. k. tvåstegsförfarandet. Om riksdagen inte har något att erinra torde det få ankomma på regeringen att efter prövning av huvudhandlingarna och inom ramen för det anslag som anvisas av riksdagen besluta om de redovisade företagen skall utföras.

Investeringsplan (1 000-tal kr.)

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75-02-01	76-02-01	Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
A. Markanskaffning							
Befästningars delfond							
Delprogram 3.1							
1. Mark för strilanläggningar m. m.	–	400	–	200	200	–	–
Delprogram 3.7							
2. Mark för krigsflygfält samt diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	–	600	–	300	300	–	–

Objekt	Kostnadsram 75-02-01	Kostnadsram 76-02-01	Medelsförbrukning Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	Beräknad för 1977/78	Byggstart år-mån.	Färdigställande år-mån.
Kasernbyggnaders delfond							
Delprogram 3.99							
3. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	–	3 300	–	1 100	2 200	–	–
Summa A	–	**4 300**	–	**1 600**	**2 700**	–	–
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–100	–200		
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**1 500**	**2 500**	–	–
B. Anskaffning av befästningar m. m.							
I. Befästningar							
a. Företag påbörjade före 1976-07-01							
Delprogram 3.1							
1. Luftbevakningstorn	210	210	100	110	–	–	–
2. Stridsledningsradaranläggningar (kompl. åtgärder)	600	490	230	260	–	–	–
3. Radiostationer (luftoperativa radionätet)	2 040	2 020	990	1 030	–	–	–
4. Radaranläggning	7 300	8 200	500	4 000	3 700	–	–
Delprogram 3.7							
5. Betongförråd för ammunition	1 000	1 270	670	600	–	–	–
6. Kommandocentraler	1 860	1 260	1 060	200	–	–	–
7. Smärre objekt	1 080	1 080	630	450	–	–	–
Summa a	**14 090**	**14 530**	**4 180**	**6 650**	**3 700**	–	–
b. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
Delprogram 3.1							
8. Radiolänkstationer och utpunkter	2 000	2 000	–	2 000	–	–	–
9. Luftbevakningstorn	1 000	1 000	–	1 000	–	–	–
10. Stridsledningsradaranläggningar (kompl. åtgärder)	200	200	–	200	–	–	–
11. Styrdataledning	1 000	1 000	–	1 000	–	–	–
12. Smärre objekt	500	800	–	800	–	–	–
Delprogram 3.7							
13. Betongförråd för ammunition	1 500	1 500	–	1 500	–	–	–
14. Smärre objekt	1 000	240	–	240	–	–	–
Summa b	**7 200**	**6 740**	–	**6 740**	–	–	–

Objekt	Kostnadsram 75-02-01	Kostnadsram 76-02-01	Medelsförbrukning Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	Beräknad för 1977/78	Byggstart år-mån	Färdigställande år-mån.
c. Företag avsedda att påbörjas 1977/78 · Delprogram 3.1							
15. Radiolänkstationer och utpunkter	–	750	–	–	750	–	–
16. Luftbevakningstorn	–	500	–	–	500	–	–
17. Stridsledningsradaranläggningar (kompl. åtgärder)	–	1 700	–	–	1 700	–	–
18. Smärre objekt	–	1 000	–	–	1 000	–	–
Delprogram 3.7							
19. Betongförråd för ammunition	–	1 500	–	–	1 500	–	–
20. Smärre objekt	–	1 000	–	–	1 000	–	–
Summa c	**–**	**6 450**	**–**	**–**	**6 450**	**–**	**–**
Summa B I (a–c)	**21 290**	**27 720**	**4 180**	**13 390**	**10 150**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–1 390	–1 050	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**12 000**	**9 100**	**–**	**–**
II. Flygfält							
a. Företag påbörjade före 1976-07-01							
Delprogram 3.7							
1. Kompletteringsarbeten på befintliga baser	3 200	4 055	1 455	1 000	1 600	–	–
2. Lagringsbehållare för tjära	2 320	2 325	2 308	17	–	–	–
3. Klargöringsskydd	1 740	2 335	2 163	172	–	–	–
4. Fälthangarer	2 240	2 490	1 790	700	–	–	–
5. Lagringsanläggningar för drivmedel	900	1 880	1 242	638	–	–	–
6. Smärre objekt	200	265	246	19	–	–	–
7. El- och teleanläggningar	6 805	11 524	5 453	4 805	1 080	–	–
Summa a	**17 405**	**24 874**	**14 657**	**7 351**	**2 680**	**–**	**–**
b. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
Delprogram 3.7							
8. Anpassning till ny basfilosofi, avseende vägbaser, uppställningsplatser och maskeringsutrustning	2 010	2 010	–	2 010	–	–	–
9. Kompletteringsarbeten på befintliga baser	4 700	4 200	–	3 800	400	–	–

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75–02–01	76–02–01	Faktisk t. o. m. 76–06–30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
10. Komplettering av flygbaser för anpassning till flygplan 37	8 900	10 000	–	3 300	4 700	–	–
11. Klargöringsskydd	1 300	650	–	650	–	–	–
12. Fälthangarer	1 600	1 600	–	1 600	–	–	–
13. Lagringsanläggningar för drivmedel	3 510	2 980	–	2 970	–	–	–
14. Uppställningsplatser för flytsyreanläggningar	300	300	–	300	–	–	–
15. Baracker	2 100	2 100	–	2 100	–	–	–
16. Hangarplattor	3 000	3 000	–	1 000	2 000	–	–
17. Smärre objekt	200	400	–	400	–	–	–
18. El- och teleanläggningar	6 225	7 740	–	2 095	4 995	–	–
Summa b	**33 845**	**34 920**	**–**	**20 225**	**12 095**	**–**	**–**
c. *Företag avsedda att påbörjas 1977/78*							
Delprogram 3.7							
19. Anpassning till ny basfilosofi, avseende vägbaser, uppställningsplatser och maskeringsutrustning	–	6 900	–	–	6 900	–	–
20. Kompletteringsarbeten på befintliga baser	–	5 500	–	–	900	–	–
21. Komplettering av flygbaser för anpassning till flygplan 37	–	1 700	–	–	1 700	–	–
22. Lagringsanläggningar för drivmedel	–	3 000	–	–	3 000	–	–
23. Uppställningsplatser för flytsyreanläggningar	–	200	–	–	200	–	–
24. Baracker	–	1 300	–	–	1 300	–	–
25. Hangarplattor	–	2 900	–	–	2 900	–	–
26. Smärre objekt	–	400	–	–	400	–	–
27. El- och teleanläggningar	–	9 900	–	–	3 125	–	–
Summa c	**–**	**31 800**	**–**	**–**	**19 425**	**–**	**–**
Summa B II (a–c)	**51 250**	**91 594**	**14 657**	**27 576**	**34 200**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–2 576	–3 200	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**25 000**	**31 000**	**–**	**–**
Summa B (I–II)	**72 540**	**191 854**	**18 837**	**40 966**	**44 350**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–3 966	–4 250	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**37 000**	**40 100**	**–**	**–**

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år–mån.	Färdigställande år–mån.
	75-02-01	76-02-01	Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
C. Anskaffning av kaserner m. m.							
a. Företag påbörjade före 1976-07-01							
Delprogram 3.99							
1. F 4. Nybyggnad av flygverkstad och värmecentral	17 700	17 690	15 589	2 101	–	75–02	76–10
2. F 7. Nybyggnad av två hangarer	26 000	25 150	24 359	791	–	74–12	77–01
3. F 5. Utbyggnad av flygdrivmedelsanläggning	1 650	2 780	1 832	948	–	75–12	76–11
4. F 10. Utbyggnad av flygdrivmedelsanläggning	2 200	2 520	1 461	1 059	–	75–11	76–11
5. RFN. Nybyggnad av hangar	10 200	10 845	4 665	6 180	–	75–10	76–10
Summa a	**57 750**	**58 985**	**47 906**	**11 079**	**–**	**–**	**–**
b. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
Delprogram 3.99							
6. F 6. Nybyggnad av flygverkstad	19 850	22 300	–	10 000	10 000	76–10	78–09
7. F 6. Nybyggnad av hangar	15 700	17 650	–	9 300	8 350	76–10	77–10
8. F 6. Utökning av flygdrivmedelsanläggning	2 660	3 000	–	2 000	1 000	76–10	77–08
9. F 13. Nybyggnad av flygverkstad	18 550	20 850	–	9 500	10 000	76–10	78–09
10. F 14. Brandövningsplats	1 480	2 980	–	2 980	–	76–10	77–06
11. F 15. Nybyggnad av hangar	13 000	14 650	–	7 300	7 350	76–10	78–06
12. F 17. Nybyggnad av hangar	16 300	18 350	–	9 300	9 050	76–10	78–06
13. Upprustning av målplatser	–	1 000	–	1 000	–	–	–
14. Tekniska försörjningsanordningar	–	2 500	–	2 500	–	–	–
15. Diverse smärre objekt	–	10 000	–	9 000	–	–	–
Summa b	**87 540**	**113 280**	**–**	**62 880**	**45 750**	**–**	**–**
c. Företag avsedda att påbörjas 1977/78							
Delprogram 3.99							
16. F 4. Nybyggnad av militärrestaurang	–	18 600	–	–	7 000	77–10	79–09
17. F 4. Nybyggnad av värmecentral	–	5 600	–	–	2 600	77–10	79–01
18. F 6. Nybyggnad av värmecentral	–	10 550	–	–	5 000	77–10	78–11
19. F 7. Nybyggnad av aggregat- och fordonsverkstad	–	5 260	–	–	3 000	77–10	79–01
20. F 13. Nybyggnad av aggregat- och fordonsverkstad med smörj- och tvätthall	–	6 400	–	–	3 400	77–10	79–04

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år-mån.	Färdigställande år-mån.
	75-02-01	76-02-01	Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	1977/78		
21. F 13 M. Nybyggnad av kontrolltorn	–	6 750	–	–	4 500	77-10	79-01
22. F 17. Nybyggnad av flygverkstad	–	21 300	–	–	8 000	77-10	79-09
23. Upprustning av målplatser	–	1 000	–	–	1 000	–	–
24. Tekniska försörjningsanordningar	–	2 000	–	–	2 000	–	–
25. Diverse smärre byggnadsföretag	–	14 500	–	–	14 500	–	–
Summa c	–	**93 410**	–	–	**51 000**	–	–
Summa C (a–c)	**145 290**	**265 675**	**47 906**	**73 959**	**96 750**	–	–
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	-10 709	-7 750	–	–
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**63 250**	**89 000**	–	–
Totalt A–C	**217 830**	**389 289**	**66 743**	**116 525**	**143 800**	–	–
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	-14 755	-12 200	–	–
Beräknat medelsbehov	–	–	–	**101 750**	**131 600**	–	–

Anslagsberäkning (1 000-tal kr.)

Medelstillgång		Beräknad medelsförbrukning	
Behållning 1976-07-01	1 041	1976/77	108 750
Anslag för 1976/77		1977/78	131 600
statsbudget	103 250	Beräknad behållning	
tilläggsbudget II	7 000	1978-06-30	2 541
Anslag för 1977/78 (förslag)	131 600		
	242 891		**242 891**

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 131 600 000 kr.

IX Diverse kapitalfonder

Statens datamaskinfond: Försvarets delfond

Anskaffning av datamaskiner

Försvarets rationaliseringsinstitut skall gentemot statskontoret svara för att anskaffning och utnyttjande av datamaskiner för försvaret samordnas. Datamaskinutrustning m. m. för försvaret upphandlas av statskontoret i samråd med institutet.

För finansiering och redovisning av generellt användbar datamaskinutrustning finns statens datamaskinfond inrättad. Fonden har två delfonder, varav en för försvaret. Statskontoret förvaltar båda delfonderna. Från investeringsanslagen till fonden bestrids dels utgifter för förvärv av datamaskinutrustning, dels andra utgifter av investeringskaraktär i samband med anskaffning av utrustning som är av sådan art att de bör periodiseras. Utrustning som redovisas på fonden ställs mot avgift till förfogande för de myndigheter som skall svara för driften av anläggningarna. Avgifterna fastställs av statskontoret efter samråd med riksrevisionsverket och försvarets rationaliseringsinstitut. Utöver normal avskrivning eller hyra för utrustning m. m. skall avgifterna täcka kostnaderna för fondens administration.

Anskaffningen av datamaskiner kan inte hänföras till visst huvud- eller delprogram utan täcker hela försvaret. Verksamheten budgeteras på ett primäruppdrag och finansieras från investeringsanslaget Anskaffning av datamaskiner.

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Beträffande utvecklingen under programplaneperioden anför *försvarets rationaliseringsinstitut* bl. a. följande.

Av de tre beställda datamaskinerna Univac 1100 har två (Bertil/Ny och Berta) levererats. Den tredje (Cecilia/Ny) skall levereras i september år 1977. I överensstämmelse med överbefälhavarens planeringsdirektiv har institutet tagit upp medel för ytterligare en stor datamaskin avsedd för bl. a. högkvarterets behov. Enligt nu gällande planer kommer samtliga fyra stora datamaskiner att vara placerade i mellansverige. Detta förhållande kan medföra en flyttning av utrustning.

Värnpliktsverkets behov av datamaskinkapacitet efter avveckling av datamaskinerna Burroughs under budgetåret 1980/81 har förutsetts kunna täckas genom de centrala/regionala datamaskinerna Univac. Institutet utreder för närvarande i samarbete med värnpliktsverket hur värnpliktsverkets framtida behov av datamaskinkapacitet i sin helhet bör tillgodoses.

Det av institutet föreslagna datakraftalternativet realtidsdrift med lokal datalagring innebär att ett antal mindre datamaskiner placeras där de lokalt

kan betjäna ett begränsat antal användare till stor del via terminal. I syfte att vinna erfarenhet och bygga upp kompetens inom detta område har institutet tagit initiativ till försöksverksamhet med mindre datamaskiner. I avvaktan på ytterligare underlag har medel tagits upp motsvarande ca 15 mindre datamaskiner för operativ och taktisk ledning samt ett begränsat antal för fredsbehov. Behovet av mindre datamaskiner liksom fördelningen av datamaskiner mellan användningsområden blir beroende av försöksverksamhetens utfall och i vilken takt berörd systemutveckling kan bedrivas. Speciellt gäller detta för fredsadministrativt bruk där utvecklingen av system för förnödenhetsredovisning och värnpliktsverkets framtida system kan förändra behoven.

Det totala behovet av terminaler under programplaneperioden kan inte entydigt fastställas. De mest omfattande anskaffningarna av terminaler under perioden hänför sig till system för förnödenhetsredovisning, ekonomisk budgetering och personaladministration.

Institutet anser att terminaler bör anskaffas och utnyttjas samordnat.

Omlokaliseringen av delar av försvarets forskningsanstalt medför behov av datamaskinkapacitet i Stockholm och dessutom i Linköping och Umeå. Omlokaliseringen inom stockholmsområdet kommer att kräva datamaskinkapacitet i Ursvik i slutet av programplaneperioden. För att täcka behoven i Linköping planerar institutet dels för en datamaskin i forskningsanstaltens lokaler, dels för en terminal för samband med Stockholms datamaskincentral. På grund av omlokaliseringen av huvudenhet fyra krävs en mindre datamaskin för reelltidsbearbetning. För bearbetningar på större datamaskiner kommer huvudenhet fyra att utnyttja Umeå datamaskincentral.

Försvarets radioanstalt har f. n. en datamaskin Saab D22 som är avskriven år 1980. Medel har beräknats för ett utbyte budgetåret 1981/82.

I föregående års programplan anmäldes behov av datamaskinutrustning speciellt avsedd för bearbetning av underrättelsedata. Institutet kommer under innevarande budgetår att utreda frågan i samverkan med försvarsstaben. Bland annat skall prövas om behovet kan tillgodoses genom komplettering av datamaskin Bertil/Ny och/eller med en minidatamaskin.

Den av rationaliseringsinstitutet beräknade utvecklingen av betalningsmedlen under anslaget Anskaffning av datamaskiner framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1976; 1 000-tal kr.).

1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
24 000[2]	34 000	22 000	25 000	18 000	20 000	119 000

[1] Prisläge februari 1975.

[2] Anslag 1 000 kr.

Det beräknade behovet av beställningsbemyndiganden för anskaffning av datamaskiner samt bemyndigandeskuldens storlek under programplaneperioden framgår av följande sammanställning (1 000-tal kr.).

	1976/77	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Bemyndigandebehov	–	45 000	12 000	32 000	10 000	3 000	102 000
Bemyndigandeskuld vid utgången av resp. budgetår	39 000	50 000	40 000	47 000	39 000	22 000	–

IX 1. Anskaffning av datamaskiner

1975/76	Utgift	11 831 817	Behållning	25 006 088
1976/77	Anslag	1 000		
1977/78	Förslag	34 000 000		

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Försvarets rationaliseringsinstitut	Föredragande
Anskaffning av datamaskiner	8 000	11 832	24 000	34 000	34 000
Kostnader	**8 000**	**11 832**	**24 000**	**34 000**	**34 000**
Avgår:					
Förbrukning av anslagsbehållning	–7 999	–11 831	–23 999	–	–
Medelsbehov	**1**	**1**	**1**	**34 000**	**34 000**

Budgetåret 1975/76

Försvarets rationaliseringsinstitut anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att den forcerade upphandlingen som genomfördes av datamaskinerna Univac 1100 har starkt begränsat investeringsutrymmet för annan datamaskinutrustning på kort sikt.

Under budgetåret har reglerna för såväl upphandling som finansiering av datamaskinutrustning diskuterats och ifrågasatts av flera försvarsmyndigheter. Enligt institutets mening har detta varit till men för verksamheten

och tagit resurser från det egentliga planerings- och anskaffningsarbetet. Institutet förutsätter att formerna för anskaffning av generellt användbar datamaskinutrustning bibehålls.

Budgetåret 1976/77

Under budgetåret 1976/77 beställs bl. a. mindre datamaskiner och terminalutrustningar.

Budgetåret 1977/78

Försvarets rationaliseringsinstitut

Anslaget bör föras upp med 34 000 000 kr. och ett beställningsbemyndigande om 45 000 000 kr. inhämtas.

De begärda betalningsmedlen är avsedda för att betala datamaskinutrustning m. m. som har beställts med stöd av lämnade beställningsbemyndiganden. Under budgetåret 1977/78 skall bl. a. följande utrustning m. m. beställas och/eller betalas.

a) Central/regional datamaskinkapacitet för att dels täcka delar av högkvarterets behov, dels för programkonvertering och kompletteringar av befintliga datamaskiner.
b) Utrustning för försöksverksamhet med mindre datamaskiner.
c) Terminalutrustning för centrala, regionala och lokala myndigheter.

Föredraganden

Överbefälhavaren har tagit fram ett förslag till översiktlig informationssystem- och datakraftplan för försvaret. Jag är nu inte beredd att ta ställning till den inriktning av verksamheten under programplaneperioden som överbefälhavaren har angett.

I enlighet med rationaliseringsinstitutets förslag bör bemyndigande inhämtas att för nästa budgetår medge beställningar av datamaskinutrustningar till ett belopp av 45 milj. kr. Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilka anskaffningar m. m. som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Min beräkning av medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. till *Anskaffning av datamaskiner* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 34 000 000 kr.,
2. medge att datamaskinutrustning beställs till en kostnad av – utöver tidigare medgivet belopp – högst 45 000 000 kr.

5 Civilförsvaret

5.1 Civilförsvarets fortsatta utveckling

5.1.1 Perspektivplaner för civilförsvaret

De allmänna grunderna för civilförsvarets perspektivplanering har varit desamma som för försvarsmaktens planering. Olika typer av angreppsfall skulle tas till utgångspunkt. Behovet av beredskap och uthållighet skulle bedömas. Planeringen borde vidare utgå från det fredstida samhällets struktur samt den utveckling av denna som kan förutses.

Perspektivplan del 1

Det ekonomiska studieområdet för början av 1990-talet skulle förläggas inom ett intervall mellan 450 och 900 milj. kr. per år i ett antaget pris- och löneläge vid denna tid.

Civilförsvarsstyrelsen belyste i en första fas av planeringen den svenska samhällsutvecklingens betydelse för civilförsvarets framtida utformning. Förändringar i samhället är av betydelse både för civilförsvarets möjligheter att verka i krig och dess möjligheter att bygga upp en lämplig organisation i fred. De faktorer som är mest styrande för civilförsvarets planering är tätorternas utveckling, riskobjektens lokalisering, bostadsbyggandets omfattning och bebyggelseutformningen. Koncentrationen av befolkning till tätorter förutses komma att fortgå. Vid hot eller verkställighet av hot innebär befolkningskoncentrationen till tätorter påtagliga nackdelar i försvarssammanhang.

Civilförsvarsstyrelsen påpekar att civilförsvarets roll vid fredskatastrofer bör klarläggas ytterligare.

Det militära försvarets styrka och sätt att föra striden har den allra största betydelse för civilförsvarets utformning. Oberoende av försvarsprincip kan en angripare genomföra förbekämpning på ett sådant sätt att invasionsriktningen mycket sent blir uppenbar för oss. Detta ger korta tider för beslut om och genomförande av invasionsutrymning. En försvarsprincip som betonar de inledande striderna utanför gräns och kust bedöms medföra mindre krav på ändringar av nu gällande principer för befolkningsskyddet än vad som är fallet med en försvarsprincip som betonar striden på svenskt territorium.

Civilförsvaret bör utformas så att det kan bidra till totalförsvarets fredsbevarande funktion genom sådana åtgärder och förberedelser att befolkningens vilja och förmåga till motstånd stärks. Utsätts landet för angrepp skall civilförsvaret skydda liv och egendom samt lindra verkningarna av

skador. Studier av krigsförlopp pekar på att strävan bör vara att så långt möjligt behålla samhället intakt och att därför på längre sikt ge befolkningen tillgång till skyddsrum för att därigenom kunna begränsa behovet av utrymningar.

Civilförsvarsstyrelsen anför att den lägsta ekonomiska nivån som studerats innebär en medveten risktagning och att civilförsvaret inte ens vid angrepp enbart med konventionella stridsmedel kan möta många viktiga krav på ett tillfredsställande sätt.

På medelhög ekonomisk nivå är resurserna tillräckliga för att förverkliga lösningar med i huvudsak godtagbar effekt i flertalet angreppsfall eller god effekt vid angrepp med endast konventionella stridsmedel.

På den högsta ekonomiska nivån är resurserna tillräckliga för att civilförsvarslösningar med god effekt i samtliga angreppsfall skall kunna förverkligas.

Tillgången till skyddsrum anses grundläggande för civilbefolkningens skydd. Utrymning bör ses som ett komplement till skyddsrummen. Civilförsvarsstyrelsen bedömer att denna princip fullt utvecklad skulle öka det militära försvarets handlingsfrihet.

Perspektivplan del 2

I den fortsatta perspektivplaneringen redovisar civilförsvarsstyrelsen civilförsvarets uppbyggnadsläge och brister år 1977.

Planerad utveckling av försvarsmaktens strilsystem tillgodoser enligt styrelsen i huvudsak civilförsvarets behov av förvarning. Alarmeringen har dock ett antal svagheter, och uthålligheten är otillräcklig. Bl. a. finns larmnät endast i nuvarande skyddsrumsorter och reserv för det telefonbaserade nätet saknas. Det finns 5,4 miljoner skyddsrumsplatser. Kvaliteten på dessa är enligt civilförsvarsstyrelsen varierande och stora brister finns i innerområden, låghusbebyggelse och i orter med mindre än 5 000 invånare. Det finns ca 2 milj. moderna skyddsmasker. Gällande utrymningsplaner omfattar ca 3,8 miljoner personer. Planläggningen grundar sig på de tidigare mera aktuella hoten om insats av kärnvapen och terroranfall men anpassas f. n. till 1972 års försvarsbeslut.

Personellt är det lokala allmänna civilförsvaret i förhållande till det bedömda behovet uppbyggt till drygt 90 %, det regionala till ca 85 % och verkskydden till ca 80 %. Materiellt är uppbyggnadsläget 95 % i förhållande till bedömt behov.

Civilförsvarsstyrelsen utnyttjar för sin planering begreppet verkansnivå för värdering av olika civilförsvarsstrukturers effekt. Verkansnivå 1 innefattar alla anbefallda typer av angreppsfall, nämligen konventionellt angrepp, angrepp med ABC-stridsmedel, hotfall och neutralitetsfall, verkansnivå 2 endast konventionellt angrepp och verkansnivå 3 endast neutralitetsfallet.

När framtida civilförsvaret utformas bör strävan enligt civilförsvarsstyrelsen vara följande.

- Att i möjligaste mån behålla samhällets funktion intakt även under kris- och krigsförhållanden.
- Att kunna få förvarning om anfall från luften och att ha möjlighet att alarmera civilbefolkningen.
- Att ge alla invånare skydd i skyddsrum, så att alla får samma överlevnadsmöjlighet och detta oavsett tid på dygnet.
- Att kunna rädda instängda och nödställda människor samt ge skadade en första hjälp och därefter transport till sjukvårdsinrättningar.
- Att begränsa utrymningar till enbart särskilt hotade områden och hotade områden med dålig tillgång till skydd.

Civilförsvarsstyrelsen har genomfört studier tillsammans med överbefälhavaren avseende förvarning/alarmering. Därvid har framkommit att tiden från larm till vapenverkan kan bli 3–4 minuter. Denna tid stämmer i huvudsak överens med den tid det tar för befolkninen att i rimlig utsträckning nå skyddsrum med nuvarande principer för skyddsrumsbyggande. Studierna har även visat behovet av landsomfattande täckning av alarmeringssystemet. Beträffande skyddsrumskvalitet fortsätts studierna tillsammans med försvarets forskningsanstalt.

Betydelsen av förvarning har föranlett civilförsvarsstyrelsen att rekommendera att försvarsmakten tilldelas resurser så att den högsta stridsledningS- och luftbevakningsnivån kan nås, vilket bl. a. innebär förbättrad uthållighet.

Civilförsvarsstyrelsen redovisar vidare en förstudie i frågan om ökad samverkan mellan kommuner och civilförsvar samt anmäler önskemål om samordning av radiokommunikationerna inom totalförsvaret.

Perspektivplanen behandlar i fråga om skyddsrummen i huvudsak fyra skyddsrumsprogram, A–D, inom det studieintervall som anvisningarna för planeringen föreskrivit, nämligen mellan 150 000 till 300 000 tillkommande skyddsrumsplatser per år. Dessa program innehåller inom sig olika alternativ i vad avser urval av skyddsrumsorter och andra urvalsgrunder med hänsyn till bedömda risker. Det mest omfattande programmet innebär att skyddsrum byggs i alla tätorter och att brister täcks i låghusområden och nytillkomna skyddsrumsorter. I samtliga program är inräknat täckning av brister på skyddsrumsplatser i inneromräden.

De i anvisningarna angivna ekonomiska studienivåerna för planeringen har räknats om till prisläge februari 1975. Civilförsvarsstyrelsen beskriver de olika handlingsvägarna för utvecklingen på följande sätt.

Funktionerna utrymning, skyddsmaskanskaffning, skydd (utom skyddsrum) och rekrytering varieras inte i nämnvärd grad i de olika ekonomiska nivåerna.

Utrymning bör enligt civilförsvarsstyrelsen betraktas som ett komplement till att bygga skyddsrum. Skyddsrumsbrist kommer att föreligga under lång tid. Därför måste en utrymningsplanläggning behållas tills vidare.

Målet för skyddsmaskanskaffningen på lång sikt bör enligt civilförsvarsstyrelsen vara att alla kan disponera detta skydd. På kortare sikt skall produktionsberedskap upprätthållas. Produktionskapaciteten är f. n. ca 300 000 masker per år och kan höjas till 500 000 per år utan större investeringar. Fyra alternativ för skyddsmaskproduktion har studerats, nämligen att produktionen avbryts samt låg, medelhög och hög produktionstakt. Om produktionen avbryts under budgetåret 1979/80 är tillgången noll vid sekelskiftet. Med låg produktionstakt (därmed avses 150 000 masker per år) är tillgången 4 milj. masker år 1990. Med hög produktionstakt (därmed avses 600 000 masker per år) är tillgången år 1987 7 milj. masker. Civilförsvarsstyrelsen beräknar med hänsyn till produktionsberedskap och beläggning vid industrin att en produktionstakt om 350 000 masker per år är att föredra oavsett ekonomisk ram för civilförsvaret totalt. Härigenom nås målet ca 7 milj. masker omkring år 1992 och produktionsbeläggningen kan även därefter behållas på grund av omsättning.

Utgångspunkt för skyddsrumsprogrammen är bl. a. behovsberäkningsnormer för olika typer av bostadshus. Dessa skiljer sig från nu gällande normer. Hänsyn tas till att antalet personer per lägenhet minskar med tiden. Dessutom räknas bl. a. värnpliktiga bort. Detta innebär som exempel att i flerfamiljshus byggs endast 1,7 skyddsrumsplatser per lägenhet mot nuvarande 2,4. Detta medför en risktagning under de första 10–15 åren i nybyggda hus.

Kostnaderna per skyddsrumsplats beräknas i perspektivplanen för flerfamiljshus till 680 kr., för småhus till 1 080 kr. och för anläggningar till 750 kr.

De viktigaste åtgärderna på ekonomisk mellannivå (743 milj. kr. för perioden 1977–1982) är fortsatt utbyggnad av ledningscentraler så att dessa är i princip utbyggda år 1982, förbättring av radiosystemet och att ändrad krigsorganisation införs planenligt. Vissa brister kvarstår år 1982, främst avseende alarmering och radiosystem.

De viktigaste åtgärderna på låg ekonomisk nivå (633 milj. kr.) är att byggandet av ledningscentraler uppskjuts (ca 20 % brist år 1982), att materielanskaffning inom ledningsfunktionen reduceras, att antalet undsättningsenheter reduceras med ca 20 %, och att anläggningsbyggandet inom undsättningsorganisationen upphör så gott som helt.

De viktigaste åtgärderna och objekten på hög ekonomisk nivå (852 milj. kr.) innefattar larmaggregat i orter med mer än 200 invånare, radiostyrning av nuvarande larmaggregat redan 1977–82, forcerad projektering av radiosystem, skyddsrumstelefoner, förbättrad sjukvårdsutbildning samt ökad materielanskaffning och forcerad utbyggnad av anläggningar inom delprogrammet Undsättning.

Härtill kommer kostnaderna för skyddsrummsprogramen A–D.

Sammanfattning av medelsbehovet i olika handlingsvägar framgår av följande tabell. (Belopp i milj. kr. prisläge februari 1975; löneläge 1975.)

Benämnd handlingsväg	Perioden 1977–82			Perioden 1982–87
	Åtgärder utom skyddsrum (115–155)	Skyddsrum (A–D)	Summa	Summa
A 115	633	642	1 275	1 374
B 115	633	783	1 416	1 609
B 135	743	783	1 526	1 718
C 135	743	933	1 676	1 968
C 155	852	933	1 785	2 077
D 155	852	1 014	1 866	2 212

I perspektivplanen görs en värdering av effekten av olika handlingsvägar. Värderingen avser senare delen av 1980-talet och görs i de redovisade verkansnivåerna.

Handlingsväg A 115 bedöms i verkansnivå 3 (neutralitetsfallet) framför allt medföra risk för skador på befolkningen i södra Sverige till följd av brist på skyddsrum. Den urholkade undsättningsorganisationen medför enligt civilförsvarsstyrelsen att indikering och sanering inte kan genomföras i erforderlig utsträckning. I verkansnivå 2 (konventionellt angreppsfall) bedöms risk föreligga för att civilbefolkningen genom bristen på skyddsrum lider skada under förbekämpning och markstrid. Undsättningsorganisationen bedöms vara otillräcklig. I verkansnivå 1 (alla typer av angreppsfall) tillkommer den minskade motståndskraft mot hot som skyddsrumsbristen orsakar samt de bristande resurserna för indikering och sanering vid insats av ABC-stridsmedel.

Handlingsväg B 115 innebär skyddsrumsutbyggnad i orter med mer än 5 000 invånare. Samma värdering som i handlingsväg A 115 är giltig vad gäller civilförsvar utom skyddsrum. Skadorna på civilbefolkningen får emellertid annan geografisk fördelning.

Handlingsväg B 135 innehåller samma skyddsrumsprogram som handlingsväg B 115. Undsättningsorganisationen bedöms i huvudsak kunna lösa sina uppgifter i verkansnivå 2, medan den bristande utbildningen för ABC-miljön minskar organisationens effekt i övriga verkansnivåer.

Handlingsväg C 135 har för civilförsvar utom skyddsrum samma effekt som handlingsväg B 135. Den utökade skyddsrumstillgången ger dock enligt civilförsvarsstyrelsens uppfattning bättre civilförsvarseffekt i alla verkansnivåer.

Handlingsväg C 155 innehåller samma skyddsrumsprogram som hand-

lingsväg C 135. Beträffande civilförsvar utom skyddsrum innebär handlingsvägen bättre alarmering, anskaffning av skyddsrumstelefoner och bättre sjukvårdsutbildning. Dessa förbättringar ökar effekten i alla verkansnivåer medan brister fortfarande råder avseende uppträdande i ABC-miljö.

Handlingsväg D 155 ger i huvudsak god effekt i alla verkansnivåer.

5.1.2 Programplaner för civilförsvaret för perioden 1977/78–1981/82

Planeringsförutsättningar

Enligt anvisningar som regeringen har meddelat för civilförsvarets programplanering skall i huvudsak 1974 års försvarsutrednings förslag till inriktning av verksamheten (SOU 1976:5) ligga till grund för planeringen för perioden 1977–1982.

Som utgångspunkt för planeringen av verksamhet som inte avser skyddsrum för befolkningen skall enligt anvisningarna för vart och ett av budgetåren gälla en planeringsram om 153 milj. kr. För verksamhet som avser skyddsrum för befolkningen skall gälla en planeringsram om 38 milj. kr. för vart och ett av de två första budgetåren och 105 milj. kr. för vart och ett av de tre senare. Samtliga belopp är angivna i prisläge februari 1975.

I samband med planeringen skall civilförsvarsstyrelsen i samråd med överbefälhavaren också belysa de kostnader som uppstår och de effekter som erhålls beträffande alarmering av befolkningen vid luftanfall om uthålligheten hos strilsystemet inom det militära försvaret ökas utöver vad överbefälhavaren planerar inom planeringsramarna.

Civilförsvarsstyrelsen har av försvarsutredningens bedömningar dragit den allmänna slutsatsen att förhållanden och bedömd utveckling i vårt närområde och världen i övrigt inte ger anledning till att sänka kraven på befolkningsskyddet eller att begränsa dess möjligheter till fortsatt anpassning till samhällsutvecklingen.

Det är enligt civilförsvarsstyrelsen av stor betydelse för civilförsvarets utveckling att försvarsmakten allt mer blir beroende av samhället i övrigt. Det blir därför allt svårare att dra en klar gräns mellan "civila" och "militära" mål. Civilförsvarsstyrelsen framhåller att en snabb utveckling har skett av vapen med ökad yttäckning mot levande mål. Bristande precision och funktionsfel hos vapensystem ökar också riskerna för skador bland civilbefolkning. Markstrider kan komma att beröra civilbefolkningen och ställa speciella krav på rörlighet, uthållighet och fältledningskapacitet hos civilförsvaret. Om inte åtgärder vidtas för att förbättra uthålligheten främst hos våra radarstationer försämrar bekämpning av luftförsvarets strilsystem möjligheterna att alarmera befolkningen i skyddsrumsorter.

Styrelsen framhåller i fråga om den svenska samhällsutvecklingen och civilförsvarets beroende av denna särskilt sårbarheten på grund av att man

fortsätter att koncentrera befolkning och produktion till större tätorter och att man fortlöpande bygger tekniska system med bristande reservfunktioner. Ökande risker redan i fredssamhället för skadeverkningar av olyckor med radioaktiva ämnen eller haverier vid företag med tillverkning av hälso- eller miljöfarliga produkter påverkar även civilförsvarets utveckling.

Styrelsen pekar också på att kommunerna numera har ett vidgat ansvar för räddningstjänst i fredstid. Möjligheterna att utnyttja kommunala resurser i krig blir härigenom större.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller att sedan perspektivplanen lämnades in till regeringen har vissa förändringar skett i förutsättningarna för planeringen. Dessa förändringar, som styrelsen anser medföra kostnadsökningar under programplaneperioden, uppges främst bero på att statsbidrag till kommunerna för kostnader för anläggningar till civilförsvarets krigsorganisation numera utgår med 100 %, att förbättrade ekonomiska förmåner för civilförsvarspliktiga har införts och att civilförsvarsövningar framdeles skall genomföras på dagtid med bl. a. ersättning som följd.

Styrelsen framhåller att de ändrade förutsättningarna innebär merkostnader på ca 20 milj. kr. per år i jämförelse med de förutsättningar som gällt för tidigare planering och med hänsyn även till beräknad priskompensation i den planeringsram som regeringen har angivit.

Civilförsvarsstyrelsen har i sin bedömning av planeringsförutsättningarna för skyddsrumsbyggande inte funnit något att erinra mot den anvisade ramen under programplaneperiodens två första år. Styrelsen anser däremot att en inriktning av skyddsrumsproduktionen som svarar mot planeringsramen 105 milj. kr. per år inte gör det möjligt att tillföra skyddsrumsplatser i den takt som bostäder, fabriks- och andra anläggningar m. m. byggs i samhället. Detta förhållande gäller för alla alternativ i fråga om skyddsrumskvalitet och omfattning av skyddsrumsorter som styrelsen har studerat. Enligt styrelsens uppfattning kan balans uppnås endast om planeringen av skyddsrumsproduktionen vid programplaneperiodens slut är inriktad mot en produktionsvolym motsvarande en årskostnad om ca 192 milj. kr.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller att den lägger den största vikt vid de beslut som fattats efter år 1972 i fråga om den nya krigsorganisationens omfattning, det nya utbildningssystemets utformning och det nya systemet för planering, produktion och finansiering av skyddsrum för befolkningen. Den inriktning som försvarsutredningen har angivit är enligt styrelsens uppfattning inte möjlig inom de planeringsramar som regeringen har gett i anvisningarna för programplaneringen.

Civilförsvarsstyrelsen har belyst två kostnadsalternativ. Det ena ansluter enligt styrelsens uppfattning till försvarsutredningens uttalande om en oförändrad inriktning av civilförsvarets utveckling. Kostnadsramen i detta

alternativ är i prisläge februari 1976 190 milj. kr. för annan verksamhet än den som avser skyddsrum för befolkningen. För den senare verksamheten beräknas 42 milj. kr. för vart och ett av de två första budgetåren och 106 milj. kr. för vart och ett av de tre senare. Det andra alternativet ligger inom regeringens planeringsramar, som i prisläge februari 1976 är 167,8 milj. kr. per år för annan verksamhet än skyddsrum och oförändrat 42 och 106 milj. kr. för skyddsrumsproduktionen.

Civilförsvarsstyrelsen har enligt regeringens anvisningar för programplaneringen haft att belysa kostnaden och effekten om man ökar uthålligheten hos strilsystemet utöver vad överbefälhavaren planerar inom ramarna för det militära försvaret samt redovisa vilka motsvarande kostnadsminskningar som bör vidtas inom civilförsvarets planeringsramar. Civilförsvarsstyrelsen redovisar sina studier i en särskild rapport. I denna behandlas främst uthålligheten hos strilorganisationens radarsystem. Civilförsvarsstyrelsen föreslår bl. a. att reservmateriel skaffas till radarsystemet för en kostnad av ca 48 milj. kr. Effekten av denna förstärkning berör enligt civilförsvarsstyrelsen inte bara alarmering för skydd av befolkningen utan har minst lika stort värde för övrigt totalförsvar. Civilförsvarsstyrelsen anser därför att kostnaderna bör gå utanför de planeringsramar som anvisas för civilförsvaret.

Planering i det högre alternativet

De viktigaste målen som civilförsvarsstyrelsen angivit för civilförsvarsverksamheten under programplaneperioden i det högre kostnadsalternativet kan kortfattat beskrivas enligt följande.

Lednings- och undsättningsorganisationen skall enligt tidigare beslut organiseras om under perioden 1977–1981. Ett nytt grundutbildnings- och övningssystem skall införas för att förbättra befälsutbildningen och övningsverksamheten och för att kompensera att manskap i princip inte grundutbildas. Alarmeringssystemet skall förbättras. Förändring av nuvarande rekryteringssystem skall genomföras i syfte att uppnå en fulltalig krigsorganisation med förbättrad personell kvalitet. Grundutbildningen, huvuddelen av övningsverksamheten samt förrådsverksamheten skall bedrivas vid ett antal regionala anläggningar som administreras av civilförsvarsstyrelsen. Krigsorganisationens komplettering med materiel skall fortsätta och modernisering av sjukvårdsmaterielen skall påbörjas. En produktionsberedskap för att skaffa skyddsmasker skall upprätthållas och en begränsad anskaffning skall genomföras i fredstid. Produktionen av skyddsrum för befolkningen skall inriktas mot att tillgodose nytillkomna behov av skyddsrumsplatser i samband med nyproduktion av bostäder, industrianläggningar m. m. i nuvarande skyddsrumsorter. Visst utrymme bör också finnas för bristtäckningsåtgärder. Slutligen skall civilförsvarsstyrelsen organiseras om under perioden.

För de olika funktionerna gäller enligt civilförsvarsstyrelsen följande.

Alarmering

Under programplaneperioden förbättras enligt civilförsvarsstyrelsen manöverutrustningar i alarmeringsnätet och reservanordningar tillförs för att höja driftsäkerheten. Systemets effekt höjs genom att datamaskinbaserad presentationsteknik införs i luftförsvarscentralerna. Vidare ges ledningsorganisationen högre personell kvalitet. Vid periodens slut kan transportabla reservlarmaggregat komma att anskaffas. Antalet larmorter kan dock inte ökas på sätt som försvarsutredningen har ansett vara önksvärt.

Skyddsrum

Två skyddsrumskvaliteter studeras i programplanen. Båda kännetecknas av att en jämn skyddsnivå eftersträvas oberoende av byggnadssättet för den byggnad som inrymmer skyddsrummet och de yttre förhållandena kring skyddsrummet. Den högre kvaliteten motsvarar närmast nuvarande skyddsrum typ D beläget i källare under 3–4-vånings betongbyggnad. Den lägre kvaliteten motsvaras av nuvarande skyddsrum typ E under liknande förhållanden.

Frågan om val av skyddsrumskvalitet har belysts genom avvägningar mellan kvalitet och kvantitet. Civilförsvarsstyrelsens analyser har visat att den skadereducerande effekten blir ungefär lika stor oberoende av om man inom planeringsramen 106 milj. kr. per år bygger något färre skyddsrum av högre kvalitet eller något fler skyddsrum av lägre kvalitet. Detta förhållande gäller vid skydd mot verkningar av konventionella vapen. I fråga om kärnvapen ger den högre kvaliteten betydligt bättre skyddseffekt än den lägre kvaliteten. Handlingsfriheten på sikt tillgodoses enligt styrelsen bäst om skyddsrum av den högre kvaliteten byggs, eftersom det i framtiden anses vara lättare att täcka kvantitativa brister än kvalitativa.

Omfattningen av skyddsrumsorter redovisas i två alternativ, dels ett som omfattar nuvarande orter, dels ett minskningsalternativ där orternas totala invånarantal utgör 90 % av det första alternativet. Civilförsvarsstyrelsen har inte kunnat finna någon säker metod att genom att gradera risker utesluta några av de nuvarande skyddsrumsorterna. Styrelsen förordar därför att nuvarande skyddsrumsorter behålls. Detta anses också gynna handlingsfriheten på sikt.

Som framhållits i det föregående har civilförsvarsstyrelsen funnit att det inom planeringsramen 106 milj. kr. per år inte är möjligt att ens med den lägre kvaliteten och en minskad ortsförteckning tillgodose nybyggnadsbehovet av skyddsrum i anslutning till nyproduktion av bostäder och anläggningar. Detta gäller under förutsättning att denna produktion inte radikalt minskar. Nya bristområden skulle uppstå. Detta avviker enligt styrelsens uppfattning från de riktlinjer för befolkningsskyddets utveckling som har angivits i 1972 års försvarsbeslut och i 1974 års försvarsutrednings första betänkande.

Civilförsvarsstyrelsen förordar att skyddsrum av den högre kvaliteten byggs i takt med nyproduktionen av bostäder och anläggningar i nuvarande skyddsrumsorter och att visst utrymme skapas för bristtäckningsåtgärder. Den genomsnittliga kostnaden per skyddsrumsplats är enligt programplanen ca 1 100 kr. Detta motsvarar en årlig kostnad av 192 milj. kr. för det föreslagna skyddsrumsprogrammet.

Skyddsmasker

Styrelsen föreslår en begränsad produktion av skyddsmasker enligt hittills gällande inriktning. Masker i fem storlekar för vuxna och barn över 5 år tillverkas till ett antal av ca 300 000 per år. Tekniskt underlag för skyddsväska (s. k. babyskydd) beräknas vara klart under år 1977. Utveckling av skyddshuva avsedd för äldre personer och barn under 5 år avslutas under perioden. Serieproduktion av både skyddsväska och skyddshuva beräknas komma igång under programplaneperioden. Vid slutet av perioden beräknas antalet moderna skyddsmasker och övriga skydd uppgå till totalt ca 3 milj.

Undsättning

I samband med övergång till ändrad krigsorganisation införs ett förbättrat rekryteringssystem och ett system för grundutbildning och övning som är anpassat till den ändrade organisationen. Åtgärder som leder till höjd kvalitet hos befälet prioriteras. Huvuddelen av manskapet grundutbildas inte utan får sin utbildning genom att delta i övning med den enhet i krigsorganisationen där man är krigsplacerad.

Enligt regeringens anvisningar skall övningsverksamheten begränsas under programplaneperioden. De resurser som har kunnat avsättas under perioden för övningar satsas i första hand på att vidmakthålla ledningsenheternas kvalitet och den tekniska kvaliteten hos de skadeavhjälpande enheterna. Begränsningen av övningsverksamheten innebär dock enligt styrelsens mening att undsättningsorganisationens beredskap inte blir fullgod.

Materielanskaffningen inriktas främst på att omsätta och modernisera utrustning för att omhänderta skadade och för brandbekämpning. Kraven på organisationens uthållighet ställer anspråk på materielreserver. Trots den planerade anskaffningen kommer enligt civilförsvarsstyrelsen vissa brister i fråga om sjukvårds-, brand- och räddningsmateriel att kvarstå vid periodens slut.

Möjligheterna att sätta in civilförsvarsmateriel vid mera omfattande nödlägen i fredstid förbättras genom olika åtgärder.

Anläggningar

Behovet av skyddade anläggningar m. m. för organisationen uppgår till ca 250 ledningscentraler, 70 skyddsrum för framskjutna enheter, 220 observationsplatser och 1 000 krigsbranddammar. Nybyggnadsbehovet är ca 75, 50, 100 resp. 500 anläggningar. Behovet bedöms inte vara helt täckt vid periodens slut.

Utrymning

Den nuvarande utrymningsplanläggningen skall i huvudsak behållas under programplaneperioden. Planläggningen skall ses över. Därvid skall hänsyn tas till befolkningens ändrade lokalisering, bilismens och vägnätets utveckling, fritidsbebyggelsens förändring och till de krav som främst ställs när man använder konventionella stridsmedel.

Forskning, försök och utveckling

Civilförsvarsstyrelsens forskning inriktas under programplaneperioden så att den kan ge underlag för ett fortsatt långsiktigt utvecklingsarbete främst inom skyddsrums- och undsättningssektorerna. Exempel på problemområden som skall studeras är hur människan beter sig under pressade förhållanden i krigstid, skyddsrumsalternativ för olika typer av bebyggelse, kemiska och radioaktiva risker i krigssamhället samt civilförsvarets roll i fredsräddningstjänsten.

Konsekvenser av planeringen i det lägre alternativet

Konsekvenserna enligt civilförsvarsstyrelsens uppfattning av att skyddsrumsproduktionen begränsas till en volym som motsvarar årskostnaden 106 milj. kr. har redovisats i det föregående.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller att en ekonomisk ram begränsad till 167,8 milj. kr. per år för civilförsvarsverksamhet utom den som avser skyddsrum innebär väsentliga nedskärningar och förändringar i de uppställda programmålen för perioden.

En stor del av den ekonomiska ramen är intecknad redan vid ingången av programplaneperioden genom de materielbeställningar som har lagts ut och genom statsbidragsbetalningar för redan påbörjade anläggningar till civilförsvarets krigsorganisation. Härtill kommer mer eller mindre fasta kostnader i form av t. ex. löner till anställd personal, hyror m. m.

Civilförsvarsstyrelsen har funnit att bindningarna är så stora och så utsträckta i tiden att det inte är möjligt att minska medelsbehovet genom att ändra avvägningen av krigsorganisationens uppbyggnad i vad avser personal, materiel och anläggningar. Minskningen med 22 milj. kr. per år

har i stället åstadkommits genom att nedskärningar har gjorts inom de områden där andelen fasta kostnader eller ekonomiska bindningar inom ramen 190 milj. kr. är minst.

Detta har lett till att främst utbildningsområdet har skurits ned genom att övningsverksamheten har minskats betydligt jämfört med vad som planeras i det högre alternativet. Därav följer att beredskapen för det allmänna civilförsvaret sänks ytterligare. Detta är enligt styrelsen inte godtagbart eller förenligt med de uppställda målen.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller att om den lägre planeringsramen kommer att ligga till grund för kommande programplaneperiod blir det nödvändigt att se över det nya utbildningssystemet och att studera krigsorganisationens omfattning i förhållande till det antal personer som inom angiven ekonomisk ram kan grundutbildas och övas.

Ekonomiska begränsningar har i den lägre ramen också gjorts i fråga om anläggningsproduktion för krigsorganisationen. Civilförsvarsstyrelsen framhåller att detta leder till att den obalans som nu finns i uppbyggnadsläget mellan personal och materiel å ena sidan och anläggningar å andra sidan finns kvar också efter programplaneperioden.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller sammanfattningsvis att den låga planeringsramen innebär att betydande förändringar av civilförsvarsverksamheten måste vidtas. Styrelsen har bedömt att försvarsutredningens inriktning för civilförsvarets fortsatta utveckling bör vara styrande för verksamheten. Styrelsen vill behålla handlingsfrihet i syfte att senare kunna nå målen enligt 1972 års försvarsbeslut. Mot denna bakgrund har en avvägning av verksamheten som påverkar krigsorganisationens omfattning undvikits. Om statsmakternas beslut skulle komma att innebära att den lägre ramen skall ligga till grund för civilförsvarets uppbyggnad även efter programplaneperiodens slut måste enligt styrelsens uppfattning inriktningen och avvägningen av civilförsvaret omprövas.

Fördelning av kostnaderna på delprogram i det högre alternativet framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Ledning i krig	44	49	57	54	50	254
Utrymning	6	6	6	6	6	30
Skydd för allmänheten	79	74	131	135	135	554
Undsättning	113	104	106	97	94	514
Allmän administration	32	27	27	27	27	140
Kostnader	**274**	**260**	**327**	**319**	**312**	**1 492**
Justering på grund av överplanering m. m.	–36	–25	–29	–23	–16	– 129
Betalningsmedel	**238**	**235**	**298**	**296**	**296**	**1 363**

Betalningsmedlens fördelning på anslag i det högre alternativet framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
G 1. Civilförsvar	143	182	180	175	184	186	907
G 2. Civilförsvar: Skyddsrum	17	42	42	106	106	106	402
II 6. Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar	8	14	13	17	6	4	54
	168	**238**	**235**	**298**	**296**	**296**	**1 363**

[1] Prisläge februari 1975.

Fördelning av kostnaderna på delprogram i det lägre alternativet framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Delprogram	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
Ledning i krig	42	47	50	45	45	229
Utrymning	5	4	5	5	5	24
Skydd för allmänheten	77	72	130	135	135	549
Undsättning	98	87	50	80	62	377
Allmän administration	32	28	27	26	27	140
Kostnader	**254**	**238**	**262**	**291**	**274**	**1 319**
Justering på grund av överplanering m. m.	–39	–26	–25	–17	–13	– 120
Betalningsmedel	**215**	**212**	**237**	**274**	**261**	**1 199**

Betalningsmedlens fördelning på anslag i det lägre alternativet framgår av följande tabell (prisläge februari 1976; milj. kr.).

Anslag	1976/77[1]	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	Summa 1977/82
G 1. Civilförsvar	143	165	162	117	162	151	757
G 2. Civilförsvar: Skyddsrum	17	42	42	106	106	106	402
II 6. Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar	8	8	8	14	6	4	40
	168	**215**	**212**	**237**	**274**	**261**	**1 199**

[1] Prisläge februari 1975.

5.1.3 1974 års försvarsutrednings förslag till civilförsvarets fortsatta utveckling

Försvarsutredningen redovisar i sitt första betänkande förslag till grunder för civilförsvarets fortsatta utveckling. Utredningen erinrar om att redan 1972 års försvarsbeslut innebar vissa nya utgångspunkter för civilförsvarets planering i förhållande till vad som gällde tidigare. 1972 års försvarsbeslut angav att befolkningsskyddet i fortsättningen inte skulle inriktas på skydd mot verkningar av vapen som används i direkt bekämpning av befolkningen. Grundläggande för planeringen skulle i stället vara att befolkningen i samband med invasion kunde komma att beröras av biverkningar vid bekämpning av militära mål med i första hand konventionella stridsmedel och vid markstrider. Viss hänsyn bedömdes också böra tas till att befolkningen i vissa situationer kunde bli ställd inför direkt hot om skadegörelse. Vidare angavs att befolkningen borde ges skydd mot de sekundära verkningarna av ABC-stridsmedel som kan komma att användas utanför våra gränser.

Försvarsutredningen anser att denna grund för planeringen fortfarande bör gälla. Befolkningscentra som sådana bör sålunda inte ses som primära mål för angriparen. I första hand skall i stället verkningarna av konventionella stridsmedel, som sätts in mot militära mål men som indirekt kan beröra befolkningen, beaktas. Utredningen framhåller att begreppet militära mål måste anses innefatta även sådana mål som inte är direkt hänförliga till försvarsmakten men som är av stor betydelse för de militära operationerna och för landets försvarsförmåga i övrigt. Möjligheterna att genomföra åtgärder som inte medför nämnvärda merkostnader bör tas till vara för att också begränsa skadorna vid användning av ABC-stridsmedel. Det är dessutom betydelsefullt att civilförsvaret utformas så att statsmakterna får ökade handlingsmöjligheter i situationer när befolkningen kan ställas inför direkt hot om skadegörelse.

Försvarsutredningen framhåller att det inte finns någon klar gräns mellan vad som är tillåtna eller inte tillåtna krigsföringsmetoder. Även folkrättsligt godtagna metoder ger stora skador på det civila samhället. Detta bör beaktas vid civilförsvarets planering. Utgångspunkten bör emellertid alltid vara att bekämpning i samband med en invasion främst riktas mot militärt betydelsefulla mål. Det finns enligt utredningen anledning att räkna med en allt större precision vid bekämpning av mål, särskilt vid attackanfall. Risk för skador på civilbefolkningen föreligger dock till följd av misstag vid målval och mållägesbestämning och fel i vapensystemens funktion. Andra risker ligger i att vissa vapensystem medger s. k. områdesbombning, bl. a. vid bombning från hög höjd. Om respekten för folkrättens regler mot omänsklig krigföring minskar, kan risk finnas för att områdesanfall mot militära mål används som förtäckt terrorkrigföring. Vidare innebär utvecklingen av s. k. multipel- och brandstridsmedel m. m. hot mot civilbefolkningen på grund av de sidoverkningar som sådana stridsmedel kan ha.

Försvarsutredningen betonar att utvecklingen i samhället påverkar såväl behovet av civilförsvarsåtgärder som möjligheterna att vidta sådana åtgärder. Bl. a. måste uppmärksammas förändringar beträffande befolkningsfördelning, samhällsplanering och bebyggelseutveckling, näringslivets lokalisering och kommunikationer. Skyddet av befolkningen har på grund av bundenheten till bostäder och arbetsplatser en påtaglig anknytning till lokala förhållanden. Det är vidare viktigt att åtgärderna för att skydda befolkningen utformas så att de underlättar att nödvändig produktion och annan viktig verksamhet kan fortgå under ett krigsläge.

Civilförsvarets skadeavhjälpande åtgärder företer betydande likheter med de åtgärder som vidtas i fredstid för att lindra skador till följd av olyckshändelser av olika slag. Detta samband bör enligt försvarsutredningen i ökad grad beaktas i civilförsvarets planering. De resurser som anskaffas för skadeavhjälpande ändamål bör i ökad utsträckning kunna användas i såväl freds- som krigsverksamheten.

Försvarsutredningen bedömer att en ökad samordning mellan civilförsvaret och kommunal verksamhet bör kunna ge betydelsefulla vinster. Det påbörjade utredningsarbetet i denna fråga bör därför fortsätta. Även utvecklingen av övriga delar av totalförsvaret har betydelse för civilförsvaret. Det gäller bl. a. lokaliseringen av militära och försörjningsviktiga mål t. ex. med hänsyn till närheten till befolkningskoncentrationer.

Försvarsutredningen anser att civilförsvarsåtgärderna bör ges en långsiktig inriktning, medan vissa begränsningar i den operativa styrkan kan godtas under den närmaste tiden. En sådan planering har långsiktig effekt och stämmer väl överens med utredningens syn på den tidsmässiga avvägningen.

Försvarsutredningen anger i sitt första betänkande vissa utgångspunkter för planeringen.

Målet för planeringen av befolkningsskyddet i krig bör vara att åtgärder vidtas för att skydda befolkningen mot verkningarna av stridshandlingar. Befolkningen kan skyddas genom kollektiva åtgärder i form av skyddsrumsbyggande och utrymning och genom åtgärder för individuellt skydd, främst anskaffning av skyddsmasker, och genom anvisningar om vad man i olika situationer själv kan göra för sitt skydd.

Försvarsutredningen ansluter sig i allt väsentligt till den principiella syn på avvägningen mellan olika skyddsåtgärder och inriktning av skyddsrumsbyggandet som angavs i 1975 års beslut om nytt system för skyddsrumsbyggandet.

I fråga om avvägningen mellan skyddsrumsbyggande och utrymning anser försvarsutredningen att dessa åtgärder inte bör ses som att de ersätter varandra utan som komplement till varandra. Så kan t. ex. brister i skyddsrumstillgången behöva vägas upp av en begränsad utrymning. Det kan också visa sig nödvändigt att i vissa situationer utrymma eller flytta om grupper

av befolkningen eller utrymma särskilt hotade områden. Omfattningen av den nuvarande utrymningsplanläggningen bör i stort behållas enligt utredningen. Som allmän utgångspunkt för planeringen bör gälla att beroendet av att behöva verkställa utrymningsplanerna begränsas så långt som möjligt. Planeringen bör vara sådan att handlingsfrihet föreligger att besluta om utrymning helt efter den rådande situationen. Det innebär att utrymningsplaneringen i vissa avseenden kan behöva förbättras och utvecklas. Detta gäller särskilt utrymning av invasionshotade områden. Den angivna synen på användningen av utrymning och omflyttning samt skydd i olika former har särskild betydelse i lägen då det är brist på skyddsrum.

Enligt försvarsutredningens mening bör urvalet av skyddsrumsorter ske med hänsyn till det hot som bedöms kunna bli riktat mot skilda delar av landet och riskerna för skadeverkningar på grund av stridshandlingar samt i viss utsträckning ortens befolkningstal. I skyddsrumsorter bör befolkningen i största möjliga utsträckning kunna få skydd i skyddsrum. Jämsides med ett fortlöpande skyddsrumsbyggande, som avser både skydd i anslutning till nybebyggelse och förbättringar av skyddet i befintlig bebyggelse, bör särskilda åtgärder vidtas för att i första hand i de mest utsatta skyddsrumsorterna avhjälpa de allvarligaste bristerna på skydd. Sådana åtgärder är förberedelser för att under civilförsvarsberedskap kunna ställa i ordning skyddsrum i utrymmen som är lämpliga härför t. ex. i befintliga bergtunnlar och andra underjordiska anläggningar.

Andra slag av åtgärder, som har allmängiltig karaktär och avser såväl skyddsrumsorter som övriga delar av landet, består av förberedelser som åläggs enskild fastighetsägare att vidta för att under civilförsvarsberedskap kunna förse anläggning eller byggnad med s. k. skyddat utrymme. De som vistas i anläggningar etc. skall härigenom kunna beredas skäligt skydd mot radioaktiv strålning, kemiska stridsmedel, splitter och byggnadsras. Åtgärderna blir av relativt enkel karaktär. Försvarsutredningen anser dock att erfarenheterna visar att även enkla skydd har stor betydelse för möjligheterna att skydda befolkningen.

Försvarsutredningen framhåller i likhet med vad civilförsvarsstyrelsen anfört att både förvarningstid och strilsystemets uthållighet under vissa omständigheter kan vara otillräckliga. Användningen av skyddsrummen måste anpassas till de prestanda som strilsystemet har i en given situation. Detta krav har bl. a. aktualiserat frågan om skyddsrummmen bör inredas för långvarig vistelse, dvs. kunna utnyttjas som något slags nödbostäder samtidigt av alla i skyddsrumsorten. Försvarsutredningen anser inte en sådan lösning vara realistisk. Anpassning till faktiska förvarnings- och skyddssökningstider bör enligt försvarsutredningens mening i stället ske genom att flexibelt utnyttja de lokala förhållandena så att förflyttningssträckan för dem som söker skydd vid flyglarm begränsas så långt möjligt. Det bör t. ex. vara möjligt att, för att komma närmare skyddsrum, söka tillfällig vistelse i byggnader

nära intill befintligt skyddsrum. Över huvud taget bör det enligt försvarsutredningens mening finnas goda förutsättningar för att i krigstid upplysa människorna om lämpliga åtgärder för att åstadkomma frivilliga omflyttningar i syfte att förbättra den enskildes möjligheter till skydd. Till anpassningsåtgärderna hör även utrymning av viss del av befolkningen för att öka skyddsrumsutrymmet för dem som oundgängligen måste stanna kvar i den aktuella orten. Sådant utrymme kan behöva skapas på orter där risksituationen blir så extrem att alla kvarvarande bör vistas i skydd under huvuddelen av dygnet.

Försvarsutredningen redovisar i sitt andra betänkande på grundval av civilförsvarsstyrelsens programplaner sina slutliga överväganden och förslag till inriktning av civilförsvarets planering.

Försvarsutredningen erinrar om att civilförsvarsstyrelsen har genomfört programplaneringen i två ekonomiska nivåer. Programplanerna redovisar förutsättningar för och konsekvenser av alternativa utformningar av skyddsrumsprogram med avseende på kvalitet, kvantitet, kostnader m. m. Vad avser civilförsvar utom skyddsrum är enligt försvarsutredningens mening planeringen i den högre nivån väl avvägd. De mål som ställts upp för civilförsvarets utveckling under perioden 1977–1982 syns i allt väsentligt stämma överens med av riksdagen fattade beslut om civilförsvarets organisation, utbildningssystem m. m. och den av försvarsutredningen föreslagna inriktningen på längre sikt. Beträffande planeringen och avvägningen i den lägre av de två redovisade nivåerna har utredningen, främst avseende utbildningen av civilförsvarets personal, vissa erinringar som framgår av det följande.

Civilförsvarsstyrelsen redovisar i programplanen två alternativa skyddsrumsortsförteckningar. Dessa har legat till grund för beräkningar av skyddsrumsbehovet. Det ena alternativet motsvarar dagens skyddsrumsortsförteckning medan i det andra det totala invånarantalet i skyddsrumsorterna minskats med 10 %. Hittills har urval av skyddsrumsorter i huvudsak skett efter orternas storlek och de risker för skadeverkningar på grund av stridshandlingar som följer av orternas geografiska belägenhet. Civilförsvarsstyrelsen anför att den inte funnit anledning att ändra på de hittills tillämpade grunderna för urval. Civilförsvarsstyrelsen anför vidare att den inte kunnat finna någon säker metod att genom riskgradering utesluta några av de nuvarande skyddsrumsorterna. Civilförsvarsstyrelsen förordar därför att nuvarande skyddsrumsorter med mindre justeringar behålls. Försvarsutredningen har efter att ha granskat civilförsvarsstyrelsens överväganden kommit till samma slutsatser. Utredningen förutsätter dock i likhet med civilförsvarsstyrelsen att skyddsrumsortsförteckningen görs till föremål för översyn från tid till annan. Sådana översyner bör då ske mot bakgrund av bl. a. samhällets utveckling och förändring, den vapentekniska utvecklingen och förändringar i den operativa planläggningen.

Beträffande skyddsrummens kvalitet kan denna i dag ses som en konsekvens av de olika byggnadstekniska föreskrifter som finns utfärdade för skyddsrumsbyggnationen. Detta innebär att skyddsrum, som är uppförda efter samma tekniska normer, ger olika skydd beroende på rådande yttre förhållanden. Så ger t. ex. skyddsrum i hus uppförda av betong en avsevärt högre skyddsnivå än motsvarande skyddsrum som anordnats i lätta byggnader. Försvarsutredningen föreslår att endast en kvalitetsnivå bör finnas för skyddsrum som anordnas framgent. Utredningen anser att denna kvalitetsnivå bör definieras utgående från det skydd som eftersträvas. Detta innebär att kvaliteten på skyddsrum så långt möjligt skall beskriva vad skyddsrummet ger skydd mot och att alla nya skyddsrum ger detta skydd oavsett var de är anordnade. Enligt försvarsutredningens mening bör skyddsrummen i första hand ge skydd mot brand, ras, sprängverkan och splitter och vara försedda med anordning för luftrening. Av civilförsvarsstyrelsen studerade skyddsrumskvaliteter svarar den s. k. kvalitet 2 närmast mot vad utredningen anser erfordras för att befolkningen skall kunna ges ett skydd mot i första hand verkningarna i konventionella strismedel. Det innebär också att skyddsrummen ger visst skydd mot radioaktivt nedfall och långvarig stötvåg från A-stridsmedel.

Vad avser omfattningen av skyddsrumsbyggandet bör enligt försvarsutredningen bl. a. tillgångar och brister på skyddsrumsplatser och prognoser avseende nybyggnationen, särskilt av bostäder, beaktas. Idag finns drygt 5 milj. skyddsrumsplatser. Trots detta föreligger en avsevärd brist på skyddsrumsplatser, vilket beror främst på att skyddsrumsbyggnadsplikt inte förelegat för låghusbebyggelse och att undantag från skyddsrumsbyggnadsplikten medgivits för inneområdena i 14 av våra största tätorter under åren 1957–1976. Civilförsvarsstyrelsen har beräknat bristen i dessa inneområden till ca 700 000 platser.

Försvarsutredningen anser att skyddsrumsbyggandet bör ske i anslutning till nybyggnationen inom skyddsrumsorterna. Bristerna bör successivt avvecklas genom att skyddsrum anordnas inom bristområdena i den omfattning som tekniska och ekonomiska förutsättningar medger. Vid planeringen av skyddsrumsbyggnationen bör beaktas möjligheterna till fredsanvändning av skyddsrummen inte minst i låghusbebyggelse. Vidare bör vid planeringen för att avveckla bristerna i skyddsrumstillgången beaktas åtgärdernas betydelse som konjunkturpolitiskt instrument. Sedan försvarsutredningen lämnade sitt första betänkande har regeringen föreskrivit att av 1975 års skyddsrumsutredning utarbetade planeringsbestämmelser skall ligga till grund för den kommunala skyddsrumsplaneringen. Enligt försvarsutredningens uppfattning skapar en planering enligt dessa bestämmelser, som bl. a. betonar betydelsen av att skyddsrum samordnas med övrig bebyggelse, goda förutsättningar för en framtida skyddsrumsproduktion i enlighet med den av utredningen angivna inriktningen.

Skyddsrummens användning påverkas av möjligheterna att alarmera befolkningen före ett anfall och den tid det tar att efter larm uppsöka skyddsrummen. I perspektivplaneringen studerade civilförsvarsstyrelsen dessa problem. Beträffande förvarning konstaterade civilförsvarsstyrelsen att kravet på förvarningstid för alarmering av civilbefolkningen och härför erforderlig yttäckning med det militära försvarets strilsystem i huvudsak blir tillgodosett under ett krigs inledningsskede. Styrelsen anförde emellertid att uthålligheten, dvs. systemets förmåga att under ett krigs fortsatta förlopp ge underlag för alarmering av befolkningen och olika samhällsfunktioner, kan visa sig vara otillräcklig. Försvarsutredningen anförde i sitt första betänkande att frågan om strilsystemets uthållighet bör ägnas särskild uppmärksamhet med hänsyn till dess betydelse för det militära försvaret och övriga totalförsvarsgrenar och för civilbefolkningens möjligheter att överleva.

Civilförsvarsstyrelsen har i anslutning till programplaneringen och i samverkan med överbefälhavaren genomfört en särskild studie rörande möjligheterna att höja strilsystemets uthållighet. Studien behandlar främst uthålligheten hos strilorganisationens radarsystem. Den har koncentrerats på de radarsystem som är under anskaffning och som avses för spaning på höjder över de lägsta. De åtgärder som föreslås med anledning av studien är att reservmaterial anskaffas till dessa radarsystem utöver vad som har planerats i chefens för flygvapnet programplaner. En extra reservdelsanskaffning av detta slag måste emellertid enligt försvarsutredningen övervägas mot bakgrunden av att uthålligheten i huvudsak bör vara densamma för alarmeringssystemets alla komponenter och sammanhangen i övrigt mellan civilförsvarets olika funktioner. Civilförsvarsstyrelsen anför i sin programplan att ett flertal studier behövs för att förbättra underlaget för alarmeringssystemets fortsatta utveckling och anpassning. Vidare anför civilförsvarsstyrelsen att frågor som rör alarmeringens ledningsorganisation, personalrekrytering, grundutbildning och övning skall ägnas särskild uppmärksamhet. Försvarsutredningen anser att sådana organisatoriska åtgärder som civilförsvarsstyrelsen diskuterar bör kunna leda till ökad säkerhet i alarmeringssystemet. Utredningen anser vidare att den med nuvarande underlag inte kan ta ställning till civilförsvarsstyrelsens förslag om anskaffning av reservdelar till vissa radarstationer. Om civilförsvarsstyrelsen under det fortsatta studiearbetet finner att anskaffningen ger ett effekttillskott till befolkningsskyddet, som motiverar kostnaderna, bör den genomföras inom den planeringsram som utredningen förordar i det följande. Utredningen räknar således inte med särskilda medel för detta ändamål. Beträffande utredningens syn i övrigt på förvarning, alarmering, skyddssökning m. m. hänvisas till vad utredningen anfört i sitt första betänkande.

Skydd omfattar även åtgärder för individuellt skydd, främst anskaffning av skyddsmasker och viss självskyddsutbildning av allmänheten. Försvarsutredningen anser att planeringen för anskaffning av skyddsmasker bör ha

samma inriktning som förut. Detta innebär att produktionskapaciteten bör upprätthållas genom en begränsad men kontinuerlig anskaffning av skyddsmasker. Tillsammans med vissa andra förberedelser behålls på så sätt möjligheten att anskaffa skyddsmasker till hela befolkningen om de säkerhetspolitiska förhållandena skulle ge anledning härtill.

Försvarsutredningen understryker självskyddsutbildningens betydelse för det individuella skyddet.

I samband med behandlingen av frågan om skydd för befolkningen understryker försvarsutredningen vikten av att den forskning som civilförsvarsstyrelsen tillsammans med försvarets forskningsanstalt påbörjat om människans beteende i situationer med starkt yttre hot och möjligheterna att överleva i olika slag av skydd fortsätts.

I fråga om undsättningsorganisationen framhåller försvarsutredningen att kapaciteten beror framför allt på organisationens omfattning, materielens kvalitet och personalens utbildning. I syfte att höja effekten i krig har statsmakterna fattat ett antal beslut som berör organisation, utbildning m. m. Besluten avser bl. a. övergång till ny krigsorganisation, den s. k. org. 80, ny organisation för utbildnings- och förrådsverksamheten och ett nytt grundutbildnings- och övningssystem anpassat till den nya krigsorganisationen. Försvarsutredningen har funnit att den nya organisationen skapar förutsättningar för att effektivare utnyttja de resurser som avdelas för ledning och undsättning. Utredningen har vid sin granskning av programplanerna utgått från att en planering som leder till krav på att ompröva nyligen beslutade förändringar av organisation och utbildning inte kan godtas som planeringsinriktning för programplaneperioden.

Civilförsvarsstyrelsen har i planeringen prioriterat grundutbildning av befäl. Försvarsutredningen anser att detta är en riktig prioritering och att den stämmer överens med de överväganden som låg till grund för utformningen av det nya grundutbildnings- och övningssystemet. Befälsutbildningen kan emellertid inte ensidigt prioriteras på bekostnad av övriga funktioner. Även vid mycket begränsade resurser måste balans råda mellan grundutbildning och övning av befäl och manskap. Civilförsvarsstyrelsens planering i den lägre nivån innebär att huvuddelen av manskapet i princip inte ges varken grundutbildning för eller övning i tilldelad tjänst. En konsekvens härav är att huvuddelen av de civilförsvarspliktiga inte kommer i kontakt med civilförsvaret under den tid de är inskrivna. Detta leder till en mindre effektiv krigsorganisation och är inte ägnat att bidra till kunskap om och förståelse för civilförsvarets uppgifter. Utredningen anser att var och en som skrivs in och krigsplaceras i civilförsvaret skall övas för sina uppgifter.

Undsättningsorganisationen behöver för sin verksamhet skyddade anläggningar för ledningsorgan och vissa undsättningsstyrkor m. m. Försvarsutredningen anser att det av civilförsvarsstyrelsen eftersträvade målet att inom krigsorganisationen åstadkomma balans mellan å ena sidan personal och

materiel och å andra sidan anläggningar är principiellt riktigt. Under programplaneperioden bör i första hand behovet av anläggningar tillgodoses i orter och på platser som bedöms bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse.

Försvarsutredningen har i sitt första betänkande diskuterat huruvida beväpnade enheter bör ingå i civilförsvarets organisation. Utredningen förordar att ordnings- och bevakningsuppgifterna förs över från civilförsvaret till polisväsendet. Utredningen anser dock att före slutligt ställningstagande behövs ytterligare underlag. Sådant underlag föreligger inte ännu. Utredningen erinrar om att det inom regeringens kansli pågår ett arbete med att klarlägga författningsmässiga, organisatoriska, ekonomiska m. fl. förutsättningar för att föra över civilförsvarets ordnings- och bevakningsuppgifter till andra samhällsorgan.

Försvarsutredningen anför avslutningsvis följande.

1972 års försvarsbeslut angav delvis nya riktlinjer för civilförsvarets fortsatta utveckling. Dessa riktlinjer har sedan följts upp genom ett antal beslut som avsett skyddsrumsbyggandets planering och finansiering, ny krigsorganisation, nytt grundutbildnings- och övningssystem och ny organisation för utbildnings-, övnings- och förrådsverksamheten. Försvarsutredningens förslag innebär att 1972 års försvarsbeslut och de därpå följande besluten fullföljs och utvecklas. Härigenom skapas en fast grund för civilförsvarets fortsatta utveckling och ges stadga åt planering och genomförande under den kommande femårsperioden.

I fråga om ekonomiska överväganden anför försvarsutredningen följande.

Regeringen föreskrev i sina anvisningar för programplaneringen att som utgångspunkt för civilförsvarsstyrelsens planering av verksamhet som inte avser skyddsrum för befolkningen skulle för vart och ett av budgetåren 1977/78–1981/82 gälla en planeringsram om 153 milj. kr. i prisläge februari 1975. Beträffande verksamhet som avser skyddsrum för befolkningen föreskrev regeringen att för budgetåren 1977/78 och 1978/79 skulle gälla en planeringsram om 38 milj. kr. per år och för budgetåren 1979/80–1981/82 en planeringsram om 105 milj. kr. per år allt i prisläge februari 1975.

Civilförsvarsstyrelsen har genomfört planeringen i två ekonomiska nivåer. En högre som enligt civilförsvarsstyrelsen erfordras för att den inriktning, som försvarsutredningen föreslagit i sitt första betänkande skall kunna innehållas samt en lägre som i huvudsak överensstämmer med den nivå som regeringen anvisat för planeringen.

Försvarsutredningen förordar att den i det föregående föreslagna verksamheten som inte avser skyddsrum för befolkningen genomförs inom den av regeringen föreslagna planeringsramen men med tillägg för i första hand utbildningsverksamheten. Detta motsvarar enligt utredningen en planeringsram för åren 1977/78–1981/82 om ca 930 milj. kr. enligt prisläge i februari 1976. Ramens fördelning per budgetår förutsätts vara jämn.

Försvarsutredningen förordar vidare att verksamheten som avser skyddsrum för befolkningen t. v. inriktas mot en volym på sikt som motsvarar en årlig planeringsram om ca 150 milj. kr. i prisläge februari 1976. Detta utgår från samma antaganden om nybyggande av bostäder som har gjorts i civilförsvarsstyrelsens programplan. Statsmakterna har beslutat att en ny finansieringsform för skyddsrumsbyggandet skall tillämpas fr. o. m. budgetåret 1979/80. På grund härav kommer de faktiska utbetalningarna under planeringsperioden att understiga den planeringsram på sikt som utredningen förordat.

Prisreglering av utgifts- och planeringsramar förutsätts ske enligt de principer som utredningen har angivit för det militära försvaret. Till försvarsutredningens förslag har fogats vissa reservationer. Dessa återges under avsnittet 4.1.4.

5.2 Föredraganden

5.2.1 Civilförsvarets fortsatta utveckling

1974 års försvarsutredning har mot bakgrund av genomförd perspektivplanering och redovisade programplaner lämnat förslag till grunder för den fortsatta utvecklingen av civilförsvaret och inriktning av planeringen för perioden 1977/78–1981/82 (SOU 1976:5 och SOU 1977:1). Jag redovisar i det följande mina ställningstaganden i dessa frågor.

Vissa grunder för civilförsvarets inriktning och utveckling har tidigare lagts fast genom 1972 års försvarsbeslut (prop. 1972:75, FöU 1972:17, rskr 1972:231). Dessutom har vid 1975 års riksmöte en genomgripande omarbetning gjorts av civilförsvarslagens regler om skyddsrum (prop. 1975:21, FöU 1975:17, rskr 1975:174). Vid detta tillfälle beslutades om ett nytt system för skyddsrumsbyggandet och dess finansiering. I sammanhanget godkändes också vissa allmänna riktlinjer för det fortsatta skyddsrumsbyggandet.

1974 års försvarsutredning har ansett att den grund som sålunda finns för utvecklingen av civilförsvaret fortfarande bör gälla. Det innebär bl. a. att civilförsvaret anpassas till den säkerhetspolitiska inriktningen av vårt totalförsvar. Målet för planeringen av befolkningsskyddet bör vara att öka statsmakternas handlingsmöjligheter i situationer när befolkningen står inför hot om skadegörelse och att härigenom bidra till totalförsvarets fredsbevarande förmåga. Planeringen bör vidare inriktas på åtgärder som gör det möjligt att i händelse av krig skydda och hjälpa befolkningen mot verkningarna av stridshandlingar av olika slag. Dessa åtgärder kan avse kollektivt ordnat skydd i form av främst skyddsrum och utrymning eller individuellt skydd, såsom skyddsmasker och anvisningar om vad som är möjligt att själv göra för sitt skydd i olika situationer.

Åtgärderna skall i första hand syfta till att skydda befolkningen mot verk-

ningarna av konventionella stridsmedel, som sätts in mot militära mål och som kan ge upphov till skador på befolkningen. Försvarsutredningen framhåller att begreppet militära mål måste anses innefatta också sådana mål som inte är direkt hänförliga till försvarsmakten men som är av stor betydelse för de militära operationerna och för landets försvarsförmåga i övrigt.

Försvarsutredningen har också uppehållit sig vid frågan vad som kan vara tillåtna eller inte tillåtna krigsföringsmetoder. Utredningen menar att befolkningscentra som sådana inte bör ses som primära mål för en angripare. Även om bekämpningen i samband med en invasion främst riktas mot militärt betydelsefulla mål, måste man enligt utredningen likväl räkna med att befolkningen löper risk att skadas. Det kan t. ex. gälla misstag vid målval och mållägesbestämning, fel i vapensystemens funktion, användningen av multipelvapen och brandstridsmedel m. m. I enlighet med tidigare uppfattning anser också försvarsutredningen att skydd mot ABC-stridsmedel bör åstadkommas, när det kan ske utan att det medför nämnvärda merkostnader.

Dessa allmänna utgångspunkter för planeringen av civilförsvaret utgör en fortsättning av vad som har gällt tidigare. Jag ansluter mig till försvarsutredningens uppfattning att ingen ändring bör göras häri. Jag delar också uppfattningen att civilförsvarsåtgärderna bör ges en långsiktig inriktning, medan vissa begränsningar i den operativa styrkan kan godtas under den närmaste tiden.

Försvarsutredningen uttalar sig för att skyddet för befolkningen främst bör ges i form av skyddsrum. Utredningen har härvid i allt väsentligt samma syn på avvägningen mellan olika skyddsåtgärder och inriktningen av skyddsrumsbyggandet som 1975 års skyddsrumsbeslut innebär. Det är i enlighet härmed också viktigt att utrymningsplanerna behålls och ses över, inte minst med hänsyn till hur invasionsförsvaret planeras, så att handlingsfrihet kan finnas att besluta om olika skyddsåtgärder efter den rådande situationen. En viktig fråga i detta sammanhang är var skyddsrum bör anordnas. Av kostnadsskäl är nu som tidigare en begränsning ofrånkomlig. Jag delar försvarsutredningens uppfattning att skyddsrum bör byggas i orter och på platser som bedöms bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller för hot om skadegörelse.

Hittills har ett urval av skyddsrumsorter gjorts i huvudsak efter ortemas storlek och de risker för skadeverkningar på grund av stridshandlingar som följer av orternas geografiska läge. Försvarsutredningen som granskat de tillämpade grunderna för urval av orter med skyddsrum, har i likhet med civilförsvarsstyrelsen inte funnit någon säker metod att genom att gradera riskerna ändra den nuvarande förteckningen över skyddsrumsorter. Jag har samma uppfattning. Jag vill emellertid framhålla att omfattningen av det fortsatta skyddsrumsbyggandet i olika orter i framtiden blir beroende av flera faktorer, bl. a. tillgången på redan befintliga skyddsrum i orterna. Klarhet härom ges när de nya skyddsrumsplanerna som kommunerna nu ut-

arbetar blir färdiga och behoven av skyddsrum blir bättre klarlagda. Jag förutsätter att det urval av orter som f. n. har gjorts ses över mot bakgrund av utvecklingen i orterna, ändrade bedömningar av riskerna för befolkningen med hänsyn till operativ planläggning, den vapentekniska utvecklingen m. m. Det ankommer på regeringen att besluta för vilka tätorter skyddsrumsplaner skall upprättas och att fördela de resurser som årligen ställs till förfogande för skyddsrumsåtgärder av olika slag. Jag kommer senare att föreslå regeringen en ny förteckning över skyddsrumsorter.

Grundtanken i det nya skyddsrumssystemet, vars tillämpning f. n. förbereds för att kunna träda i kraft i sin helhet den 1 juli 1979, är att möjligheterna skall tas till vara att i samband med nybebyggelse anordna skyddsrum för de skyddsbehov som nya byggnader ger upphov till och för behov som finns för omkringliggande bebyggelse. Den som bygger skall betala en skyddsrumsavgift som svarar mot skyddsrumsbehovet för den nya byggnaden. För bostäder utgår dock ingen sådan avgift. Med utgångspunkt i de skyddsrumsplaner som upprättas åläggs vissa av dem som söker byggnadslov att anordna skyddsrum i byggnaden. För denna uppgift får byggaren ersättning när skyddsrummet är färdigt. Storleken av skyddsrumsavgift och ersättning skall bestämmas i särskild lag. Förslag till lag om normalkostnad för skyddsrum har nyligen avgetts av 1975 års skyddsrumsutredning. Jag kommer att föreslå regeringen att förelägga riksdagen förslag om skyddsrumsavgift och ersättning till riksmötet 1977/78.

I likhet med försvarsutredningen räknar jag med att skyddsrumsbyggandet skall ha den inriktning som här har redovisats och att möjligheterna tas till vara att anordna skyddsrum i anslutning till den fortlöpande byggnadsverksamheten i skyddsrumsorterna. Det innebär att skyddsrum anordnas i anläggningar och byggnader som är särskilt lämpliga härför med hänsyn till byggnadskonstruktion och läge i förhållande till de människor som skyddet är avsett för. Vid bestämning av skyddsrummens storlek skall civilförsvarstaktiska, tekniska och ekonomiska hänsyn tas. Av intresse i detta sammanhang är att per plats räknat mindre skyddsrum som regel är dyrare att anordna än större skyddsrum. Från ekonomiska synpunkter finns det därför skäl att söka undvika alltför små skyddsrum. Kommunernas skyddsrumsplaner kommer att ge ett gott underlag för bedömning av skyddsrumsbehovet i varje särskilt fall. I möjlig utsträckning bör också eftersträvas att efter hand avveckla väsentliga brister i bebyggelseområden som nu saknar skyddsrum.

Jämsides med att skyddsrum fortlöpande tillkommer i skyddsrumsorterna i samband med nybyggnationen bör man genom särskilda åtgärder sträva efter att i vissa orter avhjälpa de allvarligaste bristerna på skydd särskilt i vissa storstadsområden. I sådana områden bör bl. a. en inventering till en början göras av utrymmen i bergtunnlar och andra underjordiska anläggningar som lämpligen kan ställas i ordning till skyddsrum. På sikt bör också planer göras upp så att lämpliga byggnadsåtgärder kan vidtas. Åtgärder av detta slag ingår i det system av skyddande åtgärder som förutses i ci-

vilförsvarslagen i dess nya lydelse av år 1975. Jag vill också understryka vad försvarsutredningen har sagt om att även enkla skydd har stor betydelse för möjligheterna att skydda befolkningen. Detta avser såväl skyddsrumsorter som övriga delar av landet. Ansvaret för att under civilförsvarsberedskap genom relativt enkla åtgärder ställa i ordning s. k. skyddade utrymmen ligger enligt civilförsvarslagen på ägaren till fastigheten.

Försvarsutredningen har särskilt granskat frågan om skyddsrummens kvalitet, dvs. förmåga att skydda mot olika slag av verkningar av stridsmedel. Skyddsrummen utförs enligt tekniska bestämmelser som civilförsvarsstyrelsen meddelar. Nuvarande bestämmelser innebär att alla skyddsrum i stort sett har samma konstruktion. Detta är i och för sig naturligt eftersom de flesta skyddsrummen hittills har anordnats i större byggnader och följaktligen har kunnat placeras i källare av betongskonstruktion. Enligt de riktlinjer som riksdagen tidigare har godkänt skall skyddsrum framdeles anordnas även för människor som bor eller arbetar i mindre byggnader som, enligt äldre bestämmelser, har varit undantagna från skyddsrumsplikt. Skyddsrum som anordnats för dessa senare byggnader kommer ofta att få placeras i byggnadskroppar av lätta konstruktioner. Försvarsutredningen anser att kvalitetsnivån bör vara enhetlig oberoende av de yttre förhållandena och definieras med hänsyn till det skydd som eftersträvas. Detta innebär att kvaliteten på skyddsrum så långt möjligt skall beskriva vad skyddsrummet ger skydd mot och att alla nya skyddsrum ges detta skydd oavsett var de är anordnade.

Jag finner denna princip vara riktig. Skyddsrummet bör i första hand ge skydd mot brand, ras, sprängverkan och splitter samt vara försett med anordning för luftrening. Av de skyddsrumskvaliteter som civilförsvarsstyrelsen har studerat anser jag i likhet med försvarsutredningen att den s. k. kvalitet 2 motsvarar de krav som bör ställas för skydd mot i första hand verkningarna av konventionella stridsmedel. Denna kvalitet är vad gäller funktionskraven i allt väsentligt lika med nuvarande normalskyddsrum av typen E, anordnat i källaren under flerfamiljshus. Skyddsrum i detta utförande ger även visst skydd mot radioaktivt nedfall och den långvariga stötvågen från A-stridsmedel.

Användningen av skyddsrummen i krigstid påverkas av möjligheterna att få förvarning före anfall och att kunna alarmera befolkningen så att den hinner söka upp skyddsrummen. Civilförsvarsstyrelsen har studerat dessa frågor och anser att kravet på förvarningstid för alarmering av befolkningen och yttäckning härför hos det militära försvarets strilsystem i huvudsak kan tillgodoses under ett krigs inledningsskede. Systemets förmåga att under ett krigs fortsatta förlopp ge underlag för alarmering av befolkningen kan däremot visa sig vara otillräcklig. Civilförsvarsstyrelsen anser därför att strilsystemets uthållighet bör förbättras och att detta bör ske genom att viss reservmateriel anskaffas utöver vad som planeras i programplanen för flygvapnet. Härjämte behöver enligt civilförsvarsstyrelsen ett flertal organisatoriska åtgärder vidtas för att förbättra underlaget för alar-

meringssystemets fortsatta utveckling och anpassning.

I likhet med försvarsutredningen anser jag att sådana organisatoriska åtgärder som civilförsvarsstyrelsen diskuterar i programplanen och som rör alarmeringens ledningsorganisation, personalrekrytering samt grundutbildning och övning, bör kunna leda till ökad säkerhet i alarmeringssystemet. I första hand bör dessa åtgärder vidtas. Frågan om anskaffning av reservmateriel till vissa radarstationer återkommer jag till i det följande i samband med behandlingen av civilförsvarets materielfrågor.

Jag har inte något att erinra mot vad försvarsutredningen har anfört om att anpassa skyddsrummens användning till de faktiska förvarnings- och skyddssökningstider som kan förutses i olika situationer. Jag ser det som angeläget att dessa förhållanden ytterligare studeras så att bl. a. möjligheterna för människorna att i krigstid frivilligt och tillfälligt flytta närmare till skydd som finns blir belysta. Också förutsättningarna för att vidta planlagda utrymnings- och omflyttningsåtgärder i syfte att förbättra den enskildes möjligheter till skydd bör beaktas i sådana sammanhang. Den forskning som civilförsvarsstyrelsen tillsammans med försvarets forskningsanstalt inlett beträffande människans beteenden i situationer med starkt yttre hot och möjligheterna att överleva i olika slag av skydd kan härvid ha stort värde.

Beträffande den del av civilförsvarets verksamhet som inte avser skyddsrum har civilförsvarsstyrelsen i programplanen redovisat två ekonomiska nivåer. Den lägre nivån innebär att planeringen för nästa femårsperiod görs inom en planeringsram som är oförändrad i förhållande till den hittillsvarande. Planeringen i den högre nivån är gjord inom en planeringsram som är omkring 20 milj. kr. högre än förut för budgetår räknat. Civilförsvarsstyrelsen anser att denna högre nivå motsvarar den inriktning av civilförsvarets utveckling som 1972 års försvarsbeslut angav. Civilförsvarsstyrelsen förordar därför den högre ramen.

De mål som civilförsvarsstyrelsen har ställt upp i programplanerna för civilförsvarets utveckling överensstämmer enligt försvarsutredningen i allt väsentligt med den inriktning som bör gälla för utvecklingen på längre sikt. Den föreslagna planeringen är också enligt utredningen anpassad till de beslut som finns om civilförsvarets krigsorganisation och utbildningssystem m. m. Jag delar försvarsutredningens uppfattning att det underlag som civilförsvarsstyrelsen redovisat i sina programplaner är en god grund för den fortsatta inriktningen av planläggningen. Till frågan om planeringsramar återkommer jag i det följande.

Jag vill erinra om att regeringen våren 1976 har fattat beslut om omfattningen och sammansättningen av civilförsvarets krigsorganisation för det allmänna civilförsvaret. Den nya krigsorganisationen kommer att genomföras efter hand i länen under en fyraårsperiod med början under budgetåret 1977/78. I allt väsentligt skall omorganisationen genomföras inom de materiel- och personalramar som gällt tidigare. Jag finner det vara angeläget att krigsorganisationen förses med betydelsefull materiel och att personalen grundutbildas och övas i fredstid. De nyligen beslutade förändringarna av krigsorganisationen samt

utbildning och övning bör följaktligen ingå i planeringen för den kommande perioden. Jag vill i denna fråga ytterligare anföra följande.

Civilförsvarsstyrelsen har i planeringen prioriterat grundutbildning av befäl. Denna inriktning överensstämmer med de överväganden som låg till grund för den principiella utformningen av det nya grundutbildnings- och övningssystemet. Som försvarsutredningen har framhållit bör emellertid befälsutbildningen inte ensidigt få förtur på bekostnad av övriga delar i systemet. Det är betydelsefullt för enheternas funktionsduglighet att balans finns mellan grundutbildning och övning av befäl och manskap. I vissa fall kan grundutbildningen komma att få begränsas för att ge utrymme åt övningar som är angelägna att genomföra. En sådan balans är svår att nå i den planering som kan göras i den lägre av de planeringsnivåer som civilförsvarsstyrelsen behandlat i programplanen. Övningsverksamheten är där så starkt begränsad att huvuddelen av de civilförsvarspliktiga, dvs. manskap som ej behöver grundutbildas, inte kommer i kontakt med civilförsvaret under den tid som de är inskrivna. Detta skulle leda till en mindre effektiv krigsorganisation och mindre kunskaper om och förståelse för civilförsvarets uppgifter. Jag räknar därför i det följande, i överensstämmelse med vad försvarsutredningen har föreslagit, med en högre planeringsram än den hittillsvarande för att göra en balanserad grundutbildning och övningsverksamhet möjlig. Den närmare omfattningen av utbildnings- och övningsverksamheten bör prövas i samband med den fortsatta programplaneringen och den årliga budgetbehandlingen.

Anskaffning av materiel och anläggningar till civilförsvarets krigsorganisation bör fortgå i ungefär samma omfattning som hittills. Under programplaneperioden bör i första hand anläggningar tillkomma i orter och på platser som bedöms vara särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse. Skyddsmasker för befolkningen bör anskaffas och produktionsberedskap för ytterligare sådan anskaffning vid beredskapstillstånd uppehållas enligt samma riktlinjer som hittills. Försvarsutredningen har ansett att den med nuvarande underlag inte kan ta ställning till civilförsvarsstyrelsens förslag om anskaffning av reservdelar till vissa radarstationer. Utredningen anser att om fortsatta studier visar att anskaffningen i fråga ger ett effekttillskott till befolkningsskyddet som motiverar kostnaderna, bör den genomföras inom den planeringsram som utredningen förordar. Jag delar försvarsutredningens uppfattning i denna fråga.

I civilförsvarets organisation ingår f. n. en bevakningskår som är avsedd att fullgöra ordnings- och bevakningstjänst under tid när civilförsvarsberedskap har intagits. Försvarsutredningen har diskuterat om beväpnade enheter i fortsättningen bör tillhöra civilförsvaret. Utredningen förordar att uppgifterna i fråga förs över från civilförsvaret till polisväsendet. Jag vill i denna fråga anmäla att det inom regeringskansliet f. n. pågår ett arbete för att ytterligare klarlägga författningsmässiga, organisatoriska, ekonomiska och andra förutsättningar för att föra bort från civilförsvaret sådana ordnings- och bevakningsuppgifter som kräver beväpnad personal.

Med den inriktning av civilförsvarets planering som jag här har föreslagit

läggs en fast grund för den fortsatta utvecklingen av befolkningsskyddet under krigsförhållanden. De planeringsramar som jag förordar i det följande ger den stadga som behövs för planering och genomförande under den kommande femårsperioden av skyddsrumsbyggande och fortsatt utveckling av krigsorganisationen m. m. I denna utveckling ligger också fortsatta överväganden i fråga om förändringar i det fredstida samhället och inverkan härav på civilförsvarsåtgärderna, bl. a. förutsättningarna för ökad samordning av civilförsvaret med den kommunala verksamheten. Under perioden kommer också civilförsvarsstyrelsen att organiseras om så att den blir anpassad till den inriktning av civilförsvarsåtgärderna som jag har redovisat.

Beträffande ekonomiska överväganden i samband med civilförsvarets utveckling vill jag anföra följande.

Som jag har nämnt förut har civilförsvarsstyrelsen i fråga om verksamhet som inte avser skyddsrum genomfört programplaneringen i två ekonomiska nivåer. Den lägre nivån motsvarar enligt regeringens anvisningar för planeringen en förlängning av den hittillsvarande planeringsramen för civilförsvaret. I den högre nivån är det enligt civilförsvarsstyrelsen möjligt att ta hänsyn till ändrade förutsättningar för planeringen som uppkommit på grund av bl. a. nya regler för statsbidrag till kommunernas anläggningsverksamhet och ändrade förmåner till civilförsvarspliktiga. Försvarsutredningen förordar att verksamheten genomförs inom den planeringsram som regeringen har anvisat men med tillägg för i första hand utbildningsverksamheten. Detta motsvarar enligt utredningen en planeringsram för åren 1977/78–1981/82 om ca 930 milj. kr. i prisläge februari 1976. Ramens fördelning per budgetår förutsätts vara jämn.

Jag ansluter mig till försvarsutredningens förslag att civilförsvaret under perioden 1977/78–1981/82 bör utvecklas med utgångspunkt i en planeringsram om totalt 930 milj. kr. i prisläge februari 1976. Detta innebär att basbeloppet för budgetåret 1977/78 blir 186 milj. kr. i prisläge februari 1976. Prisreglering av ramen bör, som för det militära försvaret, ske på grundval av nettoprisindex. Vidare bör åtgärder av det slag som jag har förordat för det militära försvaret för att främja stabiliteten i planeringen, dvs. möjlighet till ökad överföring av medel mellan budgetåren och tidigare fördelning av prisregleringsmedel, gälla även för civilförsvarets planering. Överföringsrätten mellan budgetåren bör även för civilförsvarets del begränsas till högst 2 % av basbeloppet för det föregående budgetåret.

Försvarsutredningen förordar vidare att den verksamhet som avser skyddsrum för befolkningen t. v. inriktas mot en volym på sikt som motsvarar en årlig planeringsram om ca 150 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Jag ansluter mig även i denna del till försvarsutredningens förslag. Jag förordar således att skyddsrumsverksamheten inriktas mot en volym på sikt som motsvarar en årlig planeringsram om ca 150 milj. kr. i prisläge februari 1976. Jag har härvid utgått från de antaganden om bostadsproduktionens omfattning som civilförsvarsstyrelsen redovisat i programplanen. Planeringsramen på sikt får fortlöpande övervägas bl. a. i förhållande till

den omfattning som byggnadsverksamheten får i de berörda orterna och till de skyddsrumsplaner som kommer att finnas.

Den nya finansieringsformen för skyddsrum skall enligt tidigare beslut av riksdagen tillämpas först fr. o. m. budgetåret 1979/80. På grund härav kommer de faktiska utbetalningarna under planeringsperioden att understiga den planeringsram som jag har förordat på sikt. För budgetåret 1977/78 räknar jag med en planeringsram om ca 42 milj. kr.

Civilförsvaret bör vidare, i likhet med vad som föreslås för det militära försvaret, få disponera vissa medel utöver utgiftsramen för arbetsmarknadspolitiskt betingad byggnadsverksamhet m. m. Jag räknar med att 5 milj. kr. ställs till förfogande för detta ändamål.

5.2.2 Ramberäkningar för budgetåret 1977/78

Med hänvisning till vad jag har anfört i det föregående beräknar jag basbeloppet för civilförsvar utom skyddsrum för budgetåret 1977/78 i prisläge februari 1976 till 186 milj. kr och för skyddsrum till 41 680 000 kr. Utgiftsramen för civilförsvar utom skyddsrum beräknar jag till 188 295 000 kr. i prisläge februari 1976. Utgiftsramen för skyddsrum beräknar jag till samma belopp som basbeloppet dvs. 41 680 000 kr. för civilförsvar utom skyddsrum. Till detta kommer beräknad kompensation för pris- och löneökningar med 27,3 milj. kr. för civilförsvar utom skyddsrum. För skyddsrum beräknas en kompensation för pris- och löneökningar om 6,1 milj. kr. Beräkningarna framgår av följande sammanställningar.

Civilförsvar utom skyddsrum

Basbelopp (prisläge februari 1976)	186 000 000
Tillkommer:	
Omlokaliseringskostnader för civilförsvarsstyrelsen	+1 295 000
Investeringar för bistånds- och katastrofutbildningen	+1 000 000
Utgiftsram (prisläge februari 1976)	**188 295 000**
Tillkommer:	
Beräknad priskompensation februari 1976 – medelprisläge 1977/78	27 300 000
Beräknat utfall den 30 juni 1978	**215 595 000**

Skyddsrum

Basbelopp (prisläge februari 1976)	41 680 000
Utgiftsram (prisläge februari 1976)	**41 680 000**
Tillkommer	
Beräknad priskompensation februari 1976 – medelprisläge 1977/78	6 100 000
Beräknat utfall den 30 juni 1978	**47 780 000**

På samma sätt som den militära ramen bör utgiftsramen för civilförsvar utom skyddsrum tillfälligt höjas med ett belopp som motsvarar de budgetåret 1977/78 beräknade kostnaderna för att genomföra civilförsvarsstyrelsens

omlokalisering till Karlstad.

Liksom under innevarande budgetår bör utgiftsramen för civilförsvar utom skyddsrum tillfälligt höjas med ett belopp som svarar mot planerade investeringar för biståndS- och katastrofutbildningen i Sandö. Medel för investeringarna anvisas av praktiska skäl under civilförsvarets investeringsanslag men skall enligt riksdagens beslut (prop. 1973:1 bil. 6 s. 44, FöU 1973:16, rskr 1973:95) inte belasta civilförsvarets utgiftsram.

Liksom för det militära försvaret bör som jag tidigare har anfört medel för sysselsättningsstimulerande åtgärder under tolfte huvudtiteln ställas till förfogande för att betala byggnadsarbeten, materiel m. m. för civilförsvaret. Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet förutsätter jag att sådana medel får disponeras utöver utgiftsramarna till ett belopp av 5 milj. kr.

För innevarande budgetår har riksdagen vid 1975/76 års riksmöte (prop. 1975/76:100 bil. 6, FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) bemyndigat regeringen att justera utgiftsramen för civilförsvaret med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex. Jag förordar att regeringen inhämtar ett motsvarande bemyndigande för utgiftsramarna för civilförsvaret för budgetåret 1977/78. Jag vill erinra om vad jag har anfört i det föregående om vissa tekniska förändringar vid beräkning av prisregleringen under löpande budgetår.

Genom nyssnämnda beslut har riksdagen vidare bemyndigat regeringen att justera utgiftsramen för civilförsvaret på grund av över- eller underutnyttjande av ramen för budgetåret 1975/76 enligt de regler som antogs av 1972 års riksdag. I det föregående har jag förordat att underutnyttjande av utgiftsramarna får tillgodoräknas kommande budgetår med högst 2 % av basbeloppet. Ett överskridande av utgiftsramarna bör på samma sätt som tidigare föranleda en motsvarande minskning av ramarna nästföljande budgetår. Jag förordar att regeringen inhämtar bemyndigande för budgetåret 1977/78 i enlighet med dessa principer.

För innevarande budgetår har riksdagen genom nämnda beslut vid 1975/76 års riksmöte även bemyndigat regeringen att av konjunkturskäl medge överskridande av utgiftsramen för civilförsvaret. Sådant överskridande regleras genom motsvarande justering av utgiftsramen för ett eller flera efterföljande budgetår. Ett motsvarande bemyndigande för regeringen behövs för båda utgiftsramarna för budgetåret 1977/78 och bör därför inhämtas.

I anslagsberäkningarna ingår att behållning under anslag på kapitalbudgeten tas i anspråk med 1,8 milj. kr. under civilförsvarets rambundna investeringsanslag. För att det totala utfallet skall rymmas inom den tidigare angivna utgiftsramen för civilförsvar utom skyddsrum kommer den samlade medelsförbrukningen att regleras i samband med prisregleringen för budgetåret 1977/78.

I samband med ramberäkningarna för det militära försvaret anförde jag att riksdagen för budgetåret 1976/77 vid 1975/76 års riksmöte (prop. 1975/76:100 bil. 6, FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) bemyndigat regeringen att överskrida utgiftsramen för det militära försvaret om beredskapsbudgeten för totalför-

svaret sätts i kraft, dvs. vid krigsfara eller krig. Ett bemyndigande av samma innebörd gavs också för civilförsvaret. Ett motsvarande bemyndigande behövs för budgetåret 1977/78. Jag förordar därför att regeringen inhämtar riksdagens bemyndigande att överskrida utgiftsramarna för civilförsvaret, om det behövs av beredskapsskäl.

5.3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för civilförsvarets fortsatta utveckling som jag har angett i det föregående,
2. för budgetåret 1977/78 fastställa utgiftsramen för civilförsvar utom skyddsrum till 188 295 000 kr. och utgiftsramen för skyddsrum till 41 680 000 kr., båda prisläge februari 1976,
3. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramarna för civilförsvaret för budgetåret 1977/78 med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,
4. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramen för civilförsvar utom skyddsrum för budgetåret 1977/78 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1976/77 och
5. bemyndiga regeringen att under budgetåret 1977/78 medge överskridande av utgiftsramarna för civilförsvaret om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

5.4 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

I prop. 1976/77 (bil. 7 s. 27 resp. 156) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till Reglering av prisstegringar till civilförsvaret och till Civilförsvar för budgetåret 1977/78 beräkna förslagsanslag om 39 169 000 kr. resp. 160 050 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

Som framgår av det följande uppgår de slutligt begärda anslagen inom civilförsvarets utgiftsramar på driftbudgeten till 177 095 000 kr. resp. 41 680 000 kr. och på kapitalbudgeten till 11 200 000 kr.

DRIFTBUDGETEN

A. Försvarsdepartementet m. m.

A 6. Reglering av prisstegringar för civilförsvaret

1975/76	Utgift	–[1]
1976/77	Anslag	25 600 000
1977/78	Förslag	33 400 000

[1] Utgifterna redovisas under anslaget G 1.

Anslagen inom utgiftsramarna för civilförsvaret är för budgetåret 1977/78 beräknade i pris- och löneläge februari 1976. Förevarande anslag är avsett att täcka pris- och löneökningar som inträffar från februari 1976 intill utgången av budgetåret 1977/78. Detta innebär att ungefär två års pris- och löneökningar räknas in i anslaget. Anslaget är ett s. k. täckningsanslag som inte skall belastas.

Budgetåret 1975/76

Riksdagen har för budgetåret 1975/76 anvisat 26,3 milj. kr. till reglering av prisstegringar för civilförsvaret. Prisregleringen skall enligt riksdagens beslut (prop. 1972:75 s. 195, FöU 1972:17, rskr 1972:331) ske enligt samma metod som tillämpas för anslagen inom den militära ramen, dvs. under löpande budgetår och på grundval av nettoprisindex (NPI). Metoden och beräkningen av NPI för budgetåret 1975/76 har närmare redovisats under anslaget till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret.

Bortsett från prisregleringsanslaget och investeringarna för biståndS- och katastrofutbildningen under anslaget II 6. Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar var summan av de rambundna anslagen till civilförsvaret för budgetåret 1975/76 148 470 000 kr. För prisreglering av anslagen inom civilförsvarets utgiftsram disponerades alltså [(148 470 000 x 19,44):100] 28 863 000 kr. Från detta belopp skall emellertid dras 3 milj. kr. enligt följande sammanställning.

Medelsförbrukning utöver anslag på kapitalbudgeten	
II:6 Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar	4 000 000
Avgår	
Undernyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1974/75 (jfr. prop. 1975:1 s. 64 och 70).	– 1 000 000
	3 000 000

För prisreglering disponerades alltså totalt (28 863 000 – 3 000 000) 25 863 000 kr.

Regeringen har i mars och juni 1976 beslutat om överskridande av anslaget G 1. Civilförsvar på grund av pris- och löneökningar m. m. Genom besluten har sammanlagt 23 100 000 kr. ställts till förfogande för ändamål som avses med anslaget.

När de definitiva utfallsberäkningarna senare blev klara visade det sig att en större del av prisregleringsmedlen kunde utnyttjas och att en större del än beräknat av medelsförbukningen under anslaget II:6 Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar hade tagits i anspråk för investeringar för biståndS- och katastrofutbildningen i Sandö. I beräkningarna av det ekonomiska utfallet för budgetåret 1975/76 (prop. 1976/77 bil. 7 s. 12) har hänsyn tagits till dessa förhållanden.

Budgetåret 1976/77

Beräkningen av NPI under innevarande budgetår har jag behandlat under anslaget till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret. Det tillgängliga materialet beträffande prisutvecklingen tyder på att de anslagsöverskridanden som kommer att behöva medges på grund av förändringen av NPI kommer att överstiga det för innevarande budgetår anvisade prisregleringsanslaget på 25,6 milj. kr. Anslaget beräknades på grundval av ett antaget NPI-medeltal på ca 15,3 % för tiden februari 1975 till medelkostnadsläge budgetåret 1976/77.

Budgetåret 1977/78

Jag har under anslaget till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret behandlat hur det beräknade beloppet i prop. 1976/77:100 bil. 7 under förevarande anslag har räknats ut. De två delarna av anslaget uppgår till 24 048 000 kr. resp. 15 121 000 kr. Jag vill vidare erinra om vad jag har anfört under avsnittet Civilförsvarets fortsatta utveckling om vissa tekniska förändringar vid beräkning av prisregleringen under löpande budgetår.

Under avsnittet Ramberäkningar för budgetåret 1977/78 har jag angett hur jag har beräknat kompensationen för pris- och löneökningar för nästa budgetår. Med hänvisning till vad jag har anfört där hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Reglering av prisstegringar för civilförsvaret* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 33 400 000 kr.

G. Civilförsvar

Verksamheten under huvudprogrammet Civilförsvar budgeteras på ett antal primäruppdrag inom produktionsområdena Förvaltning, Utbildning av civilförsvarspersonal m. m., Civilförsvarsutbildning av allmänheten, Underhåll och förrådsverksamhet, Materielanskaffning m. m., Anskaffning av förråds- och utbildningsanläggningar, Anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation m. m., Skyddsrum för befolkningen samt Forskning, försök och utveckling. Verksamheten finansieras från följande anslag.

G 1. Civilförsvar
G 2. Civilförsvar: Skyddsrum
II 6. Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar

Översyn av civilförsvarsstyrelsens organisation

Inledning

I juni 1972 uppdrog Kungl. Maj:t åt försvarets rationaliseringsinstitut (FRI) att göra en översyn av civilförsvarsstyrelsens (Cfs) organisation. Bakgrunden till uppdraget var bl. a. den delvis ändrade inriktningen av verksamheten inom civilförsvaret till följd av 1972 års försvarsbeslut och de förändrade kraven med anledning av att ett nytt planerings-och ekonomisystem införts inom försvaret.

I december 1974 uppdrog vidare Kungl. Maj:t åt Cfs att i samråd med FRI utarbeta förslag till detaljorganisation för de utbildnings- och förrådsanläggningar som enligt ett tidigare riksdagsbeslut (prop. 1974:75, FöU 1974:20, rskr 1974:191) skulle inrättas. Arbetet skulle samordnas med FRI:s översyn av Cfs' organisation såvitt avsåg den centrala ledningen av utbildnings-, övnings- och förrådsverksamheten. Cfs och FRI redovisade i februari 1975 sina förslag med anledning av detta uppdrag.

Genom beslut i september 1976 fastställde regeringen en försöksvis organisation för en utbildnings- och förrådsbyrå inom Cfs. Samtidigt fastställdes detaljorganisationen för de regionala skol- och förrådsanläggningarna i Revingeby, Katrineholm-Malmby, Rosersberg och Sandö. Regeringen anmälde i beslutet att den avsåg att ta slutlig ställning till byråns organisation och namn m. m. efter det att FRI:s översyn av Cfs' organisation i sin helhet redovisats.

FRI lade i september 1976 fram förslag till ändrad organisation för Cfs' centrala del. Förslaget redovisades i en rapport (Rapport 9.76-6601 Civilförsvarsstyrelsens organisation). I anslutning härtill anmälde institutet att utredningsarbetet hade avslutats. Innan förslaget lämnades in hade det be-

handlats i institutets samrådsdelegation och i Cfs' styrelse vilka i allt väsentligt biträdde förslagen i rapporten. Cfs' styrelse underströk härvid angelägenheten av att förstärka verksledningen i första hand för att förbättra samordningen av civilförsvarets produktion.

Efter remiss har yttranden över organisationsförslaget avgetts av överbefälhavaren, fortifikationsförvaltningen, försvarets personalnämnd, statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket, statens personalnämnd, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs och Västmanlands län, decentraliseringsutredningen, Landsorganisationen i Sverige, Centralorganisationen SACO/SR genom lokalorganisationerna vid Cfs resp. länsstyrelsen i Älvsborgs län samt Tjänstemännens centralorganisations statstjänstemannasektion (TCO-S) genom ST-Civilförsvar. I ett av remissvaren har även Cfs' företagsnämnds synpunkter på organisationsförslaget redovisats.

Nuvarande organisation m. m.

De uppgifter som inom det totala försvaret ankommer på civilförsvaret brukar anges som dels skadeförebyggande åtgärder, dels skadeavhjälpande åtgärder. De skadeförebyggande åtgärderna består främst i att tillhandahålla den civila befolkningen skydd genom att i fred bygga skyddsrum och skaffa skyddsmasker. Detta skydd kompletteras genom att utrymning och omflyttning av invånarna i bedömda riskområden förbereds. Till de skadeavhjälpande uppgifterna hör räddning av människor som stängts in i skyddsrum eller instörtade byggnader, ett första omhändertagande av skadade, omhändertagande av utifrån kommande flyktingskaror m. m.

Ledningen av civilförsvaret utövas under regeringen av Cfs som är central förvaltningsmyndighet för civilförsvaret. Inom ramen för försvarets planerings- och ekonomisystem är styrelsen såväl programmyndighet för huvudprogrammet 6 Civilförsvar som produktionsmyndighet för civilförsvarets fredsproduktion. Anskaffning av anläggningar för fredsorganisationen handhas dock av byggnadsstyrelsen.

Cfs har genom särskilda beslut härutöver ålagts vissa särskilt angivna uppgifter. I mars 1962 uppdrogs åt Cfs att i civilt hänseende vara samordnande myndighet i frågor som rör planering och användning av vissa för flera myndigheter gemensamma uppehållsplatser (gpl) m. m. I juni 1967 ålades styrelsen att åt riksnämnden för kommunal beredskap tillhandahålla sekreterare och erforderlig personal i övrigt. Cfs har också samordnande uppgifter för planläggning av radiakskydd och flyktingmottagning i krig.

Cfs' nuvarande organisation fastställdes till sin huvuddel genom riksdagsbeslut år 1966 (prop. 1966:1, bil. 13, SU 1966:41, rskr 1966:124). Genom senare beslut har organisation fastställts för styrelsens tekniska funktion liksom – försöksvis – för verksamheten avseende studier och långsiktsplanering.

Cfs leds av en lekmannastyrelse. Chef för Cfs är en generaldirektör. Inom verket finns en stab, fem byråer, nämligen planeringsbyrån, utrustningsbyrån, kanslibyrån, tekniska byrån samt utbildnings- och förrådsbyrån, vidare ett försöksvis inrättat sekretariat för studier och långsiktsplanering, en civilförsvarsöverläkare och en militärassistent. Den organisatoriska uppbyggnaden framgår av följande tablå.

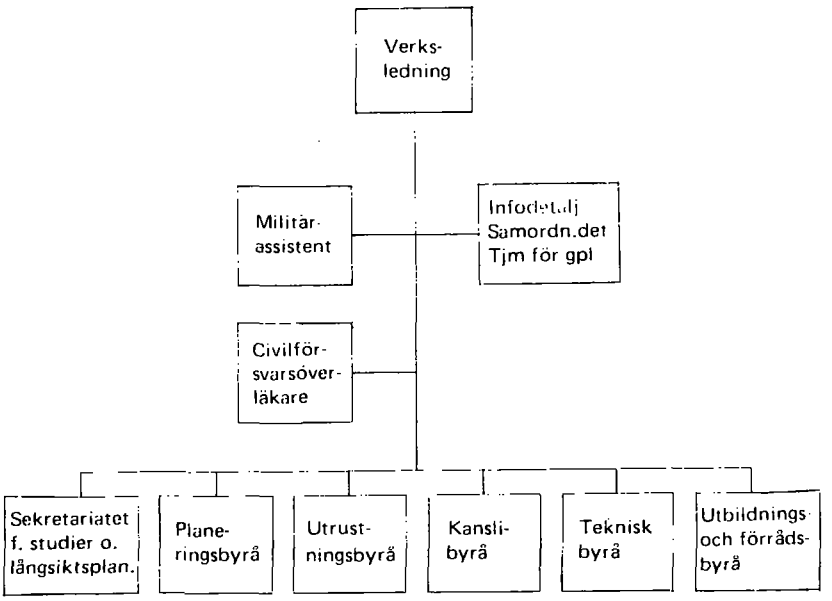

I verkschefens stab ingår en tjänsteman för samordning, en tjänsteman för ärenden som avser gemensamma uppehållsplatser (gpl-ärenden), en informationsdetalj samt verkschefens handsekreterare. Som knutna till verksledningen brukar även räknas civilförsvarsöverläkaren, militärassistenten och riksnämndens för kommunal beredskap sekretariat.

Planeringsbyrån är indelad i fyra sektioner, nämligen utredningssektionen, taktiksektionen, organisationssektionen och sektionen för befolkningsskydd. Byrån ansvarar för civilförsvarets programplanering, för dess operativa verksamhet och krigsorganisationens beredskap.

Utrustningsbyrån är indelad i tre sektioner – materielsektionen, inköpssektionen och ADB-sektionen. Byrån svarar för materielanskaffning och försäljning samt ADB-service.

Kanslibyrån är indelad i tre sektioner, en administrativ sektion, en personaladministrativ sektion och en ekonomisektion. Byrån handhar ärenden rörande verkets personal, organisation, ekonomi, juridik, dokumentation och kontorsdrift.

Tekniska byrån är indelad i två sektioner, en utredningssektion och en

projektledningssektion. Dessutom finns ett ritkontor. Byrån leder i tekniskt avseende produktionen av skyddsrum och anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation, utarbetar produktionsbestämmelser, tekniska bestämmelser och andra anvisningar.

Utbildnings- och förrådsbyrån är t. v. försöksvis indelad i två sektioner, en utbildningssektion och en förrådssektion. Till byrån hör de regionala skol- och förrådsanläggningarna i Revingeby, Katrineholm, Rosersberg och Sandö. Byrån svarar för administration av civilförsvarets utbildnings- och övningsverksamhet och rekrytering av personal till civilförsvarets krigsorganisation. Vidare svarar byrån för planläggning av materielunderhåll och förrådsverksamhet.

Sekretariatet för studier och långsiktsplanering saknar formell underindelning. Till sekretariatet är knutet en operationsanalysgrupp (OA-grupp) från försvarets forskningsanstalt. Sekretariatet ansvarar för styrelsens långsiktiga planering och studieverksamhet.

Antalet anställda centralt inom Cfs uppgick den 1 juli 1976 till 214 personer. Härav utgjorde 178 handläggande personal (motsvarande).

FRI:s utredning och förslag

Översynsarbetet har bedrivits inom en projektgrupp vid FRI. Gruppen utvidgades fr. o. m. hösten 1975 med en representant från Cfs. En referensgrupp bestående av verkscheferna vid Cfs och FRI och en företrädare för Cfs' personal har inriktat projektgruppens arbete.

Förutsättningarna för översynen har delvis förändrats under utredningsarbetets gång. Av betydelse har varit bl. a. beslut om utbildnings- och förrådsverksamhetens organisation, beslutet om Cfs' flyttning till Karlstad och regeringens uppdrag till FRI att göra en rationaliseringsundersökning avseende länsstyrelsernas försvarsenheter.

FRI redovisar i ett särskilt kapitel förtjänster och brister i nuvarande organisation. Institutet anser bl. a. att Cfs inte helt har kunnat anpassa sin organisation till planeringssystemets krav. Det har medfört en obalans mellan planering och produktion. Perspektivplaneringen har skett delvis utan någon större medverkan från planeringsbyrån och produktionsbyråerna. På produktionssidan saknas inom organisationen någon som närmare analyserar förutsättningarna för produktionen och samordnar denna. Dessutom saknas till stor del funktionen produktionsplanering på längre sikt än ett år. Det gäller särskilt personalförsörjningen och till viss del materielanskaffningen. Däremot synes enligt FRI produktionsplaneringen fungera väl inom skyddsrumsfunktionen. Bristerna i produktionssamordningen försvårar arbetet vid

länsstyrelsernas försvarsenheter. Cfs' organisation kännetecknas av en långt driven underindelning, vilket försvårar en anpassning till även mindre förändringar i arbetsomfång.

I rapporten diskuteras den förändring i inriktningen av Cfs' verksamhet som skulle följa av en i en annan FRI-utredning redovisad grundsyn på länsstyrelsernas totalförsvarsuppgifter. Enligt denna bör länsstyrelserna avlastas uppgifter som inte har ett direkt samband med deras planläggningsuppgifter. Redovisade exempel är rekrytering/inskrivning av civilförsvarspersonal som skulle kunna skötas av Cfs' skol- och förrådsanläggningar och personalregistreringen som skulle kunna handhas av värnpliktsverket. Vad gäller anläggningar för civilförsvarsorganisationen och verksamheten avseende sambands- och alarmeringsutrustning kan vidare begränsningar av länsstyrelsernas uppgifter göras och resurser härför föras samman till Cfs. FRI har tagit hänsyn härtill i den föreslagna organisationen.

I en diskussion kring planeringssystemet och dess krav på Cfs' organisation framhåller FRI att den nu gällande delprogramindelningen för civilförsvaret – ledning i krig, utrymning, skydd för allmänheten, undsättning och allmän administration – inte är den lämpligaste från avvägningssynpunkt. Det torde därför bli nödvändigt att ändra den under de närmaste åren. Det är mot den bakgrunden enligt FRI inte lämpligt att ta den nuvarande delprogramindelningen till utgångspunkt för den organisatoriska indelningen. Med anledning härav diskuteras om en tänkt framtida programstruktur med delprogrammen räddning, skydd och fredsmässig ledning kan tas som utgångspunkt för organisationsuppbyggnaden. Cfs skulle då ha enheter för räddning och skydd samt för planering och administration. FRI anser att de fördelar i fråga om avvägningsmöjligheter och entydiga ansvarsförhållanden som skulle vara förenade härmed måste vägas mot ekonomiska nackdelar i form av dubblering av produktionsteknisk kompetens. Enligt FRI:s bedömning överväger nackdelarna med en sådan lösning. Varken den skisserade eller den nu gällande delprogramindelningen, vilken enligt rapporten ger upphov till samma slags för- och nackdelar, bör enligt FRI läggas till grund för den organisatoriska indelningen. FRI hävdar i stället att den organisatoriska indelningen bör göras så att produktionsteknisk specialisering och god hushållning med tillgängliga resurser möjliggörs. Viss kompetens bör kunna användas gemensamt i de delar av produktionen som har produktionstekniska samband även om delarna hålls isär i avvägningssammanhang.

Som utgångspunkt för fördelning av uppgifterna och för den organisatoriska indelningen har FRI haft en gruppering av Cfs' uppgifter och verksamhet i funktionerna planering, produktion och administration. Planeringen svarar för den övergripande avvägningen inom civilförsvaret och inriktar produktionen genom att formulera produktionsmål och fördela resurser. Den svarar också för uppföljningen. Produktionsfunktionen svarar för anskaffning och vidmakthållande av civilförsvarskomponenter. För att

klara planerings- och produktionsfunktionerna måste organisationen kunna genomföra vissa uppgifter av stödkaraktär (personal- och ekonomiadministration m. m.). En administrativ funktion måste därför finnas.

Vad gäller organisationen i stort diskuterar FRI tre alternativ med avseende på produktionsfunktionen. Två av alternativen innehåller tre produktionsenheter, ett alternativ fyra enheter (alternativ 2).

FRI:s förslag till ny organisation för Cfs' innebär att styrelsen under verksledningen delas in i en planeringsenhet, tre produktionsenheter – organisations- och materielenhet, skydds- och anläggningsenhet och utbildnings- och förrådsenhet – samt en administrativ enhet. Ett stabsorgan för informationsverksamhet och en militärassistent direkt underställda generaldirektören ingår vidare i organisationen. Den organisatoriska uppbyggnaden

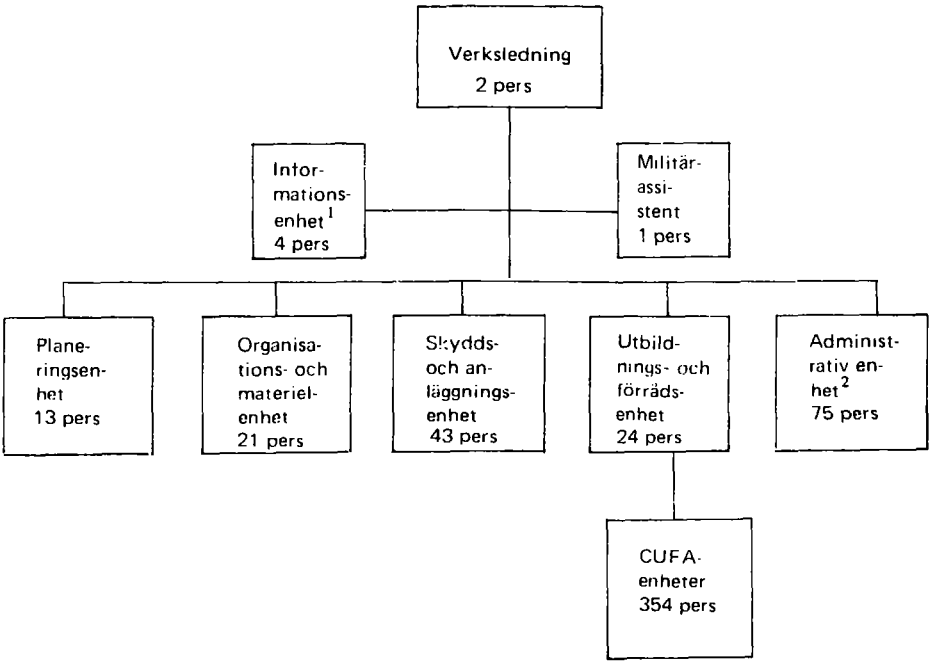

[1] Informationsenheten är i administrativt hänseende knuten till administrativa enheten.
[2] Varav 22 placerade i sekretariat på enheterna.

FRI beskriver relativt utförligt de föreslagna enheternas organisation och dimensionering.

FRI bedömer att den externa verksamheten och de interna lednings- och samordningsfrågorna även framdeles kommer att vara av sådan omfattning att verksledningen bör förstärkas. FRI diskuterar tre alternativ härför, nämligen att inrätta en befattning som produktionschef, särskilda

samordningsuppgifter för chefen för planeringsenheten och att inrätta en överdirektörsbefattning. FRI föreslår att en tjänst för en överdirektör inrättas i organisationen. I övrigt innebär förslaget vad gäller verksledningen att den nuvarande särskilda samordningsdetaljen flyttas till den administrativa enheten, att tjänstemannen för gpl-ärenden placeras i organisations- och materielenheten och att civilförsvarsöverläkaren utgår ur organisationen. Civilförsvarsöverläkarens uppgifter bedöms kunna fullgöras av försvarets sjukvårdsstyrelse.

Huvuduppgifterna för planeringsenheten blir bl. a. perspektivplanering, programplanering och produktionsinriktning. Det förutsätts även att enheten skall fungera som stabsorgan åt verksledningen i externa samordningsfrågor. Uppgifter i övrigt för enheten blir enligt översynsrapporten bl. a. långsiktig informationssystemutveckling och inriktning av arbetet med Cfs' anslagsframställning. I sin missivskrivelse till rapporten anför FRI dock att planeringsenheten bör ha hela ansvaret för arbetet med Cfs' anslagsframställning liksom även för verksamhetsplaneringen. Enheten bör vara indelad i en underenhet för utveckling och en för planering. Till enheten förutsätts en operationsanalysgrupp från försvarets forskningsanstalt vara knuten.

I de föreslagna huvuduppgifterna för organisations- och materielenheten ingår bl. a. att precisera och fastställa det kvantitativa och kvalitativa innehållet i civilförsvarets krigsorganisation och att geografiskt fördela krigsorganisationens resurser. Enheten skall också svara för anskaffningen av materiel till organisationen i den mån det inte ankommer på annan enhet. Två underenheter föreslås, en för organisation, en för materiel.

Skydds- och anläggningsenhetens huvuduppgifter föreslås bli att leda produktionen av skyddsrum för befolkningen, att planlägga och bygga ut alarmeringssystem, att leda produktionen av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation samt att planlägga och anskaffa sambandssystem. Häri ligger enligt förslaget som deluppgifter bl. a. åtgärder för att förbättra utrymningsplanläggningen, att kontinuerligt anskaffa skyddsmasker och att ta fram underlag för självskyddsutbildning. Skydds- och anläggninsenheten föreslås indelad i sex underenheter, nämligen underenheter för utredningar, skyddsrum, alarmering, anläggningar, samband och en underenhet för ritfunktionen.

Utbildnings- och förrådsenheten svarar enligt översynsförslaget för att civilförsvarets krigsorganisation förses med utbildad och övad personal. Vidare har enheten att svara för underhåll och förrådshållning av mobiliseringsmaterielen. Övningsledarna som nu är direkt underställda chefen för utbildnings- och förrådsbyrån föreslås bli placerade vid de regionala skol- och förrådsanläggningarna. Enhetens centrala del föreslås bli indelad i en underenhet för utbildning och en underenhet för förråd.

Den administrativa enheten föreslås ha ansvaret för perso-

naladministration, ekonomiadministration, administrativ service och administrativ rationalisering/automatisk databehandling (AR/ADB). Enhetens roll i arbetet med att utarbeta Cfs' anslagsframställning har tidigare berörts i anslutning till beskrivningen av planeringsenheten. Cfs kommer vid omlokaliseringen till Karlstad att anslutas till försvarets materielverks förvaltningsenhet. Vissa av styrelsens administrativa uppgifter och resurser kommer att föras över till denna enhet. Den administrativa enheten föreslås indelad i fyra underenheter, en för personaladministration, en för ekonomiadministration, en för administrativ service och en för AR/ADB. Administrativa enheten föreslås få ett samordningsansvar vad gäller att ta fram, lagerhålla och distribuera publikationer och läromedel för civilförsvaret.

Till administrativa enheten räknas i huvudsak all skriv- och sekreterarpersonal. Personalen bör föras samman till sekretariat, lämpligen ett för varje enhet, och vara direkt underställda chefen för den enhet de betjänar. Sekretariaten bör ges ansvaret för administrativ service och biträdande handläggaruppgifter samt maskinskrivning och därmed sammanhängande uppgifter. FRI anser att denna ordning innebär en betydligt mer flexibel organisation och räknar med en väsentlig besparing i den delen. Sekretariatfunktionen föreslås omfatta totalt 22 tjänster, vilket är 13 tjänster mindre än f. n.

Det förslag till fredsorganisation för Cfs som redovisas i översynsrapporten bör enligt FRI:s mening betraktas som en basorganisation. Den har anpassats till de förhållanden som kunnat överblickas under utredningsarbetet. Den måste emellertid seccessivt kunna anpassas till förändringar.

FRI:s förslag innebär totalt en minskning av antalet anställda med 31 personer från 214 till 183. Dessa personalbesparingar hänför sig främst till en effektivare kontorsdrift, merutnyttjande av personal vid civilförsvarsstyrelsens skol- och förrådsanläggningar och överföring av uppgifter till ett för flera myndigheter gemensamt förvaltningskontor i Karlstad. Kostnaderna för verksamheten beräknas på sikt kunna minska med 2 040 000 kr. per år räknat i pris- och löneläge juli 1976.

Cfs köper f. n. tjänster för vissa stadigvarande uppgifter. FRI:s förslag innebär en begränsning av behovet att anlita konsulter. I stället inrättas tjänster för nämnda uppgifter. Konsultkostnaderna beräknas på sikt kunna minska med 2 milj. kr. per år.

Med hänsyn till att civilförsvarsstyrelsen lokaliseras till Karlstad omkring den 1 juli 1978 anser FRI det angeläget att förutsättningar skapas för att genomföra omorganisationen till denna tidpunkt. Tjänsterna i den nya organisationen bör kunna bemannas minst sex månader före omlokaliseringen till Karlstad för att ge personalen en rimlig möjlighet att före flyttningen avgöra om den befattning man erhåller i organisationen motsvarar de personliga önskemålen. FRI har gjort upp en tidsplan mot denna bakgrund. I rapporten förutsätts att ansvaret för att genomföra omorganisationen kommer att åvila Cfs.

Remissyttrandena

Vissa likartade allmänna synpunkter på FRI:s förslag förekommer i ett flertal remissyttranden. *Riksrevisionsverket* och *statskontoret* pekar på att olika alternativ till den föreslagna organisationen är knapphändigt redovisade i översynsrapporten. *Riksrevisionsverket* finner med hänsyn härtill att slutsatserna i rapporten är svagt underbyggda. Det knapphändiga underlaget och avsaknaden av alternativ gör det svårt att värdera organisationsförslaget. Mot den bakgrunden bör förändringar enligt riksrevisionsverket nu ske endast i fråga om planeringsfunktionen och programstrukturen. Sådana organisationsalternativ som enligt *statskontorets* mening skulle vara naturliga för en myndighet med programindelning har inte närmare övervägts. Det är av det skälet svårt att ta ställning till om omorganisationen bör genomföras. Personalsociala skäl talar dock enligt statskontoret för att beslut i ärendet bör fattas.

Samordningen av Cfs' verksamhet med andra centrala myndigheters verksamhet anses av flera remissinstanser otillräckligt behandlad. *Överbefälhavaren* finner det olämpligt från totalförsvarssynpunkt att samordningsfrågorna enligt omorganisationsförslaget i ökad utsträckning splittras på sakenheterna. *Riksrevisionsverket* anser att samordningsmöjligheterna borde ha närmare undersökts. Verket nämner i sammanhanget särskilt verksamheten vid värnpliktsverket, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets materielverk och statens brandnämnd.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar framhåller att uppgifter som kräver samverkan mellan överstyrelsen och Cfs behöver vara fast förankrade i Cfs' organisation. Härvid nämner överstyrelsen fyra områden där klarläggande behöver ske. Av dessa betonas särskilt Cfs' roll i de centrala totalförsvarsmyndigheternas samordning gentemot länsstyrelserna. *Länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs* och *Västmanlands län* delar överstyrelsens uppfattning i detta hänseende.

Länsstyrelserna påpekar även att förslaget till omorganisation av Cfs och förslaget till omorganisation av länsstyrelsernas försvarsenheter bör behandlas i ett sammanhang. Så bör ske bl. a. därför att vissa länsstyrelseuppgifter föreslås bli överförda till Cfs centralt eller till styrelsens skol- och förrådsanläggningar. Liknande synpunkter framförs av *överstyrelsen för ekonomiskt försvar, SACO/SR* och *decentraliseringsutredningen*. FRI:s utredning innehåller enligt *decentraliseringsutredningen* en allmän tendens att till den centrala nivån dra samman produktionen i fred medan ansvaret för resursernas användning i krig ligger på länsstyrelserna. Denna tendens strider mot den grundläggande principen för planeringen inom totalförsvaret. FRI:s förslag bör därför enligt decentraliseringsutredningen prövas endast i den mån de direkt motiveras av Cfs' förestående flyttning till Karlstad.

FRI:s exemplifiering av en i annat sammanhang föreslagen förändring i Cfs' verksamhet i förhållande till länsstyrelsernas försvarsenheter möter

invändningar från *länsstyrelserna*, *SACO/SR* och *decentraliseringsutredningen*. Särskilt gäller detta förslagen att till Cfs föra över vissa rådgivnings- och kontrollfunktioner i fråga om anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation och uppgifter i fråga om rekrytering och inskrivning av civilförsvarspersonal. Förslaget att göra värnpliktsverket till registreringsmyndighet för civilförsvarets personal kan *länsstyrelserna* däremot acceptera under förutsättning att en god service tillhandahålls. *Decentraliseringsutredningen* godtar en utredning om att föra över registreringsfunktionen till värnpliktsverket men menar att regionalt alternativ också bör studeras. Förslaget att begränsa länsstyrelsernas medverkan i sambands- och alarmeringsfrågor och koncentrera verksamheten till Cfs avstyrks av *länsstyrelsen i Västmanlands län*. I stort sett samma ståndpunkt intas av *länsstyrelsen i Stockholms län* som dock kan acceptera att alarmeringsfrågorna tas om hand av Cfs om funktionssäkerheten i alarmeringsorganisation och -apparatur tryggas och att länsstyrelsens inflytande säkerställs. För en fylligare redovisning av länsstyrelsernas synpunkter i hithörande frågor hänvisas till behandlingen av FRI:s förslag om länsstyrelsernas försvarsenheter i chefens för kommundepartementet anförande i det följande.

Meningarna går isär när det gäller planeringssystemets inverkan på Cfs' organisation. *Statskontoret* ställer sig tvekande till den kravanalys FRI redovisat och ifrågasätter om inte en mer ingående analys kunde ha givit andra eller mer precisa resultat. Enligt statskontorets mening bör vid myndigheter med programindelning i första hand prövas organisationsformer som anknyter till programstrukturen. Ansvaret för olika delprogram måste på ett entydigt sätt kunna förankras i organisationen. Statskontoret, som finner den i FRI:s rapport redovisade skissen till ny programindelning för civilförsvarsverksamheten intressant, anser att sådana organisationsalternativ som är naturliga för en myndighet med programindelning inte närmare har övervägts. Övervägandena beträffande organisationen har i stället koncentrerats till frågan om hur Cfs' produktionsuppgifter skall organiseras. *Riksrevisionsverket* biträder däremot för sin del FRI:s förslag att den organisatoriska indelningen görs med utgångspunkt i att förutsättningarna för en rationell produktion skall vara de bästa möjliga.

Vad gäller organisationen i stort biträder *TCO-S* FRI:s uppfattning att indelningen bör ske efter funktionerna planering, produktion och administration. Den föreslagna indelningen av produktionsfunktionen i en organisations- och materielenhet, en skydds- och anläggningsenhet och en utbildnings- och förrådsenhet diskuteras av riksrevisionsverket och TCO-S. *Riksrevisionsverket* menar att materielfunktionen i FRI:s förslag splittras på olika enheter. Verket förordnar därför att materielenheten behålls och vill att en renodlad personal- och utbildningsenhet skapas. Även *TCO-S* föreslår fyra produktionsenheter men stöder det i rapporten redovisade alternativet 2 där skydds- och anläggningsenheten är uppdelad på en skydds- och alar-

meringsenhet och en anläggnings- och sambandsenhet. Produktionsenheterna bör enligt *TCO-S* och *SACO/SR* föras samman till en produktionsavdelning under en produktionschef. Ett sådant arrangemang skulle enligt *TCO* innebära att den föreslagna överdirektörsbefattningen inte behövs. Även *riksrevisionsverket* och *statskontoret* avstyrker att en överdirektörsbefattning inrättas. Vad gäller allmänna ledningS- och samordningsfrågor i övrigt ifrågasätter *SACO/SR* och *TCO* om inte en särskild samordningsfunktion även i fortsättningen bör finnas direkt underställd verksledningen. *SACO/SR* motsätter sig vidare att tjänstemannen för gpl-ärenden flyttas från verksledningen till organisations- och materielenheten.

När det gäller gränsdragningen mellan planerings- och administrationsfunktionerna sägs i FRI:s rapport att ansvaret för Cfs' anslagsframställning t.v. bör ligga på den administrativa enheten. I sin missivskrivelse till rapporten betonar dock FRI att starka skäl talar för att föra över denna verksamhet till planeringsenheten. Häri stöds FRI av *riksrevisionsverket* och *statskontoret*. SACO/SR anser däremot att ansvaret för anslagsframställningen bör ligga på den administrativa enheten. Ett överförande enligt FRI:s missivskrivelse kan enligt SACO/SR inte göras utan en mycket genomgripande utredning av Cfs tillsammans med personalen.

I fråga om de föreslagna enheternas organisation och dimensionering lämnar remissmyndigheterna ett flertal synpunkter. *SACO/SR*, *TCO-S* och *Cfs' företagsnämnd* stöder förslaget att Cfs själv bör göra indelningen i underenheter. Cfs bör härvid enligt SACO/SR få tämligen stor frihet att inom en grov ram för en ny organisation ange dimensionering och arbetsfördelning. TCO-S lämnar konkreta ändringsförslag i denna fråga vilka innebär att organisationen bör utökas med sammanlagt 25 tjänster jämfört med FRI:s förslag.

Ansvaret för anslagsframställning, verksamhetsplanering samt kostnads- och prestationsuppföljning bör enligt *statskontoret* föras över från den administrativa enheten till planeringsenheten. Från organisations- och materielenheten bör civilförsvarets organisationsfrågor föras över till denna enhet och från produktionsenheterna funktionerna planering, utveckling och planläggning. Syftet med att på detta sätt utvidga planeringsenhetens uppgifter är enligt statskontoret att ansvaret för delprogrammen så långt möjligt bör läggas på denna enhet. Även *riksrevisionsverket* framhåller det väsentliga i att förankra programansvaret i planeringsenheten. Särskilda underenheter bör därför skapas i anslutning till de föreslagna delprogrammen räddning och skydd. Genom bl. a. en OA-grupp bör planeringsenheten vidare enligt riksrevisionsverket få ett ökat ansvar för den externa och interna samordningen. Planeringsenhetens roll när det gäller samordningen betonas även av *statskontoret* och *överstyrelsen för ekonomiskt försvar*. I anslutning härtill anför överstyrelsen att enhetens storlek bör ses över. *SACO/SR* menar att det inte klart framgår av FRI:s förslag om en operationsanalysgrupp från FOA fortsättningsvis skall vara knuten till planeringsfunktionen. Om

så inte är fallet bör planeringsenheten utökas med fem tjänster för operationsanalys-personal.

Som framgått i det föregående föreslås att en del uppgifter förs över från organisations- och materielenheten till planeringsenheten. *Överbefälhavaren* anser att organisations- och materielenheten bör åläggas huvudansvaret för Cfs' roll i samordningen inom totalförsvaret. Enheten bör vidare utgöra grunden för krigsorganisationens ledningsfunktion. Det bör enligt överbefälhavaren dessutom övervägas att flytta alarmerings- och sambandsfrågorna från skydds- och alarmeringsenheten till denna enhet. *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar* förutsätter att organisations- och materielenheten svarar för krigsproduktions- och krigsleveransfrågor. Som tidigare framgått anser *riksrevisionsverket* att en särskild materielenhet bör behållas. *TCO-S* hävdar att den av FRI föreslagna personalminskningen med sju tjänster vad gäller organisations- och materielfunktionerna inte är acceptabel. Minskningen kan enligt TCO-S bli högst 2 personer.

Vissa av remissinstansernas synpunkter avseende skydds- och anläggningsenheten framgår av redovisningen i det föregående. *Riksrevisionsverkket* anser att enhetens interna organisation är svåröverskådlig och att ansvaret för olika verksamheter är splittrat. Liknande synpunkter framförs av *TCO-S*, som anser att enheten därför bör delas i två enheter enligt alternativ 2 i FRI:s förslag. Riksrevisionsverket vill däremot minska antalet underenheter. Verket anser det härutöver tveksamt att utrymningsfrågorna har placerats här. Dessa bör i stället läggas inom en särskild programunderenhet inom planeringsenheten. *Cfs' företagsnämnd* menar dock att utrymningsfrågorna bör ligga på skydds- och anläggningsenheten. *SACO/SR* anser att det vore befogat att låta sambands- och alarmeringsfrågorna ligga inom organisations- och materielenheten i stället för inom skydds- och anläggningsenheten. *TCO-S* vill flytta över anskaffningen av skyddsmasker till organisations- och materielenheten och självskyddsutbildningen till utbildnings- och förrådsenheten. *Riksrevisionsverket* uttrycker tveksamhet beträffande skydds- och anläggningsenhetens dimensionering. *SACO/SR*, *TCO-S* och *Cfs' företagsnämnd* anser att skydds- och alarmeringsfunktionerna är underbemannade. *Fortifikationsförvaltningen* anför i sammanhanget att det är rationellt att samla kompetensen för den statliga byggnadsverksamheten till de större byggande myndigheterna, främst byggnadsstyrelsen och fortifikationsförvaltningen. Fortifikationsförvaltningen är därför beredd att under samma förutsättningar som när det gäller det militära försvaret svara för produktionen av civilförsvarsorganisationens anläggningar.

Beträffande utbildnings- och förrådsenheten har *riksrevisionsverket* inte funnit att det föreligger ett behov av att samordna utbildnings- och förrådsverksamheten på central nivå. Som framgått tidigare förordar verket att en materielenhet behålls i Cfs' organisation och att en renodlad personal- och utbildningsenhet skapas. *Länsstyrelsen i Stockholms*

län anför att övningsledarna bör vara fast knutna till skol- och förrådsanläggningarna. *TCO-S* och *Cfs' företagsnämnd* påpekar att personalen bör utökas om det ursprungliga CUFA-förslaget skall förverkligas vad gäller medverkan i centrala arbetsuppgifter.

Även när det gäller den administrativa enheten framgår vissa av de framförda synpunkterna av den tidigare redovisningen. *Statskontoret* tillstyrker att en underenhet för AR/ADB bör finnas inom enheten. Denna bör i stället för planeringsenheten svara för Cfs' rationaliseringsplan. *Riksrevisionsverket* uttalar med hänsyftning på diskussionerna om ansvaret för Cfs' anslagsframställning att den administrativa enheten bör utgöra en stödfunktion och på det ekonomiadministrativa området endast svara för kameral service. *Statens personalnämnd* och *TCO-S* betonar den personaladministrativa underenhetens betydelse mot bakgrund av arbetsmiljöfrågorna och den nya arbetsrätten. Sistnämnda remissinstanser avstyrker FRI:s förslag om enhetssekretariat bl. a. med hänvisning till strävandena till jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig tjänst.

Vad gäller genomförandet av omorganisationen anför *statens personalnämnd* att omorganisationer inte bör ske i anslutning till omlokaliseringar. *SACO/SR* framför liknande synpunkter. *TCO-S* anser det viktigt att tjänsterna i den nya organisationen kan bemannas så tidigt som möjligt men tror inte att detta kan genomföras tidigare än vad som föreslagits. *Försvarets personalnämnd* anser den redovisade tidsplanen realistisk men anför att omplaceringsuppdrag bör lämnas till nämnden senast i augusti 1977. *Statens personalnämnd* anser att bemanning av den nya organisationen bör kunna ske redan i början av oktober 1977 då det enligt nämnden är nödvändigt med en niomånadersperiod för att kunna lösa omplaceringsfrågorna. Om detta inte kan ske bör omorganisationen anstå till något år efter omlokaliseringen. *SACO/SR* anser att dubbelbemanning av vissa tjänster bör genomföras redan nu. *Byggnadsstyrelsen* upplyser att de nya lokalerna i Karlstad utan svårighet kan anpassas till de föreslagna organisationsförändringarna. *Statskontoret* anser att en uppföljning av organisationsförändringen bör ske några år efter Cfs' flyttning till Karlstad.

G 1. Civilförsvar

1975/76	Utgift	172 146 269
1976/77	Anslag	160 050 000
1977/78	Förslag	177 095 000

Bemyndigandeskulden för anskaffning av civilförsvarsmateriel var den 30 juni 1976 48 584 000 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 37 000 000 kr. och anvisat 30 700 000 kr. i betalningsmedel. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 blir (48 584 000 + 37 000 000 – 30 700 000) 54 884 000 kr.

Tidigare åtaganden beträffande statsbidrag till byggande av skyddsrum m. m. motsvarade en bemyndigandeskuld den 30 juni 1976 av 70 712 000 kr. För budgetåret 1976/77 har riksdagen lämnat ett beställningsbemyndigande om 92 700 000 kr. För samma budgetår har 40 300 000 kr. anvisats i betalningsmedel. Med utnyttjande av angivna belopp blir bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 (70 712 000 + 92 700 000 – 40 300 000) 123 112 000 kr.

Beställningsbemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76				1976/77		1977/78			
							Civilförsvarsstyrelsen		Föredraganden	
	Bem.		Bet.		Bem	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
	Planerat	Utfall	Planerat	Utfall	Planerat					
Civilförsvar:										
Förvaltning	–	–	26 608	33 506	–	28 700	–	31 914	–	26 565
Utbildning av civilförsvarspersonal m. m.	–	–	26 910	39 667	–	34 450	–	62 041	–	58 354
Civilförsvarsutbildning av allmänheten	–	–	3 720	5 206	–	4 935	–	7 041	–	6 160
Underhåll och förrådsverksamhet	–	–	22 431	22 048	–	21 700	–	23 963	–	23 383
Materielanskaffning m. m.	47 000[1]	46 068	32 753	37 591	18 985[2]	36 200	76 494[3]	48 202	67 700	48 202
Anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation m. m.[4]	44 645[5]	45 125	36 354	37 711	99 939[6]	46 335	47 339[7]	37 429	47 300	42 429
Forskning, försök och utveckling	–	–	1 348	1 950	–	1 914	–	2 099	–	2 099
Kostnader	–	–	**150 124**	**177 679**	–	**174 234**	–	**212 689**	–	**207 192**
Tillkommer:										
Till regeringens disposition	+5 000[8]	–	+5 700[9]	–	+18 515[10]	+ 3 770[7]	–	–	–	+1 800[9]
Medgiven prisreglering	–	–	+ 23 100	–	–		–	–	–	

Primäruppdrag m. m.	1975/76				1976/77		1977/78			
							Civilförsvarsstyrelsen		Föredraganden	
	Bem.		Bet.		Bem	Bet.	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
	Planerat	*Utfall*	*Planerat*	*Utfall*	*Planerat*					
Avgår:										
Reducering p. g. a. överplanering:										
Materielanskaffning m. m.	–	–	–2 000	–	–	–5 000	–	–12 202	–	– 13 468
Anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation m. m.[4]	–4 445	–	–4 154	–	– 7 239	–6 035	–	–7 429	–	– 7 429
Intäkter m. m.	–	–	–5 200	–5 533	– 500	–6 919	– 2 000	–11 000	– 2 000	– 11 000
Medelsbehov	**–**	**–**	**167 570**	**172 146**		**160 050**	**–**	**182 058**	**–**	**177 095**
Bemyndigandebehov	**92 200**	**91 193**	**–**	**–**	**129 700**	**–**	**121 833**		**113 000**	**–**

[1] Därav 2,2 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[2] Därav 3,1 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[3] Därav 15,7 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[4] I prop. 1975/76:100 benämnt Anskaffning av skyddsrum m. m.

[5] Därav 13,0 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[6] Därav 15,5 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[7] Därav 14,2 milj. kr. i prisregleringsbemyndiganden.

[8] Avser anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation. Jämför vidare not 4.

[9] Motsvarar beräknad medelsförbrukning utöver anslag på kapitalbudgeten. Avser materielanskaffning m. m.

Personal

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Civilförsvarsstyrelsen	Föredraganden
Civil personal					
Handläggande personal	131	163	131	+ 7	of.
Lärare	70	69	69	+ 15	+ 4
Övrig personal	379	317	379	+ 11	of.
	580	**549**	**579**	**+ 33**	**+ 4**

Budgetåret 1975/76

Civilförsvarsstyrelsen anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att planerad verksamhet i stort har kunnat genomföras. Verksamheten har präglats av förberedelserna för övergång till ny krigsorganisation och ny utbildnings- och förrådsorganisation liksom av förberedelser för att införa ett nytt skyddsrumssystem. Förberedelser för omlokaliseringen till Karlstad har intensifierats. Personalomsättningen har varit hög på de tjänster som berörs av omlokaliseringsbeslutet. De planerade utbildnings- och övningsmålen har uppnåtts till nästan 100 %. Anskaffning av skyddsrum har i huvudsak skett som planerat.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 bil. 6 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och regleringsbrevet för innevarande budgetår bedöms i huvudsak kunna fullföljas. Detta innebär bl. a. en fortsatt strävan att förbättra det förebyggande skyddet för befolkningen. De åtgärder som har inletts för att avhjälpa påtagliga brister i skyddet i vissa områden i de större städerna fortsätter. Förberedelserna för att införa det nya skyddsrumssystemet och för kommunernas planering av det framtida skyddsrumsbyggandet intensifieras.

En ändrad krigsorganisation för ledning av civilförsvaret i krig och för undsättning av nödställda förbereds. Organisationen kompletteras med anläggningar och materiel. Grundutbildning av civilförsvarspliktiga och övningar sker i något minskad omfattning jämfört med budgetåret 1975/76.

Övergången till en ny organisation för civilförsvarets fredstida utbildnings- och förrådsverksamhet genomförs till sin huvuddel under budgetåret. Utbyggnaden av utbildningsanläggningar och förråd pågår.

Budgetåret 1977/78

Civilförsvarsstyrelsen

Utöver vad som framgår av redogörelsen för programplanerna (avsnitt 5.1.2) anför civilförsvarsstyrelsen följande huvudmotiveringar för den föreslagna verksamheten under budgetåret 1977/78. En ny krigsorganisation börjar införas. Ett nytt grundutbildningssystem börjar tillämpas och förberedelser för att införa ett nytt övningssystem genomförs. Utbildning och övning av civilförsvarspliktiga beräknas totalt öka något även om en viss minskning av manskapsutbildningen sker. Omorganisation och omlokalisering av styrelsen skall förberedas. Planeringen för att bygga skyddsrum enligt det nya systemet fortsätter under budgetåret.

Förändringarna i förhållande till budgetåret 1976/77 detaljmotiverar civilförsvarsstyrelsen på följande sätt.

A. Pris- och löneomräkning

Pris- och löneomräkningen innebär att kostnaderna ökar med 24 053 000 kr.

B. Förändringar enligt Kungl. Maj:ts/regeringens beslut

1. Kostnaderna för att genomföra styrelsens omlokalisering till Karlstad ökar (+ 4 828 000 kr.).

2. Den nya organisationen för civilförsvarsstyrelsens utbildnings- och förrådsverksamhet föranleder vissa omfördelningar av kostnader mellan primäruppdragsgrupperna. Det innebär att kostnaderna minskar för Förvaltning (– 7 575 000 kr.) och Underhåll och förrådsverksamhet (– 362 000 kr.) och att kostnaderna ökar för Utbildning av civilförsvarspersonal m. m. (+ 7 937 000 kr.).

3. Utredningar, information och systeminförande avseende beslutat nytt system för planering och produktion av skyddsrum innebär ökade kostnader inom primäruppdragsgruppen Förvaltning (+ 1 030 000 kr.).

C. Uppgiftsförändringar

1. Förvaltning

a) Konsulter och tillfällig personal behöver anlitas för medverkan i utredningsarbete avseende alarmeringssystemet (+ 540 000 kr.).

b) Styrelsens externa informationsverksamhet behöver förbättras. Vidare skall ett nytt system för personalinformation införas (+ 265 000 kr.).

c) Att en ny krigsorganisation införs medför kostnader för revidering och nyproduktion av föreskrifter och anvisningar (+ 280 000 kr.).

d) För bl. a. administration av befattningskurser och övningssystem och för organisations- och utrustningsförsök i samband med nytt utbildnings- och övningssystem bedöms en resursförstärkning behövas (+ 490 000 kr.)

2. Utbildning av civilförsvarspersonal m. m.

a) 27 tjänster som funnits vid civilförsvarsskolorna men som inte omfattats av det avtal som slutits beträffande personal vid de regionala skol- och förrådsanläggningarna behövs även budgetåret 1977/78.

b) 15 tjänster för civilförsvarslärare för i första hand övningsverksamhet behöver inrättas (+ 1 260 000 kr.).

c) Med hänsyn till det nya utbildnings- och övningssystemet och till föreslagna ökade övningsvolymer behöver en tjänst som chef för undsättningslinje vid vardera skol- och förrådsanläggningarna i Katrineholm och Revingeby inrättas (+ 202 000 kr.).

d) För planering och ledning av övningsverksamheten i de regionala skol- och förrådsanläggningarnas regi föreslås att en tjänst som linjechef övning inrättas vid vardera anläggningarna i Rosersberg, Katrineholm, Revingeby och Sandö (+ 405 000 kr.).

e) För att planera och leda verksamheten när det gäller utbildning, övning och förråd i område Väst föreslår styrelsen att en tjänst för anläggningschef samt två biträdestjänster inrättas. För utbildningsservice vid de provisoriska anläggningarna i område Väst (Hjuvik och Brännebrona) samt för den övningsverksamhet, som till dess anläggningen i område Väst trätt i funktion genomförs i länsstyrelsernas regi, behöver sammanlagt nio tjänster föras över från länsstyrelserna till civilförsvarsstyrelsen (+ 784 000 kr.).

f) I samband med att man går över till ny krigsorganisation och nytt utbildnings- och övningssystem behövs nya publikationer för utbildnings- och övningsverksamheten (+ 500 000 kr.).

g) Medel för prenumeration på tidskriften Civilt Försvar för fördelning till samtliga befäl i civilförsvarets krigsorganisation har inte medtagits i anslagsframställningen för 1976/77. Fortsatt prenumeration bör ske varför särskilda medel härför bör tas upp fr. o. m. budgetåret 1977/78 (+ 200 000 kr.).

h) För att kunna genomföra meningsfulla enhetsövningar måste de undsättande enheterna kunna transportera personal och krigsorganisatorisk utrustning. För detta krävs anskaffning av fordon. Anskaffningen, som har fördelats över hela programplaneperioden, inleds under budgetåret 1977/78 (+ 1 000 000 kr.).

i) För underhåll av civilförsvarets alarmeringsanläggningar krävs kompletterande anskaffning av åtta tjänstefordon med viss verkstadsinredning (+ 400 000 kr.).

j) Vid samtliga skol- och förrådsanläggningar behövs nya fordon som ersättning för befintliga fordon som inte längre kan användas (+ 600 000 kr).

k) Inredning och övrig utrustning behövs till nyuppförda lokaler (+ 1 830 000 kr.).

l) Styrelsen tillstyrker Kungliga svenska aeroklubbens begäran om höjt bidrag för att täcka kostnader för bl. a. en halvtidstjänst som teknisk chef samt för Frivilliga flygkårens rikstävling (+ 169 000 kr.).

m) Medel för tjänsteresor och tillfälligt anställd personal för främst övningsverksamheten vid länen har inte beräknats under övriga kostnader i anslagsframställningen 1976/77. Detta bör ske från och med budgetåret 1977/78 (+ 2 347 000 kr.).

n) Inkomsterna från biståndsutbildningen, från utbildning och övning av verksskyddspersonal samt från tillhandahållna tjänster och förnödenheter ökar med 2 581 000 kr.

3. Civilförsvarsutbildning av allmänheten

a) För att samma utbildningsvolym som budgetåret 1974/75 skall kunna bibehållas och för att arvodena till självskyddsinstruktörer skall kunna höjas behöver bidraget till Rikskommittén för självskydd räknas upp (+ 1 106 000 kr.).

b) Bidraget till Sveriges Civilförsvarsförbund bör ökas (+ 175 000 kr.).

c) Under förutsättning att medel kan ställas till förfogande har civilförsvarsstyrelsen och Sveriges Civilförsvarsförbund träffat överenskommelse om en försöksverksamhet med information om civilförsvar till folkrörelserna och till allmänheten. Styrelsen har beräknat ett ökat medelsbehov för denna verksamhet med 200 000 kr.

4. Underhåll och förrådsverksamhet

a) Övergång till ny krigsorganisation kräver stor insats av förrådspersonal i samband med omflyttning av materiel. Tillfällig förstärkning av arbetskraften motsvarande fem förrådsförmän och 20 förrådsmän behövs. Kostnaderna för transporter samt resor och traktamenten ökar i anslutning härtill (+ 2 402 000 kr.).

b) För underhåll av civilförsvarets alarmeringsanläggningar bör inrättas nio tjänster för alarmeringstekniker (+ 579 000 kr.).

c) I samband med att civilförsvarsstyrelsen övertar ansvaret för civilförsvarsmaterielens förvaring och underhåll i fred från länsstyrelserna inom område Väst bör en tjänst för vardera intendent, förrådschef och verkmästare, tre tjänster för vardera förrådsförmän och reparatörer samt tio tjänster för förrådsmän inrättas. Därvid kan 27 tjänster som f. n. är placerade inom område Väst dras in (– 359 000 kr.).

d) Medelsbehovet minskar på grund av minskat underhållsbehov av förrådsbyggnader och minskad anskaffning av engångskaraktär till dessa (– 1 938 000 kr.).

5. Materielanskaffning m. m.

Materielanskaffningen bör inriktas på andra materielgrupper än under innevarande budgetår (+ 8 498 000 kr.).

Av begärda bemyndiganden avses 15 694 000 kr. för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 10 206 000 kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 5 488 000 kr.

6. Anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation m. m.

Primäruppdragsgruppen har tidigare benämnts Anskaffning av skyddsrum m. m. Benämningen har ändrats eftersom medel för produktionselementen befolkningsskyddsrum, skyddsrum i undervisningsanstalter, trafikantskyddsrum, enskilda skyddsrum och skydd i bristområden beräknas under ett nytt anslag G 2. Civilförsvar: Skyddsrum.

För budgetåret 1977/78 behövs bemyndiganden att medge statsbidrag för att bygga anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation m. m. till ett belopp av 47 339 000 kr. och betalningsmedel till ett belopp av 30 000 000 kr. Bemyndigandena avses för att bygga och modernisera ledningscentraler och för att bygga observationsplatser, skydd för framskjutna enheter samt krigsbranddammar.

Av begärda bemyndiganden avses 14 216 000 kr. för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande.

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 6 956 000 kr.

b) omräkning av den beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 7 260 000 kr.

Betalningsmedlen avses för att betala statsbidrag m. m. för den produktion av anläggningar som har beställts med stöd av lämnade bemyndiganden. I jämförelse med föregående anslagsframställning ökar kostnaderna för aktuella produktionselement eftersom statsbidragen till kommunerna har höjts från 2/3 till 100 % av kostnaderna. Eftersom medel för vissa produktionselement beräknas under det nya anslaget G 2. Civilförsvar: Skyddsrum minskar kostnaderna under detta primäruppdrag med 13 392 000 kr.

Föredraganden

Jag har tidigare i samband med mina ställningstaganden till programplanen för civilförsvaret kortfattat anmält att en omorganisation av civilförsvarsstyrelsen avses ske under programplaneperioden.

Jag tar nu upp det förslag som försvarets rationaliseringsinstitut (FRI) har lagt fram om civilförsvarsstyrelsens organisation. I FRI:s förslag har även tagits upp vissa frågor som berör sambandet mellan civilförsvarsstyrelsen och länsstyrelsernas försvarsenheter. Förslaget och remissyttrandena har redovisats i det föregående.

De uppgifter som inom det totala försvaret ankommer på civilförsvaret brukar anges som dels skadeförebyggande åtgärder, dels skadeavhjälpande åtgärder. Till de skadeförebyggande åtgärderna hör bl. a. att bygga skyddsrum och att anskaffa skyddsmasker. Skadeavhjälpande åtgärder är främst att rädda människor som blivit instängda eller skadade på grund av flyganfall eller andra stridshandlingar.

Civilförsvarsstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för civilförsvaret. Styrelsen är härutöver samordnande myndighet för vissa gemensamma ledningsfrågor inom det civila totalförsvaret.

Civilförsvarsstyrelsens nuvarande organisation fastställdes till sin huvuddel genom riksdagsbeslut år 1966 (prop. 1966:1, bil. 13, SU 1966:41, rskr 1966:124). Genom senare beslut har organisation fastställts för styrelsens tekniska funktion liksom – försöksvis – för verksamheten avseende studier och långsiktsplanering.

Civilförsvarsstyrelsen leds av en lekmannastyrelse. Chef är en generaldirektör. Inom verket finns en stab och fem byråer, nämligen planeringsbyrån, utrustningsbyrån, kanslibyrån, tekniska byrån samt utbildnings- och förrådsbyrån. Vidare finns ett försöksvis inrättat sekretariat för studier och långsiktsplanering, en civilförsvarsöverläkare och en militärassistent. Byråorganisationen är till sin huvuddel fastlagd i instruktionen (1965:676) för civilförsvarsstyrelsen.

Motiven till att uppdra åt FRI att göra en översyn av civilförsvarsstyrelsens organisation var bl. a. den delvis ändrade inriktningen av verksamheten inom civilförsvaret till följd av 1972 års försvarsbeslut och de förändrade kraven med anledning av det nya planerings- och ekonomisystemet inom försvaret.

Under utredningsarbetet har förutsättningarna delvis förändrats. Bl. a. har beslut fattats om utbildnings- och förrådsverksamhetens organisation och civilförsvarsstyrelsens flyttning till Karlstad. På regeringens uppdrag har FRI dessutom gjort en rationaliseringsundersökning av länsstyrelsernas försvarsenheter.

Mot denna bakgrund har FRI i sin rapport undersökt brister och förtjänster i civilförsvarsstyrelsens nuvarande organisation och diskuterat grunderna för en ändrad organisation.

Enligt FRI bör den nuvarande indelningen i delprogram för civilförsvaret inte tas som utgångspunkt för civilförsvarsstyrelsens organisation. Delprogrammen är för närvarande ledning i krig, utrymning, skydd för allmänheten, undsättning och allmän administration. Inte heller en eventuellt ändrad indelning med delprogrammen räddning, skydd och fredsmässig ledning bör enligt FRI utgöra grund för styrelsens organisation. Huvudskälet till att inte utgå från delprogramindelningen är enligt FRI att nackdelarna härmed i form av dubblering av produktionsteknisk kompetens överväger fördelarna i form av entydiga ansvarsförhållanden och avvägningsmöjligheter. FRI menar i stället att den organisatoriska indelningen bör göras så att produktionsteknisk

specialisering möjliggörs. Härigenom erhålls en god hushållning med resurserna. Vid sidan av en planeringsfunktion och en administrativ funktion, som måste finnas i organisationen, menar FRI att produktionsfunktionen bör utgöra grunden för civilförsvarsstyrelsens organisation.

Remissinstanserna har redovisat olika uppfattningar i denna fråga. Enligt statskontorets mening borde en programinriktad organisationsstruktur ha prövats i första hand. Riksrevisionsverket, som i och för sig framhåller att delprogrammen bör vara förankrade i organisationen, accepterar däremot att organisationsstrukturen grundas på civilförsvarsstyrelsens produktion. Även jag vill betona betydelsen av att delprogramindelningen avspeglas i organisationen. Det skapar goda förutsättningar för att göra avvägningar mellan civilförsvarets huvuduppgifter och att inrikta såväl delprogrammen som produktionen. Jag vill dock framhålla att produktionen av mobiliseringsbara enheter, utbildad personal, anläggningar för krigsorganisationen, skyddsrum för befolkningen m. m. måste ses som huvudinnehållet i civilförsvarsstyrelsens totala verksamhet. På grund härav och av de skäl som FRI anför anser även jag att produktionsfunktionen, vid sidan av planeringsfunktionen och en administrativ funktion, bör utgöra grunden för organisationsuppbyggnaden.

Liksom FRI anser jag att det härvid bör ankomma på planeringsfunktionen att svara för den övergripande avvägningen inom civilförsvaret. Den bör också ha till uppgift att ange inriktningen av civilförsvarsstyrelsens produktion. På produktionsfunktionen bör ankomma att anskaffa och vidmakthålla civilförsvarskomponenter. Jag anser dock att produktionsfunktionen bör renodlas i högre grad än vad FRI föreslår. Jag återkommer till detta i det följande.

FRI har övervägt den närmare indelningen i enheter med utgångspunkt i en organisatorisk indelning i funktionerna planering, produktion och administration. Det förslag till ändrad organisation som FRI lägger fram innebär att civilförsvarsstyrelsen under verksledningen delas in i en planeringsenhet, tre produktionsenheter, nämligen en organisations- och materielenhet, en skydds- och anläggningsenhet och en utbildnings- och förrådsenhet samt en administrativ enhet. Verksledningen förstärks med en överdirektör. Ett stabsorgan för informationsverksamhet och en militärassistent direkt underställda generaldirektören ingår vidare i den föreslagna organisationen.

FRI har i sin rapport betonat behovet av att effektivt samordna civilförsvarsstyrelsens verksamhet. Detta gäller särskilt produktionen. Jag vill för egen del understryka betydelsen av att en effektiv intern samordning kan ske. Denna bör dock avse även planeringen samt samspelet mellan planering och produktion. Min uppfattning är att samordningsfrågorna bäst löses om organisationen – utöver den administrativa funktionen – i princip verkar inom två huvudfunktioner, en planeringsfunktion och en produktionsfunktion. Produktionsverksamheten samordnas därvid under chefen för produktionsfunktionen. Planeringen på lång och kort sikt samt utvecklingen av delprogrammen bör samordnas i en planeringsfunktion. Chefen för denna funk-

tion bör i regel vara verkschefens ställföreträdare.

Med den lösning jag sålunda förordar avlastas verkschefen en hel del uppgifter som gäller den interna samordningen och ledningen av verksamheten. Enligt min mening innebär det att någon tjänst för överdirektör inte behövs i organisationen.

I övrigt kan jag godta vad FRI har föreslagit avseende verksledningen. Det innebär bl. a. att civilförsvarsöverläkaren utgår ur organisationen. Frågan hur civilförsvarsstyrelsen skall förses med medicinsk kompetens bör kunna lösas genom särskild överenskommelse mellan civilförsvarsstyrelsen och försvarets sjukvårdsstyrelse eller socialstyrelsen.

Jag ansluter mig till FRI:s förslag om att produktionsfunktionen bör uppdelas på tre enheter. Planeringsfunktionen och den administrativa funktionen behöver inte på motsvarande sätt delas upp på enheter.

Jag övergår nu till att behandla de olika organisationsenheternas uppgifter och dimensionering.

Planeringsfunktionens huvuduppgifter bör vara perspektiv- och programplanering. Häri ingår ansvaret för att göra övergripande avvägningar inom civilförsvaret. Planeringsfunktionen bör även medverka i planeringen på kortare sikt. Detta innebär att planeringsfunktionen har ansvaret för delprogrammens utveckling. Delprogrammen bör därför ges en fast förankring inom planeringsfunktionens organisation. Hur delprogramindelningen skall göras får tas upp efter en ytterligare bearbetning av den skiss till indelning som FRI redovisat. I syfte att renodla planerings- och produktionsfunktionerna bör forskning, utveckling och andra frågor som sammanhänger med delprogrammens utveckling föras till planeringsfunktionen. I huvuduppgifterna bör vidare ingå att formulera de utgångspunkter som produktionsfunktionen skall följa i sin verksamhet. Av de angivna uppgifterna följer att planeringsenheten har viktiga samordningsuppgifter. Dessa avser bl. a. utåtriktad samordning i planeringsfrågor och riktlinjer för civilförsvarets operativa verksamhet i olika ledningsnivåer under beredskapstillstånd och krig. Planeringsfunktionen behöver personellt bli något större än vad FRI föreslagit. Liksom FRI förutsätter jag att en operationsanalysgrupp från försvarets forskningsanstalt knyts till planeringsfunktionen.

Chefen för produktionsfunktionen bör svara för planering, ledning och samordning av produktionsenheternas verksamhet. Till produktionsenheterna räknar jag därvid de regionala skol- och förrådsanläggningarna. Detta innebär att dessa anläggningar inte ingår i eller redovisas direkt under någon av de centrala produktionsenheterna.

När det gäller organisations- och materielenheten delar jag FRI:s uppfattning om huvuduppgifterna. Denna enhet bör sålunda ange innehållet i civilförsvarets krigsorganisation och geografiskt fördela dess resurser. Jag vill understryka att enheten därmed har en viktig operativ funktion i såväl fred som

krig. Mot den bakgrunden ansluter jag mig till överbefälhavarens förslag att enheten bör ha ansvaret för det operativa krigsförberedelsearbetet och bilda kärnan i civilförsvarets krigstida ledningsorganisation. Enheten skall vidare svara för huvuddelen av materielanskaffningen. När det gäller förrådshållning av materielen har FRI i sin översyn utgått från att den nuvarande organisationen för utbildnings- och förrådsverksamheten skall behållas. Jag vill dock erinra om att den centrala delen av utbildnings- och förrådsbyrån endast organiserats försöksvis. Jag anser materielfrågorna höra mycket nära samman med organisationsfrågorna och de operativa frågorna. Det är vidare nödvändigt att redan på ett tidigt stadium i materielanskaffningen beakta underhålls- och förrådsaspekter. Organisations- och materielenheten bör därför få huvudansvaret även för förrådshållningen av civilförsvarsmaterielen. Mot bakgrund av den utökning av organisations- och materielenhetens uppgifter som jag förordat anser jag att den personellt måste förstärkas i förhållande till FRI:s förslag.

Vad jag nu har föreslagit beträffande organisations- och materielenheten innebär att utbildnings- och förrådsenheten blir en renodlad personalförsörjnings- och utbildningsenhet. Detta bör vara en fördel med hänsyn till de utbildnings- och övningsvolymer jag tidigare förordat.

Enheten blir med anledning av vad som nu sagts personellt mindre än vad FRI föreslagit. Enheten bör benämnas utbildningsenheten.

Skydds- och anläggningsenheten bör enligt min mening ha de huvuduppgifter som FRI föreslagit i fråga om skyddsrum för befolkningen och anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation. Däremot bör uppgifterna vad gäller alarmerings- och sambandssystem inte ligga på denna enhet utan på organisations- och materielenheten. Inte heller bör skydds- och anläggningsenheten åläggas ansvaret för utrymningsplanläggning, anskaffning av skyddsmasker eller självskyddsutbildning. Den övergripande avvägningen mellan utrymning och andra skyddsåtgärder bör ske inom planeringsfunktionen. I övrigt vill jag betona den konkreta utrymningsplanläggningens samband med det operativa krigsförberedelsearbetet och samverkan med andra myndigheter. Denna planläggning bör därför ankomma på organisations- och materielenheten. Detsamma bör gälla om anskaffningen av skyddsmasker. Självskyddsutbildningen bör handhas av utbildningsenheten. Med dessa förändringar i förhållande till FRI:s förslag renodlas enhetens uppgifter till att avse skyddsrums- och anläggningsproduktion. Enheten bör därför bli personellt mindre än vad FRI föreslagit och benämnas skyddsrums- och anläggningsenheten.

Sammanfattningsvis innebär de uppgiftsförändringar som jag nu har förordat i förhållande till FRI:s förslag att personalen vid planeringsfunktionen och organisations- och materielenheten behöver öka medan personalen på utbildningsenheten och skyddsrums- och anläggningsenheten reduceras i motsvarande grad.

FRI har föreslagit att skriv- och sekreterarfunktionen skall organisatoriskt hänföras till den administrativa enheten. För egen del anser jag att skriv-

och sekreterarpersonalen i likhet med personalen i övrigt bör höra till resp. enhet. Det innebär bättre förutsättningar att ge skriv- och sekreterarpersonalen varierande arbetsuppgifter på resp. enhet bör dock inte hindra att personal tillfälligt kan utnyttjas på enhet vid belastningstillfälltoppar. I likhet med FRI anser jag att personalbesparingar kan ske vad gäller skriv- och sekreterarfunktionen.

FRI har i sin rapport diskuterat en förändring av civilförsvarsstyrelsens verksamhet mot bakgrund av institutets förslag om att föra över vissa uppgifter från länsstyrelsernas försvarsenheter till styrelsen. Dessa förslag framförs även i FRI:s rapport om länsstyrelsernas försvarsenheter. Förslagen går ut på att försök görs med att föra över rekrytering/inskrivning av civilförsvarspersonal till de regionala skol- och förrådsanläggningarna och att förutsättningarna prövas att föra över personalregistreringen till värnpliktsverket. Vidare föreslås begränsningar av länsstyrelsernas verksamhet avseende anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation samt sambands- och alarmeringsutrustningar.

De länsstyrelser som avgett yttrande över FRI:s rapport har varit kritiska eller ställt sig tveksamma till förslagen om försök att föra över rekrytering/inskrivning av civilförsvarspersonal till de regionala skol- och förrådsanläggningarna och till begränsningar av länsstyrelsernas tillsynsverksamhet inom de tekniska områdena. För egen del anser jag att det är önskvärt att uppgifterna vid länsstyrelsernas försvarsenheter koncentreras till en övergripande och samordnande planläggning av den civila totalförsvarsverksamheten inom länen. För att resurserna skall räcka till för detta kan det vara lämpligt att avlasta länsstyrelserna vissa uppgifter som utgör moment i en förbandsproducerande verksamhet. Med tanke på att den personella uppbyggnaden av civilförsvarets krigsorganisation f. n. kräver koncentrerade insatser och att civilförsvarsstyrelsens regionala skol- och förrådsanläggningar endast hunnit verka under kort tid är jag emellertid inte beredd att nu förorda att ansvaret för rekrytering/inskrivning av civilförsvarspersonal förs över till anläggningarna. Frågan om registreringen av civilförsvarets personal behöver enligt min mening studeras ytterligare i olika avseenden. Eventuella förändringar måste ske på ett sådant sätt att länsstyrelserna får en fullgod service för arbetet med personalens krigsplacering.

Vad gäller anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation kan jag dela FRI:s uppfattning att expertis bör föras samman till civilförsvarsstyrelsen. Jag kan även biträda förslaget att sammanföra expertis vad gäller sambands- och alarmeringsanläggningar till styrelsen. Länsstyrelsernas resurser kan därmed i större utsträckning utnyttjas i det intensifierade skyddsrumsbyggande som det nya skyddsrumssystemet innebär. Jag räknar dock med att länsstyrelserna lokalt biträder när det gäller anläggnings-, sambands- och alarmeringsfrågor.

Ett par remissinstanser har uttalat tveksamhet om det föreslagna tidsschemat för att genomföra omorganisationen. Jag finner för egen del huvudskälet för att genomföra omorganisationen enligt tidsplanen väga mycket tungt. Personalen måste ha möjlighet att veta vilken tjänst man får i den nya

organisationen i rimlig tid före flyttningen till Karlstad.

Särskilda övergångsåtgärder kan komma att behövas för att omorganisationen skall kunna genomföras. Regeringen bör bemyndigas att vidta dessa. Liksom FRI anser jag att ansvaret för att genomföra omorganisationen bör åvila civilförsvarsstyrelsen.

Det ankommer på regeringen att ta ställning till detaljerna i föreliggande organisationsförslag.

Jag går därmed över till att behandla civilförsvarsstyrelsens anslagsframställning för budgetåret 1977/78 i vad avser anslaget G 1. Civilförsvar.

Jag har tidigare i samband med mina ställningstaganden till programplanen för civilförsvaret och försvarsutredningens behandling av denna redogjort för de riktlinjer efter vilka civilförsvaret bör utvecklas i fortsättningen.

Jag har därvid redovisat min syn på hur skyddsrumsbyggandet och därmed sammanhängande verksamhet bör utvecklas under perioden 1977/78–1981/82. En budgetteknisk förändring görs budgetåret 1977/78. Finansieringen av skyddsrum för befolkningen förs samman under ett nytt anslag G 2. Civilförsvar: Skyddsrum. Det innebär att medel för ett flertal komponenter inom delproduktionsområde 7. Anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation som innevarande budgetår beräknats under anslaget G 1. Civilförsvar nästa budgetår beräknas under det nya anslaget. Från det aktuella delproduktionsområdet inom anslaget G 1. Civilförsvar kommer därmed enbart anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation att finansieras.

Jag har i det föregående även redovisat min syn på hur civilförsvarets krigsorganisation m. m. bör utvecklas under femårsperioden. I samband därmed har jag redovisat på vilket sätt bl. a. utbildnings- och övningsverksamheten och anskaffningen av materiel och anläggningar bör utvecklas. Jag har därvid beaktat konsekvenserna av tidigare fattade beslut om bl. a. nytt utbildnings- och övningssystem, ändrade förmåner för civilförsvarspliktiga och förhöjt statsbidrag till kommunerna för byggande av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation. I sistnämnda hänseende vill jag erinra om att riksdagen på tilläggsbudget bemyndigat regeringen att medge att statsbidrag utgår för de ökade kostnader som de ändrade statsbidragsreglerna medfört. Utgifterna för detta belastar budgetåren 1975/76 och 1976/77. Jag räknar med att ett ev. överskridande av civilförsvarets utgiftsram för budgetåret 1976/77 som kan bli följden av detta kan regleras inom utgiftsramen för budgetåret 1977/78.

Beträffande medelsbehovet för budgetåret 1977/78 och de bemyndiganden som behövs för verksamheten vill jag i övrigt anföra följande.

Vid beräkningen av kostnaderna under primäruppdragsgrupperna har jag beaktat civilförsvarsstyrelsens förslag om ändrad redovisning av vissa kostnader för utbildnings- och förrådsverksamheten och, som tidigare nämnts, för skyddsrumsbyggandet.

Under delproduktionsområdet Förvaltning har jag beräknat vissa medel för medverkan i skyddsrumsutredningens arbete samt i försvarets mate-

rielverks och flygvapnets utrednings- och utvecklingsarbete avseende luftförsvarscentral typ 2. För kostnader i samband med övergång till organisation 80 och till nytt utbildnings- och övningssystem har även vissa medel beräknats. Detsamma gäller i fråga om styrelsens flyttning till Karlstad.

Vad gäller utbildningen av civilförsvarspersonal kan jag i huvudsak godta förslagen om utbildnings- och övningsverksamhetens omfattning. Jag har beräknat medel för att inrätta fyra nya tjänster för utbildning och övning av elever vid de regionala skol- och förrådsanläggningarna utöver det antal regeringen tidigare inrättat. Jag har även beaktat behovet av resurser för fordon, inredning av lokaler, publikationer, tjänsteresor och tillfälligt anställd personal m. m. för utbildnings- och övningsverksamheten liksom den av styrelsen beräknade ökningen av intäkterna för verkskyddsutbildning och biståndsutbildning.

Vissa medel för ökade bidrag till Rikskommittén för självskydd och Sveriges civilförsvarsförbund har beräknats.

Vid beräkningen av kostnaderna för underhåll och förrådsverksamhet har jag beaktat regeringens beslut denna dag om tjänster för en försöksvis inrättad förrådsorganisation för västra Sverige. Jag har vidare beräknat medel för en tillfällig personalförstärkning för att genomföra övergången till ny krigsorganisation. Jag har inte beräknat medel för tjänster för alarmeringstekniker.

För budgetåret 1977/78 beräknar jag att det för materielanskaffning behövs ett beställningsbemyndigande av 65,7 milj. kr. varav 13,9 milj. kr. är avsedda för prisreglering. Behovet av betalningsmedel beräknar jag till 32 734 000 kr.

Vid bifall till vad jag har förordat kommer bemyndigandeskulden för materielbeställningar den 30 juni 1978 att uppgå till 87 850 000 kr. Detta belopp bör emellertid justeras med hänsyn till den beräknade fördelningen av prisregleringsmedel för budgetåren 1976/77 och 1977/78. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1978 blir ca 77 milj. kr. Liksom tidigare bör det få ankomma på regeringen att ta ställning till vilken anskaffning som bör ske inom ramen för det bemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

För anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation beräknar jag att bemyndiganden att medge statsbidrag för att uppföra ledningscentraler, observationsplatser, skydd för framskjutna enheter och branddammar för budgetåret 1977/78 behövs till ett belopp av 47,3 milj. kr. varav 14,2 milj. avses för prisreglering. Jag beräknar medelsbehovet för dessa ändamål för nästa budgetår till 35 milj. kr. Jag har därvid beaktat regeringens beslut i september 1976 om bestridande av vissa kostnader för skyddsrum i ämbetsbyggnaden i Karlstad.

Mina beräkningar av det totala bemyndigande- och medelsbehovet fram-

går av sammanställningen över beställningsbemyndiganden och betalningsmedel.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de av mig förordade riktlinjerna för civilförsvarsstyrelsens organisation,
2. bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder som bebehövs för att genomföra omorganisationen och som inte innebär ändringar i civilförsvarslagen (1960:74),
3. bemyndiga regeringen att medge att civilförsvarsmateriel beställs inom en kostnadsram av 65 700 000 kr.,
4. bemyndiga regeringen att medge att statsbidrag utgår för anskaffning av anläggningar för civilförsvarets krigsorganisation inom en kostnadsram av 47 300 000 kr. och
5. till *Civilförsvar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 177 095 000 kr.

G 2. Civilförsvar: Skyddsrum

Nytt anslag (förslag) 41 680 000

Verksamheten under anslaget omfattar statsbidrag för produktion av skyddsrum för befolkningen. Anslaget föreslås inrättas budgetåret 1977/78. Det bildas genom att medel för primäruppdraget Anskaffning av skyddsrum m. m. för delprogrammet Skydd för allmänheten beräknas under förevarande anslag. För budgetåret 1976/77 har medel för detta primäruppdrag beräknats under anslaget G 1. Civilförsvar.

Bemyndiganden och betalningsmedel (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1977/78			
	Civilförsvarsstyrelsen		Föredraganden	
	Bem.	Bet.	Bem.	Bet.
Civilförsvar:				
Skyddsrum				
Skyddsrum för befolkningen	55 039[1]	43 100	55 000[1]	43 100
Avgår:				
Reducering på grund av överplanering	–	–1 420	–	–1 420
Medelsbehov	–	**41 680**	–	**41 680**
Bemyndigandebehov	**55 039**	–	**55 000**	–

[1] Därav 13 749 000 kr. i prisregleringsbemyndiganden.

Civilförsvarsstyrelsen

På grund av ett antal betalningsåtaganden från tidigare budgetår beräknas det nya anslaget den 1 juli 1977 få en ingående bemyndigandeskuld på 50 910 000 kr. För budgetåret 1977/78 behövs bemyndiganden till ett belopp av 55 039 000 kr. och betalningsmedel till ett belopp av 41 680 000 kr. Bemyndigandena avses för att modernisera befolkningsskyddsrum och för åtgärder för att minska bristen på skyddsrumsplatser i vissa områden. Vidare innefattar det begärda bemyndigandebeloppet täckning för beräknade utbetalningar för statsbidrag till skyddsrum i undervisningsanstalter, i bostadsfastigheter och till trafikantskyddsrum samt för vissa kostnader i samband med kontroll av enskilda skyddsrum.

Av bemyndigandena begärs 13 749 000 kr. för prisreglering. Beloppet har beräknats enligt följande

a) omräkning av bemyndiganden för nya beställningar under budgetåret 1977/78 från prisläge februari 1976 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 8 659 000 kr.

b) omräkning av den beräknade ingående bemyndigandeskulden den 1 juli 1977 till prisläge februari 1978 enligt bedömd prisutveckling med 5 090 000 kr.

Betalningsmedlen avses för att betala statsbidrag m. m. för den produktion av skyddsrum m. m. som beställts med stöd av lämnade bemyndiganden.

Civilförsvarsstyrelsen har i skrivelse den 17 november 1976 kompletterat sin anslagsframställning för budgetåret 1977/78 och programplanen för skyddsrum med begäran om att få ta i anspråk ytterligare 50 milj. kr. under budgetåren 1978/79–1980/81 och att få detta bemyndigande redan under budgetåret 1976/77. Styrelsen har funnit det vara angeläget att under övergångstiden fram till dess att det nya skyddsrumssystemet träder i kraft den 1 juli 1979 ha möjlighet att få till stånd skyddsrum i samband med byggnadsprojekt i områden där brist på skyddsrum finns och där det senare inte ges tillfälle att ordna skyddsrumsfrågan för omkringliggande bebyggelse. Styrelsen vill därför få medgivande att teckna avtal med kommuner och enskilda om att mot ersättning inrätta skyddsrum i byggnader som är lämpliga härför. Som exempel på sådana projekt nämner styrelsen förskolor, vårdcentraler, låg- och mellanstadieskolor, andra kommunala serviceinrättningar och livsmedelsbutiker.

Föredraganden

Jag kan i huvudsak godta vad civilförsvarsstyrelsen har anfört om inriktningen av verksamheten. Vid beräkningen av bemyndigande- och medelsbehovet har jag tagit hänsyn till att fördelningen av resurserna inom anslaget är något osäker. Således är medelsbehovet för bidrag till skyddsrum i bostadsfastigheter beroende av dels volymen av bostadsproduktionen, dels hur lång tid som i genomsnitt förflyter mellan det preliminära lånebeslutet och utbetalningen. Osäkerhetsfaktorer föreligger också beträffande behovet av bristtäckningsresurser. Jag räknar ändå med att civilförsvarsstyrelsen inom ramen för mina beräkningar av bemyndigande och betalningsmedel kan ytterligare förstärka skyddet i områden där brist på skyddsrumsplatser föreligger. Jag vill erinra om att civilförsvarsstyrelsen med stöd av tidigare beslut kan träffa avtal om att inrätta kompletterande platser i skyddsrum som anordnas i nya byggnader enligt gällande bestämmelser. Härigenom har i viss utsträckning nya förutsättningar öppnats för att avhjälpa brister som finns.

Mina beräkningar av det totala bemyndigande- och medelsbehovet framgår av sammanställningen över bemyndiganden och betalningsmedel.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att statsbidrag utgår för anskaffning av skyddsrum för befolkningen inom en kostnadsram av 55 milj. kr.
2. till *Civilförsvar: Skyddsrum* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 41 680 000 kr.

KAPITALBUDGETEN

II Statens allmänna fastighetsfond

Försvarsdepartementet

II 6. Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar

1975/76	Utgift	10 864 607	Behållning	5 739 890
1976/77	Anslag	8 400 000		
1977/78	Förslag	11 200 000		

Verksamheten under anslaget omfattar uppförande av byggnader samt utbildnings- och övningsanordningar vid civilförsvarsstyrelsens utbildnings- och förrådsanläggningar samt nybyggnad av förråd för civilförsvarets mobiliseringsmateriel.

Medelsförbrukning och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76	1976/77	1977/78	
			Civilförsvarsstyrelsen	Föredraganden
Civilförsvar:				
Anskaffning av anläggningar för delprogrammet				
Undsättning	13 000	16 370	19 109	16 094
Reducering på grund av överplanering	– 300	–4 200	–3 509	–3 094
Beräknat medelsbehov	**12 700**	**12 170**	**15 600**[1]	**13 000**

[1] Varav 2,6 milj. kr. avser investeringar för biståndsutbildning.

Budgetåret 1975/76

Investeringsplanen för budgetåret har inte till alla delar kunnat genomföras. Viss omfördelning mellan olika objekt har skett. Utbyggnaden av civilförsvarets anläggning i Sandö har fortsatt.

Den beräknade medelsförbrukningen var 12,7 milj. kr. Utfallet blev 10 864 607 kr.

Budgetåret 1976/77

Nya förläggningspaviljonger m. m. vid civilförsvarets skol- och förrådsanläggningar i Revingeby och Sandö beräknas i huvudsak bli färdiga under

budgetåret 1976/77. Första etappen av nybyggnad av övningsanordningar för civilförsvarets organisation 80 färdigställs vid anläggningarna i Revingeby och Rosersberg.

Budgetåret 1977/78

Civilförsvarsstyrelsen

För budgetåret 1976/77 har beräknats en medelsförbrukning av 12 170 000 kr. Medelsförbrukningen under budgetåret 1977/78 beräknas till 15,6 milj. kr. enligt följande sammanställning.

Objekt m. m.	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
Undsättning	
Företag påbörjade före 1976-07-01	
1. Standardförråd för civilförsvarsmateriel	349
2. Rosersberg. Nybyggnad av förläggningsbyggnad m. m. (etapp 4 a)	500
3. Sandö. Utbildningsanläggning (etapp 2)	300
4. Sandö. Förläggningsbyggnad för BUN	200
Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77	
5. Standardförråd för civilförsvarsmateriel	2 270
6. Rosersberg. Förläggningsbyggnad (etapp 4 b)	3 000
7. Revingeby. 2 förläggningspaviljonger	2 500
8. Diverse objekt	1 100
Företag avsedda att påbörjas 1977/78	
9. Standardförråd för civilförsvarsmateriel	675
10. Revingeby. Övningsanordningar för org. 80 (etapp 2)	1 500
11. Karlstad. Operationsrum för Cfs i Karolinen	715
12. Diverse objekt	6 000
	19 109
Reducering på grund av överplanering	−3 509
Summa	**15 600**

1, 5 och 9. För fortsatt utbyggnad av förråd för civilförsvarsmateriel behövs 3 294 000 kr. för nästa budgetår.

2. För slutreglering av betalningsåtaganden i samband med att förläggningsbyggnad i Rosersberg (etapp 4 a) uppförs behövs 500 000 kr. för budgetåret 1977/78.

3 och 4. För slutreglering av betalningsåtaganden dels för uppförande av Sandö, etapp 2, dels för nybyggnad av två förläggningsbyggnader för biståndsutbildningsnämnden i Sandö erfordras 300 000 kr. resp 200 000 kr. för budgetåret 1977/78. Av den beräknade medelsförbrukningen för dessa

ändamål avser 350 000 kr. kostnader för den biståndS- och katastrofutbildning som biståndsutbildningsnämnden bedriver vid Sandöläggningen. Dessa kostnader bör inte belasta utgiftsramen för civilförsvaret.

6. Det tidigare uppskattade behovet av ytterligare 204 rum vid anläggningen i Rosersberg har reducerats med hälften mot bakgrund av regeringens beslut angående antalet övnings- och utbildningsdagar. Regeringen uppdrog den 18 mars 1976 åt byggnadsstyrelsen att projektera en förläggningspaviljong m. m. (etapp 4 b). Kostnaderna uppskattas till 5,6 milj. kr. enligt prisläget den 1 april 1976 och medelsförbrukningen för nästa budgetår beräknas till 3 milj. kr.

7. Regeringen uppdrog den 4 mars 1976 åt byggnadsstyrelsen att projektera två förläggningspaviljonger vid anläggningen i Revingeby. Totalkostnaden uppskattas till 2 960 000 kr. enligt prisläget den 1 april 1976 och medelsförbrukningen för budgetåret 1977/78 beräknas till 2,5 milj. kr.

10. Vid anläggningen i Revingeby behövs ytterligare övningsanordningar för civilförsvarets organisation 80. Civilförsvarsstyrelsen har i samråd med byggnadsstyrelsen redovisat förslag till byggnadsprogram för övningsanordningar i Revingeby. Kostnaderna har uppskattats till 2,8 milj. kr.

11. För komplettering av normalskyddsrum i ämbetsbyggnaden Karolinen i Karlstad har beräknats en medelsförbrukning på 715 000 kr.

8 och 12. För diverse objekt för vilka kostnaderna var för sig beräknas till högst 2 milj. kr. behövs 7,1 milj. kr. för nästa budgetår.

Av den för nästa budgetår beräknade medelsförbrukningen för diverse objekt avser 2 250 000 kr. kostnader för lokaler för biståndsutbildningsnämnden. Dessa kostnader bör inte belasta utgiftsramen för civilförsvaret.

Det sammanlagda behovet av medel för investeringar för biståndsutbildningsnämnden blir därmed (350 000 + 2 250 000) 2 600 000 kr. En tillfällig ramhöjning för nästa budgetår behövs för detta ändamål med 2,6 milj. kr.

Föredraganden

Civilförsvarsstyrelsen har beräknat medelsförbrukningen under anslaget för nästa budgetår till 15,6 milj. kr. Jag beräknar medelsförbrukningen till 13 milj. kr. och förordar att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning. Jag har härvid räknat med att medel för skyddsrum i ämbetsbyggnaden Karolinen anvisas under anslaget G1. Civilförsvar för nästa budgetår. Efter samråd med statsrådet Ullsten har jag för nästa budgetår inte räknat med några medel för fritidslokaler för biståndsutbildningsnämnden.

I enlighet med vad jag har förordat under avsnittet Ramberäkningar för budgetåret 1977/78 m. m. bör 1 milj. kr. som avser anskaffning av nya lokaler för biståndS- och katastrofutbildningen inte belasta utgiftsramen för civilförsvaret.

Investeringsplan (1 000-tal kr.).

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år-mån.	Färdigställande år-mån.
	75-04-01	76-04-01	Faktisk t. o. m. 76-06-30	Beräknad för 1976/77	Beräknad för 1977/78		
A. Företag påbörjade före 1976-07-01							
1. Standardförråd för civilförsvarsmateriel	5 005	6 482	4 319	1 814	349	–	–
2. Rosersberg. Nybyggnad av förläggningsbyggnad och försörjningsbyggnad m. m. (etapp 4 a)	9 350	9 720	6 579	2 500	500	73-08	75-04
3. Revingeby. Utbildningsanläggning	6 270	5 776	5 674	100	–	70-02	–
4. Sandö. Utbildningsanläggning (etapp 1)	2 660	2 660	2 547	113	–	72-04	73-04
5. Sandö. Utbildningsanläggning (etapp 2)	9 300	9 100	7 400	1 400	300	75-04	76-03
6. Sandö. Förläggninggsbyggnad för BUN m. m.	2 050	4 100	1 822	2 000	200	76-01	76-08
Summa A	**34 635**	**37 838**	**28 341**	**7 927**	**1 349**	–	–
B. Företag påbörjade eller avsedda att påbörjas 1976/77							
7. Standardförråd för civilförsvarsmateriel	–	4 730	–	2 175	2 270	–	–
8. Rosersberg. Förläggningsbyggnad (etapp 4 b)	7 000	5 600	–	500	3 000	77-05	78-07
9. Revingeby. 2 förläggningspaviljonger	2 650	2 650	–	200	2 500	77-05	77-11
10. Diverse objekt	4 550	5 075	–	3 950	1 100	–	–
Summa B	**14 200**	**18 055**	**–**	**6 825**	**8 870**	**–**	**–**
C. Företag avsedda att påbörjas 1977/78							
11. Standardförråd för civilförsvarsmateriel	–	1 045	–	–	675	–	–
12. Sandö. Om- och tillbyggnad av utbildningsanläggning	–	3 660	–	–	2 200	78-05	79-05
13. Revingeby. Övningsanordningar för org. 80. (etapp 2)	–	2 800	–	–	1 500	78-01	78-06
14. Diverse objekt	–	2 350	–	250	1 500	–	–
Summa C	**–**	**9 855**	**–**	**–**	**5 875**	**–**	**–**
Summa A–C	**48 835**	**65 748**	**28 341**	**15 002**	**16 094**	**–**	**–**
Reducering av medelsbehovet	–	–	–	–2 832	–3 094	–	–
Beräknat medelsbehov	**–**	**–**	**–**	**12 170**	**13 000**	**–**	**–**

Anslagsberäkning (1 000-tal kr.)

Medelstillgång		Beräknad medelsförbrukning	
Behållning 1976-07-01	5 739	1976/77	12 170
Anslag för 1976/77	8 400	1977/78	13 000
Anslag för 1977/78 (förslag)	11 200	Beräknad behållning 1978-06-30	169
	25 339		**25 339**

Jag hemställer att regeringen förslår riksdagen

att till *Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 11 200 000 kr.

6 Övrigt totalförsvar

6.1 Övrigt totalförsvars fortsatta utveckling

6.1.1 Inledning

Med övrigt totalförsvar avses de delar av totalförsvaret som inte ingår i militärt försvar, civilförsvar och ekonomiskt försvar. Övrigt totalförsvar utgör sålunda inte en enhetlig totalförsvarsgren i likhet med t. ex. civilförsvaret. Det är i stället ett samlande begrepp för den försvarsverksamhet, som bedrivs av berörda myndigheter och för vilken verksamhet myndigheten har särskilda anslag eller anslagsposter. I dag redovisas följande myndigheter/anslag under övrigt totalförsvar.

Departement	Anslag	Myndighet/verksamhet
Ledning		
Försvarsdepartementet	H 1	Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar
	H 5	Signalskydd
	H 6	Vissa teleanordningar
	H 7	Hyror m. m. för vissa skyddsrumsanläggningar
	H 8	Identitetsbrickor
	II:7	Anskaffning av vissa skyddsrumsanläggningar
Kommunikationsdepartementet	I B 1	Teleanläggningar m. m. (del av anslaget)
Utbildningsdepartementet	B 13	Viss beredskapsutrustning m. m. för Sveriges Radio
Bostadsdepartementet	D 4	Lantmäteriet: Försvarsberedskap
Kommundepartementet	B 1	Länsstyrelserna (del av anslaget)
	C 4	Bidrag till kostnaderna för kommunal beredskap
Viss polisverksamhet		
Justitiedepartementet	B 4	Polisverket: Särskild polisverksamhet för hindrade och uppdagande av brott mot rikets säkerhet m. m.
Sjukvård		
Socialdepartementet	E 1	Socialstyrelsen (del av anslaget)
	E 9	Statens bakteriologiska laboratorium Försvarsmedicinsk verksamhet
	H 5	Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m.
	H 6	Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara
	H 7	Viss sjukvårdsutbildning m. m.
Utbildningsdepartementet	E 51	Medicinsk forskning (del av anslaget)

6.1.2 Studier av övrigt totalförsvar

Som anförts i det föregående angav regeringen år 1973 att studier av övrigt totalförsvar avseende perioden från år 1977 till 1990-talets början skulle genomföras för att underlaget för nästa större försvarsbeslut skulle bli så fullständigt som möjligt. Studierna skulle ske mot bakgrund av förutsättningar som till övervägande delen var gemensamma för totalförsvaret. Verksamheten inom övrigt totalförsvar skulle sammanföras i programmen ledning, viss polisverksamhet, sjukvård och allmän administration.

Studierna borde i första hand gälla myndigheter med uppgifter inom övrigt totalförsvar, som har särskilda försvarsanslag.

Eftersom det inte finns någon myndighet för samordning inom det aktuella området, tillkallades en särskild sakkunnig för att svara för studierna.

Den sakkunnige överlämnade i april 1975 en rapport om dittills genomförda studier benämnd ÖTF-studierna, Lägesrapport 1975-04-01. En slutrapport kallad Övrigt totalförsvar efter 1977-07-01 avgavs i december 1975. I rapporterna presenteras myndigheter och kostnader inom övrigt totalförsvar, beredskapsläget den 1 juli 1977 och planeringsförutsättningarna för området. Vidare har handlingsvägar avseende perioden 1977/78–1981/82 utarbetats. I rapporten har programmet Allmän administration utgått.

Enligt direktiven skulle studierna i första hand gälla myndigheter med särskilda totalförsvarsanslag vilka inte kunde räknas till militärt försvar, civilförsvar eller ekonomiskt försvar. I statsbudgeten finns 18 anslag hänförliga till denna kategori. Av dessa har elva förts till programmet Ledning m. m., ett till programmet Viss polisverksamhet och sex till programmet Sjukvård. Statliga myndigheter m. fl. med anslag inom programmet Ledning m. m. är beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, televerket, Sveriges Radio, statens lantmäteriverk, civilbefälhavarna, länsstyrelserna och riksnämnden för kommunal beredskap. Även överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen har anslag hänförliga till Ledning m. m. Rikspolisstyrelsen har anslag inom programmet Viss polisverksamhet och socialstyrelsen, statens bakteriologiska laboratorium och statens medicinska forskningsråd inom programmet Sjukvård.

Medel anvisade under de 18 anslagen för ett antal år bakåt i tiden och kostnader för verksamheter inom övrigt totalförsvar som inte finansieras via särskilda anslag över statsbudgeten framgår av följande sammanställning.

Anslag och kostnader inom övrigt totalförsvar (löpande priser; milj. kr.).

Program	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Ledning m. m.					
Anslag	48,5	52,4	58,8	62,7	68,4
Andra kostnader	30,2	33,0	30,7	36,8	36,9
	78,7	**85,4**	**89,5**	**99,5**	**105,3**

Program	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Viss polisverksamhet					
Anslag	35,3	41,7	43,5	47,0	54,1
Andra kostnader	4,3	2,6	4,9	5,3	5,7
	39,6	**44,3**	**48,4**	**52,3**	**59,8**
Sjukvård					
Anslag	15,7	16,6	16,0	18,0	17,7
Andra kostnader	1,0	1,0	1,5	1,7	1,8
	16,7	**17,6**	**17,5**	**19,7**	**19,5**
Övrigt totalförsvar					
Anslag	99,5	110,7	118,3	127,7	140,2
Andra kostnader	35,5	36,6	37,1	43,8	44,4
	135,0	**147,3**	**155,4**	**171,5**	**184,6**

Den sakkunnige anför beträffande beredskapsläget den 1 juli 1977 för de olika programmen att det inom programmet Ledning m. m. inom de högsta och centrala nivåerna inom den civila ledningsorganisationen finns en beredskapsplanläggning avseende personal, alternativa uppehållsplatser m. m. för riksdagens, regeringens och drygt 40 centrala myndigheters verksamhet i krig. Av de sistnämnda hör drygt 25 till övrigt totalförsvar. Oklarhet råder om vissa centrala myndigheters krigsuppgifter och krigsorganisation.

Civilbefälhavarna och länsstyrelserna är de viktigaste myndigheterna på den regionala nivån inom den civila ledningsorganisationen. Beredskapsplanläggning avseende personal, alternativa uppehållsplatser m. m. finns för dessa liksom för en del andra regionala myndigheter. Den ansluter i viktiga avseenden till planläggningen för motsvarande regionala organ inom försvarsmakten. Länsstyrelsen utför härutöver beredskapsplanläggning m. m. på uppdrag av centrala totalförsvarsmyndigheter. Eftersläpning förekommer inom vissa avsnitt härvidlag.

För landstingens verksamhet vid sidan av hälso- och sjukvården finns f. n. ingen planläggning eftersom författningsmässiga och andra grunder saknas. Kommunernas uppgifter i krig är att fortsätta den fredstida verksamhet, som bedöms som viktig för totalförsvaret. Riksnämnden för kommunal beredskap utfärdar anvisningar för beredskapsplanläggningen och administrerar det statliga bidrag som utgår för kommunernas arbete härmed. Planläggningen beräknas under år 1977 vara klar för ca 230 kommuner.

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar är en fredsmyndighet med uppgift att planlägga för organ som ingår i psykologiskt försvar i krig t. ex. statens upplysningscentral. Beredskapsläget för myndigheter och organisationer som verkar inom psykologiskt försvar bedöms f. n. i huvudsak vara tillfredsställande. Beredskapsnämndens resurser för planläggning och utbildning be-

döms dock inte vara tillräckliga.

Uppgifterna för Sveriges Radio AB i krig är att i största möjliga utsträckning driva verksamheten efter samma grunder som i fred. Beredskapsplanläggning för detta finns. Brister är bl. a. att beredskapsutrustningen delvis är föråldrad.

Televerkets uppgifter i krig är att tillgodose totalförsvarets behov av telekommunikationer och att i övrigt leda och bedriva verksamheten efter i huvudsak samma grunder som i fred. De beredskapsåtgärder som televerket vidtar i fred anknyter i betydande utsträckning till den av fredsmässiga skäl betingade utbyggnaden av telekommunikationerna. Televerket skaffar härutöver reservanläggningar och reservutrustningar för viktiga telefunktioner. Beredskapsläget avseende materiel och anläggningar är ojämnt. Utbildningen av personal i krigsorganisationen har inte nått tillräcklig omfattning.

Statens lantmäteriverks uppgifter i krig innebär främst att tekniskt ansvara för produktionen av nödvändiga kartor. Det är en viss eftersläpning i planläggningen av denna verksamhet.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har ålagts uppgiften att framställa och distribuera identitetsbrickor för hela landet. Beredskapsläget beträffande verksamhetens bedrivande i krig och vid krigsfara är otillfredsställande.

Den sakkunnige anför om programmet Viss polisverksamhet att polisväsendets uppgifter i krig innebär att fullfölja den allmänna polisverksamheten. Dess uppgifter i krig innebär därutöver bl. a. att medverka i försvaret mot kupper och överraskande angrepp samt att medverka vid utrymning och gränsövervakning. Den särskilda verksamheten som syftar till att hindra och uppdaga brott mot rikets säkerhet fullföljs i krig. Den allmänna polisverksamhetens beredskapsåtgärder i fred genomförs såväl centralt av rikspolisstyrelsen som regionalt och lokalt. Beredskapsläget bedöms vara tillfredsställande. De personella resurserna efter mobilisering är dock otillräckliga till följd av avgångar till försvarsmakten och civilförsvaret.

Om programmet Sjukvård anförs att den civila hälso- och sjukvårdens uppgifter och verksamhet i krig principiellt inte skiljer sig från uppgifterna i fred. Verksamhetens omfång till följd av krigsskador ökar emellertid. Landet är vad avser den öppna sjukvården i krig indelat i krigssjukvårdsområden under ledning av krigstjänsteläkare. Den slutna akutsjukvården genomförs i krig vid beredskapssjukhus. Detta utgörs av fredstida akutsjukhus och särskilt planlagda s. k. annex. Beredskapssjukhusorganisationen omfattar 124 000 vårdplatser. För sjuktransporter utnyttjas dels de fredstida civila resurserna, dels mobiliserade resurser ur försvarsmakten och civilförsvaret.

Socialstyrelsens uppgifter i krig är att i central instans utöva ledningen av den civila hälso- och sjukvården avseende bl. a. omfördelning av medicinalpersonal, skadade och sjuka, utrustning, läkemedel m. m. och att medverka när bl. a. beredskapssjukhus upprättas. Sjukvårdshuvudmännen svarar för driften av den civila sjukvården i krig.

Beredskapsläget kännetecknas av brister beträffande utrustning för vårdplatser i beredskapssjukhusorganisationen. Den beredskapslagrade operations- och röntgenmaterielen är delvis föråldrad. Bristen på kirurg-och anestesipersonal är stor och möjligheterna att flytta om personalen små. Läkemedelsberedskapen är inte godtagbar. Endast en obetydlig beredskapslagring av förbrukningsmateriel för sjukhusdriften sker. Skyddet av patienter, personal och funktioner är otillfredsställande. De planlagda sjukvårdsanläggningarnas beredskap mot störningar i tillförseln av vatten, värme och elektricitet är inte heller tillfredsställande. Sjukvårdshuvudmännens kvantitativa representation i ledningen för sjukvården i krig är otillräcklig.

Studierna har genomförts med för övrigt totalförsvar gemensamma utgångspunkter. Detta gäller den yttre miljön, den svenska samhällsutvecklingen och inverkan av de andra totalförsvarsgrenarnas utveckling. Ekonomiska ramar har inte getts i studiedirektiven. Det innehåll som den sakkunnige och myndigheterna bedömt lämpligt i handlingsvägarna har i efterhand gett det ekonomiska resultatet. Handlingsväg 3 avser en ekonomisk nivå ungefär lika med den som gäller f. n. Handlingsväg 2 representerar en nivå som ligger i linje med berörda myndigheters anslagsframställningar för budgetåret 1976/77 och samtidigt därmed avlämnad långtidsbudget t. o. m. budgetåret 1989/81. Handlingsväg 1 representerar en ekonomisk nivå som ligger högre än handlingsväg. 2.

Ledning m. m.

För programmet Ledning m. m. innebär handlingsväg 3 att pågående förbättringar av den civila ledningsorganisationen avseende anläggningar och utrustning fullföljs. Planläggningen på den centrala ledningsnivån breddas. Den kommunala beredskapsplanläggningen fullföljs. För telekommunikationerna innebär handlingsväg 3 att pågående förändringar i televerkets krigsorganisation slutförs och att försvarsinvesteringarna avseende anläggningar och utrustning fortsätts i nuvarande takt.

Handlingsväg 2 innebär en verksamhet i huvudsak enligt de planer myndigheterna redovisat hösten 1975. Utöver de åtgärder som planeras i handlingsväg 3 innebär detta att förberedelserna för psykologiskt försvar förstärks. Takten i försvarsinvesteringarna för telekommunikationerna ökas.

Handlingsväg 1 innebär ytterligare förbättringar av den civila ledningsorganisationens anläggningar och utrustning. Länsstyrelsernas planläggningsresurser utökas. Förberedelserna för psykologiskt försvar förstärks ytterligare. Skyddsrum byggs för Sveriges Radios verksamhet i Stockholm. Beträffande telekommunikationerna ökar takten i försvarsinvesteringarna ytterligare.

Enligt den sakkunnige innebär handlingsväg 3 inte någon ökning av resurserna för att möta de ökade kraven på skydd och geografisk rörlighet. Utbyggnaden av beredskapen inom teleområdet sker mycket långsamt. Programmets kapacitet i konventionella angreppsfall liksom vid överraskande an-

grepp vid slutet av perioden får i en samlad bedömning inte anses vara godtagbar ifråga om viktigare ledningsorgan. I hotsituationer bedöms programmets förmåga vara godtagbar utom ifråga om psykologiskt försvar.

Handlingsväg 2 innebär en viss ökning av resurserna för att möta de ökade kraven på skydd och geografisk rörlighet. Utbyggnaden av beredskapen inom teleområdet sker relativt långsamt. Programmets kapacitet i konventionella angreppsfall liksom vid överraskande angrepp i slutet av perioden kan inte anses vara fullt godtagbar. I hotsituationer bedöms förmågan vara godtagbar.

Handlingsväg 1 innebär att programmets kapacitet i slutet av perioden bedöms vara godtagbar i alla angreppsfall.

Viss polisverksamhet

För programmet Viss polisverksamhet innebär handlingsväg 3 fortsatt verksamhet i nuvarande omfattning såväl vad gäller försvarsförberedelserna för den allmänna polisverksamheten som den särskilda polisverksamheten för att hindra och uppdaga brott mot rikets säkerhet.

Någon handlingsväg 2 har inte utarbetats för detta program.

Handlingsväg 1 innebär utöver handlingsväg 3 att civilförsvarets ordnings- och bevakningsenheter förs över från civilförsvarsstyrelsen till rikspolisstyrelsen enligt ett tidigare inlämnat gemensamt förslag från de båda myndigheterna.

I handlingsväg 3 sker ingen utbyggnad av den allmänna polisverksamheten. Dennas kapacitet efter mobilisering kommer liksom nu vid slutet av femårsperioden att vara otillfredsställande i konventionella angreppsfall och vid överraskande angrepp. Kapaciteten vid angrepp med ABC-stridsmedel bedöms vara godtagbar avseende viktigare ledningsorgan.

Handlingsväg 1 innebär, genom att ordnings- och bevakningsenheterna förs över från civilförsvarsstyrelsen till rikspolisstyrelsen, att polisväsendets kapacitet i krig vid slutet av perioden kan bedömas vara godtagbar.

Sjukvård

För programmet Sjukvård innebär handlingsväg 3 att den öppna sjukvården liksom nu förbereds genom beredskapsplanläggning och utbildning.

Riktpunkten för den slutna akutsjukvården är att sammanlagt 203 000 vårdplatser, varav 109 000 för akutsjukvård, skall kunna utnyttjas i krig i mitten av 1980-talet. Annexorganisationen avses omfatta 55 000 av dessa vårdplatser och 25 moderna operations- och röntgenavdelningar.

Den medicinska servicen på fredssjukvårdens anläggningar förutsätts liksom nu kompletteras med krigsblodcentraler och produktionsenheter för vätska.

Det förutsätts att antalet skyddsrumsplatser för patienter och vårdavdel-

ningspersonal ökar i samband med ny- och tillbyggnad av fredssjukvårdslokaler och av skolor som skall utnyttjas som annex.

Tillgänglig fredsorganisation behålls i huvudsak för hälsovård och skydd mot B-stridsmedel. Handlingsvägen innebär att antalet fältepidemiologiska grupper ökar till en per län.

Representanter för sjukvårdshuvudmännen förutsätts i denna handlingsväg, liksom i handlingsväg 2 och 1 komma att ingå i ledningsorganisationen för sjukvården i krig.

Handlingsväg 2 innebär beträffande den öppna sjukvården samma beredskapsåtgärder som i handlingsväg 3.

Riktpunkten för den slutna akutsjukvården är att sammanlagt 228 000 vårdplatser, varav 134 000 för akutsjukvård, skall kunna utnyttjas i krig i mitten av 1980-talet. Annexorganisationen avses omfatta 80 000 av dessa vårdplatser och 50 moderna operations- och röntgenavdelningar. Av de 80 000 vårdplatsutrustningarna avses 38 000 vara flyttbara och kunna utnyttjas såväl för ökad beläggning i fredssjukhusen som i annexen. Antalet sjukhärbärgesplatser utökas till 65 000.

Beredskapsåtgärderna för verksamheten i krig vad gäller hälsovård och skydd mot B-stridsmedel förstärks vid statens bakteriologiska laboratorium. Kvaliteten i fråga om vissa sjuktransportresurser förbättras i handlingsväg 2. Utöver utbyggnaden av skyddsrumsplatser enligt handlingsväg 3 moderniseras här befintliga skyddsrumsplatser i fredssjukvårdens anläggningar.

Handlingsväg 1 innebär beträffande den öppna sjukvården samma beredskapsåtgärder som i handlingsväg 3 och 2.

Riktpunkten för den slutna akutsjukvården är att sammanlagt 250 000 vårdplatser, varav 147 000 för akutsjukvård, skall kunna utnyttjas i krig i mitten av 1980-talet. Annexorganisationen avses omfatta 102 000 av dessa och vidare 67 moderna operations- och röntgenavdelningar. Av de 102 000 vårdplatsutrustningarna avser 38 000 vara flyttbara och kunna utnyttjas såväl för ökad beläggning i fredssjukhusen som i annexen. Antalet sjukhärbärgesplatser utökas till 75 000.

Beredskapsåtgärderna för verksamheten i krig vid statens bakteriologiska laboratorium förstärks ytterligare. Övning och utbildning utökas något. Beredskapslagringen av sera, vacciner och antibiotika ökas betydligt.

Utöver nytillskott och modernisering av skyddsrumsplatser förutsätts här en viss utbyggnad av skydd för behandlingsavdelningar i fredssjukvårdens anläggningar kunna ske.

För sjuktransporter tillkommer utöver handlingsväg 2 en i krig över hela landet rörlig helikopterorganisation om 24 stycken 6-bårshelikoptrar avsedda för akuttransporter. Vidare tillförs den civila sjukvården ca 250 bussambulanser avsedda att fördelas med ca två per beredskapssjukhus.

Handlingsväg 3 innebär att vårdplatsantalet vid beredskapssjukhusen minskas. Operationskapaciteten ökar något. Transportresurserna förstärks

inte. Kapaciteten inom den civila sjukvården i krig bedöms inte vara godtagbar vid femårsperiodens slut med handlingsväg 3.

Handlingsväg 2 innebär att vårdplatsantal och operationskapacitet ökas. Transportresurserna förstärks inte kvantitativt. Kapaciteten inom den civila sjukvården i krig bedöms inte vara godtagbar vid femårsperiodens slut i handlingsväg 2.

Handlingsväg 1 innebär att vårdplatsantal och operationskapacitet ökar. Transportresurserna förstärks. Kapaciteten inom den civila sjukvården i krig bedöms som inte helt godtagbar vid femårsperiodens slut. Först vid mitten av 1980-talet har godtagbar kapacitet uppnåtts.

För programmet Ledning m. m. har den sakkunnige dragit slutsatserna att den civila ledningsorganisationen bör ges bättre skydd och förmåga till geografisk rörlighet. På den centrala nivån bör beredskapsplanläggningen breddas. Den kommunala beredskapsplanläggningen bör genomföras för alla kommuner och landsting. Planläggningen för psykologiskt försvar bör fortsätta enligt nuvarande principer. Planläggning bör ske för lokalradions – eventuellt även regional-TV:s – verksamhet i krig. Det har även befunnits angeläget att planerade försvarsinvesteringar på teleområdet genomförs i snabbare takt än f. n.

För programmet Viss polisverksamhet har dragits slutsatsen att kapaciteten i krig bör förstärkas. Detta kan ske genom att civilförsvarets bevakningskårer överförs till polisväsendet.

Sjukvården i krig måste enligt den sakkunnige förstärkas betydligt. Detta gäller särskilt operationskapaciteten och vårdplatsresurserna. Skyddet för sjukvården i krig bör förbättras. Sjukvårdshuvudmännens ansvar i krig bör klarläggas och representanter för dessa ingå i sjukvårdens ledningsorgan på olika nivåer. Sjuktransportkapaciteten behöver kraftigt förbättras vilket kan ske dels genom en helikopterorganisation, dels genom att sjukvården tillförs bussambulanser.

Beräknade kostnader för övrigt totalförsvar för perioden 1977/78–1981/82 fördelade på handlingsvägar och program framgår av följande sammanställning (prisläge februari 1975, löneläge 1975; milj. kr.).

Program		Handlingsväg		
		3	2	1
Ledning m. m.	Anslag	394,5	446,2	517,3
	Andra kostnader	201,7	204,7	249,0
		596,2	**650,9**	**766,3**
Viss polis-	Anslag	300,0	300,0	300,0
verksamhet	Andra kostnader	30,7	30,7	66,5
		330,7	**330,7**	**366,5**

Program		Handlingsväg		
		3	2	1
Sjukvård	Anslag	93,9	168,7	229,3
	Andra kostnader	98,0	124,0	218,5
		191,9	**292,7**	**447,8**
Totalt Övrigt totalförsvar	Anslag	788,4	914,9	1.046,6
	Andra kostnader	330,4	359,4	534,0
		1 118,8	**1 274,3**	**1 580,6**

6.1.3 1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen konstaterar inledningsvis i sitt första betänkande (SOU 1976:5) att underlaget för dess överväganden rörande övrigt totalförsvars framtida utveckling är bättre än det underlag inom detta område som stått till tidigare försvarsutredningars förfogande. Eftersom planeringsförutsättningarna till övervägande delen nu varit gemensamma för totalförsvaret har möjligheterna förbättrats att göra samlade överväganden rörande den framtida utvecklingen. Försvarsutredningen uttalar att det är nödvändigt att fortlöpande samordna planläggning för verksamheten under kriser och krig samt förberedelserna härför i fred.

I fråga om övrigt totalförsvar anför försvarsutredningen vidare att den krigstida verksamheten måste bedrivas med utgångspunkt i de fredstida resurserna vilka kompletteras genom beredskapsåtgärder i olika grad. Förändringar i samhället, vilka ändrar efterfrågan i fred och därigenom påverkar de olika verksamheternas utformning och resurser är en annan viktig faktor vid planeringen av övrigt totalförsvar. I flera viktiga avseenden bedöms sådana förändringar medföra att ökade resurser kan disponeras i krig, i andra att ökad sårbarhet medför ökade behov av särskilda beredskapsåtgärder.

Försvarsutredningen anför att många verksamhetsområden inom övrigt totalförsvar har uppgifter i krig som innebär att understöd i olika former skall lämnas åt det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret. Andra verksamhetsområden är av mera fristående karaktär. Av detta följer att stora delar av övrigt totalförsvar för sina beredskapsåtgärder och för sin verksamhet under kriser och krig är beroende främst av det militära försvaret, men även av civilförsvaret och det ekonomiska försvaret.

Försvarsutredningen understryker betydelsen av en effektiv samordningsverksamhet i fred så att konsekvens uppnås i alla beredskapsåtgärder.

Beträffande uthålligheten inom de olika verksamhetsområdena inom övrigt totalförsvar kan inte några generellt gällande regler anges bl. a. beroende på verksamhetsområdenas mycket olika karaktär. Inom många områden är det nödvändigt att verksamheten, om än i ändrade former, kan bedrivas med tillräcklig effekt under lång tid av avspärrning och under krig. Ett

exempel härpå är sjukvården. För krigsfallet bör dock enligt utredningens mening den principen gälla att det militära försvarets uthållighet inte får begränsas till följd av bristande insatser inom andra delar av totalförsvaret.

Försvarsutredningen beskriver sin syn på utvecklingen för de olika verksamhetsområdena inom övrigt totalförsvar. Utredningen anför att den har funnit särskilda skäl att uppehålla sig vid psykologiskt försvar samt vid frågor rörande sjukvården i krig.

Beträffande inriktningen av planeringen inom övrigt totalförsvar framhåller försvarsutredningen att till programmet Ledning m. m. har i här aktuella studiesammanhang hänförts psykologiskt försvar. Psykologiskt försvar är i första hand en verksamhet och inte en organisation. Det skiljer sig från andra delar av totalförsvaret bl. a. därigenom att det i fred fordrar relativt obetydliga ekonomiska och personella resurser för beredskapsåtgärder. I kriser och krig kan det få avgörande betydelse för vår motståndsvilja. Försvarsutredningen har, vilket redovisats i det föregående, berört psykologiskt försvar i situationer av hot, påtryckningar och olika former av angrepp mot vårt land. Genom psykologiskt försvar skall försvarsvilja och motståndskraft mot främmande propaganda vid krigsfara och krig byggas upp och vidmakthållas. I fred åstadkoms detta genom vår demokratis inneboende styrka med fri åsiktsbildning, yttrandefrihet och tryckfrihet i förening med fria massmedier. Det fordras i fred allsidig information om vår värld och vår säkerhetspolitik samt dess mål, medel och möjligheter. Sådan information bör emellertid, framhåller försvarsutredningen, som hittills bedrivas av de politiska partierna, folkrörelserna, totalförsvarsmyndigheterna m. fl. samt som en del av undervisningen i våra skolor. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar har inte till uppgift att bedriva totalförsvarsinformation i fred.

I situationer då påfrestningarna på allmänheten är stora och ett stort antal lagar och föreskrifter träder i kraft kan ökad samhällsinformation vara nödvändig för att vidmakthålla försvarsvilja och motståndsanda. Det är beredskapsnämndens uppgift att förbereda denna verksamhet som i krig skall ledas av upplysningscentralen. Med tanke på försvarsviljans avgörande betydelse understryker försvarsutredningen att upplysningscentralen måste vara ett organ, som under regeringen aktivt leder informationsverksamheten i krig, vilket även innefattar åtgärder mot en angripares psykologiska krigföring.

I situationer som innebär hot, påtryckningar, krig i vår närhet eller olika former av ekonomisk aggression mot vårt land är det enligt försvarsutredningens mening av avgörande betydelse att genom snabb, saklig och effektiv information sprida kännedom om händelseutvecklingen och dess risker liksom om våra försvarsåtgärder. Försvarsutredningen understryker därför vikten av att sådana förberedelser och åtgärder vidtas att informations- och upplysningsverksamheten snabbt kan fungera i sådana situationer. Ut-

redningen betonar vidare den stora betydelsen av att övergången från fredstill krigsorganisation kan göras med bibehållen hög effektivitet och att psykologiskt försvar ges möjlighet att verka med hög effekt i krig. Utredningen framhåller att dess uppfattning i dessa frågor inte innebär någon förändring av den nuvarande principiella inriktningen för psykologiskt försvar.

Den inledda utbyggnaden av lokalradioorganisationen skapar förutsättningar för en bättre informationsverksamhet till fördel för bl. a. psykologiskt försvar. Försvarsutredningen betonar betydelsen av att lokalradions verksamhet i kriser och krig planläggs parallellt med att den byggs upp så att medelsbehovet för beredskapsåtgärder blir så litet som möjligt. Pressen är ett annat väsentligt medel för psykologiskt försvar. Den bör därför tillförsäkras personella och materiella möjligheter att fungera under avspärrning och krig. Ny tryckeriteknik är beroende av importerade varor. Därför krävs särskilda åtgärder för att uppnå en uthållig tidningsproduktion.

En effektiv civil ledningsorganisation på olika nivåer är enligt försvarsutredningen av grundläggande betydelse för vårt totalförsvars styrka och möjligheter att verka. Ledningsorganisationen måste därför på alla nivåer tillförsäkras möjligheter att fortsätta sin verksamhet i krig. Utredningen framhåller i detta sammanhang vikten av att uppmärksamhet fortlöpande ägnas åt att ytterligare förbättra samverkansmöjligheterna mellan civila och militära ledningsorgan på alla nivåer. Den vapentekniska utvecklingen liksom den rörlighet över stora ytor som torde kännetecknа framtida krig medför att ledningsorganisationens skydd särskilt måste beaktas liksom att delar av organisationen bör ges möjligheter till ett rörligt uppträdande.

Utredningen konstaterar att det råder oklarhet om ett antal centrala myndigheters uppgifter och organisation i krig. Dessa oklarheter bör undanröjas. Den primärkommunala beredskapsplanläggningen bedöms till övervägande delen vara genomförd år 1977. Utredningen är angelägen att betona betydelsen av att den snarast fullföljs för alla primärkommuner samt att beredskapsplanläggningen därefter hålls aktuell genom fortlöpande översyn. För den landstingskommunala verksamheten finns beredskapsplanläggning endast för den civila sjukvården. Utredningen förordar i detta sammanhang att landstingen inordnas i den kommunala beredskapsplanläggningen.

Samhällets beroende av telekommunikationer kommer att öka. Utvecklingen torde leda till ökad kapacitet hos dessa. För totalförsvaret innebär den ökade kapaciteten fördelar samtidigt som samhällets ökade beroende av tekniken kan öka känsligheten för störningar i dessa kommunikationer. Försvarsutredningen anser att för att denna känslighet skall minska bör sådana åtgärder vidtas som kan förstärka de mest avgörande funktionernas uthållighet även fortsättningsvis. Sådana åtgärder kan avse reservtelefonstationer, transportabel utrustning och skydd för telex- och datanät. Avslutningsvis framhåller försvarsutredningen beträffande programmet ledning betydelsen av att berörd personal ges sådan utbildning att beredskapsplanerna

kan genomföras och avsedd krigsverksamhet snabbt kan inledas och därefter vidmakthållas.

I fråga om programmet Viss polisverksamhet har försvarsutredningen inte funnit anledning av förorda några principiella förändringar. Utredningen understryker polisverksamhetens stora betydelse för att förhindra sabotage och andra former av störningar, för att medverka i gräns- och kustbevakningen samt för att möta överraskande angrepp mot vårt land. Polisens försvarsutrustning och försvarsutbildning bedömer utredningen som tillfredsställande. Ett problem av stor betydelse för polisverksamheten är den minskning av personalstyrkan som blir följden när försvarsmakten och civilförsvaret mobiliseras. Försvarsutredningen erinrar i detta sammanhang om att utredningen i annat sammanhang har förordat att totalförsvarets personaltillgångar ses över.

Rikspolisstyrelsen och civilförsvarsstyrelsen har tidigare föreslagit att civilförsvarets ordnings- och bevakningsenheter skall föras över från civilförsvaret till polisväsendet. Försvarsutredningen förordar en sådan överföring men framhåller att före ett slutligt ställningstagande fordras ytterligare belysning av främst kostnadsaspekterna.

Beträffande programmet Sjukvård anför försvarsutredningen att sjukvården i krig väsentligen bygger på de fredstida sjukvårdsresurserna. Den utveckling av fredsresurser som nu kan förutses innebär en avsevärd utökad kapacitet inte minst ifråga om tillgång på läkare och annan medicinalpersonal. Vid krigsorganisering förstärks resurserna ytterligare genom mobilisering av militära sjukvårds- och sjuktransportorgan, utökning av antalet vårdplatser och genom att medicinalpersonal som inte är verksam i fred tas i anspråk.

Den ökade belastningen på sjukvården under krigsförhållanden kommer att medföra att fredstida normer och standard för behandling och vård måste ändras. Försvarsutredningen är dock angelägen att understryka att varje skadad – civil eller militär – skall kunna ges en med hänsyn till omständigheterna godtagbar sjukvård. Detta bedömer utredningen vara av den största betydelse bl. a. för att motståndsviljan skall kunna upprätthållas.

De studier och utredningar som genomförts inom sjukvårdsområdet har visat att sjukvårdsresurserna i flera avseenden är helt otillräckliga under avspärrning och i krig eller att de inte kan utnyttjas rationellt. Försvarsutredningen har funnit det synnerligen angeläget att bristerna snabbt undanröjs. Utredningen har bedömt att en avsevärt större effekt skulle kunna uppnås om andra principer för att utnyttja de samlade resurserna tillämpades.

Försvarsutredningen anser det väsentligt att utgå från att ett krig för vår del berör hela samhället och att vårt försvar förutsätter hela samhällets samlade ansträngningar. Hälso- och sjukvården skall, oavsett om den sjuke eller skadade är civil eller militär, främst minska dödlighet och invaliditet samt återföra personal i sin verksamhet. Detta är en för samhället gemensam

angelägenhet och leder enligt försvarsutredningen mot en så långt möjligt gemensam krigsorganisation för hälso- och sjukvård.

Ansvaret för att planlägga och ställa om den allmänt civila hälso- och sjukvården till krigsorganisation åvilar sjukvårdshuvudmännen med utgångspunkt i av socialstyrelsen meddelade anvisningar. Sjukvårdshuvudmännen ansvarar även för driften av krigsorganisationen medan däremot ledningen i övrigt vid krigsorganisering övergår till länsstyrelserna. Försvarsutredningen understryker i detta sammanhang betydelsen av att ansvar i fred för viss verksamhet bör följas av ansvar att förbereda, genomföra och leda samma verksamhet i krig. Därav följer enligt försvarsutredningen att sådana åtgärder bör vidtas att sjukvårdshuvudmännen kan åläggas sin del av ansvaret för ledning och drift av sjukvården även under krig liksom för förberedelser härför i fred.

Genomförda studier har påvisat att sjukvårdsresurserna i krig är helt otillräckliga inom vissa delar av landet. Bristerna har därvid visat sig vara störst i fråga om kirurgisk operationskapacitet. Mot denna bakgrund bedömer försvarsutredningen det som nödvändigt att sådana åtgärder vidtas att även civil kirurgisk kapacitet kan kraftsamlas till aktuella delar av landet och där beredas möjlighet att snabbt komma i verksamhet. De sjuktransportresurser som disponeras med nuvarande organisation är otillräckliga. För att öka möjligheterna att påbörja behandling av skadade tillräckligt snabbt skulle det vara önskvärt att i större utsträckning kunna disponera helikoptrar för transport av skadade. Försvarsutredningen anser att civila och militära helikoptrar inom landet bör kunna betraktas som gemensamma tillgångar för totalförsvaret. Med ett sådant synsätt skulle de samlade helikoptertillgångarna i krig kunna utnyttjas alltefter lägets krav. Det skulle även innebära att militära helikoptrar i fred borde kunna utnyttjas i viss utsträckning för bl. a. sjuktransporter. Försvarsutredningen förordar mot denna bakgrund att möjligheterna att med en lämplig fördelning av kostnaderna öka helikopterkapaciteten inom landet närmare undersöks.

För att resurserna för sjukvård och sjuktransporter skall kunna utnyttjas rationellt behövs en effektiv ledningsorganisation. Försvarsutredningen bedömer nuvarande organisation med central och högre regional sjukvårdsledning som i princip lämplig. Försvarsutredningen anser emellertid att sjukvårdshuvudmännen bör tillförsäkras erforderligt inflytande i dessa organ. Det bör övervägas att organisera en lägre regional sjukvårdsledning med representanter för försvarsområdesstab, länsstyrelse och sjukvårdshuvudmän. Detta skulle motsvara inflytandet i den högre regionala sjukvårdsledningen. Den regionala sjukvårdsledningen bör i princip leda alla civila och militära sjukvårds- och sjuktransportorgan. Effektivitet och snabbhet förutsätter att de olika organen för sjukvårdsledning tilldelas relativt vidsträckta befogenheter.

Försvarsutredningen anser vidare att utbildningen avseende hälso- och

sjukvård i krig bör förbättras såväl för medicinalpersonal som för viktigare administrativ personal. Det torde vara lämpligt att sådan utbildning till stora delar bedrivs gemensamt för totalförsvaret.

Uthålligheten rörande sjukvårdsmateriel och läkemedel har behandlats av försörjningsberedskapsutredningen i betänkandet (SOU 1975:57). Varuförsörjning i kristid. Försvarsutredningen biträder det framförda förslaget att uthålligheten avseende sjukvårdsmateriel och läkemedel bör förbättras. Försvarsutredningen förordar i detta sammanhang vidare av sjukvårdshuvudmännen får ett ökat ansvar för den beredskapslagrade materiel som avses bl. a. för beredskapssjukhusen.

Beträffande skyddet av personal, patienter och viktigare sjukvårdsfunktioner vill försvarsutredningen förorda att uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att skapa skydd för avgörande sjukvårdsfunktioner, främst kirurgi. Dessa möjligheter bör särskilt beaktas vid ny- eller ombyggnad av bl. a. akutsjukhusen och den öppna sjukvårdens lokaler. Därigenom kan kostnaderna begränsas.

Försvarsutredningen anmäler avslutningsvis om sjukvården i krig att en närmare undersökning måste göras av dels hur finansieringen av sjukvårdens beredskapsåtgärder bör ske mot bakgrund av här angiven inriktning, dels vilka administrativa och författningsmässiga åtgärder som behövs.

Till försvarsutredningens förslag har fogats vissa reservationer. Dessa återges under avsnittet 4.1.4.

6.1.4 Föredraganden

Beträffande den fortsatta utvecklingen av övrigt totalförsvar vill jag anföra följande.

Jag vill i likhet med försvarsutredningen inledningsvis framhålla att det underlag som nu föreligger för att överväga den fortsatta utvecklingen av de verksamheter, som inryms i begreppet övrigt totalförsvar, är bättre än tidigare. Härigenom har skapats goda förutsättningar för att finna samlade och väl avvägda lösningar rörande inriktningen av övrigt totalförsvar på sikt.

Försvarsutredningen framhåller ett antal faktorer som enligt utredningen bör vara styrande för verksamheten. Jag ansluter mig till vad utredningen anför i dessa avseenden. Sålunda måste den krigstida verksamheten bedrivas med utgångspunkt i de fredstida resurserna. Dessa kompletteras sedan i olika grad genom beredskapsåtgärder. Vidare måste i planeringen av övrigt totalförsvar beaktas de förändringar i samhället, som påpekar de olika verksamheternas utformning och resurser. Förändringarna kan komma att medföra att i flera viktiga avseenden ökar de resurser som måste disponeras i krig, i andra att sårbarheten ökar och leder till större krav på beredskapsåtgärder. Enligt min mening är det fullt möjligt att i stor utsträckning re-

ducera de krav på särskilda beredskapsåtgärder som följer av utvecklingen inom de olika samhällssektorerna. Härför krävs dock att de som planerar vårt samhälle är medvetna om och beaktar de konsekvenser för försvarsberedskapen som alternativa lösningar innebär. Härigenom skulle säkerställas att sådana alternativ om möjligt inte väljs, som direkt motverkar totalförsvarets intressen. Jag vill här också erinra om att jag i det föregående har framhållit att det är betydelsefullt och nödvändigt att hänsyn tas i samhällsplaneringen även till totalförsvarets behov.

I krig syftar många av verksamhetsområdena inom övrigt totalförsvar till att lämna understöd i olika former åt det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret. Andra verksamhetsområden är av mera fristående karaktär. Jag finner det angeläget att framhålla att härav följer att stora delar av övrigt totalförsvar för sina beredskapsåtgärder och för sin verksamhet i krig är beroende av främst det militära försvaret. Det är därför av största betydelse att beredskapsåtgärderna inom de berörda verksamheterna samordnas så att konsekvens och sammanhang säkerställs i alla led.

Kraven på uthållighet för de olika verksamheterna inom övrigt totalförsvar kan inte anges med några generella regler. Detta beror bl. a. på de olika verksamhetsområdenas mycket skiftande karaktär. Jag anser som försvarsutredningen att det inom många områden är nödvändigt att verksamheten – om än i ändrade former – kan bedrivas med tillräcklig effekt under avspärrning och under krig. Jag delar också försvarsutredningens mening att för krigsfallet måste den principen gälla att det militära försvarets uthållighet inte får begränsas på grund av brister inom andra delar av totalförsvaret.

Jag övergår så till att behandla inriktningen av de olika programmen. Beträffande programmet Ledning m. m. har till detta program och i här aktuella sammanhang hänförts psykologiskt försvar. Genom psykologiskt försvar skall vår försvarsvilja och motståndskraft mot främmande propaganda vid krigsfara och krig byggas upp och vidmakthållas. Jag finner det angeläget understryka att i fred åstadkommes detta genom den inneboende styrkan i vår demokrati med fri åsiktsbildning, yttrandefrihet och tryckfrihet i förening med fria massmedier. Det fordras i fred allsidig information om vår omvärld och vår säkerhetspolitik samt dess mål, medel och möjligheter. Enligt min mening bör sådan information liksom hittills bedrivas av de politiska partierna, folkrörelserna, totalförsvarsmyndigheterna m. fl. samt som en del av undervisningen i våra skolor. Jag vill framhålla att beredskapsnämnden för psykologiskt försvar inte har till uppgift att bedriva totalförsvarsinformation i fred. Beredskapsnämnden har att planlägga det psykologiska försvarets verksamhet i krig samt bedriva utbildning och forskning.

Försvarsutredningen har understrukit vikten av att sådana förberedelser och åtgärder vidtas att informations- och upplysningsverksamheten snabbt

kan fungera i kris- och krigssituationer. Jag ansluter mig till utredningens mening. Jag vill vidare i likhet med utredningen betona vikten av att övergången från freds- till krigsorganisation kan göras utan att informations- och upplysningsverksamheten förlorar i effekt. Jag återkommer till psykologiskt försvar i det följande i anslutning till att jag tar upp den genomförda programplaneringen. Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla betydelsen av att lokalradions verksamhet i kriser och i krig planläggs parallellt med dess uppbyggnad så att minsta möjliga kostnader erfordras för beredskapsåtgärder. Chefen för utbildningsdepartementet kommer i det följande (bilaga 5) att lämna förslag till riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio. Vidare måste åtgärder vidtas för att säkerställa pressens möjligheter att fungera under avspärrning och krig. Denna fråga kommer att tas upp i det följande (bilaga 2) av chefen för handelsdepartementet.

Försvarsutredningen har ingående behandlat lednings- och samverkansfrågor. Jag kan i allt väsentligt ansluta mig till utredningens överväganden och förslag härvidlag. Sålunda är på alla nivåer en effektiv civil ledningsorganisation av grundläggande betydelse för vårt totalförsvars styrka och möjligheter att verka. Därför måste ledningsorganisationen tillförsäkras möjligheter att fortsätta sin verksamhet i krig. Uppmärksamhet bör fortlöpande ägnas åt strävan att ytterligare förbättra samverkansmöjligheterna mellan civila och militära ledningsorgan på alla nivåer.

Oklarhet råder om ett antal centrala myndigheters uppgifter och organisation i krig. Jag finner i likhet med försvarsutredningen det angeläget att dessa oklarheter undanröjs. Den av regeringen nyligen utfärdade förordningen (1977:55 om vissa statliga myndigheters beredskap m. m. utgör ett led häri. Den kommunala beredskapsplanläggningen bör snarast fullföljas och därefter hållas aktuell genom fortlöpande översyn. Landstingen bör även inordnas i den kommunala beredskapsplanläggningen. Härför nödvändiga ändringar i lagen om kommunal beredskap kommer att anmälas av chefen för kommundepartementet i det följande (bilaga 8). Han kommer även att lämna förslag till riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av den kommunala beredskapsplanläggningen.

En effektiv ledningsorganisation kräver ett säkert samband. Jag delar försvarsutredningens uppfattning att den tekniska utvecklingen på telekommunikationsområdet innebär dels ökad kapacitet, dels större känslighet för störningar. Jag finner det angeläget att sådana åtgärder vidtas så att de mest avgörande funktionernas uthållighet kan förstärkas. Chefen för kommunikationsdepartementet kommer i det följande (bilaga 4) att lämna förslag till riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av televerkets försvarsberedskap.

Jag vill avslutningsvis beträffande programmet Ledning m. m. framhålla betydelsen av att berörd personal ges sådan utbildning att beredskapsplanerna kan genomföras och avsedd krigsverksamhet snabbt kan inledas och sedan också vidmakthållas.

I fråga om programmet Viss polisverksamhet anför försvarsutredningen att den inte har funnit anledning förorda några principiella förändringar av programmets inriktning och utformning. Jag är ense med utredningen om att anledning saknas att ändra programmet, åtminstone för närvarande. Jag vill efter samråd med chefen för justitiedepartementet dock erinra om att frågan om polisens ställning i krig övervägs av 1975 års polisutredning (Ju 1975:08). Det finns därför anledning att på nytt ta upp frågan om programmets utformning sedan polisutredningen redovisat sina överväganden. I likhet med försvarsutredningen vill jag understryka polisverksamhetens stora betydelse för att förhindra sabotage och andra former av störningar, för gräns- och kustbevakningen samt för att kunna möta överraskande angrepp mot vårt land. Jag anser att polisens försvarsutrustning och försvarsutbildning är i huvudsak tillfredsställande. Däremot skapar den reducering av personalstyrkan, som uppstår om försvarsmakten och civilförsvaret mobiliseras, problem för polisverksamheten. Detta förhållande bör beaktas i samband med att totalförsvarets personaltillgångar ses över.

En annan fråga som påverkar programmet är de pågående övervägandena om civilförsvarets ordnings- och bevakningsenheter. Jag vill i denna fråga hänvisa till vad jag i det föregående anfört om civilförsvarets fortsatta utveckling m. m.

Sammanfattningsvis anser jag att beredskapsläget inom programmet Viss polisverksamhet f. n. är tillfredsställande.

Beträffande programmet Sjukvård vill jag inledningsvis anföra att sjukvården i krig väsentligen bygger på de fredstida sjukvårdsresurserna. Dessa förstärks vid krigsorganisering genom att militära sjukvårds- och sjuktransportorgan mobiliseras, genom att antalet vårdplatser utökas samt genom att i fred ej verksam medicinalpersonal tas i anspråk.

Ett krig kommer att innebära en ökad belastning på sjukvården. Detta medför att fredstida normer och standard för behandling och vård måste ändras. Jag är dock angelägen att understryka att varje skadad – civil eller militär – skall kunna ges en med hänsyn till omständigheterna godtagbar sjukvård. Jag bedömer i likhet med försvarsutredningen detta vara av den största betydelse, bl. a. för att motståndsviljan skall kunna upprätthållas.

Som framgår av det föregående anför försvarsutredningen att sjukvårdsresurserna är helt otillräckliga under avspärrning och krig eller att de inte kan utnyttjas rationellt. Jag delar utredningens mening och anser att det är angeläget att bristerna undanröjs. Härvid bör enligt min mening följande beaktas.

En väsentlig utgångspunkt bör vara att ett krig för vår del berör hela samhället och att vårt försvar förutsätter hela samhällets samlade ansträngningar. Hälso- och sjukvården skall, oavsett om den sjuke eller skadade är civil eller militär, främst minska dödlighet och invaliditet samt återföra personal i sin verksamhet. Detta är en för samhället gemensam angelägenhet

och leder mot en så långt möjligt gemensam krigsorganisation för hälso- och sjukvård. Ett effektivt utnyttjande av sjukvårdsresurserna förutsätter klara ansvars- och ledningsförhållanden. Det är enligt min mening av stor betydelse att den grundläggande principen tillämpas, som innebär att ett ansvar i fred för viss verksamhet bör följas av ansvar att förbereda, genomföra och leda samma verksamhet i krig, om verksamheten då skall fortgå.

Statsrådet Troedsson kommer att i det följande (bilaga 3) föreslå riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av sjukvårdsberedskapen bl. a. mot den allmänna bakgrund jag har angivit i det föregående.

För budgetåret 1977/78 beräknar jag de sammanlagda kostnaderna över statsbudgeten för verksamheten inom övrigt totalförsvar till ca 219 milj. kr. enligt följande sammanställning.

Program	*Kostnader 1977/78*
Ledning m. m.	87,0
Viss polisverksamhet	70,3
Sjukvård	61,7
Summa övrigt totalförsvar	**219,0**

6.1.5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de allmänna riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av övrigt totalförsvar som jag har angett i det föregående.

6.2 Övrigt totalförsvar: programmet ledning m. m.

6.2.1 Psykologiskt försvars fortsatta utveckling

Psykologiskt försvar är en sammanfattande beteckning på de åtgärder som vidtas för att upprätthålla och stärka befolkningens motståndsvilja under krig. För att åtgärderna skall kunna genomföras på ett effektivt sätt behöver förberedelser vidtas i fred. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar är central myndighet för den psykologiska försvarsberedskapen i fred. Nämnden leder och samordnar planläggningen av landets psykologiska försvar och ombesörjer – i den mån det inte ankommer på andra organ – att behövliga förberedelser vidtas. Nämndens tre huvuduppgifter är härvid planläggning, utbildning och forskning.

Beredskapsnämnden består av ordförande och 15 ledamöter. Till nämnden är knutet ett kansli som leds av en kanslichef.

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar har enligt regeringens anvisningar sänt in programplan för perioden 1977/78–1981/82 avseende den psykologiska försvarsberedskapen. I regeringens anvisningar angavs att program-

planen skulle utgå från en verksamhet med i huvudsak nuvarande inriktning. Utbildningen av befattningshavare i krigsorganisationen skulle dock förstärkas. Planeringsramen angavs till 1,62 milj. kr. per år i löneläge maj 1975 och i prisläge februari 1976.

Beredskapsnämnden har mot bakgrund av regeringens anvisningar, målen för verksamheten och upplevda brister vid periodens början angett följande inriktning vad gäller de tre huvuduppgifterna planläggning, utbildning och forskning.

Beträffande planläggning avser beredskapsnämnden under programplaneperioden förstärka radiobevakningen, utöka planläggningen för pressen, anpassa informationsöverföring till ny teknik, utföra beredskapsplanläggning för folkrörelserna samt ägna uppmärksamhet åt psykologiska försvaret, samband och signalskydd.

Utbildningen av personal inom det psykologiska försvaret avses bedrivas i huvudsak som tidigare men med de utökningar som ovan angiven planläggning medför.

Beträffande forskning avser beredskapsnämnden koncentrera resurserna till propagandastudier, opinionsundersökningar, masskommunikation och psykologisk krigföring.

För att genomföra den planlagda verksamheten erfordras enligt beredskapsnämnden en förstärkning av den anställda personalen med sex personer.

De beräknade kostnaderna under programplaneperioden framgår av följande tabell.

Ekonomisk översikt (1 000-tal kr.)

1976/77 års anslagsbenämningar	Förslag 1977/78	Anslagsförändring jämfört med närmast föregående budgetår i tusental kronor 1978/79	1979/80	1980/81	1981/82
Förvaltningskostnader	1 439,8	+126,7	+245,3	+ 20,0	+20,0
(varav löner tjänstemän)	(1 122,2)	(+106,7)	(+225,3)	(0)	(0)
Planläggning krigsorganisation	254,9	+ 50,0	– 15,0	–140,0	–20,0
Planläggning pressen	55,0	+ 10,0	+ 5,0	+ 10,0	0
Utbildning	238,4	+ 20,0	– 10,0	0	0
Forskning	630,4	+ 40,0	+ 40,0	+ 40,0	+40,0
Summa	**2 618,5**	**+246,7**	**+265,3**	**– 70,0**	**+40,0**

Beredskapsnämnden har i sin programplan överskridit den anvisade planeringsramen. En reducering av den planlagda verksamheten så att denna inryms inom anvisad ram innebär enligt beredskapsnämnden att verksamheten avseende bl. a. planläggning för radiobevakning och fackpressen måste utgå. Vidare måste forskningen reduceras.

1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen redovisar i betänkandet Totalförsvaret 1977–82 (SOU 1977:1) sina överväganden och förslag till riktlinjer för det psykologiska försvarets utveckling under programplaneperioden. Utredningen anför att för att psykologiskt försvar skall kunna fungera i olika situationer och därtill snabbt kunna övergå till krigsorganisation erfordras en noggrann och aktuell planläggning inom olika sektorer. Beredskapsnämnden bör därför även fortsättningsvis kunna medverka vid beredskapsplanläggning för pressen, varvid en utökad andel av denna bör innefattas i planläggningen. Vidare bör en översiktlig beredskapsplanläggning av den grafiska branschen genomföras. Utredningen understryker folkrörelsernas betydelse inte minst för det psykologiska försvaret, och anför att beredskapsnämnden bör lämna det bistånd folkrörelserna kan komma att påkalla för sin beredskapsplanläggning.

En av förutsättningarna för att kunna möta en angripares psykologiska krigföring är enligt försvarsutredningen att vi har tillgång till en effektiv organisation för radiobevakning i krig. Utredningen har därför funnit att en förstärkning och modernisering av organisationen och dess utrustning bör ske.

En god grund för psykologiskt försvar skapas enligt försvarsutredningen genom god utbildning av all personal inom totalförsvaret liksom genom information i totalförsvarsfrågor till allmänheten. Utbildningen av egen personal är av grundläggande betydelse inte minst för psykologiskt försvars möjligheter att verka med hög effekt vid snabba beredskapshöjningar och för att i fredstid sprida förståelse och kunskap om psykologiskt försvar. Försvarsutredningen anser därför att den nuvarande utbildningen bör förstärkas. Därmed avser utredningen inte endast utbildningen för den egna centrala och regionala krigsorganisationen. Det är enligt utredningens mening väsentligt att därutöver utbildning eller bistånd med utbildning ges annan personal och andra organisationer som berörs av det psykologiska försvarets verksamhet.

Försvarsutredningen understryker i flera sammanhang betydelsen av totalförsvarets ökade förankring i samhället och de effektökningar som torde kunna vinnas med en ökad samordning, exempelvis en ökad samordning av civilförsvaret och den kommunala verksamheten. Eftersom det psykologiska försvaret berör hela folket torde det enligt försvarsutredningen vara lämpligt att låta alla fredstida administrativa nivåer i samhället bära sin del av ansvaret för det psykologiska försvaret. Utredningen finner därför att uppmärksamhet bör ägnas åt frågan om kommunernas medverkan främst i det psykologiska försvarets informationsverksamhet.

Beredskapsnämnden redovisar i sin programplan ett ökat personalbehov i den egna fredsorganisationen. Försvarsutredningen betonar i olika sammanhang nödvändigheten av att reducera kostnader och personalbehov i fred och menar att största restriktivitet måste tillämpas i detta avseende.

Försvarsutredningen bedömer att den ekonomiska ramen för beredskapsnämndens planering behöver utökas något i förhållande till den av regeringen anvisade planeringsramen för den kommande femårsperioden.

6.2.2 Föredraganden

Försvarsutredningen har anfört att en noggrann och aktuell planläggning inom olika sektorer behövs för att psykologiskt försvar skall kunna fungera i olika situationer och snabbt kunna övergå till krigsorganisation. Beredskapsnämnden bör därför enligt utredningen kunna medverka vid en något vidgad beredskapsplanläggning för pressen och vid en planläggning av den grafiska branschen. Nämnden bör av samma skäl lämna folkrörelserna det bistånd de kan komma att påkalla för sin beredskapsplanläggning. Jag delar försvarsutredningens uppfattning i dessa avseenden. Jag delar även försvarsutredningens uppfattning att en förstärkning och modernisering av organisation och utrustning för radiobevakning i krig bör ske. En ökad utbildning för denna organisation bör även komma till stånd.

En god grund för psykologiskt försvar skapas enligt försvarsutredningen genom god utbildning av all personal inom totalförsvaret liksom genom information i totalförsvarsfrågor till allmänheten. Utredningen anser att den nuvarande utbildningen för det psykologiska försvarets centrala och regionala krigsorganisation bör förstärkas. Det är enligt utredningens mening väsentligt att utbildning eller bistånd med utbildning härutöver ges annan personal och andra organisationer som berörs av det psykologiska försvarets verksamhet. I sammanhanget anför utredningen vidare att uppmärksamhet bör ägnas åt frågan om kommunernas medverkan främst i det psykologiska försvarets informationsverksamhet. Jag biträder utredningens uppfattning att utbildningen för det psykologiska försvarets krigsorganisation bör förstärkas. En förstärkt utbildning förutsattes för övrigt i regeringens anvisningar för programplaneringen. Jag kan också biträda vad utredningen i övrigt anfört om en breddad utbildningsverksamhet. Jag förutsätter därvid att detta sker inom ramen för de sedan länge gällande riktlinjerna om beredskapsnämnden som ett enbart planläggande och förberedande organ.

Mot bakgrund av ställningstagandena ovan kommer jag till samma uppfattning som försvarsutredningen beträffande den ekonomiska ramen för beredskapsnämndens planering. Ramen behöver således utökas något i förhållande till den som angavs i programplaneanvisningarna. I likhet med utredningen menar jag dock att största restriktivitet måste tillämpas när det gäller att tillgodose önskemålen om ytterligare personal.

6.2.3 Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för psykologiskt försvars fortsatta utveckling som jag har angett i det föregående.

6.3 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

I prop. 1976/77 (bil. 7 s. 157) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar för budgetåret 1977/78 beräkna ett förslagsanslag av 1 620 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp denna fråga.

Som framgår av det följande uppgår det slutligt begärda anslaget till 2 010 000 kr. De i prop. 1976/77:100 (bil. 7) slutligt begärda anslagen utanför utgiftsramarna till det militära försvaret resp. civilförsvaret uppgick på driftbudgeten till sammanlagt 31 675 000 kr. och på kapitalbudgeten till sammanlagt 51 200 000 kr. Summan av de föreslagna anslagen utanför de nämnda utgiftsramarna uppgår därmed till (31 675 000 + 2 010 000) 33 685 000 kr. på driftbudgeten och till 51 200 000 kr. på kapitalbudgeten.

DRIFTBUDGETEN

H Övrig verksamhet

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar

Inom försvarets planerings- och ekonomisystem utgör beredskapsnämnden för psykologiskt försvar ett delprogram.

Verksamheten under delprogrammet budgeteras på ett primäruppdrag inom delproduktionsområdet Allmän ledning och förbandsverksamhet.

Verksamheten finansieras från förslagsanslaget Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.

H 1. Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar

1975/76	Utgift	1 489 633
1976/77	Anslag	1 620 000
1977/78	Förslag	2 010 000

Kostnader och medelsbehov (1 000-tal kr.)

Primäruppdrag m. m.	1975/76		1976/77	1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar	Föredraganden
Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar: Allmän ledning och förbandsverksamhet					
Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar inkl. beredskapsåtgärder[1]	889	966	1 620	2 618	2 010
Forskning[1]	501	523			
Kostnader = medelsbehov	**1 390**	**1 489**	**1 620**	**2 618**	**2 010**

[1] Nettobelopp.

Personal

Personalkategori	Antal				
	1975/76		1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
	Planerat	Utfall	Planerat	Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar	Föredraganden
Handläggande personal	6	6	6	+ 1	of.
Övrig personal	3	3	3	+ 1	of.
	9	**9**	**9**	**+ 2**	**of.**

Budgetåret 1975/76

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar anger i sin årsredovisning för budgetåret 1975/76 att nämnden har fyllt uppkomna vakanser i krigsorganisationen och bistått civilbefälhavare och länsstyrelser i deras arbete med att komplettera den regionala och lokala organisationen. Arbetsgrupper inom beredskapsnämnden har utrett frågor som berör beredskapsplanläggning för dagspressen, folkrörelserna och teatrarna.

En särskild arbetsgrupp har under året avgivit en slutrapport om information till allmänheten genom rundradio under krigsfara och vid krig.

Nämndens forskning har omfattat 16 projekt, av vilka sex har avslutats och sex påbörjats.

Två riksomfattande opinionsundersökningar genomfördes hösten 1975. Den ena avsåg den vuxna befolkningens inställning till vissa försvars- och samhällsfrågor, medan den andra var en specialundersökning av ungdomens attityder till motsvarande frågor.

Budgetåret 1976/77

Den inriktning av verksamheten som anges i prop. 1975/76:100 bil. 6 (FöU 1975/76:32, rskr 1975/76:273) och i regleringsbrevet för innevarande budgetår bedöms kunna fullföljas. Detta innebär bl. a. att beredskapsnämnden prioriterar planläggnings- och utbildningsverksamheten.

Budgetåret 1977/78

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar

Utöver vad som framgår av redogörelsen för programplanen anför beredskapsnämnden för psykologiskt försvar bl. a. följande huvudmotiveringar för den föreslagna verksamheten under budgetåret 1977/78. Till följd av bl. a. en ändring i nämndens instruktion har arbetsbelastningen på kansliet ökat. En tjänst som ställföreträdande kanslichef och ytterligare en biträdestjänst bör därför inrättas. De tidigare avbrutna studierna av andra länders utlandsinformation riktad till Sverige – det s. k. propanprojektet – bör återupptas.

Förändringarna i förhållande till budgetåret 1976/77 detaljmotiverar beredskapsnämnden för psykologiskt försvar på följande sätt.

A. Pris- och löneomräkning

Pris-och löneomräkningen innebär att kostnaderna ökar med 212 000 kr.

B. Uppgiftsförändringar

a) En tjänst för en kvalificerad handläggare som ställföreträdande kanslichef behövs för att biträda vid ledning och samordning av arbetet inom nämndens kansli samt för att biträda i den utåtriktade verksamheten (+ 135 000 kr.).

b) Ett biträde behövs för uppgifter inom den allmänna administrativa funktionen på nämndens kansli (+ 66 000 kr.).

c) Kostnaderna för representation ökar (+ 800 kr.).

d) Organisationen för rundradiobevakning bör byggas ut (+ 200 000 kr.).

e) Beredskapsplanläggning för fackpressen bör genomföras (+ 35 000 kr.).

f) Kostnaderna för att utöka nämndens utbildnings- och övningsverksamhet beräknas till 70 000 kr.

g) För att åter ta upp tidigare påbörjade propagandastudier – bl. a. avlyssning av svenskspråkiga sändningar från utländska radiostationer – behöver nämnden 280 000 kr.

C. Alternativ 0

Alternativet minskar medelstilldelningen med ca 92 000 kr. Det innebär i första hand att planläggningsarbetet och kursverksamheten måste inskränkas. Dessutom måste några av de föreslagna forskningsprojekten begränsas åtskilligt.

Föredraganden

Jag har i det föregående uttalat mig för att principerna och den allmänna inriktningen i fråga om psykologiskt försvar förblir oförändrade. Vid behandlingen av programplanen för psykologiskt försvar har jag emellertid förordat en viss utvidgning av beredskapsnämndens verksamhet. Det innebär ett ökat medelsbehov fr. o. m. budgetåret 1977/78. Min beräkning av medelsbehovet framgår av sammanställningen över kostnader och medelsbehov. Jag har inte beräknat medel för en utökning av beredskapsnämndens personal. Inte heller har medel avsatts för det s. k. propanprojektet.

Med hänvisning härtill och till vad jag tidigare har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 2 010 000 kr.

Förslag till
Lag om ändring i familjebidragslagen (1946:99)

Härigenom föreskrives att 6 §, 14 § 3 och 4 mom. och 15 § familjebidragslagen (1946:99)[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 §[2]	
Familjepenning utgår för familjemedlem som omnämnes i 3 § med högst nedanstående belopp för dag: kronor	Familjepenning utgår för familjemedlem som omnämnes i 3 § med högst nedanstående belopp för dag: kronor
1) För hustru och frånskild hustru ävensom – därest värnpliktig icke sammanlever med hustru eller hustrun, med vilken han sammanlever, är arbetsoförmögen – för annan familjemedlem, som förestår hemmet åt värnpliktig med hemmavarande familjemedlem under 16 år *21*	1) För hustru och frånskild hustru ävensom – därest värnpliktig icke sammanlever med hustru eller hustrun, med vilken han sammanlever, är arbetsoförmögen – för annan familjemedlem, som förestår hemmet åt värnpliktig med hemmavarande familjemedlem under 16 år *27*
2) För annan familjemedlem än som avses under 1) *9*	2) För annan familjemedlem än som avses under 1) *12*
När synnerliga skäl därtill äro må efter särskilt medgivande, enligt vad i 39 § stadgas, familjepenning för värnpliktigs moder, som förestår hans hem, utgå med högst *21* kronor för dag, oaktat den värnpliktige icke har hemmavarande familjemedlem under 16 år.	När synnerliga skäl därtill äro må efter särskilt medgivande, enligt vad i 39 § stadgas, familjepenning för värnpliktigs moder, som förestår hans hem, utgå med högst *27* kronor för dag, oaktat den värnpliktige icke har hemmavarande familjemedlem under 16 år.
14 §	
3 mom. Bidrag må icke utgå till avlönande av den värnpliktiges *hustru eller hans* barn under sexton år. Huruvida näringsbidrag må avse av-	3 mom. Bidrag må icke utgå till avlönande av den värnpliktiges barn under sexton år. Huruvida näringsbidrag må avse avlönande av annan

[1] Lagen omtryckt 1975:554.

[2] Senaste lydelse 1976:304.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
lönande av annan den värnpliktige närstående än nu sagt skall bero på prövning i varje särskilt fall.	den värnpliktige närstående än nu sagts skall bero på prövning i varje särskilt fall.
4 mom. Bidrag må utgå med högst *femtio* kronor för dag. Vid bestämmande av bidragets storlek skall hänsyn tagas till det genomsnittliga normala driftsöverskott företaget kan beräknas lämna under den värnpliktiges tjänstgöring och dennes möjligheter att av inkomsterna från företaget bidraga till den anlitade arbetskraftens avlönande.	4 mom. Bidrag må utgå med högst *ett hundra* kronor för dag. Vid bestämmande av bidragets storlek skall hänsyn tagas till det genomsnittliga normala driftsöverskott företaget kan beräknas lämna under den värnpliktiges tjänstgöring och dennes möjligheter att av inkomsterna från företaget bidraga till den anlitade arbetskraftens avlönande.

15 §

Därest hinder möter mot näringens eller rörelsens fortsatta bedrivande under den värnpliktiges tjänstgöring men förutsättningar finnas för näringens eller rörelsens återupptagande efter tjänstgöringens slut, kan särskilt bidrag beviljas för bestridande under tjänstgöringen av utgifter, som prövas nödvändiga för att näringen eller rörelsen skall kunna av den värnpliktige efter tjänstgöringens slut återupptagas. Näringsbidrag som nu sagts må ej utan tillsynsmyndighetens medgivande utgå till värnpliktig, som fullgör grundutbildning.

Näringsbidrag enligt denna paragraf må beviljas med högst *femtio* kronor för dag.	Näringsbidrag enligt denna paragraf må beviljas med högst *ett hundra* kronor för dag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1977.

[1] Lagen omtryckt 1975:554

[2] Senaste lydelse 1976:304

Innehåll

1. Grunder för genomförd planering, studier m. m. ... 1
   1.1 Planeringssystem ... 1
   1.2 Genomförda säkerhetspolitiska studier ... 3
      1.2.1 Angrepp med konventionella stridsmedel mot mobiliserat svenskt försvar ... 3
      1.2.2 Överraskande angrepp med konventionella stridsmedel 4
      1.2.3 Krig i Europa varvid Sverige är neutralt ... 4
      1.2.4 Krig i vilka ABC-stridsmedel utnyttjas ... 5
      1.2.5 Hot om ekonomiska och militära åtgärder som stöd för krav på Sverige ... 5
   1.3 Perspektivplaner ... 6
      1.3.1 Perspektivplan för det militära försvaret ... 6
      1.3.2 Perspektivplan för civilförsvaret ... 7
      1.3.3 Perspektivstudier inom det ekonomiska försvaret ... 7
      1.3.4 Studier av övrigt totalförsvar ... 7
   1.4 Programplaner för perioden 1977/78–1981/82 ... 8
2. Den svenska säkerhetspolitiken ... 9
   2.1 1974 års försvarsutredning ... 9
   2.2 Föredraganden ... 31
   2.3 Hemställan ... 41
3. Totalförsvarets fortsatta utveckling, gemensamma grunder ... 42
   3.1 1974 års försvarsutredning ... 42
   3.2 Föredraganden ... 47
   3.3 Hemställan ... 54
4. Det militära försvaret ... 55
   4.1 Det militära försvarets fortsatta utveckling ... 55
      4.1.1 Perspektivplaner för det militära försvaret ... 55
      4.1.2 Programplaner för det militära försvaret ... 65
         Överbefälhavaren ... 65
         Chefen för armén ... 72
         Chefen för marinen ... 79
         Chefen för flygvapnet ... 86
      4.1.3 Övrigt underlag ... 92
      4.1.4 1974 års försvarsutredning överväganden och förslag rörande det militära försvarets fortsatta utveckling ... 98
   4.2 Föredraganden ... 119
      4.2.1 Det militära försvarets fortsatta utveckling ... 119
      4.2.2 Förbättrade värnpliktsförmåner ... 139
      4.2.3 Ramberäkningar för budgetåret 1977/78 ... 141

4.3 Hemställan ... 143
4.4 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78 ... 145
Reglering av prisstegringar för det militära försvaret ... 146
Arméförband: ... 150
Ledning och förbandsverksamhet ... 150
Materielanskaffning ... 158
Iståndsättning av befästningar och kaserner ... 162
Forskning och utveckling ... 165
Marinförband: ... 168
Ledning och förbandsverksamhet ... 168
Materielanskaffning ... 175
Iståndsättning av befästningar och kaserner ... 180
Forskning och utveckling ... 183
Flygvapenförband: ... 187
Ledning och förbandsverksamhet ... 187
Materielanskaffning ... 193
Iståndsättning av befästningar och kaserner ... 198
Forskning och utveckling ... 201
Försvarets hundskola ... 206
Frivilliga försvarsorganisationer m. m. ... 210
Viss gemensam verksamhet ... 213
Vissa ersättningar m. m. ... 216
Arméförband: Anskaffning av anläggningar ... 217
Marinförband: Anskaffning av anläggningar ... 231
Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar ... 239
Anskaffning av datamaskiner ... 250
5. Civilförsvaret ... 254
5.1 Civilförsvarets fortsatta utveckling ... 254
5.1.1 Perspektivplaner för civilförsvaret ... 254
5.1.2 Programplaner för civilförsvaret för perioden 1977/78–1981/82 ... 259
5.1.3 1974 års försvarsutrednings förslag till civilförsvarets fortsatta utveckling ... 267
5.2 Föredraganden ... 275
5.2.1 Civilförsvarets fortsatta utveckling ... 275
5.2.2 Ramberäkningar för budgetåret 1977/78 ... 282
5.3 Hemställan ... 284
5.4 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78 ... 284
Reglering av prisstegringar för civilförsvaret ... 285
Civilförsvar ... 287
Civilförsvar: Skyddsrum ... 316
Civilförsvar: Anskaffning av anläggningar ... 318

6. Övrigt totalförsvar 323
6.1 Övrigt totalförsvars fortsatta utveckling 323
6.1.1 Inledning 323
6.1.2 Studier av övrigt totalförsvar 324
6.1.3 1974 års försvarsutredning 331
6.1.4 Föredraganden 336
6.1.5 Hemställan 340
6.2 Övrigt totalförsvar: Programmet Ledning 340
6.2.1 Psykologiskt försvars fortsatta utveckling 340
6.2.2 Föredraganden 343
6.2.3 Hemställan 344
6.3 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78 344

Bilaga 1.1 Förslag till Lag om ändring i familjebidragslagen (1946:99) 349

Prop. 1976/77:74

Bilaga 2 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

HANDELSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Burenstam Linder

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

---

1. Inledning

Det ekonomiska försvaret bygger i allt väsentligt på det fredstida samhällets resurser. Planläggning och övriga beredskapsåtgärder i fred inriktas på att göra det möjligt att vid krig, avspärrning och i viss utsträckning även andra kriser tillhandahålla de varor och tjänster som behövs för landets försörjning och försvar. Det ekonomiska försvaret innefattar alla de personella och materiella resurser samt all den verksamhet i övrigt som krävs för att uppnå en tillfredsställande försörjningsberedskap. Sålunda ingår beredskapsåtgärder som bl. a. berör råvaruproduktion, industriell förädling, handel, försörjning med energi och arbetskraft, transportverksamhet, väghållning, post- och bankväsende m. m.

En vägledande princip i beredskapsplaneringen är att den som ansvarar för en viss för det ekonomiska försvaret betydelsefull verksamhet i fred också bör ha ansvar för denna verksamhet i kris och krig. Härigenom möjliggörs en smidig övergång från freds- till kris- och krigssamhälle. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) svarar för den nödvändiga samordningen och för sådana åtgärder som inte naturligen faller inom annan myndighets ansvarsområde.

De planeringsförutsättningar som gäller för det ekonomiska försvaret skiljer sig på flera sätt från vad som gäller för det militära försvaret och civilförsvaret. Avgörande för våra möjligheter att upprätthålla viktiga samhällsfunktioner under kriser och krig är det svenska samhällets och i synnerhet näringslivets kapacitet vid aktuell tidpunkt och dess förmåga till snabb anpassning och omställning vid olika krissituationer. Staten förfogar bara delvis över dessa resurser i fredstid. Inte heller kan näringslivets utveckling på kort sikt nämnvärt påverkas. Verksamheten i fred inom det ekonomiska försvaret består till väsentliga delar av åtgärder som syftar till att i

krissituationer möjliggöra fortsatt nödvändig verksamhet i det svenska samhället samt att i krig stödja våra försvarsansträngningar. Dessa åtgärder utgörs av kompletteringar av näringslivets resurser m. m. av olika stödåtgärder för att behålla produktionskapacitet samt av planering av verksamheten vid kriser eller i krig.

Sedan början av 1970-talet har inom det ekonomiska försvaret bedrivits försök med långsiktsplanering.

ÖEF lämnade således år 1973 efter uppdrag av Kungl. Maj:t förslag till hur ett planeringssystem skulle kunna utformas. Kungl. Maj:t uppdrog i november samma år åt ÖEF att efter anvisningar av chefen för handelsdepartementet och i samråd med berörda myndigheter tills vidare bedriva försök med långsiktsplanering. ÖEF lämnade således år 1973 efter uppdrag av Kungl. Maj:t förslag till hur ett planeringssystem skulle kunna utformas. Kungl. Maj:t uppdrog i november samma år åt ÖEF att efter anvisningar av chefen för handelsdepartementet och i samråd med berörda myndigheter t. v. bedriva försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Samtidigt meddelade chefen för handelsdepartementet anvisningar för försöken. Dessa omfattade bl. a. perspektivstudier (del 1 och 2) och programplanering inom det militära försvaret och civilförsvaret.

I maj 1975 tillkallade chefen för handelsdepartementet sakkunniga med uppgift att göra en översyn av ÖEF:s organisation. Vidare skulle de sakkunniga överväga vissa krisorganisationsfrågor. De sakkunniga överlämnade i september 1976 betänkandet (Ds H 1976:4) Ny organisation för ÖEF.

I februari 1975 tillkallade chefen för handelsdepartementet sakkunniga med uppgift att framlägga förslag till program för beredskapslagring av oljeprodukter m. m. efter år 1976. De sakkunniga överlämnade i december 1976 betänkandet (SOU 1976:67) Beredskapslagring av olja, kol och uran.

2. Perspektivstudier för det ekonomiska försvaret

2.1 Anvisningar för perspektivstudiernas fas 1

Regeringen uppdrog i november 1973 åt ÖEF att i samråd med berörda myndigheter tills vidare bedriva försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Chefen för handelsdepartementet utfärdade samma dag, i samråd med övriga berörda departementschefer, närmare anvisningar dels för långsiktsplaneringen i allmänhet, dels för de perspektivstudier som avsågs inleda försöksverksamheten.

Bakgrund och allmänna principer för studierna överensstämde i huvudsak med motsvarande anvisningar för perspektivplaneringen inom det militära försvaret och civilförsvaret.

Perspektivstudiernas fas 1 skulle avse läget vid 1990-talets början. Studierna av alternativa utformningar av det ekonomiska försvaret borde i största möjliga utsträckning bedrivas utan bundenhet till 1977 befintlig försörjningsberedskap.

För studierna meddelades säkerhetspolitiska utgångspunkter samt betonades betydelsen av att beakta den svenska samhällsutvecklingen inom de sektorer som är av betydelse för försörjningsberedskapen.

I anvisningarna angavs ett antal styrande kris- och angreppsfall i form av olika exempel på fredskriser, avspärrningssituationer och krig. Vissa av dessa miljöer hade anbefallts också för det militära försvarets och civilförsvarets fas 1-arbete. Därutöver angavs utgångspunkt för studier av särskilda krav på det ekonomiska försvaret avseende skydd mot ABC-stridsmedel, verkan mot överraskande angrepp, uthållighet och försörjningsstandard samt samordning inom totalförsvaret. Kostnaderna för de beredskapsåtgärder som erfordras i de alternativa utformningarna av det ekonomiska försvaret skulle redovisas oberoende av om de belastar statsbudgeten eller ej.

I kompletterande anvisningar i juni 1974 meddelades säkerhetspolitiska och ekonomiska förutsättningar för olika alternativ i fråga om det ekonomiska försvarets utveckling 1977–1992. Härvid sammanfördes de yttre miljöerna till fyra kombinationer, vilka representerade olika ambitionsnivåer när det gällde svårighetsgraden i fråga om mål och uppgifter för det ekonomiska försvaret. Kombinationerna benämndes nivå 1, nivå 2, en nivå som enbart var anpassad till fredskriser och en nivå som motsvarade de totala kostnaderna för det ekonomiska försvaret under budgetåret 1973/74.

2.2 Perspektivstudie del 1 för det ekonomiska försvaret

ÖEF överlämnade i oktober 1974 perspektivstudie del 1 till regeringen.

Beträffande den yttre miljön anger ÖEF att det som i avgörande grad dimensionerar påfrestningarna på det ekonomiska försvaret i de olika kris- och angreppsfallen är störningar i utrikeshandeln. I samtliga miljöexempel har antaganden rörande sådana störningar gjorts och legat till grund för

beräkningarna avseende främst behovet av beredskapslagring.

En annan faktor av betydelse för försörjningsberedskapen är omfattningen och längden av stridshandlingar i Sverige. Denna fråga har studerats i samverkan med militära experter.

En del av planeringsansvaret hänför sig till uppgifter som åligger det ekonomiska försvaret under de olika miljöernas efterkris- respektive efterkrigstider.

Beträffande den inre miljön konstaterar ÖEF att verksamheten till sin övervägande del grundas på fredssamhällets tillgångar. Planeringen syftar till att komplettera samhällets resurser så att de samhällsfunktioner som faller inom det ekonomiska försvarets ansvarsområde kan lösa sina uppgifter vid kriser och krig.

I studien redovisas att den ökade internationella integrationen har lett till en genomgripande strukturomvandling av det svenska näringslivet, vilket har ökat känsligheten för störningar i utrikeshandeln och sårbarheten i krig. Industrin har blivit mer import- och exportberoende. Den relativa minskningen av varulagren inom såväl industri som handel medför att tillgången på främst industriråvaror enligt myndigheterna är otillräcklig för att försörjningssäkerheten skall kunna bibehållas vid störningar i utrikeshandeln. Även en koncentration av produktion och handel till färre företag, ofta belägna i områden där risken för skador genom krigshandlingar är stor, ställer enligt ÖEF ökade krav på åtgärder för att trygga varutillgången.

En trend mot minskad bredd i det inhemska produktionssortimentet och minskad flexibilitet hos produktionsapparaten har konstaterats av ÖEF. Den innebär sämre möjligheter att tillverka hela det varusortiment som krävs för folkförsörjningen och totalförsvaret. Dessa förhållanden, liksom även reduceringen av självförsörjningskapacitet inom vissa industribranscher, gör det enligt ÖEF nödvändigt att vidta åtgärder för att bibehålla väsentlig produktion vid viss miniminivå och att vid behov kunna öka inslaget av halvfabrikat och färdigprodukter i beredskapslagren. Likaså kan man behöva vidta åtgärder för att kunna starta reservproduktion, återuppta nedlagd produktion och öka otillräcklig produktion.

De miljöförutsättningar som utnyttjats i *ambitionsnivå 2* karakteriseras av relativt långa skeden med tidvis mycket långtgående importstörningar. Särskilt har försörjningen under efterkris- respektive efterkrigstiden medfört behov av omfattande beredskapslagring. Beredskapslagringen överträffar avsevärt den som gäller enligt nuvarande planering.

De väsentligaste beredskapsåtgärderna inom olika områden sammanfattas nedan.

För *livsmedel* erfordras beredskapslagring för att möta produktionsbortfall på grund av stridshandlingar samt för att tillgodose behoven av gödsel- och bekämpningsmedel jämte livsmedel.

Åtgärderna inom beklädnadsområdet avser främst beredskapslagring för att tillgodose behoven av uthållighet inom textil- och läderområdet samt

kreditstöd åt särskilt försörjningsviktig industri.

Inom *energiområdet* erfordras beredskapslagring för att säkerställa behovet av olja, oljeprodukter och uran. Vidare erfordras skydd, främst bergutrymmen, för delar av lagren samt för vissa kärnkraftaggregat.

För *övriga försörjningsviktiga varor* erfordras beredskapslagring för att möta kraven på uthållighet avseende råvaror, halvfabrikat och vissa färdiga varor inom metall-, gummi- och kemikalieområdena.

Beträffande *transporter* erfordras beredskapslagring, underhåll av beredskapsmateriel samt utbildning inom främst järnvägs- och flygtransportområdena. Vidare erfordras reservbromateriel samt materiel för lastning och lossning.

Beträffande *tjänster* erfordras bl. a. arbetskraftsplanläggning, utbildning av vapenfria tjänstepliktiga samt planläggning för bank- och postväsendet.

De årliga kostnaderna för de åtgärder som erfordras uppgår till ca 2 879 milj. kr. i prisläge 1974, varav ca 1 565 milj. kr. över statsbudgeten, ca 210 milj. kr. över affärsverks driftbudget och ca 1 095 milj. kr. att bekostas av näringslivet.

De förutsättningar som utnyttjas i *ambitionsnivå 1* innebär bl. a. att i vissa miljöer någon lagring för efterkris- eller efterkrigstid ej planeras. Vidare är importstörningar kortare och mindre omfattande än i nivå 2. Detsamma gäller i viss utsträckning stridshandlingarna i Sverige.

Kraven på försörjningsförmåga i nivå 1 har medfört behov av beredskapslagring m. m. av en omfattning som kostnadsmässigt innebär en fördubbling i jämförelse med nuvarande planer men endast ca hälften av behoven i nivå 2.

De väsentligaste beredskapsåtgärderna inom olika områden sammanfaller i huvudsak med de som redovisas för nivå 2, men har mindre omfattning.

De årliga kostnaderna för de åtgärder som erfordras uppgår till ca 1 420 milj. kr. i prisläge 1974, varav ca 950 milj. kr. över statsbudgeten, ca 110 milj. kr. över affärsverks driftbudget och ca 360 milj. kr. att bekostas av näringslivet.

I ambitionsnivån enbart anpassad till *fredskriser* har bortsetts från övriga typer av miljöer. Detta har av ÖEF inte tolkats så att det ekonomiska försvarets uppgifter i framtiden skulle begränsas till att enbart kunna möta fredskriser. I stället bör enligt ÖEF förslaget i fredskrisnivån kunna utnyttjas för att bedöma resursbehoven om man antar att en fredskris kan utgöra inledning av de exempel på avspärrning och krig som legat till grund för behoven av beredskapsåtgärder i övriga nivåer.

Denna tolkning medför att vad avser behovet av beredskapslagring inga hänsyn tas till nu befintliga eller fram till 1977 erhållna tillgångar. Beredskapsåtgärderna i denna nivå begränsas till beredskapslagring, kreditstöd till viss industri och planläggning av konsumtionsreglerande åtgärder.

De årliga kostnaderna för de åtgärder som erfordras uppgår till ca 625 milj.

kr. i prisläge 1974, varav ca 275 över statsbudgeten och ca 350 milj. kr. att bekostas av näringslivet.

Ambitionsnivån anpassad till *oförändrade kostnader* redovisas endast som konsekvenser i stort i fråga om möjligheterna att i början av 1990-talet lösa de från samtliga miljöer härledda uppgifterna.

Försörjningen bedöms i samtliga exemplifierade fredskriser kunna tillgodoses i erforderlig utsträckning med undantag för bränsle och drivmedel i en av miljöerna.

Vid avspärrning eller krig bedöms inte försörjningen i något exempel kunna tillgodoses mer än till i genomsnitt 50 % vid avspärrning och 60 % vid krig.

Sådana eftersläpningar i fråga om utbildning och materielanskaffning kommer att uppstå att det ekonomiska försvaret blir beroende av lång förvarning före eventuella beredskapsperioder under vilken bristerna i dessa avseenden måste täckas. Äldre beredskapsmateriel måste utnyttjas, vilket ökar underhållskostnaderna.

Möjligheterna för det ekonomiska försvaret att lösa sina uppgifter kommer att avsevärt reduceras och i vissa fall att omöjliggöras hävdar ÖEF om detta alternativ skulle väljas som grund för det ekonomiska försvarets utveckling 1977–1992.

2.3 Anvisningar för perspektivstudiernas fas 2

Chefen för handelsdepartementet gav i februari 1975 anvisningar för perspektivstudiernas fas 2.

Syftet med fas 2 var att redovisa alternativ i fråga om försörjningsberedskapens utveckling under femårsperioden 1977/78–1981/82 och att bedöma vilka konsekvenser dessa utvecklingar skulle få när det gällde möjligheterna att nå de under perspektivstudiens fas 1 för femtonårsperioden 1977/1992 uppställda målen med vissa angivna ambitionsnivåer.

Det säkerhetspolitiska underlag som meddelats för fas 1 skulle gälla även fas 2. Det miljöunderlag i form av angreppsfall, krisfall m. m. som meddelats inför fas 1 avsåg emellertid 1990-talets början. Vid utformningen av olika alternativ i ett kortare tidsperspektiv borde prioriteringarna mellan olika åtgärder bygga på studieantagandet att krigsriskerna i Europa på kort sikt är små, men att utvecklingen på längre sikt är mera oklar samt att riskerna för någon form av fredskris på kort sikt kan vara stora. De alternativa handlingsvägarna för det ekonomiska försvarets utveckling borde mot bakgrund härav utformas så att rimlig försörjningsberedskap kunde erhållas i fredskriser och miljöer som motsvarar dem som innefattades i nivå 1 under fas 1-arbetet. För efterkris-(krigs)tid skulle vid otillräckligt resursutrymme inom aktuell ekonomisk studienivå endast administrativ beredskapsplanläggning förutsättas erforderlig. Vid utformningen av alternativa handlingsvägar borde vidare handlingsfrihet i möjlig mån behållas eller skapas för att på

längre sikt nå godtagbar effekt i samtliga för fas 1-arbetet angivna angrepps- och krisfall m. m.

Vid utformningen av olika av fredskriser motiverade åtgärder borde beaktas att de i det säkerhetspolitiska underlaget angivna fredskriserna endast utgjorde exempel. Andra tänkbara påfrestningar på vår försörjning i samband med möjliga fredskriser skulle därför beaktas i fas 2-arbetet.

För alternativ på den lägsta ekonomiska studienivån borde belysas vilka förstärkningar av försörjningsberedskapen som under de närmaste fem åren av perspektivstudieperioden är möjliga inom sex månader resp. två år. Detta borde samordnas med den motsvarande belysning som överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen skulle göra enligt till dem lämnade fas 2-anvisningar.

För perioden 1977/78–1981/82 skulle olika handlingsvägar för det ekonomiska försvaret utarbetas och värderas i fyra ekonomiska studienivåer nämligen ca 4 800, 5 500, 6 600 respektive 8 400 milj. kr. i prisläge februari 1974. Härav fick högst 2 500, 2 800 respektive 3 200 milj. kr. i de tre lägsta studienivåerna belasta statsbudgeten. Av dessa nivåer ansågs nivån 4 800 motsvara en förlängning under femårsperioden av kostnaderna för ekonomiskt försvar under budgetåret 1973/74 med tillägg av kostnader för bundna åtaganden avseende oljeinlagring 1977/78–1978/79.

I samtliga handlingsvägar skulle inkluderas konsekvenserna av redan av riksdagen fattat beslut om utbyggnad av lager av råolja. Därutöver skulle undersökas möjligheterna att inrymma en fortsatt utbyggnad.

I beskrivningarna av handlingsvägarna skulle särredovisas de åtgärder som primärt syftade till att åstadkomma beredskap mot fredskriser. Härvid skulle beaktas att kraven på försörjningsstandard i fredskriser i många avseenden bör sättas högre än vid krig och avspärrning.

I anvisningarna fastlades också metoderna för beräkning av kostnader och utgifter.

2.4 Perspektivstudie del 2 för de ekonomiska försvaret

ÖEF överlämnade i oktober 1975 perspektivstudie del 2 till regeringen.

Inledningsvis konstaterar ÖEF att de mål som gäller fram till 1977 för det ekonomiska försvarets olika funktioner hittills har formulerats mot olika bakgrund. De beredskapslagrande funktionerna skall kunna sörja för folkförsörjningens upprätthållande från några månader för vissa delprogram ända upp till flera år för andra. De övriga funktionernas mål saknar i regel tidsbegränsningar och skiljer vanligtvis inte på olika försörjningshotande situationer. Målen är endast i undantagsfall formulerade eller godkända av statsmakterna.

ÖEF konstaterar vidare att som följd av gällande skilda mål och varierande måluppfyllnad det ekonomiska försvaret uppvisar en ojämn beredskap.

Med utgångspunkt i miljöunderlaget har olika handlingsvägar studerats

inom ramen för den huvudidé till utveckling i stort som redovisades i perspektivstudie del 1. Handlingsvägarna innebär i princip en med de ekonomiska nivåerna växande förmåga att möta olika typer av påfrestningar.

Samtliga studerade alternativ har byggts upp ifrån ett minimikrav på studerade försörjningsområden, vilket omfattar dels åtgärder som betingas av grundläggande beredskapsuppgifter reglerade i instruktioner och författningar, dels sådana uppgifter som betingas av andra totalförsvarsgrenars behov av understöd och samverkan.

I syfte att belysa intressanta omslagspunkter har ÖEF utöver de fyra anvisade ekonomiska nivåerna (8 400, 6 600, 5 500 och 4 800) redovisat lösningar i nivåerna "4 800+" och "5 500+". I avseende på ekonomiska resurser ligger de mitt emellan "4 800" och "5 500" respektive "5 500" och "6 600".

Medelsfördelning på program inom respektive studienivå

Nivå	8 400		6 600	5 500+	5 500	4 800+		4 800	
Prisläge febr 75	9 230		7 255		6 045			5 275	
Program/Alternativ	1 a	1 b	2	3	4	5	6 a	6 b	6 c
Livsmedel	1 375	900	565	495	490	205	245	150	445
Beklädnad	460	343	275	260	260	225	240	170	170
Energi									
bränsle m. m.	3 415	4 280	3 195	2 725	2 695	2 460	2 550	3 700	2 645
elkraft	215	215	205	185	185	115	115	70	70
Övriga varor	2 930	2 690	2 305	2 175	1 625	1 990	1 430	675	1 160
Transporter	320	320	280	245	245	205	205	100	100
Tjänster	328	328	328	328	328	328	328	328	328
Löneckompensation	162	162	162	162	162	162	162	162	162
Summa	9 205	9 240	7 315	6 575	5 990	5 690	5 275	5 355	5 080

Nivå "5 500+" har i studien utgjort ett utförligt dokumenterat referensalternativ. Redovisningen av övriga nivåer har getts formen av avvikelser från referensalternativet.

I *alternativ "5 500+"* motsvarar uthålligheten i fredskriser 2 månaders (för bränsleprogrammet 3 månaders) nettoimport av försörjningsviktiga varor. Anbefallt avspärrningsfall och samtliga studerade krigssituationer kan mötas. För efterkrigstid beräknas endast resurser för administrativ beredskapsplanläggning. Vissa brister i fråga om att täcka behov av utbildning och anskaffning av sådan materiel som tillverkas inom landet måste dock accepteras.

Nedan redovisas i stora drag de beredskapsåtgärder, som är av särskilt stor betydelse för att de ambitioner som nyss har angetts skall kunna uppnås.

Livsmedel

- beredskapslagring av gödsel- och bekämpningsmedel, förädlade livsmedel samt livsmedelsråvaror.

Beklädnad

- beredskapslagring av råvaror och hel- och halvfabrikat på textil- och läderområdet
- medel för stöd åt inhemsk produktion (avskrivningslån och lånegarantier).

Energi

- beredskapslagring av oljor, oljeprodukter och fasta bränslen
- anskaffning av reserv- och reparationsmateriel
- byggnadstekniskt skydd för vissa elkraftanläggningar och delar av oljelagren.

Övriga försörjningsviktiga varor

- beredskapslagring av råvaror, halvfabrikat och vissa färdigvaror inom främst metall-, gummi- och kemikalieområdena
- forskning och utveckling i syfte att ta fram ersättningsmaterial och metoder för ersättningsproduktion
- reservdelslagring samt maskiner i "malpåse".

Transporter

- beredskapslagring, anskaffning och underhåll av reservdelar och beredskapsmateriel samt utbildning för att säkerställa erforderlig beredskap och uthållighet
- anskaffning av reservbromateriel och transportmateriel
- anordnande av skyddsrum och övrigt byggnadstekniskt skydd.

Tjänster

- arbetskraftsplanläggning
- utbildning av vapenfria tjänstepliktiga och personer inom frivilligorganisationerna
- beredskapslagring och planläggning för bank- och postväsendets verksamhet i kris och krig.

I *alternativ "6 600"* motsvarar uthålligheten mot fredskriser 2,5 månaders (för bränsleprogrammet 4 månaders) nettoimport av försörjningsviktiga varor.

Beredskapsåtgärderna i denna nivå överensstämmer i allt väsentligt med dem som redovisas i studienivå "5 500+". Några väsentligare brister i erforderliga beredskapsåtgärder förekommer inte.

I *nivå "8 400"* har två studiealternativ analyserats (alternativ 1 a och 1 b).

Uthålligheten i fredskriser motsvarar ett antal månaders nettoimport av försörjningsviktiga varor enligt följande

	Bränsleprogrammet	Övriga program
Alternativ 1 a	4 månader	3.5 månader
Alternativ 1 b	4,5 månader	3 månader

Beredskapsåtgärderna i denna nivå överensstämmer med dem som redovisats i nivå "5 500+" med följande tillägg.

Några brister i erforderliga beredskapsåtgärder förekommer inte. En del (i alternativ 1 b en mindre del) av efterkrigstiden i vissa krigssituationer kan mötas med i fredstid anskaffade resurser.

Stöd i fred till försörjningsviktig industri lämnas i syfte att säkerställa fortsatt produktion inom landet av försörjningsviktiga varor.

Inom programmet Övriga varor avsätts medel för stöd åt inhemsk produktion (avskrivningslån och lånegarantier).

I alternativ 1 b har det varit möjligt att under perioden 1978–1982 i programmet Bränslen och drivmedel m. m. inrymma den utökade oljelagringen för fredskriser som enligt riksdagens principbeslut skall genomföras till år 1985 (prop. 1975:30). En konsekvens av detta är att uthålligheten mot fredskriser inom övriga program måste begränsas till endast 2/3 av bränsleprogrammets motsvarande uthållighet. En annan konsekvens är att möjligheterna att tillgodose efterkrigstidens behov av fysiska resurser utöver administrativ beredskapsanläggning blir starkt begränsade.

Alternativ 1 a uppvisar en jämnare uthållighet mellan de beredskapslagrande programmen samtidigt som efterkrigstidens behov av resurser kan tillgodoses i relativt stor utsträckning. ÖEF förordar därför alternativ 1 a.

I *alternativ "5 500"* motsvarar uthålligheten mot fredskriser 2,5 månaders (för bränsleprogrammet 3,5 månaders) nettoimport av försörjningsviktiga varor.

Beredskapsåtgärderna överensstämmer i allt väsentligt med dem som har redovisats i studienivå "5 500+".

I *alternativ "4 800+"* motsvarar uthålligheten mot fredskriser en månads (för bränsleprogrammet 2 månaders) nettoimport av försörjningsviktiga varor. Av angivna krigssituationer kan endast en mötas.

Beredskapsåtgärderna överensstämmer i allt väsentligt med dem som har redovisats i studienivå "5 500+":

I nivå *"4 800"* har tre studiealternativ analyserats (alternativ 6 a, 6 b och 6 c).

Uthålligheten mot fredskriser motsvarar ett antal månaders nettoimport av försörjningsviktiga varor enligt tabell.

	Bränsleprogram	Övriga program
Alternativ 6 a	3 månader	2 månader
Alternativ 6 b	4 månader[a]	3 månader
Alternativ 6 c	4 månader	4 månader

[a] Därutöver skall inrymmas den utökade oljelagring varom riksdagen beslutade våren 1975.

Avspärrningsfallet kan inte mötas i något alternativ. I alternativ 6 a kan två krigssituationer mötas. Några krigssituationer kan inte mötas i alternativen 6 b och 6 c. I dessa båda alternativ begränsas åtgärderna för att möta avspärrning och krig till enbart administrativa åtgärder.

I alternativ 6 a överensstämmer beredskapsåtgärderna i huvudsak med dem som har redovisats för studienivå "5 500+".

I alternativ 6 b och 6 c begränsas åtgärderna inom samtliga program till att främst avse

- beredskapslagring (i förekommande fall) för fredskriser,
- tillgodoseende av minimikravet.

Detta innebär för främst de beredskapslagrande programmen att hittills genomförd beredskapslagring för att möta avspärrning och krig till stora delar måste omprövas. Detta har för berörda program lett till omfattande omdisponeringar av de år 1977 befintliga tillgångarna.

ÖEF framhåller att den i anvisningarna markerade prioriteringen av fredskriser på kort sikt, dvs. under programplaneperioden 1977–82, bör tolkas så att större vikt än i hittillsvarande planering bör ägnas fredskrismiljöerna. Detta är enligt ÖEF en väl grundad förutsättning, som dock inte bör få medföra att förmågan att kunna möta avspärrnings- och krigssituationer under perioden försummas. En rimlig och ändamålsenlig balans i försörjningsförmågan mot de olika miljötyperna bör alltid eftersträvas – oavsett ekonomiska resurser. ÖEF förordar därför alternativ 6 a.

Det samlade medelsbehovet i de olika studienivåerna framgår av tabellen.

Studienivå (Prisnivå febr. 75 inom parentes)	Totalt resurs-behov	Varav behov för freds-kriser	Belastning statsbud-geten	Belastning affärs-verken	Belastning närings-livet
8 400 (9 230)					
alt 1 a	9 205	4 725	6 175	240	2 790
alt 1 b	9 240	5 000	5 385	240	3 615
6 600 (7 255)	7 315	3 950	4 505	240	2 570
5 500+	6 575	2 675	4 100	225	2 250
5 500 (6 045)	5 990	3 430	3 530	225	2 235
4 800+	5 690	1 040	3 310	190	2 190
4 800 (5 275)					
alt 6 a	5 275	2 600	2 905	190	2 180
alt 6 b	5 355	3 890	1 900	170	3 285
alt 6 c	5 080	4 640	2 760	170	2 150

I anvisningarna angavs att för alternativ på den lägsta ekonomiska studienivån belysas vilka *förstärkningar av försörjningsberedskapen* som fram till år 1982 är möjliga inom sex månader resp. två år. Denna belysning har utförts som en särskild studie. Förstärkningsåtgärderna har i studien indelats i två kategorier, nämligen dels sådana som kräver tillgång till import (importberoende åtgärder) och dels de som kan utföras inom landet (ej importberoende åtgärder). Som slutsats av studien anför ÖEF

att en förstärkning av vår försörjningsberedskap, initierad av en eller flera förvarningssignaler, i viss utsträckning kan genomföras om den avser åtgärder som kan vidtas inom landet,

att den förvarningstid som kan antas kunna disponeras blir sannolikt närmare 6 än 24 månader, varför de förstärkningsåtgärder som hinner vidtas endast kan få begränsad effekt på försörjningsberedskapen och

att möjligheterna att få någon effekt av betydelse genom importberoende åtgärder bedöms vara ytterligt ovissa.

ÖEF påpekar att det redan i nuvarande beredskapsplanering förekommer sådana eftersläpningar i både planläggning och utbyggnad av en materiell beredskap att det redan nu föreligger ett behov av en "beredskapsperiod" under vilken bristtäckning i dessa avseenden måste ske.

ÖEF förordar för programplaneringen inom det ekonomiska försvaret en medelstilldelning motsvarande minst den högsta studienivån och med den avvägning mellan de olika försörjningsområdena (programmen) som i studien representeras av alternativet 1 a. Samtliga i studiearbetet medverkande myndigheter är eniga om de framlagda resultaten och förslagen.

3. 1974 års försvarsutredning (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar

Chefen för försvarsdepartementet har i det föregående redogjort för försvarsutredningens förslag beträffande säkerhetspolitikens inriktning, gemensamma grunder för totalförsvarets fortsatta utveckling och det militära försvarets, civilförsvarets samt totalförsvarsgrenens "övrigt totalförsvar" uppgifter i stort och principiella inriktning på längre sikt.

Försvarsutredningen anför beträffande det ekonomiska försvaret särskilt följande.

Utredningens principiella syn på *uthålligheten* är att planeringen främst bör inriktas på att säkerställa en omställning av samhället till en krishushållning. Beredskapslagringen bör inriktas på att säkerställa behoven under en omställningsperiod samt på försörjningen under en längre krisperiod med sådana råvaror, komponenter m. m. som inte finns att tillgå inom landet. För en krigssituation bör uthålligheten dimensioneras av behoven såsom de framgår av samordnade studier av tänkbara krigsförlopp.

Försvarsutredningen anser att det i många fall kan vara svårt att avgöra om en uppseglande kris är att betrakta som en fredskris eller som inledningen till en säkerhetspolitisk allvarligare situation och har därför kommit till slutsatsen att det är rationellt att förberedelserna för att möta *fredskriser* sker samlat dvs. inom det ekonomiska försvaret. Planeringen för fredskriser bör syfta till att i så långt möjligt normal omfattning upprätthålla produktion, export och sysselsättning samt att undvika störningar i viktiga samhällsfunktioner. Planeringen bör under de närmaste åren främst avse importbortfall av olja och oljeprodukter, däri inbegripet vissa kemiska produkter.

Inom *livsmedelsområdet* bör målet vara att livsmedelsförsörjningen inriktas mot omställning av livsmedelsproduktionen till huvudsakligen självförsörjning. Beredskapslagringen bör inriktas på sådana produktionsresurser som inte finns att tillgå inom landet, bl. a. vissa gödsel- och bekämpningsmedel samt livsmedelsråvaror.

Inom *beklädnadsområdet* bör erforderlig produktionskapacitet säkerställas inom landet. Beredskapslagring bör ske av råvaror samt hel- och halvfabrikat på textil- och läderområdet. Lagringen bör under de närmaste åren i huvudsak ske i överensstämmelse med riksdagens beslut enligt prop. 1972:127 och 1975/76:57 om försörjningsberedskapen på beklädnadsområdet.

Trots att omfattande åtgärder vidtagits för beredskapslagring av *bränslen och drivmedel* bedömer försvarsutredningen att detta område allt framgent kommer att utgöra ett av de känsligaste försörjningsområdena genom att behoven endast till liten del kan tillgodoses genom utnyttjande av inhemska råvaror. Försörjningen med bränslen och drivmedel m. m. bör genom förberedelser för förbrukningsreglering, aktivering av inhemsk ersättningsproduktion samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvars-

funktionerna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas.

Beträffande *elkraftförsörjningen* anser försvarsutredningen bl. a. att frågan om kärnkraftens utnyttjande och skydd i krig fordrar ökad uppmärksamhet.

Försvarsutredningen bedömer det sannolikt att den svenska industrin, när det gäller området *övriga försörjningsviktiga varor*, efter en viss omställningsperiod kan tillgodose större delen av erforderlig försörjning under förutsättning att behövliga råvaror, utbyteskomponenter, reservdelar m. m. finns att tillgå. Beredskapslagringen bör koncentreras till kemi-, plats- och läkemedelsbranschen. Läkemedelsråvaror bör prioriteras.

Försörjningen med *transporter* bör tryggas för totalförsvarsfunktionerna i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan upprätthållas.

Försvarsutredningen vill i fråga om *tjänsteprogrammet* särskilt betona att ett tillgodoseende av arbetskraftsbehoven är en förutsättning för övriga försörjningsområdens funktion och uthållighet.

4. Anvisningar för programplanering för perioden 1977/78–1981/82 och anslagsframställningar för budgetåret 1977/78 avseende verksamheten inom det ekonomiska försvaret

Chefen för handelsdepartementet utfärdade, i samråd med övriga berörda departementschefer, i mars 1976 anvisningar för programplanering för perioden 1977/78–1981/82 och anslagsframställningar för budgetåret 1977/78 avseende verksamheten inom det ekonomiska försvaret.

Anvisningarna bestod av två delar, dels allmänna anvisningar för planeringsarbetet, dels planeringsförutsättningar i fråga om säkerhetspolitik och ekonomiska resurser.

I de allmänna anvisningarna angavs inledningsvis att programplaneringen inom det ekonomiska försvaret skulle syfta till att ta fram handlingsprogram för det ekonomiska försvarets utveckling för en period av fem år och att programplaneringen skulle dokumenteras i programplaner för resp. program (delprogram).

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), postverket, statens järnvägar, statens vägverk, sjöfartsverket, luftfartsverket, transportnämnden, statens jordbruksnämnd, arbetsmarknadsstyrelsen och statens vattenfallsverk skulle delta i programplaneringen. Riksbanken bereddes tillfälle delta.

Åt ÖEF uppdrogs att leda och samordna programplaneringen.

Myndigheternas programplaner skulle sammanställas av ÖEF till "Programplan för ekonomiskt försvar" till vilken även skulle fogas yttrande över myndigheternas programplaner och förslag till anslagsframställningar.

Åt övriga myndigheter med uppgifter inom det ekonomiska försvaret, nämligen försäkringsinspektionen, lantbruksstyrelsen, statens livsmedelsverk, statens pris- och kartellnämnd, statens krigsskadenämnd och statens krigsförsäkringsnämnd, uppdrogs att vid behov medverka i programplaneringen enligt direkt överenskommelse med ÖEF.

Dessa myndigheters inriktning av och resursbehov för beredskapsverksamhet under programplaneperioden skulle sammanställas av ÖEF i bilaga till "Programplan för ekonomiskt försvar".

Programplaner skulle upprättas och inlämnas för program enligt följande tabell.

Program och programmyndigheter

Program Delprogram	*Omfattning* Programmen omfattar frågor rörande försörjningen med:	*Programmyndighet*
1.	2.	3.
1. Livsmedel		Statens jordbruksnämnd
1.1 Livsmedel, fodermedel m. m.	Livsmedel, fodermedel, utsäde och fettråvaror	
1.2 Gödsel- och bekämpningsmedel	Handelsgödsel- och bekämpningsmedel	
2. Beklädnad	Beklädnads-, övriga textil- och lädervaror	Överstyrelsen för ekonomiskt försvar
3. Energi		
3.1 Bränslen och drivmedel m. m.	Bränslen och drivmedel utom gasbensin	Överstyrelsen för ekonomiskt försvar
3.2 Elkraft	Elektrisk energi	Statens vattenfallsverk
4. Övriga försörjningsviktiga varor		Överstyrelsen för ekonomiskt försvar
4.1 Kemiska produkter m. m.	Andra mineraler än metaller, trävaror, massa, papp och papper, grafiska produkter, gasbensin, gummi- och plastvaror samt övriga kemiska produkter dock ej läkemedel.	[1]
4.2 Metaller m. m.	Malmer, järn, stål och andra metaller samt verkstadsprodukter dock ej sjukvårdsmateriel	
5. Transporter	Transporter samt konsumtionsbegränsning av flytande drivmedel.	
5.1 Transportsamordning		Transportnämnden
5.2 Järnvägstransporter		Statens järnvägar[2]
5.3 Landsvägstransporter		Transportnämnden
5.4 Vägar		Statens vägverk
5.5 Flygtransporter		Luftfartsverket
5.6 Sjötransporter		Sjöfartsverket
6. Tjänster		
6.1 Arbetskraft	Civil arbetskraft	Arbetsmarknadsstyrelsen
6.2 Penningmedel och betalningsförmedling	Penningmedel och betalningsförmedling	Riksbanken
6.3 Postal kommunikation	Postala tjänster	Poststyrelsen

6.4 Ledning och samordning	ÖEF:s ej programanknutna verksamhet	Överstyrelsen för ekonomiskt försvar

[1] I samråd med beredskapsnämnden för psykologiskt försvar avseende planering för försörjning med materiel etc. för tryckning av skrifter m. m.
[2] I samråd med överbefälhavaren.

Den del av anvisningarna som behandlade planeringsförutsättningar tog först upp frågan om säkerhetspolitiska utgångspunkter för planeringen. Härvid konstaterades att de riktlinjer för den svenska säkerhetspolitiken som 1974 års försvarsutredning i betänkandet (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar föreslagit borde utgöra de säkerhetspolitiska utgångspunkterna för programplaneringen 1977/78–1981/82. Chefen för försvarsdepartementet har i det föregående redogjort härför.

Beträffande riktlinjer för programplaneringen angavs att planeringen skulle inriktas mot att det ekonomiska försvaret skall ha en sådan beredskap att landets försörjning kan tillgodoses i rimlig grad om vi utsätts för de påfrestningar som fredskriser, avspärrning eller krig kan innebära.

Planeringen skulle omfatta all verksamhet inom det ekonomiska försvaret oavsett finansieringsform. Vidare fick förändringar av regler som påverkar resursförbrukningen inom andra institutioner i samhället än statliga myndigheter och affärsverk för det ekonomiska försvaret ej förutsättas ske.

Vid planeringen skulle eftersträvas att nå en så jämn medelsförbrukning som möjligt över planeringsperioden. För budgetåret 1977/78 fick högst inplaneras en medelsförbrukning av en femtedel av planeringsramarna.

Beredskapsåtgärder som i perspektivstudiearbetet hade planerats att bestridas över affärsverks driftbudget skulle i programplanearbetet planeras på enahanda vis.

Sådana åtgärder som i perspektivstudierna hade planerats att finansieras över affärsverks driftbudget fick i programplaneringen behandlas översiktligt.

I programplaneringen för fredskriser skulle innefattas den av riksdagen tidigare beslutade lagringen av råolja, oljeprodukter och petrokemiska produkter i den omfattning som den förutsätts bli genomförd under programplaneperioden. I programplaneringen skulle däremot inte någon ytterligare lagring i statlig regi för främst fredskriser förutsättas ingå.

Resurser för planering och administration som avser försörjningsberedskapen för fredskriser skulle inluderas i planeringen för avspärrning och krig.

Beträffande programplaneringen för avspärrning och krig angavs att utöver det säkerhetspolitiska underlaget skulle det miljöunderlag som använts i perspektivstudiernas fas 2 utnyttjas för att belysa påfrestningar på ekonomiskt försvar i avspärrnings- och krigssituationer.

Programplaner skulle, vad avser verksamhet som finansieras över statsbudgeten, utarbetas i två ekonomiska alternativ benämnda A och B.

Alternativ A

Program/delprogram	Driftkostnader 1977/78–1981/82 (tkr)
1. Livsmedel	273 545
2. Beklädnad 3.1 Bränslen, drivmedel 4. Övriga varor 6.2 Ledning och samordning	598 640
5.1 Transportsamordning 5.3 Landsvägstransporter	5 450
5.2 Järnvägstransporter	33 500
5.4 Vägar	18 325
5.6 Sjötransporter	2 255
6.1 Arbetskraft	120 310
Summa	1 052 025

Utöver i tabellen angivna driftkostnader skulle planeras investeringar inom en ram av 625 milj. kr. för perioden 1977/78–1981/82 jämte därav betingade följdkostnader på driftbudgeten. Åt ÖEF uppdrogs att fördela investeringsramen i samråd med övriga programmyndigheter.

För *alternativ B* skulle gälla en investeringsram av 750 milj. kr.

Beträffande anslagsframställningar för budgetåret 1977/78 avseende beredskapsverksamhet inom ekonomiskt försvar angavs att dessa skulle avse år 1 i programplanerna för perioden 1977/78–1981/82. Om någon myndighet i sin anslagsframställning för budgetåret 1977/78 begärde mer medel än som motsvarade programplanens första budgetår skulle innehållet i den vidgade verksamheten klart framgå av framställningen.

Programplaner för det ekonomiska försvaret

Programplaner för perioden 1977/78–1981/82 avseende verksamheten inom det ekonomiska försvaret har inlämnats till regeringen av de olika programmyndigheterna.

5. Programplaner för perioden 1977/78–1981/82

5.1 Programplan för det ekonomiska försvaret

ÖEF har haft till uppgift att sammanställa de myndighetsvisa programplanerna till en programplan för det ekonomiska försvaret.

Programplaneringen har genomförts mot bakgrund av tidigare genomförda perspektivstudier och de förutsättningar för planeringen som chefen för andelsdepartementet har lämnat. Vissa förutsättningar har haft särskilt stort inflytande på programplaneringen, nämligen svensk samhällsutveckling, säkerhetspolitiska utgångspunkter, det ekonomiska försvarets utveckling på sikt enligt försvarsutredningens första betänkande, utvecklingen inom totalförsvaret i övrigt samt ekonomiska planeringsförutsättningar.

I fråga om svensk samhällsutveckling konstaterar ÖEF bl. a. att strukturförändringarna inom svensk industri har lett till allt färre och större produktionsenheter, ett ensidigare näringsliv och en mer specialinriktad produktion. Industrin har i växande grad blivit beroende av tillförseln av halvfabrikat och komponenter från utländska leverantörer. Exportberoendet har ökat i takt med att grenar av industrin krävt större marknader än den som Sverige utgör. Vissa försörjningsviktiga varor och tjänster produceras av allt färre svenska företag. I vissa fall har tillverkningen helt lagts ner. Denna utveckling, som enligt tillgängliga prognoser i flera avseenden kommer att fortgå under överskådlig tid, innebär enligt ÖEF problem för försörjningsberedskapen.

Sammanfattningsvis bedömer ÖEF att utvecklingen på de flesta viktiga samhällsområden av betydelse för det ekonomiska försvaret har lett till och även fortsättningsvis kommer att leda till ökad sårbarhet för störningar i utrikeshandeln vid avspärrning och ökad sårbarhet för olika typer av stridshandlingar i samband med krig.

När det gäller de säkerhetspolitiska utgångspunkterna har myndigheterna vid programplaneringen utgått från de bedömningar som har gjorts av försvarsutredningen i betänkandet (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar samt de olika kris- och angreppsfall som angetts i planeringsanvisningarna såsom exempel på tänkbara framtida miljöer i vilka det ekonomiska försvaret bör kunna verka. De båda för planeringens innehåll mest avgörande fallen beskrivs på följande sätt.

Avspärrningssituationen "D1" innebär att Sverige vid krig i Europa mellan stormakter är neutralt. Under relativt långa perioder före, under och efter kriget är Sverige till en större del av tiden partiellt och till mindre del helt avspärrat med avseende på flertalet försörjningsviktiga varor. Under del av förloppet uppstår av olika anledningar störningar i de handelsförbindelser som alltjämt kan upprätthållas. Sverige får utöver avspärrningens konsekvenser vidkännas andra störningar och påfrestningar av varierande omfattning och varaktighet.

Fallet (med undantag av efterkristiden) avser en tidsperiod på omkring ett

år och är indelat i fyra perioder med successivt avtagande import. Under de tre första perioderna uppgår importen till 90, 70 resp. 15 % av den normala importen. Under den fjärde perioden förekommer inte någon import. Viss export förekommer under de tre första perioderna.

Krigssituationen "A1" karaktäriseras av anfall mot norra och södra Sverige i samband med storkrig i Europa. Före angreppet på Sverige inträffar omfattande störningar i utrikeshandeln. Fallet (med undantag av efterkrigstiden) avser en tidsperiod av omkring ett år och är indelat i fyra perioder med successivt avtagande import. I de olika perioderna uppgår importen till ca 95, 65, 25 resp. 5 % av normal import. Viss export förekommer under de olika tidsperioderna.

Enligt anvisningarna har programplanerna utarbetats i två ekonomiska alternativ, benämnda A och B.

För investeringar i varor, materiel, anläggningar samt lån till försörjningsviktig produktion för att kunna möta avspärrning och krig disponerades enligt anvisningarna i alternativ A en investeringsram på 625 milj. kr. och i alternativ B en investeringsram på 750 milj. kr. för planeringsperioden. Investeringsmedlen har av de programansvariga myndigheterna antagits vara uttryckta i prisläge andra kvartalet 1975. Efter uppräkning till prisläge februari 1976 har medlen fördelats på olika program som framgår av följande tabell.

Fördelning på program av prisuppräknade investeringsmedel (milj. kr.)

Program/delprogram	Investeringsmedel prisläge febr 1976	
	Alt A	Alt B
Livsmedel	110	120
Beklädnad	101	124
Bränslen och drivmedel m. m.	199	247
Övriga försörjningsviktiga varor	153	208
Kemiska produkter m. m.	(91)	(109)
Metaller m. m.	(62)	(99)
Järnvägstransporter	19	19
Landsvägstransporter	0,55	0,55
Vägar	52,5	52,5
Flygtransporter	48,5	48,5
Sjötransporter	1,65	1,65
Summa (ca)	685	821

I planeringen har vidare myndigheterna förutsatt att erforderlig priskompensation kommer att utgå under planeringsperioden, varför ingen reserv för förväntade prisförändringar har inplanerats av myndigheterna i ramutnyttjandet.

De planeringsansvariga myndigheterna har bedömt det behov av bered-

skapsåtgärder som man anser bör tillgodoses under perioden 1977/78–1981/82.

De beredskapsåtgärder som i varierande omfattning föreslås är följande:

- studier, utredningar och planering
- planläggning av t. ex produktion, handel, undanförsel
- avskrivningslån (motsv.) till inhemsk produktion
- ransoneringsförberedelser
- beredskapslagring och övrig materielanskaffning samt anskaffning av reparationsresurser och reservutrustningar
- fortifikatoriskt skydd av viktiga anläggningar
- information och utbildning
- ledningsorgan för kriser och krig
- administrativ beredskap (författningar m. m.)

Av myndigheterna beräknade kostnader för alternativ A och B vad avser statsbudgeten, inklusive oljelagringsfonden, framgår av följande tabell.

Behov av betalningsmedel (milj. kr.)

	Summa 1977/78–1981/82	
	Alt A	Alt B
Investeringar för avspärrning och krig	685	821
Investeringar i fredskrislager	1 795	1 795
Driftkostnader	1 965	2 000
Summa	4 445	4 616
Därav från oljelagringsfonden	1 815	1 815

När det gäller fredskrislagringen bör observeras att i programplanen inte har tagits med den lagring av ytterligare 3 milj. m^3 råolja och oljeprodukter som enligt statsmakternas principbeslut skall byggas upp till 1985.

Enligt anvisningarna för programplaneringen skulle programplaneringen omfatta all verksamhet inom det ekonomiska försvaret oavsett finansieringsform. Detta innebar att förutom kostnader, som finansieras över statsbudgeten och oljelagringsfonden, även kostnader på affärsverkens budgetar liksom näringslivets kostnader skulle beaktas. Av följande tabell framgår programvis de överslagsmässigt uppskattade, totala kostnaderna för planeringsperioden för alternativen A och B.

Programvisa ungefärliga totala kostnader för alternativ A och B (milj. kr.)

Program	Statsbudget (inkl. oljelagringsfonden) Alt A	Alt B	Affärsverk	Näringsliv	Summa 1977/78–1981/82 Alt A	Alt B
Livsmedel	452	464	–	1	453	465
Beklädnad	343	377	–	–	343	377
Energi	2 295	2 348	131	1 382	3 808	3 861
Övriga försörjningsviktiga viktiga varor	1 007	1 079	–	–	1 007	1 079
Transporter	186	186	24	6	216	216
Tjänster	162	162	46	28	236	236
Summa	4 445	4 616	201	1 417	6 063	6 234

De ekonomiska resurserna enligt alternativ A och B har av myndigheterna inom vissa program bedömts som otillräckliga för att man skall kunna tillgodose de krav som av myndigheterna härletts ur de säkerhetspolitiska förutsättningarna. Därför föreslås i programplanen att ytterligare ett antal åtgärder vidtas.

Inom *beklädnadsområdet* yrkas ökade resurser för att förstärka stödet till den inhemska textil- och skoindustrin.

Inom området *kemiska produkter* föreslås att material anskaffas för bl. a. tryckning av tidningar i avspärrnings- och krigssituationer.

En stor del av världsproduktionen av många viktiga *metaller* kommer från södra Afrika och Chile. Om konfliktsituationer med produktionsbortfall som följd skulle uppstå i dessa områden kan detta enligt ÖEF medföra störningar i vår tillförsel av viktiga legeringsmetaller. ÖEF framhåller att detta skulle få allvarliga konsekvenser för produktion, sysselsättning och export inom stålbranschen och inom verkstadsindustrin. För att öka möjligheterna att motverka de negativa följderna av importbortfall föreslås i programplanen att ett fredskrislager av i första hand mangan, krom, koppar, kobolt och vanadin byggs upp.

Inom *transportprogrammet* krävs ökade anslag för främst utbildningsåtgärder och materielanskaffning. Särskilt behöver åtgärder vidtas för att öka flygtransportresursernas uthållighet som f. n. är mycket låg.

De resurser som krävs inom *tjänsteprogrammet* avser bl. a. att tillgodose behovet av ökad utbildning inom frivilligorganisationerna och av de vapenfria tjänstepliktiga, där stora eftersläpningar f. n. råder.

För att aktualisera beredskapsanläggningen, för att stärka utredningskapaciteten och för att kunna tillgodose de insatser för försörjningsberedskapen som utvecklingen inom samhället kräver fordras enligt myndigheterna en betydande förstärkning av de *personella resurserna* inom flertalet program. I programplanen föreslås att ca 40 nya tjänster inrättas vid berörda myndig-

heter under perioden, varav ca hälften redan 1977/78.

De beräknade kostnaderna över statsbudgeten för dessa ytterligare åtgärder framgår av följande tabell.

Kostnader för ytterligare åtgärder

Program/delprogram	Investeringar För avspärrning och krig	För fredskriser	Driftkostnader	S:a
Livsmedel	–	–	–	–
Beklädnad	24	–	12	36
Bränslen och drivmedel	–	–	4	4
Kemiska produkter m. m.	12	–	5	17
Metaller m. m.	–	160	35	195
Transportsamordning	–	–	3	3
Järnvägstransporter	11	–	32	43
Vägar	1	–	5	6
Flygtransporter	42	–	–	42
Sjötransporter	–	–	1	1
Arbetskraft	–	–	128	128
Ledning och samordning	–	–	5	5
Summa	90	160	230	480

ÖEF har även haft i uppdrag att till regeringen yttra sig över de myndighetsvisa programplanerna och anslagsframställningarna för det ekonomiska försvaret.

I detta sammanhang föreslår ÖEF att den verksamhet som ingår i programplaneringens alternativ B, av statsmakterna beslutad fredskrislagring och den verksamhet som ingår i myndigheternas särskilda yrkanden läggs till grund för den fortsatta planeringen. ÖEF anser att särskild prioritet bör ges behovet av personella resurser vid det ekonomiska försvarets myndigheter.

Berörda myndigheter inom det ekonomiska försvaret är eniga om de förslag som framläggs i programplanen.

5.2 Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (programmet Beklädnad m. m., delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m., programmet Övriga försörjningsviktiga varor, delprogrammet Ledning och samordning)

5.2.1 Programmet Beklädnad m. m.

Enligt regleringsbrev för budgetåret 1976/77 skall försörjningen med beklädnadsvaror kunna upprätthållas under en så lång avspärrningstid att en inte obetydlig produktion inom landet är nödvändig för en tillfredsställande beredskap. För fredskriser har statsmakterna beslutat (prop. 1975/76:152, FÖU 1975/76:35, rskr 1975/76:298) att lagring bör ske av garner av ändlösa

syntetiska fibrer. Lagring bör ha en omfattning motsvarande tre månaders normal förbrukning.

Det *mål* som överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) har ställt upp innebär att civilbefolkningen, försvarsmaktens och övriga myndigheters behov under tre års partiell avspärrning är dimensionerade för kraven på tillverkningskapacitet, medan motsvarande behov under två år är dimensionerade för lagringens omfattning. I planerna ingår att anskaffning av fibrer m. m. för ett tredje avspärrningsår skall ske med medel från en rörlig kredit som regeringen kan disponera vid krig, krigsfara eller annan omständighet av synnerlig vikt för rikets försvarsberedskap.

Det uppställda målet innebär enligt ÖEF att under avspärrningssituationer en tillförsel till den svenska marknaden motsvarande 30 % av normal tillförsel kan upprätthållas. Även om de viktigaste behoven därmed kan tillgodoses innebär det en kraftig standardsänkning jämfört med normal konsumtion.

De *beredskapsåtgärder* som vidtagits vid ingången av planeringsperioden är bl. a. följande

- försörjningsplanering med preciserade behov och förslag till behovstäckning med därav följande krav på produktionskapacitet och lagring
- påbörjad utveckling av ett nytt ransoneringssystem med utgångspunkt i de huvudprinciper, som gällde under avspärrningen i samband med andra världskriget
- produktionsplanläggning av ca 450 arbetsställen varav drygt 200 har ansetts behöva detaljplanläggas
- utbetalning m. m. av avskrivningslån och försörjningsberedskapslån samt lämnande av lånegarantier
- beredskapslagring omfattande varor för ca 220 milj. kr.
- påbörjad uppbyggnad av ett fredskrislager av ändlösa syntetiska fibrer
- påbörjad uppbyggnad av ett buffertlager av sjukvårdstextilier
- buffertlagring av uniformsväv för ca 90 milj. kr.
- samordning av statlig och kommunal upphandling av beklädnadsvaror
- standardiseringsarbete avseende uniformsväv.

Beträffande *planeringsförutsättningarna* framhåller ÖEF att textil-, konfektions- och skoindustrierna bedöms under de närmaste åren komma att möta fortsatta svårigheter att hävda sig i den internationella konkurrensen.

Det statliga stimulansprogram för tekobranschernas utveckling som etablerats och branschernas utnyttjande av stöd av mer generell natur, t. ex. inom ramen för regionalpolitiken, har varit av stor vikt och i vissa fall av avgörande betydelse fortsätter ÖEF. Det stöd som har utgått bl. a. i form av avskrivningslån, försörjningsberedskapslån och statlig upphandling har t. ex. inneburit att textilproduktionen bättre kunnat upprätthållas i landet.

1974 års försvarsutredning framhåller i sitt betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar att utan fortsatt statligt stöd kommer

tillverkningen av vissa från försörjningsberedskapssynpunkt väsentliga beklädnadsprodukter att upphöra.

Följande *ekonomiska förutsättningar* har gällt planeringen avseende avspärrnings- och krigssituationer. Kostnaderna för utrednings- och planeringsverksamhet m. m. skall förutsättas förbli volymmässigt oförändrade. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på programmet Beklädnad m. m. faller 93 milj. kr. (alt A) resp. 115 milj. kr. (alt B). Dessa investeringsramar har antagits vara uttryckta i prisläget andra kvartalet 1975. Programplanen redovisas i prisläge februari 1976. En uppräkning med 8 resp. 10 milj. kr. föreslås.

För investeringar i fredskrislager har gällt en investeringsram på 15 milj. kr. (prop. 1975/76:152) varav 10 milj. kr. infaller under programplaneperioden.

För planeringsperioden föreslår ÖEF följande *mål* för beredskapsverksamheten

> Försörjningen med beklädnad m. m. skall främst genom handels- och produktionsplanläggning, ransoneringsförberedelser samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvarsmyndigheterna och befolkningen i en sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas om Sverige på grund av krig eller avspärrning helt eller delvis blir hänvisat till egna försörjningsresurser. Kriser i fredstid kan leda till att importen av väsentliga produkter helt eller delvis upphör. Lagring av spånadsämnen och garner skall medverka till att konsekvenserna på produktion, sysselsättning m. m. vid fredskriser mildras.

Inom programmet avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtas

- revidering av försörjningsplanerna
- vidareutveckling av ransoneringssystemet
- fortsatt utbetalning m. m. av avskrivningslån med ca 20 milj. kr./år
- utökad företagsplanläggning
- utökad beredskapslagring för 2 milj. kr. i alt A och 26 milj. kr. i alt B
- omstrukturering av beredskapslagret från fibrer till garner
- fortsatt uppbyggnad av fredskrislagret av ändlösa syntetiska fibrer för 10 milj. kr. samt buffertlagret av sjukvårdstextilier med 10 milj. kr.
- fortsatt samordning av den offentliga upphandlingen.

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår i alt A till ca 343 milj. kr. och i alt B ca 377 milj. I båda alternativen avses 10 milj. kr. (fredskrislagring) bekostas från oljelagringsfonden.

Härutöver yrkar ÖEF ca 36 milj. kr. avseende bl. a. personalförstärkningar och ökade försörjningsberedskapslån.

5.2.2 Delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m.

Av regeringen uppställda *mål* avser i huvudsak beredskapslagring av mineraloljor och har uttryckts i samband med de av 1957, 1962 och 1969 års riksdagar antagna oljelagringsprogrammen.

Beredskapslagringen avser att trygga totalförsvarsmyndigheternas och samhällets behov av olika oljeprodukter under krig och avspärrning med avbrott i tillförseln under tidsperioder av en längd som fastställts av riksdagen. Lagren av drivmedel för krigsperioden skall förvaras i skyddade utrymmen. Viss del av lagringen av eldningsolja skall ske i utrymmen, som är lokaliserade på ett från beredskapssynpunkt godtagbart sätt, s. k. lokaliserad lagring.

Sedan år 1973 har flera beslut fattats av riksdagen om att bygga upp särskilda lager främst avsedda för fredskriser. Sålunda beslöts (prop. 1973:194, FöU 1973:27, rskr 1973:366) år 1973 att ett lager om 3 milj. m^3 råolja skulle byggas upp. Vidare beslöts (prop. 1974:85, FöU 1974:17, rskr 1974:142) år 1974 att ett lager om ca 1 milj. m^3 eldningsoljor skulle byggas upp. För att ytterligare förbättra uthålligheten mot fredskriser förelades riksdagen i prop. 1975:30 förslag om ytterligare lagring av råolja och oljeprodukter motsvarande 3 milj. m^3 råolja. Riksdagen fattade principbeslut (FöU 1975:15, rskr 1975:205) i enlighet härmed.

ÖEF:s allmänna *målsättning* är att nödvändig försörjning med drivmedel, bränsle och smörjmedel skall tryggas under avspärrnings- och krigssituationer samt under fredskriser. De av regeringen angivna målen för oljelagringen är tillräckligt konkreta för att direkt kunna läggas till grund för ÖEF:s planering.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- beredskapslagring i överensstämmelse med 1970–1976 års oljelagringsprogram
- viss beredskapslagring av koks, gasol och flygdrivmedel
- åtgärder för försörjning med smörjmedel
- viss lageruppbyggnad av 3 milj. m^3 råolja främst avsedd för fredskriser (prop. 1973:194)
- viss lageruppbyggnad av 1 milj. m^3 eldningsolja (prop. 1974:85) främst avsedd för fredskriser
- planläggning för beredskapsproduktion av inhemska bränslen och drivmedel
- utveckling av ransoneringssystem för gasol och stadsgas.

I avsnittet om *planeringsförutsättningar* framhåller ÖEF att energin tillhör ett av de känsligaste försörjningsområdena och att endast en mindre del av det totala energibehovet under perioden fram till 1990-talets början kommer att kunna tillgodoses från inhemska energikällor.

Följande *ekonomiska förutsättningar* har gällt för ÖEF:s planering avseende avspärrnings- och krigssituationer. Kostnaderna för utrednings- och planeringsverksamhet skall förutsättas förbli volymmässigt oförändrade. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på detta program faller 168 milj. kr. (alt. A) resp 210 milj. kr. (alt. B). Dessa investeringsramar har antagits vara uttryckta i prisläget februari 1976. Prisutvecklingen för de varor och de anläggningar som skall anskaffas har av ÖEF ansetts motivera en uppräkning av investeringsramarna i de två alternativen med 22 respektive 28 milj. kr. Vidare har till investeringsramen lagts en vid programplaneringsperiodens början beräknad behållning på investeringsanslag om ca 9 milj. kr. Behållningen avser en flygdrivmedelsanläggning vars utförande försenats.

Den av 1973 och 1974 års riksdagar beslutade fredskrislagringen av råolja och eldningsolja har förutsatts ske under programplaneperioden.

ÖEF föreslår beträffande *mål* för beredskapsverksamheten inom programmet bl. a. att försörjningen med bränslen och drivmedel m. m. genom övergripande planering, företagsplanläggning, ransoneringsförberedelser, aktivering av inhemsk ersättningsproduktion, distributionsplanläggning, beredskapslagring av importvaror samt samordning inom energisektorn skall tryggas för totalförsvarsmyndigheterna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i de i bl. a. programplaneanvisningarna angivna kris- och angreppsfallen.

Under planeringsperioden avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagas

- en under andra halvåret 1976 påbörjad flygdrivmedelsanläggning fullföljs och fylls
- en flygdrivmedelsanläggning som påbörjas under budgetåret 1977/78 fullföljs
- en flygdrivmedelsanläggning som påbörjas under budgetåret 1980/81 fullföljs
- kokslagringen utökas
- en under år 1977 färdigställd gasolanläggning fylls upp
- fältledningsmateriel för kringgångstransporter kompletteras
- påbörjad utbyggnad av råoljelagring vid Brofjorden samt i Göteborg och Nynäshamn fullföljs
- påbörjad utbyggnad av eldningsoljelagring i Gävle och Göteborg fullföljs
- en lagringsanläggning för eldningsolja i mellersta Norrland anskaffas
- fortsatt utveckling av ransoneringsberedskapen
- revidering av planläggningen inom smörjmedelsområdet
- fortsatt försöks- och utprovningsverksamhet inom gengasområdet
- översyn av oljedistributionsplanläggningen

- uppföljning och fortsatt utveckling av planläggningen för inhemska bränslen
- tillsyn utövas över näringslivets beredskapslagring enligt lagen (1957:343) om oljelagring m. m.

Statens *kostnader* för de föreslagna åtgärderna uppgår för alt. A till ca 2 295 milj. kr. och för alt. B till ca 2 348 milj. kr. I båda alternativen ingår medel från oljelagringsfonden med ca 1 395 milj. kr. I dessa beräkningar har ej inkluderats medel för utbyggnad av lagringsanläggningar för den av 1975 års riksdag i princip beslutade lagerökningen med 3 milj. m^3 råolja och/eller oljeprodukter.

Näringslivets kostnader för investeringar under perioden uppgår till ca 1 250 milj. kr. Härtill kommer årliga ränte- och driftkostnader som uppskattas av ÖEF till ca 300 milj. kr.

Utöver de ovannämnda kostnaderna yrkar ÖEF ytterligare ca 4,3 milj. kr. för bl. a. personalförstärkningar och konsulter m. m.

Som en följd av arbetet i 1975 års oljelagringskommitté krävs enligt ÖEF ytterligare resurser under femårsperioden för lagring för såväl fredskris som avspärrning och krig. Den ytterligare fredskrislagringen beräknar ÖEF kosta staten ca 1 000 milj. kr. över oljelagringsfonden. Den ökade beredskapslagringen för avspärrning och krig beräknas kosta näringslivet ca 695 milj. kr.

5.2.3 Programmet Övriga försörjningsviktiga varor

Programmet indelas i delprogrammen Kemiska produkter m. m. och Metaller m. m.

5.2.3.1 Delprogrammet Kemiska produkter m. m.

Enligt regleringsbrev för budgetåret 1976/77 skall verksamheten inom delprogrammet inriktas mot att genom lagringsberedskap och genom olika planeringsåtgärder främja försörjningsberedskapen. Vid planeringen skall särskild uppmärksamhet ägnas åt varuslag i fråga om vilka risk för importstörningar föreligger i samband med fredskriser. Lager innehållande petrokemiska produkter och syntetiskt gummi skall anskaffas. Ransonerings- och regleringssystem skall utvecklas. Möjligheterna till inhemsk ersättningsproduktion skall följas.

ÖEF:s *målsättning* för delprogrammet är att försörjningen med kemiska produkter m. m. i avspärrnings- och krigssituationer skall tryggas genom planläggningsåtgärder, ransonerings- och regleringsförberedelser, import- och exportförberedelser samt lagring.

Lagringen har hittills beräknats för ett års avspärrning med endast obetydlig import och export för särskilt efterfrågade varor såsom t. ex.

pappersprodukter och vissa petrokemiska produkter.

I fråga om fredskriser avseende det petrokemiska området är syftet att göra det möjligt att under minst tre månader motverka negativa verkningar av importbortfall på sysselsättning, produktion, distribution och andra viktiga samhällsfunktioner.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- försörjningsplaner, vilka dock till sin huvuddel enligt ÖEF behöver ses över
- principer för regleringssystem för fredskriser på petrokemiområdet
- produktionsplanläggning av ca 670 arbetsställen
- handelsplanläggning av ca 95 arbetsställen
- undanförselplanläggning för ca 130 arbetsställen
- förstöringsplanläggning för ca 140 objekt
- beredskapslagring av varor för ca 312 milj. kr.
- fredskrislagring av varor för ca 40 milj. kr.

Beträffande *planeringsförutsättningarna* anför ÖEF avseende svensk samhällsutveckling bl. a. att produktionsvolymen fram till 1980-talets början bedöms komma att öka snabbt inom den petrokemiska industrin. Även teknik och metoder väntas undergå snabba förändringar. Inom övriga kemiska branscher bedöms produktionsvolymen komma att öka relativt långsamt. Trots detta anses stora förändringar kunna ske i fråga om produktionsmetoder, använda råvaror och halvfabrikat. En ökad specialisering i tillverkningen förutses även. Utrikeshandeln med råvaror, halvfabrikat och färdigvaror förutses öka. En osäkerhetsfaktor är de miljörisker m. m. som är förenade med tillverkning och transport av kemiska produkter. Vilken effekt detta kan få på produktion och konsumtion kan ÖEF f. n. inte bedöma.

Följande *ekonomiska förutsättningar* har gällt för planeringen avseende avspärrnings- och krigssituationer. Kostnaderna för utrednings- och planeringsverksamheten skall förutsättas förbli volymmässigt oförändrade. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på detta delprogram faller 82 milj. kr. (alt. A) resp. 99 milj. kr. (alt. B). Dessa investeringsramar har antagits vara uttryckta i prisläget andra kvartalet 1975. Programplanen redovisas i prisläge februari 1976. En uppräkning med 7 resp. 8 milj. kr. föreslås. Till investeringsramarna har lagts en behållning på ca 3 milj. kr. avseende pågående byggnadsobjekt.

Investeringsramen för fredskrislagringen inom detta delprogram har beräknats till omkring 410 milj. kr.

För planeringsperioden föreslår ÖEF bl. a. följande *mål* för beredskapsverksamheten

> Varuförsörjningen skall främst genom handels- och produktionsplanläggning m. m., ransoneringsförberedelser samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i en sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i händelse av krig eller avspärrning.
>
> Kriser i fredstid kan leda till att importen av väsentliga produkter helt eller delvis upphör. Försörjningsberedskapsåtgärder för sådana varor skall medverka till att mildra konsekvenserna på sysselsättningen och produktionen m. m. vid importstörningar.

Inom delprogrammet avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtas

- noggrann uppföljning och bevakning av området
- upprättande och revidering av försörjningsplaner
- fortsatt produktions-, handels-, undanförsel- och förstöringsplanläggning
- utökad fredskrigslagring av petrokemiska produkter i enlighet med riksdagsbeslut år 1976 (prop. 1975/76:152, FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298) för ca 320 milj. kr.
- utökad beredskapslagring i alt. A av varor för ca 66 milj. kr. och i alt. B för ca 84 milj. kr. samt omstrukturering av befintliga lager

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår i alt. A till ca 795 milj. kr. och i alt. B till ca 819 milj. kr. I båda alternativen avses ca 410 milj. kr. bekostas från oljelagringsfonden.

Härutöver yrkar ÖEF ca 17 milj. kr. avseende utökade utrednings- och planeringsresurser och lagring av material för tryckning av tidningar.

5.2.3.2 Delprogrammet Metaller m. m.

Enligt regleringsbrev för budgetåret 1976/77 skall verksamheten inriktas mot att genom lagringsberedskap och genom olika planeringsåtgärder främja försörjningsberedskapen inom delprogrammet.

ÖEF:s *målsättning* för delprogrammet är att försörjningen med metaller m. m. skall tryggas genom planläggningsåtgärder, ransoneringsförberedelser, import- och exportförberedelser och beredskapslagring i sådan omfattning att befolkningens och totalförsvarets nödvändiga behov under avspärrnings- och krigsförhållanden kan tillgodoses till den standard och uthållighet som stämmer överens med de allmänna riktlinjer som regeringen angett härför.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- övergripande planering inom bl. a. områdena malmer och metaller, verkstadsprodukter, transportmedel och arbetsmaskiner, datorer samt reservdelar m. m.

- produktionsplanläggning av ca 700 företag
- handelsplanläggning av ca 130 arbetsställen
- undanförselplanläggning för ca 335 arbetsställen
- förstöringsplanläggning för ett tiotal objekt
- beredskapslagring omfattande varor för ca 400 milj. kr.

I avsnittet om *planeringsförutsättningar* belyser ÖEF bl. a. översiktligt den väntade utvecklingen inom områdena järn-, stål- och metallverk, verkstadsindustri, elektronikindustri och varvsindustri. Strukturomvandlingen, beroendet av den internationella konjunkturen och energiberoendet berörs härvid.

Följande *ekonomiska förutsättningar* har gällt för planeringen avseende avspärrnings- och krigssituationer. Kostnaderna för utrednings- och planeringsverksamhet skall förutsättas förbli volymmässigt oförändrade. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på delprogrammet Metaller m. m. faller 57 milj. kr. (alt. A) resp. 91 milj. kr. (alt. B). Dessa investeringsramar har antagits vara uttryckta i prisläget andra kvartalet 1975. Programplanen redovisas i prisläge februari 1976. En uppräkning med 5 resp. 8 milj. kr. föreslås.

För planeringsperioden föreslår ÖEF bl. a. följande *mål* för beredskapsverksamheten

> Försörjningen med malmer, metaller och verkstadsprodukter skall främst genom handels- och produktionsplanläggning m. m., ransoneringsförberedelser samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvarsmyndigheterna och befolkningen i en sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i händelse av krig eller avspärrning.
>
> Planeringen inriktas främst mot att säkerställa en omställning av samhället till en krishushållning. Beredskapslagringen inriktas på att säkerställa behoven under en omställningsperiod och på försörjningen under en längre krisperiod med råvaror, komponenter m. m. som inte i tillräcklig omfattning finns att tillgå inom landet.

Inom delprogrammet avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtas

- förbättrad uppföljning och bevakning av utvecklingen inom metallområdet
- översyn av befintliga försörjningsplaner och upprättande av nya på de områden där planer saknas
- intensifierad planläggning för alternativ behovstäckning
- kartläggning av området reservdelar och komponenter
- produktionsplanläggning av ca 70 nya arbetsställen per år och översyn av planerna för ca 140 arbetsställen per år
- vidmakthållande av undanförselplanläggningen
- utökad beredskapslagring för ca 50 milj. kr. i alt. A och ca 87 milj. kr. i alt. B och en omstrukturering av befintliga lager.

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår i alt. A till ca 212 milj. kr. och i alt. B till ca 260 milj. kr.

Härutöver yrkar ÖEF ca 196 milj. kr. avseende bl. a. personalförstärkningar och en uppbyggnad av ett fredskrislager av försörjningsviktiga legeringsmetaller från skilda delar av världen motsvarande en månads normal förbrukning.

5.2.4 Delprogrammet Ledning och samordning

Enligt regleringsbrev för budgetåret 1976/77 skall verksamheten inom delprogrammet inriktas mot att nå sådan funktionssäkerhet i en försörjningskris att totalförsvaret kan ges stöd och att samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas.

Delprogrammet omfattar fyra av ÖEF:s interna program

- information och utbildning
- ledning och samordning av långsiktsplaneringen
- informationsbehandling
- ledning och administration.

5.2.4.1 Information och utbildning

I regleringsbrev för budgetåret 1976/77 anger regeringen att delprogrammet information och utbildning främst skall inriktas mot att skapa informationsberedskap inför olika slag av försörjningskriser samt att utbilda personal inom beredskapsorganisationen på regional och lokal nivå. Verksamhet vid olika kristillstånd skall övas.

Ur det mål som regeringen angett för delprogrammet har ÖEF härlett olika *uppgifter* som skall fullgöras.

> Utbildning skall lämnas personal från näringsliv och förvaltning, främst den som är krigsplacerad inom det ekonomiska försvaret. Detta skall ske bl. a. genom att ÖEF medverkar i ledningsövningar på lokal, lägre regional och högre regional nivå. Syftet med utbildningen är att öka beredskapen inför försörjningskriser. Information om det ekonomiska försvaret lämnas till andra totalförsvarsmyndigheter, företag, branschorgan, skolor, utbildningsförbund, massmedia och folkrörelser. Syftet härmed är att skapa kunskap och förståelse för det ekonomiska försvarets roll och uppgifter i samhället.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- stomprogram för olika informations- och utbildningsinsatser
- förberedda meddelanden till allmänheten vid försörjningskriser
- utbildning och övning av inom det ekonomiska försvaret krigsplacerad personal
- beredskapskonferenser för personal vid länsstyrelser och civilbefälhavarkanslier.

Beträffande *planeringsförutsättningarna* anför ÖEF bl. a. att personal som aktivt medverkade i 1940-talets organisationer på folkförsörjningens område under de närmaste åren kommer att successivt försvinna ur beredskapsorganisationerna och att mycken värdefull kunskap och erfarenhet därmed försvinner.

Beredskapen inför försörjningskriser försvagas därigenom och för att återigen kunna bygga upp väl förberedda organisationer krävs enligt ÖEF att omfattande ansträngningar görs i fråga om utbildning och övning.

För beredskapsverksamheten under perioden föreslår ÖEF bl. a. följande *målsättning*

> Inom programmet information och utbildning är målet att i ökad utsträckning söka tillgodose den växande efterfrågan som framkommer på information om det ekonomiska försvaret. För att öka beredskapen inom folkförsörjningen avses även ökad medverkan lämnas vid övningar och konferenser. En ökad satsning på intern utbildning bör också ske.

Under planeringsperioden avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtas

- produktion och distribution av två dubbelnummer per år av tidskriften "Det Ekonomiska Försvaret"
- genomförande ökat antal övningar av olika typer och på olika nivåer
- genomförande av försörjningskonferenser
- anordnande av utställningar
- utgivning av broschyrer och trycksaker
- informationsplanering för olika typer av kriser.

5.2.4.2 Ledning och samordning av långsiktsplanering

Inom det ekonomiska försvaret bedrivs försöksverksamhet med långsiktsplanering. Regeringen har genom en följd av beslut ställt upp mål och angett de uppgifter ÖEF skall lösa inom delprogrammet. De viktigaste av besluten anges i det följande.

Kungl. Maj:t uppdrog i juni 1970 åt ÖEF att utveckla ett system för långsiktig planering.

Kungl. Maj:t uppdrog i november 1973 åt ÖEF att i samråd med berörda myndigheter t. v. bedriva försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Tf chefen för handelsdepartementet utfärdade samma dag anvisningar för försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret och anvisningar för perspektivstudiernas fas 1. Kompletterande anvisningar utfärdades av chefen för handelsdepartementet i juni 1974.

Chefen för handelsdepartementet utfärdade i februari 1975 anvisningar för perspektivstudiearbetets fas 2.

Chefen för handelsdepartementet utfärdade slutligen i mars 1976 anvisningar för försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret för tiden till den 6 oktober 1976 avseende programplanering.

Enligt ÖEF har regeringens anvisningar i huvudsak lämnat erforderligt underlag för inriktning av verksamheten. ÖEF har därför inte ansett sig behöva utarbeta kompletterande mål för verksamheten.

I och med att programplaneringen slutförts under hösten 1976 har det första varvet i den försöksvis bedrivna verksamheten med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret genomförts.

Vid ingången av planeringsperioden har också erfarenheter av den genomförda planeringsomgången utvärderats och vissa metoder och underlagsstudier inletts i syfte att bredda underlaget inför nästa planeringsvarv.

Under planeringsperioden avser ÖEF att inom detta område bedriva bl. a. följande *verksamhet*

- ledning och samordning av långsiktsplaneringen under perioden 1977/78–1981/82 för att kunna beakta den internationella utvecklingen, den svenska samhällsutvecklingen samt utvecklingen inom andra totalförsvarsgrenar m. m.
- medverkan vid årliga rullningar av programplaner och vissa andra planer vid det ekonomiska försvarets myndigheter och vid FOA
- medverkan i övriga myndigheters inom totalförsvaret verksamhet som är av betydelse för det ekonomiska försvaret samt medverkan i främst försvarsmaktens och civilförsvarets rullning av motsvarande planer.

5.2.4.3 Informationsbehandling

Huvuddelen av verksamheten inom delprogrammet utgör stödverksamhet för övriga program inom ÖEF och för övriga myndigheter inom det ekonomiska försvaret. Regeringen har inte angett några speciella mål för denna verksamhet.

De *mål* som ÖEF ställt upp för stödverksamheten inom delprogrammet är att krav på informationsbehandling som framkommer ur verksamheten vid ÖEF och inom det ekonomiska försvaret i övrigt skall tillgodoses.

När det gäller att planlägga för informationsbehandling i krig har ÖEF uppställt som mål att utfärda anvisningar för planläggningen, bygga upp kunskap om datorutnyttjandet i fredstid för att ÖEF skall kunna samordna planläggningen samt att löpande kontrollera den planläggning som sker.

Beträffande *planeringsförutsättningar* anför ÖEF att företag och förvaltningar i landet i ökande grad utnyttjar ADB-teknik och datorer i sin verksamhet och att detta medför ökad känslighet för störningar i krigssituationer. En mycket omfattande databehandling torde enligt ÖEF vara nödvändig även i en krigssituation för att produktion och förvaltning skall fungera hjälpligt. För att inte för försvarsansträngningar nödvändig verksamhet skall omöjliggöras anser ÖEF att frågan om databehandling i krig behöver ägnas ökad uppmärksamhet.

Under planeringsperioden avser ÖEF att inom detta område bedriva bl. a. följande *verksamhet*

- drift, utveckling och installation av redovisningssystem
- kontinuerlig service beträffande informationsbehandling
- beredskapsplanläggning av datoriserad informationsbehandling
- förberedelser för informationsbehandling vid försörjningskriser
- förberedelser för rapporterings- och distributionsrutiner för varustatistik
- vidareutveckling och installation av statistikmodeller för bearbetning av freds- och planläggningsuppgifter samt modeller för studier av importkänslighet.

5.2.4.4 Ledning och administration

Detta interna delprogram omfattar ÖEF:s centrala ledning och de resurser med vilka denna styr verksamheten inom övriga program. Här ingår också ett antal stöd- och specialistfunktioner till övriga program.

Vid sidan av ledningen och samordningen av ÖEF verksamhet anger myndigheten följande *uppgifter*.

Verksamheten inom det ekonomiska försvaret skall samordnas. Information skall lämnas om det ekonomiska försvaret.

I den ekonomi-administrativa verksamheten ingår att utforma internbudget, programplan och anslagsframställning för verket. Redovisning och kassatjänst skall bedrivas. Den interna planerings- och styrprocessen skall successivt anpassas till programbudgettekniken. De ekonomi-administrativa systemen och metoderna skall utvecklas. Stöd skall lämnas de olika programmen.

I den personaladministrativa verksamheten ingår rekrytering samt handläggning av löne-, pensions- och tjänstledighetsfrågor. Personalvård skall lämnas. Personaladministrativt utvecklingsarbete skall bedrivas. Stöd skall lämnas de olika programmen.

Förvaltningsjuridiska frågor i anslutning till lagar, förordningar, arbetsordning och interna föreskrifter skall handläggas. I fråga om affärsjuridiska frågor skall stöd lämnas vid köp och försäljning av varor, fastigheter m. m.

Skriv-, telefon-, vaktmästeri och reproservice skall lämnas de olika programmen.

De samlade *kostnaderna* för delprogrammet Ledning och samordning uppgår enligt ÖEF:s programplan till ca 41 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Härutöver yrkar myndigheten ca 6 milj. kr. för bl. a. personalförstärkningar och utökad datortid.

5.3 Statens jordbruksnämnd (programmet Livsmedel)

Enligt instruktionen för statens jordbruksnämnd åligger det nämnden att svara för sådana uppgifter i fråga om den ekonomiska försvarsberedskapen som avser livsmedel, fodermedel, utsäde och fettråvaror, dock att inköp och lagerhållning av sådana varor i beredskapssyfte ankommer på nämnden endast i den omfattning regeringen bestämmer.

Någon mera preciserad *målsättning* för försvarsberedskapen (uthållighet och näringsstandard) inom jordbruksnämndens ansvarsområde har inte fastställts av statsmakterna. Nämnden har i sin planering utgått från att livsmedelsberedskapen bör vara så uppbyggd att den kan möta en treårig handelspolitisk avspärrning utan krigshandlingar i vårt land. Därutöver skall finnas viss beredskap för krigsfall.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- upprättande av lagringsplaner
- påbörjad översyn av ransoneringssystemet
- planering för ersättningsproduktion
- planläggning av jordbrukets blockorganisation, fiske, livsmedelsföretag och undanförsel
- statlig beredskapslagring av livsmedel, fodermedel, fettråvaror samt gödsel- och bekämpningsmedel till ett återanskaffningsvärde av i storleksordningen 700 milj. kr.
- planläggning för omställning till krisorganisation
- information och utbildning.

I avsnittet om *planeringsförutsättningar* anför jordbruksnämnden att utvecklingen av jordbruksproduktionen synes bli förhållandevis gynnsam från försörjningsberedskapssynpunkt under planeringsperioden. Jordbruket är emellertid ifråga om drivmedel, handelsgödsel och bekämpningsmedel i hög grad importberoende.

I en krigssituation torde problem främst komma att uppstå inom livsmedelsindustrin, med hänsyn till dess ökande koncentration och utsatta lokalisering. Utvecklingen beror på en rad faktorer såsom möjligheter att uppnå stordriftsfördelar, minskad produktion inom vissa grenar av jordbruksproduktionen, en fortsatt urbanisering med tyngdpunkten av produktionen förlagd till de stora tätorterna för att minska transportkostnaderna m. m.

Inom varudistributionen väntas utvecklingen gå mot ett minskat antal butiker inom varuhandeln och ett sjunkande antal centrallager inom partihandeln med ökad sårbarhet som följd.

Övrig styrinformation för programplanen har utgjorts av genomförda perspektivstudier, 1974 års försvarsutrednings betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar samt chefens för handelsdepartementet pro-

gramplaneanvisningar (1976-03-11). Enligt de sistnämnda skall programmet 1. Livsmedel omfatta delprogrammen 1.1 Livsmedel, fodermedel m. m. och 1.2 Gödsel- och bekämpningsmedel. Jordbruksnämnden är programmyndighet för hela programmet och produktionsmyndighet för delprogrammet 1.1. ÖEF är produktionsmyndighet för delprogrammet 1.2 och svarar således för genomförandet av verksamheten inom detta delprogram.

Följande *ekonomiska förutsättningar* har gällt för nämndens programplanering, Driftkostnaderna får under perioden uppgå till högst ca 273 milj. kr. jämte följdkostnader för nyinvesteringar. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på programmet Livsmedel faller 110 milj. kr. (alt. A) resp. 120 milj. kr. (alt. B). Prisutvecklingen inom programmets verksamhetsområde har enligt nämnden varit oförändrad totalt sett mellan åren 1975 och 1976.

En viktig förutsättning för att nå de mål som anges i programplanen är enligt nämnden att pris- och lönekompensation i förekommande fall erhålls för såväl driftkostnader som investeringsutgifter. Nämnden förutsätter således att årsvisa justeringar av angivna belopp kommer att äga rum så att det reella innehållet i planen bibehålls.

Jordbruksnämnden föreslår följande *mål* för beredskapsverksamheten under planeringsperioden

> Försörjningen med livsmedel m. m. skall bidra till att det ekonomiska försvarets allmänna mål uppfylls. Därvid skall livsmedelsförsörjningen med en efter förhållandena anpassad standard tryggas om vårt land utsätts för fredskriser, avspärrningssituationer, påtryckningar eller angrepp.
>
> Livsmedelsförsörjningens mål är att för aktuella varuområden tillgodose
>
> - det nödvändiga behovet av varor som erfordras för folkförsörjningen
> - försvarsmaktens och andra totalförsvarsmyndigheters behov av vissa färdigvaror och råvaror m. m.

Härefter redovisar JN de förslag *till beredskapsåtgärder* under planeringsperioden som enligt nämnden erfordras för att uppnå de föreslagna målen. Härvid föreslås bl. a.

- studier och utredningar avseende bl. a. möjligheterna att under avspärrning genomföra omställningar av bl. a. produktionen i jordbruket
- upprättande av lagringsplaner
- revidering av nuvarande system för livsmedelsransonering och ev. införande av ett datorbaserat ransoneringssystem med manuellt reservförfarande
- utarbetande av principer och normer för tilldelning av handelsgödsel, fodermedel och bekämpningsmedel
- ökad utbildnings- och informationsverksamhet

- vidareutveckling av gällande planläggning för fisket
- fortsatt revidering av planerna för undanförsel av försörjningsviktiga varor och boskap.

Vidare föreslås en utökad lagring av importerade livsmedel och fodermedel. Mängden av vissa nu lagrade livsmedel som produceras inom landet t. ex. brödsäd föreslås däremot kunna reduceras. En kraftigt utökad lagring av kvävegödselmedel och bekämpningsmedel föreslås också medan lagren av vissa andra gödselmedel föreslås minskas.

Planeringen har gjorts med utgångspunkt från en ekonomisk ram enligt alternativ B. I alternativ A föreslås en minskning av kaffelagringen med ca 15 % av den kvantitet som föreslagits i alternativ B.

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår för programmet Livsmedel i alt. A till ca 341 milj. kr. och i alt. B till ca 344 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Beslut, som kan komma att fattas med anledning av 1972 års jordbruksutrednings förslag, kan enligt JN komma att påverka verksamheten inom programmet, i första hand vad gäller angivna lagringskvantiteter, liksom standard och uthållighet. Utredningen väntas bli klar under våren 1977.

5.4 Statens vattenfallsverk (delprogrammet Elkraft)

Statsmakterna har inte tagit ställning till någon målsättning för elkraftförsörjningen i olika kriser och krig.

Kraftförsörjningens nuvarande *målsättning under krig* anges av Vattenfall på följande sätt.

> Kraftförsörjningens uppgift är att vara så förberedd för kriget, att det krigsviktiga behovet av elkraft för totalförsvaret och civilbefolkningen kan tryggas och kraftförsörjningen därmed bidraga till att största möjliga försvarseffekt ernås. Kraftförsörjningens huvudverksamhet i krig är produktion, stamlinjeöverföring, distribution och konsumtionsreglering.
>
> Krigsorganisationens omfattning bestämmes helt av de verksamheter och funktioner, som skall upprätthållas under krig. Vid organisationens utformning skall de fredstida principerna för ledande verksamheter och organisationsuppbyggnad bibehållas i största möjliga utsträckning. Beaktas skall dock att vissa fredstida funktioner helt skall nedläggas eller begränsas i omfattning samtidigt som verksamheten i krig kan komma att ställa krav på dels upprätthållande av funktioner, som ej har sin motsvarighet i fred, dels ökad jourtjänst. Är kraftförsörjningens fredstida resurser ej tillräckliga för verksamheten i krig, skall behoven säkerställas genom i fred planlagda egna beredskapsresurser eller planlagt utnyttjande av resurser utanför kraftförsörjningen. Strävan skall emellertid vara, att kraftförsörjningen i sin krigsorganisation ianspråktager så liten del som möjligt av totalförsvarets samlade resurser.

> Omställningen till beredskap och krig skall kunna genomföras på kortaste tid. Under krig skall organisationen med största möjliga försvarseffekt kunna lösa förelagda uppgifter redan i ett krigs inledande skede. Organisationen skall ges en sådan elasticitet att den motstår en oförutsedd händelseutveckling.

Vid ingången av planeringsperioden har inom kraftindustrin bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- studier rörande bl. a. kärnladdningars effekt (EMP-effekt) på kraftsystemet och bergförläggning av kärnkraftaggregat
- vissa förberedelser för konsumtionsreglering
- beredskapsplanläggning av kraftförsörjningen
- inventering av objekt för undanförsel och förstöring
- viss materielanskaffning
- beredskapslagring av olja
- utbildning och övning av kraftföretagens personal samt vapenfria tjänstepliktiga
- byggnadstekniskt skydd mot vapenverkan.

I avsnittet om *planeringsförutsättningar* behandlas främst samhällets framtida energibehov. Riksdagens energibeslut år 1975 har här varit styrande. I övrigt har utnyttjats bl. a. försvarsdepartementets studie 1975 "Svensk Samhällsutveckling", 1975 års långtidsutredning och CDL-studien 1975.

Vattenfall föreslår följande *målsättning* för planeringsperioden.

> Försörjningen med elektrisk energi skall under såväl fredskris som avspärrning, krig och efterkris (krigs)tid tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas.

För att trygga angiven försörjning skall elkraftindustrin under ledning och samordning av Statens vattenfallsverk

- ombesörja beredskapsplanering av rikets elkraftförsörjning syftande till att säkerställa dels erforderlig produktion, överföring och distribution av elkraft, dels en väl avvägd reparationsberedskap
- ombesörja beredskapsplanering för elkraftmyndigheternas verksamhet under fredskriser, beredskapstillstånd och krig
- förbereda försörjningsreglerande (konsumtionsbegränsande) åtgärder inom elkraftens område
- ombesörja planering av undanförsel av sådan försörjningsviktig utrustning och materiel som kan bedömas primärt bli hotad vid krig
- ombesörja planering av förstöring av för en angripare betydelsefulla elkraftanläggningar eller annan egendom inom ansvarsområdet, som det ej ankommer på överbefälhavaren att planlägga för.

Under planeringsperioden avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtas

- medverkan i övergripande studier, utredningar och planeringsverksamhet
- förberedelser för konsumtionsreglering
- översyn av beredskapsverk och planer för elkraftmyndigheter och företag
- anskaffning av reservutrustningar och övrig materiel
- beredskapslagring av olja
- utbyggnad av elkraftmyndigheternas samband
- utbildning och övning av krigsplacerad personal
- utbildning av vapenfria tjänstepliktiga
- byggnadstekniskt skydd.

Kostnaderna under planeringsperioden uppgår till ca 130 milj. kr. för Vattenfall och bekostas över verkets driftbudget samt ca 125 milj. kr. för övriga kraftföretag.

Vattenfall anmäler avslutningsvis att den i programplanen föreslagna inriktningen av verksamheten ger uttryck för en ambitionsnivå som sedan länge har eftersträvats.

I programplanen redovisas en brist bl. a. beträffande elkraftmyndigheternas sambandsutrustning. Det är Vattenfalls uppfattning att de medel som krävs för att undanröja denna enligt verket allvarliga brist inte skall ställas till förfogande av Vattenfall som kraftföretag eller av andra kraftföretag. I anslagsframställningen för budgetåret 1977/78 äskar därför Vattenfall 0,7 milj. kr. som avskrivningsmedel över statsbudgeten för att täcka en del av föreliggande brist (totalbehov under perioden ca 3 milj. kr.).

5.5 Transportnämnden (delprogrammen Transportsamordning och Landsvägstransporter)

Transportnämnden skall enligt sin instruktion vid krig eller annars när regeringen förordnar det genomföra av regeringen beslutad drivmedelsransonering, och verka för att landets civila transportresurser utnyttjas så att totalförsvarets behov tillgodoses.

Nämnden skall redan i fred planlägga dessa uppgifter och dessutom planlägga hur den civila trafiken kan inskränkas genom andra åtgärder än ransonering. Dessa uppgifter har transportnämnden redovisat under delprogrammet Transportsamordning.

För verksamheten inom delprogrammet Landsvägstransporter skall nämnden vidare enligt instruktionen vid krig eller annars när regeringen förordnar det verka för att de landsvägstransporter som är nödvändiga för totalförsvaret genomföres. Även för denna uppgift skall planläggning ske i fred.

Transportnämnden föreslår en övergripande *målsättning* för programmet Transporter dvs. beredskapsverksamheten inom de verk och myndigheter inom kommunikationssektorn som har uppgifter inom det ekonomiska försvaret. I sina huvuddrag innebär förslaget följande.

Försörjningen med transporter skall genom transportreglering, transportledning samt åtgärder för skydd och reparationer m. m. tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i den omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan upprätthållas. Bl. a. följande transporter skall prioriteras

- försvarsmaktens inryckningsresor och mobiliseringstransporter samt koncentrerings-, omgrupperings- och underhållstransporter
- civilförsvarets inryckningsresor och mobiliseringstransporter samt transporter av utrymmande och flyktingar
- undanförseltransporter
- in- och utrikes transporter av materiel för försvarsmakten, för krigsviktig industri och för folkförsörjningen i övrigt
- vissa sjuktransporter.

Transporterna skall kunna genomföras med den reducerade transportkapaciteten som kvarstår efter det försvarsmaktens och vissa andra totalförsvarsmyndigheters behov av fordon, fartyg och luftfartyg tillgodosetts.

För delprogrammet *Transportsamordning* gäller att de olika transportmedlen kompletterar varandra och tillsammans bildar en transportapparat som i krig måste utnyttjas på för totalförsvaret bästa sätt. Härför fordras samordning och prioritering vid utnyttjandet av resurserna inom de olika transportgrenarna främst genom transportreglering.

Transportreglering omfattar främst

- den allmänna inriktningen av transportverksamheten inom transportväsendets olika grenar
- anvisningar för val av transportmedel för olika typer av transportmedel
- samordning av militära och civila transportresurser.

Vid ingången av planeringsperioden har inom delprogrammet Transportsamordning vidtagits bl. a. följande *beredskapsåtgärder*

- studier avseende totalförsvarets och det civila samhällets behov av transporttjänster och mot dessa svarande transportresurser
- planer för den transportreglerande verksamheten i krig, för transportnämndens övergång till krigsorganisation samt planer m. m. för verksamheten på krigsuppehållsplats
- tekniska åtgärder m. fl. för att genomföra drivmedelsransonering
- information till centrala, regionala och lokala myndigheter samt utbildning av ransoneringspersonal centralt, regionalt och lokalt.

Den av regeringen ställda uppgiften i instruktionen för transportnämnden

att verka för att de *landsvägstransporter* som i bl. a. krig är nödvändiga för totalförsvaret genomförs innebär åtgärder av administrativ och trafikteknisk art som syftar till att största möjliga effekt tas ut av landsvägstransportmedlen och som säkerställer transporternas genomförande – s. k. transportledning. Transportnämnden skall därför också kunna genomföra transportledande åtgärder på landsväg under och efter allmän mobilisering, säkerställa att lokal ledning av landsvägstransporter av personer och gods kan träda i kraft senast vid krigsfara och i krig och verka för att erforderliga resurser finns disponibla för att det civila samhällets transportbehov skall kunna tillgodoses.

För delprogrammet Landsvägstransporter har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- regionvisa studier av transportbehov och transportresurser inom landsvägstransportområdet
- planläggning beträffande krigsorganisering av ca 750 transportföretag, kartläggning av fordonsresurserna och medverkan vid personalplanering inom företagen
- planläggning för transportledning och administration i krig
- utbildning av krigsplacerad personal inom transportsektorn.

I avsnittet om de *planeringsförutsättningar* som har legat till grund för programplanearbetet framhålls att samhällsutvecklingen har lett till såväl ett ökat behov av transporter som att transportfunktionerna blir allt sårbarare.

Övrig styrinformation har hämtats från energiberedskapsutredningens betänkande (SOU 1975:60) Energiberedskap för kristid, 1974 års försvarsutrednings betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar samt chefens för handelsdepartementet anvisningar för programplaneringen. Energiberedskapsutredningen framhåller bl. a. fördelen med en rikt utvecklad åtgärdsarsenal för energikriser. Ju fler åtgärder som har förberetts, desto större möjligheter har man att välja en åtgärd som passar till den aktuella situationen. Regering och ansvariga myndigheter får ökad handlingsfrihet om möjliga åtgärder inte snävt begränsas till en omedelbar riksomfattande kortransonering.

I fråga om de delar av transportområdet för vilka transportnämnden har ett primärt ansvar framhåller försvarsutredningen bl. a. följande.

> Ökade krav på samordning inom det civila transportområdet kommer att ställas under de närmaste åren främst genom att integrerade transporter med utnyttjande av olika transportmedel torde bli allt vanligare, genom varierande sårbarhet hos de olika transportmedlen med hänsyn till kommunikationsbekämpning m. m. samt organisationsförändringar inom främst försvarsmakten och civilförsvaret med åtföljande större krav på understöd från den civila sektorn.

Följande ekonomiska förutsättningar har gällt för planeringen. Kostna-

derna för utrednings- och planeringsverksamheten skall förutsättas bli volymmässigt oförändrade. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på delprogrammet Landsvägstransporter faller 500 000 kr. Denna investeringsram har antagits vara uttryckt i prisläge andra kvartalet 1975. Programplanen redovisas i prisläge februari 1976. En uppräkning med 50 000 kr. föreslås.

Målen för programplaneperioden föreslås av transportnämnden sammanfalla med de nu gällande målen, som ovan i korthet har redovisats.

De *beredskapsåtgärder* som avses vidtas under planeringsperioden är i huvudsak av samma art som tidigare har vidtagits. En tillkommande beredskapsåtgärd är anskaffning av ett kommunikationsradionät för samband i krig mellan länsstyrelse, vägtrafikombud och berörda transportföretag, vilket för planeringsperioden beräknas kosta 550 000 kr.

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår för perioden till ca 6,1 milj. kr. i prisläge februari 1976.

Härutöver yrkar TN ca 2,5 milj. kr. för bl. a. personalförstärkningar samt forskning och utveckling under planeringsperioden.

5.6 Statens järnvägar (delprogrammet Järnvägstransporter)

I instruktionen för Statens järnvägar (SJ) redovisas bl. a. den övergripande *målsättningen* för beredskapsverksamheten.

> Verksamheten i fred skall bedrivas så, att även de krav som det totala försvaret i krig uppställer i största möjliga utsträckning kunna tillgodoses. Statens järnvägar skall därvid samråda med överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, transportnämnden och beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar skall hållas underrättad om beredskapsplanläggningen på det ekonomiska försvarets område.

SJ har uppställt *mål* för beredskapsverksamheten inom delprogrammet Järnvägstransporter.

> Förberedelserna i fred skall syfta till att säkerställa en snabb omställning till verksamhet i krig samt till att skapa gynnsammast möjliga betingelser för verksamheten och uthålligheten i krig. Förberedelserna skall fortlöpande anpassas till järnvägarnas tekniska utveckling och strukturrationalisering, till krigsteknikens utveckling samt till förändringar i den militära och civila försvarsplaneringen. En kontinuerlig samverkan med övriga totalförsvarsmyndigheter är därför nödvändig.

Följande *beredskapsåtgärder* har vidtagits vid ingången av programplaneperioden

- planläggning av ledning och organisation i krig vilket bl. a. innebär en anpassning till totalförsvarets ledningsorganisation och till krigsförhål-

landen i övrigt och att särskilda krigsuppehållsplatser förbereds för centralförvaltningen och regionala ledningsorgan
- planläggning av järnvägstransporter för försvarsmakten och civilförsvaret samt banavdelningens reparationsberedskap och verkstadstjänster
- bibehållande av beredskapsstationer, vissa spår, lastkajer m. m.
- anskaffning av trupptransportmateriel samt torrluftsförvaring av ånglok som dragkraftreserv
- skydd för omformarstationer och byggnation av skyddsrum för personal och trafikanter
- beredskapslagring av stenkol, olja och viss materiel
- utbildning av frivilliga driftvärnsmän, allmän försvarsutbildning på olika nivåer samt i säkerhetsskydd.

När det gäller *planeringsförutsättningar* anför SJ beträffande svensk samhällsutveckling bl. a. att det totala inrikes transportarbetet kommer att fortsätta att växa under perioden. Relationerna mellan transportmedlen kommer förmodligen att undergå fortsatta förskjutningar. Totalt sett kommer sannolikt järnvägarnas andel av transportarbetet att minska trots en reell ökning av både gods- och persontrafiken. Fortsatt nedläggning av trafiken på vissa bandelar kan förutses. Sålunda skall enligt riksdagsbeslut år 1976 prövas nedläggning av persontrafiken på sex bandelar, varav den längsta är Gällivare–Arvidsjaur samt nedläggning av all trafik på två bandelar. Rationaliseringsverksamheten inom järnvägarna kommer att fortsätta i effektiviserings- och ekonomiseringssyfte. Åtgärderna innebär i stor utsträckning ökat utnyttjande av elektroniska hjälpmedel.

Rationaliseringarna i fred leder emellertid till ökad sårbarhet vid kommunikationsbekämpning samtidigt som eventuell nedläggning av bandelar kan begränsa möjligheterna till alternativa transportvägar.

SJ refererar också i avsnittet om övrig styrinformation till 1974 års försvarsutredning, som i sitt betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar bl. a. anför

> För järnvägstransporter bör planeringen inriktas mot åtgärder som ökar uthålligheten och begränsar verkan av skador på kommunikationsnätet. Övriga beredskapsåtgärder bör bl. a. avse skydd av personal och viktiga anläggningar genom fortifikatoriskt skydd, driftvärn m. m., anskaffning av reserv- och reparationsmateriel samt utbildning för att säkerställa erforderlig insatsberedskap.

För programplaneringen har gällt följande *ekonomiska planeringsförutsättningar.*

Vad avser driftkostnader utgår nu från anslag under fjärde huvudtiteln ersättning för vissa försvarsberedskapskostnader. Enligt anvisningarna för programplaneringen skall förutses en ersättning ur statsbudgeten med 33,5 milj. kr. för planeringsperioden. Enligt försvarsstaben har denna ersättning i pris- och löneläge februari 1976 beräknats uppgå till 35,5 milj. kr.

Kostnader för åtgärder avseende civilförsvar, övergripande planering och allmän försvarsutbildning bestrids med egna driftmedel liksom även sådana materialförsörjningskostnader som avser oljelagring. För planeringsperioden beräknas åtgärder till en sammanlagd kostnad av 18,0 milj. kr. bli täckta med egna driftmedel. Härtill kommer ca 0,8 milj. kr. för enskilda järnvägar.

I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsramar så att på delprogrammet Järnvägstransporter faller 17 milj. kr. Investeringsramen har förutsatts vara uttryckt i prisläge andra kvartalet 1975. Programplanen uttrycks i prisläge februari 1976. En uppräkning med 1,8 milj. kr. föreslås.

Utöver de *mål* för programplaneperioden som av Transportnämnden redovisats för programmet Transporter skall järnvägarna (statens järnvägar och enskilda järnvägar) enligt SJ kunna

- i önskvärd och möjlig utsträckning öka transportkapaciteten på vissa järnvägslinjer
- upprätthålla begränsad trafik vid bortfall av eldrift med utnyttjande av tillgänglig reservdragkraft
- så långt möjligt tillgodose allmänhetens rese- och transportbehov
- lagerhålla sådan materiel som inte kan tillhandahållas på annat sätt och som erfordras för att tillgodose totalförsvarets krav på järnvägstransporter
- begränsa verkan av skador på kommunikationsleder genom trafikomledning och reparationsåtgärder
- säkerställa skyddet av vitala anläggningar, främst omformarstationer, televäxlar och fjärrblockeringscentraler genom fortifikatoriska åtgärder samt skyddet av personal och egendom genom utnyttjande av eget driftförsvar och driftvärn.

För planeringsperioden föreslås i programplanen bl. a. följande *beredskapsåtgärder*

beträffande ledning och krigsorganisation
- anpassa huvudorganisationen till totalförsvarets organisation
- planlägga för decentraliserad ledning
- ordna krigsuppehållsplatser inklusive tele- och radiokommunikationer för centralförvaltningen och regionala ledningsorgan
- upprätta och revidera personalplaner

beträffande transporter
- utarbeta beredskapstidtabeller och transportöversikter
- tillgodose behovet av stationer, spår och lastkajer m. m.
- tillgodose behovet av materiel för koncentrerings- och sjuktransporter
- planlägga inryckningsresor, koncentrerings-, utrymnings- och drivmedelstransporter
- planlägga utrustning och uppställning av sjuktransportståg och sjuktrans-

portmotorvagnar
- planlägga omfördelning av dragkraft
- beredskapsutbilda tågklarerare.

På grund av begränsade personalresurser inom banavdelningen måste underhållet av beredskapsstationer samt spår- och bangårdsanordningar skäras ned.

Med hänsyn till möjligheterna att dels frigöra personal dels finna lämplig personal att utbilda till tågklarerare kan endast max. 25 % av uppgivet utbildningsbehov tillgodoses under femårsperioden.

beträffande dragkraftsreserv
- planlägga och vidta åtgärder för att trygga tillgången på beredskapslok under krig genom att bl. a. underhålla beredskapslok, förvaringsplatser för beredskapslok, kollager och vattengivningsanordningar.

beträffande elkraftförsörjning
- underhålla beredskapsanläggningar
- planlägga och vidta åtgärder för att trygga eldriften under krigsförhållanden.

beträffande reparationsberedskap och verkstadstjänst
- planlägga byggnadsverksamhet och reparations- och verkstadstjänst under krigsförhållanden
- anskaffa och underhålla vissa reservanordningar samt lokaler och utrustning för verkstäder i krig.

beträffande materialförsörjning
- komplettera fredslager genom beredskapslagring, krigsproduktion och krigsleveranser.

Endast en mindre del av den enligt SJ önskvärda anskaffningen av materiel kan genomföras under perioden.

beträffande skydd
- förberedelser för eller anordnande av tillträdesskydd och skyddsanordningar m. m. vid för driften vitala anläggningar och materiel
- planläggning m. m. av verkskydd och personligt skydd
- bygga och underhålla skyddsrum och krigsbranddammar
- planläggning, utbildning m. m. av driftvärn

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår för femårsperioden till ca 73 milj. kr. varav ca 54 milj. kr. från anslag över statsbudgeten, ca 18 milj. kr. av egna driftmedel och ca 1 milj. kr. avseende enskilda järnvägar.

Härutöver yrkar SJ ersättning med statsmedel utgörande ca 42 milj. kr. för femårsperioden.

Yrkandena innefattar ersättning för utbildning av vapenfria tjänstepliktiga (7 milj. kr.), personalförstärkning för långsiktsplanering (0,5 milj. kr.),

materialförsörjning och materielskydd (7,5 milj. kr.), skyddsrum (11 milj. kr.) samt driftvärnsutbildning (16 milj. kr.).

Avslutningsvis framhåller SJ att järnvägarnas förmåga 1977/78–1981/82 att möta de krav som kris- och angreppsfallen ställer är överslagsmässigt godtagbar och kommer att förbättras mot periodens slut.

5.7 Statens vägverk (delprogrammet Vägar)

I instruktionen för statens vägverk redovisas bl. a. den övergripande *målsättningen* för beredskapsverksamheten.

> . . under beredskapstillstånd och krig främst tillgodose det totala försvarets krav. Verksamheten i fred skall bedrivas så, att även de krav som det totala försvaret i krig uppställer i största möjliga utsträckning kan tillgodoses. Vägverket skall samråda med överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar och transportnämnden. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar skall hållas underrättad om beredskapsplanläggningen på det ekonomiska försvarets område.

Vid ingången av planeringsperioden har vägverket bl. a. vidtagit följande *beredskapsåtgärder* inom delprogrammet Vägar

- studier och utredningar för att fastställa behovet av reservbromateriel
- upprättande av en samordnad krigsvägplan för vägverket och försvarsmakten samt krigsorganisationsplaner för verket
- tecknande av krigsproduktionsbesked av viss väghållningsmateriel
- anskaffning av skyddsutrustning, viss äldre reservbromateriel samt vissa reservdelar till maskinparken
- beredskapslagring av drivmedel
- utbildning m. m. av krigsplacerad personal och viss driftvärnsutbildning
- byggande av skyddsrum vid vägstationer.

Avseende *planeringsförutsättningarna* anför verket bl. a. att ökade krav på samordning av olika transportmedel jämte en fortsatt nedläggning av olönsamma järnvägar kommer att medföra ökade behov av framkomlighet på landsvägarna. Landsvägsnätet kommer ej att kunna byggas ut i den takt som vore erforderlig med hänsyn till det förväntade ökade fredstida transportarbetet på landsvägarna, framhåller verket. Vissa delar av landsvägsnätet kommer dock att förbättras så att allt större del kan ta tyngre trafik, vilket i sin tur innebär ombyggnad av svaga broar. I en krigssituation kommer även i fortsättningen broarna att vara den sårbaraste delen av landsvägsnätet.

Följande *ekonomiska förutsättningar* har gällt för planeringen. För planeringsperioden skall förutsättas oförändrade drift- och förvaltningskostnader i förhållande till anslaget för budgetåret 1976/77. I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat tillgängliga investeringsmedel så att

på delprogrammet Vägar faller 52 milj. kr. Investeringsramen har antagits vara uttryckt i prisläge andra kvartalet 1975. Programplanen uttrycks i prisläge februari 1976. Vägverket föreslår ingen prisomräkning.

För planeringsperioden föreslår verket följande *mål* för delprogrammet.

> Statens vägverk och andra väghållare skall tillsammans, utöver de mål och uppgifter som har redovisats för programmet Transporter, kunna tillgodose totalförsvarets krav på väghållning genom att i förekommande fall
> - utföra för totalförsvaret angelägna byggnads- och anläggningsarbeten på vägnätet,
> - med den lokala fredsorganisationen som stomme genomföra väghållningen,
> - begränsa verkan av skador på vägnätet genom insättande av reparationsåtgärder och reservbromateriel samt
> - skydda egna arbets- och ledningsplatser dels med fortifikatoriskt skydd, dels med driftvärn.

Under perioden avses bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtas

- medverkan i övergripande studier, utredningar och planeringsverksamhet
- kompletterande utredningar avseende behovet av reservbromateriel och reservdelar för vägmaskiner
- revidering av vägverkets krigsorganisation och anvisningar för krigsvägplan samt utarbetande av anvisningar för undanförsel och förstöring och utnyttjande av reservbromateriel
- byggande av skyddsrum och drivmedelsanläggningar
- anskaffning av reservbromateriel och reservdelar
- information och utbildning av krigsplacerad personal och viss driftvärnsutbildning.

Kostnaderna för de föreslagna beredskapsåtgärderna uppgår till totalt ca 70,2 milj. kr. för planeringsperioden.

Härutöver yrkar vägverket ca 5 milj. kr. för personalförstärkning och utökad driftvärnsutbildning. Verket anför vidare att om alla vägstationer skall kunna förses med skyddsrum före 1982 behövs ytterligare ca 9,7 milj. kr. under perioden.

5.8 Luftfartsverket (delprogrammet Flygtransporter)

Enligt instruktionen för luftfartsverket åligger det verket att under beredskapstillstånd och krig främst tillgodose det totala försvarets krav. För verksamheten under sådana förhållanden skall luftfartsverket sörja för beredskapsplanläggning för den egna verksamheten och för den civila luftfarten i den mån sådan planläggning icke ankommer på annan myndighet.

Luftfartsverket har uppställt *mål* för verksamheten inom delprogrammet

Flygtransporter. Målen innebär att verket skall

- så långt möjligt bibehålla de civila statliga flygplatserna i användbart skick
- på transportflyget tilldelade flygplatser tillgodose betjäning av civila transportflygplan samt på de civila statliga flygplatserna i görligaste mån även tillgodose betjäning av militära transport- och sambandsflygplan
- utföra inrikes och utrikes flygtransportledning
- i görligaste mån tillgodose skyddet på marken för transportflygplan genom utspridning av dessa inom och mellan tilldelade flygplatser.

Flygbolag, som genom avtal förbundit sig att utföra flygtransporter under beredskap och krig (K-företag), skall

- utföra utrikes och/eller inrikes flygtransporter
- ha en viss teknisk uthållighet med flygplanflottan.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- inom området studier och utredningar har en omfattande studie genomförts rörande civil flygtransportverksamhet under beredskap och krig
- erforderliga planläggningsdokument för luftfartsverkets egna funktioner är utarbetade
- planläggningsanvisningar för flygbolagen AB Aerotransport (ABA) och Linjeflyg AB (LIN) har utfärdats
- ransonerings- och regleringsplaner för flygdrivmedel har tillämpats och setts över i samband med den s. k. oljekrisen
- anskaffning av drivmedelscisterner, telemateriel, elmateriel, sambands- och kommunikationsmateriel, ramptjänstmateriel samt fortifikatoriska åtgärder vid flygplatser är genomförda i viss utsträckning. Behovet av anskaffning och fortifikatoriska åtgärder har hittills täckts till en miniminivå, som i begränsad utsträckning medger flygoperativ verksamhet under krisförhållanden
- organisation av och materielanskaffning för verkskydd är genomförd
- skyddsrum för personal och trafikanter har byggts upp efter hand
- samordning av luftfartsverkets krigsplanläggning med försvarsmaktens är genomförd.

Luftfartsverket framhåller att till följd av att reservdelar och komponenter m. m. för tekniskt underhåll av flygplan har kunnat anskaffas endast i begränsad utsträckning är uthålligheten på flygtransportområdet f. n. mycket låg.

Följande fredsförhållanden är enligt luftfartsverket grundläggande *planeringsförutsättningar* för civil luftfart vid beredskap och i krig

- omfattningen av den svenskregistrerade flygplansflottan

- flygplatsernas antal, läge och utformning
- betjänings- och underhållsresurserna inom landet för den civila flygtransportverksamheten.

Den civila flygtransportkapaciteten ökar under perioden. Ökningen beror till stor del på övergång till större och snabbare flygplan vilket dock enligt verket medför större sårbarhet. Antalet civila flygplatser ökar mycket långsamt men utnyttjandegraden blir bättre genom utbyggnad av säkrare landningshjälpmedel. Underhållet av flygmaterielen kommer förmodligen att än mer utföras utan landets gränser i fred vilket medför begränsningar i flygtransportflottans uthållighet under avspärrning och krig.

Planeringsförutsättningarna är också i hög grad beroende av totalförsvarets transportbehov. Detta kan nu inte exakt fastställas. Utgångspunkten för luftfartsverkets planering har därvid varit att hela den svenska flygtransportkapaciteten erfordras under hela den tid som de i planeringsarbetet studerade kris- och angreppsfallen varar.

I sitt betänkande (SOU 1976:5)Säkerhetspolitik och totalförsvar anför 1974 års försvarsutredning bl. a.

> För flygtransporter bör åtgärderna syfta till att få ut hög effekt av tillgängliga transportresurser såväl vid avspärrning som i krig. Verksamheten bör enligt försvarsutredningens mening främst inriktas på att så långt möjligt behålla de civila statliga flygplatserna i användbart skick, att tillgodose service på flygplanen samt att kunna utföra inrikes och utrikes flygtransportledning.

I fråga om de *ekonomiska förutsättningarna* har enligt planeringsanvisningarna gällt bl. a. att några förändringar av nu gällande principer och regler för fördelning av kostnadsansvaret mellan stat, affärsverk och näringsliv i övrigt inte skall förutsättas bli vidtagna under planeringsperioden. Anvisningarna har tolkats så att luftfartsverket och flygbolagen i huvudsak skall ha samma omfattning på beredskapsåtgärderna och samma resursinsats härför som inplanerats i perspektivstudie del 2 i referensalternativet ("5 500+").

I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat planeringsramarna för investeringar så att på delprogrammet Flygtransporter faller 44 milj. kr. Investeringsramen har antagits vara uttryckt i prisläge andra kvartalet 1975. Programplanen uttrycks i prisläge februari 1976. En uppräkning med 4,5 milj. kr. föreslås.

Bl. a. följande *beredskapsåtgärder* har planerats under femårsperioden

- studie- och utredningsverksamhet avseende bl. a. det ekonomiska försvarets långsiktsplanering, flygtransporter samt flygbolagens tekniska underhåll av flygplanen
- anskaffning av flygplantypbunden ramptjänstmateriel för flygplantyperna DC-8, DC-10 och F-28
- anskaffning av utrustning för tillsyn, reparation och funktionskontroll,

reservmateriel (utbytesenheter), tillsynsmateriel, reservdelar samt tekniskt underlag (instruktioner, ritningar m. m.) till flygplantyperna DC-8, DC-9, DC-10 och F-28
- anskaffning av viss civilförsvarsmateriel och fortsatt utbyggnad av skyddsrum
- kontinuerlig verksamhet inom sektorerna utbildning, allmän administration, driftvärn och säkerhetsskydd.

Kostnaderna för de planerade åtgärderna uppgår över statsbudgeten till ca 48,5 milj. kr. för femårsperioden. Härtill kommer kostnader över luftfartsverkets driftbudget (ca 6,0 milj. kr.) och flygbolagens kostnader (ca 3,5 milj. kr.).

Kostnaderna är uttryckta i prisläge februari 1976. För att investeringsprogrammen inte skall urholkas under perioden erfordras enligt luftfartsverket kompensation för faktiska prisstegringar. Luftfartsverket förutsätter i planen att årsvisa justeringar av angivna belopp kommer att äga rum så att det reella innehållet i planen bibehålls.

Härutöver yrkar luftfartsverket ca 42 milj. kr. för kompletterande anskaffning av fältmateriel och servicemateriel till flygplantyperna F-28 och A-300.

5.9 Sjöfartsverket (delprogrammet Sjötransporter)

Enligt instruktionen för sjöfartsverket åligger det verket att ombesörja beredskapsplanläggning i fråga om sjötransporter. Under beredskapstillstånd och i krig skall sjöfartsverket främst tillgodose det totala försvarets krav. Sjöfartsverket skall samråda med överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar och transportnämnden i ärenden om verkets uppgifter vid krig eller krigsfara eller eljest av betydelse för landets försvar. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar skall hållas underrättad om beredskapsplanläggningen på det ekonomiska försvarets område. Samråd med chefen för marinen skall äga rum i ärenden om dels utprickning eller belysning av farled som ej är försedd med sådana anordningar, dels belysning av farled inom skyddsområde eller kontrollområde eller indragning av fyrljus inom sådant område.

I arbetsordningen anges att verkets försvarskontor har ansvar för följande *uppgifter*

- initiering och samordning av krigsplanläggningen för farledsväsendet
- verkets krigsorganisation
- planläggning inom den ekonomiska försvarsberedskapens område, däribland beredskapsplanläggning av sjötransporter
- frågor i övrigt berörande verkets uppgifter inom det totala försvaret
- säkerhetstjänst och driftvärn.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- viss planering och vissa åtgärder för anordnande vid ofred av särskilda neutralitets- och krigsleder för den civila sjöfarten
- vissa planer för verkets krigsorganisation och åtgärder för övergång från freds- till krigsorganisation
- förberedelser av krigsuppehållsplatser för centralförvaltning och vissa delar av den regionala organisationen
- utbildning av lotspersonal, driftvärnsmän, krypto- och sambandspersonal samt viss utbildning i säkerhetstjänst
- vissa åtgärder för säkerhetsskydd.

I fråga om *planeringsförutsättningarna* anför sjöfartsverket att samhällsutvecklingen har medfört att färre men större, dyrbarare och snabbare fartyg än tidigare trafikerar våra farvatten. Leder och hamnar minskar i antal men ökar i kvalitet. Integrering av transportsystem kan förutses ytterligare utvecklas. Sårbarheten hos sjötransportsystemet ökar. Denna utveckling som pågått en längre tid förutses fortsätta.

1974 års försvarsutredning har i sitt betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar angett att planeringen för sjötransporter bör inriktas på att under beredskap och krig underhålla för sjöfarten behövliga farleder och att i erforderlig omfattning upprätthålla driften vid sjöfartsverkets anläggningar.

Beträffande de *ekonomiska resurserna* för programplaneringen utgörs utgångspunkten av de medel som disponeras för budgetåret 1976/77. Kostnaderna för försvarskontoret är för budgetåret 1976/77 beräknade till 450 000 kr. och till sammanlagt 2 250 000 kr. för programplaneperioden.

I samråd med övriga programmyndigheter har ÖEF fördelat planeringsramarna för investeringar så att delprogrammet Sjöstransporter faller ca 1,65 milj. kr. i prisläge februari 1976. Dessa medel avses användas för anskaffning av materiel och vidtagande av övriga åtgärder för iordningsställande av krigsfarledssystem. Med hänsyn till karaktären av denna anskaffning m. m. värderas dessa tillgångar inte in i sjöfartsverkets fond. Medlen går därför i verkets budget in bland driftmedlen.

Sjöfartsverket har i programplanen föreslagit *mål* för beredskapsverksamheten under planeringsperioden. Målen innebär bl. a. att verket inom det totala försvarets ram under krig och beredskap skall

- tillgodose för skilda totalförsvarsgrenars funktion erforderliga sjötransporter inom landet och med utlandet samt utöva central sjötransportledning
- efter planering och förberedelser i fred anordna och underhålla för sjöfarten nödvändiga farleder
- i behövlig omfattning upprätthålla driften vid verkets anläggningar, vari

inräknas verksamhet vid centralförvaltning och regionala organisationer
- snabbt kunna ställa om från normala fredsförhållanden till beredskaps- och krigsförhållanden och under omställningstiden kunna lösa föreliggande uppgifter i största möjliga utsträckning.

Under perioden 1977/78–1981/82 avser verket genomföra bl. a. följande *beredskapsåtgärder*

- långsiktsplanering avseende perioden 1982–1987
- begränsade studier för att granska behovet av ytterligare beredskapsåtgärder inom delprogrammet Sjötransporter
- revision av krigsfarledssystemet
- anskaffning av lysbojar av mindre typ och till dessa nödvändig utrustning i form av kätting, ankaren, radarreflektorer m. m.
- översyn av planer för ledning och administration i krig
- information och utbildning
- plan för civil positionsrapportering i samråd med generaltullstyrelsen, civilbefälhavare och länsstyrelserepresentanter
- anvisningar i samråd med transportnämnden för hur fraktfartslagens bestämmelser skall tillämpas.

Kostnaderna för de åtgärder som inplanerats uppgår till sammanlagt 4 115 000 kr. i prisläge februari 1976 varav kostnaderna för försvarskontoret utgör 2 250 000 kr. Sjöfartsverket begär dessutom 860 000 kr. för förstärkning av planerings- och utredningsresurserna m. m.

5.10 Arbetsmarknadsstyrelsen (delprogrammet Arbetskraft)

Enligt instruktionen för arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) åligger det verket bl. a. att planlägga utnyttjandet av landets arbetskraft vid krig eller under andra utomordentliga förhållanden, som föranledes av krig eller krigsfara, samt handlägga ärenden rörande uppskov och anstånd med eller annan ledighet från militärtjänstgöring under krigs- och beredskapstillstånd och vissa ärenden rörande vapenfria tjänstepliktiga samt samordna den frivilliga försvarsverksamheten inom totalförsvarets civila del i samråd med andra berörda myndigheter.

AMS uppfattar sitt *mål* vara att sedan krigsmaktens behov fyllts med stöd av värnpliktslagen tillgodose behov av arbetskraft för sådan verksamhet, som är av betydelse för landets totala försvar samt att i fred göra erforderlig planläggning härför.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande *beredskapsåtgärder* vidtagits

- den del av den översiktliga planeringen som benämns "bransch-planläggning 1975" har genomförts avseende vissa branscher
- aktuella föreskrifter för samtliga uppskovsgrupper

- försöksverksamhet med förenklad personalplanläggning har genomförts i samverkan med grundplanläggande myndighet
- beredskapsregistrering av ca 500 000 personer
- utbildning inom frivilliga försvarsorganisationer samt av vapenfria tjänstepliktiga
- bereskaps- och mobiliseringsverk för verkets krigsorganisation.

Den del av *svensk samhällsutveckling*, som främst påverkar krigsarbetsmarknaden är den offentliga sektorns och näringslivets och därmed fredsarbetsmarknadens förändringar under perioden. Härvid anför AMS för perioden 1977–78 bl. a. att

- ökningen av arbetskraft inom den tjänsteproducerande sektorn fortsätter vilket förändrar arbetskraftsstrukturen samtidigt som arbetskraften antalsmässigt ökar relativt litet och praktiskt taget uteslutande på kvinnosidan
- regional överföring av arbetskraft till tätort från glesbygd fortsätter om än i minskad skala
- arbetskraftens specialisering fortsätter vilket försvårar snabba omdispositioner eller insättande av ersättare med större krav på tillgång av utbildad reservarbetskraft eller förberedd bristyrkesutbildning som följd
- arbetsmiljöbestämmelser, arbetstidsförkortningar, pensionsålderssänkningar m. fl. på facklig eller politisk väg genomförda förändringar ställer ökade krav på förberedda dispenser från en rad för normal verksamhet gällande regler och avtal.

1974 års försvarsutredning har i sitt betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar uttalat bl. a. att tillgång på arbetskraft är en förutsättning för övriga försörjningsområdens funktion och uthållighet.

Vidare uttalar utredningen att den översiktliga planeringen bör inriktas på att systematiskt följa den långsiktiga arbetskraftutvecklingen. Genom branschplanläggning bör de aktuella personaltillgångarna sammanställas och analyseras. Personalplanläggningen bör förbättras och förenklas, bl. a. genom att ett differentierat planeringssystem utvecklas.

Utredningen uttalar också att det är av stort värde om frivillig personal kan disponeras som reservarbetskraft för att ersätta personer, som vid mobilisering måste lämna sina ordinarie arbetsplatser. Vidare sägs att vapenfria tjänstepliktiga efter utbildning årligen bör kunna tillföra totalförsvarets civila delar värdefull personal.

De *ekonomiska förutsättningarna* för programplanearbetet har varit oförändrade driftkostnader dvs. ca 120,3 milj. kr. för perioden 1977/78–1981/82.

I programplanen upptas bl. a. följande beredskapsåtgärder för femårsperioden

- aktuellthållning av rutiner, rullning av programplaner

- vidmakthållande av föreskrifters och personalplaners aktualitet samt upprättande av nya
- uppskovsverksamhet
- fördelning av värnpliktiga, som lämnar försvarsmakten
- beräkning av behov av frivilliga, avtalsteckning, registrering, krigsplacering
- uttagning av vapenfria för olika slag av utbildning, fördelning av dessa på utbildningsmyndigheter, inkallelse till tjänstgöring och krigsplacering
- aktuellthållning av verkets beredskapsplaner
- intern och extern utbildning
- deltagande i ledningsövningar m. m.

Kostnaderna för de föreslagna åtgärderna uppgår till ca 120,3 milj. kr. för perioden. Näringslivets planläggningskostnader har beräknats till 21,5 milj. kr.

Härutöver begär AMS ytterligare ca 128 milj. kr. under planeringsperioden för personalförstärkningar, ökning av utbildningsstödet till frivilligorganisationerna samt ett utökat antal tjänstgöringsdagar för vapenfria tjänstepliktiga.

5.11 Postverket (delprogrammet Postal kommunikation)

Enligt instruktionen för postverket skall verksamheten i fred bedrivas så, att även de krav som det totala försvaret i krig uppställer i största möjliga utsträckning kan tillgodoses. Detta innebär bl. a. att

- postverket skall bedriva beredskapsplanering i samverkan med andra myndigheter inom totalförsvaret
- postverket skall vidta erforderliga åtgärder – i förekommande fall mot särskild ersättning – för att säkerställa den försvarsberedskap inom det postala verksamhetsområdet som från totalförsvarssynpunkt bedöms vara erforderlig.

Då det gäller verksamheten under beredskapstillstånd och krig åligger det instruktionsmässigt postverket att främst tillgodose det totala försvarets krav. I övrigt skall verksamheten ledas och bedrivas efter samma grunder som i fred i den mån förhållandena medger det.

Postverket skall därvid i den omfattning omständigheterna föranleder

- tillgodose totalförsvarets behov av postanordningar
- vidta de åtgärder som fordras för att säkerställa posttrafiken
- i den mån personaltillgången medger det förordna om förstärkning av postpersonalen och om erforderlig utsträckning av tjänstgöringen samt företaga omflyttningar av personalen
- medverka till åtgärder som förhindrar att krigsunderrättelser överbringas till obehöriga

- inskränka verksamheten i den omfattning som fordras av militära skäl
- meddela föreskrifter om rätten att anlita postverket i förbindelse med försvarsmakten och bringa föreskrifterna till allmän kännedom
- vidtaga åtgärder för att förhindra fientligt utnyttjande av personal, anläggningar och materiel.

Vid ingången av planeringsperioden har bl. a. följande beredskapsåtgärder vidtagits

- planering för krigsorganisation av central, regional och lokal förvaltning
- igångsättning av beredskapsplanering avseende postverkets dataverksamhet i krig
- planering av fältpostens organisation och verksamhet
- planläggning, utbildning m. m. av driftvärn och verkskydd.

I avsnittet om *planeringsförutsättningar* anför postverket att utvecklingen av den inre miljön i hög grad är styrande för planeringen av verkets försvarsberedskapsverksamhet. Framför allt är den regionala befolkningsutvecklingen av intresse i sammanhanget med hänsyn till de följder den har för postverket från såväl fredsmässig som krigsorganisatorisk synpunkt. Andra betydande faktorer är utvecklingen inom transportsektorn och på dataområdet samt omfattningen av de utrymningar som kan komma att anbefallas i krig.

Målen för beredskapsverksamheten under planeringsperioden sammanfaller i allt väsentligt med de mål som hittills gällt för postverkets beredskapsverksamhet.

Verksamheten inom delprogrammet avses i huvudsak bedrivas på samma sätt som hittills.

Kostnaderna för femårsperioden uppgår till 39,5 milj. kr. och bestrides av postverkets medel utan att särskilda anslag härför är anvisade.

5.12 Sveriges riksbank (delprogrammet Penningmedel och betalningsförmedling)

Riksbankens uppgift inom det ekonomiska försvaret är att som ansvarsmyndighet leda, samordna och övervaka planläggningen i fred för att trygga penningmedelsförsörjning och betalningsförmedling under beredskap och krig.

Målsättningen för beredskapsplanläggningen på såväl kortare som längre sikt är att skapa förutsättningar för att bank- och betalningsväsendet skall kunna fungera även under krig på ett sätt, som så nära som möjligt ansluter sig till den fredsmässiga verksamheten. Primärt syftar planläggningen till att hindra ett sammanbrott av fredsorganisationen vid det kritiska övergångsskedet mellan fred och krig och under tiden närmast därefter. Härvid måste framför allt tillses, att statliga och kommunala myndigheter samt andra för

samhället viktiga funktioner, däribland de krigsviktiga företagen, ej saknar nödvändiga medel för verksamhetens upprätthållande.

För att lösa dessa uppgifter har riksbanken som ansvarsmyndighet att

- i totalförsvarets intresse tillse att penningmedelsförsörjningen och betalningsförmedlingen skall fungera även under krigsförhållanden
- bygga upp ett betryggande lager av sedlar och mynt vid riksbankens avdelningskontor i landets olika delar samt i vissa fall genom utläggning av sedeldepåer
- planlägga för att vid behov kunna uppta tillverkning av provisoriska betalningsmedel (beredskapssedlar och nödmynt)
- tillse att även den betalningsförmedlning i olika former som sker utan anlitande av kontanta medel kan fortgå under krigsförhållanden
- ansvara för den del av riksbankens, postverkets och andra penninginrättningars verksamhet som syftar till att trygga penningmedelsförsörjningen och betalningsförmedlingen
- i samråd med ÖEF och i samverkan med vederbörande centrala myndigheter och institutioner planera och utarbeta riktlinjer för bankers och övriga kreditinstituts beredskapsplanläggning.

Läget beträffande dessa uppgifter är enligt riksbanken vid ingången av planeringsperioden i huvudsak tillfredsställande.

Försörjningen med penningmedel och betalningsmedel påverkas i fråga om *planeringsförutsättningar* i någon mån av den internationella utvecklingen men framför allt av utvecklingen inom det svenska samhället. Dessa allmänna förutsättningar för planeringen för betalningsmedelsförsörjningen torde enligt riksbanken förbli i stort sett oförändrade under femårsperioden.

Beredskapsåtgärder av främst administrativ natur avses vidtagas under planeringsperioden, t. ex. uppgörande av avtal och anvisningar för samordning av de olika penninginstitutens verksamhet, upprättande av förslag till lagändringar för att underlätta verksamheten i krig m. m. Regelbunden revidering av penninginstitutens beredskapsplaner avses företas t. ex. vid förändringar i inkvarterings- och utrymningsplanläggning eller vid ändring av bankrörelse. En särskild planläggning inom bankväsendet om en övergång i krig till regional bankclearing med anpassning till postverkets nya regionindelning och distributionsnät avses också genomföras. Åtgärder planeras för att motverka störningar på bankernas maskinella bokföring med dataanläggningar.

Kostnaderna för den planerade verksamheten beräknas för femårsperioden uppgå till ca 13 milj. kr., varav ca 4 milj. kr. från riksbanken, ca 2 milj. kr. från postverket och ca 7 milj. kr. från övriga banker och kreditinstitut. Kostnaderna för riksbankens del bestrids utan att särskilda anslag härför är anvisade.

6. ÖEF-utredningen

6.1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 24 april 1975 tillkallade dåvarande chefen för handelsdepartementet den 23 maj 1975 fyra sakkunniga med uppgift att göra en översyn av överstyrelsens för ekonomiskt försvar (ÖEF) organisation m. m. Utredningsuppdraget innebar bl. a. att de sakkunniga särskilt skulle överväga efter vilka grunder som ÖEF:s organisation bör byggas upp. Dels borde prövas alternativ som innebär en organisation anpassad efter de försörjningsområden (program) som tillämpas vid långsiktsplanering och programbudgetering, dels alternativ som bygger på en indelning efter olika funktioner i beredskapsprocessen (bl. a. planering, företagsplanläggning, beredskapslagring och samordning). Vidare skulle de sakkunniga pröva behovet av att ytterligare klarlägga ansvarsfördelningen mellan ÖEF, kommerskollegium (KK) och statens industriverk (SIND) vad gäller uppgifter rörande det ekonomiska försvaret. Dessutom skulle de sakkunniga överväga om ÖEF, KK och SIND skall verka som myndigheter vid krig eller utomordentliga, av krig eller krigsfara föranledda förhållanden, eller om de skall ersättas av särskilda krisorgan eller kompletteras med sådana organ.

De sakkunniga[1], som antog namnet ÖEF-utredningen, överlämnade i september 1976 sitt betänkande (Ds H 1976:4) Ny organisation för ÖEF.

Efter remiss har yttrande över betänkandet avgetts av överbefälhavaren (ÖB), fortifikationsförvaltningen (FortF), försvarets sjukvårdsstyrelse (SjvS), försvarets materielverk (FMV), försvarets forskningsanstalt (FOA), försvarets rationaliseringsinstitut (FRI), civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, socialstyrelsen, postverket, statens järnvägar (SJ), statens vägverk, sjöfartsverket, luftfartsverket, transportnämnden (TN), statskontoret, byggnadsstyrelsen, statistiska centralbyrån (SCB), riksrevisionsverket (RRV), nämnden för samhällsinformation (NSI), statens jordbruksnämnd (JN), kommerskollegium (KK), som har bifogat yttranden från Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare och handelskammaren i Göteborg – Västsvenska handelskammaren, statens pris- och kartellnämnd (SPK), konsumentverket, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), bostadsstyrelsen, statens industriverk (SIND), statens vattenfallsverk, länsstyrelsen i Malmöhus län, länsstyrelsen i Norrbottens län, civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde, Centrala driftledningen (CDL), Kooperativa förbundet (KF), Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) gemensamt med Sveriges industriförbund, Svenska handelskammarförbundet, Svenska petroleum institutet, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sve-

[1] Överdirektören Gösta Bruno, ordförande, departementssekreteraren Bo Hemborg, avdelningsdirektören Olof Hertz och departementssekreteraren Olof Söderberg.

riges kemiska industrikontor, Sveriges köpmannaförbund, Centralorganisationen SACO/SR – som har bifogat yttrande från SACO/SR-föreningen vid ÖEF – Landsorganisationen i Sverige (LO), som har bifogat yttrande från Statsanställdas förbund samt Tjänstemännens centralorganisation (TCO), som har utarbetat sitt svar i samråd med Statstjänstemannaförbundets avdelning vid ÖEF.

6.2 Nuvarande ordning

6.2.1 Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF)

ÖEF är central förvaltningsmyndighet för den ekonomiska försvarsberedskapen. Verket har följande tre huvuduppgifter

- samordning av all planeringsverksamhet inom det ekonomiska försvaret,
- planering på områden som inte åvilar andra myndigheter samt
- beredskapslagring.

Samordning sker bl. a. genom att verket leder de försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret, i vilka alla berörda planeringsmyndigheter deltar. ÖEF har även vissa andra regelbundna samordningsaktiviteter, bl. a. i samband med den årliga planeringen av länsstyrelsernas totalförsvarsinriktade verksamhet och i anslutning till s. k. beredskapskonferenser och övningar med personal i krisorgan. Genom regeringsbeslut den 23 juni 1976 har vidare ÖEF och vissa andra myndigheter tillagts uppgiften att planera beredskapen för en fredskris på energiområdet i enlighet med särskilda anvisningar.

ÖEF:s egen beredskapsplanering avser försörjningsviktiga varor på beklädnads-, kemi- och metallområdena, bränslen och drivmedel samt viss tjänsteverksamhet. Planeringen innefattar grundläggande utredningar om behovet av beredskapsförberedelser på olika varuområden. På grundval härav sker planläggning av företag och vissa andra organisationer så att dessa under svårare krislägen skall kunna upprätthålla försörjningsviktig verksamhet. Vidare förbereds förbruksningsregleringar, bl. a. ransoneringar. Verket ger vidare stöd till försörjningsviktig industri inom beklädnadsområdet, samordnar statlig upphandling inom detta område samt är tillsynsmyndighet för näringslivets tvångslagring av olja.

En viktig och kostnadskrävande del av försvarsförberedelserna på det ekonomiska området är beredskapslagring av olika försörjningsviktiga varor. ÖEF svarar för beredskapslagring inom de områden där verket har eget planeringsansvar och därutöver för lagring av läkemedel och sjukvårdstextilier samt av gödsel- och bekämpningsmedel till jordbruket. Sistnämnda lagring sker enligt planer som upprättats av socialstyrelsen resp. jordbruksnämnden (JN). Beredskapslagringen skall enligt ÖEF:s instruktion ske enligt affärsmässiga principer så långt detta är möjligt med hänsyn till försörj-

ningsberedskapen. Verket kan enligt instruktion självt låta uppföra förråds- och lagringsanläggningar.

ÖEF:s verksamhet indelas i följande program

- Livsmedel
- Beklädnad m. m.
- Bränsle, drivmedel
- Sjukvård
- Kemiska produkter m. m.
- Metaller m. m.
- Övrigt

ÖEF:s nuvarande organisation är i huvudsak indelad efter funktioner. Under styrelsen och generaldirektören är verket organiserat på fem byråer

- Utredningsbyrån
- Varubyrån
- Administrativa byrån
- Affärsbyrån
- Bränslebyrån

Utredningsbyrån och varubyrån leds gemensamt såsom en avdelning av en avdelningschef. Utöver byråerna finns en informationssektion inrättad.

Internt inom ÖEF har arbetet organiserats på sätt som framgår av följande bild.

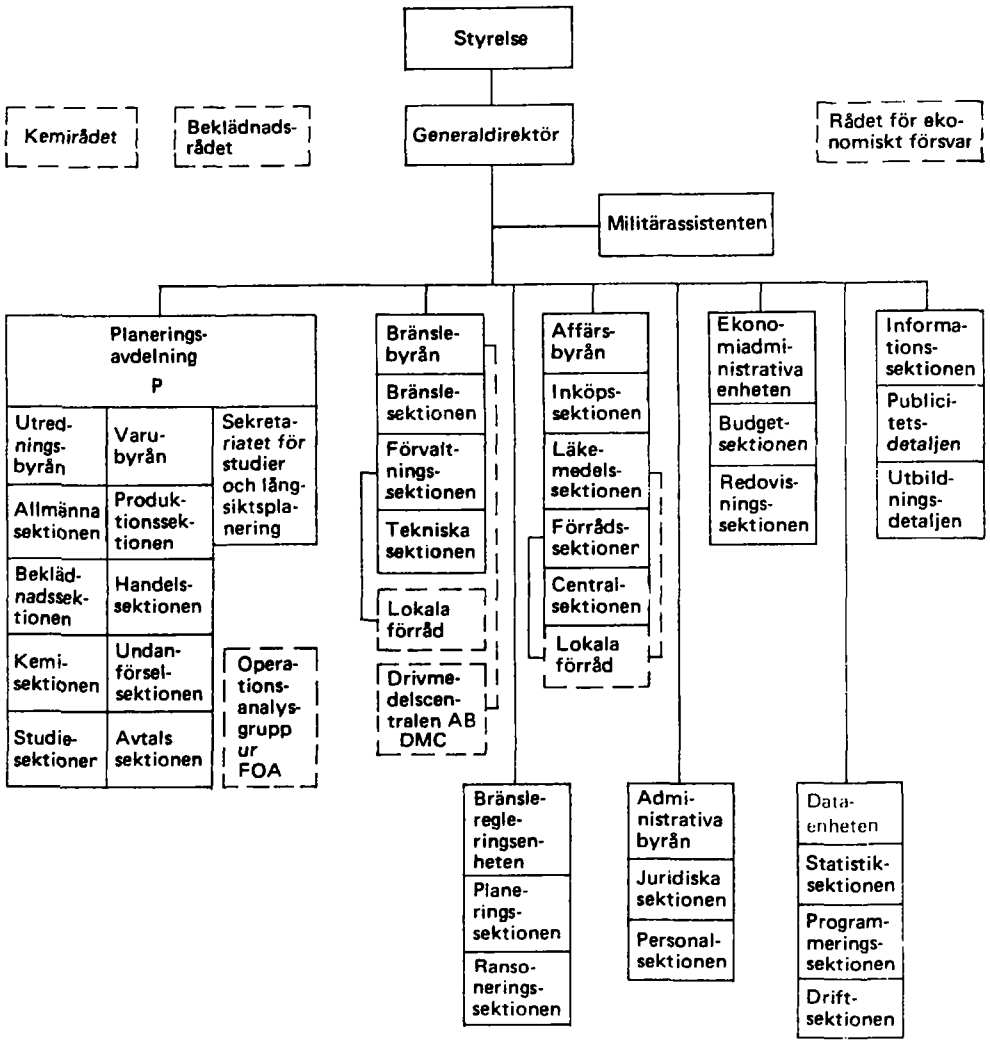

ÖEF:s interna organisation 1976-07-01.

Planeringsavdelningen svarar för verksamheten inom samtliga försörjningsområdesinriktade program utom bränsle/drivmedelsprogrammet. Arbetsfördelningen inom avdelningen är den, att utredningsbyrån svarar för den grundläggande utredningsverksamheten, regleringsförberedelserna och samordningen av den statliga upphandlingen inom beklädnadsområdet. Varubyrån svarar för företagsplanläggning, finansiell stödgivning till företag på beklädnadsområdet samt planering rörande undanförsel och förstöring, som enligt särskilda förordningar åvilar verket. Sekretariatet för studier och långsiktsplanering svarar för ledningen och administrationen av försöken med det ekonomiska försvarets långsiktsplanering.

Bränslebyrån svarar för utredningar och viss företagsplanläggning för

bränsle/drivmedelsprogrammet avseende avspärrnings- och krigsfallen. Byrån handhar vidare verkets tillsynsuppgifter rörande näringslivets tvångslagring av olja samt uppgifter rörande cisternbyggnation och -förvaltning.

Bränsleregleringsenheten svarar för reglerings- inkl. ransoneringsförberedelser avseende bränslen samt för verksamhet i övrigt för bränsle/drivmedelsprogrammet avseende fredskrislägen.

Affärsbyrån handhar inköp och försäljning av samtliga beredskapslagringsvaror samt svarar för byggande och förvaltning av förråd och lager med undantag av cisterner.

Administrativa byrån svarar för vissa affärs- och förvaltningsjuridiska funktioner, för verkets gemensamma personaladministration utom personalutbildning samt för kontorsservice m. m.

Den ekonomiadministrativa enheten svarar för verkets gemensamma ekonomiadministrativa verksamhet.

Dataenheten, som har inrättats provisoriskt av ÖEF:s styrelse, biträder övriga enheter med statistiska bearbetningar och analyser, underhåller och utvecklar vissa datasystem – vilka även utnyttjas av andra myndigheter inom det ekonomiska försvaret – samt svarar för verkets registrering av data som skall lagras och bearbetas i dator.

Informationssektionen svarar bl. a. för extern och intern information, för extern utbildningsverksamhet (övningar, beredskapskonferenser m. m.) samt för den interna personalutbildningen.

Verkets styrelse består, förutom av generaldirektören och två personalföreträdare, av sex personer. F. n. ingår i styrelsen företrädare för försvarsmakten samt från näringslivet och dess organisationer.

Till verket är tre rådgivande organ knutna, nämligen rådet för ekonomiskt försvar, beklädnadsrådet och kemirådet. Det förstnämnda rådet består av cheferna för försvarsstaben och civilförsvarsstyrelsen, JN, ÖEF och AMS samt ordföranden i TN. De båda övriga råden består av representanter för berörda statliga myndigheter samt näringslivs- och arbetstagarorganisationer.

Vid verket tjänstgör en militärassistent ur försvarsstaben. Till verket är vidare knutna dels en s. k. operationsanalysgrupp (OA-grupp) ur FOA, dels Drivmedelscentralens AB (DMC) planläggningsavdelning.

6.2.2 Statens industriverk (SIND) och kommerskollegium (KK)

SIND bildades år 1973. Vissa av det nya verkets uppgifter övertogs då från KK, vars uppgifter renodlades till att omfatta frågor rörande handelspolitik och utrikeshandel samt tillämpningen av vissa näringsrättsliga regleringar. SIND gavs uppgifter inom områdena industripolitik, energipolitik och mineralpolitik.

Både SIND:s och KK:s uppgifter har åtskilliga beröringspunkter med planering och verkställighet avseende det ekonomiska försvaret. Ingen av de båda myndigheterna har emellertid några planeringsuppgifter inom detta

område. SIND:s instruktion innehåller dock föreskrifter om viss informationsskyldighet gentemot ÖEF. Enligt nu gällande planer övergår i krig och vid svårare avspärrning KK:s uppgifter rörande handelsregleringar m. m. till en handels- och industrikommission. För SIND:s del finns inga beslut eller uttalanden om myndighetens uppgifter i sådana lägen.

6.3 ÖEF-utredningen

6.3.1 Nya och förändrade arbetsuppgifter för ÖEF

Under den tid som utredningsarbetet har pågått har andra utredningar lagt fram förslag av betydelse för ÖEF:s verksamhet. Sålunda har under hösten 1975 försörjningsberedskapsutredningen (FBU), energiberedskapsutredningen (EBU) och ransoneringslagsutredningen (RLU) lämnat sina slutbetänkanden. 1974 års försvarsutredning har i januari 1976 presenterat ett delbetänkande. Vidare har arbete pågått inom 1975 års oljelagringskommitté och en utredning inom försvarets rationaliseringsinstitut (FRI) om organisation och personal m. m. vid länsstyrelsernas försvarsenheter. Inom ramen för försöken med långsiktsplanering har chefen för handelsdepartementet vidare lämnat anvisningar för programplaneringen inom det ekonomiska försvaret för perioden 1977/78–1981/82.

De förändringar i olika avseenden för ÖEF:s verksamhet som detta har medfört eller kan väntas medföra de närmaste åren är enligt ÖEF-utredningen främst följande.

Statsmakternas beslut bl. a. i anledning av FBU:s och EBU:s förslag innebär att ÖEF har givits ansvaret för att inom sitt verksamhetsområde vidta förberedelser för att möta fredskriser på olika varuområden. Bl. a. skall under de närmaste åren en omfattande fredskrislagring äga rum av olika petrokemiska produkter och andra varor med anknytning till oljesektorn. Planeringen för fredskriser torde i vissa avseenden ställa andra och utökade krav på ÖEF jämfört med planeringen för avspärrnings- och krislägen. Detta beror på att målsättningen vid fredskriser är att, trots knapphet på viss vara, så långt möjligt upprätthålla sysselsättning, produktion och distribution och viktiga samhällsfunktioner som sjukvård, undervisning och kollektivtrafik.

ÖEF skall vidare enligt statsmakternas beslut samordna beredskapsplaneringen på hela energiområdet och även svara för olika verkställighetsåtgärder vid en fredskris på energiområdet. Detta ställer enligt utredningens mening krav på att verket i vart fall måste följa utvecklingen vad gäller energiproduktion och -konsumtion totalt och för olika energislag.

Några avgörande förändringar av förutsättningarna för planeringen inför avspärrnings- och krigssituationer torde inte komma att inträffa. Även för dessa lägen kommer emellertid en lagerökning att ske under de närmaste åren.

Sammantaget ställer den ökade beredskapslagringen omfattande krav på

verkets inköps- och försäljnings- samt byggnadsverksamhet.

Den sedan länge pågående utvecklingen inom näringslivet mot specialisering och stordrift och därav följande utveckling av underleverantörssystem och komponenttillverkning innebär vissa ändrade planeringsbetingelser för ÖEF. Beroendeförhållandena inom näringslivet blir sålunda mer komplicerade och svåra att överblicka. Energitillgången har vidare blivit en allt viktigare faktor vid bedömningen av vilka möjligheter landet har att i en kris producera försörjningsviktiga varor. Denna utveckling innebär att allt större krav ställs på ÖEF:s planering särskilt när det gäller metoderna i utredningsarbetet för att bedöma behovet samt arten och omfattningen av beredskapsförberedelserna i form av väl utvecklade planeringsmodeller och ADB-system för dessa ändamål.

6.3.2 Överväganden och förslag beträffande ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och SIND resp. KK

Enligt ÖEF-utredningen finns det betydelsefulla samband främst mellan verksamheterna inom ÖEF och SIND men även mellan verksamheterna inom ÖEF och KK. Vad först gäller frågan om ÖEF – SIND konstaterar utredningen att ÖEF:s verksamhet i stor utsträckning avser industrin och dess omställning i olika krislägen. Vidare har verkets energiberedskapsuppgifter nära anknytning till SIND:s verksamhet på energiområdet. När ÖEF fick sina nuvarande uppgifter fanns inte något fredstida fackorgan för frågor rörande industri- och energipolitiken. SIND:s tillkomst har förändrat detta förhållande. I utredningsdirektiven anges emellertid att en utgångspunkt för arbetet skall vara nuvarande ansvars- och arbetsfördelning mellan verken och att endast smärre förändringar av denna bör aktualiseras. Mot bakgrund härav har utredningsarbetet när det gäller ansvars- och arbetsfördelningen mellan verken under normala fredstida förhållanden inriktats på att klarlägga behovet av preciseringar av ansvarsfördelningen och på att åstadkomma lämpliga samverkansformer.

ÖEF-utredningen har kommit till den slutsatsen, att sambanden mellan ÖEF och SIND mindre ger upphov till problem vad gäller ansvarsfördelningen mellan verken än till samverkansproblem. SIND:s verksamhet avseende utredningar och prognoser m. m. inom industri-, energi- och mineralpolitiken avser det normala fredstida samhället, medan ÖEF:s verksamhet avser frågan om hur näringslivet i vid mening skall fungera i kriser. Utredningen anser emellertid att det finns anledning att i de båda verkens instruktioner markera behovet av ömsesidig samrådsskyldighet i utredningsverksamheten. Redan i nuläget skall SIND enligt sin instruktion hålla ÖEF underrättad om sådant resultat av sitt utredningsarbete, som kan vara av intresse för landets ekonomiska försvarsberedskap. Denna samrådsskyldighet bör utsträckas till att omfatta även planeringen och genomförandet av olika utredningar. Genom att även till ÖEF:s instruktion foga ett tillägg

med motsvarande innehåll skapas ökade garantier för att önskvärd samverkan mellan verken kommer till stånd och att ÖEF:s varu- och branschkunskaper tillförs SIND.

Förutom vad gäller utredningsarbetet finns det behov av samverkan mellan verken i fråga om den löpande handläggningen av vissa ärendegrupper. Främst gäller detta handläggningen av ärenden om stöd till olika företag. ÖEF bedriver av försörjningsberedskapsskäl sådan stödverksamhet inom beklädnadsområdet. Även SIND – liksom f. ö. AMS m. fl. organ – bedriver stödverksamhet på detta område. Utredningen anser att resp. myndighet vid beredningen av stödärendena så långt som möjligt bör utnyttja utredningsmaterial och den kunskap om företagen som finns hos den andra myndigheten. För att förbättra samråd och samverkan bör verken, enligt utredningens uppfattning, skriftligen informera varandra så snart ett stödärende kommit in. F. n. lämnas skriftlig information först sedan beslut har fattats i ett stödärende.

I övrigt föreslår utredningen att samordningen mellan olika stödgivande organ liksom hittills bör säkerställas genom föreskrifter i särskilda beslut av regeringen för de stödformer där detta bedöms erforderligt.

Utredningen har även – med hänsyn till de nära samband som generellt finns mellan ÖEF:s och SIND:s uppgifter – övervägt om en ordning med ömsesidig styrelserepresentation är lämplig. Utredningen menar emellertid att den samverkan som erfordras främst bör ske på handläggarnivå. Vidare har det ansetts ändamålsenligt att SIND, liksom i nuläget, representeras i de varuområdesinriktade rådsorgan som finns vid ÖEF.

Sambanden mellan ÖEF:s och KK:s resp. verksamhet syns mindre komplicerade än mellan ÖEF och SIND. ÖEF och KK är under normala fredstida förhållanden verksamma på helt olika arbetsfält. KK:s uppgifter rörande handelspolitik och utrikeshandel har emellertid i vissa fall beröringspunkter med försörjningsberedskapspolitiken, liksom f. ö. med andra områden, t. ex. arbetsmarknads- och industripolitiken. Utredningen har funnit att några egentliga ansvars- eller arbetsfördelningsproblem inte föreligger mellan ÖEF och KK. Den samverkan som erfordras mellan de båda verken bör kunna ske på sedvanligt sätt myndigheterna emellan. Vidare finner utredningen det ändamålsenligt att KK representeras i de till ÖEF knutna rådgivande organen för olika varuområden.

6.3.3 Överväganden och förslag beträffande ÖEF:s normalorganisation

Ett av huvudproblemen i dagens organisation för ÖEF är enligt utredningen den bristande överensstämmelsen mellan program och organisation. Programmen är i princip varuområdesinriktade medan organisationen i huvudsak är indelad efter funktioner. Minst tre olika enheter har därvid uppgifter inom resp. program. Detta har medfört uppenbara svårigheter att åstadkomma en sådan förankring av programmen i organisationen att en

kraftsamling kring måluppfyllelsen för resp. program uppnås. Det finns i stället en tendens – som måste anses naturlig i en funktionsindelad organisation – att optimera resp. funktion snarare än programmen. Att flera enheter bedriver verksamhet inom resp. program medför även vissa problem när det gäller verkets kontakter med företag och branschorgan.

Vissa åtgärder har vidtagits inom ÖEF för att lösa dessa problem. Bl. a. har utsetts särskilda programansvariga tjänstemän. Programansvaret för de varuområdesinriktade programmen har emellertid inte ansetts böra fördelas på mer än två tjänstemän. Dessa biträds var och en av en s. k. programföredragande tjänsteman. Denna ordning har dock enligt utredningens uppfattning medfört vissa interna problem vad gäller ansvarsförhållanden och befogenhetsfördelning. Därför bör en mer programinriktad organisation än den nuvarande väljas, anser utredningen.

ÖEF har till uppgift att samordna all beredskapsplanering för det ekonomiska försvaret. Utredningen har bedömt det vara en viss brist att ansvaret för samordningsuppgiften i realiteten är så splittrat, som är fallet i nuvarande organisation. Detta har enligt utredningens mening lett till att begränsat intresse har ägnats åt en löpande uppföljning av beredskapsläget på olika områden och av arbetsläget vad gäller beredskapsplaneringen hos olika myndigheter. Utredningen anser främst mot bakgrund härav att ansvaret för alla frågor av programövergripande extern samordningsnatur bör åvila en enhet direkt underställd verksledningen.

Vid bedömning av nuvarande organisation av verkets utrednings- och planläggningsfunktioner har utredningen kommit till den slutsatsen att huvuddelen av de uppgifter som fordrar företags- och branschkunskaper bör sammanföras i varuområdesinriktade enheter. En sådan organisation bör öka verkets förutsättningar att observera förändringarna inom de olika branscherna och bör kunna höja verkets aktionsberedskap i olika avseenden. Detta betyder att samtliga utrednings- och planläggningsuppgifter bör sammanföras till varuområdesinriktade enheter. Detta gäller även bränsleområdet, där den nuvarande uppdelningen i en bränslebyrå med vissa utredande och planläggande uppgifter och en bränsleregleringsenhet med vissa andra utredande uppgifter inte längre bör bestå. Den organisatoriska enhet för bränsle- och drivmedelsplanering som i stället bildas bör även få till uppgift att svara för verkets nyligen tillkomna samordningsuppgifter rörande beredskapsplaneringen på energiområdet.

Utredningen anser att verkets förrådsanskaffningsverksamhet bör samlas i en enhet. Motiven härför är att personalens kunskaper på området därvid bättre tas tillvara. ÖEF:s egen byggnadsverksamhet kommer vidare under de närmaste åren att bli av mycket stor omfattning. Ett stort antal byggnadsprojekt till ett sammanlagt beräknat värde av inemot 500 milj. kronor kommer under de närmaste åren att vara under arbete. Härvid erfordras vissa tillkommande specialistresurser främst för ekonomisk uppföljning av verksamheten. Möjligheterna att till verket knyta sådana specialistresurser torde öka om alla byggnadsverksamhet administreras av en och samma

organisatoriska enhet.

Utredningen har bedömt att stora krav ställs på ÖEF:s nuvarande metodutveckling, främst när det gäller system och metoder för att bedöma behovet och omfattningen av olika beredskapsåtgärder. Nuvarande organisation av metodutvecklingsfunktionerna är därvid, enligt utredningens mening, inte lämplig. Ansvaret för metodutvecklingen inom planeringsområdet är i realiteten splittrat på tre olika enheter. Splittringen har lett till problem när det gäller val av system och metoder och en viss fördröjning av utveckling och införande av nya system har blivit följden. Mot denna bakgrund bör metodutvecklingsverksamheten vad avser utrednings- och planläggningsuppgifterna koncentreras till en enhet, nära organisatoriskt knuten till de utredande och planläggande enheterna.

Vidare anser utredningen att verkets gemensamma personaladministrativa funktioner bör förstärkas och samlas i en organisatorisk enhet. Skälet härför är främst att allt större krav ställs på myndigheternas personaladministration, bl. a. när det gäller olika personalpolitiska frågor, personaladministrativ planering och löpande personaladministrativa åtgärder.

Mot bakgrund av dessa förhållanden föreslår utredningen – efter att ha prövat olika organisationsalternativ – att ÖEF organiseras på följande fyra enheter

- en enhet för samordning av det ekonomiska försvaret (enheten för EF-samordning)
- en enhet för programverksamhet
- en enhet för beredskapslagring
- en administrativ enhet.

Enheten för EF-samordning bör få till uppgift att svara för olika externa programövergripande samordningsfrågor, bl. a. att följa arbets- och beredskapsläget inom det ekonomiska försvaret, att leda ett eventuellt system för långsiktsplanering samt att administrera olika samverkansövningar och beredskapskonferenser etc.

Enheten för programverksamhet bör indelas i fyra programinriktade underenheter, nämligen en för beklädnad m. m., en för energi, en för kemiska produkter m. m. och en för metaller m. m. Härtill bör komma en underenhet för allmänna frågor, bl. a. metodutveckling och statistik. De fyra programinriktade underenheterna bör få till uppgift att svara för samtliga med resp. program sammanhängande utrednings- och planläggningsuppgifter.

Enheten för beredskapslagring bör få till uppgift att svara för inköp och försäljning av beredskapslagringsvaror, för förrådsanskaffning – däri inbegripet byggnadsverksamheten – och för förvaltning av förråd och varor. Enheten bör indelas i en underenhet för inköp, en underenhet för förrådsanskaffning och en underenhet för förrådsförvaltning. Härtill kommer ett sekretariat för vissa ekonomiska och affärsjuridiska uppgifter.

Enheten för administration bör få till uppgift att svara för verkets gemen-

samma ekonomi- och personaladministrativa uppgifter, för förvaltningsjuridik och rationalisering samt för verkets gemensamma funktioner i övrigt, t. ex. registratur, bibliotek och kontorsservice m. m.

Utredningens förslag till normalorganisation för ÖEF framgår av följande skiss.

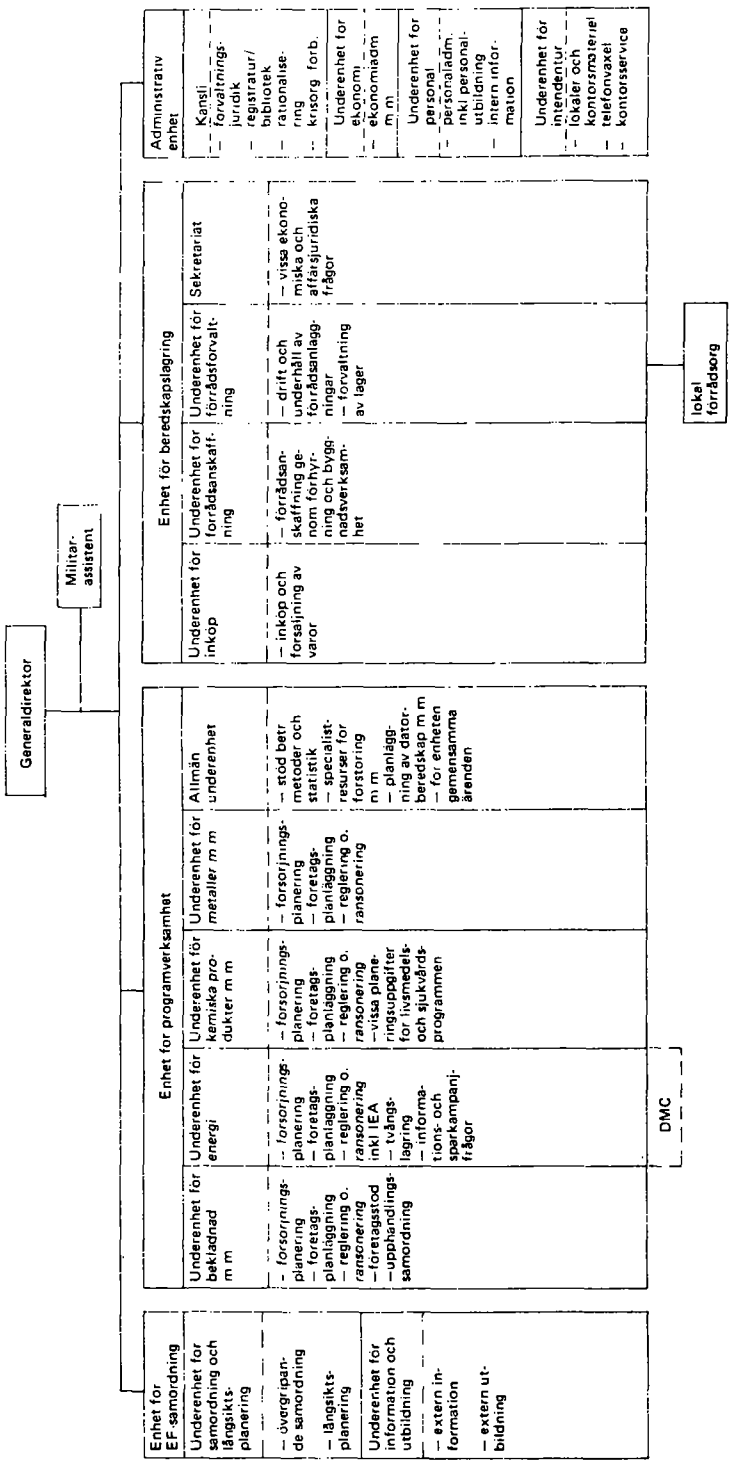

Förslag till ny normalorganisation för ÖEF.

Utredningen har även behandlat frågan om *ÖEF:s styrelse- och rådsorganisation* och konstaterar, att ett genomförande av både EBU:s och FBU:s förslag rörande ÖEF:s styrelse skulle innebära att ÖEF fick en styrelse på omkring 20 personer. Utredningen ställer sig tvivlande till att en så stor styrelse kan fungera effektivt, särskilt som den enligt dessa utredningars förslag även bör fungera i olika krislägen. Utredningen har funnit att en väl fungerande rådsorganisation skulle kunna tillföra ÖEF sådan kunskap som enligt EBU och FBU skulle förmedlas genom styrelsen. Därför föreslås en utökning av nuvarande varuområdesinriktade rådsorganisation (beklädnadsrådet och kemirådet) med ytterligare två varuområdesinriktade organ – ett energiberedskapsråd och ett metallråd. Styrelsen kan härigenom få en för myndigheterna normal storlek.

Utredningen föreslår att ÖEF:s styrelse skall bestå av generaldirektören, åtta övriga ledamöter samt två personalföreträdare. Av de övriga ledamöterna bör fyra representera det allmänna och fyra ha sakkunskap om produktionen och distributionen på olika områden inom näringslivet, bl. a. energisektorn. De fyra råden, som bör få till uppgift att på resp. varuområde biträde ÖEF vid planeringen av försörjningsberedskapen och vid verkställigheten i en kris bör bestå av representanter för statliga verk och andra samhälleliga organ med väsentlig anknytning till varuområdet samt i förekommande fall av representanter för organisationer som företräder konsumentintressen.

Det föreslagna energiberedskapsrådet bör få uppgifter avseende såväl den övergripande energiberedskapsplaneringen som den detaljerade planeringen för bränsle/drivmedelsområdet. Det bör övervägas om inte detta råd bör överta det nuvarande oljelagringsrådets uppgifter rörande viss tillsyn av näringslivets tvångslagring av olja. Det sistnämnda rådet skulle därmed kunna upphöra.

Frågor som kunde ha behandlats i rådet för ekonomiskt försvar har i stället kommit att behandlas inom totalförsvarets chefsnämnd samt i olika samrådsorgan som tillkallas i anledning av det ekonomiska försvarets långsiktsplanering. Utredningen föreslår därför att rådet avskaffas. Det är dock lämpligt att ÖEF tillkallar en referensgrupp för rådgivning i olika övergripande samordningsfrågor under normala fredstida förhållanden. En sådan referensgrupp bör bestå av företrädare för de viktigaste myndigheterna inom det ekonomiska försvaret samt SIND.

Utredningen lägger fram förslag om de personalresurser av mer permanent natur som erfordras vid ÖEF fr. o. m. budgetåret 1977/78 för nu kända uppgifter.

Utredningens förslag omfattar en personalstyrka motsvarande 175 helårsarbetande på ÖEF:s centrala förvaltning. Härtill kommer personalen vid de lokala förrådsanläggningarna. Förslaget innebär en ytterligare förstärkning av personalstyrkan vid den centrala förvaltningen med 10 helårsarbetskrafter. Den föreslagna ökningen motiveras i allt väsentligt av att verket har tillförts nya och ökade uppgifter. Den årliga lönekostnaden för de nytillkommande

tjänsterna har utredningen uppskattat till ca 900 000 kr. (1976 års löneläge). Härtill kommer ökade kostnader för inventarier, resor, skrivmateriel m. m. avseende den aktuella personalen. Överslagsvis beräknas härför en kostnad om 50 000 kr./år.

6.3.4 Överväganden och förslag beträffande krisorganisationsfrågor

Vid sina bedömningar av krisorganisationsfrågorna har utredningen utgått från de miljöexempel som har använts inom långsiktsplaneringen för det ekonomiska försvaret. Mot denna bakgrund har utredningen försökt bedöma vilka arbetsuppgifter som kan bli aktuella för samhälleliga krisorgan. Bedömningen har dock inte kunnat göras så utförlig, eftersom ÖEF:s verksamhet avseende planering av krisorganisationer och regleringsförberedelser i vissa hänseenden inte är närmare utvecklad. Utredningen har dock ansett det möjligt att lägga fram ett förslag som har karaktär av en basstruktur för krisorganisationen. Utredningen poängterar emellertid att fortsatta överväganden erfordras, bl. a. beträffande olika detaljorganisationsfrågor.

Fredskriser på det allmänna varuområdet, varmed avses andra varor än energiråvaror och jordbruksvaror, bedöms endast komma att vid ett och samma tillfälle beröra en enstaka vara eller ett begränsat antal varor. Beroende på krisens art och omfattning måste olika åtgärder vidtas i syfte att nedbringa förbrukningen av de aktuella varorna. Dessa åtgärder torde i första hand komma att rikta sig mot produktionsledet. Viss erfarenhet av dessa problem vanns under den s. k. oljekrisen 1973/74, då frågor om regleringen av olika petrokemiska produkter ålades ÖEF genom ett tidsbegränsat tillägg till instruktionen.

En utgångspunkt för utredningsarbetet har varit att ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och SIND under normala fredstida förhållanden inte skall förändras i någon mer betydande utsträckning. Genom att SIND således inte får några egentliga planeringsuppgifter för det ekonomiska försvaret, bör verket inte heller ges några verkställighetsuppgifter i krislägen.

Mot den bakgrunden föreslår utredningen att ÖEF ges i uppgift att vara verkställighetsorgan vid fredskriser på det allmänna varuområdet. Denna uppgift torde inte vara mer omfattande än att verket kan lösa den inom ramen för normalorganisationen, vid behov med viss personalförstärkning. De utrikeshandelsregleringar, som kan erfordras, bör handläggas av KK efter samråd med ÖEF. Behovet av sådana regleringar bör i första hand klarläggas av ÖEF.

Avspärrning ställer helt andra och mer långtgående krav på en krisanpassning av samhället än fredskriser. Läget kräver sannolikt bl. a. omfattande förbruksningsregleringar av olika slag. Med hänsyn till sambandet mellan olika regleringsåtgärder på olika områden krävs en samordnad krisorganisation på central nivå, som under regeringen kan utöva den ledning av regleringsverksamheten m. m. och göra de utredningar och samlade be-

dömningar som erfordras. Mot bakgrund härav är den nuvarande planerade organisationen med en handels- och industrikommission och en bränslekommission mindre lämplig. Utredningen har funnit att ÖEF bör vara det fredstida organ som bör åläggas nämnda uppgifter i ett krisläge. Detta kräver vid en kris en anpassning av ÖEF:s normalorganisation i vissa avseenden och en förstärkning av verket med personal från andra myndigheter samt från industrin och dess organisationer.

För att ÖEF i en avspärrningssituation skall kunna verka effektivt föreslås att löpande och rutinmässiga regleringsärenden, t. ex. i samband med administrationen av ransoneringar, bör kunna åläggas andra organ. Härvid bör myndigheterna med planeringsuppgifter i fred i första hand utnyttjas. Därigenom uppnås bl. a. önskvärd kontinuitet mellan planering och verkställighet. Administrationen av löpande regleringsärenden rörande drivmedel, t. ex. drivmedelsransonering, bör sålunda åvila transportnämnden (TN). Administrationen av elenergireglering bör dock åläggas ett särskilt för ändamålet bildat organ, benämnt elförsörjningsnämnden (EFN).

För löpande och rutinmässiga regleringsåtgärder på övriga områden bör förberedas inrättandet av en beklädnadsnämnd, en bränslenämnd, en keminämnd och en metallnämnd. Basmyndighet för organisering av dessa organ bör vara ÖEF. Personalen till nämndernas kanslier bör rekryteras från ÖEF, SIND, andra statliga organ samt från industrin och dess organisationer. Nämnderna bör ha förtroendemannainslag.

Utredningen har vidare kommit till den slutsatsen att KK, liksom under normala fredstida förhållanden och vid fredskriser, bör svara för handläggningen av frågor rörande handelsregleringar och handelspolitik. När det gäller handelsregleringar bör handläggningen ske i nära samverkan mellan KK, ÖEF, valutamyndigheterna och nyssnämnda regleringsorgan.

Från principiell synpunkt föreligger stora likheter mellan avspärrnings- och k r i g s fallen när det gäller handläggning av ärenden inom det ekonomiska försvaret. Utredningen föreslår därför att den föreslagna basorganiationen för avspärrning även utgör grunden för en krigsorganisation.

Utredningen konstaterar att skäl talar för att krisorganisationen i tillämpliga delar bör kunna utnyttjas vid försörjningskriser betingande av valutaknapphet och vid vissa inre kriser av försörjningskaraktär. Utredningen har dock inte närmare penetrerat hithörande spörsmål.

Utredningens stomförslag till krisorganisation framgår av följande skiss.

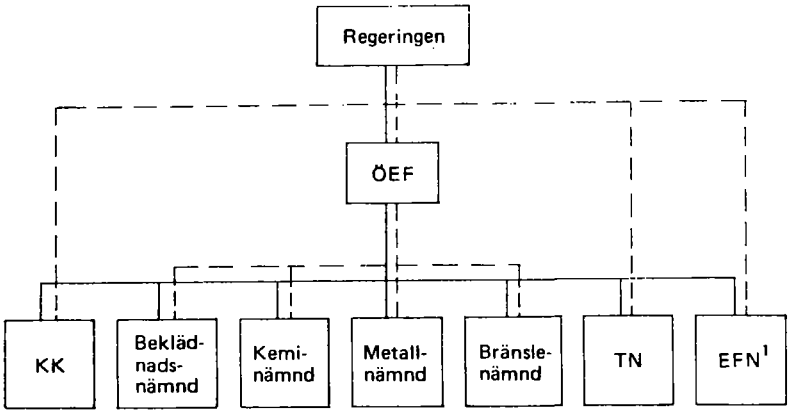

——— betecknar styrning av regleringsverksamhetens art och omfattning

– – – – betecknar styrning i övriga avseenden

KK betecknar kommerskollegium

TN betecknar transportnämnden

EFN betecknar elförsörjningsnämnden

[1] EFN replierar i administrativt hänseende på statens vattenfallsverk

Förslag till krisorganisation (avspärrningsfallet).

6.3.5 Vissa särskilda frågor

Utredningen har under sitt arbete gjort vissa iakttagelser, som – menar man – bör föranleda särskilda utredningar eller överväganden i annan ordning. Vissa av förslagen bör dessutom följas av fortsatta utredningar beträffande olika detaljfrågor. Sammanfattningsvis föreslås

- att ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och socialstyrelsen resp. statens jordbruksnämnd övervägs när det gäller beredskapslagring och företagsplanläggning på sjukvårds- resp. livsmedelsområdet,
- att en utredning företas om beslutssystem, upphandlingsordning, entreprenad- och ersättningsformer för den vid ÖEF bedrivna byggnadsverksamheten,
- att organisatoriska frågor avseende sambandet vid en avspärrningskris mellan ÖEF och statens pris- och kartellnämnd utreds,
- att de organisatoriska sambanden i en avspärrningskris mellan den föreslagna krisorganisationen och de delar av det ekonomiska försvaret (motsv) som socialstyrelsen, resp. statens jordbruksnämnd ansvarar för utreds,
- att de olika föreslagna krisorganens relationer till motsvarande organ på regional och lokal nivå utreds,

- att detaljorganisation för de i krisorganisationen ingående regleringsorganen utreds,
- att frågan om de till statens industriverk knutna lokalstaterna sprängämnesinspektionens och elinspektionens ställning vid fall av avspärrning och krig övervägs.

6.3.6 Genomförande av föreslagna organisationsändringar

Utredningen anser att dess förslag till ändring av ÖEF:s organisation bör kunna genomföras med början vid ingången av budgetåret 1977/78 och vara helt genomfört våren 1978. Utredningen betonar vikten av att särskild personal utses för arbetet med genomförandet och att detta bedrivs i samverkan med berörda personalorganisationer.

Utredningen föreslår dessutom att ÖEF beviljas vissa särskilda medel (200 000 kronor/år under ett par år) för att underlätta övergången till en ny organisation. Utredningen anser avslutningsvis att det kan vara lämpligt att göra en utvärdering av den nya organisationen, när den har fått verka under ett par år.

6.4 Remissyttrandena

6.4.1 ÖEF:s verksamhetsområde och verksamhetsinriktning

Utredningens beskrivningar och bedömningar beträffande nya och förändrade arbetsuppgifter för ÖEF möts inte av några erinringar från remissinstansernas sida.

Beträffande samarbetet mellan ÖEF och näringlivet delar *ÖEF* uppfattningen att företagens kunnande i högre grad bör kunna blir utnyttjat i planeringen för fredskrissituationer men framhåller att resurser krävs för att administrera denna verksamhet. *SAF* förutsätter att rimlig ekonomisk ersättning skall kunna utgå till företag och organisationer om sådana anspråk kommer att ställas på deras medverkan att ersättning är motiverad.

Landstingsförbundet har tagit upp frågan om ansvaret för sjukvårdens försörjning med materiel m. m. Förbundet finner starka skäl tala för att det ansvar ÖEF nu har för läkemedelsförsörjningen bör utsträckas till att omfatta dels den del av materielförsörjningen för beredskapssjukhusorganisationen som socialstyrelsen handlägger, dels all annan upphandling m. m. avseende förbrukningsmateriel inom sjukvårdssektorn som kan bli aktuell. Härigenom skulle försörjningsuppgifterna för sjukvården samlas hos en central myndighet. Samverkan med sjukvårdshuvudmännens upphandlingsprogram kan därigenom underlättas, anser förbundet.

6.4.2 Ansvars- och arbetsfördelning mellan ÖEF och SIND respektive KK

Utredningens överväganden och förslag rörande relationerna mellan ÖEF och SIND respektive KK kommenteras av några remissinstanser.

Statskontoret understryker betydelsen av att de föreslagna åtgärderna för att förbättra samordningen mellan SIND och ÖEF inom industri- och energipolitikens område kommer till stånd. Verket ställer sig inte heller främmande för att ytterligare åtgärder kan bli aktuella i framtiden för att förbättra samordningen.

SIND finner det befogat att en vidgad samverkan kommer till stånd mellan SIND:s och ÖEF:s utredningsverksamhet. Verket är vidare positivt till att ÖEF deltar i referensgruppen för utredningar som har intresse för den ekonomiska försvarsberedskapen. Samtidigt betonar SIND vikten av att verket på samma sätt får ta del av och följa ÖEF:s utredningsarbete. Mot bakgrund av att erfarenheterna av verkens samarbete redan idag är goda, finner SIND emellertid utredningens förslag till ändring av verkens instruktioner mindre angelägna.

Mot utredningens uppfattning att den ekonomiska försvarsberedskapen av naturliga skäl måste vara en viktig faktor i SIND:s utredningar vid utformningen av förslag till konkreta åtgärder anmäler SIND en något avvikande mening. Verket har varken resurser för eller har hittills i nämndvärd utsträckning haft till uppgift att studera frågor rörande den ekonomiska försvarsberedskapen. Om dessa frågor skall beaktas måste SIND:s personella och finansiella resurser förstärkas väsentligt. Med nuvarande resurser måste utredningsverksamheten i allt väsentligt ha en näringspolitisk målsättning.

Statens vattenfallsverk och CDL framhåller betydelsen av samordnat planeringsunderlag på det energipolitiska området.

Svenska kommunförbundet biträder de förslag som berör ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan SIND och ÖEF.

LO anser det naturligt att SIND blir representerat i ÖEF:s styrelse för att samordningen mellan verken på det sättet skall kunna underlättas.

Beträffande relationerna mellan KK och ÖEF instämmer *KK* i utredningens bedömning att det inte föreligger några ansvars- eller arbetsfördelningsproblem mellan KK och ÖEF under normala fredstida förhållanden. KK noterar de förslag till vidgat samarbete som utredningen lagt fram och ansluter sig i princip till dessa.

6.4.3 ÖEF:s normalorganisation

6.4.3.1 Allmänt

Remissinstanserna är överlag positiva till utredningens förslag om en mera programinriktad normalorganisation för ÖEF, uppbyggd på fyra huvudenheter under verksledningen. Den principiella utformningen tillstyrks eller lämnas utan erinringar av *ÖB, SjvS, FMV, FRI, socialstyrelsen, civilförsvars-*

styrelsen, sjöfartsverket, luftfartsverket, TN, statskontoret, SCB, RRV, JN, KK, konsumentverket, ÖEF, SIND, länsstyrelsen i Norrbottens län, KF, SAF/Sveriges industriförbund, Svenska handelkammarförbundet, Svenska kommunförbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges kemiska industrikontor, Sveriges köpmannaförbund, SACO/SR, LO och *TCO-S.*

Vissa instanser har inga synpunkter på utredningens förslag eller anser sig inte berörda av dem och tar därför inte ställning till dem. Hit hör bl. a. *statens vägverk, AMS, bostadsstyrelsen* och *SHIO.*

En del av de instanser som ställer sig positiva till utredningens principförslag till normalorganisation anser att ytterligare personalresurser krävs på vissa områden för att syftet med omorganisationen skall nås. Hit hör *SjvS, socialstyrelsen, ÖEF, Landstingsförbundet, SACO/SR och TCO.*

6.4.3.2 Organisationsstruktur

Det övervägande antalet remissinstanser intar, som nämnts, en positiv inställning till utredningens förslag om en mera programinriktad organisation för ÖEF. Detta gäller även i stort den föreslagna organisationsstrukturen, dvs. indelningen i enheter och underenheter. I vissa avseenden redovisas dock avvikande uppfattningar.

Utredningens principförslag tillstyrks sålunda av bl. a. *ÖB, FMV, FRI, KK, konsumentverket, Landstingsförbundet, SAF/Sveriges industriförbund, Svenska handelkammarförbundet, Svenska kommunförbundet, Sveriges grossistförbund* och *SACO/SR.*

Civilförsvarsstyrelsen finner den föreslagna organisationen ändamålsenlig. Samma ståndpunkt intas av *TCO.*

SjvS, Socialstyrelsen, sjöfartsverket, JN, länsstyrelsen i Norrbottens län och *Sveriges köpmannaförbund* lämnar förslagen utan erinran.

Vissa instanser behandlar delar av organisationsstrukturen i sina svar. Hir hör bl. a. *postverket.* Verket finner ingen anledning att närmare kommentera utredningsförslagen men vitsordar behovet av ökade resurser för att ÖEF skall kunna sköta uppgiften som samordnings- och informationsorgan på ett tillfredsställande sätt.

SJ anser det vara en fördel att samla uppgifter av övergripande samordningskaraktär till en enhet direkt underställd verksledningen. SJ har därför ingen erinran mot att enheten för EF-samordning tillskapas.

Luftfartsverket uppfattar inrättandet av enheten för EF-samordning som en klar förbättring. Detta gäller även den allmänna underenheten inom enheten för programverksamhet, särskilt vad gäller samverkansfrågor om undanförsel och förstöring m. m.

TN tillstyrker förslaget till normalorganisation och understryker samtidigt vikten av att ÖEF i sin försörjningsplanering i största möjliga utsträckning utnyttjar information och utredningsresultat som tas fram av andra organ. Nämnden framhåller vidare att det är nödvändigt att ansvarsfördelningen

mellan ÖEF och TN preciseras noga redan i fredstid.

Statskontoret ansluter sig i stort till förslagen om normalorganisation. Verket erinrar dock om att de synpunkter som man framförde i yttrande över EBU alltjämt har giltighet, dvs. att SIND skulle kunna ges uppdraget att svara för energiberedskapen i fredstid och kris.

Byggnadsstyrelsen tar ej ställning till organisationsförslaget i stort men tillstyrker att en underenhet för energi inrangeras i enheten för programverksamhet.

SCB bedömer att programanpassningen av ÖEF:s organisation bör vara ändamålsenlig för överstyrelsens kontakter och samarbete med enskilda företag, branschorganisationer och SCB. Det förefaller dock SCB lämpligt att energifrågorna direkt underställs verksledningen mot bakgrund av att dessa frågor är mer samhällsövergripande och omfattande.

RRV har från sina utgångspunkter inte funnit något att erinra mot de förslag som framförs. Verket påpekar dock att en förändring av den formella organisationen endast är en åtgärd som i gynnsamma fall kan utgöra en främjande faktor för att effektivisera verksamheten. Den process varigenom förändringar sker är mer betydelsefull än den formella förändringen.

SPK menar att det finns behov av ett nära samarbete mellan SPK och ÖEF såväl under fredstida förhållanden som i kristid. Nämnden kan inte finna att utredningen särskilt beaktat den krav på samordning under fredstid som ställs för att prispolitiska fördelar skall kunna uppnås utan förfång för försörjningsberedskapen. Den ordinarie omsättningen av ÖEF:s beredskaps- och fredskrislager bör enligt SPK kunna ske på ett sådant sätt att viss prisstabiliserande effekt uppnås.

SPK är positiv till att enheterna för EF-samordning och beredskapslagring skapas. Nämnden tillstyrker också att en närmare utredning kommer till stånd av det organisatoriska sambandet mellan SPK och ÖEF. Utredningen bör då avse samarbetet under såväl fredstida förhållanden som under krislägen av olika slag. Det är nödvändigt att en klar åtskillnad härvid görs mellan ansvaret för försörjningspolitiska och ansvaret för prispolitiska frågor. Det är önskvärt att den föreslagna utredningen även kan omfatta samarbetet mellan SPK och JN.

ÖEF tillstyrker utredningens förslag till ny organisationsstruktur, dock med tvekan beträffande energiområdet. Detta är så viktigt att en särställning inom organisationen hade varit motiverad, dvs. en enhet direkt under verkschefen. ÖEF har emellertid avstått från att föreslå detta för att inte bryta organisationsmönstret inom enheten för programverksamhet.

ÖEF anser att enhetsbeteckningarna bör ersättas med mera informativa benämningar (avdelning/byrå).

ÖEF anser vidare att enheten för EF-samordning bör bestå av tre underenheter i stället för två, som utredningen föreslår. En enhet för allmän samordning bör tillkomma. OA-gruppen bör placeras i anslutning till enheten för EF-samordning. Den sistnämnda uppfattningen delas av *FOA*. FOA an-

ser vidare att enheten för EF-samordning bör inriktas och ges resurser så att den kan leda och bedriva egna studier som ger ökad kunskap om samhällets sårbarhet för olika kris- och krigsfall.

FOA ifrågasätter att samordningsfunktionerna inom enheten för programverksamhet placeras inom den allmänna underenheten. Ett lämpligt alternativ är att inrätta ett särskilt stabsorgan och ge detta samma ställning som övriga underenheter.

SIND instämmer i förslagen till normalorganisation för ÖEF. Metodutvecklingsarbetet bör prioriteras. Härvid bör nära samarbete äga rum mellan enheten för programverksamhet och enheten för EF-samordning.

Statens vattenfallsverk och *CDL* ansluter sig till utredningens vägledande principer för utformningen av normalorganisationen. För att få största möjliga effekt av verksamheten är det dock nödvändigt, anser man, att dels samla alla utredande och planläggande funktioner för varje försörjningsområde till en enhet, dels avskilja detta slag av verksamhet från ÖEF:s utvidgade uppgift att ansvara för den externa samordningen av beredskapsplaneringen. De båda instanserna anser därför att samordningen av energiberedskapsplaneringen bör åvila enheten för EF-samordning i stället för underenheten för energi.

KF anser att den mer programinriktade organisationen för ÖEF bör kunna fylla kravet på en effektivt fungerande verksamhet. Eventuellt skulle organisationen kunna bli ännu effektivare om en separat enhet för energifrågor bildades, direkt underställd verksledningen. KF anser att denna fråga bör övervägas närmare.

Beträffande ÖEF:s normalorganisation tillstyrker *Svenska petroleum institutet* förslagen, utom i fråga om enheten för programverksamhet. I dess ställe föreslår institutet en programenhet för energi och en för övriga försörjningsviktiga produkter.

NSI anser att den spridning av informationsuppgifter på olika enheter som utredningen föreslår medför risker för att informationsverksamheten blir oenhetlig och mera kostsam än nödvändigt. Därför föreslår NSI att en särskild enhet för information och utbildning av extern karaktär övervägs i samband med det slutliga ställningstagandet till ÖEF:s organisation. Även om den interna informationsverksamheten föriäggs till den administrativa enheten, bör den särskilda enheten för information (dvs. vid enheten för EF-samordning) tjänstgöra som konsult och rådgivare i fråga om metoderna. Detta samarbete är mycket viktigt, bl. a. därför att all egen personal alltid måste informeras om beställd information innan den ges ut externt.

Även *beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* tar upp informationsfrågorna och menar att utredningen endast i begränsad utsträckning har diskuterat dessa problem. Nämnden föreslår att de belyses ytterligare innan slutgiltigt beslut fattas beträffande ÖEF:s organisation. Nämnden föreslår att informationsfunktionen får samma organisatoriska ställning i fred som i avspärrning/krig, dvs. blir direkt underställd verksledningen.

6.4.3.3 Styrelse och rådsorganisation

Utredningens förslag till styrelse och rådsorganisation kommenteras av flera remissinstanser.

ÖB godtar att försvarsmakten inte blir representerad i ÖEF:s styrelse och har ingen erinra mot att det nuvarande rådet för ekonomiskt försvar utgår. ÖB föreslår att representation för försvarsmakten – utöver utredningens förslag om sådan i beklädnads- och metallråden – prövas även beträffande energiberedskapsrådet och kemirådet. Samma synpunkt framförs av *FMV*.

SjvS anser i likhet med *socialstyrelsen* att det är önskvärt att det skapas en undergrupp för sjukvårdsmaterielfrågor m. m. i det föreslagna kemirådet. Socialstyrelsen menar vidare att beklädnadsrådet måste ägna särskilt intresse åt hälso- och sjukvårdens textilbehov. I övrigt accepterar socialstyrelsen den av utredningen föreslagna rådsuppläggningen.

Den föreslagna rådsorganisationen är för *SCB:s* del ett fullt godtagbart alternativ till en breddad styrelse. SCB föreslår att verket blir representant i energiberedskapsrådet.

Utökningen av den föreslagna rådsorganisationen bör enligt *RRV* kunna bli en viktig faktor för att förbättra kunskapsutvecklingen inom ÖEF.

Konsumentverket och *KF* delar utredningens uppfattning att antalet ledamöter i ÖEF:s styrelse bör vara förhållandevis begränsat. Konsumentverket anser att representanter för verket bör ingå såväl i beklädnadsrådet som i det föreslagna energiberedskapsrådet. KF föreslår att representanter för arbetstagar- och konsumentintressen ges representation i ÖEF:s styrelse. Förbundet understryker samtidigt värdet av att antalet rådsorgan utökas.

Inte heller *KK* har någon erinran mot en begränsad styrelse för ÖEF. Kollegiet ifrågasätter dock om man inte i krislägen bör kunna ge styrelsen en viss breddning, varvid t. ex. KK kunde ingå i denna. Vad gäller rådsorganen bör övervägas om den inte i vissa lägen kan behövas en uppdelning på flera varuområden. Kollegiet bör vidare vara representerat i samtliga varuinriktade råd. Vidare bör den föreslagna referensgruppen för samordningsfrågor avseende planeringsarbetet inrättas och KK bör ingå även i denna.

TN föreslår att dess ordförande ges plats i ÖEF:s styrelse. Nämnden förutsätter också att den får representation i det föreslagna energiberedskapsrådet. Detta råds ställning under olika kriser måste dock klarläggas närmare. Som allmän riktpunkt bör gälla att rådet skall biträda ÖEF med övergripande planering och inte med detaljfrågor. Det är enligt TN olämpligt att binda sig för antalet ledamöter i rådet innan en instruktion för detta har fastställts. TN har ingen erinran mot att rådet för ekonomiskt försvar upphör.

Landstingsförbundet och *Kommunförbundet* anser det lämpligt att den kommunala sektorn blir företrädd i ÖEF:s styrelse. Denna uppfattning framförs även av *Svenska petroleum institutet*, som menar att det vore en fördel om företrädaren i så fall hämtades från den kommunala energisektorn.

Beträffande ÖEF:s styrelse betonar *Sveriges grossistförbund* betydelsen av att näringslivet får en breddad representation i denna. Motsvarande argument framförs av *Kemikontoret*.

Svenska petroleum institutet tillstyrker att energiberedskapsrådet bildas och utgår från att företrädare för petroleumindustrin kommer att beredas plats i detta. Oljelagringsrådet bör enligt institutet behållas till dess man ser hur det nya oljelagringsprogrammet kommer att fungera.

SAF/Sveriges industriförbund bedömer att utökningen av rådsorganisationen kommer att underlätta samarbetet med företagen och samtidigt tillföra ÖEF ytterligare fackkunskap.

ÖEF tillstyrker att styrelsen utgörs av elva ledamöter och biträder utredningens motiv för detta. I likhet med grossistförbundet och kemikontoret anser ÖEF att näringslivet bör få en breddad representation i styrelsen. Eftersom antalet styrelseledamöter inte bör öka, torde den angivna breddningen för näringslivet få ske på bekostnad av representationen för det allmänna menar ÖEF. Företrädare för allmänna samhällsintressen bör i erforderlig omfattning kunna beredas plats i de varuområdesinriktade beredskapsråden.

ÖEF tillstyrker vidare den föreslagna rådsorganisationen. Energiberedskapsrådets uppgifter och sammansättning kan emellertid bli beroende av om det nuvarande oljelagringsrådet kommer att kvarstå. Slutlig ställning i dessa hänseenden bör därför anstå tills beslut har fattats om oljelagringsrådets fortsatta verksamhet. Däremot kan rådet för ekonomiskt försvar utgå anser ÖEF.

Den föreslagna principiella sammansättningen av beredskapsråden tillstyrks av ÖEF.

Statens vattenfallsverk och *CDL* uttalar att det, om ÖEF:s styrelse får den begränsade storlek som utredningen förordar, är angeläget att styrelsen innehåller en företrädare för energisektorn. När det gäller förslagen om att inrätta särskilda råd för olika programområden är kraftindustrin generellt betänksam inför den stora administrativa överbyggnad detta skulle innebära. Man kan dock inte bedöma behovet för de varubetonade programområdena. I likhet med ÖB, TN och ÖEF anser vattenfallsverket och CDL att det nuvarande rådet för ekonomiskt försvar kan avskaffas.

Tveksamhet till den föreslagna rådsorganisationen framförs även av *Svenska Handelskammarförbundet*. Förbundet anser att råd av denna typ som regel får anses ha ringa värde. I första hand bör en breddning av styrelsen prövas, varigenom nya rådsorgan kunde undvikas.

LO delar i stort utredningens uppfattning om styrelsens storlek. Däremot är LO tveksam till utredningens synpunkter rörande likställigheten mellan en direkt medverkan i ÖEF:s styrelse och de föreslagna rådsorganen. LO ser i stället de olika råden som värdefulla komplement till styrelsen för att tillföra denna konkret information på sakområdena enligt den nya programutformningen. Organisationen förutsätter att den blir representerad så-

väl i styrelsen som i de olika rådsorganen.

SIND anför för sin del synpunkten att beklädnadsrådets sammansättning samt förhållandet att det sammanträder oregelbundet och relativt sällan gör att rådet inte är lämpligt för funktionen som kontaktorgan mellan SIND och ÖEF vid samordning av enskilda stödärenden.

Landstingsförbundet menar att starka skäl talar för att ett särskilt råd knyts till ÖEF för samverkan mellan ÖEF, socialstyrelsen, sjukvårdshuvudmännen och andra intressenter på läkemedels- och sjukvårdsmaterielområdet (t. ex. SjvS, Apoteksbolaget AB och Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut). Ett sådant råd för sjukvårdens försörjning skulle vid kris kunna ombildas till att svara för erforderliga centrala regleringsåtgärder för det aktuella varuområdet.

6.4.3.4 Vissa samordningsfrågor

ÖB delar utredningens uppfattning om betydelsen av övergripande samordning inom det ekonomiska försvaret samt mellan detta och övriga delar av totalförsvaret. Samma ståndpunkt intar *ÖEF*.

Civilförsvarsstyrelsen anför att samordningen gentemot länsstyrelserna förefaller kunna bli bättre genom den föreslagna organisationen än i den nuvarande.

AMS understryker betydelsen av att försörjningsberedskapspolitiken samordnas med övrig näringspolitik.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser det vara en brist att inte frågan om ansvarsfördelningen mellan ÖEF och länsstyrelserna har berörts mera ingående. Det hade varit lämpligt att utredningen tagit upp frågan om länsstyrelsernas fredstida uppgifter på det ekonomiska försvarets område. Frågan bör behandlas vidare inom ramen för decentraliseringsutredningens arbete.

6.4.3.5 Metodutveckling

Till utredningens uppfattning att metodutvecklingsarbetet för främst försörjningsplanering och företagsplanering bör ges hög prioritet ansluter sig *FMV* och *SIND*.

Den ständigt ökade komplexiteten i landets produktionssystem ställer allt större krav på de metoder som kommer till användning i försörjningsplaneringen, framhåller *RRV*. Verket anser att en vidareutveckling av planeringsmodeller av det slag som delvis har kommit till användning i den senast genomförda långsiktsplaneringen inom det ekonomiska försvaret är en uppgift som bör ges hög prioritet i ÖEF:s verksamhet. Detta metodutvecklingsarbete torde vara av väsentlig betydelse för försörjningsplaneringens resultat. Den föreslagna nya organisationen för ÖEF bör enligt RRV förbättra förutsättningarna för att resultaten av metodutvecklingsarbetet också skall komma till faktisk tillämpning, åtminstone inom ÖEF.

ÖEF instämmer i att metodutvecklingsarbetet bör ges hög prioritet och understryker angelägenheten av att verket tillförs egna resurser för detta arbete i enlighet med utredningens förslag.

6.4.3.6 Byggnadsverksamhet

Förslaget att ÖEF:s byggnadsverksamheter av olika slag samordnas organisatoriskt till en enhet kommenteras av FortF, FRI, byggnadsstyrelsen och ÖEF.

FRI anser utredningens förslag vara en positiv och effekthöjande åtgärd. Enligt institutets uppfattning borde dock förhållandet mellan ÖEF:s egen anskaffning av förrådsanläggningar och byggnadsstyrelsens respektive FortF:s verksamhet ha kommenterats närmare.

Byggnadsstyrelsen tillstyrker att drift, underhålls- och reparationsarbeten samt teknisk tillsyn av förrådsanläggningar samlas till en enhet. Däremot finner styrelsen det orationellt att bygga upp ytterligare organisation inom statsförvaltningen för projektering, upphandling och byggande. Det vore naturligare att lägga dessa uppgifter direkt på byggnadsstyrelsen eller fortifikationsförvaltningen, som redan har fungerande organisationer för sådana verksamheter. Byggnadsstyrelsen är beredd att på samma sätt och på likartade villkor som för t. ex. post- och televerken på uppdrag svara för ÖEF:s byggnadsverksamhet.

FortF gör ett likartat uttalande för egen del och förklarar sig beredd att under samma förutsättningar som gäller för det militära försvaret svara för ÖEF:s byggnadsverksamhet. Härvid bör även en samordning av förvaltningsverksamheten beaktas, anser verket. *ÖB* har enligt FortF förklarat sig instämma i verkets synpunkter.

ÖEF menar att frågan om vilket upphandlingssystem som lämpligen bör tillämpas för byggnadsprojekt av olika slag bör avgöras från fall till fall med hänsyn till ekonomiska, ansvarsmässiga och tidsmässiga förhållanden. ÖEF kommer även i fortsättningen att ägna dessa förhållanden stor uppmärksamhet och vidta de åtgärder som vunna erfarenheter kan ge anledning till. ÖEF finner det därför inte motiverat att – som utredningen föreslår – göra en översyn om metoder och beslutsordning beträffande byggnadsverksamheten.

6.4.3.7 Personalbehov i den nya organisationen

Den av utredningen förordade personaldimensioneringen kommenteras av en del remissinstanser. De flesta framhåller därvid att ÖEF torde behöva tillföras ytterligare resurser utöver utredningens förslag.

SjvS anser t. ex. att alltför knappa resurser syns ha avdelats för utrednings- och planeringsverksamheten på läkemedels- och sjukvårdsmaterielområdet. Samma ståndpunkt intas av *socialstyrelsen*, som dessutom menar att resurser

av betydligt större omfattning krävs för beredskapslagring av läkemedel och sjukvårdsmateriel.

Landstingsförbundet anför – i likhet med SjvS och socialstyrelsen – att läkemedels- och sjukvårdsmaterielsidan måste tillföras ytterligare resurser med hänsyn till den tyngd och den omfattning som denna sektor bör ha i landets försörjningsberedskap.

ÖEF menar att en djupare analys av personalbehoven är nödvändig. Med de utgångsvärden som utredningen har använt konserveras den brist på personella resurser, som f. n. gör att försörjningsplaneringen släpar efter på många viktiga områden. Den förstärkning av resurserna för metodutveckling som utredningen föreslår är enligt ÖEF värdefull och kan förväntas resultera i en begränsning av annars nödvändiga personalförstärkningar i framtiden.

I samband med granskningen av betänkandet har ÖEF kommit fram till att behovet uppgår till 18 tjänster mer än utredningen har föreslagit. Det är viktigt att tjänsterna tillkommer redan 1977/78 för att skapa förutsättningar att kunna lösa ålagda uppgifter, inhämta eftersläpningar i beredskapsarbetet och för att organisationsförändringen skall leda till avsett resultat.

SACO/SR biträder vad ÖEF har framfört i sitt yttrande över personaldimensioneringen. En fråga som enligt organisationen bör analyseras närmare är avvägningen mellan personalkategorierna handläggare, assistenter och biträden.

TCO anser att personalresurserna inte står i relation till de nya och förändrade arbetsuppgifterna för ÖEF. Organisationen framför förslag till förstärkningar på olika områden.

Kemikontoret anser den av utredningen föreslagna personalförstärkningen som nödvändig för att ÖEF skall kunna fullgöra sina utvidgade åligganden.

FRI har inget att anföra beträffande utredningens förslag till personalförstärkningar. Institutet anser att det hade varit värdefullt med en redovisning av den kompetens som erfordras i nuläget och i framtiden för ÖEF:s personal och att denna hade ställts i relation till det kvantitativa personalbehovet.

Statens vattenfallsverk/CDL understryker att det är nödvändigt att ÖEF får erforderliga resurser för sina uppgifter så att ambitionen att stärka det ekonomiska försvaret kan avsätta verkliga resultat.

SAF/Sveriges industriförbund anser en personalförstärkning motiverad om en däremot svarande höjning av den ekonomiska försvarsberedskapen erhålls, på såväl central som regional nivå.

KK anför för egen del att kollegiets nuvarande resurser inte är tillräckliga för det ökade planeringsansvar för avspärrnings- och krigslägen som enligt utredningens förslag läggs på kollegiet.

6.4.3.8 Genomförande av omorganisationen

Utredningens förslag beträffande genomförande av den nya organisationen kommenteras närmare endast av ÖEF, SACO/SR och TCO.

ÖEF förutsätter att ansvaret för omorganisationen kommer att åvila verket. Den genomgripande omorganisation som ÖEF-utredningen föreslår kräver tillräcklig tid för omsorgsfulla förberedelser på det personella och administrativa området. ÖEF anser att sådana inte hinner genomföras på ett acceptabelt sätt till den 1 juli 1977.

ÖEF presenterar ett förslag till ny tidsplan i stort. Detta innebär att den nya organisationen skulle träda i kraft den 1 januari 1978 och vara helt genomförd – med undantag för eventuella övergångsanordningar – den 1 juli samma år.

För att underlätta genomförandet av den nya organisationen bör personalplanering m. m. påbörjas i god tid. ÖEF föreslår därför att den av utredningen förordade förstärkningen av personaladministrationen vid ÖEF kommer till stånd redan under våren 1977. ÖEF understryker angelägenheten av den föreslagna förstärkningen. ÖEF har också i anslagsframställningen för budgetåret 1977/78 föreslagit en kvalificerad handläggare för ändamålet. Verket bör beredas möjlighet att redan tidigare än ÖEF-utredningen föreslår få anställa handläggaren i fråga.

I samband med genomförandet av den nya organisationen uppkommer olika arbeten av engångsnatur, som kan medföra behov av tillfälliga resursförstärkningar. ÖEF-utredningen föreslår att ÖEF under ett par år får disponera förslagsvis 200 000 kronor per år för här angivna ändamål. ÖEF tillstyrker förslaget och avser att efter utredning lämna särskild framställning om erforderliga medel.

Inte heller *SACO/SR* biträder den av utredningen föreslagna tidsplanen. Tidpunkten för ikraftträdande bör sättas till tidigast den 1 januari 1978. ÖEF bör enligt organisationen ges sådan tid för genomförandet att alla erforderliga åtgärder kan vidtas i normal takt och att överläggningar kan ske kontinuerligt med personalorganisationerna. Utredningsförslaget att personal inom ÖEF – befriad från löpande uppgifter – utses att ägna sig åt genomförandet biträds.

TCO förutsätter att genomförandet kommer att bedrivas i nära samarbete med berörda personalorganisationer. TCO understryker vikten av att personalplanering m. m. aktiveras i god tid innan det blir aktuellt att tillsätta nya tjänster.

6.4.4 Krisorganisationsfrågor

Bland de remissinstanser som har tagit upp utredningens förslag till basstruktur för ÖEF:s krisorganisation och som tillstyrkt dessa eller lämnat dem utan principiell erinran återfinns *ÖB, SjöS, FMV, FRI, civilförsvars-*

styrelsen, socialstyrelsen, sjöfartsverket, statskontoret, RRV, JN, KK, SIND, länsstyrelsen i Norrbottens län, civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde, Svenska kommunförbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges kemiska industrikontor, TCO-S och *Sveriges köpmannaförbund.*

ÖB, som inte har någon erinran mot den föreslagna basstrukturen, bedömer att denna skapar förutsättningar för att anpassa organisationen till olika krislägen.

FMV tillstyrker förslaget att det under regeringen vid avspärrnings- och krigsförhållanden endast bör finnas ett organ som kan göra samordnade utredningar och bedömningar. Samarbetet mellan försvarsmakten och det ekonomiska försvaret under ett eventuell mobiliseringsskede bör underlättas avsevärt om det ekonomiska försvaret inte samtidigt omorganiseras.

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar erinrar om vikten av att de övergripande och samordnande informationsuppgifterna även i en fredskris samlas inom en enhet direkt underställd verksledningen. Detta föreslås av utredningen för avspärrnings- och krigsfall. Förslaget tillstyrks av nämnden. Även *postverket* tillstyrker detta förslag.

TN anser det vara olyckligt att i samband med en skärpning av en kris övergå från en organisationsform till en annan. TN finner, efter att ha jämfört för- och nackdelar i energiberedskapsutredningens och ÖEF-utredningens förslag, att övervägande skäl talar för att ÖEF-utredningens förslag bör tjäna som utgångspunkt även för fredskrisorganisationen. Det viktigaste skälet härför är att övergången från ÖEF:s normalorganisation till krisorganisation vid skärpt läge kan ske smidigt. TN framför vidare att energiberedskapsutredningens förslag att inrätta s. k. sektormyndigheter med rådgivningsansvar väl låter sig förenas med ÖEF-utredningens förslag.

ÖEF biträder den av utredningen förordade principiella utformningen av krisorganisationen men anser att ytterligare överväganden krävs, bl. a. vad gäller fördelning av ansvar och arbetsuppgifter mellan ÖEF och övriga berörda myndigheter. ÖEF avser att senare lämna slutligt förslag till regeringen om utformning av krisorganisationen.

Statens vattenfallsverk och CDL är principiellt kritiska mot vissa av utredningens förslag. Utredningen har inte haft i uppdrag att behandla organisationen för fredstida energikriser. Trots detta har den utformat förslag till organisation och arbetsfördelning mellan ÖEF och samverkande myndigheter som, enligt de båda remissinstansernas uppfattning, medför att tidigare principer och beslut skulle få rivas upp om utredningens förslag antas. Vidare skulle ett realiserande av förslagen, främst vad gäller ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och övriga beredskapsanläggnings-/regleringsmyndigheter, innebära en kraftig koncentration till ÖEF. Väsentliga resurser och fackkunskaper måste då tillföras på områden som ligger helt utanför ÖEF:s nuvarande kompetensområde, anser man. Vattenfallsverket och kraftindustrin i övrigt avstyrker därför utredningens förslag i de avseenden de avviker från tidigare principer och beslut. Förslagen måste över-

arbetas hävdar man. Detta gäller även organisation och verksamhetsformer under avspärrning och krig, som bättre bör anpassas till energiberedskapsutredningens förslag till fredskrisorganisation. Det kan inte vara ändamålsenligt att ha principiellt olika organisation vid fredskriser och under avspärrning och krig.

Utredningen har ansett att regleringsmyndigheterna bör ha förtroendemannaanknytning under avspärrning och krig. Vattenfallsverket/CDL avvisar för sin del att elförsörjningsnämnden ges en lekmannastyrelse. Man hävdar nämligen att lekmannainflytandet inte har någon roll att spela i en krigssituation. Då är det andra faktorer än totala rättvisekrav som måste bli styrande för regleringsmyndigheternas verksamhet. I avspärrningsfallet bör lekmannainflytande tillgodoses via ÖEF:s styrelse anser man.

Statens vattenfallsverk och CDL tillstyrker i princip utredningens förslag att ÖEF bör vara samordningsorgan på försörjningsområdet även vid avspärrning och krig om det finns förutsättningar för och behov av samordning. Samtidigt framhåller de båda instanserna dock starkt betydelsen av att ansvaret för beredskapsplanering och genomförande av erforderliga regleringar på elområdet skall åvila vattenfallsverket respektive elförsörjningsnämnden (EFN) i enlighet med energiberedskapsutredningens förslag. ÖEF skall endast ha ett övergripande planeringsansvar, menar man.

KK anser att viss oklarhet fortfarande föreligger beträffande ansvarsfrågor på energiområdet vad gäller utrikeshandelsaspekterna i fredskrislägen. Dessa frågor bör dock lösas på samma sätt som på det allmänna varuområdet, dvs. all reglering av utrikeshandeln handläggs av KK efter samråd med bl. a. ÖEF. Kollegiet betonar frågan om planeringsansvaret för de olika krisfallen, bland vilka valutakrisfallet även uppmärksammas. Enligt kollegiet måste de speciella förhållanden som gäller vid ett fredstida valutakrisläge beaktas vid en planering. Ansvarsfördelning och krisorganisation bör också anpassas härtill. Kollegiet förutsätter att dessa frågor beaktas i de fortsatta överväganden som enligt utredningen erfordras.

6.4.5 Behov av ytterligare utredningar m.m.

Vissa remissinstanser tar upp utredningens förslag om ytterligare utredningar eller överväganden i annan ordning.

Statskontoret understryker betydelsen av att de föreslagna krisorganens relationer till motsvarande organ på regional och lokal nivå utreds närmare i enlighet med utredningens förslag. Denna ståndpunkt intas också av *Civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde.*

JN anser inte att det finns någon anledning att särskilt utreda frågor om ansvars- och arbetsfördelning mellan ÖEF och JN. Detta klaras av till fyllest genom programplaneringen inom det ekonomiska försvaret.

SPK tillstyrker att det organisatoriska samarbetet mellan nämnden och ÖEF vid avspärrningskris närmare utreds. Härvid bör dock inte överva-

gandena begränsas till samarbetet vid avspärrningskriser utan gälla samarbetet under såväl fredstida förhållanden – i första hand vid omsättning av och uttag ur beredskaps- och fredskrislager – som under fredskriser, avspärrningar och krig. En väsentlig utgångspunkt vid en sådan prövning är enligt nämndens uppfattning att en klar åtskillnad i samtliga fall görs mellan ansvaret för försörjningspolitiska och ansvaret för prispolitiska frågor.

En fråga av stor vikt är hur samarbetet mellan SPK och JN skall fungera under avspärrnings- och krigsförhållanden med hänsyn till livsmedelsförsörjningens centrala betydelse. Det vore önskvärt om utredningen om samarbetet mellan SPK och ÖEF kunde utvidgas att omfatta även samarbetet mellan SPK och JN.

Ett sätt att – i händelse av snabbt stigande importpriser vid försörjningskriser – tillföra landet försörjningsviktiga varor utan att extremt höga priser på enskilda laster får effekter på den inhemska prisnivån är att införa prisclearing. Efter förslag från energiberedskapsutredningen har ÖEF av regeringen ålagts ansvaret att förbereda organisationen av en clearingsnämnd på oljeområdet. Vidare har regeringen uppdragit åt ÖEF att i samråd med SPK utreda förutsättningarna för att clearingsystem skall kunna innefatta råolja. ÖEF-utredningen har inte berört denna typ av krisorgan. SPK finner det naturligt att clearingverksamheten i kristid blir föremål för överväganden i samband med den utredning om sambandet mellan SPK och ÖEF som utredningen har förordat.

ÖEF delar inte uppfattningen att ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF, JN och socialstyrelsen skulle vara komplicerad. Nuvarande fördelning syns väl avvägd och fungerar tillfredsställande från såväl företagens som myndigheternas synpunkt. Någon ytterligare utredning på dessa områden är därför inte erforderlig. ÖEF avvisar också förslaget om en utredning om upphandlingsformer och beslutsgång vid förrådsanskaffning för den vid ÖEF bedrivna byggnadsverksamheten.

Enligt *SIND* är det angeläget att närmare studera samordningsproblemen mellan ÖEF och andra myndigheter, främst SIND, KK, AMS och SPK under krisförhållanden.

KK anför att formerna för samordningen mellan försörjningsberedskaps- och övrig näringspolitik i fredskrislägen torde få utredas närmare.

KF anser det är av vikt att genomföra de detaljutredningar som föreslås i utredningen i samband med omorganisationen av ÖEF.

Kemikontoret anser en ytterligare utredning av ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och socialstyrelsen respektive JN obehövlig. Den ansvarsfördelning som i dag råder mellan dessa myndigheter är enligt kemikontorets uppfattning hanterbar och fri från komplikationer.

7 1975 års oljelagringskommitté (OLK)

7.1 Inledning

Beredskapslagringen av bränslen och drivmedel för krig och avspärrning har sedan 1958 byggts upp genom särskilda oljelagringsprogram. Dessa har omfattat perioderna 1958–1962, 1963–1969 samt 1970–1976.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 27 februari 1975 tillkallade dåvarande chefen för handelsdepartementet den 15 april 1975 sakkunniga med uppgift att utreda frågan om program för beredskapslagring av oljeprodukter m. m. efter år 1976.

De sakkunniga, som antog namnet 1975 års oljelagringskommitté (OLK), överlämnade den 6 december 1976 sitt betänkande (SOU 1976:67)[1] Beredskapslagring av olja, kol och uran. Till betänkandet hör en hemlig bilaga (Ds H 1976:6).

OLK föreslår ett nytt program för beredskapslagring av oljeprodukter m. m. för perioden 1978–1984. Vid lämplig tidpunkt under programperioden föreslås en s. k. kontrollstation.

Till betänkandet har fogats reservationer av de sakkunniga Bo Helmerson och Rolf af Klintberg samt särskilda yttranden av experterna Nils Angeberg, Nils-Gustaf Danielson, David Davidsson, Arne Kristenson, Nils Lundmark och Lars Pehrzon.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av överbefälhavaren (ÖB) efter hörande av fortifikationsförvaltningen och försvarets materielverk, sjöfartsverket, luftfartsverket, transportnämnden (TN), riksskatteverket (RSV), statens jordbruksnämnd (JN), fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, kommerskollegium (KK), statens pris- och kartellnämnd (SPK), konsumentverket, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), oljelagringsrådet, statens industriverk (SIND), statens kärnkraftsinspektion (SKI), länsstyrelsen i Stockholms län, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, länsstyrelsen i Norrbottens län, fullmäktige i riksgäldskontoret, Centrala driftledningen (CDL) som avgivit yttrande även för statens vattenfallsverk och Svenska kraftverksföreningen, Jernkontoret, Kusttankers intresseförening, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Linjeflyg AB, Rederiföreningen för mindre fartyg, Scandinavian Airlines System (SAS), Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF), Svenska gasföreningen, Svenska handelskammarförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska petroleum institutet (SPI), Svenska värmeverksföreningen (VVF), Sveriges fiskares riksförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) som avgivit yttrande tillsammans med Sveriges industriförbund, Sveriges kemiska industrikontor,

[1] Betänkandet har undertecknats av verkställande direktören Rune Hermansson, ordförande, direktören Bo Helmerson, verställande direktören Rolf af Klintberg, överingenjören Rolf Stålebrant, riksdagsledamoten Maj Britt Theorin samt ombudsmannen Erik Wångby.

Sveriges redareförening, Landsorganisationen i Sverige (LO) samt Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

7.2 Nuvarande ordning

7.2.1 Oljelagringen före år 1958

Redan år 1938 infördes skyldighet för oljehandeln att hålla lager av vissa oljeprodukter. Denna skyldighet reglerades genom förordningen (1938:367) angående handel med vissa mineraloljor och innebar att oljehandeln var tvungen att hålla lager motsvarande viss del av försäljningen under närmast föregående år. Statsbidrag till denna lagring utgick inte i någon form.

7.2.2 Oljelagringsprogrammet 1958–1962

Den snabba ökningen av konsumtionen av flytande drivmedel och bränslen som inträdde under efterkrigstiden medförde krav på förstärkt beredskapslagring. År 1955 tillkallades särskilda sakkunniga med uppgift att efter överläggningar med oljebranschen och övriga berörda delar av näringslivet lägga fram förslag rörande en ökad lagring av petroleumprodukter. De sakkunniga, 1955 års oljelagringskommitté, föreslog ett nytt system för oljelagring (SOU 1957:4). Genom beslut av 1957 års riksdag fastställdes ett program för lagring av mineraloljor under femårsperioden 1958–1962. Det reglerades genom förordningen (1957:343) om oljelagring m. m. Programmet innebar att det tidigare systemet med lagring av viss procentuell andel av föregående års import ersattes av ett system med fasta lagringsmål för skilda oljeslag.

Lagringsmålen fastställdes med beaktande av dels de mängder som i krig bedömdes komma att erfordras under viss tidsperiod (krigsreserven), dels vad som kunde behövas med hänsyn till tänkbara störningar i oljetillförseln under fred (försörjningsreserven). Krigsreserven skulle tillgodose behoven för såväl totalförsvaret som samhället i övrigt under krig. Försörjningsreservens storlek bestämdes till vad som ansågs erforderligt för att trygga försörjningen under vintrar med svåra isförhållanden och beräknades vid utgången av perioden komma att motsvara behoven under en normal vinter. De lagringsskyldiga gavs möjlighet att minska den mängd eldningsolja som skulle lagras ned till nivån 90 % under februari, 80 % under mars och 70 % under april–december (den s. k. vinterdispensen).

Genom programmet infördes skyldighet för de lagringspliktiga att i skyddade utrymmen lagra de mängder motorbensin, fotogen och motorbrännolja, som motsvarande krigsreserven för dessa produkter.

De totala anläggningskostnaderna beräknades till 350 milj. kr. och varukostnaderna till omkring 250 milj. kr. Staten bidrog med ränte- och amorteringsfria lån till ett belopp av 360 milj. kr. Dessa lån avskrivs med 5 %

om året från och med året efter det att de utlämnats. Låneformen valdes för att staten skulle kunna kräva återbetalning om lagringsskyldigheten nedgick eller upphörde för något företag.

För att som rådgivande organ biträda tillsynsmyndigheten, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), i viktigare frågor rörande beredskapslagring av olja m. m. inrättades vid början av lagringsperioden ett oljelagringsråd. I detta ingår representanter för staten och för olika kategorier av lagringsskyldiga. Rådets verksamhet är reglerad i särskild instruktion (1957:346, ändrad 1957:520). Oljelagringsrådet bereds årligen tillfälle att yttra sig över tillsynsmyndighetens förslag till lagringsmål och oljelagringslån. Dessutom har rådets yttrande inhämtats i ett antal viktigare ärenden av principiell natur, som har prövats av tillsynsmyndigheten.

7.2.3 Oljelagringsprogrammet 1963–1969

En ny oljelagringskommitté tillsattes år 1961 med uppgift att lägga fram förslag till en fortsatt lageruppbyggnad. Kommittén lade fram förslag till alternativa lagringsmål med varierande uthållighet att uppnås vid slutet av 1960-talet (SOU 1962:40). Riksdagen beslutade om lagring enligt kommitténs högsta alternativ, vilket innebar en ökad uthållighet under såväl krig som avspärrning i förhållande till det tidigare programmet. Försörjningsreserven ersattes med en avspärrningsreserv, som vid ett totalt avbrott i tillförseln avsågs täcka en starkt beskuren konsumtion under en för alla oljeprodukter i princip lika lång tidsperiod.

De totala investeringskostnaderna för programmet beräknades till 812 milj. kr. i 1961 års prisläge. Statliga bidrag till de lagringsskyldiga utgick i form av indexreglerade, ränte- och amorteringsfria lån avsedda att motsvara 50 % av kostnaderna för programmet. Dessa lån avskrivs med 5 % om året från och med året efter det de har utlämnats. De återstående kostnaderna för programmets genomförande förutsattes finansieras prisvägen.

För att möjliggöra denna finansiering anslöt sig flertalet lagringsskyldiga oljehandelsföretag till Stiftelsen Petroleumbranschens beredskapsfond. Företagen förband sig att betala in avgifter till stiftelsen beräknade efter företagens leveranser till sådana köpare som inte själva var lagringsskyldiga.

Avgifterna för lagringen beräknades flyta in till företagen i snabbare takt än beredskapsanläggningarna kunde avskrivas. Oljehandelsföretagen beviljades därför rätt till avdrag för avgifter tillförda stiftelsen enligt förordningen (1963:565) om rätt att vid taxering för inkomst njuta avdrag för belopp, som hade tillförts Stiftelsen Petroleumbranschens beredskapsfond m. m. Utbetalning från stiftelsen av tillförda belopp skedde i princip i proportion till varje företags andel i de statliga ränte- och amorteringsfria bidragen, dock med den inskränkningen att inget oljeföretag hade rätt att få ut större belopp än företaget hade betalat in till stiftelsen. Från stiftelsen utbetalade belopp till företagen beskattades hos företagen. Av detta skäl befriades stiftelsen från

skyldighet att erlägga skatt för inkomst och förmögenhet vad beträffar från företagen tillförda beredskapslagringsavgifter eller avkastning av dessa. Företagen tillfördes på detta sätt avgifterna i den takt beredskapsanläggningarna fick avskrivas.

7.2.4 Oljelagringsprogrammet 1970–1976

En ny kommitté, 1968 år oljelagringskommitté, med uppgift att lägga fram förslag om lagring av oljeprodukter efter utgången av 1969 avgav i maj 1969 sitt betänkande (SOU 1969:31) Olja i beredskap.

Planeringen borde enligt kommittén liksom tidigare avse två skilda planeringsperioder, krigsfallet och avspärrningsfallet. Uthålligheten föreslogs i princip vara densamma som under perioden 1963–1969.

Kommittén föreslog att krigsreserven av drivmedel i likhet med tidigare program skulle lagras i skyddade utrymmen, dvs. anläggningar som är försedda med fullgott fortifikatoriskt skydd. Beträffande en del av krigsreserven av eldningsoljor föreslogs denna lagring ske i anläggningar vilkas lokalisering bestäms på grundval av beredskapsmässiga överväganden. För de lagringsskyldiga förbrukarna föreslogs ingen ändring i lokaliseringsbestämmelserna. Kommittén ansåg dock att en tredjedel av den ökade lagringsplikten i fråga om eldningsolja, som inträdde för kraft- och värmeverk efter år 1970, borde fullgöras genom lagring vid det driftställe som hade orsakat den ökade lagringsskyldigheten.

Kommittén beräknade den totala investeringskostnaden till ca 760 milj. kr. varav merkostnaden för den skyddade och lokaliserade lagringen utgjorde ca 80 milj. kr. Härtill skulle komma en driftkostnad på 30–45 milj. kr. per år.

Kommittén föreslog att lagringsskyldighet skulle införas för stadsgasindustrins råvaror samt för gasol. Lagringen av råvaror för stadsgasframställning föreslogs åvila gasverken. Med hänsyn till behovet av utbyggnad av cisternutrymmen för att gasverken skulle kunna fullgöra sin lagringsskyldighet, förordades att lagringsplikt skulle inträda först från och med den 1 januari 1977. Investeringskostnaden för lagringen för stadsgasindustrin beräknades i 1969 års prisläge till 18,7 milj. kr.

ÖEF hade i sin försörjningsplan, som låg till grund för kommitténs arbete, föreslagit att gasol skulle läggas under lagringsplikt beroende på en allt större användning av gasol i Sverige. Samma uthållighet för krig och avspärrning borde enligt kommittén föreligga för gasol som för övriga oljeprodukter. Lagringen föreslogs åvila dels staten genom ÖEF, dels importörer och säljare. Beredskapslagringen av gasol beräknades medföra en investeringskostnad i 1969 års prisläge på totalt 27,5 milj. kr. varav ca 19,8 milj. kr. för den statliga lagringen.

Kommittén framhöll att det under de två tidigare oljelagringsprogrammen tillämpade systemet med kraftig statlig subventionering av oljelagringen främst hade motiverats av att det hade varit frågan om en tillfälligt kraftig

utbyggnad av oljelagringen. Detta resonemang kunde enligt kommittén nu inte anses tillämpligt längre, när landet var inte på sitt tredje oljelagringsprogram, varför en övergång till finansiering prisvägen borde komma till stånd. Merkostnaden för den skyddade lagringen borde dock som dittills bäras av staten bl. a. med hänsyn till de lokaliseringskrav, som gäller för de skyddade lagringsutrymmena. Av samma skäl förordades statlig finansering av merkostnaden för lokaliserad lagring. De statliga bidragen borde som tidigare utgå i form av ränte- och amorteringsfria lån, som avskrivs under en 20-årsperiod. Något behov av särskilt finansieringsstöd för uppbyggnaden av lager av råvaror för stadsgasindustrin ansåg kommittén ej föreligga.

Oljebranschen bildade på motsvarande sätt som under 1963–1969 års program en fond, Stiftelsen Petroleumindustriens Beredskapsfond, för att ombesörja finansieringen.

Kommittén föreslog att det förordade sjuårsprogrammet skulle omprövas i mitten av programtiden bl. a. vad gällde prognoserna över fredskonsumtionen av olja samt krigs- och avspärrningsbehovens storlek. Omprövningen borde ske vid en sådan tidpunkt att resultatet kunde föreligga vid årsskiftet 1973–1974.

Riksdagen godkände (prop. 1969:136, BeU 1969:66, 2LU 1969:86, rskr 1969:375 och 1969:398) de riktlinjer som oljelagringskommittén hade förordat för den fortsatta beredskapslagringen av oljeprodukter och bemyndigade Kungl. Maj:t att besluta om de ändringar i oljelagringsprogrammet som kunde föranledas av den förordade, begränsade omprövningen av programmet vid en s. k. kontrollstation.

Det av 1969 års riksdag för perioden 1970–1976 fastställda programmet innebar att lagringsmålet skulle vara uppnått vid ingången av år 1977. Denna tidsplan bedöms i allt väsentligt ha kunnat hållas.

Enligt direktiven skulle OLK:s utredningsarbete bedrivas så att frågan om den fortsatta beredskapslagringen kunde underställas riksdagen vid 1976/77 års riksmöte.

Kommittén anmälde emellertid i skrivelse den 18 november 1975 till regeringen att det var omöjligt att under sommaren 1976 lägga fram förslag till nytt oljelagringsprogram. OLK hemställde därför att oljelagringsprogrammet 1970–1976 skulle förlängas med ett år.

I prop. 1975/76:152 lades fram förslag om förlängning av lagringsprogrammet med ett år. Riksdagen beslöt i enlighet härmed (FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298).

Efter hemställan från Svenska gasföreningen föreslog regeringen i prop. 1976/77:17 att skyldigheten för stadsgasverk att beredskapslagra råvara för gasframställning, vilken enligt beslut av riksdagen år 1969 skulle gälla fr. o. m. den 1 januari 1977, i stället skall träda i kraft den 1 januari 1978. Riksdagen beslöt i enlighet härmed (FöU 1976/77:3, rskr 1976/77:30).

7.2.5 Kontrollstationen för oljelagringsprogrammet 1970–1976

Kontrollstationen för oljelagringsprogrammet 1970–1976 hade till uppgift att pröva det löpande programmet beträffande bl. a. prognoser över fredskonsumtionen av olja samt krigs- och avspärrningsbehovens storlek. Dessutom hade den till uppgift att mot bakgrund av OECD:s råds rekommendation den 29 juni 1971 om ett 90 dagars fredskonsumtionslager beräkna den lagerhållning som behövdes för att Sverige skulle kunna uppfylla den rekommenderade målsättningen i fråga om beredskapslagring av oljor. De sakkunniga avlämnade den 5 juli 1973 ett hemligt betänkande (H 1973:2) Råolja i beredskap. Bl. a. för att uppfylla OECD-målet beräknades en ökning av lagringen behövas med 1,5 milj. m^3 råolja. Betänkandet innehöll även ett alternativt förslag innebärande lagring av 3 milj. m^3 råolja. Genom en lagring enligt det större alternativet beräknades det av OECD rekommenderade lagringsmålet kunna uppfyllas under hela 1970-talet. Lagringen motiverades huvudsakligen av behovet av oljeprodukter för att möta sådana störningar i oljetillförseln som beror på andra händelser än krig inom eller vid Sveriges gränser, en s. k. fredskris.

Beträffande de för perioden 1970–1976 fastställda lagringsmålen erfordrades en höjning av målen för motorbensin, motorbrännolja, tunn eldningsolja och gasol samt en sänkning för fotogen och tjock eldningsolja.

Med anledning av utredningens förslag föreslogs i proposition 1973:194 en statlig beredskapslagring om 3 milj. m^3 råolja.

Finansieringen av denna lagring skulle ske via en särskild beredskapsavgift som lades på oljeprodukter. Avgiften skulle utgå under tiden 1 juli 1974 – 30 juni 1977 och tas in till statsverket i samband med uppbörden av energiskatten. Lagringen föreslogs omhänderhas av ÖEF.

Riksdagen fattade beslut enligt propositionen (FöU 1973:27, rskr 1973:366). Beredskapsavgiften reglerades genom förordningen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter. Förordningen har sedermera ersatts av lagen (1975:275) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter. Samtidigt utsträcktes tiden för avgiftsuttaget till utgången av juni månad 1979.

7.2.6 Lagringsåtgärder vidtagna mot bakgrund av oljekrisen 1973/74

Mot bakgrund av erfarenheterna från oljekrisen 1973–1974 fattades år 1974 beslut om inköp och lagring av 1 milj. m^3 eldningsolja. Denna lagring skulle ombesörjas av ÖEF. I prop. 1974:85 anmäldes att ÖEF:s erfarenheter från den med särskilda medel finansierade inköpsverksamheten gav vid handen att denna verksamhet som ett led i vår försörjningspolitik borde kunna bedrivas ännu effektivare, om ÖEF disponerade vissa egna lagringsutrymmen.

I nämnda proposition anfördes att möjlighet borde öppnas att tillförsäkra ÖEF vissa lagringsutrymmen för eldningsoljor i detta syfte. Riksdagen godkände förslagen (FöU 1974:17, rskr 1974:142). Finansieringen av

lagringen sker medelst den särskilda beredskapsavgiften för oljeprodukter.

Genom ett samgående med kommunala och enskilda utbyggnadsobjekt har ÖEF tillförsäkrat sig erforderligt cisternutrymme. Inlagringen av olja beräknas i huvudsak vara genomförd under budgetåret 1977/78.

Mot bakgrund av oljekrisen 1973–1974 utarbetades till hösten 1974 ett internationellt energiprogram, International Energy Program (IEP). Detta program behandlar åtgärder vid krissituationer, information om oljemarknaden, långsiktigt samarbete samt förhållandet till producentländer och andra konsumentländer. OECD:s råd beslöt den 15 november 1974 att upprätta ett internationellt energiorgan, International Energy Agency (IEA), med uppgift att genomföra energiprogrammet. Medlemmar av IEA blev de sexton OECD-länder, däribland Sverige, som vid ett möte i Paris den 18 november 1974 undertecknade IEP-avtalet och därmed provisoriskt anslöt sig i avvaktan på ratifikation. Ytterligare medlemmar har därefter tillkommit. Riksdagen godkände i maj 1975 avtalet (prop. 1975:42, NU 1975:29, rskr 1975:180). Avtalet har sedermera ratificerats av Sverige och flertalet medlemsländer.

IEP-avtalet avser att tillförsäkra de avtalsslutande länderna en inbördes likvärdig försörjning i händelse av en oljekris. Fördelningen skall ske efter på förhand överenskomna regler. Varje land åtar sig att upprätta en försörjningsberedskap i form av beredskapsreserver motsvarande minst 60 dagars normalkonsumtion utan import i förhållande till genomsnittskonsumtionen under närmast föregående år. Från och med den 1 januari 1976 skall denna beredskapsreserv uppgå till 70 dagars normalkonsumtion och år 1980 till 90 dagars normalkonsumtion. Enligt överenskommelsen skall medlemsländerna i avvaktan på ett beslut om kriterierna för mätning av absolut oåtkomliga lager räkna ett avdrag från de obligatoriska beredskapsreserverna med 10 % för oåtkomlig bottensats m. m. Detta innebär att det totala IEP-lagret i princip skall motsvara 78 respektive 100 dagars normalkonsumtion. Varje land åtar sig vidare att vid varje tidpunkt kunna vidtaga erforderliga konsumtionsbegränsande åtgärder för att i en kris minska förbrukningen av olja och oljeprodukter.

För att förbättra uthålligheten mot fredskriser förelades riksdagen i prop. 1975:30 förslag om ytterligare lagring av 3 milj. m^3 råolja eller oljeprodukter. Riksdagen fattade principbeslut om denna ytterligare lagring (FöU 1975:15, rskr 1975:205). OLK har haft till uppgift att bl. a. föreslå fördelningen mellan råolja och färdigprodukter.

7.2.7 Övrig beredskapslagring i statlig regi

Lagringsskyldighet för säljare och förbrukare föreligger inte i fråga om flygdrivmedel. Lagringen av sådana varor ankommer i stället på ÖEF i vad avser flygdrivmedel för den civila luftfartens behov.

ÖEF beredskapslagrar även gasbensin för den petrokemiska industrin och koks för den metallurgiska industrin.

7.2.8 Författningar rörande oljelagring m. m.

Beredskapslagringen av olja regleras att ett relativt stort antal författningar och andra föreskrifter. De av OLK framlagda förslagen berör huvudsakligen

- lagen (1957:343) om oljelagring m. m. (omtryckt 1969:755, senast ändrad 1976:894).
- förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m. (senast ändrad 1969:758) samt
- lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter (omtryckt 1975:275, ändrad 1976:297).

Lagringsskyldigheten avser enligt nu gällande bestämmelser i lagen (1957:343) om oljelagring m. m. gasol, motorbensin (dock ej flygbensin), fotogen (dock ej flygfotogen), motorbrännolja, eldningsolja 1–2 och övriga slag av eldningsoljor. Vidare gäller lagringsskyldighet beträffande råvara för framställning av stadsgas. Lagringsskyldigheten avser endast sådan olja som används för energiförsörjning. Regeringen fastställer, enligt grunder som riksdagen har godkänt, den mängd olja tillhörande var grupp, som sammanlagt skall hållas i lager.

I lagens 5 och 6 §§ anges vilka säljare och förbrukare som är lagringsskyldiga. Säljare är lagringsskyldig om han kalenderåret närmast före lagringsskyldighetens bestämmande (basåret) till avnämare inom riket har sålt olja, som han har infört från utrikes ort eller utvunnit vid inhemskt raffinaderi. Den som eljest under basåret har sålt olja till avnämare inom riket är lagringsskyldig om oljan har förvärvats från säljare som nyss nämnts och om försäljningen har uppgått till minst 1 000 ton gasol eller minst 20 000 m^3 olja.

Förbrukare är lagringsskyldig om han har förbrukat olja som han infört från utrikes ort eller om han under basåret och de två kalenderåren dessförinnan vid anläggning inom riket har förbrukat totalt minst 15 000 m^3 eldningsolja. Förbrukningen för utrikes sjöfart är undantagen från lagringsplikt. Skyldigheten för förbrukare gäller ej om oljan har använts som råvara för framställning av stadsgas.

I 6 a § regleras lagringsskyldigheten för förbrukare av råvaror för stadsgasframställning. Sålunda är den som under visst kalenderår har förbrukat råvara för framställning av stadsgas för försäljning skyldig att under närmast följande kalenderår hålla i lager råvara av samma slag. Lagringsmängden skall utgöra en bestämd andel av förbrukningen. Andelen fastställs av regeringen enligt grunder som riksdagen har godkänt.

Beredskapslagren av olja skall av den lagringsskyldige förvaras i utrymmen inom riket, som han äger eller förfogar över på sådant sätt som tillsynsmyndigheten, ÖEF, ur kontrollsynpunkt finner godtagbart. Regeringen äger rätt att enligt grunder som riksdagen godkänt förordna att viss del av lagren skall

förvaras i bergrum. Detta sker för krigsreserven av drivmedel i form av s. k. skyddad lagring och för vissa eldningsoljelager i s. k. lokaliserad lagring. Förläggningen av bergrummen beslutas av tillsynsmyndigheten under beaktande av beredskapsbehoven. Dessa bestämmelser om lokalisering av lagren har tillkommit för att åstadkomma en anpassning till konsumtionen i kristid och för att undvika en koncentration till importhamnarna.

Förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m. innehåller bestämmelser om avskrivning av skyddade anläggningar. Enligt förordningen har skattskyldig möjlighet att vid inkomsttaxeringen åtnjuta avdrag för avskrivning på anläggningskostnader för sådan anläggning med en femtedel per år under förutsättning att anläggningen har en volym om minst 1 000 m^3 och att den är godkänd som skyddad anläggning av ÖEF. Intyg härom skall utfärdas av ÖEF. Denna avskrivningsmöjlighet har medverkat till att berganläggningar i flera fall försetts med sådana skyddsanordningar att de kunnat godkännas som skyddade anläggningar enligt förordningen.

För att finanseriera den av kontrollstationen för oljelagringsprogrammet 1970–1976 föreslagna råoljelagringen infördes lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter. Avgiftsskyldig enligt lagen är den, som är skattepliktig enligt lagen (1957:562) om allmän energiskatt. Denna avgiftsskyldighet gäller för bensin avsedd för motordrift, dock ej flyg- och reabensin, samt för motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja, dock ej för fartygsdrift i utrikes trafik. Avgifternas storlek regleras i lagen. Enligt riksdagens beslut 1974 och 1976 (prop. 1974:85, FöU 1974:17, rskr 1974:142 respektive prop. 1975/76:152, FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298) skall avgiften även finansiera statliga lager av eldningsolja och produkter inom det petrokemiska varuområdet.

Inkomsterna från avgiften fonderas i en särskild icke räntebärande fond (oljelagringsfonden) hos riksgäldskontoret. Medel för uppbyggnad av lagringen betalas ut från fonden efter beslut av regeringen.

7.3 Utredningen

7.3.1 Utredningsuppdraget

OLK:s utredningsuppdrag innebar bl. a. att de sakkunniga skulle

- utreda lagringsbehoven av bränslen och drivmedel för både krigs- och avspärrningsfallet
- pröva frågan om en reglerad beredskapslagring av kärnbränsle
- pröva om skyldighet att lagra kol skall åläggas industriella storförbrukare
- pröva huruvida lagringsskyldigheten för kraft- och värmeverk bör fastställas individuellt och ej som f. n. med ledning av konsumtionen

- överväga frågan om lagringsskyldighet för olja till olika fartygskategoriers drift i utrikes trafik
- överväga frågan om lagringsskyldighet för förbrukare av oljeprodukter och koks som används i den petrokemiska industrin samt järn- och stålindustrin
- utarbeta förslag till fördelning såväl mellan råolja och oljeprodukter som mellan olika slag av oljeprodukter av den med anledning av prop. 1975:30 beslutade ökningen av beredskapslagren av olja och oljeprodukter
- pröva om skäl föreligger att behålla möjligheten till s. k. vinterdispens för beredskapslagring av eldningsoljor samt
- ompröva oljelagringsrådets uppgifter, sammansättning och ställning.

Vidare borde de sakkunniga med utgående från de riktlinjer för energipolitiken som beslutas av riksdagen lägga fram förslag om lämplig tidsperiod för ett nytt lagringsprogram och tidpunkt för eventuell kontroll eller revidering av programmet under dess gång.

Enligt utredningsdirektiven borde de sakkunniga samråda med 1974 års försvarsutredning i fråga om krigs- och avspärrningsreservernas storlek samt med försörjningsberedskapsutredningen i fråga om lagringsskyldigheten för förbrukare av oljeprodukter och koks som används som råvaror i den petrokemiska industrin resp. järn- och stålindustrin. I frågan om beredskapslagring av kärnbränsle borde samråd äga rum med SKI och SKBF.

Till de sakkunniga har regeringen med anledning av riksdagsskrivelsen 1975/76:310 för beaktande överlämnat motionen 1975/76:1675 angående åtgärder för en ökad lagerhållning av drivmedel inom jordbruket samt jordbruksutskottets utlåtande (JoU 1975/76:37) däröver.

7.3.2 Behovet av beredskapslagring

OLK framhåller inledningsvis att Sverige för sin energiförsörjning i hög grad är beroende av importerad energi. Landets begränsade tillgångar på egna ekonomiskt utnyttjningsbara energikällor, de klimatiska förhållandena, näringslivets struktur samt kommunikationsbehoven är några faktorer som har medverkat till detta förhållande.

Inom överskådlig framtid torde någon förändring av detta förhållande inte kunna väntas. Endast mera omfattande fynd av olja och naturgas inom landet kan på sikt minska landets importberoende.

De fossila importbränslenas andel av den tillförda energin beräknas av OLK sjunka fram till år 1985. Absolut sett väntas dock importberoendet av dessa bränslen öka fram till år 1985.

Detta starka beroende av importerad energi medför att Sverige är känsligt

för avbrott i tillförseln. Utan en kontinuerlig tillgång av energi kan starka störningar väntas inom närings- och samhällslivet.

Härtill kommer enligt utredningen den betydelse som energiförsörjningen har för den svenska säkerhetspolitiken under såväl normala förhållanden som kriser och krig. En säker försörjning med energi är av avgörande betydelse för totalförsvarets möjligheter att fungera med tillfredsställande effektivitet. För att detta skall vara möjligt måste också folkhushållets mest trängande behov för främst livsmedelsförsörjningen, bostadsuppvärmningen och transportväsendet tillgodoses.

I ett läge med starka politiska spänningar kan enligt OLK inte uteslutas att landets beroende av importerad energi kan användas som ett politiskt påtryckningsmedel, om vi för energiförsörjningen är beroende av den ena parten i en sådan konflikt. Detta beroende kan binda Sverige lika starkt som en allians. OLK finner därför att den alliansfria politiken förutsätter att åtgärder vidtas för att förebygga att Sveriges beroende av importerad energi kan utnyttjas på sådant sätt. OLK finner, liksom de tidigare oljelagringskommittéerna och i överensstämmelse med statsmakternas beslut med anledning av dessa kommittéers förslag till oljelagringsprogram, att beredskapslagring av importerade drivmedel och bränslen är nödvändig under överblickbar framtid.

7.3.3 Beredskapslagring inom energiområdet och uthållighet mot kriser och krig

7.3.3.1 Nuvarande lagring och uthållighet

Innevarande oljelagringsprogram avser att skapa en beredskap inom energiområdet mot två typer av konflikter, nämligen *krigsfallet* och *avspärrningsfallet*. För respektive fall har byggts upp särskilda reserver (krigs- respektive avspärrningsreserven).

Med ett krigsfall avses en situation då landet är indraget i krig, och krigshandlingar pågår på svenskt territorium. Avspärrningsfallet definieras som ett läge, då handelsförbindelserna är avskurna på grund av krig i vår nära omvärld. I båda fallen förutsätts allvarliga störningar i tillförseln uppkomma. Såväl för gällande program som för de tidigare programmen utgår beräkningarna från det fall att avspärrningen är total vid båda typerna av konflikter.

De svåraste påfrestningarna för försörjningen bedöms inträffa i ett läge, då en längre avspärrningssituation utan krig efterföljs av ett krigsskede. Det har därför ansetts vara nödvändigt att planera för att krigsreserven skall vara helt intakt under en avspärrningssituation för det fall att landet därefter skulle dragas in i krig. Planläggningen har sålunda inriktats mot att trygga försörjningen under dels en avspärrningssituation, dels en krigssituation. För den sistnämnda situationen förvaras vissa tillgångar i skyddade och/eller geografiskt spridda anläggningar.

Beredskapslagrens storlek och sammansättning bestäms dels av den försörjningsstandard som bedöms böra eftersträvas i resp. krisfall och den därav betingade förbrukningen, dels av längden av de tidsperioder med total avspärrning för vilka försörjningen skall tryggas, dvs. försörjningsuthålligheten. Uthålligheten har fastställts av statsmakterna genom 1962 års riksdagsbeslut angående beredskapslagring av olja för perioden 1963–1969 (prop. 1962:194, BeU 1962:68, 2LU 1962:45, rskr 1962:418 och 1962:420). Samma uthållighet ligger enligt riksdagens beslut (prop. 1969:136, BeU 1969:66, 2LU 1969:86, rskr 1969:375 och 1969:398) till grund för innevarande oljelagringsprogram.

Utöver beredskapslagringen för krig och avspärrning har under nu löpande oljelagringsprogram beslut fattats om att bygga upp särskilda reserver främst för fredskriser. Med fredskris avses ett läge, då normal fredsstandard inte kan upprätthållas i produktion, sysselsättning, export och konsumtion på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld.

Uthålligheten mot fredskriser har på energiområdet bestämts utifrån Sveriges åtaganden enligt det internationella energiprogrammet (IEP). Sedan år 1976 innebär detta att Sverige skall hålla 70 dagars normalkonsumtion av olja i lager. Från och med ingången av år 1980 skall uthålligheten utsträckas till att omfatta 90 dagars normalkonsumtion.

7.3.3.2 Lagring och uthållighet enligt det ekonomiska försvarets långsiktsplanering

Kungl. Maj:t uppdrog den 23 november 1973 år ÖEF att i samråd med berörda myndigheter tills vidare bedriva försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Försöken har bl. a. resulterat i programplaner för perioden 1977/78–1981/82 som har överlämnats till regeringen i början av oktober 1976.

För att belysa påfrestningarna på det ekonomiska försvaret i avspärrnings- och krigssituationer har i försöken utnyttjats ett av regeringen anvisat s. k. miljöunderlag. Detta underlag utgörs av ett antal *kris- och angreppsfall* som är exempel på framtida miljöer i vilka det ekonomiska försvaret skall kunna verka. Fallen har utvalts med syfte att de skall representera ett brett spektrum av tänkbara konflikter, som kan komma i fråga i framtiden.

OLK framhåller att störningar i utrikeshandeln i hög grad dimensionerar påfrestningarna på det ekonomiska försvaret särskilt inom energiområdet, där vårt importberoende är stort. De i samband med försöken studerade kris- och angreppsfallen visar att störningarna kan omfatta en vid skala, från kortvarigt bortfall av enstaka varor till relativt långvarig, total avspärrning, liksom att störningarna kan drabba skilda varor olika hårt.

Möjligheten att möta störningar i form av kriser och krig genom beredskapslagring av varor, inhemsk ersättningsproduktion samt konsum-

tions- och handelsregleringar bestämmer enligt OLK i huvudsak graden av uthållighet inom det ekonomiska försvaret. Andra faktorer är t. ex. de lager och resurser i form av maskiner och reparationskapacitet som näringslivet redan i fred förfogar över liksom samhällets tillgång på kvalificerad och utbildad arbetskraft.

Vidare framhålles att uthålligheten är nära förknippad med *försörjningsstandarden*. Ett visst varulager räcker således längre i en krissituation om standarden kan sänkas genom konsumtionsreglerande åtgärder än om varan förbrukas som under normala fredsförhållanden. Väsentliga skillnader förekommer i detta fall mellan fredskrissituationen och avspärrningsrespektive krigssituationen, eftersom möjligheterna att sänka standarden i en fredskris måste bedömas vara mindre än i en avspärrnings- eller krigssituation.

7.3.3.3 OLK:s förslag angående uthållighet mot olika kristyper

Vid utformandet av sitt förslag till principer för dimensioneringen av det nya beredskapslagringsprogrammet utgår OLK från 1974 års försvarsutredning (FU 74) bedömning, att risken på kort sikt får anses vara liten att Sverige utsätts för angrepp eller drabbas av avspärrning men att – trots strävan efter avspänning – risken för krig i Europa inte kan uteslutas. Risken för en ny fredskris, som drabbar landets oljeförsörjning får däremot även framgent anses vara relativt stor. Eftersom det inte kan uteslutas att en fredskris följs av en avspärrningssituation eller krig, anser OLK att avspärrningsreserven ej till någon del bör ingå i de lager som erfordras för att Sverige skall kunna uppfylla sin beredskap mot fredskriser enligt det internationella energiprogrammet (IEP). Givetvis bör enligt OLK ej heller krigsreserven beräknas för att tas i anspråk annat än vid angrepp mot Sverige. OLK föreslår vidare att det nya oljelagringsprogrammet i första hand skall syfta till att bygga upp fredskrisreserven. Målet bör därvid vara att fredskrisreserven får en sådan storlek och sammansättning att den uppfyller kraven enligt IEP.

Mot bakgrund av bl. a. försvarsutredningens syn på uthålligheten inom det ekonomiska försvaret anser OLK att krigs- och avspärrningsreserverna bör dimensioneras med utgångspunkt från samma miljöunderlag som har använts i försöken med långsiktsplanering. Detta innebär, enligt OLK, att någon vidare utbyggnad ej bör ske efter utgången av innevarande oljelagringsprogram för krigsreserven av motorbrännolja, samt tunn och tjock eldningsolja.

I stället borde det vara möjligt att sänka krigsreserven i 1977 års lagringsmål såvitt avser dessa varuslag. OLK föreslår dock inte detta, då de metoder som har använts vid beräkningarna är nya och sålunda behäftade med vissa osäkerhetsmoment. OLK föreslår därför, att 1977 års lagringsmål för krigsreserven skall kvarstå oförändrat under den programperiod som föreslås. OLK:s förslag innebär en sänkning av ambitionsnivån i jämförelse med det

mått på uthålligheten som ligger till grund för innevarande oljelagringsprogram

För övriga i krigsreserven ingående varuslag – gasol, lättbensin, fotogen och flygdrivmedel – föreslås att angreppsfasen i det tidigare nämnda miljöunderlaget ingående angreppsfallet A 1 läggs till grund för lagringsmålet. Nämnda angreppsfas ställer i jämförelse med övriga av OLK studerade angreppsfaser de största kraven vad avser beredskapslagring av oljeprodukter.

För avspärrningsreserven föreslår OLK att den vidare beredskapslagringen på lång sikt skall inriktas mot att tillgodose behoven under en avspärrningssituation, som utmärks av att handelsförbindelserna med omvärlden successivt nedgår för att efter en relativt lång tid normaliseras. Som ett första steg föreslås att avspärrningsreserven byggs ut så att de beräknade behoven för det i miljöunderlaget ingående krisfallet D 1 utan efterkristid kan tillgodoses. Genom att detta krisfalls konfliktfas och aggressionsfas läggs till grund för dimensioneringen av avspärrningsreserven täcks även de i angreppsfallen studerade nämnda faserna in. Denna ambitionsnivå anges vara högre än den som gäller för innevarande oljelagrinsprogram.

Samråd har ägt rum med FU 74 vad avser de föreslagna principerna för dimensionering av det nya beredskapslagringsprogrammet.

7.3.4 Lagringsprogrammets längd

OLK framhåller att det kan synas naturligt att det av kommittén föreslagna beredskapslagringsprogrammet skulle omfatta samma tidsperiod som programplanen för det ekonomiska försvaret avser. Enligt OLK talar dock starka skäl för att det nya programmet bör vara längre än fem år.

Sålunda anförs att den lageruppbyggnad som föreslås kräver omfattande investeringar i lageranläggningar. Dessa tar lång tid att projektera och uppföra. Programmet drar också stora kostnader som för att inte bli alltför betungande för samhället enligt OLK bör slås ut på en längre tid. Härtill kommer att 1975 års riksdagsbeslut rörande energihushållningen innebär att riktlinjer för energipolitiken fastställts för tiden fram till år 1985. Då beredskapsåtgärderna inom energiområdet utgör en integrerad del av den svenska energipolitiken, föreslås att det av OLK föreslagna lagringsprogrammet sträcker sig fram till samma tidpunkt.

OLK föreslår sålunda ett sjuårigt program för perioden 1978–1984. Därmed förstås att programmet skall vara genomfört till ingången av år 1985. På grund av den relativt långa programperioden och utvecklingen inom det energipolitiska området föreslås en s. k. kontrollstation vid lämplig tidpunkt under programperioden.

7.3.5 Energiprognoser för år 1985

Det energipolitiska program som fastställdes av riksdagen i maj 1975 anger en målsättning för energianvändningens utveckling fram till och med år 1985. Denna målsättning är formulerad i översiktliga förbrukningstal som ger ramar för grupper av energiprodukter. Då behov har förelegat av mer detaljerade bedömningar har OLK gjort energiprognoser för tiden fram till år 1985 baserade på prop. 1975:30 och 1975 års långtidsutredning (LU 75).

För år 1985 redovisar OLK två beräkningsalternativ baserade på alternativ I respektive III i LU 75. Båda alternativen redovisas med två varianter vad avser sättet att producera beräknat behov av elkraft. Prognoserna för år 1985 redovisas i tabell 1.

Tabell 1 Energiprognoser för år 1985

	Prop. 1975:30	Beräkningsalternativ 1[1]		Beräkningsalternativ 2[2]	
		Variant a	Variant b	Variant a	Variant b
Petroleumprodukter, Mtoe[3]	28	28,2	29,8	27,1	29,4
– därav för elproduktion, Mtoe	4,2	2,6	4,2	1,9	4,2
Inhemska bränslen, Mtoe	3	3,5	3,5	3,3	3,3
Kol och koks, Mtoe	4	3,4	3,4	2,8	2,8
Totalt tillfört bränsle, Mtoe	35	35,1	36,7	33,2	35,5
Totalt tillfört bränsle, TWh[4]	411	408	427	386	413
Vattenkraft, TWh	66	66	120	66	113
Kärnkraft, TWh	63	63		63	
Total tillförd energi, TWh	540	537	547	515	526
– därav elkraft, TWh	159	150	150	142,5	142,5

[1] Baserat på LU 75 alt. I
[2] Baserat på LU 75 alt. III
[3] 1 Mtoe = 1 miljon ton ekvivalent olja = 11,63 TWh
[4] 1 TWh = 1 miljard kilowattimmar

OLK utgår i sina beräkningar av föreslagen beredskapslagring av oljeprodukter från beräkningsalternativ 1, variant b, eftersom en utveckling i den riktningen fram till år 1985 ställer de största kraven på lagring om de av OLK föreslagna målen skall kunna nås.

7.3.6 Fredskrislagring av olja

Som framgår av *7.3.3* föreslår OLK att särskilda fredskrisreserver byggs upp så att Sveriges åtaganden enligt IEP kan klaras utan att krigs- och

avspärrningsreserverna behöver tas i anspråk. Hittills beslutat mål för denna lagring innebär att de erforderliga reserverna exkl. militära lager den 1 januari 1980 skall uppgå till motsvarande 90 dagars konsumtion i förhållande till genomsnittskonsumtionen under år 1979.

Det angivna målet skall innehållas sedan avdrag gjorts med 10 % för i reserverna ingående oåtkomliga kvantiteter. Detta medför att de obligatoriska reserverna totalt måste motsvara 100 dagars konsumtion. Bland de avtalsslutande länderna råder dock inte enighet om storleken av de oåtkomliga kvantiteterna. Möjlighet finns därför att efter framställan få den angivna procentsatsen nedsatt till 5 % av det totala beredskapslagret. Enligt vad OLK erfarit torde Sverige komma att inge en sådan framställan, varför dimensioneringen av fredskrisreserven föreslås ske utifrån en uthållighet motsvarande 95 dagars normalkonsumtion. Med avseende på det föreslagna lagringsprogrammets längd och sättet att beräkna uthålligheten beräknas sålunda konsumtionen på 1984 års nivå.

Vid beräknandet av erforderliga lager tar OLK med förutom de oljor och oljeprodukter för energiändamål som f. n. ingår i rapporteringen till IEA även gasol, flygdrivmedel för försvarets behov samt bunkerolja för utrikes sjöfart. Motivet härför är att behovet av dessa oljeprodukter kvarstår vid en fredskris och att det vid en sådan situation – inte minst i beaktande av erfarenheterna från oljekrisen 1973-1974 – är av stor betydelse att lager av dessa oljeprodukter finns.

Av OLK beräknat lagerbehov av färdigprodukter per den 1 januari 1985 framgår av tabell 2.

Tabell 2 Behov av fredskrisreserver år 1985, 1 000 m³ (för gasol 1 000 ton)

Oljeslag	Beräknad förbrukning 1984	Lagerbehov
Gasol	240	60
Lättbensin	90	25
Motorbensin	4 940	1 285
Flygbensin	20	5
Reabensin	300	80
Flygfotogen	620	160
Övrig fotogen	110	30
Motorbrännolja	3 070	800
Tunna eldningsoljor	7 280	1 895
Tjocka eldningsoljor	16 740	4 355

Lagringen för fredskriser kan ske både i råolja och i färdigprodukter. Följaktligen bör, enligt OLK, vid bedömningen av den erforderliga lagerökningen alla de beslut om lagring av råolja och oljeprodukter för främst fredskriser, som riksdagen har fattat under åren 1973–1976, beaktas. Sålunda beslöts år 1973 att 3 milj. m³ råolja, främst avsedd för fredskriser, skulle beredskapslagras. Vidare beslöts året därpå att 1 milj. m³ eldningsolja skulle

inköpas och lagras. I anslutning till det energipolitiska programmet beslöts år 1975 att fredskrislagringen skulle utökas med råolja och oljeprodukter motsvarande ca 3 milj. m^3 råolja. Dessutom beslöts år 1976 att den petrokemiska råvaran gasbensin skall lagras för fredskriser.

Enligt sina direktiv skulle OLK lämna förslag om fördelning av den år 1975 beslutade kvantiteten olja och råolja och oljeprodukter. Denna fråga liksom det totala beredskapslagrets fördelning på råolja och oljeprodukter behandlas närmare i *7.3.14*.

7.3.7 Beredskapslagring av flytande fossila bränslen och drivmedel för avspärrning och krig

De oljeprodukter som behöver beredskapslagras för avspärrnings- och krigssituationer är gasol, lättbensin för framställning av stadsgas, motorbensin, fotogen, motorbrännolja, tunn och tjock eldningsolja samt flygdrivmedel för den civila luftfartens behov. Ansvaret för lagring av flygdrivmedel för den civila luftfarten vilar f. n. på ÖEF, som för uppbyggnaden av dessa lager följer en särskild försörjningsplan. OLK anser att denna lagring fortsättningsvis bör byggas upp under samma programperioder som skall gälla för övrig beredskapslagring inom energiområdet. Därigenom säkerställs att uthålligheten för flygdrivmedel blir densamma som för övriga bränslen och drivmedel.

Enligt tidigare och nuvarande program har försvarsmakten att själv ombesörja försörjningsberedskapen vad gäller militära behov av drivmedel för marinens fartyg under ett krigsläge. Vidare har försvarsmakten ansvaret för erforderlig beredskapslagring för flygvapnets behov av flygdrivmedel under krig och avspärrning. OLK föreslår ingen ändring av dessa regler men framhåller att försvarsmakten dock bör hålla beredskapslager för nämnda behov i sådan omfattning att uthålligheten blir densamma som för det civila programmet.

I sina beräkningar utgår OLK i huvudsak från underlag som har erhållits från ÖEF. Den av OLK använda beräkningsmetodiken överensstämmer med den som har utnyttjats av ÖEF vid programplaneringen.

De av OLK gjorda beräkningarna utgår från att konsumtionen av skilda oljeprodukter blir föremål för reglering. Ransoneringssystem förutsätts sålunda vara planlagda och utarbetade redan i fred, så att ransoneringarna kan igångsättas med kortats möjliga varsel. Den framräknade kriskonsumtionen av skilda oljeslag får därför, enligt OLK, anses motsvara vad som oundgängligen krävs för att tillgodose den verksamhet som skall upprätthållas inom totalförsvarets olika grenar och vad som i övrigt krävs för att samhället skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt.

OLK har även bedömt vilka lagertillgångar, s. k. avdragsposter, som finns tillgängliga och omedelbart gripbara när en försörjningskris inträder och till vilka hänsyn kan tas vid en ransonering för att täcka behoven. Sådanan

tillgångar utgörs av kommersiella lager av färdiga oljeprodukter hos oljehandel och industri jämte vissa av ÖEF:s beredskapslager, kommersiella lager av råolja vid raffinaderier, lager av eldningsolja och motorbränslolja i fastigheter respektive gårdscisterner samt ÖEF:s lager av ångkol som kan ersätta eldningsolja. Vidare har med utgångspunkt i den planering som sker vid ÖEF bedömts den mängd bränsle och drivmedel som vid ett krisläge kan ersättas med ved för uppvärmningsändamål och med gengasbränsle. OLK framhåller att andra inhemska bränsletillgångar såsom torv och skifferolja kräver så lång förberedelsetid för att kunna utnyttjas att något bidrag till försörjningen inte kan påräknas under de studerade kris- och angreppsfallen.

Skillnaden mellan den av OLK beräknade kriskonsumtionen och tillgångarna, inkl. bedömd import, utgörs av föreslaget lagringsmål. Därvid har inkalkylerats ett tillägg för att täcka i cisternerna icke åtkomliga kvantiteter m. m.

Sedan hänsyn tagits till befintliga beredskapslager efter utgången av innevarande oljelagringsprogram föreslås en ökning av beredskapslagren av samtliga oljeslag, utom för fotogen. För fotogen föreslås en kraftig minskning av beredskapslagren.

OLK har även beräknat beredskapslagringsbehoven för efterkristiden i krisfallet D 1. Kommittén föreslår att då utnyttjat underlag för dessa beräkningar är relativt osäkert och då investeringskostnaderna är stora, någon beredskapslagring för detta ändamål ej byggs upp under den föreslagna programperioden. Enligt OLK:s åsikt bör dock sådana lager på sikt anskaffas.

7.3.8 Vinterdispens

De hittillsvarande oljelagringsprogrammen har som ovan nämnts innehållit en rätt för de lagringsskyldiga att under vintermånaderna i viss grad minska beredskapslagren av eldningsolja, s. k. vinterdispens. Det nuvarande programmet ger samma rätt även för råvaror för framställning av stadsgas.

Vinterdispens innebär att de föreskrivna kvantiteterna i sin helhet måste finnas i lager endast under januari månad varje år. Därefter får kvantiteterna trappas ned med högst 10 % fr. o. m. ingången av envar av månaderna februari, mars och april. Under resten av året skall minst 70 % av de föreskrivna kvantiteterna hållas i lager.

De lagringsskyldiga medges sålunda att under årets första månader ta i anspråk del av beredskapslagren. Nedsättningen har – som OLK framhåller – bedömts i stort sett motsvara den större förbrukning som normalt skett under angivna tid. Vinterdispenskvantiteten kan därför på sätt och vis betraktas som ett kommersiellt lager, vilket bl. a. sker när det gäller den skattemässiga värderingen av lager enligt förordningen om avskrivning å vissa oljelagrings-

anläggningar, m. m. Så har även i viss omfattning skett, när beräkningarna har gjorts över investeringskostnaderna för oljelagringsprogrammen.

Vinterdispens innebär att beredskapslagren varierar i stort sett efter oljekonsumtionens variationer under året. OLK anser att ett bibehållande av dessa regler för föreslaget program innebär att uthålligheten kommer att variera under året. OLK framhåller att det därför är angeläget att vinterdipsensens verkningar i nämnda hänseende dämpas. På sikt kan detta enligt OLK innebära att vinterdispensen behöver avskaffas.

OLK föreslår att avtrappningen på vintern kombineras med regler om en motsvarande upptrappning av lagren under hösten. Därigenom skulle uthålligheten komma att tillgodoses bättre under en längre period än f. n. Uppfyllnaden föreslås ske så att av den totala mängd som skall hållas i lager under januari månad skall minst 80 % finnas i lager den 1 augusti och minst 90 % den 1 oktober. Enligt OLK torde ett sådant förfarande inte medföra att några lagringsutrymmen behöver byggas av de lagringsskyldiga under den kommande lagringsperioden.

Vidare föreslås att staten lagrar eldningsolja utöver vad som anges som lagringsmål för år 1985. Av bl. a. tidsskäl har det inte varit möjligt för OLK att närmare beräkna storleken av ett sådant lager. Som exempel har OLK valt att räkna med en procentsats av 15 % av det lagringsmål för eldningsoljor som gäller för innevarande program. Procentsatsen bör därför enligt OLK bli föremål för överväganden vid den föreslagna kontrollstationen under programperioden.

När det gäller råvaror för framställning av stadsgas behövs enligt OLK inga ytterligare åtgärder i fråga om lättbensin, eftersom den av kommittén föreslagna lagringen av råolja medför ett överskott på lättbensin. För gasol som används för nämnt ändamål föreslås att staten lagrar hela den volym som avtrappningen på grund av vinterdispensen får avse.

7.3.9 Beredskapslagring av gasbensin och olja för den kemiska industrin

7.3.9.1 Utredningsområde och uthållighet

I direktiven för OLK framhölls att den kemiska industrin är av speciell betydelse för försörjningsberedskapen med hänsyn till känsligheten för störningar i tillförseln av råvaror. I Sverige har under de senaste tio åren plaströvaror kommit att få en allt större betydelse. Plasterna och plasttekniken har spelat en väsentlig roll för den snabba och genomgripande utveckling som skett inom näringsliv och viktiga samhällsfunktioner. De moderna förpacknings- och distributionssystemen är inte möjliga utan plastprodukter. Inom vissa industribranscher har man övergått till att använda plastmaterial och anpassat produktionsprocesser och konstruktioner efter olika plasters egenskaper. Detta gäller inom ett stort antal områden. Verkstadsindustrin, den elektrotekniska industrin och sjukvården är exempel på områden där plasterna blivit oumbärliga.

Den svenska plastförbrukningen är en av de största i världen räknat per invånare. I fråga om försörjningen med basråvaran gasbensin (nafta) och vissa andra för plasttillverkningen nödvändiga råvaror är Sverige helt beroende av import.

OLK behandlar i sitt betänkande krisbehoven av gasbensin för den petrokemiska industrin och behoven av olja för produktion av kimrök till gummiindustrin och den grafiska industrin samt behoven av olja för produktion av ammoniak. Sistnämnda vara behövs i ett krisläge främst för *tillverkning av sprängämnen och kvävegödselmedel*.

Efter förslag från försörjningsberedskapsutredningen (FBU) i dess slutbetänkande (SOU 1975:57) fattade riksdagen beslut (prop. 1975/76:152, FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298) om lagring av gasbensin för fredskriser motsvarande tre månaders normal förbrukning. Med anledning härav beräknar OLK endast behoven för krig och avspärrning.

Ovannämnda råvaror för den kemiska industrin bedöms av OLK vara av central betydelse från försörjningsberedskapssynpunkt. OLK anser därför att under krig och avspärrning samma uthållighet bör gälla för olja och oljeprodukter som utgör råvara för den kemiska industrin som för de oljeprodukter som används för energiändamål.

7.3.9.2 Beredskapslagring av gasbensin för den petrokemiska industrin

Den dominerande utgångsvaran för den petrokemiska industrin är gasbensin som fås som en särskild fraktion vid raffinering av råolja. Gasbensinen omvandlas i en s. k. kracker till enkla kolväten. I Sverige finns endast en krackeranläggning ägd av Esso Chemical AB i Stenungsund. Den petrokemiska industrin är till övervägande del lokaliserad till Stenungsund. Där finns förutom Esso Chemical, Berol Kemi AB, Unifos Kemi AB och KemaNord AB. Esso Chemical förser de övriga företagen med råvara för framställning av plaster och andra petrokemiska produkter.

OLK framhåller att tillkomsten av ytterligare krackerkapacitet skulle förändra förutsättningarna för de av OLK gjorda beräkningarna av behoven av beredskapslager. En ny krackeranläggning är planerad men det är enligt OLK ovisst när denna kan tas i bruk. Om denna anläggning kommer till stånd får detta beaktas vid den föreslagna kontrollstationen framhåller utredningen.

OLK beräknar beredskapslagringsbehovet av gasbensin utifrån krisbehovet av petrokemiska produkter under de studerade kris- och angreppsfallen samt under beaktande av den hittills enda i Sverige befintliga krackerns kapacitet.

OLK framhåller att den inhemska petrokemiska industrins koncentration gör att risken är stor att den skall bli förstörd redan i ett tidigt skede av ett krig. För att tillgodose krigsbehovet av petrokemiska produkter måste därför erforderliga produkter i huvudsak lagras som färdig- eller mellanprodukter. OLK anser dock att vissa kvantiteter avsedda att nyttjas vid krig bör kunna

framställas under den tid som föregår själva angreppet, varför vissa kvantiteter gasbensin avsedda härför föreslås lagras.

Efter att ha tagit hänsyn till kommersiella lager och ÖEF:s beredskapslager av gasbensin för krig och avspärrning föreslår OLK att beredskapslagren av gasbensin ökad med drygt 360 000 ton under den föreslagna programperioden.

7.3.9.3 Beredskapslagring av olja för produktion av kimrök

Kimrök (carbon black) används huvudsakligen inom gummiindustrin och till mindre del inom den grafiska industrin. Den är av väsentlig betydelse för dessa industrier. För framställning av kimrök används en specialkvalitet av eldningsolja 2 med hög aromathalt samt låg svavel- och askhalt. Denna oljetyp importeras huvudsakligen, även om viss kvantitet av likvärdig produkt, s. k. spololja, fås som biprodukt vid krackning av gasbensin inom landet. Någon beredskapslagring av denna speciella oljekvalitet sker inte. ÖEF lagrar däremot kimrök. Denna lagring är emellertid både dyrbar och svårhanterlig, varför viss nedskärning av lagren pågår.

OLK föreslår beredskapslagring av olja för produktion av kimrök under avspärrning efter avdrag för kommersiella lager av kimrök och råvara samt inhemsk produktion av råvara. Något lagerökningsbehov för krigsfallet finns ej enligt OLK, då ÖEF:s beredskapslagring av kimrök kommer att vara tillräcklig härför.

7.3.9.4 Beredskapslagring av olja för ammoniaktillverkning

Ammoniak tillverkas främst av eldningsolja. Produktionskapaciteten av ammoniak inom landet är f. n. sedan produktionen i Ljungaverk lagts ner, drygt 125 000 ton per år. Huvuddelen, ca 120 000 ton, produceras av Supra AB.

Importen av ammoniak är av ungefär samma storlek som den inhemska produktionen. Någon produktionsnedskärning beräknas enligt OLK ej kunna ske i ett krisläge.

Vid beräkningen av behovet av olja för ammoniaktillverkning under krig och avspärrning utgår OLK i överensstämmelse med vad som tidigare anfördes ifrån att den inhemska produktionen av ammoniak i ett krisläge bibehålls på samma nivå som under fredstid. Det av OLK beräknade lagringsmålet överensstämmer med lagerökningsbehovet eftersom någon beredskapslagring för detta ändamål f. n. inte sker.

7.3.10 Beredskapslagring av koks för den metallurgiska industrin

7.3.10.1 Lagring för avspärrning och krig

OLK skulle enligt sina direktiv behandla frågan om lagringsskyldighet för koks som används inom järn- och stålindustrin. Däri har OLK även inbegripit

behoven för ferrolegeringsverk och gjuterier.

Samma uthållighet för krig och avspärrning bör enligt OLK gälla för koks såsom råvara för den metallurgiska industrin som för olja och oljeprodukter inom energiområdet.

Utgående från beräknad kriskonsumtion av handelsstål och specialstål samt motsvarande behov av koks för gjuteriändamål och ferrolegeringsverk föreslår OLK en ökning av beredskapslagren med 405 000 ton koks och koksstybb. Därvid har hänsyn tagits till kommersiella lager av koks och koksstybb, grossisters gripbara lager av stål samt ÖEF:s beredskapslager av koks och koksstybb.

7.3.10.2 Lagringsalternativ

Olja kan till viss del ersätta koks i masugnsprocessen, i vissa fall upp till 20 %. OLK har därför övervägt om inte viss del av behovet av koks för den metallurgiska industrin bör lagras i form av olja. Den totala kvantiteten koks som kan ersättas med tjock eldningsolja anges av OLK maximalt uppgå till 10 % av det totala beredskapslagringsbehovet med hänsyn till de varierande ersättningsmöjligheterna och att all koks inte förbrukas i masugnsprocessen.

Koks erhålles ur kokskol, som alltså kan lagras i stället för koks. Då kokskol kontinuerligt måste omsättas bör ett sådant kollager ligga i anslutning till ett koksverk. Beredskapslagringskapaciteten vid koksverken i Oxelösund och Luleå uppgår f. n. till 140 000 ton kokskol, motsvarande ca 100 000 ton koks.

Det ekonomiska lagringsalternativet synes därför enligt OLK vara en kombination av koks, kokskol och olja. Kostnadsdifferensen mellan alternativet lagring av koks och kol resp. nämnda kombination anges emellertid som liten. När det gäller driftkostnaderna för olika lagringsalternativ är en lagring av enbart koks att föredra eftersom dessa kostnader i detta fall är mycket låga. Med hänsyn till de relativt omfattande lager av eldningsolja som finns för andra ändamål, och till att OLK ej föreslår någon fredskrislagring av koks hävdas att alternativet med lagring av kol och koks skapar en större flexibilitet än andra alternativ vad avser möjligheten att möta olika typer av kriser. OLK föreslår därför att beredskapslagringen för den metallurgiska industrin sker i form av kokskol och koks. Fördelningen på kokskol respektive koks föreslås bli beslutad av ÖEF.

7.3.10.3 Lagring för fredskris

Frågan om fredskrislagring av koks och kokskol har även tagits upp av OLK. Anledningen härtill är att ÖEF vid olika tillfällen under senare år föreslagit att ett sådant lager borde läggas upp. Som motiv har anförts att ÖEF vid vissa tillfällen ställt koks ur beredskapslagren till ståldindustrins förfo-

gande då akut varubrist hotat medföra partiella driftsinskränkningar hos försörjningsviktiga företag.

OLK anser att eftersom produktionskällorna för kol och koks till största delen ligger inom den industrialiserade delen av världen kan produktionsstörningar i fred inte väntas få lika snabba och omfattande konsekvenser som när det gäller olja. Behovet av fredskrislagring av koks torde därför inte vara lika stort som för olja. De störningar i tillförseln av koks och kokskol som kan tänkas uppkomma torde dessutom enligt utredningen till övervägande delen vara att hänföra till kommersiella störningar. Den lagring som behövs för att motverka sådana störningar bör således ingå som ett normalt led i företagens verksamhet. OLK föreslår därför ej att något särskilt beredskapslager av koks och kokskol för att möta en fredskris skall byggas upp.

7.3.11 Beredskapslagring av kärnbränsle

7.3.11.1 Behovet av kärnbränsle m. m. till år 1985

För bedömningen av frågan rörande beredskapslagring av kärnbränsle har OLK utgått från det energipolitiska program som riksdagen antog i maj 1975 innebärande att 13 reaktorer med en total effekt om ca 10,4 GW är i drift till år 1985.

Under perioden fram till år 1985 uppkommer därför dels behov av natururan och anrikningstjänster till första härd i sju reaktorer, dels behov av natururan och anrikningstjänster för de årliga bränslebytena.

För perioden fram till år 1985 beräknas det totala behovet av *natururan* till ca 15 000 ton. Behovet varierar mellan åren. Toppar uppstår de år när anskaffning av uran för första härd görs för en eller två reaktorer. Detta sker vanligen två år före planerad start av reaktorn. Av behovet är ca 9 000 ton uran täckt genom kontrakt utomlands, i huvudsak via franska Uranex (uran från Niger och Gabon) och Westinghouse (USA). Westinghouse har dock meddelat att bolaget inte kan leverera mer än en del av den kontrakterade mängden. Detta skulle enligt OLK innebära ett bortfall av högst ca 3 000 ton. Genom återföring av uran och plutonium finns teoretisk möjlighet att under perioden minska natururanbehovet med ca 2 000 ton. Upparbetningskapaciteten i Västeuropa är dock inte tillräcklig för behovet under denna period och därför torde endast en mindre del av det utbrända bränslet kunna återföras.

Det finns möjligheter att täcka vissa delar av behovet för perioden 1976–1985 från svenska uranfyndigheter, speciellt Ranstad och Pleutajokk. OLK påpekar dock att inget beslut har fattats om att inleda drift vid dessa gruvor. Ranstad kan maximalt ge ca 3 000 ton uran t. o. m. år 1985. Pleutajokk kan maximalt ge ca 1 000 ton uran t. o. m. 1985.

Den av OLK gjorda sammanställningen visar att ytterligare natururankvantiteter för driften av det år 1975 beslutade reaktorprogrammet måste förvärvas utom landet för perioden t. o. m. år 1985.

Behovet av *anrikningstjänster* beräknar OLK i ton anrikningsarbete. För hela perioden 1976–1985 åtgår ca 9 100 ton anrikningsarbete. Behovet efter år 1985 uppgår med beslutat kärnkraftprogram till ca 1 000 ton anrikningsarbete per år. Anrikningskontrakt har tecknats med Energy Research and Development Administration (ERDA) i USA till år 1996 för anrikning av uran för tolv reaktorer. Anrikningstjänster kontrakteras vanligen ca 8 år före leverans.

För sex av reaktorerna är anrikningskontrakten med ERDA s. k. behovskontrakt, dvs. ERDA anrikar behövliga kvantiteter, medan kontrakten för de sex övriga är s. k. kvanitetskontrakt, dvs. ERDA anrikar en viss förutbestämd mängd varje år för varje reaktor.

Därutöver har kontrakt tecknats med Techsnabexport i Sovjetunionen för dels en engångskvantitet anrikningsarbete svarande mot två första härdar för leverans åren 1979–1983, dels en årlig kvantitet motsvarande behovet av ersättningsbränsle för en reaktor för leverans åren 1981–2000.

Zirkoniumsvamp är den viktigaste av de *övriga importprodukter* varav behov föreligger för tillverkning av kärnbränsle. Av zirkoniumsvamp görs legeringen zirkaloy. Behovet av zirkaloy för årligt bränslebyte för de 13 reaktorerna beräknar OLK till ca 100 ton per år, fördelat på ca 65 ton zirkaloy 2 (för kapslingsrör till kokarreaktorer) och 35 ton zirkaloy 4 (kapslingsrör till tryckvattenreaktorer och bränsleboxar).

7.3.11.2 Behov av beredskapslager

Vid normal drift av en reaktor sker omladdning av kärnbränsle en gång per år varvid för kokarreaktorer ca en femtedel av härden byts ut till nya bränsleknippen och för tryckvattenreaktorer en tredjedel av härden. Bytet av bränsle till en reaktor och årlig översyn tar 7–8 veckor.

Eftersom konvertering till urandioxid och bränsletillverkning sker i Sverige kommer den anrikade uranhexafluoriden in i landet långt före den tidpunkt när ett bränslebyte beräknas ske. Bränslebyten sker i regel under sommaren när kraftbehovet är lågt.

Den normala uthålligheten utan speciella kärnbränslelager har av OLK beräknats till 11–14 månader beroende på när den anrikade uranhexafluoriden har kommit in i landet. Vidare är det möjligt att utsträcka driften i ytterligare ett år genom s. k. utsträckt körning (stretchkörning). I medeltal kan för kokarreaktorer 60 % av normal effekt erhållas under ett år med denna typ av körning. För tryckvattenreaktorer erhålls nästan samma resultat efter omflyttning av bränsle i reaktorhärdarna. OLK påpekar att rekatorhärden blir starkt utbränd efter lång stretchkörning och att det krävs byte av flera bränsleknippen än vid ett vanligt byte efter en sådan period. Lång stretchkörning bör därför enligt OLK endast tillgripas i sista hand.

Vid en kris som ger utslag i form av begränsad kärnbränsletillförsel är det naturligt att begränsa förbrukningen medelst elsparande och elransonering. Kraftproduktionen baseras i första hand på vattenkraft. Sådana åtgärder in-

nebär alltså att behovet av kärnbränsle för kraftgenerering minskar. Ett beredskapslager av kärnbränsle tillsammans med vattenkraft kan därför tillgodose det vid en kris minskade elbehovet under lång tid.

Vad angår behovet av kärnkraft vid *krig* konstaterar OLK att något behov av kärnbränslelager ej föreligger med hänsyn till de relativt korta angreppsfaser som ingår i de studerade angreppsfallen. Utredningen påpekar vidare att det är ytterst osäkert om kärnkraftanläggningarna kan hållas i drift under krig.

Vid *avspärrningssituationer* blir däremot möjligheten att producera kärnkraft betydelsefull. Med det mål för uthålligheten som OLK föreslår kan dock behovet av elkraft tillgodoses utan beredskapslagring av kärnbränsle.

OLK konstaterar att om efterkristiden i miljöexempel D 1 beaktas ökar beredskapslagringsbehovet av tjock eldningsolja kraftigt om inte ett beredskapslager av kärnbränsle disponeras.

Om en *fredskris* inträffar, som drabbat landets kärnbränsleförsörjning på motsvarande sätt som kan tänkas för oljemarknaden, skulle detta – med avseende på kärnkraftens roll i det framtida elproduktionssystemet enligt 1975 års energispolitiska beslut – kunna innebära ytterst allvarliga störningar i produktionsapparaten och därmed sammanhängande återverkningar på sysselsättningen. Möjligheten att i ett sådant läge på kort sikt helt ersätta förlorad kärnkraftbaserad elproduktion med fossilbaserad elkraft och vattenkraft bedömer OLK mot bakgrund av bl. a. industridepartementets utredning (Ds I 1976:1) Konsekvenser vid minskad elproduktion i kärnkraftverk som mycket liten.

Mot denna bakgrund har OLK gjort en bedömning av riskerna för försörjningskriser inom kärnbränsleområdet. Tänkbara störningar inom kärnbränsleområdet har delats in i politiska respektive kommersiella och övriga störningar.

Politiska störningar anges t. ex. kunna uppkomma genom politiska omvälvningar, krig eller inbördeskrig på kärnbränslecykelns olika produktions- och förädlingsled. Vidare räknar OLK till politiska störningar beslut av en stat att stoppa eller begränsa kärnbränsleexport till Sverige på grund av energipolitiska skäl, naturresurspolitiska skäl och kärnbränslekontrollskäl (safeguardsskäl).

Kommersiella och övriga störningar anges vara t. ex. naturkatastrofer, driftolyckor och strejker, som drabbar viktiga led i kärnbränslecykeln. Även kraftiga prisstegringar på grund av bristande balans mellan utbud och efterfrågan på vitala tjänster samt på varor uppges kunna ge effekter i form av störningar på kärnbränslemarknaden.

OLK bedömer att risker finns för avbrott i leveranserna av kärnbränsle på grund av politiska störningar. Dessa risker bedöms vara störst i kärnbränslecykelns båda led "produktion av naturligt urankoncentrat från gruva" och "isotopanrikning". En försörjningskris på natururanområdet kommer enligt OLK att slå igenom långsammare än en kris i anrikningsledet förutsatt

att en sådan kris inträffar, då för Sverige normalt erforderliga kvantiteter uran finns i arbete vid konverterings- och anrikningsanläggningar.

Sannolikheten för avbrott i leveranserna av kärnbränsle på grund av kommersiella eller andra skäl bedömer OLK som mycket låg. Genom att kraftföretagen vanligtvis kontrakterar uran på lång sikt, anser OLK inte onormala prishöjningar i natururanledet utgöra en faktor som i sig kan medföra en försörjningskris.

OLK påpekar att flera länder, som har omfattande kärnkraftprogram, har gjort bedömningar av riskerna för försörjningskriser på kärnbränsleområdet. I några fall har dessa bedömningar lett till att beredskapslager av kärnbränslen har lagts upp.

Det är alltså endast för en försörjningskris under fredsförhållanden som OLK anser beredskapslagring av kärnbränsle böra övervägas. En sådan kris kan enligt utredningen förväntas få långt allvarligare effekter på produktionsapparaten och därmed sysselsättningen än de som uppstod på grund av importbortfallet av olja vid den s. k. oljekrisen 1973-1974. Detta beror på att de gripbara tillgångarna av natururan är geografiskt begränsade och att antalet anläggningar för anrikning är få. Möjligheten att ersätta ett bortfall i ettdera av leden anses därför av utredningen vara liten. En på detta sätt uppkommen kris förväntas i konsekvens härmed även bli längre än motsvarande kris på oljeområdet. Med tanke på stor- och supermakternas betydelse för kärnbränslecykelns olika led utesluter inte OLK att detta förhållande kan komma att påverka vår utrikespolitiska situation.

OLK föreslår därför att ett främst för försörjningskriser i fred avsett beredskapslager av kärnbränsle byggs upp under den föreslagna programperioden. Med hänsyn till de normala intervallen mellan bränslebytena och den därmed sammanhörande uthålligheten i kärnkraftsystemet bör lagringen omfatta ett års behov av ersättningsbränsle för varje reaktor som kommersiellt producerar elkraft.

7.3.11.3 Lagringens genomförande

Vid val av lagringsalternativ för ett beredskapslager av kärnbränsle uppställer OLK som första krav att lagrat kärnbränsle ej behöver vidare bearbetning utanför Sverige, och som andra krav att lagret är stabilt och lämpligt att lagra under lång tid.

Lagringsalternativen för svensk del är därför:

- anrikad uranhexafluorid förvarad på fat samt lagring av zirkaloystav med godkänd analys i motsvarande mängd
- bränsleknippen (eller bränslestavar)

För de nämnda lagringsformerna gäller att anrikningshalterna måste bestämmas i förväg för de skilda uranpartierna, så att de passar aktuellt behov för omladdning.

Lager av anrikad uranhexafluorid kan, enligt av OLK har erfarit, ordnas i anlutning till AB Asea-Atoms bränslefabrik i Västerås. Denna form av lagring ger möjlighet till ändringar vid bränsleproduktionen genom blandning av uranpartier med olika anrikningshalt. Dessutom finns möjlighet att införa andra ändringar, som kan komma att erfordras av exempelvis säkerhets- eller driftskäl, vid utformningen av bränslet. Andra fördelar är att lagringsformen blir mindre kostsam.

En fördel med lagring i form av bränsleknippen är att lagringen kan decentraliseras till kärnkraftverken. Det finns torrlager för bränsleknippen vid varje kärnkraftaggregat med en kapacitet motsvarande ett årlig bränslebyte (eller något mer i ett par fall). Ett sådant alternativ innebär att det är möjligt att leverera nytt årsbehov av bränsleknippen strax efter bränslebyte och således alltid ha bränsleförrådet fullt.

Båda lagringsalternativen uppfyller de krav som enligt det förut anförda måste ställas på ett beredskapslager av kärnbränsle. Valet mellan de redovisade alternativen bör enligt utredningen avgöras av de praktiska möjligheterna till lagring och omsättning.

OLK framhåller att vid lagring av uranhexafluorid bör zirkaloy lagras i form av stång med godkänd analys. En sådan förvaring föreslås ske i Sandviken, där framställning av zirkaloy sker. Lagret bör bestå av båda de legeringar (zirkaloy 2 och 4) som används i reaktorerna.

7.3.11.4 Villkor för anskaffning och innehav av kärnbränslelager

I sitt betänkande redovisar OLK de viktigare lagar och avtal som reglerar anskaffning, transporter och innehav av klyvbart material.

Bl. a. påpekar OLK att Sverige den 9 januari 1970 ratificerade fördraget om ickespridning av kärnvapen. Därmed underkastade Sverige i princip hela sitt innehav av klyvbart material internationell kontroll. Anslutningen till fördraget innebar också skyldighet för Sverige att sluta ett kontrollavtal med International Atomic Energy Agency (IAEA). Så har också skett och kontrollavtalet trädde i kraft den 14 april 1975.

Detta avtal innebär bl. a. att IAEA får möjlighet att inspektera alla anläggningar, där klyvbart material finns. Således måste även ett beredskapslager av kärnbränsle vara tillgängligt för IAEA:s kontroll.

Härutöver gäller de villkor som kan ha ställts i bilaterala avtal från länder som levererar natururan eller anrikningstjänster till Sverige. De kan i korthet sammanfattas som dels krav på IAEA:s kontroll, dels förbud mot export av klyvbart material från Sverige utan vederbörande stats godkännande. Anrikningskontrakten med ERDA i USA är upprättade för varje reaktor. För de sex första reaktorerna (Oskarshamn 1 och 2, Ringhals 1 och 2 samt Barsebäck 1 och 2) gäller behovskontrakt, dvs. att ERDA anrikar det behov av uran som erfordras för varje reaktor. Om uran anrikat på annat håll insätts i dessa reaktorer gäller inte längre ERDA:s kontrakt om anrikning. Detta

hindrar enligt utredningen en lösning av lagringsfrågan, som innebär anrikning från det sovjetiska Techsnabexport och tillverkning av extra bränsleknippen som omsätts kontinuerligt. Motsvarande villkor finns ej i ERDA:s kvantitetskontrakt, ej heller i kontrakt med Techsnabexport. OLK påpekar att en förutsättning för att uran, som anrikats av ERDA, lagras i Sverige är – mot bakgrund av lagringsbestämmelserna i ett svensk-amerikanskt avtal av den 28 juni 1966 – att överenskommelse härom kan träffas med USA.

Samråd har ägt rum med statens kärnkraftinspektion och Svensk Kärnbränsleförsörjning AB vad avser föreslaget beredskapslager av kärnbränsle.

OLK:s närmare överväganden och förslag om hur ett beredskapslager av kärnbränsle skall byggas upp redovisas under *7.3.14*.

7.3.12 Lagringsskyldighet för kraft- och värmeverk

Enligt sina direktiv skulle OLK bl. a. överväga om lagringsskyldigheten för kraft- och värmeverk bör fastställas individuellt och om den i så fall kan fastställas på grundval av sådana faktorer som installerad effekt och specifik förbrukning per effektenhet.

Efter omsorgsfulla studier konstaterar OLK att några förändringar av gällande bestämmelser ej f. n. är nödvändiga utom vad gäller gasturbinanläggningar för produktion av elkraft.

Dessa anläggningar bidrar under normala förhållanden endast till ytterligt ringa del i energiförsörjningen. Detsamma gäller under krisförhållanden. Men såväl i normal- som avspärrningsfallet erfordras dock gasturbiner för att klara driftstörningar av olika slag såsom nätfel samt oväntade bortfall av värmekraftaggregat. I ett krig blir detta behov än mer markerat genom den bekämpning som överföringsledningarna från Norrland till Syd- och Mellansverige kan väntas bli utsatta för. Detta ställer enligt utredningen krav inte bara på snabbt tillgänglig reserveffekt utan även på ett geografiskt differentierat produktionssystem.

OLK anser med hänsyn till gasturbinaggregatens karaktär av utpräglade topp- och reservkraftverk det lämpligare att lagringsskyldigheten baseras på installerad effekt än på tidigare förbrukning, för att därigenom säkerställa driften under kris och krig.

Lagringsplikt föreslås åvila sådana gasturbinanläggningar som har en installerad effekt överstigande 5 MW per aggregat.

Med avseende på de krav som ställs på gasturbinernas tillgänglighet föreslår OLK att de kvantiteter bränsle som erfordras för krigssituationer skall lagras i omedelbar anslutning till aggregaten. För lagringsskyldighetens genomförande i övrigt för kraftverken, liksom för värmeverken, bör enligt OLK alltjämt den bestämmelsen gälla, att minst en tredjedel av lagringsskyldighetens ökning sedan ingången av år 1970 skall fullgöras vid det verk som har orsakat den ökade lagringsskyldigheten.

7.3.13 Lagringsskyldighet för förbrukare av ångkol

I och med oljekrisen 1973-1974 har intresset för kol ökat. Den helt övervägande delen av den svenska kolimporten utgörs av gaskol, som är avsedd att konverteras till koks. Sedan en längre tid har importen av ångkol för förbränning konstant legat på ca 400 000 ton per år. Någon större ökning av denna import räknar OLK inte med under programperioden, då det för närvarande i Sverige inte finns sådana förbränningsanläggningar att nämnvärt större kvantiteter än i nuläget kan användas vare sig för bostadsuppvärmning eller elproduktion. Om kostnadsrelationen mellan kol och olja ändras, så att energiproduktion ur kol blir billigare än med olja, kan det däremot tänkas att kol i viss utsträckning kan komma att ersätta i första hand tjock eldningsolja. Med de regler som för närvarande gäller för lagringspliktiga förbrukare av olja skulle en sådan utveckling innebära en nedgång i försörjningsberedskapen. Mot denna bakgrund har OLK enligt sina direktiv haft att pröva om skyldighet att lagra kol skall åläggas industriella storförbrukare.

Om lagringsskyldighet införs även för förbrukare av ångkol enligt samma regler som f. n. gäller för eldningsolja, skulle denna enligt utredningen inträda vid en sammanlagd förbrukning av 24 000 ton ångkol under en treårsperiod. Införandet av en sådan lagringsplikt för industriella storförbrukare skulle på grundval av industristatistiken för år 1973 innebära att endast fem företag skulle bli lagringsskyldiga. Dessa företag svarade nämnda år för drygt 90 % av den totala förbrukningen för energiändamål (exkl. kraft- och värmeproduktion).

Med hänsyn till de förhållanden som alltså råder f. n. finner OLK att lagringsskyldighet ej bör införas för industriella storförbrukare av ångkol. Om kolanvändningen i framtiden ökar genom en övergång från eldningsolja till kol kan detta medföra en nedgång i försörjningsberedskapen, varför OLK föreslår att frågan om lagringsskyldighet för ångkol omprövas vid den föreslagna kontrollstationen.

Enligt bestämmelserna i lagen (1957:343) om oljelagring m. m. kan medgivande lämnas lagringsskyldig att i stället för eldningsolja lagra annat bränsle förutsatt att sådant bränsle kan användas i eldningsanläggningen. OLK anser att lagringspliktig, som normalt använder eldningsolja men har teknisk utrustning för att utnyttja exempelvis kol, även i framtiden bör ha möjlighet att fullgöra sin lagringsskyldighet genom lagring av kol.

7.3.14 Investeringskostnader och lagringsansvar

7.3.14.1 Nuvarande beredskapslagringssystem

OLK konstaterar inför sina överväganden om lagringsansvaret i det föreslagna programmet att det, utöver den statliga lagring av bl. a. koks, flygdrivmedel och gasol som finansieras över statsbudgeten, f. n. finns två

beredskapslagringssystem. Det ena är den traditionella beredskapslagringen, den s. k. tvångslagringen, i näringslivets regi finansierad prisvägen med beredskapslagringsavgifter samt statliga bidrag. Det andra är den statliga lagring av råolja och eldningsolja, som finansieras med särskilda beredskapsavgifter på oljeprodukter.

7.3.14.2 Vissa konsekvenser av nuvarande tvångslagringssystem

I sitt betänkande har OLK granskat hur nuvarande tvångslagringssystem fungerar. Utredningen konstaterar att de lager som har byggts upp inom tvångslagringssystemet har finansierats bl. a. genom uttag av beredskapslagringsavgifter av konsumenterna – eller för lagringspliktiga förbrukare genom motsvarande befrielse från avgiften – samt genom statliga bidrag. Systemet innebär att beredskapslagren utgör företagens egendom. Företagen får emellertid inte utan tillstånd förfoga över tvångslager. Ett företag som minskar sin marknadsandel och därigenom sin andel av det totala tvångslagret får förfoga över det tidigare tvångslagret. Likaså får ett företag, i det fall lagringsmålet för en viss produkt sänks, möjlighet att disponera det lager som tidigare utgjorde tvångslager. En följd av att företagen är ägare till beredskapslagren är vidare att dessa genom utmätning eller konkurs kan tagas i anspråk för tillgodoseende av företagets borgenärer. Likaså kan ett företag som minskar sin marknadsandel eller helt lämnar den svenska marknaden sälja ut av sitt tidigare tvångslager. I ett sådant fall uppstår dock återbetalningsskyldighet för icke avskrivna statliga lån. Dessa möjligheter att förfoga över lager anskaffade för beredskapsändamål framstår enligt utredningen som otillfredsställande, eftersom lagren huvudsakligen har finansierats av de slutliga konsumenterna och av staten.

Enligt det system som gäller för oljehandeln vid finansiering av tvångslagringen har den del av kostnaden för det ökade lagringsmålet, som inte täcks av statliga lån, finansierats genom beredskapslagringsavgifter. För flertalet företag sker finansieringen genom en gemensam fond (för innevarande oljelagringsprogram Stiftelsen Petroleumindustriens Beredskapsfond). I denna fond har varje företag sitt eget konto. De slutliga bidragen från fonden till det lagringspliktiga företaget är inte kopplade till det enskilda företagets andel i lagringsmålet. Detta medför en över- eller underkompensation för företag som minskar respektive ökar sin marknadsandel. Ett företag som minskar sin marknadsandel av en viss produkt erhåller ett överskott i fonden medan ett företag som ökar sin marknadsandel inte får täckning för kostnaden för sin andel i det ökade lagringsmålet. Underkompensation drabbar i särskilt hög grad företag som blir lagringsskyldiga först när en avsevärd del av lagringsperioden har förflutit. Registrerade marknadsförändringar under programperioderna liksom också saldon i fonden vid programperiodens utgång vittnar enligt OLK om att de angivna effekterna har varit ekonomiskt betydande. Sålunda har för vissa företag överskott om mång-

miljonbelopp uppstått.

Motsvarande effekter uppstår för de företag som står utanför fonden liksom för de lagringspliktiga förbrukarna. OLK konstaterar att konsekvenserna för förbrukarna inte blir lika vittgående, eftersom kostnaderna för olja i regel utgör en relativt liten del av deras totala kostnader för sin verksamhet.

Enligt gällande regler skall det totala lagringsmålet fördelas mellan de lagringsskyldiga. Detta får till följd att ett nytillkommande lagringsskyldigt företag, förutom sin andel i ökningen av lagringsmålet för perioden, även får ta del i tidigare lagringsmål. Dessa tidigare lagringsmål har huvudsakligen finansierats genom beredskapslagringsavgifter, som har tagits ut under tidigare perioder, och genom statliga bidrag. Det nytillkommande lagringspliktiga företaget måste finansiera sin andel i tidigare lagringsmål med eget eller upplånat kapital. Motsvarande gäller om ett oljeföretag ökar sin marknadsandel eller en lagringspliktig förbrukare ökar sin förbrukning.

De skyddade och särskilt lokaliserade lagringsutrymmena är från och med lagringsperioden 1963–1969 huvudsakligen uppförda gemensamt för de lagringsskyldiga oljehandelsföretagen och en lagringspliktig förbrukare genom försorg av särskilt bildade utbyggnadsbolag, de s. k. SPL-bolagen. Utbyggnaden har via beredskapslagringsavgifter och statliga anläggningslån finansierats genom lån från de lagringsskyldiga till det SPL-bolag som har haft ansvaret för byggnationen och som äger anläggningen. Låneformen har valts av skattetekniska skäl. Enligt gällande konsortialavtal mellan delägarna i respektive SPL-bolag fördelas vid lagringsperiodens slut utrymmena i förhållande till företagens andelar i skyddad respektive lokaliserad lagring. Efter samma grund fastställs företagens bidrag till finansieringen i form av lån till SPL-bolaget. Bolagets styrelse äger enligt konsortialavtalet senare omfördela utrymme som har friställts genom att ett företags lagringsskyldighet har bortfallit eller minskat. Det enskilda företaget har inte rätt att få tillbaka sitt bidrag (lån) till SPL-bolaget men är däremot oförhindrat att disponera över det fysiska lagret av olja. Företaget är vidare skyldigt att återbetala de statliga lånen i den mån dessa inte har avskrivits. Ett nytillkommet lagringspliktigt företag har inte rätt att få disponera utrymme i en anläggning där utrymme friställs för lagring enligt det tidigare lagringsmål för vilket anläggningen ursprungligen har byggts. I ett sådant läge kan i stället dessa friställda utrymmen användas för kommande lagringsprogram av de i det ursprungliga lagringsprogrammet ingående företagen eller disponeras för annat ändamål.

Mot bakgrund av vad som anförts kan det enligt OLK konstateras att det nuvarande systemet har betydande nackdelar för företag som önskar etablera sig på marknaden respektive öka sin marknadsandel. Mindre oljeföretag kan tvingas att avstå från egen impport eller hålla nere försäljningen för att på så sätt undgå lagringsplikt. Systemet verkar således i hög grad försvårande för etablering och marknadsexpansion.

7.3.14.3 Olika alternativ för kommande oljelagringsprogram

Den föreslagna utökningen av oljelagringen kan enligt OLK antingen ske i statens eller näringslivets regi eller genom en kombination av båda dessa alternativ. OLK erinrar om att de mera vägande skälen till att beredskapslagringen från dess införande år 1938 huvudsakligen har ombesörjts av näringslivet var att lagringen därigenom kunde ske som en integrerad del av den kommersiella verksamheten varvid kraven på omsättning av lagren kunde tillgodoses. Omsättningskravet är framför allt aktuellt för motorbensin. Detta krav ansågs ej kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt för det fall lagringen skedde i statlig regi. Vidare åstadkoms till viss del en från beredskapssynpunkt önskvärd spridning av lagren genom att de enskilda företagen ålades lagringsskyldighet. Vidare bedömdes staten inte disponera tillräckligt kunnande och erforderliga organisatoriska resurser för att omhänderha lagringen. Alternativet att lagra råolja, vilket starkt minskar kravet på omsättning, aktualiserades inte, då landet tidigare saknade inhemsk raffinaderikapacitet av mer betydande omfattning.

Vid tidpunkten för kontrollstationens förslag år 1973 till utökad lagring hade raffinaderikapaciteten i landet byggts ut i en omfattning som möjliggjorde en försörjningsberedskap på oljeområdet genom lagring av råolja i stället för som tidigare färdigprodukter. Efter driftstarten vid Skandinaviska Raffinaderi AB Scanraffs raffinaderi vid Brofjorden sommaren 1975 kan enligt utredningen ca 65 % av tillförseln till marknaden täckas av produkter från inhemska raffinaderier. Eftersom den av kontrollstationen föreslagna lageruppbyggnaden huvudsakligen syftade till att möta fredskriser och i viss mån avspärrningssituationer behövde heller inga krav från skyddssynpunkt ställas på spridning av lagren. Det ansågs därför då rimligt att den fortsatta lagringen skedde på det sätt som var ekonomiskt mest fördelaktigt. Råoljelagring framstod därvid som det ekonomiskt avgjort mest fördelaktiga alternativet. Vid råoljelagring erhålls dessutom en större flexibilitet eftersom produktframställningen i viss utsträckning kan anpassas till de aktuella behoven under en kris. Vidare konstaterades att de invändningar som tidigare kunnat anföras mot en statlig lagring i allt väsentligt var undanröjda och att staten genom ÖEF hade en lämplig organisation med kunnande på området för genomförande av den föreslagna råoljelagringen. Statlig råoljelagring ansågs innebära avsevärda administrativa fördelar för tillsynsmyndigheten jämfört med lagring enligt nuvarande tvångslagringssystem.

OLK har vid sina överväganden om fördelningen av lagringsansvaret för den kommande lagringen förutsatt att den fortsatta utbyggnaden av fredskrisreserven skulle ske på samma sätt som tidigare, dvs. genom statlig lagring av i första hand råolja finansierad genom uttag av särskilda beredskapsavgifter. OLK ifrågasätter emellertid om inte även den föreslagna utbyggnaden av avspärrningsreserven delvis bör ske i form av råolja i statens regi. OLK anser det vara principiellt riktigt att de lager av olja som riksdagen beslutar om

för att trygga energiförsörjningen i kristid och som ytterst bekostas av landets oljeförbrukare också ägs av staten. Genom statlig lagring undviks enligt OLK de förut redovisade negativa konsekvenserna som nuvarande tvångslagringssystem medför. OLK konstaterar att en utökad statlig råoljelagring innebär, att den från beredskapssynpunkt önskvärda spridningseffekten inte uppnås i samma omfattning som vid lagring av färdiga oljeprodukter, eftersom råoljelager bör ligga i anslutning till raffinaderierna. Dock förutsätts att normala transportmöjligheter föreligger i en avspärrningssituation varför kravet på spridning av avspärrningsreserven inte torde hindra att en mindre del av denna lagras i form av råolja.

Om lagringen under föreslagen lagringsperiod skall ske i statens regi bör enligt OLK som första krav uppställas att lagren inte behöver omsättas. Detta kan enligt OLK:s mening endast ske genom lagring av råolja i så stor utsträckning att behovet av de omsättningskrävande produkterna täcks i råolja. För en råoljelagring av denna omfattning måste det enligt utredningen övervägas huruvida

- erforderlig raffinaderikapacitet finns inom landet
- erforderlig transportkapacitet finns inom landet för distribution i kristid av färdigprodukter från raffinaderierna till konsumtionscentra
- tekniska möjligheter finns för utbyggnad av bergrumsanläggningar i anslutning till befintliga raffinaderier
- råoljelagring är gynnsammare ekonomiskt än motsvarande färdigproduktlagring.

Raffinaderikapacitet

Raffinaderikapaciteten – exklusive asfaltraffinaderier – inom landet beräknas av OLK uppgå till ca 65 % av landets behov av oljebaserade bränslen och drivmedel år 1985.

Det krisförlopp som ligger till grund för OLK:s bedömning av behoven under avspärrning förutsätter att importen successivt går ner samtidigt som konsumtionsbegränsande åtgärder sätts in. OLK konstaterar att under förutsättning att förutom merparten av fredskrisreserven även en mindre del av avspärrningsreserven lagras i råolja kan den totala råoljekvantiteten för såväl fredskris som avspärrning inklusive beräknad råoljeimport raffineras inom landet under det studerade tidsförloppet för en avspärrningssituation.

I en fredskris kan enligt OLK förväntas att importen kan upprätthållas i större utsträckning än under en avspärrning. Därmed blir även tillförseln av färdigprodukter betydligt större jämfört med en avspärrningssituation. Behoven av färdigprodukter bör sålunda med hänsyn till landets raffinaderikapacitet kunna täckas även om hela fredskrisreserven lagras i råolja.

Transportkapacitet

Genom koncentration av raffinaderikapacitet till västkusten kommer i det fall beredskapslagringen sker i form av råolja stora krav att ställas på möjligheten att vidaretransportera de vid raffinaderierna erhållna produkterna. Avgörande härvidlag är enligt OLK huvudsakligen tillgången på tankfartyg och järnvägstankvagnar.

Under en fredskris torde transporterna av oljeprodukter som raffineras inom landet kunna ske utan större störningar och i erforderlig omfattning. Möjligen kan problem uppkomma vad avser transporterna med båt, då oljebolagen endast i mycket begränsad omfattning äger i Sverige registrerat tanktonnage. Dessutom saknas garantier för att fartyg som normalt är sysselsatta med denna typ av transporter även under sådana omständigheter kommer att fortsätta sin verksamhet här i landet.

Enligt OLK kan sjötransporternas relativa betydelse under en avspärrningssituation väntas öka jämfört med fredsläget. Av avgörande betydelse är då att svenskt tonnage befinner sig i svenska farvatten. Detta gäller speciellt tankfartyg med avseende på behovet att transportera de raffinerade produkterna från raffinaderierna på västkusten till konsumtionscentra på ostkusten. Under sådana omständigheter blir möjligheten att med tankfartyg gå genom Öresund av stor betydelse.

Av det svenska produkttanktonnaget på mellan 3 000 och 42 000 ton dödvikt år 1975, vilket totalt motsvarar knappt 460 000 ton dödvikt, beräknar OLK att av det totala tonnaget kan ca 115 000 ton dödvikt passera Öresund med full last under en avspärrningssituation. Utredningen betonar dock att den andel färdigprodukter som under en avspärrningsperiod beräknas komma från beredskapslagrad råolja och sålunda kan bli föremål för denna typ av transport är relativt ringa.

Mot ovanstående bakgrund drar OLK den slutsatsen att transportproblemen vad gäller råoljelagring torde kunna lösas under både en fredskris och av avspärrningssituation, i det senare fallet under förutsättning att ordinarie svenskregistrerat kusttanktonnage kan behållas i svenska farvatten.

Förläggning av lagringsutrymmen

ÖEF har för utredningens räkning inventerat möjligheterna till utbyggnad av råoljeanläggningar, vid nu projekterade eller planerade lagringsplatser i närheten av raffinaderierna, i den omfattning som skulle erfordras för att lagra en utökad fredskris- och avspärrningsreserv i form av råolja. Härvid framkom att ÖEF med säkerhet f. n. totalt kan bygga bergrum för inlagring av 5,3 milj. m^3 råolja. Dessutom ansåg ÖEF det möjligt att bygga ut för lagring av ytterligare 3,5 milj. m^3 vid nu planerade lagringsplatser. För ytterligare en milj. m^3 förelåg en viss osäkerhet vid bedömningen av utbyggnadsmöjligheterna bl. a. beroende på ovissheten vad gäller tillkomsten av ett nytt

raffinaderi vid Brofjorden. Förutom tidigare nämnd utbyggnadskapacitet finns möjligheten att bygga anläggningar på andra platser än de nu planerade eller projekterade.

Ekonomisk dimensionering

OLK beräknar den ekonomiskt optimala fördelningen mellan råolja och färdigprodukter av den tillkommande lagringen med beaktande av beräknade behov av färdigprodukter, varukostnader och beräknade lagringsanläggningskostnader.

För valet av råolja beaktar OLK följande faktorer, nämligen utbytestal vid raffineringsprocessen, uppvärmningskrav, svavelhalt, anskaffningsmöjlighet och pris.

Uppgifter har inhämtats från landets raffinaderier om raffinaderiutfallet för olika råoljetyper vid normal kommersiell drift. Uppgifter rörande möjligheten till volymmässig maximering av vissa produkter har även inhämtats. Det har därvid framkommit att de råoljetyper som ger ett utfall som bäst överensstämmer med de av OLK beräknade behoven av färdigprodukter är lätta arabiska oljor och Nordsjöoljor.

Ett krav som enligt OLK bör ställas vid val av råolja för lagring är att oljans stelningspunkt är sådan att den kan lagras utan uppvärmning. De lätta arabiska råoljorna kräver ingen uppvärmning. Nordsjöoljorna däremot kan visserligen lagras utan värmning under kortare perioder men torde inte klara långtidslagring utan viss uppvärmning. Utredningen konstaterar att lagring av Nordsjöolja således innebär högre kostnader till följd av att lagringsutrymmena måste förses med uppvärmningsanordningar.

Den lätta arabiska råoljan produceras i stora mängder och anses därför av OLK vara lätt att erhålla under normala förhållande. Vidare visas att priset på t. ex. Arabian Light är relativt fördelaktigt jämfört med andra råoljor av motsvarande typ.

Vad beträffar svavelhalt är Nordsjöoljorna lågsvavliga och de lätta arabiska oljorna normalsvavliga.

OLK väljer mot ovanstående bakgrund att vid beräkningarna utgå från lätt arabisk olja. Utredningen framhåller dock att lagringen bör kunna ske även i annan råolja, t. ex. Nordsjöolja. Vidare anser OLK i likhet med vad som anförts i kontrollstationens betänkande att man i händelse av en kris får acceptera ett högre svavelutsläpp än eljest för att erhålla nödvändig energi.

I sina beräkningar utgår OLK från importpriserna under första kvartalet 1976. Anläggningskostnaderna har beräknats med utgångspunkt i kostnaderna för de anläggningar som byggts under innevarande lagringsprogram. Dessa kostnader har framräknats till prisläget november 1975.

Fyllnadsgraderna har i tidigare program angivits till varierande procentsatser för olika produkter. De skäl som anförts för att använda lägre

fyllnadsgrader än 100 % har bl. a. varit att disponibelt utrymme måste finnas för att vid omsättning av lagren inte behöva göra avkall på beredskapen. Avsikten har med andra ord varit att i händelse av att ett lagerutrymme tillfälligt töms motsvarande kvantitet skall lagras i överkapacitetsutrymme i övriga anläggningar.

Endast motorbensin torde enligt OLK kräva omsättning. OLK anger därför fyllnadsgraden för motorbensin till 90 %. För övriga produkter anges fyllnadsgraden till 100 %. Fyllnadsgraden 100 % används även i beräkningarna för den år 1973 beslutade råoljelagringen liksom för den år 1974 beslutade eldningsoljelagringen, när det har gällt att bedöma erforderliga cisternutrymmen under programperioden.

Vid beräkningen av den ekonomiskt optimala fördelningen mellan råolja och färdigprodukter förutsätter OLK vidare billigaste lagringsalternativ (stora bergrumsanläggningar) för färdigproduktlagring och normalt kommersiellt utbyte ur råolja. Redovisade kostnadsjämförelser är gjorda exklusive mervärdeskatt. I beräkningarna utgörs det ingående beredskapslagret av tvångslager enligt målsättningen för innevarande lagringsprogram, statliga lager av gasol, flygdrivmedel och eldningsolja samt de tre milj. m^3 råolja som beslutades med anledning av kontrollstationens förslag.

Den av OLK beräknade ekonomiskt optimala fördelningen mellan råolja och färdigprodukter är f. n. lagring av 9,6 milj. m^3 råolja (inkl. råolja beslutad enligt kontrollstationens förslag) och resterande behov i form av färdigprodukter. En råoljelagring om totalt 9,6 milj. m^3 ger ett raffinaderiutfall som täcker lagerökningsbehovet av den omsättningskrävande produkten motorbensin.

OLK påpekar att om färdigproduktlagringen skall ske i näringslivets regi enligt nuvarande tvångslagringsystem investeringskostnaderna för lagringen torde öka väsentligt till följd av att mindre och därmed dyrare lagringsanläggningar samt lägre fyllnadsgrader används.

OLK beräknar kostnaderna för lagringsbehoven av flytande fossila bränslen och drivmedel exkl. behoven för gasturbindrift men inkl. behoven av tjock eldningsolja för ammoniaktillverkning med utgångspunkt från den ekonomiskt optimala fördelningen av råolja och färdigprodukter. OLK räknar med två alternativ, nämligen dels att staten ombesörjer såväl lagring av råolja som spetskvantiteter av färdigprodukter, dels att spetskvantiteterna som hittills lagras i näringslivets regi. I det senare alternativet förutsätts dock staten lagra de kvantiteter eldningsolja som erfordras för att dämpa vinterdispensens verkningar samt behovet av flygdrivmedel. Investeringskostnaderna för programmet beräknas uppgå till 2 818 milj. kr. om såväl råoljelagring som färdigproduktlagringen sker i statlig regi och till 2 863 milj. kr. om färdigproduktlagringen sker hos näringslivet enligt nuvarande tvångslagringssystem. I det senare fallet förutsätts dock att lagerökningsbehovet av gasol i sin helhet tillgodoses av de lagringsskyldiga och att lagringen sker gemensamt för de lagringsskyldiga i stora bergrumsanläggningar. Skulle

lagringen ske på annat sätt stiger enligt utredningen kostnaderna för detta alternativ väsentligt.

7.3.14.4 OLK:s förslag beträffande lagringsansvaret

Som redovisats tidigare anser OLK att de av konsumenterna finansierade lagren i princip bör ägas av staten. OLK anser vidare att lagringen bör ske på ekonomiskt mest fördelaktiga sätt med vederbörligt hänsynstagande till bl. a. säkerhet, anskaffningsmöjligheter, flexibilitet, distributionsmöjligheter och administrativ enkelhet.

OLK finner att hinder ej föreligger för en utökad råoljelagring i den omfattning som enligt utredningens redovisade beräkningar är ekonomiskt betingad. OLK föreslår därför att de 3 milj. m^3 råolja eller oljeprodukter som riksdagen år 1975 har fattat principbeslut om skall lagras i form av råolja samt att ytterligare 3,6 milj. m^3 råolja lagras. Denna lagring bör enligt OLK omhänderhas av ÖEF.

Resterande behov föreslås bli lagrade i form av färdiga produkter. Denna lagring anser OLK kan ske antingen hos näringslivet enligt nuvarande tvångslagringssystem eller – eftersom den enda omsättningskrävande produkten motorbensin täcks genom råoljelagring – i statens regi. Statlig lagring blir enligt OLK:s beräkningar billigare eftersom i vissa fall större lagringsanläggningar kan väljas. Eftersom den utökade lagringen i huvudsak hänför sig till avspärrnings- och fredskrisreserven är kravet på omfattande spridning av lagren inte lika väsentligt som under tidigare program framhåller utredningen. Den större delen av avspärrningsreserven kommer således alltjämt att lagras i form av färdiga produkter av de lagringsskyldiga varigenom kraven på beredskapsmässig spridning och omedelbar gripbarhet tillgodoses. Vidare kan den spridning som behövs av distributionsskäl tillgodoses inom ramen för ett statligt oljelagringsprogram. OLK anser det fördelaktigt att ansvaret för det kommande programmet inte är delat mellan stat och näringsliv. Om staten får det totala ansvaret för programmet kan ett enhetligt system för finansieringen byggas upp. OLK förordar därför att staten tar ansvaret även för den ökade färdigproduktlagring som föreslås.

Om lagringen av färdigprodukter för det kommande programmet skall ske hos näringslivet anser OLK att denna skall ske på i huvudsak samma sätt som hittills. Dock bör det nuvarande finansieringssystemet reformeras för att mildra de under 7.3.14.2 relaterade negativa konsekvenserna.

Enligt OLK bör sålunda, om detta alternativ genomförs, en ny beredskapsfond inrättas till vilken samtliga lagringspliktiga oljehandelsföretag åläggs skyldighet att ansluta sig. Denna anslutningsskyldighet skall även gälla oljehandelsföretag vars lagringsskyldighet endast grundar sig på import. Influtna beredskapslagringsavgifter (investeringsdelar) skall liksom i tidigare program inbetalas till fonden och därvid vara skattemässigt avdragsgilla. Till skillnad mot vad som gällt för tidigare beredskapsfonder skall utbetalade

medel från fonden till företagen stå i direkt relation till respektive medlemsföretags andel i den tillkommande lagringen och således vara oberoende av inbetalade belopp. Detta innebär att över- respektive underkompensation inte uppkommer även om förändringar uppstår på marknaden.

7.3.14.5 Andel i äldre lagringsmål

Som har anförts under 7.3.14.2 kommer till följd av nuvarande lagringsregler ett nyetablerat företag eller ett företag som ökar sin försäljning eller förbrukning av oljeprodukter att bli lagringsskyldigt respektive få ökad lagringsskyldighet inom ramen för tidigare lagringsprogram. Någon möjlighet att ekonomiskt kompensera sig för denna lagringsplikt genom bidrag eller särskilt pristillägg torde enligt OLK inte föreligga. De i programmen ursprungligen ingående företagen har däremot fått täckning för sina kostnader för denna lagring dels genom statliga bidrag, dels genom att kompensera sig prisvägen bl. a. med beredskapslagringsavgifter. Detta medför svårigheter vid nyetablering och marknadsexpansion.

OLK har övervägt olika möjligheter att motverka de extra svårigheter i fråga om beredskapslagringen som med nuvarande regler uppstår för nytillkommande lagringspliktiga företag och expanderande företag genom att de blir delaktiga i äldre lagringsmål.

OLK:s förslag är att ett företags förändring i basmängd endast i begränsad omfattning skall påverka företagets andel i äldre lagringsmål. Detta föreslås gälla såväl oljehandelsföretag som lagringspliktiga förbrukare.

De äldre lagringsmålen kommer under innevarande lagringsperiod att ha fördelats senast per den 1 januari 1978 efter 1976 års basmängder. Vid den uträkning av basmängden 1977 och senare år, som skall ligga till grund för omfördelning av det äldre lagringsmålet för en viss produkt föreslår OLK, att minskningen eller ökningen av basmängden för produkten i fråga halveras jämfört med 1976 års basmängd. För ett nytillkommande lagringspliktigt företag halveras hela basmängden vid uträkningen av företagets andel i det äldre lagringsmålet.

Vad beträffar skyddad och särskilt lokaliserad lagring enligt äldre lagringsmål anser OLK det otillfredsställande att nytillkommande lagringspliktiga kan tvingas att bygga bergrumsanläggningar för tidigare skyddad och lokaliserad lagring till följd av att de inte har rätt att få disponera utrymme i bergrum avsedda för denna lagring.

OLK föreslår därför att lagringsplikten i skyddad och lokaliserad lagring för kommande lagringsperiod fastställs till den lagringsplikt, som gäller för enskilda företag vid innevarande lagringsperiods slut. Ett nytillkommande lagringspliktigt företag blir därför inte skyldigt att hålla skyddade eller lokaliserade lager enligt äldre lagringsmål.

Skulle brister i lagringen uppstå till följd av förslaget om frysning av lagringsplikten i skyddad och lokaliserad lagring t. ex. genom att lager blir

ianspråktagna i konkurs, förutsätter OLK att staten ges möjlighet att mot erläggande av avgift motsvarande driftkostnaderna disponera de därmed friställda cisternutrymmena.

OLK framhåller att de föreslagna åtgärderna för att dämpa de negativa effekterna av nuvarande tvångslagringssystem inte kan betraktas som slutliga lösningar. OLK föreslår därför att dessa frågor utreds i särskild ordning.

7.3.14.6 Lagring för gasturbindrift

Den av OLK föreslagna lagringen för drift av gasturbinanläggningar måste enligt utredningen i stor utsträckning ske i form av specialbränsle och i anslutning till anläggningarna. Enligt utredningen innebär detta att statlig lagring i detta fall är mindre lämplig varför föreslås att lagringsplikt införs för ägare av gasturbiner.

Investeringskostnaderna för denna lagring beräknas av OLK till högst 88 milj. kr.

7.3.14.7 Lagring för fartygsdrift i utrikes sjöfart

OLK konstaterar att numera behövs beredskapslagring för den utrikes sjöfarten. Enligt utredningen ligger det därför nära till hands att genomföra detta genom att upphäva det undantag från lagringsskyldigheten som gäller för denna sjöfart. Lagringsplikt skulle då inträda för säljare av marina bunkeroljor.

Detta föreslås dock inte av bl. a. det skälet att eftersom beredskapslagring av bunkerolja för utrikes sjöfart hittills inte förekommit uppbyggnaden av lager inte kommer – som för andra oljeslag – att avse enbart en ökning av lagren utöver volymen enligt nu gällande program. I stället måste hela det behövliga lagret anskaffas under programtiden. Detta kan enligt OLK:s uppfattning enklast genomföras genom att staten lagrar den olja som erfordras. Undantaget för olja för utrikes sjöfart från beredskapslagringsskyldighet bör således enligt OLK kvarstå.

7.3.14.8 Lagring av koks och gasbensin m. m.

Lagringen av kol och koks som råvara för den metallurgiska industrin har tidigare skett i statens regi genom ÖEF. OLK föreslår att lagringen även under kommande program bör ske i statens regi. Investeringskostnaden för utökningen av lagringen har beräknats till 160 milj. kr.

Den föreslagna lagringen av råolja gör det möjligt att täcka en del av gasbensinbehoven för avspärrning. OLK anser att resterande behov av gasbensin bör lagras i statens regi. Investeringskostnaderna för gasbensinlagringen har beräknats till 215 milj. kr.

OLK föreslår att lagringen av den specialkvalitet av eldningsolja som erfordras för produktion av kimrök lagras i statens regi. Investeringskostnaderna för denna lagring har beräknats till 9 milj. kr.

7.3.14.9 Lagring av kärnbränsle

Som tidigare nämnts föreslår OLK att ett beredskapslager av kärnbränsle byggs upp. Detta beredskapslager är främst avsett att möta försörjningskriser i fred. Med hänsyn till de normala intervallen mellan bränslebytena och den därmed sammanhörande uthålligheten i kärnkraftsystemet föreslås lagringen omfatta ett års behov av ersättningsbränsle för varje reaktor som kommersiellt producerar elkraft.

F. n. upphandlas natururan och anrikningstjänster lång tid innan leverans sker. Med hänsyn till den ovisshet som råder på kärnbränslemarknaden torde det i dag enligt utredningen inte vara möjligt att med bestämdhet kunna förutsätta att ett kärnbränslelager omfattande ett års ersättningsbränsle för samtliga beslutade och planerade reaktorer enligt 1975 års energipolitiska beslut hinner byggas upp under den föreslagna programperioden.

Kärnbränsle upphandlas av de svenska kraftföretagen genom det gemensamt ägda Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF). I detta bolag äger staten utse hälften av ledamöterna i styrelsen samt ordföranden. Enligt Aka-utredningens (I 1972:08) betänkande (SOU 1976:30 och 31) föreslås en utökning av statens inflytande i SKBF så att staten får utse två tredjedelar av styrelsen. Staten lämnar f. n. kreditgarantier till SKBF för inköp av anrikningstjänster och natururan.

OLK har övervägt att lagringen skulle ske genom statens försorg. Mot detta talar enligt utredningen emellertid dels att vissa kontrakt, delvis avsedda för beredskapslagring, redan tecknats för kärnkraftproducenternas räkning, dels utländska myndigheters krav på kontroll av kärnbränslet framför allt för att undvika att kärnbränslet kommer på avvägar och används för produktion av kärnvapen. Flera länder uppställer som krav för försäljning att köparen skall vara kraftproducent. Enligt de bestämmelser som gjorts av SKBF är det orealistiskt att tro att Nuclear Regulatory Commission i USA och Atomic Energy Control Board i Kanada skulle gå med på ett ägarskifte av en del av redan ingångna kontrakt. Vad beträffar de sovjetiska kontrakten anser SKBF det omöjligt att bedöma hur de sovjetiska myndigheterna skulle ställa sig till ägarskifte. OLK anser mot denna bakgrund att statlig beredskapslagring av kärnbränsle i föreslagen omfattning inte är ett realistiskt alternativ.

Med hänsyn till svårigheterna att bedöma den framtida kärnbränslemarknaden och med hänsyn till redan ingångna upphandlingskontrakt anser OLK det mindre lämpligt att föreslå skyldighet för de enskilda kärnkraftproducenterna att lagra kärnbränsle.

Kraftindustrin har emellertid förklarat sig villig att bygga upp ett beredskapslager av kärnbränsle av den omfattning som föreslås under förutsätt-

ning att staten ställer kreditgarantier till förfogande för de erforderliga investeringarna.

Eftersom staten har ett stort inflytande på kärnkraftsektorn bl. a. genom styrelserepresentationen i SKBF och med hänsyn till de speciella förhållanden som råder på kärnbränslemarknaden och den ovisshet som präglar denna anser OLK att beredskapslagringen bör kunna ske utan lagreglering. Avtal om beredskapslagringen bör enligt OLK träffas mellan ÖEF och berörda kraftföretag i samråd med SKBF. OLK föreslår att staten ställer för beredskapslagringen erforderliga kreditgarantier för vilka staten bör ha säkerhet i beredskapslagret av kärnbränsle.

I sina beräkningar av erforderliga investeringskostnader utgår OLK från att 13 reaktorer är i drift år 1985. Beräkningarna har gjorts under antagande av två olika prisalternativ ($ 25/lb resp. $ 40/lb uran) för natururan. Dessa alternativ har valts utifrån nyligen gjorda köp av natururan respektive lämnade offerter. Vidare har beräkningar gjorts för såväl ett lager bestående av anrikat uran och erforderlig mängd zirkaloy som ett lager bestående av färdigt kärnbränsle. Beroende på natururanpriserna och formen för lagringen har investeringskostnaderna beräknats till 967 à 1 400 milj. kr.

Utslaget på den i kärnkraftverken producerade elenergin anges uppbyggandet av ett beredskapslager av kärnbränsle innebära ett påslag om ca 0,2 öre per kilowattimme för att täcka räntekostnaderna för lagringen.

7.3.15 Finansiering

Enligt sina direktiv utgår OLK från att kostnaderna för det nya oljelagringsprogrammet skall finansieras genom uttag av avgifter på beredskapslagrade produkter. Finansiering av det föreslagna programmet skall således ske under perioden 1978–1984.

F. n. utgår avgifter för beredskapslagring i två former. Oljehandeln tar ut en beredskapslagringsavgift för finansiering av tvångslagringen. Denna avgift består av en investeringsdel (fonddel) och en driftkostnadsdel. Avgiften är baserad på de faktiska kostnaderna för beredskapslagringen av respektive produkt. Vidare tar staten ut en särskild beredskapsavgift på vissa oljeprodukter för finansiering av statlig råolje- och eldningsoljelagring samt från den 1 januari 1977 för finansiering av fredskrislagring inom det det petrokemiska varuområdet. Denna särskilda beredskapsavgift är baserad på andra grunder än kostnaderna för lagring av motsvarande kvantitet färdig produkt. I tabell 3 anges de avgifter för beredskapslagringsändamål som togs ut under år 1976. Redovisningen i tabellen innefattar inte den höjning av den särskilda beredskapsavgiften med 10 kr. per m^3 motorbensin och 2 kr. per m^3 eldningsolja och motorbrännolja som enligt riksdagens beslut skall gälla under tiden 1977–1981 för finansiering av lagring för den petrokemiska industrin.

Tabell 3 Belastning per varuslag under år 1976 (kr. per m³ för gasol ton)

Varuslag	Särskild beredskaps-avgift[1]	Beredskapslag-ringsavgift (investeringsdel)	Totalt
Gasol		18	18
Motorbensin	50	4	54
Fotogen		4	4
Motorbrännolja	5	17	22
Tunna eldningsoljor	5	19	24
Tjocka eldningsoljor	5	12	17

[1] Utgår t. o. m. den 30 juni 1979

Från finansieringssynpunkt hänförs i betänkandet till det föreslagna oljelagringsprogrammet flytande fossila bränslen och drivmedel samt även råvaror för den petrokemiska industrin. Bränsle för gasturbindrift särbehandlas med hänsyn till de särskilda regler som föreslås för lagringsplikt för ägare av gasturbiner.

Vid beräkningen av avgifterna för finansiering av kommande program redovisas alternativ där samtliga produkter som avses bli föremål för beredskapslagring belastas med avgifter.

OLK anser – med hänsyn till att det föreligger behov av beredskapslager för utrikes sjöfart och flygtransporter – att även dessa förbrukarkategorier bör bidra till kostnaderna för uppbyggandet av beredskapslager. Vad gäller frågan om avgiftsbefrielse för fiskefartyg delar OLK 1968 års oljelagringskommittés uppfattning att eventuellt stöd till fiskenäringen bör utgå i annan form än genom befrielse från kostnader för den oljelagring som sker för fiskets räkning. OLK föreslår alltså inte avgiftsbefrielse för olja som förbrukas för drift av fiskefartyg.

Finansieringsbehovet under den kommande programperioden, dvs. enligt förslaget 1978–1984, avser först och främst den ökning som föreslås av beredskapslagringen, kostnadsberäknat till ca 2 820 milj. kr. alternativt ca 2 865 milj. kr. Därutöver lägger OLK fram förslag om finansieringen av följande:

- den år 1973 respektive år 1974 beslutade fredskrislagringen av 3 milj. m³ råolja och 1 milj. m³ eldningsolja,
- lagring av 3 milj. m³ råolja enligt beslut år 1975,
- den år 1976 beslutade fredskrislagringen av petrokemiska råvaror,
- den föreslagna lagringen av petrokemiska råvaror, kostnadsberäknad till 225 milj. kr.

Resterande medelsbehov under programperioden för den år 1973 och år 1974 beslutade lagringen av 3 milj. m³ råolja respektive 1 milj. m³ eldningsolja beräknar OLK till ca 750 milj. kr.

Enligt riksdagens beslut år 1975 skall ytterligare 3 milj. m³ råolja eller oljeprodukter lagras. Enligt OLK:s förslag skall denna lagring ske i form av

råolja. Denna lagring kostnadsberäknas till ca 1 250 milj. kr.

Resterande medelsbehov under programperioden för den år 1976 beslutade fredskrislagringen inom det petrokemiska varuområdet beräknar OLK till ca 430 milj. kr.

Det sammanlagda behovet av investeringsmedel för kommande programperiod uppgår sålunda sammanfattningsvis enligt följande tablå till 5 475 milj. kr. alternativt 5 520 milj. kr.

OLK förslag, bränslen och drivmedel	2 820	alt	2 865 milj. kr.
OLK förslag, petrokemiska råvaror	225		225 milj. kr.
Råolja och eldningsolja beslutade år 1973 resp. 1974	750		750 milj. kr.
Råolja beslutad år 1975	1 250		1 250 milj. kr.
Petrokemiska råvaror beslutade år 1976	430		430 milj. kr.
	5 475	alt	5 520 milj. kr.

Under 7.3.14.4 behandlas de båda av OLK redovisade alternativen vad avser ansvarsfördelning för den föreslagna utökade oljelagringen. I det ena alternativet avses staten ta ansvaret för hela utökningen av lagringen. I det andra alternativet föreslås de lagringsskyldiga bära ansvaret för viss färdigproduktlagring.

OLK föreslår att statlig lagring under den föreslagna programperioden finansieras via särskild beredskapsavgift på i huvudsak samma sätt som f. n. sker.

Eftersom nuvarande särskilda beredskapsavgifter för tidigare beslutad lagring inte kommer att täcka kostnaderna för denna lagring anser OLK att det totala medelsbehovet för perioden 1978–1984 bör beaktas vid fastställandet av särskilda beredskapsavgifter.

Vid fastställandet av de särskilda beredskapsavgifterna kan olika principer användas. OLK väljer att med utgångspunkt i de beräknade kostnaderna för det förordade alternativet att staten tar ansvaret för hela lagerökningen redovisa olika alternativ för belastning på produkterna. De alternativ OLK beräknar är

- enhetsavgift, dvs. de olika produkterna belastas med lika stor avgift,
- enhetsavgift på samtliga oljeslag utom på motorbensin som belastas extra,
- produktvis belastning, dvs. avgifterna skall täcka kostnaderna för resp. produkt,
- uttag av under år 1977 utgående beredskapslagringsavgifter (investeringsdelar) och särskilda beredskapsavgifter[1]

[1] Sedan OLK överlämnade sitt betänkande har för flertalet avgiftsbelagda oljeprodukter investeringsdelarna i beredskapslagringsavgifterna sänkts. Nedsättningen gäller fr. o. m. den 1 januari 1977

Om kostnaderna under programperioden tas ut som en enhetsavgift skulle denna uppgå till 25 kr. per m^3 (ton) och således belasta samtliga produkter som skall beredskapslagras utom gasbensin.

Den nuvarande särskilda beredskapsavgiften är avsevärt högre på motorbensin än på andra oljeslag. Ett alternativ är att samma fördelningsprincip tillämpas för avgiftssättning under det nya programmet. OLK anger att om den nya särskilda beredskapsavgiften på motorbensin sätts till 100 kr. per m^3 övriga oljeslag kan belastas med 12 kr. per m^3 (ton).

Det tredje alternativet med produktvis belastning innebär att avgiften, som skall tas ut på varje oljeprodukt, skall täcka beredskapslagringskostnaderna för respektive produkt. Erforderliga avgifter framgår av följande tablå.

Produkt	Avgift (kr/m^3 resp. ton)
Gasol för stadsgas	67
Övrig gasol	76
Lättbensin	24
Motorbensin	22
Flygbensin	23
Reabensin	27
Flygfotogen	60
Övrig fotogen	20
Motorbrännolja och tunna eldningsoljor	27
Tjocka eldningsoljor	22

Det fjärde alternativet innebär att följande avgifter skulle tas ut under programperioden

Produkt	Avgift (kr/m^3 resp. ton)
Gasol	18
Motorbensin	64
Fotogen	4
Motorbrännolja	24
Tunna eldningsoljor	26
Tjocka eldningsoljor	19

Med detta alternativ skulle jämfört med det totala medelsbehovet uppstå ett överuttag som genomsnittligt motsvarar ca 1,5 kr. per m^3 (ton).

Konsekvenserna av att inte avgiftsbelägga stadsgasråvaror, flygfotogen och marina bunkeroljor för utrikes sjöfart anges bli att avgifterna för övriga produkter behöver höjas med ca en krona per m^3 (ton).

Om det andra alternativet för ansvarsfördelning väljs, dvs. att näringslivet skall ta ansvaret för viss färdigproduktlagring, måste enligt OLK avgifterna

till denna del vara baserade på den faktiska investeringskostnaden för respektive produkt eftersom de lagringspliktiga förbrukarna annars inte får en mot lagringskostnaden svarande priskompensation. Näringslivet förutsätts således täcka sina kostnader för lagringen med beredskapslagringsavgifter som tas ut på de olika oljeslagen så att dessa bär sina egna investeringskostnader.

Finansieringen av den statliga lagringen beräknas även för detta fall ske enligt några av de nyss redovisade metoderna:

Alternativ 1 enhetsavgift
Alternativ 2 enhetsavgift på samtliga produkter utom motorbensin som belastas extra
Alternativ 3 produktvis belastning, dvs. varje produkt bär sina egna beredskapskostnader

De olika kombinationsmöjligheter som därvid erhålls redovisas i följande tabell.

Tabell 4 Avgiftsbelastning per varuslag vid lagring i både näringslivets och statens regi

	Näringslivet	Staten		
		Alt. 1	Alt. 2	Alt. 3
Gasol för stadsgas	0	22	12	67
Övrig gasol	80	22	12	12
Lättbensin	0	22	12	24
Motorbensin	0	22	80	22
Flygbensin	0	22	12	23
Reabensin	0	22	12	27
Flygfotogen	0	22	12	60
Övrig fotogen	0	22	12	20
Motorbrännolja och tunna eldningsoljor	6	22	12	22
Tjocka eldningsoljor	1	22	12	21

OLK anser att den föreslagna uppbyggnaden av lagring för gasturbindrift bör kunna finansieras av berörda kraftföretag utan särskilt statligt stöd.

Beredskapslagringen av koks för den metallurgiska industrin har tidigare finansierats över statsbudgeten. OLK föreslår ingen ändring härvidlag under kommande program.

7.3.16 Vissa särskilda frågor

7.3.16.1 Beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm

Enligt sina direktiv borde OLK i anslutning till övervägandena om införande av nytt lagringssystem för kraft- och värmeverk beakta de tekniska förutsättningarna för omställning till användning av ett alternativbränsle till

olja. OLK konstaterar att mot bakgrund av bl. a. den målsättning som föreslås bli lagd till grund för dimensioneringen av beredskapslagringen, frågan om omställning av verken till alternativbränslen och därmed omställningstiden som grund för uthållighet för lagringen inte torde kräva OLK:s prövning.

Härigenom har vissa skillnader uppkommit gentemot beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm (SBN 1975). OLK framhåller att det är angeläget att en samordning kommer till stånd och föreslår att frågan tas upp till övervägande i lämpligt sammanhang.

7.3.16.2 Åtgärder för att öka lagerhållningen av drivmedel inom jordbruket

Till OLK hade regeringen med anledning av riksdagens beslut (rskr 1975/76:310) för beaktande överlämnat motionen 1975/76:1675 om åtgärder för en ökad lagerhållning av drivmedel inom jordbruket samt jordbruksutskottets utlåtande (JoU 1975/76:37) över motionen.

I motionen pekas på att jordbruket har blivit i hög grad beroende av tillgången på drivmedel och att jordbrukarna i regel har egna oljetankar för att ha behövliga drivmedel nära till hands. Denna lagring är genomsnittligt inte tillräcklig för att täcka ett års förbrukning. En ökad sådan lagring, tillräcklig för två års förbrukning, skulle enligt motionen ge den tidsfrist som erfordras för en mera allmän omställning till gengasdrift. Såsom stimulans till ökad egen lagerhållning föreslås bl. a. fri användningsrätt till det egna drivmedelslagret inom jordbruksdriften även i en bristsituation.

OLK erhöll även från företaget Agro Oil AB en skrivelse som innehöll förslag om åtgärder syftande till samma mål som i den nämnda motionen.

OLK framhåller att i förslaget till mål för beredskapslagringen av drivmedel ingår jordbrukets behov med samma försörjningsuthållighet som gäller för andra samhällsviktiga områden. Det är dock enligt utredningen av stort värde om ytterligare beredskapslagring, exempelvis i gårdcisterner vid jordbruken, kan tillkomma på privat initiativ.

Således finner OLK att jordbrukets behov av beredskapslager av drivmedel även framdeles bör tillgodoses inom den allmänna beredskapslagringen, varför OLK inte föreslår några speciella åtgärder.

7.3.16.3 Oljelagringsrådet

Oljelagringsrådet inrättades i början av 1958–1962 års oljelagringsprogram. Enligt sin instruktion har rådet till uppgift att såsom rådgivande organ biträda ÖEF i frågor av principiell betydelse eller eljest av större vikt, vilka rör tillämpningen av bl. a. lagen om oljelagring samt att verka för att beredskapslagringen av olja inom näringslivet når erforderlig omfattning.

I ÖEF-utredningens (H 1975:04) betänkande (Ds H 1976:4) Ny organisation

för ÖEF läggs förslag fram om att för ÖEF bygga upp varuområdesinriktade råd, däribland ett energiberedskapsråd. Enligt ÖEF-utredningen bör det övervägas om inte energiberedskapsrådet bör överta oljelagringsrådets uppgifter. Det sistnämnda rådet skulle därmed kunna upplösas.

Enligt OLK:s bedömning bör oljelagringsrådets uppgifter kunna övertas av energiberedskapsrådet om ett sådant inrättas enligt utredningsförslaget. Enligt OLK synes dock ett sådant råd på grund av sin storlek och sammansättning inte särskilt väl ägnat att lösa tillämpnings- och tolkningsproblem under det nya programmets första år. OLK föreslår därför att oljelagringsrådet tills vidare bibehålls men att dess fortsatta existens omprövas i samband med den föreslagna kontrollstationen.

7.3.17 Författningsfrågor

Enligt OLK kan de författningar som f. n. reglerar oljelagringen i huvudsak gälla oförändrade även under kommande lagringsperiod om utredningens förslag genomförs. Vissa ändringar i lagen (1957:343) om oljelagring m. m. är dock enligt OLK påkallade av förslagen om införandet av lagringsskyldighet för drift av gasturbinanläggningar samt begränsning av effekterna av förändringar i basmängd och frysning av lagringsplikten i skyddad och lokaliserad lagring.

Med anledning av nämnda förslag lägger OLK fram förslag till erforderliga ändringar och tillägg i lagen om oljelagring m. m.

Bestämmelserna om förmånligare avskrivning och värderingsregler i beskattningshänseende beträffande skyddade lagringsanläggningar och beredskapslager har varit av stor betydelse för lagringen. Det är därför enligt OLK angeläget att enskilda företag uppmuntras att förlägga även kommersiella lager i bergrumsanläggningar. OLK föreslår på grund härav att bestämmelserna i förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m. får gälla också för den kommande lagringsperioden. Bestämmelserna bör avse skyddade anläggningar som blir färdiga senast det beskattningsår för vilket taxering sker år 1989. OLK föreslår även vissa redaktionella förändringar i författningen.

7.4 Reservationer och särskilda yttranden

Till betänkandet har fogats två reservationer.

Den sakkunnige Bo Helmerson är negativ till OLK:s förslag om att dämpa vinterdispensens verkningar ur uthållighetssynpunkt. Reservanten menar att kommittémajoriteten har gått alltför långt i sin lageruppbyggnadsambition när det gäller förslaget om statliga lager av eldningsoljor. Dessa lager anses ej vara erforderliga. Dessutom påpekas att det föreslagna fredskrislagret påfallande kommer att förstärka landets sammanlagda oljeberedskap.

Reservanten motsätter sig även förslaget om en successiv upptrappning av

lagerhållningen med början den 1 augusti. Motivet härför är att uppfyllandet av beredskapslagren utgör en integrerad del av de lagringspliktigas kommersiella verksamhet. Den föreslagna upptrappningen skulle innebära att de lagringsskyldigas handlingsfrihet härvidlag skulle beskäras vad avser möjligheterna att komma i åtnjutande av förmånliga varu- och fraktpriser.

Den sakkunnige Rolf af Klintberg motsätter sig att flygdrivmedel och marina bränslen för utrikes sjöfart beläggs med särskilda beredskapsavgifter. Om så skulle ske kommer detta att få betydande konsekvenser i form av minskade leveranser. Ett ställningstagande i denna fråga bör enligt reservanten anstå till dess att det går att överblicka, vilka åtgärder som på detta område kan komma att vidtagas i övriga västeuropeiska länder och framför allt i våra nordiska grannländer.

Till betänkandet har vidare fogats fyra särskilda yttranden, varav ett av experten Lars Pehrzon har avgetts tillsammans med af Klintbergs reservation.

Experterna Nils-Gustaf Danielson, David Davidsson, Arne Kristenson och Nils Lundmark anser att ett fredskrislager av koks – till viss del alternativt i form av kokskol – snarast bör läggas upp. Detta lager bör till en början omfatta en kvantitet motsvarande 1 månads normal koksförbrukning, vilket motsvarar 200 000 ton koks. Som motiv anförs bl. a. att risken för akuta bristsituationer av fredskriskaraktär är betydande och efter oljekrisen 1973/74 större än exempelvis under 1960-talet, då liknande bristsituationer faktiskt inträffade.

Samma experter tillsammans med experten Nils Angeberg anser det vara olämpligt att så stor del av lageruppbyggnaden, som OLK föreslår, skall ske i form av råolja. Någon erinran mot förslaget att lagringen för fredskrisändamål sker i form av råolja framförs ej. Sett ur beredskapssynpunkt och mot bakgrund av andra typer och förlopp av kriser än som har legat till grund för OLK:s beräkningar bör däremot enligt nämnda experter de beräknade behoven för avspärrning tillgodoses genom lagring av färdigprodukter. Härigenom skulle erhållas en omedelbar tillgång till färdiga produkter inom konsumtionsområdena med därav följande säkrare och smidigare distribution i mera skärpta krislägen. Den av experterna föreslagna lageruppbyggnaden innebär en ökning av de av OLK beräknade investeringskostnaderna med ca 50 milj. kr. I anslutning härtill föreslås att någon definitiv låsning av fördelningen mellan råolja och produkter vad gäller avspärrningsreservens utbyggnad ej görs nu. Denna fördelning bör ÖEF kunna föreslå regeringen allteftersom utbyggnaden härför fortskrider.

Experterna Angeberg, Danielson och Davidsson anser att den av OLK angivna fyllnadsgraden i cisternerna skall sänkas från 100 % till 95 %. Som motiv anförs att det av en rad praktiska skäl inte är möjligt att exakt anpassa ett bergrumsutrymme till den varuvolym som skall beredskapslagras. Sålunda måste lagringsutrymmet omfatta en volym, som något överstiger varumängden, för att säkerhet skall finnas för att avsedd inlagring verkligen

skall kunna innehållas. Sänkningen av fyllnadsgraden anges innebära en merkostnad av storleksordningen 60 milj. kr.

7.5 Remissyttranden

7.5.1 Behovet av beredskapslagring

OLK:s bedömning att Sveriges starka beroende av importerad energi är ett allvarligt problem får stöd av flertalet remissinstanser. Det av OLK föreslagna lagringsprogrammet anses överlag väl avvägt i förhållande till detta importberoende och de situationer i vilka beredskapslagren avses nyttjas, trots att kostnaderna för den föreslagna lagerökningen är stora.

SPK har inget att erinra mot kommitténs förslag om en förstärkning av landets lagerberedskap på energiområdet men finner det med hänsyn till det föreslagna programmets kostnader angeläget att varje tillfälle tas till vara för att genom en förbättrad ransoneringsberedskap minska behovet av lagerinvesteringar. *SHIO* och *Sveriges industriförbund* anmäler också en viss tveksamhet inför den ekonomiska belastning som ett genomförande av lagringsprogrammet innebär med avseende på övriga samhälleliga ambitioner.

7.5.2 Mål för uthålligheten

Ingen remissinstans har haft några invändningar mot att det föreslagna oljelagringsprogrammet i första hand skall syfta till att bygga upp fredskrisreserven så att Sverige kan uppfylla sina lagringsåtaganden enligt det internationella energiprogrammet (IEP) utan att avspärrnings- och krigsreserverna behöver tas i anspråk härför. Ej heller riktas några invändningar mot att avspärrnings- och krigsreserverna i det föreslagna lagringsprogrammet dimensioneras utifrån det miljöunderlag som har använts i försöken med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret.

Vad gäller OLK:s förslag att bibehålla 1977 års lagringsmål i krigsreserven för vissa oljeslag är däremot meningarna delade. *ÖB* och *ÖEF* biträder förslaget. ÖEF anför i sitt yttrande att den för beräkningarna av krigsreserven utnyttjade metodiken visserligen ger underlag för en sänkning av lagringsmålet för dessa oljeslag men att så ej bör ske med hänsyn till bl. a. att andra angreppsfall än de som varit dimensionerande för OLK:s beräkningar kan inträffa. *SHIO* och *Sveriges industriförbund* anser däremot att mot bakgrund av den förstärkning av landets totala oljeberedskap som ett genomförande av OLK:s förslag innebär bör en minskning av krigsreserven genomföras i enlighet med resultaten av utnyttjad beräkningsmetodik.

7.5.3 Lagringsprogrammets längd och förslaget om en kontrollstation

Några invändningar riktas inte mot att det föreslagna lagringsprogrammet skall omfatta perioden 1978–1984. Sålunda framför *ÖEF* att tidsperioden är lämplig bl. a. med hänsyn till den omfattande nybyggnation av anläggningar som programmet innefattar. Även *ÖB* biträder förslaget om ett sjuårigt program men anser att på sikt bör oljelagringsprogrammen anslutas till totalförsvarets planeringsperioder.

På grund av den relativt långa programperioden och utvecklingen inom det energipolitiska området föreslår OLK en s. k. kontrollstation vid lämplig tidpunkt under programperioden. Till de remissinstanser som framhåller behovet av en sådan kontrollstation hör *TN, fiskeristyrelsen, ÖEF, CDL, LRF, SHIO, Sveriges industriförbund* och *VVF*. Som motiv anförs bl. a. osäkerhet om energianvändningens framtida utveckling och effekterna av de förslag som den nyligen tillsatta energikommissionen (I 1976:05) kan komma att lägga fram. Från flera av de nämnda remissinstanserna framhålls vikten av att en kontrollstation kommer till stånd i anslutning till riksdagens beslut med anledning av energikommissionens förslag.

7.5.4 Energiprognoser för år 1985

Till grund för OLK:s förslag har bl. a. legat av kommittén gjorda energiprognoser för tiden fram till år 1985. Dessa prognoser lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. *TN* framhåller dock att utvecklingen vad avser vägtrafikens bensinkonsumtion tyder på att 1975 års energipolitiska beslut sannolikt kommer att något överskridas när det gäller samfärdselsektorns andel. Nämnden bedömer därför mot denna bakgrund förslaget till lagring av drivmedel som ett minimialternativ.

7.5.5 Fredskrislagring av olja

Det av OLK angivna behovet av lager för att klara Sveriges åtaganden enligt IEP har inte föranlett några invändningar. Dock framhåller såväl *TN* som *ÖEF* det angelägna i att fredskrisreserven utöver av OLK föreslagen volym ökas med ca 200 000 m³ motorbensin. Motivet härför är att ransonering av denna oljeprodukt vid en kris alltid medför ingrepp i samhällsfunktionerna och får omedelbara konsekvenser för den enskilde. En utökning av motorbensinlagren ger således en större handlingsfrihet vid en eventuell kris. ÖEF påpekar att den föreslagna lagerökningen bör ske i form av färdigproduktlagring och inte som råolja.

I det av OLK föreslagna lagret för fredskriser ingår även vissa oljeprodukter som f. n. inte berörs av landets lagringsåtaganden enligt IEP. Flygdrivmedel för försvarsmaktens behov ingår bland dessa produkter. *ÖB* tillstyrker förslaget att sådana flygdrivmedel skall lagras för fredskriser och framhåller

att planläggningen av åtgärder i samband med fredskriser icke är en angelägenhet för försvarsmakten. Med avseende på att försvarsmaktens lager av flygdrivmedel för fredsverksamhet vid vissa tillfällen är mycket små påpekas att lagringen av försvarsmaktens flygdrivmedelsbehov för fredskriser bör ske i form av färdigvara och inte i råolja.

7.5.6 Beredskapslagring av flytande fossila bränslen och drivmedel för avspärrning och krig

De av OLK beräknade behoven av flytande fossila bränslen och drivmedel för avspärrning och krig lämnas utan erinran av remissinstanserna. *TN* anser dock, att den föreslagna lagerökningen av drivmedel i såväl avspärrningsreserven som krigsreserven måste ses som ett minimialternativ. Som skäl anförs bl. a. att kollektivtrafiken under ett svårt avspärrningsläge kommer att vara nedskuren till ett absolut minimum, varför nämnden bedömer det vara förenat med stora svårigheter för arbetskraften inom industrin m. m. och samhället i övrigt att fullgöra sina uppgifter om ägare till vissa personbilar får en alltför liten tilldelning av drivmedel.

Ansvaret för lagring av flygdrivmedel för den civila luftfarten vilar f. n. på ÖEF, som för uppbyggnaden av dessa lager följer en särskild försörjningsplan. OLK föreslår att denna lagring fortsättningsvis bör byggas upp under samma programperioder som skall gälla för övrig beredskapslagring inom energiområdet. Förslaget tillstyrks av *luftfartsverket* och *SAS*.

OLK har även beräknat beredskapslagringsbehoven för efterkristiden i krisfallet D1. Någon beredskapslagring för detta ändamål bör enligt kommittén ej byggas upp nu. Denna uppfattning delas av *luftfartsverket*, *TN* och *ÖEF*.

7.5.7 Vinterdispens

Hittillsvarande oljelagringsprogram har innehållit en rätt för de lagringsskyldiga att under vintermånaderna i viss grad minska beredskapslagren av eldningsoljor, s. k. vinterdispens. Vinterdispensen innebär således att de föreskrivna kvantiteterna i sin helhet måste finnas i lager endast under januari månad varje år. Därefter får kvantiteterna trappas ned med högst 10 % fr. o. m. ingången av envar av månaderna februari, mars och april. Under resten av året skall minst 70 % av de föreskrivna kvantiteterna hållas i lager.

OLK anser att ett bibehållande av dessa regler för föreslaget program innebär att uthålligheten kommer att variera under året. För att dämpa vinterdispensens verkningar i nämnda hänseende föreslår OLK att avtrappningen på vintern kombineras med regler om en motsvarande upptrappning av lagren på hösten så att av den totala mängd som skall hållas i lager under januari månad skall minst 80 % finnas i lager den 1 augusti och

minst 90 % den 1 oktober. Vidare föreslås att staten lagrar eldningsoljor utöver vad som anges som lagringsmål för år 1985. Som exempel har OLK valt att räkna med en procentsats av 15 % av det lagringsmål för eldningsoljor som gäller för innevarande program. Procentsatsen föreslås bli föremål för överväganden vid den föreslagna kontrollstationen.

ÖEF anför att den nu tillämpade vinterdispensen innebär en försvagning av beredskapen under året, vilket i och för sig skulle motivera att vinterdispensen helt avskaffas.. Då detta skulle kräva ett icke obetydligt behov av ökad cisternkapacitet hos de lagringsskyldiga biträder därför ÖEF kommitténs förslag såväl vad gäller den successiva upptrappningen av tvångslagren som den föreslagna statliga lagringen. Då den föreslagna statliga volymen av olja ej motsvarar hela vinterdispenskvantiteten är det enligt ÖEF angeläget att kommitténs beräkningar ses över vid den föreslagna kontrollstationen. I samband härmed bör även belysas de ekonomiska konsekvenser som upptrappningen kan ha medfört för den lagringspliktiga industrin och, om så finns befogat, övervägas ändrade regler för upptrappningens omfattning och förläggning i tiden.

Svenska kommunförbundet ansluter sig också till OLK:s förslag vad gäller den föreslagna upptrappningen, då förslaget syns medföra en beredskap som på ett bättre sätt än f. n. motsvarar behoven under en vid godtycklig tidpunkt under året inträffad avspärrning. Vad gäller den föreslagna statliga lagringen pekar förbundet på att den av OLK utnyttjade beräkningsmetodiken ej tagit hänsyn till de i fred förekommande periodvisa förändringarna i konsumtion och import. En utveckling av planeringsmetodiken i denna riktning sägs vara angelägen.

Förbundet instämmer i kommitténs förslag att den angivna procentsatsen för beräkning av den statliga lagringen skall ses över vid en kontrollstation. I avvaktan härpå anges det som acceptabelt att en procentsats av 10 à 15 % av nu gällande lagringsmål för eldningsoljor läggs till grund för lageruppbyggnaden.

Även *länsstyrelsen i Norrbottens län* ansluter sig till förslaget om en statlig lagring för att minska den brist i uthålligheten som vinterdispensen innebär.

Enligt *CDL* innebär vinterdispensen en viss minskning av beredskapen. Det föreslagna kravet på successiv lageruppbyggnad fr. o. m. augusti månad anges dock i vissa fall vara ogynnsamt ur upphandlingssynpunkt för de lagringspliktiga och medföra ökade kostnader till nackdel för handelsbalansen. Enligt CDL bör därför övervägas om kraven på successiv uppfyllnad kan slopas eller mildras. Sålunda anges att betydande ekonomiska fördelar skulle uppnås om det föreskrevs att minst 80 % skall finnas i lager den 1 september och minst 90 % den 1 november. Om successiv uppfyllnad skall krävas bör enligt CDL en senarelagd uppfyllnad kunna få ske genom meddelad dispens om beredskapssituationen så medger och senareläggningen möjliggör billigare inköp. Med hänsyn till de snabba förändringar som kan ske på oljemarknaden anges det som fördelaktigt om dispens får med-

delas av ÖEF:

Enligt *Svenska handelskammarförbundet* har inte OLK på ett tillfredsställande sätt klarlagt hur vinterdispensen påverkar uthålligheten. Innan slutlig ställning tas till kommitténs förslag på denna punkt, synes enligt förbundet ytterligare överväganden nödvändiga, särskilt med tanke på de betydande merkostnader bl. a. för näringslivet som ett genomförande av förslaget skulle medföra.

Mot bakgrund av att OLK föreslår att 1977 års lagringsmål i krigsreserven för vissa oljeslag bibehålls instämmer *SPI* i den sakkunnige Helmerssons reservation vari såväl förslaget om upptrappning av eldningsoljelagren som förslaget om statlig lagring avvisas. Enligt SPI är reservantens påpekande att behoven av eldningsoljelager är lägre om en kris börjar den 1 april än om den börjar den 1 januari ostridigt.

Även *Jernkontoret, SHIO* och *Sveriges industriförbund* delar den uppfattning som förs fram i den nämnda reservationen. Således tar dessa remissinstanser avstånd från både förslaget om en successiv upptrappning och förslaget om en statlig lagring. I fråga om upptrappningen får reservationen även stöd från *LRF* och *Sveriges kemiska industrikontor*.

Oljelagringsrådet har förståelse för de synpunkter som framförs i reservationen vad gäller svårigheterna att vid en tidigare upptrappning av lagernivån än nu erhålla de fördelaktigaste inköpspriserna. Rådet framhåller vidare att den av OLK föreslagna lagerutbyggnaden knappast kan anses så exceptionell som anges i reservationen, särskilt om kärnkraftutbyggnaden till år 1985 begränsas till färre aggregat än de av OLK antagna 13 och om behovet av olja för elkraftproduktion därigenom skulle öka.

7.5.8 Beredskapslagring av gasbensin och olja för den kemiska industrin

ÖEF och *Sveriges kemiska industrikontor* med instämmande av *SHIO* och *Sveriges industriförbund* tillstyrker OLK:s förslag vad gäller beredskapslagring av gasbensin och olja för produktion av kimrök resp. ammoniak.

OEF framhåller att den av riksdagen med anledning av prop. 1975/76:152 beslutade fredskrislagringen av gasbensin troligtvis inte kan uppnås i avsedd omfattning på grund av bedömda kostnadsstegringar och önskemål om en jämn uthållighet i förhållande till andra importerade petrokemiska produkter. Med anledning härav föreslås att fredskrislagringen av gasbensin blir föremål för överväganden i samband med den föreslagna kontrollstationen.

ÖEF understryker också den stora betydelse som en beredskapslagring av olja för ammoniaktillverkning har för jordbruket i ett krisläge. I denna fråga framhåller *LRF*, att förbundet utgår ifrån att beredskapslagringen av färdiga gödselmedel dessutom sker i med hänsyn till målsättningen erforderlig omfattning.

7.5.9 Beredskapslagring av koks för den metallurgiska industrin

Ingen av remissinstanserna har någon erinran mot OLK:s förslag till ökning av beredskapslagret av koks för krig och avspärrning.

OLK har behandlat frågan om fredskrislagring av koks och kokskol. Något sådant lager bör enligt kommittén ej byggas upp då produktionskällorna för kol och koks till största delen ligger inom den industrialiserade delen av världen. Produktionsstörningar i fred kan därför inte väntas få lika snabba och omfattande konsekvenser som när det gäller olja. Flera remissinstanser framhåller dock vikten av att en fredskrislagring kommer till stånd.

ÖEF anför mot bakgrund av det särskilda yttrande som har fogats till betänkandet att risken för att akuta bristsituationer av fredskriskaraktär för kol och koks skall uppstå är betydande och större än tidigare. Vidare framhålls att i en eventuell framtida bristsituation av fredskriskaraktär inom oljeområdet måste man räkna med att kol och koks i stor utsträckning kommer att få ersätta olja i kolproducerande länder. Detta kommer då att medföra minskade leveranser av kol och koks. Det finns sålunda ett mycket nära samband mellan störningar i oljetillförseln och bristsituationer beträffande kol och koks. ÖEF framhåller också risken för sådana bristsituationer som anges som specifika för kol och koks. Som exempel anges långvariga strejker i något av huvudleverantörsländerna. Sådana situationer kan enligt ÖEF få betydande konsekvenser för den svenska försörjningen och därmed också för sysselsättningen. Att i sådana situationer tvingas utnyttja delar av beredskapslagret för att undvika produktionsbortfall och friställelse av personal anses inte lämpligt.

I yttrandet framhålls också det svåra ekonomiska läge som den svenska stålindustrin befinner sig i, vilket sägs medföra att lagren av kol och koks hos de svenska stålverken av likviditetsskäl pressas ner till till ett minimum. En brist på kokskol och koks skulle därmed mycket snabbt få konsekvenser för försörjning och sysselsättning. ÖEF anser det därför angeläget att en fredskrislagring av koks, eller till viss del i form av kokskol, snarast kommer till stånd. Detta lager bör enligt ÖEF i enlighet med det särskilda yttrandet till en början omfatta en kvantitet motsvarande en månads förbrukning dvs. 200 000 ton.

Även *länsstyrelsen i Stockholms län* delar den uppfattning som framförs i det särskilda yttrandet om att ett fredskrislager av koks och kokskol bör läggas upp. Så gör också *Jernkontoret* med instämmande av *SHIO* och *Sveriges industriförbund*, som särskilt understryker det mycket nära sambandet mellan störningar i oljetillförseln och bristsituationer beträffande kol och koks. Ytterligare skäl för behovet av fredskrislagring är enligt kontoret den starka koncentrationen av kokskolproduktionen till ett fåtal länder samt att antalet länder som i framtiden kan väntas få ett överskott för export är ytterst begränsat. Sveriges försörjningssituation inom kolområdet är sålunda sårbar.

Den i det särskilda yttrandet föreslagna kvantiteten om 200 000 ton förefaller kontoret vara av en lämplig storleksordning. Vidare framhålls vikten av att en del av den föreslagna kvantiteten lagras i form av kokskol i anslutning till koksverken för att släckning av koksugnarna skall undvikas. Vad gäller kvalitetskraven på koks och kokskol förutsätts att samråd sker vid upphandlingen mellan ÖEF och förbrukarna inom stålindustrin. Likaså föreslås att sådant samråd skall ske när det gäller fördelningen mellan kol och koks.

Även *LO* anser att fredskrislagring av koks för den metallurgiska industrin bör ingå i programmet. I yttrandet framhålls att det är i det närmaste omöjligt att, som OLK gör, särskilja kommersiella, ekonomiska och politiska kriser från varandra. Erfarenheterna från utvecklingen på oljemarknaden de senaste åren visar tvärtom hur nära sammanflätade de kommersiella, ekonomiska och politiska intressena är i varandra. Likaväl som detta motiverar en fredskrislagring på oljeområdet så motiverar det enligt LO en sådan lagring av koks för den metallurgiska industrin. I händelse av en kris på oljemarknaden sägs vidare att sannolikheten ökar för att oljekonsumenterna skall flytta över sin efterfrågan till kol för att kompensera oljebortfallet. Detta skulle då drabba den metallurgiska industrin.

7.5.10 Beredskapslagring av kärnbränsle

Förslaget om beredskapslagring av kärnbränsle för främst försörjningskriser i fred tillstyrks av flera remissinstanser däribland *ÖEF*, som dock inte är beredd att ta ställning till i vilken form lagringen bör ske. Denna fråga föreslås närmare få övervägas vid utformningen av det avtal som ÖEF enligt OLK förutsätts träffa med berörda kraftföretag i samråd med SKBF. Vid valet av lagringsform bör beaktas kostnadsfrågan, erforderlig flexibilitet och inhemska produktionsresurser samt de beställningsrestriktioner som redan inryms i befintliga avtal om leveranser av natururan och anrikningstjänster.

Enligt *SKI* har kommittén väl beaktat de problem som kan uppkomma i samband med förvärv och förvaring av kärnbränsle avsett för beredskapslagring. Inspektionen instämmer i kommitténs förslag om att en sådan lagring ej bör ske i statlig regi utan bör ombesörjas av de enskilda kärnkraftproducenterna. Inspektionen förutsätter att den hålls informerad om de avtal som kan komma att träffas mellan ÖEF och berörda kraftföretag i samråd med SKBF liksom att samråd sker med inspektionen i fråga om lagringsformerna.

CDL framhåller att kärnkraftverken utan beredskapslager av kärnbränsle har en uthållighet som är minst lika lång som den som av OLK föreslås bli uppnådd inom energiförsörjningen i övrigt. Kärnkraftföretagen är likväl villiga att ytterligare öka försörjningstryggheten på sätt som föreslås av utredningen under förutsättning att staten ställer kreditgarantier till förfogande

för investeringarna. Beträffande beredskapslagrets uppbyggnad, lagringsform etc. hänvisar CDL till det yttrande som har avgivits av SKBF.

SKBF delar OLK:s förslag om en beredskapslagring av kärnbränsle och framhåller att om en avspärrningssituation eller fredskris inträffar som drabbar landets kärnbränsleförsörjning skulle detta kunna innebära ytterst allvarliga störningar i elproduktionssystemet. Bolaget förklarar sig vara berett att i samråd med de berörda kraftföretagen bygga upp ett beredskapslager och finansiera det under förutsättning att staten ställer kreditgarantier till förfogande för de erforderliga investeringarna. Vidare är bolaget berett att i samråd med de berörda kraftföretagen förhandla med ÖEF om ett avtal för beredskapslagringen.

SKBF förutsätter en successiv uppbyggnad av kärnbränslelagret under perioden fram till år 1985. För uppbyggnaden av lagret avses att i största möjliga utsträckning utnyttja redan exiterande kontrakt för leveranser av natururan och anrikningstjänster. Vad gäller lagringsformerna för beredskapslagret ansluter sig bolaget till kommitténs förslag om att detta skall kunna ske såväl i form av anrikad uranhexafluorid och zirakloystavar med godkänd analys som i form av färdiga bränsleknippen (eller bränslestavar).

Utredningens förslag tillstyrks också av *SHIO* och *Sveriges industriförbund.*

7.5.11 Lagringsskyldighet för kraft- och värmeverk

OLK:s förslag om att inga förändringar, utom vad gäller bränsle för gasturbiner för produktion av elkraft, skall göras i bestämmelserna för beräkning av lagringsmängderna för kraft- och värmeverk biträds av *ÖEF*. ÖEF tillstyrker även förslaget om att lagringsplikt åläggs innehavare av gasturbinanläggningar med en effekt av mer än 5 MW per aggregat. *Svenska kommunförbundet* framhåller att det visserligen f. n. inte finns något gasturbinbaserat kraftvärmeverk i drift i landet men att sådana kan komma att byggas under den föreslagna programperioden. Förbundet förutsätter att beredskapslagring för sådana anläggningar därvid tas upp till särskild prövning.

OLK föreslår att även fortsättningsvis minst en tredjedel av den sedan år 1970 inträffade lagringsskyldigheten för kraft- och värmeverk skall fullgöras vid det verk som har orsakat den ökade lagringsskyldigheten. *VVF* anser att bestämmelsen skall gälla för samtliga lagringspliktiga förbrukare.

7.5.12 Investeringskostnader och lagringsansvar

7.5.12.1 Lagringens utformning

OLK föreslår att merparten av fredskrisreserven skall lagras i form av *råolja*, vilket tillstyrks av flertalet av remissinstanserna. Som tidigare har redovisats föreslår *TN* och *ÖEF* att som ett komplement till föreslagen lagring

även vissa kvantiteter motorbensin skall lagras som färdigvara. *CDL* är tveksam till att fredskrisreserven skall lagras i form av råolja med tanke på att risk kan finnas för brist på småtonnage för transport från raffinaderierna. Vidare anges beträffande avspärrningssituationer att den starka koncentrationen av raffinaderikapacitet till västkusten inger betänkligheter från beredskapssynpunkt.

Den av OLK gjorda dimensioneringen av oljelagringsprogrammet innebär att en mindre del av avspärrningsreserven skall lagras i form av råolja. Detta avstyrks av flera remissinstanser däribland *ÖB*, *TN*, *JN*, *ÖEF*, *länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Bohus* samt *Norrbottens län*, *CDL* och *LRF*. Som huvudsakliga motiv för avstyrkande anförs mot bakgrund av ett till betänkandet fogat särskilt yttrande det angelägna i att avspärrningsreserven lagras i form av färdiga produkter för att underlätta och vid bristande sjötransportmöjligheter säkerställa distributionen. Härigenom kan även en mer spridd lagring erhållas än om en del av behovet lagras i form av råolja. Vidare anges som skäl de begränsade utbyggnadsmöjligheterna för råolja vid nuvarande raffinaderilägen.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhåller dessutom att det redan i dagsläget finns så mycket oljeprodukter lagrade inom länet att varje möjlighet att genomföra lagringen utanför länet bör tillvaratas.

Utredningens förslag om en ökad inriktning mot lagring av råolja stöds av *Sveriges kemiska industrikontor* som pekar på den flexibilitet vid produktutvinningen detta medför vid en kris. Mot bakgrund av erfarenheterna från oljekrisen framstår kravet på flexibilitet som synnerligen angeläget framhåller kontoret.

I frågan om möjligheter att vid en kris med kusttanktonnage *transportera* de vid raffinaderierna erhållna produkterna till olika konsumtionscentra framhåller *sjöfartsverket* att en viss förnyelse av det svenska kusttonnaget har skett under senaste tiden. Verket betonar också det angelägna i att åtgärder av olika slag vidtas, så att tillgången på ett allsidigt sammansatt svenskt kusttonnage ytterligare förbättras. Härigenom skulle även möjligheterna och valfriheten öka, när det gäller att välja mellan lagring av råolja eller färdigprodukter. Verket framhåller vidare att en översyn och omläggning av nuvarande leder för den civila sjöfarten vid beredskap och krig är nödvändig.

Sveriges redareförening framhåller under instämmande från *Kusttankers intresseförening* att en slagkraftig kustflotta är synnerligen viktig för landets försörjning med och distribution av bränsleprodukter i kristid. Enligt föreningen bör målsättningen för svensk sjöfartspolitik rimligtvis vara att skapa och behålla en slagkraftig svensk kustsjöfart för bl. a. försörjning i kristid. Vidare pekar föreningen på att kusttankerflottan, om den inte slås ut genom högre driftkostnader och försämrat konkurrensläge, i krissituationer huvudsakligen kommer att finnas tillgänglig i svenska farvatten och bidra till beredskapen. Liknande synpunkter framförs av *Rederiföreningen för mindre*

fartyg.

Statens naturvårdsverk konstaterar att OLK inte berör miljöfrågorna i anslutning till de framlgada förslagen till beredskapslagring. Verket tillstyrker utredningens förslag om en utbyggnad av bergrumslagringen under den förutsättningen att naturvårdens intressen och de för verksamheten befarade miljöstörningarna i god tid kartlägges och att system arbetas fram för att eliminera störningarna. Det är enligt verket av synnerligen stor vikt att resurser ställs till förfogande för en bred utredning av naturvårds- och miljöskyddsfrågorna runt bergrumslagringen för att myndigheterna skall få underlag för sin bedömning av denna typ av lagring.

Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* understryker miljöaspekternas betydelse vid bergrumslagring och anser det vara synnerligen angeläget att dessa snarast utreds.

OLK har i sina beräkningar över investeringskostnaderna för erforderliga cisternutrymmen angett en *fyllnadsgadsgrad* av 100 % (för motorbensin 90 %). *ÖEF* framhåller i enlighet med ett särskilt yttrande att det inte är möjligt att exakt anpassa ett bergrumsutrymme till den varumängd som skall inlagras och att utrymemt erfarenhtsmässigt bör vara minst 5 % större än varuvolymen. Anledningen härtill anges vara sådana tekniska förhållanden som bl.,a. vatteninnehåll i tillförd olja, inläckande vatten och ledningstömningar liksom svårigheten att exakt anpassa fartygslasterna till avsedd varuvolym. Även tillgodoseendet av allmänna säkerhetssynpunkter och krav på rationellt nyttjande av anläggningarna synes bidra till att anläggningsvolymen skall överstiga varuvolymen. Liknande synpunkter framförs även av *ÖB, oljelagringsrådet* och *SPI.*

Enligt *ÖEF* bör vid programmets antagande någon definitiv låsning av utbyggnadsvolymernas fördelning mellan råolja och färdiga produkter inte ske med hänsyn till bl. a. att det inte är möjligt att utan närmare undersökningar fastlägga de tekniska och lokaliseringsmässiga utbyggnadsmöjligheterna. Handlingsfrihet bör därför enligt ÖEF finnas att inom den totala ramen för utbyggnaden kunna anpassa fördelningen mellan råolja och färdigprodukter på sätt som visar sig lämpligt och möjligt med beaktande av anläggningsstorlekar, lokaliserings- och distributionsfaktorer m. m. För att kunna utnyttja uppkommande möjligheter till sambyggnad av lagringsutrymmen med andra intressenter och de ekonomiska fördelar som ett sådant förfarande innebär är det vidare enligt ÖEF angeläget att utbyggnaderna inte alltför hårt låses till budgetårsvisa medelsanvisningar. Det vore därför rationellt om regeringen av riksdagen erhöll ett rambemyndigande avseende hela den kommande programperioden, att efter förslag av ÖEF successivt besluta om utbyggnadernas fördelning på oljeslag resp. deras förläggning i tiden. Det förhållandet att ifrågavarande verksamhet avses bli finansierad via oljelagringsfonden synes enligt ÖEF underlätta ett sådant förfarande.

7.5.12.2 Lagrinsansvaret

Kommitténs förslag att staten skall ta ansvaret för den vidare uppbyggnaden av beredskapslagringen av olja (utom för bränsle till gasturbiner) tillstyrks av flertalet remissinstanser, som har uttalat sig i frågan. Sålunda tillstyrker *sjöfartsverket, SPK, LRF, SHIO, Sveriges industriförbund, Sveriges kemiska industrikontor, Sveriges redareförening, LO* och *TCO* förslaget.

SHIO och *Sveriges industriförbund* påpekar i sitt gemensamma yttrande att vissa oljeprodukter ibland ekonomiskt fördelaktigare kan lagras i näringslivets regi eller i samverkan mella ÖEF och enskilda företag.

Endast *ÖEF* hyser härvidlag en avvikande mening och ifrågasätter om inte lagringen för avspärrningsfallet av färdigprodukter av olja även fortsättningsvis borde ingå i näringslivets tvångslagring. Undantaget från detta skulle eventuellt utgöras av den av OLK föreslagna lagringen av eldningsoljor för att dämpa den s. k. vinterdispensens verkningar. ÖEF motiverar sitt förslag med att något avgörande hinder ur finansieringssynpunkt inte torde föreligga samt att en utökad tvångslagring automatiskt medför en ökad spridning av de i avspärrningsreserven ingående lagervolymerna, vilket anses som en fördel ur beredskapssynpunt.

ÖEF framhåller dock att om en ändring skulle ske,vad beträffar lagringsansvaret i det kommande oljelagringsprogrammet, är ÖEF för statens räkning beredd ombesörja den fortsatta lagerutbyggnaden.

7.5.12.3 Andel i äldre lagringsmål

Endast ett fåtal remissinstanser uttalar sig angående de förslag som OLK lägger fram för att dämpa verkningarna av nuvarande tvångslagringssystem. Förslagen innebär dels att ett företags förändring i basmängd endast i begränsad omsattning skall påverka företagets andel i äldre lagringsmål, dels att lagringsplikten i skyddad och lokaliserad lagring fastställs till den lagringsplikt som gäller för enskilda företag vid innevarande lagringsperiods slut.

SPK tillstyrker förslagen och konstaterar i likhet med utredningen att det nuvarande systemet har betydande brister vilka otvivelaktigt verkar hämmande på konkurrensen. Det är därför enligt nämnden viktigt att dessa brister så långt möjligt avhjälps. Vidare betonas vikten av att hela frågan om ansvaret för uppfyllande av tidigare lagringsmål och dispositionsrätten till motsvarande lagringstillgångar tas upp till ett slutligt avgörande i god tid före utgången av det nya lagringsprogrammet. Enligt nämnden får mot den bakgrunden de av OLK föreslagna ändringarna i tvångslagringssystemet ses som provisoriska.

ÖEF ifrågasätter starkt förslaget om att förändringar i basmängden endast i begränsad omfattning skall påverka företagens andelar i äldre lagringsmål. Enligt ÖEF styrker inte erfarenheterna från tvångslagringen under

innevarande period att lagringsplikten i någon avgörande grad har påverkat nyetablering eller expansion av oljehandelsföretag eller andra företag. Även om så skulle ha skett erinras om att ÖEF har författningsenliga möjligheter att lämna dispens under några år från lagringsplikten. ÖEF anför vidare att om ett ändrat förfarande anses böra komma i fråga så bör frågan ytterligare utredas innan nuvarande bestämmelser beträffande basmängdsberäkning ändras.

Även *SPI* ifrågasätter om det inte vore bättre att låta hittills tillämpade regler för lagringspliktens fastställande gälla i avvaktan på den utredning som OLK föreslår. Detta kan enligt institutet göras utan att utformningen av det av OLK framlagda förslaget angående skyddad och lokaliserad lagring t. v. ändras.

7.5.13 Finansiering

OLK föreslår att den statliga lagringen av oljeprodukter finansieras genom *uttag av särskilda beredskapsavgifter.* Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Tillstyrker gör bl.a. *konsumentverket, LO och TCO.* Även *ÖEF och fullmäktige i riksgäldskontoret* tillstyrker kommitténs förslag att oljelagringsprogrammet skall finansieras genom uttag av avgifter på beredskapslagrade produkter.

Endast *SIND* riktar invändningar mot den föreslagna finansieringsformen. Verket framhåller att finansieringen av den föreslagna beredskapslagringen kommer att fungera som en punktskatt på all energi utom vattenkraft och synes verket i viss mån vara anpassad till intentionerna i den långsiktiga energipolitiken. Enligt verkets uppfattning bör beredskapslagringen helst finansieras över statsbudgeten utan anknytning till speciella avgifter, medan energibeskattningen utformas utifrån energipolitiska överväganden. Om beredskapslagringen skall finansieras genom punktskatter på energi, bör dessa enligt verkets mening, även påläggas vattenkraften.

SHIO, Sveriges industriförbund och Sveriges kemiska industrikontor framhåller i sina yttranden att en beredskapsavgift verkar på i princip samma sätt som en energiskatt. Det vore därför enligt dessa remissinstanser naturligt att den särskilda beredskapsavgiften behandlas på samma sätt som energiskatten vid beräkning av underlaget för nedsättning av energiskatt.

OLK redovisar alternativa principer efter vilka de särskilda beredskapsavgifterna kan tänkas belasta olika oljeprodukter. Genomgående för remissinstansernas yttranden i denna fråga är att utgångspunkten vid övervägandena om ett kommande avgiftssystem bör vara den nuvarande avgiftsfördelningen. Sålunda förordar bl.,a. *Svenska kommunförbundet, SHIO och Sveriges industriförbund* det alternativ som innebär en prolongering av de nu utgående avgifterna för beredskapslagring.

Sveriges kemiska industrikontor föreslår som ett alternativ utöver de av OLK redovisade att avgiften för eldningsolja sänks och att en motsvarande

höjning på motorbensin görs. I andra hand förordar kontoret en prolongering av 1977 års avgifter.

Konsumentverket förordar det alternativ som innebär att beredskapslagrade oljeprodukter skall bära sina egna lagringskostnader.

RSV framhåller att om avgiftsplikten utökas på sätt som OLK föreslår kommer den att omfatta produkter som inte är energiskattepliktiga. Därigenom blir det administrativa förfarandet mer omfattande. Från administrativ synpunkt är det enligt verket en fördel att ha en avgift som är lika stor för de olika produkterna. En speciell avgift på motorbensin kan däremot, såsom nu sker, tillämpas utan svårigheter eftersom redovisningen för bensin är fristående från den för andra oljeprodukter. Sammanfattningsvis anser RSV att hinder av administrativ natur inte föreligger i fråga om de alternativa förslag som utredningen har lagt fram. Verket har därför inget att erinra mot att något av dessa genomförs.

I sina alternativa beräkningar av avgifterna för finansiering av det kommande programmet utgår OLK från att samtliga produkter som avses bli föremål för beredskapslagring belastas med avgifter. Med hänsyn till att det föreligger behov av beredskapslager för flygtransporter och utrikes sjöfart anser OLK att även dessa förbrukarkategorier bör bidra till kostnaderna för uppbyggandet av beredskapslager.

Förslaget att avgiftsbelägga flygdrivmedel avvisas av *SAS*, *SPI* och *LO*. Även *luftfartsverket* och *KK* m. fl. uttrycker tveksamhet om lämpligheten i förslaget. Sålunda framhålls i flertalet av dessa yttranden att konsumenterna av flygdrivmedel har stora möjligheter att flytta sina inköp från land till land alltefter prisläget. Införandet av beredskapsavgifter på flygdrivmedel bör därför föregås av diskussioner på ett internationellt plan. *Linjeflyg AB* framför att ett genomförande av förslaget innebär att passagerartaxorna måste höjas med ca 5 kr. per passagerare.

Tillstyrker förslaget att avgiftsbelägga flygdrivmedel gör *LRF* som också tillstyrker förslaget att marina bunkeroljor för utrikes sjöfart skall avgiftsbeläggas. *RSV* anser att det ur kontrollsynpunkt skulle vara fördelaktigt om den utrikes sjöfarten inte behövde skiljas från annan sjöfart vid avgiftssättningen, då köpare av bunkerolja enligt verket lätt tolkar begreppet utrikes sjöfart alltför vitt.

Sjöfartsverket, *Kusttankers intresseförening*, *Rederiföreningen för mindre fartyg*, *SPI*, *Sveriges redareförening* och *LO* avvisar förslaget om att marina bunkeroljor för utrikes trafik skall avgiftsbeläggas. Även *KK* m. fl. är tveksamma om det lämpliga i förslaget. Från flera av dessa remissinstanser framhålls att rederierna är synnerligen priskänsliga, när det gäller bunkeroljor. En höjning av bunkerkostnaderna skulle därför kunna resultera i en kraftig minskning av de fredstida bunkringarna i svenska hamnar. Vidare finns det risk för att den svenska sjöfartens konkurrensförmåga skulle bli försämrad. Även i detta fall bör internationella diskussioner föregå ett eventuellt beslut om införande av beredskapsavgift.

Från *fiskeristyrelsen* och *Sveriges fiskares riksförbund* har invändningar tidigare riktats mot att fiskefartyg inte har jämställts med den utrikes sjöfarten och därmed varit befriade från avgifter för beredskapslagring av olja. Båda remissinstanserna framhåller nu att om den utrikes sjöfarten fortsättningsvis belastas med sådana avgifter så vidhåller de inte längre sitt krav på avgiftsbefrielse för fisket.

Svenska gasföreningen avvisar förslaget om att avgiftsbelägga råvaror för stadsgasframställning under hänvisning till stadsgasverkens svåra ekonomiska situation och de utredningar som pågår i berörda kommuner beträffande gasverkens framtid.

VVF föreslår att konsumenterna av oljeprodukter skall kunna förbinda sig att hålla lager utöver de lagringspliktiga kvantiteterna mot att i stället erhålla befrielse från de med detta lager förenade beredskapsavgifterna. Liknande synpunkter framförs av *SHIO* och *Sveriges industriförbund.*

Vad gäller avgiftsbeläggning på råvaror som gasbensin och eldningsolja för produktion av ammoniak och kimrök är det enligt *Sveriges kemiska industrikontor* angeläget att dessa varor ej belastas med avgifter, då tillverkningens konkurrenskraft därmed skulle kunna undergrävas.

7.5.14 Vissa särskilda frågor

7.5.14.1 Beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm

Mot bakgrund av bl. a. den målsättning som föreslås bli lagd till grund för dimensioneringen av beredskapslagringen konstaterar OLK att frågan om omställning av främst värmeverk till användning av ett alternativbränsle till olja inte krävde kommitténs prövning. Härigenom har vissa skillnader uppkommit gentemot beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm (SBN 1975).

ÖEF framhåller att det yttersta målet för beredskapsanläggningen inom energiområdet vid kriser av längre varaktighet måste vara att genom olika åtgärder trygga försörjningen med bränslen och drivmedel, så att en godtagbar levnadsstandard kan upprätthållas. En beredskapslagring av importbränslen och -drivmedel, som av ekonomiska skäl inte kan ges större omfattning än att den tryggar försörjningen under begränsade kreisperioder, har enligt ÖEF till främsta uppgift att medge tidsutrymme för samhällets övergång och omställning till inhemska resurser, exempelvis gengas som drivmedel samt ved och torv som bränslen. Det är därför enligt ÖEF utomordentligt angeläget att vad gäller uppvärmningsområdet med dess långa konverteringstider en tillräcklig beredskapslagring av importbränslen vid värmeanläggningar anordnas för att medge tid för omställning till eldning med inhemska bränslen. ÖEF vill därför i överensstämmelse med kommitténs förslag förorda att denna fråga liksom frågan om möjligheterna att kunna tillhandahålla elkraft för uppvärmningsändamål under längre kri-

sperioder snarast utreds i samverkan mellan berörda myndigheter och organ.

ÖEF framhåller vidare att i det miljöunderlag som har utnyttjats vid programplaneringen inom det ekonomiska försvaret inte har ingått exempel på långvariga krislägen med starkt beskuren import. ÖEF vill därför, inte minst med tanke på konverteringstiden för inhemska bränslen, förorda att även sådana krislägen bör beaktas vid dimensioneringen av det ekonomiska försvaret.

VVF finner det mycket beklagligt att OLK inte har utrett frågorna rörande sambandet mellan bestämmelserna i SBN 1975 och omfattningen av tvångslagringen för värmeverken. Föreningen framhåller att det är av utomordentlig vikt för framtida utbyggnader av kraftvärmeverk och fjärrvärmeverk att samordningen kommer till stånd.

7.5.14.2 Åtgärder för att öka lagerhållningen av drivmedel inom jordbruket

OLK föreslår inte några speciella åtgärder för att öka lagerhållningen av drivmedel inom jordbruket. Däremot är det enligt kommittén av stort värde om ytterligare beredskapslagring, exempelvis i gårdscisterner vid jordbruken, kan tillkomma på privat initiativ.

LRF framhåller att den på ett mycket stort antal enheter spridda jordbruksproduktionen för sin tillförsel av drivmedel är beroende av att vägar och transportapparat kan fungera utan störande avbrott. Risken för sådana avbrott är enligt förbundet stor vid krig och krigsfara. Genom ökad gårdslagring av drivmedel kan uthålligheten förbättras hos producenterna av baslivsmedel vid krig och krigsfara. Med hänsyn till de dryga kostnaderna torde nämnvärd ytterligare lagring i gårdscisterner knappast komma till stånd utan ekonomisk stimulans i någon form, varför LRF hemställer att frågan om ekonomiskt stöd för här avsedd lagring ytterligare övervägs.

7.5.14.3 Oljelagringsrådet

ÖEF och *SPI* ansluter sig till OLK:s förslag om att oljelagringsrådet t. v. bibehålls bl. a. med hänsyn till de tillämpnings- och tolkningsproblem som kan uppkomma i samband med tillkomsten av det nya oljelagringsprogrammet.

8. 1974 års försvarsutredning, (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82

Riktlinjer för det ekonomiska försvarets fortsatta utveckling

Försvarsutredningen konstaterar efter granskning av det ekonomiska försvarets programplaner att planeringen i sina huvuddrag har genomförts mot bakgrund av den av utredningen i det första betänkandet föreslagna inriktningen i stort och framhåller att programplanerna har utgjort en god grund för utredningens slutliga överväganden och för de förslag till inriktning av olika program som redovisas i det följande.

Försvarsutredningen bedömer att de kris- och angreppsfall som har utnyttjats i det ekonomiska försvarets programplanering såsom exempel på sådana miljöer, i vilka det ekonomiska försvaret i framtiden bör kunna verka – vid sidan av annat underlag – bör kunna utnyttjas vid överväganden rörande det ekonomiska försvarets uthållighet bl. a. i fråga om sådana för försörjningen nödvändiga varor som inte finns eller inte kan tillverkas inom landet.

Försvarsutredningen konstaterade i sitt första betänkande att i kravet på uthållighet bör inkluderas den s. k. efterkristiden dvs. den period i ett avspärrningsfall då handelsförbindelserna successivt återupptas i erforderlig utsträckning. Utredningen ansåg även att viss försörjningsförmåga avseende livsmedel, beklädnadsvaror, bränsle för uppvärmning, läkemedel m. m. bör skapas i syfte att säkra befolkningens överlevnad under en period efter ett krig, s. k. efterkrigstid.

Försvarsutredningen anser att det är angeläget att de studier som pågår inom det ekonomiska försvaret rörande behovet av beredskapsåtgärder för efterkris- och efterkrigstid fullföljs och att resultaten härav på lämpligt sätt tas till vara i den fortsatta planeringen.

Utredningen framhåller att det inom det ekonomiska försvaret erfordras studier, utredningar och övergripande planering, olika planläggningsåtgärder, utbildning och information men att vissa eftersläpningar råder, när det gäller personalresurserna vid berörda myndigheter. Utredningen bedömer att personella resurser kan behöva tillföras främst för att förstärka studiekapaciteten, aktualisera beredskapsanläggningen inom eftersatta områden och för att man skall kunna handha de materiella resurserna på ett rationellt sätt. Det ekonomiska försvarets uppgifter kan enligt utredningen väsentligen hänföras till tre olika typer av yttre påfrestningar, nämligen fredskriser, avspärrning och krig.

Med fredskris avses ett läge, då normal fredsstandard inte kan upprätthållas i produktion, sysselsättning, export och konsumtion på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld. Utredningen anser att fredskris i planeringen bör skiljas från sådana knapphetssituationer, konkurrenssitua-

tioner och handelsstrukturomvandlingar som är ständigt återkommande i det internationella handelsutbytet. Fredskris bör också skiljas från en situation där kriser och konflikter föranleder medvetna åtgärder, selektivt riktade mot Sverige med syfte att uppnå politiska fördelar gentemot oss. Ambitionsnivån när det gäller vår beredskap för att möta fredskriser får enligt utredningen en speciell karaktär därigenom att planeringen bör syfta till att så långt möjligt upprätthålla normal fredsstandard samt att undvika störningar i viktiga samhällsfunktioner. Våra internationella förpliktelser kan i vissa fall påverka uthållighetskraven. Om vi en fredskris skulle utnyttja resurser, anskaffade för att möta avspärrningar eller krig, skulle förmågan att uppfylla våra säkerhetspolitiska mål nedgå. En särskild planering för fredskriser svarar således mot både näringspolitiska och säkerhetspolitiska krav.

Under avspärrning och krig, då vi helt kan bli hänvisade till den egna försörjningsförmågan, bör huvudmålet enligt utredningen vara att trygga försörjningen i vidaste bemärkelse med en efter förhållandena anpassad försörjningsstandard. Planeringen för dessa situationer anses behöva baseras på stora omställningar inom näringslivet samt omfattande förbrukningsregleringar. Genom en väl avvägd beredskap inom och mellan de olika försörjningsområdena skall det ekonomiska försvaret kunna säkerställa tillgången på oundgängligen nödvändiga förnödenheter och tjänster anser utredningen.

Det ekonomiska försvaret skall, fortsätter utredningen, upprätthålla en effektiv administrativ beredskap och skall snabbt kunna genomföra reglering av produktion, handel och konsumtion.

Beträffande viktigare tendenser i samhällsutvecklingen av betydelse för det ekonomiska försvaret framhåller utredningen att det ökade utrikeshandelsberoendet, strukturförändringar inom näringslivet och nedgången i de kommersiella varulagren kommer att leda till ökad sårbarhet för störningar i utrikeshandeln vid avspärrning och för olika typer av stridshandlingar i samband med krig.

Den nuvarande beredskapen, anser utredningen, baseras i stor utsträckning på planläggning för utnyttjande av landets produktionsresurser samt på beredskapslagring av främst industriråvaror, råolja och oljeprodukter, livsmedel och vissa viktiga råvaror för jordbrukets behov m. m. Utvecklingstendenserna talar för att beredskapsåtgärder av i stort sett samma slag som de hittills vidtagna är nödvändiga också i framtiden. Det är enligt utredningen angeläget att särskild uppmärksamhet kontinuerligt ägnas åt utvecklingen av vårt näringsliv i fråga om sådan produktionskapacitet som är av särskild betydelse för vårt oberoende och för vår försörjningsförmåga vid avspärrning och krig.

När det gäller principerna för att fastlägga erforderlig uthållighet anser utredningen att planeringen främst bör inriktas på att säkerställa en omställning av samhället till en krishushållning. Beredskapslagringen bör inriktas på att säkerställa behoven under en omställningsperiod samt på

försörjningen under en längre krisperiod med råvaror, komponenter m. m. som inte i tillräcklig omfattning finns att tillgå inom landet. För en krigssituation bör uthålligheten dimensioneras utgående från såväl det militära försvarets som det totala samhällets behov.

Med denna inriktning av beredskapsåtgärderna är det enligt utredningen angeläget att en reglering av produktion, handel och konsumtion snabbt kan genomföras i ett tidigt skede under en framväxande kris.

Utredningen anser att *livsmedelsproduktionen* skall kunna ställas om till huvudsakligen självförsörjning. Genom främst beredskapslagring bör säkerställas tillgång på sådana produktionsresurser som inte finns att tillgå inom landet och som erfordras dels under omställningsperioden, dels för att nå erforderlig uthållighet i övrigt från de utgångspunkter som utredningen har förordat som grund för planeringen.

I jordbruksnämndens programplan föreslås bl. a. utökad lagring av importerade livsmedel och fodermedel. Mängden av vissa nu lagrade livsmedel som produceras inom landet föreslås däremot kunna reduceras. Vidare föreslås kraftigt utökad lagring av kvävegödselmedel och bekämpningsmedel medan lagren av vissa andra gödselmedel minskas. Utredningen tillstyrker såväl en ökad lageruppbyggnad som en omstrukturering av beredskapslagringen.

Önskemål som i skilda sammanhang har framkommit om att skapa lager för internationell biståndsverksamhet eller för att under fredstid fylla ut ett försörjningsbehov eller möjliggöra exportförsäljningar bör enligt utredningens mening inte tillgodoses inom ramen för den på säkerhetspolitiska grunder erforderliga lageruppbyggnaden inom det ekonomiska försvaret.

Bland övriga beredskapsåtgärder betonar utredningen betydelsen av att påbörjad revidering av behövliga ransoneringssystem fullföljs och att en god beredskap i fråga om jordbrukets blockorganisation upprätthålls.

Försörjningen med *beklädnad* bör enligt utredningen främst genom handels- och produktionsplanläggning, förberedelser för förbrukningsreglering samt beredskapslagring av importvaror tryggas så att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i de lägen då vi helt eller delvis blir hänvisade till egna försörjningsresurser.

Utredningen framhåller att den närmare analys av uthållighet och försörjningsstandard inom beklädnadsområdet som f. n. pågår inom regeringskansliet bör medföra att statsmakterna kan erhålla ett förbättrat underlag för ställningstagande på detta område.

Utredningen bedömer att beklädnadsindustrin under de närmaste åren kommer att möta stora svårigheter till följd av bl. a. den internationella konkurrensen.

När det gäller produktionsförutsättningarna bedömer utredningen att den typ av statligt försörjningsberedskapsstöd i form av bl. a. avskrivningslån och lånegarantier som har tillämpats under senare år kan behöva användas också under de närmaste åren. En nära samordning av näringspolitiska, sysselsätt-

ningspolitiska och försörjningsberedskapspolitiska åtgärder är enligt utredningens mening nödvändig.

De förslag som lämnas i ÖEF:s programplan i fråga om beredskapslagring och andra beredskapsåtgärder för att kunna möta avspärrning och krig bedömer utredningen utgöra en lämplig inriktning av verksamheten.

Med hänsyn till den bedömda utvecklingen inom beklädnadsindustrin ställs enligt utredningen stora krav på aktualitet i planeringsunderlaget. Förändringar i den inhemska produktionskapaciteten anses kontinuerligt behöva följas. Försök med ersättningsmaterial, andra sätt att täcka behoven eller att utnyttja maskinkapaciteten torde i fortsättningen komma att ha stor betydelse för möjligheterna att upprätthålla försörjningsberedskapen. Denna verksamhet bör ges hög prioritet i den fortsatta planeringen.

Försörjningen med *bränslen och drivmedel* m. m. bör enligt utredningen genom förberedelser för förbrukningsreglering, aktivering av inhemsk ersättningsproduktion samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas.

Utredningen har avseende beredskapsplanering inom bränsle- och drivmedelsområdena för fredskriser, avspärrning och krig funnit att såväl 1975 års oljelagringskommittés förslag som förslagen i ÖEF:s programplan i allt väsentligt står i överensstämmelse med de riktlinjer för uthålligheten som utredningen tidigare har redovisat och tillstyrker därför förslagen.

Behoven av olja fortsätter utredningen kan i en kris- eller krigssituation endast i begränsad omfattning tillgodoses genom utnyttjandet av inhemska ersättningsråvaror. Därför rekommenderas fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet i syfte att tillvarata olika möjligheter till inhemsk ersättningsproduktion.

Utredningen anser även att de förslag som i programplanen framförs beträffande behov av beredskapsåtgärder inom *elkraftområdet* ligger väl i linje med de allmänna riktlinjer för utvecklingen inom energiområdet som utredningen har förordat i sitt första betänkande. En översyn av bestämmelserna gällande försvarsberedskapen inom detta område behöver dock göras för att säkra tillgången på sambandsmateriel hos kraftproducenterna.

Varuförsörjningen inom området *övriga försörjningsviktiga varor* bör enligt utredningen främst genom handels- och produktionsplanläggning, förberedelser för förbrukningsreglering samt beredskapslagring av importvaror tryggas så att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i de lägen då vi helt eller delvis blir hänvisade till egna försörjningsresurser. Det stora antalet ingående varor, utlandsberoendet och antalet delbranscher samt den snabba utvecklingen inom dessa ställer höga krav på uppföljning och bevakning av området.

Det anses sannolikt att den svenska industrin inom metall-, gummi-, plast- och kemikalieområdena efter en viss omställning kan tillgodose större delen av erforderlig försörjning under förutsättning att behövliga råvaror, utbytes-

komponenter, reservdelar, utbildad arbetskraft m. m. finns att tillgå.

I ÖEF:s programplan lämnas förslag till beredskapslagring av råvaror, halvfabrikat och vissa färdigvaror. Uppbyggnaden av beredskapslager av sådana varor för kemi- och plastbranscherna samt material för tryckning av tidningar m. m. för det psykologiska försvarets behov prioriteras av ÖEF under programplaneperioden. Försvarsutredningen tillstyrker denna inriktning.

Frågor rörande behovet av utbyteskomponenter och reservdelar bör enligt utredningen ägnas ökad uppmärksamhet i det fortsatta planeringsarbetet.

För att öka möjligheterna att motverka de negativa följderna av ett importbortfall av viktiga legeringsmetaller föreslår ÖEF i programplanen att ett fredskrislager av i första hand mangan, krom, koppar, kobolt och vanadin byggs upp. Försvarsutredningen anser att en uppbyggnad av ett fredskrislager av metaller från säkerhetspolitiskt instabila områden, som svarar för en stor del av världsproduktionen, är motiverad och bör övervägas i den fortsatta planeringen.

Försörjningen med *transporter* bör enligt utredningen tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan upprätthållas.

När det gäller *transportsamordning* och *landsvägstransporter* anser utredningen att studier bör bedrivas kontinuerligt och planläggningen ständigt hållas aktuell. Planläggningen för förbrukningsreglering av flytande drivmedel bör ges en sådan flexibilitet att den är snabbt och enkelt tillämpbar både i fredskriser och i avspärrnings- och krigssituationer. Utredningen anser beträffande delprogrammen *järnvägstransporter* och *vägar* att föreslagna beredskapsåtgärder är lämpliga.

Utredningen konstaterar att uthålligheten och underhållssäkerheten inom delprogrammet *flygtransporter* för närvarande är lägre inom det ekonomiska försvarets övriga program. Utredningen förordar en uppbyggnad av uthållighet och underhållssäkerhet inom flygtransportområdet i huvudsaklig överensstämmelse med de i programplaneringen lämnade förslagen.

För delprogrammet *sjötransporter* föreslås i programplanen främst åtgärder för att under beredskap och krig underhålla för sjöfarten erforderliga farleder och för att i erforderlig omfattning upprätthålla driften vid sjöfartsverkets anläggningar. Försvarsutredningen understryker betydelsen av att behovet av beredskapsåtgärder inom detta för vår försörjning väsentliga delprogram genomlyses avseende såväl inriktning som omfattning av verksamheten.

Utredningen har vid granskningen av programplaneringen inom delprogrammen *arbetskraft, penningmedel, och betalningsförmedling* samt *postal kommunikation* funnit att de förslag till beredskapsåtgärder som lämnas i huvudsak ligger i linje med den allmänna inriktning av planeringen inom dessa områden som försvarsutredningen förordar.

Vissa eftersläpningar råder enligt utredningen inom arbetskraftsfunktionen avseende såväl den översiktliga planeringen och personalplanlägg-

ningen som utbildning av vapenfria tjänstepliktiga och av personal inom frivilligorganisationerna. Utredningen betonar betydelsen av att rådande eftersläpningar snarast elimineras och anser att problemen med de vapenfria tjänstepliktigas utbildning m. m. snarast bör lösas samt att utbildningen av personal inom frivilligorganisationerna bör utökas till sin omfattning.

I sina *ekonomiska överväganden* anför försvarsutredningen bl. a. följande.

> När det gäller kostnader för en sådan förstärkning av försörjningsberedskapen som utredningen uttalat sig för, måste bedömningarna med nu tillgänglig information bli av relativt översiktlig art. Utöver de ställningstaganden som försvarsutredningen gjort i anledning av programplanerna finns även förslag väckta i annan ordning. Utredningen har sålunda tillstyrkt förslagen från 1975 års oljelagringskommitté. Resursbehoven härför sammanfaller delvis i tiden med förslagen i programplanerna, delvis uppstår resursbehovet senare. Utredningen har vidare underhand inhämtat att det pågår utredningsarbete inom regeringskansliet beträffande behovet av stödåtgärder till beklädnadsindustrin. F n är därför underlaget för ett ställningstagande till det totala resursbehovet för det ekonomiska försvaret under kommande femårsperiod ofullständigt.

Beträffande planeringen för främst *fredskriser* anser utredningen att de enligt anvisningarna inplanerade resursbehoven är att se som konsekvenser av redan fattade beslut. Utredningen understryker vikten av att fredskrislagringen av olja ges den av oljelagringskommittén föreslagna omfattningen, så att de för avspärrning och krig avsedda reserverna ej behöver tas i anspråk för att uppfylla Sveriges lagringsåtaganden enligt det internationella energiprogrammet (IEP).

Hur uppbyggnaden av det fredskrislager av metaller som av utredningen befunnits motiverad skall finansieras bör bli föremål för särskilda överväganden. Härvid anser utredningen att man bör beakta de förslag till finansiering av fredskrislagring, innebärande fördelning av kostnaderna mellan företagen och staten, som lagts fram av försörjningsberedskapsutredningen (SOU 1975:57).

Vad gäller planering för *avspärrning och krig* förordar utredningen att de föreslagna åtgärderna, i fråga om verksamhet som finansieras över statsbudgeten, genomförs inom en planeringsram för perioden 1977/78–1981/82 om ca. 2 300 milj. kr. i prisläge februari 1976. Utredningen förordar härvid en medelsfördelning på olika program i huvudsak enligt genomförd programplanering.

Inom den förordade planeringsramen bör inrymmas erforderliga åtgärder för att tillgodose de förslag som har angetts som särskilt betydelsefulla inom de olika programmen. Sålunda förutsätter utredningen att erforderliga resurser avdelas under programplaneperioden för att förstärka studie- och planeringskapaciteten vid berörda myndigheter.

Utredningen förutsätter vidare att utbildningen av personal inom frivilligorganisationerna och av vapenfria tjänstepliktiga ges den omfattning som erfordras för att tillgodose krigsorganisatoriska behov.

I planeringsramen inkluderar utredningen bl. a. anskaffning av material för tryckning av tidningar m. m. För fortsatt statligt stöd till inhemsk beklädnadsindustri har utredningen i planeringsramen inte inkluderat sådana ytterligare åtgärder som kan komma att aktualiseras med anledning av pågående utredningar rörande den fortsatta utvecklingen inom denna bransch. Det resursbehov som kan uppstå utöver i programplanerna beräknade kostnader för oljelagring m. m. till följd av oljelagringskommitténs förslag ingår inte heller.

Finansieringen av åtgärder för försörjningsberedskapen är delad mellan stat och näringsliv inklusive affärsdrivande verk. Försvarsutredningen har vid sina överväganden kring resursbehoven utgått från att näringslivets åtaganden även fortsättningsvis får en omfattning som korresponderar med de av utredningen föreslagna åtgärderna.

9. Föredraganden

9.1 Det ekonomiska försvarets fortsatta utveckling

9.1.1 Grunder

Det ekonomiska försvaret bygger i allt väsentligt på de resurser som samhället har i fredstid. Planläggning och övriga beredskapsåtgärder i fred inriktas på att göra det möjligt att vid krig, avspärrning eller annan kris tillhandahålla de varor och tjänster som behövs för landets försörjning och försvar. Det ekonomiska försvaret innefattar alla de personella och materiella resurser samt all den verksamhet i övrigt som behövs för att uppnå en tillfredsställande försörjningsberedskap. Sålunda ingår beredskapsåtgärder som bl. a. berör råvaruproduktion, industriell förädling, handel, försörjning med energi och arbetskraft, transportverksamhet, väghållning, post- och bankväsende m. m.

Beredskapsplaneringen bygger på principen att den som ansvarar för en viss för det ekonomiska försvaret betydelsefull verksamhet i fred också skall ha ansvar för denna verksamhet i krig och kris. Härigenom möjliggörs en smidig övergång från freds- till krigssamhälle. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) svarar för den samordning som behövs samt för sådana åtgärder som inte naturligen faller inom annan myndighets ansvarsområde.

Chefen för försvarsdepartementet har tidigare denna dag redogjort för de *mål* som gäller för totalförsvaret.

I Programplan för ekonomiskt försvar föreslår ÖEF allmänna mål för det ekonomiska försvaret att gälla tillsammans med dem som gäller för totalförsvaret. ÖEF formulerar det ekonomiska försvarets mål på följande sätt.

> Det ekonomiska försvaret skall, med en efter förhållandena anpassad försörjningsstandard, trygga försörjningen för det svenska samhället om vi helt eller delvis blir hänvisade till egna försörjningsresurser.
>
> Tillgången på oundgängligen nödvändiga förnödenheter och tjänster skall säkerställas genom en väl avvägd beredskap inom och mellan de olika försörjningsområdena.
>
> Det ekonomiska försvarets resurser skall kunna sättas in på det sätt som i varje enskilt läge bedöms ge den bästa effekten, när det gäller att mildra påfrestningarnas konsekvenser för landet. Resurserna skall härvid fördelas med beaktande av att befolkningens, de olika samhällsfunktionernas och totalförsvarsmyndigheternas behov av resurser kan förändras efter hand som ett kris- eller krigsläge utvecklas.

Jag kan för egen del helt ställa mig bakom den målformuleringen, som ÖEF sålunda har gjort.

De *planeringsförutsättningar* som gäller för det ekonomiska försvaret skiljer sig på flera sätt från vad som gäller för det militära försvaret och civilförsvaret.

Avgörande för våra möjligheter att upprätthålla viktiga samhällsfunktioner under kriser och krig är det svenska samhällets resurser och i synnerhet näringslivets kapacitet och dess förmåga till snabb anpassning och omställning vid olika krissituationer. Staten förfogar bara delvis över dessa resurser i fredstid. Inte heller kan näringslivets utveckling på kort sikt nämnvärt påverkas. Verksamheten i fred inom det ekonomiska försvaret består till väsentliga delar av åtgärder som syftar till att i krissituationer möjliggöra fortsatt nödvändig verksamhet i det svenska samhället samt att i krig stödja våra försvarsansträngningar.

Sedan år 1973 har bedrivits försök med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Skillnaderna i planeringsförutsättningar i förhållande till det militära försvaret och civilförsvaret har påverkat försökens utformning. Studier av det svenska samhällets förändring har intagit en särskilt framträdande roll. Översiktliga bedömningar rörande behov av beredskapsåtgärder i ett 15-årigt tidsperspektiv har erfordrats men huvuddelen av det ekonomiska försvarets försök med långsiktsplanering har skett inom en femårig planeringshorisont.

ÖEF utgår i sin programplan från att försöken med långsiktsplanering kommer att permanentas och under programplaneperioden bedrivas i former som ansluter till dem som har gällt under försöksperioden.

1974 års försvarsutredning konstaterar att försöken med långsiktsplanering har skapat förutsättningar för förbättrad samordning såväl mellan myndigheterna inom det ekonomiska försvaret som mellan ekonomiskt försvar och övriga delar av totalförsvaret samt att såväl perspektivstudier som programplaner har utgjort en god grund för utredningens överväganden.

Även jag anser att försöken har givit goda erfarenheter. Jag avser att efter en utvärdering återkomma med förslag till en mera definitiv utformning av den långsiktiga studie- och planeringsverksamheten inom det ekonomiska försvaret.

Under senare år har beredskapsverksamheten inom det ekonomiska försvaret i ökande omfattning inriktats mot att förstärka vår försörjningsberedskap mot s. k. *fredskriser*. Fredskriser har sitt upphov i händelser utanför vår kontroll. Dessa kan bl. a. orsakas av dels relativt lokalt bundna väpnade konflikter eller andra kriser, dels vissa länders medvetna agerande (genom att t. ex. begränsa utbudet av varor) för att förbättra sin position antingen i det globala handelsutbytet eller i något annat politiskt avseende som inte direkt berör Sverige.

Försvarsutredningen anser att begreppet fredskris bör skiljas från en situation där kriser och konflikter föranleder medvetna åtgärder, selektivt riktade mot Sverige med syfte att uppnå politiska fördelar gentemot oss. En sådan situation jämställs i planeringen med en avspärrningssituation. Utredningen anser vidare att en särskild planering för fredskriser svarar mot både näringspolitiska och säkerhetspolitiska krav.

Även jag anser att med begreppet fredskris bör avses ett läge, då normal

fredsstandard inte kan upprätthållas i produktion, sysselsättning, export och konsumtion på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i landet eller i vår nära omvärld. Fredskriser bör också skiljas från sådana knapphetssituationer, konkurrenssituationer och handelsstrukturomvandlingar som är ständigt återkommande i det internationella handelsutbytet samt från situationer där kriser och konflikter föranleder medvetna åtgärder, selektivt riktade mot Sverige med syfte att uppnå politiska fördelar gentemot oss.

Ambitionsnivån när det gäller att möta fredskriser bör vara att så långt möjligt upprätthålla normal fredsstandard samt att undvika störningar i viktiga samhällsfunktioner.

Vid planering och redovisning av kostnader m. m. bör åtskillnad göras mellan å ena sidan den säkerhetspolitiskt motiverade beredskapslagringen för krig och avspärrning och å andra sidan beredskapslagringen för främst fredskriser.

9.1.2 Uthållighet

ÖEF framhåller i Programplan för ekonomiskt försvar att det ekonomiska försvaret skall ha en uthållighet som motsvarar dels bedömda störningar i vår utrikeshandel med beaktande av de krav på försörjningsstandard som erfordras i olika kris- och krigsskeden, dels den uthållighet, som dimensioneras av befolkningens, de olika samhällsfunktionernas och totalförsvarsmyndigheternas behov av varor och tjänster.

Beträffande *fredskriser* har ÖEF i programplaneringen utgått från följande krav på uthållighet nämligen

1. inom programmen *Beklädnad och Energi* samt delprogrammet *Kemiska produkter m. m.*

- tre månaders normal förbrukning av syntetiska fibrer, oljor och petrokemikalier.

2. inom delprogrammet *Metaller m. m*
- en månads normal förbrukning av legeringsmetaller.

Beredskap mot *avspärrning och krig* skall enligt ÖEF utformas med beaktande av det miljöunderlag som har utnyttjats i programplaneringen. Vid avspärrning skall enligt ÖEF gynnsamma förutsättningar säkerställas för att reorganisera näringsliv och samhälle under den tid (efterkristid) då handelsförbindelserna successivt återupptas. För tiden efter ett krig skall befolkningens överlevnad säkras. Uthålligheten avseende livsmedel, beklädnadsvaror, bränsle och uppvärmning samt läkemedel m. m. jämte de stödfunktioner som erfordras för verksamheten inom dessa områden t. ex. deras energibehov skall därför sättas högre än inom övriga områden.

Försvarsutredningens uppfattning om målen för uthålligheten ansluter sig

till ÖEF:s. När det gäller grunderna för dimensionering av uthålligheten avseende avspärrning och krig bedömer utredningen att de kris- och angreppsfall som utnyttjats i programplaneringen bör kunna utnyttjas vid överväganden rörande det ekonomiska försvarets uthållighet.

När det gäller principerna för att fastlägga nödvändig uthållighet anser utredningen vidare att planeringen främst bör inriktas på att säkerställa en omställning av samhället till en krishushållning. Beredskapslagringen bör inriktas på att säkerställa behoven under en omställningsperiod samt på försörjningen under en längre krisperiod med råvaror, komponenter m. m. som inte i tillräcklig omfattning finns att tillgå inom landet.

Vid granskning av ÖEF:s perspektivstudie del 2 framkom behov av att genom studier ytterligare belysa de påfrestningar på vår försörjningsberedskap som tiden efter en avspärrning eller ett krig kan medföra. ÖEF fick därför i juni 1976 av min företrädare i uppdrag att i samarbete med övriga berörda myndigheter bedriva studier rörande behovet av beredskapsåtgärder för efterkris- och efterkrigstid.

Försvarsutredningen anser att det är angeläget att dessa studier fullföljs och att resultaten härav på lämpligt sätt tas till vara i den fortsatta planeringen. Jag återkommer till detta i det följande.

Fredskriser orsakas i regel av geografiskt eller marknadsmässigt begränsade händelser. När det gäller frågan efter vilka principer *målen för uthålligheten för fredskriser* skall fastställas har jag därför uppfattningen att uthålligheten skall fastställas för inom respektive program berörda varor eller varugrupper. Härvid skall hänsyn tas till dels hur sannolikt det är att en fredskris kan inträffa, dels till den effekt på främst sysselsättningen som ett importbortfall skulle medföra.

Jag återkommer till uthållighetsmålen beträffande fredskriser i samband med den programvisa inriktningen.

I likhet med ÖEF och försvarsutredningen anser jag att *målen för uthålligheten för avspärrning och krig* skall fastställas mot bakgrund av ett för totalförsvaret gemensamt underlag och att dessa mål skall utformas på följande sätt.

Vid planeringsperiodens slut skall huvuddelen av det ekonomiska försvaret kunna klara de påfrestningar på vår försörjning som en cirka ettårig avspärrnings- eller krigssituation kan medföra. De s. k. miljöbeskrivningar som har utnyttjats i programplanearbetet utgör goda exempel på sådana avspärrnings- och krigssituationer. Fortsatta säkerhetspolitiska studier bör medföra att underlaget i detta avseende ytterligare förbättras. I planeringsarbetet inom det ekonomiska försvaret skall dock inte möjligheterna av avspärrnings- och krigssituationer av annan längd uteslutas.

För att klara försörjningen under fleråriga kriser och krigssituationer måste betydande omställningar av produktion och konsumtion genomföras. De beredskapsåtgärder som det ekonomiska försvaret vidtar mot påfrestningar av relativt kort varaktighet skall därför även syfta till att möjliggöra och

underlätta betydande omställningar av samhällets försörjning på längre sikt. Detta har jag beaktat vid mina ställningstaganden i det följande.

Även jag anser att det är angeläget att studierna avseende *efterkris(krigs)tid* fullföljs. I avvaktan härpå skall beredskapsåtgärder för efterkris- och efterkrigstid för huvuddelen av programmen endast vidtagas i form av planering och åtgärder av administrativ natur.

Jag återkommer till uthållighetsmålen i samband med den programvisa inriktningen.

9.2 Programvis inriktning

9.2.1 Programmet Livsmedel

Programmet omfattar frågor rörande försörjning med livsmedel, fodermedel, utsäde, fettråvaror samt handelsgödsel- och bekämpningsmedel. Programmyndighet är statens jordbruksnämnd.

Efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet vill jag anföra följande.

I nämndens programplan föreslås följande *inriktning* för programmet Livsmedel.

Försörjningen med livsmedel m. m. skall bidra till att det ekonomiska försvarets allmänna mål uppfylls. Därvid skall livsmedelsförsörjningen med en efter förhållandena anpassad standard tryggas om vårt land utsätts för fredskriser, avspärrningssituationer, påtryckningar eller angrepp.

Livsmedelsförsörjningens mål är att för aktuella varuområden tillgodose

- det nödvändiga behovet av varor som erfordras för folkförsörjningen
- försvarsmaktens och andra totalförsvarsmyndigheters behov av vissa färdigvaror och råvaror m. m.

Jag biträder nämndens förslag till inriktning för aktuellt program.

Beträffande *uthållighet* har jordbruksnämnden i sin planering tidigare utgått från att livsmedelsberedskapen bör vara så uppbyggd att den kan möta en treårig handelspolitisk avspärrning utan krigshandlingar i vårt land och därutöver ha viss beredskap för krigssituationer.

Nämnden påpekar dock att 1972 års jordbruksutrednings förslag kan komma att påverka bl. a. målet för uthålligheten avseende livsmedelsprogrammet. Utredningens s. k. produktionsmålsgrupp har i sina beräkningar utgått från en treårig avspärrning. Gruppen har därutöver gjort vissa överslagsberäkningar för att belysa avspärrningssituationer med en varaktighet av 1–6 år, där de längsta alternativen främst syftar till att belysa möjligheterna till omställning av jordbruksproduktionen till obegränsad uthållighet.

Enligt försvarsutredningen bör målet för uthålligheten vara att livsmedelsproduktionen skall kunna ställas om till huvudsakligen självförsörjning.

Genom främst beredskapslagring bör säkerställas tillgång på sådana produktionsresurser som inte finns att tillgå inom landet och som erfordras dels under omställningsperioden, dels för att nå nödvändig uthållighet i övrigt. Målet för uthålligheten avseende bl. a. livsmedel bör enligt utredningen sättas högre än inom övriga områden med hänsyn till frågan om befolkningens överlevnad även efter ett krig.

Jag tillstyrker försvarsutredningens förslag. I avvaktan på resultatet av de tidigare nämnda studierna rörande efterkris(krigs)tid bör emellertid beredskapsåtgärderna för tiden efter ett krig endast vidtagas i form av planering och åtgärder av administrativ natur. Förändringar i jordbrukspolitiken som en följd av 1972 års jordbruksutrednings förslag kan komma att påverka möjligheterna att förverkliga uppställda mål för uthålligheten avseende programmet Livsmedel. Detta bör beaktas i det fortsatta planeringsarbetet.

I programplanen föreslår nämnden utökad *beredskapslagring* av importerade livsmedel och fodermedel samt en minskning av bl. a. spannmål och socker. Lagren av kvävegödselmedel och bekämpningsmedel föreslås ökas. Försvarsutredningen tillstyrker såväl en ökad lageruppbyggnad som en omstrukturering av beredskapslagringen.

Jordbruksnämnden föreslår vidare bl. a. en revidering av nuvarande system för livsmedelsransonering samt fortsatt verksamhet inom jordbrukets blockorganisation. Försvarsutredningen anser det vara betydelsefullt att revideringen av behövliga ransoneringssystem fullföljs och att en god beredskap i fråga om jordbrukets blockorganisation upprätthålls.

Jag anser att en mindre nedskärning av brödsädslagren för avspärrning och krig kan ske det första året i enlighet med programplanen. Ändrade förutsättningar för ett mer långsiktigt beslut kan uppstå sedan 1972 års jordbruksutredning framlagt sitt förslag och när resultat föreligger av nu pågående studier av en efterkris(krigs)tid.

I övrigt finner jag att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten och jag anser att den fortsatta planeringen bör inriktas mot de åtgärder som inryms i nivå A. Jag förordar även en förstärkning av jordbruksnämndens planeringsresurser.

9.2.2 Programmet Beklädnad m. m.

Programmet omfattar frågor rörande försörjning med beklädnads- samt övriga textil-, läder- och skinnvaror. ÖEF är programmyndighet.

I ÖEF:s programplan föreslås för planeringsperioden följande *inriktning* för programmet Beklädnad m. m.

Försörjningen med beklädnad m. m. skall främst genom handels- och produktionsplanläggning, ransoneringsförberedelser samt beredskapslagring av importvaror, tryggas för totalförsvarsmyndigheterna och befolkningen i en sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funk-

tioner kan vidmakthållas om Sverige på grund av krig eller avspärrning helt eller delvis blir hänvisat till egna försörjningsresurser. Kriser i fredstid kan leda till att importen av väsentliga produkter helt eller delvis upphör. Lagring av spånadsämnen och garner skall medverka till att konsekvenserna för produktion, sysselsättning m. m. vid fredskriser mildras.

Jag biträder ÖEF:s förslag till inriktning för aktuellt program.

Beträffande *uthållighet* har ÖEF i sin planering utgått från ett mål som innebär att civilbefolkningens, försvarsmaktens och övriga myndigheters behov under tre års partiell avspärrning är dimensionerande för kraven på tillverkningskapacitet, medan motsvarande behov under två år är dimensionerande för lagringens omfattning. I planerna har ingått att anskaffning av fibrer m. m. för ett tredje avspärrningsår skall ske med medel från en rörlig kredit som regeringen kan disponera vid krig, krigsfara eller annan omständighet av synnerlig vikt.

ÖEF har inte förutsatt att en avspärrning är total. ÖEF har sålunda hittills räknat med en import motsvarande 20 % av den normala fiberimporten och 10 % av motsvarade garnimport.

Inom handelsdepartementet pågår f. n. studier av försörjningsuthållighet och försörjningsstandard på beklädnadsområdet.

I december 1976 överlämnades promemorian (Ds H 1976:7) Skor i kristid till chefen för handelsdepartementet. Regeringen framlade i mars 1977 förslag till riksdagen om åtgärder för försörjningsberedskapen på skoområdet (prop. 1976/77:85). Jag framhöll i propositionen att jag anser att statsmakterna nu har ett tillräckligt underlag för att ta ställning till försörjningsuthålligheten på skoområdet för perioden 1977/78–1981/82. Målet för uthålligheten på detta område bör sålunda bestämmas med utgångspunkt från en avspärrningssituation på ca ett år följd av en efterkristid av ungefär den längd som har studerats i försöken med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret.

I programplanen föreslår ÖEF en utökad *beredskapslagring* av bl. a. garn av syntetiska och regenererade fibrer, textilfärger, textilkemikalier, garvämnen och läderfärger samt en minskning av lagringen av bl. a. bomullsväv, ullgarn och ylleväv.

ÖEF föreslår vidare att ramen för avskrivningslån till beklädnadsindustrin ökas.

Försvarsutredningen bedömer att de förslag som lämnas i programplanen i fråga om beredskapslagring och andra beredskapsåtgärder för att kunna möta avspärrning och krig utgör en lämplig inriktning av verksamheten.

Som jag redan har nämnt studerar ÖEF f. n. behovet av resurser för efterkristid och efterkrigstid. Vidare pågår inom handelsdepartementet f. n. studier av försörjningsuthållighet och försörjningsstandard på beklädnadsområdet. Försvarsutredningen framhåller att statsmakterna genom denna

analys, som baseras på de av chefen för handelsdepartementet för programplaneringen anvisade kris- och angreppsfallen, bör kunna erhålla ett förbättrat underlag för ställningstagande till framtida resursbehov på detta område.

Med hänsyn till att arbetet ännu inte är avslutat bör någon ställning enligt min mening nu inte tas till frågan om mål för försörjningsuthållighet och försörjningsstandard på beklädnadsområdet för programplaneperioden. Jag avser vid ett senare tillfälle föreslå regeringen att lämna förslag till riksdagen om mål för försörjningsuthållighet och försörjningsstandard på beklädnadsområdet i dess helhet.

9.2.3 Programmet Energi

9.2.3.1 Delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m.

Delprogrammet omfattar frågor rörande bränslen och drivmedel utom gasbensin. ÖEF är programmyndighet.

Mina överväganden i det följande är baserade dels på ÖEF:s programplan, dels på 1975 års oljelagringskommittés (OLK) betänkande (SOU 1976:67) Beredskapslagring av olja, kol och uran med en hemlig bilaga (Ds H 1976:6) jämte 1974 års försvarsutrednings ställningstagande härtill. Betänkandet har remissbehandlats.

Inledning

Skyldighet för oljehandeln att hålla lager av vissa oljeprodukter infördes år 1938. Sedan år 1958 har lageruppbyggnaden av bränslen och drivmedel för krig och avspärrning i huvudsak skett genom att säljare, importörer och förbrukare varit skyldiga att hålla lager av oljeprodukter. Uppbyggnaden har skett genom särskilda oljelagringsprogram. Dessa har omfattat perioderna 1958–1962, 1963–1969 samt 1970–1976. Det sistnämnda programmet har genom beslut (prop. 1975/76:152, FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298) av riksdagen förlängts med ett år så att det omfattar även år 1977.

OLK tillkallades år 1975 för att utreda frågan om ett fjärde program för beredskapslagring av oljeprodukter. Dessutom skulle OLK bl. a. pröva frågan om en reglerad beredskapslagring av kärnbränsle och om skyldighet att lagra kol skall åläggas industriella storförbrukare. Enligt sina direktiv skulle kommittén överväga även lagringsskyldighetens omfattning för skilda förbrukarkategorier som kraft- och värmeverk, fartyg i utrikes trafik liksom för förbrukare av oljeprodukter och koks som används i den petrokemiska industrin samt järn- och stålindustrin.

Sedan år 1973 har riksdagen vid flera tillfällen beslutat att bygga upp

särskilda beredskapslager för i första hand fredskriser. Sålunda beslöts år 1973 att ett lager om 3 milj. m^3 råolja skulle byggas upp (prop. 1973:194, FöU 1973:27, rskr 1973:366). Vidare beslöts år 1974 att ett lager om ca 1 milj. m^3 eldningsoljor skulle byggas upp (prop. 1974:85, FöU 1974:17, rskr 1974:142). För att ytterligare förbättra uthålligheten mot fredskriser förelades riksdagen i prop. 1975:30 förslag om ytterligare lagring av råolja och oljeprodukter motsvarande 3 milj. m^3 råolja. Riksdagen beslöt i enlighet med propositionens förslag (FöU 1975:15, rskr 1975:205). OLK har bl. a. haft till uppgift att föreslå fördelningen mellan råolja och färdigprodukter av denna senare lagring.

De förslag som OLK har lagt fram gäller även andra (del)program än delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m. Jag kommer att under detta delprogram behandla även dessa förslag.

Behovet av beredskapslagring

OLK erinrar om att Sverige för sin energiförsörjning i hög grad är beroende av importerad energi. Landets begränsade tillgångar av egna ekonomiskt utnyttjningsbara energikällor, de klimatiska förhållandena, näringslivets struktur samt kommunikationsbehoven är några av de faktorer som har medverkat till detta förhållande. Situationen i detta hänseende torde inte komma att förändras inom överskådlig framtid.

Det starka beroendet av importerad energi gör att Sverige är känsligt för avbrott i tillförseln. Utan en kontinuerlig tillgång av energi kan starka störningar väntas inom närings- och samhällslivet.

Härtill kommer enligt OLK den betydelse som energiförsörjningen har för den svenska säkerhetspolitiken under såväl normala förhållanden som kriser och krig. En säker försörjning med energi är av avgörande betydelse för totalförsvarets möjligheter att fungera med tillfredsställande effektivitet. För att detta skall vara möjligt måste också folkhushållets mest trängande behov för främst livsmedelsförsörjningen, bostadsuppvärmningen och transportväsendet tillgodoses.

I ett läge med starka politiska spänningar kan enligt OLK inte uteslutas att landets beroende av importerad energi kan användas som ett politiskt påtryckningsmedel. Detta beroende kan binda Sverige lika starkt som en allians. OLK finner därför att den alliansfria politiken förutsätter att vi förhindrar att Sveriges beroende av importerad energi utnyttjas på sådant sätt. OLK finner att vi liksom hittills måste beredskapslagra importerade drivmedel och bränslen under överblickbar framtid.

Även 1974 års försvarsutredning bedömer att bränsle- och drivmedelsområdet allt framgent kommer att utgöra ett av de känsligaste försörjningsområdena genom att behoven av olja i en kris- eller krigssituation endast i begränsad omfattning kan tillgodoses genom utnyttjande av inhemska råvaror. Så gör även flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig över

OLK:s betänkande.

Det råder allmän enighet om att avbrott i tillförseln av bränslen och drivmedel kan vålla oss avsevärda problem. För att dämpa verkningarna av störningar i landets energitillförsel kan olika medel utnyttjas. Vår ransoneringsberedskap under de senaste åren har förbättrats, genom att bl. a. ÖEF har tillförts resurser härför. Försöks- och utprovningsverksamheten inom gengasområdet har i stort sett slutförts. Planläggningen har fortsatt för att inhemska bränslen för främst uppvärmning skall kunna utnyttjas vid olika slags kriser. Dessa och andra åtgärder är självfallet betydelsefulla men de räcker inte. Beredskapslager av bl. a. oljeprodukter måste byggas upp. I fråga om inriktningen och omfattningen av denna lageruppbyggnad återkommer jag i det följande.

Lagring och uthållighet

Gällande oljelagringsprogram omfattar åren 1970–1977 och avser att skapa en beredskap inom energiområdet mot krig och avspärrning. Man talar i detta sammanhang om krigs- resp. avspärrningsfallet. För resp. fall har byggs upp särskilda reserver (krigs- resp. avspärrningsreserven).

Med ett krigsfall avses en sitaution då landet är indraget i krig, och krigshandlingar pågår på svenskt territorium. Avspärrningsfallet definieras som ett läge, där handelsförbindelserna är avskurna på grund av krig i vår nära omvärld. I båda fallen förutsätts allvarliga störningar i tillförseln uppkomma. Såväl för gällande program som för de tidigare programmen utgår beräkningarna från det fall att avspärrningen är total vid båda typerna av konflikter.

De svåraste påfrestningarna för försörjningen bedöms inträffa i ett läge, där en längre avspärrningssituation efterföljs av ett krigsskede. Det har därför ansetts vara nödvändigt att planera för att krigsreserven skall vara helt intakt under en avspärrningssituation för det fall att landet därefter skulle dragas in i krig. Planläggningen har sålunda inriktats mot att trygga försörjningen under dels en avspärrningssituation, dels en krigssituation. För den sistnämnda situationen förvaras vissa tillgångar i skyddade och/eller geografiskt spridda anläggningar.

Målet för beredskapslagringens uppbyggnad bestäms dels av den försörjningsstandard som bedöms böra eftersträvas i resp. krisfall och den därav betingade förbrukningen, dels av längden av de tidsperioder med total avspärrning för vilka försörjningen skall tryggas, dvs. försörjningsuthålligheten. Denna uthållighet har fastställts av statsmakterna genom 1962 års riksdagsbeslut angående beredskapslagring av olja för perioden 1963–1969 (prop. 1962:194, BeU 1962:68, 2LU 1962:45, rskr 1962:418 och 1962:420). Samma uthållighet ligger enligt riksdagens beslut (prop. 1969:136, BeU 1969:66, 2LU 1969:86, rskr 1969:375 och 1969:398) till grund för gällande oljelagringsprogram.

Som jag tidigare har redogjort för har under nu löpande oljelagringsprogram beslut fattats om att bygga upp särskilda reserver främst för fredskriser. Uthålligheten mot fredskriser har på energiområdet bestämts utifrån Sveriges åtaganden enligt det internationella energiprogrammet (IEP). Sedan år 1976 innebär detta att Sverige skall hålla 70 dagars normalkonsumtion av olja i lager. Från och med ingången av år 1980 skall uthålligheten utsträckas till att omfatta 90 dagars normalkonsumtion.

Vid utformandet av sitt förslag till principer för dimensioneringen av det nya beredskapslagringsprogrammet utgår OLK från försvarsutredningens bedömning att risken på kort sikt får anses vara liten att Sverige utsätts för angrepp eller drabbas av avspärrning men att – trots strävan efter avspänning – risken för krig i Europa inte kan uteslutas. Risken för en ny fredskris som drabbar landets oljeförsörjning får däremot även framgent anses vara relativt stor. Eftersom det inte kan uteslutas att en fredskris följs av en avspärrningssituation eller krig, anser OLK att avspärrningsreserven inte till någon del bör ingå i de lager som behövs för att Sverige skall kunna uppfylla sin beredskap mot fredskriser enligt IEP. Givetvis bör enligt OLK inte heller krigsreserven tas i anspråk annat än vid angrepp mot Sverige. OLK föreslår att det nya oljelagringsprogrammet i första hand skall syfta till att bygga upp fredskrisreserven. Målet bör därvid vara att fredskrisreserven får en sådan storlek och sammansättning att den uppfyller kraven enligt IEP. OLK:s förslag får stöd av remissinstanserna.

I programplanen har för fredskriser inplanerats den år 1973 beslutade råoljelagringen och år 1974 beslutade eldningsoljelagringen samt utanför de ekonomiska ramarna även den år 1975 beslutade oljelagringen. Härutöver framförs som ett särskilt yrkande att fredskrisreserven byggs upp så att den uppfyller kraven enligt IEP.

Försvarsutredningen understryker vikten av att fredskrislagringen av olja ges den av OLK föreslagna omfattningen, så att de för avspärrning och krig avsedda reserverna inte behöver tas i anspråk för att uppfylla Sveriges lagringsåtaganden enligt IEP.

Jag delar OLK:s uppfattning att uppbyggandet av en reserv för främst fredskriser skall prioriteras i det kommande programmet. Reserven bör vara så stor och så sammansatt att landets åtaganden enligt IEP kan klaras utan att reserverna för avspärrning och krig behöver tas i anspråk för detta.

Vad gäller krigs- och avspärrningsreservernas resp. storlek anser OLK att dessa bör dimensioneras med utgångspunkt i det miljöunderlag som har använts i försöken med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret. Detta innebär enligt OLK att någon vidare utbyggnad inte bör ske efter utgången av löpande oljelagringsprogram för krigsreserven av motorbensin, motorbrännolja samt tunn och tjock eldningsolja. I stället bör det, framhåller OLK, i och för sig vara möjligt att minska krigsreserven såvitt avser dessa varuslag. OLK föreslår dock inte detta, då de metoder som har använts vid beräkningarna är nya och sålunda behäftade med vissa osäkerhetsmoment.

OLK föreslår därför att 1977 års lagringsmål för krigsreserven skall kvarstå oförändrat under den programperiod som föreslås. Förslaget anges av OLK innebära en sänkning av ambitionsnivån i jämförelse med det mått på uthålligheten som ligger till grund för gällande oljelagringsprogram.

För övriga i krigsreserven ingående varuslag – gasol, lättbensin, fotogen och flygdrivmedel – föreslås att angreppsfasen i det tidigare nämnda miljöunderlaget ingående angreppsfallet A 1 läggs till grund för lagringsmålet. Nämnda angreppsfas ställer i jämförelse med övriga av OLK studerade angreppsfaser de största kraven vad avser beredskapslagring av oljeprodukter.

För avspärrningsreserven föreslår OLK att den vidare beredskapslagringen på lång sikt skall inriktas mot att tillgodose behoven under en avspärrningssituation, som utmärks av att handelsförbindelserna med omvärlden successivt går ned för att efter en relativt lång tid normaliseras. Som ett första steg föreslås att avspärrningsreserven byggs ut så att de beräknade behoven för det i miljöunderlaget ingående krisfallet D 1 utan efterkristid kan tillgodoses. Genom att detta krisfalls konfliktfas och aggressionsfas läggs till grund för dimensioneringen av avspärrningsreserven täcks även de i angreppsfallen studerade nämnda faserna in. Denna ambitionsnivå anges vara högre än den som gäller för löpande oljelagringsprogram.

I programplanen har vid dimensioneringen av de båda reserverna omdisponeringar gjorts på så sätt att de genom beräkningsmetodiken erhållna överskotten i krigsreserven har använts för att i första hand tillgodose ett ökat lagerbehov i avspärrningsreserven. ÖEF föreslår att någon omdisponering av den vid utgången av nu löpande oljelagringsprogram utbyggda krigsreserven inte sker.

Försvarsutredningen, som OLK enligt direktiven har haft samråd med, konstaterar att såväl OLK:s förslag som de förslag som redovisas i programplanen i allt väsentligt står i överensstämmelse med de riktlinjer för uthålligheten som utredningen föreslår, varför förslagen tillstyrks.

Förslaget att krigs- och avspärrningsreserverna i det nya oljelagringsprogrammet i princip skall dimensioneras utifrån det för programplaneringen anvisade miljöunderlaget tillstyrks av de remissinstanser som har yttrat sig över OLK:s betänkande. Även jag anser att krigs- och avspärrningsreserverna i det nya oljelagringsprogrammet i princip skall dimensioneras utifrån det miljöunderlag som har utnyttjats vid försöken med långsiktsplanering inom det ekonomiska försvaret.

I frågan om att bibehålla lagringsmålet i krigsreserven för vissa oljeslag på 1977 års nivå tillstyrks detta av ÖB och ÖEF, medan SHIO och Sveriges industriförbund föreslår att krigsreserven minskas i enlighet med resultaten av den av OLK utnyttjade beräkningsmetodiken.

Krigsreserven är avsedd att endast utnyttjas om Sverige blir utsatt för angrepp. För egen del vill jag framhålla att de metoder som har använts vid

beräkningarna är nya och sålunda behäftade med vissa osäkerhetsmoment. Jag biträder därför OLK:s förslag att 1977 års lagringsmål i krigsreserven för angivna oljeslag skall kvarstå oförändrat under den kommande programperioden.

Lagringsprogrammets längd

OLK föreslår ett nytt lagringsprogram för perioden 1978–1984, vilket innebär att programmet skall vara genomfört till ingången av år 1985. Enligt OLK talar starka skäl för att programmet skall omfatta denna period och inte inskränkas till att enbart omfatta programplaneperioden 1977/78–1981/82. Den föreslagna lageruppbyggnaden kräver sålunda omfattande investeringar i lageranläggningar. Dessa tar lång tid att projektera och uppföra. Programmet drar också stora kostnader som för att inte bli alltför betungande för samhället bör slås ut på en längre tid. Härtill kommer att 1975 års riksdagsbeslut rörande energihushållningen innebär att riktlinjer för energipolitiken har fastställts för tiden fram till år 1985.

Utredningens förslag tillstyrks av remissinstanserna. Även jag delar OLK:s uppfattning om lagringsperiodens längd. På sikt bör dock, som ÖB har föreslagit, oljelagringsprogrammen om möjligt anslutas till totalförsvarets planeringsperioder.

På grund av den relativt långa programperioden och utvecklingen inom det energipolitiska området föreslår OLK en s. k. kontrollstation vid lämplig tidpunkt under programperioden. Förslaget får starkt stöd av flera remissinstanser, som framhåller osäkerheten om energianvändningens framtida utveckling och om effekterna av de beslut som kan komma att fattas med anledning av eventuella förslag från den av regeringen tillkallade energikommissionen (I 1976:05). Från flera av dessa remissinstanser framhålls vikten av att kontrollstationen kommer till stånd i anslutning till riksdagens beslut med anledning av kommissionens förslag.

Även jag ansluter mig till förslaget om en kontrollstation. Under periodens gång kan förändringar inträffa bl. a. i fråga om eneriganvändningens utveckling. Jag är därför inte beredd att nu närmare ange tidpunkten för en kontrollstation. Den bör bestämmas när man närmare kan överblicka innebörden av de åtgärder som blir följden av energikommissionens arbete. Erfarenheterna av försöken med långsiktsplanering och det nya energiberedskapsrådet vid ÖEF, vilket jag senare kommer att föreslå, kan komma att påverka den organisatoriska utformningen för kontrollstationen och därmed dess förläggning i tiden.

Energiprognoser för år 1985

Till grund för programplanen och OLK:s förslag har bl. a. legat energiprognoser för tiden fram t. o. m. år 1985, som OLK har gjort. Prognoserna bygger

på prop. 1975:30 och 1975 års långtidsutredning. I allt väsentligt lämnas prognoserna utan erinran av remissinstanserna. För egen del vill jag erinra om vad jag nyss sade i anslutning till förslaget om en kontrollstation. Det finns därför enligt min mening f. n. ingen anledning att vid dimensioneringen av det kommande beredskapslagringsprogrammet gå ifrån den prognos som har legat till grund för beräkningarna i programplanen och OLK:s betänkande.

Lagring av olja för främst fredskriser

Som jag tidigare har sagt föreslår OLK att reserven för fredskriser byggs upp så att Sveriges åtaganden enligt IEP kan klaras utan att reserverna för avspärrning och krig behöver tas i anspråk. Hittills beslutat mål för denna lagring innebär att de erforderliga reserverna exkl. militära lager den 1 januari 1980 skall uppgå till motsvarande 90 dagars konsumtion i förhållande till genomsnittskonsumtionen under år 1979.

Det angivna målet skall uppnås sedan avdrag har gjorts för i reserverna oåtkomliga kvantiteter. Detta medför att de enligt IEP obligatoriska reserverna måste överstiga lagringsmålet. OLK föreslår sålunda att fredskrisreserven dimensioneras utifrån en uthållighet motsvarande 95 dagars normalkonsumtion av olja i landet år 1984.

Vid beräknandet av nödvändiga lager tar OLK med förutom de oljor och oljeprodukter för energiändamål som f. n. ingår i landets lagringsåtaganden även gasol, flygdrivmedel för det militära försvarets behov samt bunkerolja för utrikes sjöfart. Motivet härför är att behovet av dessa oljeprodukter kvarstår vid en fredskris och att det vid en sådan situation – inte minst i beaktande av erfarenheterna från oljekrisen 1973-1974 – är av stor betydelse att lager av dessa oljeprodukter finns.

De remissinstanser som har yttrat sig över kommitténs förslag har inte haft några invändningar. Som jag tidigare har framhållit biträder jag kommitténs förslag vad gäller fredskrisreservens storlek och sammansättning. Inriktningen bör vara att reserven även bör innehålla de av OLK angivna produkterna som f. n. inte ingår i landets lagringsåtaganden enligt IEP.

TN och ÖEF föreslår i sina resp. yttranden över OLK:s betänkande att ca 200 000 m^3 motorbensin bör lagras utöver vad OLK har föreslagit. Motivet härför är att ransonering av denna oljeprodukt vid en kris medför ingrepp i samhällsfunktionerna och får omedelbara konsekvenser för den enskilde.

Sedan oljekrisen 1973-1974 har raffinaderikapaciteten i landet kraftigt utökats genom tillkomsten av ett raffinaderi vid Brofjorden. Vidare innebär Sveriges anslutning till IEP en ökad försörjningstrygghet vid en oljekris. Mot denna bakgrund är jag inte beredd att tillstyrka förslaget om en extra motorbensinlagring.

Beredskapslagring av flytande fossila bränslen och drivmedel för avspärrning och krig

De oljeprodukter som enligt OLK behöver beredskapslagras för avspärrnings- och krigssituationer är gasol, motorbensin, fotogen, motorbrännolja, tunn och tjock eldningsolja, flygdrivmedel för den civila luftfartens behov samt råvaror (gasol och lättbensin) för stadsgasframställning. Ansvaret för lagring av flygdrivmedel för den civila luftfarten vilar f. n. på ÖEF, som för uppbyggnaden av dessa lager följer en särskild försörjningsplan. OLK anser att denna lagring fortsättningsvis bör byggas upp under samma programperioder som skall gälla för övrig beredskapslagring inom energiområdet. Därigenom säkerställs att uthålligheten för flygdrivmedel blir densamma som för övriga bränslen och drivmedel.

I sina beräkningar utgår OLK i huvudsak från underlag som har erhållits från ÖEF. Den av OLK använda beräkningsmetodiken överensstämmer med den som har utnyttjats av ÖEF vid programplaneringen.

De gjorda beräkningarna utgår från att konsumtionen av skilda oljeprodukter blir föremål för reglering. Ransoneringssystem förutsätts sålunda vara planlagda och utarbetade redan i fred, så att ransoneringarna kan igångsättas med kortast möjliga varsel. Den framräknade kriskonsumtionen av skilda oljeslag får därför enligt OLK anses motsvara vad som oundgängligen krävs för att tillgodose den verksamhet som skall upprätthållas inom totalförsvarets olika grenar och vad som i övrigt krävs för att samhället skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt. OLK föreslår en ökning av beredskapslagren av samtliga oljeslag utom för fotogen, där lagren föreslås bli kraftigt minskade.

OLK:s förslag till lagringsmål för krigs- och avspärrningsreserven lämnas utan erinran av remissinstanserna. TN framhåller dock i sitt yttrande att den föreslagna lagerökningen av drivmedel måste ses som ett minimialternativ.

Med utgångspunkt i vad jag har anfört i frågan om mål för uthålligheten inom energiområdet finner jag OLK:s förslag i huvudsak väl avvägt. Jag anser i likhet med OLK att beredskapslagren av flygdrivmedel för den civila luftfartens behov i fortsättningen skall byggas upp under samma programperioder som för övrig beredskapslagring inom energiområdet. Jag tillstyrker således att krigs- och avspärrningsreserven till år 1985 byggs upp till den nivå som OLK har föreslagit.

OLK har även beräknat behovet av beredskapslager för efterkristiden i krisfallet D1. Någon beredskapslagring för detta ändamål bör enligt kommittén inte byggas upp nu bl. a. därför att ÖEF f. n. studerar behovet av beredskapsåtgärder för efterkris- och efterkrigstid. I likhet med remissinstanserna delar jag denna uppfattning.

Vinterdispens

De hittillsvarande oljelagringsprogrammen har innehållit en rätt för de lagringsskyldiga att under vintermånaderna i viss grad minska beredskapslagren av eldningsoljor, s. k. vinterdispens. Det nuvarande programmet ger samma rätt även i fråga om råvaror för framställning av stadsgas.

Vinterdispens innebär att de föreskrivna kvantiteterna i sin helhet måste finnas i lager endast under januari månad varje år. Därefter får kvantiteterna trappas ned med högst 10 % fr. o. m. ingången av envar av månaderna februari, mars och april. Under resten av året skall minst 70 % av de föreskrivna kvantiteterna hållas i lager.

OLK anser att ett bibehållande av dessa regler för det föreslagna programmet skulle innebära att uthålligheten kommer att variera under året. För att dämpa vinterdispensens verkningar i nämnda hänseenden föreslår OLK att avtrappningen på vintern kombineras med regler om en motsvarande upptrappning av lagren på hösten så att av den totala mängd som skall hållas i lager under januari månad skall minst 80 % finnas i lager den 1 augusti och minst 90 % den 1 oktober. Vidare föreslås att staten lagrar eldningsoljor utöver vad som anges som lagringsmål för år 1985. Som exempel har OLK valt att räkna med en procentsats av 15 % av det lagringsmål för eldningsoljor som gäller för löpande program. Procentsatsen föreslås bli föremål för överväganden vid den föreslagna kontrollstationen. Tillsammans innebär åtgärderna att merparten av den brist i näringslivets lagerhållning som vinterdispensen innebär kompenseras.

När det gäller råvaror för framställning av stadsgas behövs enligt OLK inga ytterligare åtgärder i fråga om lättbensin, eftersom lagring av råolja, som kommittén föreslår, medför ett överskott på lättbensin. För gasol som används för nämnt ändamål föreslås att staten lagrar hela den volym som avtrappningen på grund av vinterdispensen får avse.

Remissinstanserna är delade i denna fråga. OLK:s förslag tillstyrks av bl. a. ÖEF och Svenska kommunförbundet, som framhåller att de framlagda förslagen dämpar vinterdispensens ur uthållighetssynpunkt negativa verkningar. Nämnda remissinstanser föreslår också att omfattningen av den av OLK föreslagna statliga lagringen blir föremål för översyn av kontrollstationen.

Avvisande till OLK:s förslag ställer sig flera remissinstanser, däribland Jernkontoret, Svenska handelskammarförbundet, SHIO och Sveriges industriförbund, som hänvisar till dels att vinterdispensen inte är negativ ur uthållighetssynpunkt, dels att den föreslagna upptrappningen kan förhindra fördelaktiga inköpspriser på erforderliga oljekvantiteter för de lagringspliktiga.

Enligt min mening medför nuvarande regler för vinterdispens att uthålligheten varierar under året på ett sätt som inger betänkligheter. Jag vill särskilt framhålla att detta förhållande gäller oberoende av när på året en

avspärrning inträffar, om ambitionsnivån skall vara att klara en avspärrningssituation på ett år. Det är därför enligt min mening angeläget att åtgärder vidtas för att dämpa vinterdispensens verkningar. Jag förordar därför att den av OLK föreslagna upptrappningen under hösten genomförs såväl för eldningsoljor som för stadsgasråvaror.

OLK föreslår, som jag tidigare har redovisat, en statlig lagring av eldningsoljor för att till en del dämpa vinterdispensens verkningar ur uthållighetssynpunkt. Kommittén är dock osäker om lagringens omfattning. Med anledning härav och med hänsyn till de dryga kostnader som utbyggnaden av en sådan lagring innebär vill jag inte nu förorda att sådana lager byggs upp. Jag vill dock med avseende på frågans vikt föreslå att en prövning sker vid kontrollstationen.

Vad gäller lagring av stadsgasråvaror föreslår jag att lager byggs upp enligt OLK:s förslag.

Beredskapslagring av gasbensin och olja för den kemiska industrin

I direktiven för OLK framhölls att den petrokemiska industrin är av speciell betydelse för försörjningsberedskapen med hänsyn till känsligheten för störningar i tillförseln av råvaror. Den svenska plastförbrukningen är sålunda en av de största i världen räknat per invånare. I fråga om försörjningen med basråvaran gasbensin (nafta) och vissa andra för plasttillverkningen nödvändiga råvaror är Sverige helt beroende av import.

OLK behandlar i sitt betänkande krisbehoven av gasbensin för den petrokemiska industrin och behoven av olja för produktion av kimrök till gummiindustrin och den grafiska industrin samt behoven av olja för produktion av ammoniak. Sistnämnda vara behövs i ett krisläge främst för tillverkning av kvävegödselmedel, sprängämnen och vissa plaster. De nämnda råvarorna bedöms av OLK vara av central betydelse från försörjningsberedskapssynpunkt.

På grundval av förslag från försörjningsberedskapsutredningen fattade riksdagen beslut (prop. 1975/76:152, FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298) om lagring av gasbensin för fredskriser motsvarande tre månaders normal förbrukning. Med anledning härav beräknar OLK endast behoven för krig och avspärrning.

OLK beräknar beredskapslagringsbehovet av gasbensin utifrån krisbehovet av petrokemiska produkter under de studerade kris- och angreppsfallen samt under beaktande av den hittills enda i Sverige befintliga krackerns kapacitet. OLK föreslår en ökning av beredskapslagren med drygt 360 000 ton gasbensin.

Kimrök används huvudsakligen inom gummiindustrin och till mindre del inom den grafiska industrin. Den är av väsentlig betydelse för dessa industrier. För framställning av kimrök används en specialkvalitet av eldningsolja. Denna oljetyp importeras huvudsakligen, även om viss kvan-

titet av likvärdig produkt fås som biprodukt vid krackning av gasbensin inom landet. Någon beredskapslagring av denna speciella oljekvalitet sker inte. ÖEF lagrar däremot kimrök.

OLK föreslår beredskapslagring av olja för produktion av kimrök under avspärrning. Något lagerbehov för krigsfallet finns inte enligt OLK, då ÖEF:s beredskapslagring av kimrök kommer att vara tillräcklig härför.

Ammoniak tillverkas främst av eldningsolja. Importen av ammoniak är av ungefär samma storlek som den inhemska produktionen. Någon produktionsnedskärning beräknas enligt OLK ej kunna ske i ett krisläge.

Vid beräkningen av behovet av olja för ammoniaktillverkning under krig och avspärrning utgår OLK sålunda ifrån att den inhemska produktionen av ammoniak i ett krisläge bibehålls på samma nivå som under fredstid. Det av OLK beräknade lagringsmålet överensstämmer med lagerökningsbehovet, eftersom någon beredskapslagring för detta ändamål f. n. inte sker.

OLK:s förslag tillstyrks av remissinstanserna. ÖEF framhåller att den av riksdagen med anledning av prop. 1975/76:152 beslutade fredskrislagringen av gasbensin troligtvis inte kan uppnås i avsedd omfattning bl. a. på grund av önskemål om en jämn uthållighet i förhållande till andra importerade kemiska produkter. Med anledning härav föreslås att fredskrislagringen av gasbensin blir föremål för överväganden i samband med kontrollstationen. LRF förutsätter att beredskapslagringen av färdiga gödselmedel sker i erforderlig omfattning.

I programplanen har inte inräknats någon utökad beredskapslagring av gasbensin för krig och avspärrning. Så har inte heller skett vad gäller olja för ammoniakproduktion. Däremot har olja för tillverkning av kimrök inplanerats.

Jag anser mot bakgrund av den kemiska industrins betydelse i ett krisläge att en förstärkning av beredskapslagringen för avspärrning och krig av nämnda råvaror behövs under programperioden i den omfattning som OLK föreslår.

Vad gäller förslaget om lagring av gasbensin bör denna dock till sin huvuddel planeras till tiden först efter programplaneperiodens utgång, dvs. efter budgetåret 1981/82. Frågan om ytterligare gasbensinlagring för främst fredskriser bör speciellt uppmärksammas vid kontrollstationen. Beträffande lagring av färdiga kvävegödselmedel vill jag hänvisa till det jag tidigare har anfört i fråga om programmet Livsmedel.

Beredskapslagring av koks för den metallurgiska industrin

OLK har behandlat frågan om beredskapslagring för avspärrning och krig av koks som används inom järn- och stålindustrin. Till denna industri har OLK även räknat ferrolegeringsverk och gjuterier. Utgående från beräknad kriskonsumtion av handelsstål och specialstål samt motsvarande behov av koks för gjuteriändamål och ferrolegeringsverk föreslår OLK en ökning av

beredskapslagren för krig och avspärrning med 405 000 ton koks och koksstybb.

Även i programplanen föreslås en ökning av beredskapslagret av koks.

Ingen av de remissinstanser som har yttrat sig över OLK:s betänkande har haft någon erinran mot kommitténs förslag.

Olja kan till viss del ersätta koks i masugnsprocessen. OLK har därför övervägt om inte viss del av behovet av koks bör lagras i form av olja.

Koks erhålls ur kokskol, som alltså kan lagras i stället för koks. Då kokskol kontinuerligt måste omsättas bör ett sådant kollager ligga i anslutning till ett koksverk. Beredskapslagringskapaciteten vid koksverken i Oxelösund och Luleå anges av OLK f. n. uppgå till 140 000 ton kol, motsvarande ca 100 000 ton koks.

Det mest ekonomiska lagringsalternativet synes enligt OLK vara en kombination av koks, kokskol och olja. Kostnadsdifferensen mellan alternativet lagring av koks och kol och nämnda kombination anges emellertid som liten. När det gäller driftkostnaderna för olika lagringsalternativ är en lagring av enbart koks att föredra, eftersom dessa kostnader är mycket låga. Alternativet med lagring av kol och koks anses skapa en större flexibilitet än andra alternativ vad avser möjligheten att möta olika typer av kriser. OLK föreslår därför att beredskapslagringen för den metallurgiska industrin sker i form av kokskol och koks. Fördelningen på kokskol resp. koks föreslås bli beslutad av ÖEF.

Frågan om behovet av beredskapslager för fredskriser av koks och kokskol har även tagits upp av OLK. Kommittén anser att eftersom produktionskällorna för kol och koks till största delen ligger inom den industrialiserade delen av världen kan produktionsstörningar i fred inte väntas få lika snabba och omfattande konsekvenser som när det gäller olja. Behovet av fredskrislagring av koks torde därför inte vara lika stort som för olja. De störningar i tillförseln av koks och kokskol som kan tänkas uppkomma torde dessutom enligt utredningen till övervägande delen vara att hänföra till kommersiella störningar. Den lagring som behövs för att motverka sådana störningar bör således ingå som ett normalt led i företagens verksamhet. OLK föreslår därför inte att något särskilt beredskapslager av koks och kokskol för att möta en fredskris skall byggas upp.

Flera remissinstanser bl. a. ÖEF, Jernkontoret och LO delar inte OLK:s uppfattning. Sålunda framhålls det nära samband som finns mellan oljemarknaden och marknaden för kol och koks. Vid en eventuell framtida bristsituation av fredskriskaraktär inom oljeområdet måste man därför räkna med att kol och koks i stor utsträckning kommer att få ersätta olja i kolproducerande länder. Detta kommer då att medföra minskade leveranser av kol och koks, vilket skulle kunna drabba den svenska metallurgiska industrin och därmed sysselsättningen. Vidare framhålls risken för sådana bristsituationer som anges som specifika för kol och koks, exempelvis långvariga strejker i något av huvudleverantörsländerna. Mot bakgrund av

ett till OLK:s betänkande fogat särskilt yttrande föreslås från bl. a. ÖEF att som ett första steg bör ett fredskrislager motsvarande 200 000 ton koks byggas upp, vilket motsvarar en månads normal förbrukning.

Jag ansluter mig till OLK:s förslag om en ökning av beredskapslagret av koks för krig och avspärrning. Den närmare fördelningen på koks resp. kokskol liksom på olika kvaliteter av nämnda varor bör inom beräknad investeringsram för denna lagring föreslås av ÖEF i anslutning till redovisningen av programplanerna.

I frågan om fredskrislagring delar jag remissinstansernas uppfattning att det föreligger ett nära samband mellan marknaderna för olja resp. kol och då speciellt för ångkol som främst används för uppvärmning och elkraftproduktion. För kokskol och koks som används inom den metallurgiska industrin synes mig detta samband vara något svagare. Jag är därför inte beredd att nu förorda en fredskrislagring av kokskol och koks utan föreslår att denna fråga närmare utreds i samband med kontrollstationen.

Beredskapslagring av kärnbränsle

För bedömning av frågan rörande beredskapslagring av kärnbränsle har OLK utgått från det energipolitiska program som riksdagen antog i maj 1975 innebärande att 13 reaktorer med en total effekt om ca 10,4 GW är i drift till år 1985.

OLK har beräknat landets behov av natururan och anrikningstjänster. Vidare har kommittén i anslutning härtill analyserat ingångna leveranskontrakt.

Den normala uthålligheten utan speciella kärnbränslelager har av OLK beräknats till 11–14 månader beroende på när det anrikade uranet i form av uranhexafluorid har kommit in i landet. Vidare är det möjligt att med reducerad effekt utsträcka driften i ytterligare ett år genom s. k. utsträckt körning (stretch-körning).

OLK konstaterar att något behov av kärnbränslelager inte föreligger för krigssituationer med hänsyn till de relativt korta angreppsfaser som ingår i de studerade angreppsfallen. Kommittén påpekar vidare att det är ytterst osäkert om kärnkraftanläggningarna kan hållas i drift under krig.

Vid avspärrningssituationer blir däremot möjligheten att producera kärnkraft betydelsefull. Med det mål för uthålligheten som OLK föreslår kan dock behovet av elkraft tillgodoses utan beredskapslagring av kärnbränsle.

OLK konstaterar att om efterkristiden i krisfallet D 1 beaktas ökar beredskapslagringsbehovet av tjock eldningsolja kraftigt, om inte ett beredskapslager av kärnbränsle disponeras.

Om en fredskris inträffar, som drabbar landets kärnbränsleförsörjning på motsvarande sätt som kan tänkas för oljemarknaden, skulle detta – med avseende på kärnkraftens roll i det framtida elproduktionssystemet enligt 1975 års energipolitiska beslut – kunna innebära ytterst allvarliga störningar i

produktionsapparaten och därmed sammanhängande återverkningar på sysselsättningen. Möjligheten att i ett sådant läge på kort sikt helt ersätta förlorad kärnkraftbaserad elproduktion med fossilbaserad elkraft och vattenkraft bedömer OLK som mycket liten. Mot denna bakgrund har OLK gjort en bedömning av riskerna för försörjningskriser inom kärnbränsleområdet.

OLK finner att risker finns för avbrott i leveranserna av kärnbränsle på grund av politiska störningar. Sådana störningar kan uppkomma genom exempelvis krig eller inbördeskrig och oroligheter, som berör länder med dominerande inflytande på kärnbränslecykelns olika produktions- och förädlingsled. Riskerna bedöms vara störst i kärnbränslecykelns båda led produktion av naturligt urankoncentrat från gruva och isotopanrikning. En försörjningskris på natururanområdet kommer enligt OLK att slå igenom långsammare än en kris i anrikningsledet förutsatt att en sådan kris inträffar, då för Sverige normalt erforderliga kvantiteter uran finns i arbete vid konverterings- och anrikningsanläggningar.

Det är alltså i första hand för en fredskris som OLK anser att en beredskapslagring av kärnbränsle bör övervägas. En sådan kris kan enligt utredningen förväntas få långt allvarligare effekter på produktionsapparaten och därmed sysselsättningen än de som uppstod på grund av importbortfallet av olja vid oljekrisen 1973-1974. Detta beror på att de gripbara tillgångarna av natururan är geografiskt begränsade och att antalet anläggningar för anrikning är få. Möjligheten att ersätta ett bortfall i ettdera av leden anses därför av utredningen vara liten. En på detta sätt uppkommen kris förväntas i konsekvens härmed även bli längre än motsvarande kris på oljeområdet. Med tanke på stor- och supermakternas betydelse för kärnbränslecykelns olika led utesluter inte OLK att detta förhållande kan komma att påverka vår utrikespolitiska situation.

OLK föreslår därför att ett främst för försörjningskriser i fred avsett beredskapslager av kärnbränsle byggs upp under den föreslagna programperioden. Med hänsyn till de normala intervallen mellan bränslebytena och den därmed sammanhörande uthålligheten i kärnkraftsystemet bör lagringen omfatta ett års behov av ersättningsbränsle för varje reaktor som kommersiellt producerar elkraft.

OLK framhåller att flera länder, som har omfattande kärnkraftprogram, har gjort bedömningar av riskerna för försörjningskriser på kärnbränsleområdet. I några fall har dessa bedömningar lett till att beredskapslager av kärnbränsle har lagts upp eller att frågan härom är under övervägande.

Vid val av lagringsalternativ för ett beredskapslager av kärnbränsle uppställer OLK som första krav att lagrat kärnbränsle inte behöver vidare bearbetning utanför Sverige, och som andra krav att lagret är stabilt och lämpligt att lagra under lång tid.

Lagringsalternativen för svensk del är därför

- anrikad uranhexafluorid förvarad på fat samt lagring av zirkaloystav (för bl. a. kapslingsrör) med godkänd analys i motsvarande mängd

- bränsleknippen (eller bränslestavar)

Båda lagringsalternativen uppfyller de krav som enligt det förut anförda måste ställas på ett beredskapslager av kärnbränsle. Valet mellan de redovisade alternativen bör enligt utredningen avgöras av de praktiska möjligheterna till lagring och omsättning.

I sitt betänkande redovisar OLK de viktigaste lagar och avtal som reglerar anskaffning, transporter och innehav av klyvbart material.

Bl. a. påpekar OLK att Sverige den 9 januari 1970 ratificerade fördraget om ickespridning av kärnvapen. Därmed underkastade Sverige i princip hela sitt innehav av klyvbart material internationell kontroll. Anslutningen till fördraget innebar också skyldighet för Sverige att sluta ett kontrollavtal med International Atomic Energy Agency (IAEA). Så har också skett och kontrollavtalet trädde i kraft den 14 april 1975.

Detta avtal innebär bl. a. att IAEA får möjlighet att inspektera alla anläggningar, där klyvbart material finns. Således måste även ett beredskapslager av kärnbränsle vara tillgänglig för IAEA:s kontroll.

OLK:s förslag får stöd av ÖEF, CDL, SKBF, SHIO och Sveriges industriförbund. Ingen remissinstans har haft någon erinran mot förslaget.

Jag delar kommitténs uppfattning att risk finns för fredskriser inom kärnbränsleområdet. Kärnbränslemarknaden domineras av ett litet antal länder av vilka några ligger inom politiskt labila områden. Jag ansluter mig därför till OLK:s principiella förslag om beredskapslagring för främst fredskriser av ett års behov av ersättningsbränsle för varje reaktor som kommersiellt producerar elkraft.

Jag kommer senare att närmare redogöra för OLK:s förslag om hur ett beredskapslager av kärnbränsle skall byggas upp och mina överväganden i anslutning därtill.

Lagringsskyldighet för kraft- och värmeverk

Enligt sina direktiv skulle OLK bl. a. överväga om lagringsskyldigheten för kraft- och värmeverk bör fastställas individuellt och om den i så fall kan fastställas på grundval av sådana faktorer som installerad effekt och specifik förbrukning per effektenhet. OLK konstaterar att några förändringar av gällande bestämmelser inte f. n. är nödvändiga utom vad gäller gasturbinanläggningar för produktion av elkraft.

Dessa anläggningar bidrar under normala förhållanden endast i ytterst ringa grad till energiförsörjningen. Detsamma gäller under krisförhållanden. Men i såväl normal- som avspärrningsfallet behövs dock gasturbiner för att klara driftstörningar av olika slag såsom nätfel samt oväntade bortfall av värmekraftaggregat. I ett krig blir detta behov än mer markerat genom den bekämpning som överföringsledningarna från Norrland till Syd- och Mellan-Sverige kan väntas bli utsatta för. Detta ställer enligt utredningen krav inte

bara på snabbt tillgänglig reserveffekt utan också på ett geografiskt differentierat produktionssystem.

OLK anser med hänsyn till gasturbinaggregatens karaktär av utpräglade topp- och reservkraftverk det lämpligare att lagringsskyldigheten baseras på installerad effekt än på tidigare förbrukning för att därigenom säkerställa driften under avspärrning och krig.

Lagringsplikt föreslås åvila sådana gasturbinanläggningar som har en installerad effekt uppgående till 5 MW eller däröver per aggregat.

Med avseende på de krav som ställs på gasturbinernas tillgänglighet föreslår OLK att de kvantiteter bränsle som krävs för krigssituationer skall lagras i omedelbar anslutning till aggregaten.

Ingen remissinstans har haft några invändningar mot kommitténs förslag. Svenska kommunförbundet framhåller att det f. n. inte finns något gasturbinbaserat kraftvärmeverk i drift i landet men att sådana kan komma att byggas under programperioden. Förbundet förutsätter att beredskapslagringen för sådana verk kommer att tas upp till särskild prövning.

Jag finner att övervägande skäl talar för att lagringsskyldigheten för gasturbiner fortsättningsvis bör baseras på installerad effekt och ej på tidigare förbrukning. Lagringsskyldigheten bör åvila sådana gasturbinanläggningar som har en installerad effekt uppgående till 5 MW eller däröver per aggregat. Lagringsplikten bör gälla fr. o. m. den 1 januari 1978. Lageruppbyggnaden bör därefter ske i en jämn takt enligt regeringens bestämmande så att behövliga bränslekvantiteter finns beredskapslagrade vid utgången av år 1984. Om gasturbinbaserade kraftvärmeverk byggs under programperioden bör lagringsplikten härför prövas i särskild ordning.

För löpande oljelagringsprogram gäller att minst en tredjedel av lagringsskyldighetens ökning sedan ingången av år 1970 skall fullgöras vid det kraft- och värmeverk som har orsakat den ökade lagringsskyldigheten. OLK föreslår att bestämmelsen också fortsättningsvis skall gälla. Några invändningar häremot har inte riktats av remissinstanserna, men VVF anser att bestämmelsen skall gälla för samtliga lagringspliktiga förbrukare.

Även jag anser att nämnda bestämmelse fortsättningsvis skall gälla för kraft- och värmeverk med tanke på deras centrala roll för el- och värmeförsörjningen. Enligt min mening bör någon utvidgning av bestämmelsen att gälla samtliga lagringspliktiga förbrukare inte ske, då detta skulle drabba de enskilda lagringspliktiga mycket ojämnt. För driftställen, som ligger vid kusten, med egna eller andra närliggande hamnanordningar för oljeimport, skulle en utvidgning av bestämmelsen inte medföra ändrad lokalisering och följaktligen ej heller merkostnader för oljeanskaffningen och -lagringen. I inlandet belägna driftställen skulle däremot i en del fall drabbas ekonomiskt mycket tungt genom att hittillsvarande möjligheter inte skulle stå till buds att förlägga cisternutbyggnaden på platser där det är lämpligast.

Lagringsskyldighet för förbrukare av ångkol

Den helt övervägande delen av den svenska kolimporten utgörs av kokskol, som är avsedd att konverteras till koks. Sedan en längre tid har importen av ångkol för förbränning konstant legat på ca 400 000 ton per år. Någon större ökning av denna import räknar OLK inte med under programperioden, då det i Sverige f. n. inte finns sådana förbränningsanläggningar som medger att nämnvärt större kvantiteter än i nuläget kan användas för bostadsuppvärmning eller elproduktion. Om kostnadsrelationen mellan kol och olja ändras, så att energiproduktion ur kol blir billigare än ur olja, kan det däremot tänkas att kol i viss utsträckning kan komma att ersätta i första hand tjock eldningsolja. Med de regler som f. n. gäller för lagringspliktiga förbrukare av olja skulle en sådan utveckling innebära en nedgång i försörjningsberedskapen. Mot denna bakgrund har OLK enligt sina direktiv haft att pröva om skyldighet att lagra kol skall åläggas industriella storförbrukare.

Om lagringsplikt införs även för förbrukare av ångkol enligt samma regler som f. n. gäller för eldningsolja skulle på grundval av industristatistiken för år 1973 endast fem företag bli lagringsskyldiga. OLK föreslår därför att frågan om lagringsskyldighet för ångkol prövas på nytt vid kontrollstationen.

Enligt bestämmelserna i lagen (1957:343) om oljelagring m. m. (ändrad senast 1976:894) kan medgivande lämnas lagringsskyldig att i stället för eldningsolja lagra annat bränsle förutsatt att sådant bränsle kan användas i eldningsanläggningen. OLK anser att lagringspliktig, som normalt använder eldningsolja men har teknisk utrustning för att utnyttja exempelvis kol, även i framtiden bör ha möjlighet att fullgöra sin lagringsskyldighet genom lagring av kol.

Remissinstanserna har anslutit sig till OLK:s förslag. För egen del anser jag att frågan om lagringsskyldighet för ångkol bör prövas vid kontrollstationen. Även fortsättningsvis bör lagringspliktig ha möjlighet att fullgöra sin skyldighet att lagra eldningsolja genom lagring av exempelvis kol under förutsättning att sådant bränsle kan användas i den lagringspliktiges eldningsanläggning.

Investeringskostnader och lagringsansvar

Nuvarande beredskapslagringssystem

Utöver den statliga lagring av bl. a. koks, flygdrivmedel och gasol som finansieras över statsbudgeten finns det f. n. två beredskapslagringssystem. Det ena är tvångslagringen i näringslivets regi finansierad prisvägen med beredskapslagringsavgifter samt statliga bidrag. Det andra är den statliga lagring av råolja och eldningsolja som finansieras med särskild beredskapsavgift för oljeprodukter.

OLK har granskat hur nuvarande tvångslagringssystem fungerar. Systemet innebär att beredskapslagren utgör företagens egendom varav följer

att lagren kan tagas i anspråk genom utmätning eller konkurs. Likaså kan ett företag som minskar sin marknadsandel eller helt lämnar den svenska marknaden sälja ut av sitt tidigare tvångslager. Dessa möjligheter att förfoga över lager anskaffade för beredskapsändamål framstår enligt kommittén som otillfredsställande, då lagren huvudsakligen har finansierats av de slutliga konsumenterna och av staten.

Enligt det system som gäller för oljehandeln vid finansiering av tvångslagringen har den del av kostnaden för det ökade lagringsmålet, som inte täcks av statliga lån, finansierats genom beredskapslagringsavgifter. För flertalet företag sker finansieringen genom en gemensam fond. I denna fond har varje företag sitt eget konto. De slutliga bidragen från fonden till det lagringspliktiga företaget är inte kopplade till det enskilda företagets andel i lagringsmålet. Detta medför en över- eller underkompensation för företag som minskar resp. ökar sin marknadsandel. Ett företag som minskar sin marknadsandel av en viss produkt erhåller ett överskott i fonden, medan ett företag som ökar sin marknadsandel inte får täckning för kostnaden för sin andel i det ökade lagringsmålet. Underkompensation drabbar i särskilt hög grad företag som blir lagringsskyldiga först när en avsevärd del av lagringsperioden har förflutit. Registrerade marknadsförändringar under programperioderna liksom saldon i fonden vid programperiodens utgång vittnar enligt OLK om att de angivna effekterna varit ekonomiskt betydande. Sålunda har för vissa företag överskott om mångmiljonbelopp uppstått.

Enligt gällande regler skall det totala lagringsmålet fördelas mellan de lagringsskyldiga. Detta får till följd att ett nytillkommande lagringsskyldigt företag förutom sin andel i ökningen av lagringsmålet för perioden även får ta del i tidigare lagringsmål. Dessa tidigare lagringsmål har huvudsakligen finansierats genom beredskapslagringsavgifter, som har tagits ut under tidigare perioder, och genom statliga bidrag. Det nytillkommande lagringspliktiga företaget måste finansiera sin andel i tidigare lagringsmål med eget eller upplånat kapital. Motsvarande gäller om ett oljeföretag ökar sin marknadsandel eller en lagringspliktig förbrukare ökar sin förbrukning.

De skyddade och särskilt lokaliserade lagringsutrymmena är från och med lagringsperioden 1963–1969 huvudsakligen uppförda gemensamt för de lagringsskyldiga oljehandelsföretagen och en lagringspliktig förbrukare genom försorg av särskilt bildade utbyggnadsbolag, de s. k. SPL-bolagen. Utbyggnaden har via beredskapslagringsavgifter och statliga anläggningslån finansierats genom lån från de lagringsskyldiga till det SPL-bolag som har haft ansvaret för byggnationen och som äger anläggningen. Låneformen har valts av skattetekniska skäl. Enligt gällande konsortialavtal mellan delägarna i resp. SPL-bolag fördelas vid lagringsperiodens slut utrymmena i förhållande till företagens andelar i skyddad resp. lokaliserad lagring. Efter samma grund fastställs företagens bidrag till finansieringen i form av lån till SPL-bolaget. Bolagets styrelse äger enligt konsortialavtalet senare omfördela utrymme som har friställts genom att ett företags lagringsskyldighet har bortfallit eller

minskat. Det enskilda företaget har inte rätt att få tillbaka sitt bidrag (lån) till SPL-bolaget men är däremot oförhindrat att disponera över det fysiska lagret av olja. Ett nytillkommet lagringspliktigt företag har inte rätt att få disponera utrymme i en anläggning där utrymme frisläls för lagring enligt det tidigare lagringsmål för vilket anläggningen ursprungligen har byggts. I ett sådant läge kan i stället dessa frisläida utrymmen användas för kommande lagringsprogram av de i det ursprungliga lagringsprogrammet ingående företagen eller disponeras för annat ändamål.

OLK konstaterar att det nuvarande systemet har betydande nackdelar för företag som önskar etablera sig på marknaden resp. öka sin marknadsandel. Mindre oljeföretag kan tvingas att avstå från egen import eller att hålla nere försäljningen för att på så sätt undgå lagringsplikt. Enligt kommittén verkar systemet således i hög grad försvårande för etablering och marknadsexpansion.

Olika alternativ för kommande oljelagringsprogram

Den av OLK föreslagna utökningen av oljelagringen kan enligt kommittén antingen ske i statens eller näringslivets regi eller genom en kombination av båda dessa alternativ. OLK erinrar om att de mera vägande skälen till att beredskapslagringen från dess införande år 1938 huvudsakligen har ombesörjts av näringslivet är att lagringen därigenom har kunnat ske som en integrerad del av den kommersiella verksamheten varvid kraven på omsättning av lagren har kunnat tillgodoses. Omsättningskravet är framför allt aktuellt för motorbensin. Detta krav ansågs inte kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt för det fall lagringen hade skett i statlig regi. Till viss del åstadkoms en från beredskapssynpunkt önskvärd spridning av lagren genom att de enskilda företagen ålades lagringsskyldighet. Vidare bedömdes staten inte disponera tillräckligt kunnande och nödvändiga organisatoriska resurser för att omhänderha lagringen. Alternativet att lagra råolja, vilket starkt minskar kravet på omsättning, aktualiserades inte då landet saknade inhemsk raffinaderikapacitet av mer betydande omfattning.

När kontrollstationen för 1970–1976 års oljelagringsprogram år 1973 lade fram förslag till utökad lagring hade raffinaderikapaciteten i landet byggts ut i en omfattning som möjliggjorde en försörjningsberedskap på oljeområdet genom lagring av råolja i stället för som tidigare färdigprodukter. Eftersom den av kontrollstationen föreslagna lageruppbyggnaden huvudsakligen syftade till att möta fredskriser och i viss mån avspärrningssituationer behövde heller inga krav ställas på spridning av lagren. Det ansågs därför då rimligt att den föreslagna lagringen skulle ske på det sätt som var ekonomiskt mest fördelaktigt. Råoljelagring framstod därvid som det avgjort mest fördelaktiga alternativet. Vid råoljelagring erhålls dessutom en större flexibilitet eftersom produktframställningen i viss utsträckning kan anpassas till de aktuella behoven under en kris. Vidare konstaterades att de invändningar

som tidigare kunnat anföras mot en statlig lagring i allt väsentligt var undanröjda och att staten genom ÖEF hade en lämplig organisation med kunnande på området för genomförande av den föreslagna råoljelagringen. Statlig råoljelagring ansågs innebära avsevärda administrativa fördelar för tillsynsmyndigheten jämfört med lagring enligt gällande tvångslagringssystem.

OLK har vid sina överväganden om fördelningen av lagringsansvaret för den kommande lagringen förutsatt att den fortsatta utbyggnaden av fredskrisreserven skall ske på samma sätt som tidigare, dvs. genom statlig lagring av i första hand råolja finansierad genom uttag av särskild beredskapsavgift. OLK ifrågasätter emellertid om inte även den föreslagna utbyggnaden av avspärrningsreserven delvis bör ske i form av råolja i statens regi. OLK anser det vara principiellt riktigt att de lager av olja som riksdagen beslutar om för att trygga energiförsörjningen i kristid och som ytterst bekostas av landets oljeförbrukare också ägs av staten. Genom statlig lagring undviks enligt OLK de förut redovisade negativa konsekvenserna som nuvarande tvångslagringssystem medför. OLK konstaterar att en utökad statlig råoljelagring innebär att den från beredskapssynpunkt önskvärda spridningseffekten inte uppnås i samma omfattning som vid lagring av färdiga oljeprodukter, eftersom råoljelager av praktiska skäl bör ligga i anslutning till raffinaderierna.

Om lagringen under föreslagen lagringsperiod skall ske i statens regi bör enligt OLK som första krav uppställas att lagren inte behöver omsättas. Detta kan enligt OLK:s mening endast ske genom lagring av råolja i så stor utsträckning att behovet av de omsättningskrävande produkterna, främst motorbensin, täcks i råolja. För en råoljelagring av denna omfattning måste det enligt utredningen övervägas huruvida

- nödvändig raffinaderikapacitet finns inom landet
- nödvändig transportkapacitet finns inom landet för distribution i kristid av färdigprodukter från raffinaderierna till konsumtionscentra
- tekniska möjligheter finns för utbyggnad av bergrumsanläggningar i anslutning till befintliga raffinaderier
- råoljelagring är gynnsammare ekonomiskt än motsvarande färdigproduktlagring.

Raffinaderikapaciteten inom landet exkl. asfaltraffinaderier beräknas av OLK uppgå till ca 65 % av landets behov av oljebaserade bränslen och drivmedel år 1985.

Det krisförlopp som ligger till grund för OLK:s bedömning av behoven under avspärrning förutsätter att importen successivt går ner samtidigt som konsumtionsbegränsande åtgärder sätts in. OLK konstaterar att under förutsättning att förutom merparten av fredskrisreserven även en mindre del av avspärrningsreserven lagras i råolja kan den totala råoljekvantiteten för såväl fredskris som avspärrning inkl. beräknad råoljeimport raffineras inom landet under det studerade tidsförloppet för en avspärrningssituation.

I en fredskris kan enligt OLK förväntas att importen kan upprätthållas i

större utsträckning än under en avspärrning. Därmed blir även tillförseln av färdigprodukter betydligt större än under en avspärrningssituation. Behoven av färdigprodukter bör sålunda med hänsyn till landets raffinaderikapacitet kunna täckas även om hela fredskrisreserven lagras i råolja.

Genom koncentrationen av raffinaderikapacitet till västkusten kommer i det fall beredskapslagringen sker i form av råolja stora krav att ställas på möjligheten att vidaretransportera de vid raffinaderierna erhållna produkterna.

Under en fredskris torde transporterna av oljeprodukter som raffineras inom landet kunna ske utan större störningar och i erforderlig omfattning. Möjligen kan problem uppkomma vad avser transporterna med båt, då oljebolagen endast i mycket begränsad omfattning äger i Sverige registrerat tanktonnage. Dessutom saknas garantier för att fartyg som normalt är sysselsatta med denna typ av transporter även under sådana omständigheter kommer att fortsätta sin verksamhet här i landet.

Enligt OLK kan sjötransporternas relativa betydelse under en avspärrningssituation väntas öka jämfört med fredsläget. Av avgörande betydelse är då att svenskt tonnage befinner sig i svenska farvatten. Detta gäller speciellt tankfartyg med avseende på behovet att transportera de raffinerade produkterna från raffinaderierna på västkusten till konsumtionscentra på ostkusten. Kommittén betonar dock att den andel färdigprodukter som under en avspärrningsperiod beräknas komma från beredskapslagrad råolja och sålunda kan bli föremål för denna typ av transport är relativt ringa.

Efter att ha analyserat problemen kring sjötransporter vid främst avspärrningssituationer drar OLK den slutsatsen att transportproblemen vad gäller råoljelagring torde kunna lösas under både en fredskris och en avspärrningssituation, i det senare fallet under förutsättning att ordinarie svenskregistrerat kusttanktonnage kan behållas i svenska farvatten.

ÖEF har för utredningens räkning inventerat möjligheterna till utbyggnad av råoljeanläggningar, vid nu projekterade eller planerade lagringsplatser i närheten av raffinaderierna, i den omfattning som skulle behövas för att lagra en utökad fredskris- och avspärrningsreserv i form av råolja. Härvid framkom att ÖEF med säkerhet f. n. totalt kan bygga bergrum för inlagring av 5,3 milj. m^3 råolja. Dessutom ansåg ÖEF det möjligt att bygga ut för lagring av ytterligare 3,5 milj. m^3 vid nu planerade lagringsplatser. För ytterligare 1 milj. m^3 förelåg en viss osäkerhet vid bedömningen av utbyggnadsmöjligheterna bl. a. beroende på ovissheten vad gäller tillkomsten av ett nytt raffinaderi vid Brofjorden. Förutom tidigare nämnd utbyggnadskapacitet finns möjligheten att bygga anläggningar på andra platser än de nu planerade eller projekterade.

OLK beräknar den ekonomiskt optimala fördelningen mellan råolja och färdigprodukter av den tillkommande lagringen med beaktande av beräknade behov av färdigprodukter, varukostnader och beräknade lagringsanläggningskostnader.

För valet av råolja beaktar OLK följande faktorer, nämligen utbytestal vid raffineringsprocessen, uppvärmningskrav, svavelhalt, anskaffningsmöjlighet och pris.

Uppgifter har inhämtats från landets raffinaderier om raffinaderiutfallet för olika råoljetyper vid normal kommersiell drift. Uppgifter rörande möjligheten till volymmässig maximering av vissa produkter har även inhämtats. Det har därvid framkommit att de råoljetyper som ger ett utfall som bäst överensstämmer med de av OLK beräknade behoven av färdigprodukter är lätta arabiska oljor och Nordsjöoljor.

Ett krav som enligt OLK bör ställas vid val av råolja för lagring är att oljan kan lagras utan uppvärmning. De lätta arabiska råoljorna kräver ingen uppvärmning. Nordsjöoljorna däremot kan visserligen lagras utan uppvärmning under kortare perioder men torde inte klara långtidslagring utan viss uppvärmning. Utredningen konstaterar att lagring av Nordsjöolja således innebär högre kostnader till följd av att lagringsutrymmena måste förses med uppvärmningsanordningar.

Den lätta arabiska råoljan produceras i stora mängder och anses därför av OLK vara lätt att erhålla under normala förhållanden. Priset på lätt arabisk råolja är vidare relativt fördelaktigt jämfört med andra råoljor av motsvarande typ. Härtill kommer att Nordsjöoljorna är lågsvavliga och de lätta arabiska oljorna normalsvavliga.

OLK väljer mot bakgrund härav att vid beräkningarna utgå från lätt arabisk olja. Utredningen framhåller dock att lagringen bör kunna ske även i annan råolja, t. ex. Nordsjöolja.

I sina beräkningar utgår OLK från importpriserna under första kvartalet 1976. Anläggningskostnaderna har beräknats med utgångspunkt i kostnaderna för de anläggningar som har byggts under innevarande lagringsprogram. Dessa kostnader har framräknats till prisläget november 1975. Samma kostnadsdata har i stor utsträckning använts vid programplaneringen.

Fyllnadsgraderna, dvs. förhållandet mellan varuvolym och cisternvolym, har i tidigare program angivits till varierande procentsatser för olika produkter. De skäl som anförts för att använda lägre fyllnadsgrader än 100 % har bl. a. varit att disponibelt utrymme måste finnas för att vid omsättning av lagren inte behöva göra avkall på beredskapen. Avsikten har med andra ord varit att i händelse av att ett lagerutrymme tillfälligt töms motsvarande kvantitet skall lagras i överkapacitetsutrymme i övriga anläggningar. OLK utgår i sina beräkningar från en fyllnadsgrad av 100 % (för motorbensin 90 %), vilken även används i beräkningarna för den år 1973 beslutade råoljelagringen liksom för den år 1974 beslutade eldningsoljelagringen, när det gäller att bedöma erforderliga cisternutrymmen under programperioden.

Vid beräkningen av den ekonomiskt optimala fördelningen mellan råolja och färdigprodukter förutsätter OLK vidare billigaste lagringsalternativ (stora bergrumsanläggningar) för färdigproduktlagring och normalt kommersiellt

utbyte ur råolja. Redovisade kostnadsjämförelser är gjorda exkl. mervärdesskatt.

Den av OLK beräknade ekonomiskt optimala fördelningen mellan råolja och färdigprodukter är f. n. lagring av 9,6 milj. m^3 råolja (inkl. beslutad lagring åren 1973 och 1975) och resterande behov i form av färdigprodukter. En råoljelagring om totalt 9,6 milj. m^3 ger ett raffinaderiutfall som täcker lagerökningsbehovet av den omsättningskrävande produkten motorbensin.

OLK påpekar att om färdigproduktlagringen skall ske i näringslivets regi enligt nuvarande tvångslagringssystem investeringskostnaderna för lagringen torde öka väsentligt till följd av att mindre och därmed dyrare lagringsanläggningar samt lägre fyllnadsgrader används.

OLK kostnadsberäknar behoven av flytande fossila bränslen och drivmedel exkl. behoven för gasturbindrift men inkl. behoven av tjock eldningsolja för ammoniaktillverkning med utgångspunkt från den ekonomiskt optimala fördelningen av råolja och färdigprodukter. OLK räknar med två alternativ, dels att staten ombesörjer såväl lagring av råolja som spetskvantiteter av färdigprodukter, dels att spetskvantiteterna som hittills lagras i näringslivets regi. I det senare alternativet förutsätts dock staten lagra de kvantiteter eldningsolja som enligt OLK erfordras för att dämpa vinterdispensens verkningar samt behovet av flygdrivmedel. Investeringskostnaderna för programmet beräknas i angivet prisläge uppgå till 2 818 milj. kr. om såväl råoljelagringen som färdigproduktlagringen sker i statlig regi och till 2 863 milj. kr. om färdigproduktlagringen sker hos näringslivet enligt nuvarande tvångslagringssystem. I det senare fallet förutsätts dock att lagerökningsbehovet av gasol i sin helhet tillgodoses av de lagringsskyldiga och att lagringen sker gemensamt för de lagringsskyldiga i stora bergrumsanläggningar. Skulle lagringen ske på annat sätt stiger enligt utredningen kostnaderna för detta alternativ väsentligt.

Några förändringar gentemot nuvarande ansvarsfördelning mellan stat och näringsliv har inte förutsatts i ÖEF:s programplan. Sålunda utgår man i programplanen från att merparten av den föreslagna ökningen av beredskapslagren för krig och avspärrning skall ske genom näringslivets försorg medan lagringen för fredskriser skall ske genom staten. Ansvarsfördelningen för lageruppbyggnaden påverkar behovet av investeringsmedel i enlighet med vad jag tidigare har anfört när det gäller OLK:s förslag.

De i programplanen angivna kostnaderna för staten uppgår för alternativ A till ca 2 295 milj. kr. och för alternativ B till ca 2 515 milj. kr. Det bör noteras att häri ingår investeringar för exempelvis år 1973 beslutad inlagring av råolja som OLK ej beräknar inom det nya oljelagringsprogrammet. Näringslivets investeringskostnader under perioden uppgår till ca 1 250 milj. kr.

Som en följd av OLK:s förslag krävs enligt ÖEF ytterligare resurser under programplaneperioden för lagring för såväl fredskriser som avspärrning och krig. Den ytterligare fredskrislagringen beräknas kosta staten ca 1 000 milj.

kr. och den ökade beredskapslagringen för avspärrning och krig beräknas kosta näringslivet ca 695 milj. kr.

Förslaget att merparten av fredskrisreserven skall lagras i form av råolja tillstyrks av flertalet remissinstanser.

Den av OLK gjorda dimensioneringen av oljelagringsprogrammet innebär att en mindre del av avspärrningsreserven kommer att lagras i form av råolja. Detta avstyrks av flera remissinstanser däribland ÖB och ÖEF. Som motiv för avstyrkandet anförs huvudsakligen det angelägna i att avspärrningsreserven lagras i form av färdiga produkter för att underlätta och vid bristande sjötransportmöjligheter säkerställa distributionen. Härigenom kan även en mer spridd lagring erhållas än om en del av behovet lagras i form av råolja. Vidare anges som skäl de begränsade utbyggnadsmöjligheterna för råolja vid nuvarande raffinaderilägen.

Flera remissinstanser med anknytning till sjöfartsnäringen betonar att i det fall den svenska kusttankerflottan inte slås ut genom högre driftkostnader och försämrat konkurrensläge kommer den i kristider huvudsakligen finnas tillgänglig i svenska farvatten och bidra till beredskapen. Vidare framhålls att det har skett en viss förnyelse av det svenska kusttonnaget under den senaste tiden.

Statens naturvårdsverk konstaterar i sitt yttrande att OLK inte berör miljöfrågorna i anslutning till de framlagda förslagen till beredskapslagring. Verket tillstyrker kommitténs förslag om en utbyggnad av bergrumslagringen under den förutsättningen att naturvårdens intressen och de för verksamheten befarade miljöstörningarna i god tid kartläggs och att system arbetas fram för att eliminera störningarna. Det är enligt verket av stor vikt att resurser ställs till förfogande för en bred utredning av naturvårds- och miljöskyddsfrågorna runt bergrumslagringen för att myndigheterna skall få underlag för deras bedömning av denna typ av lagring. Även länsstyrelsen i Göteborg och Bohus län understryker miljöaspekternas betydelse vid bergrumslagring och anser det vara angeläget att dessa snarast utreds.

I frågan om vilken procentsats som skall användas vid angivandet av fyllnadsgraden i cisternerna framhåller ÖB, ÖEF, oljelagringsrådet och SPI att den inte bör sättas högre än 95 %. Som motiv härför anförs att det inte är möjligt att exakt anpassa ett bergrumsutrymme till den varumängd som skall inlagras och att utrymmet erfarenhetsmässigt bör vara minst 5 % större än varuvolymen. Anledningen härtill anges vara sådana tekniska förhållanden som bl. a. vatteninnehåll i tillförd olja, inläckande vatten och ledningstömningar liksom svårigheten att exakt anpassa fartygslasterna till avsedd varuvolym.

För att kunna utnyttja uppkommande möjligheter till sambyggnad av lagringsutrymmen med andra intressenter och de ekonomiska fördelar som ett sådant förfarande innebär är det enligt ÖEF angeläget att utbyggnaderna inte alltför hårt låses till budgetårsvisa medelsanvisningar. Det vore därför

rationellt om regeringen av riksdagen erhöll ett rambemyndigande avseende hela den kommande programperioden, att efter förslag av ÖEF successivt besluta om utbyggnadernas fördelning på oljeslag resp. deras förläggning i tiden. Det förhållandet att finansieringen föreslås ske via oljelagringsfonden synes enligt ÖEF underlätta ett sådant förfarande.

I likhet med remissinstanserna förordar jag att merparten av beredskapslagringen för främst fredskriser lagras i form av råolja. Jag delar inte den tveksamhet som vissa remissinstanser har anmält till förslaget att lagra en mycket begränsad del av avspärrningsreserven i form av råolja. Den aktuella kvantiteten torde i en avspärrningssituation till stor del behövas för att täcka en del av västra Sveriges behov av färdigprodukter. Transportsträckorna blir med andra ord ganska korta. Vidare bör en i förhållande till raffinaderikapaciteten större lagring ske vid raffinaderiet på ostkusten än vid raffinaderierna på västkusten, vilket ytterligare begränsar behovet av sjöburna transporter av vid raffinaderierna erhållna färdiga oljeprodukter. De kvantiteter som kan beräknas behöva bli transporterade med kusttankers genom Öresund och sedan genom exempelvis Falsterbo kanal kan bedömas bli relativt små. De störningar som i inledningen till en avspärrningssituation kan uppstå vid sjötransporterna bör bli relativt begränsade. Det är också under denna inledande period som färdigprodukter erhållna ur råolja vid de svenska raffinaderierna behöver transporteras sjöledes. Mot denna bakgrund finner jag att säkerheten med avseende på inhemsk raffinaderikapacitet, tidsförhållanden, kvantiteter och behövligt tanktonnage är tillräckligt betryggande. Lagring i form av råolja är också billigare än motsvarande lagring i form av färdigprodukter och ger en viss, önskvärd möjlighet till förändring av produktuttaget.

Utbyggnadsmöjligheterna för råolja vid nuvarande raffinaderilägen kan möjligen i viss utsträckning verka begränsande. Enligt ÖEF:s egna undersökningar är möjligheterna att genomföra föreslagen lagring i råolja något osäkra. För egen del anser jag att planeringen bör inriktas mot OLK:s förslag till lagerutbyggnad med undantag för eldningsoljelager avsedda att dämpa vinterdispensens verkningar ur uthållighetssynpunkt. Den fortsatta planeringen får avgöra huruvida praktiska svårigheter föreligger.

OLK har i sina beräkningar utgått från lätt arabisk råolja. I likhet med kommittén vill jag föreslå att någon bindning till speciell råoljetyp inte görs nu.

Några remissinstanser befarar återverkningar på miljön. Frågan bör beaktas vid detaljplaneringen av de framtida lagringsanläggningarna.

Den av OLK angivna fyllnadsgraden av lagringsanläggningarna har, som jag tidigare har redovisat, mött invändningar från flera remissinstanser. Förutom vissa tekniska faktorer och allmänna säkerhetsåtgärder synes fyllnadsgraden också påverkas av det sätt på vilket oljan upphandlas. Jag finner att skillnaden mellan den av OLK angivna fyllnadsgraden och den av remissinstanserna förordade från kostnadssynpunkt är liten. Mot denna

bakgrund finner jag det inte nödvändigt att låsa fyllnadsgraden till en viss procentsats. Jag vill i stället göra det principiella uttalandet att de av staten ägda lagringsanläggningarna bör fyllas upp maximalt inom ramen för de säkerhetskrav som måste ställas på anläggningarna.

Jag kommer senare att mera i detalj redovisa det sammanlagda behovet av investeringsmedel för den kommande oljelagringsperioden. Den bedömda kostnaden under perioden för dels den av mig förordade, dels den under åren 1973, 1974, 1975 och 1976 av statsmakterna beslutade förstärkningen av försörjningsberedskapen inom detta område uppgår till ca 5 000 milj. kr.

Man bör göra allt för att begränsa kostnaderna för denna lagring av råolja och oljeprodukter. Sålunda bör en utbyggnadsplan för hela oljelagringsperioden utarbetas av ÖEF. Planen bör ligga till grund för regeringens budgetårsvis framlagda förslag till riksdagen. Men regeringen bör därutöver enligt min mening ha vissa möjligheter att sätta igång ytterligare utbyggnad av förrådsanläggningar. Skälen härför är följande.

Den år 1974 beslutade lagringen av ca 1 milj. m^3 eldningsoljor byggs upp inom ramen för det bemyndigande som regeringen då fick (prop 1974:85, FöU 1974:17, rskr 1974:142). Erfarenheterna från denna verksamhet har varit mycket goda. ÖEF har när möjligheter har uppstått, omedelbart kunnat ingå avtal med kommunala och privata intressenter. Sambyggnad av lagringsutrymmen har kunnat ske. Förfarandet har medfört lägre byggnadskostnader för staten samtidigt som lagren snabbt har kunnat byggas upp.

Möjligheter att samordna den i oljelagringsprogrammet ingående statliga lageruppbyggnaden med övrig kommersiell uppbyggnad bör även utnyttjas under den kommande oljelagringsperioden. Jag vill dock understryka att lönsamhetsbedömningen bör baseras på ett vidare underlag än endast anläggningskostnader.

För att underlätta denna samordning och möjliggöra en begränsning av kostnaderna bör regeringen ha riksdagens bemyndigande att besluta om viss utbyggnad av förrådsanläggningar för oljelagring m. m. utöver de under Förrådsfonden för ekonomiskt försvar budgetårsvis anmälda byggnadsobjekten. Regeringen bör därför inhämta riksdagens bemyndigande att inom en viss kostnadsram sätta igång utbyggnad av förrådsanläggningar för oljelagring m. m. i enlighet med de för oljelagringsprogrammet 1978–1984 föreslagna riktlinjerna. Utbyggnadskostnaderna för hela perioden beräknar jag till ca 1 100 milj. kr. Jag bedömer att ett bemyndigande för regeringen att under budgetåret 1977/78 besluta om erforderlig utbyggnad inom en kostnadsram av 305 milj. kr. bör ge erforderlig handlingsfrihet. Jag återkommer till detta i det följande vid min anmälan av anslagsfrågor.

Lagringsansvar

OLK anser att de av konsumenterna finansierade lagren i princip bör ägas av staten.

OLK föreslår att de 3 milj. m^3 råolja och oljeprodukter som riksdagen år 1975 har fattat beslut om skall lagras i form av råolja samt att ytterligare 3,6 milj. m^3 råolja lagras. Denna lagring bör enligt OLK omhänderhas av ÖEF. Resterande behov föreslås bli lagrade i form av färdiga produkter. Denna lagring anser OLK kan ske antingen hos näringslivet enligt nuvarande tvångslagringssystem eller – eftersom den enda omsättningskrävande produkten motorbensin täcks genom råoljelagring – i statens regi. Statlig lagring blir enligt OLK:s beräkningar billigare, eftersom i vissa fall större lagringsanläggningar kan väljas. Eftersom den utökade lagringen i huvudsak hänför sig till avspärrnings- och fredskrisreserverna är kravet på omfattande spridning av lagren inte lika väsentligt som under tidigare program. Den större delen av avspärrningsreserven kommer således alltjämt att lagras i form av färdiga produkter av de lagringsskyldiga. På så sätt tillgodoses kraven på beredskapsmässig spridning och omedelbar gripbarhet. Vidare kan den spridning som behövs av distributionsskäl tillgodoses inom ramen för ett statligt oljelagringsprogram. OLK anser det fördelaktigt att staten får det totala ansvaret för programmet. Ett enhetligt system för finansieringen kan då byggas upp.

Förslaget att staten skall ta ansvaret för den vidare uppbyggnaden av beredskapslagringen av olja utom för bränsle till gasturbiner tillstyrks av flertalet remissinstanser. Endast ÖEF ifrågasätter om inte lagringen för avspärrningssituationer även fortsättningsvis bör ingå i näringslivets tvångslagring. Härigenom skulle den från beredskapssynpunkt önskvärda spridningen bättre tillgodoses.

Jag anser att kravet på en tillfredsställande geografisk spridning kan tillgodoses bättre om staten tar ansvaret även för lageruppbyggnaden av de kvantiteter av bl. a. motorbrännolja och eldningsolja som det enligt ÖEF:s förslag kan bli fråga om. Vid en utökad tvångslagring kan befaras att den stora koncentrationen av oljeprodukter till ett fåtal oljehamnar och konsumtionscentra ytterligare förstärks. Jag anser således att staten skall ha ansvaret för den vidare uppbyggnaden av beredskapslagringen av olja utom för bränsle till gasturbiner. Detta bör, som jag tidigare har framhållit, inte hindra att vissa oljeprodukter lagras i samverkan mellan staten och näringslivet.

Andel i äldre lagringsmål

Enligt OLK kommer, som jag tidigare har redovisat, till följd av nuvarande lagringsregler ett nyetablerat företag eller ett företag som ökar sin försäljning eller förbrukning av oljeprodukter att bli lagringsskyldigt resp. få ökad lagringsskyldighet inom ramen för tidigare lagringsprogram. Någon möjlighet att ekonomiskt kompensera sig för denna lagringsplikt genom bidrag eller särskilt pristillägg torde enligt OLK inte föreligga. De i programmen ursprungligen ingående företagen har däremot fått täckning för sina kostnader för denna lagring dels genom statliga bidrag, dels genom att

kompensera sig prisvägen bl. a. med beredskapslagringsavgifter. Detta medför svårigheter vid nyetablering och marknadsexpansion.

OLK har övervägt olika möjligheter att motverka de extra svårigheter i fråga om beredskapslagringen som med nuvarande regler uppstår för nytillkommande lagringspliktiga företag och expanderande företag genom att de blir delaktiga i äldre lagringsmål.

OLK föreslår att om ett företag ändrar sin basmängd detta endast i begränsad omfattning skall påverka företagets andel i äldre lagringsmål. Detta föreslås gälla såväl oljehandelsföretag som lagringspliktiga förbrukare.

Vad beträffar skyddad och särskilt lokaliserad lagring enligt äldre lagringsmål anser OLK det otillfredsställande att nytillkommande lagringspliktiga kan tvingas att bygga bergrumsanläggningar för tidigare skyddad och lokaliserad lagring till följd av att de inte har rätt att få disponera utrymme i bergrum avsedda för denna lagring.

OLK föreslår därför att lagringsplikten i skyddad och lokaliserad lagring för kommande lagringsperiod fastställs till den lagringsplikt som gäller för enskilda företag vid innevarande lagringsperiods slut. Ett nytillkommande lagringspliktigt företag blir därför inte skyldigt att hålla skyddade eller lokaliserade lager enligt äldre lagringsmål.

OLK framhåller att de föreslagna åtgärderna för att dämpa de negativa effekterna av nuvarande tvångslagringssystem inte kan betraktas som slutliga lösningar. OLK föreslår därför att dessa frågor utreds i särskild ordning.

Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig i denna fråga. SPK stöder kommitténs förslag. ÖEF och SPI avvisar förslaget om hur förändringar i företagens basmängd skall påverka den enskilde lagringspliktiges tvångslager under hänvisning till den av OLK föreslagna utredningen.

För egen del kan jag tillstyrka att lagringsplikten i skyddad och lokaliserad lagring fastställs till den lagringsplikt som gäller enskilda företag vid innevarande lagringsperiods slut.

När det gäller förslaget avseende basmängdsberäkningar är jag inte beredd att nu föreslå några förändringar. Jag har för avsikt att senare föreslå att frågan utreds. Det är dock av största vikt att det nuvarande tvångslagringssystemets negativa effekter dämpas så snart och så mycket som möjligt. ÖEF har författningsenliga möjligheter att lämna dispens under några år från lagringsplikten. Jag finner det angeläget att sådana dispenser vid behov ges åt i första hand nytillkommande lagringspliktiga oljehandelsföretag. Härigenom bör en del av tvångslagringssystemets negativa effekter på konkurrensen kunna dämpas. Jag avser att föreslå regeringen att ge ÖEF till känna vad jag nu har anfört.

Lagring för gasturbindrift

Den föreslagna lagringen för drift av gasturbinanläggningar måste enligt OLK i stor utsträckning ske i form av specialbränsle och i anslutning till anläggningarna. Enligt utredningen innebär detta att statlig lagring är mindre lämplig. Det föreslås i stället att lagringsplikt införs för ägare av gasturbiner. Investeringskostnaderna för denna lagring beräknas av OLK till sammanlagt högst 88 milj. kr. Jag biträder förslaget.

Lagring av kol och koks samt gasbensin m. m.

Lagringen av kol och koks som råvara för den metallurgiska industrin har tidigare skett i statens regi genom ÖEF. OLK föreslår att lagringen även under kommande program bör ske i statens regi. Investeringskostnaden för utökningen av lagringen har beräknats till 160 milj. kr.

Den föreslagna lagringen av råolja gör det möjligt att täcka en del av gasbensinbehovet för avspärrning. OLK anser att resterande behov av gasbensin bör lagras i statens regi. Investeringskostnaderna för gasbensinlagringen har beräknats till 215 milj. kr.

OLK föreslår vidare att lagringen av den specialkvalitet av eldningsolja som erfordras för produktion av kimrök lagras i statens regi. Investeringskostnaderna för denna lagring har beräknats till 9 milj. kr.

Jag biträder OLK:s förslag.

Lagring av kärnbränsle

OLK har föreslagit att ett beredskapslager av kärnbränsle byggs upp. Detta beredskapslager är främst avsett att möta försörjningskriser i fred. Med hänsyn till de normala intervallen mellan bränslebytena och den därmed sammanhörande uthålligheten i kärnkraftsystemet föreslår OLK att lagringen skall omfatta ett års behov av ersättningsbränsle för varje reaktor som kommersiellt producerar elkraft.

Kärnbränsle upphandlas av de svenska kraftföretagen genom det gemensamt ägda Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF). I detta bolag äger staten utse hälften av ledamöterna i styrelsen samt ordföranden. I Aka-utredningens betänkande (SOU 1976:30 och 31) Använt kärnbränsle och radioaktivt avfall föreslås att staten får utse två tredjedelar av styrelsen i SKBF. Staten lämnar f. n. kreditgarantier till SKBF för inköp av anrikningstjänster och natururan.

OLK har övervägt om lagringen skulle ske genom statens försorg. Mot detta talar enligt OLK dels att vissa kontrakt, delvis avsedda för beredskapslagring, redan har tecknats för kärnkraftproducenternas räkning, dels utländska myndigheters krav på kontroll av kärnbränslet framför allt för att undvika att det används för produktion av kärnvapen. Flera länder uppställer som krav för försäljning att köparen skall vara kraftproducent. OLK anser

mot denna bakgrund att statlig beredskapslagring av kärnbränsle i föreslagen omfattning inte är ett realistiskt alternativ.

Med hänsyn till svårigheterna att bedöma den framtida kärnbränslemarknaden och med hänsyn till redan ingångna upphandlingskontrakt anser OLK det mindre lämpligt att föreslå skyldighet för de enskilda kärnkraftproducenterna att lagra kärnbränsle.

Kraftindustrin har emellertid förklarat sig villig att bygga upp ett beredskapslager av kärnbränsle av den omfattning som föreslås under förutsättning att staten ställer kreditgarantier till förfogande för de erforderliga investeringarna.

Eftersom staten har ett stort inflytande på kärnkraftsektorn bl. a. genom styrelserepresentationen i SKBF och med hänsyn till de speciella förhållanden som råder på kärnbränslemarknaden anser OLK att beredskapslagringen bör kunna ske utan reglering i lag. Avtal om beredskapslagringen bör enligt OLK träffas mellan ÖEF och berörda kraftföretag i samråd med SKBF. OLK föreslår att staten ställer för beredskapslagringen erforderliga kreditgarantier, för vilka staten bör ha säkerhet i beredskapslagret av kärnbränsle. Beroende på priset för natururan och i vilken form lagringen skall genomföras beräknar OLK investeringsbehovet för 13 reaktorer enligt 1975 års energipolitiska beslut till mellan 970 och 1 400 milj. kr.

Kommitténs förslag angående lagringsansvaret får stöd av bl. a. SKI. CDL och SKBF framhåller att kraftindustrin är villig att bygga upp beredskapslagret under förutsättning att staten ställer erforderliga kreditgarantier till förfogande. SKBF avser att bygga upp lagret genom att i största möjliga utsträckning utnyttja redan existerande kontrakt för leveranser av natururan och anrikningstjänster.

Jag har tidigare ställt mig positiv till OLK:s principiella förslag om beredskapslagring för främst fredskriser av ett års behov av ersättningsbränsle för varje reaktor som kommersiellt producerar elkraft. Frågan om kärnenergins roll i vår framtida energiförsörjning befinner sig f. n. under utredning i energikommissionen. Efter samråd med statsrådet Johansson vill jag därför förorda att frågan om beredskapslagring av kärnbränsle tas upp vid kontrollstationen, då frågan kan behandlas mot bakgrund av bl. a. energikommissionens förslag och statsmakternas ställningstaganden till dem.

I detta sammanhang bör påpekas att kraftföretagen genom SKBF redan år 1973 tog initiativ till att upprätta ett reservlager av kärnbränsle. I avsikt främst att underlätta finansieringen av ett sådant lager infördes en statlig garanti för SKBF:s åtaganden. SKBF har med utnyttjande av denna garanti tecknat kontrakt för såväl natururan som anrikningstjänster till reservlagret. För de reaktorer som nu är i drift väntas denna frivilliga lagring komma att ge en uthållighet som är något lägre än enligt OLK:s förslag. Om det redan före kontrollstationen skulle anses önskvärt att öka lagringen av kärnbränsle torde överenskommelse kunna träffas med kraftföretagen. Finansieringsfrågan kan i sådant fall lösas inom ramen för nuvarande garantisystem.

Finansiering

Enligt sina direktiv utgår OLK från att kostnaderna för det nya oljelagringsprogrammet skall finansieras genom uttag av avgifter på beredskapslagrade produkter. Finansiering av det föreslagna programmmet skall således ske under perioden 1978–1984.

F. n. utgår avgifter för beredskapslagring i två former. Oljehandeln tar ut en beredskapslagringsavgift för finansiering av tvångslagringen. Denna avgift består av en investeringsdel (fonddel) och en driftkostnadsdel. Avgiften är baserad på de beräknade faktiska kostnaderna för beredskapslagringen av resp. produkt. Vidare tar staten ut en särskild beredskapsavgift på vissa oljeprodukter för finansiering av statlig råolje- och eldningsoljelagring samt från den 1 januari 1977 för finansiering av fredskrislagring inom det petrokemiska varuområdet. Denna särskilda beredskapsavgift är baserad på andra grunder än kostnaderna för lagring av motsvarande kvantitet färdig produkt.

Från finansieringssynpunkt hänför OLK till det föreslagna oljelagringsprogrammet flytande fossila bränslen och drivmedel samt råvaror för den petrokemiska industrin. Bränsle för gasturbindrift särbehandlas med hänsyn till de särskilda regler som föreslås för lagringsplikt för ägare av gasturbiner.

Vid beräkningen av avgifterna för finansiering av kommande program redovisas alternativ där samtliga färdigprodukter som beredskapslagringen avser belastas med avgifter.

OLK anser – med hänsyn till att det föreligger behov av beredskapslager för utrikes sjöfart och flygtransporter – att även dessa förbrukarkategorier bör bidra till kostnaderna för uppbyggandet av beredskapslager. Vad gäller frågan om avgiftsbefrielse för fiskefartyg delar OLK 1968 års oljelagringskommittés uppfattning att eventuellt stöd till fiskenäringen bör utgå i annan form än genom befrielse från kostnader för den oljelagring som sker för fiskets räkning. OLK föreslår alltså inte avgiftsbefrielse för olja som förbrukas för drift av fiskefartyg.

Finansieringsbehovet under den kommande programperioden, dvs. 1978–1984, avser först och främst den ökning som föreslås av beredskapslagringen, kostnadsberäknad till ca 2 800 milj. kr. för alternativet att staten ansvarar för den fortsatta lageruppbyggnaden. Därutöver lägger OLK fram förslag om finansiering av

- resterande medelsbehov under programperioden för den år 1973 resp. år 1974 beslutade lagringen av 3 milj. m^3 råolja och 1 milj. m^3 eldningsolja,
- lagring av 3 milj. m^3 råolja baserad på beslutet år 1975,
- resterande medelsbehov under programperioden för den år 1976 beslutade fredskrislagringen av petrokemiska råvaror,
- den av OLK föreslagna lagringen av petrokemiska råvaror, kostnadsberäknad till 225 milj. kr.

Resterande medelsbehov under programperioden för den år 1973 och år 1974 beslutade lagringen av 3 milj. m^3 råolja resp. 1 milj. m^3 eldningsolja beräknar OLK till ca 750 milj. kr.

Enligt riksdagens beslut år 1975 skall ytterligare råolja och oljeprodukter motsvarande 3 milj. m^3 råolja lagras. Enligt OLK:s förslag skall denna lagring ske i form av råolja. Denna lagring kostnadsberäknas till ca 1 250 milj. kr.

Resterande medelsbehov under programperioden för den år 1976 beslutade fredskrislagringen inom det petrokemiska varuområdet beräknar OLK till ca 430 milj. kr.

Det sammanlagda behovet av investeringsmedel för kommande programperiod utöver till oljelagringsfonden tillförda medel t. o. m. år 1977 uppgår sålunda till ca 5 500 milj. kr.

OLK föreslår att statlig lagring under den föreslagna programperioden finansieras via särskild beredskapsavgift på i huvudsak samma sätt som f. n.

Vid fastställande av den särskilda beredskapsavgiften kan olika principer användas. OLK väljer att, med utgångspunkt i de beräknade kostnaderna för det förordade alternativet att staten tar ansvaret för hela lagerökningen, redovisa olika alternativ för belastning på produkterna. De alternativ OLK beräknar är

- enhetsavgift, dvs. de olika produkterna belastas med lika stor avgift,
- enhetsavgift på samtliga oljeslag utom på motorbensin som belastas extra,
- produktvis belastning, dvs. avgifterna skall täcka investeringskostnaderna för resp. produkt och/eller produktens andel i råolja,
- uttag av under år 1977 utgående beredskapslagringsavgifter (investeringsdelar) och särskild beredskapsavgift[1]

OLK anser att den föreslagna uppbyggnaden av lagring för gasturbindrift bör kunna finansieras av de lagringspliktiga utan särskilt statligt stöd.

Beredskapslagringen av koks för den metallurgiska industrin har tidigare finansierats över statsbudgeten. OLK föreslår ingen ändring härvidlag under kommande program.

Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget att den statliga lagringen av oljeprodukter finansieras genom uttag av särskild beredskapsavgift. Endast SIND riktar invändningar mot den föreslagna finansieringsformen. Verket framhåller att finansieringen av den föreslagna beredskapslagringen kommer att fungera som en punktskatt på all energi utom vattenkraft. Enligt verkets uppfattning bör beredskapslagringen helst finansieras över statsbudgeten utan anknytning till speciella avgifter. Om beredskapslagringen skall finan-

[1] Sedan OLK överlämnade sitt betänkande har för flertalet avgiftsbelagda oljeprodukter investeringsdelarna i beredskapslagringsavgifterna sänkts. Nedsättningen gäller fr. o. m. den 1 januari 1977.

sieras genom punktskatter på energi, bör dessa enligt verkets mening, även påläggas vattenkraften.

SHIO, Sveriges industriförbund och Sveriges kemiska industrikontor framhåller i sina yttranden att en beredskapsavgift verkar på i princip samma sätt som en energiskatt. Det vore därför enligt dessa remissinstanser naturligt att den särskilda beredskapsavgiften behandlas på samma sätt som energiskatten vid beräkning av underlaget för nedsättning av energiskatt.

RSV har inga erinringar mot något av de av OLK angivna alternativen. Från administrativ synpunkt är det enligt verket en fördel att ha en avgift som är lika stor för de olika oljeprodukterna. En speciell avgift på motorbensin kan däremot, såsom nu sker, tillämpas utan svårigheter eftersom redovisningen för bensin är fristående från den för andra oljeprodukter.

Genomgående för flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig om finansieringsalternativen är att de önskar så små avvikelser som möjligt i förhållande till nuvarande totala avgiftsuttag för beredskapslagring på oljeprodukter.

I sina alternativa beräkningar av avgifterna för finansiering av det kommande programmet utgår OLK från att samtliga produkter som avses bli föremål för beredskapslagring belastas med avgifter. Med hänsyn till att det föreligger behov av beredskapslager för flygtransporter och utrikes sjöfart anser OLK att även dessa förbrukarkategorier bör bidra till kostnaderna för uppbyggandet av beredskapslager.

Remissinstanserna ställer sig överlag avvisande eller tveksamma till att flygdrivmedel och marina bunkeroljor för utrikes trafik skall avgiftsbeläggas. Som skäl härför anförs bl. a. möjligheten för konsumenterna av dessa oljeprodukter att täcka sina behov utomlands.

Under hänvisning till stadsgasverkens svåra situation avvisar Svenska gasföreningen förslaget om avgiftsbeläggning på stadsgasråvaror.

VVF föreslår att konsumenterna av oljeprodukter skall kunna förbinda sig att hålla lager utöver de lagringspliktiga kvantiteterna mot att i stället erhålla befrielse från de med detta lager förenade beredskapsavgifterna.

Efter samråd med chefen för budgetdepartementet vill jag i finansieringsfrågan anföra följande.

Jag delar kommitténs mening att finansieringen av det nya oljelagringsprogrammet bör ske genom uttag av särskild beredskapsavgift. Uttagen under programperioden bör avse förutom investeringsmedel för föreslagen oljelagring även resterande medelsbehov för sådan lagring där särskild beredskapsavgift nu utgår. Frågan om den särskilda beredskapsavgiftens natur och betydelse liksom frågan om den bör ingå i underlaget för nedsättning av energiskatt torde komma att övervägas av den nyligen tillsatta energikommissionen.

Jag delar remissinstansernas uppfattning angående avgiftsbeläggning av flygdrivmedel och marina bunkeroljor för utrikes trafik. Dessa oljeprodukter bör alltså inte avgiftsbeläggas. Detta bör gälla även för flygdrivmedel som

förbrukas inom landet.

Jag har i detta sammanhang övervägt om inte fiskerinäringen skulle kunna befrias från den särskilda beredskapsavgiften på bränsle som förbrukas för fiskefartygs drift, då denna näring har en mycket bekymmersam ekonomisk situation. Jag har vid min prövning haft svårt att hitta en för olika fiskekategorier rättvis lösning som även är administrativt och kontrolltekniskt godtagbar. Jag är därför inte nu beredd att föreslå att fisket befrias från nämnda avgift. Jag avser dock att i samråd med chefen för jordbruksdepartementet ytterligare studera detta problem.

Jag finner att övervägande skäl talar för att stadsgasråvaror f. n. inte bör avgiftsbeläggas.

Den särskilda beredskapsavgiften bör således belasta samma oljeprodukter som f. n. Detta innebär att jag inte heller föreslår någon avgift på gasol och fotogen.

För beräknandet av avgiftsuttaget under den kommande programperioden 1978–1984 har jag med ledning av senast kända kostnader räknat upp det totala medelsbehovet för perioden till ca 5 100 milj. kr. Därvid har jag i enlighet med vad jag tidigare har förordat inte räknat in de av OLK föreslagna lagren av eldningsoljor för att dämpa vinterdispensens verkningar. För att ändringen i avgiftsuttaget skall bli så liten som möjligt och samtidigt uppbörden så enkel som möjligt föreslår jag att de särskilda beredskapsavgifterna sätts till 7 öre per liter motorbensin och 18 kr. per m^3 för övriga oljeprodukter. Justeringar i avgifterna kan behöva göras senare beroende på bl. a. konsumtions- och prisförändringar.

Jag ansluter mig sålunda i huvudsak till det av OLK redovisade finansieringsalternativet som innebär gentemot nuläget minsta möjliga förändring av avgiftsuttaget för beredskapslagring av oljeprodukter. Genom att staten i huvudsak kommer att ta ansvaret för den vidare lageruppbyggnaden behöver den särskilda beredskapsavgiften höjas. Samtidigt bortfaller emellertid investeringsdelen av den beredskapslagringsavgift som näringslivet nu tar ut för att täcka kostnaderna för tvångslagringen. Den föreslagna justeringen av den särskilda beredskapsavgiften innebär en gentemot nu utgående totala avgifter för beredskapslagring av oljeprodukter en smärre höjning för motorbensin och sänkningar för motorbrännolja och tunna eldningsoljor. För tjocka eldningsoljor sker ingen förändring av det totala avgiftsuttaget. För gasol och fotogen bortfaller avgiftsuttaget helt, då dessa varor i huvudsak ej är energiskattepliktiga och därför av uppbördstekniska skäl inte bör belastas med särskild beredskapsavgift.

Av följande tablå framgår investeringsdelen av de under år 1976 resp. 1977 utgående avgifterna för beredskapslagring inom energiområdet samt mitt förslag till nya avgifter (kr. per m^3, för gasol kr. per ton).

Oljeprodukt	Avgifter för lager-investeringar		Förslag
	1976	1977	
Gasol	18	10	0
Motorbensin	54	64	70
Fotogen	4	4	0
Motorbrännolja	22	21	18
Tunna eldningsoljor	24	22	18
Tjocka eldningsoljor	17	18	18

Till redovisade avgifter kommer de avgifter som näringslivet behöver ta in för att täcka sina löpande kostnader för tvångslagringen. Dessa avgifter kan förutsättas bli föremål för granskning inom ramen för SPK:s instruktionsmässigt ålagda prisövervakning.

Mot bakgrund av de principer jag föreslår skall läggas till grund för det nya lagringsprogrammet kan jag inte tillstyrka det av VVF väckta förslaget att frivillig överlagring skall kompenseras genom avgiftsbefrielse.

Vad gäller finansieringen av bränslelagringen för gasturbiner har jag ingenting att erinra mot det framlagda förslaget. Jag vill dock erinra om att gasturbiner redan nu bidrar till beredskapslagringen, varför behovet av investeringsmedel understiger det som jag tidigare har redovisat.

Jag ansluter mig till det framlagda förslaget om finansieringen av beredskapslagringen av koks.

Vissa särskilda frågor

Beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm

Enligt sina direktiv skulle OLK i anslutning till överväganden om införande av nytt lagringssystem för kraft- och värmeverk beakta de tekniska förutsättningarna för omställning till användning av ett alternativbränsle till olja. OLK konstaterar att mot bakgrund av bl. a. den målsättning som föreslås bli lagd till grund för dimensioneringen av beredskapslagringen, frågan om omställning av verken till alternativbränslen inte borde prövas av OLK.

Enligt föreskrifterna i Svensk Byggnorm (SBN 1975) skall vissa anläggningar för uppvärmning vara så utformade att omställning till inhemskt fast bränsle kan genomföras utan omfattande ombyggnadsarbeten om inte särskilda skäl till undantag föreligger. Undantaget avser pannanläggningar med specialpannor för olja, vilka skall kunna godtas under förutsättning att tillräckligt lager av importbränslen anordnas. Den bakomliggande tanken synes ha varit att lagret skall täcka behovet under en bedömd omställningstid till inhemska bränslen. OLK framhåller att det är angeläget att en samordning kommer till stånd och föreslår att frågan tas upp till övervägande i lämpligt sammanhang. ÖEF och VVF framhåller det angelägna i att frågan snarast utreds.

Jag delar remissinstansernas uppfattning. Efter samråd med chefen för bostadsdepartementet och stadrådet Johansson vill jag anmäla att frågan kommer att utredas.

Åtgärder för att öka lagerhållningen av drivmedel inom jordbruket

Med anledning av riksdagens beslut (rskr 1975/76:310) överlämnade regeringen till OLK för beaktande motionen 1975/76:1675 om åtgärder för en ökad lagerhållning av drivmedel inom jordbruket samt jordbruksutskottets utlåtande (JoU 1975/76:37) över motionen.

I motionen pekas på att jordbruket har blivit i hög grad beroende av tillgången på drivmedel och att jordbrukarna i regel har egna oljetankar för att ha behövliga drivmedel nära till hands. Denna lagring är genomsnittligt inte tillräcklig för att täcka ett års förbrukning. En ökad sådan lagring, tillräcklig för två års förbrukning, skulle enligt motionen ge den tidsfrist som erfordras för en mera allmän omställning till gengasdrift.

OLK framhåller att i förslaget till mål för beredskapslagringen av drivmedel jordbrukets behov ingår med samma försörjningsuthållighet som gäller för andra samhällsviktiga områden. Det är enligt utredningen av stort värde om ytterligare beredskapslagring, exempelvis i gårdscisterner vid jordbruken, kan tillkomma på privat initiativ. Jordbrukets behov av beredskapslager av drivmedel bör sålunda även framdeles tillgodoses inom den allmänna beredskapslagringen.

LRF framhåller risken för att jordbrukets tillförsel av drivmedel kan komma att störas vid krig och krigsfara. En ökad gårdslagring av drivmedel kan förbättra uthålligheten hos producenterna av baslivsmedel vid nämnda situationer. Då en sådan lagring knappast kan komma till stånd utan ekonomisk stimulans, hemställer förbundet att frågan om ekonomiskt stöd härför ytterligare övervägs.

För egen del anser jag det värdefullt om enskilda konsumenter i ökad utsträckning kan lagra drivmedel och bränsle utöver beredskapslagrade kvantiteter i övrigt. Då jordbrukets behov av beredskapslager av drivmedel kommer att tillgodoses i det föreslagna oljelagringsprogrammet är jag efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet inte beredd att föreslå att något ekonomiskt stöd skall utgå för nämnda lagring.

Oljelagringsrådet

OLK föreslår att oljelagringsrådet, som inrättades vid början av oljelagringsprogrammet 1958–1962 för att bl. a. såsom rådgivande organ biträda ÖEF i frågor rörande tvångslagringen, bibehålls t. v. Rådets fortsatta existens föreslås omprövas i samband med kontrollstationen. ÖEF och SPI ansluter sig till förslaget. Jag återkommer till denna fråga i samband med att jag behandlar frågan om en ny organisation för ÖEF.

9.2.3.2 Delprogrammet Elkraft

Delprogrammet omfattar frågor rörande försörjning med elektrisk energi. Statens vattenfallsverk är programmyndighet.

Efter samråd med statsrådet Johansson vill jag anföra följande.

I verkets programplan föreslås följande *inriktning* för delprogrammet Elkraft.

Försörjningen med elektrisk energi skall under såväl fredskris som avspärrning, krig och efterkris(krigs)tid tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas.

För att trygga angiven försörjning skall elkraftindustrin under ledning och samordning av statens vattenfallsverk

- ombesörja beredskapslanering av rikets elkraftförsörjning syftande till att säkerställa dels erforderlig produktion, överföring och distribution av elkraft, dels en väl avvägd reparationsberedskap,
- ombesörja beredskapsplanering för elkraftmyndigheternas verksamhet under fredskriser, beredskapstillstånd och krig,
- förbereda försörjningsreglerande (konsumtionsbegränsande) åtgärder inom elkraftens område,
- ombesörja planering av undanförsel av sådan försörjningsviktig utrustning och materiel som kan bedömas primärt bli hotad vid krig,
- ombesörja planering av förstöring av för en angripare betydelsefulla elkraftanläggningar eller annan egendom inom ansvarsområdet, som ej ankommer på överbefälhavaren att planlägga för.

Statens vattenfallsverk skall lämna myndigheter och kraftföretag erforderliga anvisningar i ovan nämnda avseenden.

Vidare skall verket medverka till att kraftanläggningarna ges ett mot betydelsen väl avvägt skydd i form av bevakning, civilförsvar och byggnadstekniska skydsåtgärder.

Jag biträder verkets förslag till inriktning av verksamheten för delprogrammet.

I programplanen föreslår verket bland andra *beredskapsåtgärder* under planeringsperioden, att förberedelserna för konsumtionsreglering fortsätter, att ytterligare anskaffning av reservutrustning och övrig materiel genomförs, att beredskapslagring av olja genomförs enligt de av riksdagen beslutade principerna, att elkraftmyndigheternas samband byggs ut och att byggnadstekniska skyddsåtgärder vidtas vid viktiga anläggningar.

Försvarsutredningen anser att de förslag som framförs i programplanen beträffande behov av beredskapsåtgärder inom elkraftområdet, ligger väl i linje med de allmänna riktlinjer för utvecklingen inom energiområdet som utredningen har förordat.

Även jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten.

I vattenfallsverkets programplan redovisas en brist bl. a. beträffande sambandsutrustning för elkraftmyndigheterna i krig. Dessa elkraftmyndigheter utgörs av elkraftföretag. Verket anser att sambandsmaterielen, trots omfattande enskilda och kommunala intressen i elkraftförsörjningen, inte är en företagsangelägenhet. Den är i stället en förutsättning för att de viktigaste myndigheterna i krig inom elkraftområdet skall kunna fullgöra sina uppgifter. Det är därför verkets uppfattning att de medel som krävs för att anskaffa erforderlig materiel inte skall ställas till förfogande av vattenfallsverket som kraftföretag eller av andra kraftföretag. Medelsbehovet för materielen har verket beräknat till ca 3 milj. kr. under en treårsperiod. Verket anser att avskrivningsmedel bör anvisas för anskaffningen.

ÖEF har yttrat sig över vattenfallsverkets anslagsframställning. I yttrandet biträder ÖEF verkets uppfattning att bristen på sambandsmateriel bör elimineras snarast samt att avskrivning av de erforderliga medlen är motiverad.

Försvarsutredningen framhåller att en översyn av bestämmelserna gällande försvarsberedskapen inom detta område behöver göras för att säkra tillgången på sambandsmateriel hos kraftproducenterna.

I likhet med försvarsutredningen anser jag att en översyn av bestämmelserna på detta område bör göras innan ställning tas i finansieringsfrågan. Resultatet av en pågående utredning inom vattenfallsverket rörande elförsörjningsnämndens (EFN) uppgifter och organisation och ansvarsfördelning mellan centrala och regionala organ bör dock avvaktas.

Jag anser att den fortsatta planeringen bör inriktas mot de i programplanen föreslagna åtgärderna.

9.2.4 Programmet Övriga försörjningsviktiga varor

Programmet indelas i två delprogram, Kemiska produkter m. m. och Metaller m. m.

9.2.4.1 Delprogrammet Kemiska produkter m. m.

Delprogrammet omfattar frågor rörande försörjning med andra mineraler än metaller, trävaror, massa, papp och papper, grafiska produkter, gasbensin, gummi- och plastvaror samt övriga kemiska produkter dock ej läkemedel. ÖEF är programmyndighet.

I ÖEF:s programplan föreslås följande *inriktning* för delprogrammet Kemiska produkter m. m.

Varuförsörjningen skall främst genom handels- och produktionsplanläggning m. m., ransoneringsförberedelser samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i en sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i händelse av krig eller avspärrning.

Försörjningsberedskapsåtgärder mot kriser i fredstid som kan leda till att importen av väsentliga produkter helt eller delvis upphör skall medverka till att mildra konsekvenserna på sysselsättningen och produktionen m. m. vid importstörningar.

Jag biträder ÖEF:s förslag till inriktning för delprogrammet.

ÖEF föreslår fortsatt uppbyggnad av beredskapslager av petrokemiska produkter för främst fredskriser i enlighet med riksdagsbeslut år 1976 (prop. 1975/76:152, FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298).

Jag anser att den fortsatta fredskrislagringen bör genomföras i enlighet med riksdagsbeslutet.

ÖEF föreslår även en utökad beredskapslagring för avspärrning och krig. Förslaget innebär såväl en omstrukturering av befintligt lager som nyinköp av varor. ÖEF anser även att anskaffning av material för tryckning av tidningar m. m. för det psykologiska försvarets behov skall genomföras under programplaneperioden.

Övriga förslag till beredskapsåtgärder omfattar bl. a. företags- och handelsplanläggning och försörjningsplanering.

Försvarsutredningen tillstyrker såväl en utökning som en omstrukturering av beredskapslagret samt finner de övriga förslagen väl motiverade.

Även jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten samt att planeringen bör inriktas mot huvuddelen av de åtgärder som inryms i den s. k. nivå B och anskaffning av material för tryckning av tidningar m. m. Den samlade omfattningen skall i planeringen motsvaras av nivå B.

9.2.4.2 Delprogrammet Metaller m. m.

Delprogrammet omfattar frågor rörande försörjning med malmer, järn, stål och andra metaller samt verkstadsprodukter utom sjukvårdsmateriel. ÖEF är programmyndighet.

I ÖEF:s programplan föreslås följande *inriktning* för delprogrammet Metaller m. m.

Försörjningen med malmer, metaller och verkstadsprodukter skall främst genom handels- och produktionsplanläggning m. m., ransoneringsförberedelser samt beredskapslagring av importvaror tryggas för totalförsvarsmyndigheterna och befolkningen i en sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i händelse av krig eller avspärrning.

Planeringen inriktas främst mot att säkerställa en omställning av samhället till en krishushållning. Beredskapslagringen inriktas på att säkerställa behoven under en omställningsperiod och på försörjningen under en längre krisperiod med råvaror, komponenter m. m. som inte i tillräcklig omfattning finns att tillgå inom landet.

Jag biträder ÖEF:s förslag till inriktning för delprogrammet.

ÖEF föreslår en uppbyggnad av ett *beredskapslager för fredskriser* av försörjningsviktiga legeringsmetaller från skilda delar av världen motsvarande en månads normal förbrukning.

Försvarsutredningen finner att en sådan uppbyggnad är motiverad när det gäller metaller från säkerhetspolitiskt instabila områden som svarar för en stor del av världsproduktionen och att detta bör övervägas i den fortsatta planeringen.

För egen del anser jag bl. a. mot bakgrund av situationen i södra Afrika att en beredskapslagring för främst fredskriser av vissa metaller är motiverad. Lagret bör omfatta ca två månaders normal förbrukning av de metaller som importeras direkt från området (krommalm, kobolt) och ca en månads normal förbrukning av de metaller som vi importerar från andra delar av världen men där södra Afrika svarar för en stor del av världsproduktionen (manganmalm, vanadinsyra).

Fredskrislager av metaller

Varuslag	Milj. kr.[1]
Krommalm	30
Kobolt	4
Manganmalm	7
Vanadinsyra	3
Summa	44

[1] prisläge februari 1976

ÖEF:s förslag innebär att lagret skall finansieras från investeringsanslag över statsbudgeten. Försvarsutredningen tar inte ställning till sättet för finansiering av lagringen men framhåller att de förslag bör beaktas som försörjningsberedskapsutredningen (FBU) lagt fram i sitt betänkande (SOU 1975:57) Varuförsörjning i kristid beträffande finansiering av fredskrislagring. Förslagen innebar en fördelning av kostnaderna mellan företagen och staten.

Under våren 1976 lämnade regeringen förslag till åtgärder för försörjningsberedskapen (prop. 1975/76:152). Förslagen innebar bl. a. ställningstagande till FBU:s förslag avseende finansiering av en beredskapslagring för främst fredskriser av petrokemiska produkter. Föredragande departementschefen ansåg att FBU:s finansieringsförslag hade vissa nackdelar och föreslog en annan finansieringsform, innebärande att denna beredskapslagring skulle bekostas från oljelagringsfonden. Riksdagen beslöt i enlighet härmed (FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298).

För egen del anser jag inte att en ny finansieringsprincip nu bör införas för det ekonomiska försvarets beredskapslagring. Oljelagringsfonden bör enligt

min mening endast användas för finansiering av beredskapslagring för främst fredskriser av råolja och petroleumprodukter. Jag förordar därför i likhet med ÖEF att nämnda lageruppbyggnad bör finansieras från investeringsanslag över statsbudgeten.

ÖEF föreslår beträffande beredskapslagring för avspärrning och krig såväl en utökning som en omstrukturering av befintligt lager. Vidare föreslås beredskapsåtgärder som produktionsplanläggning, översyn av försörjningsplaner och en kartläggning av försörjningsläget beträffande näringslivets behov av reservdelar och komponenter.

Försvarsutredningen tillstyrker den i programplanen föreslagna inriktningen. Utredningen framhåller särskilt att frågor rörande behovet av utbyteskomponenter och reservdelar bör ägnas ökad uppmärksamhet i planeringsarbetet.

I likhet med försvarsutredningen anser jag att behovet av reservdelar och komponenter måste utredas noga. ÖEF bör tidigt under programplaneperioden kunna lämna förslag till åtgärder så att en god beredskap kan upprätthållas även inom detta område.

FBU föreslår att företag bör kunna åläggas att mot ersättning hålla egna beredskapslager av reservdelar och maskinförnödenheter.

Jag är emellertid inte nu beredd att ta ställning till huruvida en eventuell lagring skall genomföras utan anser att ett ställningstagande bör göras först när resultatet av ÖEF:s kartläggning av området föreligger.

Förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten för programmet. Jag anser att planeringen bör inriktas mot de åtgärder som inryms i den s. k. nivå B.

9.2.5 Programmet Transporter

Programmet *Transporter* omfattar frågor rörande försörjning med transporter samt konsumtionsbegränsning av flytande drivmedel. Programmet indelas i delprogrammen Transportsamordning, Järnvägstransporter, Landsvägstransporter, Vägar, Flygtransporter och Sjötransporter. Programansvariga myndigheter är transportnämnden, statens järnvägar, statens vägverk, luftfartsverket och sjöfartsverket.

Efter samråd med chefen för kommunikationsdepartementet vill jag anföra följande.

Transportnämnden lämnar i sin programplan förslag till *inriktning* för programmet. Förslaget innebär att försörjningen med transporter skall kunna tryggas för totalförsvarsfunktionerna och befolkningen i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan vidmakthållas i händelse av krig eller avspärrning.

Jag biträder förslaget till inriktning för aktuellt program.

9.2.5.1 Delprogrammet Transportsamordning

Delprogrammet *Transportsamordning*, för vilket transportnämnden är programmyndighet, omfattar frågor rörande förberedelser för samordning och prioritering av transportresurser främst genom transportreglering. Nämnden skall också genomföra av regeringen beslutad drivmedelsransonering och verka för att landets civila transportresurser utnyttjas så att totalförsvarets behov tillgodoses. Transportnämnden skall även planlägga hur den civila trafiken kan inskränkas genom andra åtgärder än ransonering.

De beredskapsåtgärder som föreslås i programplanen är av löpande studie- och planeringskaraktär. Utvecklingen av ransoneringssystemet för flytande drivmedel fortsätter och en planmässig utbildning på central, regional och lokal nivå avseende ransoneringssystemet påbörjas.

Försvarsutredningen tillstyrker förslagen och betonar vikten av en flexibel ransoneringsberedskap inom drivmedelsområdet.

Även jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten. Jag förordar att den fortsatta planeringen inriktas mot de föreslagna åtgärderna. Jag förordar även en förstärkning av planeringsresurserna vid transportnämnden.

9.2.5.2 Delprogrammet Järnvägstransporter

SJ är programmyndighet för delprogrammet *Järnvägstransporter*. De beredskapsåtgärder som föreslås i programplanen syftar till att öka uthålligheten och begränsa verkan av skador på kommunikationsnätet.

Försvarsutredningen finner föreslagna åtgärder vara lämpliga.

Även jag finner förslagen i programplanen ge uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten. Den fortsatta planeringen bör inriktas mot de de föreslagna åtgärderna.

SJ yrkar ca 42 milj. kr. i ersättning med statsmedel för vissa ytterligare beredskapsåtgärder som anses angelägna, bl. a. utbildning av driftvärn och vapenfria tjänstepliktiga. Mot bakgrund av vad chefen för kommunikationsdepartementet redovisat beträffande dessa frågor i prop. 1976/77:100, bil. 9 (s. 184) finner jag inte skäl att förorda den av SJ begärda ersättningen.

9.2.5.3 Delprogrammet Landsvägstransporter

Delprogrammet *Landsvägstransporter*, för vilket transportnämnden är programmyndighet, omfattar frågor rörande förberedelser för transportledande åtgärder av landsvägstransporter. Transportnämnden skall vid krig eller annars när regeringen förordnar det verka för att de landsvägstransporter som är nödvändiga för totalförsvaret genomförs.

De i programplanen föreslagna beredskapsåtgärderna är av i huvudsak

löpande studie- och planeringskaraktär. Dessutom har planerats anskaffning av viss kommunikationsradiomateriel för att kunna uppnå en effektiv transportledning i kris- och krigssituationer. Försvarsutredningen finner föreslagna åtgärder vara lämpliga och framhåller att studier behöver bedrivas kontinuerligt och att planläggningen ständigt behöver hållas aktuell.

Även jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten. Den fortsatta planeringen bör inriktas mot de föreslagna åtgärderna.

9.2.5.4 Delprogrammet Vägar

Statens vägverk är programmyndighet för delprogrammet *Vägar*. De i programplanen föreslagna åtgärderna syftar till att tillgodose totalförsvarets behov av väghållningsåtgärder. Förutom åtgärder av studie-, utrednings- och planeringskaraktär föreslås anskaffning av reservbromateriel, reservdelar till vägmaskiner, byggande av skyddsrum och drivmedelsanläggningar samt utbildning av personal.

Försvarsutredningen finner de föreslagna åtgärderna vara lämpliga.

Även jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten. Regeringen har den 3 februari 1977 beslutat tidigarelägga industribeställningar för ca 200 milj. kr. i sysselsättningsskapande syfte. Därvid har 5 milj. kr. beräknats för reservbromateriel till vägverket. Den av vägverket i programplanen föreslagna ytterligare anskaffningen av bromateriel och uppbyggnad av ett lager av reservdelar bör emellertid komma till stånd först efter det att behoven av sådan materiel närmare har utretts. Jag förordar att den fortsatta planeringen inriktas mot de föreslagna beredskapsåtgärderna. Jag är inte beredd tillstyrka en förstärkning av verkets planeringsresurser.

9.2.5.5 Delprogrammet Flygtransporter

Delprogrammet *Flygtransporter* omfattar beredskapsplanläggning m. m. för försörjning med flygtransporter. Luftfartsverket är programmyndighet för delprogrammet.

Uthålligheten och underhållssäkerheten avseende flygtransporter är för närvarande lägre än inom det ekonomiska försvarets övriga program. Tyngdpunkten i programplanen har därför lagts vid åtgärder att öka uthålligheten och underhållssäkerheten inom flygtransportsektorn. Dessa åtgärder avser bl. a. anskaffning av flygplantypbunden ramptjänstmateriel och reservdelar m. m. för de aktuella flygplantyperna.

Försvarsutredningen förordar en uppbyggnad av uthållighet och underhållssäkerhet i huvudsaklig överensstämmelse med de i programplanen lämnade förslagen.

Jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten. Den fortsatta planeringen bör inriktas mot de åtgärder som inryms i programplaneringens nivå B.

9.2.5.6 Delprogrammet Sjötransporter

Delprogrammet *Sjötransporter* omfattar beredskapsplanläggning m. m. för sjötransporter. Sjöfartsverket är programmyndighet.

Inom ramen för det allmänna målet för det ekonomiska försvaret att i vidaste bemärkelse trygga landets försörjning skall sjöfartsverket enligt den av verket utarbetade programplanen efter planering och förberedelser i fred snabbt kunna ställa om till beredskaps- och krigsförhållanden och under sådana förhållanden tillgodose behovet av sjötransporter inom landet och med utlandet, anordna och underhålla farleder och i behövlig omfattning upprätthålla driften vid verkets anläggningar.

I programplanen anger sjöfartsverket de planeringsåtgärder och förberedelser som krävs för att målen skall kunna uppfyllas. Utom mer allmänna studier och planeringsåtgärder anger verket härvid främst planering för att under beredskap och krig underhålla farleder och upprätthålla driften vid verkets anläggningar.

Försvarsutredningen anser det vara betydelsefullt att behovet av beredskapsåtgärder inom delprogrammet Sjötransporter noga genomlyses.

Jag finner att i programplanen föreslagna planerade studier och åtgärder är väl motiverade och bör genomföras under planeringsperioden. Jag anser även i likhet med försvarsutredningen att behovet av beredskapsåtgärder inom delprogrammet noga bör genomlysas. Jag vill i detta sammanhang särskilt peka på frågor rörande importsjöfarten. För att möjliggöra en snabb insats inom bl. a. detta område föreslår jag en förstärkning av sjöfartsverkets planeringsresurser.

9.2.6 Programmet Tjänster

Programmet är indelat i delprogrammen Arbetskraft, Penningmedel och betalningsförmedling, Postal kommunikation samt Ledning och samordning.

9.2.6.1 Delprogrammet Arbetskraft

Delprogrammet omfattar frågor rörande totalförsvarets försörjning med civil arbetskraft. Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) är programmyndighet.

Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet vill jag anföra följande.

AMS föreslår i sin programplan följande *inriktning* för verksamheten inom delprogrammet.

Behovet av civil arbetskraft för verksamhet som är av betydelse för totalförsvaret skall tillgodoses i sådan omfattning att motståndsförmågan och samhällets viktigaste funktioner kan upprätthållas. Erforderlig planläggning skall göras härför.

Jag biträder AMS förslag till inriktning för aktuellt delprogram.

I programplanen anmäler AMS eftersläpningar avseende såväl den översiktliga planeringen och personalplanläggningen som utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga och av personal inom frivilligorganisationerna och föreslår åtgärder för att komma till rätta med dessa eftersläpningar. Försvarsutredningen tillstyrker förslagen och framhåller betydelsen av att rådande eftersläpningar snarast elimineras.

Även jag finner att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten.

Enligt vad jag har inhämtat kommer 1973 års vapenfriutredning att inom kort redovisa förslag till riktlinjer för de vapenfria tjänstepliktigas tjänstgöring och former för finansieringen av deras utbildning. Emellertid anser jag att vissa eftersläpningar redan nu bör åtgärdas. Jag förordar därför att antalet utbildningsdagar ökas till 400 000.

Jag anser även att utbildningen av personal inom frivilligorganisationerna bör utökas.

9.2.6.2 Delprogrammet Penningmedel och betalningsförmedling

Riksbanken är programmyndighet för delprogrammet *Penningmedel och betalningsförmedling*.

Verksamheten inom delprogrammet syftar till att trygga penningmedelsförsörjning och betalningsförmedling i kris- och krigssituationer. Riksbanken avser att under planeringsperioden vidta beredskapsåtgärder av främst planläggande karaktär.

Försvarsutredningen finner åtgärderna i linje med den allmänna planeringsinriktning utredningen tidigare förordat.

Även jag finner att åtgärderna är lämpliga.

9.2.6.3 Delprogrammet Postal kommunikation

Postverket är programmyndighet för delprogrammet *Postal kommunikation*.

Målet för postverkets beredskapsplanering är att totalförsvarets behov av postala tjänster skall kunna tillgodoses i kris- och krigssituationer. I sin programplan föreslår postverket beredskapsåtgärder av främst planläggande karaktär. Planeringen avser bl. a. krigsorganisationen, dataverksamheten i krig samt fältpostens organisation och verksamhet. Verksamheten inom delprogrammet föreslås i huvudsak bedrivas på samma sätt som hittills.

Försvarsutredningen finner åtgärderna i linje med den allmänna planeringsinriktning utredningen tidigare förordat.

Jag har efter samråd med chefen för kommunikationsdepartementet funnit att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten. Jag förordar att den fortsatta planeringen inriktas mot de föreslagna åtgärderna.

9.2.6.4 Delprogrammet Ledning och samordning

Delprogrammet *Ledning och samordning* omfattar fyra av ÖEF:s interna delprogram nämligen

- information och utbildning
- ledning och samordning av långsiktsplaneringen
- informationsbehandling samt
- ledning och administration

ÖEF är programmyndighet för delprogrammet. De i programplanen föreslagna åtgärderna utgörs av studier, planering, planläggning samt administration och serviceverksamhet.

Jag anser att förslagen i programplanen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten.

9.2.7 Övrig verksamhet

Vissa myndigheter med uppgifter inom det ekonomiska försvaret har enligt programplaneanvisningarna medverkat i planeringsarbetet efter direkt överenskommelse med ÖEF.

Dessa myndigheter är försäkringsinspektionen, lantbruksstyrelsen, statens livsmedelsverk, statens pris- och kartellnämnd, statens krigsskadenämnd och statens krigsförsäkringsnämnd.

Särskilda programplaner för dessa myndigheters beredskapsverksamhet har inte upprättats. Verksamheten omfattar uppgifter inom programmen Livsmedel och Tjänster.

ÖEF har sammanställt dessa myndigheters inriktning av och resursbehov för beredskapsverksamheten under programplaneperioden i bilaga till Programplan för ekonomiskt försvar.

De föreslagna åtgärderna omfattar studier, planering, planläggning och utbildning. Det sammanlagda medelsbehovet under programplaneperioden beräknas av myndigheterna till ca 8,6 milj. kr.

Jag anser efter samråd med cheferna för ekonomi- och jordbruksdepartementen att förslagen ger uttryck för en lämplig inriktning av verksamheten.

9.2.8 Personalförstärkningar

I huvuddelen av programplanerna framförs önskemål om personalförstärkningar. För perioden 1977/78–1981/82 begär myndigheterna sammanlagt 43 nya tjänster.

Försvarsutredningen bedömer att personella resurser kan behöva tillföras främst för att förstärka studiekapaciteten, aktualisera beredskapsplanläggning inom eftersatta områden och för att man skall kunna handha de materiella resurserna på ett rationellt sätt.

Även jag anser att vissa personalförstärkningar är nödvändiga. Ställningstaganden till behovet under budgetåret 1977/78 – utöver vad som tidigare redovisats för sjöfartsverket, transportnämnden och jordbruksnämnden – görs i samband med överväganden av myndigheternas förslag till anslagsframställning för detta budgetår.

9.3 ÖEF:s organisation m. m.

9.3.1 Inledning

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) är central förvaltningsmyndighet för den ekonomiska försvarsberedskapen. Verkets huvuduppgifter är att samordna planeringsverksamheten inom det ekonomiska försvaret, att självt planera för vissa områden och att svara för beredskapslagring av vissa försörjningsviktiga varor och andra förnödenheter. Planläggningen och beredskapslagringen i fred syftar till att göra det möjligt för samhället och näringslivet att vid krig, avspärrning eller annan kris tillhandahålla de varor och tjänster som behövs för försörjningen.

Dåvarande chefen för handelsdepartementet tillkallade i maj 1975 särskilda sakkunniga för att göra en översyn av ÖEF:s organisation m. m.

De sakkunniga, som antog namnet ÖEF-utredningen, överlämnade i september 1976 sitt betänkande (Ds H 1976:4) Ny organisation för ÖEF. I detta behandlas bl. a. följande områden:

1. Bedömningar och förslag rörande ÖEF:s verksamhetsområde och verksamhetsinriktning.
2. Ansvars- och arbetsfördelning mellan ÖEF och statens industriverk (SIND) respektive kommerskollegium (KK).
3. Överväganden och förslag rörande ÖEF:s normalorganisation.
4. Överväganden och förslag i olika krisorganisationsfrågor.
5. Vissa frågor beträffande genomförande av en ny organisation m. m.
6. Vissa övriga frågor (bl. a. behov av fortsatta utredningar och överväganden).

9.3.2 ÖEF:s verksamhetsområde och verksamhetsinriktning

ÖEF-utredningen anser beträffande avspärrnings- och krigssituationen, att planeringsförutsättningarna och kraven på ÖEF inte kommer att förändras på något avgörande sätt. En lagerökning av ungefär samma omfattning som under senare år antas komma att äga rum. Detta medför krav på följdinvesteringar i bl. a. förrådsanläggningar.

Förberedelserna för att möta fredskriser på olje- och petrokemiområdena har, konstaterar utredningen, fört in ett nytt element i ÖEF:s verksamhet. Investeringar i lager och förrådsanläggningar för främst fredskriser kommer i enlighet med riksdagens beslut att uppgå till stora belopp under de närmaste åren. Produkturvalet av petrokemikalier blir mera komplicerat och utsatt för större föränderlighet än i fråga om de varor som f. n. beredskapslagras. Fredskrisplaneringen förmodas ställa ökade krav på detaljkunskaper. Utredningen anser sammanfattningsvis att ÖEF:s uppgifter för att möta fredskriser kräver att verket har en god allmän överblick över näringslivet, dess olika branscher och beroendeförhållanden. Vidare måste ÖEF ha en god varu- och marknadskännedom för att verket skall kunna bygga upp och anpassa fredskrislagren. Noggranna förberedelser måste successivt vidtas för att reglera förbrukningen av bränsle och drivmedel.

Vad utredningen sålunda har anfört har godtagits av remissinstanserna. Även jag kan ansluta mig till utredningens bedömningar.

Utredningen anser att företagens kunnande bör kunna utnyttjas i högre grad i ÖEF:s planering för fredskrissituationer. ÖEF instämmer i detta i sitt remissvar men framhåller att ökade resurser krävs vid verket för att administrera en sådan verksamhet. Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges industriförbund förutsätter att rimlig ekonomisk ersättning skall kunna utgå till företag och organisationer om sådana anspråk kommer att ställas på deras medverkan i framtiden att ersättning är motiverad.

Även jag anser att det kunnande som finns vid företagen bör kunna utnyttjas i planeringen för fredskriser. Frågan om ersättning om så sker, regleras i lagen (1948:390) om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap (ändrad 1975:693). Reglerna innebär i princip att ägare eller innehavare av industriell anläggning och annan näringsidkare på särskild anfordran av ÖEF eller annan myndighet skall lämna de uppgifter som myndigheten anser behövs för planläggningen av den ekonomiska försvarsberedskapen.

Av lagens uppläggning framgår att ersättning i vissa fall kan utgå för biträde med sådan planläggning. Överenskommelse om eventuell ersättning och dess storlek förutsätts normalt träffas mellan den myndighet som påkallat biträde och den part som lämnat det. Kan överenskommelse ej träffas, skall frågan hänskjutas till en skiljenämnd, som har att avgöra om ersättning skall utgå och även bestämma ersättningens belopp.

När det gäller den övergripande planeringen vid ÖEF, t. ex. försörjnings-

planeringen, anser utredningen att de metoder som därvid används fortlöpande måste utvecklas. Direkt tillämpbara system för ransonering finns f. n. bara på bränsleområdet. Utredningen anser att metoder och system för ransonering även på andra försörjningsområden bör utvecklas och att arbetet med detta bör prioriteras högt. Utredningen anser det vidare vara angeläget att metoderna för olika former av företagsplanläggning ses över med jämna mellanrum.

I likhet med remissinstanserna anser jag att en fortsatt och intensifierad metodutveckling bör kunna ske vid ÖEF. Kan planeringen förbättras bör dessutom behovet av investeringar på sikt kunna minska. Jag förordar därför att en viss förstärkning av ÖEF:s resurser för detta ändamål äger rum. Jag återkommer till medelsbehovet härför för budgetåret 1977/78 under punkten anslagsfrågor.

9.3.3 Ansvars- och arbetsfördelning mellan ÖEF och SIND respektive KK

Enligt utredningens mening har de samband som råder mellan ÖEF:s och SIND:s respektive verksamhet inte medfört några problem när det gäller ansvarsfördelningen. Utredningen anser emellertid att de båda verkens samrådsskyldighet bör klart markeras och utsträckas till att omfatta även planering och genomförande av olika utredningar. F. n. gäller att SIND skall underrätta ÖEF om sådana utredningsresultat som kan vara av intresse för den ekonomiska försvarsberedskapen. I ÖEF:s instruktion finns ingen motsvarande bestämmelse. Genom att i de båda verkens instruktioner föra in bestämmelser av angivet slag skapas enligt utredningens uppfattning ökade garantier för önskvärd samverkan och för att SIND får del av ÖEF:s varu- och branschkunskaper.

Behov av ömsesidig styrelserepresentation ÖEF/SIND anses inte föreligga. Den samverkan som behövs bör enligt utredningen äga rum på handläggarnivå. Dessutom bör SIND – liksom f. n. – representeras i de varuområdesinriktade rådsorganen vid ÖEF.

Betydelsen av en förbättrad samordning mellan ÖEF och SIND understryks på olika sätt av bl. a. statskontoret, SIND, statens vattenfallsverk, Centrala driftledningen (CDL) och Landsorganisationen i Sverige (LO). SIND anför dock att erfarenheterna av samarbetet mellan verket och ÖEF redan i dag är goda, varför instruktionsändringar ter sig mindre angelägna. LO anser att representation för SIND i ÖEF:s styrelse är ett naturligt sätt att underlätta samordningen.

För egen del bedömer jag att behovet av samråd och samverkan mellan SIND och ÖEF kommer att öka. Det är därför angeläget att de båda myndigheternas utredningsarbete på gemensamma intresseområden så långt möjligt samordnas. Härigenom bör vissa utredningsresurser kunna sparas. Samordningsmöjligheterna bör beaktas redan vid planeringen av utredningsverksamheten. Vidare bör resp. myndighet i all möjlig mån utnyttja det

utredningsmaterial och den företagskunskap som finns hos den andra myndigheten. Härigenom bör risken för onödigt dubbelarbete minska.

Det ankommer på regeringen att besluta om de instruktionsändringar som kan behövas.

Mellan ÖEF och KK föreligger enligt utredningen inga egentliga ansvars- eller arbetsfördelningsproblem. Remissinstanserna delar denna bedömning. Även jag kan ansluta mig till utredningens uttalande i denna del.

9.3.4 ÖEF:s normalorganisation

9.3.4.1 Principiell utformning av organisationen

Utredningen konstaterar att ett huvudproblem i ÖEF:s nuvarande organisation är den bristande överensstämmelsen mellan programmen för verksamheten och indelningen i organisationsenheter. Programmen är i princip inriktade efter varuområden (t. ex. beklädnad, bränsle/drivmedel, metaller, kemiska produkter) medan organisationen i huvudsak är indelad efter funktioner i beredskapsprocessen (t. ex. samordning, planering, företagsplanläggning, beredskapslagring). På grund av detta har det enligt utredningen visat sig svårt att åstadkomma en sådan förankring av programmen i organisationen, att en kraftsamling till måluppfyllelsen för respektive program kan uppnås. I stället har det funnits en – i och för sig naturlig – tendens att optimera respektive funktion snarare än programmen. Flera av ÖEF:s organisationsenheter bedriver dessutom verksamhet inom samma program, vilket har medfört vissa problem i externa kontakter, t. ex. med företag och branschorgan. Bl. a. mot denna bakgrund föreslår utredningen att en mer programinriktad organisation än den nuvarande väljs.

Remissinstanserna är genomgående positiva till utredningens förslag. RRV påpekar dock att den process varigenom förändringar sker är mera betydelsefull än den formella förändringen.

Även jag finner att fördelar står att vinna med en övergång till en mera programinriktad organisation för ÖEF. Jag vill i detta sammanhang erinra om att den nu tillämpade indelningsgrunden efter försörjningsområden, som används vid såväl långsiktsplanering som programbudgetering, gör det möjligt att formulera mål för verksamheten på ett bättre sätt än vid en indelning efter funktioner i beredskapsprocessen. Dessutom kan kostnader för och effekter av insatta resurser direkt relateras till målen. Jag förordar därför att ÖEF organiseras efter de riktlinjer som utredningen har dragit upp. Mina överväganden i det följande utgår från att så kommer att ske.

9.3.4.2 Organisationsstruktur

Remissinstanserna är positiva till förslaget om en mera programinriktad organisation för ÖEF liksom till den föreslagna organisationsstrukturen med

en indelning i fyra enheter under verksledningen, nämligen en enhet för samordning av det ekonomiska försvaret, en enhet för programverksamhet, en enhet för beredskapslagring och en enhet för administration.

Flertalet remissinstanser tillstyrker förslagen till organisationsstruktur eller lämnar dem utan erinran.

Även jag ansluter mig till utredningens förslag i stort. Förslagen leder, som jag ser det, till en betydande förbättring jämfört med nuläget inte minst vad gäller programmens förankring i organisationen.

På några punkter, bl. a. i fråga om energifrågornas handläggning, anmäler remissinstanserna avvikande uppfattningar. Sålunda förefaller det statistiska centralbyrån (SCB) inte lämpligt att som utredningen har tänkt sig föra in dessa frågor under programenheten. Energifrågorna bör i stället direkt underställas verksledningen. Kooperativa förbundet (KF) anser att frågan om en separat enhet för energifrågor bör övervägas närmare. Svenska petroleum institutet föreslår att en programenhet för energi och en för övriga försörjningsviktiga produkter skapas. Statens vattenfallsverk och Centrala driftledningen (CDL) anser att samordningen av energiberedskapsplaneringen bör åvila enheten för EF-samordning i stället för underenheten för energi. Också ÖEF, som tillstyrker utredningens förslag till organisationsstruktur, gör det med tvekan beträffande energiområdet.

Jag delar uppfattningen att energifrågorna har en särskild vikt. Detta betyder emellertid inte med nödvändighet att de måste brytas ut från beredskapsplaneringen. All planering bör i stället äga rum med utgångspunkt i samma planeringsunderlag. Det finns också ett starkt samband mellan energiplaneringen och varu- och industriplaneringen, särskilt på petrokemiområdet men även på andra områden. Jag ser därför ingen anledning att på denna punkt gå ifrån utredningens förslag.

Även i övriga frågor är jag ense med utredningen. Jag är alltså beredd att i allt väsentligt ställa mig bakom utredningens organisationsförslag.

Beträffande ÖEF:s byggnadsverksamhet vill jag, med anledning av vad ett par remissinstanser har anfört, framhålla att utredningens förslag inte innebär att ytterligare en organisation för projektering, upphandling och byggande skulle tillskapas inom statsförvaltningen. Det är i stället fråga om att organisatoriskt samordna verksamhet som sedan länge har bedrivits vid ÖEF. Jag återkommer i det följande till frågan om en översyn av metoder och beslutsordning för denna verksamhet.

1974 års försvarsutredning har i sitt slutbetänkande (SOU 1977:1) anfört att det kan finnas skäl att se över hela den statliga byggnadsförvaltningen. Försvarsutredningens synpunkter kan jag för egen del ställa mig bakom. Jag bedömer emellertid att den organisatoriska samordning av byggnadsverksamheten vid ÖEF som jag nu förordar, inte kommer att binda upp en kommande större översyn av den statliga byggnadsförvaltningen.

Den nya organisation i stort för ÖEF som jag förordar framgår av en tablå, vilken bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2:1*.

Utredningen har inte tagit upp var den s. k. operationsanalysgruppen från försvarets forskningsanstalt (FOA) organisatoriskt bör placeras vid ÖEF. Jag räknar med att FOA och ÖEF gemensamt skall kunna lösa denna fråga.

9.3.4.3 Styrelse och rådsorganisation

Utredningen har föreslagit att ÖEF:s styrelse skall bestå av generaldirektören, åtta övriga ledamöter samt två personalföreträdare. Av de övriga ledamöterna bör, enligt utredningens förslag, fyra representera det allmänna och fyra ha sakkunskap om produktion och distribution på olika områden inom näringslivet. Till skillnad från försörjningsberedskapsutredningen (FBU) och energiberedskapsutredningen (EBU), vilkas förslag skulle innebära en styrelse om ca 20 personer, föreslår ÖEF-utredningen således en styrelse av mera normal storlek. Utredningen har för sin del ställt sig tvivlande till att en stor styrelse kan fungera effektivt, särskilt i krislägen. En väl fungerande rådsorganisation bör i stället tillföra ÖEF den kunskap som enligt FBU och EBU skulle förmedlas via styrelsen. Den nuvarande rådsorganisationen med inriktning på varuområdet (beklädnadsrådet och kemirådet) bör därför utökas. Ett energiberedskapsråd och ett metallråd föreslås tillkomma.

Utredningen har bedömt att det föreslagna energiberedskapsrådet skulle kunna överta det nuvarande oljelagringsrådets uppgifter, som bl. a. är att bistå ÖEF i frågor som rör tillämpningen av bestämmelserna om lagringsskyldighet för olja. Oljelagringsrådet skulle därmed kunna upplösas. Utredningen föreslår också att rådet för ekonomiskt försvar avskaffas. Motivet härför är att frågor som kunde ha behandlats i rådet i stället har kommit att beredas inom totalförsvarets chefsnämnd och i andra samrådsorgan.

Remissopinionen är splittrad i frågan om styrelsens storlek och den föreslagna rådsorganisationen.

För egen del vill jag anföra följande.

För att ÖEF skall kunna samordna det ekonomiska försvaret behöver ÖEF kunskap om näringsliv och förvaltning. I det sammanhanget fyller verkets styrelse en viktig uppgift. Från den synpunkten skulle en stor styrelse med bred representation för det allmänna och för olika samhällssektorer kunna vara lämplig. Emellertid ställer jag mig – i likhet med utredningen – tvivlande till att en stor styrelse kan fungera effektivt, speciellt om den skall verka även i krislägen. Jag förordar därför att utredningens förslag följs i denna del.

Utredningen föreslår en utökad rådsorganisation vid ÖEF. Enligt min uppfattning finns det risk för att en stor rådsorganisation kan bli en onödigt tyngande administrativ apparat i stället för det stödorgan till ÖEF:s styrelse som den enligt utredningens intentioner bör vara. Emellertid är, efter vad jag har inhämtat, ÖEF:s erfarenheter av hittillsvarande verksamhet inom beklädnadsrådet och kemirådet goda. Mot den bakgrunden är jag beredd

att förorda en utbyggnad av rådsorganisationen. Ett energiberedskapsråd och ett metallråd bör tillkomma. Förutsättningar för att rådsorganisationen skall vara till avsedd nytta för ÖEF är dock enligt min uppfattning att råden får en för respektive programområde så representativ sammansättning som möjligt och att antalet rådsmedlemmar inte tillåts bli onödigt stort. Jag utgår vidare från att råden i första hand kommer att tas i anspråk för att bereda övergripande ärenden. Jag vill i detta sammanhang understryka vikten av att den kunskap rådsorganisationen representerar utnyttjas i kriser. Vissa rådsmedlemmar bör i sådana lägen ingå i de ransoneringsorgan (nämnder) som avses skapas med ÖEF som basmyndighet i enlighet med utredningens förslag till krisorganisation.

Utredningens åsikt att det nuvarande rådet för ekonomiskt försvar kan upphöra har inte mötts av några invändingar från remissinstanserna. Även jag anser att detta råd kan upplösas. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

Beträffande oljelagringsrådet har regeringen genom beslut den 30 december 1976 förlängt dess mandattid till och med utgången av år 1977. Efter denna tidpunkt bör detta råds uppgifter enligt min uppfattning kunna övertas av det föreslagna energiberedskapsrådet. Även i detta avseende ankommer det på regeringen att fatta beslut.

9.3.4.4 Personaldimensionering

Utredningens förslag omfattar en personalstyrka motsvarande 175 helårsarbetande fr. o. m. budgetåret 1977/78 vid ÖEF:s centrala förvaltning. Härtill kommer personalen vid de lokala förrådsanläggningarna. Förslaget innebär en ytterligare förstärkning av personalstyrkan vid den centrala förvaltningen med 10 helårsarbetskrafter. Utredningen motiverar sitt förslag i allt väsentligt med att ÖEF har tillförts nya och ökade uppgifter. För utrednings- och planläggningsverksamheten föreslås sålunda fyra handläggare för bl. a. metodutveckling, samordning av energiberedskapsplaneringen samt utredning och planläggning m. m. på kemi- och metallområdena. För affärsverksamheten föreslås två handläggare för inköp på läkemedels- och sjukvårdsmaterielområdet samt kemiområdet. På det administrativa området föreslås två handläggare för personaladministration samt två biträden för bl. a. skrivgöromål. Behovet av personalförstärkningar vid ÖEF:s förrådsanläggningar bör enligt utredningen tillgodoses i takt med att nya anläggningar tas i bruk.

Enligt utredningens uppfattning bör den föreslagna omorganisationen och de förordade resursförstärkningarna bidra till en ökad effektivitet. Härigenom uppkommer en rationaliseringspotential i den nya organisationen. Vinsterna härav kan emellertid ofta inte inhämtas omedelbart anser utredningen. Under en kortare övergångstid kan de motverkas av effektivitetsförluster som uppkommer i samband med att ett invant organisatoriskt mönster ersätts

av ett nytt.

En del remissinstanser anser att ytterligare personalresurser – utöver utredningens förslag behövs på vissa områden för att syftet med omorganisationen skall nås.

Försvarets sjukvårdsstyrelse (SjvS), socialstyrelsen och Landstingsförbundet menar att alltför knappa resurser ha avdelats för läkemedels- och sjukvårdsmaterielområdena. ÖEF anser att utredningens förslag medför att bristen på personella resurser kommer att konserveras till men för försörjningsplaneringen. ÖEF har funnit att verket redan under 1977/78 bör förstärkas med 18 tjänster utöver de 10 som utredningen har föreslagit.

Statens vattenfallsverk och CDL understryker att det är nödvändigt att ÖEF får de resurser som behövs för att ambitionen att stärka det ekonomiska försvaret kan avsätta verkliga resultat. Liknande synpunkter framförs av Kemikontoret. SAF och Sveriges industriförbund anser en personalförstärkning motiverad om en däremot svarande höjning av den ekonomiska försvarsberedskapen erhålls på såväl central som regional nivå.

För egen del vill jag framhålla att den förordade omorganisationen bör medföra goda möjligheter till rationaliseringar och effektivitetshöjningar. Mot den bakgrunden kunde det i och för sig vara rimligt att avvakta med personalförstärkningar tills erfarenheter av omorganisationen vunnits. På vissa områden är dock en utökning av antalet tjänster redan nu motiverad.

Jag har under avsnittet ÖEF:s verksamhetsområde och verksamhetsinriktning framhållit att metodutvecklingsarbetet vid ÖEF är av stor betydelse för resultaten av försörjningsplaneringen. Metoderna för denna planering och metoderna för olika former av företagsplanläggning bör utvecklas. För den skull har jag i det angivna avsnittet förordat en förstärkning. En handläggare bör tillkomma för detta ändamål.

Utvecklingen inom energiområdet ställer ökade krav på utrednings- och planeringsverksamheten vid ÖEF. Likaså ställs ökade krav på bl. a. samordningen inom detta område. För att de ökade kraven skall kunna mötas och verksamheten bedrivas i tillräcklig omfattning bör en handläggartjänst tillföras. Vidare bör en handläggartjänst tillkomma för att utforma system för reglering och ransonering för i första hand fredskrissituationer inom området kemiska produkter.

En aktiv personalpolitik är en av grundförutsättningarna för att de föreslagna organisatoriska förändringarna skall ge ökad effektivitet. Jag anser att det finns ett behov att förstärka ÖEF:s resurser för detta ändamål. Jag förordar därför att ÖEF tillförs två handläggare för bl. a. personalplanering och intern utbildning. De av mig här föreslagna förstärkningarna är också av betydelse för att den nya organisationen skall kunna träda i kraft snabbt och smidigt. Vidare bör en biträdestjänst tillkomma.

För budgetåret 1977/78 har jag i det föregående föreslagit inrättande av sex nya tjänster, avsedda att täcka nu överblickbara behov av personalförstärkning. Den nu förordade omorganisationen kommer att på ett genom-

gripande sätt påverka ÖEF:s verksamhet. Om de gjorda erfarenheterna emellertid framdeles visar att ytterligare personalförstärkningar är motiverade torde det i vanlig ordning få ankomma på ÖEF att inkomma med förslag härom.

Jag återkommer till medelsbehovet för de av mig förordade personalförstärkningarna för budgetåret 1977/78 under punkten anslagsfrågor.

9.3.4.5 Genomförande av omorganisationen

Utredningens förslag innebär att ÖEF:s nya normalorganisation skulle börja genomföras vid ingången av budgetåret 1977/78 och vara helt klar våren 1978 med undantag för eventuella övergångsanordningar.

Utredningen betonar vikten av att ÖEF utser särskild personal som helt kan ägna sig åt genomförandet. De särskilda behov av informations- och utbildningsåtgärder som organisationsförändringen aktualiserar för personalen bör uppmärksammas. En genomgripande revision av verkets instruktion föreslås också komma till stånd.

Vidare föreslår utredningen att ÖEF beviljas särskilda medel för att underlätta övergången till den nya organisationen. Ett medelsbehov om cirka 200 000 kronor/år under ett par år har beräknats. Det bedöms dessutom vara lämpligt att göra en utvärdering av organisationen, när den har fått verka under ett par år.

Utredningens förslag till tidplan för genomförandet av den nya organisationen möts av viss kritik från ÖEF och SACO/SR. Dessa instanser hävdar att en genomgripande omorganisation i enlighet med utredningens förslag kräver tid för omsorgsfulla förberedelser på det personella och administrativa området. Sådana hinner inte genomföras till den 1 juli 1977 anser man. ÖEF presenterar i stället ett förslag till ny tidsplan i stort.

Detta innebär att den nya organisationen skulle träda i kraft den 1 januari 1978 och vara helt genomförd – med undantag för eventuella övergångsanordningar – den 1 juli samma år. Även SACO/SR anser att tidpunkten för ikraftträdande bör sättas till tidigast den 1 januari 1978.

För egen del instämmer jag i att det krävs en viss tid för olika slags förberedelser innan den nya organisationen kan träda i kraft. Jag bedömer att ÖEF:s förslag till tidsplan är rimligt härvidlag. Jag förordar därför att den nya organisationen för ÖEF skall träda i kraft den 1 januari 1978. Den bör – med undantag för eventuella övergångsanordningar – vara helt genomförd den 1 juli 1978. Regeringen bör begära riksdagens bemyndigande att vidta de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövs för att genomföra den nya organisationen.

Jag anser – i likhet med utredningen – att det i samband med genomförandet av den nya organisationen kan uppkomma behov av arbeten av engångsnatur och att detta kan medföra krav på tillfälliga resursförstärkningar.

Det ankommer på regeringen att besluta om ny instruktion för ÖEF som en följd av den förordade organisationsändringen.

9.3.5 ÖEF:s krisorganisation m. m.

Statsmakterna vidtog efter oljekrisen vintern 1973–1974 en rad åtgärder för att stärka försörjningsberedskapen. Bl. a. tillsattes energiberedskapsutredningen (EBU) och ransoneringslagsutredningen (RLU). Utredningarna har avlämnat betänkanden. Dessa har i vissa hänseenden legat till grund för prop. 1975/76:152 med förslag till åtgärder för försörjningsberedskapen. Med hänsyn till det nära sambandet mellan EBU:s förslag och ÖEF-utredningens arbete anmälde föredragande statsrådet (s. 133) att han avsåg avvakta förslaget från ÖEF-utredningen innan han tog slutlig ställning till hur energiberedskapen borde vara organiserad. Föredraganden anslöt sig dock till EBU:s principförslag till organisation vid fredskriser på energiområdet. Principförslaget innebär bl. a. att särskilda produktionsinriktade myndigheter skall bildas vid kris för att inom ramen för ÖEF:s riktlinjer självständigt genomföra ransoneringsåtgärder. Dessa myndigheter, som skall representera områdena bränsle-, drivmedels- och elförsörjning, skall biträdas av rådgivande s. k. sektormyndigheter, som var och en företräder en förbrukningssektor.

Riksdagen lämnade föredragandens uttalanden och redogörelser för nämnda organisationsprinciper utan erinran (FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298). Regeringen har därefter lämnat anvisningar angående planering av försörjningsberedskapen för en fredskris på energiområdet. Dessa innebär bl. a. att ÖEF skall ansvara för den övergripande ledningen och samordningen av energiberedskapen, såväl i planeringsskedet som i en kris.

ÖEF-utredningen föreslår att ÖEF skall vara verkställighetsorgan även vid fredskriser som drabbar det allmänna varuområdet, varmed avses andra varor än energiråvaror och jordbruksvaror. Denna uppgift bör enligt utredningens uppfattning kunna lösas inom normalorganisationens ram, vid behov med viss personalförstärkning. Regleringar av utrikeshandeln bör handläggas av KK efter samråd med ÖEF. SIND avses inte ha några egentliga planeringsuppgifter för det ekonomiska försvaret i krislägen. Mot bakgrund härav anser utredningen att SIND inte heller bör ges några verkställighetsuppgifter.

En avspärrning ställer enligt utredningens mening helt andra och mera långtgående krav på krisanpassning av samhället än fredskriser. Bl. a. torde omfattande förbrukningsregleringar av olika slag krävas. Med hänsyn till sambandet mellan olika regleringsåtgärder menar utredningen att det krävs en samlad krisorganisation på central nivå. Under regeringen bör denna krisorganisation leda regleringsverksamheten och göra de övergripande utredningar och samlade bedömningar som behövs. Utredningen har funnit att ÖEF bör vara det organ som ansvarar för nämnda uppgifter. ÖEF föreslås

således finnas kvar som myndighet i stället för att – som enligt hittillsvarande planer – vid avspärrning och krig avvecklas och uppgå i en handels- och industrikommission samt en bränslekommission.

Vid avspärrning krävs enligt utredningen en anpassning av ÖEF:s normalorganisation och en förstärkning med personal från andra myndigheter samt från industrin och dess organisationer. För att ÖEF skall kunna göra övergripande utredningar och bedömningar så effektivt som möjligt, föreslår utredningen att genomförandet av regleringar åläggs andra organ. I första hand bör därvid utnyttjas myndigheter med planeringsuppgifter i fred. Härigenom får man önskvärd kontinuitet mellan planering och verkställighet. TN bör således ha hand om drivmedelsransonering. Regleringen av elenergi bör läggas på ett för hela elkraftproduktions- och distributionsområdet gemensamt organ, kallat elförsörjningsnämnden (EFN). Vidare bör en bränslenämnd organiseras med ÖEF som basmyndighet. För genomförandet av regleringsåtgärder på övriga områden bör enligt utredningens förslag förberedas inrättandet av en beklädnadsnämnd, en keminämnd och en metallnämnd. Basmyndighet för organisering av dessa organ bör vara ÖEF. Personalen till nämndernas kanslier bör rekryteras från ÖEF, SIND, andra statliga organ samt från industrin och dess organisationer.

Liksom under normala fredstida förhållanden och vid fredskriser föreslås att KK även vid avspärrning skall handlägga frågor rörande import- och exportregleringar och handelspolitik efter samråd med ÖEF.

Enligt utredningens uppfattning bör ärenden inom det ekonomiska försvaret handläggas på samma sätt under krig som under avspärrning. Basorganisationen vid avspärrning bör därför utgöra grunden för en krigsorganisation. Utredningen konstaterar vidare att krisorganisationen i tillämpliga delar bör kunna utnyttjas vid försörjningskriser orsakade av valutaknapphet och vid vissa inre kriser av försörjningskaraktär.

Utredningen påpekar emellertid att det under den tid som stått till dess förfogande har visat sig svårt att göra sådana utförliga analyser och bedömningar av krisorganisationen som hade varit önskvärda. Utredningen betonar därför att förslagen har karaktär av en *basstruktur* för krisorganisationen. Det krävs fortsatta överväganden både när det gäller den föreslagna krisorganisationens relationer till vissa andra myndigheters verksamhetsområden och när det gäller olika detaljorganisationsfrågor.

EBU:s förslag har varit en utgångspunkt för ÖEF-utredningens arbete. I ett avseende föreligger dock skillnader mellan de båda utredningarnas förslag. Det gäller sammansättningen av de särskilda regleringsmyndigheterna. Enligt EBU:s förslag var dessa tänkta som tjänstemannaorgan, som skulle omsätta ÖEF:s övergripande beslut till praktisk förbrukningsreglering. Till dessa myndigheter skulle knytas särskilda besvärsnämnder under ordförandeskap av en lagfaren domare och i övrigt sammansatta av förtroendemän. ÖEF-utredningens förslag innebär att olika regleringsåtgärder bör administreras av organ med förtroendemannaanknytning. Regleringsorga-

nen bör enligt ÖEF-utredningens uppfattning organiseras som nämnder med därtill hörande kanslier. Nämnderna bör sammansättas så att där finns personer med sakkunskap om berörda branscher och varuområden samt representanter för det allmänna. Utredningen anser vidare att inga fristående besvärsorgan bör bildas. I stället bör de olika förvaltningsorgan som ingår i krisorganisationen handlägga besvärsärenden.

Flertalet remissinstanser som har behandlat utredningens förslag till basstruktur för ÖEF:s krisorganisation har tillstyrkt eller lämnat dem utan erinran. En del instanser har dock gjort vissa påpekanden.

TN anser det vara olyckligt att i samband med en skärpning av en kris övergå från en organisationsform till en annan. TN finner, efter att ha jämfört för- och nackdelarna i energiberedskapsutredningens och ÖEF-utredningens förslag, att övervägande skäl talar för att ÖEF-utredningens förslag bör tjäna som utgångspunkt även för fredskrisorganisationen. Det viktigaste skälet härför är att övergången från ÖEF:s normalorganisation till krisorganisation vid skärpt läge kan ske smidigt. TN framför vidare att energiberedskapsutredningens förslag att inrätta s. k. sektormyndigheter med rådgivningsansvar väl låter sig förenas med ÖEF-utredningens förslag.

ÖEF biträder den föreslagna principiella utformningen men anser att ytterligare överväganden krävs, bl. a. beträffande fördelningen av ansvar och arbetsuppgifter mellan ÖEF och övriga berörda myndigheter.

Statens vattenfallsverk och CDL anser att ÖEF-utredningen har utformat förslag till organisation och arbetsfördelning mellan ÖEF och samverkande myndigheter under fredskriser som medför att tidigare principer och beslut grundade på EBU skulle behöva rivas upp. Vidare skulle förslagen innebära en kraftig koncentration till ÖEF, som måste tillföras väsentliga resurser och fackkunskaper på områden som ligger helt utanför ÖEF:s nuvarande kompetensområde. De båda instanserna avstyrker därför utredningens förslag i de avseenden de avviker från dessa tidigare principer och beslut. Förslagen måste överarbetas anser man. Härvid bör också organisation och verksamhetsformer under avspärrning och krig bättre anpassas till energiberedskapsutredningens förslag till fredskrisorganisation. Mot bakgrund av att lekmannainflytande vid regleringsmyndigheterna inte ansetts erforderligt av EBU vid fredskriser avvisar vattenfallsverket och CDL också tanken på lekmannainflytande i elförsörjningsnämnden i en krissituation. Man menar att det då är andra faktorer och värderingar än totala rättvisekrav som måste bli styrande för regleringsmyndigheternas verksamhet. Även i detta läge skulle lekmannainflytandet säkras genom ÖEF:s styrelse, där de övergripande besluten fattas. De båda instanserna tillstyrker dock att ÖEF blir samordningsorgan på försörjningsområdet även vid avspärrning och krig. Man framhåller dock starkt att ansvaret för beredskapsplanering och genomförande av regleringar och ransoneringar skall åvila de särskilda energimyndigheterna.

För egen del vill jag anföra följande. Krisorganisationen bör utformas

med utgångspunkt i två principer. Den ena är att den myndighet eller det organ som under normala fredstida förhållanden ansvarar för krisplanering likväl som för annan för det ekonomiska försvaret betydelsefull verksamhet också bör ha ansvaret i största möjliga utsträckning för verksamheten vid olika slags kriser och krig. Härigenom möjliggörs en smidig övergång från freds- till krissamhälle. Den andra principen är att samma krisorganisation i princip används vid fredskris, avspärrning och krig. Jag kan alltså – liksom flertalet av remissinstanserna – ansluta mig till principerna för den basstruktur till krisorganisation som ÖEF-utredningen har föreslagit. Jag vill särskilt framhålla betydelsen av att det under regeringen finns *ett* organ som i olika krissituationer kan göra de samordnade utredningar och bedömningar som behövs för att regeringen skall få beslutsunderlag. Vidare bör ett organ med övergripande ansvar och lämplig sammansättning kunna avlasta regeringen vissa ärenden. Särskilt i krig kan det nämligen enligt min mening bli nödvändigt att genomföra en omfattande delegering av förvaltningsuppgifter från regeringen. Enligt min uppfattning bör den centrala myndigheten med ansvar för krisförsörjningen utgöras av ÖEF, som alltså bör finnas kvar som myndighet även vid avsärrning och krig. Att ÖEF används som bas för den organisationsuppbyggnad som behövs bör ge fördelar när det gäller kontinuitet mellan planering och verkställighet. Dessutom är det en fördel att ha tillgång till en redan fungerande och för samhälle och allmänhet känd organisation vid utbyggnaden av krisorganisationen.

Jag vill understryka vikten av att utredningspersonal från bl. a. TN, JN, SIND, vattenfallsverket och kraftindustrin i övrigt samt näringslivet medverkar vid beredning av ärenden av övergripande slag hos ÖEF. Främst gäller detta samordning av fördelningen i stort av knappa resurser inom olika samhällssektorer.

Om ÖEF blir den bas för organisationsutbyggnaden som jag har förordat, behöver inte handels- och industrikommissionen respektive bränslekommissionen inrättas enligt de planer som f. n. finns.

Regleringar i samband med en kris kan mycket starkt påverka den enskilde medborgarens liv. I likhet med ÖEF-utredningen anser jag att det bör finnas förtroendemannainslag i de regleringsorgan som inrättas. Det är en fördel att beslut om olika regleringsåtgärder genom en nämndorganisation är förankrade hos näringsliv, konsumenter och intresseorganisationer. Nämnderna torde också kunna anförtros mera maktpåliggande uppgifter än de rena tjänstemannaorganen. Nämndorganisationen bör få störst betydelse i samband med fredskriser, då normala förhållanden för vårt samhälle eftersträvas i största möjliga utsträckning vad avser produktion, utbildning, sjukvård etc. I samband med avspärrning och krig blir dock hårdare prioriteringar nödvändiga. Även i dessa lägen är det, enligt min uppfattning, angeläget att förtroendemannainflytande säkras i samband med olika regleringsbeslut. I krig kan det dock bli nödvändigt att av praktiska skäl kraftigt begränsa

krisorganisationens omfattning.

Jag har tidigare anfört att man bör sträva efter en så likartad organisation som möjligt under olika slags kriser. Den principorganisation som jag nu förordar bör därför gälla även vid fredskriser på energiområdet. Regleringsorganen bör utgöras av nämnder med tillhörande kanslier. Denna förändring torde inte behöva medföra särskilt omfattande konsekvenser för det planeringsarbete som nu utförs av ansvariga myndigheter.

Mitt ställningstagande till regleringsorganens sammansättning ger mig anledning att överväga om inte dessa organ även kan åläggas att pröva de besvärsärenden som kan förekomma i krislägen. EBU:s förslag var dikterat av en strävan att säkra lekmannainflytandet i en tjänstemannainriktad organisation och att förstärka rättssäkerheten genom att tillföra besvärsorganisationen en kvalificerad juridisk expert. Mitt förslag till regleringsorganens sammansättning uppfyller de krav på insyn och medinflytande från intressegrupper och från det allmänna som rimligen kan ställas på handläggningen av besvärsfrågor i kristid. Med hänsyn härtill anser jag att de av mig föreslagna centrala regleringsorganen bör pröva sådana besvär över underlydande myndigheters beslut som enligt givna föreskrifter få fullföljas till dessa centrala organ. En fördel med detta system är att nämnderna får kunskap om hur regleringssystemen tillämpas och fungerar i praktiken. Sådana kunskaper är enligt min uppfattning av stort värde för att nämnderna snabbt skall kunna vidta åtgärder för att rätta till missförhållanden i regleringssystemen. Besvär i regleringsärenden kommer att avgöras genom skriftlig handläggning och endast i undantagsfall förutses muntligt inslag i handläggningen. Därför finner jag att den av EBU eftersträvade förstärkningen av rättssäkerheten genom att besvärsnämndens ordförande skulle vara lagfaren domare kan säkerställas genom att de av mig föreslagna regleringsorganen tillförs en kvalificerad jurist. Med hänsyn till den utvidgning av lagstiftningen på förvaltningsrättens och arbetsrättens område som har skett under senare år framstår detta krav som angeläget. Utan att föregripa de detaljutredningar rörande krisorganisationen som jag anser bör komma till stånd, förutsätter jag att chefen för besvärsenheten inom respektive regleringsorgan får den av EBU föreslagna kompetensen.

Ransoneringslagsutredningen (RLU), vars betänkande f. n. bereds inom regeringskansliet, har föreslagit att ransoneringsbestämmelser skall kunna sättas i tillämpning även vid s. k. inre kriser, dvs. allvarlig brist på förnödenheter i fredstid till följd av någon extraordinär händelse som inträffat inom riket. En sådan bristsituation kan komma att avse varor inom ÖEF:s ansvarsområde. ÖEF bör därför enligt RLU ges verkställighetsansvar även vid inre kris och planeringsansvaret bör utökas i motsvarande mån.

För folkförsörjningen torde det vara likgiltigt om exempelvis energibrist uppkommit till följd av importbortfall eller av ett haveri i en inhemsk produktionsanläggning. Då det är av vikt även för vår försvarsberedskap att vi snabbt och effektivt kan bemästra plötsliga försörjningssvårigheter oavsett

krisens orsak, ansluter jag mig till RLU:s uppfattning på nu ifrågavarande punkt. Jag anser således att ÖEF bör ha planerings- och verkställighetsansvar även för inre kriser. Den av mig förordade organisationen bör vid behov kunna utnyttjas även vid kriser av detta slag.

När det gäller detaljfrågor rörande krisorganisationen liksom relationerna till vissa myndigheters verksamhetsområden anser jag, liksom utredningen och en del remissinstanser, att det behövs ytterligare överväganden och utredningar. Jag återkommer till detta i det följande avsnittet. Jag vill dock i detta sammanhang understryka att kommande utredningar m. m. rörande krisorganisationen inte får försena nu pågående förberedelser för att möta eventuella fredskriser på energiområdet.

9.3.6 Behov av ytterligare utredningar

Utredningen har föreslagit att särskilda utredningar eller överväganden i annan ordning skall göras i en del fall. Sammanfattningsvis föreslår utredningen

- att ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och socialstyrelsen respektive JN övervägs när det gäller beredskapslagring och företagsplanläggning på sjukvårds- respektive livsmedelsområdet,
- att en utredning företas om beslutssystem, upphandlingsordning, entreprenad- och ersättningsformer för den vid ÖEF bedrivna byggnadsverksamheten,
- att organisatoriska frågor avseende sambandet vid en avspärrningskris mellan ÖEF och statens pris- och kartellnämnd (SPK) utreds,
- att de organisatoriska sambanden i en avspärrningskris mellan den föreslagna krisorganisationen och de delar av det ekonomiska försvaret (motsv.) som socialstyrelsen respektive JN ansvarar för utreds,
- att de olika föreslagna krisorganens relationer till motsvarande organ på regional och lokal nivå utreds,
- att detaljorganisation för de i krisorganisationen ingående regleringsorganen utreds samt
- att frågan om sprängämnesinspektionens och elinspektionens (som är knutna till SIND) ställning vid fall av avspärrning och krig övervägs.

En del remissinstanser har tagit upp förslagen om fortsatta utredningar. Vissa av dem tillstyrks medan andra avvisas. Statskontoret och civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde understryker sålunda vikten av att de föreslagna krisorganens relationer till motsvarande organ på regional och lokal nivå utreds närmare. SPK tillstyrker att det organisatoriska sambandet mellan nämnden och ÖEF vid en avspärrningskris utreds. SPK föreslår dessutom att en sådan utredning vidgas till att omfatta även samarbetet mellan SPK och JN. SIND finner det angeläget att samordningsproblem under krisförhållanden mellan ÖEF och främst SIND, KK, AMS och SPK studeras.

JN, ÖEF och Kemikontoret anser att ytterligare utredningar av ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och socialstyrelsen respektive JN är obehövliga. Skäl till detta är enligt remissinstanser främst att nuvarande ansvars- och arbetsfördelning syns väl avvägd och att samarbetet fungerar tillfredsställande.

Jag har i föregående avsnitt anmält uppfattningen att det behövs ytterligare överväganden och utredningar i detaljfrågor rörande krisorganisationen för det ekonomiska försvaret. Jag avser därför föreslå att ÖEF får i uppdrag att i samråd med berörda myndigheter för samtliga krisfall utreda och lämna förslag till slutlig utformning av krisorganisationerna på central nivå liksom dessas relationer till motsvarande organ på regional och lokal nivå.

Med hänsyn till att ÖEF:s byggnadsverksamhet kommer att vara av stor omfattning under de närmaste åren bör vidare vissa frågor om beslutssystem, upphandlingsordning, entreprenadformer m. m. för den vid ÖEF bedrivna byggnadsverksamheten utredas. Jag avser att ge ÖEF i uppdrag att utreda och komma med förslag i dessa avseenden.

ÖEF-utredningen har ansett att det finns behov av vissa utredningar i övrigt. KK vill ha ansvarsfördelningen i en fredstida valutakris utredd. Beträffande dessa frågor avser jag att efter ytterligare beredning inom handelsdepartementet föreslå erforderliga åtgärder.

Min företrädare tillstyrkte i prop. 1975/76:152 att de fackliga organisationerna utnyttjas för informationsspridning i kristid. Ett ökat samarbete mellan ÖEF och dessa organisationer borde därför äga rum. Beträffande formerna för ett sådant samarbete avsågs förslag presenteras sedan ÖEF-utredningen lagt fram sitt betänkande. Riksdagen uttalade sig för ett ökat samarbete mellan berörda intressenter i informationsfrågor som ett led i försörjningsberedskapen, dock utan att ta ställning till i vilken form detta borde bedrivas (FöU 1975/76:35, rskr 1975/76:298).

ÖEF-utredningen har emellertid i sitt betänkande inte behandlat formerna för ett vidgat samarbete i informationsfrågor mellan ÖEF och de fackliga organisationerna. Jag avser därför föreslå att ÖEF får i uppdrag att i samråd med berörda organisationer utreda och lämna förslag beträffande formerna för ett sådant samarbete.

9.4 Kostnader 1977/78 – 1981/82

Anslagsfrågor för det ekonomiska försvaret avseende budgetåret 1977/78 kommer att i det följande anmälas av cheferna för respektive departement.

Jag vill emellertid i detta sammanhang redovisa de bedömda kostnaderna avseende femårsperioden 1977/78–1981/82 för den förstärkning av försörjningsberedskapen som jag i det föregående uttalat mig för.

Jag bedömer att för perioden 1977/78–1981/82 kostnaderna för det ekonomiska försvaret kommer att uppgå till ca 6,3 miljarder kr. i prisläge februari 1976 för den verksamhet som finansieras över statsbudgeten och

oljelagringsfonden.

Härav utgör ca 2,7 miljarder kr. investeringar avseende fredskrislagring. Det sammanlagda beloppet inkluderar även i budgetpropositionen 1977 (prop. 1976/77:100 bil. 14 s. 65) och i proposition om åtgärder för försörjningsberedskapen på skoområdet m. m. (prop. 1976/77:85) föreslagna åtgärder men inte sådana övriga stödåtgärder till beklädnadsindustrin som kan komma att föreslås mot bakgrund av de studier av försörjningsuthållighet och försörjningsstandard som f. n. pågår inom handelsdepartementet.

Jag vill i detta sammanhang understryka att min bedömning av resursbehoven baseras till del på översiktliga kostnadsberäkningar från programplanerna. Den närmare bedömningen av resursbehoven får därför enligt min uppfattning göras budgetårsvis vid prövning av förslag till anslagsframställningar. Jag vill erinra om att denna prövning till följd av regeringens bedömning av de åtgärder som föreslås, det allmänna ekonomiska läget samt de övriga bedömningsfaktorer som aktualiseras, kan komma att avvika från den mer översiktliga bedömning jag nu gör.

9.5 Kostnader 1977/78

För budgetåret 1977/78 beräknar jag sammanlagda kostnader över statsbudgeten och oljelagringsfonden för verksamheten inom det ekonomiska försvaret till ca 1 170 milj. kr. enligt följande sammanställning.

Program	1 000-tal kr. Driftbudget	Kapitalbudget
Livsmedel	61 094	11 100
Beklädnad m. m.	46 654	52 300
Energi		
Bränsle, drivmedel	66 525	694 375
Övriga försörjningsviktiga varor		
Kemiska produkter m. m.	34 650	94 000
Metaller m. m.	27 173	17 300
Transporter		
Transportsamordning och Landsvägstransporter	1 315	–
Järnvägstransporter	–[1]	2 900
Vägar	4 110	–
Flygtransporter	8 000	–
Sjötransporter	430	–
Tjänster		
Arbetskraft	39 130	–
Ledning och samordning	8 153	–
Övrig verksamhet	1 722	–
Summa	298 956	871 975
varav från oljelagringsfonden	12 505	745 700

[1] 7,1 milj. kr. från IV huvudtiteln.

9.6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom handelsdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1957:343) om oljelagring m. m.,
2. lag om ändring i förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.,
3. lag om ändring i lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter.

Förslagen under 2 och 3 har upprättats i samråd med chefen för budgetdepartementet.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2:2*.

9.6.1 Specialmotivering

De författningar som reglerar oljelagringen kan, om de framlagda förslagen genomförs, i huvudsak gälla oförändrade även under kommande lagringsperiod. Vissa ändringar i lagen (1957:343) om oljelagring m. m. är dock nödvändiga till följd av bl. a. förslaget om lagringsskyldighet av olja för drift av gasturbinanläggningar.

I 4 § första stycket lagen om oljelagring m. m. föreskrivs att regeringen – enligt grunder som riksdagen har godkänt – skall för varje i paragrafen angivet slag av olja fastställa den mängd som sammanlagt skall hållas i lager för varje år. Regeringen har hittills årligen meddelat beslut om de totala lagringsmängderna. Mängderna har därvid ökats för varje år. Enligt det nu framlagda förslaget skall de sammanlagda lagringsmängderna inte längre öka årligen. Det blir därför i framtiden inte nödvändigt med nytt regeringsbeslut varje år.

Förslaget till nytt lagringsprogram medför inte någon utökad lagringsskyldighet för näringslivet med undantag för lagringen av bränsle för gasturbindrift. Med hänsyn härtill är det inte behövligt att ompröva de lånebestämmelser som gäller för statliga lån för beredskapslagring av oljeprodukter.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:343) om oljelagring m. m.

6 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om lagringsskyldighet för förbrukare av olja. Som tidigare har redovisats skall lagringsskyldighet åläggas innehavare av gasturbinanläggning med en installerad effekt om fem megawatt eller däröver. Om inte annat föreskrivs skulle de allmänna reglerna i denna paragraf om lagringsskyldighet för förbrukare av olja bli tillämpliga. Avsikten är emellertid att särskilda regler skall gälla för nämnda innehavare av gasturbin. På grund härav har till paragrafens tredje stycke fogats ett tillägg

med innebörd att bränsle för produktion av elkraft i gasturbiner med en installerad effekt som uppgår till fem megawatt eller mer inte omfattas av bestämmelserna i första och andra styckena.

6 b §

I 5, 6 och 6 a §§ ges föreskrifter om vilka kategorier säljare och förbrukare som är lagringsskyldiga enligt nuvarande regler. Det framstår därvid som naturligt att reglera lagringsskyldigheten för innehavare av gasturbiner i en därpå följande paragraf. En ny paragraf, 6 b, bör därför föras in i lagen.

I den nya paragrafen fastställs lagringsskyldighet att gälla för innehavare av gasturbin med en installerad effekt som uppgår till fem megawatt eller mer. Lagringsskyldigheten grundar sig således på installerad effekt och inte på tidigare förbrukning. Anledningen till detta är att gasturbinanläggningar vanligen används som reserv- och toppkraftaggregat. Förbrukningen blir därför mycket ojämn. En lagringsplikt grundad på tidigare förbrukning skulle därför inte ge den beredskap som erfordras för dessa anläggningar. För drift av gasturbiner erfordras i vissa fall tunn eldningsolja och fotogen med speciella krav på renhet. Erforderligt bränsle för drift av den aktuella gasturbinanläggningen skall således lagras.

Reglerna i 4 § om bestämmande av lagringsskyldigheten är inte tillämpliga på lagerhållningen för gasturbindrift. Inte heller skall beräkningsreglerna enligt 7 § tillämpas.

De närmare bestämmelserna om lagringsskyldighetens omfattning och om förläggning av lager beslutas av regeringen enligt grunder som riksdagen har godkänt.

7 §

I 7 § 2 mom. förs en ny bestämmelse in i punkten h). Bestämmelsen innebär att bränsle som har sålts för tidigare nämnda gasturbiners drift inte skall inräknas i säljarens basmängd. Enligt principerna för beredskapslagring bör nämligen sådan olja inte medräknas vid beräkning av säljarens basmängd eftersom förbrukaren blir lagringsskyldig för oljan.

8 a §

I 8 § andra och tredje styckena finns bestämmelser om skyddad och särskilt lokaliserad lagring.

Som tidigare har redovisats föreslår jag att den som vid utgången av nu innevarande lagringsperiod har ålagts skyddad eller särskilt lokaliserad lagring även under kommande period skall vara skyldig hålla sådant lager i samma omfattning som har fastställts att gälla för år 1977. Förändringar i den sammanlagda lagringsskyldigheten skall sålunda inte påverka den skyddade

och särskilt lokaliserade lagringen.

Den nya bestämmelsen, 8 a §, har denna innebörd. Det är inte avsett att vad som enligt särskilda bestämmelser gäller för lokalisering av oljelager för kraft- och värmeverk samt stadsgasverk skall ändras genom den nya bestämmelsen. I paragrafen har därför ett särskilt undantag gjorts för det fall att "annat särskilt föreskrives".

Förslaget till lag om ändring i förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.

Bestämmelserna om förmånligare avskrivning och värderingsregler i beskattningshänseende beträffande skyddade lagringsanläggningar och beredskapslager har varit av stor betydelse för lagringen. Det är angeläget att enskilda företag uppmuntras att förlägga även kommersiella lager i bergrumsanläggningar. Det finns därför behov av särskilt förmånliga avskrivningsregler för bergrumsanläggningar även under kommande lagringsperiod. Jag anser därför att bestämmelserna i förordningen om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m. också får gälla för den kommande lagringsperioden. Bestämmelserna bör avse skyddade anläggningar som blir färdiga senast det beskattningsår för vilket taxering sker år 1989. Med anledning härav görs en ändring i 1 § 1 mom. Övriga ändringar i förordningen är av redaktionell natur.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter

Lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter gäller till utgången av år 1981. Genom den föreslagna ändringen i lagens ingress kommer lagen att äga fortsatt giltighet till och med utgången av år 1984.

2 §

I paragrafen finns bestämmelser om uttag av särskild beredskapsavgift för tiden den 1 januari 1978 – den 31 december 1984. Trots den stora nominella skillnaden mellan det nuvarande och det föreslagna avgiftsuttaget innebär förslaget, som jag tidigare framhållit, endast en mindre avgiftshöjning på motorbensin och en avgiftssänkning på motorbrännolja och tunn eldningsolja. För tjock eldningsolja blir avgiften oförändrad. Detta beror på att höjningen av den särskilda beredskapsavgiften i stort sett motsvaras av att annan avgift tas bort.

9.7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen

dels föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för det ekonomiska försvarets fortsatta utveckling som jag har förordat,
2. godkänna de riktlinjer för ett nytt program för beredskapslagring av oljeprodukter m. m. för perioden 1978–1984 som jag har förordat,
3. godkänna de riktlinjer för en ny organisation av överstyrelsen för ekonomiskt försvar som jag har förordat,
4. bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder och åtgärder i övrigt som behövs för att den nya organisationen skall kunna genomföras,
5. antaga förslag till
   a) lag om ändring i lagen (1957:343) om oljelagring m. m.,
   b) lag om ändring i förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.,
   c) lag om ändring i lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter,

dels bereder riksdagen tillfälle att

6. ta del av vad jag har anfört i fråga om överstyrelsens för ekonomiskt försvar krisorganisation m. m.

10 Anslagsframställning för överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF)

ÖEF är central förvaltningsmyndighet för den ekonomiska försvarsberedskapen. ÖEF har till uppgift att samordna landets förberedelser på det ekonomiska försvarets område. I den mån det inte ankommer på annan myndighet skall ÖEF också ombesörja att det totala försvarets behov av förnödenheter kan tillgodoses vid krig eller under utomordentliga, av krig eller krigsfara föranledda förhållanden.

ÖEF leds av en styrelse. Ledamöter i styrelsen är generaldirektören, tillika styrelsens ordförande, och minst sex andra ledamöter, som regeringen utser särskilt, samt två personalrepresentanter. Inom ÖEF finns en avdelning som omfattar en utredningsbyrå och en varubyrå samt en administrativ byrå, en affärsbyrå, en bränslebyrå och en informationssektion. Avdelningschefen samordnar ÖEF:s olika planeringsfunktioner. Vid ÖEF finns vidare ett antal provisoriskt inrättade organisatoriska enheter.

ÖEF tillhör de myndigheter som deltar i utrednings- och försöksverksamheten med programbudgetering inom statsförvaltningen. Följande programindelning gäller.

1. Livsmedel
2. Beklädnad m. m.
3. Bränsle, drivmedel
4. Sjukvård
5. Kemiska produkter m. m.
6. Metaller m. m.
7. Övrigt

10.1 Programmet Livsmedel

Programmet omfattar frågor avseende handelsgödselmedel och bekämpningsmedel. Verksamheten består huvudsakligen av övergripande planering, företagsplanläggning och beredskapslagring. Planerings- och lagringsverksamheten bedrivs efter anvisningar från statens jordbruksnämnd.

ÖEF:s mål för den fortsatta verksamheten inom programmet är att enligt de riktlinjer jordbruksnämnden anger anpassa lagerhållningen av gödselmedel, gödselmedelsråvaror och bekämpningsmedel med hänsyn till de inhemska produktionsförutsättningarna och jordbrukstekniken utveckling.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)			
	1976/77		1977/78	
	Drift-kostnad	Investe-ring[1]	Drift-kostnad[2]	Investe-ring[1]
Övergripande planering	13		22	
Företagsplanläggning	28		39	
Beredskapslagring	5 035	1 200	8 301	5 000
Samordning	6		9	
Information, utbildning	–			
Administration	5		9	
Summa	5 087	1 200	8 380	5 000

[1] IX:8 Förrådsanläggningar m. m. 1,2 milj. kr. (1976/77). VIII:1 Lagring för beredskapsändamål 5 milj. kr. (1977/78), varav från jordbruksnämnden 5 milj. kr.
[2] Från jordbruksnämnden 8 301 000 kr.

10.1.1 Investeringar

10.1.1.1 Lagring för beredskapsändamål

Värdet av beredskapslagren av gödsel- och bekämpningsmedel beräknas vid ingången av budgetåret 1977/78 uppgå till 61 resp. 7 milj. kr. i 1976 års prisläge.

Befintliga lager bör omstruktureras. Sålunda avses lagren av råfosfat och kaliumgödsel minskas och lagren av kävegödsel och bekämpningsmedel utökas.

För budgetåret 1977/78 begär jordbruksnämnden ett investeringsbelopp av 5 milj. kr. Härav avses 2,4 milj. kr. för bekämpningsmedel och 2,6 milj. kr. för kvävegödselmedel.

10.1.2 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. på befintliga resurser har beräknats till 737 690 kr.

För de varor för vilka investeringsmedel yrkats beräknar ÖEF transport-, hanterings- och driftkostnader till ett sammanlagt belopp av 1 190 000 kr. Transport- och hanteringskostnader av engångskaraktär för omstrukturering av beredskapslagret uppgår till 1 332 000 kr.

De samlade driftkostnaderna under programmet beräknas för budgetåret 1977/78 uppgå till 8 380 000 kr. vilket innebär en ökning med 3 293 000 kr. Från jordbruksnämnden beräknas 8 301 000 kr. tillföras, vilket belopp nämnden upptagit i sitt förslag till anslagsframställning.

10.2 Programmet Beklädnad m. m.

Programmet Beklädnad m. m. omfattar frågor rörande beklädnads-, övriga textil- och lädervaror. Verksamheten består huvudsakligen av övergripande planering, företagsplanläggning, lagring och samordning. Häri ingår prövning av ansökningar om avskrivningslån och kreditgarantier till teko-, sko- och garveriindustrier samt försörjningsberedskapslån.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)			
	1976/77		1977/78	
	Drift-kostnad	Investe-ring[1]	Drift-kostnad	Investe-ring[1]
Övergripande planering	585		717	
Företagsplanläggning	151		192	
Stödverksamhet	12 659	37 000	12 848	27 000
Förluster p. g. a. kredit-garantier	500		500	
Samarbetsprojekt inom skoindustrin	500		500	
Beredskapslagring	21 200	20 200	32 581	16 500
Samordning	177		203	
Information, utbildning	43		60	
Administration	171		214	
Summa	35 986	57 200	47 815	43 500

[1] V:7 Lån till teko-, sko- och garveriindustrin 25 milj. kr. (1976/77), 15 milj. kr. (1977/78)

V:10 Försörjningsberedskapslån 12 milj. kr. (1976/77), 12 milj. kr. (1977/78)
VIII:1 Lagring för beredskapsändamål 15 milj. kr. (1976/77), varav från Oljelagringsfonden 5 milj. kr., 16,5 milj. kr. (1977/78) varav från Oljelagringsfonden 5 milj. kr.
IX:8 Förrådsanläggningar m. m. 5,2 milj. kr. (1976/77)

10.2.1 Investeringar

10.2.1.1 Lån till teko-, sko- och garveriindustrier

Amorterings- och räntefria lån till investeringar lämnas av beredskapsskäl till teko-, sko- och garveriindustrierna. Lån beviljas enligt särskilda av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter.

Riksdagen har beviljat en investeringsram för *Lån till teko-, sko- och garveriindustrier* samt inom denna ram beviljat investeringsanslag. ÖEF äger vidare bevilja lånegarantier.

F. n. gäller en av riksdagen beviljad investeringsram avseende avskrivningslån om 160 milj. kr., varav regeringen har ställt en ram av 150 milj. kr. till förfogande. Beträffande lånegarantier har riksdagen ställt en ram av 80 milj. kr. till regeringens förfogande, varav 75 milj. kr. ställts till ÖEF:s disposition.

ÖEF har vid utgången av budgetåret 1975/76 träffat eller förhandlar om avtal på sammanlagt ca 110 milj. kr. och om kreditgarantier på sammanlagt 32 milj. kr. Vid utgången av budgetåret 1976/77 beräknas att avtal träffats eller förhandlingar om avtal pågå för ca 135 milj. kr.

Under budgetåret 1977/78 avses ytterligare utbetalningar av avskrivningslån eller utfästelser därom på sammanlagt ca 20 milj. kr. göras.

För att fullfölja det investeringsprogram för teko- och skoindustrierna som påbörjats med hjälp av avskrivningslån m. m. erfordras för budgetåret 1977/78 ett investeringsanslag på 15 milj. kr. Investeringsramen kan vara oförändrad.

För att under ett utrednings- och förhandlingsskede temporärt kunna trygga att en från försörjningsberedskapssynpunkt oundgänglig produktionskapacitet upprätthålls inom skoindustrin och den grundtextila industrin kan ÖEF lämna s. k. *villkorliga försörjningsberedskapslån*. ÖEF bedömer att det även under budgetåret 1977/78 erfordras temporära stödåtgärder i form av försörjningsberedskapslån. Ett investeringsanslag på 12 milj. kr. föreslås.

10.2.1.2 Lagring för beredskapsändamål

Värdet av beredskapslagret beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 till ca 220 milj. kr. i prisläge våren 1976. Härtill kommer ett buffertlager av uniformsväv, ett buffertlager av sjukvårdstextilier och ett fredskrislager av syntetgarn.

För fortsatt och slutlig uppbyggnad av buffertlagret av främst sjukhustextilier föreslås att enligt planen återstående 10 milj. kr. anvisas för budgetåret 1977/78. En fortsatt uppbyggnad föreslås även ske av fredskrislagret av syntetgarner med ett belopp om ca 5 milj. kr. Sistnämnda belopp bör rekvireras från Oljelagringsfonden.

Med hänvisning till beklädnadsindustrins behov av stödorder föreslås i skrivelse i februari 1977 att ytterligare 15,3 milj. kr. anvisas för inköp av sjukhustextilier av bomull.

För att tillgodose behovet av främst krom- och svavelbaserade kemikalier för garveriindustrin föreslås investeringar om 1,5 milj. kr.

Beredskapslagret bör enligt ÖEF i viss utsträckning omstruktureras. Bl. a. bör lagret av naturfiber minskas och lagret av syntetfiber ökas.

10.2.2 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. på befintliga resurser har av ÖEF beräknats till 9 832 718 kr.

För de varor för vilka investeringsmedel yrkats beräknar ÖEF transport-, hanterings- och driftkostnader till ett sammanlagt belopp av 756 000 kr. Transport- och hanteringskostnader av engångskaraktär för omstrukturering

av beredskapslagret uppgår till 295 000 kr.

För att genom s. k. försörjningsberedskapsstöd medverka till att statlig och kommunal upphandling av beklädnadsvaror sker vid företag inom landet föreslås att 10 milj. kr. beräknas även under budgetåret 1977/78.

För avtalat ränte- och amorteringsfritt avskrivningslån till Stigtex AB bör 2,5 milj. kr. anvisas.

Enhetliga metoder för analyser och dokumentation, dvs. försörjningsplaner, bör enligt ÖEF utarbetas. För att möjliggöra sådant metodutvecklingsarbete begär ÖEF medel för en kvalificerad handläggare. För ökad försöks- och provningsverksamhet avseende den tekniska utvecklingen inom textil- och läderområdet begär ÖEF 100 000 kr. För att följa upp resultatet av de olika stödformerna inom teko-branschen begärs ökade medel för resor med 36 000 kr. Vidare begär ÖEF 165 000 kr. för att med hjälp av utomstående konsulter göra en teknisk och ekonomisk uppföljning av berörda företag.

10.3 Programmet Bränsle, drivmedel

Programmet Bränsle, drivmedel omfattar petroleumprodukter inkl. smörjmedel, fasta fossila bränslen samt inhemska bränslen. Verksamheten består huvudsakligen av övergripande planering, ransoneringsförberedelser, företagsplanläggning, beredskapslagring och samordning.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)			
	1976/77		1977/78	
	Drift-kostnad[1]	Investe-ring[2]	Drift-kostnad[1]	Investe-ring[2]
Övergripande planering	2 257		1 164	
Gengasverksamhet	400		350	
Företagsplanläggning	499		477	
Beredskapslagring	53 951	210 925	68 017	640 800
Tvångslagring	293	5 800	341	
Samordning	145		204	
Information, utbildning	60		73	
Administration	377		457	
Summa	57 932	216 725	71 083	640 800

[1] Därav från Oljelagringsfonden 25,2 milj. kr. (1976/77), 16,3 milj. kr. (1977/78)
[2] V:6 Lån till utbyggnad av oljelagringen 5,8 milj. kr. (1976/77)
VIII:1 Lagring för beredskapsändamål 169,4 milj. kr. (1976/77), varav från Oljelagringsfonden 150 milj. kr., 506,2 milj. kr. (1977/78), varav från Oljelagringsfonden 463 milj. kr.
IX:8 Förrådsanläggningar m. m. 41,5 milj. kr. (1976/77), varav från Oljelagringsfonden 30 milj. kr., 134,6 milj. kr. (1977/78), varav från Oljelagringsfonden 104 milj. kr.

10.3.1 Investeringar

10.3.1.1 Lagring för beredskapsändamål

Värdet av det statliga beredskapslagret beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 uppgå till ca 740 milj. kr. i 1976 års prisläge. Under budgetåret 1977/78 avses lagren av koks och gasol att utökas. Värdet av fredskrislagret av eldningsolja beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 uppgå till ca 215 milj. kr. i 1976 års prisläge.

Det statliga finansieringsbidraget för 1970–1976 års lagringsprogram är fastställt till 80 milj. kr., vilket belopp i och med anslaget för budgetåret 1976/77 i sin helhet beviljats av riksdagen. Behållningen på anslaget per den 30 juni 1976 utgör 6,7 milj. kr. Detta belopp föreslås få disponeras för att täcka eftersläpande utbetalningar.

För att nå det av 1968 års oljelagringskommitté för perioden 1970–1976 föreslagna målet för kokslagringen och den högre målsättning som kan härledas ur de planeringsförutsättningar som tillämpats för programplaneringen krävs enligt ÖEF ytterligare anskaffning av koks. För budgetåret 1977/78 föreslås att 8 milj. kr. anvisas för inköp av koks.

För budgetåret 1976/77 lämnades ÖEF ett bemyndigande att inom en ram av 16 milj. kr. anskaffa gasol för 8 milj. kr. för uppfyllnad av en gasolanläggning. Förutom resterande 8 milj. kr. inom ramen för lämnat bemyndigande behövs ytterligare 27,2 milj. kr., dvs. sammanlagt 35,2 milj. kr. för att helt kunna fylla anläggningen.

För uppfyllnad av en lagringsanläggning för eldningsolja i Gävle, i enlighet med beslut av 1974 års riksdag (prop. 1974:85, FöU 1974:17, rskr 1974:142), begärs 35 milj. kr. Investeringsmedel för ändamålet föreslås rekvireras från Oljelagringsfonden.

Råoljelagringsanläggningen i Göteborg, vilken ingår i det program för ökning av statens oljelagring med 3 milj. kubikmeter råolja som 1973 års riksdag antog, blir färdig under budgetåret 1977/78. För anskaffning av råolja begärs 428 milj. kr. Investeringsmedel för ändamålet föreslås rekvireras från oljelagringsfonden.

10.3.1.2 Förrådsanläggningar m. m.

Ett antal tidigare påbörjade lagringsanläggningar för flygdrivmedel, gasol och råolja är under byggande. Medelsförbrukningen 1977/78 för dessa lageranläggningar beräknar ÖEF till sammanlagt 84 milj. kr. varav från Oljelagringsfonden för lagringsanläggningar för råolja föreslås rekvireras 61 milj. kr.

Lagring av flygdrivmedel för den civila luftfarten sker i ÖEF:s regi. Under budgetåret 1977/78 föreslås utbyggnad av ytterligare en bergförlagd flygdrivmedelsanläggning (anl. V) påbörjas. Totalkostnaden för anläggningen beräk-

nas, i prisläge april 1976, uppgå till ca 12,2 milj. kr. Under budgetåret 1977/78 behövs 4,0 milj. kr.

För utbyggnad av råoljeanläggningar och gasolanläggningar med anledning av oljelagringskommitténs förslag begär ÖEF kostnadsramar på sammanlagt 171 milj. kr. För budgetåret 1977/78 begärs 35 resp. 8 milj. kr. Dessa medel föreslås rekvireras från Oljelagringsfonden.

Anskaffning av ett förråd för befintlig fältledningsmateriel avsedd för Norrland föreslås. Totalkostnaden, beräknad till 1,2 milj. kr. erfordras under budgetåret 1977/78.

För iordningställande av enkla lagerplatser för föreslagen lagerökning av koks föreslås investeringar till ett belopp av 100 000 kr.

För förvärv av dispositionsrätter till bergrumsanläggningar föreslås budgetåret 1977/78 sammanlagt 14,4 milj. kr. rekvireras från Oljelagringsfonden.

10.3.2 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning och bortfall av engångsanvisningar har av ÖEF beräknats till ett med 6 901 657 kr. minskat medelsbehov.

För de varor för vilka investeringsmedel yrkats beräknar ÖEF transport-, hanterings- och driftkostnader till ett sammanlagt belopp av 5 029 000 kr. Av beloppet föreslås 2 milj. kr. bestridas med medel från Oljelagringsfonden.

Utvecklingen ställer enligt ÖEF ökade krav på utrednings- och planeringsverksamheten. Vidare får ÖEF vidgat ansvar för samordningen inom energisektorn. För den utvidgade verksamheten begär ÖEF medel för en kvalificerad handläggare. För att förbättra planläggningen av hur inhemska bränslen skall utnyttjas begärs medel för en handläggare. För fortsatt informationsplanering samt aktualisering och översyn av sparkampanjberedskapen yrkar ÖEF sammanlagt 250 000 kr. För att kunna utnyttja konsulter i ökad omfattning begärs 5 000 kr. och för arvode till auktoriserad revisor för biträde vid tillsynen av näringslivets författningsmässigt reglerade beredskapslagring av oljor begärs ökade medel med 7 000 kr.

10.4 Programmet Sjukvård

Delprogrammet *Läkemedel och sjukvårdsmateriel* omfattar frågor rörande sjukvårds- och läkemedelsförnödenheter, förbandsartiklar och kirurgiska instrument. Verksamheten består huvudsakligen av övergripande planering, företagsplanläggning, lagring och samordning. Planerings- och lagringsverksamheten skall ske efter anvisning från socialstyrelsen.

Socialstyrelsen anskaffar materiel och utrustning som behövs för att uppsätta och iordningställa beredskapssjukhusen. Efter anvisning från socialstyrelsen anskaffar och lagrar ÖEF läkemedel, läkemedelsråvaror och vissa sjukvårdsförnödenheter som röntgenfotomateriel, förbandsgas m. m.

samt saneringsmedel. Kostnaderna för den del av beredskapslagringen, som kommer på ÖEF, bestrids av medel från socialstyrelsen.

Övergripande planering	31		50	
Företagsplanläggning	60		72	
Beredskapslagring	4 181	31 200	10 695	81 300
Samordning	21		38	
Information, utbildning	–		4	
Administration	26		31	
Summa	4 319	31 200	10 890	81 300

[1] VIII:1 Lagring för beredskapsändamål 30 milj. kr. (1976/77), 80,3 milj. kr. (1977/78), 80,3 milj. kr. tillförs från socialstyrelsen
IX:8 Förrådsanläggningar m. m. 1,2 milj. kr. (1976/77), 1 milj. kr. (1977/78)
[2] Från socialstyrelsen 10 695 000 kr.

10.4.1 Investeringar

10.4.1.1 Lagring för beredskapsändamål

Värdet av beredskapslagret beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 till 75 milj. kr. i prisläge våren 1976.

ÖEF avser att efter anvisningar från socialstyrelsen utöka beredskapslagret av läkemedelsråvaror m. m. För budgetåret 1977/78 begär socialstyrelsen ett belopp av 38,5 milj. kr. Av detta belopp är 20 milj. kr. redan inplanerade med stöd av det bemyndigande som regeringen budgetåret 1976/77 lämnat ÖEF.

ÖEF avser även att utöka beredskapslagret av sjukvårdsmateriel. För budgetåret 1977/78 begär socialstyrelsen ett belopp av 41,8 milj. kr.

10.4.1.2 Förrådsanläggningar m. m.

Mot bakgrund av tidigare erfarenheter bedömer ÖEF att den utökade lagringen av läkemedelsråvaror bäst och ekonomiskt mest fördelaktigt kan genomföras i egna förråd. Dessa bör uppföras i anslutning till befintliga eller tillkommande förrådsbyar. De för programplaneperioden erforderliga investeringarna i förrådsanläggningar har beräknats till 4 milj. kr. Härav faller 1 milj. kr. på budgetåret 1977/78.

10.4.2 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. har av ÖEF beräknats till 4 669 897 kr.

För de varor för vilka investeringsmedel yrkats beräknar ÖEF transport-, hanterings- och driftkostnader till ett sammanlagt belopp av 1 852 000 kr.

De samlade driftkostnaderna beräknas för budgetåret 1977/78 uppgå till 10 890 000 kr. vilket innebär en ökning med 6 571 000 kr. Från socialstyrelsen beräknas 10 695 000 kr. tillföras.

10.5 Programmet Kemiska produkter m. m.

Programmet omfattar frågor avseende mineraler andra än metaller, trävaror, massa, papp och papper, grafiska produkter, petroleumprodukter, glas- och porslinsvaror, gummi- och plastvaror samt övriga kemiska produkter. Verksamheten består huvudsakligen av övergripande planering, företagsplanläggning och beredskapslagring.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)			
	1976/77		1977/78	
	Drift-kostnad	Investe-ring[1]	Drift-kostnad	Investe-ring
Övergripande planering	705		1 010	
Företagsplanläggning	162		199	
Beredskapslagring	20 096	67 200	36 869	104 100
Samordning	65		98	
Information, utbildning	69		77	
Administration	215		258	
Summa	21 312	67 000	38 511	104 100

[1] VIII:1 Lagring för beredskapsändamål 40 milj. kr. (1976/77) från Oljelagringsfonden, 74 milj. kr. (1977/78) varav 60,2 milj. kr. från Oljelagringsfonden.
IX:8 Förrådsanläggningar m. m. 27,2 milj. kr. (1976/77) varav 25 milj. kr. från Oljelagringsfonden, 30,1 milj. kr. (1977/78), varav 20 milj. kr. från Oljelagringsfonden.

10.5.1 Investeringar

10.5.1.1 Lagring för beredskapsändamål

Värdet av beredskapslagret beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 till 312 milj. kr. i prisläge våren 1976. I syfte att förbättra försörjningsberedskapen inom det kemiska området har ÖEF i sin programplan för perioden 1977/78–1981/82 föreslagit en lageruppbyggnad på 80 à 90 milj. kr. Som ett led i denna uppbyggnad föreslås för budgetåret 1977/78 lagerinvesteringar för 13,8 milj. kr. göras.

Värdet av fredskrislagret av petrokemikalier beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 uppgå till 40 milj. kr. För att uppbyggnaden av fredskrislagret av petrokemikalier, i enlighet med uttalande av föredragande departementschefen i prop. 1975/76:152 (s. 41), i stort skall vara avslutad budgetåret 1980/81 bör enligt ÖEF budgetåret 1977/78 nyinvesteringar i lagret göras i en omfattning av 60,2 milj. kr. Investeringsmedel föreslås rekvireras från Oljelagringsfonden.

För att en fortsatt planmässig anskaffning av fredskrislager av petrokemikalier skall kunna ske under budgetåret 1978/79 önskar ÖEF under

budgetåret 1977/78 vidta vissa förberedelser. För dessa åtgärder begärs ett beställningsbemyndigande på 40 milj. kr. utöver för budgetåret 1977/78 begärda medel.

10.5.1.2 Förrådsanläggningar m. m.

Den lageruppbyggnad som föreslagits i ÖEF:s programplan förutsätter att större förrådsutrymmen kan disponeras. Många av de varor som ingår i lagret har sådana egenskaper att de enligt ÖEF bör lagras i egna förråd. För att tillgodose nämnda behov av lagringsutrymmen föreslås en förrådsby anskaffas. Totalkostnaden beräknas till 9 milj. kr. Behovet av investeringsmedel budgetåret 1977/78 uppgår till 4 milj. kr.

Bulkförråd för bl. a. koksalt föreslås anskaffas. Totalkostnaden beräknas till 1 milj. kr. Behovet av investeringsmedel budgetåret 1977/78 uppgår till 1 milj. kr. Cisterner med en sammanlagd rymd av 10 000 m^3 för lagring av flytande kemikalier föreslås anskaffas. Under budgetåret 1977/78 bör halva volymen anskaffas. Behovet av investeringsmedel detta budgetår uppgår till 2.5 milj. kr.

För anskaffning av anläggningar för fredskrislagring av petrokemiska produkter uppgår budgetåret 1977/78 behovet av investeringsmedel till 20 milj. kr. Investeringsmedel föreslås rekvireras från Oljelagringsfonden.

10.5.2 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. och bortfall av engångsanvisning har av ÖEF beräknats till 9 636 039 kr.

För de varor för vilka investeringsmedel yrkats beräknar ÖEF transport-, hanterings- och driftkostnader till ett sammanlagt belopp av 7 994 000 kr. Transport- och hanteringskostnader av engångskaraktär för omstrukturering av beredskapslagret uppgår till 210 000 kr.

För att ÖEF skall kunna få tillräckligt kunskapsunderlag för beslut om lagringens inriktning och för utformningen av system för reglering och ransonering för i första hand fredskrissituationer begär ÖEF medel för en handläggare.

För utveckling och vidmakthållande av system för tilldelning, ransonering och reglering av petrokemikalier i en fredskris begär ÖEF medel för en handläggare.

De föreslagna två nya handläggarna behöver besöka företag m. m. i samband med utredningsverksamheten. För denna ökade reseverksamhet föreslås resurser tillföras med 6 000 kr.

Möjligheterna till ersättningsproduktion i samband med avspärrnings- och krigssituationer avses ytterligare granskas. Detta föreslås ske genom utnyttjande av tekniska konsulter. Ökade resurser yrkas för detta ändamål med 30 000 kr.

10.6 Programmet Metaller m. m.

Programmet Metaller m. m. omfattar frågor avseende malmer, järn och stål och andra metaller samt verkstadsprodukter. Verksamheten består huvudsakligen av övergripande planering, företagsplanläggning och beredskapslagring. Till detta program hänförs även hjälpförnödenheter för gruv-, stål, metall- och verkstadsindustri.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)			
	1976/77		1977/78	
	Drift-kostnad	Investe-ring[1]	Drift-kostnad	Investe-ring[1]
Övergripande planering	387		526	
Företagsplanläggning	266		304	
Beredskapslagring	22 460	3 700	27 986	49 500
Samordning	118		153	
Information, utbildning	57		73	
Administration	182		234	
Summa	23 470	3 700	29 276	49 500

[1] VIII:1 Lagring för beredskapsändamål 40 milj. kr. (1977/78)
IX:8 Förrådsanläggningar m. m. 3,7 milj. kr. (1976/77), 9,5 milj. kr. (1977/78)

10.6.1 Investeringar

10.6.1.1 Lagring för beredskapsändamål

Värdet av beredskapslagret beräknas vid utgången av budgetåret 1976/77 uppgå till 400 milj. kr. i prisläge våren 1976.

ÖEF föreslår en fortsatt lageruppbyggnad av kemikalier för anrikning av svensk järn- och kopparmalm, elektrod- och infodringsmaterial samt vissa andra hjälpråvaror. Behovet av investeringsmedel 1977/78 uppgår till 10 milj. kr.

Enligt ÖEF föreligger risk för att akuta knapphetssituationer av fredskriskaraktär skall uppstå i fråga om flera av de i programmet ingående malmerna och metallerna. Mot bakgrund härav anser ÖEF att uppbyggnad av ett fredskrislager av metaller bör inledas budgetåret 1977/78. I första hand bör anskaffas krom, mangan och vanadin. Behovet av investeringsmedel uppgår budgetåret 1977/78 till 30 milj. kr.

I syfte att bl. a. nå en jämn måluppfyllelse bör en viss omstrukturering av befintliga beredskapslager göras.

10.6.1.2 Förrådsanläggningar m. m.

En siloanläggning för aluminiumoxid kostnadsberäknad till 8 milj. kr. föreslås uppföras under budgetåret 1977/78. Anskaffning av aluminiumoxid kan ske när anläggningen färdigställts.

För lagring av fredskrislagret av metaller m. m. behövs enligt ÖEF bl. a. upplagsplatser och bulkförråd. Behovet av investeringsmedel uppgår budgetåret 1977/78 till 1,5 milj. kr.

10.6.2 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. har av ÖEF beräknats till 2 126 015 kr.

För de varor för vilka investeringsmedel yrkats beräknar ÖEF transport-, hanterings- och driftkostnader till ett sammanlagt belopp av 3 133 000 kr. Transport- och hanteringskostnader av engångskaraktär för omstrukturering av beredskapslagret uppgår till 284 000 kr.

För arbete med bl. a. försörjningsplaner samt förberedelser för ransonering och reglering av legeringsmetaller begär ÖEF medel för en handläggare.

I samband med översynen och förbättringen av ransoneringssystemen avses vissa tekniska frågor att lösas med hjälp av konsulter. Ökade resurser begärs för detta ändamål med 10 000 kr.

10.7 Programmet Övrigt

Programmet innefattar delprogrammen Information och utbildning, Ledning och samordning av långsiktsplanering, Informationsbehandling samt Ledning och administration. Det delprogram som hittills har benämnts Tjänster föreslås fr. o. m. budgetåret 1977/78 fördelas på andra program.

10.7.1 Information och utbildning

Delprogrammet inriktas främst mot att skapa informationsberedskap inför olika slag av försörjningskriser och övning av verksamheten inför olika krissituationer.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)	
	1976/77	1977/78
	Driftkostnad	Driftkostnad
Samordning	32	34
Information, utbildning	658	729
Administration	134	140
Summa	824	903

10.7.1.1 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning har beräknats till 68 456 kr.

ÖEF begär ökade resurser för publikationstryck och reseverksamhet med 10 000 kr.

10.7.2 Ledning och samordning av långsiktsplanering

Inom delprogrammet leder och samordningar ÖEF den långsiktiga planeringen för det ekonomiska försvarets myndigheter i enlighet med regeringens anvisningar

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)	
	1976/77	1977/78
	Driftkostnad	Driftkostnad
Övergripande planering	502	643
Samordning	32	41
Information, utbildning	49	64
Administration	34	39
Summa	617	787

10.7.2.1 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning har av ÖEF beräknats till 30 381 kr.

För att tillgodose behovet av studier för långsiktig planering begär ÖEF medel för en kvalificerad handläggare. För ökad reseverksamhet begärs 5 000 kr.

10.7.3 Informationsbehandling

Huvuddelen av verksamheten inom delprogrammet utgör stödverksamhet för övriga program inom ÖEF.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)	
	1976/77	1977/78
	Driftkostnad	Driftkostnad
Samordning	98	143
Informationsbehandling	1 541	1 763
Summa	1 639	1 906

10.7.3.1 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. har beräknats till 107 398 kr.

Ökade resurser för köp av datamaskintid och konsulttjänster begärs med 100 000 kr.

ÖEF avser att använda ekonometriska planeringsmodeller som har utvecklats av ÖEF och den vid verket verksamma OA-gruppen från försvarets forskningsanstalt (FOA). Då verksamheten hittills har betraktats som försöksverksamhet har FOA svarat för kostnaderna. När de ekonometriska planeringsmodellerna tas i reguljärt bruk ankommer det på ÖEF att svara för driftkostnaderna. ÖEF begär därför ökade medel med 60 000 kr. för köp av datamaskintid.

10.7.4 Ledning och administration

Delprogrammet omfattar ÖEF:s centrala ledning och administration.

	ÖEF beräknar (1 000-tal kr.)	
	1976/77	1977/78
	Driftkostnad	Driftkostnad
Samordning	100	105
Information, utbildning	100	105
Administration	5 302	5 707
Summa	5 502	5 917

10.7.4.1 Driftkostnader

Pris- och löneomräkning m. m. beräknas medföra ett med 32 041 kr. minskat medelsbehov till följd av att överskottet på driftstaten för förrådsfonden beräknas öka.

Personalfrågorna avses ägnas ökad uppmärksamhet vid ÖEF i samband med den omorganisation av verket som förestår. Lagen om medbestämmanderätt i arbetslivet och lagen om offentlig anställning medför också ökad belastning på personalverksamheten. För personaladministrativa uppgifter begär ÖEF därför medel för en förstärkning med en kvalificerad handläggare.

För att arbetsförhållandena för skrivpersonalen skall förbättras yrkas medel för två biträden. Vidare begär ÖEF medel för en expeditionsassistent.

I planeringen av försörjningsberedskapen inhämtas många uppgifter direkt från företagen i branschen. Sådan kontaktverksamhet förutsätter i stor utsträckning att resor kan göras. ÖEF äskar 10 000 kr. för ökad reseverksamhet.

I samband med utveckling av de ekonomiadministrativa systemen avses kontorstekniska och smärre administrativa rationaliseringsundersökningar genomföras. ÖEF begär för detta ändamål 50 000 kr. för konsultmedverkan.

För ökade telefonkostnader m. m. begärs 37 500 kr. och för ökade övriga expenser 12 000 kr.

10.8 Föredraganden

Ställningstagande till ÖEF:s anslagsframställning och hemställan om anslag för budgetåret 1977/78 på grund härav görs i det följande vid anmälan av anslagsfrågor.

11 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

11.1 DRIFTBUDGETEN

Elfte huvudtiteln

F. EKONOMISKT FÖRSVAR

Under fonden för beredskapslagring och förrådsfonden för ekonomiskt försvar redovisas samtliga intäkter och kostnader som uppkommer till följd av beredskapslagring hos överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF). Balans mellan intäkter och kostnader på driftstaten för vardera fonden fås genom omföringar av erforderliga belopp från anslaget F 1. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar. De omförda beloppen bokförs som intäkter på driftstaterna.

I prop. 1976/77:100 (bil. 14 s. 64–66) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1977/78 beräkna till *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar* ett förslagsanslag av 131 256 000 kr., till *Lagring för beredskapsändamål* ett investeringsanslag av 59 400 000 kr. och till *Förrådsanläggningar m. m.* ett investeringsanslag av 25 025 000 kr. Vidare har regeringen föreslagit riksdagen att till *Lån till teko-, sko- och garveriindustrier* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kr. Jag återkommer nu till dessa frågor.

I prop. 1976/77:85 har regeringen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1977/78 till *Lån till teko-, sko- och garveriindustrier* anvisa ytterligare 10 000 000 kr. Vidare har regeringen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1977/78 till *Försörjningsberedskapslån* anvisa ett investeringsanslag av 11 000 000 kr. och till *Skostrukturlån* anvisa ett investeringsanslag av 10 000 000 kr.

F 1. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar

1975/76	Utgift	103 876 437
1976/77	Anslag	131 256 000
1977/78	Förslag	170 423 000

11.1.1 Sammanställningar

Program

	1 000-tal kr.					
	1976/77		1977/78 beräknar			
	Anslag		ÖEF		Föredraganden	
	Drift-budget	Kapital-budget	Drift-budget	Kapital-budget	Drift-budget	Kapital-budget
Program						
Livsmedel	5 118	1 200	8 380	5 000	8 206	6 100
Beklädnad m. m.	36 495	57 200	47 815	43 500	46 654	26 300
Bränsle, drivmedel	58 097	216 725	71 083	640 800	66 525	694 375
Sjukvård	4 368	31 200	10 890	81 300	7 394	30 800
Kemiska produkter m. m.	20 422	67 200	38 511	104 100	34 650	94 000
Metaller m. m.	23 616	3 700	29 276	49 500	27 173	17 300
Övrigt	8 800	–	9 513	–	8 153	–
Summa kostnader	156 916	377 225	215 468	924 200	198 755	868 875
Avgår uppbördsmedel	– 458	–	– 500	–	– 500	–
Från jordbruksnämnden	–	–	– 8 301	– 5 000	– 8 127	– 5 000
Från socialstyrelsen	–	–	–10 695	– 80 300	– 7 200	– 28 500
Från oljelagringsfonden	–25 202	–250 000	–16 355	–687 200	–12 505	–745 700
Justering av medelsbehovet	–	–	–	– 2 300	–	– 33 675
Summa anslag	131 256	127 225	179 617	149 400	170 423	56 000

Personal

	1975/76	1976/77	1977/78 beräknar	
			ÖEF	Föredraganden
Personal				
Handläggande	116	125	+ 12	+ 5
Övrig personal	66	67	+ 3	+ 1
Summa	182	192	+ 15	+ 6

11.1.2 Programmet Beklädnad m. m.

Från *Oljelagringsfonden* beräknas efter beslut av regeringen 5 milj. kr. tas i anspråk för inköp av ändlösa syntetiska garner.

Regeringen har i 1977 års budgetproposition (prop. 1976/77:100 bil. 14) föreslagit att för avskrivningslån till teko-, sko- och garveriindustrier för budgetåret 1977/78 anvisas ett anslag på 5 milj. kr.

Regeringen har nyligen lämnat förslag till riksdagen om åtgärder för försörjningsberedskapen på skoområdet (prop. 1976/77:85). Därvid föreslogs för budgetåret 1977/78 på kapitalbudgeten ytterligare 10 milj. kr. för avskrivningslån samt för försörjningsberedskapslån 11 milj. kr.

Jag beräknar nu för budgetåret 1977/78 på *kapitalbudgeten* 20 milj. kr. för uppbyggnaden av ett buffertlager av sjukhustextilier. Härav är 10 milj. kr. medel för stödköp hos bomullsindustrien utöver tidigare plan. På *driftbudgeten* beräknar jag bl. a. 10 milj. kr. för försörjningsberedskapsstöd samt medel för ytterligare en handläggare för utveckling av metoder inom samtliga program.

11.1.3 Programmet Bränsle, drivmedel.

Från *Oljelagringsfonden* beräknas efter beslut av regeringen 428 milj. kr. behöva tas i anspråk för inköp av råolja och 1 750 000 kr. för kostnader i samband med inlagring, 86 milj. kr. för fortsatt uppbyggnad av anläggningar för lagring av råolja. 10 255 000 kr. för förvärv av dispositionsrätter till eldningsoljeanläggningar samt 72,5 milj. kr. för inköp och 500 000 kr. för kostnader i samband med inlagring av eldningsolja. Vidare beräknas behöva tas i anspråk 15 milj. kr. för inköp av gasol, 4 milj. kr. för anläggning för lagring av flygdrivmedel (anläggning V). Riksdagens bemyndigande torde inhämtas att besluta om utbyggnad av förrådsanläggningar för oljelagring m. m. inom en kostnadsram av 305 milj. kr. i enlighet med vad jag har förordat i det föregående (9.2.3.1). Medelsbehovet för budgetåret 1977/78 för sådana ev. tillkommande objekt beräknar jag till 55 milj. kr.

På *kapitalbudgeten* beräknar jag 8 milj. kr. för inköp av koks, 100 000 kr. för lagerplatser för koks, 16 milj. kr. för anläggning för lagring av flygdrivmedel (anläggning IV), 2,6 milj. kr. för lageranläggning för gasol, 2 milj. kr. för smörjoljefabrik, 175 000 kr. för fältledningsförråd samt 5 milj. kr. för erfarenhetsmässig justering av medelsbehovet.

För utrednings- och planeringsverksamhet samt samordning inom energiområdet beräknar jag på *driftbudgeten* medel för ytterligare en handläggare.

11.1.4 Programmet Sjukvård

På *kapitalbudgeten* beräknar jag medel för läkemedelsförråd med 1 milj. kr. Statsrådet Troedsson kommer senare denna dag att ta upp frågan om medelsbehovet för beredskapslagring av läkemedel m. m.

11.1.5 Programmet Kemiska produkter m. m.

Jag förordar att riksdagens bemyndigande inhämtas att för beredskapslager för främst fredskriser beställa varor inom det petrokemiska området till ett belopp av 100,2 milj. kr. För investeringar beräknas från *Oljelagringsfonden* efter beslut av regeringen tas i anspråk 60,2 milj. kr. för inköp av petrokemiska produkter samt 20 milj. kr. för anläggning för lagring av petrokemiska produkter.

På *kapitalbudgeten* beräknar jag 8,9 milj. kr. för inköp av kemikalier bl. a. material för tryckning, 1,1 milj. kr. för färdigställande av koksaltförråd samt 2,5 milj. kr. för cisterner avsedda för lagring av flytande kemikalier.

För utformning av system för reglering och ransonering – i första hand för fredskrissituationer – inom området kemiska produkter beräknar jag medel på *driftbudgeten* för ytterligare en handläggare.

11.1.6 Programmet Metaller m. m.

På grund av mina förslag i det föregående om beredskapslager för främst fredskriser (9.2.4.2) beräknar jag på *kapitalbudgeten* 10 milj. kr. för inköp av legeringsmetaller samt 2 milj. kr. för upplagsplatser och bulkförråd. Vidare beräknar jag 4 milj. kr. för inköp av hjälpråvaror för stål- och metallframställning.

11.1.7 Programmen Livsmedel, Beklädnad m. m., Sjukvård, Kemiska produkter m. m., Metaller m. m.

För färdigställande av en förrådsby beräknar jag på *kapitalbudgeten* 6,3 milj. kr. Investeringen fördelas med ca en femtedel på vart och ett av de berörda programmen.

11.1.8 Programmet Övrigt

För förstärkning av ÖEF:s personaladministration (personalplanering och -utbildning) beräknar jag på *driftbudgeten* medel för två handläggare. Jag beräknar också medel för ett biträde.

Hemställan

Med hänvisning till programsammanställningen och till vad jag anfört i det föregående hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. medge att beställningar av petrokemiska varor får läggas ut inom en ram av 100 200 000 kr.,
2. till *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 170 423 000 kr.

11.2 KAPITALBUDGETEN

VIII: Fonden för beredskapslagring

Överstyrelsens för ekonomiskt försvar delfond

VIII:1 Lagring för beredskapsändamål

1975/76	Utgift	40 810 414	Behållning	99 589 586
1976/77	Anslag	59 400 000		
1977/78	Förslag	21 000 000		

I enlighet med vad jag tidigare anfört vid min anmälan av förslagsanslaget F 1. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar förordar jag att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning.

Investeringsplan för lagring (1 000-tal kr.)

Program	Medelsförbrukning	
Varuslag	Beräknad 1976/77	Förslag 1977/78
Livsmedel		
Gödselmedel	–	2 600
Bekämpningsmedel	–	2 400
Beklädnad m. m.		
Syntetgarner	5 000	5 000
Sjukhustextilier	6 000	20 000
Div. beklädnadsvaror	54 600	–
Bränsle, drivmedel		
Råolja	–	428 000
Eldningsolja	150 000	72 500
Gasol	8 000	15 000
Koks	9 900	8 000
Flygdrivmedel	1 400	–
Transformatorolja	400	–
Sjukvård		
Läkemedelsråvaror	31 000	26 100
Reservanläggningar	–	2 400
Kemiska produkter m. m.		
Petrokemikalier	31 100	60 200
Div. kemikalier	3 300	8 900
Syntetiskt gummi	2 000	–
Metaller m. m.		
Legeringsmetaller m. m.	–	10 000
Div. metaller m. m.	–	4 000
Aluminiumråvaror	8 500	–
Summa	311 200	665 100
Från jordbruksnämnden	–	– 5 000
Från socialstyrelsen	–	– 28 500
Från oljelagringsfonden	– 188 100	–580 700
Summa	123 100	50 900
Medel från oljelagringsfonden fördelade på program:		
Beklädnad m. m.	5 000	5 000
Bränsle, drivmedel	150 000	515 500
Kemiska produkter m. m.	33 100	60 200

Anslagsberäkning (1 000-tal kr.)

Medelstillgång			Beräknad medelsförbrukning	
Behållning	1976-07-01	99 589	1976/77	311 200
Från oljelagringsfonden	1976/77	188 100	1977/78	665 100
Anslag	1976/77	59 400		
Från jordbruksnämnden	1977/78	5 000	Beräknad	5 989
Från socialstyrelsen	1977/78	28 500	behållning	
Från oljelagringsfonden	1977/78	580 700	1978-06-30	
Anslag (förslag)		21 000		
Summa		982 289		982 289

Med hänvisning till vad jag har förordat i det föregående hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Lagring för beredskapsändamål* budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 21 000 000 kr.

IX: Diverse kapitalfonder

Förrådsfonden för ekonomiskt försvar

IX:8 Förrådsanläggningar m. m.

1975/76	Utgift	130 497 380[1]	Behållning	17 170 673
1976/77	Anslag	25 025 000		
1977/78	Förslag	35 000 000		

[1] Härav har 114 124 040 tillförts titeln Lånemedel

ÖEF har föreslagit uppräkning av kostnadsramarna för nybyggnaderna *Flygdrivmedelsanläggning IV* och *Anläggning för gasol* med belopp som överstiger den allmänna byggnadskostnadsstegringen. I båda fallen föranleds ökningen av att omfattningen av objekten föreslås utökas. Jag biträder dessa förslag.

Jag redogör inte närmare för förslag innebärande sänkta eller oförändrade kostnadsramar eller föreslagna ramhöjningar enbart föranledda av den allmänna byggnadskostnadsstegringen.

I enlighet med vad jag här och tidigare vid min anmälan av förslagsanslaget F 1. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar har anfört förordar jag att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning.

Investeringsplan för anläggningar (1 000-tal kr.)

Byggnadsobjekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning			Byggstart år-mån	Färdigställande år-mån
	1/4 1975	1/4 1976	Faktisk t. o. m. 1975/76	Beräknad för 1976/77	Beräknad för 1977/78		
Pågående objekt							
Flygdrivmedelsanläggning IV	17 650	25 000	233	7 100	16 000	76-09	78-08
Anläggning för gasol	25 000	35 000	15 380	17 000	2 600	74-04	77-08
Råoljeanläggningar A1–3	254 200	254 000	24 327	50 000	61 000	75-02	80-06
Anläggning för aluminiumråvaror	7 300	7 700	4 425	2 100	–	76-04	77-04
Koksaltförråd	3 500	3 800	1 267	1 400	1 100	75-09	78-06
Smörjoljefabrik	2 225	2 550	329	190	2 000	76-04	78-10
Fältledningsförråd	150	150	150	–	–	75-11	76-06
Anläggningar för petrokemiska varor	115 000	130 000	–	1 000	20 000	76-09	81-06
Förrådsby	6 000	6 800	–	500	6 300	76-10	77-12
Lagerplatser för koks	25	25	–	25	–	77-01	77-04
Tekoförråd	4 000	4 500	–	4 500	–	76-07	76-10
Diverse mindre objekt	1 900	1 900	1 300	–	–	73-02	76-06
Nya objekt							
Flygdrivmedelsanläggning V	–	12 200	–	–	4 000	78-04	80-04
Fältledningsförråd	–	175	–	–	175	77-07	77-10
Lagerplatser för koks	–	100	–	–	100	77-10	78-01
Anläggningar för läkemedelsråvaror	–	1 000	–	–	1 000	77-09	78-06
Cisterner	–	2 500	–	–	2 500	77-09	78-07
Upplagsplatser, bulkförråd m. m.	–	–	–	–	2 000	77-09	78-06
Råoljeanläggningar B2–3	–	70 000	–	–	25 000	77-07	81-06
Förrådsanläggningar för oljelagring m. m.	–	305 000	–	–	55 000		
Erfarenhetsmässigt justering av medelsbehovet	–	–	–	–	5 000		
Summa	436 950	862 400	47 411	83 815	203 775		

Anslagsberäkning (1 000-tal kr.)

Medelstillgång			Beräknad medelsförbrukning	
Behållning	1976-07-01	17 171	1976/77	83 815
Från oljelagringsfonden 1976/77		51 000	1977/78	203 775
Anslag	1976/77	25 025		
Från oljelagringsfonden 1977/78		165 000	Beräknad behållning 1978-06-30	5 606
Anslag (förslag)	1977/78	35 000		
Summa		293 196		293 196

Med hänvisning till vad jag har förordat i det föregående hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att besluta om byggnadsarbeten för förrådsanläggningar inom de kostnadsramar som jag har förordat i det föregående
2. till *Förrådsanläggningar m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 35 000 000 kr.

Bilaga 2:1 till bilaga 2 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

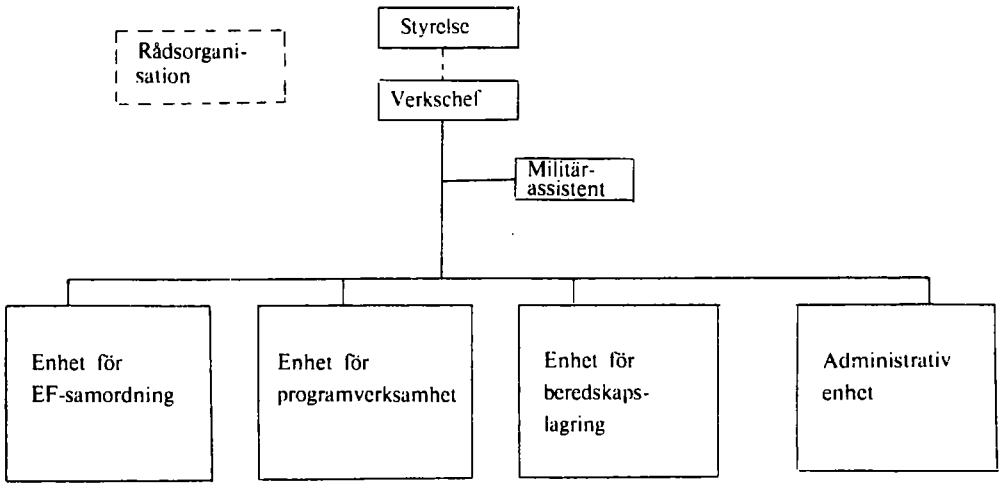

ÖEF:s organisation
(Föredragandens förslag)

Bilaga 2:2 till bilaga 2 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

1 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1957:343) om oljelagring m. m.

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1957:343) om oljelagring m. m.[1]

dels att 6 § och 7 § 2 mom. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 6 b och 8 a §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 §
Förbrukare är lagringsskyldig, därest han under basåret inom riket, annorledes än vid fartygs drift i utrikes trafik, förbrukat olja, som han infört från utrikes ort. Vad nu sagts skall dock ej gälla, om han infört oljan på transportmedel för transportmedlets drift.	
Skyldig att lagra eldningsolja är ock den som under basåret vid anläggning inom riket förbrukat sådan olja, därest vid anläggningen under basåret och de två kalenderåren närmast dessförinnan förbrukats sammanlagt minst femtontusen kubikmeter eldningsolja.	
Första och andra styckena äga ej tillämpning på olja som förbrukas såsom råvara vid framställning av stadsgas för försäljning.	Första och andra styckena äga ej tillämpning på olja som förbrukas såsom råvara vid framställning av stadsgas för försäljning *eller såsom bränsle i gasturbin för framställning av elektrisk kraft med en installerad effekt som uppgår till fem megawatt eller däröver.*
	6 b §
	Den som innehar gasturbin för framställning av elektrisk kraft med en installerad effekt som uppgår till fem megawatt eller däröver är skyldig att hålla i lager sådant bränsle som behövs för att driva gasturbinen. Lagringsmängden fastställes av regeringen enligt grunder som riksdagen godkänt.

[1] Lagen omtryckt 1969:755
Senaste lydelse av lagens rubrik 1975:708.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

7 § 2 mom.[2]

Basmängd inom viss grupp av olja är den mängd olja, tillhörande gruppen, som den lagringsskyldige under de i 5 eller 6 § angivna omständigheterna sålt eller förbrukat under basåret eller, om han sålt eller förbrukat olja både under basåret och året eller ettvart av de två åren närmast dessförinnan, vad han under dylika omständigheter i genomsnitt för år sålt eller förbrukat under angivna tid. I fråga om gasol skall dock endast den försäljning eller förbrukning som skett under basåret beaktas. Beträffande ångturbin- och gasturbinanläggningar må regeringen förordna om andra grunder för beräkning av basmängd.

Vid beräkning av basmängd för säljare skall dock icke medräknas

a) olja som han sålt till statlig myndighet, vilken enligt regeringens beslut hade att vid tiden för försäljningen hålla lager av olja, tillhörande samma grupp som den försålda oljan;

b) olja tillhörande annan grupp än gasol, som han infört från utrikes ort eller utvunnit vid inhemskt oljeraffinaderi och för vidareförsäljning sålt till någon, vars försäljning av annan olja än gasol under kalenderåret närmast före försäljningen uppgått till sammanlagt minst tjugutusen kubikmeter;

c) gasol som han infört från utrikes ort eller utvunnit vid inhemskt oljeraffinaderi och för vidareförsäljning sålt till någon, vars försäljning av gasol under kalenderåret närmast före försäljningen uppgått till minst ettusen ton;

d) olja som han sålt till någon, vilken enligt överenskommelse med tillsynsmyndigheten var skyldig att under kalenderåret närmast efter försäljningen hålla lager av olja, tillhörande samma grupp som den sålda oljan;

Vid beräkning av basmängd för säljare skall dock icke medräknas

a) olja som han sålt till statlig myndighet, vilken enligt regeringens beslut hade att vid tiden för försäljningen hålla lager av olja, tillhörande samma grupp som den försålda oljan;

b) olja tillhörande annan grupp än gasol, som han infört från utrikes ort eller utvunnit vid inhemskt oljeraffinaderi och för vidareförsäljning sålt till någon, vars försäljning av annan olja än gasol under kalenderåret närmast före försäljningen uppgått till sammanlagt minst tjugutusen kubikmeter;

c) gasol som han infört från utrikes ort eller utvunnit vid inhemskt oljeraffinaderi och för vidareförsäljning sålt till någon, vars försäljning av gasol under kalenderåret närmast före försäljningen uppgått till minst ettusen ton;

d) olja som han sålt till någon, vilken enligt överenskommelse med tillsynsmyndigheten var skyldig att under kalenderåret närmast efter försäljningen hålla lager av olja, tillhörande samma grupp som den sålda oljan;

[2] Senaste lydelse 1975:708.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
e) eldningsolja som han sålt för förbrukning vid anläggning inom riket, vid vilken under de tre försäljningen närmast föregående kalenderåren förbrukats sammanlagt minst femtontusen kubikmeter eldningsolja;	e) eldningsolja som han sålt för förbrukning vid anläggning inom riket, vid vilken under de tre försäljningen närmast föregående kalenderåren förbrukats sammanlagt minst femtontusen kubikmeter eldningsolja;
f) olja som sålts för förbrukning såsom råvara vid framställning av stadsgas för försäljning;	f) olja som sålts för förbrukning såsom råvara vid framställning av stadsgas för försäljning;
g) olja som sålts för förbrukning vid fartygs drift i utrikes trafik.	g) olja som sålts för förbrukning vid fartygs drift i utrikes trafik;
	h) olja för drift av gasturbin för framställning av elektrisk kraft, om oljan sålts till någon som är lagringsskyldig enligt 6 b §.
	8 a §
	Den som för år 1977 ålagts skyldighet enligt 8 § andra eller tredje stycket beträffande förvaring eller förläggning av lager skall om ej annat särskilt föreskrives även därefter vara skyldig hålla dessa lager.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

2 Förslag till
Lag om ändring i förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.

Härigenom föreskrives i fråga om förordningen (1958:575) om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.[1]

dels att i 4 § orden "förordningen den 31 maj 1957 (nr 343) om oljelagring m. m." skall bytas ut mot "lagen (1957:343) om oljelagring m. m.",

dels att i 9 § orden "Kungl. Maj:t" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att i 9 § ordet "förordning" skall bytas ut mot "lag",

dels att rubriken till förordningen samt 1 § 1 mom. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Förordning om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.	*Lag* om avskrivning å vissa oljelagringsanläggningar, m. m.
	1 § 1 mom.[2]
Skattskyldig, som under de beskattningsår för vilka taxering i första instans verkställes åren *1959–1980* för stadigvarande bruk i rörelse färdigställer anläggning i bergrum för lagring av mineralolja eller annan anläggning för lagring av mineralolja, som innefattar skäligt skydd mot förstöring genom bombanfall eller beskjutning, äger att vid inkomsttaxeringen åtnjuta avdrag för avskrivning å anskaffningskostnaden för anläggningen på sätt nedan i 2 § stadgas. Avdrag för avskrivning som nu sagts medgives endast om anläggningen har en volym av minst 1 000 m^3 och anläggningen godkänts av överstyrelsen för ekonomiskt försvar.	Skattskyldig, som under de beskattningsår för vilka taxering i första instans verkställes åren *1959–1989* för stadigvarande bruk i rörelse färdigställer anläggning i bergrum för lagring av mineralolja eller annan anläggning för lagring av mineralolja, som innefattar skäligt skydd mot förstöring genom bombanfall eller beskjutning, äger att vid inkomsttaxeringen åtnjuta avdrag för avskrivning å anskaffningskostnaden för anläggningen på sätt nedan i 2 § stadgas. Avdrag för avskrivning som nu sagts medgives endast om anläggningen har en volym av minst 1 000 m^3 och anläggningen godkänts av överstyrelsen för ekonomsikt försvar.

Skattskyldig, som före beskattningsåret 1958 färdigställt anläggning, som i första stycket sägs, äger att vid inkomsttaxeringen åtnjuta avdrag för avskrivning av det i beskattningshänseende återstående oavskrivna värdet av anskaffningskostnaden för anläggningen *(restvärdet)* på sätt nedan i 2 § stadgas, under förutsättning att tillfredsställande utredning om restvärdet kan företes.

I anskaffningskostnaden för anläggning, som i första eller andra stycket avses, må icke medräknas kostnader för anskaffning av mark eller för anläggande av tillfartsvägar, körplaner o. dyl.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

[1] Senaste lydelse av 4 § 1969:758.
[2] Senaste lydelse 1969:758.

3 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter[1], som enligt lag (1976:297) gäller till utgången av år 1981,

dels att lagen skall äga fortsatt giltighet till och med utgången av år 1984,

dels att 2 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	2 §[2]
Särskild beredskapsavgift utgår *till utgången av juni månad 1979* för bensin med *sex* öre för liter och för motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja, med *sju* kronor för kubikmeter *samt därefter för bensin med ett öre för liter och för motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja med två kronor för kubikmeter.*	Särskild beredskapsavgift utgår för bensin med *sju* öre för liter och för motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja med *aderton* kronor för kubikmeter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

[1] Lagen omtryckt 1975:275.
Senaste lydelse av lagens rubrik 1975:275.
[2] Senaste lydelse 1976:297.

Innehåll

1. Inledning ... 1
2. Perspektivstudier för det ekonomiska försvaret ... 3
   2.1 Anvisningar för perspektivstudiernas fas 1 ... 3
   2.2 Perspektivstudie del 1 för det ekonomiska försvaret ... 3
   2.3 Anvisningar för perspektivstudiernas fas 2 ... 6
   2.4 Perspektivstudie del 2 för det ekonomiska försvaret ... 7
3. 1974 års försvarsutredning (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar ... 13
4. Anvisningar för programplanering m. m. ... 15
5. Programplaner för perioden 1977/78–1981/82 ... 19
   5.1 Programplan för det ekonomiska försvaret ... 19
   5.2 Överstyrelsen för ekonomiskt försvar ... 23
      5.2.1 Programmet Beklädnad m. m. ... 23
      5.2.2 Delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m. ... 26
      5.2.3 Programmet Övriga försörjningsviktiga varor ... 28
         5.2.3.1 Delprogrammet Kemiska produkter m. m. 28
         5.2.3.2 Delprogrammet Metaller m. m. ... 30
      5.2.4 Delprogrammet Ledning och samordning ... 32
         5.2.4.1 Information och utbildning ... 32
         5.2.4.2 Ledning och samordning av långsiktsplanering ... 33
         5.2.4.3 Informationsbehandling ... 34
         5.2.4.4 Ledning och administration ... 35
   5.3 Statens jordbruksnämnd (programmet Livsmedel) ... 36
   5.4 Statens vattenfallsverk (delprogrammet Elkraft) ... 38
   5.5 Transportnämnden (delprogrammen Transportsamordning och Landsvägstransporter) ... 40
   5.6 Statens järnvägar (delprogrammet Järnvägstransporter) ... 43
   5.7 Statens vägverk (delprogrammet Vägar) ... 47
   5.8 Luftfartsverket (delprogrammet Flygtransporter) ... 48
   5.9 Sjöfartsverket (delprogrammet Sjötransporter) ... 51
   5.10 Arbetsmarknadsstyrelsen (delprogrammet Arbetskraft) ... 53
   5.11 Postverket (delprogrammet Postal kommunikation) ... 55
   5.12 Sveriges riksbank (delprogrammet Penningmedel och betalningsförmedling) ... 56
6. ÖEF-utredningen ... 58
   6.1 Inledning ... 58
   6.2 Nuvarande ordning ... 59
      6.2.1 Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) ... 59
      6.2.2 Statens industriverk (SIND) och kommerskollegium (KK) ... 62

6.3 ÖEF-utredningen ... 63
6.3.1 Nya och förändrade arbetsuppgifter för ÖEF ... 63
6.3.2 Överväganden och förslag beträffande ansvars- och arbetsfördelningen mellan ÖEF och SIND resp. KK 64
6.3.3 Överväganden och förslag beträffande ÖEF:s normalorganisation ... 65
6.3.4 Överväganden och förslag beträffande krisorganisationsfrågor ... 71
6.3.5 Vissa särskilda frågor ... 73
6.3.6 Genomförande av föreslagna organisationsändringar 74
6.4 Remissyttrandena ... 74
6.4.1 ÖEF:s verksamhetsområde och verksamhetsinriktning ... 74
6.4.2 Ansvars- och arbetsfördelning mellan ÖEF och SIND respektive KK ... 75
6.4.3 ÖEF:s normalorganisation ... 75
6.4.3.1 Allmänt ... 75
6.4.3.2 Organisationsstruktur ... 76
6.4.3.3 Styrelse och rådsorganisation ... 79
6.4.3.4 Vissa samordningsfrågor ... 81
6.4.3.5 Metodutveckling ... 81
6.4.3.6 Byggnadsverksamhet ... 82
6.4.3.7 Personalbehov i den nya organisationen 82
6.4.3.8 Genomförande av omorganisationen ... 84
6.4.4 Krisorganisationsfrågor ... 84
6.4.5 Behov av ytterligare utredningar m. m. ... 86
7. 1975 års oljelagringskommitté (OLK) ... 88
7.1 Inledning ... 88
7.2 Nuvarande ordning ... 89
7.2.1 Oljelagringen före år 1958 ... 89
7.2.2 Oljelagringsprogrammet 1958–1962 ... 89
7.2.3 Oljelagringsprogrammet 1963–1969 ... 90
7.2.4 Oljelagringsprogrammet 1970–1976 ... 91
7.2.5 Kontrollstationen för oljelagringsprogrammet 1970–1976 ... 93
7.2.6 Lagringsåtgärder vidtagna mot bakgrund av oljekrisen 1973/74 ... 93
7.2.7 Övrig beredskapslagring i statlig regi ... 94
7.2.8 Författningar rörande oljelagring m. m. ... 95
7.3 Utredningen ... 96
7.3.1 Utredningsuppdraget ... 96
7.3.2 Behovet av beredskapslagring ... 97
7.3.3 Beredskapslagring inom energiområdet och uthållighet mot kriser och krig ... 98

7.3.3.1 Nuvarande lagring och uthållighet 98
7.3.3.2 Lagring och uthållighet enligt det ekonomiska försvarets långsiktsplanering .. 99
7.3.3.3 OLK:s förslag angående uthållighet mot olika kristyper 100
7.3.4 Lagringsprogrammets längd..... 101
7.3.5 Energiprognoser för år 1985 102
7.3.6 Fredskrislagring av olja 102
7.3.7 Beredskapslagring av flytande fossila bränslen och drivmedel för avspärrning och krig 104
7.3.8 Vinterdispens 105
7.3.9 Beredskapslagring av gasbensin och olja för den kemiska industrin 106
7.3.9.1 Utredningsområde och uthållighet..... 106
7.3.9.2 Beredskapslagring av gasbensin för den petrokemiska industrin..... 107
7.3.9.3 Beredskapslagring av olja för produktion av kimrök..... 108
7.3.9.4 Beredskapslagring av olja för ammoniaktillverkning 108
7.3.10 Beredskapslagring av koks för den metallurgiska industrin 108
7.3.10.1 Lagring för avspärrning och krig..... 108
7.3.10.2 Lagringsalternativ..... 109
7.3.10.3 Lagring för fredskris..... 109
7.3.11 Beredskapslagring av kärnbränsle..... 110
7.3.11.1 Behovet av kärnbränsle m. m. till år 1985 110
7.3.11.2 Behov av beredskapslager 111
7.3.11.3 Lagringens genomförande 113
7.3.11.4 Villkor för anskaffning och innehav av kärnbränslelager..... 114
7.3.12 Lagringsskyldighet för kraft- och värmeverk 115
7.3.13 Lagringsskyldighet för förbrukare av ångkol..... 116
7.3.14 Investeringskostnader och lagringsansvar..... 116
7.3.14.1 Nuvarande beredskapslagringssystem ... 116
7.3.14.2 Vissa konsekvenser av nuvarande tvångslagringssystem 117
7.3.14.3 Olika alternativ för kommande oljelagringsprogram..... 119
7.3.14.4 OLK:s förslag beträffande lagringsansvaret 124
7.3.14.5 Andel i äldre lagringsmål 125
7.3.14.6 Lagring för gasturbindrift 126
7.3.14.7 Lagring för fartygsdrift i utrikes sjöfart. 126
7.3.14.8 Lagring av koks och gasbensin m. m... 126

7.3.14.9 Lagring av kärnbränsle ... 127
7.3.15 Finansiering ... 128
7.3.16 Vissa särskilda frågor ... 132
7.3.16.1 Beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm ... 132
7.3.16.2 Åtgärder för att öka lagerhållningen av drivmedel inom jordbruket ... 133
7.3.16.3 Oljelagringsrådet ... 133
7.3.17 Författningsfrågor ... 134
7.4 Reservationer och särskilda yttranden ... 134
7.5 Remissyttranden ... 136
7.5.1 Behovet av beredskapslagring ... 136
7.5.2 Mål för uthålligheten ... 136
7.5.3 Lagringsprogrammets längd och förslaget om en kontrollstation ... 137
7.5.4 Energiprognoser för år 1985 ... 137
7.5.5 Fredskrislagring av olja ... 137
7.5.6 Beredskapslagring av flytande fossila bränslen och drivmedel för avspärrning och krig ... 138
7.5.7 Vinterdispens ... 138
7.5.8 Beredskapslagring av gasbensin och olja för den kemiska industrin ... 140
7.5.9 Beredskapslagring av koks för den metallurgiska industrin ... 141
7.5.10 Beredskapslagring av kärnbränsle ... 142
7.5.11 Lagringsskyldighet för kraft- och värmeverk ... 143
7.5.12 Investeringskostnader och lagringsansvar ... 143
7.5.12.1 Lagringens utformning ... 143
7.5.12.2 Lagringsansvaret ... 146
7.5.12.3 Andel i äldre lagringsmål ... 146
7.5.13 Finansiering ... 147
7.5.14 Vissa särskilda frågor ... 149
7.5.14.1 Beredskapsbestämmelserna i Svensk Byggnorm ... 149
7.5.14.2 Åtgärder för att öka lagerhållningen av drivmedel inom jordbruket ... 150
7.5.14.3 Oljelagringsrådet ... 150
8. 1974 års försvarsutredning (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82 ... 151
9. Föredraganden ... 158
9.1 Det ekonomiska försvarets fortsatta utveckling ... 158
9.1.1 Grunder ... 158
9.1.2 Uthållighet ... 160
9.2 Programvis inriktning ... 162
9.2.1 Programmet Livsmedel ... 162

9.2.2 Programmet Beklädnad m. m. ... 163
9.2.3 Programmet Energi ... 165
9.2.3.1 Delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m. ... 165
9.2.3.2 Delprogrammet Elkraft ... 201
9.2.4 Programmet Övriga försörjningsviktiga varor ... 202
9.2.4.1 Delprogrammet Kemiska produkter m. m. 202
9.2.4.2 Delprogrammet Metaller m. m. ... 203
9.2.5 Programmet Transporter ... 205
9.2.5.1 Delprogrammet Transportsamordning ... 206
9.2.5.2 Delprogrammet Järnvägstransporter ... 206
9.2.5.3 Delprogrammet Landsvägstransporter ... 206
9.2.5.4 Delprogrammet Vägar ... 207
9.2.5.5 Delprogrammet Flygtransporter ... 207
9.2.5.6 Delprogrammet Sjötransporter ... 208
9.2.6 Programmet Tjänster ... 208
9.2.6.1 Delprogrammet Arbetskraft ... 208
9.2.6.2 Delprogrammet Penningmedel och betalningsförmedling ... 209
9.2.6.3 Delprogrammet Postal kommunikation ... 209
9.2.6.4 Delprogrammet Ledning och samordning 210
9.2.7 Övrig verksamhet ... 210
9.2.8 Personalförstärkningar ... 211
9.3 ÖEF:s organisation m. m. ... 211
9.3.1 Inledning ... 211
9.3.2 ÖEF:s verksamhetsområde och verksamhetsinriktning ... 212
9.3.3 Ansvars- och arbetsfördelning mellan ÖEF och SIND respektive KK ... 213
9.3.4 ÖEF:s normalorganisation ... 214
9.3.4.1 Principiell utformning av organisationen 214
9.3.4.2 Organisationsstruktur ... 214
9.3.4.3 Styrelse och rådsorganisation ... 216
9.3.4.4 Personaldimensionering ... 217
9.3.4.5 Genomförande av omorganisationen ... 219
9.3.5 ÖEF:s krisorganisation m. m. ... 220
9.3.6 Behov av ytterligare utredningar ... 225
9.4 Kostnader 1977/78–1981/82 ... 226
9.5 Kostnader 1977/78 ... 227
9.6 Upprättade lagförslag ... 228
9.6.1 Specialmotivering ... 228
9.7 Hemställan ... 231

10. Anslagsframställning för överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) 232
10.1 Programmet Livsmedel 232
10.1.1 Investeringar 233
10.1.1.1 Lagring för beredskapsändamål 233
10.1.2 Driftkostnader 233
10.2 Programmet Beklädnad m. m. 234
10.2.1 Investeringar 234
10.2.1.1 Lån till teko-, sko- och garveriindustrier 234
10.2.1.2 Lagring för beredskapsändamål 235
10.2.2 Driftkostnader 235
10.3 Programmet Bränsle, drivmedel 236
10.3.1 Investeringar 237
10.3.1.1 Lagring för beredskapsändamål 237
10.3.1.2 Förrådsanläggningar m. m. 237
10.3.2 Driftkostnader 238
10.4 Programmet Sjukvård 238
10.4.1 Investeringar 239
10.4.1.1 Lagring för beredskapsändamål 239
10.4.1.2 Förrådsanläggningar m. m. 239
10.4.2 Driftkostnader 239
10.5 Programmet Kemiska produkter m. m. 240
10.5.1 Investeringar 240
10.5.1.1 Lagring för beredskapsändamål 240
10.5.1.2 Förrådsanläggningar m. m. 241
10.5.2 Driftkostnader 241
10.6 Programmet Metaller m. m. 242
10.6.1 Investeringar 242
10.6.1.1 Lagring för beredskapsändamål 242
10.6.1.2 Förrådsanläggningar m. m. 243
10.6.2 Driftkostnader 243
10.7 Programmet Övrigt 243
10.7.1 Information och utbildning 243
10.7.1.1 Driftkostnader 244
10.7.2 Ledning och samordning av långsiktsplanering 244
10.7.2.1 Driftkostnader 244
10.7.3 Informationsbehandling 244
10.7.3.1 Driftkostnader 245
10.7.4 Ledning och administration 245
10.7.4.1 Driftkostnader 245
10.8 Föredraganden 246
11. Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78 247
11.1 Driftbudgeten 247
11.1.1 Sammanställningar 248
11.1.2 Programmet Beklädnad m. m. 249

11.1.3 Programmet Bränsle, drivmedel 249
11.1.4 Programmet Sjukvård 249
11.1.5 Programmet Kemiska produkter m. m. 250
11.1.6 Programmet Metaller m. m. 250
11.1.7 Programmen Livsmedel, Beklädnad m. m. Sjukvård, Kemiska produkter m.,m., Metaller m. m. 250
11.1.8 Programmet Övrigt 250
11.2 Kapitalbudgeten 251
Bilaga 2:1 256
Bilaga 2:2 257

GOTAB Stockholm 1977

Bilaga 3 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Troedsson

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser socialdepartementets verksamhetsområde

---

1. Övrigt totalförsvar: programmet Sjukvård

Programmet sjukvård utgör en viktig del av totalförsvaret. Det bygger huvudsakligen på samma personella och materiella resurser som i fred. Sjukvårdens uppgift i krig är att ta hand om alla sjuka och skadade, såväl civila som militära, oberoende av sjukdomens eller skadans omfattning eller typ och att ge dem en med hänsyn till omständigheterna godtagbar vård. I krig måste dock sjukvården verka i en annan miljö än i fred, vilket kan nödvändiggöra andra principer för sortering, prioritering, behandling m. m. av patienter.

1.1 Sjukvårdsberedskapens fortsatta utveckling

1.1.1 Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Socialstyrelsen har enligt regeringens anvisningar lagt fram en programplan för hälso- och sjukvården i krig för perioden 1977/78–1981/82.

Enligt anvisningarna skulle styrelsen redovisa en samlad programplan för anslagen Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m., Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara samt Viss krigssjukvårdsutbildning m. m. under femte huvudtiteln.

Programplanen skulle inriktas på att undanröja de brister beträffande sjukvården i krig och under avspärrning som försvarsutredningen har påvisat i betänkandet (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar. Planeringsramen för de tre ovan angivna anslagen angavs till 15 milj. kr. per år i pris- och löneläge för februari 1976.

Styrelsen skulle vidare i samråd med överstyrelsen för ekonomiskt försvar redovisa programplan för beredskapslagring av läkemedel och sjukvårdsmateriel. Inriktningen för planeringen skulle vara att förbättra uthålligheten. Styrelsen skulle redovisa ett utkast till vilka läkemedel och vilken sjukvårdsmateriel som behöver beredskapslagras. Någon planeringsram angavs inte.

Styrelsen har mot bakgrund av regeringens anvisningar, den befintliga organisationen vid planeringsperiodens början, målen för verksamheten m. m. angett en allmän inriktning av den civila hälso- och sjukvården i krig för tiden fram till år 1982. Styrelsen anser att sjukvården i krig måste inriktas mot en sådan flexibilitet att sjukvårdsresurserna, främst de kirurgiska resurserna, skall kunna omfördelas till olika delar av landet och där beredas möjlighet att snabbt börja verka. En höjning av beredskapen bör ske redan i fred genom organisation av bl. a. rörliga operationslag och katastrofplatsenheter.

Styrelsen anser vidare att ledningsorganisationen blir mer effektiv om sjukvårdshuvudmännen får sin del av ansvaret för ledning av sjukvården även under krig och om de blir direkt representerade på de olika ledningsnivåerna. Sjuktransportorganisationen bör samordnas inom totalförsvaret och personalplaneringen inriktas mot att personalen får behålla sina fredsbefattningar. Utbildningen av medicinalpersonal och administrativ personal bör utökas både kvantitativt och kvalitativt.

Styrelsens programplan (alternativ 1) innebär vidare att skyddet mot B-stridsmedel förstärks. Inom sjukvårdsanläggningar inriktas åtgärderna på att skydda patienter, personal och olika funktioner. Försörjningsmässigt förstärks hälso- och sjukvårdens uthållighet.

I organisationsförslaget prioriteras operationsverksamheten före vårdplatskapaciteten. Detta har skett dels med tanke på den inriktning som har getts av försvarsutredningen, dels på grund av att det är betydligt lättare att i ett beredskapsläge komplettera vårdplatsutrustning än operationsutrustning.

Inom den anbefallda ramen anser sig styrelsen ha presenterat förslag som så långt det är möjligt försöker tillgodose totalförsvarets krav på sjukvården i krig. Dessa förslag är emellertid enligt styrelsens uppfattning helt otillräckliga för att fylla behovet av sjukvård i krig. Styrelsen finner det därför nödvändigt att lägga fram ett eget förslag på en ekonomiskt högre nivå (alternativ 2), vilket styrelsen betraktar som sitt huvudalternativ.

De önskvärda förbättringarna av resurserna för sjukvården i krig kan således enligt styrelsen inte rymmas inom en ram på 15 milj. kr. per budgetår. Den nuvarande flexibla operationskapaciteten går inte att behålla. Inom ramen ryms endast ett mindre antal särskilt uppsatta operationsannex som kompletteras med den modernare delen av den beredskapslagrade operationsutrustningen. I övrigt måste delar av utrustningen från äldre operationsavdelningar utnyttjas för att komplettera ett 35-tal större vårdcentraler, som därmed bör kunna tjänstgöra som operationsannex. Då den äldre ope-

rationsutredningen till stora delar är tekniskt föråldrad, måste den successivt utgå under tiden fram till mitten av 1980-talet. Det är enligt styrelsen nödvändigt att utnyttja viss del av denna materiel för att undvika en nedgång i flexibel operationskapacitet.

Den önskvärda förbättringen och ökningen av vårdplatsutrustningen är inte heller möjlig inom föreskriven ram. Det är inte heller möjligt att omsätta eller höja materielens standard. Lokala bristsituationer avseende vårdplatskapacitet kommer snabbt att uppstå. Det totala antalet vårdplatser blir också otillfredsställande.

Styrelsen har för att höja effekten på kort sikt prioriterat en förbättring av ledningsorganisationen, rörliga operationslag, utbildning av fältepidemiologiska grupper, kirurgi- och ledningspersonal samt en komplettering av blodförsörjningen. Någon särskild utrustning för de rörliga operationslagen ryms emellertid inte inom den ekonomiska ramen.

Programplanen ger uttryck för en relativt stark satsning på utbildningssidan jämfört med dagens läge. Styrelsen anser att utbildningen för sjukvård i krig måste ses som ett komplement till den utbildning och den arbetserfarenhet, som medicinsk och administrativ personal skaffar sig i fred. En stark prioritering måste dock göras både till och inom de grupper som i en krigssituation får en påtagligt annorlunda arbetssituation och de som har det största utbildningsbehovet.

Inom delprogrammet för utbildning skall även bekostas annan verksamhet, bl. a. försvarsmedicinsk tjänstgöring. Inom den föreskrivna ramen finns endast möjlighet att göra ett tjänstgöringsuttag för den försvarsmedicinska tjänstgöringen motsvarande ca 50 % av nuvarande uttag.

Inom delprogrammet Försörjning har regeringen inte föreskrivit några ekonomiska ramar.

Den redovisning för sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär, som ges i programplanen, är enligt styrelsen att anse som ett första utkast till behovsberäkning för beredskapslagring m. m. för avspärrning och krig. En särskild utredning inom styrelsen behandlar detta stora och kostnadskrävande komplex. Utredningen beräknas kunna avge en första rapport under budgetåret 1977/78. Siffermaterialet i programplanen är därför mycket preliminärt.

Styrelsen understryker vidare, att den fredsadministrativa organisationen måste ses över, om den skall kunna bilda en effektiv grund för planering, organisation, utrustning, försörjning, utbildning, personalplanering samt för samordningen med övriga delar av totalförsvaret.

Den nu anbefallda ekonomiska ramen 15 milj. kr. per år skulle innebära att organisationen för sjukvården i krig skulle vara helt otillfredsställande vid femårsperiodens slut.

Fördelningen av kostnader på produktionsområden enligt alternativ 1 framgår av följande tabell.

Fördelning av kostnader på produktionsområden (1 000-tal kr.).

Produktionsområde	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	1977/82
Anskaffning av materiel	3 230	3 740	3 600	4 500	4 500	19 570
Underhåll och förrådsverksamhet	4 908	4 979	4 846	4 711	4 718	24 162
Annexlokaler och förrådsbyggnader	900	800	800	700	600	3 800
Utbildning m. m.	2 655	2 610	2 975	3 415	3 445	15 100
Forskning och utveckling	200	200	200	200	200	1 000
Förvaltning						
a) regional planläggning	2 200	2 300	2 300	2 400	2 500	11 700
Summa	14 093	14 629	14 721	15 926	15 963	75 332
b) centralt	5 658	6 204	6 365	6 407	6 487	31 121
Summa	*19 751*	*20 833*	*21 086*	*22 333*	*22 450*	*106 453*
Försörjning						
a) beredskapslagring	77 200	77 000	81 000	83 000	83 000	401 200
b) driftkostnader	11 940	23 880	35 820	47 760	59 700	179 100
Summa	*89 140*	*100 880*	*116 820*	*130 760*	*142 700*	*580 300*
Totalsumma	*108 891*	*121 713*	*137 906*	*153 093*	*165 150*	*686 753*

Den av socialstyrelsen föreslagna högre ekonomiska ramen (alternativ 2) ligger inom en genomsnittlig årsram av 24 milj. kr.

Alternativ 2 skiljer sig från alternativ 1 bl. a. genom att operationskapaciteten för den beredskapslagrade operationsutrustningen skulle bli nästan fördubblad till mitten av 1980-talet och att moderna operationsavdelningar kan anskaffas. Anskaffningen av operationsavdelningar medför en motsvarande kapacitetsökning inom medicinsk service och poliklinisk vård. Trots detta är kapaciteten enligt styrelsen otillräcklig. Det högre alternativet medför att anskaffning sker av ytterligare 5 000 vårdplatsutrustningar och av utrustning till 5 000 sjukhärbärgesplatser. Standarden på samtliga vårdplatsutrustningar höjs. Slutligen sker en förstärkning av utbildningen främst inom ramen för frivilligorganisationernas verksamhet.

Socialstyrelsen anser att ramen 24 milj. kr. innebär ett väsentligt tillskott av flexibel operations- och vårdplatskapacitet för en relativt ringa kostnadsökning i förhållande till anbefalld ram. Därigenom kommer enligt styrelsen organisationen att bättre kunna svara mot de krav, som totalförsvaret ställer på hälso- och sjukvården i krig. En bättre handlingsfrihet ernås också på lång sikt.

Fördelning av kostnader på produktionsområden enligt alternativ 2 framgår av följande tabell.

Fördelning av kostnader på produktionsområden (1 000-tal kr.).

Produktionsområde	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81	1981/82	1977/82
Anskaffning av materiel	4 400	9 800	11 300	12 300	11 800	49 600
Underhåll och förrådsverksamhet	4 908	5 979	5 846	5 711	5 718	28 162
Annexlokaler och förrådsbyggnader	900	800	800	700	600	3 800
Utbildning	4 100	4 500	4 600	4 700	4 800	22 700
Forskning och utveckling	600	600	600	600	600	3 000
Förvaltning						
a) regional planläggning	2 600	2 700	2 700	2 800	2 900	13 700
Summa	17 508	24 379	25 846	26 811	26 418	120 962
b) centralt	5 658	6 204	6 365	6 407	6 487	31 121
Summa	*23 166*	*30 583*	*32 211*	*33 218*	*32 905*	*152 083*
Försörjning						
a) beredskapslagring	77 200	77 000	81 000	83 000	83 000	401 200
b) driftkostnader	11 940	23 880	35 820	47 760	59 700	179 100
Summa	*89 140*	*100 880*	*116 820*	*130 760*	*142 700*	*580 300*
Totalsumma	*112 306*	*131 463*	*149 031*	*163 978*	*175 605*	*732 383*

1.1.2 1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen har i betänkandena (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar och (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82 behandlat frågan om sjukvården i krig och därvid anfört att denna funktion måste ägnas ökad uppmärksamhet.

De studier och utredningar som har genomförts inom sjukvårdsområdet visar enligt försvarsutredningen, att sjukvårdsresurserna i flera avseenden är helt otillräckliga under avspärrning och i krig eller att de inte kan utnyttjas rationellt. Utredningen anför också, att det är synnerligen angeläget att bristerna snabbt undanröjs. Den bedömer att en avsevärt större effekt skulle kunna uppnås om andra principer för utnyttjande av de samlade resurserna tillämpas.

I detta sammanhang har försvarsutredningen funnit det väsentligt att utgå ifrån att ett krig för vår del kommer att beröra hela samhället och att vårt försvar förutsätter hela samhällets samlade ansträngningar. Hälso- och sjukvården skall främst minska dödlighet och invaliditet samt återföra personal i sin verksamhet. Detta är en för samhället gemensam angelägenhet och leder enligt utredningens mening till behov av en för totalförsvaret så långt möjligt gemensam krigsorganisation för hälso- och sjukvård.

Ansvaret för planläggning av och omställning till krigsorganisation av den allmänt civila hälso- och sjukvården åvilar sjukvårdshuvudmännen, som därvid skall utgå från socialstyrelsens anvisningar. Sjukvårdshuvudmännen ansvarar även för driften av krigsorganisationen, medan ledningen i övrigt vid krigsorganisering övergår till länsstyrelserna. Försvarsutredningen har understrukit betydelsen av att ansvar i fred för viss verksamhet bör följas av motsvarande ansvar i krig. Därav följer enligt utredningen att sjukvårdshuvudmännen bör åläggas sin del av ansvaret för ledning och drift av sjukvården även under krig liksom för förberedelserna härför i fred.

Genomförda studier har påvisat, att sjukvårdsresurserna i krig är helt otillräckliga inom vissa delar av landet. Bristerna har därvid visat sig vara störst i fråga om kirurgisk operationskapacitet. Mot denna bakgrund anser försvarsutredningen det nödvändigt, att sådana åtgärder vidtas att även civil kirurgisk kapacitet kan koncentreras till de delar av landet där de behövs och där de snabbt skall kunna börja utnyttjas. De sjuktransporter, som disponeras med nuvarande organisation, är emellertid enligt utredningen otillräckliga. För att förbättra möjligheterna till snabb behandling av skadade, skulle det vara önskvärt att i större utsträckning kunna disponera helikoptrar för transport av skadade. Civila och militära helikoptrar inom landet bör kunna betraktas som gemensamma tillgångar för totalförsvaret. Med ett sådant synsätt skulle de samlade helikoptertillgångarna i krig kunna utnyttjas alltefter lägets krav. Det innebär att militära helikoptrar i fred i ökad utsträckning borde kunna utnyttjas för bl. a. sjuktransporter. Utredningen förordar mot denna bakgrund att möjligheterna undersöks att öka helikopterkapaciteten inom landet med lämplig fördelning av kostnaderna.

För att resurserna för sjukvård och sjuktransporter skall kunna utnyttjas rationellt behövs en effektiv ledningsorganisation. Nuvarande organisation med central och högre regional sjukvårdsledning bedömer försvarsutredningen som i princip lämplig. Sjukvårdshuvudmännen bör tillförsäkras erforderligt inflytande i dessa organ. Utredningen anför, att på samma sätt som gäller för den högre regionala sjukvårdsledningen bör det övervägas att organisera en lägre regional sjukvårdsledning med representanter för försvarsområdesbefälhavare, länsstyrelse och sjukvårdshuvudmän. Effektivitet och snabbhet förutsätter att de olika organen för sjukvårdsledning tilldelas relativt vidsträckta befogenheter inom ramen för nuvarande ledningssystem.

Försvarsutredningen anser vidare att utbildningen avseende hälso- och sjukvård i krig bör förbättras såväl för medicinalpersonal som för viktigare administrativ personal.

Försvarsutredningen biträder försörjningsberedskapsutredningens förslag i betänkandet (SOU 1975:57) Varuförsörjning i kristid att uthålligheten när det gäller sjukvårdsmateriel och läkemedel bör förbättras och förordar, att

speciell lagring kommer till stånd. Härvid bör läkemedelsråvaror, sera och produktionsförberedelser för vätskeförsörjning prioriteras. I fråga om sjukvårdsmateriel anser dock försvarsutredningen att ställningstagande till lagringens omfattning kan ske först sedan resultat av pågående utredning inom socialstyrelsen föreligger. Utredningen förordar i detta sammanhang, att sjukvårdshuvudmännen får ett ökat ansvar för den beredskapslagrade materielen för bl. a. beredskapssjukhus.

Beträffande skyddet av personal, patienter och viktigare sjukvårdsfunktioner har försvarsutredningen förordat, att uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att skapa skydd för avgörande sjukvårdsfunktioner, främst kirurgi. Enligt utredningen blir emellertid kostnaderna mycket högre om behovet av skydd för såväl personal och patienter som viktigare sjukvårdsfunktioner helt skall tillgodoses. Utredningen förordar därför att frågan om skyddet av sjukvårdsinrättningar i krig, bl. a. omfattningen av skyddet och finansiering av detsamma, närmare undersöks. Utredningen erinrar här om det nya system för planering, produktion och finansiering av skyddsrum som håller på att införas.

Inom hälso- och sjukvårdsområdet pågår f. n. ett stort antal utredningar och studier. Försvarsutredningen har anmält ett behov av att bl. a. närmare undersöka hur finansieringen av sjukvårdens beredskapsåtgärder bör ske mot bakgrund av den inriktning utredningen angivit samt vilka administrativa och författningsmässiga åtgärder som behövs. Utredningen finner därför att det behövs en närmare utredning för att problem sammanhängande med sjukvården i krig skall kunna ges en rationell helhetslösning.

Försvarsutredningen har i annat sammanhang anfört, att utredningar om sjukvården i krig ej bör fördröja landstingens beredskapsplanläggning, vari sjukvården är en väsentlig del. Ej heller bör sådana utredningar fördröja åtgärder för att avhjälpa de största bristerna inom sjukvården i krig. Därav följer att en del av de åtgärder socialstyrelsen föreslår i sin programplan bör vidtas utan dröjsmål.

Utredningen har tidigare framfört att det är nödvändigt att sådana åtgärder vidtas som möjliggör att även civil kirurgisk kapacitet kan koncentreras till olika områden där den snabbt skall kunna verka. Redan under programplaneperioden bör följaktligen en förstärkning ske av bl. a. den rörliga kirurgiska kapaciteten och av vårdmöjligheterna.

Den nödvändiga förbättringen av ledningsorganisationen bör, utöver pågående studier och närmare utredning, omfatta en beredskapsplanläggning för landstingens verksamhet i krig utgående från att sjukvårdshuvudmännen åläggs sin del av ledningsansvaret i en på olika nivåer integrerad ledningsorganisation i krig. Denna planläggning bör inledas snarast.

Försvarsutredningen förordar att den ekonomiska planeringsramen för den kommande femårsperioden utökas i förhållande till den i regeringens anvisningar angivna ramen så att den i huvudsak motsvarar alternativ två

i socialstyrelsens programplan. Därtill kommer medel för att möjliggöra beredskapslagring av främst läkemedel och sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär i huvudsak enligt de grunder socialstyrelsen föreslagit. Planeringsramen för detta måste dock närmare prövas bl. a. mot bakgrund av kraven på uthållighet, sammansättningen av lagringen och driftkostnaderna för lagren.

1.1.3 Föredraganden

Resurserna under fred är av avgörande betydelse för att hälso- och sjukvården skall kunna fylla sin viktiga funktion inom totalförsvaret. För den långsiktiga inriktningen av hälso- och sjukvården i krig är hänsynstaganden till fredsresursernas framtida utveckling därför betydelsefulla. En betydande utbyggnad av hälso- och sjukvården har skett under senare tid i vårt land. Det gäller både kvantitativt och kvalitativt. Vi har en väl utbyggd sjukhusvård, medan den öppna vården utanför sjukhusen fortfarande är otillräcklig. Tyngdpunkten i den fortsatta utbyggnaden har därför lagts på en utbyggnad av den öppna distriktsvården samt på långtidssjukvården. Utbyggnaden möjliggörs bl. a. av att tillgången på läkare och annan personal beräknas öka i snabb takt under det närmaste decenniet. Sålunda ökar antalet läkare från ca 17 000 år 1976 till ca 26 000 år 1985.

Förmågan och viljan till motstånd inom totalförsvaret kräver en väl fungerande sjukvård i krig och under avspärrning. En alltför stor skillnad mellan freds- och krigssjukvården kan medföra att motståndsviljan undergrävs. Av dessa skäl bör beredskapslagring av läkemedel, sjukvårdsmateriel etc. vara av sådan omfattning att sjukvården på väsentliga områden så långt som möjligt kan hålla fredsmässig standard även under en relativt lång avspärrningsperiod.

1974 års försvarsutredning har i sina betänkanden (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar och (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82 anfört bl. a. att sjukvårdsresurserna i flera avseenden är otillräckliga under avspärrning och i krig och att det är synnerligen angeläget att bristerna snabbt avhjälps. Utredningen pekar bl. a. på behovet av en effektiv ledningsorganisation för sjukvård och sjuktransporter, ökad uthållighet i försörjningen med sjukvårdsmateriel och läkemedel, utvidgad utbildning av berörd personal för hälso- och sjukvården i krig samt förbättrat skydd för personal, patienter och viktigare sjukvårdsfunktioner.

Mot bakgrund bl. a. av vad försvarsutredningen anfört har tillkallats en parlamentariskt sammansatt kommitté (S 1976:05) för att utreda frågan om sjukvården i krig. Enligt direktiven skall målsättningen för kommitténs utredningsarbete vara att sjukvårdens fredsresurser i största möjliga utsträckning skall användas i krig samt att den i fred gällande sjukvårdslagstiftningen bör utgöra grunden för de bestämmelser som skall gälla i krig. I möjligaste

mån bör ett enhetligt ansvar för verksamheten i fred och krig eftersträvas. Kommittén skall samråda med olika utredningar inom fredssjukvården och med utredningar inom totalförsvarssektorn, som berör sjukvården i krig. Utredningsarbetet skall bedrivas skyndsamt.

Kommunministern kommer senare denna dag att föreslå regeringen att förelägga riksdagen förslag om landstingskommunernas inordnande i den kommunala beredskapsplanläggningen. Därvid får nuvarande ansvars- och organisationsförhållanden tas till utgångspunkt. Utredningen om sjukvården i krig bör således inte fördröja landstingens inordnande i den kommunala beredskapsplanläggningen.

Socialstyrelsen har redovisat en programplan för hälso- och sjukvården i krig för perioden 1977/78–1981/82. Enligt regeringens anvisningar skulle programplanen bl. a. inriktas på att undanröja de brister som försvarsutredningen har påvisat. Styrelsen skulle vidare i samråd med överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) redovisa programplan för beredskapslagring av läkemedel och sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär. Inriktningen för planeringen har varit att förbättra uthålligheten.

För anslagen Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m., Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara och Viss krigssjukvårdsutbildning m. m. gavs en planeringsram på sammanlagt 15 milj. kr. per budgetår i pris- och löneläge februari 1976. För beredskapslagring av läkemedel och sjukvårdsmateriel gavs inga planeringsramar.

I programplanen har socialstyrelsen angett en allmän inriktning av den civila hälso- och sjukvården i krig för tiden fram t. o. m. budgetåret 1981/82. Styrelsen anser att sjukvården i krig måste inriktas mot en sådan flexibilitet att sjukvårdsresurserna, främst den kirurgiska kapaciteten, skall kunna koncentreras till bristområden. Det är synpunkter som försvarsutredningen också har fört fram och som jag i princip ansluter mig till. Socialstyrelsen har emellertid framhållit, att den anbefallda ekonomiska ramen på 15 milj. kr. per år innebär en organisation för sjukvården i krig, vars effekt inte kan anses vara tillfredsställande vid femårsperiodens slut. I programplanen har socialstyrelsen därför som sitt huvudalternativ föreslagit en vidare ekonomisk ram. Inom denna vidare ram, som har betecknats som alternativ 2, kan utrustningen för den beredskapslagrade operationsutrustningen moderniseras och nästan fördubblas fram till mitten av 1980-talet. Det högre alternativet medför också att vårdplatsresurserna kan förstärkas. Styrelsen prioriterar således anskaffning av operationsavdelningar med tillhörande serviceavdelningar före utrustning till vårdavdelningar. Även jag förordar denna inriktning, men jag vill betona att det är angeläget att även vårdmöjligheterna är tillfredsställande.

Försvarsutredningen har funnit att utbildningen avseende hälso- och sjukvård i krig bör förbättras både för medicinalpersonal och för viktigare administrativ personal. Socialstyrelsens programplan ger uttryck för en re-

lativt stark satsning på utbildningssidan jämfört med nuläget. Jag delar den uppfattningen och anser liksom styrelsen att utbildningen skall ha karaktär av ett komplement till den utbildning som medicinsk och administrativ personal får i fred samt att utbildningsresurserna bör koncentreras till de personalgrupper, som i en krigssituation får en påtagligt förändrad arbetssituation och de som har det största utbildningsbehovet. Den utbildning som bedrivs med hjälp av olika frivilligorganisationer anser jag angelägen. Den utgör ett värdefullt komplement till den av socialstyrelsen anordnade utbildningen. Frivilligorganisationernas utbildningsinsatser bör därför prioriteras.

Försvarsutredningen förordar att den ekonomiska planeringsramen för den kommande femårsperioden utökas i förhållande till den i anvisningarna angivna ramen så att den i huvudsak motsvarar alternativ 2 i socialstyrelsens programplan. Som jag tidigare har anfört anser jag det angeläget att väsentligt förbättra resurserna för sjukvården i krig och ansluter mig därför till försvarsutredningens förslag. Socialstyrelsen bör för den aktuella femårsperioden kunna utgå från detta förslag vid planeringen av den verksamhet som bekostas från anslagen Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m., Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara och Viss krigssjukvårdsutbildning m. m. En sådan satsning bör leda till att i hög grad avhjälpa bristerna inom nuvarande organisation av sjukvårdsberedskapen. Jag vill i detta sammanhang också erinra om den utredning om sjukvården i krig som nyligen tillkallats.

I fråga om försörjningsberedskapen för läkemedel och sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär gäller följande. Socialstyrelsen har programansvar för försörjningen med läkemedel, sjukvårdsmateriel, vätska, sera och vacciner under avspärrning och krig. ÖEF har produktionsansvar för planläggning av produktion och beredskapslagring av läkemedel och sjukvårdsmateriel. För sera och vacciner har statens bakteriologiska laboratorium (SBL) motsvarande produktionsansvar.

För den angivna avspärrningsperioden beräknar socialstyrelsen kostnaderna för beredskapslagring av läkemedel till 200 milj. kr. i prisläget februari 1976. För försörjningen med sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär under samma tid har kostnaderna preliminärt beräknats till minst 190 milj. kr. Till detta kommer kostnader för behovet av vätskeproduktion och lagring av sera och vacciner med ca 11 milj. kr.

Försvarsutredningen uttalar att planeringen för en krigssituation bör koncentreras till åtgärder som dels kan anses fylla ett krigsavhållande syfte, dels öka uthålligheten vid försvar mot angrepp. Utredningen anser också att viss försörjningsförmåga avseende livsmedel, beklädnadsvaror, bränsle för uppvärmning, läkemedel m. m. bör skapas i syfte att säkra befolkningens överlevnad under en period efter ett krig. Målet för uthålligheten när det gäller dessa områden bör därför enligt försvarsutredningen sättas högre än

inom övriga områden. ÖEF har fått i uppdrag att studera bl. a. behovet av beredskapsåtgärder för efterkrigstid. I avvaktan på resultatet av dessa studier och därpå följande ytterligare överväganden i fråga om uthålligheten inom delprogrammet Försörjning bör planeringen t. v. utgå från uthållighet under tolv månaders total avspärrning. Med utgångspunkt häri bör lageruppbyggnad av läkemedel t. v. få planeras inom ett belopp av ca 30 milj. kr. per budgetår, vilket för planeringsperioden innebär ca 150 milj. kr. Jag har då också tagit hänsyn till försörjningsbehovet för vätskeproduktion samt lagring av sera och vacciner.

När det gäller sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär anser försvarsutredningen att ställning kan tas till lagringens omfattning först när resultat av pågående utredning inom socialstyrelsen föreligger. Jag delar den uppfattningen och avser därför att återkomma i denna fråga när nödvändigt planeringsunderlag föreligger.

Socialstyrelsen har i programplanen belyst verksamhetens inverkan på anslaget Socialstyrelsen. De ökade och nya arbetsuppgifterna medför ökat personalbehov för styrelsen. Frågan om socialstyrelsens framtida organisation utreds f. n. Socialstyrelsens förslag om personalförstärkning bör enligt min mening prövas sedan styrelsens översynsutredning lagt fram sina förslag. För att kunna genomföra den av mig föreslagna förstärkningen av sjukvårdsberedskapen bör för socialstyrelsen beräknas medel med 100 000 kr. för utnyttjande av expertis, utöver i prop. 1976/77:100, bil. 8, under förslagsanslaget E 1. Socialstyrelsen föreslaget belopp. Ställningstaganden till socialstyrelsens anslagsframställningar i övrigt och hemställan om anslag för budgetåret 1977/78 på grund härav görs i det följande vid anmälan av anslagsfrågor.

1.1.4 Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för sjukvårdsberedskapens fortsatta utveckling som jag har angett i det föregående.

1.2 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

DRIFTBUDGETEN

Femte huvudtiteln

E. Myndigheter inom hälso- och sjukvård, socialvård m. m.

E 1. Socialstyrelsen

Med hänvisning till vad jag har anfört i det föregående hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Socialstyrelsen* för budgetåret 1977/78 utöver i prop. 1976/77:100, bil. 8 föreslaget förslagsanslag anvisa ytterligare 100 000 kr.

I prop. 1976/77:100 (bil 8 s. 157) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1977/78 beräkna till *Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m.* ett förslagsanslag av 4 533 000 kr., till *Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara* ett reservationsanslag av 3 476 000 kr. och till *Viss krigssjukvårdsutbildning m. m.* ett förslagsanslag av 2 650 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

H. Övrig sjukhusvård

H 5. Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m.

1975/76	Utgift	3 784 437
1976/77	Anslag	4 533 000
1977/78	Förslag	5 067 000

Från anslaget bekostas förvaring och underhåll av beredskapsutrustning för den civila sjukvårdens krigsorganisation.

	1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
		Social-styrelsen	Före-draganden
1. Arvoden till redogörare			
a) för centrala förråd	23 000	- 3 000	- 9 000
b) för lokala förråd	216 000	- 20 000	- 20 000
2. Ersättning för förrådsverksamhet m. m.	1 036 000	+174 000	+134 000
3. Hyror m. m.	1 930 000	+310 000	+270 000
4. Frakter m. m.	405 000	+435 000	+395 000
5. Reparation och underhåll m. m. av materiel	795 000	- 22 000	-195 000
6. Kostnader för centrala materielredovisning	128 000	- 7 000	- 41 000
Summa	**4 533 000**	**+867 000**	**+534 000**

Socialstyrelsen

1. Arvodena till redogörare för centrala och lokala förråd bör utgå med oförändrade belopp, dvs. med 2 400 kr. resp. 1 200 kr. per år.
2. Anpassningen av förrådsväsendet till gällande organisation är budgetåret 1977/78 inne i ett intensivt skede. Arbetet sker landstingsvis och beräknas vara klar budgetåret 1978/79. I samband härmed sker ett omfattande byte av förrådslokaler med anledning av mindre bra förråd.
3. Hyreskostnaderna ökar på grund av utbyte till såväl ur mobiliseringssynpunkt som ur fredsmässig förvaltningssynpunkt bättre förrådslokaler.
4. Kostnaderna för frakter ökar jämfört med tidigare dels som en följd av längre transportavstånd i samband med utrustningens anpassning till gällande organisation, dels genom ökad materielanskaffning.

Föredraganden

Med hänvisning till sammanställningen och till vad jag anfört i det föregående hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Förvaring och underhåll av viss sjukvårdsmateriel m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 5 067 000 kr.

H 6. Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara

1975/76	Utgift	2 808 027	Reservation 1 824 168
1976/77	Anslag	3 476 000	
1977/78	Förslag	5 718 000	

Från anslaget bekostas ny- och återanskaffning av utrustning m. m. för beredskapssjukhus samt vissa stödfunktioner för dessa. Vidare bekostas ersättningar till sjukvårdshuvudmännen för beredskapsplanläggning och ändringsarbeten inom byggnader planlagda för användning inom den civila krigssjukvården.

	1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
		Social-styrelsen	Föredraganden
Beräknade bruttoutgifter			
1. Anskaffning av utrustning m. m. för hälso- och sjukvården i krig	1 700 000	+1 853 000	+1 083 000
2. Ersättning till sjukvårdshuvudmännen m. fl. för utförda ändringsarbeten	1 000	+ 879 000	+ 879 000
3. Ersättning till sjukvårdshuvudmännen för vissa planläggningskostnader	1 850 000	+ 570 000	+ 275 000
4. Reparation av förrådsbyggnader	25 000	+ 85 000	+ 5 000
	3 576 000	**+3 387 000**	**+2 242 000**
Beräknade omsättningsinkomster	100 000	–	–
Beräknade nettoutgifter	**3 476 000**	**+3 387 000**	**+2 242 000**

Socialstyrelsen

1. Styrelsen avser att fortsätta anskaffningen av utrustning för blodförsörjningsverksamheten i krig med ca 1,4 milj. kr. För anskaffning och komplettering av röntgenutrustning begär styrelsen 693 000 kr. medan 660 000 kr. begärs för utrustning av mikrobiologiska reservlaboratorier. I övrigt begärs medel för utrustning för infektionssjukvård samt hälsovård och B-skydd.

2.–3. Ersättningar till sjukvårdshuvudmännen för utförda ändringsarbeten resp. planläggningskostnader baseras på uppgifter som inhämtats från sjukvårdshuvudmännen. Styrelsen utbetalar ersättningarna kalenderårsvis till sjukvårdshuvudmännen. Begärda medel skall täcka kostnaderna för kalenderåret 1977 och utbetalas våren 1978 till huvudmännen.

4. Styrelsen har att bekosta reparations- och underhållsarbeten i egna lokaler. I förhyrda lokaler får styrelsen bekosta smärre justerings- och ändringsarbeten och då ofta i samband med förrådsförhyrningen för att minska hyreskostnaderna.

Föredraganden

Med hänvisning till vad jag anfört i det föregående förordar jag att anslaget tas upp med 5 718 000 kr. I överensstämmelse med socialstyrelsens förslag beräknar jag sammanlagt ca 2,8 milj. kr. för anskaffning av utrustningar till krigsblodcentraler, röntgenavdelningar och mikrobiologiska reservlaboratorier.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Utrustning m. m. av beredskapssjukhus vid krig eller krigsfara* för budgetåret 1977/78 anvisa ett reservationsanslag av 5 718 000 kr.

H 7. Viss krigssjukvårdsutbildning m. m.

1975/76	Utgift	2 413 000
1977/78	Anslag	2 650 000
1978/79	Förslag	3 510 000

Från anslaget bekostas utbildningen av personal som avses tjänstgöra inom den allmänt civila hälso- och sjukvårdens krigsorganisation.

	1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
		Social-styrelsen	Före-draganden
1. Utbildning av personal för den civila hälso- och sjukvårdens krigsorganisation	935 000	+418 000	+418 000
2. Pedagogiskt utvecklingsarbete och beredskapsutbildning	37 000	+ 73 000	–
3. Försvarsmedicinsk tjänstgöring	739 000	–189 000	+263 000
4. Försvarsmedicinsk forskning och utveckling	–	+110 000	–
5. Utbildning av vapenfria tjänstepliktiga för vilka socialstyrelsen är utbildningsmyndighet	84 000	+ 26 000	+ 26 000
6. Bidrag till Svenska Röda Korset för utbildning av civilsamariter och personal för krigsblodcentralorganisationen	635 000	– 2 000	+ 23 000
7. Bidrag till Sveriges kvinnliga bilkårers riksförbund för utbildning av bilförare	220 000	+ 55 000	+130 000
Summa	**2 650 000**	**+491 000**	**+860 000**

Socialstyrelsen

1. Befattningsinriktade kurser grundade på personalens krigsbefattningar inom den civila hälso- och sjukvården i krig kommer budgetåret 1977/78 att ordnas inom programmen sjukvård, hälsovård och B-skydd, ledning och försörjning. Styrelsen begär medel för sammanlagt 18 kurser i bl. a. krigskirurgi, omhändertagande på skadeplats, regional-lokal ledning och fältepidemiologi samt för ca 40 beredskapssjukhuskonferenser. Antalet kursdeltagare beräknas till ca 1 200.
2. Medlen för fredsutbildning är tillräckliga endast för prioriterade målgrupper bland medicinal- och administrativ personal. Övrig personal inom sjukvården avses få kompletterande utbildning under ett beredskapsskede. Beredskapsutbildningen behöver förberedas i fred i form av utbildningsplaner, innehållsbeskrivningar och metodanvisningar för olika typer av aktiviteter.
3. Det är en strävan från socialstyrelsens sida att den försvarsmedicinska tjänstgöringen för läkare skall fullgöras inom sådana discipliner där läkaren kan komma att verka under beredskap och krig. Tjänstgöringen avses kunna omfatta öppen vård, psykiatri, akutsjukvårdens olika discipliner, mikrobiologi och beredskapsplanering på olika administrativa nivåer. Antalet tjänstgöringsmånader per år beräknas till ca 100.
4. Socialstyrelsens perspektivstudier har visat på behovet av forskning och utveckling för hälso- och sjukvården i krig. Behovet av studier gäller främst inom områden kring människan i krigets miljö, hennes prestationsförmåga och känslighet för vapenverkan samt för krigsbehov av viktig materiel. För inriktning av forskningen, precisering av forskningsbehoven och för att styra in dessa på olika forskningsinstitutioner bör en samarbetsgrupp för olika myndigheter bildas.
5. Styrelsen är utbildningsmyndighet för vapenfria tjänstepliktiga inom hälso- och sjukvårdsområdet. Varje utbildningsmyndighet har att själv svara för kostnaderna för föreläsararvoden, kursmaterial m. m. för denna utbildning medan arbetsmarknadsstyrelsen svarar för kostnaderna för ekonomiska och sociala förmåner. Totalt beräknas ca 140 vapenfria tjänstepliktiga genomgå utbildning under budgetåret 1977/78.
6. För socialstyrelsens räkning utbildar Svenska Röda Korset samariter för placering inom den civila krigssjukvården (i första hand hemsjukvården). Varje år behöver minst 400 samariter grundutbildas och minst 100 repetitionsutbildas. Utbildningen av personal vid krigsblodcentraler påbörjades under budgetåret 1975/76 och beräknas vara avslutad under budgetåret 1977/78. För utbildning av civilsamariter beräknas 550 000 kr. och för utbildning av personal vid krigsblodcentraler 83 000 kr.
7. Med hänsyn till det stora behovet av hjälpambulansförare föreslår styrelsen en höjning av bidraget till Sveriges kvinnliga bilkårers riksförbund.

Härutöver anser styrelsen det vara nödvändigt att söka täcka behovet av personal inom sjukvårdstransportsektorn genom bl. a. uppskov från försvarsmakten och civilförsvaret och genom att utnyttja annan sjukvårdsutbildad personal med körutbildning.

Föredraganden

Med hänvisning till sammanställningen och till vad jag anfört i det föregående beräknar jag anslaget till 3 510 000 kr. Jag har därvid räknat med att den försvarsmedicinska tjänstgöringen kommer att omfatta ca 200 tjänstgöringsmånader.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Viss krigssjukvårdsutbildning m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 3 510 000 kr.

H 9. Driftkostnader för beredskapslagring av läkemedel m. m.

Nytt anslag (förslag) 7 200 000

Från anslaget bör täckas kostnader för drift av beredskapslager av läkemedel, sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär m. m.

	Förslag 1977/78	
	Social-styrelsen	Föredraganden
1. Läkemedel	10 000 000	6 660 000
2. Förbrukningsmateriel	5 400 000	–
3. Vätska (infusionslösningar)	100 000	100 000
4. Sera och vacciner	660 000	440 000
Summa	**16 160 000**	**7 200 000**

Socialstyrelsen

1. Anslagsbehovet för att bygga upp en försörjningsberedskap för läkemedel grundar sig på en detaljerad, medicinskt behandlingsinriktad förteckning över läkemedelsbehovet under avspärrning och krig. I samråd med överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) har det totala medelsbehovet fördelats över femårsperioden 1977–82. Driftkostnaden för beredskapslager av läkemedel uppskattas av ÖEF erfarenhetsmässigt till ca 12,6 % av investeringskostnaden. För budgetåret 1977/78 har hänsyn även tagits till driftkostnader för vid budgetårets ingång redan existerande beredskapslager av läkemedel.

2. Anslagsbehovet för drift av beredskapslager av sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär beräknas på preliminära uppgifter från styrelsens försörjningsmaterielutredning, varför anslagsbehovet får betecknas som preliminärt. Samma kostnadsnivå som för drift av läkemedel har därvid tillämpats.
3. Medelsbehovet för vätskeförsörjningen avser bl. a. kostnader för tillsyn och funktionskontroll av apparatur installerad i reservanläggningar. Socialstyrelsen förutser ett överförande till ÖEF fr. o. m. budgetåret 1978/79 av planläggnings- och förvaltningsansvar för dessa reservanläggningar.
4. Medelsbehoven för sera- och vaccinförsörjningen har bedömts i samverkan med försvarets sjukvårdsstyrelse och statens bakteriologiska laboratorium. Om en reducering av färdigproduktlagringen kan ske till förmån för halvfabrikatlagring etc. kan kostnaderna sannolikt reduceras. Detta kräver dock längre förberedelsetider för produktionens igångsättning.

Föredraganden

Jag har i det föregående förordat flera åtgärder för att förbättra beredskapen inom programmet Sjukvård. Som konsekvens härav kommer jag i det följande att föreslå att ett nytt investeringsanslag för beredskapslagring av läkemedel, förbrukningsmateriel, sera och vacciner samt för anskaffning av reservanläggningar för vätskeproduktion benämnt Beredskapslagring av läkemedel, m. m. tas upp på kapitalbudgeten. För att möjliggöra ett planmässigt utnyttjande av investeringsanslaget förordar jag vidare att riksdagens medgivande inhämtas att beställning av läkemedel får läggas ut inom en kostnadsram, som jag anger i det följande. Ett nytt anslag behövs för att täcka kostnaderna för den föreslagna beredskapslagringen. Jag förordar med hänvisning till sammanställningen att 7,2 milj. kr. tas upp under ett nytt förslagsanslag benämnt Driftkostnader för beredskapslagring av läkemedel m. m.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Driftkostnader för beredskapslagring av läkemedel m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 7 200 000 kr.

KAPITALBUDGETEN

VIII: Fonden för beredskapslagring

Överstyrelsens för ekonomiskt försvar delfond.

VIII:2 Beredskapslagring av läkemedel, m. m.

Nytt anslag (förslag) 30 000 000

Från anslaget bör bekostas investeringar för beredskapslager av läkemedel och reservanläggningar för vätskeproduktion m. m.

	Förslag 1977/78	
	Social-styrelsen	Före-draganden
1. Läkemedel	38 500 000	26 100 000
2. Förbrukningsmateriel	41 800 000	–
3. Reservanläggningar för vätske-produktion (infusionslösningar)	2 420 000	2 400 000
4. Sera och vacciner	2 200 000	1 500 000
Summa	**84 920 000**	**30 000 000**

Socialstyrelsen

1. Till grund för uppbyggnaden av läkemedelslagren ligger den under budgetåret 1975/76 reviderade förteckningen över beredskapsläkemedel. Med hjälp av tidigare direkt till överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) anvisade medel har t. o. m. budgetåret 1976/77 lageruppbyggnad genomförts till en nivå motsvarande 55 milj. kr. i 1976 års priser. Uppbyggnadsetappen under budgetåret 1977/78 i fråga om beredskapslager av läkemedel beräknas kosta sammanlagt 38,5 milj. kr. i 1977 års prisläge.
2. Med hänsyn till utrednings- och beredskapsläget anser styrelsen att ett prioriterat urval av särskilt importberoende artiklar bör komma i fråga för lageruppbyggnad under budgetåret 1977/78. Detta urval kan bestå av suturmateriel, laboratoriereagenser och utensilier, infusionsmateriel etc. Investeringskostnaden beräknas uppgå till 41,8 milj. kr. för budgetåret 1977/78.
3. Investeringsutgifterna för att tillskapa reservanläggningar för vätskeproduktion avser byggnadstekniska åtgärder inom befintliga byggnader, anskaffning och installation av apparatur typ autoklaver, destillationsapparater etc. Underlaget baseras på uppgifter från vätskeproducenter och berörda fastighetsägare. Den sammanlagda kostnaden uppskattas till 4,2

milj. kr. i 1976 års priser. Med hänsyn till bl. a. ombyggnads-, leverans- och installationstider bör belastningen fördelas på två budgetår. För budgetåret 1977/78 erfordras 2 420 000 kr. Styrelsen förutser ett överförande till ÖEF fr. o. m. budgetåret 1978/79 av planläggnings- och förvaltningsansvar för dessa reservanläggningar.

4. Kostnaderna för att beredskapslagra sera och vacciner har bedömts med utgångspunkt från en utredning som framtagits i samverkan med statens bakteriologiska laboratorium och försvarets sjukvårdsstyrelse. Ansvarig för verkställigheten av beredskapslagringen är SBL. Medelsbehovet uppskattas till sammanlagt 7,0 milj. kr. i 1976 års priser. Medelsbehovet för budgetåret 1977/78 uppgår till 2,2 milj. kr.

Föredraganden

Med hänvisning till vad jag anfört i det föregående och till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att medge att beställning av läkemedelsråvaror och läkemedel får läggas ut inom en kostnadsram av 40 000 000 kr.
2. till *Beredskapslagring av läkemedel, m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 30 000 000 kr.

Innehållsförteckning

Socialdepartementet bil. 3 1
1. Övrigt totalförsvar: programmet Sjukvård 1
1.1 Sjukvårdsberedskapens fortsatta utveckling 1
1.1.1 Programplan för perioden 1977/78–1981/82 1
1.1.2 1974 års försvarsutredning 5
1.1.3 Föredraganden 8
1.1.4 Hemställan 11
1.2 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78..... 12

Bilaga 4 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Turesson

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Övrigt totalförsvar: programmet Ledning m. m.

Televerkets försvarsförberedelser innefattar att planera verksamhet i krig och under beredskap så att skilda totalförsvarsgrenars oundgängliga behov av telekommunikationer inom landet och med andra länder kan tillgodoses. Detta innebär att verket under fred och krig levererar, underhåller och idriftsätter teleanordningar för totalförsvaret. Vidare skall televerket under krig upprätthålla driften vid televerkets anläggningar i erforderlig omfattning samt verka för att omställning från fredsförhållanden till beredskapstillstånd och krig skall kunna genomföras snabbt och att föreliggande uppgifter i största möjliga utsträckning skall kunna lösas även under omställningstiden.

Fortsatt utveckling av televerkets försvarsberedskap

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Televerket har enligt regeringens anvisningar sänt in programplan för perioden 1977/78–1981/82 avseende televerkets försvarsberedskap. Planeringen skulle enligt anvisningarna inriktas mot att förstärka de mest avgörande funktionernas uthållighet, nämligen reservtelefonstationer, transportabel utrustning samt skydd för telex- och datanät. Planeringsramen angavs till 6 milj. kr. per år i pris- och löneläge den 1 februari 1976.

Televerket redovisar i programplanen beredskapsläge, mål för verksamheten samt beredskapsåtgärder under programplaneperioden för funktionerna, skyddsrum för reservanläggningar och personal, telegraf och telex, datakommunikation, telefon, lokalisering av linjeanläggningar och stationer, rundradiodistribution, kraftförsörjning, teleanordningar för televerkets led-

ning i krig samt vissa skyddsåtgärder avseende ny datacentral i Kalmar.

Därutöver redovisar televerket sin planläggning för krigsorganisation och utbildning.

För försvarsberedskapsåtgärder på investeringssidan har televerket följt planeringsramen 6 milj. kr. enligt regeringens anvisningar, vartill kommer 1 milj. kr. under budgetåret 1977/78 för datacentral i Kalmar. Investeringsbehovet för perioden blir följaktligen 31 milj. kr. Därutöver finansieras beredskapsåtgärder enligt programplanen inom ramen för televerkets driftstat. Kostnader som inplanerats med denna finansieringsform omfattar 133 milj. kr. för programplaneperioden.

Den anbefallda investeringsramen om 6 milj. kr. per år medför enligt televerket att investeringarna måste ske i så låg takt att vissa system är omoderna innan de är helt utbyggda. Av denna anledning anser televerket att investeringsramen bör höjas till 10 milj. kr. per år i prisläge den 1 februari 1976.

1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen konstaterar i sina betänkanden (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar och (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82 att samhällets beroende av telekommunikationer liksom känsligheten för störningar av dessa kommer att öka. Av denna anledning bör enligt försvarsutredningen sådana åtgärder även fortsättningsvis vidtas att de mest avgörande funktionernas uthållighet kan förstärkas. Den av televerket redovisade programplanen motsvarar enligt utredningens mening den av utredningen föreslagna inriktningen.

Totalförsvarets samband i krig kommer till största delen att under överskådlig framtid bygga på televerkets nät. Som försvarsutredningen framhåller i sitt första betänkande bör följaktligen beredskapsåtgärder främst vidtas för att öka uthålligheten i sambandsmedlen. Det är därvid enligt utredningens mening väsentligt att erforderliga åtgärder vidtas i en något ökad takt. För utnyttjandet av televerkets nät under kriser och krig vill utredningen betona betydelsen av att uppmärksamhet ägnas frågor rörande trafikbegränsning. Transportabel reservmateriel bör vidare disponeras till sådant antal att ersättning av de mest väsentliga förbindelserna kan ske i händelse av krigsskador.

Försvarsutredningen anser att skyddet av telexnätet är otillfredsställande. Beredskapsåtgärderna inom detta område bör därför förstärkas. Planering pågår för införande av ett allmänt datanät. Åtgärder bör enligt utredningen vidtas för att skydda de mest vitala delarna av detta nät.

Sammanfattningsvis anför utredningen att tyngdpunkten i beredskapsåtgärderna bör ligga inom områdena uthållighet i televerkets telefonnät samt skydd av telex- och datanät. För att åtgärderna skall få tillfredsställande

omfattning bör den ekonomiska planeringsramen för den kommande femårsperioden utökas något i förhållande till den i anvisningarna angivna ramen.

Föredraganden

Totalförsvarets samband i krig och beredskap bygger i mycket stor utsträckning på telekommunikationerna. Televerkets programplan upprättad enligt regeringens anvisningar har inriktats mot en förstärkning av krigsuthålligheten hos verkets anläggningar. Detta sker genom anläggning och anskaffning av reservtelefonstationer, transportabel utrustning samt skydd för telex- och datanät. Planeringsramen för den aktuella perioden vad gäller investeringar har angivits till 6 milj. kr. per budgetår i pris- och löneläget den 1 februari 1976. Därutöver finansierar televerket vissa beredskapsåtgärder genom den av regeringen fastställda driftstaten.

Försvarsutredningen har för sin del ansett att den ekonomiska planeringsramen för den kommande femårsperioden bör utökas något för att medge åtgärder av en tillfredsställande omfattning. Jag kan för min del i huvudsak ansluta mig till utredningens uppfattning. I övrigt har jag inga erinringar vad gäller programplanen.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av televerkets försvarsberedskap som jag har angett i det föregående.

Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

Kapitalbudgeten

I. STATENS AFFÄRSVERKSFONDER

B. Televerket

(1) **Teleanläggningar m. m.** I prop. 1976/77:100 bil. 9 s. 237 har till Teleanläggningar m. m. för budgetåret 1977/78 föreslagits ett investeringsanslag av 870 600 000 kr., varav i avvaktan på särskild proposition om totalförsvarets fortsatta utveckling, oförändrat 6 000 000 kr. beräknats för investeringar för försvarsberedskap.

I det föregående har redovisats bl. a. programplan för televerkets försvarsförberedelser och mina ställningstaganden till programplanen.

Föredraganden

Televerket har i sin anslagsframställning för budgetåret 1977/78 begärt 11 200 000 kr. för investeringar för försvarsberedskap, varav 4 400 000 kr. för vissa skyddsanläggningar (s. k. EMP-skydd) avseende en ny datacentral i Kalmar.

Regeringen har den 2 december 1976 beslutat om bl. a. kostnadsplan för datacentral m. m. i Kalmar och därvid föreskrivit att EMP-skydd inte skall anordnas.

Mot bakgrund av vad jag anfört i det föregående om televerkets försvarsförberedelser förordar jag att ett belopp av 6 200 000 kr. beräknas för televerkets försvarsberedskap under budgetåret 1977/78.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Teleanläggningar m. m.* för budgetåret 1977/78 utöver i prop. 1976/77:100 bil. 9 föreslaget investeringsanslag anvisa ytterligare 200 000 kr.

Ekonomiskt försvar: programmet Transporter

Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

Driftbudgeten

SJÄTTE HUVUDTITELN

D. Sjöfart

(2) **D 1. Farledsverksamhet, exkl. isbrytning.** Under denna rubrik har i prop. 1976/77:100 bil. 9, för budgetåret 1977/78 föreslagits ett förslagsanslag av 181 200 000 kr., varav 320 000 kr. avser det ekonomiska försvaret. Härvid har det ekonomiska försvaret belastats med halva kostnaden för sjöfartsverkets försvarskontor, minus kostnaden för driftvärnchefen samt halva kapitalkostnaden för Falsterbokanalen.

Chefen för handelsdepartementet har tidigare i dag anmält bl. a. programplaner för det ekonomiska försvaret.

Sjöfartsverket har i sin programplan för delprogrammet Sjötransporter bl. a. hemställt om medel för förstärkning av planerings- och utredningsresurserna samt för anskaffning av viss materiel m. m. I prop. 1976/77:100

tog jag upp 20 000 kr. för en ökning av utbildningsinsatser m. m. med anknytning till beredskapsplanläggningen inom det ekonomiska försvarets ram.

Chefen för handelsdepartementet har tidigare redovisat sin syn på programplanen. Jag ansluter mig härtill och har för budgetåret 1977/78 räknat medel för förstärkning av försvarskontoret. Detta innebär att anslagsbehovet för sjöfart ökar med 110 000 kr. jämfört med vad jag har föreslagit i prop. 1976/77:100 bil. 9 s. 122.

I samband med att resurserna för det ekonomiska försvaret nu förstärks anser jag det lämpligt att hela kostnaden för försvarskontoret fr. o. m. budgetåret 1977/78 belastar det ekonomiska försvaret. Omläggningen, som är av teknisk natur, medför inget behov av ökning av anslaget Farledsverksamhet, exkl. isbrytning.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Farledsverksamhet, exkl. isbrytning* för budgetåret 1977/78 utöver i prop. 1976/77:100 bil. 9 föreslaget förslagsanslag anvisa ytterligare 110 000 kr.

E. Institut m. m.

(3) **E 1. Transportnämnden.** Under denna rubrik har i prop. 1976/77:100 bil. 9, för budgetåret 1977/78 föreslagits ett förslagsanslag av 2 417 000 kr.

Chefen för handelsdepartementet har tidigare i dag anmält bl. a. programplaner för det ekonomiska försvaret.

Transportnämnden har i sin programplan för delprogrammen Transportsamordning och Landsvägstransporter bl. a. hemställt om medel för anskaffning av viss radiokommunikationsutrustning m. m. I prop. 1976/77:100 tog jag i avvaktan på föreliggande proposition inte upp medel för dessa investeringar.

Chefen för handelsdepartementet har tidigare redovisat sin syn på programplanen. Jag ansluter mig till hans ställningstaganden och förordar att transportnämnden dels tillförs en förstärkning av bl. a. ransoneringsverksamheten, dels erhåller medel – 110 000 kr. – för anskaffning av radiokommunikationsutrustning. Sammantaget innebär mitt förslag att anslagsbehovet för transportnämnden för budgetåret 1977/78 uppgår till 210 000 kr. utöver vad som redovisades i prop. 1976/77:100 bil. 9 s. 132.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Transportnämnden* för budgetåret 1977/78 utöver i prop. 1976/77:100 bil. 9 föreslaget förslagsanslag anvisa ytterligare 210 000 kr., därav tre fjärdedelar att avräknas mot automobilskattemedlen.

F. Diverse

(4) **F 5. Beredskap för civil luftfart**

1975/76	Utgift	457 000	Reservation	2 202 000
1976/77	Anslag	2 200 000		
1977/78	Förslag	8 000 000		

I prop. 1976/77:100 bil. 9, s. 194 har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till Beredskap för civil luftfart för budgetåret 1977/78 beräkna ett reservationsanslag av 2 200 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp denna fråga.

Chefen för handelsdepartementet har tidigare i dag anmält bl. a. programplaner för det ekonomiska försvaret och därvid redovisat sin syn på den programplan för delprogrammet Flygtransporter som luftfartsverket har lagt fram. Jag ansluter mig till hans ställningstaganden och beräknar medelsbehovet för budgetåret 1977/78 till 8 000 000 kr., dvs. en ökning med 5 800 000 kr.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Beredskap för civil luftfart* för budgetåret 1977/78 anvisa ett reservationsanslag av 8 000 000 kr.

Kapitalbudgeten

I. STATENS AFFÄRSVERKSFONDER

C. Statens Järnvägar

(5) **Järnvägar m. m.** Statens järnvägar (SJ) är programmyndighet för delprogrammet Järnvägstransporter inom programmet Transporter. SJ:s programplan, som redovisas i bil. 2 till föreliggande proposition, innefattar bl. a. vissa investeringar för försvarsberedskap.

I prop. 1976/77:100 bil. 9 s. 266 har till Järnvägar m. m. för budgetåret 1977/78 föreslagits ett investeringsanslag av 672 400 000 kr., varav – i avvaktan på särskild proposition om totalförsvarets inriktning – oförändrat 2 300 000 kr. beräknats för investeringar för försvarsberedskap.

Chefen för handelsdepartementet har tidigare i dag anmält bl. a. programplaner för det ekonomiska försvaret och därvid redovisat sin syn på den programplan för delprogrammet Järnvägstransporter som SJ har lagt fram. Jag ansluter mig till hans ställningstaganden och beräknar den medelsförbrukning som erfordras för ändamålet under budgetåret 1977/78 inom investeringsanslaget Järnvägar m. m. till 2 900 000 kr., dvs. en ökning med 600 000 kr.

Jag förordar nu att investeringsanslaget Järnvägar m. m. för budgetåret 1977/78 beräknas med hänsyn till det större belopp för investeringar i försvarsberedskap som jag här föreslagit.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Järnvägar m. m.* för budgetåret 1977/78 utöver i prop. 1976/77:100 bil. 9 föreslaget investeringsanslag anvisa ytterligare 600 000 kr.

Bilaga 5 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Wikström

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde.

Övrigt totalförsvar: programmet Ledning m. m.

Den fortsatta utvecklingen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio

Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Sveriges Radio har enligt regeringens anvisningar sänt in programplan för perioden 1977/78–1981/82 avseende företagets beredskap. Enligt anvisningarna skulle programplanen omfatta beredskapsåtgärder för lokalradion samt utbyggnad för central programproduktion vid Sveriges Radio. Planeringsramen var angiven till 1 milj. kr. per år i pris- och löneläget februari 1976. Sveriges Radio redovisar i sin plan mål för beredskapsverksamheten enligt gällande avtal, beredskapsläget den 1 juli 1977 samt mål för och planering av verksamheten under programperioden.

Med utgångspunkt i de uppställda målen för perioden och i syfte att dels behålla beredskapsnivån, dels motverka föreliggande brister har företaget planerat beredskapsåtgärder för förrådshållning och service, omsättning av teknisk materiel för ljudradion och TV, förbättrad utbildning, rekrytering m. fl. personalåtgärder samt skydd för personal och programproduktion i Stockholm.

Vidare har planerats organisation m. m. för ljudradions sändningsledning och nyhetsverksamhet i krig, länsradioorganisationen samt för produktionsenheter vid försvarsmaktens och civila försvarets centrala ledning.

Kostnaderna för Sveriges Radios beredskap bestrids till större delen med avgiftsmedel, medan reservationsanslaget Viss beredskapsutrustning m. m. för Sveriges Radio under nionde huvudtiteln används för investeringar,

materielanskaffning, drift och underhåll av anläggningar samt övningsverksamhet.

Sveriges Radio anser att den angivna ramen endast räcker för viss återanskaffning av materiel, för bestridande av fasta kostnader samt för viss begränsad utbildning och övning så att nuvarande beredskapsnivå kan behållas. Ramen medger däremot i mycket ringa omfattning förbättringar av beredskapsnivån.

Att enbart vidta åtgärder för att behålla dagens nivå måste enligt Sveriges Radio relativt sett ses som en tillbakagång med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen och den ökande betydelsen av rundradion i kris- och krigsituationer.

För den fortsatta planeringen måste, understryker Sveriges Radio, medel tilldelas för att möjliggöra större säkerhet för rundradiosändningar i snabbt uppkomna kris- och konfliktlägen, ökade möjligheter för rundradion att sända från fredsproduktionsplatserna (främst Stockholm) vid krig och krigsfara samt för att förbättra möjligheterna för ljudradions sändningsledning och centrala nyhetsverksamhet i krig. Vidare måste medel tilldelas för beredskapsmaterielens anpassning med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen samt för förbättring av den personella beredskapen.

Sveriges Radio yrkar att en högre ambitionsnivå – och kostnadsram – väljs för rundradions beredskapsplanering än den i anvisningarna angivna. Det är Sveriges Radios uppfattning att den i de särskilda studierna av övrigt totalförsvar angivna lägsta nivån (1,4 milj. kr. per år) i stort sett har varit tillräcklig för att möjliggöra de förbättringar som här har angetts såsom nödvändiga, om utöver ramen medel ställs till förfogande för vissa investeringar.

1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen har i tidigare sammanhang i betänkandet (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar betonat betydelsen av lokalradions verksamhet i kriser och krig, samt att denna verksamhet planläggs parallellt med lokalradions fredstida uppbyggnad. Uppmärksamhet bör även ägnas åt möjligheterna till regionala TV-sändningar i krig.

Utredningen, som har granskat den i det föregående redovisade programplanen, anför i betänkandet (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82, att det är väsentligt att snabb och saklig information kan lämnas allmänheten även under perioder av beredskapshöjningar. I detta sammanhang intar radio- och TV-sändningarna en central roll, varför erforderlig persontillgång för dessa bör säkerställas. Det är i första hand enligt utredningen angeläget att sändningsledning och nyhetsverksamhet under krig kan fungera med god effektivitet.

Försvarsutredningen framhåller att Sveriges Radios anläggningar och re-

surser i Stockholm så långt möjligt bör utnyttjas även under krig. Det är emellertid rimligt att räkna med att landets olika centrala ledningsorgan i händelse av krig kommer att lämna Stockholmsområdet. Sveriges Radios fasta anläggningar i Stockholm kan därför sannolikt endast utnyttjas under en begränsad tid för den för totalförsvaret väsentligaste delen av programproduktionen. Skyddet i Stockholm bör därför enligt utredningen vara utformat som för övriga delar av totalförsvaret.

För att förbättra möjligheterna till fungerande radio- och TV-sändningar under krig anser utredningen sammanfattningsvis att den ekonomiska planeringsramen för den kommande femårsperioden för beredskapsåtgärder för rundradioverksamheten bör vidgas något i förhållande till vad som hittills har gällt.

Föredraganden

Mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag träffades år 1967 ett avtal om bolagets verksamhet vid krig eller krigsfara. Avtalet gäller under samma tid som avtalet mellan staten och Sveriges Radio angående programverksamheten. Enligt statsmakternas beslut år 1975 skall lokalradioverksamhet med början år 1977 bedrivas av ett dotterbolag till Sveriges Radio, Sveriges Lokalradio aktiebolag. Med anledning av riksdagens beslut (prop. 1975/76:110, UbU 1976/77:08, rskr. 1976/77:46) skall Sveriges Utbildningsradio aktiebolag fr. o. m. den 1 januari 1978 inrättas som ett dotterbolag till Sveriges Radio. Moderbolaget är huvudman för beredskapsplaneringen inom koncernens verksamhetsområde.

De med Sveriges Radios försvarsberedskap förenade kostnaderna bestrids till större delen från företagets ordinarie budget, dvs. från de mottagaravgiftsmedel som årligen ställs till företagets förfogande. Förvärv av viss beredskapsutrustning, vissa investeringar i samband härmed, drift och underhåll av anläggningar samt övningsverksamhet finansieras däremot med skattemedel över reservationsanslaget Viss beredskapsutrustning m. m. för Sveriges Radio under utbildningsdepartementets huvudtitel.

Försvarsministern har tidigare föreslagit allmänna riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling samt härvid bl. a. framhållit vikten av att informations- och upplysningsverksamheten även kan fungera i kris- och krigssituationer. Jag vill beträffande inriktningen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio för programplanperioden 1977/78–1981/82 anföra följande.

Programplanen utgör tillsammans med försvarsutredningens betänkanden viktiga underlag för regeringens förslag rörande Sveriges Radios ställning inom totalförsvaret. Jag finner det angeläget att i likhet med försvarsutredningen framhålla att radio- och TV-sändningar är centrala för möjlig-

heterna att lämna allmänheten snabb och saklig information även under beredskap. Det är därför angeläget att i första hand sändningsledning och nyhetsverksamhet kan fungera under krig med god effektivitet. Erforderlig personaltillgång för dessa funktioner måste således säkerställas.

Försvarsutredningen har också betonat betydelsen av lokalradions verksamhet. Jag ansluter till försvarsutredningens bedömning i detta avseende och vill framhålla vikten av att lokalradions verksamhet i kriser och krig planläggs parallellt med den fredstida uppbyggnaden.

Det är sammanfattningsvis för totalförsvaret angeläget att planeringen tar fasta på såväl de centrala resurserna som möjligheterna att utnyttja den regionala och lokala rundradioverksamheten. För nödvändiga förbättringar av möjligheterna till fungerande radio- och TV-sändningar under krig bör den ekonomiska planeringsramen för beredskapsåtgärder under den kommande femårsperioden vidgas något i förhållande till vad som hittills har gällt.

Hemställan

Under hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio som jag har angett i det föregående.

Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

DRIFTBUDGETEN

Nionde huvudtiteln

B. Kulturändamål

B 27 Viss beredskapsutrustning m. m. för Sveriges Radio

Utgift	1975/76	1 260 000	Reservation	1 260 000
Anslag	1976/77	860 000		
Förslag	1977/78	1 100 000		

Från anslaget bestrids Sveriges Radios kostnader för viss beredskapsutrustning m. m.

I prop. 1976/77:100 (bil. 12, s. 99) har regeringen föreslagit riksdagen

att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1977/78 till *Viss beredskapsutrustning m. m.* för Sveriges Radio beräkna ett reservationsanslag av 860 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp denna fråga.

Sveriges Radio

I en särskild skrivelse anför Sveriges Radio att sammanlagt 1,7 milj. kr. bör anvisas till vissa närmare angivna ändamål. Vid ingången av budgetåret 1976/77 befintlig reservation är helt bunden genom beställningar av materiel m. m.

Med hänsyn till skrivelsens innehåll torde någon närmare redogörelse inte böra lämnas i detta sammanhang. Riksdagens vederbörande utskott bör få tillfälle att ta del av skrivelsen.

Föredraganden

Anslaget bör föras upp med 1,1 milj. kr. Med hänvisning till vad jag anfört i det föregående hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Viss beredskapsutrustning m. m. för Sveriges Radio* för budgetåret 1977/78 anvisa ett reservationsanslag av 1 100 000 kr.

Bilaga 6 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Troedsson

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser jordbruksdepartementets verksamhetsområde

---

Ekonomiskt försvar: programmet Livsmedel

Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

Med hänvisning till vad chefen för handelsdepartementet har anfört i det föregående (bilaga 2) i fråga om programmet Livsmedel anmäler jag följande anslagsfrågor.

DRIFTBUDGETEN

Tionde huvudtiteln

C. JORDBRUKSPRISREGLERING

[1] C 1. Statens jordbruksnämnd

Regeringen har i prop. 1976/77:100 (bil. 13 s. 46) föreslagit att riksdagen under denna rubrik anvisar ett förslagsanslag av 16 920 000 kr.

Statens jordbruksnämnd har ansvaret för den ekonomiska försvarsberedskapen på livsmedelsområdet. Såsom redovisats i budgetpropositionen har nämnden föreslagit att beredskapssektionen ombildas till byrå samt att enheten tillförs två tjänster som byrådirektör.

Även enligt min mening bör sektionen ombildas till byrå. En tjänst som byråchef bör därför inrättas, varvid en tjänst som avdelningsdirektör kan dras in. Dessutom bör enheten tillföras ytterligare en handläggare. Kostnaderna härför räknar jag till sammanlagt 122 000 kr.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att vid statens jordbruksnämnd inrätta en tjänst för byråchef i Fe 23/24,
2. till *Statens jordbruksnämnd* för budgetåret 1977/78 utöver i prop. 1976/77:100 bil. 13 föreslaget förslagsanslag anvisa ytterligare 122 000 kr.

I prop. 1976/77:100 (bil. 13 s. 48) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1977/78 till Kostnader för beredskapslagring av livsmedel och fodermedel m. m. beräkna ett förslagsanslag av 47 961 000 kr. Jag anhåller att nu få ta upp denna fråga.

[2] C 4. Kostnader för beredskapslagring av jordbruksprodukter m. m.

1975/76	Utgift	[1]42 608 488
1976/77	Anslag	[1]47 961 000
1977/78	Förslag	60 041 000

[1] Anslaget Kostnader för beredskapslagring av livsmedel och fodermedel m. m.

För statens jordbruksnämnds beredskapslagring gäller vissa riktlinjer som, med stöd av riksdagens beslut, senast har fastställts av regeringen den 3 juni 1976.

	1976/77	Beräknad ändring 1977/78	
		Statens jordbruksnämnd	Föredraganden
Anslag			
Lagring av brödsäd och oljekraftfoder	13 680 000	+ 103 000	+ 103 000
Lagring av övriga livsmedel	11 202 000	+ 1 809 000	+ 1 709 000
Lagring av gödsel- och bekämpningsmedel	–	+ 5 101 000	+ 4 927 000
Ränta på fondkapital			
brödsäd och oljekraftfoder	11 250 000	+ 110 000	+ 110 000
övriga livsmedel	11 344 000	+ 2 683 000	+ 1 796 000
gödsel- och bekämpningsmedel	–	+ 3 200 000	+ 3 200 000
Övergripande planering m. m.	485 000	+ 235 000	+ 235 000
	47 961 000	**+13 241 000**	**+12 080 000**

Statens jordbruksnämnd

Enligt anvisningarna för programplaneringen för perioden 1977/78–1981/82 är jordbruksnämnden programmyndighet för programmet 1. Livsmedel och skall som sådan utarbeta programplan för denna period. Programmet är uppdelat på delprogrammen 1.1 Livsmedel, fodermedel m. m. och 1.2 Gödsel- och bekämpningsmedel. Nämnden har den 9 september 1976 överlämnat en sådan programplan till chefen för jordbruksdepartementet.

De behov och förslag till åtgärder för livsmedelsförsörjningen som anges i programplanen grundas bl. a. på de olika miljöförutsättningar som enligt anvisningarna skall ligga till grund för planeringen. Det ekonomiska försvaret har tilldelats två ekonomiska ramar, alternativ B och alternativ A. Nämndens programplan utgår från att fonden för beredskapslagring, statens jordbruksnämnds delfond, tillförs ytterligare 120 milj. kr. under planeringsperioden enligt alternativ B, varav 90 milj. kr. är avsedda för inköp av varor inom delprogrammet 1.1 Livsmedel, och 30 milj. kr. för delprogrammet 1.2 Gödsel- och bekämpningsmedel.

En successiv uppbyggnad resp. omstrukturering är planerad. Nyinvesteringen under budgetåret 1977/78 beräknas till ca 21,1 milj. kr.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar har produktionsansvaret för delprogrammet gödsel- och bekämpningsmedel medan jordbruksnämnden skall vara programmyndighet. Överstyrelsen har f. n. hela ansvaret för gödsel- och bekämpningsmedel. Nu föreslagen ändring av ansvaret innebär att kostnaderna för lagringen överförs till jordbrukshuvudtiteln.

Räntan på ianspråktaget kapital har beräknats efter en räntesats på 8 %.

Lagring av brödsäd och oljekraftfoder

Den totala lagringen under budgetåret 1976/77 omfattar 260 000 ton brödsäd och 65 000 ton oljekraftfoder. Det för denna lagring investerade beloppet är 150 milj. kr.

Nämnden föreslår för budgetåret 1977/78 en minskning av beredskapslagringen av brödsäd till 220 000 ton och en ökning av bl. a. lagringen av oljekraftfoder till 80 000 ton.

Kostnaderna för lagring, omsättning och administration har beräknats till 12 783 000 kr. Härtill kommer räntekostnaderna för disponerat kapital ur fonden för beredskapslagring, beräknade till 11 360 000 kr., varför totalkostnaden blir 25 143 000 kr. Kapitalbehovet har beräknats till 142 milj. kr.

Lagring av övriga livsmedel

Beredskapslagring av andra varor än brödsäd och oljekraftfoder sker i jordbruksnämndens regi. För denna lagring har för budgetåret 1976/77 investerats 151 250 000 kr.

Nämnden föreslår en lagerökning av främst importerade livsmedel och livsmedelsråvaror samt en begränsad lagerminskning av vissa livsmedel som produceras inom landet. Investeringsbehovet enligt dessa förslag är beräknat till 24,1 milj. kr. Genom en omstrukturering av lagringen friställs 8 milj. kr. från Svensk spannmålshandels investeringsandel. Nämnden föreslår därför att ytterligare 16,1 milj. kr. anvisas under investeringsanslaget Lagring av jordbruksprodukter m. m. för beredskapsändamål.

Kostnaderna för beredskapslagringen i jordbruksnämndens regi under nästa budgetår beräknas uppgå till 13 011 000 kr. Härtill kommer räntekostnaderna för denna lagring 14 027 000 kr., varför totalkostnaden blir 27 038 000 kr.

Lagring av gödsel- och bekämpningsmedel

För budgetåret 1977/78 föreslås dels en utökad lagring av kvävegödsel- och bekämpningsmedel, dels en minskad lagring av kaliumgödselmedel och råfosfat för framställning av fosforgödsel.

Kostnaderna för beredskapslagringen av gödsel- och bekämpningsmedel beräknas totalt uppgå till 5 101 000 kr. Härtill kommer räntekostnader om 3 200 000 kr., varför totalkostnaden beräknas uppgå till 8 301 000 kr.

Investeringsbehovet för den föreslagna ökade lagringen är beräknat till 5 milj. kr. Nämnden föreslår att ytterligare 5 milj. kr. anvisas under investeringsanslaget Lagring av jordbruksprodukter för beredskapsändamål.

Övergripande planering m. m.

Under denna anslagspost redovisas kostnader för övriga beredskapsåtgärder som behövs för planläggning av livsmedelsberedskapen med LIBE-modellen (30 000 kr.) och ADB-system (200 000 kr.), utredningar beträffande planläggningen av ersättningsproduktionen inom livsmedelsområdet (75 000 kr.), planläggning av jordbrukets blockorganisation (389 000 kr.) samt undanförsel- och ransoneringsförberedelser (25 000 kr.).

Föredraganden

Jag anser i likhet med statens jordbruksnämnd att en viss uppbyggnad och omstrukturering av beredskapslagren bör ske. Den av nämnden fö-

reslagna ökningen av lagren av oljekraftfoder är angelägen och bör komma till stånd. En samtidig minskning av brödsädslagringen med 40 000 ton under budgetåret 1977/78 är enligt min mening acceptabel från beredskapssynpunkt. Minskningen av brödsädslagringen skall ses mot bakgrund av att ett särskilt katastroflager för biståndsändamål, motsvarande 40 000 ton spannmål, har inrättats efter det att riksdagen i februari 1975 fastlade nuvarande storlek för beredskapslagren för spannmål. Frågan om brödsädslagrens storlek under återstående del av programplaneperioden bör prövas årligen och avgöras först när 1972 års jordbruksutredning avgett sina förslag och när resultat föreligger av de av chefen för handelsdepartementet i det föregående (bilaga 2) anmälda nu pågående studierna av resursbehoven för en efterkris(-krigs)tid. Jag anser även att en viss omdisponering och lagerökning av främst importerade livsmedel och livsmedelsråvaror samt av vissa gödsel- och bekämpningsmedel bör genomföras. Lagerökningen medför ett ökat kapitalbehov av 10 milj. kr. för budgetåret 1977/78. Jag kommer under punkten 3 i det följande att ta upp frågan om medelsanvisning.

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till 60 041 000 kr. Anslaget bör fortsättningsvis benämnas Kostnader för beredskapslagring av jordbruksprodukter m. m. Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Kostnader för beredskapslagring av jordbruksprodukter m. m.* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 60 041 000 kr.

KAPITALBUDGETEN

VIII. FONDEN FÖR BEREDSKAPSLAGRING

Statens jordbruksnämnds delfond

[3] 1. Lagring av jordbruksprodukter m. m. för beredskapsändamål

För finansiering av jordbruksnämndens beredskapslagring anvisades till lagring av jordbruksprodukter för beredskapsändamål för budgetåret 1970/71 271 250 000 kr. och för budgetåret 1974/75 30 000 000 kr.

Statens jordbruksnämnd

Jordbruksnämnden har i sin anslagsframställning för budgetåret 1977/78 föreslagit viss omstrukturering och utökning av beredskapslagringen av livsmedel, fodermedel, gödselmedel och bekämpningsmedel. Nämnden hemställer att ytterligare 21,1 milj. kr. anvisas under ifrågavarande anslag, varför sammanlagt 322 350 000 kr. bör få användas under budgetåret 1977/78 för angivna ändamål.

Föredraganden

Med hänsyn till att anslaget föreslås få utnyttjas också för inköp av produktionsråvaror för jordbruket bör det benämnas Lagring av jordbruksprodukter m. m. för beredskapsändamål.

Med hänvisning härtill och till vad jag tidigare har anfört under punkten 2 hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Lagring av jordbruksprodukter m. m. för beredskapsändamål* för budgetåret 1977/78 anvisa ett investeringsanslag av 10 000 000 kr.

Bilaga 7 till regeringens proposition nr 74 år 1976§77

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Ahlmark

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde.

Ekonomiskt försvar: programmet Tjänster

Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

Med hänvisning till vad chefen för handelsdepartementet har anfört i det föregående (bilaga 2) i fråga om programmet Tjänster anmäler jag följande anslagsfråga.

DRIFTBUDGETEN

Tolfte huvudtiteln

B. Arbetsmarknad m. m.

B 6. Totalförsvarsverksamhet

1975/76	Utgift	28 123 000
1976/77	Anslag	24 062 000
1977/78	Förslag	39 130 000

Från anslaget bestrids utgifter för arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) program B 6. Totalförsvarsverksamhet, som består av delprogrammen Försvars- och beredskapslagring samt Vapenfria tjänstepliktiga. I fråga om delprogrammens innehåll och omfattning hänvisas till redogörelsen i prop. 1976/77:100 bil. 15 s.132.

I prop. 1976/77:100 (bil. 15 s. 134) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till *Totalförsvarsverksamhet* för budgetåret 1977/78 beräkna ett förslagsanslag av 24 882 000 kr. Jag anhåller nu att få ta upp denna fråga.

	1975/76 Utgift	1976/77 Anslag	1977/78	
			Beräknad ändring AMS	Föredraganden
Försvars- och beredskapsplanering	1 883 000	2 090 000	+ 1 960 000	+ 1 000 000
Vapenfria tjänstepliktiga	20 055 000	12 592 000	+13 508 000	+13 248 000
Förvaltningskostnader	6 185 000	9 380 000	+ 1 470 000	+ 820 000
	28 123 000	**24 062 000**	**+16 938 000**	**+15 068 000**

AMS

Budgetförslaget för 1977/78 överensstämmer med första året i AMS programplan för totalförsvarsverksamhet för budgetåren 1977/78–1981/82.

Försvars- och beredskapsplanering. Under budgetåret 1975/76 har branschplanläggning genomförts för livsmedelsindustrin samt påbörjats för textil-, läder- och lädervarutillverkning, massa-, pappers- och pappersvarutillverkning samt metallframställning. Genom hård prioritering har en väsentlig beredskapshöjning av personalplanläggningen inom hela tillverkningssektorn ägt rum. Delar av personalplanematerialet har under budgetåret överförts till ADB. Detta arbete avses fortsätta även under budgetåret 1976/77. Planläggningsnivån föreslås totalt sett höjas.

Under budgetåret 1975/76 har ca 45 000 män, som av ålders- eller andra skäl lämnat försvarsmakten, på sedvanligt sätt fördelats. I syfte att snabbare föra över de värnpliktiga som lämnar försvarsmakten efter fullgjord värnpliktstid till civilförsvaret skall två åldersklasser (ner t. o. m. 46 år) i stället för en fördelas under budgetåret 1976/77. En total översyn och revidering av verkets planeringsanvisningar till myndigheter och näringsliv skall påbörjas liksom även försök med en förenklad planläggningsmetodik.

De frivilliga försvarsorganisationerna erhöll under budgetåret 1975/76 medel ungefär motsvarande kostnadsfördyringar under i övrigt oförändrade förhållanden. För budgetåret 1976/77 kommer, enligt AMS, utrymmet för utbildning att minska. Medelstilldelningen medger i stort sett endast utbildning för att ersätta avgången och del av påbjuden repetitionsutbildning. Någon reducering av bristerna kommer knappast att kunna ske.

AMS föreslår, att statsbidraget till de frivilliga försvarsorganisationerna skall utgå med 4 050 000 kr. för budgetåret 1977/78, vilket skulle medge en reducering med ca 15 % av bristerna på frivillig personal (reservarbets-

kraft) till totalförsvarets civila delar och ett genomförande av författningsenlig repetitionsutbildning under en fyraårsperiod för huvuddelen av personalen.

Vapenfria tjänstepliktiga. Vapenfriverksamheten har under de senaste åren kännetecknats av stor brist på utbildningsplatser med långa väntetider som följd. Under budgetåret 1975/76 har antalet utbildningsplatser ökat något. För budgetåret 1976/77 finns fullständiga planer utarbetade för ca 400 000 tjänstgöringsdagar. Medelstilldelningen räcker dock endast till 325 000 tjänstgöringsdagar. Därtill kommer överskjutande dagar från budgetåret 1975/76 samt repetitionsutbildning. Antalet vapenfria som väntar på att få fullgöra sin grundutbildning beräknas under budgetåret 1976/77 öka från ca 2 600 till 3 000.

För att råda bot på den långa väntetiden för inkallelse till grundutbildning föreslår AMS för budgetåret 1977/78 en utökning av antalet tjänstgöringsdagar till 420 000. Medelsbehovet för de vapenfrias förmåner beräknas till 26,1 milj. kr.

Det totala medelsbehovet för förslagsanslaget Totalförsvarsverksamhet beräknas under budgetåret 1977/78 till 41 milj. kr. (+16 938 000 kr.)

Föredraganden

Jag anser det väsentligt att väntetiden för de personer som beviljats vapenfri tjänst begränsas. Ramen för antalet tjänstgöringsdagar bör därför ökas till 400 000 jämfört med 320 000 under innevarande budgetår. Jag vill erinra om att regeringen bemyndigat AMS att redan till innevarande budgetår tidigarelägga 20 000 tjänstgöringsdagar av denna ram. För budgetåret 1977/78 har jag därför beräknat medel med utgångspunkt i 380 000 tjänstgöringsdagar.

Med hänvisning till sammanställningen hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Totalförsvarsverksamhet* för budgetåret 1977/78 anvisa ett förslagsanslag av 39 130 000 kr.

Bilaga 8 till regeringens proposition nr 74 år 1976/77

KOMMUNDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-03-03

Föredragande: statsrådet Gustavsson

Anmälan till proposition om inriktningen av säkerhetspolitiken och totalförsvarets fortsatta utveckling såvitt avser kommundepartementets verksamhetsområde.

Övrigt totalförsvar: programmet Ledning m. m.

1 Den kommunala beredskapsplanläggningen

1.1 Inledning

Kommunernas uppgifter inom totalförsvaret regleras i första hand genom lagen (1964:63) om kommunal beredskap (ändrad senast 1971:1168) och kommunala beredskapskungörelsen (1964:722, ändrad senast 1971:379). Föreskrifter om kommunala uppgifter av vikt för totalförsvaret finns också i civilförslagslagen (1960:74, omtryckt 1975:712, ändrad senast 1976:305), civilförsvarskungörelsen (1960:377, ändrad senast 1976:726) och flera andra författningar. I lagen om kommunal beredskap föreskrivs bl. a. skyldighet för kommunerna att redan i fredstid planlägga och vidta andra förberedelser för att fullgöra uppgifter enligt civilförsvarslagen och för att under beredskap och krig upprätthålla annan nödvändig kommunal verksamhet.

Landstingskommunerna har under fred ansvaret för så gott som hela sjukvården och den hälsovård som hör dit. För den allmänt civila hälso- och sjukvården i krig eller andra utomordentliga förhållanden ges bestämmelser i krigssjukvårdslagen (1953:688, ändrad senast 1971:1112) och krigssjukvårdskungörelsen (1955:442, ändrad senast 1973:413). Landstingskommunernas övriga verksamhet avser bl. a. omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, barnhemsverksamhet, arbetsvård och utbildning. Många av dessa uppgifter har stor betydelse från totalförsvarets synpunkt. Bortsett från krigssjukvårdslagstiftningen har emellertid landstingskommunernas skyldigheter i fråga om beredskapsåtgärder inte reglerats i författning.

Den 9 april 1965 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för inrikesdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att utreda landstingskommunernas beredskap. Utredningsmannen avgav i april 1969 betänkandet (Stencil K 1969:6) Landstingskommunernas beredskap. I betänkandet föreslogs att lagen om kommunal beredskap genom en särskild bestämmelse i lagen skulle göras tillämplig även på landstingskommunerna. Sedan betänkandet hade remissbehandlats, uppdrog Kungl. Maj:t den 15 februari 1974 åt riksnämnden för kommunal beredskap att i samarbete med socialstyrelsen, övriga berörda centrala fackmyndigheter och Landstingsförbundet låta göra en provplanläggning av den landstingskommunala beredskapen inom en landstingskommun. I uppdraget ingick att i anslutning till provplanläggningen se över de förslag som hade lagts fram i 1969 års betänkande och att redovisa de förslag som provplanläggningen och översynen kunde föranleda.

För provplanläggningen valdes Östergötlands läns landstingskommun. Den 30 augusti 1976 avgav riksnämnden promemorian Provplanläggning av den landstingskommunala beredskapen 1974–1976.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av överbefälhavaren, försvarets sjukvårdsstyrelse, civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, socialstyrelsen, televerket, statens vägverk, sjöfartsverket, transportnämnden, riksskatteverket, skolöverstyrelsen, statens jordbruksnämnd, statens livsmedelsverk, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, arbetsmarknadsstyrelsen, statens planverk, statens vattenfallsverk, länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus, Hallands, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län, civilbefälhavaren i södra, västra, östra, Bergslagens, nedre Norrlands och övre Norrlands civilområden, 1974 års försvarsutredning (Fö 1974:04), Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, samtliga landstingskommuner utom Kalmar och Jämtlands läns landstingskommuner samt Gotlands och Malmö kommuner.

1.2 Nuvarande förhållanden m. m.

Enligt 1 § lagen om kommunal beredskap är kommun under civilförsvarsberedskap skyldig att vara verksam inte bara för sina egna medlemmar utan också till förmån för sådan befolkning från annan kommun som till följd av krigsskada, utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden uppehåller sig inom kommunen. Det åligger vidare kommun att bistå den som på grund av sådana förhållanden behöver särskilt bistånd, i den mån hans behov inte skall tillgodoses genom civilförsvarets försorg eller – enligt särskild författning – genom annan än kommunen. Vid biståndsverksamheten skall särskilt tillses att behov av bostad och uppehälle tillgodoses och att den som behöver det får vård eller tillsyn (2 §).

I 4 § anges att kommun under civilförsvarsberedskap är skyldig att registrera befolkning som till följd av bl. a. krigsskada eller utrymning har lämnat sin bostad och uppehåller sig i kommunen annat än tillfälligt. Enligt 5 § är kommun, varifrån utrymning sker, under civilförsvarsberedskap skyldig att lämna bistånd åt kommun där befolkning från utrymningskommunen inkvarteras i större omfattning. Biståndet skall särskilt avse tillhandahållande av personal och utrustning för verksamheten för de inkvarterade. Om till följd av krigsskada, inkvartering av utrymmande m. m. viktig kommunal verksamhet i viss kommun blir så betungande att bistånd oundgängligen behövs, är annan kommun under civilförsvarsberedskap skyldig att, efter länsstyrelsens förordnande, tillfälligt lämna sådant bistånd.

I 6 och 7 §§ regleras skyldigheten för kommun att i fredstid vidta förberedelser och upprätta planer för att kommunen skall kunna fullgöra sina beredskapsuppgifter. Länsstyrelsen kan förordna att kommun skall vidta reservanordningar för gas-, vatten- och elektricitetsförsörjningen samt de särskilda anordningar eller förberedelser för vattenförsörjningen och den allmänna hälsovården som behövs med hänsyn till planlagd inkvartering inom kommunen. Om länsstyrelsen anser att det är nödvändigt med hänsyn till beredskapsuppgifternas omfattning eller betydelse, kan länsstyrelsen föreskriva att kommunen skall upprätta och anta särskild plan där förberedelserna redovisas. Sådan plan skall underställas länsstyrelsen.

Uppgift som enligt lagen ankommer på kommun under civilförsvarsberedskap och som motsvarar fredstida kommunal uppgift skall fullgöras av det kommunala organ som i fredstid svarar för uppgiften (8 §). Om uppgiften saknar motsvarighet i fredstid och särskilda föreskrifter om uppgiften inte har meddelats i författning, skall den handhas av en beredskapsnämnd (9 §). I 11 § anges att kommun under civilförsvarsberedskap får övergå till krigsorganisation. Kommunstyrelsen och de andra nämnder som fullgör uppgifter som hänger samman med försvarsberedskapen ingår i krigsorganisationen. När kommun har övergått till krigsorganisation, svarar kommunstyrelsen för ledningen av beredskapsverksamheten. Under civilförsvarsberedskap får länsstyrelsen förordna att kommun skall övergå till eller behålla krigsorganisation (12 §).

För kostnader för reservanordningar för gas-, vatten- och elektricitetsförsörjningen m. m. har kommun rätt till statsbidrag med 90 % eller den större del av kostnaden som regeringen medger. Kommun som har upprättat särskild plan, som länsstyrelsen har godkänt, har enligt 16 § rätt till statsbidrag med 90 % av planläggningskostnaden eller med den större del av kostnaden som regeringen bestämmer.

När plan upprättas för första gången, skall planläggningskostnaden beräknas efter grunder som regeringen fastställer. Kommunen kan dock få statsbidrag efter den faktiska kostnaden, om kommunen begär det inom två månader från den dag då kommunen fick del av förordnandet om plan-

läggningen. Ersättning skall vidare utgå av statsmedel för kostnader som under civilförsvarsberedskap uppkommer för kommun till följd av verksamhet för inkvarterad befolkning från annan kommun och för kostnader som föranleds av påbjuden utrymning eller annan omflyttning av befolkningen inom den egna kommunen (18 §). Enligt 19 § är kommun som har lämnat annan kommun bistånd efter länsstyrelsens förordnande berättigad till ersättning av statsmedel. Länsstyrelse kan, om kommun underlåter att fullgöra skyldighet enligt lagen eller föreskrift som har meddelats med stöd av lagen, förelägga kommunen vite eller vidta den åtgärd som skyldigheten avser i kommunens ställe (20 §).

Närmare bestämmelser för tillämpningen av lagen meddelas i kommunala beredskapskungörelsen. För den biståndsverksamhet som ankommer på kommun meddelas anvisningar av civilförsvarsstyrelsen i fråga om inkvartering och av socialstyrelsen i fråga om vård, tillsyn och den allmänna hälsovården (1 §). Vederbörande centrala myndigheter skall, efter samråd sinsemellan och med riksnämnden för kommunal beredskap, var och en för sitt verksamhetsområde meddela anvisningar för den planläggning och de andra förberedelser som kommun skall vidta enligt lagen (6 §).

I lagen (1942:87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. (administrativa fullmaktslagen) (ändrad senast 1953:51) ges grundläggande regler om stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. Enligt lagen kan förordnas att uppgifter skall överflyttas från statliga till kommunala myndigheter och vice versa och att myndighet kan ha sin verksamhet förlagd till annan ort och fatta beslut i annan ordning än vad som annars är bestämt. Med kommun avses i lagen såväl primärkommun som landstingskommun. Enligt krigssjukvårdslagen förstås med den allmänt civila hälso- och sjukvården den hälso- och sjukvårdande verksamhet som bedrivs av annan än försvarsmakten eller civilförsvaret. De som ombesörjer den allmänt civila hälso- och sjukvården sammanfattas i lagen under beteckningen det allmänt civila medicinalväsendet. Landstingskommunerna (fredshuvudmännen) har ansvaret för att den allmänt civila hälso- och sjukvården i samband med krig eller krigsfara ställs om enligt planlagd organisation och att verksamheten därefter bedrivs planenligt. Redan i fredstid skall landstingskommunerna upprätta planer och vidta de förberedande åtgärder i övrigt som behövs för övergång till krigsorganisation. För öppen och sluten krigssjukvård skall organisationsplaner upprättas i fred. Närmare anvisningar för planläggningen av krigsorganisationen för den allmänt civila hälso- och sjukvården meddelas av socialstyrelsen. Den operativa sjukvårdsledningen i krig utövas på central nivå av socialstyrelsen och på länsplanet av länsstyrelsen.

Socialstyrelsen överlämnade hösten 1974 betänkandet (stencil) Utredning om hälso- och sjukvård i krig, perspektivplan 1976/85. I juni 1975 begärde

överbefälhavaren att försvarsmaktens krigssjukvård skulle ses över. 1974 års försvarsutredning framhöll i betänkandet (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar bl. a. att en närmare undersökning måste göras av hur finansieringen av sjukvårdens beredskapsåtgärder bör ske och vilka administrativa och författningsmässiga åtgärder som behövs. Mot bakgrund av det anförda har regeringen den 30 december 1976 bemyndigat statsrådet Troedsson att tillkalla en kommitté (S 1976:05) för att göra en samlad utredning av sjukvården i krig. I kommitténs direktiv anförs bl. a. att sjukvårdslagstiftningen för fredsförhållanden bör utgöra grunden för de bestämmelser som skall gälla i krig och att ett så långt möjligt enhetligt ansvar för verksamheten i fred och krig bör eftersträvas.

1.3 Riksnämndens promemoria

I riksnämndens promemoria redogörs för provplanläggningens uppläggning och genomförande och för den beredskapsplan som Östergötlands läns landstingskommun antog i oktober 1975. Planen innehåller en översikt över de förändringar i landstingskommunens verksamhet som sker vid övergång till krigsorganisation och en redovisning av de olika arbetsuppgifternas fördelning.

Riksnämnden anför att det är angeläget att den inledande beredskapsplanläggningen av landstingskommunerna får fortsätta. Särskilt viktigt är att den landstingskommunala ledningsfunktionen blir planlagd, så att den vid krigsorganisation kan motsvara de krav som totalförsvaret ställer på bl. a. sjukvårdens ledning och samverkan med försvarsmakten och civilförsvaret. Enligt nämnden är det angeläget att hela den kommunala och landstingskommunala sektorn blir planlagd efter så enhetliga regler som möjligt och att behovet av samverkan mellan kommuner och landstingskommuner beaktas. Det är, framhåller nämnden, nödvändigt att planläggningen för krigssamhällets behov inom den landstingskommunala sektorn integreras. Detta gäller särskilt de olika organisationerna för vård och tillsyn inom socialvården och sjukvården. Nämnden anser därför att den civila sjukvården bör ingå som en del av den kommunala och landstingskommunala beredskapen. Det är angeläget att en total landstingskommunal beredskapsplanläggning, som omfattar både sjukvården och annan landstingskommunal verksamhet som måste upprätthållas under krig, kommer till stånd.

Nämnden föreslår att beslut fattas om beredskapsplanläggning av samtliga landstingskommuner och att nämnden får i uppdrag att – i avvaktan på resultatet av en utredning om sjukvården i krig – i samråd med socialstyrelsen pröva hur och i vad mån hälso- och sjukvården skall ingå som en del av denna planläggning. I promemorian läggs vidare fram förslag till ändringar i lagen om kommunal beredskap och kommunala beredskapskungörelsen som innebär att dessa författningar, inkl. bestämmelserna om statsbidrag, blir tillämpliga också på landstingskommunerna.

1.4 Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser biträder eller lämnar utan erinran förslaget i promemorian att beredskapsplanläggningen bör fortsätta beträffande samtliga landstingskommuner och att lagen om kommunal beredskap och kommunala beredskapskungörelsen skall göras tillämpliga även på landstingskommunerna. *Kopparbergs läns landstingskommun* ifrågasätter dock, med hänsyn till att uppgiftsområdena är skilda, om bestämmelserna för kommunernas beredskapsplanläggning kan föras över på landstingskommunerna. *Stockholms läns landstingskommun* framhåller att behovet av planer för vård och vårdutbildning som skall kunna motsvara totalförsvarets olika krav i krig måste bli avgörande för landstingskommunernas totala beredskapsplanering och att detta begränsar möjligheterna till enhetlighet mellan kommuner och landstingskommuner i planläggningshänseende. Vikten av en beredskapsplanläggning betonas av *Landstingsförbundet* med tanke på sambandet mellan sjukvårdsberedskapen och planläggningen av landstingskommunernas verksamhet samt ledning- och förvaltningsorganisation.

Även flera andra remissinstanser uppehåller sig vid planläggningen av hälso- och sjukvården i krig. *Överbefälhavaren* anser att de speciella krav som ställs på hälso- och sjukvården i krig bör vara avgörande för uppläggning och genomförande av en landstingskommunal beredskapsplanläggning. Det krävs en för hela riket genomförd samordning för att sjukvårdsresurser som står till buds skall kunna utnyttjas på bästa sätt inom totalförsvaret. Även om styrande anvisningar för planläggningen av hälso- och sjukvården i krig meddelas av socialstyrelsen, torde enligt överbefälhavaren en viss central samordning av den totala kommunala beredskapsplanläggningen behövas. Överbefälhavaren finner det lämpligt att riksnämnden för kommunal beredskap svarar för denna samordning. En grundläggande förutsättning för planläggningen, främst beträffande sjukvården, är enligt *försvarets sjukvårdsstyrelse* att man klart anger både skillnaderna mellan förhållandena i fred och förhållandena i krig och de speciella krav som ställs på bl. a. ledning och samordning av totalförsvarets sjukvård i krig. Sjukvårdsstyrelsen och *socialstyrelsen* framhåller att en enskild landstingskommun inte kan genomföra sin krigssjukvårdsplanläggning eller i krig driva sin verksamhet som en isolerad enhet och att totalförsvarets sjukvård är av sådan betydelse att en central samordning under statligt huvudansvar ter sig naturlig. De betonar också att landstingskommunernas samlade planläggningsverksamhet bör samordnas. *Socialstyrelsen*, som skiljer på landstingskommunernas ansvar för hälso- och sjukvården och det ansvar som landstingskommunerna har för övrig verksamhet, anser att starka skäl talar för att hälso- och sjukvården betraktas som en egen funktion inom totalförsvaret. Enligt socialstyrelsen finns det inte tillräckliga skäl att, innan resultatet av utredningen om sjukvården i krig föreligger, ge riksnämnden för kommunal beredskap i uppdrag

att i samråd med socialstyrelsen pröva hur och i vad mån hälso- och sjukvården skall ingå som en del av den landstingskommunala beredskapsplanläggningen. Frågan bör i stället prövas av utredningen. Socialstyrelsen är ändå beredd att i samråd med riksnämnden pröva i vad mån och hur hälso- och sjukvården redan nu kan ingå som en del av den landstingskommunala beredskapsplanläggningen. Det förutsätts att samtliga planläggningsanvisningar för hälso- och sjukvården i krig skall meddelas av socialstyrelsen. Även *civilbefälhavaren i östra civilområdet* och *Malmö kommun* anser att resultatet av utredningen om möjligt bör avvaktas, innan det avgörs om hälso- och sjukvården skall ingå i den landstingskommunala beredskapsplanläggningen.

Samverkan på alla nivåer mellan totalförsvarets olika komponenter är enligt *Uppsala läns landstingskommun* nödvändig för att sjukvården i krig skall fungera tillfredsställande. Landstingskommunen betonar även vikten av att kommunerna och landstingskommunerna samverkar när det gäller t. ex. sjukvårdens och speciellt sjukhusens försörjning med vatten, elektricitet och värme.

Enligt *Svenska kommunförbundet* är sjukvården och övriga landstingskommunala verksamheter i så hög grad beroende av varandra att de bör planläggas i ett sammanhang inom ramen för en enhetlig planeringsorganisation. Genom en integrerad beredskapsplanläggning får man enligt förbundets mening framför allt bättre underlag för beslut i resursfrågor. Även frågan om samordning och samverkan mellan kommunerna och landstingskommunerna när det gäller t. ex. hemsjukvård bör enligt förbundet studeras.

Länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus och *Västmanlands län* anser att det är självklart att hälso- och sjukvården skall ingå i den landstingskommunala beredskapsplanläggningen och att någon ytterligare prövning av denna fråga inte är nödvändig.

Beträffande förslaget i promemorian att lagen om kommunal beredskap skall göras tillämplig också på landstingskommunerna anser *överbefälhavaren* att lagen inte bör "ta över" den speciella krigssjukvårdslagen och att det av författningstexten klart bör framgå att den gäller vid sidan av krigssjukvårdslagen. Även *socialstyrelsen* anser att det för att missuppfattning skall kunna undvikas bör anges i lagen om kommunal beredskap att formerna för hälso- och sjukvårdens beredskapsplanläggning m. m. f. n. regleras genom krigssjukvårdslagstiftningen. I annat fall kommer enligt styrelsen motstridiga regler att finnas i fråga om t. ex. länsstyrelsernas befogenheter, bestridande av kostnader och statsbidragsgivningen. Socialstyrelsen framhåller vidare att frågan om tillämpningen av lagen om kommunal beredskap på den landstingskommunala hälso- och sjukvården bör prövas i samband med att författningarna för hälso- och sjukvård i krig ses över. Styrelsen förordar dock en mera genomgripande översyn av den kommunala beredskapslagstiftningen så att den kommer att passa bättre för landstingskom-

munerna. Även *överstyrelsen för ekonomiskt försvar* framhåller att en mera långtgående revision av de kommunala beredskapsförfattningarna kan behövas. Enligt *statens vattenfallsverk* bör lagen om kommunal beredskap kompletteras så att den kommer att gälla också planering för fredskriser. Sannolikheten för en fredskris torde vara större än sannolikheten för en krigs- och beredskapssituation.

Civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde ifrågasätter om inte ansvarsförhållandena mellan landstingskommun och kommun utanför landstingskommun bör regleras när det gäller samordning av planläggningen. Om lagen om kommunal beredskap skall omfatta både kommuner och landstingskommuner, måste den enligt *Gävleborgs läns landstingskommun* utformas så att det klart framgår vilket samlat ansvar som innefattas i totalförsvaret. I lagen bör, anser landstingskommunen, anges de beredskapsuppgifter som är speciella för landstingskommunen. Det bör också övervägas om inte krigssjukvårdslagen kan arbetas in i lagen om kommunal beredskap.

1.5 Den fortsatta utvecklingen av den kommunala beredskapsplanläggningen

1.5.1 Programplan för perioden 1977/78–1981/82

Riksnämnden för kommunal beredskap har enligt regeringens anvisningar sänt in programplan för perioden 1977/78–1981/82 avseende beredskapsplanläggningen för kommunerna och landstingskommunerna. Planeringsramen angavs till 4 milj. kr. för femårsperioden i prisläget februari 1976. Riksnämnden anger att den 1 juli 1977 beräknas närmare 45 kommuner återstå att planlägga. Östergötlands läns landstingskommun har, som framgår av det föregående, genomfört en provplanläggning. Riksnämnden anger följande mål för verksamheten under programplaneperioden. Den kommunala och den landstingskommunala nyplanläggningen slutförs under budgetåret 1978/79 resp. 1981/82 och hålls därefter aktuell genom fortlöpande översyn. Gemensamma ledningsövningar för totalförsvaret genomförs på kommunal nivå. Ledningsövningar anpassade för krigsorganiserade landstingskommuner genomförs efter hand. Kurser för kommunalt och landstingskommunalt anställda planläggningsledare anordnas årligen.

Sammanfattningsvis anser riksnämnden att det är av väsentlig betydelse för hela totalförsvaret – inte minst för hälso- och sjukvården – att tillräckliga medel anvisas så att både den kommunala och den landstingskommunala beredskapsplanläggningen kan slutföras under programplaneperioden.

För att nå detta mål krävs enligt nämndens bedömningar ett särskilt tilläggsanslag på 1,5 milj. kr. utöver de 4 milj. kr. som planeringsramen för femårsperioden omfattar.

1.5.2 1974 års försvarsutredning

Försvarsutredningen framhöll i sitt första betänkande (SOU 1976:5) Säkerhetspolitik och totalförsvar att den kommunala beredskapsplanläggningen snarast borde fullföljas för alla kommuner samt att planläggningen därefter borde hållas aktuell genom fortlöpande översyn. Utredningen förordade även att landstingskommunerna skulle inordnas i den kommunala beredskapsplanläggningen.

Rörande sjukvården i krig anförde utredningen att sådana åtgärder borde vidtas att sjukvårdshuvudmännen kunde åläggas sin del av ansvaret för ledning och drift av sjukvården även under krig liksom för förberedelser härför i fred. I detta sammanhang anmälde utredningen att en närmare undersökning måste göras av dels hur finansieringen av sjukvårdens beredskapsåtgärder bör ske, dels vilka administrativa och författningsmässiga åtgärder som behövs med anledning av den angivna inriktningen. Resultatet av en utredning om ansvars-, finansierings- och lagstiftningsfrågor m. m. avseende sjukvården i krig torde enligt försvarsutredningen i hög grad komma att påverka beredskapsplanläggningen för såväl kommuner som landstingskommuner.

Försvarsutredningen framhåller i betänkandet (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82, att fortsatta utredningar om sjukvården i krig inte bör få fördröja att landstingskommunerna inordnas i den kommunala beredskapsplanläggningen. Beredskapsplanläggningen för landstingskommunerna bör inledas snarast och därvid utgå från nuvarande ansvarsförhållanden m. m. Planläggningen får sedan anpassas till de nya förhållandena.

Försvarsutredningen understryker betydelsen av att den kommunala och landstingskommunala beredskapsplanläggningen genomförs mot bakgrund av en helhetssyn på totalförsvaret och att sålunda behovet av ingående samordning och samverkan med alla totalförsvarsgrenar beaktas.

För att planläggningen skall ge avsedd effekt under beredskap och krig är det nödvändigt att den utbildning som behövs genomförs. Försvarsutredningen betonar betydelsen av intregrerade ledningsövningar för kommuner och landstingskommuner.

Sammanfattningsvis bör enligt försvarsutredningens mening den kommulana nyplanläggningen slutföras snarast och den landstingskommunala planläggningen inledas snarast och slutföras under programplaneperioden. Vidare bör den utbildning som behövs genomföras. Planeringsramen för femårsperioden bör anpassas till detta mål.

1.6 Föredraganden

Kommunernas uppgifter i totalförsvaret regleras i lagen (1964:63) om kommunal beredskap (ändrad senast 1971:1168), kommunala beredskapskungö-

relsen (1964:722, ändrad senast 1971:379), civilförsvarslagen (1960:74, omtryckt 1975:712, ändrad senast 1976:305), civilförsvarskungörelsen (1960:377, ändrad senast 1976:726) m. fl. författningar. Enligt lagen om kommunal beredskap och kommunala beredskapskungörelsen åligger det kommunerna bl. a. att under beredskap och krig (civilförsvarsberedskap) verka till förmån för befolkning från annan kommun som uppehåller sig inom kommunen till följd av krigsskada, utrymning eller andra utomordentliga förhållande som hänger samman med krig eller krigsfara. Kommunerna är också skyldiga att bistå personer som behöver bistånd till följd av sådana förhållanden som jag nyss har nämnt. Detta gäller särskilt bistånd i fråga om bostad, uppehälle, vård eller tillsyn. Kommun skall vidare bistå annan kommun dit utrymning har skett eller i vilken kommunal verksamhet som är viktig för totalförsvaret har blivit särskilt betungande på grund av krigsförhållandena. Redan i fredstid skall kommunerna vidta vissa förberedelser för att de uppgifter som åligger dem under civilförsvarsberedskap skall kunna fullgöras och om det behövs redovisa förberedelserna i en särskild plan. Planen skall prövas och fastställas av länsstyrelsen. Lagen om kommunal beredskap innehåller även bestämmelser som vilket organ som skall svara för kommunens uppgifter enligt lagen, krigsorganisationen och kostnaderna för verksamheten m. m. Statsbidrag utgår för bl. a. upprättande av beredskapsplan och kostnader som uppkommer till följd av verksamhet för inkvarterad befolkning från annan kommun.

Landstingskommunernas viktigaste och klart dominerande uppgift är den allmänna hälso- och sjukvården. Därutöver ombesörjer landstingskommunerna viktiga uppgifter när det gäller omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda, barnhemsverksamhet, arbetsvård, utbildning m. m. Beträffande den allmänt civila hälsovården i krig eller andra utomordentliga förhållanden ges bestämmelser i krigssjukvårdslagen (1953:688, ändrad senast 1971:1112) och krigssjukvårdskungörelsen (1955:442, ändrad senast 1973:413). Några bestämmelser om beredskapsplanläggningen av annan landstingskommunal verksamhet än hälso- och sjukvård har inte meddelats. Lagen (1942:87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. (ändrad senast 1953:51) (administrativa fullmaktslagen) gäller för både kommuner och landstingskommuner.

I betänkandet (Stencil K 1969:6) Landstingskommunernas beredskap föreslogs att lagen om kommunal beredskap skulle göras tillämplig även på landstingskommunerna. Sedan betänkandet hade remissbehandlats, uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 15 februari 1974 åt riksnämnden för kommunal beredskap att i samarbete med berörda fackmyndigheter och Landstingsförbundet låta göra en provplanläggning av den landstingskommunala beredskapen inom en landstingskommun. Riksnämnden skulle också se över förslagen i betänkandet Landstingskommunernas beredskap och re-

dovisa de förslag som provplanläggningen och översynen kunde föranleda. Sedan provplanläggning hade ägt rum i Östergötlands läns landstingskommun, avgav riksnämnden den 30 augusti 1976 promemorian Provplanläggning av den landstingskommunala beredskapen 1974–76. I promemorian anför riksnämnden att det är angeläget att beredskapsplanläggningen av landstingskommunerna fortsätter och att hela den kommunala och landstingskommunala sektorn blir planlagd efter så enhetliga regler som möjligt. Nämnden föreslår att beslut fattas om beredskapsplanläggning av samtliga landstingskommuner och att nämnden – i avvaktan på resultatet av en utredning om sjukvården i krig – får i uppdrag att i samråd med socialstyrelsen pröva hur och i vilken mån hälso- och sjukvården skall ingå som en del i denna planläggning. Nämnden föreslår vidare att lagen om kommunal beredskap görs tillämplig även på landstingskommunerna.

Samtliga remissinstanser biträder eller har inte något att erinra mot förslagen att beredskapsplanläggning skall ske beträffande alla landstingskommuner och att lagen om kommunal beredskap görs tillämplig även på landstingskommunerna. 1974 års försvarsutredning ger uttryck för samma uppfattning.

Som framgår av vad jag har anfört i det föregående finns särskilda bestämmelser för beredskapsplanläggning i fråga om den allmänna hälso- och sjukvården i krigssjukvårdslagstiftningen, medan motsvarande bestämmelser saknas när det gäller annan landstingskommunal verksamhet. En stor del av den verksamhet som landstingskommunerna bedriver vid sidan av hälso- och sjukvården, t. ex. omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda, barnhemsverksamhet och arbetsvård måste fortgå under krig och beredskapsförhållanden. Det får därför anses vara en allvarlig brist att det inte finns några bestämmelser om beredskapsplanering i fråga om dessa verksamhetsområden. Enligt min mening är det – med tanke inte minst på hälso- och sjukvården i krig – av ännu större betydelse för totalförsvaret att sådana bestämmelser införs i fråga om landstingskommunernas centrala ledningsorgan, dvs. främst förvaltningsutskottet.

Jag förordar därför att lagen om kommunal beredskap görs tillämplig även på landstingskommunerna. Om detta förslag genomförs, kommer länsstyrelsen att med stöd av 7 § lagen kunna förordna om beredskapsplanläggning även i fråga om landstingskommun. Önskemålet om beredskapsplanläggning av samtliga landstingskommuner skall också enligt riksnämndens förslag tillgodoses på detta sätt.

Som flera remissinstanser, bl. a. försvarets sjukvårdsstyrelse, socialstyrelsen, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet, framhåller bör en samordning ske av landstingskommunernas totala beredskapsplanläggningsverksamhet. Om riksdagen bifaller mitt förslag, ämnar jag föreslå regeringen att också kommunala beredskapskungörelsen görs tillämplig på landstingskommunerna. Härigenom kan önskemålet om en samordning av

landstingskommunernas totala beredskapsplanläggningsverksamhet tillgodoses. Enligt 6 § kungörelsen skall nämligen resp. centrala myndighet, innan den för sitt verksamhetsområde meddelar anvisningar om planläggning och andra förberedelser, samråda med både riksnämnden och övriga berörda centrala myndigheter.

Riksnämnden anför i sin promemoria att den genomförda provplanläggningen visar att den civila sjukvården bör ingå som en del av den kommunala beredskapen och att det måste anses i hög grad angeläget att en total landstingskommunal beredskapsplanläggning genomförs. Socialstyrelsen anser dock att starka skäl talar för att hälso- och sjukvården betraktas som en egen funktion inom totalförsvaret. Enligt socialstyrelsen och ett par andra remissinstanser bör resultatet av den numera tillsatta utredningen om sjukvården i krig avvaktas, innan det avgörs om hälso- och sjukvården skall ingå som en del av den landstingskommunala beredskapsplanläggningen. Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och flera länsstyrelser anser däremot att sjukvården och den övriga landstingskommunala verksamheten bör planeras i ett sammanhang inom ramen för en enhetlig planeringsorganisation.

Att hälso- och sjukvården och övriga landstingskommunala verksamheter är i hög grad beroende av varandra talar enligt min mening för att hälso- och sjukvården bör ingå som en del i den landstingskommunala beredskapsplanläggningen som skall regleras i lagen om kommunal beredskap. Genom en integrerad planläggning torde man, som Svenska kommunförbundet påpekar, även få ett bättre underlag när det gäller att fördela tillgängliga resurser. Jag anser dock att det f. n. saknas underlag för att pröva frågan om en särskild reglering av beredskapsplanläggningen av hälso- och sjukvården bör behållas. För denna beredskapsplanläggning bör därför i varje fall tills vidare gälla vad som föreskrivs i krigssjukvårdslagen. Som försvarsutredningen påpekar torde resultatet av utredningen om sjukvården i krig i hög grad komma att påverka beredskapsplanläggningen för både kommunerna och landstingskommunerna. I lagen om kommunal beredskap bör enligt min mening tas in en föreskrift som anger att bestämmelserna i lagen, såvitt gäller hälso- och sjukvården, gäller endast om de inte strider mot bestämmelserna i krigssjukvårdslagen eller föreskrifter som har meddelats med stöd av denna.

Jag återkommer i specialmotiveringen till den närmare utformningen av de ändringar som bör göras i lagen om kommunal beredskap.

Den programplan som riksnämnden har lagt fram visar att beredskapsplanläggningen för landstingskommunerna och kommunerna inte kan slutföras under perioden 1977/78–1981/82 inom den planeringsram på 4 milj. kr. som regeringen har anbefallt. Som försvarsutredningen har anfört bör emellertid planeringsramen anpassas så att planläggningen kan slutföras under perioden. Jag biträder alltså försvarsutredningens förslag.

1.7 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom kommundepartementet upprättats förslag till

lag om ändring i lagen (1964:63) om kommunal beredskap.

Förslaget bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 8:1*.

1.8 Specialmotivering

Enligt riksnämndens förslag skall lagen om kommunal beredskap i stället benämnas lagen om kommunal och landstingskommunal beredskap. Av praktiska skäl har jag funnit en sådan ändring olämplig. Enligt mitt förslag görs därför ingen ändring i lagens rubrik. Jag vill erinra om att den nya kommunallag som föreslås i prop. 1975/76:187 avses gälla för både kommuner och landstingskommuner. Rubriken närmast före 1 § har däremot i enlighet med riksnämndens förslag ändrats så att det klart framgår att fråga är om både kommunala och landstingskommunala uppgifter.

Att lagen görs tillämplig också på landstingskommunerna har, med ett undantag som jag strax återkommer till, inte ansetts motivera några sakliga ändringar i 2–4, 9, 10, 17 och 21 §§. Till 9 och 10 §§ återkommer jag i samband med behandlingen av 8 §. De skyldigheter som åligger kommunerna enligt 2–4 §§ är av den naturen att något annat samhällsorgan knappast kan svara för dem. Det framstår vidare som olämpligt att dessa skyldigheter fördelas mellan flera samhällsorgan. I enlighet med riksnämndens förslag har dessa paragrafer därför inte gjorts tillämpliga på landstingskommunerna.

I 1, 2, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 18 och 21 §§ samt i rubriken omedelbart före 1 § används f. n. ordet "civilförsvarsberedskap" för att ange bl. a. när kommuns skyldigheter enligt lagen inträder eller när kommun kan övergå till krigsorganisation. Riksnämndens förslag innebär att uttrycket behålls. *Överbefälhavaren, försvarets sjukvårdsstyrelse, socialstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, Landstingsförbundet* och flera landstingskommuner har anfört att uttrycket "civilförsvarsberedskap" är olämpligt, särskilt som kommunerna och landstingskommunerna inte ingår i civilförsvaret. Några av dessa remissinstanser har föreslagit att uttrycket byts ut mot "beredskapstillstånd", "beredskapsgrad" eller "beredskap".

Enligt 1 § lagen (1960:513) om beredskapstillstånd kan regeringen förordna om beredskapstillstånd, när riket befinner sig i krigsfara. När beredskapstillstånd inträder, skall enligt 4 § beredskapskungörelsen (1960:515) lägsta civilförsvarsberedskap intas inom civilförsvaret i hela riket. Om beredskapslarm ges, skall högsta civilförsvarsberedskap intas. Motsvarande föreskrifter för bl. a. det allmänt civila medicinalväsendet och polisväsendet finns i 5 och 6 §§. För bl. a. statliga myndigheter som inte omfattas av 3–6 §§ och vilkas verksamhet skall upprätthållas i krig gäller enligt 7 § tre särskilda

beredskapsgrader. Dessa beredskapsgrader gäller också för bl. a. sådana kommunala myndigheter för vilka föreskrifter om förberedelser för verksamhet i krig har meddelats. Om beredskapstillstånd inträder, skall lägsta beredskapsgraden intas. Högsta beredskapsgraden skall intas, om beredskapslarm ges. Regeringen kan förordna om intagande av beredskapsgrad i annat fall. I 8 § finns föreskrifter om vilka åtgärder som skall vidtas under de olika beredskapsgrader som anges i 7 §. Om riket kommer i krig skall enligt 3 § 1 mom. krigssjukvårdslagen (1953:688) bl. a. den allmänt civila hälso- och sjukvården organiseras om så att den motsvarar de fordringar som då ställs på den. Särskilda bestämmelser härom har meddelats i krigssjukvårdskungörelsen (1955:442). Andra författningsbestämmelser om hälso- och sjukvård gäller inte i den mån de strider mot de särskilda bestämmelserna. Bl. a. om riket befinner sig i krigsfara, kan regeringen enligt 3 § 2 mom. förordna att 1 mom. skall tillämpas för riket eller del av riket. Sådant förordnande skall underställas riksdagens prövning.

Jag återkommer vid behandlingen av 22 § lagen om kommunal beredskap till frågan om hur det bör klargöras att de särskilda bestämmelserna i krigssjukvårdslagstiftningen gäller vid sidan av bestämmelserna i lagen om kommunal beredskap. I likhet med flera remissinstanser anser jag att det inte är lämpligt att uttrycket "civilförsvarsberedskap" används för att ange bl. a. när kommuns och landstingskommuns skyldigheter enligt lagen inträder eller när kommun eller landstingskommun kan övergå till krigsorganisation. Uttrycket har därför genomgående bytts ut mot "beredskapstillstånd".

1 §

Paragrafen innebär f. n. att kommuns skyldigheter gentemot kommunmedlemmarna under civilförsvarsberedskap utvidgas till att avse också sådan befolkning från annan kommun som till följd av krigsskada, utrymning eller andra utomordentliga förhållanden uppehåller sig inom kommunen. Paragrafen har i enlighet med riksnämndens förslag gjorts tillämplig också på landstingskommunerna. Som riksnämnden har anfört torde emellertid utvidgningen av personkretsen inte ha samma praktiska betydelse för landstingskommunerna som för kommunerna. I paragrafen har, som jag förut nämnt, uttrycket "civilförsvarsberedskap" bytts ut mot "beredskapstillstånd".

5 §

I denna paragraf ges f. n. bestämmelser om skyldighet för kommun varifrån utrymning sker att under civilförsvarsberedskap lämna bistånd åt kommun där befolkning från utrymningskommunen inkvarteras i större omfattning. Biståndet, som särskilt skall avse tillhandahållande av personal och utrust-

ning, är avsett att vara av mera varaktig karaktär. Om kommunerna inte kan enas om biståndet, kan länsstyrelsen i det län där utrymningskommunen är belägen förordna om bistånd. I paragrafen finns också regler om en form av mera tillfälligt bistånd under civilförsvarsberedskap från en kommun till en annan kommun. Dessa regler avser det fallet att en kommunal verksamhet som är viktig för totalförsvaret på grund av krigsskada, inkvartering av utrymmande eller andra utomordentliga förhållanden har blivit särskilt betungande. Denna form av interkommunalt bistånd förutsätter alltid ett förordnande av länsstyrelsen i det län där den biståndslämnande kommunen är belägen.

Riksnämnden har föreslagit att både varaktigt och tillfälligt bistånd skall kunna växlas inte bara mellan kommuner utan också mellan landstingskommuner och mellan landstingskommun och kommun. Enligt nämnden bör resp. länsstyrelse kunna besluta om bistånd även i fråga om landstingskommuner. *Överbefälhavaren* och *socialstyrelsen* har ifrågasatt om paragrafen inte bör vara tillämplig endast på kommun. I varje fall bör beslut om bistånd mellan landstingskommuner inte fattas av länsstyrelse utan av högre regional myndighet eller central myndighet.

Bortsett från att uttrycket "civilförsvarsberedskap" byts ut mot "beredskapstillstånd" ändras paragrafen enligt mitt förslag i allt väsentligt på det sätt som riksnämnden har föreslagit.

Enligt min mening bör bestämmelserna om bistånd göras tillämpliga också på landstingskommunerna. Resp. länsstyrelse bör kunna besluta om bistånd också mellan landstingskommuner. Särskilt i ett krisläge är det, som riksnämnden har framhållit, angeläget att samhällets beslutsfunktioner är decentraliserade. För övrigt finns det enligt min mening knappast någon lämplig högre myndighet som kan anförtros beslutanderätten. Som Stockholms läns landstingskommun har framhållit är det emellertid väsentligt att t. ex. ett förordnande om bistånd genom överföring av sjukvårdsresurser från en landstingskommun till en annan föregås av samråd med länsstyrelsen i det län där den mottagande landstingskommunen är belägen och med civilbefälhavaren eller civilbefälhavarna.

6 §

Denna paragraf innehåller f. n. bestämmelser om skyldighet för kommun att redan i fredstid vidta åtgärder för att den skall kunna fullgöra sina uppgifter enligt 1, 2 och 4 §§ och 5 § första stycket samt utöva annan kommunal verksamhet som har betydelse för totalförsvaret. I andra och tredje styckena finns bestämmelser för särskilda verksamhetsområden, nämligen distribution av gas, värme, vatten och elektricitet samt renhållning, samfärdsleder, kommunikationer, avlopp m. m. I fjärde stycket anges bl. a. att förberedelserna skall anpassas efter de förhållanden som kan komma att råda i

kommunen allteftersom civilförsvarets planer för utrymning och inkvartering verkställs.

I enlighet med riksnämndens förslag har paragrafen ändrats så att den blir tillämplig även på landstingskommunerna. Socialstyrelsen har påpekat att 2 och 4 §§ rör enbart kommunerna och att hänvisningen till dessa paragrafer därför bör gälla bara för kommunerna. Det måste emellertid enligt min mening anses ligga i sakens natur att hänvisningen till andra paragrafer gäller i tillämpliga delar. I den mån någon av de uppgifter som avses i 1, 2, 4 eller 5 § inte åligger landstingskommun kan det självfallet inte heller bli tal om skyldighet att vidta förberedelser i fredstid. Socialstyrelsens påpekande har därför inte föranlett någon ändring i författningstexten. Jag har inte heller funnit det möjligt att på ett tillfredsställande sätt anpassa andra och tredje styckena i 6 § till landstingskommunernas uppgiftsområden.

Jag instämmer i vad flera remissinstanser har anfört om att det är önskvärt att paragrafen utformas så att mindre tonvikt än f. n. läggs på de problem som hänger samman med utrymning och inkvartering. Första meningen i fjärde stycket har därför fått utgå.

7 §

Enligt denna paragraf kan länsstyrelsen ålägga kommun att upprätta särskild beredskapsplan, om det behövs med hänsyn till beredskapsuppgifternas omfattning eller betydelse. Planen skall underställas länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan också förordna om revision av kommunala beredskapsplaner.

I enlighet med riksnämndens förslag har paragrafen gjorts tillämplig även på landstingskommunerna. *Socialstyrelsen, Landstingsförbundet* och flera landstingskommuner har anfört att det inte är motiverat att plan för landstingskommun skall prövas av länsstyrelsen, eftersom planen kommer att upprättas i samarbete med länsstyrelsen och övriga berörda totalförsvarsmyndigheter. Jag biträder denna uppfattning. Det har därför föreskrivits att plan för landstingskommun inte behöver underställas länsstyrelsen.

Enligt 6 § krigssjukvårdslagen skall sjukvårdshuvudman redan i fredstid göra upp de planer och vidta de övriga förberedande åtgärder som behövs för övergång till krigsorganisation. Denna bestämmelse bör självfallet gälla vid sidan av 7 § lagen om kommunal beredskap. Jag återkommer till denna fråga vid behandlingen av 22 §.

8–10 §§

En genomgående princip i all beredskapsplanläggning är att det organ som handhar viss verksamhet i fred också skall svara för verksamheten under beredskap och krig. Denna princip anges för kommunernas del i

8 §. Paragrafen görs nu tillämplig även på landstingskommunerna. Det kan anmärkas att motsvarande regel finns i 5 § krigssjukvårdslagen.

Uppgift som kommun skall fullgöra under civilförsvarsberedskap och som saknar motsvarighet i fredstid skall enligt 9 § handhas av en beredskapsnämnd. Avvikande bestämmelser kan dock meddelas i lag eller annan författning. Om kommun inte tillsätter särskild beredskapsnämnd eller uppdrar åt annan nämnd att vara beredskapsnämnd, blir kommunstyrelsen automatiskt beredskapsnämnd. I 10 § finns bestämmelser om särskild beredskapsnämnds sammansättning och arbetsformer.

Som riksnämnden har framhållit kommer landstingskommunernas uppgifter under beredskap och krig sannolikt att i allt väsentligt vara desamma som uppgifterna under fred. Jag delar riksnämndens uppfattning att det inte torde finnas något behov av beredskapsnämnd för landstingskommunernas del. I 9 och 10 §§ har därför inte gjorts andra ändringar än att uttrycket "civilförsvarsberedskap" i 9 § har bytts ut mot "beredskapstillstånd". Dessa paragrafer kommer alltså även i fortsättningen att gälla endast kommunerna. Jag vill erinra om att förslag till vissa ändringar i 9 och 10 §§ har lagts fram i prop. 1976/77:1 om minskad statlig detaljreglering av kommunerna m. m.

11 och 12 §§

Paragraferna innehåller bestämmelser om kommuns övergång till krigsorganisation. De görs nu tillämpliga även på landstingskommunerna. Med hänsyn till den nya regeringsformens (RF) bestämmelser om normgivningsmakten har därvid föreskrivits att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan förordna att kommun eller landstingskommun skall övergå till eller behålla krigsorganisation (jfr 8 kap 13 § RF). Om riksdagen bifaller mitt förslag, ämnar jag föreslå regeringen att det i kommunala beredskapskungörelsen föreskrivs att sådant förordnande kan meddelas av länsstyrelsen. Jag har förut redogjort för innehållet i 3 § krigssjukvårdslagen. De särskilda bestämmelserna om övergång till krigsorganisation som avses i 3 § finns i bl. a. 36 § krigssjukvårdskungörelsen. Ett par landstingskommuner har erinrat om att sjukvården enligt 36 § kan krigsorganiseras tidigast när beredskapsgrad II skall intas och att det dessutom behövs beslut av socialstyrelsen. Med anledning härav vill jag hänvisa till vad jag tidigare har anfört om att krigssjukvårdslagstiftningen avses gälla vid sidan av reglerna i lagen om kommunal beredskap samt till framställningen under 22 §.

13 och 14 §§

I 13 § anges f. n. kommunstyrelsens ansvar för att beredskapsplanläggning sker och att andra nödvändiga förberedelser för verksamheten i krig eller

vid krigsfara vidtas, medan 14 § innehåller bestämmelser om länsstyrelsens tillsyn över förberedelsearbetet och verksamheten i krig och vid krigsfara. Enligt 14 § har länsstyrelsen vidare befogenhet att meddela föreskrifter för kommun om hur verksamheten skall drivas och inriktas. Paragraferna görs nu tillämpliga även på landstingskommunerna. Med anledning av påpekanden från några remissinstanser vill jag framhålla att länsstyrelsens direktivrätt självfallet inte medför befogenhet att bestämma över kommunernas och landstingskommunernas interna ledning av verksamheten. Den är endast avsedd att säkerställa att verksamheten under beredskap och krig anpassas till de övergripande operativa beslut som länsstyrelsen har att fatta i egenskap av högsta civila totalförsvarsmyndighet inom länet. I 7 § kommunala beredskapskungörelsen finns en bestämmelse om att civilförsvarschef under vissa förutsättningar, bl. a. att högsta civilförsvarsberedskap råder, får meddela föreskrifter om inriktningen av kommuns tekniska verksamhet. Bestämmelsen får anses innebära ett åliggande för kommunerna. Sådana bestämmelser skall enligt 8 kap. 5 § RF meddelas i lag. Bestämmelsen har därför förts över till 14 § lagen om kommunal beredskap. Eftersom bestämmelser om olika beredskapsgrader inte finns i lag utan i beredskapskungörelsen och civilförsvarskungörelsen, har uttrycket "högsta civilförsvarsberedskap" bytts ut mot "beredskapstillstånd". De övriga förutsättningar för civilförsvarschefens direktivrätt som anges i bestämmelsen är emellertid så utformade att direktivrätten i praktiken inte torde kunna bli aktuell annat än vid skärpt beredskapstillstånd.

15 och 16 §§

I 15 § anges f. n. att kommun har rätt till statsbidrag för de tekniska anordningar som länsstyrelsen med stöd av 6 § tredje stycket kan ha ålagt kommunen att vidta. Bestämmelser om statsbidrag till kommun för planläggningskostnader finns i 16 §. I enlighet med riksnämndens förslag har 15 § nu gjorts tillämplig även på landstingskommunerna.

Riksnämnden har föreslagit att 16 § ändras på motsvarande sätt. Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget. Eftersom planläggningen för hälso- och sjukvårdens del måste drivas kontinuerligt och inte – som tänkt är för övrig landstingskommunal verksamhet – i intervaller, skulle enligt *socialstyrelsen* den form för statsbidragsgivning som riksnämnden har föreslagit inte lämpa sig för denna sektor. Socialstyrelsen anser att en kontinuerlig planläggning måste ske också i fråga om ledningsfunktionen inom landstingskommunerna. Liknande synpunkter har anförts av *Östergötlands läns landstingskommun*. *Stockholms läns landstingskommun* har framhållit att statsbidragsbestämmelserna bör utformas så att statsbidraget lätt kan anpassas till det behov av planläggning, utbildning och övningar som föreligger vid varje särskild tidpunkt. Enligt *länsstyrelsen i Jönköpings län* är det emellertid

inte lämpligt att ha skilda statsbidragsformer för planläggning enligt krigssjukvårdslagen resp. planläggning enligt lagen om kommunal beredskap. Länsstyrelsen föreslår därför ett enhetligt statsbidragssystem, som innefattar all landstingskommunal beredskapsplanering.

För egen del anser jag att det är önskvärt att så långt möjligt enhetliga regler gäller för all kommunal och landstingskommunal beredskapsplanläggning. Bestämmelserna i 16 § om statsbidrag för planläggningskostnader avser endast plan som har upprättats på grund av förordnande enligt 7 §. Som framgår av vad jag har anfört vid behandlingen av 7 § avser den paragrafen inte planläggning enligt krigssjukvårdslagen. Underlag för en ändring av de principer för statsbidrag som anges i 16 § saknas f. n. Man måste därför enligt min mening tills vidare godta att skilda statsbidragsformer gäller för beredskapsplanläggning av hälso- och sjukvården och för annan kommunal och landstingskommunal beredskapsplanläggning. Som försvarsutredningen har anfört får det antas att resultatet av utredningen om sjukvården i krig i hög grad kommer att påverka både kommunernas och landstingskommunernas beredskapsplanläggning.

I enlighet med vad jag nu har anfört har 16 § – bortsett från en redaktionell justering – ändrats endast på det sättet att paragrafen har gjorts tillämplig också på landstingskommunerna. Med hänsyn till att beredskapsplan för landstingskommun enligt mitt förslag i fråga om 7 § inte skall behöva underställas länsstyrelsen har det föreskrivits att sådan underställning inte utgör förutsättning för statsbidrag till landstingskommun.

18–20 §§

Ändringarna i dessa paragrafer innebär att paragraferna görs tillämpliga också på landstingskommunerna. De torde inte kräva någon närmare kommentar.

22 §

Enligt mitt förslag blir lagen om kommunal beredskap i princip tillämplig på all landstingskommunal verksamhet. För hälso- och sjukvårdens del finns emellertid, bl. a. i 3 och 6 §§ krigssjukvårdslagen, bestämmelser som i viss utsträckning avviker från föreskrifterna i t. ex. 7, 11, 12 och 16 §§ lagen om kommunal beredskap. Som jag har nämnt vid flera tillfällen i det föregående är avsikten att de särskilda bestämmelserna i krigssjukvårdslagstiftningen skall tillämpas för hälso- och sjukvården, även om de skulle avvika från vad som föreskrivs i lagen om kommunal beredskap. För att detta skall bli fullt tydligt har i 22 §, såvitt gäller hälso- och sjukvården, föreskrivits att bestämmelserna i lagen gäller bara i den mån de inte strider mot krigssjukvårdslagen eller föreskrifter som har meddelats med stöd av den lagen.

1.9 Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av den kommunala beredskapen som jag har angett i det föregående
2. antaga förslaget till lag om ändring i lagen (1964:63) om kommunal beredskap.

1.10 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78

DRIFTBUDGETEN
Femtonde huvudtiteln
C. RÄDDNINGSTJÄNST M. M.

C 4. Bidrag till kostnader för kommunal beredskap

1975/76	Utgift	1 405 000	Reservation	1 268 578
1976/77	Anslag	2 000 000		
1977/78	Förslag	1 400 000		

Från anslaget bestrids utgifter för bidrag till kommuner för beredskapsplanläggning enligt 7 § lagen om kommunal beredskap. Vissa bestämmelser för tillämpningen av lagen har meddelats i kommunala beredskapskungörelsen och i Kungl. Maj:ts brev den 14 maj 1971.

I prop. 1976/77:100 (bil. 18 s. 101) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till *Bidrag till kostnader för kommunal beredskap* för budgetåret 1977/78 beräkna ett reservationsanslag av 2 000 000 kr.

Jag anhåller att nu få ta upp denna fråga.

1.10.1 Riksnämnden för kommunal beredskap

Hittills anvisade medel har efter vissa prioriteringsgrunder fördelats på 232 av landets 277 kommuner. Under hösten 1976 beräknas enligt riksnämnden sammanlagt 183 kommuner ha genomfört planläggningen och fått sina beredskapsplaner godkända av länsstyrelsen. De för innevarande budgetår anvisade medlen, 2 milj. kr., medger en planläggning av 49 kommuner och allmän planrevision i 3 kommuner. Den sammanlagda befolkningen i de 232 planlagda och planläggande kommunerna uppgår därmed till över 7,7 milj. människor. Trots att planläggningsskyldighet har förelegat sedan år 1964 återstår f. n. 45 kommuner med en sammanlagd befolkning

av 0,5 milj. människor att beredskapsplanlägga. Den rådande situationen får fortfarande betecknas som otillfredsställande. Främst med hänsyn till länsstyrelsernas möjligheter att medverka i planläggningen har nämnden tidigare rekommenderat en årlig nyplanläggning av ett 50-tal kommuner jämte viss revision av äldre beredskapsplaner. Den återstående nyplanläggningen av 45 kommuner skulle följaktligen – om tillräckliga medel ställs till nämndens förfogande – kunna slutföras under budgetåret 1977/78 i enlighet med nämndens målsättning år 1973.

Den återstående kostnaden för nyplanläggning uppgår enligt riksnämnden till ungefär 1,5 milj. kr., om de återstående 45 kommunerna liksom de hittills planlagda skulle föredra schablonersättning framför ersättning efter löpande räkning.

Sedan år 1971 – då beredskapsplanläggningen kom igång på allvar – har revisionskostnaderna enligt riksnämnden uppgått till över 350 000 kr. De genomförda planrevisionerna har hittills varit av liten omfattning. Såvitt nu kan bedömas torde revisionskostnaderna efter budgetåret 1977/78 bli omkring 200 000 kr. per år och för hela programplaneperioden 1977/78–1981/82 0,9 milj. kr.

Enligt regeringens anvisningar för riksnämndens programplanering för perioden 1977/78–1981/82 skall nämnden utgå från att en landstingskommunal beredskapsplanläggning skall ske och att den bör påbörjas så snart det finns författningsmässiga och andra förutsättningar härför. Dessa förutsättningar bör enligt nämndens bedömning kunna föreligga hösten 1977. Nämnden beräknar att de sammanlagda statsbidragsberättigade kostnaderna för en riksomfattande landstingskommunal beredskapsplanläggning, vid sidan av sjukvården, kan beräknas uppgå till närmare 3,1 milj. kr. inklusive kostnaderna för viss planrevision.

Sammanlagt skulle alltså för hela programplaneperioden 1977/78–1981/82 behövas (1,5 + 0,9 + 3,1) 5,5 milj. kr.

För budgetåret 1977/78 behövs enligt riksnämnden för planrevision och nyplanläggning i kommuner 100 000 kr. resp. 750 000 kr. samt för nyplanläggning och planrevision i landstingskommuner 450 000 kr. resp. 100 000 kr. eller alltså sammanlagt 1,4 milj. kr. Eftersom någon reservation inte beräknas föreligga på anslaget vid utgången av löpande budgetår, bör därför för budgetåret 1977/78 anvisas 1,4 milj. kr.

Två ledamöter i nämnden anför i en reservation att 1,2 milj. kr. av det begärda beloppet 1,4 milj. kr. bör användas till planläggning för kommunerna. Planläggningen för landstingskommunerna bör visserligen påbörjas under andra halvåret 1977 men detta bör ske utan att den kommunala beredskapsplanläggningen försenas ytterligare.

1.10.2 Föredraganden

Med hänvisning till vad jag har anfört i det föregående förordar jag att anslaget enligt riksnämndens förslag förs upp med 1 400 000 kr.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till kostnader för kommunal beredskap* för budgetåret 1977/78 anvisa ett reservationsanslag av 1 400 000 kr.

2 Länsstyrelsernas försvarsenheter

2.1 Inledning

Regeringen uppdrog den 7 maj 1975 åt försvarets rationaliseringsinstitut att göra en rationaliseringsundersökning av länsstyrelsernas försvarsenheter. Som utgångspunkt för undersökningen gällde att personalnumerären totalt sett inte fick ökas. Undersökningen har i överensstämmelse med regeringsuppdraget följts och inriktats av en samrådsgrupp med företrädare för bl. a. försvarsdepartementets samordningsavdelning, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar och länsstyrelserna. Utredningsarbetet har bedrivits i nära samverkan med bl. a. länsstyrelserna, berörda centrala myndigheter och personalorganisationerna.

Försvarets rationaliseringsinstitut har den 22 november 1976 redovisat resultatet av undersökningen i rapporten. Länsstyrelsernas försvarsenheter Samhällsberedskap för kris och krig.

Remissyttranden över undersökningen har avgivits av rikspolisstyrelsen, centralnämnden för fastighetsdata, överbefälhavaren, värnpliktsverket, civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, socialstyrelsen, televerket, statens vägverk, transportnämnden, riksrevisionsverket, riksskatteverket, statens jordbruksnämnd, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, arbetsmarknadsstyrelsen, statens vattenfallsverk, samtliga länsstyrelser, samtliga civilbefälhavare, riksnämnden för kommunal beredskap, decentraliseringsutredningen (Kn 1975:01), Centralorganisation SACO/SR och Tjänstemännens centralorganisation (TCO/S).

2.2 Nuvarande organisation

Länsstyrelsernas försvarsenheter är i samtliga län utom i Gotlands län organisatoriskt uppdelade i tre funktioner, nämligen en personalfunktion, en organisationsfunktion och en teknisk funktion. Dessutom finns en expedition. Till enheten är vidare knuten en militärassistent och olika deltidstjänstgörande experter. Enheten leds av en försvarsdirektör. I storstadslänen Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län finns dessutom en biträdande försvarsdirektör. Personalstyrkan hos landets samtliga försvarsenheter uppgår till något över 600 personer.

På personalfunktionen handläggs rekryteringsärenden huvudsakligen till civilförsvarets och länsstyrelsernas krigsorganisation samt utbildnings- och övningsärenden.

Organisationsfunktionen handhar totalförsvarsplanläggningen inom de delar av det civila totalförsvaret som länsstyrelserna svarar för.

Den tekniska funktionen handlägger huvudsakligen ärenden om byggande och vidmakthållande av skyddsrum och anläggningar.

2.3 Försvarets rationaliseringsinstituts förslag

I sitt förslag framhåller institutet att länsstyrelsernas totalförsvarsuppgifter måste anpassas till förändringar som har skett eller väntas ske. Detta kan bäst åstadkommas genom en renodling och koncentration av arbetsuppgifterna samt genom att länsstyrelsernas samordnande, informerande, utbildande och rådgivande roll ges större tyngd. Institutet föreslår vissa förändringar av administrativa rutiner, minskad detaljeringsgrad i planläggningsarbetet, omfördelning av vissa arbetsuppgifter samt förändringar av organisationsformer. Institutet framhåller att ett viktigt medel för att förbättra försvarsenheternas arbetssituation är organisations- och kompetensutveckling.

2.3.1 *Arbetsuppgifter m. m.*

Planläggningen för länsstyrelsens krigsorganisation innehåller mobiliseringsverk med olika delplaner, arbetsordning för den organiserade krigslänsstyrelsen och beredskapsverk för resp. krigssektion. Insitutet föreslår att olika delplaner i mobiliseringsverket förenklas eller samordnas. Beträffande arbetsordning och beredskapsverk föreslås att olika myndigheter med beredskapsuppgifter inom de berörda ämnesområdena i ökad utsträckning skall utarbeta mallar för planer, instruktioner m. m. som bör ha samma dispostion och innehåll i samtliga län. Vidare föreslås att planläggningen för krigsorganisationen i högre grad än nu skall utföras med deltagande av den personal som har att i krig verkställa den gjorda planläggningen.

Beträffande länsstyrelsens uppgifter i fråga om kommunal och landstingskommunal beredskap lämnas inga förslag till förändringar, då betydelsefulla delar av verksamheten har utretts av riksnämnden för kommunal beredskap och resultat av utredningen bör avvaktas. Institutet föreslår dock att lokalombudsorganisationen inom det psykologiska försvaret förs över till kommunerna. Institutet anser att det bör ankomma på riksnämnden att pröva behovet av åtgärder för en sådan förändring och komma med förslag i frågan.

Länsstyrelsens nuvarande arbetsuppgifter inom sambandsområdet utgörs av planläggning, beställning och tillsyn av sambandsinstallationer, främst tele- och radioförbindelser. Länsstyrelsen bör enligt institutet kunna avlastas arbetet med framställning av vissa planer och förteckningar. Dessa bör i stället utarbetas genom televerkets försorg. Vidare föreslås att länsstyrelsens insatser på sambandsområdet begränsas genom att installation och underhåll ordnas genom civilförsvarsstyrelsen som bör träffa centrala avropsavtal för verksamheten. Länsstyrelsens deltagande i den tekniska övervakningen bör enligt institutets mening begränsas.

Länsstyrelsens arbetsuppgifter beträffande alarmering som nu omfattar planläggning samt ansvar för installation, underhåll och tillsyn kan minska

genom att installations-, drifts- och underhållstjänster köps från försvarets teleservicebasorganisation. Institutet föreslår att försvarets materielverk på uppdrag av civilförsvarsstyrelsen lämnar förslag till lämplig underhållsorganisation i teleservicebasorganisationens regi.

Handläggningen av skyddsrumsfrågor på länsstyrelsen avser främst planläggning, tillsyn och besiktningar. Planläggningen bör i större omfattning än nu ske med deltagande förutom av länsstyrelsens försvarsenhet även av planenheten och regionalekonomiska enheten. Beträffande tillsyn och besiktningar av färdiga eller under byggnad varande skyddsrum bör länsstyrelsens insatser koncentreras till produktionsstadiet, medan länsstyrelsens fortlöpande kontroll av befintliga skyddsrum bör upphöra, eftersom institutet bedömer att civilförsvarsstyrelsens stickprovsvisa kontroller är tillräckliga.

Institutet anser att länsstyrelsens tillsyn av anläggningar, t. ex. ledningscentraler, observationsplatser och branddammar, kan minskas och att skyddskontrollen kan utföras genom kommunernas försorg. Civilförsvarsstyrelsen föreslås handha kontrollen under byggnaden av anläggningarna. Länsstyrelsens främsta kvarvarande uppgifter vad gäller anläggningar skulle därefter bli planering och slutbesiktningar.

I fråga om försörjningen med civilförsvarsmateriel föreslår institutet att civilförsvarsstyrelsen prövar behovet av ett datorstött materielsystem som på längre sikt kan tillgodose användarna bättre än det nu använda.

Enligt institutets mening bör arbetet med planläggningen för civilförsvarets krigsorganisation kunna förenklas genom att den nu omfattande remitteringen av organisationsplaner till kommuner och berörda militära och andra organ begränsas. Sålunda föreslås t. ex. att kommunerna ges tillfälle yttra sig endast över frågor med ekonomiska konsekvenser för kommunerna eller andra frågor av större betydelse för den kommunala beredskapen. Med hänsyn till organisationsplanens konsekvenser för andra samhällssektorer bör försvarsenheten samråda med länsstyrelsens regionalekonomiska enhet och planenhet.

För arbetsuppgifterna med mobilisering och förvaltning lämnar institutet en rad förslag till förenklingar av delvis kontorsteknisk natur men även vissa begränsningar av arbetsuppgifterna. Sålunda föreslås att civilförsvarsstyrelsen gör en översyn av gällande föreskrifter för att förenkla och minska bestyret med en del planer, t. ex. planer för livsmedelsförsörjning i ett mobiliseringsskede, planläggning avseende fordon m. m. Andra planeringsuppgifter, som rutinerna för inmönstring av fordon, beräknas kunna utgå, eftersom de numera kan ersättas av uppgifter som står att hämta ur andra källor, t. ex. ur resultatet av den årliga kontrollbesiktningen av fordon. Åter andra planläggningsuppgifter, t. ex. transportplanläggning, skall enligt förslaget lösas genom att datorstödda system som utvecklas för det militära försvaret används. För att engagera verkställare i krig i planläggningsarbetet föreslås

att civilförsvarsstyrelsen utarbetar och underställer regeringen förslag att tjänstgöringstiderna för civilförsvarschefer, distriktschefer med ersättare, befälsanställda och länsflygchefer förlängs till minst en 14-dagarsperiod i samband med övningarna. Civilförsvarsstyrelsen bör även anpassa sina föreskrifter till de förslag som en översyn av innehållet i undsättningsplanerna kan föranleda för att en dubbelredovisning av planerna jämfört med den kommunala räddningsplanläggningen för fredskatastrofer skall kunna undvikas. Även de föreskrifter som reglerar byggnads- och reparationsberedskapen bör ses över av civilförsvarsstyrelsen med syfte att minska detaljeringsgraden. Frågan om föreskrifter m. m. om inspektionsfrekvens av verkskyddet bör i avvaktan på resultatet av en föreslagen utredning om verkskyddsplikten omprövas av civilförsvarsstyrelsen för att inspektionsfrekvensen skall kunna anpassas bättre till de skiftande förhållandena i företagen.

Institutet anser också att möjligheterna att använda datorstöd för hantering av fastighetskort för roteombud bör prövas.

I fråga om ärenden som berör bevakning och säkerhet ankommer det bl. a. på länsstyrelsen att yttra sig över val av objekt som enligt överbefälhavarens bestämmande klassas som skyddsföremål samt att förbereda vissa bevakningsåtgärder. Enligt institutet kan den härtill hörande planläggningsverksamheten göras mindre frekvent än för närvarande. Vissa andra ärenden inom denna grupp av mera polisiär natur, t. ex. utfärdande av tillträdesförbud, föreslås vidare föras över från försvarsenheten till länspolischefens expedition.

I fråga om det ekonomiska försvaret lämnar institutet olika förslag som väntas öka effektiviteten i planläggningsarbetet. Bl. a. lämnas förslag att centrala ämbetsverk med beredskapsuppgifter överväger att förenkla systemet för uttagning och bemanning av bensinstationer, och att s. k. K-företag får bättre information om bl. a. sina rättigheter och skyldigheter. Härigenom kan vissa företagsbesök ersättas med skriftväxling, vilket kan öka länsstyrelsens möjligheter att koncentrera sig på viktigare företag. Vidare föreslås att decentralisering av industriplanläggning för främst mindre industriföretag samt service- och reparationsföretag sker till länsstyrelsen från överstyrelsen för ekonomiskt försvar. Härigenom kan länsstyrelsens lokalkännedom utnyttjas på ett effektivare sätt.

Förutsättningarna för att till centrala försörjningsmyndigheter föra över bestyret med att skaffa statistik om lagertillgång och lagerhållare av vissa varugrupper bör enligt institutet undersökas av berörda myndigheter.

Enligt institutet bör försvarsenheterna ha möjlighet att ställa krav på fastighetsdataregistrets utformning och att delta i utvecklingsarbetet. Institutet bedömer det då som möjligt att utforma registret så att man därur kan få fram förteckningar över lokaler som är lämpliga vid undanförsel av olika förnödenheter. Det skulle vidare kunna underlätta en kartläggning av möjligheterna att tillgodose totalförsvarets behov av fastigheter.

F. n. granskar jordbruksnämnden i samråd med statskontoret ransoneringssystemet för livsmedel. Ransoneringssystemet bedöms av institutet som onödigt tungrott för länsstyrelsen. Vissa vinster skulle kunna uppnås om beredskapskort och personkort distribueras samtidigt varigenom länsstyrelsen inte skulle behöva hålla något kortlager.

Beträffande transportområdet föreslår institutet att den nuvarande krigstransportplanen ersätts av ett "beredskapsverk för sektion E" som inte är lika detaljerat som krigstransportplanen. Vidare bör transportnämnden undersöka möjligheterna att utnyttja datorstöd för sammanställning av transportbehovet. Vissa uppgifter om transportbehov finns redan nu i jordbruksnämndens och överstyrelsens för ekonomiskt försvar dataregister.

Enligt institutet bör en omfattande revidering av systemet för rekrytering, inskrivning och redovisning av personal i civilförsvarets krigsorganisation göras för att förenkla rutinerna och öka systemets användbarhet. Bl. a. föreslås att förutsättningarna för att föra över civilförsvarets personal till värnpliktsverkets register utreds. Vidare bör man genom försöksverksamhet i några län pröva dels en överföring av inskrivningen av civilförsvarspersonal m. fl., dels administration av utbildning och övningar vid någon central utbildnings- och förrådsanläggning (CUFA). Institutet föreslår att försöksverksamhet med sådan inskrivning påbörjas i institutets regi under år 1977 för att en slutlig bedömning av konsekvenserna av en överföring till CUFA-enheterna så vitt möjligt kan göras år 1979.

2.3.2 *Organisationsfrågor m. m.*

Institutet föreslår att försvarsenheten under ledning av en enhetschef delas i fyra huvudmannaområden, nämligen en för alarmering, skyddsrum och anläggningar, en för civilförsvar i övrigt och räddningstjänst, en för ekonomiskt försvar och en för övrigt civilt totalförsvar. Avgörande för antalet områden bör enligt institutet vara enhetens storlek. I län där försvarsenheten består av högst 20 personer bör sålunda ekonomiskt försvar och övrigt civilt totalförsvar föras samman till ett huvudmannaområde. Länsstyrelserna föreslås få frihet att själva utforma sin organisation inom ramen för dessa huvudmannaområden. Den föreslagna organisationen medför ett mer uttalat ansvar för olika delar av totalförsvaret och ger möjlighet att på ett smidigare sätt utnyttja personalen inom enheten. Övergång till krigsorganisation underlättas också.

För att bl. a. minska enhetens sårbarhet vid sjukdomar och annan bortovaro bör den allmänna kompetensen hos personalen ökas. Detta kan ske genom ändrade rekryteringsprinciper, intensifierad utbildning, ändrad arbetsutformning och ett ändrat karriärsystem.

Institutet anser att man vid all rekrytering bör rekrytera personer som är allmänt användbara inom försvarsenheten i dess helhet. Den naturliga

vägen bör vara att rekryteringen sker via länsstyrelsens s. k. landskanslistutbildning.

Om den huvudsakliga rekryteringen av handläggare sker genom landskanslisttjänster, accentueras behovet av utbildning om allmänt totalförsvar och länsstyrelsens roll i totalförsvaret samt om sådana speciella områden som informationsteknik, pedagogik och ADB. Institutet anser att utbildningsbehovet bör tillgodoses genom en allmän utbildning om totalförsvaret vid varje länsstyrelse, genom vidareutbildning anordnad av länsstyrelsernas organisationsnämnd i samarbete med sådana centrala ämbetsverk som civilförsvarsstyrelsen och överstyrelsen för ekonomiskt försvar samt genom utbildning vid försvarshögskolan av huvudmän och försvarsdirektörer och genom specialutbildning av viss personal genom centrala myndigheters försorg.

Enligt institutets mening kan utformningen av organisationen och utnyttjande av verksamhetsplanering ge dels en effektiv arbetsfördelning, dels möjlighet till kompetensutveckling exempelvis genom arbete i arbetsgrupper. Väsentligt för personalens uteckling är också en tillämpad ansvarsdelegering.

Rekryteringen till högre tjänster bör i princip kunna ske genom intern rekrytering inom enheten. Erfarenhet från bl. a. andra totalförsvarsområden bör dock räknas som en merit, särskilt för högre tjänster. Vikten av cirkulationstjänstgöring stryks under. Institutet anser det vidare angeläget att relationerna mellan handläggare och biträden successivt ändras från nuvarande relation ett biträde på en handläggare till ett biträde på tre handläggare.

2.3.3 *Resurskonsekvenser*

Totalt räknar institutet med att försvarsenheternas resursbehov uttryckt i personår uppgår till 688 vid ett läge där inga rationaliseringar har genomförts. De förslag till förändringar som institutet har lagt fram och som bedöms ge effekt på kort sikt minskar resursbehovet till 630 personår. Institutet bedömer det möjligt att på längre sikt genom ytterligare rationaliseringsåtgärder, t. ex. förenklingar och metodförbättringar, nedbringa resursbehovet till nuvarande personalram som uppgår till 608 tjänster, militärassistenternas arbetsinsats i försvarsenheternas ärendeberedning ej inräknad. Tjänsterna fördelas enligt institutets förslag mellan länen på ett sätt som leder till vissa justeringar länen emellan av den nuvarande personaltilldelningen. Institutet föreslår att tjänster får inrättas vid varje länsstyrelse enligt föreslagen personalram. Institutet finner det mindre lämpligt att personal flyttas mellan olika länsstyrelser. Den föreslagna personalramen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 8.2*.

2.3.4 *Genomförande*

Institutet föreslår att regeringen fattar principbeslut om försvarsenheternas organisation, fördelning av personalramar länsstyrelserna emellan, lämnar föreskrifter om uppgiftsförändringar samt förordnar om fortsatt utredningsarbete i fråga om möjligheterna att föra över registrering av civilförsvarets personal till värnpliktsverkets register och att föra över inskrivning av civilförsvarets personal samt viss administration av utbildning och övning till civilförsvarsstyrelsens CUFA-enheter. Vidare bör frågan om verkskyddsplikt och alternativa former för att organisera sådan verksamhet utredas.

Vid ett beslut av statsmakterna under år 1977 kan länsstyrelserna under budgetåret 1977/78 förbereda sig för genomförande av den nya organisationen så att denna kan träda i funktion under budgetåret 1978/79. Det förutsätts vidare att resultatet av de utredningar om överföring av civilförsvarets personal till värnpliktsverkets register och om formerna för inskrivning av civilförsvarspersonal som har nämnts förut kan föreligga under år 1979 så att beslut i dessa frågor kan fattas år 1980.

2.4 Remissyttrandena

Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller lämnar utan erinran de flesta av institutets förslag. Några remissinstanser, företrädesvis länsstyrelser, är dock kritiska mot de tendenser till centralisering av olika kontroll- och planläggningsuppgifter som institutets förslag innehåller. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser sålunda att en långtgående centralisering på det tekniska området från service-, kostnads- och effektivitetssynpunkt måste medföra en klar försämring jämfört med de nuvarande förhållandena.

2.4.1 *Förenklingar och begränsningar*

Länsstyrelsen i Örebro län anser med instämmande av *länsstyrelserna i bl. a. Skaraborgs, Värmlands och Västernorrlands län* samt *centralnämnden för fastighetsdata* att de informationssystem som f. n. ger länsstyrelserna underlag för planläggningsverksamheten måste förbättras väsentligt. Länsstyrelsen tillstyrker därför institutets förslag att en särskild samordningsgrupp för datorstöd bildas. *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar* avstyrker att en sådan samordningsgrupp bildas, i vart fall innan civilförsvarsstyrelsen och överstyrelsen för ekonomiskt försvar har omorganiserats och hunnit utveckla sådana planeringsmetoder och -system som föreslås i respektive organisationsutredningar. Institutets uttalande att länsstyrelsernas totalförsvarsverksamhet med inriktning mot översiktlig, förenklad planläggning, ökad integrering med länsstyrelsernas övriga verksamhet m. m. accepteras

av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan. *TCO/S* anför dock vissa betänkligheter mot förslaget i denna del och anser det utomordentligt viktigt att i första hand planläggning som berör bevakning och säkerhet hålls på en tillräckligt hög nivå. Förslaget om minskad revideringsfrekvens av planer lämnas i allmänhet utan erinran från remissinstanserna. *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar* framhåller dock att revidering av planer, som kräver medverkan av företag, bör göras så snart som möjligt efter det att länsstyrelsen fått kännedom om väsentliga förändringar i ett företags verksamhet. Institutets förslag att länsstyrelsernas underhållsbesiktningar av skyddsrum skall upphöra kritiseras hårt av remissinstanserna. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser sålunda att standarden på skyddsrum kommer att gå ned väsentligt om länsstyrelsernas besiktning upphör. Även *civilförsvarsstyrelsen* anser att de mycket stora investeringar som skyddsrumsbyggandet medför på lämpligt sätt också bör följas upp under åren och att detta lämpligen kan ske genom att länsstyrelsens underhållsbesiktningar behålls.

2.4.2 *Ansvars- och uppgiftsförändringar*

Institutets förslag till överföring av tekniska uppgifter från länsstyrelserna till andra organ kritiseras av främst länsstyrelserna. Som huvudorsak åberopas ofta att ett överförande till central myndighet av vissa arbetsuppgifter från länsstyrelserna kommer att medföra totalt sett ökade kostnader utan att större effektivitet uppnås. Förslaget om överförande av vissa uppgifter från t. ex. överstyrelsen för ekonomiskt försvar till länsstyrelserna accepteras av de länsstyrelser som har yttrat sig i denna fråga. Förslaget att lokalombudsorganisationen inom det psykologiska försvaret skall föras över till kommunerna och att riksnämnden för kommunal beredskap bör pröva denna fråga och komma med förslag accepteras av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan. *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* anser att en överföring av arbetsuppgifter till kommuner bör begränsas till de uppgifter som f. n. åvilar lokalombuden och att arbetsuppgifterna kan lämnas över till de kommunala organ som i fredstid handlägger informationsfrågor. I frågan om en ytterligare integration inom länsstyrelsen av planläggningen för länsstyrelsens krigsorganisation erinrar *länsstyrelsen i Hallands län* om att risk föreligger att försvarsarbetet blir lågt prioriterat om inte personalförstärkningar erhålls. Vidare skulle försvarsenheternas samordningsuppgift försvåras genom en allt för stor uppsplittring av planläggningsansvaret.

2.4.3 *Organisation*

Flera länsstyrelser, däribland *länsstyrelserna i Värmlands* och *Jämtlands län* är kritiska till institutets förslag om indelning i huvudmannaområden. Enligt *länsstyrelsen i Jämtlands län* har den indelning i funktioner som har

funnits inom försvarsenheterna sedan år 1971 fungerat tillfredsställande. De anmärkningar som har anförts i rapporten om bristande kommunikation mellan funktionerna har inte märkts inom försvarsenheten i Jämtlands län. Enligt *länsstyrelsen i Östergötlands län* motsvarar den nuvarande organisationen de krav man bör ställa på organisationen. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att området för övrigt civilförsvar och räddningstjänst har blivit alltför stort hos länsstyrelsen. Länsstyrelsen anser därför att i Stockholms län de uppgifter som omfattar inskrivning och utbildnings- och övningsorganisation skall bilda ett särskilt huvudmannaområde. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att rekrytering, utbildning och övning kan utgöra ett eget huvudmannaområde. Eventuellt bör räddningstjänst föras över till området för övrigt civilt totalförsvar. Förslagen om kompetensutveckling och om en förändring av förhållandet mellan antalet handläggare och antalet biträden accepteras eller lämnas utan erinran av de flesta remissinstanserna.

2.4.4 *Resurskonsekvenser*

Institutets resursberäkningar accepteras eller lämnas utan erinran av de flesta remissinstanserna. *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar* anser dock att behovet av handläggare för det ekonomiska försvaret räknats alltför lågt.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att institutet i sitt utredningsarbete inte har tagit hänsyn till de speciella förhållanden som råder i Malmöhus län vid beräkning av bemanningen och att länsstyrelsen därför har fått en alltför liten personalstyrka i förslaget. *Civilbefälhavaren i Södra civilområdet* anser att länsstyrelsen i Kristianstads län bör tilldelas ytterligare en á två tjänster.

2.4.5 *Fortsatt utredningsarbete*

En utredning om förutsättningarna för överföring av registreringen av civilförsvarets personal till värnpliktsverkets register tillstyrks av de remissinstanser som yttrar sig i frågan. Däremot är det övervägande antalet remissinstanser mycket kritiska mot försök med inskrivning och administration av utbildning och övning i någon CUFA-enhet. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att förslaget inte innebär någon rationalisering eller effektivitetsvinst. Den tilltänkta mottagaren av uppgiften har inte tillräckliga resurser. Åtgärden innebär en centralisering som kommer att medföra betydande kostnadsökningar bl. a. genom de stora avstånden.

2.5 Föredraganden

Försvarets rationaliseringsinstitut har på uppdrag av regeringen gjort en rationaliseringsundersökning av länsstyrelsernas försvarsenheter. I sin rap-

port lägger institutet fram förslag till förenklingar och begränsningar samt förändringar i ansvars- och uppgiftsfördelningen inom totalförsvaret för länsstyrelsernas försvarsenheter. Vidare läggs förslag fram till organisation av försvarsenheterna. Resurskonsekvenserna redovisas.

De förenklingar och begränsningar som föreslås innebär bl. a. ökad användning av datorstöd, minskad dataljeringsgrad i planläggningen, minskad revideringsfrekvens i fråga om planer och minskad inspektionsverksamhet. Förslagen till begränsning av arbetsuppgifterna innebär att länsstyrelsernas underhållsbesiktningar av skyddsrum upphör samt att i övrigt länsstyrelsernas insatser för teknisk övervakning begränsas.

Jag delar institutets uppfattning att betydande vinster kan göras, om länsstyrelsernas försvarsenheter i sitt arbete kan få ökat datorstöd, om detaljeringsgraden och revideringsfrekvensen i planläggningsarbetet kan minskas och om länsstyrelsernas insatser för teknisk övervakning begränsas. Jag vill dock framhålla att situationer – främst inom det ekonomiska försvarets område – kan uppkomma där revideringsfrekvensen måste ökas och att länsstyrelserna därför bör vara beredda att möta sådana situationer. Bl. a. kan detta bli nödvändigt vid krisplaneringen för branscher med snabba och stora strukturförändringar. Jag räknar med att underhållsbesiktning av skyddsrum även fortsättningsvis kommer att ske stickprovsvis genom civilförsvarsstyrelsens försorg. Jag har därför inte beräknat några särskilda resurser för länsstyrelserna för detta ändamål.

I sina förslag till ändrad ansvars- och uppgiftsfördelning föreslår institutet att vissa uppgifter skall föras över från centrala myndigheter till länsstyrelserna. Vidare föreslås viss överföring av uppgifter inom t. ex. det psykologiska försvaret från länsstyrelsen till kommunerna. Institutet har härvid utgått från principen att den som ansvarar för en uppgift i fred även bör svara för beredskapsplanläggningen av verksamheten. Detta synsätt leder även till förslag att försvarsenhetens verksamhet i länsstyrelsen skall i ökad utsträckning integreras med den övriga verksamheten inom länsstyrelsen. Jag finner de skäl som institutet har fört fram om viss decentralisering av arbetsuppgifter från centrala myndigheter till länsstyrelserna väl underbyggda. I likhet med vad chefen för försvarsdepartementet tidigare har anfört, anser jag det betydelsefullt och nödvändigt att hänsyn tas i samhällsplaneringen även till totalförsvarets behov. Detta mål kan nås genom en ökad integrering av försvarsenhetens verksamhet i länsstyrelsen i övrigt. Jag finner det vidare värdefullt att kommunerna engageras mera i det psykologiska försvaret genom att vissa uppgifter på detta område förs över till kommunerna. Detta har också framhållits av 1974 års försvarsutredning i betänkandet (SOU 1977:1) Totalförsvaret 1977–82. Jag har därvid utgått från att några merkostnader för kommunerna inte behöver uppstå.

Institutet föreslår att länsstyrelsernas totalförsvarsuppgifter även i fortsättningen hänförs till en försvarsenhet som leds av en försvarsdirektör.

Försvarsenheter med 20 anställda eller färre bör ha tre sakområden och de större enheterna fyra. Institutet föreslår följande sakområden, nämligen ett för alarmering, skyddsrum och anläggningar, ett för övrigt civilförsvar och räddningstjänst, ett för ekonomiskt försvar och ett för övrigt civilt totalförsvar.

I län där försvarsenheten har tre sakområden bör enligt institutet områdena för ekonomiskt försvar och övrigt civilt totalförsvar föras samman till ett sakområde. Institutet framhåller vidare att behovet av kompentensutveckling är stort inom försvarsenheterna och att en ökad satsning på personalutbildning bör göras samt att förhållandet mellan biträden och handläggare som f. n. är ett biträde på en handläggare bör ändras till ett biträde på tre handläggare.

Jag finner institutets förslag till organisation av försvarsenheterna väl avvägt och förordar därför att länsstyrelsernas totalförsvarsuppgifter – liksom hittills – hänförs till en försvarsenhet under ledning av en försvarsdirektör. Enheten bör delas i tre alternativt fyra sakområden, nämligen ett för alarmering, skyddsrum och anläggningar, ett för civilförsvar i övrigt och räddningstjänst, ett för ekonomiskt försvar och ett för övrigt civilt totalförsvar. Avgörande för antalet sakområden bör vara enhetens storlek. Fyra sakområden bör finnas i de län där arbetsuppgifternas omfång kräver det, dvs. kan ge sysselsättning åt minst två heltidssysselsatta inom varje område. Som riktmärke kan därvid gälla att i län där försvarsenhetens personal består av högst 20 personer bör ekonomiskt försvar och övrigt civilt totalförsvar föras samman till ett sakområde. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har framhållit att arbetet med övrigt civilförsvar och räddningstjänst är det ojämförligt största arbetsområdet inom försvarsenheten hos länsstyrelsen och föreslagit att detta område på grund av de speciella förhållandena i länet delas upp i två sakområden, ett för inskrivning och utbildnings- och övningsadministration samt ett för övriga arbetsuppgifter inom området övrigt civilförsvar och räddningstjänst. Jag anser länsstyrelsens förslag lämpligt och förordar därför att försvarsenheten hos länsstyrelsen i Stockholms län delas i fem sakområden.

Jag kan inte acceptera det förslag till inrättande av särskilda tjänster som biträdande enhetschefer som har förts fram från några länsstyrelser.

Institutet har bedömt det möjligt att på längre sikt genom bl. a. de rationaliseringsåtgärder som föreslås nu samt rationaliseringsåtgärder som kan beslutas senare nedbringa resursbehovet till den nuvarande personalramen som uppgår till 608 tjänster, vartill kommer militärassistenternas arbetsinsats i försvarsenheternas ärendeberedning. Institutet har vidare lämnat förslag till fördelning av de 608 tjänsterna länsstyrelserna emellan. Förslaget innebär viss omfördelning av den nuvarande personalramen mellan länsstyrelserna. Jag finner institutets förslag till fördelning av de befintliga tjänsterna mellan länsstyrelserna i huvudsak väl avpassad. Det ankommer på regeringen att

besluta om tjänsternas inrättande och fördelning länsstyrelserna emellan. Även jag finner att en viss ökning av andelen handläggare bör ske. Enligt min mening ger den omorganisation av länsstyrelsernas försvarsenheter som jag nu har förordat goda förutsättningar för att ge ökad tyngd åt länsstyrelsernas samordnande, informerande, utbildande och rådgivande roll på totalförsvarets område. Jag förordar att omorganisationen genomförs den 1 juli 1978.

2.6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

godkänna de riktlinjer för omorganisation av länsstyrelsernas försvarsenheter vilka jag har förordat i det föregående.

Bilaga 8:1

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1964:63) om kommunal beredskap

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1964:63) om kommunal beredskap[1]

dels att i 2, 4, 9 och 21 §§ ordet "civilförsvarsberedskap" skall bytas ut mot "beredskapstillstånd",

dels att i 4 och 21 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 1, 5–8, 11–16, 18–20 och 22 §§ samt rubriken närmast före 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
Vissa kommunala uppgifter under civilförsvarsberedskap	**Vissa kommunala och landstingskommunala uppgifter under beredskapstillstånd**
1 §	
Kommun är under *civilförsvarsberedskap* skyldig att i de hänseenden, i vilka kommunen är verksam för kommunens egna medlemmar eller dem som eljest äro bosatta i kommunen, utöva verksamhet jämväl till förmån för sådan befolkning från annan kommun, som till följd av krigsskada, utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden tagit uppehåll inom kommunen. Härvid skola dock gälla de begränsningar, som följa av att vistelsen i kommunen icke är avsedd att fortgå, när de utomordentliga förhållandena upphört, eller av föreskrifter, vilka meddelats i eller med stöd av lag eller författning, avsedda att tillämpas under nämnda förhållanden. Kommun är på grund av vad i denna lag	Kommun är under *beredskapstillstånd* skyldig att i de hänseenden, i vilka kommunen är verksam för kommunens egna medlemmar eller dem som eljest äro bosatta i kommunen, utöva verksamhet jämväl till förmån för sådan befolkning från annan kommun, som till följd av krigsskada, utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden tagit uppehåll inom kommunen. Härvid skola dock gälla de begränsningar, som följa av att vistelsen i kommunen icke är avsedd att fortgå, när de utomordentliga förhållandena upphört, eller av föreskrifter, vilka meddelats i eller med stöd av lag eller författning, avsedda att tillämpas under nämnda förhållanden. Kommun är på grund av vad i denna lag

[1] Senaste lydelse av 9 § 1971:1168. Förslag om ändring i lagen finns även i prop. 1976/77:1.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
stadgas icke skyldig att till nyssnämnd befolkning utgiva fredsmässig social kontantförmån.	stadgas icke skyldig att till nyssnämnd befolkning utgiva fredsmässig social kontantförmån. *Vad i första stycket sägs om kommun tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingskommun.*
5 §[2]	
Kommun, varifrån utrymning sker, *är* under *civilförsvarsberedskap skyldig* att, i den mån förhållandena medgiva det, lämna bistånd åt kommun, där befolkning från *utrymningskommunen* inkvarteras i större omfattning. Biståndet skall särskilt avse tillhandahållande av personal och utrustning för verksamheten för de inkvarterade. Enas ej kommunerna om biståndet, äger länsstyrelsen i det län, där *utrymningskommunen* är *belägen,* förordna därom.	Kommun *och landstingskommun,* varifrån utrymning sker, *äro* under *beredskapstillstånd skyldiga* att, i den mån förhållandena medgiva det, lämna bistånd åt kommun *och landstingskommun,* där befolkning från *utrymningsområdet* inkvarteras i större omfattning. Biståndet skall särskilt avse tillhandahållande av personal och utrustning för verksamheten för de inkvarterade. Enas ej kommunerna *och landstingskommunerna* om biståndet, äger länsstyrelsen i det län, där *utrymningsområdet* är *beläget,* förordna därom.
Blir till följd av krigsskada, inkvartering av utrymmande eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden för totalförsvaret viktig kommunal verksamhet i viss kommun så betungande, att bistånd i verksamheten oundgängligen erfordras, är under *civilförsvarsberedskap* annan kommun skyldig att efter särskilt förordnande därom tillfälligt lämna sådant bistånd. Om dylikt bistånd förordnar länsstyrelsen i det län, där	Blir till följd av krigsskada, inkvartering av utrymmande eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden för totalförsvaret viktig kommunal *eller landstingskommunal* verksamhet i viss kommun *eller landstingskommun* så betungande, att bistånd i verksamheten oundgängligen erfordras, är under *beredskapstillstånd* annan kommun *eller landstingskommun* skyldig att efter särskilt förordnande därom tillfälligt

[2] Senaste lydelse 1971:1168.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
den biståndslämnande kommunen är belägen.	lämna sådant bistånd. Om dylikt bistånd förordnar länsstyrelsen i det län, där den biståndslämnande kommunen *eller landstingskommunen* är belägen.

Utan hinder av 3 § första stycket förvaltningslagen (1971:290) äga 14–20 §§ nämnda lag tillämpning i ärenden hos länsstyrelsen som avses i första och andra styckena.

6 §[3]

Det åligger kommun att redan i fredstid vidtaga de förberedelser, som erfordras för att kommunen skall kunna såväl fullgöra sina uppgifter enligt 1, 2 och 4 §§ samt 5 § första stycket denna lag som upprätthålla eller utöva annan för totalförsvaret viktig verksamhet, vilken åligger kommunen enligt särskild lag eller författning eller eljest bedrives av kommunen.	Det åligger kommun *och landstingskommun* att redan i fredstid vidtaga de förberedelser som erfordras för att kommunen *eller landstingskommunen* skall kunna såväl fullgöra sina uppgifter enligt 1, 2 och 4 §§ samt 5 § första stycket denna lag som upprätthålla eller utöva annan för totalförsvaret viktig verksamhet, vilken åligger kommunen *eller landstingskommunen* enligt särskild lag eller författning eller eljest bedrives av kommunen *eller landstingskommunen*.
Kommun, som ombesörjer distribution av gas, värme, vatten eller elektricitet eller ombesörjer renhållning eller ansvarar för samfärdsleder, kommunikationer eller avlopp eller som utövar annan därmed jämförlig verksamhet, skall även vidtaga förberedelser för att verksamheten i erforderlig omfattning skall kunna återupptagas efter krigsskador.	Kommun *eller landstingskommun*, som ombesörjer distribution av gas, värme, vatten eller elektricitet eller ombesörjer renhållning eller ansvarar för samfärdsleder, kommunikationer eller avlopp eller som utövar annan därmed jämförlig verksamhet, skall även vidtaga förberedelser för att verksamheten i erforderlig omfattning skall kunna återupptagas efter krigsskador.
Efter länsstyrelsens förordnande *är* kommun *skyldig* att vidtaga reservanordningar för gas-, vatten- och	Efter länsstyrelsens förordnande *äro* kommun *och landstingskommun skyldiga* att vidtaga reservanordning-

[3] Senaste lydelse 1966:104.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
elektricitetsförsörjningen samt de särskilda anordningar eller förberedelser för vattenförsörjningen och den allmänna hälsovården som behövas med hänsyn till planlagd inkvartering i kommunen. I fråga om kommuns skyldighet att vidtaga reservanordningar som äro avsedda uteslutande för brandförsvarets försörjning med vatten gäller dock 40 § 1 mom. b) civilförsvarslagen *den 22 april 1960 (nr 74).*	ar för gas-, vatten- och elektricitetsförsörjningen samt de särskilda anordningar eller förberedelser för vattenförsörjningen och den allmänna hälsovården som behövs med hänsyn till planlagd inkvartering i kommunen *eller landstingskommunen.* I fråga om kommuns skyldighet att vidta reservanordningar som äro avsedda uteslutande för brandförsvarets försörjning med vatten gäller dock 40 § 1 mom. b) civilförsvarslagen *(1960:74).*
Förberedelserna skola anpassas efter de förhållanden, som kunna förutses komma att råda i kommunen, alltefter som civilförsvarets planer för utrymning och inkvartering verkställas. Såvitt avser förberedelser enligt andra stycket skola förberedelserna ske under beaktande *jämväl* av den risk för krigsskador, för vilken verksamheten kan antagas vara utsatt.	Såvitt avser förberedelser enligt andra stycket skola förberedelserna ske under beaktande av den risk för krigsskador, för vilken verksamheten kan antagas vara utsatt.
7 §	
Finner länsstyrelsen det erforderligt med hänsyn till beredskapsuppgifternas omfattning eller betydelse i viss kommun, att dennas förberedelser redovisas i särskild plan, skall kommunen efter länsstyrelsens förordnande upprätta och antaga sådan plan samt underställa länsstyrelsen denna för godkännande.	Finner länsstyrelsen det erforderligt med hänsyn till beredskapsuppgifternas omfattning eller betydelse i viss kommun, att dennas förberedelser redovisas i särskild plan, skall kommunen efter länsstyrelsens förordnande upprätta och antaga sådan plan samt underställa länsstyrelsen denna för godkännande. *Vad nu sagts om kommun tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingskommun. Plan för landstingskommun behöver dock ej underställas länsstyrelsen.*
Länsstyrelsen äger förordna om	Länsstyrelsen äger förordna om

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
revision av kommunala beredskapsplaner, då det påkallas av ändrade förhållanden.	revision av kommunala *och landstingskommunala* beredskapsplaner, då det påkallas av ändrade förhållanden.
8 §	
Uppgift som enligt denna lag ankommer på kommun under *civilförsvarsberedskap* skall, därest uppgiften motsvarar eller i huvudsak motsvarar fredstida *kommunal* uppgift, fullgöras av det kommunala organ, på vilket uppgiften ankommer i fredstid.	Uppgift som enligt denna lag ankommer på kommun *eller landstingskommun* under *beredskapstillstånd* skall, därest uppgiften motsvarar eller i huvudsak motsvarar fredstida uppgift, fullgöras av det kommunala *eller landstingskommunala* organ, på vilket uppgiften ankommer i fredstid.
11 §[4]	
Under *civilförsvarsberedskap* äger kommun övergå till krigsorganisation. Om beslut, varigenom kommun övergått till krigsorganisation eller återgått till fredstida organisation, skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.	Under *beredskapstillstånd* äger kommun övergå till krigsorganisation. Om beslut, varigenom kommun övergått till krigsorganisation eller återgått till fredstida organisation, skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

I kommuns krigsorganisation skola ingå kommunstyrelsen och sådana förvaltande och verkställande kommunala organ i övrigt, vilka fullgöra med försvarsberedskapen sammanhängande uppgifter.

Då kommun övergått till krigsorganisation, ankommer ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten på kommunstyrelsen. Denna äger meddela kommunens nämnder och andra organ, dock ej fullmäktige, föreskrifter rörande verksamhetens inriktning och bedrivande samt fördela kommunens tillgångar i fråga om personal och utrustning mellan de i krigsorganisationen ingående organen alltefter uppkommande behov. Av styrelsen utsedd företrädare äger närvara vid och deltaga i överläggningarna inom kommunalt organ, som ingår i krigsorganisationen.

Om överflyttning av uppgifter, som tillkomma viss kommunal-	Om överflyttning av uppgifter, som tillkomma viss kommunal-

[4] Senaste lydelse 1971:1168.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
myndighet, till annan sådan myndighet stadgas i lagen med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.	myndighet, till annan sådan myndighet stadgas i lagen *(1942:87)* med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. *Vad i denna paragraf sägs om kommun tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingskommun.*

12 §

Finner länsstyrelsen under civilförsvarsberedskap att kommun *bör* övergå till eller bibehålla krigsorganisation, *äger länsstyrelsen förordna därom.*	*Under beredskapstillstånd äger regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer förordna* att kommun *eller landstingskommun skall* övergå till eller bibehålla krigsorganisation.

13 §[5]

Kommunstyrelsen skall övervaka att erforderlig planläggning sker och övriga nödvändiga förberedelser vidtagas för den kommunala verksamheten i krig eller vid krigsfara. Det åligger styrelsen eller det kommunala organ, som kommunen bestämmer, att genom anvisningar till planläggande organ sörja för att erforderlig samordning kommer till stånd mellan de olika verksamhetsområdena.

Vad i första stycket sägs om kommun och kommunstyrelse tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingskommun och förvaltningsutskott.

14 §

Inom varje län åligger det länsstyrelsen att följa tillämpningen av denna lag. Länsstyrelsen skall därvid tillse att såväl förberedelsearbetet som själva verksamheten bedrives på ett ändamålsenligt sätt samt samordnas med annan beredskapsplanläggning och försvarsverksamhet.

Under *civilförsvarsberedskap* äger länsstyrelsen, om det anses ound-	Under *beredskapstillstånd* äger länsstyrelsen, om det anses ound-

[5] Senaste lydelse 1971:1168.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
gängligt för samordning av försvarsansträngningarna, meddela kommun föreskrift i avseende å verksamhetens bedrivande och inriktning.	gängligt för samordning av försvarsansträngningarna, meddela kommun *och landstingskommun* föreskrift i avseende å verksamhetens bedrivande och inriktning. *När materiel eller personal som är avsedd för kommuns tekniska verksamhet oundgängligen behövs i civilförsvarets räddningsarbete, äger civilförsvarschefen under beredskapstillstånd meddela föreskrifter om inriktningen av kommunens nämnda verksamhet. Detta gäller dock ej i den mån länsstyrelsen enligt andra stycket meddelat föreskrift om samma verksamhet.*
15 §	
För kostnad som kommun fått vidkännas för åtgärd enligt 6 § tredje stycket äger kommunen erhålla statsbidrag med 90 procent eller den större del av kostnadens belopp som *Konungen* medgiver, allt i den mån kostnaden kan anses skälig.	För kostnad som kommun *eller landstingskommun* fått vidkännas för åtgärd enligt 6 § tredje stycket äger kommunen *eller landstingskommunen* erhålla statsbidrag med 90 procent eller den större del av kostnadens belopp som *regeringen* medgiver, allt i den mån kostnaden kan anses skälig.
Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag, må skyldighet *för kommun* att vidtaga åtgärd enligt 6 § tredje stycket ej göras gällande mot kommunen.	Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag, må skyldighet att vidtaga åtgärd enligt 6 § tredje stycket ej göras gällande mot kommunen *eller landstingskommunen.*
16 §[6]	
Har kommun jämlikt 7 § upprättat särskild plan, som godkänts av länsstyrelsen, äger kommunen er-	Har kommun jämlikt 7 § upprättat särskild plan, som godkänts av länsstyrelsen, äger kommunen er-

[6] Senaste lydelse 1971:134.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
hålla statsbidrag med 90 procent eller den större del av planläggningskostnadens belopp som *Konungen* medgiver allt i den mån kostnaden kan anses skälig. När plan första gången upprättas, skall planläggningskostnaden beräknas efter grunder som *Konungen* fastställer. Kommunen äger dock erhålla statsbidrag enligt första punkten, om kommunen gör framställning därom till länsstyrelsen inom två månader från den dag då kommunen fick del av förordnandet om planläggningen.	hålla statsbidrag med 90 procent eller den större del av planläggningskostnadens belopp som *regeringen* medgiver, allt i den mån kostnaden kan anses skälig. När plan första gången upprättas, skall planläggningskostnaden beräknas efter grunder som *regeringen* fastställer. Kommunen äger dock erhålla statsbidrag enligt första punkten, om kommunen gör framställning därom till länsstyrelsen inom två månader från den dag då kommunen fick del av förordnandet om planläggningen. *Vad i första stycket sägs om kommun tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingskommun. Landstingskommun äger dock erhålla statsbidrag, även om planen ej har underställts länsstyrelsen för godkännande.*
18 §	
För kostnader, som under *civilförsvarsberedskap* uppkomma för kommun till följd av verksamhet för inkvarterad befolkning från annan kommun, ävensom för kostnader, som föranledas av påbjuden utrymning eller annan omflyttning av befolkningen inom den egna kommunen, skall ersättning utgå av statsmedel.	För kostnader, som under *beredskapstillstånd* uppkomma för kommun *eller landstingskommun* till följd av verksamhet för inkvarterad befolkning från annan kommun *eller landstingskommun*, ävensom för kostnader, som föranledas av påbjuden utrymning eller annan omflyttning av befolkningen inom den egna kommunen *eller landstingskommunen*, skall ersättning utgå av statsmedel.
Kommun äger av länsstyrelsen utfå förskott å ersättning som avses i första stycket.	Kommun *eller landstingskommun* äger av länsstyrelsen utfå förskott å ersättning som avses i första stycket.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*

19 §

Kommun, som jämlikt 5 § andra stycket *lämnat annan kommun bistånd*, är berättigad till ersättning härför.

Kommun *eller landstingskommun*, som *lämnat bistånd* jämlikt 5 § andra stycket, är berättigad till ersättning härför.

Ersättning skall utgå av statsmedel och utgivas av den länsstyrelse som förordnat om biståndet.

20 §[7]

Underlåter kommun att fullgöra skyldighet, som åvilar kommunen enligt denna lag eller enligt föreskrift som meddelats med stöd av denna, äger länsstyrelsen, om rättelse ej vinnes på annat sätt, förelägga kommunen lämpligt vite eller ock i kommunens ställe vidtaga den åtgärd, som skyldigheten avser, samt i den mån kommunen icke är berättigad till ersättning av statsmedel för åtgärden uttaga kostnaden för denna av kommunen.

Vad i första stycket sägs om kommun tillämpas på motsvarande sätt i fråga om landstingskommun.

Utan hinder av 3 § första stycket förvaltningslagen (1971:290) äga 14–20 §§ nämnda lag tillämpning i ärende hos länsstyrelsen som avses i första stycket.

22 §

Konungen meddelar närmare bestämmelser för tillämpningen av denna lag.

I fråga om hälso- och sjukvården gälla bestämmelserna i denna lag endast i den mån de ej strida mot krigssjukvårdslagen (1966:52) eller föreskrifter som ha meddelats med stöd av den lagen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1977.

[7] Senaste lydelse 1971:1168.

Bilaga 8:2

Fördelning av tjänster på länsstyrelsernas försvarsenheter

Län	Nu	Förslag
AB	71	83
C	22	20
D	22	22
E	32	28
F	22	21
G	16	15
H	20	19
I	7	8
K	14	15
L	19	21
M	53	48
N	15	16
O	42	43
P	27	28
R	21	21
S	27	24
T	23	21
U	25	22
W	25	23
X	28	25
Y	23	23
Z	15	14
AC	15	20
BD	24	28
	608	608

Innehåll

1. Den kommunala beredskapsplanläggningen ... 1
1.1 Inledning ... 1
1.2 Nuvarande förhållanden m. m. ... 2
1.3 Riksnämndens promemoria ... 5
1.4 Remissyttrandena ... 6
1.5 Den fortsatta utvecklingen av den kommunala beredskapsplanläggningen ... 8
1.6 Föredraganden ... 9
1.7 Upprättat lagförslag ... 13
1.8 Specialmotivering ... 13
1.9 Hemställan ... 20
1.10 Anslagsfrågor för budgetåret 1977/78 ... 20
2. Länsstyrelsernas försvarsenheter ... 23
2.1 Inledning ... 23
2.2 Nuvarande organisation ... 23
2.3 Försvarets rationaliseringsinstituts förslag ... 24
2.3.1 Arbetsuppgifter m. m. ... 24
2.3.2 Organisationsfrågor m. m. ... 27
2.3.3 Resurskonsekvenser ... 28
2.3.4 Genomförande ... 29
2.4 Remissyttrandena ... 29
2.4.1 Förenklingar och begränsningar ... 29
2.4.2 Ansvars- och uppgiftsförändringar ... 30
2.4.3 Organisation ... 30
2.4.4 Resurskonsekvenser ... 31
2.4.5 Fortsatt utredningsarbete ... 31
2.5 Föredraganden ... 31
2.6 Hemställan ... 34
Bilaga 8:1 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:63) om kommunal beredskap ... 35
Bilaga 8:2 Fördelning av tjänster på länsstyrelsernas försvarsenheter. 44

Gotab. Stockholm 1977